

उपमिति भवप्रपञ्चा-कथा द्वितीय भाग ।

धावाण नीरै १००८ श्रीविजय वल्लभ सुरीश्वरजी महाराज ।

શ્રી સિદ્ધર્ષિગણિ વિરચિતા

ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા

અવતરણ.

વિભાગ ત્રીજો,

પ્રસ્તાવ ૬-૭-૮.

અનુવાદક અને ચોજક,

મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ,

બી, એ, એલ એલ, બી
સોલિસિટર અને નોટરિ પબ્લિક
હાઇકોર્ટ, મુંબઈ.

પ્રસિદ્ધકર્તા-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા,

ભાવનગર.

પ્રથમાવૃત્તિ પ્રત ૨૦૦૦

વીરાત્ ૨૪૫૨

વિક્રમ ૧૯૮૨

ઈ સ ૧૮૨૬

મો ભ યા ! હૃદ સસારિજીવચરિતમનુભવાગમસિદ્ધમવલુખ્ય, અથ
 યોધાનુરૂપ ચાચરત, વિરહયત કપાયાન્, સ્વગયતાશ્રયદ્વારાણિ, નિરાકુ
 રનેન્દ્રિયગણ, દલ્યત સરલ મનોમહાજાલ, પોષયત સદ્ગુણગણ, મુચ્ચત
 ભવપ્રપન્ન, યાત તૂળે શિવાલય યેન ચૂચમપિ સુમતયો મમ્પપુરુષા ભવથ ।
 અથ નાન્તિ ભવતાં તાદૃશી લઘુક્રમતા તતો યથા સુલટિતા ભૂયો ભૂય
 પ્રચોદિતા સપ્રણય મુદ્ધુમુદ્ધુનિર્મલિતા વહુવિધમુપાલબ્ધા પુન પુન સ્ફારિતા
 સન્તા ગુરુકામકાપિ પ્રતિબુદ્ધા તથા મુચ્યન્ત્ય કેવલ તથા પ્રતિબોધ્યમાના
 અગૃહિતમક્ષેતા ભવિધ્યથ ચૂપ ગતતાલુશોષકા ગુરુણાસ્ તથાપિ ગુરુભિ
 પ્રતિબોધનીયા એવ શુષ્માભિરપિ પ્રતિબોધ્યમેવ । યથા સ્વદુઃશરિતપશ્ચાન્તા
 વેન સદ્ગુણપક્ષપાતસારો નિશ્ચિલકર્મમલવિરલયકારી સદાગમવહુમાન
 ક્ષત્ર્યા સુલટિતાયા પ્રતિબોધકારણ સપન્ન તથા ભવદ્ધિરપિ તથૈવ સ
 વિધેયો વેન સપન્નતે ભવતામપિ ત્રિશિષ્ટનરવાચબોધ

શ્રીસિદ્ધિંગણિ.

અક્ષમ પ્રસ્તાવ (જીએ) ચારતરલ પૃ ૨૦૭૭)

૨૫ અથ શ્રી મુળધર્મા ન ૨૬-૨૮ કોલભાટ લેન નિર્લેખસાગર પ્રેસમા
 રામચદ્ર ચેશૂ નેડંગેએ મુદ્રિત કયા અને શ્રી જૈન ધર્મે પ્રસારક
 સભા (બાવનગર)ના પ્રમુખ શેઠ કુવરજી આણુદજીએ
 પ્રસિદ્ધ કર્યો

બો મન્યા ! હૃદ સસારિજીવચરિતમનુભગમસિદ્ધમવતુષ્યપ્ત, અથ
 પોધાનુરૂપ ચાચરત, ચિરહયત કપાવાન્, સ્થગયતાધવદારાણિ, નિરાકુ
 રતે દ્રવ્યગણ, દલયત સરુલ મનોમલજાલ, પોષયત સદ્ગુણગણ, મુદ્ધત
 ભવપ્રપદ્મ, યાત તૂર્ણ શિવાલય યેન ચૂપમપિ સુમતયો મ યપુરુષા ભવથ ।
 અથ નાસ્તિ ભવતાં તાદશી લઘુક્રમતા તત્તો યથા મુલલિતા ભૂયો ભૂય
 પ્રચોદિતા સપ્રણય મુદ્ધમુદ્ધાનભક્તિતા વહુરિધમુપાલ-યા પુન પુન સ્મારિતા
 સતી ગુરુકામકાપિ પ્રતિબુદ્ધા તથા મુખ્યધ્વઃ કેવલ તથા પ્રતિબોધમાના
 બગૃહિતસકતા મવિધ્યય ચૂપ ચતતાનુસોષકા ગુરુણાન્ તથાપિ ગુરુભિ
 પ્રતિબોધનીયા ઇવ મુખ્માભિરપિ પ્રતિબોદ-યમેવ । યથા સ્વદુશ્ચરિતપશ્ચાત્તા
 પેન સદ્ગુણપક્ષપાતસારો નિષિલક્રમમલતિકલકારી સદાગમવહુમાન
 સ્વસ્થા મુલલિતાયા પ્રતિબોધકારણ સપદ્મ તથા મવન્નિરપિ તથેવ સ
 વિધેયો યેન સપદ્યતે ભવતામપિ વિશિષ્ટલક્ષાવબોધ

શ્રીસિદ્ધર્થિગણિ.

અપ્રમ પ્રસ્તાવ (૧૫) અવતરણ પૃ ૨૦૭૭)

આ ગ્રંથ શ્રી મુખર્ષિમા ન ૨૬-૨૮ જોવાટ લેન નિલયસાગર પ્રેસમા
 રામચંદ્ર ચેશૂ ગેઠ્ઠેએ મુદ્રિત કર્યો અને શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક
 સંઘા (સાવનગર)ના પ્રમુખ રોઠ કુવરજી આપુદ્ધજીએ
 પ્રસિદ્ધ કર્યો

અનેક ગુણગણાલંકૃત શ્રીમન્મુનિમહારાજ આચાર્યવર વિજય વલ્લભસૂરીશ્વરજીની પવિત્ર સેવામાં

પૂજ્યપાદ આચાર્ય વિજયાનંદ સૂરીશ્વર મહારાજ અપર
નામ શ્રીઆત્મારામજી મહારાજની પાટને દીપાવનાર, પંજબ
જેના દુરના પ્રદેશમાં સદ્ગત આચાર્યશ્રીએ પ્રગટાવેલી
ધર્મજ્યોતિને સવિરોધ પ્રગટિત કરનાર, દેશ કાળના
અવિચળ સિદ્ધાન્તને વક્ષ્યમાં રાખી સ્થાને સ્થાને આવક
ક્ષેત્રનો ઉઘોત કરવાના પ્રબળ નિમિત્તભૂત ઉચ્ચ આદર્શ-
નાળી ગર્યાઓને સ્થાપવાનો ઉપદેશ કરનાર આપશ્રીનો
શાગ્યનો પ્રભાવ કરવાનો સ્વભાવ સુપ્રસિદ્ધ છે આપની
ગુરુ ઉપદેશ ધારા, સાત વૃત્તિ, કલહથી દૂર રહેવાની
શાસન વૃત્તિ, અસ્ખલિત ચાત્રિપ્રેમ, બાળકાળથી બ્રહ્મચર્ય
આદિ અનેક ગુણો પવિત્ર સંસ્કારોના પાઠની યાદ કરાવે છે
આપના અનેક પુસ્તકો સાહિત્યરસિક અને કવિ તરીકે આ-
પને યોગ્ય સ્થાન આપે છે અને પ્રબળ પુરુષાર્થ, દૃઢ ભાવના
અને અનવરત વિચારશ્રેણી શા પશ્ચિમામે નીપજાવે છે
તેના જવલત દૃષ્ટાંતો પૂરા પાડે છે. આપશ્રીના સરમરણીય
પવિત્ર નામ સાથે આ અદ્વિતીય ગ્રંથના છેલ્લા વિભાગનું
મારૂં સાદુ ભાષા અનંતરણુ જોડી મારી જાતને દૃઢકૃત્ય
માનુ છું હૃદયથી અપાયેલ આ અર્પણ આપ સ્વીકારશેજી

એવક,

વીણેપારણે વસતવિ
હાર દિ ચૈત્ર શુકલ
પચમી, ૧૯૮૨

મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ
ની વદણા

આનંદ ૧૧.

આશાવરી.

આશા ઓરનકી કયા કીજે, યાન સુધારસ પીજે. આશા.

ભરકે દ્વાર દ્વાર લોકનકે, ફૂકરે આશા ધારી,
આતમ અનુભવ રસકે રસીઆ, ઉતરેન કબહુ ખુમારી. આશા. ૧

આશા દાસીકે જે જાએ, તે જન જગકે દાસા,
આશા દાસી કરે જે નાયક, લાયક અનુભવ ધ્યાસા. આશા. ૨

મનસા ધ્યાવા પ્રેમ મસાવા, બ્રહ્મ અગ્નિ પરબલી,
તન ભાઠી અવગાળ પીએ કસ, જાગે અનુભવ લાલી. આશા. ૩

અગમ પીઆલા પીઆ મતનાવા, ચીતે અધ્યાતમ વાસા,
આનંદન ચેતન વૃદ્ધે ખેલે, દેખે લોક તમાસા. આશા. ૪

પ્રસ્તાવના.

કવિત્વ દૃષ્ટિએ ખીજા લાગતું (ખાસ કરીને ચોથા પ્રસ્તાવનું) સ્થાન મુખ્ય છે પણ આખા ગ્રંથનું રહસ્ય તો આ ત્રીજા અને છેલ્લા વિભાગમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે, તેવી આ વિભાગનું મૂલ્ય સર્વથી વિરોધ જ રહેશે આ વિભાગમાં અનેક ભેદ ભ્રમ ખૂબી લય છે, ગ્રંથનું રહસ્ય સમજાય છે, ગ્રંથનો ઉદ્દેશ સમજાય છે અને ગ્રંથકર્તાની વિશાળતા દૃષ્ટિગોચર થાય છે આ વિભાગ પુખ્ત લાપામાં, પ્રખર પદ્ધતિએ અને સારિત્વક દૃષ્ટિએ લખાયો છે એમાં ગ્રંથકર્તાની વિશિષ્ટતા છેવટે દૃષ્ટિગોચર થશે અને જે ઘુચવણ આખો ગ્રંથ વાચતા થઈ હશે તે આખરે એકદમ દૂર થશે, સસારનું ચિત્રપટ ખડું થશે, એના પ્રપચો દૃષ્ટિગોચર-માનસગોચર થશે અને એની જૂઠ્ઠાના મહુરીમાં પોતાનું સ્થાન શું છે તે વિચારવાની સોધવાના માર્ગ મળશે અને અસાધારણ છુદ્ધિદૈશવવાળાને એના ગદીઓ અને રાજ્યમાર્ગો, એના ખાડા અને ટેકરા, એના સીધા માર્ગો અને આડા અવળા માર્ગો દેખાશે અને પોતાનો માર્ગ કયો હતો, ક્યા જવું છે અને કયે માર્ગે પોતે ચાલે છે તેનું સહજ ભાન થશે આ તૃતીય વિભાગ આખા ગ્રંથનો મુગટમણિ છે અને સિરોધાર્ય હોઈ વદનને યોગ્ય છે અને આઠમા પ્રસ્તાવના ખીજા અને ત્રીજા વિભાગો વાચતા અનેક વખત પોતાના હૃદયપર હાથ મૂકાવે તેવો છે, આ સ્વર્થમાં ગરકાવ કરે તેવો છે, મગજને નચાવે તેવો છે અને સહૃદયને વિચારમાં નાખે તેવો છે

છઠ્ઠા પ્રસ્તાવના મૈથુન અને લોભ નામના મનોવિકારોની મુખ્યતા છે લોભ સર્વ મુશ્કોનો નાશ કરનાર અતિ અધમ મનોવિકાર છે એ આપણે સસારીજીવ જે અહીં ધનશેખરના નામથી ઓળખાય છે તેના ચરિત્રપરથી જોઈએ છીએ બહુલશેઠ એને જયપુરમાં દીકરી આપી અને વ્યાપારમાં કરોડો મેળવ્યા પણ એને તૃપ્તિ ન થઈ હરિકુમારે એને પોતાનો ગણ્યો પણ ધન અને સ્ત્રીના મોહથી એણે એને દરિયામાં નાખ્યો પણ પુણ્યના પરિબળથી હરિકુમાર રાજ્યાડઠ થયો ધનનો મોહ કેવો છે અને એની પાછળ વલખા મારનારના કેવા હાલ થાય છે અને તે કેટલું દૂર થવું લાયક છે તે બહુ વિચારવા યોગ્ય છે ઉત્તમસૂરિ આ પ્રસ્તાવના વડ્ડપુરુષનું ચરિત્ર કહે છે એ છ એ ચરિત્રના બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે નિકૃષ્ટ, અધમ, વિમધ્યમ, મધ્યમ, ઉત્તમ અને પરિપૂર્ણની યોજના બધી થોડી રીતે કરવામાં આવી છે

વાચનાર પોતાનો વર્ગ શોધી શકે એવી મુદર ઘટના અને છે એવી રીતના છ પુરુષોની વ્યાખ્યા શ્રી ઉમાસ્વાતિવાચકે કરી છે તેનો સાર તથા શ્રી ક્ષેમકર ગણિએ પદ્યુત્તર ચરિત્ર લખ્યું છે તેનો સાર નોટમાં વિસ્તારથી આપ્યો છે તે પણ મનન કરવા યોગ્ય છે એ છ એ પુરુષોને રાજ્ય મળે છે ત્યારે મહામોહના દરબારમાં અને ચારિત્રરાજની સલાનાં ને વિચારણા થાય છે તે ખાસ નિચારવા યોગ્ય છે અને છેવટે ૧૩૨૯ ૧૬ માં એ પ્રત્યેક રાજ્યપર હુરિકુમાર અને ઉત્તમસૂરિ વચ્ચે ને પચાસોચના થાય છે તે પણ સમજવા યોગ્ય છે ત્રિલાચાતુષને ત્રી હરિકુમારનો વિનોદ (પ્રક ૩) બહુ આનંદ આપે તેવો અને વિદ્વાનને શોભે તેવો છે

ઉપરાત આયુર્વેદનો વિષય છતાં પ્રસ્તાવના ચોવા પ્રકરણમાં આપ્યો છે તે આના જદ્-સાગ્રજના રહસ્ય-સાર જેવો છે પાંચમામાં નિમિત્તાત્મ્યને અને આઠ આયો નાખવાની વાત છે તે અષ્ટાગ નિમિત્તનો એક ભાગ છે અને એ ત્રિલાચાતુ રહસ્ય સૂચવનાર છે આ પ્રસ્તાવમાં ચતુર્વિદ્યની વાત બહુ ડુંકામાં પતાવી છે સ્પર્શન અને રસનાને અંગે ત્રીજા અને ચોથા પ્રસ્તાવનો મોટો ભાગ રોક્યો છે ત્યારે અહીં આ વાત અધ્યમ રાજ્યને અંગે બારમાં પ્રકરણમાં સંક્ષેપમાં બતાવી છે તેનો હેતુ એ છે કે હવે વાચ નાજ હ્રદિયકાય અને તેના પ્રેરક કારણોને ઓળખી મથો છે અને તેથી તે સબધી પિત્તપોચા કરતું અયુક્ત ગણાય છતાં પ્રસ્તાવનો મુખ્ય સંદેશ પદ્યુત્તર ચરિત્ર અને તેમાં પણ ઉત્તમ અને વરિષ્ઠ રાજ્ય પ્રસાદ છે એમ મારે માનવું છે બીજે દરજ્જે ધનશેખરની ધનની ઇચ્છા અને મૈથુનલાગસા એટલી જ ખ્યાન ખેંચે તેવી છે * * *

સાતમાં પ્રસ્તાવમાં સસારીજીવ રાજપુત્ર ધનનાહન થાય છે ત્યારે ક્ષાય-ક્રોધ, માન, માયા અને લોભની વાત તો અચાઉંના પ્રસ્તાવોમાં પૂરી થઈ ગઈ છે એટલે મહાપરિચ્છદની સાથે મહામોહ બેડાણુ કરી તે કેવો ભવપ્રપન્થ કરે છે તે અહીં બતાવ્યું છે પરિચ્છદમદ કેવો બાકરો છે તેનો આ પ્રસ્તાવમાં ખરો ખ્યાલ થાય છે પણ અહીંથી ચરિત્રની દિશા બદલાય છે અવકાશ સહવાસથી ધનવાહન-સસારીજીવ કાઈકે માગતું મુખ થાય છે સદાગમનો પરિચય કરે છે, તેને ઓળખે છે અને જો કે હજી મહામોહની જાસર તળે છે તો પણ કાઈકે ચીકાત ઓછી કરે છે આવી રીતે સહજ સમજણવાળી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયા છતાં અને ભવપ્રપન્થનો ખ્યાલ કાઈકે આવવા છતાં સમજીને પણ મહાપરિચ્છદ ડેટલો રખડાવે છે, કેવો ફસાવે છે, કેમ સપાળામાં લે છે તે અહીં બહુ નિચારવા યોગ્ય છે રસ્તે આવી આવીને વળી પાછા કેવી રીતે પરિચ્છદની જાળમાં અવાય છે મહાત્મા સાધુઓને છેતરવા કેવા જોડા વાળવા પડે છે એ સવ અન

વિચારવા યોગ્ય છે અને એટલા કારણથી રખડપાટાનું એક આખું પ્રકરણ (પ્રક ૧૬) અહીં આપવામાં આવ્યું છે. સમજાવવાની જવાબદારી કેટલી વધારે છે તેના અહીં સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવે તેનું છે અને નિર્ણયક ધમાલ કરી ધનના એકઠા કરેલા ઢગલાઓની આખરે શી સ્થિતિ થાય છે અને તે જ ધન તેના એકઠા કરનારને કેવી કમ્પ્લેક્ષિય સ્થિતિમાં મૂકે છે તે બહુ વિચારવા યોગ્ય છે.

સાતમા પ્રસ્તાવના છ મુનિઓના વૈરાયપ્રસંગોની વાતો કરી અને દરેક પ્રસંગનો ઉપનય જતાવ્યો છે એ આ પ્રસ્તાવનો મુખ્ય સંદેશ છે એ છ એ પ્રસંગ બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે, ચિંતનને ઝેલાવે તેવી રીતે લખાયેલા છે અને સમજણપૂર્વક વિચારે તેને સમસ્ત જીવનકલહનો હુચ-વળ ભરેલો લાગતો પ્રશ્ન કાઢી નીકાલની સન્મુખ લાવે તેવા આકારમાં રજૂ થયેલા છે. ખાસ કરીને એના ઉપનયો વાચતા બહુ ઘોષ આનંદ અને શાંતિ થાય તેવી એની સુદર ઘટના છે. વિદ્યા કન્યા પરણવાની ક્યારે યોગ્યતા થાય, નિરીહતા કોણ અને કેવી છે તે સામાન્ય રીતે સુદર પ્રસંગો છે. નિમિત્તચાત્રના આઠ અંગો પૈકી અહીં જ્યોતિષશાસ્ત્રનો વિષય પ્રથમ પ્રકરણમાં આપી તે બાબતમાં રસ લેનારને આનંદ કરાવ્યો છે. એમાં ચાર વ્યાપારી કથાનક આખા પ્રસ્તાવના મુખને સ્થાને છે અને વાનરજન્મની અદ્ભુત ઘટના મુગટમણિનું સ્થાન લોગવે છે. એ વાનરજન્મને ઓળખી કાઢવું અને તેને ઓળખાવી બહાર નીકળી જાવું એ દોડાદોડ કરવા ન દેવું અને એને ઉદર બિલાડા વીછી આદિ ઉપદ્રવ કરનારાઓના સપાટામાંથી બચાવવું એ આ જીવનનો મહાન પ્રશ્ન છે અને એના સાચા નિકાલમાં જીવનનું સાદૃશ્ય છે. એ આઠમું પ્રકરણ બહુ મનન કરી સમજશે તો નવમા પ્રકરણમાં ભેવડા ચંદ્રની વાતો છે તે આજમા આવશે અને ત્યારે જ એવી રીતે સલાહથી જાળવેલા વાનરજન્મને ગાઢ આનંદમાં ગરકાવ કરી સુકલાને સયોગે એને છોડી દઈ શૈવેલી માર્ગે ચઢવામાં આનંદ આવશે. પાળીપોળીને ઉછેરેલા અને સાચવેલા જન્મને છોડી દેતા જરા પણ ક્ષોભ ન થાય એ સ્થિતિ અનુભવમાં આવે ત્યારે ખરી, પણ માનસ દૃષ્ટિએ વેદવા યોગ્ય છે. એ આખા પ્રગતિ માર્ગના દાદરનું ચિત્ર પૃ ૧૭૩૭ માં આપ્યું છે તે જરા બહુ સારી રીતે નિચારી જવું અને તેને વારંવાર મનન કરી સમજવું.

શ્રવણેન્દ્રિય-ક્રિયાની વાત આ પ્રસ્તાવના છઠ્ઠાની પેઠે દુકામાં પ્રગરણ ૧૨ માં પતાવી છે તેનું કારણ ઉપર જણાવ્યું છે તે જ સમજવું અહીં મહામોહના પ્રત્યેક મેનાનીઓને જોલાવી તેની અસર સસારીજીવ પર કરાવે છે અને તે માટે પદરમું પ્રકરણ રોક્યું છે. સદાગમની ઓળખાણ થયા પછી પણ મહાપરિચ્છેદ બીજા સૈનિકોની મદદથી કેવા હાલકવાલ જરી રોકે છે તે અન વિચારવા લાયક વાત પ્રાપ્ત થાય છે. દેવગતિમાં જન્મનું સાદૃ

વર્ણન કર્યું છે (પૃ ૧૮૩૧-૩૨) આ પ્રસ્તાવની આખરે સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિ સાથે સસારીજીવને ઝોળખાણ થાય છે અને ઘણા રખડપાટા પછી એ પ્રગતિને માર્ગ ચઢે છે પ્રગતિને માર્ગે આવ્યા પછી ખસુ એના પર મહામોહના આક્રમણે થયા જ કરે છે છતાં એના માર્ગની સરળતા ઘટી જાય છે તેમ જ નજાય છે

* * *

આક્રમો પ્રસ્તાવ ચાર વિભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે પ્રથમ વિભાગમાં સસારીજીવ ગુણધારણ નામે ત્રિસિદ્ધ થાય છે એનો મિત્ર કુલધર બહુ નિશ્ચયજ્ઞ પાની અને તત્ત્વજિજ્ઞાસુ છે વિદ્યાધરક યા મદનમજરી સાથેનો લગ્નપ્રસંગ બહુ ચિત્તાક્રમક છે એની ભવ્ય કલ્પના બહુ રસોત્પાદક છે આક્રમમાં વિદ્યાધરો અને કનકોદરની વીરહાક અને પછી અદ્ભુત નગરપ્રવેશના પ્રસંગો બહુ સુર રીતે ચીતરાયા છે અને એક વાર વાચ્યા પછી વીસરી નહિ રહાય તેવા છે આ મદનમજરી પૂવપરિચિત પાત્ર છે તે ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવા યોગ્ય છે એની ઘટના આગળ થશે જ્ઞાની રાત્રે કુલધરને સ્વપ્ન આવે છે કે ગુણધારણ સુધ સર્વ કાર્ય કરનાર પાત્ર પુરૂષો છે આ સ્વપ્નનો અદરનો ભાવાથ સમજવા સર્વને જિજ્ઞાસા થાય છે ત્યાં કદમુનિ નામના સાધુ આવી પહોંચે છે ગુણધારણ તેની પાસે જાય છે ત્યાં ચારિત્રરાજ મની સાથે સલાહ કરીને ગૃહી ધર્મને તેની પાસે મોકલે છે અને સદાગમ સમ્યગ્દર્શનનો પરિચય વધારવા સાથે જા નવા આવનાર ગૃહીધર્મ સાથે ગુણધારણ મૈત્રી કરે છે નિમજાયાય દેવળી સ્વપ્નનો વિચાર સમજાવી કામસાધક કારણોપર જે વિસ્તારથી વિવેચન જન કરે છે (પ્રક ૬) તે બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે આક્રમ પ્રસ્તાવના ત્રયમ વિભાગનો મુખ્ય સંદેશ જન રજુ થાય છે એમાં કર્મ કાળ સ્વભાવ અને ભવિતવ્યતા તથા ખાસ કરીને પુણ્યોદયનુ કાલ નુ છે, પાપોદય અને પુણ્યોદય દેવી રીતે આવે જાય છે અને જીવને પોતાને જોયા કરવાનુ છે કે એના શક્તિ-વીર્ય (પુરૂષાથ)ને કાઈ અવકાશ છે એ વાત બહુ યુક્તિથી થાયની દ્રિષ્ટિએ લગાવીને જટાવી છે અને સુસ્થિત મહારાજની અવિચળ આજ્ઞાઓ (પૃ ૧૮૧૪) જાણીને અને ચોક્કસ નિયમોનુ સામ્રાજ્ય જતાવીને જાણા સૃષ્ટિકર્તૃવના પ્રશ્નનો આડકતરી રીતે સરચોટ ભાષામાં નીકાલ કયા છે જાણા થયનો સંદેશ જા સૂત્ર સમજવામાં છે ચિત્તવૃત્તિને નિર્મળ રાખવી, મોહરાગની સેનાને દુઃખન ગણવી અને આગ્નિરાજની સેનાને ભાઈ જેવી ગણવી એ જાણા થયનો સંદેશ છે કુકાર્માં કહીએ તો 'સ્વપરનુ વિવેચન અને પરિણતિની નિમજના' એ સમસ્ત જન મનોનુ રહસ્ય છે, એ અવિચળ સૂત્ર ત્રિકાળઅખાલિત છે અને એને સમજી વ્યવહારમાં મૂકવામાં જાણા જીવનની ફોલોનો આધાર છે

એ અત્ર સુંદર રીતે જતાવવામા આવ્યું છે નિર્વૃત્તિના ધ્વજકે દશ કન્યા પરણુવી બેઠાં, એ દશેનો પરિચય નિર્મળસૂરિ કરાવે છે પછી એક રાત્રે બહુ સુંદર વખતે વિદ્યા કન્યા સાથે લગ્ન થાય છે તે પ્રસંગે ચિત્તવૃત્તિ અટવીને નાકે ચારિત્રરાજ અને મોહરાજના સૈન્યને લયકર લડાઈ થાય છે અને આખરે મોહરાય પાછો હઠે છે લાવનાના આશ્ચર્યકારક વીર્યની પ્રતીતિ કરનાર આ પ્રસંગ પછી નવ કન્યા સાથે ગુણધારણના લગ્ન થાય છે પછી તો મડપ લાગી જાય છે અને ગુણધારણ અનેક કન્યાઓ પરણે છે છેવટે એ દીક્ષા લે છે અને વારાફરતી દેવગતિમા જઈ ઉત્તરોત્તર આગળ વધતો જાય છે

ઉપરના પ્રસંગમા લગ્ન વખતે માતૃકાગૃહસ્થાપન, વેદી અને સિંહાસનની સમાજના બહુ સુંદર રીતે થાય છે અને દ્રવ્ય લિંગ કેટલું કાર્ય બજાવે છે એનો ખ્યાલ કરવા યોગ્ય હકીકતો અત્ર આવે છે

આટલો પ્રગત થયેલ આત્મા સિંહાચાર્યે જની બહુ અભ્યાસ કરે છે ત્યાં એને જ્ઞાનનું અશ્વર્ય થાય છે લોકોએ એને મલકાવ્યો અને એ માન ગળેદ્રપર ચઢ્યો એટલે મોહરાજએ પોતાનો મડપ જિલ્લો કરી દીધો શૈલરાજ, જ્ઞાનસવરણ અને મિથ્યાદર્શનની એકી સાથે ચઢાઈ થઈ અને લાગેલ વિદ્વાન બૂદ્ધો, અભિમાને ચઢ્યો અને બાણેલું બૂલ્લી પ્રમત્તતા નદીમા ડૂબી પાવા લાગ્યો આ વિભાગ બહુ વિચારવા યોગ્ય છે, જ્ઞાનીને પણ થયરાત્રી નાખે તેવો છે અને અતરના પડદા ઉઘાડા કરે તેવો છે પછી તો એ સસારના પ્રવાહમા તણાવો, ખૂબ રખડ્યો અને જિંદગી નીચે જઈ પારાવાર ઉદ્ધિમા રજાવ્યો

આવી રીતે આઠમા પ્રસ્તાવનો પ્રથમ વિભાગ પૂરો થાય છે બીજા પ્રસ્તાવમા ચોરે સદાગમ સમક્ષ જે કથા માઠી હતી અને જે અગૃહીત-સકેતા અને પ્રજાવિશાળા સાક્ષળતા હતા અને લવ્યપુરુષ જેમા રસ લઈ રહ્યો હતો તે પૂરી થઈ આઠમા પ્રસ્તાવના અગ્રિઆરમા પ્રકરણને છેડે આ રીતે કથા પૂરી થાય છે અને હવે જે બીજો વિભાગ શરૂ થાય છે તેમા અત્યાર સુધી થયેલ ઘુચવણોનો નીકાલ થાય છે ત્યાં માલૂમ પડે છે કે કથા કહેનાર સસારીજીવ તે અનુસુદર અકર્ત્તા છે, સદાગમ તે સમતબદ્ર નામનો રાજપુત છે અને તેની બહેન મહાભદ્રા સાધ્વી તે પ્રજાવિશાળા છે મદનમજરીનો જીવ રાજપુત્રી સુલલિતા હતી અને લોળી હોવાથી તેનું નામ અગૃહીતસકેતા રાખ્યું હતું વળી લવ્યપુરુષ સુમતિ પણ રાજપુત હતો અને મહાભદ્રા પાસે અભ્યાસ કરતો હતો એ સમતબદ્ર તે સદાગમ અને પુઠરીક તે લવ્ય પુરુષ-સુમતિ હતો આ આખા મેળાપનો આનંદ અને ધૃતિહાસ અપૂર્વ છે અને અત્યાર સુધીની બધી ઘુચનો અત્ર નીકાલ

છે અને પ્રતિપાદક શૈલીનો કેવો શુદ્ધ ઉપયોગ કરે છે તે નવીન લેખકોએ વિચારવા અને અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે સામાન્ય ને સલાશ હોય તેનો સ્વીકાર કરવામાં સકોચ ન કરે તે પોતાની હકીકત સુંદર રીતે રજુ કરી સરળ રીતે મુદો રજુ કરી નકે છે અને તે દ્વારા પોતાનું અથસ્થાન સ્થાપન કરે છે એ વાત વીસરાઈ જવાવી ઘણી વખત ગેરસમજાતીઓ ઊભી થઈ છે અને કેટલીકવાર તો એવું પણ બોવામાં આવે છે કે એવા પ્રકારની લાપા-સૌહવતાના અભાવે સાચો કેસ માયો બંધ છે ઝડવી લાપાથી ધર્મ તરફ અન્યને વાળી શકાતા નથી એ ઉપદેશકનું કાર્ય કરનારનો સાદો અનુભવ છે સહાનુભુતિથી પ્રેમથી દલીલથી વિવેકથી ગૌરવપૂર્વક અન્યને નરમ પાડ્યા વગર ને વાત પ્રતિપાદન કરવામાં આવે તે સામાને ગળે ઉતરી જાય છે એ દરરોજના અનુભવનો વિષય છે આ બાબતપર ઉપોદ્ઘાતમાં વધારે વિવેચન થશે દેવ ધર્મ અને મોક્ષની એકવાક્યતા આ ઉપયોગી વિભાગમાં ખુબ સુંદર રીતે બતાવી છે અને છેવટે સર્વ મુખ્ય પાત્રોની મોક્ષ અને નાના પાત્રોની પ્રગતિ બતાવી છે

આઠમા પ્રસ્તાવના ચોથા વિભાગમાં દુકાણમાં અથરહસ્ત આપ્યું છે અને છેવટે પ્રશસ્તિ લખી અથનો સવત આદિ બતાવ્યા છે આ પ્રશસ્તિપર ઘણી વિચારણા કરવાની છે તે ઉપોદ્ઘાતમાં થશે * * *

આઠમો પ્રસ્તાવ વાચતાં ખુબ આનંદ થાય છે એમાં જ્યારે બીજો વિભાગ શરૂ થાય છે અને આપણા પૂર્વપરિચિત પાત્રો અગૃહીતસકેતા અને પ્રજાવિશાળાને બરાબર ઓળખીએ છીએ ત્યારે એની સાથેની લગભગ અથની શરૂઆતથી થયેલ ઓળખાણને લઈને ખુબ રસ પડે છે અને ખાસ કરીને ચોર-કથનકાર એક અકસ્માત છે એમ જણાય છે ત્યારે સવિસ્મય આનંદલહરી આવે છે આ પુસ્તકમાં ૫૨ પુરૂષ ચરિત્ર અને છ સાધુઓનાં દીક્ષાના પ્રસંગો ખુબ આકર્ષક છે અને એનો ઉપનય વાચતા હૃદયમાં એક પ્રકારની તાતિ થાય છે, અનેક ઘુસોનો ઉકેલ થતો દેખાય છે અને સસારનું ચિત્ર એના ખરા સ્વરૂપમાં રજુ થાય છે આઠમા પ્રસ્તાવમાં અથ કર્તાએ હદ કરી નાખી છે અને ખાસ કરીને જૈન ધર્મની વિશાળતા બતાવતાં એમણે જે દલીલોનો ઉપયોગ કર્યો છે તે આ સહિષ્ણુતાના સમયમાં ખાસ આદર કરાવે તેવો છે અને જૈન લેખકો આટલી વિશાળતા બતાવી શકતા હતા એ વાતનો ખ્યાલ આપે તેમ છે આ સબધમાં ઉપોદ્ઘાતમાં ઘણું કહેવાનું થશે તેથી અન માન વિહગમદૃષ્ટિ નાખી આ વાતની વિચારણા મુલતવી રાખીએ તો પ્રાસંગિક ગણાશે

ઉપોદ્ઘાત અથમ પ્રસ્તાવ સાથે હોય તો વધારે યોગ્ય ગણાય તેથી હવે પછી અથની નવીન ટેલીએ યોજના થશે ત્યારે આગામી આવૃત્તિમાં

તેવો સુધારો થશે, છતાં જુની આવૃત્તિઓ ખરીદનારને અન્યાય ન થાય તેવી યોજના કરવામાં આવશે ઉપોદ્ધાત આ ત્રીજા ભાગમાં વિસ્તારથી લખવાનું કારણ મારી સમજડને લઈને જ થયું છે એ ઉલ્લેખ લખવા માટેનાં સાધનો એકઠાં કરવામાં, તેનું પ્રથમકરણ કરવામાં અને તેને ચોજવામાં જે સમય અને કુરસદ બોધજે તે મળતા તે લખી શક્યો છું પણ એની અસલ યોજના પ્રથમ વિભાગ સાથે હતી વળી પુસ્તકનું કદ દરેક વિભાગનું વધી ગયું છે મારી અસલ યોજના પ્રમાણે ડીમી આઠ પેલ મધમાં પાંચસો પાના લગભગ હોય તે કદ વધારે અનુકૂળ પડે છે તેને જદડે લગભગ દરેક વિભાગમાં ૮૦૦ પૃષ્ઠ થયા છે, પણ પ્રસ્તાવ પૂરો કરવો જ બોધજે એટલે આ સિવાય બીજી યોજના બેઠી નથી હવે પછી નવીન આવૃત્તિઓ થશે તેમાં આઠ પ્રસ્તાવને આઠ પુસ્તકમાં વહેંચી નાખવાની સમજડ પણ થશે અને થાતુ પદ્ધતિએ ત્રણ વિભાગમાં પણ રહેશે એવી યોજના કરવા પ્રક્રિયા શકને કું વિચારી કરીશ.

આ વિભાગમાં પ્રકરણ, સિરંક, બાબુની નોંધે, નીચેની નોંધે અને પેરીપ્રાફોની યોજના મારી પોતાની છે એમાં સુધારો મૂકવારો તો આગળ ઉપર તે પર વિચાર થઈ શકશે એ કેટલેક પ્રસંગે પરસ્પર વાતચીતના અધાર (dialogue form) માં થઈ જૂટ લીધી છે અવતરણ પણ થઈ જ્યાં લઈને ગયું છે પણ ખૂબ મથને જરા પણ ક્ષતિ ન આવે એની ખતી શકતી સાવધાની રાખી છે છતાં તેમાં મૃદતા કે સખલના થઈ હોય તો ક્ષમા થાયુ છું આખા સંસ્કૃત સાહિત્યમાં આ મથને થયું ઉત્તમ સ્થાન છે તે જળવાઈ રહે, તેનું અદ્વિતીય પદ કાયમ રહે તે માટે બનતી સમાજ રાખી છે છતાં તેમાં પણ વધારે પડતી છૂટ લીધી હોય તો તે મારો દોષ છે અને તે માટે ક્ષમા ચાલતા કદે છું

આ મથની વિશિષ્ટતા અચુક પહેલે સ્વીકારાઈ છે તેથી મને ઘણો આ નફ થયો છે એના સળધમાં મારાપર જે પત્રો આવ્યાં છે તેથી એની ઉપોગિતાનો સાર સ્વીકાર વતો બોધ મને થઈ પ્રેરણાઓ થઈ છે બાકી તો જે મથના કર્તા પોતાના મથને લાકડાની પેટીમાં મૂકવા મોંઘ ગણે (ખ. ૧ ૪ ૨૧૪) અને પોતાની રચનાને સુવર્ણ કે રત્ન પાત્રને યોગ્ય ન ગણે તો સાદી બાનામાં અવતરણ કરનાર તો પોતાના અદ્ય પ્રયાસ માટે કું કદી શકે ને સમજી વાચનારે વિચારી લેવું એમાં મુદ્દાની વાત એ છે કે ઉત્તમ જોજન પીરસનાર પોતે જુખ્યો હોય છતાં તે સુંદર જોજન પ્રીત્તમાને પીરસી તેની જુખને જરૂર થાય કદે છે માન જોજન પદાર્થ દોષ રહિત હોયો બોધજે અને વાચ્ય સાવ યોગ્ય આકારમાં રજુ થવો બોધજે-આ કૃષ્ણત ત્રી સિદ્ધિવિજિતિએ સદર પૃષ્ઠપર મૂક્યું છે તે તેમને લાગુ

પડતું હોય કે નહિ તે તો હું કહી શકું નહિ, લેખ પરથી તેમના હૃદયને ઓળખી શકાતું હોય તો હું તો એને વિવેકના પણ હૃદયથી ખોલાયલા ઉચ્ચગ્રાહશાળી લઘુતાના ચળદો જ ગણુ, પણ મારે માટે તો એ વાત આઘાદ લાગુ પડે છે અને આ પુસ્તક લખતા આઘાદ ઘણો થયો છે, ખાસી નહાને મ્હોદે મોટી વાતો કરી હોય તો તે મોટી વાત કરનાર અવગત છે એ ચોક્કસ છે અને લાપાટોપ, પ્રતિપાદન રૌંધીની સચોટતાનો અભાવ અને વસ્તુનિર્દેશમા ખામી હોય તો તેની જવાબદારી મારી છે અને તે સ્વીકારતા માથે એટલું પણ જણાવી દઉં છું કે લાપા અવતરણમાં કેટલીક અગવડો તો અનિવાર્ય છે તે અનુભવથી સમજાય તેવું છે આ પ્રસંગપર ઉપોદ્ઘાતમા પણ કાંઈક કહેવાનું છે અહીં તો મારી મદદતા કે ધૃષ્ટતા માટે ક્ષમાયાચનાનો પ્રમગ છે અને તેને હાથ ધરતા સુક્તકંઠે અથકર્તાની પ્રશસા કરે છું અને મારી સખલના માટે અતરંગથી ક્ષમા ચાહું છું

મારી સખલનાઓ મારા ધ્યાનપર લાવવામા આવે તો તેનો તુરત ઉપયોગ કરવા હું તૈયાર રહું છું એક અથ છપાઈ બહાર પડે તેની સાથે જ ખીલ આવૃત્તિ માટે કોપી તૈયાર રાખુ છું એટલે અથના વખાણ કરવાને બદલે કોઈ સૂચના કરશે તો તેવી અને વધારે આઘાદ થશે એવા પત્રોનો જવાબ હું આપુ છું અને મારી થયેલી સખલના સુધારવા ઉદુક્ત રહું છું વાચક વર્ગ આ વિગતિ પર સવિશેષ ધ્યાન આપશે તો મારા ઉપર અને વાચક વર્ગ ઉપર ઉપકાર થશે હું પ્રશસાના પત્રો કરતા સૂચના અને સખલનાનિર્દેશના પત્રોની કિંમત વધારે ગણુ છું અથમાં જ્યાં જ્યાં સુદર લાવ વિચારપ્રીઠતા કે વસ્તુનિર્દેશમા પ્રભાવ જણાય ત્યાં તેનું મવ માન શ્રીસિદ્ધિ ગણિને ઘટે છે એ વાત કદિ લક્ષ્ય બહાર જવા દેવી નહિ એટલી મારી વિગતિ છે લાપાંતર-અવતરણમા મેં ઘણી છૂગો લીધી છે તેનો નિર્દેશ પણ ઉપોદ્ઘાતમાં થવાનો છે અને તે ઉપોદ્ઘાત આ અવ સાથે જ છે એટલે અહીં તે સબધી વિશેષ વિવેચન કરવાનું નથી

આ ત્રણે પ્રસ્તાવની મૂળ ગ્રેસ કોપી મારા કાકાબી કુવરલ આણુદલ એ પ્રથમ બેઈ લાપાટોપ અને રૌંધીટોપ તપાસી લીધા ત્યાર પછી આચાર્ય વિજય મેઘસૂરિલએ મૂળ અથ સામે રાખી આખું પુસ્તક બેઈ આખું તેથી તેઓનો આભાર માનુ છું સુધારવા માટે કેટલીક વાર લેખ કરતા કરતા પણ વધારે રાક્ષિની જરૂર પડે છે નકામા સુધારા થાય તો ગ્રેસ કોપી બગડી જાય છે અને આવશ્યક સુધારા રહી જાય તો પ્રયાસ વ્યર્થ જાય છે મારા સુદર અને પરીક્ષકો સદર હકીકતથી વાકેફ હતા અને તેઓના સુધારાઓ વગર અને માન્ય થઈ પડ્યા છે અને કેટલીક રૌંધી અને

રહેત તેથી તેઓનો મારા ઉપર સીધો અને વાચક વર્ગ ઉપર આડકતરો ઉપકાર થયેલ છે તે આ પ્રસંગે વ્યક્ત કરવાની મારી ફરજ સમજી ૩

આ મહાન પુસ્તકને જાહેર પ્રબળ હાથમાં મૂકવાનું કામ દસ વર્ષે પૂર થાય છે અને નામ માત્રથી હૃદયમાં ઉમળકા લાવે તેવા પાત્રો સાથેનો મારો લેખક તરફનો સબંધ પૂરો થાય છે તેથી આનંદ અને ગ્લાનિ બંને થાય છે આનંદ કામ પૂર થતાં થાય તે સમભય તેવો અને સ્વાભાવિક છે ગ્લાનિ એવા સુંદર પાત્રોના વિચાર અને વર્તનનો પરિચય હોડતાં કેવી રીતે થાય તે સમભવ મુશ્કેલ છે એક સામાયક કાળમાં આ પુસ્તકનો કોઈ ભાગ લખતો કે વાચતો કે મુકે મુધારતો કે પ્રેસ કોષ્ટી છેવટની બેઠ જતો ત્યાર પછી કેટલાક વખત મુધી એક ભતનો જે નિશર અવલુંનીય આત્મસંતોષ અને અતર આનંદ રહેતો હતો તેનું ચિત્તઆલેખન મુશ્કેલ છે સહૃદય વાચક તેનો કોઈ કોઈ વાર અનુભવ કરી શકશે એ પાત્રોને હોડતાં ખેદ થાય તેવું છે અતરવૃત્તિ એનો ચિરપરિચય રહે એવી વર્તે છે નિમિત્તકારણ મજબૂત છે એ સકા વચરની વાત છે મારા એ આનંદના લોકા અનેક જનો થાઓ એ અતર અસિદ્ધાપા છે

બાકી અનેક વાતો ઉપોદ્ઘાતમાં કરી નાખીશ થયેલ સખલનાઓ મારે અતરથી ક્ષમા થાયી, મળી આવતી સખલનાઓ મને જણાવવાની પ્રાર્થના સાથે આ અતિ અદ્યુત સહીલું મહા કથા જેને પ્રભાવક ચરિત્રકાર 'ઉત્તર્માગ વિધૂનનીમ્' નું વિશેષણ આપે છે એટલે જે મસ્તકને ડોલાવે તેવી છે તે જાહેર પ્રબળે આપતાં જહુ આનંદ થાય છે

વસંતવિહાર વીરેપારલે

સપ્ત ૧૯૮૨ ફાગુન વદ ૧૩

}

મો. ગિ. કાપડીયા.

પ્રકાશક તરફથી.

નીલ વિભાગની મામણી ઘણી થવાથી ઉપોદ્ઘાત સિવાય આ વિભાગ બહાર પાડ્યો છે, કારણ કે લેખકને હાલમાં આંતરભૂમિમાં જવાનું થવાથી ઉપોદ્ઘાત સપૂર્ણ તૈયાર થતાં વખત લાગે તેમ છે આ વિભાગના ચાહકોનું લીસ્ટ રાખવામાં આવશે તેમને પુસ્તક બધામણીના ૦-૬-૦ આપવાથી ઉપોદ્ઘાતનું જૂદું પુસ્તક મળી શકશે એવો પ્રબંધ કર્યો છે

ભાવનગર સ ૧૯૮૨ }
અશ્વ મૃતિયા

શ્રી જૈ. ધ. પ્ર. સભા.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા.

તૃતીય વિભાગ.

કથાસાર.

પ્રસ્તાવ ૬ કો.

(મૈથુન લોભ ચક્ષુ)

મકરજી ૧ જી ધનશેખર-સાગર મૈત્રી આનંદપુર નામના નગરમાં કેસ-
રિશભ અને જયસુદરી રાણી હતા એ રાજાને પ્રિય હરિશેખર નામનો વશ્તુકળ્યા
પારી મહાદાનશીળ હતો તેને અધુમતી નામની પતિવ્રતા સ્ત્રી હતી વામદેવ
(સસારીજીવ) ગ્રાણી પ્રભાવે તે રથાને જન્મ્યો તેની સાથે સાગર નામના મિત્રને
પણ જન્મ થયો જન્મનો ઉત્સવ સારો થયો તેણે ધનશેખર નામ પાડવામાં
આવ્યું સાગર સાથે એને દોસ્તી ભભી, તેના પ્રતાપે તે ધનને જ સર્વ વાતનો સાર
માનવા લાગ્યો અને પિતાની રજા મેળવી એક પાઈ પણ લીધા વગર ધનની શો
ધમાં ચાલી નીકળ્યો.

પૃષ્ઠ ૧૪૬૫-૧૪૭૩

મકરજી ૨ જી ધનની શોધમાં ફરતો ફરતો ધનશેખર (સસારીજીવ)
જયપુરનગર આવી પહોંચ્યો બહારના ઉદ્યાનમાં ધનના વિચાર કરતો હતો ત્યાં
એક કેશુડાના વૃક્ષને ઝેણુ ધાત્રવાદ યાદ કરી ગયો નિર્ભય કરી ખોદવા તેને દબાર
સોનામહોર મળી જયપુરમાં ગયો અકુલ રોક મળ્યા ધરે લઈ ગયા લોગિની
ચોંટાળી પણ રાજી થયા પોતાની કમલિની નામની દીકરી પરણાવી અને ધરે રહેવા
કહ્યું પણ લોભી ધનશેખરે સ્વતંત્ર વ્યાપાર આદર્યો, ધર બહુ માડણુ અને ગમે
તેવા અધમ પાપના વ્યાપાર કરી માત્ર ધનાર્જનમાં મશગુલ રહી આખરે કરોડ
સોનૈયા મેળવ્યા હવે તેને કરોડ રજો મેળવવા ઇચ્છા થઈ અને તે માટે તો તેને
રત્નદીપેજ જરૂર રહ્યું રોક અને ધનના રતીઆ વચ્ચે અહીં સુદર સવાદ થાય છે
આખરે સસરાની રજા મેળવી રત્નદીપે સથવારા સાથે ધનશેખર એકલો ગયો
બીજા સાથેના વ્યાપારીઓ તો પાછા આવ્યા પણ સાંત્રનો મિત્ર થઈ પડેલો
ધનશેખર તો રત્નદીપે જ રહ્યો અને રત્ન ખરીદવાનો વ્યાપાર આદરી બેઠો.

પૃષ્ઠ ૧૪૭૩-૧૪૮૬

મકરજી ૩ જી હરિકુમાર વિનોદ રત્નદીપમાં ધનશેખર વ્યવસાય કર્યો
જતો હતો એક દિવસ એક ડોસી તેની પાસે આવી અને કહેવા લાગી-“આ

ન. પુરનાં કેસરિશબને જયસુંદરી અને કમળસુંદરી નામે બે રાણી હતી રાજને બન હતો કે ઠાકરો થયો તો રાજ પડાવી લેશે તેથી જન્મતા જ ઠાકરાઓને તે મારી નાખતો. કમળસુંદરીને આ વાતની ખબર પડી ગઈ હતી ફરી ગર્ભ રહેતા તે દાસી વસુમતીને સાથે લઈ લ્યાથી નાસી જન્મલમા એણે પુત્રને જન્મ આપ્યો. મુકામળ નામુક રાણી પીડા સહન ન કરી શકી અને એણે પ્રાણ છોડ્યા. વસુમતી દાસીએ ઠાકરાને લીધો. સયવારો મળવા તેને લઈ અહીં રત્નદ્રીપે આવી અહીંના નીલકંઠ રાજ કમળસુંદરીના ભાઈ થવા હતા ઠાકરો ઉધર્યો તેનું નામ હરિકુમાર પાડ્યું એ હરિકુમાર અહીં છે હું પોતે વસુમતી દાસી છું વધે આન પુરના છો તો હરિ વમને મળવા છાએ છે તો પધારો.

ધનસેખર હરિકુમારને મળ્યો. બન્ને વચ્ચે મૈત્રી થઈ પરદેશમા સ્વદેશીને મેળાપ હમેશા આશુદાઈ હોય છે મૈત્રીમા બન્ને એકીએ આનંદ કરવા લાગ્યા અને પરસ્પર પ્રેમ ભભવા લાગ્યો, વધવા લાગ્યો.

એક દિવસ એક તાપસીએ કુમારહરિને એક ચિત્રપટ બતાવ્યું કુમારને તે પર મોહ થયો. પછી એને અદર વિકાર થયો. એકદંત્ર એઈ તાપસી ત્યાંથી વિદાઈ થઈ ગઈ.

કુમારના મિત્રો મ મધ પશ્ચેસર, લલિત, વિલાસ, વિદ્યમ અને કપોલ ત્યાં આવી પદોન્ધા વાર્તાલાપ માડ્યો વિનોદ કર્યો ચુલચતુર્થેપાદ પ્રશ્નોત્તરો વિગેરે વિનંતા બરેલા વાતાલાપો આલ્યા બહુ આનંદ પ્રસન્ન તમો. પણ કુમારના મનમા તો ચિત્રકન્યા રમી રતી હતી તેમા વળી પારેવાના ભેડલાને જોતા રમૂતિ તથા થઈ ગઈ એને પ્રભાવવાના નિરર્થક પ્રયત્ન કુમારે કર્યા પણ વિચક્ષણ મિત્રો તેનું રહસ્ય સમજી ગયા આખરે કુમાર સાતિ મેળવવા સારૂ બાબુના ચંદન લતાચૂદમા નયો.

પૃષ્ઠ ૧૪૮૬-૧૫૦૭

પ્રકરણ ૪ થુ મ મધ વ્યાકુળતા-આયુર્વેદ મહંપમા ગયા પછી વળી શખનો અવાજ સાંભળતા કુમારની બધા વધી પડી અહીં આયુર્વેદ પર મિત્રોએ ચર્ચા કરી કુમારને વિનોદ થાય તે સારૂ તેઓએ મરકરી પણ કરી અને ઉપદેશ તાપસીને શોધી બોલાવવા સારૂ ધનસેખરને મોકલવાનો નિશ્ચય થયો. ધનસેખર પોતાને સોંપેલા કામે લાગી ગયો.

પૃષ્ઠ ૧૫૦૭-૧૫૧૭

પ્રકરણ ૫ તુ નિમિત્તશાસ્ત્ર-હરિમજરી સ્પર્ધા ધનસેખરને રરતા માજ બહુલા તાપસી મળી હકીકત પૂજના સમય થયું કે તે જ સવારે એ નગરના રાજ નીલકંઠની રાણી સિખરબી પાસે લીક્ષા લેવા ગઈ ત્યારે આખા પરિવારને ચિતાગુરુ જોયો. કારણ પૂજતા સમયનું કે રાજપુત્રી મયૂરમજરી સવારથી ચિતામા પગ મૂકી હતી અને તેથી માતાને ધણો ઉદ્વેગ થતો હતો. ન્યાયનું નિમિત્તશાસ્ત્ર એ રેષ તાપસીએ કહ્યું-પુત્રી હરિ નામના પુરુષની ચિતા કરે છે અને તેમા તેને લાલ થયો રાત્રીને આ વાત બજાર લાગી કારણ કે સવારે જ હરિકુમારને બહાર જતા પુત્રીએ જોયો હતો, પણ કુમારે તેને રેષ નહોતી બહુતાને જ એ કામ પાર પાડવા રાત્રીએ કહ્યું તેણે કુમારનું ચિત્રપટ લીધું અને લઈને તે કુમાર હરિને બતાવી

આવી અને તેમ કરીને હરિકુમારમા મજરી માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરી આવી આટલી વાત બધુલાએ ધનરોખરને કરી પુરાવામા મજરીએ ચિત્રેલ વિદ્યાધર મિથુન અને વિરહી રાજહસિકાના એ ભાવવાલી ચિત્રો જતાવ્યા અને તેની નીચેના મ્લોકો વચાવ્યા એ ચિત્રો લઈ તાપસી અને ધનરોખર બગિચામા ગયા. ચિત્રપટ જોયા પછી હરિકુમારને ખાતરી થઈ કુમાર મદિરે ગયો નીલકંઠ રાજાએ મોટા ઉત્સવથી દીકરી મજરીના લગ્ન હરિકુમાર સાથે કર્યા

૫૪ ૧૫૧૭-૧૫૨૭

અંકરણુ ૬ કુ મૈથુન યૌવન મૈત્રી ધનરોખરને સાગર સાથે મૈત્રી તો હતી જ અને તેની અસરથી તેને લાગણ હણ કે હરિકુમારની મૈત્રીથી તેને ધન મેળવવામા અવરાય થતો હતો હવે તો રત્નહીપના સર્વ રત્નો મેળવવાની તેને ઇચ્છા થઈ તે વખતે વળી ઠાગપરિણતિ દેવીએ યૌવન અને મૈથુનને મોકલ્યા તેઓ બન્ને ધનરોખરના મિત્રો થયા યૌવનને દેહમા સ્થાન આપ્યું અને મૈથુનને સ્વાત (મન)મા સ્થાન આપ્યું એ બન્નેની અસર તો ધન ઉપર થવા લાગી પણ સાગર લોકને પ્રેરતો એટલે તુચ્છ અધમ સ્ત્રીઓમા ધને ગમન કરવા માંડ્યું, મર્યાદા મૂકી અને પરિણામે એવી સ્ત્રીઓના સગાસબથી સાથે એને છૂટી મુશીબતો થઈ છતાં મૈથુન અને યૌવન પર એનો એક વધતો ગયો

૫૪ ૧૫૨૭-૧૫૩૪

અંકરણુ ૭ સુ ભરદ્વાજીએથી રાજ્યસિંહાસને ધનરોખર વિલાસ અને લોકમા રક્ષા રહ્યો હરિકુમારની ખ્યાતિ વધતી ચાલી મામા સસરાને એના ઉપર દ્વેષ થયો રાજ્ય ઉત્થાપત કરી લેશે એવો ખોટો ખ્યાલ થયો સુભુદ્ધિ મત્રીને હરિનો ધાટ ધડવાની રાજાએ વાત કરી હરિની મહાનુભાવતાના અનુભવી દમનક નામના નોકરને મોકલી કુમારને સમાચાર કહેવરાવી દેસા છોડી જવાની સલાહ આપી વીરકુમારને ખીક ન લાગી પણ જુદા મત્રીની સલાહ સ્વીકારી મિત્ર ધનરોખરને સાથે આવવા કહ્યું લોકો ધનરોખરને સ્વાર્થનો નાશ લાગ્યો પણ અતે હા કહી શુભ તૈયારી કરી રત્નોથી વહાણ ભરી બન્ને ચાલી નીકળ્યા મયૂરમજરીને સાથે લીધી ધનરોખર હરિ સાથે વહાણમા બેઠો સાગર અને મૈથુનની પ્રેરણાથી ભરદ્વાજી ધનરોખરની દાનવ બગડી એના રત્નો અને મુદરીને હાથ કરવા એણે હરિકુમારને દરિયામા ધક્કેલી દીધો હરિનું પુણ્ય જાણ હણ સમુદ્રદેવ જાતે આવી એને વહાણમા સ્થાપન કરી ગયા આવા અતિ અધમ કૃત્યથી ધનને પુણ્યોદય મિત્ર નાસી ગયો સમુદ્રદેવે એને આકાશમા ઉછાળ્યો પણ સૌજન્યશીલ હરિએ એને બચાવવા વિનંતિ કરી, પણ દેવે એને ફેંકી હરિકુમાર આનંદનગરે પહોંચ્યો અને મૃત પિતાના રાજ્ય સિંહાસને બેઠો હરિકુમારે ધનરોખરના રત્નો એના પિતાને સોંપ્યા

૫૪ ૧૫૩૫-૧૫૪૪

અંકરણુ ૮ સુ ધનરોખરની નિષ્ફળતા ધનરોખર રૂબી ન ગયો સાત રાત દિવસ દરિયામા હેરાન થઈ કાંઠે આવ્યો પુણ્યોદય નાસી ગયો હતો એટલે જે જે પ્રવૃત્તિ કરે એમા એને નિષ્ફળતા મળવા લાગી એણે ખેતી, નોકરી, આપા રાદિ અનેક કામેા કર્યા પણ કાંઈ ફાળ્યો નહિ અને લગ્નથી એ બાપને ઘેર ગયો નહિ સાગર મિત્રની પ્રેરણાથી નવા નવા ધવા કરે પણ એમા એનું કાંઈ વળ્યું નહિ એની બારે રખડપટ્ટી થઈ

૫૪ ૧૫૪૫-૧૫૫૧

પ્રકરણ ૬ સુ ઉત્તમસુરિ આનંદ નગરના રાજા બની હરિકુમાર મધુ રમજરી સાથે આનંદ કરતા હતા તેવામાં ઉત્તમસુરિ નામના એક જ્ઞાની ગુરુ ત્યાં પધાર્યા રાજા વલ્લભ કરવા ગયો. દરમિયાન સાંભળી ધનસેખરે પોતાને દરિયામાં કેમ ફેંક્યો અને તેનું શું થયું એવા સુનાવ પૂછ્યા ઉત્તમસુરિએ કહ્યું કે એના જવાબદાર તારા અને મધુન નામના ધનના એ મિત્રો છે અને તે બન્ને અન્ધારે પણ ધનસેખરને રખડાવે છે એ બંને છતાં કેમ શાય તેનો ઉપાય પૂછતા સુરિએ શુભચિંતાના રાજા મહારાજની વરેણ્યતા સ્પષ્ટીકરી વધેરી શ્રદ્ધાશરિતાના લક્ષ કરવાથી મૈથુન પર વિજય થાય અને તેજ રાજાની બીજી સુક્રાંતક નામની કીકરીના લક્ષથી સાગરથી છતાં પડાય એમ જણાવ્યું, પણ વધારામાં કહ્યું કે રાજા કર્મ પરિણામ અને મહારાણી કલપપરિણામિ અનુકૂળ વાચ સારે એ લક્ષ બની આવે રાજાની નિજાસા વધી પ્રાણી ભંતે સારો હોય છતાં અન્યના દોષોથી પણ દુઃખ થાય એ કેમ બને? અને અતરંગ લોકોનું પરિભળ કેવું છે? એની વાત પૂછી એટલે ઉત્તમસુરિએ ધર્મપુરુષ કથાનક કહેવા માંડ્યું તે પદરમાં પ્રકરણ સુધી ચાલે છે

પૃષ્ઠ ૧૫૫૧-૧૫૫૭

પ્રકરણ ૧૦ સુ ધર્મપુરુષ કથાનક કર્મપરિણામ રાજા અને કાળપરિણામિ દેવી થામે મિષ્ટા વ નામનો મહાપુરુષ છે, તેને અપ્રજુલ નામે સિમ્બ છે ગ્રાએ સિમ્બને કહ્યું કે સુખદુઃખનું કાલ્પ રાજ્ય છે તે રાજ્ય અતરંગમાં છે અને અનેકરૂપી છે એ રાજ્યનું વાપન કરતા ગ્રાએ કહ્યું-એનો રાજા સસારીય છે, એ રાજાને કાચ લશ્કર ભૂમિ વિશે સર્વ છે એનો પ્રતિનાયક ચારિત્રધર્મ છે, ચિત્તવૃત્તિ એની ભૂમિકા છે સમ્યક્દેશન સેનાપતિ છે સદ્બોધ મત્રી છે યતિ ધર્મ શુદ્ધિધર્મ એ પ્રતિનાયકના ઉત્કર્ષ છે, સતોષ એનો તત્ત્વવાળ છે અને શુભા શય વિશેરે લક્ષ્યેષ છે એ રાજ્યમાં ચાર લક્ષ્યાં પણ થાતા છે માત્રીકર્મરૂપ માત્ર પાદનારા છે, હૃદય નામના ચારો છે કપાય નામના કૌસીઆ છે પરીવહ નામના ઉપદેશ કરનારા છે ઉપસમ નામના ચારો છે અને ચિત્તવૃત્તિનું રાજ્ય પચાવી બેઠા છે એ ચારોનો નાયક મહામોહ છે આખું નાટક કર્મરૂપ રાજા અને કાળરૂપ દેવી એવા કહે છે તેઓને સસારીયવની સક્તિની માહિતી અને એના ચારિત્રજળનો પૂરો જ્વાલ છે મહામોહ રાજા પોતાનું પૂર સામ્રાજ્ય મહાવે છે અને સસારીયને એનું રાજ્ય પણ ભૂલાવી દે છે વળી કોઈ વાર તેને રાજ્ય યાદ આવે ત્યારે મહામોહ સાથે લડાઈ થાય છે અને હાર-જીત થાય છે રાજ્ય સુખ અને દુઃખ બન્નેનું કાલ્પ થાય છે સસારીયને પોતાની અદ્યત્ત મિષ્ટાવૃત્તિ જ્ઞાન નથી અને તેથી તે ભેર વાપરી નહીં નથી કર્મપરિણામને એવા અનન પુત્રો છે અને તેથી રાજ્ય બદરૂપી પતે : ન્દ્રા ન્દ્રા પુત્રો દેવી રીતે રાજ્ય કરે છે તે માટે જ પુત્રો ની વાત બતાવું એમને દરેકને એક એક વર્ષ રાજ્ય મળ્યું તે તેમણે કેવી રીતે જોગબંધ તેનું વર્ણન હવે કરું એથી રાજ્યની અનેકરૂપતા પણ જણાઈ આવશે

પૃષ્ઠ ૧૫૫૭-૧૫૬૭

પ્રકરણ ૧૧ સુ (૧) નિકૃષ્ટ રાજ્ય પ્રથમ એક વર્ષ રાજ્ય નિકૃષ્ટને આ પચામ આખું મહામોહ પોતાની રાજસભામાં વિચાર કર્યો મર્ત્ય વિપયાભિલાષે કહ્યું કે વિલા કરવા જેવું કાંઈ નથી કારણ કે જાન પાવાને વશ છે એ ગદાપાત્રી છે,

ધર્મદિ પુરુષાર્થથી દૂર છે અને દોષનો ધર છે એના આત્માની સર્વ સક્તિઓ શન્ય થઈ ગઈ છે અને એને પોતાના જળર્તુ પશુ લાન નથી આ સવાહથી મોહરાયને ત્યાં વધામણા થયા અને ગામે ગામ આનંદ મહોત્સવ થયો ચારિત્રરાજે સદ્બોધ સાથે વિચારણા કરી તો માલુમ પડ્યું કે નવો રાજા તદ્દન મોહવશ છે પરિણામે ચારિત્રરાજના નગરોમા દિવગિરી ફેલાવી પછી ચારિત્રરાજ અને મોહરાજની લડાઈ થઈ, તેમા ચારિત્રરાજના લડકરનો ધાણ નીકળી ગયો રાજા નિરૂપ ધણો અધમ નીવડ્યો અને પિતાએ એને વર્ષની આખરે કહ્યું કે 'દીકરા! તને રાજ્ય કરતા આવડ્યું નહિ।' એ આખરે પાપીપન્નરમા ગયો, વિતર્ક નામના માણસે નિરૂપ રાજ્યનો આ પ્રમાણે રિપોર્ટ કર્યો

પૃષ્ઠ ૧૫૬૮-૧૫૭૬

અંકરણુ ૧૨ સુ (૨) અધમરાજ્ય-ચોગિની દૃષ્ટિદેવી બીજે વર્ષ અધમને રાજ્ય એક વર્ષ માટે મળ્યું નવો રાજા આવતા મોહરાયની સલામા પૂર્વવત્ વિચારણા ચાલી મત્રીએ જણાવ્યું કે એ નવો રાજા આ લવના ભોગમા આસક્ત છે ધર્મ અને મોક્ષનો દ્વેષી છે, અર્થ કામમા આસક્ત છે અને રાજ્યસત્તાવી અભવથી છે રાજ્યમા તેને પ્રવેશ ન થવા દેવા પ્રયત્ન રાખવાની જરૂર જણાણી એ કાર્ય એમણે દૃષ્ટિ દેવીને સોંપ્યું એ દેવી વિપયાભિલાષ મનીની દીકરી થતી હતી અને કામ કરવાને યોગ્ય હતી ચારિત્રરાજની સલામા આ નવા રાજ્યથી રોક થયો દૃષ્ટિ દેવીએ કામ આદરી દીધું એથી અધમ સ્ત્રીદશનમા આનંદ પામવા લા ગો અને રાજ્યની ખહાર રહ્યો એને પોતાની સપત્તિ શી છે તે જણાણી નહિ છેવટે એ ચડાળણીપર આસક્ત થયો અને અતિ તુચ્છકાર પામ્યો પિતાએ એને કહ્યું કે 'દીકરા! તને રાજ્ય કરતા આવડ્યું નહિ.'

પૃષ્ઠ ૧૫૭૭-૧૫૮૬

અંકરણુ ૧૩ સુ (૩) (૪) વિમધ્યમ-મધ્યમ રાજ્ય (૩) વિમધ્યમ રાજ્ય ત્રીજે વર્ષે વિમધ્યમને એક વર્ષ માટે રાજ્ય મળ્યું એ ચારિત્રરાજની અપેક્ષા રાખનારો પણ મોહરાય તરફ પક્ષપાતી નીકળ્યો એને આ લવની વાત પસંદ હતી, પરમવની વાત ગમતી નહિ ચેસામા એને મોજ આવતી, પણ વચ્ચે ધર્મ પણ ગમતો એના રાજ્યમા વિપયાભિલાષને સાવધાન રહેવાની જરૂર લાગી આ વખતે પણ એણે દૃષ્ટિદેવીને આજળ કરી અને નવા રાજાને ખહાર ધકેલી દીધા પિતા કર્મપરિણામ એના રાજ્યથી જરા પ્રસન્ન થયા

(૪) મધ્યમ રાજ્ય એ મોક્ષને ખરો પુરુષાર્થ માનનાર નવો રાજા એક વર્ષ માટે થયો એ વસ્તુસ્વરૂપ ખરાખર સમજતો હતો અને ચારિત્રરાજના સ્તૈન્યને એ જોળખી ગયો હતો એના રાજ્યકાળમા ચારિત્રરાજે મોહરાયના રાજ્યની અરધી ભૂમિ પોતાને સ્વાધીન કરી પેલા ચોરો રાજાને આધીન થયા અને પોતાનો દોર પડતો મૂક્યો મધ્યમરાજે દેશવિરતિધર જ્ઞાનીને યોગ્ય અનુ છાનો કર્યો અને એના રાજ્યથી પિતા રાજ થયા

પૃષ્ઠ ૧૫૮૬-૧૫૮૭

અંકરણુ ૧૪ સુ (૫) ઉત્તમરાજ્ય પાવમે વર્ષે ઉત્તમ કુમારને રાજ્ય એક વર્ષમાટે મળ્યું સદ્બોધ મત્રીએ રાજના અનેક ગુણો જણાવ્યા એ પોતાના આખા લડકરને જોળખનાર હતો, ચોરને અને તેના સયાનોને પીછાણનાર હતો

એના રાજ્યથી મોહરાયની સલામતી બારે તરખાટ થયો. એણે ગુરને રાજમા પ્રવેશ કરવાનો માર્ગ પૂછ્યો. ગુરએ વિગતવાર તેના ઉપાયો બતાવ્યા. તે સર્વ ઉપાયો અસલ આકારમાં વાચવા થોડા છે. ત્યાર પછી આખો અતરંગ રાજ્ય માર્ગે બતાવ્યો. તે પણ અસલ આકારમાં સમજવા થોડા છે. છેવટે નિવૃત્તિ ના રીતો જાનક અને પ્રયાણની ભૂમિકાઓ બતાવી તે પણ સમજવા થોડા છે. ઉત્તમ કુમારે દિલ્લેલીપર દલ મેળવી અને ઉપાયોનો અમલ કરી થોડામાર્ગે આ મળ વધી છેવટે નિવૃત્તિ નગરીએ ગયો.

પૃષ્ઠ ૧૫૪૪-૧૬૧૨

મઠરણુ ૧૫ સુ (૬) હરિષ રાજ્ય છઠ્ઠે વર્ષ હરિષને રાજ્ય મળ્યું. મોહ રાયને એથી દિલ્લેલીપર થઈ એ તો સ્વવશાની હતો. એણે મહાપરવારા સિદ્ધા ન્તની સ્થાપના કરી. એની બાહ્ય સપત્તિ ઘણી જાળવી થઈ એના સમવસરણુ અષ્ટપ્રાતિદાયે વિગેરે અભિનવ હતા અને એના અવિરુધ્ધે સાનદાશ્યે પમાડે તેવા હતા. એનું રાજ્ય સર્વથી વધારે ફતેહમદ થયું.

પૃષ્ઠ ૧૬૧૩-૧૬૨૮

મઠરણુ ૧૬ સુ હરિ અને ધનરોખર ઉપર ૭ પ્રકારના પુરોપાસ પર્વા ઘોષના અને અનેક પ્રકારના પ્રયોગરોથી નિર્ણય ઉત્તમસુરિ એ રીતે પાચમા રાજ્ય ભેગા હતા અને હરિકુમાર ત્રીજા પ્રકારનો હતો. એ પણ વાત ઉપરથી જાણીઈ મળ્યું. હરિકુમારને પ્રગતિ કરવા ભાવના થઈ દીક્ષા લેવાથી માર્ગપ્રાપ્તિ થયો એમ જાણવા એણે પુત્ર શાર્દૂલને આગે બેસાવ્યો અને પોતે દીક્ષા લીધી તેની પાલના કરતા પૃથ્વીવળપર વિહાર કરવા લાગ્યા.

ધનરોખર તો નાગર કૈંકુલની અસરતમે વધારે જડા ઉતરતો ગયો. રખડતા એક જીવીના કાક નીચે આબો. જોદતા રતનો ખડો નીકળ્યો. ઉપાડતા મોટો રાફસ નીકળ્યો અને એણે તેને મારી નાખ્યો. મરીને ધનરોખર પાપિષ્ઠનિવાસના સાતમા પાદામાં ગયો. રખડતા ફરકતા તેને ઠેવી અવિતભવાએ સાહુલાદપુરે મોહલ્યો.

પૃષ્ઠ ૧૬૨૯-૧૬૩૮

ઉપસહાર વિગેરે

પૃષ્ઠ ૧૬૩૮-૧૬૪૬

પ્રસ્તાવ સાતમો.

(મહામોહ પરિમદ ભવલ્લેદિય)

મઠરણુ ૧ સુ ધનવાહન અને અકલક સસારીછવ સાહુલાદનગરે દમ્ભતા ૪ અને લીલાદેવીના પુત્ર વરીકે અવવર્થો નામ ધનવાહન રાખ્યું. એના જ મ વખતે મૃદો જડુ રમ્ય હતા. જ્યોતિષશાસ્ત્રે રાજના સાધ નીચેને અ કલક નામનો પુત્ર થયો. એ જડુ સાથે હતો, સદગુણી હતો. ધર્મરત હતો, ધર્મે લેન હતો અને કુલજકર્મવત્પર હતો. ધનવાહનને અને તેને સારી મેરી થઈ, બન્ને સાથે ઉપર્વા બન્ને એક દિવસ ગુધર્નદન નામના કીડા ઉઘાનમાં ફરવા ગયા. ત્યાં મહાસાવર મુનિઓને વળ જળ ધ્યાન કરતાં એમાં બૃહા બૃહા સાધુને મળ્યા. નેરા-ચનું કારણ બન્ને રાજકુમારો પૂછવા ગયા.

પૃષ્ઠ ૧૬૪૫-૧૬૫૩

પ્રકરણ ૨ મું લોકોદરમા આગ અથમ મુનિનું વૈરાગ્યકારણ પ્રથમ મુનિને પૂછતા તેમણે જણાવ્યું—પોતા લોકોદર મામમા રહેતા હતા એક રાત્રે જળરી આગ લાગી દોડાદોડ થઈ રહી, રડારડ અને અવાજે યવા લાગ્યા અને આખું મામ નિરાધાર થઈ દેખાયું ત્યાં એક મત્રવાદી આવ્યો, મડળ કર્યું અને તેના મડળમા લોકોને બચાવ કરવા બોલાવ્યા જેઓ ત્યાં ગયા તે બધા મશ્કરી કરનારા રખડી પશ્ચા હું તે મત્રવાદીના મડળમા ગયો તેથી બચ્યો આ મારા વૈરાગ્યનું કારણ થયું પછી એ વાર્તાના ઉપમેયની વિગતવાર હકીકત અઠલકે કહી સંભળાવી.

પૃષ્ઠ ૧૬૫૭-૧૬૬૪

પ્રકરણ ૩ મું દાણનું પીકું (મદિરાશાળા) બીજા મુનિનો વૈરાગ્ય પ્રસાદ બીજા મુનિને વૈરાગ્યકારણ પૂછતા બોલ્યા—દારૂડીઆની ટોળી દારૂ પીવા મળી હતી તેને જોતા પોતાને વૈરાગ્ય થયો કેમકે બ્રાહ્મણે તેની સ્થિતિમા તેને પ્રતિબોધ કર્યો એ પીકાનું પછી અદ્ભુત વર્ણન કર્યું, પીનારાઓના હાલહવાલ બતાવ્યા તેર પ્રકારના લોકો તેમા આવતા હતા તેના ચિત્રો રજુ કર્યા મદિરાશાળાના દેખાવો પર ખૂબ વિસ્તાર કર્યો અને બ્રાહ્મણની લાગણી અને નરમાસની ગણતરી કરી દીધી આ આખી વાર્તાનો સાર ધણા વિસ્તારથી ત્યાર પછી અઠલકે ધનવાહનને કહી સંભળાવ્યો.

પૃષ્ઠ ૧૬૬૫-૧૬૮૦

પ્રકરણ ૪ મું અરધદૃઢદીયત્ર (રેંદ) ત્રીજા મુનિનો વૈરાગ્યપ્રસાદ ત્રીજા મુનિને વૈરાગ્યનું કારણ પૂછતા તેમણે જણાવ્યું કે રેંદ એવાથી તેમને વૈરાગ્ય થયો એનું નામ લાવ્યું હતું, રાગદ્વેષાદિ ચાર એના સાથી હતા, એનો ઉપરી મહામોહ હતો, કપાયનામના સોળ બળદો એને બંધવા હતા, એમા હાસ્યાદિ કામ કરનારા હતા, દુષ્કયોગ અને પ્રમાદ નામના એને ઘુલા હતા, વિલાસ ઉલાસ અને ચાળા નામના આરાઓ હતા, અસુચત જીવ નામનો મોટો કુવો હતો, અવિરતિ જળથી એ ભરેલો હતો, જીવલોક નામની ધટમાળ હતી, ધરીયત્રને મરણ નામનો નોકર ચલાવતો હતો, અજ્ઞાન મનીષ આત્મા નામનો પરનાળ હતો, મિથ્યાભિમાન નામની લા કુડી હતી, સક્રિયચિત્તતા નામનો ખાળ હતો, ભોજ લોહપતા નામની નીક હતી, જન્મવિસ્તાર નામનું ખેતર હતું, અપરાપર જન્મ નામના કપાસ હતા, કર્મપ્રકૃતિ નામના તેમા બી હતા જીવપરિણતિ નામનો એનો વાવનારો હતો આવા રેંદને જોઈ પોતાને વૈરાગ્ય થયો અમિત ધનવાહનને આ મહાન ઉપમેયનો ઉપનય સમજાવ્યો.

પૃષ્ઠ ૧૬૮૧-૧૬૮૬

પ્રકરણ ૫ મું પાચ કુટુંબીઓનું ભોજન ચોથા મુનિનો વૈરાગ્ય પ્રસંગ ચોથા મુનિને દીક્ષા લેવાનું કારણ પૂછતા વાત કરી કે એ મહમા પોતા ચંદ્ર (સાધુ બાવા) હતા ત્યાં ભક્ત કુટુંબ આવી ચંદ્ર એનું તત્ત્વ ચલાવનાર પાચ મનુષ્યો હતા એ કુટુંબ અમને ધણુ દીવ કરનાર લાગ્યું એણે અમને જમણુ આપ્યું જેનો લાભ લેતા અમને સનેપાત થયો, જીભ કાઠાવાળી થઈ ગઈ, ગળુ રૂંધાઈ ગયું અને અમારી ભારે અવદયા થઈ ત્યાં એક વૈદ આવ્યો તેણે અમને ભોજનનો દોષ સમજાવ્યો પછી ભોજનદોષને સોધનારી દીક્ષા અમને આપી આ સુંદર વાર્તાનો ભાવાર્થ અઠલકે વિસ્તારથી સમજાવ્યો.

પૃષ્ઠ ૧૬૮૭-૧૬૯૯

અકરણ ૬ હ આર બ્યાપારી કથાનક પાચમા મુનિનો વૈરાગ્યપ્રસંગ પાનમા મુનિને નીકા લેવાનું કારણ પૂછવા તેમણે જણાવ્યું કે મને આર બ્યાપારીની એક કથા ગુરમહાગળે કહી તેથી વૈરાગ્ય થયો એ કથા વિસ્તારથી કહેવાનું તેમને જણાવ્યું એટલે પાચમા મુનિસા ૭ કહ્યું વસવપુર ખરે ધણા વેપારીઓ રહેતા હતા આર સાર્થપુત્રો નામે આરૂં થોડા, દિલ્લસ અને મૂઠ દરિયા ત્રેહા વેપાર કરતા અને રહો લેવા રત્નદ્રીપે ગયા અને છટા પગ થયા આરૂંએ તો પોતાનું કુલ ધ્યાન રત્ન એકઠા કરવામાજ વાપર્યું અને ધણા રત્નોથી પોતાનું વહાણ ભરી નધું થોડાંયે વેપાર તો કર્યો પણ સુદર દેખાવ વાગ લધાનમા ફરત વિગેરે એને ખસડે હવં તેથી એણે થોડાજ રત્નો એકઠા કર્યા અને તે પણ એાળી કિમતના હતા દિલ્લસને મોજસોખ ખડું પસ હતો અને રત્નની પરીક્ષા ખીલકુલ આવડતી ન હોતી તેથી તેણે ઠાઠા થપહા અને કાચના ટુકડા એકઠા કર્યા અને ધૂનારામીએ એને ઉતર્યો મૂઠને પરીખા ન હોતી અને ખીલની સમ નવટથી સમજે તેને ન હોતો એણે પોતાનો બધો વખત મોજ સોખમાં ગાળ્યો અને માત્ર પરચરો જ એકઠા કર્યા આરૂં વહાણ રત્નથી ભરાયુ એટલે જો દેરામા જવા સાર મિલોને મળવા મયો એણે થોડાંયે સમ નવી ઠેકાણે આપ્યો અને એનો મોજસોખ દૂર કરાવ્યો દિલ્લસને રત્નની પરીક્ષા શીખવી અને એનો મોજસોખ પણ યુકાવ્યો એના આમહથી પોતે રહેવા કમૂલ ક્યું મૂઠ પાસે જઈને એણે રત્નની પરીક્ષાની વાત કરી પણ એ તો જરાએ વાત સમજી ન જ નહિ. હલરો દેરા જવાની હતાવળ કરવા મરે આરૂંને કપડો આપવા લાગ્યો અને રત્નદ્રીપની મોજમજ ભોગવવાનું કહેવા લાગ્યો આરૂંએ ત્રેણ કે મૂઠ સમજે તેમ જ નથી એટલે એણે આખરે એ પ્રયાસ મૂકી દીધો આરૂં થોડાં અને દિલ્લસ-ત્રણેએ વહાણ રત્નોથી ભરા સ્વદેશ ગયા ત્યાં અપાર સર્વમી મેજથી આનંદથી રહ્યા મૂં રાતના ઠોરમા આવ્યો, કોંધી રાતએ એને અમાધ સમુદ્રમા ફેંક્યો ધનવાદનની પાસે આ વાર્તાનો ભાવાર્થ આકલે કહી સમજાવ્યો આરૂં એ અતિસુદર ઇવ થોડાં મુદત દિલ્લસ સામાન્ય અને મૂં અધમ ઇવ ઉ એમ પ્રલાસો થયો.

પૃષ્ઠ ૧૭૦૦-૧૭૧૪

અકરણ ૭ મુ આર બ્યાપારી કથાનક (ચાલુ) અકલે સદર કથાનો ભાવાર્થ વધારે વિસ્તારથી ધનવાદન પાસે કહી સમજાવ્યો રત્નદ્રીપને મનુષ્યભવ સાથે અને સમુદ્રને સસારના વિસ્તાર સાથે સરખાવ્યો. પછી વાર્તાનો પ્રત્યેક વિભાગ હઈ તેની ધટના અતિ સુદર રીતે અકલે કરી બતાવી તે આખી ખાસ વિચારવા થોડાં છે એ રસિક વિભાગ મરે બુઝ્યો.

પૃષ્ઠ ૧૭૧૪-૧૭૩૪

અકરણ ૮ મુ સસાર ખબર (છઠ્ઠા મુનિના વૈરાગ્યનું કારણ) છઠા મુનિને નીકા લેવાનું કારણ પૂછવા તેમણે જણાવ્યું કે આદિ અત વગરનો એક સરૂતિ માર્ગ (સસાર ખબર) તેમને એમને વૈરાગ્ય થયો એ સસારખબરનું વર્ણન કરવા તેમણે જણાવ્યું કે એ ખબરમા લેવડદેવડની ધમાલ ખૂબ ચાલતી હતી એનો સુખ મહામોહ હતો અને કમ નાનના લેણદારો હતા ગુરૂએ જ્યારે સાનાજન માન્યુ ત્યારે અદરખાનેથી લોકો જહું દુખી જણાયા એ દુકાનેને ઉડે એ મઠ (શિવાલય) જણાવ્યો તેમા જ ખરા સુખી ગ્વેને માત્ર લેયા ત્યાં

જવાની ઈચ્છા થતા ગુરુએ દીક્ષા આપી અને પછી સદર મઠ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ બતાવ્યો. મુનિએ વ્રથુ કે એને રહેવાનો કાયા નામનો ઝોરડો હતો એમા પચાસ નામના પાન ગોખો હતા અને ક્ષયોપશમ નામની બારી હતી અને સામે કાર્નેલુ શરીર નામનો ચેખર હતો એમા એક ચિત્ત નામનું ચપળ વાનરબચ્ચુ હવ દીક્ષા લેતી વખતે એ સાથે રહ્યું પણ એને બહુ સહાનુવાન ગુરુમહારાજે કહ્યું

એનું ખાસ કારણ પૂછતા ગુરુએ કહ્યું કે એ વાનરબચ્ચુ ધરના મધ્યભાગમા રહે છે ત્યાં એને ઉપદ્રવ કરનારા ધણા છે એને કપાય ઉદરો, નોકપાય વીછીઓ, સહા બિલાડીઓ, રાગદ્વેષ ઈદરો, મહામોહ બિલાડો, પરીષદ ઉપસર્ગ ડાસ મન્દરો, દુષ્ટાભિસન્ધિવિતર્ક માકડો, ચિંતા ગરોળી, પ્રમાદ કાકિડા, અવિરતિ કચરો, મિથ્યાદર્શન અધિકાર ભારે ઉપદ્રવ કરે છે અને તેથી કોઈવાર તે રોદધ્યાન નામના અત્રારાથી ભરપૂર ખાડામા પડે છે અને આર્તધ્યાન ગુફામા કોઈવાર પેસી હેરાન થાય છે એ ખાડા કે ગુફામાંથી એને બચાવવાનો ઉપાય એ કે એ વાનર બચ્ચાને પેલા પાચ ગોખની પાસે વિષય નામના પાય ઝેરી જાડ જેના ફળો દેખાવમા સારા પાપુ પરિણામે બહુ ખરાબ છે તેની પાસે એને જવા ન દેવ કારણ કે ત્યાં ફરતા એને કર્મેષ્વરમાણુનિચય નામની પરાગ શરીરે વળગે છે અને ભોમશ્વેદ વરસાદથી એને શરદી થઈ છે એ ઝેરી રત્નથી વાનરનું શરીર ધૂરમય થઈ જાય છે, બળીને કાળુ થઈ જાય છે અને વળી તેની ઉપર હુમલાઓ-ઉપદ્રવો થયા કરે છે સ્વપીચે નામના હાથમા અપ્રમાદ નામનો દડો લઈને પેલા ગોખ પાસે જતા વાદરાને બહાર આવતા અટકાવવું, ન માને તો ધમકાવવું એ રીતે એ બહાર નીકળવું અટકરો એટલે એના સર્વ ઉપદ્રવો ઝોછા થઈ મટી જશે એ વાનર બચ્ચાના રક્ષણથી સિવાલય મઠમા પેસી શકશે અત્યાર એ વાનરબચ્ચુ ચક્રમા પગ ગયું અને તેથી એને ધણા ઉપદ્રવો થાય છે એ વાત ગુરુએ કહી તેના પર મેં વિચાર કર્યો આવી રીતે એને પ્રથમ ચક્રમાંથી બચાવવાનો પોતે નિશ્ચય કર્યો, અને ચિત્તને સમભવ્યુ કે પોતાને તાળે હોય એટલું જ સુખ છે અને પારકાના આધારપર રહેવું તે દુઃખ છે ચિત્તને સમભવવાનો મહા પ્રયોગ આ બતાવ્યો

પૃષ્ઠ ૧૭૩૪-૧૭૪૭

પ્રકરણ ૬ મુ સસારબંધાર (ચાલુ)-છઠ્ઠા મુનિની ઉપરની વાત સાંભળીને પ્રસન્ન રૂપે અક્ષરે બીજા ચક્રની વાત પર જિજ્ઞાસા પ્રસન્ન કર્યો મનપર્યાપ્તિ દ્રવ્યમન અને તે આત્મા સાથે જોડાય તે ભાવમન ભાવમન કાર્નેલુ શરીરમા રહે છે અને પોતે જ હવે રાગદ્વેષથી એને વિપર્યાસ થાય છે, તેથી મિથ્યા જ્ઞાન થાય છે, એથી ખોટી પ્રવૃત્તિ થાય છે, એથી ખોટા કર્મે બધાય છે અને એથી રખડપાટો થાય છે આ બીજું ચક્ર થયું ગુરુએ જવાબ આપતા કહ્યું કે એ સાચી વાત છે વિપર્યાસ છોડી દેવા એ ખરો વિવેક છે અને એથી ઉવટે ચક્રભ્રમણ બધ થાય જ્ઞાનકિયાના સહકારથી સસાર ઘટે છે માટે સમજીને સરચન્ પ્રવૃત્તિ કરી એથી ઉવટે સાધ્ય પ્રાપ્ત થાય

એ વાનરને સિવાલય મઠમા કેમ લઈ જવાય તેવો અક્ષરે પ્રશ્ન કર્યો તેના જવાબમા મુનિએ કહ્યું કે ગર્ભગૃહ (ક્ષયોપશમ)મા છ સ્ત્રીઓ રહે છે તેમના નામે કૈંપ્યુ, નીલ, કપોત, તૈજસી, પદ્મ અને શુકલ છે, અનુક્રમે ઝોછી ઝોછી

અકરણુ ૧૧ તુ મહામોહ અને મહાપરિશ્રદ્ધ જ્ઞાનસવરણ રાત્રને પાછા હુકવાની વાત મોહરાત્રની દાવણીમા જણાતા તેઓ સર્વ ચોકયા અને મૂળથી રાત્રને ઉખેડવા તેજાર થયા પણ આ વખતે મોહરાત્રે પોતે જ જવાનો વિચાર કર્યો અને સેનાનાંઓને જરૂર પડ્યે આવવા ભલામણ કરી પુત્ર રાગકેસરિના દીકરા સાગરના મિત્ર પરિશ્રદ્ધને પોતાની સાથે લીધો અને (મહામોહ અને પરિશ્રદ્ધ) ધનવાહન પાસે આવ્યા.

તે વખતે પિતા શ્રુતરાજ મરણ પામ્યા ધનવાહન ગાદીએ આવ્યો સદાગમે એને વિષયપર-સાસારિક પરપદાર્યોપર મૂર્છા ન કરવા સલાહ આપી મહામોહે ખાણ પીણ આનંદ કરવા વિગેરે સલાહ આપી અને પરિશ્રદ્ધે ધન એ કહું કરવાની સલાહ આપી આવી વિરોધી સલાહથી ધનવાહન ગમરાયો, એટલે દૂર રહેલો જ્ઞાનસવરણ રાત્ર નજીક આવ્યો અને મોહ પરિશ્રદ્ધની સલાહ સ્વીકારી પછી યુદ્ધેવપૂર્ણ ધનવાહને મૂકી દીધી, સદાગમે પાસે જવાનું બધું હતું અને ધનનો સમૃદ્ધ કરવા માર્ગો કાવિદાચાર્ય સાથે અક્લક મુનિ ત્યાં આવી ચઢ્યા, મન વગર માત્ર દાક્ષિણ્યથી ધનવાહન વાદવા ગયો. પ્રસંગ ભેઈ અક્લકે સદાગમનું માહાત્મ્ય અને હુર્જનસગતિના પરિણામ જણાવવા કાવિદાચાર્યને વિનંતિ કરી શુદ્ધે વિશ્વસિ સ્વીકારી.

પૃષ્ઠ ૧૭૭૧-૧૭૭૭

અકરણુ ૧૨ શુ શ્રુતિ કોવિદ અને બાલિશ કોવિદાચાર્યે વાર્તા કરી એક ક્ષમાતળ નામનું નગર છે ત્યાં સ્વમળનિચય નામનો રાત્ર છે તેને તદ્દન શ્રુતિ નામની રાણી છે એ રાણીને કોવિદ અને બાલિશ નામના બે પુત્ર થયા કોવિદને પૂર્વ સરકારથી સદાગમે સાથે પરિચય હતો તેથી તેને હિત કરનાર વરિષ્ઠ તરીકે સ્વીકારી રહ્યો બાલિશને એણે સદાગમની વાત કરી પણ એણે માની નહિ કર્મપરિણામે એમની પાસે શ્રુતિ હત્યા મેકલી આપી એ પસંદ ગઈથી વરનારી હતી એને મૃગ નામનો ચાવાક નોકર હતો એ કોવિદ અને બાલિશ બન્નેને વરી એ બાઈએને નિજદેહ નામનો પર્વત કબજામા હતો એના ઉપર મૂર્ધન નામનું શિખર હતું એની બે બાજુએ શ્વેત નામના બે બોરડા હતા ત્યાં શ્રુતિ રી બાલિશ તો શ્રુતિમા હુમ્મય થઈ ગયો અને સ્વગ કહે તે સર્વ કરવા લાગ્યો શ્રુતિને પ્રિય સંગિત મધુર ધ્વનિ એને રાજ કરવા એ સામળવા લાગ્યો અને શ્રુતિને રાજ રાખવા લાગ્યો સદાગમે શ્રુતિનું બોળખાણ બરાબર કોવિદને કરાવ્યું એ રાગકેશરિની દીકરી છે પણ પ્રપચથી એને કર્મપરિણામની દીકરી તરીકે જાહેર કરી છે એ વિશ્વાસ કરવા થોડું હતું નથી એમ જાણ્યું એટલે કોવિદે પરણેલી હોઈ એને તથા નહિ પણ એ ચેતતો રહ્યો અને સગ દાસીપુત્રની તો સોળવ જ એણે કરી નહિ.

તુમરિખર નામના પર્વત ઉપર એક વખત બે બાઈએ ચઢ્યા એની એક શુદ્ધા બે અર્ધવે ભેડવા જાનમા સ્પર્ધા કરી રહ્યા હતા બાલિશ શ્રુતિને રાજ રાખવા ત્યાં પૂપચાષ ડોહો રજો જાનના રસમા શુદ્ધામા પગ ગયો, પકડાઈ ગયો એને ગાંધવોએ ખૂબ માથો, વેદના બોગથી તે પરિણામ પામ્યો કોવિદે શ્રુતિમા આસક્તિ કરી નહિ તેથી એણે ધર્મચાષ પામે દીધા તોઈ અને

આચાર્યે બે ગો એ કોવિદ હું પોતે છું વાર્તા કહી આચાર્યે સમયમનુ માહિત્ય
કહ્યું અને તેની સાથે સખવ વધારવા બલામણુ કરી ધનવાહને ઉપર ઉપરથી સદા
મનનુ સાન્નિધ્ય સ્વીકાર્યું પણ અદરથી એને રસ નભ્યો હતો અઠલકે આચાર્યે
સાથે અન્યત્ર વિદ્યાર કર્યો પૃષ્ઠ ૧૭૭૭-૧૭૮૫

અકરણુ ૧૩ નુ શોક અને દ્રવ્યાન્વાર અઠલકે દૂર યા એટલે પાછા
મદામોદ અને મદાપરિચલ નજીવ થયે ગયા અને તેમણે ધનવાહનને સપાટામા
લોધો તેથી એ સ્ત્રીમા રમવા લાગે અને પસા સમઢવા લાગ્યો આખરે સર્વ પાપોમા
એ એકો થયો હવે પુન્યોદય મિત્ર એનાથી રીસાવા લાગ્યો મદનસુદરી દુર્ગા
વ્યાવિધી મરણુ પામી એટલે શોકના તાળામા ધનવાહન પડ્યો વળી અઠલક
મુનિ દયા કરી આજ્ઞા અને યોગ્ય ઉપદેશ આપી ધનવાહનને શોકમુક્ત કર્યો
પછી એમણે મોઢ પનિમહનો પરિચય જાણ કરવા ઉપદેશ કર્યો અને વાનર
બચ્ચાને સલાહવા કહ્યું ધનવાહનને એથી જરા શુદ્ધિ આવી શોક દૂર ખસ્યો
અને મદામોદને જણાવ્યું કે તેનું કાંઈ ચાલણ નથી ધનવાહન રસ્તે આજે
અને તેણે દ્રવ્યધમા ઠરકે રમિ જતાવી પૃષ્ઠ ૧૭૮૬-૧૭૮૮

અકરણુ ૧૪ નુ મદાપરિચલ આવી રીતે પોતાના પક્ષની જરા પડવી
જેમને પરિમહનો મિત્ર સામર મદે જવા તૈયાર થયો સામર સાથે બહુલિકા
(માયા) અને કૃપણતા પણ ગયા એને આવતા જેમ મદામોદ પરિમહ રાજ
થયા આ સર્વે એકઠા થયા એટલે ધનવાહન પડાયો એને ધર્મમાર્ગે ધન
ખરચવામાં કદિપત મુખની ઇચ્છા લાગી બહુલિકાની અસરથી ધનવાહને
પટાવી સમ નવી અઠલકે મુનિને વિદ્યાર કગવી દીધો હવે સામરની મદદથી પરિ
મહનો પત્ર મળ્યુત થયો અને સર્વ દ્રવ્યરતને પાપુ અટકી ગયા આ સર્વ
સ્થિતિ સામણીને દયાસમુદ્ર અઠલકે મુનિ મારી પાસે આવવા તૈયાર થયા
ગુરુ રામ મા ડી ગુરુએ નિરયક કાંઈમા પ્રવૃત્તિ ન કરવા કહ્યું અને ધનવાહન
વદન ડી ગયો છે તેથી પ્રયાસ નકારો છે એમ જણાવ્યું એ અનય કરનારની
તગમાથી ધનવાહન ક્યારે છટકે એમ પૂછતા ગુરુએ કહ્યું કે-જ્યારે સમયગૂંદસાન
એને વિદ્યા કયા આપશે અને વળી બીજી નિરીક્ષતા કયા છે તે પણ પર
જ્ઞાવશે ત્યારે એનો છટકારો થશે એનો હક્કાજ કર્મપરિણામ રામની મરજ
ઉપર છે આ સર્વે વાત સામણી અઠલકે મુનિ અવ્યાસમા લાગી ગયા

પૃષ્ઠ ૧૭૮૮-૧૮૦૦

અકરણુ ૧૫ નુ મદામોદનુ મહાન આક્રમણુ અઠલકે ચિંતા વગરના
થયા અને બીજી બાજુએ મદામોદે આકરી બાજુ માગે એણે પોતાના પ્રત્યેક
લરાનીને ઉપદેશ કર્યો અને દરેકે આવી ધનવાહનપર અસર કરી એ રીતે
મદામોદા મિત્રાદસૌન કુદરિ, રામકેસરિ મૂવતા, દ્વેષગર્જેદ, અવિવેકિતા
વિપવાસિલાષ, લોભવૃક્ષા હાસ રતિ અસરિ ભય શોક લુપ્તપ્રસા કપાચ
ભાવે (જ્ઞાનસવરણીકે) રામબો, દુષ્ટાસિસધિ વિગેરે વાતકરતા સર્વ આવી
જવા અને દરેકે પોતાની અસર ધનવાહનપર કરી મકલ્પવળે એના પર ખાસ
ખાધા પીડા કરી અને ધનવાહન પરિણામે નીચતાની ઉછા પાટીએ ઉવરી ગયો

એણે મને તે સ્ત્રીને પકડી ભોગવના માડી, નીચ કે ઉચ્ચ કાંઈ જોયા નહિ અને હલકા વણની સ્ત્રીને પણ અત્યંત પુરમાં દાખલ કરી આખરે લોકોએ એને પદબ્રથ ક્યો એના નાના ભાઈ નીરહવાહનને ગાદીએ ઠોસાડવો અને એને કેદમાં પૂર્યો, કાંઈ એની મદદે આવ્યું નહિ અને આખરે બદીખાનામાં મહા વેદના ભોગવી એ મરણ પામ્યો અને પાપિષ્ઠનિવાસના સાતમે પાડાએ ગયો. પૃષ્ઠ ૧૮૦૧-૧૮૧૧

પ્રકરણ ૧૬ સુ રખડપાટો ત્યાં ઉત્કૃષ્ઠ આયુષ્ય ભોગવી ધનવાહન માછલો થયો, વાધ થયો, બિલાડો થયો અને અનેક ઠેકાણે રખડ્યો પછી એ સાકેતપુર નગરે નદ વાણીઆને ત્યાં અમૃતોદર થયો. સુદર્શન શુરના યોગથી સદાગમને મળ્યો અને દ્રવ્ય આવકલાવ એણે ધારણ ક્યો ત્યાંથી એ જીવનપતિમાં દેવ થયો ત્યાંથી માનવાવાસમાં અધુરત વાણીઆને ઘરે બંધુ નામે થયો. સુંદર શુરના યોગે દ્રવ્ય સાધુ થયો પછી વ્યવસાયમાં ખૂબ રખડવો સદાગમનો સગ હોય ત્યારે દ્રવ્ય ક્રિયા કરે, દૂર થાય ત્યારે મોહરાજના પ્રપચમાં પડી જાય આખરે સદાગમના સહવાસથી એની ચિત્તવૃત્તિ અટવી સાફ થઈ એટલે સમ્યક્ સુદર્શન સેના પતિ આવ્યો અને અવસરે વિદ્યા કન્યાને મોકલવાનો સંપત મંત્રી અને રાજ સાથે કરતો આવ્યો. પૃષ્ઠ ૧૮૧૧-૧૮૨૫

પ્રકરણ ૧૭ સુ પ્રગતિને માર્ગે માનવાવાસમાં જનમદિર નગરે આ નદને ત્યાં ધનવાહન વિરોચન પુત્ર તરીકે થયો. ધર્મચોખ સૂરિનો એને યોગ થયો એની દેશના સામળી એમાં મુખ્ય વાત કુલજ કમો કરવાની જાણી એને ત્યાં સદાગમનો યોગ થયો, સવપ્રપચની સહજ આજખાણ થઈ અને અતર મિત્ર શત્રુ એનું સહજ આજખાણ થયું તે વખતે ત્યાં સમ્યક્સુદર્શન ઉપર જણાવ્યું તેમ આવી પહોંચ્યા પછી સસારીજીવને તત્ત્વશ્રદ્ધા થઈ પણ તે ઓધમાન હતી, કારણ કે એની યોગ્યતા તે વખતે એટલી જ હતી ત્યાં ગૃહિધર્મ સાથે મિત્રતા થઈ અને એ દોસ્તીને પરિણામે સસારીજીવ સૌધર્મ દેવલોકે ગયો. દેવતા જન્મ લે ત્યારે કેવું વાતાવરણ હોય છે તેનું અહીં અદ્ભુત વર્ણન છે. દેવતાના વિલાસો ભોગવી સસારીજીવ આલોર થયો એનું નામ કેલ્લંક હતું ત્યાંથી એ જ્યોતિષકમાં દેવ થયો. પછી વળી દેડકો થયો ત્યાંથી કાપિલ્યપુરે વાસવ રાજપુત થયો. શાંતિ સૂરિના પરિચયથી ધર્મ પામ્યો બીજા દેવલોકે ગયો. કાચનપુરમાં ફરી સદાગમને મળવાનું થયું સમ્યક્સુદર્શન સાથે ગૃહિધર્મ આવે ત્યારે એને જાણ થઈવાનું થઈ અને તે વખતે પુરયોદય બાનુમાં રહેતો અને તે દૂર થાય ત્યારે જ્ઞાનસવરણા દિગ્ગુ જોર થઈ એ પછી સોપારકપુરે વિભૂષણ નામે વલ્લિકપુત્ર થયો. ત્યાં એને ફરીવાર સમ્યક્સુદર્શન સદાગમ મળ્યા અને એણે સાધુનો વેરા લીધો. પણ એ મોટા સ્થાને આવતા એણે અન્યની નિંદા કરવા માડી અને છેવટે તીર્થંકરોની પણ નિંદા કરી એનો તેથી ભારે પાત થયો અને એ રખડવો અહીં પ્રજાવિશાળાએ ઉપયોગી ॥ ખુવાસા ક્યો ॥

પછી ભદ્રિલપુરે રક્ષિકરાજને ત્યાં એ વિશદ નામનો પુત્ર થયો. સુપ્રજુષ્ઠ મુનિને યોગે ગૃહિધર્મ મિત્ર મળ્યો. સુખ ભોગવી ત્રીજા દેવલોકે ગયો એ બારે દેવલોકે મનુષ્યાદિ ગતિમાં જઈ જઈ આવ્યો. ઉપસહાર પૃષ્ઠ ૧૮૨૬-૧૮૪૫

પ્રસ્તાવ આઠમો.

કથાસાર (સર્વ સમિલન)

વિભાગ ૧ લો સસારીયવ અરિત (પ્ર ૧-૧૨)

પ્રકરણ ૧ છુ ગુણધારણ કુમાર સનમોદ નમત્તા મધુવારણ રાત્રને
 ધર સુમાલિની રાત્રીને જેટ સસારીયવ જન્મ લે છે તેવુ ગુણધારણ નામ પાડ
 વામા આવે છે જ મ અવસર મોટા મહોત્સવ થયો રાત્રના બાપાવ વિશા
 શાક્ષને કુલધર નામનો વડુગુની પુત્ર હતો તેને ગુણધારણ સાથે મૈત્રી થઈ
 ધૌવનવથ યતા બને મિત્રો આહ્વાનમંદિર બગિચામા એકવાર ફરવા ગયા ત્યા
 એક સ્ત્રી સાથે એક અતિ સુ ર સ્ત્રીને ગુણધારણે જોઈ અને મેતા જ એ વીંધાઈ
 ગયો, પણ કુલધરની હાજરીથી રાત્રમાયો ધરે તો ગમે પણ આખી રાત્રી એ
 પ્રમદાની યાદિ કળા ગાળી પ્રભાતે બને મિત્રો ફરી બગિચામા આવ્યા અને
 મિત્રને સાચી વાત કરી બનેએ શોધ કરવા માડી આખરે એ સ્ત્રીએ મળી
 તેમાની એક મધ કાલવાળી પ્રમદા સાથેની હતી અને બીજી અનલ્પી બાઈ હતી
 નવીન સ્ત્રીએ બને મિત્રોને બેસાડ્યા અને વાત કરવા માડી પૃષ્ઠ ૧૮૫૪-૧૮૬૦

પ્રકરણ ૨ છુ મહનમજરી નવીન પ્રોદ સ્ત્રીએ વાતા માન-વૈતાઠપ પર્વતમા
 ગંધસમૃદ્ધ નગરે વિદ્યાધરનો ચક્રવર્તી કનકોદર રાત્ર છે તેની પોતે કામલતા
 રાત્રી ■ બહુ ચિંતા પછી એ છાંડરા વચરના રાત્ર રાત્રીને દીકરી થઈ એનું
 નામ મહનમજરી એ ધૌવન પામી પણ અને પતિ ગમે નહિ પિતાએ વિદ્યા
 ધરનો સ્વયવર રચ્યો ત્યા અનેક વિદ્યાધરા આ યો માતાએ પુત્રીને સર્વનો
 પરિચય કરાવ્યો પણ મહનમજરીને કાંઈ ગમ્યો નહિ એ તો વધારે દીલગીર થઈ
 સ્વયવર ભા િ પડ્યો અને વિદ્યાધરો દ્વેષી થઈ ચાલ્યા ત્યા મહનની સખી લા
 વલિકાએ એનો અવરભાવ બહુવાળી બહુવાળી કબૂલાત આપી કનકોદર રાત્રને
 બહુ ચિંતા અને ખેદ થયો રાત્રે બાર પુરેથી રાત્રના સ્વપ્નમા આવ્યા અને જા
 બને આશ્વાસન આપતા કપુ કે એમણે મળ્યા માટે વર યોધી રાખ્યો છે અને
 તે તેને મળશે અને તેટલા સાર જ તેને વિદ્યાધરશપર તેઓએ જ દ્વેષી બનાવી છે
 રાત્રને નિરાત થઈ હવે ાત્રી લવલિકા મહનમજરી પાસે મધ વરની શોધ માટે
 પુરૂષધર પર્વ/ણ કરવાનો નિર્ણય થયો રાત્ર રાત્રીએ તેમા સુમતિ આપી કેટલેક
 દિવસો લવલિકા એકલી પાછી આ િ દીકરીના સમાચાર કહી આહ્વાનમંદિ
 રમા એ રાત્રકુવરોને મેળાપ અને ત્યાર પછી થયેલી મહનની વિદ્યાધરવર રિયતિ
 માળાપને એણે કહી અને બેઠી કે એમાના એક પર કુચરી શાછ હોય એમ
 તેને જણાયુ મહન ત્યાથી ચાલવા અસક્ત હતી તેથી તેને બગિચામા મૂકી પોતે
 સમાચાર કહેવા આવી હતી આ વાત થતા કનકોદર રાત્ર કાંઈ તૈયારી કરવા
 ગયા અને પોતે (માતા) દીકરી પાસે દાસી સાથે આવ્યા એણે આવીને વિ
 ધાદમરત રિયતિમા પુત્રને જોઈ અને આખી રાત્રી મુશ્કેલીએ પસાર કરી સવારે
 દાસીએ બન્ન કુમારોને શોધી કાઢ્યા આટલી વાત કરી માતા કામલતાએ ગુણ
 ધારણને પોતાની કે વા રખીકાતવા કુલધર મારફતે માગ્યું કરી પૃષ્ઠ ૧૮૬૧-૧૮૭૪

પ્રકરણ ૩ થી લઈ અને આનંદ માતાની માગણીની બાબતમાં કુલધરે સમતિ બતાવી સર્વ હઠ્યા મદનમજરી પાસે આવ્યા ગુણધારણને જોતા મદના આશ્ચર્યે આનંદમાં ગરકાવ થઈ ગઈ તે વખતે કનકોદર વિદ્યાધરપતિ ત્યાં આવી પહોંચ્યા ગુણધારણને જોતા એને પણ આનંદ થયો ત્યાં વળી અદ્ભુત નામનો દૂત આવી કનકોદરના કાનમાં કાંઈ વાત કરી ચાલ્યો ગયો સુક્ષિપ્ત વિધિએ એ બગિચામાં તુરત જ વિવાહ (લગ્ન) કરવામાં આવ્યા ગુણધારણ અને મદનમજરી પત્ની રહ્યા અને સર્વ અસ્પૃશ્ય આનંદ બતાવતા હતા ત્યાં તો નાતીપાસ થયેલા વિદ્યાધરોત્તુ ટોણુ આકાશમાં લડવા આવ્યું હુદ્દિરાણી કનકોદરે વીરહાક પાડી, ખારથી બળતા વિદ્યાધર સાથે લડવા એતુ લશ્કર આકાશમાં ચઢ્યું ગુણધારણને ખેદ થયો પોતાની ખાતર લોટીની નદી વહેરો એ વાતથી એને દિલગિરી થઈ ત્યાં તો બંને લશ્કરને કોઈએ સ્થીર કરી દીધા, યથાવી દીધા ઉપરના લશ્કરે ગુણધારણતુ રૂપ જોઈ લીધું, પોતાની શૂલ સમજી લીધી, ક્ષમા માગી અને બંને લશ્કર છૂટી ગયા બખર પડવાથી ગુણધારણના પિતા પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા સર્વને આનંદ થયો નખર પ્રવેશ થયો જયકુન્નર હાથીપર મનુવારણ અને ગુણધારણ બેઠા, પછવાડે કુલધર, આકાશમાં વિદ્યાધરો અને હાથપૂરે માતાજી વિગેરે સ્ત્રીમંડળ વિદ્યાધરોનો સારો સત્કાર કરવામાં આવ્યો અને તે રાત્રે ગુણધારણ અને મદનમજરીએ મહા સુખ ભોગવ્યું

પૃષ્ઠ ૧૮૭૪-૧૮૮૪

પ્રકરણ ૪ થી કંદમુનિ રાજ્યમાસિ ગૃહસ્થધર્મ બીજે દિવસે પ્રભાતે ગુણધારણને કુનધરે જણાવ્યું કે આજથી રાત્રે તેણે સ્વપ્નમાં પાંચ મનુષ્ય જોયા તેઓના કહેવા પ્રમાણે ગુણધારણને સર્વ સારી બાબતો તેઓ કરતા હતા ગુણધારણ એ વાત સમજી ન સહ્યો તેના સાસરા કનકોદરને સ્વપ્નમાં ચાર મનુષ્યો આવ્યા હતા તે કોણ અને આ પાંચ કોણ? એ વાતની પછી એને સહા થઈ કોઈ જ્ઞાનીનો યોગ થાય ત્યારે પૂછના તેણે નિર્ણય કરી રાખ્યો કનકોદર રાજના સપક્ષી અને વિપક્ષી સર્વ વિદ્યાધરોનો યોગ્ય સત્કાર કરી સર્વને વિદાય કર્યા ગુણધારણે ત્યાર પછી મદના સાથે વિલાસ અને કુલધર સાથે મૈત્રીનો સારો આનંદ ભોગવ્યો

આહ્વાનદિશમાં પત્ની અને મિત્ર સાથે ફરતા કંદમુનિ નામના સાધુનો એકવાર યોગ થયો ગુણધારણે દેશના સાલણી અતરમાં સદાગમ સમ્યક્ દર્શન ખડા થયા અને ગુણધારણે તેની સાથે મૈત્રી માઢી તે વખતે ચિત્તવૃત્તિમાં મોહરાજના સૈન્યમાં બળભળાટ થયો અને ચારિત્રધર્મરાજે મત્રી સાથે સલાહ કરી ગૃહિધર્મને તેની પત્ની સદૃશુલરમ્ભતા સાથે મોકલ્યો વિચારને પરિપૂર્ણ નિર્ણય થયો કે હવે વિદ્યાસાથે લગ્ન કરવાનો વખત આવ્યો નથી કંદમુનિ દેશના દેતા હતા ત્યાં સદર ગૃહિધર્મ આવી પહોંચ્યો અને તેને ગુણધારણે સારો આદર આપ્યો દેશના સાલણી ગૃહિધર્મ આદરી ગુણધારણે સ્વપ્રાતર્જવ મનુષ્યોનો ખુલાસો પૂછ્યો જેના જવાબમાં કંદમુનિએ એ બાબત નિર્મળ કેવળી નામના ગુરને પૂછવા જણાવ્યું કંદમુનિએ અન્યત્ર વિદ્યાર કર્યો મધુવારણ રાજ કમે આ રાધના કરી કાળધર્મે પામ્યા ગુણધારણને રાજ્ય મળ્યું એણે આસક્તિ વગર રાજ્ય પાળ્યું અને ગૃહિધર્મની સેવના કરી

પૃષ્ઠ ૧૮૮૪-૧૮૯૫

પ્રકરણ ૫ નું નિર્મળાચાર્ય-સ્વમવિચાર એક દિવસ કન્યાશુ નામના સેવકે પુણ્યધારણ રાત્રને જીજ્ઞાસુ કે આદ્યાદમદિર ઉદ્યાનમાં નિર્મળાચાર્ય કેવળી પધાર્યા છે રાત્રને સમાચારથી ધણે આનંદ થયો. રાત્ર વલન કરવા મયા ત્યારે મુનિમદારાજ દેશના આપવા હવા સસારમાં ખર મુખ નથી ખર મુખ યાચવ અમૂર્ત દેશમાં છે તે તો માત્ર સિદ્ધ છવેને છે સસારમાં તો નિરપૂઠ દેશાવાળા ત્યાં બોને મુખ છે-આ દેશનાનો સાર હતો કંદમુનિના સવાલથી રાત્રને સ્વ મને અગે > સસય થયો હતો તેનો પ્રવાસો કેવળી મદારાજે કરવા માગ્યો કનકોદરે સ્વનમાં ચાર મનુષ્યો અને કુતિધરે પાચ તેવા હવા અને તે રાત્રનું હિત કરનાર હવા તે કાણુ હવા તેનો પ્રવાસો કેવળીએ કરવા માંડ્યો પ્રથમ તો અસંખ્યવદાર નગરથી માગેને અત્યાર સુધીનો સસારીછવેનો જ્ઞાત ધણી સભ જાળો. પછી કંઈ કે અવરજ રાત્રનમાં તેને અગે ધણી ખટખટો થઈ છે દિવ કરનાર ચારિત્રરાત્રને ધકેલી એના નવરત્ન રાત્રવના ધણીધોરી મદાનોદ વિગેરે થઈ એના છે કનકોદરને સ્વનમાં ચાર મનુષ્યો આભ્યા તે કમંપરિણામ કાજ પરિણુતિ સ્વનમાં અને ભવિતવ્યતા હવા કુતિધરના સ્વનમાં પાચ આખ્યા તેમાં સંજ ચાર ઉપરાત્ર પાચમે પુર્યોદય હતો અણુધારણુરાત્રને જે મુખ થાય છે તે કરી આપનાર એ પાચ મનુષ્યો હવા આટલો પ્રવાસો કરી કેવ મોન ત્યાં

૫૪ ૧૮૬૫-૧૯૦:

પ્રકરણ ૬ કું કાર્યસાધક કારણુસમાજ પ્રવાસા ઉપર પ્રતપરપરા થાની અને કેવળીએ પ્રવાસા આખ્યા અગાઉના ભવેમાં પુર્યોદયે જેવું કામ કર્યું હઈ તેની વિગત સમ વરી પછુ જીજ્ઞાસુ કે સસારીછવે કદિ પુર્યોદયને એ જાણે નહિ અને દિસાવચાનરાદિને ઉપકાર કરનાર ભવ્યા પુર્યોદય સાથે છવા વગેરે વગેરે કું બો કેમ થયા તેના જવાબમાં કેવળીએ કંઈ કે ચિત્તવૃત્તિમાં ચા વિતરાજ અને મોદરાજના જે ભરકરો સાથે જ રહેવા આભ્યા છે કમંપરિણામ મોટો રાત્ર છે એને મોદરાજ તરફ પક્ષપાત છે એ પાપોદય કું ખ ખાપોદય પાસે તેવા કરે છે અને જે ભરકરું જોર થાય ત્યાં હળી પડે છે એ રાત્રને પુર્યોદય અને પાપોદય નામના જે સેનાપતિઓ છે એ પાપોદય સ્વતંત્ર નથી સદાયમ છવની પાસે આત્મવિગોપન કરાવે છે એ પાપોદય સ્વતંત્ર નથી સદાયમ છવની પાસે આભ્યા ત્યારે પાપોદયને વળી ઉપાધિ વધતી હતી પછી સમ્યક્દર્શન આભ્યા ત્યારે પાપોદયમાં વધારે વધારે ફર જગુ એમ મુદર અમુદર વસ્તુના મેળાપ વારવવા થયા છે હયનું ભરકર વધારે ફર જગુ એમ મુદર અમુદર વસ્તુના મેળાપ વારવવા થયા છે આભ્યા એ રીતે પેલા ચાર પુર્યો સર્વ મુદર અમુદરનો ચોમ કરાવવા રહ્યા છે ત્યારે છવનું પોતાનું એમાં કાઈ ચાલે કે એ તો બિલો બિલો જોયા જ કરે એવો સવાલ થવા કેવળીએ જીજ્ઞાસુ કે સર્વનો નાયક તો સસારીછવ જ છે અને મુખ કું ખનુ માત્ર તેની ચોમવા જ છે અને પેલા ચારે તો સદાકરી માત્ર છે સસારપ્રપત્ય મોદવનાર એની ચોમવા જ છે અને પેલા ચારે તો સદાકરી માત્ર છે આધાર છે એ સર્વનું પ્રમ કારણુ નિર્જિત નગરીના મુદર વરાજ મદારાત્ર છે એ રાત્ર અનેક છતાં એક છે, રાત્રદેવ સદિત છે અને છવા આજ્ઞા દ્વારા કારણુ

ભૂત બને તેઓની આજ્ઞા છે કે ચિત્તવૃત્તિને અધિકાર ધરાવતી અને ચો કખી રાખવી, મહામોહરાજના હશકરને શત્રુ તરીકે ઓળખવું અને તેને હણવું, ચારિત્રરાજના હશકરને હિત કરનાર ગણવું અને પોષવું આજ્ઞાનો ભગ ન થવો તેમજ બન પ્રમાણે કૃપા થાય છે અને તે સદર મનુષ્યો દ્વારા થાય છે આ આખો કાર્યસાધક કારણસમાજ છે આવી રીતે સ્વપ્ન સળધી રાજના સંસારનો નિલુપ થયો

પૃષ્ઠ ૧૯૦૬-૧૮૧૬

પ્રકરણ ૭ સુ સપૂર્ણ સુખ અને દશ કન્યાઓ ગુણદારો પ્રસંગનો લાભ ખરાબર લીધો પોતાને નાના નાના સુખો થયા તે સર્વ પુણ્યોદયથી થયા છે તે વાત પણ તેણે જાણી લીધી તેણે ભણ્યું કે પુણ્યોદય પોતાના શુભ ફળો ખીલતી મારફત અપાવે છે પાપોદય પણ તેમ જ કરે છે કારણોની વિચારણાની કૃપા વ્યાખ્યા ગુણધારણે સ્પષ્ટતા ખાતર કરી ખતાવી (જુઓ પૃ ૧૮૧૮ પ્લાક ટાઇપ) પછી એ સુખને થોડું સુખ કેવળીએ હતું તો ખરૂં મોટું સુખ ક્યા મળે? તેવો સવાલ ગુણધારણે પૂછતા કેવળીએ જણાવ્યું કે એ સુખ તો અનુભવથી જ મળે તેમ છે અને તે તો દશ કન્યા સાથે લગ્ન થાય ત્યારે મળે એ દશ કન્યાની ઓળખાણ શરમહાતાલે કરાવી ચિત્તસૌંદર્યનગરે શુભાભિસન્ધિ રાજની નિષ્પ્રક પતા અને આશ્વા નામની રાણીઓથી અનુક્રમે (૧) દ્વાન્તિ અને (૨) કથા નામની કન્યાઓ છે, શુભમાનસનગરે શુભાભિસન્ધિ રાજની વરતા અને વર્યતા નામની રાણીઓથી અનુક્રમે (૩) સુદૃતા અને (૪) સત્યતા નામની કન્યાઓ છે, વિશદમાનસનગરે શુદ્ધાભિસન્ધિ રાજની શુદ્ધતા અને પદપદ્મીશ્વરી નામની રાણીઓથી (૫) પ્રહરુતા અને (૬) અચોરતા નામની ૪ યાઓ છે, શુભ ચિત્તપુર નગરે સદાસય રાજની વરવ્યતા રાણીથી (૭) ધ્રુવરતિ અને (૮) સુક્તતા નામની કન્યાઓ છે, સુમ્યગદર્શન સેનાપતિએ પોતાના વીર્યથી (૯) માનસીવિદ્યા નામની કન્યા ઉત્પન્ન કરી છે અને મહારાજ ચારિત્રરાજે વિરતિ મહાદેવીથી (૧૦) નિરીહતા નામની કન્યા ઉત્પન્ન કરી છે, કર્મપરિણામ મહા રાજ દેવી કાળપરિણતિને પૂજીને પુણ્યોદયને આગળ કરી એ દશે કન્યાના મા ખાપને અનુકૂળ કરી એ કન્યાઓને ૭ માસ પછી પત્ન્યાવરો પણ એ કન્યાઓને પોગ્ય થવા માટે સદ્ગુણોનું સેવન કરવું તેમજ એ ગુણો કયા કયા છે તેનું વિ રવારથી વર્ણન પણ કેવળીએ કરી ખતાવ્યું એ દશ કન્યાને પદ્મથા પછી કેવો આનંદ થશે તે પણ વલુની ખતાવ્યું દીક્ષા લેવાની ભાવના ગુણધારણને તે જ વખતે થઇ આવી, પણ કેવળી ભગવાને ઉતાવળ ન કરવા કહી ગુણધારણે ગુણોનું અનુશીલન કરવાનું આદરી દીધું સદ્બોધ મત્રીની સત્તાદ પ્રમાણે કરવાનું સ્વી કરી આનંદમત્ર હૃદયે તે ન રમા પાછો ફર્યો

પૃષ્ઠ ૧૮૧૬-૧૮૩૩

પ્રકરણ ૮ સુ ભીષણ આતર ગુદ-વિદ્યા સાથે લગ્ન ભગવાનની સેવામાં ગુણધારણના કેટલાક દિવસો પસાર થયા એક રાત્રે ભાવના ભાવતા ભાવતા ગુણધારણને સહજ નિદ્રા આવી ૧૪ લા સદ્બોધ મત્રી વિદ્યા કન્યા સાથે હાજર થયા અને ગુણધારણ સાથે એ કન્યાના તે જ રાત્રે લગ્ન કયા પ્રસાતે ગુણધારણ નિર્મળાચાર્ય પાસે ગયો, વાત કરી ભગવાને જણાવ્યું કે રાત્રે

સદ્ગોષ્ઠ મત્રી વિદ્યાને લઇને આવ્યા હતા તે સમાચારથી મોદરાની સભાના બારે બળજબાઢ યથા ગયો હતો વિષયાભિલાષે વાવળી મદત્તા બતાવી રૂઝન સવગ્નુ રાજ બારે હૃદયસામા આવી ગયા અને લડવા નીકળી પધ્યા બને લડતર વચ્ચે મોઢે યુદ્ધ યધુ કર્મપરિણામ રાજ એ હમણા હમણા નારિતરાજને પક્ષ કરતા થયા હતા તે સહચારૂ થયા અને કાઠક તટત્યજાવે રહ્યા ત્યાં તેા શુભ ધારણ બાવનારૂ થયો એટલે પાપોદયતુ સૈ ય નરમ પડતુ પાકું હાકુ અને તે જ રાત્રે વિદ્યાસાથે શુભધારણના લગ્ન થયા વધારામા બચવાને જાણીતુ કે એ દત્તભાઈ અત્યારે જરા દૂર જઈ બેઠા છે પણ એનાથી સાવધ રહેવાની બહુ જરૂર છે, કારણ કે તક મળતા એ જરૂર જોર કરે તેવા છે શુભધારણે એ વાત માન્ય કરી કેવળએ આ યજ વિદ્યાર કયો

પૃષ્ઠ ૧૬૩૩-૧૮૪૦

પ્રકરણ ૮ તુ નવ ક યા સાથે જન ઉત્થાન પ્રગતિ કેવળીના ગયા પછી શુભધારણે ઉપદિષ્ઠ અનુક્રાનો કરવા માડવા સદ્ગોષ્ઠિ ધર્મ અને શુકેન નામના સમાધિ પુરોધા સાથે શુભધારણને પરિવચ કરાવ્યો અને પીતા થદમા અને શુકવા નામની ત્રણ સ્ત્રીઓ સાથે ઓળખાણ કરાવી અને બને સાથે પ્રેમ કરવાના લાભો જણાવ્યા વિદ્યારે દુર્વરનેલીઓના અનુશીલનમા પાપ માસ પસાર થયા એટલે કર્મપરિણામ રાજ વધારે અનુકૂળ થયા અને પ્રત્યેકને નનરે જઈ શુભપરિણામ શુભાભિસાધિ શુદ્ધાભિસાધિ અને સદાસય રાજભોને મળી તેમની કન્યાઓ મને આપે એમ ગોઠવી આવ્યા પછી તેઓને જનનગરે પધારવાતું કહેણુ મોકલ્યુ અને તેઓ આવ્યા ત્યારે માન આપ્યુ અને હમનો દિવસ મુકારે કયો

આ સર્વ વાતથી મોદરાસભાના લેન્યમા મોટા બળજબાઢ થયા વિષયાભિલાષ મત્રીએ કહ્યું કે નવ ક યા સાથે લગ્ન સસારીજવતા થયો તેા બહુ બુદ્ધ થયો; પણ બીજે ઉપાય ન હોવાથી હાલ છપાઈ રહેતુ અને લાજ આગરે ગેરો પાલવો ભવિતવ્યતાએ પણ એમ જ કરવાની સલાહ આપી અને વખતે આવ્યે ખખર આપવાતું વચન આપુ તેઓ ચિત્તશક્તિમા યુક્ત રીતે લરાઈ થયા એની અસરથી કીમા આકરી લાગી પણ સદ્ગોષ્ઠે છપાટો લનાવ્યો અને કર્મપરિણામે પોતાનું બળ બતાવવા સૂચવન હતુ સદ્ગોષ્ઠ સાથે પછી શુભધારણ ચિત્તસમાધાન મડપમા ગયો અને ચારિત્રરાજ્ય જળરૂ લરૂકર બતાવ્યુ આ બધી તેયારી જોઈ મોદરાજ લયબીત થઈ ગયો આખર મોદરાજને રહેવાના રથાનો ભાગી નાખ્યા દુરમનોમાના કેટલાક ભાગી ગયા અને બીજા અટવીના છપાઈ થયા ઉવટે મોટા પાયા ઉપર વજ્ર સમારણ થયા આઠ (પ્રવચન) માતાઓનુ રથા પત કરવામા આવ્યુ બીજે દિવસે બિ રપૂદતા વેગને સાફ કરી, રનાન વિલેપન વિગેરે કરવામા આવ્યા સદ્ગોષ્ઠ મત્રી જોર થયા કર્મ નામના લાકડાને સજગાવ્યા હોમ કયો સદાનત્ર જોશી થયા, નવ કન્યા (વિદ્યા સિવાયની-વિદ્યા આગલા પ્રકલ્પમા પાલી હતી તેથી) સાથે લગ્ન થયા બીજા પણ પૂતિ અદ્ધા, મેધા, વિવિદિયા સુખા મેરી પ્રમુદિતા, ઉપેના, વિદ્યુતિ, કલ્યા વિગેરે અનેક કન્યાઓ સાથે લગ્ન થયા અને તેમની સાથે શુભધારણે ખૂબ આનંદ કયા

ત્યા નિર્મળાચાર્ય પણ આવી પહોંચ્યા પછી ગુણધારણે તેમની પાસે દીક્ષા લીધી તે વખતે યોગ્ય મહોત્સવ થયો. સૂત્ર લખ્યા થલો કાળ સાધુ દશામા નાળી અતે સંવેષના કરી પ્રથમ ઐવેયકે ગુણધારણે દેવ થયો. ત્યાંથી સિંહપુરે ગંગાધર થયો દીક્ષા લઈ ચારિત્ર પાળી ખીજે ઐવેયકે ગયો અનુક્રમે મનુષ્ય થઈ પાત્રે ઐવેયકે જઈ આવ્યો.

પૃષ્ઠ ૧૮૪૦-૧૮૫૫

પ્રકરણ ૧૦ મુ-ગૌરવોથી અધ પાત્ર ધાતકીખડના લરતના રાખનન રમા સસારીછવ મિંહ નામે થયો બાળવયમા દીક્ષા લીધી દ્વાદશાગી અને ચૌદ પૂવનો અભ્યાસ કર્યો સદાગમની કૃપાથી બહુ વિદ્વાન થયો. નાનપણમા આચાર્ય પડે એની સ્થાપના થઈ એની જ્યાંતિ ધણી વધી પડી એટલે લલિતવ્યતાને એના ઉપર દ્વેષ થયો. એને મોહુરાજના લરકરમાથી પાપોદય વિગરને ખોલાવ્યા. પાપોદયને મોખરે મૂક્યો, જ્ઞાનસવરણ રાજને અને મિત્યાદર્શનને સસારીછવ નછક મૂક્યા, શૈવરાજ અને ગૌરવને પડખે ચઢવા કહ્યું અને પછવાડેથી આર્તાશય અને શૈદ્રાલિસન્ધિને ઘેરે ધાલવા જોડવણ કરી બધી રીતની બ્યૂહરચના કરી દીધી અહીં સિંહાચાર્ય અભિમાને ચઢ્યા, પોતે ધણા જખરા જેમ ભાન થયું, ભણતા છતાં ભૂલ્યો, સમજ્યો છતાં ન સમજ્યો અને જ્ઞાનસવરણને વશ પડી આખરે સાડાચાર પૂર્વે ભૂલ્યો. પછી પ્રમાદે પડ્યો, ગૌરવોમા ફસાયો અને અનુષ્ઠાનેમા શિયિળ થયો એટલે પછી આર્ત રોદ્ર થવા માઝ્યા અને કૃષ્ણાદિ ત્રણે બાળાઓએ પણ તેના ઉપર સામાન્ય સ્થાપન કર્યું ચિત્તવિક્ષેપ મડપ ફરીવાર બધાઈ ગયો, વિપર્યાસ સિંહાસન જોડવાઈ જડુ અને ચારિત્રરાજના પરિવારને કુપાઈ જવાનો વખત આવ્યો. આવી રીતે સિંહાચાર્યનો અધ પાત્ર થતો ચાલ્યો,

પૃષ્ઠ ૧૮૫૬-૧૮૬૩

પ્રકરણ ૧૧ મુ-રખડપાટો ગૌરવ, આર્તાશય અને કૃષ્ણાદિ ત્રણ સ્ત્રી એના સામટા કાર્યથી ગિયિળતા વધી અતે આયુષ્યરાજ અને લલિતવ્યતા મળી ગયા અને સિંહાચાર્યને એકાક્ષનિવાસ નગરે મોકલવા યોગ્ય બનાવ્યો. પછી એ પુદ્ગળાતદી થયો. સાનો માર્ગ વીસરી ગયો. આખરે એકાક્ષનિવાસ નગરે ગયો ત્યાં ખૂબ રખડવો પછી અચાક્ષપશ્ચસરથાને ફર્યો વળી વિશુધાલયમા ગયો અને ચારે તરફ ખૂબ રખડ્યો એમ કરતા માનવાવાસે આવ્યો. ત્યાં અનેક અ જ્ઞાન તપ કર્યા વળી વિશુધાલયમા ગયો એમ ખૂબ રખડ્યો, લટક્યો, હેરાન થયો, દ્રવ્ય દીક્ષા લીધી એ સર્વ ભ્રમપુત્ર કારણ સિંહના લવમા કરેલી શિયિળતાએ હવી અને તેનું અતિમ કારણ તો છવ પોતે જ હતો. આવી રીતે સ સારીછવે ખીજ અરતાવના સાવમા પ્રકરણથી કહેવા મારેછુ ચરિત્ર પૂર્ણ કર્યું.

પૃષ્ઠ ૧૮૬૪-૧૮૭૧

સસારીછવ કથા સંપૂર્ણ.

પ્રસ્તાવ ૮-વિભાગ બીજો.

સર્વ સમિલન ચોરાકાર ધારણ કરતા (પ્રકરણ ૧૨-૧૫)

પ્રકરણ ૧૨ સુ-અનુસુદર અચલીવસકેતા આખી વાતા બતાવેર સીમળી રતી હતી વાતો પૂરી થતાં તે બેલી કે રખડપાટાનું કારણ આજ્ઞાવિરાધન પણ છે એમ તેને જણાય છે સસારીજીવે એ વાત માન્ય રાખી પછી સસારીજીવે વાતા આગળ ચલાવી ચોરાકાર ધારણ કરવાનું કાનસ કહેવા માંડ્યું છેલ્લાં જીવે થકથી ભવિષ્યતા સસારીજીવને અનુજનવિના મહાવિદેહ પાદામા આવેલા સુકન્ધ વિજયમા આવેલી ક્ષેમપુરીમા લઈ આવી યુગવર રાજની રાણી નલિનીએ ચૌદ રવત્ર ભેંચા જ મ થતા વધામતીઓ દેવાઈ એનું અનુસુદર નામ પડ્યું થો વ અન્યાસ બેલે ક્યો આખા સુકન્ધવિજયને સાધી અનુસુદર ચક્રવર્તી થયો એણે ૮૪ લાખ પૂર્વ રાજ્ય ભોગ્યું એ અનુસુદર ચક્રી ફરતા ફરતા એક વખત રાખ પુર નામના પોતાના લાખાના નગરમા આવી પહોંચ્યા અને પોતે લઠાર મારતા લોકોને પગલાં દે રાખી વિજયમ ઉદ્યાનમા આવી પહોંચ્યા પૃષ્ઠ ૧૬૭૨-૧૮૭૮

પ્રકરણ ૧૩ સુ-સુલનિતા અને મહાભદ્રા હવે કેટલાક સુલાસા પણ સસારીજીવ પોતે જ કરે છે આઠ ને સુલધારણના ભવ વખતે કંદમુનિ હતા તે પણ સસારમા રખડવા એકવાર એણે માયાકપટ કબ્બ એટલે ભવિષ્યતા એને જ વિજયના હરિપુર સદેરમા લઈ ગાવી લા લીમરથ રાજ અને સુભદ્રા રાણીને સમતભદ્ર નામનો પુત્ર હતો અને તેના ઉપર અસુનિતા જીવને મૂકી પુત્રી અવધાર તે જ રાજને ધરે આપેો અને તેનું નામ મહાભદ્રા પાડવામા આગ્ય સમતભદ્ર રાજકુમારે સુવાય મુનિ પાસે દીક્ષા લીધી એને થોમ્ય ભણી શુરોએ આચાર્યપદ આપ્યું અને એ સમતભદ્રાઆચર્યના નામથી દુનિયામા પ્રસિદ્ધ થયા હવે લીમરથ રાજને મહાભદ્રાને અધપુરના દિવાનર સાથે પરણાવી પણ એ ઘરવમા વિધવા થઈ એણે સમતભદ્ર પાસે દીક્ષા લીધી અને થોમ્ય કાળે એને પ્રવર્તિની પદ પ્રાપ્ત થયું આ મહાભદ્રાની વાત થઈ

મહાનંદા સા વી ફરતા ફરતા રેલપુર (એ જ વિજયમા) નગરે પહોંચ્યા ત્યાં મનધરોનરાજ અને સુમનારાણીને ધરે પુલધારણની પત્ની મદનમજરી હતી તે પુત્રી પત્તે અવધરી એનું મુલલિતા નામે પડ્યું એને થોવન વયે પુરપપર દ્રેષ થયો મહાનંદા સાવધીએ દેશના આખી એ સુ વા ભોળી મુલલિતા કારણ સમજ રાષ્ટ્રી નહિ પણ એને મહાભદ્રા ઠરકું ધણેા પ્રેમ થયો એણે જગવતીની સવા કરવા રહેવા ૩ ૮૩ જણાવી રાજ રાણીએ પુત્રીગોદથી અનિન્ધાએ રત આખી પણ યાત કરી કે તેમની રજ વખતે તેનાથી દીક્ષા ન લઈ શકાય એ વાત માન્ય થઈ એ સાવધી સાથ ધણેા કાળ ફરી પણ જ્ઞાનાવરણિયો આકરો ઉદય દોવાથી જલેડે નૂત્રી તથ અને એને પાક ચપ નહિ એવી એની દસા થઈ મહાભદ્રા લાગેથી એક વખત ફરતા ફરતા રાખપુરનગરે આવી પહોંચ્યા મુલલિતા તેની સાથે હતી પણ ચુદરથ નેસમા હતી આ સાવધી અને સીસમુદાય એ નગરના નદ રોડને ધરે રાજામા ઉવયા દવા આ મુલલિતાની વાત થઈ પૃષ્ઠ ૧૬૭૯-૧૬૮૨

પ્રકરણ ૧૪ ચું—પુંડરીક અને સમતલદ્ર એ રૂપપુર ન્યા સર્વ એકઠા થયા હતા તેનો રાજા શ્રીચર્મ હતો એની રાણી કમલિની તે મહાભદ્રાની માસી થાય એ રાજરાણીને પુત્ર ન થાય ધારી માનતા માન્યા પછી ભવિત્યવતાએ શુભધારણના મિત્ર કુવધરને ત્યાં મોકલ્યો રાણીને સ્વપ્ન આવ્યું પુત્રની આગાહી થઈ આખરે પુત્ર જન્મ્યો સમતલદ્રને કેવળજ્ઞાન થયું હજી એમણે આ પુત્રને આ માના ધારણ કરનાર તરીકે જણાવ્યો એ નવા પુત્રનું નામ પુંડરીક પાડવામા આવ્યું

ભાણી સુલલિતા ફરતી ફરતી સમતલદ્ર કેવળી પાસે આવી ત્યારે કેવળી પેલા પુંડરીકના વખાણ કરી રહ્યા હતા અને બોલતા હતા કે અત્યારે એ બાળકને કર્મપરિણામ અને કાળપરિણતિએ ઉત્પન્ન કયા છે સુલલિતાને સદેહ થયો કે કર્મ પરિણામ એ બાળકનો પિતા કેમ હોઈ શકે? અને આચાર્ય ભવિષ્યત્ શિલોની વાત કેમ કરી શકે? મહાભદ્રાએ કર્મપરિણામને સર્વના પિતા તરીકે જણાવ્યો અને તે વાતનું રહસ્ય સમજાવ્યું લોકોમા વાત કરનારને સદાગમ તરીકે બોળાવ્યા અને પુંડરીકના જન્મથી સદાગમને આનંદ થવાનું કારણ સમજાવ્યું

પછી મહાભદ્રાએ શુભલિતાને સદાગમ મહાત્મા સાથે પરિચય કરાવ્યો નવા બાળકને સાવધાન રહી તપાસવાની ભલામણ મહાભદ્રાને કરી કેવળી સમતલદ્ર અન્યથ ગયા આ બાળક પુંડરીક વપતો ગયો અને મહાભદ્રાપર ધણો પ્રેમ હતો એકઠા સમતલદ્ર ફરીવાર રાખપુરના ચિત્તરમ ઉદ્યાનમા પધાર્યા પુંડરીકે દૂરથી આચાર્ય કેવળીને જોયા એટલે આનંદ થયો અને એ કોણ છે એમ સાધી મહાભદ્રાને એણે પૂછ્યું સાધ્વીએ લાભનું કારણ જણાવ્યું એ સદાગમ છે એમ કહ્યું એ વખતે પુંડરીકને કેવળીમહારાજને રાજપુરથી સોંપી આપ્યા અને ભગવાનની પાસે પુંડરીકે આ માનને અવ્યાસ કર્યો

પૃષ્ઠ ૧૯૮૩-૧૯૮૮

પ્રકરણ ૧૫ ચું—ચક્રવર્તી-ચોર સસારીજીવ કહે છે કે એક વખતે એ જ ચિત્તરમ ઉદ્યાનમા સમતલદ્ર ઉપદેશ આપતા હતા, સાથે મહાભદ્રા બેઠા હતા, બાળકમા સુલલિતા બેઠી હતી, જશ દૂર પુંડરીક ચક્રવર્તી સાબળતો હતો, ત્યાં ચક્રવર્તીની સેનાનો અવાજ રેડતા ઉપરથી આવ્યો આવો મોટો અવાજ શેનો હશે એવો સવાલ ભાણી સુલલિતાએ મહાભદ્રા પ્રવર્તિનીને પૂછ્યો પ્રવર્તિનીએ કેવળી વરફ જોડુ એટલે ઉપદેશની બરાબર વક્ર જોઈ કેવળી બોલ્યા 'મનુજન-તિમા મહાવિદેહ બનર છે તેમા સસારીજીવ નામનો ચોર આજ મુદ્દામાલ સાથે પકડાયો એને દુષ્ટાસય વિગેરે સિપાઇઓ કર્મપરિણામ રાજ પામે લઈ ગયા રાજાએ એને ફાંસીની સજા કરી એને અત્યારે પાપીખનરમા ફાંસીએ લઈ જાય છે વધસ્થાનકે લઈ જાય ત્યારે થતો આ સોરબકોર છે' આવો વિચિત્ર ખુલાસો સાબળી સુલલિતા આશ્ચર્યમા પડી આચાર્ય એને અગૃહીતસંકેતાના નામથી બોલાવી વિવેકજી મહાભદ્રા આશ્ચર્ય સમજી ગઈ અને બંધુ કે ચોરને પોતાના દર્શનથી દ્રષ્ટવાનું બનશે એટલે મહાભદ્રા ચક્રવર્તી પાસે આવી ચક્રવર્તીએ ચોરને આકાર ધારણ કર્યો આચાર્ય પાસે આવ્યો એટલે સિપાઇઓ બહાર રહી ગયા આચાર્ય એને અભય આપ્યું ત્યાં આ ચા પછી ચોરાકાર ધારણ કરનાર ચક્રવર્તીએ પોતાનું આખું ચરિત્ર કરી સજાજાવ્યું આવી રીતે વાતની ખીટિકા કરી

જવાબમાં ખુલાસો કરતા ચારે કહ્યું કે પોતે જ ચક્રવર્તી અનુમુદર છે, મહા બદ્રા તે પ્રજાવિસાળા છે સુલલિતા તે અશ્વહીવસકેતા છે અને સદાનમ તે આ ચાર્યકેવળી સમવલદ્ર છે અને પુંડરીક તે ભવ્યપુરુષ યા સુભતિ છે પણ પોતે અવરમ ચોરી ફવી રીતે કરી હતી તેની વિગત અનુમુદરે સમજાવી જાણીએ કે અનુમુદર તરીકે એનો જ ન થયો ત્યારથી અદરના સત્ત્વો ભારે જોરમાં આવી ગયા હતા, પોતે પાપમાં રજા થઈ ગયો હતો વિષવાસકા અને દિસા મોહમાં ચક્રવર્તી થઈ ગયો હતો આથી ચિત્તવિષેષ મદપ આજો બરાબર બધાઈ ગયો હતો પાપ વધતા એ હેરાન થયો અને પાપીયજરમાં જવા ચોગ્ય થયો ચક્રવર્તીની બાહ્ય સ્વારી એ એને વધરવાનકે થઈ જનારી સ્વારી જ હતી એવા સ્વરૂપે પોતે ચિત્તરમ ઉદ્ધાન નજીક આ ગો આચાર્યે વાત કરી તે સાંભળી, મહાબદ્રા તેની પાસે ગઈ એણે વાત કરી એટલે પોતાને નરકમાંથી સમજા એ દુશ્વર ચેતી નથી મહાબદ્રાને ભતિરમરણ જ્ઞાન થતું હતું એણે ચક્રવર્તન બધી વાત કરી દીધી, ચક્રીને પણ ભતિરમરણ જ્ઞાન થતું અને પોતે પુંડરીકને વસ્ત્રજ્ઞાન આપવા ચોર સ્વરૂપ પાનણ ક્યુ હતું-આ પ્રમાણે અનુમુદરે ખુલાસો કર્યો

આ સર્વે વાર્તા અનુમુદરે ત્રણ પહોરમાં પૂરી કરી અને પોતે મોન રહ્યા આ આખી વાત અશ્વહીવસકેતા (સુલલિતા), પ્રજાવિસાળા (મહાબદ્રા), ભવ્ય પુરુષ સુભતિ (પુંડરીક) સામને તેમ સદાનમ (સમવલદ્ર) સમક્ષ સંસારીએ (અનુમુદરે) કહી સમજાવી

પૃષ્ઠ ૧૮૮-૧૮૭

પ્રસ્તાવ ૮-વિભાગ ૩ એ.

મુખ્ય પાત્રોની સહી પ્રગતિ (પ્ર ૧૧-૨૨)

મકરણ ૧૧ સુ-અનુમુદર (ચક્રવર્તી-ચોર)નું ઉત્થાન સુલલિતા વાર્તાઈ રહ્યે તે સમજ નહિ પણ એને સંસારીજીવના આખા ચરિત્રમાં રસ ખૂબ પડ્યો પુંડરીક ને ચૂપ હતો તેણે ચક્રીને પૂછ્યું કે અત્યારે ચિત્તરૂતિમાં શું વર્તે છે એટલે ત્યાં ચારિત્રાજ્ઞો વિજય અને ચોવરક મોહનપત્ની દ્વાર કેમ થતી હતી છે એ એણે જતા પૂં, અને પોતાના દીકરા લેવાના ભાવ ચક્રીએ બ્યક્ત કર્યો એ વાત જાણવા ચક્રવર્તીએ પોતાનું ચોર રૂપ ફેરવવા માંડ્યું અને અસલ સ્વરૂપે આવી ગયા તે વખતે એના રોનાપતિ વિશેરે આવી પહોંચ્યા, પણ ચક્રીને તો દહે એ સર્વે ભાવ્ય થઈ પડ્યું એણે એ જ વખતે પોતાના પુત્ર પુરંદરને રાખ તરીકે બહેર કર્યો તે વખતે ચોગ્ર ધર્મ દિવા કરવામાં આવી રાખપુરના શ્રીગજ રા ન ત્યાં તે વખતે અત પુર અને પરિવાર સહિત આવી પહોંચ્યા રૂષ ૨૦૦૪-૨૦૦૮

મકરણ ૧૭ સુ-સુલલિતાને પ્રતિબોધ અનુમુદર ચક્રવર્તી મોટી રાખ્યે તદ્દિ ઊંડી દીકરા લેવા વચાર થયા એથી સુલલિતાને ખુદ નવાઈ લાગી અનુમુદર ચક્રવર્તીને તેને ઉદ્દેશીને તેના પૂરતો ભવ્યપુરુષ ફરીવાર કહી સમજાવ્યો અસંખ્યપહાર નવરશી માગને એને કટલી વિડળનાઓ થઈ હતી તે ફરી યાદ કરી

ગયા અને જતા એ સમજ નહિ તેથી તેને અનુહતસકેતા કહી વળી અધમ બ્રાહ્મણની નીચતા યાદ આપી, મનીષીના વચનો સ્મરણમાં આવ્યા અને વિભળ અકલકની વાતો તાણ કરી છેવટે કહ્યું કે હું પોતે જ મદનમજરી નિર્મળાચાર્યે કહેલો આખો સુસારપ્રપચ યાદ આપ્યો સુસારનાટકના વિવિધ રૂપો સમાર્યો અને પછી વૈરાગ્ય ન થાય તો ભારે નવાઇની વાત એમ પણ જોવી ગયા છેવટે બરાબર વિચાર કરવા અને મોહમાં ન પડવા એને આગ્રહ કયા

પુડરીક આ સર્વ વાત સાંભળી રહ્યો હતો એને મૂર્ઝાં આવી ગઈ પછી એણે જણાવ્યું કે કુલધર પોતે જ હતો એ વાત હવે તેના સ્મરણમાં આવી ગઈ છે ભવપ્રપચ વિચારતા એની વૃત્તિ પણ દીક્ષા લેવાની થઈ છે અને તે માટે તેણે પિતામાતાની રત્ન માંડી માતા રડવા લાગી, પણ પિતાએ તેને ઠેકાણે આાગી અને શ્રીગર્ભ રાજ અને કમલિની રાણી પણ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા

આમ બાળુમાં બેસી વાત સાંભળનાર પુડરીક વૈરાગ્યરો રાહો અને પોતે તો એવીને એવી જ રહી એ વિચારથી સુલલિતાને શોક થયો એ આટલી પછાત કેમ છે એનો પ્રશ્ન કરતા અનુસુરે જણાવ્યું કે મદનમજરીના ભવમાં દીક્ષા લીધા પછી તે પ્રમાદમાં પડી ગઈ હતી, કાંઈક ઉપ ઉપર રાગ થયો હતો અને અભ્યાસ ઉપર અશક્તિ થઈ હતી આ કારણે ભણ્યા છતાં પણ અસર ન થઈ એટલે સદાગમનુ સરણ લેવા તેને કહ્યું સદાગમ વરૂના ભક્તિભાવથી એનામાં સ્વેગ અગ્નિ જાગ્યો, કર્મનું ભજન વાંચ્યું અને સર્વ ભાવો એણે નબરે જોયા અહીં સદાગમની ભક્તિના શુભ ફળો ઉપર અનુસુદરે વિવેચન કર્યું અને ગુરૂની નિમિત્ત કારણતા અતાવી સુલલિતાને દીક્ષા લેવાતા લાવ થયા પણ માબાપની રત્ન વગર દીક્ષા ન લેવાનો નિર્ણય આાકે કયો હતો તે જણાવ્યો પૃષ્ઠ ૨૦૦૮-૨૦૨૨

અંકરણ ૧૮ સું-સાતની દીક્ષા અનુસુદરની પ્રજાતિ આ વાત ચાલવી હતી ત્યાં સુલલિતાના પિતા મગધસેન અને માતા સુમંગલા આવી પહોંચ્યા હિન્દી સુલલિતાને બનેએ સમાચાર પુજવા અને ચક્રી અનુસુદરને નમન કર્યું હિન્દીએ દીક્ષા લેવાની રત્ન માની રાજ રાણીના ભાવ પણ વધ્યા પોતે પણ દીક્ષા લેવા ઉજમાળ થયા માધસેન રાજાએ રત્નપુરનું રાજ્ય પુરુર (અનુસુદરના પુત્ર)ને આપ્યું અનુસુદર ચક્રી, શ્રીમલ, કમલિની અને પુડરીક તથા મગધસેન સુમંગલા અને સુલલિતા એ સાતેએ તે વખતે દીક્ષા લીધી તે જ રાત્રે અનુસુદર ધ્યાનાવસ્થા થયા અને કાળ કરી સર્વાર્થસિદ્ધે દેવ થયા તેમના મૃત દેહનો અગ્નિસરકાર કરવામાં આવ્યો

પોતાના ઉપહારી અનુસુદરના દેહવિલયથી સુલલિતાને ધણું ખેદ થયો સમતબદ્રસૂરિએ એનો શોક દૂર કર્યો અને મરણ ભય ન રાખવા પર તાત્વિક વિવેચન કર્યું વળી કહ્યું કે દેવ વરીકેનું આયુષ્ય પુરૂ કરી અનુસુદર અનૃતવસાર થઈ ધર્મોપાધન કરશે, દીક્ષા લઈ એ ક્ષાપિ આદિને બહાર પાડશે, ધૃતિ વિગેરેને બરાબર પસંદશે, છેવટે ક્ષપકોણી માઝી ધાતીકર્મેનો ફાય કરી સમુદ્ધાત કરી શ્રેષ્ઠ શીલરૂ કરી અધાતી કર્માને કાપી મોક્ષ જશે, અનત જ્ઞાનદસનમય થશે અને

હિંદુશાસના કુટુંબથી તબ્બાન મુકા થયો, ભવિતબ્યવાને છોડી દેતો અને નિરતર
પાનદામા મગ્ન થયો

પૃષ્ઠ ૨૦૨૩-૨૦૩૩

પ્રકરણ ૧૮ સુ-આગમને સાર સવે : રમ્યા રમાયથી સુવનિતાએ
પણી આકરા તપો આદવા કનકાવળિ મુકાવળિ, તિલકવિકિરિત તપો ભદ્રા
વેગેરે પડિમાઓ, વર્ધમાન આચળિલ તપ અને બીજા અનેક તપ કરી એણે
કર્મોને બાજ્યા

સુ રીકે જીવાયં થયા સ્તમતભદ્રને એણે એક વખત દ્વાદશા ॥ આગમને
સાર સો છે તે પૂવથુ આચાર્યે કહ્યું કે સારમા ધ્યાનયોગ છે તેને તાર મન પ્ર
સાદ સાધવો ભેદએ અને તે માટે અહિંસાદિ અનુધાનો કરાવેલા છે એટલે અત
કાનો એ ધ્યાનના અમ છે

વળી પુરૂરીકે કહ્યું કે ‘અગાઉ હું ધણુને મોક્ષને આપે તેવા વરવસખથી
પૃથ્થા કરતો હતો તેના જવાબમા તે કોઈ જુદિનો લેપ ન કરવાનું કહેતા,
કોઈ મહેશ્વર રમરમુની વાત કરતા, કોઈ વિષ્ણુરમાણુની બલામણુ કરતા, કોઈ
નાડિને સાધન કહેતા કોઈ બિદુની ધરના કહેતા વિગેરે વિગેરે અનેક સાધનો
બતાવતા તે મહાત્મા! આપે ધ્યાનયોગને દ્વાદશા પિના સાર તરીકે ગણાવ્યો
અને બીજા પશુ તેને મળતીજ વાતો કરે છે ભારે પણ એમા વાધો મેં વક્ષા
વલ દરા પદ્યો’ આચાર્યે કહ્યું એના પ્રવાસા માટે એક વાર્તા કહ્યું તે સાંભળ
પૃષ્ઠ ૨૦૩૪-૨૦૪૨

પ્રકરણ ૨૦ સુ-વૈદ્ય કથાનક-ઉપનય આચાર્ય વાર્તા કહી એક નગરમા
એક સાચો વૈદ્ય હતો એને દિવ્ય જ્ઞાન હતું એણે સહિતાઓ બનાવી હતી નિ
શુશ્રુષા દો? એની વાત માનતા નહિ એ વૈદ્ય સામ્બાન આપતો એને ઉપ
સુતિ દ્વારા સામળી કેટલાક મૂંઝાસાઓ નવી સહિતા બનાવવા લાગ્યા કેટલાક વચનો
તેમણે સાચા વૈદ્યના લીધા અને કેટલાક પોતાના પ્રસારણ આથી વેલા ઊંઠ
વેલો પણ મહાવૈદ્ય તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા છેવટે સાચા યોદ્ધાઓ ધણી ધુસ
લેબી થઈ બેઠા વૈદ્યો કેમ વાર કોઈને સાર કરતા તે તેટલા પૂરક સાચા વૈદ્યની
લ્લાનું અતુલ્ય હતું કેટલાક તે પોતાની જુદિ ઉપર જ આદ્યા અને સાચા વૈ
દ્યની દવા લીધી જ નહિ આવા ધણા ક્ષાતાઓ આદ્યા સપૂર્ણ રોગનાશ તો ત્યાં
વૈદ્યની સાળામા જ રહ્યો, કારણ કે એને નિદાનનું પાકુ જ્ઞાન હતું

ઉપનય સાચા વૈદ્ય તે સર્વજ્ઞ પરમાત્મા બીજા શાળાઓ તે સામ્બાદિ આ
રિતક શાળાઓ રોગીઓ તે કમ રોગથી થી ત્વા સસારી જીવો ચિકિત્સા કમ
રોગની જોન દર્શનની બ્યાપકતા એની ચોખવટમા છે

(સમગ્રદ્રાવ્યાય કહે છે) આચલા પ્રકરણના સવાલના જવાબમા કહેવાનું
કે સર્વ તીથામા અસ સજ છે કારણકે એ સર્વ સર્વજ્ઞ દર્શનના હરણા છે માત્ર
વાત કરનારા ધ્યાન કરે તે કહેવા માત્ર છે મનશુદ્ધિ આરભાદિથી મુઠાયે જ થાય
છે ઉપાધિરહિત હોય તે ધ્યાનયોગદ્વારા મોક્ષને સાધે ॥ સાચા વૈદ્યને સ્તમત

હવા હોય તે લલે ઉઠ વેલે આપેલી હોય તો પણ લાભ જરૂર કરે ■ જે અનુષ્ઠાનો રાજદ્રેષ મોહ વ્યાધિનો નાશ કરનાર છે તે ગમે તે તીર્થને નામે આવે પણ લાભ કરનારા છે અને ચિત્તને મલીન કરનાર અનુષ્ઠાન અસમત છે વિકાસક્રમમાં બાહ્ય વેશને ખાસ રચાત નથી ખરાબ વિચારકલ્પોલથી પાપબંધન થાય છે પાપ અને પુણ્યથી મધ્યસ્થ રહેવાની જરૂર છે ઉદાસીનતાથી કર્મેનિર્જરા થાય છે ચિત્તના સ્વરૂપભજાનો નિરોધ કરવાની જરૂર છે માધ્યસ્થથી મોક્ષસાધન બને છે ક્ષિત રૂચિ પ્રમાણે સાધનધર્મમાં ફેર પડે તેમાં વાધો નથી જૈન યોગમાં વિરોપતા આ પ્રકારે છે તે લક્ષ્યમાં રાખવું-આ પ્રમાણે સમતલદ્રે વાત કરી

પૃષ્ઠ ૨૦૬૩-૨૦૫૩

અંકરણુ ૨૧ મું-વ્યાપક જૈન દર્શન જિજ્ઞાસુ પુડરીકે વળી સવાલ કયા સુર્વ પોતપોતાના દર્શનને વ્યાપક કહે છે તો આપ જૈનદર્શનને કયા મુદ્દાથી વ્યાપક કહો છો? આચાર્યે જવાબમાં કહ્યું-એના ધણા કારણો છે એના દેવ વીત રાગ મતદ્રેષ અને મોહપર સામ્રાજ્ય મેળવનાર છે એને દેવના નામનો મોહ નથી દરા શુભથી પુણ્ય ધર્મ પણ એક જ છે અને તે સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનાર છે એનો મોક્ષમાર્ગ પણ એક જ છે અને તે નિરવિશય નિરતર આનંદ આપનાર છે આ પ્રમાણે અન્ય તીર્થાંશી પોતાના મતને વ્યાપક કહે તો ઝગડો નથી, કારણ કે એમાં ભેદભ્રુદ્ધિને રચાત જ નથી જ્યાં આત્માતુ અસ્તિત્વ સ્વીકારાત હોય, આત્મા કર્મેભળથી લિપ્ત હોય ત્યાં સસાર છે, કર્મેરહિત થયે એનો મોક્ષ છે-એ વાત સ્વીકારે તે વ્યાપક દર્શન છે, પણ એનું નામ ગમે તે અપાય તેમાં વાધો નથી મોહનો વિનાશ કરવાનો ઉદ્દેશ સર્વથી મુખ્ય હોવો જોઈએ આ સ્વપ્રજ્ઞાસા પુડરીકે મુનિએ સાબળ્યા

પૃષ્ઠ ૨૦૫૪-૨૦૬૩

અંકરણુ ૨૨ મું-અનુગુંદર પુડરીકે મહાભદ્રા સુલલિતાનો મોક્ષ જૈન દર્શનની વિશાળતા જાણ્યા પછી પુડરીકેને અવ્યાસ કરવા તીવ્ર ઇચ્છા થઈ સમતલદ્રાયાય આગમની કુચીઓ પુડરીકે મુનિને બતાવી પછી પુડરીકે મુનિને યોગ્ય વિધિપૂર્વક આચાર્યપદે રથાખ્યા અને તેમના સળધના આઠ દિવસનો મ હોમચવ થયો સમતલદ્રાનો મોક્ષ થયો પુડરીકે આચાર્ય દાનદાદિ ધર્મ પાળી અનેક ઉપકાર કર્યો ધનેશ્વર નામના શિષ્યની આચાર્યપદે રથાપના કરી, તે પ્રસંગે બહુ સુદર અનુજ્ઞા કરી મને શિષ્યવર્જને તેમની આજ્ઞા માનવા ચોગ્ય ઉપદેશ આપ્યો પુડરીકે પ્રલિધાન પુડરીકે બહુ સુદર પ્રલિધાન કર્યું જે ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે છેવટે પાદપોષગમ અલ્પરાણુ કર્યું, અનેક ઉપસર્ગો સહન કર્યા અને શુદ્ધ ધ્યાન આદરી ક્ષપક એણિએ ચઢતા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી છેવટે સમુદ્ધાત કરી યોગનો નિરોધ કરી શૈરેશીકરણુ આદરી પરમ પદ પ્રાપ્ત કર્યું મહાભદ્રાનો મોક્ષ થયો આખરે સુલલિતાનો પણ મોક્ષ થયો શ્રીગજ વિગેરે રાજા અને અન્ય બા-વિકોની સારી ગતિ થઈ

પૃષ્ઠ ૨૦૬૩-૨૦૭૨

પ્રકરણ ૨૩ સુ-સેટલા માટે આ ચરિત્ર ગ્રંથગર્ભ કહી છે કે મેં કહ્યું અને તમે સાંભળ્યું તમારે એ વસ્તુ બેદરકારી કરવા એવું એ નથી સુમતિ એ લઘુ કર્મા ઇવનું દર્શાવ છે મહાબદ્ધ એ વિશાળ ભુદ્ધિવાળા પુરુષોનું દર્શાવ છે અને સુલલિતા એ કદસાધ્ય ઇવનું દર્શાવ છે કલ્યાણભિન્નનો થોડો સપત્તિ અપાવનાર છે સસારીઇવનું ચરિત્ર ધણાખરા ઇવોને બધાંએ સર્વ આવે તેણે સસારનો આખો વિસ્તાર નાટક જેવો છે એનું સત્ય સ્વરૂપ સમગ્ર બ્રહ્માવિચારવા યોગ્ય છે આ ઇવ સસારમાં રખડતો બધાં યજ્ઞ પરમહુમાં કેવી રીતે યાય તે આખો વિસ્તાર ખાસ સમજવા યોગ્ય છે ભવ્ય પ્રાણીઓનું કર્તવ્ય આ ચરિત્ર વાંચીને શું છે તે પર હૃદયે આખા મનનો સંક્ષિપ્ત લાવાય એ છે કે સમસ્તુખ મેળવવા યોગ્ય છે તે મેળવવ, દુઃ ક્રમાંથી ચેતવા રહેવું અને સદાગમનો પરિચય કરવો ભવ્યત્વમાં આજીવધર્માપણું જરૂર હોય છે પણ ઇવનનું કર્તવ્ય મલવિરોધનમાં છે તે યા, તખડ પ્રસ્તાવનો ઉપસહાર પૃષ્ઠ ૨૦૭૩-૨૦૮૨

થ ચકર્તાની પ્રસારિત શિષ્ય પરપરા ગ્રંથગર્ભનો સમય શ્રી હરિભદ્ર સુમિહાત્મ અને સિદ્ધર્થિ વિશે ઉપચો ૧૧ હમીકવ પૃષ્ઠ ૨૦૮૩-૨૦૮૭

આયુર્વાયુતરત્તરક્તરલ લગ્નાપદ સપદ,
 સંવેપીન્દ્રિયગોચરાશ્વ ચટુલા સન્ધ્યામ્નરાગાવિવત્ ।
 મિત્રઘ્નોસ્ત્રજનાવિસદ્ગમસુષ્ણ સ્વમેન્દ્રજાલોપમ,
 તર્લિકં વસ્તુ ભવે ભવેદિદ્ મુદામાલમ્બન યત્સતતામ્ ॥

જગતમા પ્રાણીઓનું આયુષ્ય પવનથી ચંચળ થયેલા જળના તરંગ
 જેવું, સપત્તિ વિપત્તિ સાથે મળેલી, ઇન્દ્રિયના સઘળા વિષયો સંધ્યાના
 રંગ જેવા ચંપળ અને મિત્ર સ્ત્રી સ્વજનાદિકના સગમનું સુખ સ્વપ્ન
 કે ઇદ્રજળ જેવું અસ્થિર જણાય છે તો પછી આ સસારમા એવી
 કંઈ વસ્તુ છે કે જે સજ્જન પુરૂષોને આનંદના સાધનરૂપ થાય ?

વિનયવિજય ઉપાધ્યાય, શાંત સુધારસ,

ધન્યાસ્તે વીતરાગા ક્ષપકપયગતિક્ષીણકર્મોપરાગા
 ક્ષેલોષયે ગધનાગા સહજસમુદિતજ્ઞાતજાગ્રદ્વિરાગા ।
 અપ્યારઘ્નાત્મશુક્લા સકલશક્તિકલાનિર્મલધ્યાનધારા
 મારાન્મુકેઃ પ્રપન્ના કૃતસુકૃતજ્ઞાતોપાજિતાર્હન્યલક્ષ્મીન્ ॥

ક્ષપકશ્રેણી વડે જેમણે કર્મદાતૃઓને ક્ષીણ કરી નાખ્યા છે,
 સહજ સદોદિત જ્ઞાન વડે જાગૃત વૈરાગ્યવત ક્ષેવાથી ત્રણ લોકમા
 ગધહસ્તી સમાન શ્રીવીતરામ પરમાત્મા કે જેઓ આત્મશુદ્ધિથી સંપૂર્ણ
 ચદ્રકળાની જેવા નિર્મળ ધ્યાન ધારાની ઉપર આરૂઢ થઇને પૂર્વકૃત
 સેંકડો સુકૃત વડે ઉપાર્જન કરેલી તીર્થંકર પદવીને પામી મોક્ષની
 સમીપ જઈ રહ્યા છે તેમને ધન્ય છે !

સદર, પ્રભોદ ભાવના,

બર્હન્તોઽપિ પ્રાજ્યશક્તિસ્પૃશ કિં,
 ધર્મોઽયોગ કારયેયુ પ્રસદ્ય ।
 દશુ શુદ્ધ કિં તુ ધર્માપદેશ,
 યત્કુર્વાણા દુસ્તર નિસ્તરન્તિ ॥

પ્રજળ શક્તિવાળા અરિહત ભગવાન પણ શુ બળાત્કારે ધર્મ
 ઉદ્ધમ કરાને છે ? તેઓ તો શુદ્ધ નિર્દોષ ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે
 તે પ્રમાણે જે ભવ્ય જનો વતે છે તે સસાર સમુદ્ર તરી જાય છે

પ્રસ્તાવ છૂટો.

પ્રકાર	સંખ્યા	પૃષ્ઠ	પ્રકાર	સંખ્યા	પૃષ્ઠ
૧ ધનરોપર-સાગર મૈત્રી		૧૪૬૫	૧૦ પરપુરુષ કથાનક		૧૫૫૭
૨ ધનની રોધમા		૧૪૭૩	૧૧ (૧) નિરૂપ રાજ્ય		૧૫૬૮
૩ હરિદુમાર વિનોદ		૧૪૮૧	૧૨ (૨) અધ્યમરાજ્ય-રોમિની		
૪ મ મ ન વાકુળતા-આધુર્વ		૧૪૭૭	હરિદેવી		૧૫૭૭
૫ નિમિત્તશાસ્ત્ર-હરિમંત્રી			૧૩ (૩) (૪) વિમધ્યમ અધ્યમ		
સામય		૧૫૧૭	રાજ્ય		૧૫૮૬
૬ મૈથુન લીલન મૈત્રી		૧૫૨૭	૧૪ (૫) ઉત્તમ રાજ્ય		૧૫૮૪
૭ ભારતિયથી રાજ્યસિદ્ધાંતને		૧૫૦૫	૧૫ (૬) પરિષ રાજ્ય		૧૬૧૩
૮ ધનરોપરની નિષ્કૃતતા		૧૫૪૫	૧૬ હરિ અને ધનરોપર		૧૬૨૦
૯ ઉત્તમચરિ		૧૫૫૧			

પ્રસ્તાવ સાતમો.

૧ ધનવાહન અને આકલક	૧૬૪૫	૬ સ ર ચાલુ	૧૭૪૮
૨ લોકોદરમા આમ (પ્રથમ મુનિવૈરા વપ્રસંગ)	૧૬૫૭	૧૦ સદાચરસાક્ષિય અકલકદીક્ષા	૧૭૫૧
૩ દાનુ પીક (દ્વિતીય)	૧૬૬૫	૧૧ મદામોદ અને મદાપરિમદ	૧૭૭૧
૪ અરધક પટ્ટીવત્ર (તૃતીય)	૧૬૮૧	૧૨ શુભિ કોવિદ અને ખાનિરા	૧૭૭૭
૫ પાત્ર કુટુંબીઓને જોગન (ચર્ચ)	૧૬૮૭	૧૩ મોક અને દ્રવ્યાચાર	૧૭૮૬
૬ નાર બાપારી કથાનક (પ્રથમ ,)	૧૭૦૦	૧૪ મદામોદનુ મદાન આકમલ	૧૮૦૧
૭ સ ર ચાલુ	૧૭૧૪	૧૬ રજપટ્ટો	૧૮૧૬
૮ સસારબંધ (પૃષ્ઠ ,)	૧૭૩૪	૧૭ પ્રમતિને માર્ગ	૧૮૨૬
		ઉપસદાર ખુલાસાનો	૧૮૪૦

પ્રસ્તાવ આઠમો.

પ્રકરણ	સહી	પૃષ્ઠ	પ્રકરણ	સહી	પૃષ્ઠ
(૧) અરિત			૧૫ ચક્રવર્તી-ચોર		
૧ ગુણધારણ કુમાર		૧૮૫૪	(૩) મુખ્ય પાત્ર પ્રગતિ		
૨ મદનમજરી		૧૮૬૧	૧૬ અનુસુદર (ચક્રવર્તી-ચોર)		
૩ લક્ષ અને આનંદ		૧૮૭૪	ઉત્થાન		૨૦૦૫
૪ કદમુનિ રાજ્યપ્રાપ્તિ વૃહદ્ધમ		૧૮૮૪	૧૭ મુલવિતાને પ્રતિજ્ઞા		૨૦૦૮
૫ નિર્મળ ચાર્ય-સ્વપ્રવિચાર		૧૮૯૫	૧૮ સાતની દીક્ષા અનુસુદરની		
૬ કાર્યસાધક કારણસમાજ		૧૮૦૪	પ્રગતિ		૨૦૨૩
૭ સપૂર્ણ મુખ અને દસ કન્યાઓ		૧૯૧૬	૧૯ આગમનો સાર		૨૦૩૪
૮ બીયણ આતર યુદ્ધ-વિદ્યા સાથે			૨૦ વૈદ્ય કયાનક-ઉપનય		૨૦૪૩
લક્ષ		૧૮૩૩	૨૧ વ્યાપક જ્ઞાન દર્શન		૨૦૫૪
૯ નવ કન્યા સાથે લક્ષ ઉત્થાન			૨૨ અનુસુદર પુરૂરીક મહાભદ્રા		
પ્રગતિ		૧૯૪૦	મુલવિતાનો મોક્ષ		૨૦૬૩
૧૦ ગૌરવોથી અધ પાત		૧૯૫૬	(૪) રહસ્ય-પ્રસન્નિત		
૧૧ રખડપાટા		૧૮૬૮	૨૩ તેટલા માટે		૨૦૭૩
(૨) સંમિલન			ઉપસહાર		૨૦૮૧
૧૨ અનુસુદર		૧૮૫૮	પ્રસન્નિત		૨૦૮૩
૧૩ મુલવિતા અને મહાભદ્રા		૧૮૭૦			
૧૪ પુરૂરીક અને સમનભદ્ર		૧૮૮૩			

અખ મ સાચો સાહિબ પાચો, યાકી મેના કરત હું યાકો,
 મુજ મન મેન સોહાયો અખમે સાચો સાહિબ પાચો. ૧
 યાકુ ઓરન હોરે અપનો, જો દીજે ઘર માયો,
 સપત્તિ અપની ક્ષીણમેં દેવે, વય તો દીલમે ધ્યાયો. અખમે, ૨
 ઓરનકી જન કરતહે વાકરી, દૂર દેશ પાઉ ધાસે,
 અતરન્તમી ધ્યાને દીસે, વય તો અપને પાને. અખમે, ૩
 ઓર કબહુ કોઈ કાનુ કોખો, બહોત ઉપાય ન પુસે,
 ચિંતનમેં નાન રહુ છે, વે તો કબહુ ન રસે. અખમે, ૪
 ઓરનકી ચિંતા ચિત્તે ન મિટે, સખ દિન વધે જાને,
 ધીરતા સુખ પુરણ પુલ ખેને, નય તો અપને લાવે. અખમે, ૫
 પરાધીન હે સો. ઓરકો, યાતે હોત નિભેગી,
 સદા સિદ્ધ સમસ્તુખ વિલાસી, વયતો નિજગુલ સોગી. અખમે, ૬
 જયુ જાનો ત્યુ જગ જન જાગો, મેં તો સેવક નેકો,
 પદપાત તો પરશુ હોવે, રાગ ધરત હું ગુનકો. અખમે, ૭
 ભાન એકહી સખ જ્ઞાનીકો, મુરખ સે. ન લાવે,
 અપનો સાહિબ જો પિછાને, સો જસલીલા પાવે. અખમે, ૮

શ્રીમઘરોવિજય ઉપાધ્યાય.

શ્રી
ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા.
છઠ્ઠો પ્રસ્તાવ.

અવતરણ.

છાં પ્રસ્તાવના પાત્રો વિગેરે

સ્થળાદિ

આનંદપુર
(બહિરમ)

દેસદિ

જયમુદરી

હરિશેખર

બુધિમતી
ધનશેખર

(અતરમ) { પુણ્યોદય
સા ૧૨

જયપુર (બહિરમ) બુદ્ધ
સોગિની
રમલિની

અમલના પાત્રો

આન પુરનો રાબ

દેસદિશાબની રાગી

આનંદપુર નારત થ નરિક કથાના
યકનો પિતા
હરિશેખરની પત્ની કથાનાથની માતા
કથાનાથક સસારીલવ હરિશેખરનો
પુત્ર

ધનશેખરનો અનન્ય મિત્ર (પુણ્ય)
ધનશેખરનો બીજો અતર મિત્ર (લાલ)

જયપુર નગરનો રોક
બુદ્ધ રોકની પત્ની
બુદ્ધરોકની પુત્રી કથાનાથક ધનશેખ
રની પત્ની

સામાન્ય પાત્રો

હરિમારની માતા દેસદિશાબની
મૃત શાલી

કમલમુદરી

રત્નદ્રીપ (બદિ) હરિકૃષ્ણાર

નીલકંઠ

(સિખરણી

મયુરમંજરી

{ યૌવન

{ મૈથુન

(અતરંગ)

શૃંગચિત્તનગર

(અતરંગ)

સદાશય

વરેણ્યતા

બ્રહ્મરતિ

સુક્તતા

કર્મપરિણામ

મનુષ્યગતિ

(અતરંગ)

કાલપરિણતિ

આનંદપુરના કેસરિરાજનો પુત્ર

કમલસુદરીથી જન્મતા જન્મેલ

રત્નદ્રીપનો રાજા હરિકૃષ્ણારનો ભાગ્યો

ધરણ્ય

વસુમતી

બધુલા

અન્નમય

લલિત

પદારોખર

વિલાસ

વિભ્રમ

કુચોલ

સુસુદિ

હમનક

નીલકંઠરાજની રાણી

નીલકંઠરાજની પુત્રી હરિકૃષ્ણારની પત્ની

{ દિવી કાલપરિણતિના અનુચરો

{ વનરોખરના ભિત્રો

શૃંગચિત્તનો રાજા

સદાશયની રાણી

સદાશયની દીકરી મૈથુનની વૈરિણી

સદાશયની દીકરી સાગરની વૈરિણી

મનુષ્યગતિનો રાજા (બીજો પ્રસ્તાવ)

નિર્બળ પણ જ્યારિપતા

કર્મપરિણામની રાણી (")

સાર્યવાહ વસુમતીને હરિકૃષ્ણાર સાથે

રત્નદ્રીપે લાવનાર

કમલસુદરીની વિદ્યાસુ દાસી હરિ

કૃષ્ણારની ધાત્રી

હરિકૃષ્ણારનો સ્વખંધ જોડી આપનાર

પદ લતાવનાર તાપસી

હરિકૃષ્ણારના અતરંગ ભિત્રો

નીલકંઠરાજનો મત્રી

સુસુદિમત્રીનો દાસ હરિકૃષ્ણારને

ચેતાવનાર

મિદ્યાન્ત્ર
અમલુદ

પરમ પુરુષ
સિદ્ધાન્તો સિખ્ય

અમલુદ સિખ્ય ખાસ નોકર

વિતર્ક

નિરૂપ
અધમ

વિમધમ

મધ્યમ

ઉત્તમ

વશિષ્ઠ

૧૮૬૭

ચારે પુરુષાયત્રીન અધમાધમપુત્ર

અર્થકામચક્રા અધમ પુત્ર

સસાર અતે પ્રર્થ સાચવનાર

મોક્ષાર્થો સમજી પલ્લે છાડનાર નહિ

મોક્ષને લક્ષ્યનારો સ્વરામ્યાસક

સ્વચ્ચક્ષાની વીચર સાસન પ્રવર્તક

મદામોદ

વિષયાલિલાય

આદિતરાજ

સદ્ભોધમત્રી

અનુષ્ઠ પ્રસ્તાવના ભણીતા ખાત્રો

ઓકાસિ ય
(અનુષ્ઠ)

અધ્યવસાય

ધારણા

ધર્મધ્યાન

સમીપ્યોગ

શુદ્ધધ્યાન

શોભેશી

નિવૃત્તિ

સમતા

રામધર્માર્થ નિવૃત્તિથી નિવૃત્તિ સુધી દષ્ટિ

સીધા માગ

ચિત્તવૃત્તિ અટવીમા આવેજ મદામોદ

સદર અટવીમા મળાતી

સીધી નાની કેડી

કેડીમાથી મોટા રસ્તો

સીધી નાની કેડી

મદામાગ અલીમ

ઓકાસિ ય માત્રે અતે આવેલી મ

હાનવગી

યોગનવિકા

વિષયાલિલાય મત્રીની દીકરી

અભ્યાસ

ઉત્તમખાત્રો ખાસ અનુચર

વૈરાગ્ય

આદિતરાજે મોક્ષલે અનુચર

મેત્રી યોગિની દેવી

સુહિતા

દેવચ્છા

ઉપેક્ષા

શામૂંલ દરિકખાત્રો નિત્ર.

ૐ પરમાત્મને નમઃ

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા.

વિભાગ ૩ જો.

પ્રસ્તાવ છકો.

અવતરણ.

મૈત્રુન, લોભ, ચતુર્વિદ્રિય

પ્રકરણ ૧ લું.

ધનશેખર-સાગર મૈત્રી.

મનુષ્યલોકમાં એક આનંદ નામનું બહિરંગ પ્રદેશમાં મોટું નગર હતું, તે હમેશા આનંદનું સ્થાન હતું, દોષો તો તેનાથી દૂર જ ગયેલા હતા તે આનંદ નામને સાર્થક કરનારા નગરમાં રહેનારા મનુષ્યો અનેક પ્રકારના વિવાસ, ઉદ્યોગ અને લાવણ્ય (ખુશમુરતી)ની લીલાથી દેવતાઓ સાથે સ્પર્ધા કરનારા હતા અને માત્ર તેઓની આખમાં પલકારા થતા હતા તેથી જ તેઓ દેવોથી જુદા પડી રાકતા હતા,^૧ ખાટી આનંદ વિવાસ અને સર્વ બાલ નજરે જાણે તેઓ દેવનું ગુણ ભોગવતા હોય તેવા જ જણાતા હતા તે

૧ દેવતાની આખો પલકારા મારતી નથી, મનુષ્યની મારે છે બાલ નજરે દેવતાથી મનુષ્ય આખના પલકારાથી જુદા પડે છે

નગરની સ્ત્રીઓ પોતાની તરફ પુરુષોનું આકર્ષણ કમી રહી હતી અને છતાં પોતે આખનો પવકાનો^૧ પપુ મારતી ન હોવાથી દેવીઓનો આકાર ધારણુ રહી હતી લોકોનો પોશાક વિનવિવિધ પ્રમાણ કિરોવાવાળા રંગોના આભૂષણોના હાલવાથી એનો સુંદર લાગતો હતો કે જાણે તે ઇંદ્રધનુષ્યના દડના એક ભાગથી મોલતુ આપરાજી^૨ હોય નહિ એમ લાગતુ મતવજ કે નગરના લોકો ગુપ્તી હતા, સ્ત્રીઓ અત્યંત રૂપાળી હતી અને તેમની ગુપ્તી સ્થિતિ તેમના સારભૂત રત્ન વિગેરે દ્રવ્યો ઉપરથી પણ સ્પષ્ટ જણાઈ આવતી હતી

આનંદને રે હરિરોખરો

શુભાનં બદ્ધમતી ભાર્યા.

ધનરોખરનો જન્મ યૌનન.

એ આનંદનગરમાં કેસરિ નામનો મહારાજ રાજ્ય કરતો હતો, રાનુઓના જળરજ્જત હાથીઓના કુલસ્યયો લેવી નાખવાના અનેક ઉત્સાહપૂર્વકના સાહસો તેણે કરેલા હતા અને દુનિયાનો મોટો ભાગ છતીને તેણે પોતાના હાથ નીચે આણી દીધેલો હતો. આ રાજાની પ્રખ્યાતિ લોકમાં બહુ સારી થયેલી હતી એ કેસરિ રાજાને ઝમળ પદ જેવા નેત્રોવાળી અતિ સુંદર રૂપાળી અને પતિપરાયણ એક ન્યમુદરી નામની મહારાણી હતી અનેક સુદરીઓના સમૂહ વચ્ચે એ રાજરમણીએ રૂપ હાવબાન અને વાતસહ્યાદિ બાજુ અતર ગુણોમાં જ્યપતાકા મેળવી હતી અને સર્વ બાબતમાં પોતે નર્વ સુદરીઓથી શ્રેષ્ઠ છે એમ સ્પષ્ટ રીતે સિદ્ધ કરી બતાવુ હતુ

એ નાશમાં એક હરિરોખર નામનો વપુક વસતો હતો તે ધનનાન હતો, આખા નગરનો આધાર હતો અને રાજા કેસરિનો પાપુ ઘણો માનીતો અને વહન હતો પોતાના દાનગુપ્તી લોકરૂપ અનાજમાં એ હરિરોખર વરસાદના જેવુ કામ કરતો હતો, મતવજ વરસાદ જેમ નરમીરે દાણાને ઘાસ વવારી મૂકે છે તેમ તે અર્થાં એને દાનથી નવાજુ દેતો હતો અને પોતાના મિત્રપ કમજનનમાં તેણે મૂકે જેવુ કામ કરું હતુ એટલે સૂર્ય જેમ કમજનનને નવપહુન

૧ પવકારો એટલે (૧) નિમન જા (૨) કમળ એ જે પ્રવેશના અર્થ સમજાય

૨ જળર રાજ અહીં મૂળમાં વાપર્યા છે તે જોઈ છે (૧) આકાશ અને (૨) પોશાક

કરે તેમ એ હુરિશેખરે મિત્રમડળને પોતાના ઉત્તમ ગુણોથી આનંદ-
યુક્ત કરી દીધું હતું, મતવળ કે એ રોક જેવા ધનવાન તેવા જ
ગુણવાન પણ હતા.

એ હુરિશેખરને અત્યંત વહાલી બંધુમતી નામની સ્ત્રી હતી,
આર્યકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી એ લલના લાવણ્યરૂપ અમૃતનો તો જાણે
કુડ જ હતી, જાતે પરમ પવિત્ર હતી અને હુરિશેખરના હૃદયમાં
વસેલી પ્રેમમૃતિ હતી - એ બંધુમતી જાણે રૂપતુ પણ રૂપ હોય નહિ
તેવી લાગતી હતી, લક્ષ્મીદેવીતુ જાણે દર્શન કરાવતી હોય તેવી
જણાતી હતી, ઉત્તમ ગીલનત અને આરિત્રતુ તો જાણે આવાસ જ
હોય તેવી પવિત્ર હતી અને પતિભક્તિતુ સાક્ષાત્ મદિર હોય તેવી
ભાક્ષમ પરતી હતી.

અહો અગૃહીતસકેતા!^૧ મને હવે મારી સ્ત્રી ભવિત્યતાએ
એક નવીન ગોળી આપી તે લઈને હું આ બંધુમતીની કુખમાં દાખલ
થયો. મારી તે માતાની કુક્ષીરૂપ યત્રમાં અનેક પ્રકારે પીવાયા પછી
આખરે ત્યારે મારો આ રહેવાનો સમય પૂરો થયો ત્યારે જેમ
નારઠીમાંથી નારઠીના છવો બહાર નીકળે તેમ હું મારી માતાની
કુખમાંથી બહાર નીકળ્યો અને હું બહાર આવ્યો ત્યારે મારી સાથે
મારા બે મિત્રો પણ આવ્યા.

મને બહાર આવેલો જોઈ પુત્રજન્મથી બંધુમતી ઘણી રાજી થઈ,
હુરિશેખરને પણ આનંદ થયો અને તેઓએ પુત્રજન્મનો મહોત્સવ
કર્યા, લોડોને અને સળધીઓને જમાડ્યા અને વધામણીઓ આપી
મારા જન્મને આર દિવસ થયા એટલે અત્યંત મોટા મહોત્સવપૂર્વક
મારા માતૃપિતાએ ધનશેખર એતુ માફ નામ પાડ્યું. મારી સાથે
તે જ વખતે જે મિત્રોનો પણ જન્મ થયો એમ ઉપર જણાવ્યું તે
સાગર અને પુષ્પોદય નામના મારા દોસ્તદારો સમજવા એ બન્ને
મિત્રો અતરંગ રાજ્યના રહેનારા હોવાથી મારા પિતાને એમની
હયાતીની કે જન્મની ખબર ન પડી પણ તેઓ મારી માથે રહેવા
લાગ્યા અને મારી જ સાથે વધવા લાગ્યા એવી રીતે મારા મિત્રોની
સાથે વધતા વધતા હું કામદેવના મદિર સમાન યુવાવસ્થા પામ્યો,

૧ આ વાર્તા સસારીછવ મહાગમ સમક્ષ કહે છે અને અગૃહીત-
સકેતા સાબળે છે આ સસારીછવતુ ચરિત્ર છે આ વખતે તે ધનશેખર
તરીકે પ્રસિદ્ધ થવાનો છે અને તેને સાગર (લોભ) અને મૈથુન (પર રમણી
રમણ) સાથે પ્રેમ થવાનો છે.

મતલબ બાળપણ વટાવીને હું હવે યુવાન બન્યો પછી કોઈ કળા વ્યર્થને મને સોંપવામા આવ્યો તેની પાસે એક ધર્મકળા મૂકીને બીજી સર્વ કળાઓ હું શીખી ગયો.

સાગરના કહોલો.

આની રીતે હું મોટો થતો જતો હતો તે વખતે મારી સાથે મારો મિત્ર સાગર^૧ પણ વધ્યો જતો હતો. હવે સાગર મારા મનમા પોતાની શક્તિથી અનેક પ્રકારના કહોલો દરેક ક્ષણે ઉત્પન્ન કરતો હતો, દરીઆમા દરેક ક્ષણે મોજ આવે છે તેમ મારા મનમા સાગર મિત્રની સવાહથી વારનાર કહોલો થઈ આવતા હતા એ સાગર મિત્રની શક્તિથી કેવા કેના કહોલો થઈ આવતા હતા તેના થોડા દાખલાઓ ખતાવું છું.

“આ દુનિયામા ધન જ ખરેખર સારભૂત છે, ધન જ ખરેખર ‘મુખ આપનાર છે, ધનના જ લોકો વખાણ કરે કહોલના નમુના.” “છે, ધનના શુણ્ણ અધિકાધિક અનાય છે, લોકો “ધનને જ વાદે છે, પૂજે છે, નમે છે, ધન જ “ખરેખર સાચુ તત્ત્વ છે, ધન જ ખરેખરો પરમાત્મા છે અને “ધનમા જ સર્વ બાબતો પ્રતિષ્ઠા પામે છે, આવી વસે છે દુનિયામા “અવલોકન કરીને જોશો તો બરાબર માલૂમ પડશે કે આ દુનિયામા “જે પ્રાણી પૈસા વગરનો છે તે વાસ્તવિક નજરે જોતા તરખવાને “તોલે છે, રાખ (રક્ષા) જોવો છે, સારીરના મેલ જોવો છે, ધૂળ “જોવો છે અથવા વધારે વાસ્તવિક રીતે બોલીએ તો તેની તેટલી “પણ કિંમત નથી, તે વસ્તુતઃ કાંઈ નથી “આ દુનિયામા દેવતાઓ “થાય છે તે પણ ધનથી જ થાય છે, દેવતાના સ્વામી ઇંદ્ર થાય છે “તે પણ ધનથી જ થાય છે અને આ રાજાઓ દેખાય છે તે પણ “ધનનો જ ચમત્કાર છે, એ દેવ ઇંદ્ર કે રાજાઓ બીજાથી મોટા “દેખાય છે તેનું કારણ ધન જ છે, બીજા કાંઈ કારણ છે જ નહિ

૧ સાગર એટલે લોભ અને સાગર એટલા માટે કહેવામા આવે છે કે જેમ સમુદ્રનો ઉઠો આવતો નથી તેમ લોભનો ઉઠો નથી, આને ધારણ કરી મળે એટલે એથી ઇચ્છા વધારે થાય છે લોભને સાક્ષારે અનેક જગ્યાએ ‘સાગર અને આકાશ’ સારે સરખાવેવ છે જુઓ ઉપાખ્યાયજીની લોભ પાપરયાનકની સચાચ

૨ ધનવાનેને અથવા ધનના અયને આવા જ નિવારો આવે છે જરા અવલોકન કરવાથી તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે

“આ દુનિયામાં મનુષ્યપણુ અથવા પુરુષપણુ એકસરખું હોવા છતાં
 “એક દાતાર દેખાય છે અને બીજો દાન લેનાર અથવા માગનાર
 “દેખાય છે, એક સેક દેખાય છે અને બીજો નાટર દેખાય છે—એ
 “નર્વ ચમત્કાર ધનનો છે, એ પૈસાનો પ્રકાર છે, માયાનું એ નાટક
 “છે આ બધી વાતનું સહસ્ય એ છે કે માણુને ગમે તેટલા પ્રયત્ન
 “કરીને આ ભવમાં પેમા એકદા કરના, પોતાના કરવા અને તેનો
 “બરાબર સીકાર કરવો અને જો તેમ કરવામાં ન આવે અથવા
 “તેમાં નફાની કમ્પામાં આવે તો તેનો મનુષ્યજન્મ નિષ્ફળ છે અને
 “દૈવો નફામાં છે એમ સમજવું

આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી પોતાના વડીલો પામેથી ગમે
 તેટલા પૈસા આવેલા કે મળેલા હોય અને ઘરમાં મારા પોતાના
 ઘણા પૈસા હોય તો પણ મારે અનિક ધન મેળવવું જ જોઈએ અરે !
 ત્યામુધી ઝનઝનાયમાન તેજ કરતી રત્નની રાશિઓ અને હીરાગાણો-
 કના ઠાનાઓ હું મારા ઘરમાં મારે પોતાને હાથે આણેલા જોઈ
 નહિ ત્યામુધી મારા જીવને ચેન કેમ પડે ? મને બરાબર નિરાત કેમ
 થાય ? અને મારા મનને શાંતિ ક્યાથી થઈ શકે ? માટે હવે તો કોઈ
 દૂર પરદેસમાં જઈ સર્વ પ્રકારનો પયાર કરવો, ભલે તે પ્રગસનીય
 હોય કે નિહનીય હોય, પણ કોઈ પણ પ્રકારે પૈસા પેદા કરીને મારે
 નફા પોતાનું ઘર ભરી દેવું

આના આના અનેક પ્રકારના સાગરના તરંગોથી વ્યાકુળ થઈને
 હે અનુલીતસહેતા ! હું મારા પિતાજીની પાને ગયો સાગરમિત્ર
 મારા મનમાં ધન ગમે તે પ્રકારે એકદુ કમ્પાના વિચારોને અગે
 બદર રહીને વધારે વધારે પ્રેરણા કર્યા જ કરતો હતો

ધનપ્રાપ્તિ માટે પરદેસ જવા નિર્ણય.

તદ્વિષયે પિતા અભિપ્રાય નિર્દેશ.

ધનશેખરનો આગ્રહ અને અનુસા.

આગળ વાર્તા ચલાવતા ધનશેખર (સસારીજીવ) અનુલીત
 નકેતાને કહે છે કે સાગરમિત્રની અસરતળે હું પિતાજી પાને ગયો
 ત્યારે તેમની આ મારી વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ —

ધનશેખર—“પિતાજી ! મારે ધન પેદા કરના માટે પરદેસ
 જનાની ઘણી ઇચ્છા છે, ત્યાં જઈને મારી રાક્ષિ મેરવું, માફ પુરુષાર્થ
 બતાવું, એવો મારા વિચાર છે, તો આપથી મને તેમ કરવા માટે
 રજા આપો ”

હરિરોખર—“દીકરા! આપો તો વડિયો પાસેથી એટલું બધું ધન મેળવના જાગ્યશાળી થયા છીએ અને તને તો એટલું ધન મળે છે કે અલારે જોઈએ તો તુ વિવાસ કર, ઉપભોગો કર, દાન આપ અને પેસા ખરચ તે સર્વને પહોંચી રાકે તેટલી આપણી કુળક્રમાગત પુણ્ય ■ તારે જોઈએ તેટલા વેચા તેમાંથી ખરચ, આપી દે કે એકઠા કર તેમાં તને કોઈ ના પાડનાર નથી માટે ભાઈ! ઘરે રહીને તારે જોઈએ તેટલો ખરચ કર, કે તારી મરજીમાં આવે તે પ્રમાણે ધનની વ્યવસ્થા કર, પણ તુ પરદેસ જવાની વાત કર નહિ તારા વગર હું એક ક્ષણ પાપુ રહી શકું તેમ નથી ”

ધનરોખર—“પિતાશ! જે લક્ષ્મી પૂર્વપુરુષોએ પેદા કરી હોય સ્વોપાર્જિતને તેનો ઉપભોગ કરતા તો માપસે આમ શરમાવું મંદિ મા જોઈએ અને નનાઈ તો એ જ લાગે છે કે એમ કરતા શરમ કેમ નહિ આવતી હોય !” જેમ બાળકો નાનપણમાં માતાના સ્તનનું પાન કરે તે પ્રમાણે એવી વડિયોપાર્જિત મિલકત તો માત્ર મૂર્ખ માપુનો જ નાપરે બાઝી જ્યારે માપામ થોડા વયનો (ઉંમર લાયક) થાય ત્યારે એ વડિયોપાર્જિત મિલકતને ભોગ કરવો તે તો ઘડ જ શરમાના જેવું છે, નીચું જોના લાયક છે, અત્યંત સિરસ્કારને પાત્ર છે, અને પિતાશ! એ કુળક્રમાગત પુણ્યને ભોગવવા જ માઝી હોય તો કેટલો નખત નાખી રાકે? સમુદ્રમાંથી તમે દીપુ દીપુ પાપી કાઢ્યા કરો અને નવું પાણી વધારો નહિ તો મોટો દરિયો પણ આખરે ખટી જાય, નીન પેલાસ કર્યા વગર તો કુબેરભાઈના ભગર પાપુ ખૂટી જાય, તો પછી આપણી પુણ્ય તે તો બિસાતમાં છે? માટે પિતાશ! મને પૈસા પેદા કરવાની જે પ્રબળ ઇચ્છા થઈ છે અને તે સર્વથી મારા મનમાં જે ઉત્સાહ જાગત થયો છે તેને આપે ભાગી ન નાખવો અને મહેરબાની કરીને મારા વિરહથી થતી પીડાને આપે સહન કરી લેવી આપને હું મારા મનમાં જે વાત છે તે સ્પષ્ટ રીતે કહી દઉં છું વાત એ છે કે દૂર દેશાતરમાં જઈને મારી પોતાની ભુલઓ વગેરેથી લક્ષ્મી પેદા ન કરે અને તે વડે રતના જગતમાં ન વસાવું ત્યાંથી મારા જીવને જપ વળે તેમ નથી, મારા મનને પેન પડે તેમ નથી, મારા ચિત્તને નિરાત વળે તેમ નથી આ પ્રમાણે મારે તો જમે તેમ કરાને પરદેસ જવું જ છે અને એ વાત મારા મનમાં ચોક્કસ થયેલી છે, તો પછી મારા જવાની બાબતમાં આપ અડવળું શા માટે નાખો છો? મારે તો જમે તેમ કરીને જવું જ હું ”

પિતાએ જોયું કે છોકરાને પરદેશ જવાનો આગ્રહ ખરેખરે થયો છે, ના પાડવાથી કોઈ રીતે અટકે તેમ નથી
 ડાસા મુચ અને વધારે તાણવા જતા (વાત) તુટી જાય તેમ
 વાઈ નયા છે તેથી વિચાર કરીને બોલ્યા, પણ બોલતા બોલતા
 સ્નેહથી તેમણે હૃદય પીગળી ગયું અને આખ ઉપર તેની અસર
 સ્પષ્ટ દેખાઈ આવી

હુરિશેખર (જવાબ આપતા)—“દીકરા! તારા મનમાં એવો જ નિશ્ચય છે અને તે નિશ્ચય ફરી શકે તેમ નથી તો તારો વિચાર હોય તેમ કર અને તારા મનોરથ પૂરા કર માત્ર તું મારી આટલી વાત ધ્યાનમાં રાખજે—“મેં તને ઘણા મુખમાં ઉઠેયો છે, તું પ્રત્યક્ષી ‘ઘણો સીધી લાઈનનો માણસ છે, દેશાતર ફર છે, રસ્તાઓ આડા
 વ્યવહાર દિ “અનળા અને આકરા છે, લોગો વાગા હૃદયનાળા
 ખા મ જ “હોય છે, સ્ત્રીઓ છેતરવાની કળામાં ઘણી કુશળ
 “હોય છે, નીચ અને દુર્જનો ઘણા હોય છે, સજ્જન-
 “સારા માણસો ભાગ્યે જ મળી આવે છે, ધૂતારા લોગો અનેક
 “પ્રકારના પ્રયોગો કરવામાં ઘણા ચતુર હોય છે, વેપાર કરનારા
 “(વાણીઆઓ) ઘણા કપટી હોય છે, કરીયાણા વિગેરે દ્રવ્યોત્ત
 “રક્ષણ કરવામાં ઘણી મુશ્કેલીઓ નડે છે, નવી જુવાની અનેક
 “પ્રકારના વિકારોને કરનારી હોય છે, અનેક કાર્યો આદરવામાં આવે
 “તેના પરિણામો હું ખે જાણી શકાય તેવા હોય છે, પાપ અથવા
 “યમ હમેશા અનર્થ કરવાની બાબત ઘણી પસંદ કરનાર હોય છે,
 “ચોર અને હુમ્મલા લોકો વગર અપરાધે ચુરસો કરનારા અને હેરાન
 “કરનારા હોય છે, તેથી જ્યારે જેવો પ્રસંગ આવે ત્યારે તે વખતને
 “અનુસરીને તારે કોઈ વખત તદ્દન પડિત થઈ જવું અને કોઈ વખત
 “તદ્દન મૂર્ખ બની જવું, કોઈ વખત દાક્ષિણતાવાળા બની જવું
 “અને કોઈ વખત તદ્દન કઠોર બની જવું, કોઈ વખત તદ્દન દયાળુ
 “બની જવું અને કોઈ વખત એકદમ નિર્દય બની જવું, કોઈ વખત
 “મોટા લડકેયા બહાદુર બની જવું અને કોઈ વખત તદ્દન બીજવું
 “બાયવા બની જવું, કોઈ વખત એકદમ દાનેશ્વરી બની જવું અને
 “કોઈ વખત એકદમ કૃપાળુ થઈ જવું, કોઈ વખત બગવૃત્તિ ધારણ
 “કરી મૌન થઈ જવું અને કોઈ વખત ચતુર (હુસિયાર વક્તા) બની
 “જવું અને હમેશા ક્ષીરસમુદ્ર જેવા હિંમત, ગજીર અને શાત બુદ્ધિ-
 “ધનવાળા થઈ જવું અને એટલા હિંમત રહેવું કે કોઈ માણસ એ

“મધુદ્રનો મધ્ય ભા । કદી પાગી રહે નહિ પરદેશમાં તારે આ
 “પ્રમાણે વર્તેનું એટલી મારી તને ખાસ ભયમણુ છે ”

પરાક્રમ આતુરતા
 ધર્મોપદેશ—“પિતાજી ! આજે ઘણી કૃપા કરી ! અને મને બહુ
 મારી વ્યવહાર સિખામણુ આપી ! આપ હવે મારી
 જુલિનો મહિમા જરાબર જોળે પિતાજી ! હું અહીંથી
 એક રૂપીઓ પા । લઈ જનાર નથી, આપની પુણી

માથી એક ફુદી બદામ પાળુ મારી સાથે લઈ જનાર નથી, માન માફ
 સરન (પરાક્રમ) જ મારી સાથે લઈ જઈશ, તેને જ માફ વન
 ગણીશ અને તે ધનના ભેરથી અનેક પ્રકારના ધન એકઠા કરીને જે
 હું પાછો ઘરે આવું તો માફ નામ આપે ધનજોબર પાણું છે તે સાચું
 અને યોગ્ય ગણાશે અને તેમ કહી તો જ હું આપનો ખરો પુત્ર છું
 એમ આપ માનજો જે તેમ ન કહી અને પૈસા ન મેળવું તો હું
 ઘરે આવનારો જ નથી, આપે એમ સમજી લેવું કે આપનો પુત્ર
 પરદેશમાં મરી ગયો છે અને માફ આન કરી લેવું કારણ કે પિતાજી !
 મારો એવો દૃઢ નિશ્ચય છે કે સપ્તારો, વેપાર કરનાની ચીજો અને
 સહાય કરનારા માણુઓની સામગ્રીથી પૈસા પેદા કરનારું કાર્ય તો
 સ્ત્રીઓ પાળુ કરી ન- છે ધનના સાધનો વગેરે ધન મેળવવું તેમાં
 વિશેષતા તી છે ? એના સારા સયોગોમાં યુવાન માણુસ પૈસા મેળવી
 રોકે તેમાં નવાઈ તી છે ? મારે તો એટલું વધારે જતાંથી આપણું છે
 કે હોઈ પાળુ પ્રકારની ખાસ સામગ્રિ લીધા વગર અને ઘરેથી હાથે
 અને પો બહાર નીકળે તો માણુસ પાળુ પિતાજી ઘર પોતાના પેદા
 કરેલા રક્તના ભયરોથી ભરી રહે છે ”

આ પ્રમાણે જોલીને મારા પિતાજીને પો હું પડ્યો તે વખતે
 માતાને આ યુગરનેહથી આખોમાથી આમું પાડતી મારી માતા
 યા સ ન બંધુમતી પાસે બેસી હતી અને સર્વે વાર્તા સાંભળતી
 હતી તેને પણ હું પડ્યો અને તે જ વખતે

એકદમ પહેરેલે કપડે બહાર નીકળી ગયો, માખાપ રહતા રહ્યા અને
 મારા બન્ને મિત્રો (પુષ્પોદય અને સાગર)ને બદર સાથે લઈને હું તો
 ચાલી નીકળ્યો હું બહાર નીકળવા લાગ્યો તે વખતે કાંઈક ધીરજ
 નારણુ કરીને મત્વત રહતી મારી માતા બંધુમતીને મારા પિતાજી
 નીચે પ્રમાણે કહ્યું “વહાલી ! તું રહ નહિ, આ તો વાસ્તવિક રીતે
 ધર્મ આનન્દની સાત છે જે સ્ત્રી તદ્દન આજણું, નસીબ ઉપર આધાર

રાખનાર, ખાચલા જેવા અને રાક્ષિ વગરના માયકાકલા પુત્રને જન્મ આપે, જે સ્ત્રીના પુત્રમા કાંઈ સાહસ ન હોય, કાંઈ હોંસ ન હોય, કાંઈ રાક્ષિ ન હોય, તે સ્ત્રી રૂદન કરે તે તો યોગ્ય કહેવાય, તે તો એવા દીકરાને જન્મ આપ્યો છે કે જે ઘણો બહાદુર છે, ટળના બૂપણુ જેવો છે અને મોટા સાહસ કરનામા ઘણો ઉત્સાહી છે, માટે તારે રહવાનું કાંઈ પપુ કારપુ નથી આપણો છોકરો વેપારધર્મે લાગી જાય તે તો આપણને ઘણું આર છે, આપણો જ તે ગુપુ છે, વાણી-આનું તે લક્ષણ છે અને કાલો દીકરો પરદેશ કરે તે તો આપણામા જાણીતી વાત છે, માટે હવે તું દીલગીરી છોડી દે ”

પ્રકરણ ૨ જું.

ધનની શોધમાં.

પર પ્રમાણે માતાપિતાની સાથે વાત કરી માત્ર કપડા પહેરેલા હતા તે લઈને એક પાંચ પપુ સાથે લીધા વગર અનૃહિતસકેતા । હુ (ધનરોખર) મારા પિતાની પાસેથી આનંદનગરથી નીકળી પડ્યો મારા મનમા સ્વપરાક્રમથી ધન મેળવવાની તીવ્ર ઇચ્છા હતી અને વડિવના ધનની સહાય વગર મારે ધન મેળવવાનો આશ્રય હતો એ વિચારથી હુ આજળ વધ્યો

જયપુર નગરને પાદરે.

ધનપ્રાપ્તિના મનોરથો.

ધાતુ વાદતુ સ્વરૂપ.

સાથી ધનની શોધમા હુ દક્ષિણદિશાએ દરીઆકાંઠે જવા સાડ આજળ ચાલ્યો સમુદ્રના કિનારા પર આજળ જતા એક જયપુર નામનું બંદર આવતું હતું ત્યાં આવી પહોંચ્યો એ નગરની બહાર એક મોટું ઉદ્યાન હતું તેના બગીચામા બેઠા બેઠા અને વિચારો આવવા લાગ્યા કે—

અહો ! મારે હવે જમે તેમ કરીને ઢગલે ઢગલા ધન તો એકઠું

કરતું જ લેઈએ ? ત્યાં શું દેદીપ્યમાન અપજ મોલઓની માળાથી વ્યાકુળ સમુદ્રને ઉછીનીને ધનની આપુ જેવા રત્નદ્રીપમા હું જઉં ? અથવા તો રાપુદ્રેનમા મોટા મોટા જહાજો ધનસાનોને મારી હઠાવી ભેરથી તેઓની લક્ષ્મી પડાવી લઉં ? એવી રીતે તેઓની લક્ષ્મી પડાવી લેવી તે ઝાઝ ક્રોધ રીતે ખોટું નથી તેઓને તેમના ધન ઉપર હુકમ શો છે ? અથવા તો ધન મેળવવાનું એક બીજું પાપ સાધન છે 'અડિમદેવીની આરાધના કરીને તેને લોહીથી ભરેલી મારી ગ્રન્થ લુબ્ધઓમાથી રૂધિર અને માગ આપી તૃપ્ત કરવી, આવી રીતે તે દેવીની આરાધના કરી તેને રાજ કરી તેની પાસે ધનની માગણી કરે ? અથવા તો બીજા બધા કામધધા છોડી દઈને રૌહણાચળ પર્વતને જ પાનાળ મુધી ખોદી કાઢું કે જેથી એના મૂળમાથી મને ખૂબ ધન મળે ? અથવા તો પર્વતની પુખ્તમા જઈને ત્યાંથી રસકૃષિકાનો રસ લઉં આપુ કે જેની મદદથી મારી મરજી આવે તેટલું સોનું, ત્યાર પછી અન્ય ધાતુઓમાથી બનાવી સકું ? ”

મારા મિત્ર સાગરની અસરતળે એવા એવા ધનપ્રાપ્તિના મુદ્દાંનું વક્ષ અને ધાતુવાદ આમા બેઠાબેઠા કરતો હતો તે વખતે મારી નજર મારી સામે આવેલા એક કેલુડાના ઝાડ પર પડી વળી એક આશ્ચર્ય મારા જોનામા આ યુકે કેશુડામાથી એક પાતળો અકુરો વૃક્ષની શાખા માથી નીકળીને ઠંઠ જમીન મુધી યોડ હતો આવી સ્થિતિમા કેશુડાના ઝાડ અને તેના પ્રારોહને જોતા થોડા વખત પહેલા જ હું ધાતુવાદ (Metallurgy or mineralogy) તીખ્યો હતો તે મને યાદ આવી

૧ નૂતની માન્યતા કે અડિકા દેવીને લોહીનો લોહ આપવાથી તે તૃપ્ત થઈ કષ્ટા પૂરી કરે

૨ રૌહણાચળ પર્વતના મૂળમા ધન ધન હું કે એવી એક નૂતની માન્યતા છે આ પર્વતનું રચાન હાલ કોઈને જાણ નથી

૩ રસકૃષિકા પુરાણી મા વધા રસની એક નાની કુદ હોય છે તેમાથી એક રીડ રસ રોકના ખાલ લોહા ઉપર નાખતા સર્વત્ર સોનું થઈ ૧૫ થી આવી રસકૃષિકા પર્વતના કોઠરમા હોય છે એમ ધાતુવાદવાળા માનતા હતા તે મેળવવાને માટે તપ જપ કરવા પડતા હતા

૪ ધાતુવાદ મૂળમા અન્યવાદ સખ્દ છે એને મારે ભુસ્તરવિદ્યા સખ્દ પાઠ થોડા મધુર મવલજ જહાજની નિયામીઓથી જમીનની અદર શું છે તેને નિર્ધન કરવાની વિદ્યા હાલ આચાર્યમા આ વિદ્યા વડન બૂલાઈ ગઈ છે

જયો મારા-મનમા એમ થયું કે એ ઝાડતળે ધન હોય જ નેહએ,
કાળુ કે ધાતુનાદના પુસ્તકોમા જણાવવામા આવ્યું છે કે—

ધાતુવાદ.

“જે સ્થળે ક્ષીરવૃક્ષ^૧ હોય તે સ્થાન ધન વગરનું કદિ હોતું નથી,
ત્યાં થોડું અથવા વધારે ધન જરૂર હોય છે, તે જ પ્રમાણે બીલીનું
ઝાડ હોય અથવા પવાગ (કિંચુકકેશુડા)નું ઝાડ હોય ત્યાં પણ થોડું
ઘણું ધન જરૂર હોય છે. જે એ વૃક્ષનો પ્રારોહ સ્પૂળ હોય તો ધન
ઘણું હોય છે અને જે પાતળો હોય તો થોડું હોય છે, જે રાત્રીના
વખતમા તે વધારે પ્રકાશ કરતો હોય તો ત્યાં ધન ઘણું છે એમ
સમજવું અને જે તે રાત્રે માત્ર ગરમ જ લાગતો હોય તો થોડું ધન
છે એમ જણવું. એ કેશુડા કે બીલીના ઝાડને વીધવામા આવે અને
તેમાથી જે રાતા રંગનો રસ કૂટે તો તે જમીનમા ગ્વો છે એમ
સમજવું, જે સફેદ રંગનો રસ નીકળે તો તે જગ્યામા કપુ દટાયલું
છે એમ સમજવું અને જે પીળા રંગનો રસ નીકળે તો તે સ્થાનમા
સોનું છુપાયલું છે એમ સમજવું. એ કેશુડાનો પ્રારોહ ઉપરથી
જેટલો ઊંચો જણાતો હોય તેટલો જ નીચે પણ હોય તો તે સ્થાનક
પર મોટું નિધાન છુપાયલું છે એમ જણવું. જે એ કેશુડાના વૃક્ષનો
પ્રારોહ ઉપરથી પાતળો હોય અને નીચેથી વિસ્તારનાળો ટોય તો તે
સ્થાનપર ભંડાર છુપાયલો છે એમ સમજવું, પણ જે તેથી ઉલટું
જેવામા આવે એટલે કે તે પ્રારોહ ઉપરથી જરૂર હોય અને નીચે
પાતળો હોય તો ત્યાં કાંઈ ધન નથી એમ સમજવું.”

આ પ્રમાણે ધાતુવાદ હું શીખ્યો હતો તે મને યાદ આવ્યો.
હવે મેં મારી સામે તે વખતે કેશુડાનું ઝાડ હોયલું હતું તેને
દોર પ્રાપ્તિ મેં બગબગ ધારી ધારીને જોઈ લીધું. એ કેશુડાનો
પ્રારોહ પાતળો થતો જતો હતો તે ઉપરથી મને
વિચાર થયો કે આ સ્થાનકે ઘણું ધન હોતું નેહએ. પછી મારો
નખ મારીને એ કેશુડાના ઝાડને વીધું એટલે તેમાથી પીળા રંગનું
દૂધ નીકળ્યું એટલે મારા મામા એમ થયું કે એ સ્થાન પર જરૂર
સોનું હોય નેહએ. તે જ વખતે મારા માગરમિત્રે મને પ્રેરણા કરી
એટલે એ ઝાડની નીચેનો ભાગ ખોદી નાખવાને અને અદર રહેલા
સોનાને હાથ કરવાને હું તૈયાર થઈ ગયો તે વખતે “નમો ધરણેદ્રાય,

૧ ક્ષીરવૃક્ષ જે રમના યડ વિગેરેમા છેદ કરવાથી દૂધ જેવો રસ નીકળે
છે તે રમો વગેરે, વડ, પીપળો, મરુડો વિગેરે.

નમો ધનદાય, નમો ક્ષેત્રપાલ્યાય^૧ એના મનનો ઉચ્ચાર કરતા એ વૃક્ષની નીચેના ભાગને મેં ખોદવા માઝ્યો ખોદતા ખોદતા તુરત જ તામાતું એક વાસપુ દિનાર (સોનામહોર) થી ભરપૂર મારા હાથમા આ પુ મારો સાગરમિત્ર એ જોઈને ઘોરો રાજી થયો મેં પાપુ તે દિનારને નત્તી જોઈ તો તે એક હજાર થઈ વાસ્તવિક હકીકત તો એ હતી કે મારી સાથે મારો મિત્ર પુખ્તોદય હતો તેણે મને તે મેળવી આપી હતી, પાપુ મારો તે વખતે પક્ષપાત સાગર મિત્ર ઉપર વધારે હતો તેથી હું તો મહામોહને વશ પડીને એમ જ માનતો હતો કે એ પૈસા મને સાગરભાઈએ મેળવી આપ્યા છે આટલી પુછ મારી પાસે થઈ એટલે માગ મનમા કાઈ સતોષ થયો

જયપુરમા પ્રવેશ

કમનિની સાથે લગ્ન.

નનપ્રાસિની પિપાસા.

હવે તે એક હ ૧૨ દિનાર ખુશ રીતે શરીર પર બાધી લઈને
 ૬ તે જયપુર નગરમા દાખલ થયો પ્રથમ સીધો
 ખજૂર શેઠ ખજરમા ગયો ત્યાં એક જકુવ નામના શેઠ પોતાની
 થી સ માન દુકાન પર બેઠા હતા તેણે મને જોયો તે જ

વખતે મારા પુખ્તોદય મિત્રે તેને કાઈ અદરથી ટ્રેસપા કરી એટલે શેઠ જાતે મને મળવા આવ્યા, મારી સાથે વાતચીત કરી, રાજી થયા અને મને પોતાને ઘેર આનના અને રહેના આમનણુ કર્યું મને તે કારણથી તેમનો મારા ઉપર નારભમા જ ઘણો રનેહ દેખાના લાગ્યો અને જાણે મને જોઈને તેમના રનેહના તતુઓ ઝળઝળાયમાન થયા હોય એમ દેખાના લાગ્યું તેઓએ મને આપેલું આમનપુ મેં સ્વીકાર્યું તેઓ તુરત જ ઉઠીને અતિ આદરપૂર્વક મને પોતાને ઘરે લઈ ગયા ઘરે જતા જ તેમણે પોતાની વહાલી સ્ત્રી ભોગિનીને બોલાવી અને મારો પૂર્ણ આદરસત્કાર કરવા તેને ભનામણ કરી સાર પછી માલસોએ મને અધોળ (આન) કરા પુ અને ઘણા કોમળ રેશમી વસ્ત્ર પહેરવા અને જોડના આપ્યા નજીક પહેરીને હું બહાર આવ્યો એટલે એક સુદર આમન પર બેસારી મને ઘણું નુર ભોજન જમાણું વધારે આનદની વાત તો એ હતી કે એ આખો વખત મેં પોતે હાજર જ રહ્યા, ભોજન પાપુ સાથે જ લીધું અને મારી

સર્વ પ્રકારની તજવીજ રાખવામા ઉત્સાહ બતાવ્યો જમીને ઉઘા પછી મને પાનસોપારી આપ્યા

ત્યાં પછી વિનોદવાર્તા ચાલી શેઠ મારી પાસે નિરાતે બેઠા અને હું કયા ગામનો છું, માફ કુળ અને મારી દુધમા સાકર સાતિ કયા છે અને માફ નામ શું છે એ સબધી બધી ગઈ મને સવાલ પૂછ્યા સવાલ પૂછવાની તેમની નમ્રતા એવા પ્રકારની હતી કે કોઈને પપ્પુ એ રીતભાત બેઠ આનંદ થાય મેં પણ તેના સાથેસાથા જવાબ આપ્યા શેઠે તે વખતે વિચાર કર્યા કે અહો! આ તો કુળમા, સીળ (વર્તન)મા, વયમા અને રૂપમા બધી રીતે યોગ્ય છે, પોતાની જ જાતનો છે અને મુદર રૂપવાળો છે તેથી પોતાની દીકરી કમલિની નામની હતી તેનો પતિ થવાને સર્વ રીતે યોગ્ય છે એમ શેઠને લાગ્યું શેઠની એ કમલિની દીકરી એકની એક હતી, રૂપમા કામદેવની પત્ની રતીથી પણ ચઢે તેવી મુદર હતી અને સર્વ શુભ લક્ષણે અને ગુણે પૂર્ણ હતી એને પોતાની નજીબ બોલાવી. બન્નેનો અરસ્પરસ રાગ બેઠ તેના પિતાએ શુભ દિવસે મારા તેની સાથે લગ્ન કર્યા અને ત્યાર પછી બહુલ શેઠ પોતે બોલ્યા “વત્સ ધનશેખર! આ ઘર તારૂં પોતાવું જ છે એમ સમજ કોઈ પણ પ્રકારની આકુળતા રાખ્યા વગર તું અહીં રહે અને મારી દીકરી ‘સાથે આનંદ કર તું કોઈ પણ પ્રકારની ચિંતા કરીતા નહિ આ માફ ધન છે તે સર્વનો તું તારી મરજી આવે તે પ્રમાણે ઉપયોગ કરજે ”

મેં જવાબ આપતા બહુલશેઠને કહ્યું “વડીલશ્રી! જ્યાંમુઘી પોતાના હાથથી રત્નના ઢગલા મેળવ્યા નથી ત્યાંમુઘી પણ સાગર લોગલીલા કરવી, એ એક પ્રકારની વિરથના જ છે, બેજ્યા કર્યો મારે હિસાબે તેવો આનંદ તિરસ્કારને પાત્ર છે, તેવી લીલા નિષ્કારને યોગ્ય છે, તેવા ભોગો મારે ભોગવવા યોગ્ય નથી માટે મુરખી! આપે હવે મને તેવો હુકમ ન કરવો મારાથી ઘરે રહી રાકાય તેમ નથી મને તો આપ કોઈ સારો સથવારો શોધી આપો તો તેની સાથે હું રવદ્વીપે જઈ અને ત્યાંથી મહેનત કરીને રત્નના ઢગલા પેદા કરી લાવું ”

બહુલશેઠે કહ્યું કે—“ભાઈ! આવો મોટો દરીઓ ઉઘાધી બહુ દૂર જવાની તારે જરૂર નથી, મારા પૈસા લે અને તેનાવડે તારી મરજી આવે તેવો વેપાર કરીને અહીં રહીને પૈસા પેદા કર તારા મનમા પૈસા પેદા કરવાની હોસ છે તો ભલે તેમ કર ”

શેઠની આવી અતિ ઉદાર માલિકીની મેં જરાએ કિમત ન કરી
 કે શેઠનો આભાર સરખો પણ ન માન્યો માત્ર
 ભૂદી ગાઠ ઉત્તરમાં હુ એટલુ જ બોલ્યો કે—“મુસુશ્રી! જો
 આપનો એવો જ આગ્રહ છે કે મારે બહારગામ
 હાલ જવુ નહિ તો ભલે, મારી પાસે ચોડી પુછ છે, તો અહીં રહી
 તે પુછ વડે તમારાથી જુદો વેપાર કરીશ, ઘર પણ જુદુ જ લઇને
 રહીશ અને દુકાન પણ સુવામ ભૂદી જ રાખીશ ” બહુલરોઠે મારી
 એ માગણી કબૂલ રાખી, તે વાતનો સ્વીકાર કર્યો અને ગમે તેમ કરી
 દીકરી નજરસન્મુખ રહે તેવો ઘાટ ઉતાર્યો

સાગરની અસરતળે ધનતેખર.

કર્મોદાનના નીચ વ્યાપારો.

નિરતર વડતી જતી ધનેશ્ચા.

સાર પછી મેં વેપાર કરવા માણ્યો મારો સાગરમિત્ર અદર રહીને
 મને વારવાર દરેક ક્ષણે પ્રેરણા કર્યા કરતો હતો તેથી દરેક ક્ષણે
 મારા મનમાં નવા નવા તર્ક વિતર્ક થયા કરતા હતા, ધન મેળવવા માટે
 મારા મનમાં નવા નવા તરખો આવતા હતા, જુદા જુદા ધન
 વધારવાના રસ્તાઓ તરત મન દોડી જતુ હતુ, મારી ધર્મશુદ્ધિ તેથી
 ગળી જતી હતી, ગમે તેમ કરીને ધન મેળવવુ એ જ વિચાર રહેતો
 હતો, મારી દયાળુતા અદરથી ખસી જતી હતી, સરળતા અને નમ્રતા
 નાશ પામી જતી હતી, ધન જ આ જગતમાં
 મને તે પ્રકારે સાર છે, પ્રધાન છે, સહસ્થ છે એવી શુદ્ધિ થતી
 ધન ધન ધન હતી, સામાનુ મન રાખવાની જે સ્વાભાવિક દાક્ષિ
 ણતા હોય છે તે મારામાં ઘટતી જતી હતી અને સતોષ પણ અદરથ
 થતો જતો હતો જારો ગમે તે વેપાર કરી ગમે તેમ કરી ધન
 એકઠુ કરુ, ધનના ઢગલા કરુ, ધનની લીભેરીઓ ભરુ, એવા વિચારો
 આવ્યા કરતા હતા પછી તો મેં અનાજ લેવા માણ્યું, અનાજના

૧ જૈન ધર્મે અદિસાના મૂળ પાયા ઉપર સ્વાયલો છે તેથી જ્યાંમુધી બને
 ત્યાંમુધી જે વ્યાપારમાં હિસા ચલી હોય તેવો વ્યાપાર આવકે ન કરવો એવો
 શાસ્ત્રકારનો આદેશ છે એવા ન કરવા ચોખ્ખો વ્યાપારને કર્મોદાન કહેવામાં આવે
 છે એમાં પાચ કર્મો ॥ પાન વાણિજ્ય ॥ અને પાચ સામાય છે એ પદ્ધતો
 સામાન્ય હેવાવ શુદ્ધિધર્મેના વર્ણવ પ્રસંગે પ્રસ્તાવ-૪ પ્ર ૩૫ પૃ ૧૦૮૩ માં
 આપ્યો ॥ તેથી અત્ર તેનુ પુનરાવર્તન કરવા નથી તે જ હકીકત પ્ર ૪ પ્ર ૧૧
 ની મહાઅરજીની નોંધમાં પણ વિસ્તારથી જતાવેલ છે તે જુઓ

મોટા મોટા કોઠારો કરી તેમા તેનો સચ્છ કરવા માણ્યો, કપાસ અને તેલને બાઝશાળા (ગોઝાઉન)મા ભરવા લાગ્યો, લાખનો વેપાર કરવા માણ્યો, ગળીનો વેપાર કરવા માણ્યો, જીવથી વ્યાપ્ત તલો વિગેરે પીલા વવાનો ધંધો કરવા લાગ્યો, અગારા પકાવવા લાગ્યો, આખા ને આખા વનને કપાવવા લાગ્યો, ગમે તેવું સાચું જૂઠું બોલવા લાગ્યો, સરળ પ્રકૃતિના મનુષ્યોને લેવડદેવડમા લુટવા લાગ્યો, મારા ઉપર વિશ્વાસ રાખનારને છેતરવા લાગ્યો, લેવા દેવા માટે તોળવા અને માપવાના કાટલામા તદ્દાવત રાખવા લાગ્યો અને ધંધામા અને ધનચિંતામા એવો મરાગુલ યથ ગયો કે પાણી પીવાની ગમે તેટલી તરસ લાગી હોય તો પાણી પપ્પ પીઈ નહિ, ભુખ લાગી હોય છતાં જમું પણુ નહિ અને ધનની લોભુપતામા રાત્રે ઉંઘુ પપ્પ નહિ ધનની લોભુપતા મારી એટલી બધી વધી ગઈ કે મારી અત્યંત મુંદર, સરળ, પતિભક્તિવાળી, પદ્મની કમલિનીને હુ મળુ પણુ નહિ, તેની સાથે વાત પણુ કરું નહિ, તેની પામે બેસું નહિ, તેને કોઈ પ્રકારના આનંદવિલાસ કરાવું નહિ અને તેના મુંદર દિવ્ય વદનકમળ ઉપર ભ્રમરની જેમ અધરરસનું પાન મપુ કંડ નહિ

અહો અગૃહીતસકેતા ! આવી રીતે અનેક પ્રકારના કષ્ટો મેં
 લોભ સમુદ્રે સહન કર્યાં, હુ ખ વેચ્યા અને ચિંતા કરી ત્યારે મારી
 તણાતો નયો પામે જે એક હજાર સોનામહોરો હતી તેમા મેં
 બીજા પાચસોનો વધારો કર્યો એટલે મારી પુણ
 પદરસો સોનામહોરની થઈ જેવી મારી પુણ પદરસો સોનામહોરની
 થઈ કે મારી ઇચ્છા બે હજાર સોનામહોર મેળવવાની થઈ અને
 નીચ વ્યાપાર કરતા અને તેટલી સોનામહોરો પપ્પ મળી એટલે વળી
 મારી ઇચ્છા દસ હજાર સોનામહોર મેળવવાની થઈ^૧ વળી વધારે

૧ ધનની રિયતિ આવી જ છે, લોભનો પાર નથી છેડા નથી, આકાશની જેમ તે વધતો જ નય ॥ ઇચ્છાને તેટલા માટે આકાશ સાથે સરખાવી છે, આકાશને છેડા આવે તો ઇચ્છાનો પાર આવે આલે જેટલા મેળવવાની ઇચ્છા થઈ હોય તેટલા મળી નય એટલે વળી તેથી ઘણા વધારે મેળવવાની ઇચ્છા થાય છે અને આ પ્રમાણે નિરતર પ્રાણી આગળ વધતો નય છે, પણ કદિ ધન સાથી મળે છે તેનો વિચાર કરતો નથી, મળે તો ચોતાની ચાખાશી માને છે, પુરુષાર્થમા વખાણુ કરે છે, ન મળે તો નસીબને દપ્પા આપે છે, પણ એની આશાનો અને લોભનો છેડા કદિ આવતો નથી વધતી જતી આશા પર હવાધ્યાયશ્ચ ચરોવિજયનુ ૫ ૭૯ આ ટકેલુ સ્વાધ્યાય વાચવા વિચારવા યોગ્ય છે (પ્રથમ પ્રસ્તાવ)

વેપાર કરતા અને પાણી મેવતા અને દસ હજાર સોનામહોરો પણ મળી ગઇ એટલે તુરત જ મારી ઇન્જ લાખ સોનામહોરો મેળવવાની યથા આવી માગે માગરમિત્ર અદર રહી વારવાર પ્રેરણા કર્યા જ કરતો હતો અને ગમે તેમ કરી લાખ મહોર પૂરી કરવા અને સવાહ આપતો હતો. પછી અનેક જૂદા જૂદા પ્રકારના ઉપાયો કરતા અને લાખ મહોર પણ આજરે મળી ગઇ એટલે વળી દસ લાખ સોનામહોર મેળવવા અને તેણે પ્રેરણા કરી વળી મેં અનેક વેપાર કર્યા, ત્રાસ વેચ્યા, ઉલ્લંગન કર્યા, હિસાબો કર્યા, મરવૈયા કાઢ્યા અને મહા પ્રયાસે દસ લાખ સોનામહોરો પણ મેળવી

દસ લાખ સોનામહોર અને મળી એટલે વળી મારા સાગરમિત્રે
 અને એક કરોડ સોનામહોર મેળવવા પ્રેરણા કરી
 ૬૪ લાખ કરોડેના અને વારવાર સૂચના કરી કરીને કરોડ સોનામહોરો
 મેળવવા અદરથી ઉત્સાહ આપ્યો મેં આ ૧૧૭ કર્યા

હતા તે સર્વે વ્યાપારો વધારે ભેસથી અને ઉત્સાહથી કરવા માલ્યા પણ દસ લાખ અને કરોડ વચ્ચેના આતરો ઘણો મોટો હોવાથી મારી તે ઇન્જ કોઇ રીતે પૂરી થઇ શકી નહિ, તેથી તે રકમ મેળવવા માટે મેં વધારે વધારે ઉપાયોની યોજના કરવા માડી પરદેશમાં જઇ વેપાર કરનારા અનેક ગાડાઓના સાથ મેં યોજ્યા, હાંટણ મોઢું ધણુ (ટોણુ) પરદેશ વસ્તુઓ ભરીને વેપાર કરના મોકલ્યુ, વેપાર ખેડવા સાડ મોટા મોટા વહાણના સમૂહો પરદેશ મોકલ્યા, ગધેડાઓ (ભાર ઉચકવા સાડ) નુ મોઢું લશ્કર મેં એકઠું કર્યું અને તેમના ઉપર માત્ર લાધીને પરદેશનો મોટો વ્યાપાર શરૂ કર્યો, આમદાના વેપારીઓ માથે વેપારની જોડવણુ કરી, રાજાઓને મળીને તેમની પાસેથી તેમના અમુક અમુક દેતોમાં વેપાર કરવાને અને તેના પરની લાગત (જનાત વિગેરે) વસુલ કરવાને વાસ્તે તેની પાનેથી હક્કો (ઇન્જરાઓ) મેળવ્યા, આખલા (બળદ) નુ મોટી સખ્યામાં પોષા કર્યું, પૈસા પેદા કરી આપના માટે નાપકાઓનુ મોઢું ટોણુ એકઠું કર્યું (તે માટે માટે તેનુ

૧ હાથીના વ્યાપારી અને હાથી વડે વ્યાપાર કરનારા એ અર્થ પણ યાચ છે નહીં વધુવેળા લગનન સર્વે ઉમ્મદાબાદના વ્યાપારો છે મદાપાપથી ભરપૂર છે, ખાસ વ ત્યે છે હુઓ અ ૪ ૩ ૩૩ મા સાવમા ભવપર વિવેચન

૨ આખવાને પોષી મોટા કરવા અને પછી તેને મોટી કિમતે વેચવા આખ લાને (બળદને) મોટલા (નપુલક) જનાથીને વેચવા એથી એનું ધીય અરુપલિત રહે છે અને હાલ વધારે કરે છે

શીળ વેચીને ધન પેદા કરે તેટલા સાડ), અત્યંત અધમ વર્તન જણાય તેવા ધધા કરવા માલ્યા, રસના દાડ તાડી વિગેરેના અનેક પ્રકારના ધધા માલ્યા, સુંદર હાથીઓના દાત કપાવીને તેનો વેપાર કરવા માલ્યો, અનેક પ્રકારની ખેતીઓ કરાવવા માડી, શેરડી પીલીને તેમાંથી રસ કઢાવી ગોળ અને ખાડ તૈયાર કરાવી તેનો વેપાર કરવા માલ્યો-દુકામા કહુ તો આ લોકમા યતા વેપારધધામાંથી મેં એક પણ વેપારધધો કે વ્યવસાય બાકી રહેવા દીધો નહિ, ધનની ઇચ્છાથી મારા સાગરભિત્રની ઇચ્છા વૃક્ષ કરવા માટે મેં સર્વ પ્રકારના ધધા કર્યા, ધન પ્રાપ્ત કરવાના જે જે સાધનો કલ્પી શકાય તે સર્વ મેં કર્યા, અને તેમ કરવામા મેં ન રાખી પાપની બીક, કે ન કરી અને યતા કલેશની દરકાર, ન કરી કોઈ પ્રકારના મુખની ઇચ્છા કે ન કર્યો જરા પણ સતોષ-માત્ર મારા સાગરભિત્રને સતોષ આપવા ખાતર મેં તેની આજ્ઞા મુજબ મારાથી જે બને તે સર્વ ધધાધાપા કર્યા અને રાતદિવસ ધનની ચિંતા વિચારણા અને ઘટના કરી અહો અમૃહીતસડેતા ! મહા પાપ કરીને ઘણો સમય જતા મેં આખરે એક કરોડ સોનૈયા મેળવવાની ઇચ્છા હતી તે પણ પૂરી કરી આ સર્વ પ્રતાપ મારી અદર સાથે રહેલ પુણ્યોદયનો હતો, પણ મને તે વાતની ખબર નહોતી અને હુ તે જાણવાની દરકાર પણ કરતો નહોતો.

આવી રીતે કરોડ સોનૈયા મળ્યા એટલેથી પણ મારે સાગર

કરોડ થયે
રત્નકોટીચ્છા

ભિત્ર સતોષ પામ્યો નહિ, ધરાયો નહિ, રાજ થયો નહિ એની સાહસ કરવાની વૃત્તિ અને વારવાર ઉત્સાહ આખ્યા કરતી હતી, અદરથી પ્રેરણા કરતી

હતી અને જ્યારે જ્યારે તેને પ્રસંગ મળે ત્યારે ત્યારે તે મારા ઉપર પોતાનો સીધો કાબુ ચલાવતો હતો અને મને પ્રેરણા કર્યા કરતો હતો, મને સળવળાટ કરતો હતો અને મને ધક્કા મારી આગળ વધારતો જતો હતો તે મને સમજાવતો કે-“ બાઈ ! જો તે મારી સલાહ અને સૂચના પ્રમાણે કાર્ય કર્યું તો મારા પ્રતાપથી તને કરોડ સોનૈયા પણ મળ્યા, હવે જો તુ જરાબર ઉત્સાહ રાખીશ તો કરોડ રત્ન પ્રાપ્ત કરવા એ પણ તારે માટે દુર્લભ નથી, અશક્ય નથી, મુશ્કેલ નથી, પરંતુ રત્ન અહીં નહિ મળે, તેને માટે તો તારે સમુદ્ર ઝોળ ગીને રત્નદ્રીએ જવું પડશે, પણ જો તુ ઉત્સાહ રાખીશ તો મારા પ્રતાપથી તને તે પણ મળશે આવી રીતે પ્રેરણા કરીને તે સાગર-ભિત્રે મને સમુદ્ર ઝોળગી રત્નદ્રીએ જવાની પ્રેરણા કરી અને વારવારની પ્રેરણાથી તે વાત મારા મન ઉપર એટલી બધી ઠસાવી દીધી કે

કદાચ કોઈ દૈવ આવીને મને તેમથી નિવૃત્ત થવા પ્રેરણા કરે કે
ફરમાવે તો પણ હું તે નિર્ણયમાંથી પાછો હાંફું નહીં

રત્નકોટિની મોટી આશાએ ઝેંચાતો,

બકુલશેઠે લોભનું તત્ત્વજ્ઞાન કર્યું,

પણ ધનલેખર સમભયો નહિ અને વધ્યો.

ઉપર પ્રમાણે રત્નકોટિ જવાનો મારા મનમાં નિશ્ચય થયો એટલે

મેં તે વાત મારા સસરા બકુલશેઠને કહી શેઠ

ધનસખી બ
વધારે વિચાર

મહા વિચક્ષણ બાપારી હતા તેમણે દીર્ઘ દૃષ્ટિ વાપરી

અને જવાબ આપ્યો “વત્સ! જેમ જેમ આ પુરુષને

“ધનનો વધારે વધારે લાભ મળતો જાય છે તેમ તેમ વધારે વધારે

“મેળવવાના તેના મનોરથો વધતા જાય છે શાસ્ત્રવચન પ્રસિદ્ધ છે કે

“જહા છાહો વહા કોહો, જહાહોહો પવ્વહા. ‘જેમ લાભ થતો જાય તેમ

“લોભ થતો જાય છે, લાભથી લોભ વધે છે’ તને કદાચ કરોડ રત્ન

“મળશે તોપણ તેથી વધારે મેળવવાના તારા મનોરથ પૂરા થશે નહિ

“મહા અગ્નિ સંખત ભેરમાં બળતો હોય તેમાં નવા લાકડા નાખનાથી તે

“બુઝતો નથી, પણ ઉલટો વૃદ્ધિ પામે છે, વધારે ભેસથી સળે

“છે, પોતાનો પ્રતાપ આકરો કરતો જાય છે ભાઈ! તેં ઘણું પૈસા

“મેળવ્યા છે, હવે તો સતોષ રાખવો તે જ વધારે સાફ છે આ

“મેળવેલા પૈસા છે તેની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી તેને ઠેકાણે પાડવા અને

“તેને જળવવા એ જ વધારે સલાહકાર છે વળી તેં અત્યાર મુઠ્ઠી

“કાંઈ આરામ પણ લીધો નથી તેથી હવે સર્વ પ્રકારની બાકુળતા

“છોડી દઇને નિરાતે ભેસ અને જરા સ્થિર થા”

મારા સસરાના આવા વિચાર માલગી મેં તેમને જવાબ આપ્યો

“મુરખીશ! આપ એ પ્રમાણે બોલો નહિ જ્યાંમુઠ્ઠી

ધને મુઠ્ઠીના

“આ પ્રાણી પોતાનો પુરુષાર્થ કરતો નથી, પોતાની

વિચારે

“શક્તિ ફેરવતો નથી, કાર્યનો આરભ કરી દેતો

“નથી, ત્યાંમુઠ્ઠી લક્ષ્મી તેના તરફ પોતાની ચીઠ રાખે છે, તેને મચક

“આપતી નથી, તેને વરતી નથી, પણ એક વાર પ્રાણી કર્મનો

“આરભ કરી દે છે એટલે લક્ષ્મી તેના તરફ પ્રેમથી જુએ છે, આન

“દથી જુએ છે, લોચથી જુએ છે લક્ષ્મી કોઈ પ્રાણીને વરેલી હોય,

“તેને ભેટીને વળગી રહેલી હોય છતાં જો તે માલસ સાહસ છોડી

“દે છે તો જેથી રીતે પોતાના પ્રેમાતુર પ્રણયીની આરાકાથી કુલટા સ્ત્રી

“ધન વગરના પુરુષને છોડી દે છે તેમ તેવા માણસને છોડીને લક્ષ્મી

“ચાલી જાય છે (પોતાનો ભર પુરુષ આવી પહોંચવાનો છે એવી બાતિ

“યતા કુલટા દુર્ભાગી પતિને તણ દે છે તે પ્રમાણે) પોતાનું સર્વ
 “કામકાજ બધ કરીને જે બીજે ઠેકાણે પોતાનું ચિત્ત પરોવે છે, જે
 “ધનોપાર્જનનું કામ બધ પાડી દે છે, તેના તરફ એ કુળવાન સ્ત્રીની
 “પેઠે લગ્નપૂર્વક જુએ છે, તેની સાથે તે પ્રેમગોષ્ઠિ કરતી નથી,
 “પણ તેનું ચિત્ત આમ તેમ અસ્થિર રહે છે (મતલબ તેની સાથે
 “તે ખરો પ્રેમપ્રસંગ જન્માવતી નથી) ગમે તેવા ખરાબ સયો-
 “ગામા કે સ્થિતિમા આવી પડ્યો હોય છતાં પણ જે પ્રાણી ધન
 “મેળવવાનો ઉત્સાહ છાડતો નથી તેની છાતી ઉપર પોતાની મેળે
 “વગર પ્રેરણાએ લક્ષ્મી આવી પડે છે, તેને જાતે વરે છે અને તેના
 “ઉપર શ્રીદા થઈ જાય છે જે ધીરજવાળો પ્રાણી પોતાની બુદ્ધિ-
 “હણપણ વાપરીને લક્ષ્મીને પરાક્રમથી અથવા યુક્તિકળાથી બાધી
 “રાખે છે તેના તરફ લક્ષ્મી પ્રોપિતભર્તૃકા સ્ત્રીની પેઠે રાહ જુએ છે
 “(જે સ્ત્રીના પતિ પરદેશ ગયો હોય તેને ‘પ્રોપિતભર્તૃકા’ કહેવામા
 “આવે છે એવી કુળવાન સ્ત્રીઓ વિદેશમા રહેલા પતિના આગમ-
 “નની રાહ જોતી તે દિશા સન્મુખ વારવાર દૃષ્ટિ દે છે તેમ લક્ષ્મી
 “પણ આવા પુરુષોની સન્મુખ જ દૃષ્ટિ રાખે છે) જે પ્રાણીને જરા
 “થોડી લક્ષ્મી મળે ત્યાં તો તે સતોષ પામી જાય છે તેના તરફ એ
 “લક્ષ્મીદેવી હલડી નજરથી જુએ છે, તેવા પ્રાણીને તે તુચ્છ પ્રકૃ-
 “તિનો માને છે અને પોતે જરા પણ તેને ત્યાં વૃદ્ધિ પામતી નથી
 “જે પ્રાણી પોતાના તેવા પ્રકારના ગુણોથી લક્ષ્મીદેવીને રીઝવતો નથી
 “તેના એ દેવી સાથે પ્રેમસબંધ સિદ્ધ થયો હોય તો પણ તે લાખો
 “વખત ચાલતો નથી આ પ્રમાણે હોનાથી સમજી માણસે પૈસા
 “એકઠા કરવાની બાબતમા કદિ પણ સતોષ ન કરવો માટે વડી
 “લક્ષ્મી મને રત્નદ્રીપે જવાની આજ્ઞા જરૂર આપો ”

બકુલશેઠે આ લાખા સભાપણનો મને દુનિયા જ જવાબ આપ્યો
 કે—“પ્રાણી પોતાનામાં જાય કે, મેરૂપર્વતના શિખર ઉપર ચઢે,
 રત્નદ્રીપે જાય કે ઘરે રહે, ગમે તેટલો ઉદ્યમ કરે કે ઉદ્યમ વગર
 બેસી રહે-પણ તેણે પૂર્વે જેવી વાવણી કરી હોય તે પ્રમાણે જ
 તેને ફળ પ્રાપ્ત થાય છે, છતાં તમારો પરદેશ જવાનો આટલો બધો
 આગ્રહ છે તો જાઓ, મારી રજા છે, તમને ગમે ત્યાં જાઓ ”

જવાબ આપતા મેં એ બાબત સસરાજીનો આભાર માન્યો

૧ શેઠની દલીલ રૂબે તેવી નથી, પણ આમળ કયા વાચતા તેનું સવ્ય સમજશે
 ચોખ્ખું ઉદ્યમની મના નથી, પણ એ જુરની વાત તો માત્ર ઉદ્યમપ્રધાન છે કયા
 આગળ વાચતા આ બાબતે એક સમયે યદ જશે શેઠે જોયું કે ધનશેખર
 વાપ્યો રહે તેમ નથી તેથી નિર્ભય આપી એ તેમની દીર્ઘ દૃષ્ટિ છે

રત્નદ્રીપે ગમન.

રત્નસચ્ચ સમ્રાટ.

વિરોચન્દ્રાધી ગિચિતિ.

હવે રત્નદ્રીપે જવાની મારી તૈયારીઓ ચાલી અનેક પ્રકારના કરિયાણા મેં એકઠા કર્યાં, વહાણો તૈયાર કર્યાં, તેમા તૈયારી ખલાસી માલમ વિગેરેની ગોઠવણુ કરી, જવાના દિવસની ગપ્પતરી કરવા માડી,^૧ લગ્નશુદ્ધિ (રાશિને ઉદય) વિચારવા માડી, નિમિત્તોની તપાસ કરવા માડી,^૨ અવશ્યુતિઓ કરવામા આવી, ઇષ્ટ દેવતાનુ સ્મરણુ કરવામા આવ્યુ, સમુદ્રદેવની પૂજા કરવામા આવી, મોટા સફેત સઢો સંજ્ઞ કરાવવામા આવ્યા, વહાણુમા મોટા મોટા કુવાઓ^૩ ઊભા કરવામા આવ્યા, મુસાફરીમા ભેઠતા ઇંધણુ છાપા રાખી લેવામા આવ્યા, પીવાના પાણીના વાસણો ભરી લેવામા આવ્યા, વહાણુમા બીજો જે કાંઈ સરસામાન ભેઠ્યો તે તમામ ચઢાવી દેવામા આવ્યો, ^૪લઘાઇને લગતી સર્વ સામગ્રીઓ પણ વહાણુપર તૈયાર જરી દેવામા આવી, દરિયારસ્તે વ્યાપાર કરનારા અને તે જ દ્રીપે જઇને વેપાર કરનારા વેપારીઓને મેળવી લેવામા આવ્યા

આવી રીતે સર્વ સામગ્રિ તૈયાર થઇ નહ એટલે બીજા મહા ધનવાન વેપારીઓની સાથે હુ રત્નદ્રીપે જવાને તૈયાર સફર થઇ ગયો અને મારી સ્ત્રીને તેના બાપને ઘરે મૂકી દીધી. જ્યારે જવાને નિર્ણય કરેલો દિવસ આવ્યો ત્યારે સર્વ પ્રકારના મગજ કરીને બરાબર વખતે હુ વહાણુ ઉપર ચઢ્યો મારા અને મિત્રો (સાગર અને પુણ્યોદય) પણ મારી સાથે વહાણુ ઉપર ચઢ્યા.

૧ તૈયારીમા ભાઈ ધનચોખર એવો જગ જયો કે એણે સ્ત્રીની રત્ન પણ લીધી નહિ, એની પાસે જયો પણ નહિ કદાચ જે વાદ પપ્પ આવી નહિ હોય એમ લાગે છે હવે પછીની વાર્તામા કમલિની સખી કાઈ હકીકત આવતી નથી તે વિચારવા લાયક છે

૨ અવશ્યુતિ અમુક દિવસે અમુક દિશાએ જતુ ન જતુ વિગેરેના નિર્ણયને અવશ્યુતિ કહે ॥ જ્યોતિષ્

૩ કુવો વહાણુનો મધ્ય સ્તંભ કોઈ વહાણુ જે ચાર પાંચથી પણ વધારે કુવાનુ હોય ॥

૪ સાચીમા વિગેરે સાથે લડવા વહાણુમા લઘાઇની સામગ્રિ પણ રાખવી પડે છે

અમારા નાગર ઉપાડનાનો વખત થયો એટલે ચરણાધનો નાદ થવા લાગ્યો, તમો નગાડનામા આવ્યા, મગળપાડનો ઉચ્ચાર નિદાય ચારે તરફથી થવા લાગ્યો, ચપળ બાળકો અથવા બ્રહ્મ ચારીઓ હર્ષથી ગર્જન કરવા લાગ્યા, વડીલનગ આશિષ દેતો દેતો નગરને માર્ગે પાછો આવવા માલ્યો, છોડી દીધેલી ભાર્ય તદ્દન રાક જેની હતાશ બની ગઈ, મિત્રમણ કાઈક રાજી થયું અને કાઈક ખેદ પામી ગયું અને સન્નિવન લોકો અનેક પ્રકારના મનોરથો મનમા ને મનમા કરવા લાગ્યા

એવી રીતે અર્થ માણસોના મનોરથ પૂરા કરીને, અવસરને યોગ્ય ઉત્સવ કરીને ન્યારે પવન અનુકૂળ થયો ત્યારે પહોંચ્યા અમે સર્વ વહાણુમા દાખલ થયા પછી વહાણુ ઉપર સઠ ચઢાવવામા આવ્યા, નાગરો ઉપજ્યા, વહાણુ શ્રેણિબંધ ચાલ્યા,^૧ મુકાનીઓ બરાબર ધ્યાન રાખી નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યા, એવી રીતે અમારા વહાણુ રસ્તે પડ્યા, પવન પાણુ ધણો અનુકૂળ થઈ ગયો સખત પવનના ભેરથી મમુદ્રમા થતા મોત્તઓ સાથે ઘસડાઈ આવતા મોટા માછલાઓના પુચ્છોની છટાના આઘાતથી થતા મોટા અનાજથી જળતણુઓ ભય પામી દૂર નામતા બચ છે, મોત્તઓના અથડાનાથી શીપુના મોટા ઉડે છે અને અનેક કાચબાઓ નાશ પામે છે-એવા માર્ગ અમારા મોટા વહાણુ ચાલ્યા, મોટા વિસ્તારવાળા મહા સમુદ્રમા આગળ વધ્યા અને વચ્ચે અનેક નાના મોટા બતાવો બનતા આખરે અમે સર્વ બહુ થોડા વખતમા રત્નદ્વીપે આવી પહોંચ્યા, અમને સરને બહુ જ આનંદ થયો, અમે સર્વ બહુ પ્રસન્ન થયા, સકરે સલામતીથી પૂરી થના માટે અમે અમારી જાતને ધન્ય માનવા લાગ્યા

પછી આપારીઓ વહાણુમાથી ઉતર્યા, જે જે બતાવના લાયક ચીજો હતા તે માથે લીધી, ત્યાના રાજાની મુલાકાત લીધી, નજરાણુ ધર્યું, રાજાએ અમારી તરફ પ્રેમ બતાવ્યો, દાણુ મુકાવવામા આવ્યું, વેચવાની વસ્તુઓની ગણતરી કરવામા આવી, વેપારીઓને સામગ્રામી હાથા આપવામા આવ્યા, સર્વેએ પોતપોતાની રૂચિ પ્રમાણે માલતુ વેચાણુ કર્યું,^૨

૧ અવલપક અથવા જવલપક ચબ્દનો અર્થ મને ભેડા નથી

૨ સોદા કરવાની આ વ્યાપારીની બહોલી રીત છે

૩ પરદેશના વ્યાપારમા અહીંની બીજે ત્યા વેચી ત્યાથી ચીજે લાવવાની જ હોય છે, એ સિવાય બીજું નથી. મુલાકાત પતે નહિ. સોનું રૂપ લાવે તેના કરતાં ત્યાની વસ્તુઓ લાવે એ મહેલું છે. અહીંની વસ્તુના વેચાણુને લાભ અને ત્યાની વસ્તુ લાવે ત્યાં તેના લાભ-એમ બેવડો લાભ ને છે. દેશ પરદેશની ધારણે જ થતો

પાછી બીજી વસ્તુઓ તેના બદલામાં ખરીદ કરી, બફીંગો આપી, બીજા મારી સાથેના વેપારીઓ તે પોતાના દેશ તરફ જવાને તૈયાર થયા અને ચાલ્યા. પણ મને તો મારા મિત્ર સાગરે કહ્યું કે— “ભાઈ ધનશેખર! જે દેશમાં હાંબડાના પાદડાના બદલામાં રત્નો મળે છે તેવા દેશને છોડીને તુ ઉતાવળ કરીને શા માટે પાછો ફરે છે? એવી તારે શી ઉતાવળ છે?” મારા મિત્રની આવી સલાહને લઈને હું તો ત્યાં દુકાન ખોલીને બેઠો અને રત્ન ખરીદવાનો વેપાર શરૂ કર્યો.

પ્રકરણ ૩ બુ

હરિકુમાર-વિનોદ.

મારી સાથે આવેલા સર્વે વ્યાપારીઓ વિદાઈ થઈ ગયા, વ્યાપાર કરી પાછા ગયા પણ સાગરમિત્રની પ્રેરણાથી બને તેટલા રત્નના દમલા કરવા માટે હું રત્નદ્રીપ રહ્યો અને વેપાર શરૂ કર્યો. મારો આખો વખત સાગરની પ્રેરણાથી દ્રવ્ય મેળવનાના ઉપાયો વિચારવામાં અને ગોઠવવામાં જતો હતો. ત્યાર પછી એક હઠીકત બની તે (ધનશેખર સસારીજીવ અગૃહીતસકેતાને કહે છે કે) સાલળ —

હરિકુમારનો પૂર્વ વૃત્તાત,
માતામરણ, હરિજન્મ,
સાર્યનાહ સહાય,
મામાને ઘર,
પરિચય.

એવી રીતે ધનમિતામાં અને વ્યાપારમાં હું મારો સમય ગાળતો હતો. તે દરમિયાન એક દિવસ એક ઘરડી ટોશી^૧ મારી પાસે આવી અને મને કહેવા લાગી “દીકરા! મારે તારી સાથે કાંઈ વાત કરવી છે.” મેં તેને વાત કરતાં કહેતા તેણીએ વાત ચલાવી —

“ભાઈ ! તને ખબર છે કે આનંદપુરમાં કેસરિ રાજા રાજ્ય કરે છે તે રાજાને બે રાણી હતી એક જયસુદરી અને બીજી કમળસુદરી. જયસુદરી હજી જન્મે છે એ હકીકત તું જાણે છે કમળસુદરી સર્વથી હકીકત તને કહું છું એ કેસરિ રાજાને રાજ્ય ઉપર અત્યંત રાગ હોનાથી પોતાને છોકરો થશે તે પોતાને મારી નાખી રાજ્ય પચાવી પડશે એવી આશંકાથી જોવો છોકરો જન્મે છે કે તરત જ તેને મારી નાખે છે, આવી રીતે તેણે તુરતના જન્મેલા કેટલાએ છોકરાને સ્વધામ પહોંચાડી દીધા છે આ હકીકત કમળસુદરીના જાણવામાં આવી ગઈ એટલા તેને ફરીવાર ગર્ભ રહ્યો ગર્ભમાં રહેલા બાળકપર માતાનો સ્વાભાવિક સ્નેહ હોય છે તે પ્રમાણે કમળસુદરીએ પુત્રમોહથી વિચાર કરીને એક રાતે રાજમંદિરેથી નાસી છૂટવાનો રસ્તો પકડ્યો નાસતી વખત પોતાની સાથે દારી તરીકે મને લઈ લીધી અધિકારમય રાત્રીએ અમે બન્ને રાજગૃહમાંથી નાઠા આગળ વધતા એક મોટી બચકર અટવી આવી કમળસુદરી જાતે સુકોમળ અને કદિ ચાલેલ ન હોવાથી તેને ઘણું દુખ પડ્યું પછી ફાટવાનો વખત થવા આવ્યો તે વખતે એ મારી શેઠાપણું નિતબળિબળ વિકસ્વર થવા લાગ્યું, હુંડીમાં વેણ આવવા માડી, પેટમાં દારૂ શૂળો આવવા લાગી, પગ ચાલતાં અટલી પડ્યા, શરીર આજુ નાણે દબાઈ જતું હોય તેમ ભાગવા માડ્યું, હૃદયમાં ધબકારા થવા માડ્યા, આખો મીંચાઈ ગઈ અને બગાસા (અવાચી) ઉપર બગાસા આવવા માડ્યા એટલે તે મહારાણી બોલી ‘સખિ વસુમતી’ હવે હું એક કંગલું પણ આગળ ભરી શકું તેમ નથી, મારા શરીરમાં ઘણી સખત પીડા થાય છે અને મારું આજુ શરીર મહા વ્યથા ભોગવે છે’ મેં તે વખતે વિચાર કર્યો કે અરે આ તે શું હશે ? તે જ વખતે મારા ધ્યાનમાં આવી ગયું કે અહો ! રાણીને બાળક અવતરવાનો સમય નજીક આવ્યો જણાય છે પછી મેં રાણીને ધીરજ આપી અને સુવાચકના સમયને યોગ્ય તે સ્થાનમાં બનતી સગવડ કરી ત્યાં તો વેદનાથી વ્યાકુળ થઈને મારી સ્વામિની એક મોટી રાડ પાડીને જમીનપર પડી ગઈ, પછાડી ખાઈને મોટેથી હાથવોચના અવાજ કરવા લાગી, એટલામાં તેને પુત્રનો પ્રસવ થયો અને ત્યાર પછી તુરત જ બીજી ક્ષણે એ સુકોમળ સુદરીના પ્રાણ છડી ગયા

૧ ધનરોખર પણ આનંદપુરનો જ છે કેસરિ રાજા અને જયસુદરીના નામ આ પ્રસ્તાવની રાજઆતમાં આવી ગયા છે જુઓ પૃ ૧૪૪૬ કમળસુદરી એ રાજાની મરી ગયેલી રાણી છે એ હકીકત આગળ વાચતા સ્પષ્ટ થશે

“આવો ભયકર બનાવ નજરે લેઈને મારા ઉપર જાલો વજનો
ધા પડ્યો હોય, જાલો અત્યંત ભયભીત થઈ ગઈ હોઈ, જાલો ઠેકાલા
વગરની થઈ ગઈ હોઈ, જાલો મારૂં સર્વસ્વ નાશ પામી ગયું હોય,
જાલો મને મૂર્ચ્છા આવી ગઈ હોય, જાલો હું મરી ગઈ હોઈ, જાલો
મને કોઈ નહિ જાગ્યો હોય, તેમ હું મદ બાળનાળી તદ્દન મૂંઝવણમાં
બની ગઈ, મને શું કરવું તેની કાંઈ ખબર જ પડી નહિ મારા મોટેથી

કમળસુદનીના

મરણથી શોક

વિવાપ કરતા લાગી- ‘અહો દેવી ! તું જોય જોલ,

મારી સાથે વાત કર ત્રિય સખી ! તું મારી સાથે

કેમ જોવાતી નથી ? ને વહાલી દેવી ! મારી સ્વામિની !

તેં મુદર પુનઃ જન્મ આપ્યો છે તે છોકરાને, હે મુદર આખોવાળી
દેવી ! જરા આખો ઉઘાડીને જો જો પુનઃની ખાતર મુદર રાજ્યનો
ભાગ કયો, વહાલા પ્રેમી પતિનો ભાગ કયો અને મહા હુ ખો વેળા
તે છોકરાની સામી જરા નજર તો કર અહાહા ! દૈવ (નસીબ)
પણ કોઈ વિચિત્ર પ્રમારની મૂંઝવણે કાપી નાખે તેવી ઘટના કરે છે,
જે દૈવે આવો મુદર સુપુત્ર સપડા યે તે જ દૈવે દેવીને જમીનપર
પહાડી અને આખરે તેને નામશેષ કરી લીધી અરે બાળક ! તારૂં
રક્ષણ કરવાને તૈયાર થયેલી અને તેની ખાતર પોતાના સર્વ મુખ
સજવડનો ભાગ આપવા તૈયાર થયેલી તારી પ્રેમાળ માતાનો તારો
જન્મ પતાની સાથે જ તારે માત કરવો તે કોઈ રીતે તને ઉચિત
નથી અરે બાળ ! પતિને તણને જો આપડી પુનઃ મુખ મેળવશે
જોવી આગામી તે બહાર નીકળી આવી હતી અને અરે છોકરા ! તે
તો બિચારીને આવું મુખ આપ્યું ! !

“આવા આના વિલાપ કરતા રાત્રી પૂરી થઈ સૂર્યનો ઉદય
થયો નસીબયો તે વખતે તે રસ્તે કોઈ સાથે નીકળી પડ્યો જો
સાર્વના ઉપરી સાર્વનાહે મને રહતી અને વિલાપ કરતી જોઈ
તેણે મને ધીરજ આપી સાયનાહે મને બંધી હકીકત પૂછી જોઈ
મેં તેને ટુંકામાં સર્વ હકીકત જણાવી સાયનાહે હવે કંઈ બાળુએ
જનાર છે તે મેં તેને પૂછ્યું, જેના જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે સમુદ્ર
કિનારે જઈને વહાણો લઈને તે રત્નદ્રોણે જનાર છે મેં તેના જવાબ
સાંભળીને મારા મનમાં વિચાર કયો કે મારા સાંભળવા પ્રમાણે રત્ન
દ્રોણમાં નીવડેલ રાજા રાજ્ય કરે છે તે કમળસુદ
મામાને ધરે રીનો સગો બાઈ થાય છે, માટે આ છોકરો યયો તે
નામ સ્થાપન નીલકંઠ રાજાનો બાણેજ થયો, તો આ છોકરાને

તેની પાસે જ લઈ જઈ, મામાને બાણેજ સોંપી આવુ, જેથી તે બરાબર ઉછરે અને તેનું બરાબર રક્ષણ થશે આ ચવનારે તે રીતે ભેટા દીડ મળી ગયો પછી તે ધરપુ સાર્થવાહની ગમતિ મેળવી તેની સાથે હુ રત્નદ્રીપે આવી એ પુત્ર ઉપર મને ઘણો અનેક થનાથી મારા સ્તનોમા દૂધ બરાઈ આવ્યું^૧ મને ધાવીને જ એ પુત્ર વધવા માણ્યો રત્નદ્રીપે આવ્યા પછી એ પુત્રને મે મહાગન્ત નીલકંઠને બતાવ્યો અને કમળાસુદરી સમઘી સર્વ હક્રીકત તેને કહી સભળાની નીલકંઠ રાત્રને શોક અને હર્ષ સાથે થયા તેણે છોકરાનું હૃદિ નામ પાડ્યું અનુક્રમે તે બાણેજ તરીકે વધવા માણ્યો અને નીલકંઠ રાત્રને તે પોતાના જીવતરથી પણ વધારે વહાવો થઈ પડ્યો ત્યાર પછી તેને કળાવિજ્ઞાનની કેળવણી આપવામા આવી અભારે તે કુમાર યૌવનવયને પામ્યો છે અને દેવકુમાર જેવો સુદર આકાર ધારણ કરી અભારે મામાના રાત્ર્યમા મોજ માણે છે મેં તેને અગાઉની સર્વ હક્રીકત જાણની છે તેને હમણા સમાચાર મળ્યા કે તમે પોતે આનંદપુર નગરના રહેવાસી છો અને આનંદપુરથી અહીં આવ્યા છો તેથી કુમાર પોતાના દેશના જાણીને તમને મળવા ઇચ્છે છે માટે દીકરા ! તમે તેની પાસે આલો ”

પરદેશમા સ્નેહશીના મેળાપ.

ઓળખાપુ, આનંદ, મેત્રી,

સ્નેહીના દિનસો પમાર.

હરિકુમારની માતાની દાસી અને કુમારની ધાવમાતાના આવા વચન સાંભળી મેં તેની સાથે જનાનું કબૂલ કર્યું પછી તુરત જ હુ હરિકુમાર સમીપે ગયો ત્યાં જઈને હુ ભેટિ છુ તો હરિકુમાર પોતાના^૨ મિત્રોના ટોળાની વચ્ચે બેઠો છે મેં જઈને તુરત જ હરિકુમારને પ્રણામ કર્યા વસુમતી દામીએ માફ ઓળખાપુ કુમાર સાથે કરાવ્યું મને મળવાથી અને ભેવાથી કુમાર પોતાના મનમા ઘણો રાજ થયો, પ્રીતિથી પોતાની આખો વધારે વિકસ્વર કરવા લાગ્યો અને ઘણી હોંમથી હૃદય સાથે ભેટીને પોતાના અર્ધ આગ્રમ ઉપર તેણે મને બેસાડ્યો

૧ આ વાત તદ્દન બનવા ભેગ ■ સ્ત્રીને અપલસ્નેહથી દૂધ સ્તનમા બરાય છે અને પાશ્વ છોકરા ઉપર તેમ થાય તે પણ કવચિત્ બની આવે છે

૨ આ મિત્રોના નામો આવર્તા પ્રકરણ ઉપરથી નીચે પ્રમાણે જણાય છે. મન્મથ, લલિત, પદ્મકેસર, િ ક્રમ અને કપોલ એ સર્વ દામદેવના સેતાનીઓ છે

પછી તે કુમાર જોણવા લાગ્યો "ભદ્ર ! મને અગાઉ માણ(વસુમતી દાસી)એ કહ્યું હતું કે હરિશેખર મારા પિતાના ખાસ મિત્ર છે અને લોકોના કહેવા ઉપરથી જણાય છે કે તું હરિશેખરનો પુત્ર છે, તો ભાઈ ! તું તો મારો ખરેખરો ભાઈ થયો, માફ કરી જાય ગયો અને મારું જીવન પણ તું ચંદ્ર ગયો ! ભાઈ ! તું અહીં આવ્યો તે તો બહુ સારૂ થયું !"

રાજકુમાર હરિનો આટલો બધો આદર જોઈ મારા મન ઉપર ઘણી અસર થઈ મેં પછી તેને કહ્યું "દેવ ! માણ્યો મને સર્વ હકીકત કહી છે આ સેવકનો આપ આટલો બધો આદર કરો, સત્કાર કરો, તે કોઈ પણ રીતે યોગ્ય નથી જેવી રીતે મારા પિતાજી આપના પિતાશ્રી કેસરિ મહારાજના સેવક છું તેવી રીતે હું પણ આપનો સેવક આપની સેવામાં હાજર છું, એ બાબતમાં જરા પણ સંશય કરવા જેવું નથી " મારો આવો જવાબ સ્મરણીને કુમાર બહુ રાજ થયો અને પોતાના મિત્રના સમાગમથી મહા આનંદ મહોત્સવ કરાવવા લાગ્યો મિત્ર મળ્યો તે અત્યંત ઉજ્જવળ પ્રસંગ હોય છે તેથી કુમાર ભોજનસામગ્રિ વિગેરેની ધામધુમ કરવા મંડી ગયો સાર પછી તેણે મારી સાથે એક મિત્ર તરીકે જ વર્તન કરવા માણ્યું, સંબંધ પણ મિત્ર તરીકે જ રાખવા માણ્યો અને તેવી રીતે તેની સાથે આનંદ કરતા કરતા દિવસો પસાર થવા માણ્યા

તાપસીએ બતાવેલ ચિત્રપટ,

હરિકુમાર પર તેની અસર,

પટપ્રશસા અને કૃદ્યશૂન્યતા.

સાર પછી એક વખત કામદેવને જાગૃત કરનાર, ઉદ્યાનોને આ બૂધભૂષપ અને પ્રાણીઓના આનંદમાં વધારો કરનાર વસતત્કતુ આવી તે વખતે હરિકુમાર પોતાના મિત્રમંડળને સાથે લઈને મારી સોબતમાં ઉદ્યાનની ચોખા અને નવીનતા જોતો જોતો બહાર ફરવા લાગ્યો એક તો યૌવન વય અને સાથે યનનનાટ કરાવે તેવો નટવર વગરત સમય એટલે પછી વાત જ શી કરવી એવી સ્થિતિમાં ફરતા ફરતા આબાના વૃક્ષોની ઘટાવાળા મોટા વનમાં ગમે આવી પહોંચ્યા ચારે તરફ સુંદર કોકિલાઓ કંઠરવ કરી રહી છે, આખી સૃષ્ટિ હસી રહી છે, પક્ષીઓ કહોલ કરી રહ્યા છે, વૃક્ષોની ઘટાઓ મદ પવનથી ઝંકુમી

૧ પરદેશમાં સ્વદેશી કોઈ પણ મળે તો બહુ જ લાગણી થઈ આવે છે તે બહુવિધા અનુભવની બાબત છે

રહી છે, આખાપરના મહોરોના ઝુમખાઓ લીલી અને સફેદ છાયાતુ અભિનવ દ્રવ્ય બતાવી રહ્યા છે-એવા રમણીય અને આનંદદાયી આખાના વનમા અમે સર્વ બેઠા.

તે વખતે દૂરથી એક તાપસી અમને આશિર્વાદ દેતી દેતી ત્યાં આવી પહોંચી વૃક્ષાવસ્થાને લીધે તેનું શરીર તદ્દન જીર્ણ થયેલું દેખાતું હતું અને સ્નાનાવિક રીતે જ તે ભયંકર આકૃતિવાળી હતી. કુમારે તેને જોઈને તુરત જ પ્રણામ કર્યા, તેની સાથે સહજ ભાષણ કર્યું અને તેને ગળ કઠી પછી તે તાપસીએ પોતાની પામેથી એક ચિત્રપટ કુમારને બતાવ્યું એ ચિત્રપટ (છબિ)મા કોઈ કન્યાની છબી ચીતરેલી હતી એ ચિત્રપટ તેણે કુમારના હાથમા આપ્યું અને પછી એ મહા કાબેલ તાપસી પોતામા સહજ વિકાર અને કાંઈક ઉત્કંઠા બતાવીને કુમારના મુખપર એ ચિત્ર જોતા શી અસર થાય છે તે આડી આંખે નિહાળી નિહાળીને એક્ષીટસે જોવા લાગી.^૧ એ ચિત્ર જોતા કુમારના મનપર સળંગ ચોટ લાગી છે, તેની આખમા વિકારભાવ આવ્યો છે અને તેનું મન ચિત્ર તરફ ખાસ આકર્ષણ છો એટલું અવલોકીને ‘હુ જહિ છુ’ એટલું બોલી ત્યાંથી તે જલ્દી ચાલી ગઈ.

કુમારને તો એ છબી જોતા જ કામદેવના આણુ વાગ્યા હોય તેમ વિકારથી તે બેભાન જેવો બની ગયો. તેની એવા પ્રકારની અવસ્થા સર્વ મિત્રોના જોવામા આવી ગઈ, કારણ કે ઘડિયાલો તે હોંકારો^૨ દે, ઘડિયાલો માથું ધૂણાવે, ઘડિકમા જાણે ઉધમાથી જગવા પ્રયત્ન કરતો હોય તેમ ચીપટી વગાડે, ઘડિકમા મનમા ન સમજાય તેવી રીતે જેમ તેમ બોલે, ઘડિકમા હોય ગરમ નિસાસા મૂકે, ઘડિકમા હાથ હવાવે, ઘડિકમા વળી છબિમા ચિત્રેલી કન્યાને વારવાર જોયા કરે, કોઈ વખત હસવા જેવું મુખ કરીને આંખોને ઉઘાડે, ખૂબ ઉઘાડે અને ઘડિકમા આખનો એક પલ્લકારો માર્યા વગર મદ મદ રીતે સ્નેહાળ નજરે આમ તેમ જુએ.

મનમથાદિ મિત્રોનો વાર્તાલાપ.

હરિકુમારની એવી અવસ્થા થયા પછી હરિકુમારની પાસે તેના મિત્રો ટોળું વળીને બેઠા હતા તેની અને કુમારની વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ.

૧ અહીં જ રો એ સોસાયટિવાળા મૂળ ગ્રંથનું પૃ ૮૭૬ થાય છે.

૨ કોઈ વાત કરે તેને હસ્ય છે એમ બતાવવા ‘હ હ’ એમ જવાબ આપવો તેને હોંકારો કહેવામા આવે છે.

‘મન્મથ (રમણીય સ્મિત મુખે)-“ અરે ભાઈ ! આ અદરખા
નથી અનેક પ્રકારના બૂદા બૂદા રસોનો અનુભવ કરાતો પણ બહારથી
હૃદયો કે હાથના ચાળા નગરનો આતરનાચ’ શો ચાલી રહ્યો છે ? ”

આરો એકદમ સીધો સનાલ સાબળીને હરિકુમારે ^૩આકારસન
રણુ ઝૂંબું અને પછી મુખેથી મન્મથ ! કહેવા લા-યો “ અહો ! આ
ચિતારાની કુનળતા જોઈને હું તો બહુ રાજી થઈ ગયો છું નિન !
હું જો તો ખરો આ ચિત્રમા દરેકે દરેકે રખા બરાબર સ્પષ્ટ જોખી
અને જૂન વગરની જણાય છે, એમા જે ધરેણા
ચિત્ર પરીક્ષા
An appro-
priation
પહેરાનવામા આવ્યા છે તે એક બીજાની સાથે બૂરાબર
સમઘમા આવી રહ્યા છે (મેળ ખાય છે), એમા રંગ અને
હાથ બરાબર થોડા અનુક્રમથી લીધા છે, અને ભાવ
બરાબર સ્ફુટ રીતે દેખાઈ આવે તેનું એ ચિત્રનું કામ આગેલુંબ કરવામા
આ યુ છે ચિત્રમા બરાબર ભાન લઈ આવવો તે કામ ઘણું જ
મુશ્કેલ છે અને ઘણા હુશિયાર પરીક્ષકો ચિત્રમા એ જ હકીકત ધ્યાન
આપીને જુઓ છે, કારણ કે ચિત્રમા પરીક્ષા કરના લાયક તેમને એ જ
હકીકત જણાય ■ એ ભાવ આ ચિત્રમા બહુ સ્પષ્ટ રીતે સારી
રીતે અને થોડા રીતે બદલ પડતો જણાઈ આવે છે એ પ્રમાણે
કહેનાનું કારણ એ છે કે આ ચિત્રમા ચિત્રેથી કન્યા જાણે બાળવય
પસાર કરી યુનાનસ્થાના ખારણા ઉપર ડાલી હોય, કામદેવ તેના
ઉપર પોતાનું કાર્ય બજાવી રહ્યો હોય એ ભાવ તેના એવી સુંદર
રીતે સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે વગર કશો એક નાનો બાળક હોય
તે પણ એ ભાવ જોઈ શકે, તો પછી વિદ્વાનોને તો તેમ થાય તેમા
કાંઈ નવાઈ જ નથી જો એ ચિત્રમાહેની કન્યાનો સ્તનનો અન્ન ભાગ
બદ પાડ્યો છે તે જાણે લાનળ્યને જ બહાર કાઢી રહ્યો હોય એમ
લાગે છે ! વળી અગોપાની રચનાથી એ પોતાના જોસદાર ધૌવનને
સ્પષ્ટ રીતે બરાબર બતાવી રહી છે, ઊંચી ચઢાવેલી બ્રમરની રચના-

૧ મ મથ એટલે કામદેવ અથવા કામદિતા આ વાર્તાવાપ મનમા જ
ચાને છે એમ બહુવચન

૨ આતરનાચા નાચ હોય તો માથુ ડોને વિગેરે હૃદય વ્ય પાર ચાલે અને
હાપતા હુંડા લેવાય આ તો અદરથી જુજરો નાચ ચાને છે, અનેક રસ અનુભવાય
છે અને બહારથી ચાળાચસકા દેખાતા નથી-એ આવરનાચ છે

૩ સરીર ઉપરના મનને જણાવનારા ચિહ્નોને ધ્યાન દેવા-સતાકવા એને
આતરનાચરણ કહે છે

આથી અને હીલામા અર્ધ ઉઘડેલી આખો બતાવીને તે કન્યા વચ-
નથી જ જાણે મદ નિવેદન કરતી હોય એમ જણાય છે, એના ગાલ
ઉપર અસાધારણ સ્ફુરણ અને હસતુ રમણીય વદનકમળ બતાવીને
એ ચપળ ચથુવાળી મદનને પોતાની સાથે લઇને ફરતી હોય તેમ
બતાવે છે—આવી સુદર કન્યાનું ચિત્ર બરાબર ભાવ સાથે યોગ્ય આક-
ર્ષક રીતે કોઇ જ ચિતારાએ ચિતરીને મારા હૃદયમા ચમત્કાર કરી દીધો
છે મારા મનમા તો એમ જ થયું છે કે દુનિયામા આટલો બધો
સ્પષ્ટ ભાવ બતાવી શકે એટલી કુશળતા બીજા કોઇ પણ ચિતારામાં
નથી, કારણ કે આટલી કુશળતા મેં દુનિયામા બીજા કોઇ જગ્યાએ
જોઇ પણ નથી ’

મનમથ (પદ્મકેસર તરફ જોઇને)—કેમ ભાઈ પદ્મકેસર ! આ
બરાબર કહે છે ? એ કહે છે એ સાચી વાત છે કે ? ”

‘પદ્મકેસર—“મિત્ર ! એ વાત તો બરાબર છે, પરંતુ પ્રાણી
જાતી વૃત્તિઓ વિચિત્ર પ્રકારની હોય છે મારા મનમા તો એમ
થાય છે કે પેલા ચિતારા કરતા પણ ચિત્રમા ચિતરેલી કન્યા વધારે
કામલ છે ”

‘હલિત—“એણે વળી એવું શું કામ કર્યું છે ? શું તે એમા
કાંઈ ચિત્ર (આશ્ચર્યકારી) જોયું ? ”

પદ્મકેસર—“હા, સારી રીતે જોયું ”

‘વિલાસ—“સારે મિત્ર પદ્મકેસર ! તું અમારી પાસે તેનું
વર્ણન તો કર એ ચિત્રેલી કન્યાએ તે વળી શું કર્યું છે ? ”

પદ્મકેસર—“જો ભાઈ ! આ કુમારનું મન જે કામદેવથી આતુર
થઈ ગયેલી બીજા નમે તે સીધી પહાંચી શકાય તેવું નથી, જે મનનું
ઉલ્લસન આકાંક્ષામા ચાલનારી વિદ્યાધરીઓ પણ કરી શકે તેમ નથી,
જે મનને કિન્નરીઓ પણ હરી શકતી નથી, દેવામનાઓ પણ જે
મનને સાધી શકતી નથી, જે ગાધર્વે જાતની સ્ત્રીઓનો વિષય પણ

૧ પદ્મકેસર : કમળનું કેસર-કામોદીપક વસ્ત્ર છે

૨ હલિત : એક જાતની શુભારની વેશ છે

૩ વિલાસ : સીની એક પ્રકારની કામવેશ આ સર્વ શુભાર બતાવનાર
પાત્રો છે

૪ કિન્નરી : ગાવામા ધણી કુશળ એક જાતની દેવીઓ

કદિ થઈ શકતું નથી, જે મનમાં ગતદા સત્ત્વગુણ પ્રધાનપણે વર્તેલો હોય છે, જે મન રાજસી અને તામસી વિકારોને તિરસ્કારથી નિરતર હસી નાંદે છે એવું મહા વીર્યનાથ કુમારનું મન આ કન્યાએ ચિત્રમાં રહ્યા રહ્યા પણ અનગાહન કર્યું તે ખરેખર ચિત્ર (આશ્ચર્યકારી-નવાઈ જેવું) કામ કર્યું છે આ હકીકત મેં એકલાએ જ જોઈ છે એમ નથી પણ તમે સરેએ બરાબર સ્પષ્ટપણે જોઈ છે”

વિભ્રમ—“ભાઈ! એ તો આશ્ચર્ય થયું કહેવાય, પણ એમાં ચિત્ર કેવી રીતે?”

પદ્મકેસર—“અરે મૂર્ખ સિરોમણિ! ‘ચિત્ર’ એટલે આશ્ચર્ય! ચિત્ર રાખેલો એ પણ અર્થ થાય છે આ ચિત્ર (છબિ) ખરેખર ચિત્ર (આશ્ચર્ય ઉપભવનાર) જ છે”

કપોત—“એ ચિત્રમાં રહેલી કન્યાએ કુમારના મનમાં અવગાહન વ્યું છે એ હકીકત તમે કેવી રીતે જાણી? તમને એ હકીકત તની કેવી રીતે ખબર પડી?”

પદ્મકેસર—“અરે મૂર્ખના સરદાર! તું એટલું પણ જોઈ શકતો નથી? જો, અદરથી મન બહુ જ હોબ પામ્યું ન હોય ત્યાં મુઠ્ઠી આવા પ્રકારના હાંકારાદિ પણ ચોખ્ખા સ્પષ્ટ હોતા નથી, તેમ જ અનેક પ્રકારના તરંગો પણ તેમાં ઉત્પન્ન થતા નથી તને મારા કહેવામાં વિશ્વાસ ન હોય તો તું કુમારને પોતાને જ એ હકીકત પૂછી જો એટલે વાત ચોખ્ખી વધે જશે અને તારા મનનો બરાબર ખુલાસો થશે”

હરિકુમાર—“મિત્ર પદ્મકેસર! આની નકામી પ્રસંગ વિનાની વાતચીત હવે બંધ કરો, કોઈ મબ્બના વિદ્વતા બરેલા સવાલ જવાબો (પ્રશ્નોત્તરો) ચલાવો કે જેથી કાંઈ આનંદ થાય”

હસતા હસતા પદ્મકેસરે જવાબ આપ્યો “જેવી કુમારની આજ્ઞા!” પછી મિત્રો વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વિદ્વદોષિ ચાલી

*

*

વિષયાસક્તની માનસિક સ્થિતિ,
છતા ચાલાક હોવાથી ચેતી ગયો,
વિનેદ, પ્રશ્નોત્તર, આતર રસ,

હરિવિલાસ.

(૧)

પદ્મકેસરે સવાલ કયો —

પદ્યન વિસ્ફારિતાક્ષોઽપિ, વાચમાર્ગયન્નપિ ।

કસ્ય કો યાતિ નો ત્વિં, કિં ચ સસારકારણમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“બહુ બુદ્ધી આપેા ઉઘાડીને જોતો હોય અને વાતી સાબળતો હોય છતાં કોને અને કોની યાતિ થતી જ નથી, કોને સતોષ વળતો જ નથી? અને ચમત્કારનું કારણ શું છે?” આનો ઉત્તર આપેા.

હરિકુમારે સવાલ તો સામળ્યો પણ તેનું મન તો ચિત્રમા આળેખેલી કન્યાએ હરણુ કરી લીધું હતું તેથી તેણે માત્ર ઠડો ઢોંકારો આપ્યો. પદ્મકેસરને મનમા વિચાર થયો કે પોતાનો સવાલ હરિકુમારના ધ્યાનમા બરાબર આવ્યો નથી માટે ફરીવાર વધારે સ્પષ્ટ રીતે એ શ્લોક તેના લક્ષ્યમા આવે તેમ બોલુ એ વિચારથી પદ્મકેસર સવાલવાળો ઉપરનો શ્લોક ફરીવાર બોલી ગયો પણ તેના જવાબમા હરિકુમારે તો નૂન્ય ઢોંકારો જ આપ્યો. આથી પદ્મકેસરને બરાબર ખાત્રી થઈ કે ચિત્રમા આળેખેલી કન્યાએ કુમારને તદ્દન નૂન્ય હૃદયનો બનાવી દીધો છે એટલે એ જરા હુમ્મી પડ્યો બીજા મિત્રોએ પણ અરસપરસ મરંઢરી કરતા હાસ્ય કર્યું અને તેઓ હસતા હસતા એ બીજાના મુખ તરફ જોવા લાગ્યા, એ જોઈને હરિકુમારનું મન જરા ઠંકાણે આવી ગયું તેને લાગ્યું કે આ તો મિત્રો પણ તેને પારખી ગયા તે ઠીક ન થયું એટલે તેના મનમા અભિમાન જાગ્યું તથા એથી પોતાના મનમા જે કન્યાસબધી સકલપવિગ્લય થતા હતા તે તેણે દાખી દીધા અને બરાબર ધ્યાન રાખીને સાબળના લાગ્યો તેના મનમા કાઈક વિચાર પણ આવ્યો પછી તે બોલ્યો ‘અરે મિત્ર! તું હમ નહિ, ખાલી મરકરી કરવાની ટેવ છોડી દે, તારો સવાલ ફરીવાર બોલી જા’ એટલે ઉપરનો શ્લોક મનાવના આદારમા પદ્મકેસર ફરીવાર બોલી ગયો આ વખતે કુમારનું મનાવ ઉપર લક્ષ્ય હતું એટલે જેવો સવાલ પૂરો થયો કે તેના મનમા ઉત્તર આવી ગયો અને તેણે જવાબ આપ્યો ‘મમત્વ’

૧ અહીં હરિકુમારની જેવી દલા થઈ છે, જેમ તે અર્થ ઉત્તર આપે છે અને પાછો વિચારમા પડી જાય છે તેવી રીયતિ કન્યાએ પ્રાણી વિષયમા આસક્તિ યાય છે ત્યારે જરૂર થાય છે અવગોઠન કરવાથી તે જણાય તેવી વાત ॥

{ 'આપણે અહીં કુમારનો દુકો જવાળ સમજી લઈએ અહીં સવાલ એ હતા અને ઉત્તર એક આપવાનો હતો પ્રશ્ન એ હતો કે આખો ઉઘાડીને જોયા કરે અને વાણી સામળે છતાં કેને કંઈ બાળ તમા શાંતિ ન થાય? જવાળમા મમત્તન મારાપણુ એ મોહરાજનો જ હતને અર્થ કરનારો મન છે, આખી દુનિયાને નચાવનાર યનગનાટ કરાવનાર રખડાવનાર કસાવનાર એ મન પ્રાણીને તદ્દન વિચિત્ર બનાવી દે છે, એને આખે દેખતા છતાં અને કાને સામળતા છતાં મમત્તવની વસ્તુના સબંધમા તૃપ્તિ વળતી જ નથી, તે કદિ ધરાતો જ નથી, તેને કદિ શાંતિ વળતી જ નથી-એવી તેની સ્થિતિ થાય છે ગમે તેટલું જીએ અને સામળે પણ હજી જાણે વધારે સામળું અને જોયા કરે એવી તેના મનની સ્થિતિ થાય છે તે સવતુ ગરણુ મમત્તવ-અભિમાન-મારાપણુ છે ત્યાર પછી સસારનું કારણ શું એમ પૂછ્યું છે તેના જવાબ પણુ એ જ છે સસારભ્રમપુ, ભવપરિપાટિ, ચક્રપર્વટણુનું કારણ 'મમત્તવ' જ છે મોહરાજનું સ્થાન અને તેના કાવાદાવા આ નથ વાચનારના સંકેપમા એટલા બધા આવી ગયા છે કે તેપર વધારે વિવેચન કરવાની જરૂર નથી આવી રીતે એ પક્ષિના સવાલનો જવાબ કુમારે ત્રણ અક્ષરમા આપ્યો }

*

*

*

(૨)

પદ્મપ્રેસર આવો દુકો પણુ મુદ્દાસરનો જવાળ સામળી ધરો!
વિરમય પામ્યો પછી તેણે વળી બીજો સવાલ પૂછ્યો

कस्या विभ्यद्भीर्द्धर्म भवति सद्गामलम्पटमनस्क ।

वाताकम्पितवृक्षा, निदाघकाले च कीदृक्षा ॥

ભા-સાર્થ—'લગાઈ લડવામા જેનું મન લાગેલું હોય છે તે દોનાથી જરા પણુ બીધા વગર કામ લે છે? અને ઉન્હાળામા પવનથી કપી રહેલા ઝામે કેવા લાગે છે?'

૧ મારી નોટમા આ પ્રથમ રસની સામે (૧) 'જે પ્રત બીજા પ્રશ્નની સામે (૨) સ્ત્રી પ્રત ત્રીજા પ્રશ્નની સામે (૩) 'માનસિ' પ્રત એવી નોટ કોઈ શાસ્ત્રીએ મારી છે તેનો દોષ અને ચાદ નથી (૪) સામે 'સંદ્ધાદ્ધાર' છે અને (૫) સામે મુ. ચતુષ્પાદ છે તે સમન્વય તેવી નોટો છે

હરિકુમારે એ પ્રશ્ન ફરીવાર બોલી જવા પક્ષકેસરને કહ્યું, પક્ષકેસર પણ એ પ્રશ્ન ફરીવાર બોલી ગયો. જરા વિચાર કરીને કુમારે જવાબ આપ્યો - 'દલનાયા' પક્ષકેસરે તે જવાબ બૂલ રાખ્યો.

{ આપણે અહીં સદરહુ સવાલ અને તેનો ઉત્તર જરા વિચારી જઈએ ઉપરના (૧) પ્રથમ સવાલ પેઠે અહીં સવાલ બે હતા અને જવાબ એક આપવાનો હતો. તેથી જવાબ આપવામાં વિચાર કરવાની જરૂર હતી. (૧) પ્રથમ સવાલ એ હતો કે જે પ્રાણીનું મન સત્યામમાં જવા તત્પર થઈ રહ્યું હોય તે જાનાથી અતિશય બીકણુ થતો નથી? બિંધ્ય દૂભીરૂં એટલે અતિશય-ધણેા બીકણુ જવાબમાં કહે છે કે એવો પ્રાણી 'દલનાયા' એટલે સેના-લરકર ('દલના' એટલે 'સેના') થી ડરતો નથી, જેને લડવા જવું છે અને લડવાની હોંસ થઈ છે અને તે બાબતનો જેને શોખ થયો હોય છે તે લરકરથી ડરતો નથી. (૨) ઉન્હાળામાં મખત પવન આવી વૃક્ષોને કપાવી દે સારે તે કેવા થાય છે? એ બીજા સવાલના જવાબમાં પણ તે જ ઉત્તર આપે છે દલનાયા - દલનામ ન આય (પ્રાપ્તિ) એવું તે એટલે 'દલ' એટલે પાદડા તેને 'આય' એટલે લાભ જેમાં ન થાય તેવા એટલે ઉન્હાળામાં વૃક્ષોને પાદડાને લાભ થતો નથી. આવી રીતે ચાર અક્ષરના કુકા જવાબમાં ઉપરના બન્ને પ્રશ્નોનો જવાબ આપી દીધો }

*

*

*

(૩)

સાર પછી અહીંત દર્શન (જૈન મત) તરફ અભિશ્રિયાળા વિલાસ નામના મિત્રે કહ્યું 'કુમાર' મેં પણ એક સવાલ મનમાં નીરધારી રાખ્યો છે.' કુમારે તેને સવાલ જણાવવાનું બહેતા તે બોલ્યો -

કીદગ્રાજકુલ વિપીવતિ વિમો ! નદ્યન્તિ કે પાવકે,
વોધ્ય કાનતમચ્યુતાશ્ચ વહવ. કાલે મવિખ્યન્ત્યલમ્ ।
કીદશાશ્ચ જિનેવરા વદ વિમો ! કસ્યે તથા રોચતે,
ગન્ધ કીદશિ માનવે જિનવરે મર્તિર્ન સમ્પદ્યતે ॥

ભાવાર્થ—'કેવા પ્રકારનું રાજકુળ (રાજ્ય) આખરે નાશ પામે છે, બેસી બેસી છે? અને હે પ્રભુ! અગ્નિમાં કોણ નાશ પામે છે? બાણવા લાયક બ્રાહ્મણ કેરે તેવું ઉદ્યાન કયું? પોતાના સ્થાનથી બ્રહ્મ ન થાય એવા કોણ? વખત જતા જે બહુ પૂરેપૂરા થાય તે કોણ?

જિનેશ્વરો દેવા હોય છે? અને હે પ્રભુ! કોને તે તથાપ્રકારે ગમે છે? કેવા પ્રકારના માણસમા અભિમાન (જર્વ) હોય છે? અને કેવા પ્રકારના માણસોના મનમા જિનેશ્વર ભગવાન ઉપર ભક્તિ ભક્તિ યતી નથી? ”

આવા નવ સવાલો એક જ શ્લોકમા એક સાથે પૂછાતા હરિકુમારે કહ્યું “ ભાઈ! આ સવાલો એક બીજાથી ઉલટા, અટપટા અને બા સમાસવાળા છે. માટે ફરીવાર બોલી જા અને વધારે સ્પષ્ટ રીતે બોલજો જેથી દરેક પ્રશ્ન બરાબર લક્ષ્યમા રહે ” કુમારની આવી માગણીથી વિલાસ ફરીવાર તે શ્લોક બોલી ગયો વિચાર કરીને હસીને હરિકુમારે ઉત્તર આપ્યો “ જો ભાઈ! તેનો ઉત્તર સાબળ^૧ અકુશલભાવનાભાવિતમાનસે-

{ ‘આ શ્લોકમા નવ સવાલ કરવામા આવ્યા છે અને તેનો જવાબ એક સાથે આપવો એવી તેમા ગોઠવણ જણાય છે આપણે જવાબો વિચારીએ

૧ કેવા પ્રકારના રાજ્યકુળ આખરે નાશ પામે છે-એસી જાય છે? જવાબમા પ્રથમના ચાર અક્ષર લેવા-અકુશલ પ્રવીણતા વગરનું-રાજ્યનીતિ ન સમજનાર રાજ્યકુળ આખરે નાશ પામી જાય છે, એસી જાય છે

૨ અગ્નિમા કોણુ નાશ પામે છે?

પ્રથમના બે અક્ષરો મૂકી દેવા જવાબ શલમા પતંગીઆ પતંગીઆ અગ્નિમા પડી મરણ પામે છે તે જાણીતી વાત છે

૩ જાણવા લાયક-જાત્રત કરે તેવું ઉદ્યાન કયું?

જવાબમા ચાર અક્ષરો મૂકી દેવા ભાવના ભાવનારૂપ ઉદ્યાન જાણવા લાયક છે ઉપદેશ આપે તેવું છે ભાવના અનેક પ્રકારની છે અને ખાસ જાણવા લાયક છે અને જાણ્યા પછી જાત્રત કરે તેવી છે તે સ્પષ્ટ છે

૪ પોતાના સ્થાનથી જાણ ન થાય એવો કોણુ?

૧ આનો અર્થ ‘અકુશલ (નહિ સારી) ભાવના વડે જેનું મન વાધેલું છે તે’ એવો થાય છે પણ એનો પદ્ધતિ કરવાનો છે જવાબ સળથી લક્ષીકત વિગતવાર આગળ લખી છે તે વાચો.

૨ આ અર્થ એક વિદ્વાને કહ્યો તે પ્રમાણે કયાં છે એ બેસાડવા પ્રયત્ન કરેલો. અર્થ તાર પછી આગળ આપ્યો છે

એના જવાબમાં પણ માવના એ જ શબ્દ લેવાનો છે બાનના પોતાના સ્થાનથી બાદ થઈ સસારમાં જતી નથી

૫ વખત જતા જે બહુ પૂરેપૂરા થાય તે ડોણ ?

આના જવાબમાં માવનામાવિતા ભાવના ભાવનારાઓ થોડા વખતમાં પાંચપૂર્ણ દશાએ પહોંચી આનંદમગ્ન થાય છે

૬ જિનેશ્વર કેવા હોય છે ?

જવાબ—કુશલભાવનામાવિતમાનસા સુદર ભાવનાથી જેતુ મન ભાવિત થયેલું છે, વાંધેલું છે તેવા તીર્થંકર મહારાજે આના જ પ્રકારના હોય તે સ્વાભાવિક છે

૭ ઢોને તે (જિનેશ્વરો) તથાપ્રકારે ગમે છે ?

એનો જવાબ પણ ઉપર પ્રમાણે કુશલભાવનામાવિત મનનાળાને પ્રભુ-જિનેશ્વર ગમે છે, એમને પ્રભુ ઉપર રૂચિ વાય છે

૮ કેવા પ્રકારના માણસના મનમાં અભિમાન (ગર્વ) હોય છે ?
અકુશલભાવનામાવિતમાનસે જેઓનું મન અપ્રવીણ-અયોગ્ય ભાવનાથી વાંધિત થયેલું હોય તેવા માણસને અભિમાન થાય છે સમજીને તો અભિમાન ન જ થાય એ સ્વાભાવિક છે

૯ અને કેવા પ્રકારના માણસોના મનમાં જિનેશ્વર ભગવાન ઉપર ભક્તિ જાગ્રત થતી નથી ?

એનો જવાબ પણ ઉપર જો તે જ લખ્યો. એટલે અકુશલ-ભાવનામાવિતમાનસા એટલે જેઓ કુશલ બાનનાઓ બાનતા નથી તેમના મનમાં જિનેશ્વર દેવ ઉપર ભક્તિ પણ થતી નથી

આવી રીતે એક શબ્દમાં બધા અર્થનો સમાવેશ કર્યો }

તા ૬—ઉપર જે અર્થ કર્યો છે તેમાં જવાબના અક્ષરો આડાઅવળા અસખંદ લેવા પડે છે, બાકી જવાબ બરાબર લાગે છે પણ સસ્કૃતમાં એની રીતે પ્રક્રમભગ કદાપિ કરવામાં આવતો નથી, તેથી મેં વિચાર કરીને નીચે પ્રમાણે અર્થ બેસાડવા પ્રયત્ન કર્યો છે તે પણ વિચારવા યોગ્ય છે ભા. ૮

{ આહીં મ્લોકેના સાત જ પ્રશ્નો કરવામા આયા છે અને તેના પ્રત્યેકના જવાબમા સરથી બે બે અક્ષરો મૂકી દેવા અને પછીના ૮૫ લેવા અને છેવટના પ્રશ્નના જવાબમા આખો જવાબ લેવો આ અર્થ કરતા પ્રક્રમભ્રમ જરા પણ થતો નથી સાત સવાલો અને જવાબો નીચે પ્રમાણે છે^૧

- ૧ કેવા પ્રકારનું સન્નયકુળ આખરે નાશ પામે છે? જવાબ (અકુશલ)
- ૨ અગ્નિમા કોપુ નાશ પામે છે? (પ્રથમના બે અક્ષરો મૂકી દીધા) જવાબ શલમા (ઃ)
- ૩ જાપુવાનાયકે, જાત્રત કરે તેવું ઉદ્યાન કયું? (ચાર અક્ષર મૂકીને) જવાબ માવના
- ૪ જાતે સ્થાનભ્રષ્ટ ન થઈ વખત જતા બહુ થઈ જાય તે કોપુ? (છ અક્ષર મૂકીને) નામાયિ

૧ અકુશલમાવનામાનિતમાનષે

૧
—
૨
—
૩
—
૪
—
૫
—
૬

૭

અથવા

જ ૧	જવાબ તેર આ રીતે છે ફરેક જવાબમા બેબે અક્ષર મૂકવા.	
કુ ૨	જવાબ જુઓ	
દા ૩		
છ ૪		
મા ૫	સવાલ	જવાબના અક્ષરો
વ ૬	૧	૧-૨-૩-૪
ના ૭	૨	૩-૪-૫
મા ૮	૩	૪-૧-૭
વિ ૯	૪	૭-૮-૬
ત ૧૦	૫	૬-૧૦-૧૧
મા ૧૧	૬	૧૧-૧૨-૧૩
ન ૧૨	૭	૧ થી ૧૩
સે ૧૩		

૫ જિનેશ્વરે કેવા હોય છે ? (આડ અક્ષર મૂઝીને) વિતમા
 ૬ તેમ જ સુગંધ કોને પસંદ આવે છે ? (દસ અક્ષર મૂઝીને)
 માનસે

૭ કેવા પ્રકારના માણસોના મનમાં જિનેશ્વર ભગવાન ઉપર
 ભક્તિ ભગવત થતી નથી ? (આખુ પદ) અકુશલભાવના-
 ભાવિતમાનસે

આ સાતે સવાલનો જવાબ સહેપમાં વિચારી જઇએ

૧ ૨ ૩ આ ત્રણે પ્રશ્નોનો જવાબ ઉપર ૧ ૨ ૩ માં આવી ગયો
 છે તે પ્રમાણે જ છે, ત્યાંથી તે અર્થ વિચારી લેવો.

૪ જાતે સ્થાનભ્રષ્ટ ન થઇ વખત જતા બહુ થઇ જાય તે કોણ ?
 નાભાવી

નાભાવીમાં 'ભાવી' એટલે ભવ્ય પ્રાણીઓ ન અભાવી
 એટલે અભવ્ય નહિ એટલે ભવ્ય પ્રાણીઓ. ભવ્ય પ્રાણીઓ
 પોતાના સ્થાનથી ભ્રષ્ટ ન થતા વખત જતા છેવટે બહુ થઇ
 જાય છે, મોક્ષમાં જાય છે, અનેક સાથે મળી જાય છે, મત-
 લય જાતે અચ્યુત રહી છેવટે બહુ થઇ જાય છે, જ્યોતિમાં
 જ્યોતિ મળી જાય છે ભવ્ય પ્રાણીની વખત જતા એ દસ
 થાય છે

૫ જિનેશ્વરે કેવા હોય છે ? જવાબ વિતમા

વિગત તમ વેળા તે લેઓનો (અજ્ઞાનરૂપ) અધિકાર નાશ
 પામી ગયો છે તે તીર્થકરને તમસ્ ન હોય તે સમજી શકાય
 તેવી બાબત છે

૬ સુગંધ કોને પસંદ આવે છે ? માનસે

સુગંધ લે છે નાક, પણ તેની પસંદગી તો મન જ કરે છે
 પ્રથમના અર્થમાં જે નવમો અર્થ જ્યો તે જ અહીં બધ બેસે છે
 આ અર્થમાં ક્રમ બરાબર જળવાય છે અને અર્થ બેસતો આવે
 છે તે પણ ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે }

*

*

*

(૪)

હરિકુમારનો જવાબ સામળીને વિબ્રમ ખૂબ હસ્યો

હરિકુમાર—“ભાઈ !

૬

વિભ્રમ—“કુમાર! તું આ વિવાસના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપીને તેનો ગર્વ ઉતારી દીધો એ બહુ સારું કર્યું! એ સવાન અમને એ બાઈ સાહેબ વારવાર પૂછતો હતો, પણ અમને સર્વને એનો જવાબ સૂજતો નહોતો તેથી એ બાઈ છાપરે ચઢી બેઠો હતો અને એનું અભિમાન સમાતું ન હોતું ”

વિલાસ—“અરે! એ કુમારે મારો ગર્વ ઉતાર્યો છે એટલું જ નહિ, પણ તમારો સર્વનો ગર્વ આજે ઉતારી નાખે એમ છે તમે કોઈએ જે કાંઈ પ્રશ્નો વિચારી ગમ્યા હોય તે બોલો, તમારું અભિમાન પણ એ જરૂર ઉતારી દેશે તમારે જે સવાલ પૂછવા હોય તે બોલી જાઓ ”

મ મથ—“કુમાર! મેં પણ જે કોયડાઓ વિચારી ગમ્યા છે ”

કુમાર—“ભલે ખુશીથી પૂછો, હું જવાબ વિચારીશ ”

મ મથ—“મારા જે પ્રશ્નો સાંભળો —

“**‘વાસ્યસિ પ્રકટ સેન, ગૃહામિ ન કરાસ્યવ ।**

મિશામિત્યુદિતા કાચિન્નિધુણા લજિતા કિલ ॥

તેમજ

કરોતિ કઠિનો રાજગ્રીમકદઘટ્નમ્ ।

વિધત્તે કરવાલસ્તે નિમૂર્ણે શત્રુસહતિમ્ ॥

આ બન્ને શ્લોકમા અનન્તર છે સાદી રીતે વાચતા તેનો અર્થ નીચે પ્રમાણે થાય છે “તુ ઉઘાડી રીતે-સ્પષ્ટ રીતે આપે છે તેથી તારા હાથથી બિશ્વા હું નહિ લઉં-એમ કોઈ બીજાનીએ કહ્યું તેથી તે ખરેખર તારમાઈ ગઈ ”

બીજાની આવું વિચિત્ર કેમ બોલે? અને તેમા આપનાર શર માઈ ના માટે જાય? આ દેખીતો વિરોધ થયો

બીજા શ્લોકમા સીધી રીતે વાચતા કરોતિ રાજદ અર્થે વચરને રહી જાય છે ‘હે રાજા! તારી કઠણ તરવાર શત્રુના સમૂહનો મૂળથી નાશ કરે છે અને શત્રુઓના હાથીઓના ટોળાના ગડસ્યોને ભેદી નાખે

૧ વિલાસ અને મ મથ એ પણ કામદેવ છે વિલાસ એનું વ્યક્તરૂપ છે અને મ મથ ભલે કામદેવ છે

૨ આ બન્ને શ્લોકોમા રાજાવકાર અને વિરોધાભાસ છે

છે ” આવો અર્થ કરતા કરોતિ શબ્દ મૂકી દેવો પડે છે અથવા તેનો અર્થ ‘કરે છે’ એમ કરીએ તો ઝઠપુ તરવારથી એ કામ બનતુ નથી

* * *

હરિકુમાર—“(હસીને) એ ભાઈ તારા પ્રથમના શ્લોકમા જે દેખીતો વિરોધ છે તેના આવી રીતે ભગ કરવો વાસ્તવિક શબ્દને છુટા પાડીને વાંસી અસિ એમ જે શબ્દ કરવા એટલે તેના અર્થ એવો થશે કે ‘હે બાઈ ! તુ દાસી (નોકરડી-ગુલામ-અધમ સ્ત્રી) છે તેથી તારે તારે હુ શીક્ષા લઈતા નહિ, એ પ્રમાણે શીખારીએ કહ્યું એટલે આપનારી સ્ત્રી લજવાઈ ગઈ ’ આવી રીતે શબ્દની સધિ છૂટી પાડવાથી દેખીતો વિરોધ સમાઈ જાય છે

“બીજા શ્લોકમા પણ એવી જ રીતે કરોતિ કઠિનો શબ્દની સધિ છૂટી પાડવી એટલે તે અતિકઠિનો કરો-કર અતિ કઠિનો એવી રીતે શબ્દને છૂટા પાડવાથી અર્થ મળી જશે ‘હે રાજા ! તારો અતિ કઠપુ હાથ રાનુઓના હાથોઓના ગડચળોને ભેદી નાખે છે અને તારી તરવાર રાનુની હારોની હારોનો મૂળથી નારા કરે છે ”

“આવી રીતે સબધ મેળવવાથી અર્થ બરાબર સ્પષ્ટ થાય છે અને તેવી રીતે મનમથ ’ તારા સવાવનો જવાબ થાય છે ”

મનમથ—“અહો અહો ! કુમાર ! તારી વિદ્વત્તા તો કાઈ અજબ પ્રકારની છે ! મને તેવા અટપટા સનાત ગોઠવીને પૂછીએ પણ તેના જવાબ તો તારા શ્લોકમા જ આવી પડેલા છે ધન્ય છે તારી બુદ્ધિની કુતાવિતાને ! ”

* * *

(૫)

‘હવે તે વખતે મેં એક એવો શ્લોક વિચારી કાઢ્યો કે જેનું ચોથું પાદ ગૂઢ (ધુમાયનું) હોય મેં (ધનરોખરે) કુમારને જણાવ્યું કે “મેં એક ગૂઢચતુર્થપાદ વિચારી ગળ્યું છે માટે તારી મરજી હોય તો તને પૂછું કે એ શ્લોકના ત્રણ પાદ તને જણાવીતા અને તારે તેનું ચોથું પાદ ચોખી આપતું પડશે ” કુમારે હા પાડવાથી મેં મારા શ્લોકના ત્રણ પાદ જણાવ્યા

૧ વસવકવ્વમા વનમા નયા તે વખતે કુમારની ચચેલી સ્થિતિ (ચિત્રપટ દેખાતી) અત્ર ધનરોખર વર્ણવે છે તે લક્ષ્યમા રાખતુ હવે ધનરોખર જે અલાર મુખી સાલગતો જ હતા તે વિનોદચચમા લાન લે છે

ત્રિમૂર્તિ સર્વસામાન્યા, પર શૌર્ય ત્રપા મદે ।

મૂલ્યે યસ્ય સ્વત પ્રજ્ઞા

આનો અર્થ સાધારણ રીતે એમ થાય છે કે ‘ સર્વના ઉપયોગમા આવે તેવી જેની સપત્તિ (ધન દોલત સેગઈ) છે, જેનામા ઉત્કૃષ્ટ શૂરવીરપણ છે, જેને મદ કરવામા શરમાળપણ છે, જેની બુદ્ધિ પોતાની મેળે જ આબાદીને માટે થાય છે ’

આવા નણ પાદ કહ્યા એટલે કુમારે વિચાર કરીને પોતાના મનમા તેનો જવાબ ગોઠવી દીધો અને ઘણા તુષ્ટમાન થઈને બોલ્યો “ અરે બાઈ ધનશેખર ! તુ તો ભારે જખરો ! તં તો ભારે કરી ! તં તો વળી જખરૂ વતુર્યગૃહપાદ ગોઠવી રાખ્યુ જણાય છે ! ”

સર્વેએ એકી સાથે પૂછ્યું “ કુમાર ! તુ શુ તેનુ ચોથુ પાદ મેળવી શક્યો ? અરે બાઈ ! તે અમને જણાવ તો ખરો ! ”

કુમારે કહ્યું “ લુઓ સાલજો ! એનુ ચોથુ પાદ પાત્રમૂત સ મૂપતિ એમ આવે છે ” આ જવાબ સાંભળીને મિત્રો ઘણા વિસ્મય પામ્યા.

{ આથી ત્રીતે વાતચીત થઈ તેનો ભાવ સમજી લઈએ આખો શ્લોક આ પ્રમાણે થયો

ત્રિમૂર્તિ સર્વસામાન્યા, પર શૌર્ય ત્રપા મદે ।

મૂલ્યે યસ્ય સ્વત પ્રજ્ઞા, પાત્રમૂત સ મૂપતિ ॥

‘ જે રાજાની સપત્તિ અને જેની ઐશ્વર્યપ્રાપ્તિ સર્વના હિતને માટે થાય છે એટલે જેની સપત્તિનો ઉપયોગ રાજા પોતે કરતો નથી પણ જનહિતમા-પરહિતમા જેનો ઉપયોગ કરે છે, જે રાજામા મહા શૂર વીરપણુ હોય છે, જેને અભિમાન કરતા મનમા શરમ આવે છે અને જેની બુદ્ધિ આબાદીને માટે જ થાય છે (જેની બુદ્ધિનો સદુપયોગ જ થાય છે) તે રાજા ખરેખરો પાત્ર છે, રાજાના નામને યોગ્ય છે, મૂ એટલે પૃથ્વીનો તે ખરેખરો પતિ છે

આ શ્લોકમા એક બીજે પણ રાજદાનકાર જોવામા આવે છે મૂપતિ રાજદાન મૂ, પ અને તિ એ ત્રણ અક્ષરો છે તે પ્રથમના ત્રણ પાદના પ્રથમ રાજદાનમા અનુક્રમે આવે છે ‘ મૂ ’ વિશ્વતિમા એનો પ્રથમ અક્ષર વિચારાય છે, પર શૌર્યમા બીજે અક્ષર ‘ પ ’ વિચારાય છે અને ત્રપા (શરમ)મા ત્રીજે અક્ષર ‘ તિ ’ વિચારાય છે અને

ચોથા પાદના દરેક અક્ષરો પ્રથમના ત્રણ પાદમાં આવી જાય છે આ ગોઠવણુ નિરૂક્ત બેવી છે }

*

*

(૬)

એ વખતે કપોલ નામનો મિત્ર બોલ્યો “કુમાર ! મેં પણ એક ગૂઢચતુર્થપાદવાળુ પદ ગોઠવી રાખેલ છે તે સામજો ” કુમાર તેને તે જણાવવાનુ કહેતા કપોલ બોલ્યો—

ન માપણ પરાવર્ણે, ય. સમો રોપવર્જિત ।

મૂતાના ગોપકોઽગ્રસ્ત ,

॥

આનો અર્થ સાધારણુ રીતે એમ થાય છે કે “જે પારકા અવર્ણ-વાદ (નિંદા)નુ ભાષણુ કરતો નથી, જે સમતાવાળો હોય ક્રોધરહિત છે અને જે જાતે નીડર હોય ગ્રાહીઓનુ રક્ષણુ કરનાર (ગોપાળ-ગોનાળ અથવા વૈધ જેવો) થાય છે ”

આ સવાલ સામળતા જ કુમારે જવાબમાં કહ્યું “સ નરો ગોત્રમૂષળ ”

કપોલે જવાબ સામળીને ટીકા કરી “અહો ! મારા જેવાને તો આ પ્રમાણે જવાબ મેળવવામાં ઘણા વખત લાગે અને મને એ ગોઠવતા ઘણા વખત લાગ્યો હતો છતાં કુમારને તો જવાબ આપતા કાંઈ વખત જ લાગ્યો નહિ અહો કુમારનો બુદ્ધિવૈભવ તો ભારે જબરો છે ! એ તો સર્વત્ર અટકાવ વગર જઈ શકે છે ! કુમાર ભારે બુદ્ધિશાળી છે !” સર્વેએ કબૂલ કર્યું કે કપોળે જે વિચાર બતાવ્યા તે બરાબર છે અને તદ્દન સદેહ વગરના છે કપોળના વિચાર સાથે સર્વેએ મળતાપણુ બતાવ્યું

*

*

*

{ઉપરનો બીજો શ્લોક આપણે સમજી લઈએ આખો શ્લોક નીચે પ્રમાણે થાય છે

ન માપણ પરાવર્ણે ય સમો રોપવર્જિત ।

મૂતાના ગોપકોઽગ્રસ્ત સ નરો ગોત્રમૂષળ ॥

‘જે ગ્રાહી પારકી નિંદા કરનાનુ ભાષણુ જ કદિ કરતો નથી, પારકી નિંદા કદિ કરતો જ નથી, જે એકસરખો (મનની સ્થિતિ સ્થાપકતાવાળો) હોય રોષ-ક્રોધથી રહિત છે એટલે જે કદિ ગુન્સે થતો નથી અને જે જાતે નીડર હોય અન્યનુ રક્ષણુ કરે છે તે નર કુંડુખતા-કુંજના આભૂષણરૂપ છે, સફળજન્મા છે, ધન્ય છે

આ સ્લોકમા વચન મન અને કાયાથી આદરમનુષ્યે કેવુ વર્તન કરવું જોઈએ તે બતાવ્યું છે. વચનથી નિંદા ન કરવી, પારકા અવર્ણુ વાદ ન બોલવા, મનને સ્થિતિસ્થાપકતામા રાખી ક્રોધ ન કરવો, ક્રોધ મનોવિકાર છે એની સાથે માન માયા, લોભ, કષાય અથવા કામ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર એ રિપુઓ સમજી લેવા અને કાયાથી અન્યતુ પરિપાલન કરવું આ પ્રમાણે જે કરે તે કુળને શોભાવનાર માણસ છે, નર છે-એવાનો અવતાર સદ્ગુણ છે, ફેરો ગણતરીમા નહીંવા યોગ્ય છે, એવું જીવન રસમય અને જીવવા યોગ્ય છે.

આ સ્લોકમા પણ સંપ્રદાયકાર જણાય છે. ચોથા પાદના દરેક અક્ષરો પ્રથમના ત્રણ પાદમાથી મળી આવે છે ।

* * * *

પુન ચિત્તકન્યા સ્મરણ.

આવી રીતે જોડેલા વખત પ્રશ્નોત્તરમા હરિકુમારનું ધ્યાન રહ્યું તેટલો વખત તે ચિત્રમા રહેલી કન્યાને નાઇક વિસારી શક્યો, થોડીક ભૂલી ગયો, એટલે વખત એ બાબત તેને જરા જરા વિસ્મૃત થઇ.

કમનસીબે તે વખતે એ પારેવો પોતાની પારેવી સાથે જોડ કરતો લેવામા આવ્યો, સ્ત્રીને તે આટે, તેની ફરતો ઉડે અને તેની સાથે ગેલ કરે-એ હઠીકત લોધને વિસારે પડેલી કન્યા પાછી કુમારની સ્મૃતિમા આવી, ચિત્ર ઉપર ધ્યાન ગયું અને મિત્રોની વાતચીત માંથી લક્ષ્ય ઉડી ગયું. પછી તો સખત પવનના ક્રપાટ લાગવાથી દીવાની જેવી દશા થાય, મોટો પથ્થર પડવાથી કુંડના જળની જેવી દશા થાય, પોતાના કુંડુબના ભરણુપોષણની ચિંતાથી દરિદ્રી માણસના મનની જેવી સ્થિતિ થાય, અભિમાની માણસની બીજાથી પરાભવ પામીને જેવી મન સ્થિતિ થાય અને ચમ્પારની બીકથી અવિરતિ સમય જુદાઈ પ્રાણીની જેવી સ્થિતિ થાય તેવી સ્થિતિ કુમારની થઇ ગઇ, કન્યાનું ચિત્ર મન ઉપર વારવાર આવવા લાગ્યું અને કુમાર આમતેમ કુદવડા લાગ્યો. જેવી રીતે એક ચોગી બાહ્ય વસ્તુના વ્યાકેષથી મુક્ત ગદી ધ્યેય વસ્તુપર ધ્યાન લાગી દે છે તેવી રીતે કુમારને બાહ્ય બાબ તોમાથી મુક્ત થઇ ચિત્ર કન્યાના લક્ષ્ય પર આકૃષ્ટ થયેલ અને જોયો.

૧ મદ ન લીધેલ દેવદંડને કુદ વસ્તુની ઓગળાણથી એક બાબુએ સસારની ખીક લાગે છે અને બીજી બાબુએ લાગ નેરાગ્ય અધરી સકાવા નથી આ સ્થિતિ અવસ્થા અવરણ ઉત્પન્ન કરે છે.

હરિકુમારની વ્યાકુળતા.

મેં તે વખતે કુમારને પૂછ્યું “કુમાર ! આ શું ?”

કુમારે જવાબ આપતા કહ્યું “ભાઈ ધનશેખર ! કાલે રાત્રે માડ માથુ દુખતુ હતું તેથી મને ઉઘ આવી નહોતી. અભાગે પણ તેની અસરથી માડ માથુ જરા જરા દુખે છે અને મને ચક્કર આવે છે તેથી આ મન્મથ વિગેરે મિત્રો મરજી આવે તો જાય અને મરજી આવે તો અહીં ફેરે હેરે તું એકલો મારી પાસે રહે ચાલ, આપણે આ બાબુના ચદનલતાગૃહમાં જઈએ અને ત્યાં હું જરા શાંતિથી નિદ્રા લઉં.”

કુમારની આવી ઇચ્છા જાણી મન્મથ વિગેરે સર્વે મિત્રો ત્યાંથી વિદાય થઈ ગયા અને માત્ર હું જ કુમારની સાથે રહ્યો. આવી રીતે અમારી વિનોદવાતનાં અહીં અત આંચો.

પ્રકરણ ૪ થું.

મન્મથ વ્યાકુળતા-આયુર્વેદ.

વં મિત્રો વિદાય થયા પછી હું (ધનશેખર) અને હરિકુમાર લતામડપમાં દાખલ થયા. મડપમાં જઈને મેં ઠંડા મુકોમળ પાદડાઓ એકઠા કરી તેની પથારી બનાવી એ તૈયાર કરેલી પથારી ઉપર કુમાર બેઠો પરતુ માછલું તપેલી રેતીમાં આવીને પડેલું હોય, તે જેમ તાપથી તરફડે તે પ્રમાણે કુમાર તે ઠંડા શયનપર પણ તરફડી આ મારવા લાગ્યો, તેને જરા પણ શાંતિ ન થઈ કે સુખ ન આવ્યું પછી મેં એને બેસવા સાડ કોમળ આસન (બેઠક) ગોઠવી આપ્યું. કુમાર એ આસન ઉપર બેઠો ત્યાં પણ શૂનિ ઉપર ચોરને ચઢાવ્યો. હોય ત્યાં જેમ તેને સુખ મળે નહિ તેમ હરિકુમારને એ આસન ઉપર પણ નિરાત વળી નહિ ત્યાર પછી તે મારે ખભે વળગ્યો અને આમ તેમ હુલવા લાગ્યો એમ કરતાં પણ એના હૃદયમાં જે તાપ આવ્યો હતો તે ઓછો થયો નહિ.

શખનાદ-મન્મથ જોર,

પછી તો કુમાર ઘડિકમા ચુલે, ઘડિકમા બેસે, ઘડિકમા ઊભો થાય, ઘડિકમા આહીં તહીં ભમે, પપુ જેમ નરકગતિના જીવોને નારડી મા મુખ મળે નહિ તેમ કુમારને જરા પપુ ચેન પડે નહિ, જે જે મુખસાક્ષિના ઉપાયો ચોજવામા આવે તેનાથી ઉલટી તેની વેદના વરતી જાય આવી રીતે મદનઅગ્નિથી બળી જતા એ રાજકુમારે સીતળ લતાગૃહમા ધણો વખત પીતાહ્યો પપુ એની ગરમી ઝોછી થઈ નહિ પેલા મન્મથ વિગેરે મિત્રોએ કુતહળને લીધે કુમારની જે દશા થઈ હતી તે શુભ રીતે કુમાર ન જાણે તેમ જોયા જરી અને તેઓ અદર અદર કુમારની મરકરી ઇસારાથી કરતા રહ્યા

હવે તે વખતે મનુષ્યોના શરીરમા તાપ કરવા માટે જ કામદેવ પોઢાર કરતો હોય તેવો મધ્યાહ્ન સમયનો રાખ વાગ્યો ' રાખ ઘણા જોરમા લાખા વખત મુઠી વાગ્યો અને દૂરથી તેનો અવાજ કુમારના કાનપર ગયો એ વખતે કુમારને ઘેર લઈ જવા માટે મન્મથ વિગેરે સર્વ મિત્રો લતાગૃહમા આ-આ અને સર્વે કુમારને કહેવા લાગ્યા "દેવ! હવે અભારે ખરો મધ્યાહ્ન થયો છે માટે આપ ઘરે પધારો ત્યા જઈ દેવપૂજનાદિ નિલકર્મ કરી દિવસનું કામ હોય તે આટોપી લો "

હરિકુમારે જવાબમા કહ્યું "અરે બાઈઓ! ધનરોખરને મારી પામે મૂછીને તમે સર્વે ઘરે જાઓ, આ મારી વેદના ઝોછી થશે એટલે હુ પણ પછી ધનરોખર સાથે ઘેર આવીશ અભારે તો મારા માથામા ચાસમ આવે છે, અદર તાપ વધતો જાય છે, તેથી આ સીતળ લતાગૃહમા હુ હજી સાતિ માટે વધારે વખત રહેવા માડુ હુ"

કુમારને કૂદયની અદરનો તાપ હતો, શેને લઈને તે તાપ આગ્યો હતો તે સર્વના ખ્યાલમા બરાબર આની ગયું અને તે સબધમા તેઓની પ્રતીતિ પપુ થઈ ગઈ, છતાં તે રાજકુમાર હોવાથી તેને સીધી રીતે તેઓ કહી શક્યા નહિ જરા ડર આઈને તેઓ અદર અદર નીચે પ્રમાણે વાત કરના લાગ્યા અને તે સર્વ કુમાર સામળે તેમ બોલતા હોવાથી તેઓનો આશય કુમારના સમજનામા પણ બરાબર આવી ગયો

આયુર્વેદ, વૈદ.

"અરે કપોળ! તુ આયુર્વેદ (વૈદવિદ્યા)મા ઘણો કાબેલ છે ત્યારે બાઈ! આ કુમારના શરીરમા વિકાર થયો છે તે કયા કારણોને

૧ કેટલીક જગ્યાએ મધ્યાહ્ન (બપોર-બાર વાગ્યાનો સમય) બતાવનાર તોપ ફોડવાનો વિવાદ ૨ અને કેાઈ જગ્યાએ રાખ વગાડવાનો વિવાદ ૩

લઇને થયો છે (નિદાન) અને તે શાત કરવાનો ઉપાય^૧ (ચિકિત્સા) શો છે તે તુ વિગતવાર અમને જણાવ ”

કપોળે વિવેચનપૂર્વક જવાબ આપતા જણાવ્યું —

“ ભાઇઓ! વૈદક શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે —

“ વાયુ, પિત્ત અને કફ આ ત્રણુ શારીરિક-સારીર સંબંધી દોષો છે અને રજસ્ અને તમસ્ એ બે માનસિક દોષો છે (સારીરમાં વ્યાધિ થાય છે તે વાત પિત્ત અને કફની વિપત્તાથી થાય છે અને રજેશુપ્ત અને તમોશુપ્ત માનસિક વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન કરે છે) આ બંને પ્રકારના દોષો પૈકી શારીરિક દોષો છે તે દૈવ અને યુક્તિનો આશ્રય લઇને ઝરેલા ઔષધ ઉપચારથી શાત થાય છે (મતવળ સારીરસંબંધી વ્યાધિ મટાડવા માટે યુક્તિ ઝરવી ભેદબે અને નસીબ બળશાન હોયુ ભેદબે યોગ્ય પુરૂષાર્થ અને અનુકૂળ દેવ (કર્મ) હોય તો શારીરિક દોષો મટે છે અને માનસિક દોષો (રાજસી અને તામસી) જ્ઞાનથી, વિજ્ઞાનથી (સાયન્સથી), ધીરજથી, સ્મૃતિ(યાદ ઝરવું તે)થી, અને સમાધિથી દૂર થાય છે^૧

“ એ શારીરિક દોષો પૈકી વાત (વાયુ) રક્ષ (લૂખો) હોય છે, હરો હોય છે, છાટો હોય છે, અતિ સૂક્ષ્મ હોય છે, હાલતો ચાલતો હોય છે, સ્પન્ધ હોય છે અથવા ઝંપ હોય છે હવે એ જેવા પ્રકારના હોય તેનાથી ઉલટા પ્રકારની વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવાથી તે શાતિ પામે છે એટલે બે વાયુ લૂખો હોય તો તે ચોપરેલ-ચીકાશદાર પદાર્થોના ઉપયોગથી નરમ પડે છે, શીત વાયુ ગરમ વસ્તુના ઉપયોગથી

૧ વૈદકમાં વ્યાધિ શો છે તે તેના કારણ અને ચિકિત્સા પરથી શોધવું તેને નિદાન કહે છે અને નિદાન (diagnosis) થયા પછી તેની દવા કરવી તેને ચિકિત્સા કહે છે વૈદકમાં આ બે ધણા અગત્યના વિભાગો છે

૨ આ આખો વૈદ્યગ્રંથ વિભાગ સંક્ષેપમાં વૈદક શાસ્ત્રનો મોટો અભ્યાસ બતાવે છે એક ધણા નિષ્ણાત વૈદ્યરાજે આ વિભાગ મને સમજાવ્યો ત્યારે જણાવ્યું હતું કે વિષય બરાબર વૈદ્યગ્રંથ પરિભાષામાં, સંક્ષેપમાં અને મુદ્દાસર લખાયેલો છે એટલી હદીકત વાંચીને તેમને અચકર્તા માટે બહુ માન થયું હતું આ વૈદાનો વિષય જરા વધારે સ્પષ્ટ થાય તેટલા સાર વધારે ધૂની રીતે તેનું અવતરણ અગ્ર કરવામાં આવ્યું છે વાચકો કહે છે કે ધોષેર્ષોત્માદિવિજ્ઞાન મનોદોષોષ્ણ પરસ્ આ વિચાર અગ્ર માનસિક દોષના ઉપચાર માટે બતાવેલ છે તેના જેવા જ લગભગ છે બાકીનો આયુર્વેદ પણ વૈદાના સર્વોત્કૃષ્ટ છે એમ મને સદરહુ વૈદ્યરાજે કહ્યું છે ભા ક

ગમે છે, લઘુ વાયુ ગુરુ દ્રવ્યના ઉપયોગથી મટે છે, ચળ વાયુ સ્થિર દ્રવ્યના ઉપયોગથી મટે છે, વિરાદ દર્હા જેવો વાયુ અચોખ્ખા દ્રવ્યના ઉપયોગથી મટે છે અને કઠણ વાયુ પોચા પદાર્થના વપરાશથી રામે છે

“ પિત્ત એકવાળુ (ચિકાશદાર) હોય છે, ગરમ હોય છે, તીખુ હોય છે, ડવતુ (માતળુ lavyat) હોય છે અને ખાટું હોય છે એ પાચ પ્રકારના રસવાળુ પિત્ત તેનાથી ઉલટા પ્રજારના ગુણોથી રામે છે ચિકાશદારને માટે ચીકાસ વગરના પદાર્થોના ઉપયોગ કરવાથી, ગરમને માટે ઠંડા પદાર્થોના ઉપયોગથી, તીખાને માટે મોળા પદાર્થોના ઉપયોગથી, ડવતાને માટે ઘટ વસ્તુઓના ઉપયોગથી અને ખાટાને માટે ખારા પદાર્થોના ઉપયોગથી પિત્તનું રામન થાય છે

“ વંદુ ગુરુ (ભારે) હોય છે, ઠંડા હોય છે, નરમ હોય છે, ચીકાસદાર હોય છે, મીઠા હોય છે, ગોળ જેવો ચીકાસદાર હોય છે અથવા મુવાળો હોય છે એ પાચ પ્રકારથી યુક્ત કંદુ તેનાથી વિપરીત ગુણ વાળા પદાર્થોના વપરાશથી રાત થાય છે એટલે ભારે કંદુને માટે હળવા પદાર્થોના ઉપયોગ કરવો, ઠંડા કંદુને માટે ગરમ પદાર્થોના ઉપયોગ કરવો, નરમ કંદુને માટે સખ્ત પદાર્થોના ઉપયોગ કરવો, ચીકાસદાર કંદુને માટે ચીકાસ વગરના પદાર્થોના ઉપયોગ કરવો, મીઠા કંદુને માટે કઠણ પદાર્થોના ઉપયોગ કરવો, ગોળ જેવા કંદુને માટે ચીકાસ વિનાના પદાર્થોના ઉપયોગ કરવો અને મુવાળા કંદુને માટે ખરસટ પદાર્થોના ઉપયોગ કરવો. તેમ કરવાથી વધી નયેલ કંદુના દોરો રામી જાય છે

વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં રસ^૧ છ પ્રકારના બતાવવામાં આવ્યા છે મીઠો (ગળ પાનુવાળો), ખાટો, ખારો, તીખો, કઠવો અને તુરો. એ છ રસો પૈકી મીઠો ખાટો અને ખારો રસ કંદુ વધારનાર અને ઉત્પન્ન કરનાર છે, તુરો તીખો અને કઠવો રસ વાયુ વધારનાર અને ઉત્પન્ન કરનાર છે અને તીખો ખાટો અને ખારો રસ પિત્તરસને ઉત્પન્ન કરનાર અને વધારનાર છે હવે મીઠો રસ, ખાટો રસ અને ખારો રસ વાયુ ઉપર વિજય મેળવે છે એટલે વાયુનો પ્રકોપ થવો હોય ત્યારે એ રસોના ઉપયોગ કરવાથી વાયુ રામે છે, તેવી જ રીતે તુરો રસ, મીઠો રસ અને કઠવો રસ પિત્ત

૧ વૈદ્યકીય પરિશાપામાં ‘ કંદુક એટલે તીખો રસ જેવો અથવા વાયુ છે અને તીખા એટલે કઠવો અર્થ થાય છે અને ‘ કપાય નો અર્થ તુરો થાય છે આ પ્રમાણે અર્થ અથ કથો ■

પર વિજ્ય મેળવે છે એટલે પિત્તને શમાવે છે અને તુરો રમ, તીખો રસ અને ડહો રસ કફ પર વિજ્ય મેળવે છે એટલે કફને શમાવે છે

“ શરીરમા પેટની અદર અણર્ણુ ચાર પ્રકારના થાય છે બધા આધિઓતુ મૂળ અણર્ણુમા હોવાથી તેના સબધી ખાસ વિચાર કરવાની જરૂર છે એ ચાર પ્રકારના અણર્ણુના નામો આ પ્રમાણે છે આમા-ણર્ણુ, વિદગ્ધાણર્ણુ, વિષ્ણ્વાણર્ણુ અને રસરોપાણર્ણુ, એ ચાર પ્રકારના અણર્ણુની નિશાનીઓ પ્રથમ સમજ લેના જેવી છે આમ નામના અણર્ણુમા જે વસ્તુ ખાધી હોય તેના જેવી જ ગંધ આવે છે, દાખલા તરીકે માઝરટેટી કે તરબૂજ કે ડેરી ખાધેલ હોય અને તેના જ ઓડકાર આવ્યા કરે તો સમજવું કે આમ નામતુ અણર્ણુ થયું છે, આ અણર્ણુમા ખાધેલ વસ્તુનો રસ થતો જ નથી તેથી તેની ગંધ આવ્યા કરે છે વિદગ્ધ નામના અણર્ણુમા ધૂમાણીની ગંધ આવ્યા કરે છે, છારેયા ઓડકાર જેને કહેવામા આવે છે તે આ અણર્ણુમા થાય છે વિષ્ણ્વ નામના અણર્ણુમા ગરીર ભાગ્યા કરે છે, આળમ આવે છે, બગાસા આવ્યા કરે છે, શરીર માડતુ નથી અને રસરોપ નામના ચોથા પ્રકારના અણર્ણુમા અન્ન પર દ્વેષ થાય છે, ખાનાતુ ગમતુ નથી અને ખોરાક તરફ જરાએ રુચિ થતી નથી

“ સદરહુ ચાર પ્રકારના અણર્ણુમાથી યુ અણર્ણુ છે તેનો નિર્ણય થઈ ગયા પછી જો ‘આમ’ નામતુ પ્રથમ અણર્ણુ હોય તો વમન કરાવવું, ઉલટી કરાવવી અને પેટને તે દ્વારા સાદુ કમનસુ, ‘વિદગ્ધ’ નામતુ અણર્ણુ થયું હોય તો છાશ પીવી, ‘વિષ્ણ્વ’ નામતુ અણર્ણુ થયું હોય તો શેક કરવો અથવા નાહ લેવો અને રસરોપ નામતુ અણર્ણુ થયું હોય તો સુઈ જવું, ઉઘી જવું ચારે પ્રકારના અણર્ણુની એ નિશાની અને નિવારણના ઉપાયો છે સર્વ રોગો અણર્ણુમાથી થતા હોનાથી તેના ઉપર ખાસ લક્ષ્ય રાખવાની જરૂર છે

“ (કપોલ કહે છે કે)—આ પ્રમાણે હોવાથી આ કુમારને (હુગિ-કુમારને) અદરનો તાપ (તાન) અને અણર્ણુનો વિજર થયો હોય એમ જણાય છે તેનું અણર્ણુ વિદગ્ધ નામના બીજા પ્રકારનું હોય તેમ જણાય છે કારણ કે એને વાણ અને પિત્ત બન્ને એક સાથે ઉછળ્યા છે અને વધી પડ્યા છે એ નાણુ અને પિત્ત બન્નેએ મળીને આને અદરનો જ્વર (તાન) ઉત્પન્ન કર્યો છે અને શૂળ પણ તેથી જ થયું છે શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે -

મુકે જીર્યતિ જીણડને જીર્ણ મુકે ચ જીર્યતિ ।
જીર્ણ જીર્યતિ મુકેડધે દોષર્નાનામિમૂયતે ॥

- ૧ (૧) સૂચિત અર્થે અહીં જણાવ્યા છે તે ત્રણ સુયોગોમાં માણસ દોષ પણ પ્રકારના દોષ-વ્યાધિથી હેરાન થતો નથી (૨) ખાધેલુ અનાજ પચી જવા પછી અનાજ ખાવામાં આવે તો તે પચી જાય છે (૨) પેટમાં અદ્યુષ્ટ થયું હોય ત્યારે અનાજ ન ખાવાથી નહિ પચે, અનાજ પચે છે અને (૩) પચી ગયેલું અનાજ તદ્દન પચી ગયા પછી અન્ન ખાવામાં આવે તો

આ મ્લોકનો લાભાર્થ જરા મુશ્કેલીએ બેસે છે એ વૈદ્ય અને વિદ્વાનોને પૂછીને અર્થ લખાવ્યો છે તેમ કરતાં દોષે જાન અભિમૂયતે એની રીતે એના બોધા પદની વ્યુત્પત્તિ કરી છે એ ઠીક લાગે છે પણ ખીલ પાદમાં બે અવગ્રહ લીધા છે તે પ્રત્યક્ષ કે છાપેલી છુટકા નથી અહીં ત્રણ બાબત છે ખાધેલુ અનાજ પચી ગયા પછી ખવાય તે પચે ન પચે હોય ત્યારે તદ્દન ન ખાવામાં આવે તો આગળનું પચે અને પચી ગયેલુ અનાજ તદ્દન પચી ગયા પછી ખવાય તો તે પચે આ ત્રણે યોગ્ય બાબત છે અનુભવથી સમજાય તેવી છે

- (૧) ખીલ રીતે સીધો અર્થ કરીએ તો આ પ્રમાણે અર્થ થાય—‘પ્રાણી અનેક વ્યાધિઓથી હેરાન થાય છે પણ પછી તેની સાથે મ્લોકનો જરા પણ મેળ બેળતો નથી આ મ્લોક વધારે વિદ્વાન પાસે વિચારવો

- (૩) એક વૈદ્યશાસ્ત્રે આ મ્લોકનો અર્થ સમજાવવા નીચે પ્રમાણે લખાણ કર્યું છે તે વિચારજ ઉપરના મ્લોકનો અર્થ સમજવા માટે નીચેના મ્લોકો પ્રથમ વિચારવા

આમ વિદમ્બ નિદમ્બ વજ્રપિતાનિરૈવિમિ

જગાળ વેચિવિષ્ણન્તિ વતુથ રત્તચેષ્ઠ (ભાવવનિદાન નિ સા મે પ્ર ૭૦)

શિમિરિતિ વજ્રાદિમિરેવૈકલ્લો વથા સુલ્લેન x x એટલે વજ્રેન આમ, શિત્તેન વિમ્બ, અનિરેન (વાયુના) નિદમ્બ ।

જાગ્ગ્ર વપતે વાતુર્વદમ્બે શિત્તમેયતે

સુત્તમાને વજ્રમાપિ ત્રયોઽય માંજનોપરિ (યોગશ્લોક-૨-નિત્ય પ્રવૃત્તિ પ્રકાર નિ સા આવૃત્તિ પૃ ૩૦ મ્લોક ૧૧૭)

હવે ઉપર ને મ્લોક આપ્યો છે તેના પ્રથમના ત્રણ ચરણના પાંચ વિભાગ પાડવા

મુકે જીર્યતિ યાસાત્તના પિત્તદોષપ્રવૃત્તિ

પિત્ત

જીર્ણડધે વાતનોપપ્રવૃત્તિ

વાત

જીર્ણ મુકે ચ જીર્યતિ યદા તદા તુ વાતપિત્તદોષદ્વયસ્ય પ્રવૃત્તિ

વાત પિત્ત

જીર્ણ જીર્યતિ તુ કફવાયપ્રવૃત્તિ

કફ પિત્ત

મુકેડધે તુ કાષ્ઠપ્રવૃત્તિ

કફ

ઈત્થં દોષે અભિમૂયતે

વિભક્તે કહ્યું “અરે મિત્ર કપોળ ! તારા ધ્યાનમાં બરાબર વાત માની હોય એમ લાગતું નથી વેધની ફરજ છે કે તે માદા માણસને તુએ તે વખતે પ્રથમ તો તેણે રોગનું મૂળ કારણ આપી રીતે શોધવું એટલે કે તેણે પ્રથમ તો દરદીની ખાસ પ્રકૃતિ કેવા પ્રકારની છે તેનું ચારિત્રીથી અવલોકન કરવું, એના શરીરમાં બળ કેવા પ્રકારનું અને ટકવું છે તેની વિચારણા કરવી, એના શરીરનો બાધો કેના પ્રકારનો છે તે બગબગ વિચારવું, એના શરીરના વિભાગોનું માપ બરાબર જોઈ લેવું, એને અનુકૂળ કંઈ વસ્તુ છે અને તે પથ્ય પાળી શકે તેવું છે કે નહિ તે સમજી લેવું, એનામાં ધીરજ ડેટલી છે અથવા છે કે નહિ તે લક્ષ્યમાં

ઉપરનો અર્થ કરવામાં વાનુષ્ઠ નિર્મિત અષ્ટાંગ હૃદયના નીચેના શ્લોકો કાઠક પ્રકાસ નામે

વાયુ પિત્ત વક્ષ્યેતિ ત્રયો દોષો સમાસત્ ॥૬॥

વિકૃતાઽવિકૃતા દેહ મ્નન્તિ યે વતયન્તિ ચ ।

તે વ્યાપિનોઽપિ દુન્નાખ્યોરપોમખ્યોખ્વસંયથા ॥૭॥

વયોઽશોરાનિયુક્તાનાં વેઞ્જમધ્યાદિગા ક્રમાત્ ।

તૈર્મેવેદિપત્તિક્ષ્ણો મન્દશ્ચાપિ સમે સમ ॥૮॥

એટલે વાયુ, પિત્ત અને કફ એ ત્રણ દોષો છે તે એ વિકાર પામેલા હોય તો દેહને નાશ કરે છે અને એ વિકાર પામેલા ન હોય તો દેહને વધારે છે એ ત્રણ દોષો આખા શરીરમાં વ્યાપક છે, છતાં ખાસ કરીને નાભિની નીચે વાયુ રહે છે, નાભિ અને હૃદયની વચ્ચે પિત્ત રહે છે અને હૃદયની ઉપર કફ રહે છે વય, દિવસ, રાત્રિ અને આહારના-જન્મવાના-આદિ મધ્ય અને અત્તમાં અનુક્રમે કફ, પિત્ત અને વાયુ હોય છે, જેમ કે અવરથાની આદિમાં-આસ્થાવરથામાં કફ, મધ્યાવરથા-જીવાનીમાં પિત્ત અને અત્યાવરથામાં-ધડપણમાં વાયુ વધારે હોય છે, તેમ જ દિવસના પ્રથમ ભાગમાં કફ, મધ્ય ભાગમાં પિત્ત અને અત્તમાં વાયુ વધારે હોય છે રાત્રિના પ્રથમ ભાગમાં કફ, મધ્યરાત્રિએ પિત્ત અને અત્તભાગમાં વાયુ વધારે હોય છે આહાર ખાધા પછી તુરંત પ્રથમ ભાગમાં કફ, મધ્ય ભાગમાં ન્યારે આહાર અરધોપરધો પાકે ત્યારે પિત્ત અને અત્તભાગમાં ન્યારે આહાર પાકી જાય ત્યારે વાયુ વધારે હોય છે (આ છેલ્લી હકીકત ઉપરના અર્થ માટે ઉપયોગી છે) આ પ્રમાણે અર્થ કરવામાં નાના પ્રકારના દોષથી પ્રાણી પરાણવ પામે છે, એવા અર્થ ચોથા પદનો થયો

(૪) ચોથા પાદનું પાઠાતર દોષૈર્નાલ્પોઽસ્તિમૂયતે આનો અર્થ ‘ચોડા વ્યાપિ વાળો હોય તે બહુ દોષથી હેરાન થાય છે’ એમ થાય આ પાઠાતર શુદ્ધ હોય તો તે ના ૩ વાળા અર્થને ટેકા આપે છે મારે મને ચોક્કસ નિર્ણય ન થવાથી મૂળ સાથે ઉપર એક પદ અર્થ લખ્યો હતો, ૪,

લઇ લેવું, ખાવાની અને પચાનવાની તેનામા શક્તિ કેટલી છે તે બરાબર જાણી લેવું, એનામા કસરત કરવાની હરવા ફરવાની શક્તિ અને સગવડ છે કે નહિ તે વિચારી લેવું અને તેની ઉમ્મર કેટલી છે તે બરાબર કળી લેવું (એક વ્યાધિનું નિદાન કરવી વખત આ પ્રમાણે ના બાબત વડે લક્ષ્યમા રાખવી જોઇએ (૧) પ્રકૃતિ, (૨) બળ, (૩) બાધો (૪) પ્રમાણ, (૫) પથ્ય (૬) ધીરજ-સત્ય, (૭) આહારશક્તિ, (૮) કસરતની સગવડ અને (૯) વય-ઉમર)

“ ઉપરાત દુગિયાર વૈદ્યે દોરોના સચય,^૧ પ્રકોપ,^૨ પ્રસર,^૩ સ્થાન^૪ અને વ્યક્તિભેદો^૫ જરૂર જાણવા જોઇએ

“જે વ્યાધિ અથવા દોરોને પ્રથમની સચય સ્થિતિમા એટલે કે જ્યારે તે એકઠા થતા હોય તે અવસ્થામા રોકી દીધા હોય તો તે આગળ વધી શકતા નથી એટલે તેમા પ્રકોપ થતો નથી, પણ જે તેને આગળ વધવા દેવામા આવે તો તે વધારે બળવાન થાય છે

‘અને બાઇ કપોળ ! તો તો આ દરદી (કુમાર હાં)ના સજા થમા કાઇ પણ વિચારપૂર્વક ન જોયું ! માન તેણે મુખ ઉઘાડું હોવાથી કુમારના શરીરમા વિકાર છે એમ કહી ગયો અને ઉઘાડે મુખે બહાનુ

૧ સચય અર્થે દરદીને કયા રાત્રિ ચલે છે, કયા કયા એકઠા થયેલ છે અથવા વાત પિત્ત અને કફમાથી કોનો અને કેટલો સચય થયેલ છે અને કયા કેટલા પ્રમાણમા એકઠા થયા છે તે વિચારવું તે સચય

૨ પ્રકોપ —વાત પિત્ત કફમાથી કોણ શક્તિ પામી આગળ વાલેલ છે ત્યારે સમ-સરમા હોય ત્યારે શરીર વફૂરતો હોય છે એક અથવા બે વધે ત્યારે વ્યાધિ થાય છે ત્યારે વધી પડે તેને સત્તિપાત કહે છે

૩ પ્રસર કથો વ્યાધિ વેગમા છે અને વાત પિત્ત અને કફમાથી કોનો વધારે વેગ છે અને કેટલો વેગ છે તે વિચારવું એક વિદ્વાન વેગ કહે છે કે અહીં પ્રસરને બદલે પ્રશ્ન સપ્ત જોઇએ વાત પિત્ત કફની સાતિ કેવી રીતે કરવી આ વાતને આગળ વલ પ્રકોપ પ્રશ્નમા સપ્ત આવે છે તેથી ટેકા મળે છે

૪ સ્થાન વાતપિત્તકફના શરીરમા રચાનો છે તે વેલે સમજવા જોઇએ તેને માટે જુઓ ઉપરની નોટના વિભાજ ના (-) મા નીચેના ભાગ

૫ વ્યક્તિભેદો આ વ્યાધિ છે કે બીજી છે ? વિગેરે વિવેક કરવો તે વ્યક્તિ ભેદો છે તેમા દરેકને માટે જુદું જુદું વિચારવું પડે છે

૬ માત્ર બાહ્ય વિકાર ઉપરથી દવા કરવી તેને symptomatic treatment કહે છે એવા પ્રકારની દવાથી મોટા વ્યાધિમા ભારે જ લાભ થાય છે નિદાન કરવામા વિકાર ઉપરાંત ધણી કારણો વિચારવા જોઇએ દરદીના આજો ઇતિહાસ અને પૂર્વ જીવન સમજવા જોઇએ અને વય શરીર વિગેરે ઉપર મહા તે સર્વ સંબંધો લક્ષ્યમા લેવા જોઇએ

કરી શરીર સર્જી વિકારોનો નિર્દેશ કરી ગયો' (અથવા મોઢું પહોળું કરી માન વિકારોનું કથન કરી ગયો) ^૧

કપોળે જનાળ આપતા કહ્યું “ભાઈ વિભ્રમ' મેં કુમારની પ્રકૃતિ વિગેરે સર્વ બાબત મારા ધ્યાનમાં લઈ લીધી છે અને વ્યાધિને લગતી મનમય વિગેરે સર્વ બાબત મારા ધ્યાનમાં જ છે બે સાબળ —

“શ્રીધમ-ઋતુમાં (ઉન્દાળામાં) દિવસ, રાત્રી અને ઉમરને અતે તથા અણર્પુ થયું હોય તેને અતે એટલે દેવતા બાગમાં વાયુનું ભેર હોય છે એટલે ચેત્ર વૈશાખ માસની રાત્ર્યાતમાં, દિવસની આખરે એટલે રાત્રે અને રાત્રીની આખરે એટલે મળસ્કે અને અણર્પુ મઠી જવા આવે ત્યારે શરીરમાં વાયુનું ભેર હોય છે, શ્રીધમ-ઋતુની રાત્ર્યાતમાં દિવસની અને રાત્રીની રાત્ર્યાતમાં તથા ઉમરની રાત્ર્યાતમાં એટલે બાળપણમાં અને અણર્પુની રાત્ર્યાતમાં કંકનું ભેર હોય છે અને એ સર્વની મધ્યમાં એટલે શ્રીધમ-ઋતુના વચ્ચે ભાગમાં તથા દિવસરાત્રી વચ્ચે (જીવાની) અને અણર્પુની વચ્ચે પિત્તનું ભેર હોય છે, તેમજ રાત્રઋતુમાં પણ પિત્તનું ભેર વધારે હોય છે

“શ્રીધમ-ઋતુમાં વાયુનો સમય થાય છે, વર્ષા-ઋતુમાં તેનો પ્રકોપ થાય છે અને રાત્રઋતુમાં તેનો પ્રશમ (તાપ) થાય છે વર્ષા-ઋતુમાં પિત્તનો સમય થાય છે, રાત્રઋતુમાં તેનો પ્રકોપ થાય છે અને હેમ-ઋતુમાં તેનો પ્રશમ થાય છે શિશિર-ઋતુમાં ક્ષીનો મનમય થાય છે, વસંત-ઋતુમાં તેનો પ્રકોપ થાય છે અને શ્રીધમ-ઋતુમાં તેનો પ્રશમ થાય છે ^૧

“હેમત અને શિશિર-ઋતુઓ લગભગ સરખી છે પણ શિશિર-ઋતુમાં (વાત પિત્ત ક્ષીને) અદ્યપત્તુ વિરોધપત્તુ આપત્તુ પરિણામે

૧ મહા કાનલ માસમાં વસંતઋતુ હોય છે, ચેત્ર વૈશાખમાં શ્રીધમ-ઋતુ, જેઠ આશાઢમાં વર્ષા-ઋતુ હોય છે, શ્રાવણ બાદપદ અને ઘોડા નાસો મુખી રાત્રઋતુ હોય છે, નાસો કાર્તિક અને ઘોડા માગશરમાં હેમત અને વતસાયલુધી શિશિરઋતુ હોય છે આ ચતુષ્પ્રકોપ બતાવનારો સ્લોક મળેલો અદ્યપદા છે તેનો વેધે અર્થ બતાવ્યો છે તે પ્રમાણે કયો છે સ્લોક નીચે પ્રમાણે છે

શ્રીમાદેવુ સ્ત્રીસ્ત્વ, નિત્ત્વ પ્રાજ્ઞાદિયુ, ચતુષ્કોષ્પદના કાલસ્થ શિશિરદિયુ

શ્રીમાદેવુ એટલે ની નથી ચડ કરતા એનો અર્થ થાય છે આ અર્થ બરાબર છે અને વેદકાલ પ્રમાણે છે

શિશિરઋતુમા ઠડી જરા વધારે હોય છે મેઘ ખાડત અને વર્ષા
જની ઠડી હુખી અને આદાન કરનારી હોય છે^૧

“આ સર્વ બાબત મારા મનમા તો બરાબર સમજાઈ ગઈ છે,
પણ એ સબધમા વધારે વિચારણા કરવાથી લાભ શો? મારા વિચાર
પ્રમાણે તો કુમારને બરાબર અજીવનો વિકાર થયો છે.”

અહાહા! આ કપોળ આયુર્વેદમા પોતે ઘણો હુતિધાર છે એમ
માને છે છતાં એનામા કેટલી ભેવકુશી છે! એવો વિચાર કરતા કુમાર
જરા હસ્યો એનું હસવું જોઈને બધા મિત્રોએ એક સાથે પૂછ્યું
“અરે મિત્ર! આપ શા માટે હસ્યા?”

કુમારે જવાબ આપ્યો “હું કપોળની મૂર્ખતા પર વિચાર કરતો
હતાં મેં તે વિચારથી માફ હસવું ઘણું કબાળ્યું પણ આખરે મારાથી
હસવું શકી શકાયું નહિ.”

પદ્મકેસરે અત્ર વખતસરતુ ટચકું માર્યું “કુમાર! બહુ કૃપા કરી!
અમારે જે કામ સાધવું હતું તે બરાબર સિદ્ધ થઈ ગયું કુમારશ્રીના
મનમા જે અદરનો તાવ આવ્યો હતો તેની શાંતિ માટે અને કાંઈક
વિનોદ થાય તે સાથે અમે સર્વેએ સાથે મળીને આ ઠાઠા મરકરીરૂપે
ભાષણ શરૂ કર્યું હતું, અમે કાંઈ ગંભીર નહોતા કશું છે કે—

ચિત્તોદ્દેગનિરાસાર્થ, મુદ્દવા વોપવૃદ્ધયે ।

તન્મ્હા પ્રહસન દિવ્ય, કુવન્ત્યેય ચિચક્ષણા ॥

મિત્રના ચિત્તમા થતો ઉદ્દેગ દૂર કરવા માટે અને તેની શાંતિમા
વધારો કરવા માટે સમજી અને યક્ષા માણસો હોવા પ્રકારનો હાસ્ય

૧ (આયુર્વેદમા છ માસને આદાનકાળ કહેવામા આવે છે અને છ માસને
વિસર્ગકાળ કહેવામા આવે છે ઉત્તરાયણનો કાળ વિસર્ગકાળ કહેવાય છે એટલે
શિશિર વસંત અને શ્રીષ્ઠમા પૃથ્વી અને મનુષ્યનો રસ સોષાય છે સરીકે પાતળું પડે
છે અને કાંઈક નબળાઈ આવે છે અને નબળાઈના વ્યાધિમરત દરદીએ એ વખતે વધારે
ત્રાસ પામે છે દક્ષિણાયણમા એટલે વર્ષા સરદ અને હેમત ઋતુમા જે સમય
વર્તે છે તેને ‘આદાનકાળ’ કહેવામા આવે છે એટલે એમા પૃથ્વી તેમજ મનુષ્યો
બળસમૃદ્ધ કરે છે ઉપરના ય્વેદકાં એ હકીકત બતાવી છે કે હેમત અને શિશિર
ઋતુ સરખી છે પણ શિશિરમા ઠડી વધારે હોય છે જ્યારે મેઘ ખાડત અને વર્ષા
ઠાળની ઠડી હુખી હોય છે અને આદાન કરનારી હોય છે, બળ આપનારી હોય
છે—હુખી-ઠડીથી જહરાત્રિને બહુ જોર મળે છે અને સરીરમા તાકાત વધે છે હેમત
આદાનકાળમા આવે છે જ્યારે શિશિર વિસર્ગકાળમા આવે છે બળેમા ઠગ હોય
છે પણ હેમતની ઠડીથી સરીરને ઘણો લાભ થાય છે જ્યારે શિશિર ઠાળની ઠડીથી
તેના લાભ થતો નથી વળી શિશિર ઠાળમા વાતપિત્ત કફ અસ્થ હોય છે)

વિનાદ કરે છે બાકી તમને જે વિકાર થયો છે તેને મૂળમાથી ઉખેડીને કેંક્રી નાખવાનો ઉપાય કાઢ હોય તો તે પેલી પરિનાજિકા (અન્યાસી સ્ત્રી) જ જાણે છે અને તે ઉપાયને મેળવી શકે તેવી પણ તે જ છે ખીલે કોઈ તે બાબતમા તમને સહાય કરી શકે તેવું અમને તો લાગતું નથી માટે તમારે મહેરબાની કરીને તેને જલદી બોલાવી લેવી એ વધારે ઠીક છે અને એ સંબધમા હવે વધારે વખત જવા દેવામા કોઈ પણ પ્રકારનો લાભ નથી ”

કુમારે કહ્યું “ભાઈ ! તું જો જાણે છે તો તારી મરજી હોય તો બલે કર ”

પદ્મકેસરે કહ્યું કે “મિત્ર ! સાચે એ તાપસીને બોલાવવા ટોને મોકલું ? ”

કુમારને ખીલ મિત્રો ઉપર વિશ્વાસ નહોતો તેથી તેણે ધનશેખર (માર) નામ એ તાપસીને બોલાવી લાવના માટે સૂચ્યું

હું (ધનશેખર) સા હાજર જ હતો મેં તુરત જ કુમારની સૂચના ઉપાડી લીધી અને મુખેથી બોલ્યો કે- ‘ઘણી કૃપા થઈ ’ એમ બહીને તુરત જ તાપસીને બોલાવી લાવના માટે હું ચાલતો થયો

પ્રકરણ ૫ મું.

નિમિત્તશાસ્ત્ર-હરિમંજરી સંબધ.

તામડપમા હરિકુમારને છોડી તેની ઇચ્છાનુસાર તાપસીને શોધી લાવવા બહાર પડેલો ધનશેખર (આપણે કથાનાયક) પોતાની વાર્તા આગળ ચલાવતા અટકીને સંકેતાને ઉદ્દેશીને સદાગમ સમક્ષ ગ્રહે છે —

હું તે વખતે લતામડપથી બહાર નીકળ્યો અને નનર તરફ ચાલ્યો મને રસ્તામા જ પેલી તાપસાણી મળી એટલે મેં તેને પ્રણામ કર્યા અને પછી સવાલ કર્યા “ભગવતિ ! આ ચિત્રપટ (ચિત્ર) સંબધી શી હકીકત છે ? એમા આજેખેલી કન્યા કોણ છે ? અને તને કેમ એકદમ ઉતાવળે આવી નીકળ્યા ? ”

તાપસીનો ખુલાસો.

મયૂરમજરી દશાનિવેદન.

કામદેવની ઉન્નતતા.

તાપસીએ મારા સવારો સાંભળીને જાણ આપ્યો, “સામળ
 આજે સવારના પહોરમા પ્હો ફાટતા જ દુ ભિક્ષા
 રાજમજરી લેવા નીકળી પડી તુ જાણે કે કે આ રત્નદ્વીપના
 તાપસી મહારાજ નીલકંઠની શિખરિણી નામની મહારાણી
 છે હુ ભિક્ષા લેવા માટે તેના જ સજ્જનનમા સવારે દાખલ થઈ
 અને ત્યાં જઈને જોઈ હુ તો રાણી મોટી ચિંતાથી ઘેરાઈ પડેલી દેખાઈ,
 એની ચિંતાથી તેનો આખો પરિવાર પણ ઉદ્વેગ પામી ચોકમા પડી
 ગયેલો દેખાયો, કુમારિકાઓનો આખો વર્ગ દીલગીર દેખાયો, કમ્પ
 કીઓ (જનનખાનાના નોકરો) મુઝનલુમા પડી ગયેલા દેખાયા અને
 વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ આશીર્વાદ દેવામા તત્પર થઈ ગઈ હોય! એવું મારા જો
 વામા આ યુ આવો જતાવ જોઈને મારા મનમા વિચાર થઈ પડ્યો
 કે અરે! આતુ ચિંતા અથવા ચોકતુ શુ કારણ થઈ પડ્યું હશે!
 હુ હંજી એ વિચાર કરતી હતી ત્યાં તો શિખરિણી રાણી પોતે મારી
 તરફ આવી આવી મેં તેને આશીર્વાદ આપ્યો અને તેણે મને
 પ્રણામ કર્યાં મને એક સુંદર આસન આપવામા આવ્યું જેના ઉપર
 હુ બેઠી પછી મહારાણી પોતે મને કહેવા લાગી, ‘ભગવતિ’ દેવિ!
 આપ સારી રીતે જાણો છો કે મારી દીકરી મયૂરમજરી મને પ્રાણુથી
 મજરીની પછુ વધારે વહાળી છે, એના આનંદમા મારી સાતિ
 છે, એની રમતમા મારો વૈભવ છે, એના મુખમા
 માફ જીવન છે કોણ જાણે શા વારણથી એ આજ
 સવારે ઉઠી સાર પછી મેં તેને જોઈ ત્યારે તે ચિંતાથી લેવાઈ ગઈ છે,
 તેના મનમા કોઈ પ્રકારની બેચેનતાથી તે મુઝાઈ ગઈ છે, તેને થઈ
 મુઝવણ થતી હોય તેમ તે જતાવે છે, કોઈ મોટા વિકારના જાણ
 ઓમા તે પકડાઈ ગઈ હોય તેમ જણાય છે જાણે તદ્દન શૂન્યાકાર
 થઈ ગઈ હોય તેવી દેખાય છે, તેને અતિ આકરો તાવ આવ્યો હોય
 તેમ તેના મુખ ઉપરથી જણાય છે, સજ્જનનાએ કરવાયોન્ય સર્વ
 કામો તેણે છોડી દીધા છે, અરે! વાત એટલે મુઝી વધી પડી છે કે
 દરરોજના નિયમ પ્રમાણે તે દેવચરને નમસ્કાર પણ કરતી નથી, રાત્રે
 પહેરેલા કપડા પણ બદલતી નથી, સરીરપર ઘરેણા દરરોજ સવારે

પહેરે છે તેને આજે હાથ પણ અડાડતી નથી, હમેશની પેઠે શરીરે વિલેપન પણ લગાડતી નથી, મુખમા નિલના ધોરણુ પ્રમાણે પાન પણ નાખતી નથી અને પોતે તૈયાર કરેલા નાના બગિચા ઉપર દરરોજ સવારે દેખરેખ ગમવાનો અને સમારવાનો તેનો નિયમ પણ આજ વિસરી ગઈ છે, આટલું જ નહિ પણ પોતાની સખીઓ આવે તેને સાધારણ સન્માન પણ આપતી નથી, પોતાના પાળેલા મેનાપોપટની સભાળ પણ લેતી નથી, રમવાનો દડો હાથમા લઈને ઉછાળીને દરરોજ આનંદ કરે છે તે પણ આજે જરતી નથી, વિદ્યાધરના યુગલો ચિતર્યા કરે છે, સારસપક્ષીના જોડવાને જોયા કરે છે અને વારવાર માત્ર બાગણુ તરફ દોડે છે અને અસ્કુટ (ન સમજાય તેવા) અક્ષરો બોલી પોતાના આત્માની નિંદા કરે છે, સખીઓ ઉપર વિનાકારણ ક્રોધ કરે છે અને તેને કાંઈ પૂછીએ તો જાણે કાંઈ સાબળ્યું જ ન હોય તેમ કાંઈ જવાબ આપતી નથી હું તમને એની સ્થિતિની શી વાત કરું ? જાણે એ તદ્દન ગાડી થઈ ગઈ હોય, જાણે એ તદ્દન સૂન્યાકાર થઈ ગઈ હોય (તદ્દન ખાલી પડી ગઈ હોય), જાણે તેનામા ભૂત આવ્યું હોય, તેમ અભારે જાણે એ મધૂરમંજરી જ નથી, ડોહ બીજી જ છોકરી હોય નહિ એવી થઈ ગઈ છે ! આટલો બધો ફેરફાર તેનામા આજ સવારથી થઈ ગયો છે તેની આની અવસ્થા જોઈને મને તો કાંઈ કાંઈ વિચાર થાય છે કે મંજરીને શું થયું હશે ? ભગવતિ ! દેવી બધુંલા ! તમે 'નિમિત્તશાસ્ત્ર'મા ઘણા દુઃસ્વપ્ન દેતા હો તો એ કોનું ચિંતન કરી રહી છે ? તે મને જોઈ કહો વળી સાથે એ પાપુ બુદ્ધિ કે એના મનમા જે વસ્તુની ચિંતવના આ વખત થાય છે તે એને મળશે કે નહિ ? અને મળશે તો કેટલા વખતમા મળશે ? એ સર્વ હકીકત મને કહો.'

નિમિત્તશાસ્ત્ર. (શુકનશાસ્ત્ર.)

“મैं तेने जवाब आये के 'हु अराधर जेधने कहु छु' पछी लाछ धनशेअर' मैं लग्न कढवा माझुं मगण माटे मैं प्रथम सिद्धि-पद भूयु, लार पछी तेनी आये विशेष मगण माटे देवी सरस्वतीनु

૧ નિમિત્તશાસ્ત્ર-નિશાનીઓ જોઈ સર્વ હકીકત અને પરિણામ કહેવાનું શાસ્ત્ર એને શુકનશાસ્ત્ર પણ કહે છે નિમિત્તશાસ્ત્રના અનેક ગ્રંથો છે જેના નામો એ વિષયના જ્ઞાતા પાસેથી જાણી લેવા

૨ તાપસી પોતાની હકીકત ધનશેખર સન્મુખ કહે છે આખી વાર્તા ધનશેખર સસારીજીવ વરીકે સદાગમ સમક્ષ કહે છે

મુખકમળ આજેખ્યુ ત્યાર પછી આઠે આયોને મૂકી દીધા તે આયોની સાથે સ્ત્રીના હૃદયની કુટિલતા બતાવનાર આડીઅનળી નણ રેખાઓ દોરી ગતીગતીને ત્યાર પછી આઠે આયોને બરાબર ગોઠવી દીધી તેને ગણતા જે રકમ બાકી રહી તે અનુસારે ના, નણ આક-
શઓ મૂકી દીધા (આ આકાશઓ પ્રમાણે ફળાદેસ કરવાનો હોય છે) આવી રીતે મર્ચ ગણતરી કરવાના સાધનોની યોજના કરીને મેં દેવીને કહ્યું

“ ૧ દ્યજ, ૨ ધૃઞ, ૩ સિંહ, ૪ શ્વાન, ૫ વૃષભ, ૬ ખર, ૭ હસ્તી અને ૮ વાયસ-આ આઠ નામની નિમિત્તશાસ્ત્રમા 'આય કહેવામા આવેલ છે એ આઠે આયોના આઠ પ્રકારના બળ હોય છે ૧. કાળ. (સમય-મુજરર જરો તે) ૨ વાસર. (દિવસ) ૩. વેળા, ૪. (અવસર-ધ્યાને, કેટલો દૂર વિગેરે), ૬. મુહૂર્ત. (ચોક્કસ સમય) ૫. દિશા. (કઈ દિશાએ કયા ખૂણે વિગેરે) ૬. નક્ષત્રબળ. ૭. અહુબળ. (જેના સબધમા નિમિત્ત જેવાનું હોય તેને નક્ષત્ર અને અહુ કેવી રીતે મળે છે તેનો નિર્ણય) અને ૮ નિસર્ગબળ (એટલે કાર્યનું સ્વાભાવિક બળ) આવી રીતે આઠ આયોના બળ છે તે દરેકના આઠ આઠ પ્રકાર હોય છે

“ ‘ અને દેવી શિખરિણિ ! અત્રે જે આયો નાખી તેના પરિણામમા દ્યજ, ખર અને વાયસ આય આવી છે તેનું મળ શુ થશે તે હું તમને કહી સમજાવું છે તે તમે લક્ષ્યમા લો

“ ‘ એવી રીતે ગોઠવ્યા પછી જે આયો આરે તેના મર્મધમા નિમિત્તશાસ્ત્ર કહે છે કે-એ નણમાની પ્રથમ આયથી (પાસાથી) ચિંતા કોની થાય છે તેનો જવાબ વિન્ધારાય છે, બીજા આયથી તેનું ફળ સારું અથવા ખરાબ બેસશે તે જણાય છે અને ત્રીજા આયથી તે પરિણામ કેટલા વખતમા આવશે તે બાબતની ખબર પડે છે

“ ‘ પ્રથમ આયમા જો શ્વાન, દ્યજ કે વૃષભ આવ્યો હોય તો ચિંતવન કોઈ પણ જીવસબધી થાય છે એમ સમજવું, જો પ્રથમ આયમા સિંહ કે વાયસ આવ્યો હોય તો મૂળની (અસવ વસ્તુની-

■ આમા નિમિત્તશાસ્ત્રનો આ ચારિત્રાવિક શબ્દ. ■ એનો અર્થ આ વિષય વાચતા સ્પષ્ટ થતો ભવ છે

૨ વેળામા ચોપગથા વિગેરેનો સબધ જણાવ છે ન ૨ મા દિવસ અને ન. ૩ મા ચોપડિયુ એટલે વિસનો અમુક ટાઈમ

દાખલા તરીકે રાજધાનીનું સહેર-પાયા વિગેરેની) ચિંતવના ચાલે છે એમ જાણવું અને જે પ્રથમ આયમા ધૂમ્ર હસ્તી કે ખર આય આવે તો ધાતુનું ચિંતવન થાય છે એમ જાણવું હવે અહીં પ્રથમ 'ધ્વજ' આય આવેલી હોવાથી મયૂરમજરી કોઈ પણ જીવ સળધી વિચાર કરી રહી છે એમ જણાય છે વળી એનો કાળ અને વેળા વિગેરે જોતા માગ જોવામા એમ આવે છે કે એ જીવ તે પુરુષ છે અને તે પણ રાજપુત્ર છે અને તેનું નામ હરિ છે હવે અહીં આય જોવામા ધૂમ્ર ઉપર ખર આય આવેલ છે તેથી અવશ્ય લાભ થશે, કારણ કે નિમિત્તશાસ્ત્રમા એમ કહ્યું છે કે ધ્વજ ઉપર જે ખર આય આવે તો તે સ્થાન કરી આપે છે, ધૂમ્ર ઉપર જે ખર આય આવી હોય તો જરૂર લાભ આપે છે, જે સિંહ ઉપર ખર આય આવી હોય તો નાશ કરે છે ખાડીની કોઈ પણ આય ઉપર ખર આય આવી હોય તો મધ્યમ પ્રકારનું ફળ આપે છે

“ હવે એ લાભ દેટવા વખતમા યશે એમ તમારો પ્રશ્ન હતો તેના સળધમા જણાવવાતું કે એ લાભ મારા જોવા પ્રમાણે આજે જ થવો જોઈએ, કારણ કે ત્રીજામા વાયસ આય આવી છે એને માટે નિમિત્તશાસ્ત્રમા એમ કહેવામા આવ્યું છે કે ધ્વજ અથવા હસ્તી આય જે ત્રીજા પાદમા આવે તો વરસ દહાડે તેનું ફળ મળે છે, વૃષભ અથવા સિંહ આય આવે તો એક મહિને તેનું ફળ મળે છે, શ્વાન અથવા ખર આય આવે તો પંખવાડિયામા તેનું ફળ મળે છે અને જે ધૂમ્ર અથવા વાયસ આય આવે તો એક દિવસમા ફળ મળે છે ”

સમાગમની સરળતા.

શિખરિણીની ચતુરતા.

તાપસીની કાર્યદક્ષતા.

“ ભાઈ ! દેવીએ મારી વાત સાંભળી એટલે એના મનમા જે ચિંતા થઈ હતી તે દૂર થઈ ગઈ, તેને મારી વાત ઉપર ભરોસો આવ્યો અને જોતાજો જમાઈ તદ્દન નજીકમા જ છે, તેની સાથે પુત્રીનો સળધ થાય તો તે તેને ઘણું પસંદ હોવાથી તે (દેવી શિખરિણી) મારે પગે પડી અને જોલવા લાગી કે ‘ ભગવતિ ! તમે મારા ઉપર મોટી

૧ અહીં ધૂમ્ર ઉપર ખર આય આવી નથી પણ ધ્વજ ઉપર આવી છે અને તે શુકનશાસ્ત્ર પ્રમાણે લાભ આપે છે (મૂળ ધૂમ્ર સંજ્ઞા છે અને પ્રવતમા પણ તેમ જ છે તેથી ઉપર પ્રમાણે અર્થ કર્યો છે મારી સમજણ પ્રમાણે અહીં ધૂમ્ર બદલે ધ્વજ જોઈએ)

મહેરબાની કરી ' તમે જે વાત કરી તે તદ્દન બરાબર છે મયૂરમ જરીની પ્રિય સખી લીલાવતી નામની છે તે મને હમણા જ કહેતી હતી કે આજે સનાદે સૂર્યોદય થયો તે વખતે પોતાના અનેક મિત્રોના ટોળા વચ્ચે લીલામુદર ઉદ્યાન તરફ હરિકુમાર જતો હતો તે આપણી મજરીના લેવામાં આવ્યો હતો. એના તરફ અનિમેષ નજરે મજરી ઘોળો વખત લેઈ રહી હતી પણ ગમે તે કારણે મજરી કુમારની નજરે પડી નહિ એ લીલાવતીએ વળી વધારે એ વાત પણ કરી કે મજરીને એના સબધમાં બહુ હોંસ અને અભિલાષા થઈ છે પણ એકમા રાક્ષસો બહુ આવે છે તે પ્રમાણે જાણે પોતાની ધારણા પાર પડી શકશે કે નહિ એના વિચારથી મજરી તે વખતથી આવી અવસ્થાને પામી ગયેલી છે હવે આપે આપની જ્ઞાનચતુષ્થી જેવું જોયું છે તે પ્રમાણે તે બંનેનો સમાગમ તમે કરાવી આપો '

“ભાઈ” મેં તે વખતે શિખરિણી દેવીને જવાબ આપ્યો કે ‘ભલે એમ હોય તો હવે કુમારનો ચો અભિપ્રાય છે તે કુ બરાબર જોઈ આવું’ દેવીએ મને જવાબ આપ્યો ‘તમે સર્વ જાણો છો, અમારે તે આવી બાબતમાં શું બોલવું?’ પછી ભાઈ મેં ચિત્રપટ પર મયૂરમજરીની છબી બરાબર ચિતરી કાઢી. એ છબી સાથે લઈને હું લીલામુદર ઉદ્યાનમાં આવી ત્યાં મેં હરિકુમારને જોયો તેને મેં છબી આપી અને તેના ભાન બરાબર જોઈ લીધો મને જણાયું કે એને પણ અભિલાષા પૂરેપૂરી છે અને તે પણ મયૂરમજરી માટે તનખી રહ્યો છે હવે મારા મનમાં જે ધારણા અને હોંસ હતી તે તો પૂરી નહિ ઇ એટલે દેવી પાસે જઈ તેને ખબર આપુ અને એ સબધમાં વધારે ડરવા યોગ્ય શું બાકી રહે છે તે તેને પૂછુ આવો વિચાર કરીને હું કુમાર પાસેથી એકદમ તરત જ નીકળીને દેવી પાસે ગઈ અને તેને સર્વ હકીકત જણાવી વળી સાથે મેં દેવીને જણાવ્યું કે ‘હવે હરિકુમાર તો મારી મુઠીમાં આવી ગયો છે એ સબધમાં શું કરવું છે તે કહો’ આ હકીકત સાંભળી દેવી શિખરિણી બહુ રાજી થયા અને પોતાની દીકરી મજરીને કહેવા લાગ્યા ‘દીકરી’ આ ભગવતી તાપસીએ જે વાત કરી તે તારા સાંભળનામાં બરાબર આની? હવે તને તારા હૃદયવલ્લભ જરૂર મળશે’ મજરીએ આ વાત સાંભળી પણ તેના મનમાં તે વાતનો ભરોસો ન આવ્યો

૧ આ સવ વાતો ધનશેખર પાસે વાપસી બધુવા કહે ૨ ધનશેખર સસારીદત્ત છે તે પોતાની આખી વાત સનાગમ સમક્ષ કહે છે.

એટલે કાંઈક સરમાઈ જઈને બોલી ઉઠી ‘ માશુ ! આવું ટેકાણા નગરનું બોલી મને શા માટે છેતરો છો ? ’ દેવી સિખરિકાને જણાયું કે હજી એ વાતનો મંજરીને વિશ્વાસ પડ્યો જણાતો નથી એટલે પછી વધારે વખત કાઢવામા કાંઈ સાર નથી એમ જાણી તેણે તુરત જ તે હઠીકત મહારાજ નીવડકને જણાવી મયૂરમંજરી સાથે હૃદિકુમારના સમ્બધ થાય એ વાત મહારાજ નીવડકને પણ બહુ પમદ આવી પછી આ સમ્બધ ગોઠવી આપવા માટે-વિનાહ કરના માટે મને એ રાજસાહીએ હમણા જ મોકલી છે ભાઈ ! ચિત્રપટમા જે કન્યાની છબી ચિતરી હતી તેની આ પ્રમાણે હઠીકત છે, તે આ કન્યા છે અને એ બાબતમા મારી આ પ્રમાણે હીલચાલ છે તે પૂછેલા સર્વ સના લોનો આ પ્રમાણે જવાબુ જમાવ્યો છે ”

સુદર ચિત્રપટ-આલેખ દર્શન.

વિદ્યાધર મિથુન-વિરહી રાજહસિકા,

દ્વિપદી કવિતાવી સદેહનિર્ણય.

ભાર પછી મેં (ધનરોખરે) દેવી તાપસીને પૂછ્યું “ દેવી ! તમે હાથમા કાંઈ લીધેલ દેખાય છે, તે વળી શું છે ? ”

મારો સવાલ સાંભળી તાપસીએ જવાબ આપ્યો “ ભાઈ ! મંજરીએ પોતાને હાથે આળેખેલ એ જ ચિત્રો છે ”

મેં વળી એક વધારે સવાલ કર્યા “ એ તો ઠીક, પણ એ ચિત્ર પટો તમારે સાથે લઈ જવાનું પ્રયોજન શું છે ? ”

તાપસીએ સ્પષ્ટ જમાવ્યો આપતા કહ્યું કે “ એમ બનના ભોગ છે

ચિત્રપટ પ્ર કે કદાચ કુમારને મારા વચન ઉપર વિશ્વાસ ન

થો જ ન આવે, તો તેની રાક્ષા દૂર કરના માટે મંજરીનો બરા

બર ભાવ સૂચવે એવા આ ચિત્રો છે કુમારની નકા દૂર કરવા સારૂ તે હું સાથે લેતી આવી છું જરૂર પડશે તો તેનો ઉપયોગ થશે ”

હું એકદમ બોલી ઉઠ્યો—“ દેવી ભગવતીએ સર્વ ગોઠવણ બહુ સારી કરી છે ! તમારી વ્યવસ્થાથી તમે કુમારને જીવંત આણ્યું છે અભારે કુમારની દસા એટલી ખગળ થઈ ગઈ છે કે તેના પ્રાણ રહેના મુશ્કેલ છે ચાલો, ભારે આપણે હવે કુમાર પાસે જઈએ અને તેની ચિંતા અને મનની ખીડા ઓછી-કરીએ ’

ત્યાર પછી હું અને દેવી તાપસી (બધુલા) રાજકુમાર હરિ જે બ્રિજિયામા હતો ત્યા ગયા તાપસીએ રાજાનો જે ચિત્રવર્ણન હુકમ આ સબધમા થયો હતો તે કુમારને જણાવ્યો તાપસીએ મને કહી હતી તે સને વાત મેં પણ કુમારને બરાબર જણાવી, પરંતુ કુમારને કોઈ પણ રીતે એ વાત ઉપર ભરોસો બેઠો નહિ તેને તો એમજ લાગ્યું કે તેની ચિંતા દૂર કરના સાફ આ આખો બનાવ મેં કૃત્રિમ રચ્યો છે, પછી તેના મનમા બરાબર વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરના સાફ પોતાની સાથે બેવડા કપડામા ચીંટાળી રાખેલ જે ચિત્રપટ્ટો હતા તે તાપસીએ તેને બતાવ્યા કપડા છોડીને તે ચિત્રો કુમારે જોવા માલ્યા પ્રથમ છબીમા કુમારે આ પ્રમાણે જોયું એક મુદર વિદ્યાધરનું જોડણું ૧ વિદ્યાધર (દપતિ-શ્રીપુરુષ) છે તે અતિ રમણીય અને બરાબર માપસર છે, ઉજળા રંગે તેમા પૂરવામા આવ્યા છે, અદરના ભાગે બરાબર ઠાંચા નીચા જોડવીને એવો મુદર દેખાવ કવા છે અને યોગ્ય આભૂષણો એવી ઠચિત રીતે પહેરાવવામા આવ્યા છે કે ઝીણી ઝીણી રેખાઓ સુદ્ધ બરાબર સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે, એ આખા જોડલાની અવધન રચના નાના નાના મિદુઓ મૂકીને એવી તો વિલક્ષણ કરવામા આવી છે કે એમા નવીન પ્રેમની ઉત્સુકતા સ્પષ્ટ જણાઈ આવે, એ વિદ્યાધર દપતિ પ્રેમથી એકબીજા સામી અત્યંત આનંદથી નજર મેળવી રહ્યા છે અને અતિ આકર્ષક પ્રેમનું સામ્રાજ્ય તેમની નજરમા પણ જણાઈ આવે છે એ ચિત્રપટ્ટની નીચે નીચે લખેલ કવિતા લખવામા આવી હતી ૧

પ્રિયતમરતિયિનોદસમાપળરમસચિલાસલાલિતા ।

સતતમહો ભવન્તિ નનુ ધન્યતમા જગતીહ યોષિત ॥

અભિમતપદનકમલરસપાનલાલિતલોલ્લોચના ।

સુચરિતફલમનર્ચ્યમનુભવતિ શમિયમમ્બરચરી યથા ॥

“ પોતાના હૃદયવલ્લભ પ્રિયતમ સાથે પ્રેમશુભ, પ્રિતોદ, ભાવણ, પ્રેમોત્સાહ અને વિવાસથી લાલિત થયેલી લલનાઓ આ દુનિયામા ખરે

૧ જ્યારે હાથીઘાટ પર ચિત્રકામ કરતું હોય છે ત્યારે બિંદુઓ (dots) મૂકીને કામ ચાલુ છે એ કામ પણ ક્રમેવ છે, પણ દુષ્ટિકાર ચિતારાઓ એવું કામ અત્યારે પણ કરે છે

૨ અને ‘દ્વિપદ’ ખડક કહે છે એના પ્રત્યેક પાદમા ૨૮ માત્રા હોય છે એને પ્રાકૃત બલનો છઠ કહ્યો છે

ખર વિશેષ ભાગ્યશાળી હોય છે અને આ વિદ્યાધરીની પેઠે એવી સ્ત્રીઓ મનપસંદ વદનકમળના રસનું પાન કરાવી પોતાની આખોને તૃપ્તિ આપતી હોઈ પૂર્વ પુણ્યના ફળરૂપ અમૂલ્ય સુખ અનુભવે છે ^૧ આવી રીતે પ્રથમ ચિત્રપટની હરીકૃત કુમારે બેઠા લીધી

ત્યાર પછી બીજી છબી હાથમાં લીધી તેમાં એક રાજહસીને ચિતરવામાં આવી હતી મોટા દાવાનળ જગલમાં ઉત્પન્ન થયો હોય તે વખતે જગલની લતા જેવી દૃઢ થઈ ગયેલી લાગે, અત્યંત હિમ પડનાથી કમળની ડાડલી જેવી શ્યામ લાગે, પ્રભાતમાં સૂર્યનો ઉદય થતા ચંદ્રની લેખાની ઝાંતિ જેવી ચોરાઈ ગયેલી દેખાય, ભાગેલી તૂટેલી અને ચીમળાઈ ગયેલી આખાની માજર જેવી લાગે, સર્વ નાશ પામી ગયેલ કૃપણ સ્ત્રી જેવી લાગે, તે પ્રમાણે સર્વ પ્રકારની કાંતિ અને તેજ વગરની, અત્યંત શોકના દબાવણથી સર્વ અવયવે દુર્બળ થઈ ગયેલી અને જળે પ્રાણ આવી રહેલી તે રાજહસી બેવામાં આની એ બીજા ચિત્રની નીચે પણ નીચે પ્રમાણેની એક દ્વિપદી ખડ રૂપે કવિતા લખવામાં આવી હતી

इयमिह निजकहृदयवल्लभतरंदष्टविमुक्तहसिका ।
तदनुस्मरणखेदविधुरा यत शुष्यति राजहसिका ॥
रचितमनन्तमपरभवकोटिषु दुः सहतर फल यया ।
पापमसौ नितान्तमसुखानुगता भयतीदृशी जन ॥

“ આ રાજહસી પોતાના હૃદયમાં રહેલા વહાલાને નજરે બેસાડી તેથી વિયોગ પામેલી હસી જેમ તેને વારંવાર યાદ કરી કરીને વધારે વધારે ખેદ પામે તેની જેમ સુકાઈ જાય છે જેણે બીજા કોઈ ભવોમાં જેનું ફળ ન સહન કરી શકાય તેવું અનંત પાપ કર્યું હોય છે તેને હે મનુષ્યો ! આવી અસુખ (દુઃખ) ની દશા જરૂર પ્રાપ્ત થાય છે ”^૨

૧ અહીં અન્યોક્તિ અટકાર છે ભાગ્યશાળી સ્ત્રીઓ પતિ સાથે સમાપલ્લુ વિગેરે કરીને ખર સુખ અનુભવે છે વિદ્યાધરના બેઠલા પેઠે સુખ અનુભવવા હરિકુમારને અત્ર આમત્રણ છે વિદ્યાધર મિથુનને ઓ જે વાત બતાવી છે તે ભવિષ્યમાં પોતે અને કુમાર (મજરી અને હરિ) અનુભવે એવી હૃદયભાવના બતાવી છે

૨ વલ્લભતરંદષ્ટને બદલે વલ્લભ રતંદષ્ટ પાઠ પ્રવર્તમાં છે આ દ્વિપદીખંડમાં અનુક્રમે ૨૩, ૨૧, ૨૭, ૨૦ માત્રા છે એ પ્રાકૃત છંદ જલ્લાય છે

૩ આ પણ અન્યોક્તિ છે રાજહસીની વિરહદશા બતાવી પોતાની એવી દશા વર્ણવે છે

આ બન્ને ચિત્રો જોયા પછી અને તેની નીચે લખેલી કવિતાઓ વાંચ્યા પછી હરિકુમારના મનમાં વાત બેઠી કે અહો !
 બાવમારી આ રાજકુમારીની કુશળતા ભારે જાણાય છે । એ વળી
 હરિકુમાર રસીક ઘણી દોષ તેમ પપુ જણાય છે । એનામાં
 સારરહસ્ય ગ્રહણ કરવાની શક્તિ પપુ ઘણી સારી હોય એમ એના
 ચાતુર્ય પરથી લાગે છે । સાથે વળી પોતાનો સાચો ભાવ અત
 ક્ષણથી અર્પણ કરવાની શુદ્ધ બુદ્ધિ તેની સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે ।
 અને ખરેખરો તેનો માસમા દૃઢ પ્રેમ હોય એમ પણ ચોખ્ખુ જણાઈ
 આવે છે । આ પ્રમાણે ધારવાનું કારણ એ છે કે એણે પ્રથમ હખીમાં
 વિદ્યાધર દપતીને ચિતરીને પોતાના અતકરણમાં હોડામાં હોડી શી
 અભિનાયા છે તે બતાવી આપી છે (એની લગ્નભાવના કેની છે એ
 પ્રથમ ચિત્રથી જણાય છે) અને બીજા ચિત્રમાં વિરહી રાજહસીને
 ચિતરીને પોતાની અભિવાધાવાળી વસ્તુ ન મળનાથી પોતાનામાં કેટલી
 દીનતા આવી ગઈ છે તે બતાવી આપ્યું છે । ચિત્રપટમાં એણે એવો
 મુંદર ભાવ ઉપજાવ્યો છે કે એટલાથી જ આ હકીકત સ્પષ્ટ થઈ જાય
 છે અને વળી એ બન્ને ચિત્રોની નીચે કવિતા (દ્વિપદીખંડ) મૂકીને
 તેણે તે જ ભાવાર્થને પૂરેપૂરો સ્પષ્ટ કર્યો છે ।

કુમારે ત્યાર પછી પોતાની પાસે રહેલા મન્મથ વિગેરે મિત્રોને
 હખી બતાવી મિત્રો તો તેના મનની વાત જાણતા હતા તેઓ એકદમ ખોલી
 ઉઠ્યા, “ અરે ! કુમાર ! મિત્ર ! ઉઠ ઉઠ ! અને જઈને એ બાપડી
 રાજહસીને જરા ધીરજ આપ એનામાં શાંતિ પૂર અને એની ધારણા
 સ્થિર કર દોષ મરતુ હોય તેની ઉપેક્ષા કરવી એ ઠીક ન કહેવાય. ”

કુમારે જનાબમાં માન એટલું જ કર્યું કે “ બહે આલો, તેમ
 કરીએ ॥ ”

હરિમંજરી લગ્ન.

ત્યાર પછી સર્વે રાજભવને ગયા નીલકંઠ રાજાએ ઘણા માનપૂ
 વૈક પોતાની વહાળી મયૂરમંજરી પુત્રી હરિકુમારને આપી હરિકુમાર
 અને મયૂરમંજરીનો લગ્નમહોત્સવ ત્યાર પછી શુભ દિવસે થયો બહુ
 આજરથી લગ્ન કરવામાં આવ્યા

મંધુનત્તવિદ્યુળિતમૂરિજનો, વહ્નલોઠ્ઠયથેષ્ઠિતવત્તધન ।
 દુસદામપિવિસાયતોપકરો, જનનતેનસ્વાદનપાનપર ॥

“ અનેક માણસો (તે અવસરે) મુંદર રસપાનથી મસ્ત થઇ તેમા લલ્લદ થઇ ગયા, અનેક લોકોને તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે દાનમા ધન આપવામા આવ્યુ, એ લગ્ન એવા મુંદર વયા કે દેવતાઓને પણ તેથી અત્યંત વિસ્મય અને આનંદ થયો, લોકો તે વખતે નાચનામા ને ખાવાપીવામા બહુ આનંદથી આસક્ત થઇ ગયા ”

હાર પછી (તે અવસરે) દેવગુરૂની મોટા આડબરથી પૂજાઓ રચનામા આવી, સામન્ત લોકરીઓને બહુ માન આપવામા આવ્યુ, પ્રેમીવર્ગને હોંસેથી પહેરામણીઓ કરનામા આવી, રાજલોકોને પ્રસન્ન કરવામા આવ્યા, પ્રધાનવર્ગને સતોષ આપવામા આવ્યો અને એની રીતે સર્વે ઉચિત ક્રિયા કરવામા આવી એવી રીતે વિવાહનો આનંદ સર્વે પ્રસરી રહ્યો

પ્રકરણ ૬ કું.

મૈથુન યૌવન મૈત્રી.

લડંઠ રાજાને મયૂરમજરી પોતાના હૃદયથી પણ વધારે વહાલી હતી એ સર્નાંગસુદર પ્રેમી નિપુણ મયૂરમજરીને પોતાની પત્ની તરીકે પ્રાપ્ત કરીને પોતાના મિત્રોથી પગવરેલો હરિકુમાર અનેક પ્રકારના યોગ્ય આનંદ કરવા લાગ્યો અને તે વખતે રત્નદ્રીપમા તેની ઘણી વિખ્યાતિ થઇ રાજા નીલકંઠને પુત્ર નહોતો તેથી તેના ભાયાતો અને તેનો આખો પરિવાર હરિકુમાર ઉપર શ્રીદા થઇ ગયો અને હરિકુમારમા અનેક પ્રકારના ગુણો તેમને આનંદ આપતા હોવાથી તેઓ સર્વે તેના તરફ વધારે વધારે ઈચ્છાતા ગયા અને આખરે વાત એટલે સુધી બની આવી કે આખુ અતપુર લોકો અને રાજ્યમહળ હરિકુમારના નામપર શ્રીદા થવા માહ્યું, હરિના નામથી અતોષ પામના લાગ્યુ અને હવે ઉપર વારી જવા લાગ્યુ

હરિકુમારનો પ્રેમ,
પુણ્યોદયથી આનંદ,
મિત્રોનો સખધ.

અને અનુહીતસકેતા ^૧ મારા ઉપર તો તે હરિકુમાર એટલો બધો એક રાખતો હતો કે મારાથી એક ક્ષણ વાર પણ તેનાથી દૂર રહેવાનું શક્ય ને તેને ગમતું નહોતું અને મારો વિચાર લગાર માત્ર પણ તે ઇચ્છતો નહોતો. મારી સાથે પુણ્યોદય નામનો બા મશાળી અને સદ્ ભાવપૂર્વક આવે એક સખનાર મિત્ર હતો તેને મારો તેની સાથે સખધ બરાબર જમાવી દીધો હતો અને તેને લઈને તેની સદ્ભાવ મને મળતો હતો અને એક પણ મળતો હતો, તેની સાથે રહેતા ઉપમા ન આપી શકાય તેવું વિષયમુખ ભોગવના મળતું હતું, દેવતાઓને પણ મળવા મુશ્કેલ એના વિશ્વાસના સાધનો પ્રાપ્ત થતા હતા, ઉત્તમોત્તમ પુરુષો પણ જેની ઇચ્છા કરે એવી સારી સોબત મને મળતી હતી, મારા જ્ઞાન અને સમજાણની રક્ષિતા પણ ઘણો વધારો થતો હતો, લોકમા મારા યશના હક બહુ ભરેલી વાત હતા અને મારા ગૌરવમા ખરેખરો વધારો થતો હતો.

સાગરમિત્રની અસર.

આવી સર્વ પ્રકારની મને અનુકૂળતાઓ^૧ અને સગવડો હોવા છતાં મારા સાગરમિત્રની પ્રેરણાથી મારા મનમા અનેક નવા નવા સંકલ્પ વિકસી થવા કરતા હતા અને વિચાર આવતો હતો કે અહો! આ હરિકુમાર સાથે મારે દોસ્તી થઈ છે તે તો પૈસા પેદા કરવાની બાબતમા ઘણી અઘરપુ કરનારી છે, માગ નહ બરાબર મારા જાણતા નથી, આ તો હાથે કરીને નકામો અનર્થ ઊભો કર્યો છે, આ હરિકુમારે તો મને વગર પૈસાનો નોકર કરી લીધો છે, હું અહીં રજા એકઠા કરવા આ થોડું અને મારે બેટલા તે એકઠા કરવાની ઇચ્છા હતી તેટલા

૧ સસારીજીવ (ધનશેખર) પોતાની વાતો અનુહીતસકેતા આનંદ કહેવા બોલે છે.

૨ અનુકૂળતા પુણ્યોદયની કૃપાથી હતી પણ મનમા ધનની આસા વધારે હતી આઠ લોકમા થવા જ કરે છે પણ પુણ્યોદય દેખાતો નથી એટલે એ સાચા સર્વ પોતાની સંકિતનો છે એમ ધારવાની ગણીશ બૂલ પ્રાણી કરે છે અને પછી ભણે અટાંથી કદિ જુદું જ નથી એવી મોટા પાયાપર બાજી માટે છે સાગરની પ્રેરણાઓ ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે.

અહીં આત્મા છતા હજુ પણ મેં પ્રાપ્ત કર્યા નથી આ તો લોકોમા વાત કરે છે એવું મારે પણ થયું કે રાસમ ફિલ સગ્રામ, સ્વર્ગે સર્વ સુખાકરે । યાવત્તત્રાપિ સગ્રામો, રજ્જ્વો દામહસ્તક ॥ ‘ સર્વ શુભ આપનાર સ્વર્ગ ગધેડાને મળ્યું તો ખરૂં, પરંતુ ત્યાં એ હાથમા દોરડા (દામપા) સાથે એક ઘોળી તેને મળી ગયો, ’ હું તો અહીં કોઈ પણ પ્રકારની અડચણ વગર ગતો એકઠા કરીશ એમ ધારીને આવ્યો હતો તેમા વળી પેલા ગધેડાની પેઠે મને વિનરૂપ આ મિત્ર અહીં મળી ગયો હવે મારાથી એને સર્વથા છોડી શકાય તેમ તો નથી, ડારણ કે એ આખરે

મિત્રતાએ
સ્વાર્થાધતા

રાજપુત છે, જખરો છે અને મારા ઉપર કોપાયમાન થયો હોય તો માફ સર્વસ્વ હરણ કરી મને ભીખારી બનાવી મૂકે તેવો છે માટે મારે કોઈ કોઈ વખત તેનાથી

બહુ દૂર રહેવું, વળી કોઈ વાર તદ્દન તેની પાસે રહેવું, કોઈ વખત તદ્દન સામાન્ય રીતે જ તેની સાથે વર્તન કરવું અને તેવી રીતે વળી કોઈ વખત તેની પાસે જઈને તેના મનનું રજન કરી આવવું, કારણ કે મારે તો ગમે તેમ કરીને રત્નો એકઠા કરવા છે, તે આખતમા મારી એકતા અને નિષ્ઠા છે અને મારા સ્વાર્થને વાધો ન આવે તેવી રીતે મારે હરિકુમાર સાથે વર્તવું યોગ્ય છે

ધનની સાથે ચેડા.

ઉપર પ્રમાણે જે ધારણા મેં મારા મન સાથે કરી હતી તેને મેં બરાબર અમલમા મૂકી આખરે ઘણા પ્રયાસથી મેં રત્નો એક મોટા ઢગનો એકઠો કર્યો એ ગત ઉપર મને એટલી બધી મૂર્છા લાગી ગઈ, એનામા હું એટલો બધો આત્મક્રાંત થઈ ગયો અને એ ઢગવા ઉપર મને એટલો તો મોહ વધી પડ્યો કે તેની સાથે વિવેકી માણસોને હસવું થાય તેવા અનેક પ્રકારના ચેડા કરવા લાગ્યો. એ રત્નો ઉપર અત્યંત મૂર્છા લાવીને કોઈ કોઈ વાર આખો કાઢી ફાડીને તેને વારંવાર નેચા કરું, કોઈ વખત તેને હાથથી પપાળું કોઈ વખત તેને હાથમા લઈને ઉછાળું, કોઈ વખત છાતી ઉપર દાબી રાખીને મનમા રાજી રાજી થઈ બેઠું, કોઈ વાર એને દોડો ખાડો ખોદીને તેમા ખૂબ નીચે દાદું અને પાછો જે સ્થળે દાટ્યા હોય તે યાદ રાખના માટે ત્યાં અનેક પ્રતીકની

૧ ‘ નસીબ જે ડગલા આજળને આજગ ’ એ વાત અત્યંત યથા

૨ ધનના વિચાર, ધનની વાત, ધન સાથે ધમાધમ, ધનસબંધી ચર્ચા-એ સર્વ સસારી પ્રાણીને બહુ ગમે છે એનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ રીતે બહુવા માટે જુઓ અધ્યાત્મકપદ્ધતિ-પ્રસ્તાવ પાંચમો

નિતાનીઓ કરૂં, વળી મને એ જગ્યાએ રત્નો મૂકતા કોઈએ
હશે એની શકા લાવીને પાછા તે રત્નોને જમીનમાંથી કાઢી
પાછા તે રત્નોને બીજે સ્થાને જમીનમાં દાડું અને પાછો
બરાબર રાખુ, ફરીવાર નિતાનીઓ તપાસું અને વળી તે રત્નો
વારવાર નેત્રા કરૂં વાત એટલે મુઠ્ઠી વધી પડી કે મને કે
ન આવે, પાનનો પાપુ વિશ્વાસ ન આવે અને એવા ગેરભરો
પાપુ મને રાત્રે ઉઘ પણુ ન આવે અને દિવસે પાપુ
ન પડે, સાગરમિત્રની અસરતળે ધન ઉપર મને આવે
ધન ઉપર આની મૂર્છા થઈ, ધનસબંધી આવા વિચારો
વચ્ચે વચ્ચે કોઈ વખત જરા સમય મેળવીને હુરિકુમાર
આવું અને તેને રીઝવી આવું, બાકી આખો વખત ઘરે રહી
વધારે રત્નો એકઠા કરવાની યોજના કર્યા કરૂં રત્નમા મા
લાગી ગઈ, રત્નપર માફ મન થોડી ગયું અને રત્નની વિચાર
રત્નમા આનવા લાગ્યા મારા મનમાં એવો વિચાર થયો કે
પમા જેટલા રત્નો તેટલા સર્વ એકઠા કરીને પછી મારે ગામ
દુર) જઈ^૧

યૌવન મૈથુનનો પરસ્પર જલ્પ.

મારી સાથે તેઓનો સબંધ.

અંત કરણુ આધિપત્ય મૈથુનને.

ગાનર્તુ સ્થાન યૌવનમિત્રને.

ભદ્રે ! આવી રીતે હું રત્નદ્રીપમાં રહેતો હતો તે વખતે^૧
મિત્રોની સંબંધમાં એક બીજો ઘણો જાણવા જેવો બનાવ
જાહેર થયો તે હું તને કહી સમજાવું હું તે તું ધ્યાન રા
સાચળ તારા ધ્યાનમાં હશે કે અગાઉ કર્મપરિણામ

મહારાજની મહાગત્વી જે આ ત્રણે યુવનમાં કાલપરિપુતિના ના
બહુ સારી રીતે પ્રસિદ્ધ થયેલી છે તેની કેટલીક હકીકત તને જાણ
હતી હવે એ મહારાણીના જે ખાસ ગોકરો છે તેઓના નામ અ
ક્રમે યૌવન અને મૈથુન છે તે બંનેની વચ્ચે એક વખત નીચે પ્રમ
વાતચીત થઈ

૧ વન મળવા માટે છે ત્યારે પછી આખા ગામનું પાણી ઘર તરફ વાળવ
શક્તિ પાવ છે આ દરેકજના અનુભવનો વિષય છે

૨ હુઓ પ્રેરતાવ બીજો પ્રકરણ બી ૬

યૌવન^૧—“મિત્ર મૈથુન! સસારીજીવ હાલ આપણા મપાટામાં આવ્યો છે તારા ધ્યાનમાં હશે કે હાલ એ ધનશેખરનું રૂપ અને નામ ધારણ કરીને રહેલો છે મને લાગે છે કે હવે અત્યારે તારે પપ્પુ તેની પાસે જવાનો વખત છે અત્યારે આપણો અવસર છે, માટે ચાલો, આપણે તેની પાસે જઈએ ”

મૈથુન—“ભાઈ! જો એમ હોય તો તે ધનશેખર જ્યાં હોય ત્યાં તું મને લઈ ચાલ, અને મારો એની સાથે બરાબર સંબંધ પણ જોડી આપ મને તારી સાથે આનવામાં બહુ ગમ્મત આવશે ”

યૌવન—“મિત્ર! હું અગાઉ પણ એ (ધનશેખર)ની પાસે ગયો હતો તે વખતે એણે મારી ઠીક આમનાવામના કરી હતી, મને સાડા માન આપ્યું હતું અને મારી સેવાચારી પણ ઠીક કરી હતી, માટે હું તને જરૂર તેની પાસે લઈ જઈશ અને તેનો અને તારો સંબંધ કરાવી આપીશ એ ધનશેખર એની પ્રકૃતિનો છે કે એની સાથે સંબંધ કરવામાં મન આવશે ”

બન્ને અતરંગ મિત્રોએ આ પ્રમાણે અદર અદર વાર્તા કરી અને ત્યાર પછી બન્ને મારી (ધનશેખરની) પાસે આની પહોંચ્યા પછી યૌનનમિત્રે મારી સાથે વાત શરૂ કરી “ભાઈ ધનશેખર! આજે હું મારી સાથે એક મિત્રને લેતો આવ્યો છું, તે બહુ સારો છે, સંબંધ કરના લાયક છે અને યોગ્ય છે જાણે હું જ છું એમ યૌવનનું યોગબાધુ ગણીને તારે હવે પછી એની સાથે સંબંધ કરવો એ મિત્ર જ્યારે હું હોજી અને તે આવેલો હોય ત્યારે તને ધણો આનંદ કમવે તેવો છે, બહુ મુખ આગે તેવો છે અને લહેરમાં મસ્ત કરાવે તેવો છે અથવા તો દુઝતી અને વાછડીનાળી ગાયના આટવા બધા વખાણ કરવાની કાંઈ જરૂર પપ્પુ નથી ”

યૌવનમિત્ર જેને હું કેટલાક વખતથી બહુ સારી રીતે યોગ ખતો હતો તે આટલું બોલીને મુખ રહ્યો વાસ્તવિક વધારે હકીકત તો એ હતી કે મહા બચકર અનત હું ખોના ખાડામાં ધકેલી દેવાના કારણસર એ મિત્ર હતો, પરંતુ મોહરાજના દોષથી અને તેણે બંધાવેલા ખોટા વિચારથી તે વખતે હું

૧ યૌવન—જીવાની, યુવાવસ્થા આ ‘વય’ સૂચવે છે મૈથુન—ત્રીસબધ આ ‘ધન્દ્રિયનો વિષય’ સૂચવે છે યૌવનકાળમાં મૈથુનનું જોર ખૂબ હોય છે

તેને બરાબર ઝોળખી શક્યો નહિ, સમજી શક્યો નહિ, લકડખા લઈ શક્યો નહિ. મારી પાસે સાગર સાથે મૈત્રી કરાવીને પણ વિધિ શાત થઈને બેઠો નહિ, બાપુ હજી મારી વિટબણામાં કાંઈ બાકી હોય તે પૂર્ણ કરવાને વળી મૈથુન સાથે મૈત્રી કરાવી લોકોમાં પણ કહેવત કે ડાટના ઉપર ઘણો ભાર લાદ્યો હોય અને તેના ભારથી તે દબાઈ જતો હોય અને મુખેથી ગાગર્યા કરતો હોય (બૂમ પાડતો હોય) તેમ છતાં પણ તે વખતે તેની પીઠ ઉપર જે ન સમાઈ શકે તે તેને ગળે બાંધવું^૧

યૌવનની ઉપર પ્રભાણે વાત સાબળીને હું તદ્દન મોહથી ઘેલો. થઈ ગયો અને મનમાં તે બન્ને ઉપર પ્રીતિ લાગીને સ્થાનો ગો યતરગથી તે બન્નેને મારા ખાસ મિત્ર તરીકે સ્વીકાર્યા હ. વા યા અને તેમને જણાવી પણ દીધું કે હવે પછી તેમની સાથે હું સાચી પ્રીતિ રાખીશ. વળી મારા અતરંગ રાજ્યમાં એક સ્નાન્ત (હૃદય-અત કરપુ) નામનો મહેલ હતો તેના અધિપતિ તરીકે એ મારા મૈથુનમિત્રની સ્થાપના કરી અને તે પ્રાસાદમાં તેને રહેવાતું જણાવ્યું. વળી એ સ્વા ત નામના મહેલની પાસે જ બીલો ગાડ (દેહ-શરીર) નામનો પ્રાસાદ હતો. આ મારા યૌવનમિત્રને સ્થાપ્યો અને તેનું અધિપતિપણુ તેને સોંપ્યું^૨

યૌવન મૈથુનની અસર.

હાર પછી એ બન્ને નવીન મિત્રો પોતપોતાના મહેલમાં રહેવા લાગ્યા, મારી ઉપર પોતાની અનેક પ્રકારની અસર વિલાસ અને નીપજવવા લાગ્યા અને પોતાનું બેર જણાવવા લાગ્યા. યૌવનમિત્રે મારામાં રમતગમત, વિલાસ,

૧ અને તેટલો ભાર ઊંટની ઉપર લાદવામાં આવે છે. પછી વધે તો તેને ગળે લટકાવવામાં આવે છે. મતલબ ગમે તે પ્રકારે તેનાપર વધારે વધારે ભાર લાદવામાં આવે છે. અહીં વિધિને (નસીબને) જણાવ્યું કે સાગર (લોભ)ની અસર તળે હજી પૂરતું કામ થયું નથી તેથી વળી મૈથુનસાથે દોસ્તી કરાવી અને તેમ કરીને ધનશેખર પર મોહનો બોલો વધારવાનો ઉદ્દેશ છે.

૨ યૌવન-હુવાનીદોર સર્વ અવયવોમાં દેખાય છે. અદરથી મૈથુન પ્રેરણા કરે છે. એકલો યૌવન આત્રમાં હોય તેથી કાંઈ થઈ નથી. અદરની પ્રેરણા મૈથુન કરે ત્યારે યૌવન મસ્તી કરે છે. આ બન્ને પ્રાસાદોની કલ્પના બરાબર યુક્ત છે.

ચાળા, ઠકામરકરી અને ચૂરવીરતા આદિ મનને હરણ કરે તેવા અનેક ગુણો ઉત્પન્ન કર્યા મૈથુનમિત્રે તો મારામા એવી અસર ઉત્પન્ન કરી કે હું સંકરો. સ્ત્રીઓની સાથે ભોગવિલાસ કરૂં પણ દાનનળમા જેમ ગમે તેટલા લાકડા નાખનામા આવે પણ તે ધરાય નહિ તેમ મને ગમે તેટલી સ્ત્રી આવે ભોગવિલાસ કરતા છતાં તૃપ્તિ જ થાય નહિ સાર પછી મને ગામમા રહેતી સૌથી મુખ્ય બાપીતી ગણિકા સાથે ભોગ વિલાસ કરવાની મૈથુને અદરથી પ્રેરણા કરવા માડી, પણ અદરનો ભુનો સાગરમિત્ર જે ધનનો ઘણો લપટી હતો તે મને સમજાવે કે તેમ કરવું નહિ, કારણ કે તેમ કરવામા પૈસાનું નુકસાન થાય અને એકઠી કરેલી પુણ્ય વિનાશ થામે આવી રીતે એક બાળુ મૈથુનમિત્ર મને વિલાસ કરવાની આજ્ઞા કરે અને બીજી બાળુએ સાગરમિત્ર મને ધનના લોભથી તેમ કરતો અટકાવે-આવી રીતે મારે તો એક બાળુ નદી અને બીજી બાળુ વાઘવાળી વાત થઈ, હું ઘટ્ટી કરોડી સ્થિતિમા આવી ગયો, હું વધારે વધારે મુઝવણમા પડતો ગયો વાત એમ હતી કે મને સાગરમિત્ર ઉપર ઘણો પ્રેમ હતો, તે મને સર્વથી વધારે પહોંચી હતો અને તેના તરફ મને સાધારણ રીતે વધારે ખેંચાણ હતું, પણ તે સાથે જ હું મૈથુનની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવાને શક્તિમાન નહોતો. છેવટે બન્ને ઉપરના પ્રેમને લીધે મેં એક અતિ ભયંકર ઘટના કરી, કારણ કે મારી ઇચ્છા મને તેમ કરીને બન્નેના પચનને અને હુકમને માન્ય કરવાની હતી.

સાગરનિવારણાતુ પરિણામ.

બંને મિત્રને રાજી રાખવા ખાતર મેં એવો વિચાર કર્યો કે મૈથુન લોભીના વિલાસ સેવવાની મારી ઇચ્છા તૃપ્ત થાય અને મારે ધન ખરચવું ન પડે તેટલા માટે જે કોઈ બાળવિધના ની અતિ ઇચ્છતા સ્ત્રી હોય, અથવા રાડીરાડ હોય, અથવા જેનો પતિ પરદેશ ગયો હોય અથવા કોઈ ભગત સ્ત્રીઓ હોય અથવા વગર મૂલે અથવા તદ્દન નામના પૈસા આપવાથી વશ થાય તેવી જે સ્ત્રીઓ હોય તેમની સાથે ભોગ ભોગવવો સાગરમિત્રની બીકની અસરતળે અને મૈથુનનો હુકમ માનવા ખાતર આવી રીતે મેં ન કર્યો કાર્યાકાર્યનો વિચાર, કે ન કર્યો લોકવાજનો વિચાર, અને તદ્દન મૂઢ મનનો થઈને એવી સ્ત્રીઓમા ભટકવા લાગ્યો. આના પ્રકારની મારી વર્તનાથી આખરે મેં મર્યાદા છોડી દીધી અને લાજ વગરનો થઈને છેવટે ઢેઢડી

અને જાણી જોઈ હવડી સ્ત્રીઓમા પણ રખડવા લાગ્યા, મારે તો નમે તેમ કરીને પેસા ખરચવા નહોતા અને લોખ લોગવ્યા વગર રહેવું નહોતું આવી રીતે અનાજ અને નીચ સ્ત્રીઓમા ફરતા લોકોમા મારી બહુ અપકીર્તિ થઈ અને તે તે સ્ત્રીઓના સગામબધીઓએ મને ઘણો માર માર્યો, માફ ઘણું અપમાન કર્યું અને લોકોમા હું ઘણી હલકાઈ પામ્યો હું હરિકુમારનો મિત્ર હતો અને તે વખત મુધી અદર પુણ્યોદય મિત્ર જાતો હતો તેથી એવી સ્ત્રીઓના સબધીઓએ મને મારી નાખ્યા નહિ, પૂરો કંઈ નહિ, તેમ જ મને કોઈ પ્રકારની સજા પણ કરાવી નહિ, પરંતુ એ મૈથુનમિત્રના પ્રસંગથી લોકોએ

મારો ઘણો તિરસ્કાર કર્યો અને સર્વ સમજી વિવેકી
મામી દોષને માણસોમા હું નિંદાપાત્ર થયો આટઆટલી હકીકત
જેટલો નથી.

અની છતાં પણ એ મૈથુનમિત્ર મને મહા મુખ આ
પનાર છે, નિષ્કામ વૃત્તિથી પ્રેમ રાખનાર છે અને આનંદમા મસ્તી
કરાવનાર છે એમ જ મને તો મારા મનમા તે વખતે લાગ્યા કરતું
હતું, વળી તે વખતે મને મનમા ચેક્કસ લાગતું હતું કે આ દુનિયામા
જેને મૈથુન મિત્ર માન્યો નથી તે અહીં જીવે કે ન જીવે તે
સરખો જ છે અથવા જીવતે તે મુવા જેવો જ છે, જેણે મૈથુનની
મજા ચાખી નથી તે આ દુનિયામા જન્મ્યો જ નથી, જેણે એ રસતુ
પાન કર્યું નથી તે ન જન્મ્યા જેવો જ છે મને મૈથુન ઉપર તે વખતે
કોઈ એવો જબરો પ્રેમ થયો હતો અને તેનામા હું એટલો બધો
આસક્ત થઈ ગયો હતો કે હું તેનામા માત્ર મુલો જ જોતો હતો અને
તેનો એક પણ દોષ હું મારી નજરે જોઈ શકતો નહોતો આવી
ઉલટી બુદ્ધિથી મને એ મૈથુન ઉપર ઘણું હેત હતું અને રહું તે મને
અત્યંત વહાલો છતાં તેના કરતાં પણ વધારે વહાલો તો મને
માગર ઉપર જ રહ્યું

તે વખતે અગૃહીતસહેતા' હું વિચાર કરતો હતો કે હું તદ્દન
શીખારી જેવો છતાં મેં આવા સાગરમિત્રની સહાયથી આવા દેવતાને
પણ નળના મુરકેલ એવા રત્નમાણિકના ઢગના એકલા કર્યા છે માટે તેને
ધન્ય છે આવી રીતે સાગર અને મૈથુન મને અનેક પ્રકારની પીડાઓ
કરતા હતા છતાં તેમા આનંદ માનીને મારા જેવું કોઈ નથી એમ
સમજી દુ રત્નદીપમા રહ્યો.

પ્રકરણ ૭ મું.

ભરદરિયેથી રાજ્યસિંહાસને.

હરિકુમાર નિહોંય આનંદવિવાસ કરતો. અવારનવાર મારી (ધનશેખરની) મેત્રીના લાભ લેતો. રત્નપુરમાં આનંદથી ચોતાનો સમય પસાર કરતો હતો. હુ (ધનશેખર) સાગરની અસરતળે રત્નો એકઠા કરતો હતો અને મૈથુનની અસરતળે સ્ત્રીઓમાં રખડતો હતો. સાગરની અસર મારાપર મજબૂત હતી, પણ વિલાસમાં આનંદ આવતો હતો. લોભથી ધન ખરચવું નહિ તેથી નીચ પ્રસંગોમાં પડી અપકીર્તિ વહોરતો હતો. મારી એ વિલાસપ્રિયતા કે લોભીયતા કુમારમાં નહોતી.

હરિકુમારની વિખ્યાતિ.

મામારાજની દ્વેષચિંતા.

સુખ્યુદ્ધિ સાથે વિચારપૂા.

હરિકુમારમાં સર્વ પ્રકારની સાદાઈ અને એકદંતિ હોવાથી આખો રાજ્યનર્ગ, રાજાનું અત પુર અને દુંકામાં કહીએ તો તેનું વોહમત સપત્તિ આખું રાજ્ય તેના ઉપર શીદા શીદા થઈ ગયું હતું, તેના ગુપ્તથી રાજ્ય રાજ્ય થઈ ગયું હતું અને તેના ઉપર ઘણો જ પ્રેમ રાખતું હતું. હરિકુમાર વયમાં વધતો હતો તેમ તેના ખજાનામાં અને રાજવૈભવમાં પણ વધારો થતો હતો. અથવા તેની સેના પણ વધતી જતી હતી,^૧ નરણ કે લોકોના અનુરાગથી સપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે એ સુપ્રસિદ્ધ વાત છે. લોકોનો પ્રેમ હોય તો સપત્તિમાં બહાર રીતે વધારો થતો જાય છે એ નગરમાં ફરના નીકળતો ત્યારે રાજપુરમાં તેની આસપાસ પરવરેલા રહેતા હતા, પોતે

૧ કોશ અને દડ તેના વધવા જતા હતા એમ મૂળમાં હકીકત છે. દડના અર્થ સૈન્ય સભ્ય રાજચિહ્ન વિગેરે થાય છે. મતલબ તેની સત્તા વધતી જતી હતી એવો અર્થ બાવ છે એને દડ કરવાની સત્તા (Magisterial power) પણ મળેલ હોય એમ જણાય છે.

હાથી ઉપર સ્વારી કરીને બહાર નીકળતો હતો, મિત્રના ટોળાથી પરવરેલો રહેતો હતો, તેના સ્તબ્ધ ઉપર ચેત છત્ર ધારણ કરવામાં આવતું હતું-આવી રીતે બધારે ફરસ નીકળે ત્યારે ઇંદ્ર જેમ ઇંદ્રાણી મહિત ચોભે તેમ તે પાત્ર મયૂરમજરી સહિત ચોભતો હતો, લોકો તેની તરફ ધારીધારીને જોઈ રહેતા હતા અને તેને ખરેખરો ભાવ શાળી માનતા હતા.

હરિ ઉપર લોકોની આટલી બધી પ્રીતિ જોઈને મહાબલ નીલકંઠની આખ મટી નહીં, તેના મનમાં સાચા ખોટા

સાબની આ આશયો હશે એમ ધારી લેનામાં આવ્યું અને આવ્યા ખ ફાટી. ખોટા વિચારથી મહારાજ તનુ ચિત્ત મહીન થઈ ગયું.

તેને તે વખતે વિચાર થયો કે અહો હું કંઈક કું, પુનઃ વગરનો છું, મારી બાબતે અત્યારે કંઈ નથી અને હરિકુમારે મારા આખા સંન્યસને અને ભાષાતોને પોતાના કરી લીધા છે, હુંકામાં વિચારું તો મારું આખું ગજતન તે પોતાનું કરી બેઠો છે, અને ખૂદ મારા પ્રધાનો પણ તેના તરફ પ્રેમવાળા થઈ ગયા છે, આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી આ વધતા જતા પ્રતાપનાં જો બળવાન હરિકુમાર નાકે આખું સંન્યસવાની પાસે એમાં અને જસ પરા રહેલ હો તો નથી આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી હવે એના મનમાં ક્ષણભંગ રહેવું ઉચિત નથી, કારણ કે બવહારકુશળ મારાંયો કહી નયા છે કે અર્ધ સંન્યસ હું કરી લે અથવા પચાવી પડે તેના જે નોકર હોય તેને હાજી નાખનામાં ન આવે તો આખરે પોતાને મરનાનો વખત આવે છે, પોતાનું ખૂન બીજા નડે (તેનાવી) જરૂર થાય છે.

આ પ્રમાણે નીલકંઠ સંન્યસે પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો ત્યાર

પછી તેણે પોતાના ખાસ અનંત મત્રી ગુણુદ્ધિને જોનારી તેની સાથે વિચાર કરી તેની મનાહ થાય તે સમયોચિત પ્રમાણે તેને (હરિને) મારી નાખવો એમ વિચાર કર્યો સ લા ૬ આવે વિચાર થતા જ સંન્યસે ગુણુદ્ધિમત્રીને પોતાની

પાસે એકાતમાં બોલાવે અને તેની પાસે પોતાનો જે નિર્ણય થયો હતો અને અભિપ્રાય બધાંયો હતો તે જણાવે ગુણુદ્ધિમત્રી હરિકુમારને બહુ સારી રીતે જાણખતો હતો અને તેના પવિત્ર સહુસુતોથી વરા થઈ તેના ઉપર હૃદયથી પ્રીતિ રાખતો હતો, તેણે બધારે સંન્યસ આવ્યા શબ્દો સાંભળ્યા ત્યારે જાણે તેને રજનો ઝટકો લાગ્યો હોય તેમ અદરથી અસર થઈ, પણ સંન્યસો નિર્ણય સ્પષ્ટ અને ન દરે તેવો જોઈને તે

વખતે તો તેણે રાજની હામા હા મેળની દીધી સુખુદ્ધિમત્રીએ ગળને કહ્યું “ તમાગ મનમા જેમ આવ્યું છે તેમ ભવે કરો, 'મહાત્મા પુરુષોની યુદ્ધિ અથોજ્ય બાબતમા પ્રતર્તતી જ નથી. ” પછી હરિ-કુમારનો ઘાટ જરૂર ઘડી નાખવો એવો નિર્ણય કરીને ગન્ત અને સુખુદ્ધિ મત્રી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા

સુખુદ્ધિની એકાત વિચારણા.

ગન્તએ ઉપર પ્રમાણે વાત કરી અને પોતે તેના વિચાર સાથે અનુભોદના આપી સ્વાર પછી ઘરે આવતા પવિત્ર

લોભા-
ની અધતા

યુદ્ધિવાળા વયોદૃઢ અનુભની સુખુદ્ધિમત્રીના મનમા વિચારો આવ્યા કે અહાહા ! ભોગસુખની અત્યંત આમક્રિતને વિચાર છે ! અને આ અજ્ઞાન ચેષ્ટાને પણ

ધિકાર છે ! ગન્ત ઉપર લપટપણ ખરેખર નિદાપાત્ર છે ! રાજ્યને અગે અનેક પ્રકારના મેકરો સાચા ખોટા વિચારો આવ્યા જ કરે છે એ વાત તદ્દન સાચી છે આ મહારાજને હરિકુમાર એક વખત પોતાના પ્રાણથી પણ વધારે વહાલો હતો, વધારામા એ સર્વ શુદ્ધિનિવાન હોવા ઉપરાંત મહારાજનો જમાઈ થાય છે, વળી તેની સગી બહેનનો એકનો એક પુત્ર છે, પોતાના આશ્રયમા આવી રહેલો છે, તે જ હરિ અભારે વિનાકારણ રાજના દ્વેષનું કારણ થઈ પડ્યો છે, રાજથી વધ થવાને થોડા થઈ પડ્યો છે, તેનો મોટો શત્રુ થઈ પડ્યો છે ! અહાહા ! ભોગની તૃણા અને ઇન્ધ્રાથી જે અધપણ ઉત્પન્ન થાય છે તે જ આવી મહા ભયંકર સ્થિતિનું કારણ છે, તે વિવાય મને તો આમા ખીલુ કાઈ પણ જાણ જણાતું નથી અરે ! આવો મહા પવિત્ર વિનયવાળો દુઢ મહાપુરુષ જે તદ્દન લોભ વગરનો છે, પાપથી ખીવા વાળો છે અને વિચારશીળ છે, તે પોતાના સ્વપ્નમા પણ મહારાજનું ગન્ત હરણ કરે ખરો ! ખરેખર રાજ્યપરના મોહથી રાજ નીલકંઠ અભારે મૂઢ થઈ ગયો છે, કમઅક્ષલ બની ગયો છે, એમા જરા પણ શકા નથી, પણ હવે જમે તેમ કરીને એ પવિત્ર શુદ્ધાત્મા રત્ન જેવા ઉજ્જવળ હરિકુમારને બચાવી લેવો જોઈએ એના વિમળ દૃદય વાળા મહાપુરુષથી પૃથ્વી પવિત્ર છે, એનો નાશ થાય તે અસંભવ છે

૧ સુખુદ્ધિએ રાજને એથી જૂદી સલાહ આપી હોત તો તેને પણ હરિનો મળતીએ ગણનામા આવત તેથી તેણે હા પાડી બાકી સલાહ દ્વિઅર્થો તો છે જ કા તો સાબળનાર મહાત્મા નથી અથવા તેનામા યુદ્ધિ નથી એવો અદરનો ધ્વનિ છે પણ તે સમજનાર જ સમજી રાહે

મુક્તિથી હરિ પ્રાપ્તરક્ષા,
 મિત્ર સાથે તેનું પવાયન,
 વહાણમાં આનંદી સરર.

ઉપર પ્રમાણે ઉપો વિચાર રસ્તામાં જ મરીએ કરી લીધો કેટ
 લોક બાબત તો તેના લક્ષ્યમાં રાજ સાથે વાત
 સુખદિની કરતી વખત પણ આવી ગઈ હતી ઘરે આવીને
 ૬ ક્ષ તા તેણે પોતાનો એક ખાસ નોકર દમનક નામનો હતો
 તેને કુકામાં મુદ્દસર સર્વે હકીકત સમજાવી દીધી
 અને શી હકીકત બની છે અને ભવિષ્યમાં શું થનાર છે તેની વિગતના
 સર્વે સમાચાર તેણે હરિકુમારને છૂપી રીતે કહેવરાવી દીધા અને સાથે
 જણાવી દીધું કે 'હે કુલભૂષણ મહાત્મા કુમાર ! તમારે મારા ઉપર
 મહેરબાની કરીને આ દેશ છોડીને ચાલ્યા જવું અને તેમ કરવામાં
 જરા પણ હીલ ન કરવી '

દમનકે આવીને સર્વે હકીકત હરિકુમારને કહી એ સર્વે હકી
 કત સામજીકતા તેના પેટમાંથી પાણી પણ હટ્યું નહિ,
 નીરનિષ્કુય મરવાની કે મામાની જરાએ ધીક પણ લાગી નહિ,
 અને પ્રેમ છતાં તેના મનમાં વૃદ્ધ મરી સુખદિ માટે ધણું માન
 હતું તેથી તેના આગ્રહ અને વિનંતિ ધ્યાનમાં લઈને
 સમુદ્ર ઓળંગી દરિયાપાર જવાનો તેણે તુરત જ નિર્ણય કરી નાખ્યો
 નિપુણ કરવાની સાથે જ તેણે મને એકાતમાં બોલાવ્યો મારી પાસે
 અત્યંત વિશ્વાસપૂર્વક સર્વે હકીકત કહી બતાવી અને મને કહ્યું 'રાજ
 મારા ઉપર તદ્દન ગેરવાજબી રીતે કોપ પામ્યા છે અને મરીએ મને
 સનાહના આકારમાં કહેવરાવી દીધું છે, આથી દરિયો ઓળંગીને મારે
 હવે હમણા જ ભારતવર્ષમાં (હિંદુસ્થાનમાં) જવું છે જાણ ! તારો
 વિરહ મારાથી એક ફાળુ વાર પણ સહન થાય તેમ નથી માટે ધન
 સેખર ! તું પણ મારી સાથે આવ, તૈયાર થા '

હરિકુમારનો આવો નિર્ણય સામજીક મેં મારા મનમાં વિચાર કર્યો
 કે—બરે ! આ મોટા માણસોની સાથે સબધ કરવાની
 સ્વાધની મજા તો જુઓ ! મારે તો પ્રથમથી બને તેટલા
 ૬ ઈ રસ્તો એટલા કરવા હતા, તેમાં આ હરિકુમાર દરેક
 પ્રસંગે વચ્ચે નહ્યા જ કરે છે, જ્યારથી મારે એની
 દોસ્તા થઈ છે ત્યારથી મારી રત્નપ્રાપ્તિમાં એ વિપ્રભૂત જ થયો છે, પણ

હવે જ્યારે એની માથે આટલો જઘો મળ્યો થયો છે ત્યારે મારે શું કરવું ? મારે તેની માથે જુઓ જ પડશે, બીજો કાંઈ ઉપાય નથી કે બહાનું કઢાય તેમ નથી ઉપર પ્રમાણે વિચાર કરીને મેં કુમારને જવાબ આપ્યો 'ભાઈ ! તારી જેમ મગ્ન હોય તેમ કરીએ, એમા મારે બોલવા જેવું શું છે ?'

હરિકુમારને મારા જવાબથી આનંદ થયો પછી તેણે તુરત મને કહ્યું 'ભાઈ ! કોઈ મજબૂત તૈયાર વહાણુ હમ ગ્રહ તૈયારી પા જ ઉપડવાનું હોય તેવું શોધી લાન મેં રત્નને મોટો ભંડાર એકઠો કર્યો છે તે લઈને આપણે હમણા જ વહાણુમા બેસી જઈએ ' કુમારનો નિર્ણય મેં માથે ચઢાવ્યો તુરત જ હું સમુદ્રકિનારે ગયો અને મેં ઘણા મજબૂત સર્વ સામગ્રીથી સપન્ન બે મોટા વહાણુ શોધી કાઢ્યા એક વહાણુમાં હરિકુમારના ગ્નો ભરી લીધા અને એક બીજા વહાણુમા મારા રત્નો ઢગલાબધ ભરી લેવામા આવ્યા

એ સર્વ ગ્રહ તૈયારીઓ ચાલતી હતી ત્યાં સાજ પડવા આવી અધારૂં થતા બાકીના સબંધીઓને ખબર ન પડે તેમ ચાલી નીકળ્યા માત્ર રાણી મધૂરમજરી અને ધાત્રી દામી વસુમતીને લઈને હું અને હરિકુમાર સમુદ્રકિનારે આવ્યા, ત્યાં આવીને વહાણુના ખલાસી સર્જને બરાબર તપાસી લીધા, એટલે વખત પસાર થઈ ગયો, એટલે રમણીના લમણા જેવા પાકુર રગનો ચદ્દ ઉદય પામ્યો, અને તે જ વખતે સમુદ્રમા મોટા ખળભળાટને લીધે જળના છવેના મોટા અનાજ સાથે ભરતી ચડ ચડ હરિકુમાર પોતાની પત્ની સાથે તેને માટે તૈયાર રાખેલા વહાણુ પર બેઠો હું મારી સાડ તૈયાર કરી રાખેલા વહાણુમા બેસવા જતો હતો તે વખતે હરિકુમારે મને કહ્યું 'ભાઈ ધનરોખર ! તું પણ આ મારા વહાણુમા જ બેસી જા, મને તારા વગર એક ક્ષણ વાર પણ મન આવે તેમ નથી, તારા વગર એક નિમેષ જેટલો વખત પણ હું એકલો ગદી રાકું તેમ નથી.'

૧ અહીં બે રો એ સોસાયટિવાળા મૂળ મનુષ્ય પૃ ૯૦૧ ચડ યાય છે

૨ થોડો રાત્રી ગયા પછી ચંદ્રનો ઉદય થયો તેથી ચાલવાની તીવિ વદ પડતી ચોથ પાંચમ સત્રવે છે ચંદ્ર ઉદય માય એટલે ભરતી ચડ યાય છે

મિત્રના આગ્રહથી હું પણ તેના જ વહાણમાં તેની સાથે બેઠો
 વહાણમાં દાખલ થયા પછી થોડા પ્રકારના મગજો
 ભરદિયે કરવામાં આવ્યા સુકાનીએ પોતાનું સ્થાન લીધું,
 સહેા ચઢાવવામાં આવ્યા, તેમાં પવન ભરાતા અમારા
 વહાણો ચાલવા માંડ્યા વહાણ ચાલતા ચાલતા આગળ વધતા હતા.
 તેવી રીતે કેટલાક દિવસો પસાર થયા અને અમે ભારત તરફ જવાનો
 મોટો રસ્તો પસાર કરી ગયા

ભર સમુદ્રમાં સાગરમૈથુન પ્રેરણા.

ધન અને સ્ત્રીઉપર આક્રમણનિર્ણય.

હરિકુમારનો સમુદ્રમાં કરેલો પાત.

અહો અમૃદ્ધીતસકેતા ! આવી રીતે અમે સમુદ્રમાં આગળ વધતા
 હતા અને અમારી સફર આનંદપૂર્વક થતી હતી તે
 સાગરના વખતે મને પ્રેરણા કરનાર મારા પેલા બન્ને પાપી
 ઉછાળા મિત્રો-સાગર અને મૈથુન એટલી વખતે મારી પાસે
 આવ્યા પ્રથમ પાપી સાગરમિત્રે મારી ઉપર પોતાનો

દોર ચલાવ્યો તેણે મને જણાવ્યું કે અરે ! આપુ રત્નથી ભરેલું વહાણ
 તે કોઈ જતું કરે ? એ તે કેમ જવા દેવાય ? પાપી પ્રેરક સાગરની એવી
 આતર પ્રેરણા ઉપર મેં મારા મનમાં વિચાર કર્યો કે-અહો મારા નસીબ
 તો ખરેખર ભારે જખરા છે ! આ એક તો મારું પોતાનું વહાણ રત્નથી
 ભરેલું છે અને વળી તેની સાથે આ બીજું પણ રત્નથી ભરચક થયેલું
 વહાણ મળશે હવે તો મારા મનમાં મનોરથ કાઢી પૂરા થયા ખરા !

એ વખતે વળી દુરાત્મા મૈથુનમિત્રે પણ મને પ્રેરણા કરી અને

મારા મનમાં ધનસંગ્રહી મટા પાપ ભરેલું હતું તેમાં
 મૈથુનના દુષ્ટ બુદ્ધિનો વધારો કર્યો તેણે મને જણાવ્યું કે-અરે
 આક્રમણ ધનશેખર ! આ મયૂરમજરી અત્યંત વિરાળ સ્તનનાળી,
 વિગાળ આખોવાળી, પાતળી કેડનાળી, મોટા નિતબ

વાળી, ધીમે ધીમે હાથપીની જેમ ચાલતી અને લાવણ્યઅમૃતથી ભરેલી
 મહા સ્વરૂપનાળી ભાગિની છે, એની બેડીની સ્ત્રી આ દુનિયામાં બીજી
 મળવી મુશ્કેલ છે, બધા મુખી તે એને બોળવી નથી ત્યાં મુખી તારો
 જન્મ પૃથા છે, જીવતર ફેકટ છે, સસાર નકામો છે, માટે એ અતિ
 આકર્ષક વસ્તુઓનાળી લલનાને તારે સર્વથી કિમતી ગણવી અને ગમે
 તેમ કરીને તેને હાથ કરવી

આ પ્રેરણાને અગે મેં વિચાર કર્યો કે-એક તો મારે રત્નથી ભરપૂર વહાણ હાથ કરવું છે અને વળી તે ઉપરાત મધુરમ આ નિર્ણય જરીને મારી પોતાની કરવી છે આ પ્રમાણે કરવાથી મારા ધનપ્રાપ્તિ અને સ્ત્રીભોગના સર્વ મનોરથો જરૂર થશે, પણ હવે તેમ કરનાનો ઉપાય વિચારતા અને એમ જણાય કે જ્યાં મુઢી હરિકુમાર જીવતો છે ત્યાં મુઢી એ બહેનમાથી એક પાણુ મને મળી શકે નહિ, માટે એ વસ્તુઓને હાથ કરવાનો ઉપાય એ છે કે ગમે તેમ કરીને વચ્ચેથી મારે હરિકુમારનો ઘાટ ઘડી નાખવો. આ વિચારને પરિણામે યુક્તિપૂર્વક કોઈ ન જાણે તેમ હરિકુમારનો મારા કરવાનો મેં મારા મનમાં નિર્ણય કર્યો.

ઉપર પ્રમાણે મેં મારા મનમાં કરાવ કર્યો તે વખતે મેં ન વિચાર્યું હરિકુમારનું મારા તરફ વળેલું ચિત્ત, ન વિચારી તેની હરિકુમાર શુદ્ધ સ્નેહરસિકતા, ન મનમાં આણ્યુ મિત્રદ્રોહનું મહા-સમુદ્રમાં પાપ કે ન જણ્યુ મારા કુળને લાગતું મોટું રાજ્યદ્રોહનું કલક, મારા લાખા કાળની તેની સાથેની દોસ્તીને મારી મૂકી, તેણે મારા ઉપર શુદ્ધ વર્તન રાખ્યું હતું તે ભૂલી ગયો. થવા તેનું સાધુ જીવન વિસારી દીધું, તેણે મારો અનેક પ્રસંગે વિવેક નય કર્યો હતો તે હાંચે મૂક્યો અને સત્ય પુરપાચનો નાશ કરી હીન થવાનો મેં નિર્ણય કર્યો. પ્રાણીને જ્યારે એક વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા ન થાય છે અને તેના તરફ આસક્તિ થાય છે ત્યારે પછી તે સર્વ વિનય વિવેક ભૂલી જાય છે, સખધ મૂકી જાય છે અને માત્ર ગમે તે પ્રકારે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવી એવી અધમ વૃત્તિ તેનામાં આવી જાય છે. શુદ્ધ વિવેકનું સામાન્ય ન હોય ત્યાં આવી સ્થિતિ થાય છે. મારા સખધમાં પણ તે વખતે તેમ જ થયું. પછી એક રાત્રે પ્રથમ ઉઠીને હરિકુમારને હાણના છેડા ઉપર લઈ જઈ શરીરચિતા કરવા સાડ મેં તેને પ્રેરણા કરી, તે વખતે હરિકુમારે મને બોલ્યો અને એ આમ કેમ કહે છે એવો જી તો વિચાર કરે છે તેવામાં તો તે એવી રીતે વહાણને છેડે રહ્યો તો કે એકાએક મોટા અવાજ સાથે તે સમુદ્રમાં પડી ગયો.^૧

પણ દૈવ અનુકૂળ હોય ત્યાં

વાળ વાકો થતો નથી,

હરિ પુનઃ સ્થાપન.

૧ અહીં છાપેલી કોપીમાં એક સ્લોક રહી ગયો જણાય છે. ધનરોખરે મારો મારી હરિકુમારને સમુદ્રમાં પાડી દીધો એવી હકીકત સક્ષિત ઉપમિતિમાં મેં નોંધેલું. હજી મૂળમાં મળતો નથી, પણ હકીકત તેમ જ હોય એમ જણાય છે.

વહાણુમાથી કાઈ પડવાનો મોટો અવાજ થતા જ લોકો એકદમ ભગી
 ગયા અને કોળાહળ કરવા મડી ગયા. મયુરમજરીને
 સમુદ્રદેવની ઘણો ભય લાગી ગયો અને તુ તો શૂન્ય ચિત્તે મૂર્ખ
 મગી ન્યોત જેવો થઈને લા ને લા ઠોસો રહ્યો માફ આવુ અતિ
 ભયકર કર્મ બેઠેને સમુદ્રનો અધિપતિ દેવ મારા ઉપર
 કોપાયમાન થઈ ગયો અને ઝેવરના કુલ જેવા અથવા વદ્ર જેવા હરિ
 કુમારના નિર્મળ શુભોથી તેના ઉપર પ્રસન્ન થયો અને તરત જ તે
 સમુદ્રદેવ મહા ભયકર આકૃતિ કરીને અત્યંત ધમધમાયમાન થતો વહા
 ણુની નજીક આવ્યો અને પ્રથમ તો તે જ શણે અત્યંત આદરપૂર્વક
 હરિકુમારને દરિયાના જળમાથી ઉપાડીને વહાણુમા સ્થાપન કર્યો મહા
 પુરુષને ઘણે ભાગે તો વિપત્તિ આગતી નથી, કદાચ આવે છે તો
 આવી રીતે વિસરાળ થઈ જાય છે અને તેઓને તો નિરતર આનંદ
 જ રહે છે. તેઓની સામે ધૂળ ઉડાડનાર આખરે પાછા પડે છે,
 હેરાન થાય છે અને ઉભયભ્રષ્ટ થાય છે.

અહો અમૃતીતસકેતા ! તને ચાલ હરો કે મારો જન્મ થયો ત્યારથી
 મારી સાથે પુણ્યોદય મિત્રનો સહયોગ અને થયો
 પુણ્યોદય હોતો માફ આવુ અત્યંત અધમ વર્તન બેઠેને તે
 પલાયન મારા ઉપર કોપ પામ્યો અને અત્યાર મુઠ્ઠી તે મારા
 ઉપર બાહુ હેત સખતો હતો બે કે તે થોડા વખતથી
 જરા જરા પાતળો તો થતો જતો હતો. તે હવે સદરાણુ મારા પાપી
 નર્પથી મારા ઉપર ઘણો જ નારાજ થઈ ગયો અને મારી પાસેથી દૂર
 થઈ ગયો, પસાર થઈ ગયો

સમુદ્રદેવ ખૂબ કોપ્યા
 ધનરોખરને ધમધમાવ્યો,
 હરિ સૌજન્ય પરાકાષ્ટા.

જે દેવે હરિકુમારને વહાણુ ઉપર પુનઃ સ્થાપન કર્યો તેના ઝળહ
 ળતા તેજથી આકાશ વિજળીના ચમકારા પેઠે પ્રકા
 ઉપાદી જ શમાન થઈ ગયું અને ચારે તરફ તેજનો અભાર પસ
 ને રાખ્યો રવા લાગ્યો તે દેવે અત્યંત ભયકર રૂપ હવે કર્યું અને
 મારી બરાબર સામે વહાણુમા આવી મને ઉદ્દેશીને
 બાહુ ભેરથી તે બોનવા લાગ્યો “ અરે મહા પાપી ! દુર્જિદ્ધિ ! કુળખ

પણ ! લાજનગરના ! મર્યાદા બહાર ગયેલા અધમ હીજડ ! અતિ પાપી મનપૂર્વક તુ આવુ મહા ઘોર કર્મ કરી રહ્યો છે છતા તારા હેતુ મેંકડો દુકડા કેમ યદ્ય ગયા નથી ? ” આના રાખ્દો બોલતા તે પોતાના હોહને દાતોથી દબાવી મળા ભયકર ભવા ચઢાવીને મારી પાસે આવ્યો, હુ તેને જોઇને આખે ગરીરે ધ્રુજવા લાગ્યો અને તેની અવસ્થામા મને ઉપાડીને તે આકાશમા ઊંચે ઊભો રહ્યો

હરિશ્ચિત
વિશ્વસિ.

આવે વખતે હરિકુમાર મારી વલારે આવ્યો, પૂર્વનો રનેહ લક્ષ્યમા રાખીને તેણે પોતાનુ એકાત સજ્જનત્વ બતાવ્યુ અને તેના ઉપર ઝરેલ દેહાત કટ્ટને વિચારી મૂક્યુ તુરત જ તે દેવને મસ્તક નમાવી પગે પડ્યો અને હાથ જોડી મારી ખાતર તેને વિનતિ કરવા માડી “ અટો દેવ ! આ આપને પગે પડી વિનસિ ઝરનાર મારી ઉપર જે તમારી ખરેખરી દયા હોય તો આ માગ મિત્રને છોડી દો અહો દેવ ! તમે તો આજે મને જમના મહોમાથી પાછો ખેંચી આવ્યો છે, તો હવે મારા ઉપર આટલી પૂરી કૃપા કરો અને આ મારા પ્રિય મિત્રને ન મારો એના વગર માફ શુવતર મને અઢાઈ યદ્ય પડે તેમ છે, એના વગર માફ મુખ માફ ધન અને માફ સારીર પણ તિબ્દળ જેવુ ધરો, માટે આપ તેને ગમે તેમ કરીને છોડી દો.”

હરિકુમાર માફ સર્વ ચરિત્ર જાણતો હતો, મેં તેના ઉપર જે ભય કર કામ કર્યું હતુ તેની તેને ખબર હતી, છતા તે મહા દેવનો આશ્રદ્ધ ભાગ્યવાન નરશ્રેષ્ઠ મારા તરફ આવુ સાફ મન રાખતો હતો ખરે ! નિર્વિકારા દિ સાધવ સાધુ પુરૂષો કોઈ યજ્ઞ પ્રકારના વિકાર વગરના જ હોય છે. હરિકુમારે આવી વિચિત્ર પ્રકારની માનહી દેવની પાસે કરી ભારે દેન તો ઉલટો મારા ઉપર વધારે શુસ્સે યતો તેને કહેવા લાગ્યો ‘ અરે કુમાર ! મહાભાગ્ય ! તુ તો ખરેખર ભદ્રિજ છે, તુ તારે જે ગામ જવુ છે ભા ના, આ દુષ્ટ ઘાતકીને તો તેના કામના ભરાખર ફળ હુ ચખાડીશ ’

દરિયામા
કે કયો

આ પ્રમાણે મજ્જનની સજ્જનતાનો જવાબ આપી દેવે મને આકાશમા ખૂબ હલાવ્યો અને પડી અત્યત જોરથી મને દરિયામા ઉછાળીને કેંડી દીધો મને એના જોરથી તેણે પછાડ્યો કે તે વખતે દરિયામા જખરો અવાજ થયો અને હુ દરિયાને તળીએ ગયો. અવકારથી તદ્દન મલીન દેખાતા પાતાળમા જાણે હુ ખરેખરો નારકીનો શુવ હોઈ તેવી સ્થિતિ થોડી વાર અનુભવીને પાછો હુ મારા પાપથી દરિયાની સપાટિ

ઉપર આ યો હુ કૂળી ગયો છું અને મરી ગયો હોઈતા એમ ધારીને
તે દેવ તો તરત જ પોતાના સ્થાન તરફ પાછો ફરી ગયેલો હતો

તેનું શિષ્ટ માહાત્મ્ય.

સમુદ્રમાથી રાજ્યાસને

ધન તરફ અગ્નિ દષ્ટિ.

હરિકુમારને રાજ્ય.

તે વખતે સમુદ્રમા ભરતી આવી, પવન અનુકૂળ થયો અને
હરિકુમાર અને વડાણ લઈને કાઠિ આવી પહોંચ્યો, ભરતમા ઉતર્યો ત્યા
જામ ઉપર જ તેને ખબર મળ્યા કે આનંદનગર^૧ કેસરિ રાજા (હરિના
પિતા) મરણ પામ્યા છે લોકોની પાસેથી આના સમાચાર જાણીને
હરિકુમાર ઉતાવળથી બાપના રાજ્ય તરફ આવ્યો અને ત્યા પહોંચીને
કોઈ જાતના કલેરા કે લગ્ન વગર રાજ્યગાદી ઉપર પોતે બેસી ગયો
તે વખતે વાત એમ બની કે હરિકુમાર સાથે તેની ધાન માતા વસુમતી
દાસી આવી હતી તેણે કમળમુંદરી (હરિકુમારની માતા) તા માટે નાસી
નહો હતી, જગલમા તેનું શુ યયુ, પુનપ્રસવ કેવી રીતે થયો, કમળમું
દરીના બાઈને ઘરે રત્નદ્રીપે તે વસુમતી કેવી રીતે નહો અને ત્યા કુમાર કેવી
રીતે ઉછર્યો તે સર્વ ઉકીકત^૨ વિસ્તારથી ભાષાતવર્ગને તેમ જ રાજ
પુરુષોને કહી સંભળાવી અને હરિકુમાર કેસરિરાજાનો પુત્ર છે એ
ઉકીકત સારી રીતે જાહેર કરી એટલે લોકો તેના તરફ બહુ પ્રેમનાજા
થયા, પોતાનો ખર્ચો હજાર રાજા મળ્યો છે એમ તેમને જણાયું તેથી
હરિકુમારને રાજ્યનો મુંદર સહયોગ થયો અને આખી પ્રજા તેનામા
રાજન પામી

આખી રીતે પોતાના પુણ્યના જોરથી હરિકુમાર ઘણી પૃથ્વીનો
માનેક થયો અને આખરે મોટો મહાજાનિપતિ થયો હરિકુમારે પોતાની
સંજ્જનતા ચાલુ જ રાખી, એણે મારા પિતા હરિશેખરને બાલા
વીને માફ એક વહાણ રત્નથી ભરેલું હતું તે તેને સોંપી દીધું કોઈ
માણસ માગણી કરે કે મારો હજાર પાપુ રજી કરે કે સાબીત કરે તેનું
નહોતું છતાં પણ મહા મૂલ્યવાન રત્નોને સમૂહ મારા પિતાને સોંપતા
કુમારના મનમા જરા પણ આવડો થયો નહિ કે દાનત બગડી નહિ
હરિકુમાર ત્યાર પછી અત્યંત મુખથી રાજ્ય કરવા લાગ્યો, મધૂરમજરી
સાથે વિનાસ કરવા લાગ્યો અને મુખે મુખે કાળ નિર્જનન કરવા લાગ્યો.

૧ આ તેનું જ નગર છે જુઓ પૃ ૧૪૬૫

૨ જુઓ આ પ્રસ્તાવનું પ્રથમ ૩ જુ ૫ ૧૪૮૧ થી

પ્રકરણ ૮ મું.

ધનશેખરની નિષ્ફળતા.

દેવે મને (ધનશેખરને) પાતાળમાં ફેંકી દીધો. ત્યાંથી આખરે હું હિચ્છા આવ્યો. મોટા પર્વતના શિખર જેવા મારા પાણીના સખ્ત મોઝાઓનો આવરો મારે ખાતો, અત્યંત મોટા માછલાઓના પૂછડાઓથી ટટકાવાતો, અનેક તત્તુ જેવા મોટા જળજતુઓના સમૂહથી બધાતો, ઘોળા શપોના હારબધ સમૂહની અદર અર્હાતહી ધકેલા ખાતો, પરવાળાના મોટા ગહન વનોમાં મુઝાઈ જતો, અનેક પ્રકારના મગરમચ્છો જળમનુષ્યો સર્પો અને નકો (એક જાતના મગરમચ્છ) થી વિવિધ પ્રકારે ભયભીત થતો અને અત્યંત કઠણ કાચખાઓની પીઠ ઉપર રહેલા કાટાઓથી લોહીહુહાણુ થતો જાણે લગભગ કંઠે પ્રાણ આની ગયા હોય તેવી મૃતપ્રાય સ્થિતિમાં સાત રાત અને સાત દિવસ સમુદ્રમાં મહા ત્રાસ પામતો હું આખરે દરિયાને કાંઠે તણાતો તણાતો આવ્યો, કાંઠે આવ્યો ત્યારે મને ભાન પણ નહોતું, પાણીની ભરતીએ મને કાંઠે ફેંકી દીધો હતો. પવન મારા શરીર ઉપર લાગતા અને સૂર્યની ગરમી લાગતા આખરે મારી શરદી ઉડી અને મને કાંઈક ચેતના આવી

ધનશેખરની રખડપટ્ટી.

એવી રીતે મને ચેતના આવી ત્યાર પછી મને જાણ આવરી ભૂખ લાગી, પાણીની સખ્ત તરસ લાગી એટલે હું ફળ અને પાણીની શોધમાં અહીં તહીં રખડવા લાગ્યો. મારો પુણ્યોદય તદ્દન નારા થઈ ગયેલો હોવાથી હું જે કંઈ બાબતમાં પ્રવૃત્તિ કરે ત્યાં મને હવે નારી પાસી જ મળવા લાગી. અનેક ઠેકાણે રખડતા રખડતા મને આખરે એક મોટું વન મળી ગયું તો તે પણ પુષ્પ ફળ વગરનું અને તદ્દન શૂન્ય મળ્યું અને તે તરજ બેતા જાણે તે મરૂભૂમિ (મારવાડ)નો ઉજડ રણનો પ્રદેશ હોય તેવું લાગ્યું. સાત દિવસના ભુખ્યા તરસ્યા

અને સરીરે ત્રામ પામેલાની તે વખતે શી સ્થિતિ થઈ હશે તે વિચારવાનું કામ તમને જ સોંપુ છું. આટલું છતાં મારે મારા પાપનું ફળ હજી ભોગવવાનું ઘણું હોવાથી અને વળી ત્યાર પછી મારે હાથે વળા પાપો થવાના હોવાથી મહા મુસીબતે મારા પ્રાપ્ત ટકે એના સયોગે મળી ગયા, જેથી તેવી તુચ્છ વસ્તુઓ ખાઈને મારે મારૂં ગાડું જબમ વધુ પડ્યું અને હું ત્યાંથી રખડતો રખડતો આગળ ચાલના લાગ્યો.

અનેક ગામ શહેર અને દેગો દુરતો ફરતો હું આખરે^૧ વસત દેરામા આવી પહોંચ્યો. એની રીતે અનેક દેશોમા રખડ્યો, ખાવાનું ઠેકાણું નહિ, પીવાનું ઠેકાણું નહિ અને રહેવાને મુકામ નહિ એની ભય કર સ્થિતિ હોવા છતાં હું મારા બાપને ઘરે અભિમાનથી ગયો નહિ જે પિતાની ના છતાં ઉપરનટ થઈને હું ધન કમાના નીકળી પડ્યો હતો તેને આવી નિર્ધન સ્થિતિમા મેં કેમ ભતાવાય એના અભિમાનમા હું ભિખારીને વેશે ઘણી જગ્યાપર રખડ્યો, ભમ્યો, ક્યાં મારો પુણ્યોદય મિત્ર નામ પામી ગયો હતો અને મારા મારી સાથે પેલા સાગર અને મૈયુન મિત્ર હતા, તેમને સાથે લઈને હું અનેક જગ્યાપર નકામો ગયો અને નામ માર્યાં.

અનેક કાર્યારણમા નિષ્ફળતા.

જૂદા જૂદા દેશમા જઈને મેં નવા નવા અનેક ધંધા કરવા માણ્યા અને ધનની ઇચ્છાથી વારંવાર નવા નવા છટકાઓ માણ્યા, પણ પુણ્ય વગર ધન મળ્યું નહિ, ઉલટો જે કાંઈ ધંધો માકું તેમા રૂપીઆના આઠ આના થઈ જાય મેં કેવા કેવા ધંધા કર્યા અને દરેકમા શી સ્થિતિ થઈ તે નોંધી લેવા લાયક હોવાથી તને ટુંકામા કહી જાઉં છું તે સાંભળ —

મેં ખેતીવાડીનો ધંધો આદર્યો એટલે તે વર્ષમા વરસાદ જ બીજા કુલ થયો નહિ અને આખા દેશમા દુકાળ પડ્યો (ખેતી).

ત્યાર પછી અત્યત વિનયપૂર્વક નીચું મુખ રાખી મેં રાત્રની મોકરી કરવા માડી અને બહુ ચિત્ત રાખી સાચા દીલથી રાત્રની સેવા કરવા માડી, ત્યારે તદ્દન વિનાકારણ રાત્ર મારા ઉપર ગુરસે થઈ જાય તેવા પ્રસંગો બનવા લાગ્યા અને આખરે મારે તે મોકરી છોડી દેવાની ફરજ પડી (રાજસેના)

૧ આ કોઈ દેશ છે, પણ નથી જ્ઞાનદપુર (ધનસેખરના પિતાનું ગામ) કે નથી તે જયપુર (ધનસેખરના સાસરાનું ગામ)

જ્યારે દીવાની ખાતામાં રાજ્યની નોકરી મને લાભદાયી ન નીવડી ત્યારે હું લશ્કરમાં જોડાયો તો તરત જ મોટી ભયંકર લડાઈ શરૂ થઈ ગઈ અને મારે લડવા જવું પડ્યું. આખરે લડાઈમાં મારે સ્વામીની પ્રસન્નતા ખાતર મારા શરીરપર હથિયારોના અને મારના અનેક ઘા સહન કરવા પડ્યા અને હું ખી શરીરે મારે આખરે લશ્કરી નોકરી છોડવાનો વખત આવ્યો. (લશ્કરી નોકરી).

ત્યાર પછી મેં બળદતુ વાહન કર્યું એટલે બળદ ગાડી કરી એક સ્થાનેથી ખીન્ન સ્થાનપર સામાન કે માણસોને લઈ જવા લાવવાનો અને તેમ કરી ભાડોનો ધંધો કરવા માંડ્યો તો ઢોરોમાં ખરવા નો વ્યાધિ ફાટી નીકળ્યો અને મારા સર્વ બળદો તેમાં મરી ગયા (ભાટકર્મ).

ત્યાર પછી ગધેડાઓનો મોટો જથ્થો એકઠો કરીને તેના ઉપર માલ લાદી સોદાગરનો ધંધો મેં કરવા માંડ્યો, મારો ઇરાદો એક દેશથી ખીન્ન દેશ સાથે વ્યવહાર ચલાવવાનો અને વેપાર કરવાનો હતો અને તેમ કરીને જ્યારે મોટો સાથ એકઠો કરી વેપાર કરવા લાગ્યો ત્યારે ચોરોએ અમારા સાથ ઉપર તૂટી પડી અમારૂં સર્વસ્વ લુટી લીધું અને વેપારને રાખ્યાણી કરી નાખ્યો (વેપાર).

મારી એવી અનેક આબતોમાં નિષ્ક્રિયતા થતી જોઈ હું ગૃહસ્થને ઘરે ચાકરીએ રહ્યો અને તેની અનેક પ્રકારની સેવા કરવા લાગ્યો, છતાં મારી ચાકરીના બદલામાં તે મારા ઉપર ગુસ્સે જ થાય અને ખાના પીવાતુ આપે નહિ તેમ પગાર પણ આપે નહિ આખરે મારે ગૃહસ્થની ચાકરી છોડવાનો વખત આવ્યો (ચાકરી).

પછી વળી કોઈ વાણીયાની નોકરીએ વહાણુ ઉપર ચઢ્યો પર દેરા સાથે વ્યાપાર કરવા સાડ વહાણુવટું કરના માણ્યું અને વહાણુ પર દેશ ચાલ્યા, પણ મારા કર્મસંજોગે એ વહાણુ દરિયામાં રૂખી ગયું અને વહાણુમાની સર્વ વસ્તુઓ દરિયામાં ગઈ મારા હાથમાં પાટિયુ આવી જવાથી હું બચી ગયો અને વહાણુવટામાં પડું મને જરાએ સફળતા મળી નહિ (વહાણુવટું).

વહાણુમાંથી દરિયામાં પડ્યો અને પાટીલિ હાથમાં આવતા તરવા લાગ્યો તે તરતો તરતો રોધનદ્વીપે^૧ આવી પહોંચ્યો અને ત્યાં જ મી-

૧ સમુદ્રમાં વચ્ચે વચ્ચે બેઠ હોય છે તેમાં કેટલાક રોધનદ્વીપો કહેવાય છે, સમુદ્રમાંથી તથાઈ આવવાને અટકાવે છે તેથી તેને રોધનદ્વીપો કહેવાય છે.

નમાથી કાંઈ મળશે એમ ધારી જનીન જોદવા લાગ્યો પણ મારા હાથમાં તો ધૂળ જ આવી (ખાપુ).

ત્યાર પછી વળી કોઈ રાત્રીને મળીને તેની રાત્રી લઈ મેં ધાતુ વાદ (સોનું કે પુરસાયપૃથી બનાવવાનો પ્રયત્ન) આદર્યો અને તે દ્વારા ધન કમાવાનો મેં પ્રયાત્ન કર્યો પાપારો વડે, મૂળીઆઓ વડે, માટી વડે અને પાસને મારીને તે ઉપર કેટલાએ પ્રયત્નો કર્યા, અને તેની પાછળ દિવસો લગ્યા પણ મારા હાથમાં તો સોનાને બદલે ખારો આગ્યો, કોઈ પણ પ્રકારનો લાભ થયો નહિ અને ઉલટી નહેનત માથે પડી (ધાતુવાદ).

ત્યાર પછી ધન કમાવાની ઇચ્છાથી હું અને પ્રકારતુ જુગડું રમવા લાગ્યો પણ તેમાં પણ મને જુગડીઆઓએ જીતી લીધી અને મને બાંધી માર મારીને મારા હાડકા ખોખરા થયાં (જુગડું).

મહા મુસીબતે જુગડીઆઓ પાસેથી છૂટીને હું વળી કોઈ મહાત્મા પુરુષને મળ્યો અને તેની પાસેથી રસકૃપિકા કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે તે સીખી તેવું પુસ્તક લઈને રાત્રે હું રસકૃપિકાવાળી શુક્રમા દાખલ થયો અને જ્યાં રસ લેવાનો પ્રયત્ન કરે છું ત્યાં તો પાતાલ મોટું પૂછડું ઉછાળતો અને ભયંકર ગર્જના કરતો સિંહ આવી પહોંચ્યો, તેના ભયથી મને ઘણો ત્રાસ થયો અને મહા મુસીબતે હું ત્યાંથી નાસ્તી છૂટ્યો, માત્ર મરી ન ગયો એટલું સહભાગ્ય. (રસસિદ્ધિ).

અટો અગૃહીતસદેતા ! તને હું કેટલી વાત કરું ! તે વખતે ધન એકદું દરવાની ઇચ્છાથી મેં અનેક પ્રકારના પાપકર્મો આદર્યા, અનેક ધધાઓ કર્યા, પણ મારી સાથે પુણ્યોદય નહોતો તેથી દરેક બાબત મને ઉલટી જ પડના લાગી અને દરેકમાં હું લાભને બદલે કાંઈ કાંઈ મુદ્દેલીમાં જ પડના લાગ્યો પુણ્યોદય વગર મારા એવા હાલ થયા કે મને ઘણી સખત ભૂખ લાગી હોય તો પણ મને કોઈ બીજા પણ

૧ મૂળીઆનો ઉપયોગ ધાતુવાદમાં થયો થાય છે

૨ રસકૃપિકા રસનો દૂધો હોય છે તે ઉપર છે અને દેવાય છે તેના સર્વ કલ્પો તેના પુસ્તકમાં હોય છે એ પુસ્તક બહુ જડરી છે રસકૃપીનો રસ સરીર પર પડે તો તે નળી બધ છે હોઠાપર પડે તો તેવું સોનું થઈ જાય છે આવી તેના સખતી માન્યતા હતી

૩ ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે 'નિર્ભી ઠી માણસ હાથ લેવા નય તેની ભેંસ મરી નય' એવી વાત ધનચેત્રને થઈ બાગ્ય વગર અને તેટલો લગભ કરવામાં આવે તેવું કાંઈ કળ થઈ નથી

ન આપે આવી મારી સ્થિતિ થઈ જ્યારે દરેક બાબતમાં મને આવી રીતે નાસીપાસી જ મળવા લાગી ત્યારે મને ઘણું જ લાગી આવ્યું અને પછી તો હવે કાંઈ કામ કેવું નહિ એવો નિર્ણય કરી સર્વ પ્રકારના કામોથી હું નિવૃત્ત જ થઈ ગયો અને હાથ પગ જોડીને બેસી રહ્યો.

સાગરનો ઉપદેશ.

જ્યારે મેં કામઘેરો છોડી દીધો ત્યારે વળી મારો સાગરમિત્ર પ્રગટ થઈ મને કહેવા લાગ્યો—મને ઉત્સાહ આપવા લાગ્યો “ભાઈ ધનશેખર! તને હું તારૂં હિત વાચ તેવો ઉપદેશ^૧ આપું છું, તે તું અરાબર ધ્યાન રાખી સાંભળ

ન વિપાદપરેરર્થ, પ્રાપ્યસે ધનશેખર! ।

અવિપાદ, ધિયો મૂલ, યતો ધીરા પ્રચક્ષતે ॥

“હે ધનશેખર! જે પ્રાણીઓ કટાળો પામી જાય છે તેમને ધન (કદિ) મળતું નથી, તેથી સમજી માણસો કહે છે કે કોઈ પણ બાબતથી કટાળવું નહિ એ જ ધન એકલું કરનાવું મૂળ છે.”

“તેટલા માટે મરદ માણસે તો હમેશા કટાળો તજ દઈને ભાગ્ય ગમે તેવું પ્રતિકૂળ લાગે તો પણ પુરુષાતન વાપરીને પૈસા કમાના યત્ન કરવો એ જ તેની ખરી મરદાનગી છે અને તેથી જ તેને લાભ મળે છે, બેસી રહેવાથી કે બીજી કોઈ રીતે સાચો લાભ મળતો નથી, માટે ગમે તેમ કરીને પુરુષાતન તો અરાબર બતાવવું તને કેટલી વાત કહું? પૈસા તો મેળવવા જ યોગ્ય છે, અને તે જરૂર પડે તો બોહું પણ બોલીને, બીજાની પાસેથી ચોરી પણ કરીને, મિત્રનો દ્રોહ પણ કરીને, પોતાની સગી માતાને પણ જરૂર પડે તો મારી નાખીને, પિતાનું પણ ખૂન કરીને, સગા ભાઈનો પણ ઘાત કરી દઈને, સગી બહેનનો પણ નાશ કરીને, સગાઓનો પણ વિનાશ કરીને અને સર્વ પ્રકારના પાપો પણ કરીને ગમે તે પ્રકારે પુરુષે પૈસા તો પેદા કરવા જ, કમાવા જ અને એકઠા પણ કરવા જ ધનનો મહિમા આ દુનિયામાં કાંઈ જોર પ્રકારનો છે. ધનવાન માણસે ગમે તેવા પાપો કર્યા હોય તો પણ ધનના મહિમાથી તે લોકોમાં પૂજાય છે, લોકો તેની સેવાચાકરી

૧ અહીં સાગર દિવનો ઉપદેશ આપે તે તેની નજરથી સમજવાનો છે સર્વ પોતપોતાની ચલાવે છે અને સાગરનું દિવ આવા ઉપદેશની સફળતામાં રહેલું છે એ સ્પષ્ટ છે.

ઉઠાવે છે, સગાસબધીઓ તેની ફરતા વીંટળાઈ વળે છે, ભાટચારણો તેના વખાણુ કરે છે, મોટા મોટા ભણેલા અને વિદ્વાન માણસો પણ તેને બહુમાન આપે છે, અત્યંત વિશુદ્ધ ધર્મીય માણસો કરતા પણ તેને વધારે ધર્મ ગણવામાં આવે છે. આવી ધનની સ્થિતિ છે, માટે ભાઈ ધનશેખર ! તુ સર્વ પ્રકારની દીવળીરી છોડી દે, ધીરજ ધારણુ કર અને ફરીથી પણ પૂરતો ઉત્સાહ રાખીને ધન કમાવવાના કામમાં ઉદ્યમ કર તુ મારી મક્તિ બરાબર ભેઈ લે અને હું તને ઉપદેશ આપુ છું-સલાહ આપુ છું તે પ્રમાણે કર ॥

ઉપદેશ અનુસરણુ.

પ્રયત્નનો આદર,

પણ અતે નિષ્ફળતા,

દુરાત્મા સગરમિત્રે આ પ્રમાણે મને પાપોપદેશ આપ્યો, વાર વાર પ્રેરણા કરી ભારે વળી અટકિતસકેતા ! મેં પાછા ફરીવાર અનેક પ્રકારના આરભ સમારભો કર્યા, નવા નવા વેપાર કરવા માઝ્યા અને નવા નવા પાપ કરવામાં મારી બુદ્ધિ પ્રેરી અને મનને ઉશ્કેરણી થવાથી અનેક પ્રકારની દુર્બુદ્ધિને લઈને પાપકાર્યો કરવા લાગ્યો. મને એ સાગર જે હુકમ આપે તેનો વિચાર ન કરતા તે જેમ કહે અને જે કહે તેમ તે સર્વ કામો કરના લાગ્યો, ધધાઓ આદરવા લાગ્યો, વ્યવસાયો કરવા લાગ્યો અને પાપોને પોતાના માનવા લાગ્યો. આવી રીતે અનેક પાપો કર્યા, આરભો માઝ્યા અને છટકાઓ શોધ્યા, પણ મને એક કૂટી દમગી પણ મળી નહિ, કારણ કે મારો પુણ્યોદય મિત્ર ક્યારનોએ મારાથી રીસાઈને દૂર ગયો હતો. આવી રીતે પ્રયત્નો નિષ્ફળ નયા, ઉદ્યમ ધૂળધાણી મઝ્યા અને આશાઓ નિરાશાઓમાં ફેરનાઈ નઈ, અજ્ઞને અને દાતને વેર થવા માઝ્યુ, છતાં પુણ્યોદયરહિત મિત્ર્યા અભિમાનમાં તળાઈને મારા સસરા એકલને ભા પણુ હું ગયો નહીં.

યૌવન મિત્રનું જોર,

મારી આવી કઠણ અવસ્થા હતી અને હું અત્યંત કંઠાડી સ્થિતિ માથી પસાર થતો હતો ભારે પણ મૈયુન નામનો મારો મિત્ર પોતાના યૌવન મિત્રની સાથે રહી મારો કેરો ચૂકતો નહોતો અને મને વારવાર અનેક પ્રકારની પ્રેરણા કર્યા કરતો હતો, મને ઉશ્કેર્યા કરતો હતો, પણ હું તો તદ્દન નિરધનીઓ થઈ ગયો હતો અને મારો પુણ્યોદય મિત્ર

૧ જયપુર નગરે ધનશેખરનો સસરા અભિમાનથી ધનશેખર બાપને કે સાસરાને પરે ગયો નહિ.

વિદાય થઇ ગયો હતો તેથી કોઇ સારી સ્ત્રી તો મારી સામુ પણ
 ભેટી નહોતી, અરે સારી સુંદરી તો શુ પણ કાણીકુખડી સ્ત્રી પણ
 મારા સામી નજર પણ કરતી નહોતી આ પ્રમાણે મૈયુનની ઇચ્છા-
 ગ્રેરણા ચાલ્યા કરે પણ સ્ત્રીસંયોગ થાય જ નહિ તેથી માફ મન
 અદરથી નિરતર બળ્યા કરતુ હતુ, પણ પુણ્યોદય વગર મારી હોંસ કે
 ઇચ્છા વદિ પાર પડતી નહિ

આવી રીતે ધનની ઇચ્છાથી અને મૈયુનની ગ્રેરણાથી હું અનેક
 દેરામા રખાઓ અને અનેક પ્રકારના હુ ખો મેં સહન કર્યાં સર્વ ઠેકાણે
 મને તદ્દન નાસીપાસી અને નિષ્ફળતા જ મળ્યા અને મારી અભિયા
 પાઓ જરા પણ પૂરી થઇ નહિ

પ્રકરણ ૯ મું.

ઉત્તમ સૂરિ.^૧

કથાનક ઉપોદ્યાત,

આનંદનગરે ઉત્તમસૂરિ,

હરિરાજની પ્રશ્નવિચારણા,

સૂરિમહારાજીવી શકાસમાધાન.

રિકુમાર હવે આનંદનગરના રાજા બની અનેક પ્રકારના આનંદ ભોગવે છે, મયૂરમજ્જરી સાથે મુખ માને છે અને રાજ્યકાર્ય કુરાળતાથી કરે છે એક વખત અનેક ગુપ્તચરની ખાપુ ઉત્તમસૂરિ નામના આચાર્ય મહારાજ આનંદનગરે પધાર્યા, તેમની સાથે અનેક મહાત્માઓના મોટા સઘ (સમૂહ) આવ્યો હતો અને સર્વ નગર

૧ આ વાર્તા ચાલે છે તે વખતે ધવસેખર આનંદનગરે આવ્યો હોય તેમ જણાવે નથી પણ સંસારીજીવ વરીકે તે પ્રાતા તેણે કમ બણી તે વાત કહેવી રહી ગઇ હોય એમ જણાય છે

બહાર મનોહર બાજિયામા ઉતર્યા હતા હરિકુમારને એ મહાત્મા આચાર્યના આગમન સમાચાર મળતા ઘણો આનંદ થયો અને મોટા આદરથી તેમને વદન કરવા પોતે આવી નીકળ્યો આચાર્યશ્રીને વિધિપૂર્વક વદન કરી સર્વ સાધુઓને નમી ગુખરાતા પૂરી હરિરાજ શુદ્ધ જમીન પર બેઠો અને તેની સાથે તેનો આખો પરિવાર પણ મહાત્માશ્રીની સુદર વાણી સાંભળવા ઉત્સુક થઈ જમીન પર બેઠો આચાર્ય મહારાજે સર્વને યોગ્ય, સમજી શકાય તેવી અમૃતના રસ જેની સુદર દેશના આપી જે સાંભળી સર્વ પ્રાણીઓને ઘણો આનંદ થયો

મહારાજ હરિ નરેન્દ્ર સદરહુ દેશના સાંભળીને પોતાના મનમા બહુ જ આનંદ પામ્યો અને તેનું ચિત્ત ઘણું જ રજન સદજ નિજાસા થઈ ગયું તેને જપ્તાયુ કે સુત્રિ મહારાજનું જ્ઞાન સૂક્ષ્મ પદાર્થોને પાઠ સારી રીતે દર્શાવનાર છે, 'બ્યધાન વાળા પદાર્થો પણ તેમને સ્પષ્ટ છે, ભૂતકાળમા બની ગયેલા અને ભવિષ્યમા બનનાના ભાવો પણ તેમના જ્ઞાનને વિષય છે-રાજની આ પ્રમાણેની ખાત્રી થતા તેણે વિચાર્યું કે ધનશેખર પોતાનો ખાસ અતરંગ મિત્ર હોવા છતાં શા કારણે એણે પોતાને દરિયામા નાખી દીધો? ધનશેખર અને પોતે તો અગાઉ ખાસ ઇષ્ટ મિત્ર હતા છતાં એક ક્ષણમા તેણે એવું કામ કેમ કર્યું? અને પેલો દેવ કોણ હતો? એ ક્યાંથી આવ્યો? અને તેને શા માટે ઉછાળીને તેણે સમુદ્રમા અક્ષાળીને નાખ્યો? અને એ પોતાનો મિત્ર ધનશેખર જીવતો હશે કે મરી ગયો હશે? વિગેરે વિગેરે-આ પ્રસંગે એ આખો બનાવ હરિરાજના ધ્યાનમા આવ્યો ગયો.

રાજા હર્ષુ તો આ સર્વ બાબત મનમા વિચારે છે ત્યાં જ્ઞાનથી તેની સર્વ વિચારણા બંધી લઈને (પૂછ્યા વગર) નિજાસાત્વિ આચાર્ય મહારાજ ઉત્તમસૂરિ તેને કહેના લાયા "રાજન્" તારા મનમા એ પ્રશ્ન થયો છે કે એ તારો મિત્ર તારા ઉપર ઘણો પ્રેમરાગો હોવા છતાં તને શા કારણે

૧ બ્યધાનવાળા પદાર્થો જેની વચમા આડો પડે આવ્યો હોય અથવા અતિ દુર રહેવા હોય તેવા પ્રસંગો

૨ જ્યારે ભૂતભાવી બંધુનાર શરૂનો યોગ થયો ત્યારે પોતાને લગતી બાબતો મનમા ચિત્રપટ પર ખસી થઈ ગઈ દેવને વિશ્લેષિ કરી છતાં ધનને એણે કેમ ખળાડ્યો? એનું શું થયું હશે? એના એવા વિચિત્ર વર્તનનું કારણ શું હશે? એ સદજ પ્રેમ મનમા થઈ આવ્યા

તેણે દરિયામા નાખી દીધો ? તેના જવાબ સામળ — એ ધનશેખરને
 બે અતરંગ મિત્રો છે તેઓના નામ અનુક્રમે સાગર અને મૈથુન છે
 તે બન્નેનો આ સંબંધો વાક છે, એ બાપડાનો પોતાનો એમા કાંઈ
 પણ દોષ નથી, વાક નથી, ચુંદો નથી એ ધનશેખર પોતે જાતે તો
 'સારો' છે, બધો છે અને સુદર છે, પરંતુ એના પેલા પાપી મિત્રો
 એને તદ્દન ઉલટાવી નાખે છે, ખરાબ કરે છે અને તેમની અસર
 એ ધનશેખરપર ઘટી થાય છે પેલા હુમ્મ્યા મૈથુનમિત્રે એનામા
 તારી પત્ની મયૂરમજરી સાથે ભોગ ભોગવવાની યુક્તિ ઉત્પન્ન કરી
 અને સાગરમિત્રે તારૂં આખું રત્નથી ભરેલું વહાણ પચાની લેવાની
 મતિ ઉત્પન્ન કરી આવી રીતે એ બન્ને મિત્રોએ એના મનમા ખોટી
 યુક્તિ ઉત્પન્ન કરી તેને લઈને ધનશેખરે તને દરિયામા પાડી નાખ્યો
 તેના આવા અતિ અધમ અને મિત્રના પ્રેરેલા કૃત્યથી સમુદ્રનો અધિ
 પતિ દેવ તેના ઉપર ઘણો ગુસ્સો થયો તેણે તારૂં રક્ષણ કર્યું અને
 ધનશેખરને સમુદ્રને તળીએ ડૂબાવી દીધો એના નસીબે એ મરી ન
 ગયો અને આખરે તરીને ઉપર આવ્યો ત્યાર પછી પેલા બન્ને મિત્રો
 (સાગર અને મૈથુન) એને અનેક દેશોમા રખડાવે છે, અનેક પ્રકારની
 ઉદાસગતિઓ કરે છે અને ત્રાસ આપે છે ”

પાપમિત્રોના વિધાગનો ઉપાય.

રાજપ્રશ્ન અને સૂરિ પ્રત્યુત્તર.

બ્રહ્મરતિ અને મુક્તતા કન્યાઓ.

લગ્નસંબંધી પાપમિત્રોપર જય.

‘આર જ્ઞાનથી યુક્ત મહાત્મા મુનિ ઉત્તમસૂરિએ આ પ્રમાણે
 હઠીકત જપ્તાવી ત્યારે હૃદયરાજના મનમા મારા
 વિદ્યાગતા (ધનશેખરના) દુષ્ટ ચરિત્ર સંબંધી ખુલાસો થયો
 અને એને મુનિમહારાજના અપૂર્વ જ્ઞાન માટે મોહ
 માન થયું પોતે સુદ્ધ અને વિદ્યાગ હૃદયવાળો ટોવાથી એને મારા
 દુષ્ટ ચરિત્ર સંબંધી ખ્યાલ પણ ન આવ્યો પણ મને કલેરા થયો તેને
 લઈને ઉલટી દયા આવી અને ‘ અરેરે ! બાપડો ધનશેખર તો મોટા

૧ આ સંબંધમા હૃદયરાજ રીવાર સવાલ પૂછે ત્યારે વધારે ખુલાસો થશે
 જુઓ પૃ ૧૫૫૩

૨ ચોથા મન પર્યવસાનથી સામાના મનના વિચારો જાણી રાકાય છે
 જ્યારે પાંચમું કૈવલ્યજ્ઞાન થાય ત્યારે તો સર્વ જાણે જાણી રાકાય છે

હું ખમા આવી પડ્યો ! ” એવો ઉદ્ગાર તેના મુખમાથી નીકળી પડ્યો સુંદર બુદ્ધિનાળા અને કરુણાયુક્ત ચિત્તવાળા હરિકુમારે ત્યાર પછી મુનિરાજને પ્રેમપૂર્વક પ્રણામ કરીને પૂછ્યું “ મહારાજ ! ત્યારે એ મારો મિત્ર ધનશેખર આરે એ બંને ખાપી મિત્રોથી છૂટા પડશે ? અને એમ થઇને એ તદ્દન મુખી આરે થશે તે આપ મને કહો ”

હરિરાજનો સવાલ સહેતુક હતો અને તદ્દન સ્પષ્ટ હતો ઉત્તમ સૂરિએ તુરંત જ મધુર વાણીએ જવાબ આપ્યો કે
 જે કથાઓ “ રાજન ” તારા સન્નાહનો જવાબ હું કહું છું તે હું જરા વિશાળ બુદ્ધિથી સમજી લેજે એક શુભચિત્ત નામનું મોટું નગર છે, એ નગરમાં ત્રણ ભુવનને આનંદ આપનાર સદાશય નામનો રાજા છે એ રાજાને લોકોમાં બહુ સારી રીતે પ્રસિદ્ધિ પામેલી વરુણ્યતા નામની મહારાણી છે એ વરુણ્યતા રાણીથી રાજાને બે દીકરી થયેલી છે એકનું નામ બ્રહ્મરતિ છે અને બીજીનું નામ મુક્તતા છે એ બંને દીકરીઓ અત્યંત સુંદર, રૂપાળી, અનુપમ લાચનવાળી અને ગુણનો ભંડાર છે, તે બંને એટલી સારી છે કે તેના ગુણનું સંપૂર્ણ વર્ણન કરવાને કોઈ શક્તિમાન યથ શકે નહિ

“ હે રાજન ! એ બંનેમાં જે પ્રથમ દીકરી બ્રહ્મરતિ નામની છે તે એટલી પ્રતાપી છે કે તે પવિત્ર સાધ્વી જે કોઈ બ્રહ્મરતિ પ્રાણીની સામું આનંદ નજરથી જુએ છે તે પ્રાણી પપ્પુ ઘણો પવિત્ર ગણાય છે અને લોકો તેને પવિત્ર કહીને બોલાવે છે એ બ્રહ્મરતિ સ્વૂળ આનંદથી દૂર રહેનારી છે, સર્વ પ્રકારના શુષ્કનો આધાર છે અને મોટા મોટા ચોખીઓ પપ્પુ એને નમસ્કાર કરે છે અને એના તરફ હૃદયપૂર્વક પૂર્ણ પૂજ્યબુદ્ધિએ અને માદરની નજરે જુએ છે વળી એ રાજાતનયા અનંતવીર્ય (તક્તિ) ને આપનારી છે અને દુનિયામાં તેની તેવા પ્રકારની પ્રસિદ્ધિ છે એવો ધનશેખરનો જે મિત્ર થઇને અત્યારે રહેલો છે અને દુનિયામાં મૈથુનના

૧ શુભચિત્ત એટલે વિશદ્ધ મન તેના સુંદર આસથો યાય તેને રાજાનું નામ આપું અને તેમાં શુદ્ધચિત્તને રાજાની રાણી બનાવી મહાવર્યમાં પ્રેમ તે તેની પ્રથમ ગમ્તી અને લોકોનો લાભ તે બીજી દીકરી હકીકત સ્પષ્ટ ॥ આની સાથે સર ખાવો ત્રીજા પ્રસ્તાવમાં ચિત્તસૌંદર્ય નગરની ચોખા (અ ૩ પ્ર ૨) ચોખાનાં શુભમાનસ નગર (અ ૪ પ્ર ૩૮) અને પાવમામાં વિશદ્ધમાનસ નગર (અ ૫ પ્ર ૨૧) આતર ચોખાના એક સરખી છે અને આ નગરો લગભગ સરખા છે આશયકે નામ માત્ર ફરે ॥

આમથી ઝોળખાય છે તેની તે ખરેખરી મોટી દુશ્મન છે અને તેના
પૂર્ણ નારા કરનારી છે એ બ્રહ્મરતિને અને મૈયુનને સ્વભાવથી જ
દુશ્મનાઈ છે, આથી બ્રહ્મરતિને અને તેને જરા પણ સહનસ હોતો
આથી સર્વ ગુણધાર યોગીનંદ રાજતનયા આની રીતે સતત આનંદ-
વિમા રમણ કૃતી જોડાયા આવે છે

“ અને રાજન્ ! એ બંનેમા બીજી મુક્તતા નામની દીકરી છે
તે પણ સર્વ ગુણોત્તમ મદિર છે અને સર્વ દોષોત્તમ
મુક્તતા એકદમ શોષણ કરાવી નાખે તેવી હોવાથી સ્નાના
વિક રીતે એને ધનશેખરના મહા પાપી ઇષ્ટ મિત્ર
સાગરની સાથે મોટો વાધો છે અને બંનેને જરા પણ બનાવ થતો
નથી, બંનેને હમેશા ઝગડો જ હોય છે પરિણામ એવું એ થાય છે
કે જ્યાં એ સુદ્ધધર્મના પૂર્ણ અવયવવાળી મુક્તતા કન્યાને તે પાપાત્મા
સાગર જુએ છે કે એ બાઈથી દૂરથી જ નાસી જાય છે

“ આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી જ્યારે એ બંને કન્યા એ તારા
ધનશેખરમિત્રને મળશે ત્યારે એનો પેલા બંને પાપી
લક્ષાનંદ મિત્રોથી છૂટકો થશે એમા જરા પણ સંકા જોવું નથી
પછી જ્યારે એ કન્યાઓ સાથે એના લગ્ન થશે ત્યારે
અત્યંત આનંદપૂર્વક તેમની સાથે એ ધનશેખર કીડા કરશે, મુખ
મેળાવશે અને લહેર ઉડાવશે-એ વખતે તે અનંત આનંદ લોગનનાને
માન્યશાળી થશે ”

હરિરાજાએ આ પ્રમાણે હકીકત સાબળી ત્યારે કોઈ કાળે પણ
ધનશેખર આનંદતુ બાજન થશે એ હકીકત જાણી
પ્રાપ્તિ ઉપાય તેને આનંદ થયો, પણ તે કન્યા કેવી રીતે મળશે એ
હકીકત તેના લક્ષ્યમા આવી નહિ જાતે ખરેખરો
સંજન હોવાથી તેના મનમા એમ થયું કે ધનશેખર મળી જાય તો
તેને એ બંને કન્યા પરણાવી દઉં, પણ એ કન્યા કેવી રીતે મળે
તેની પોતાને ખબર નહોતી એટલે વળી હાથ જોડી મસ્તક નમાની
અત્યંત ભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરતા મુનિ મહારાજને તેણે પ્રાર્થના “ મહારાજ
ગજ ! આપે બંને કન્યાઓની વાત તો ઘણી સારી કરી, પણ ગુણ-
સમૃદ્ધથી ભરપૂર અને પાપી મિત્રોની સાથે સર્વદા વિચાર કરાવનાર
એ બંને કન્યાઓ કેવી રીતે ધનશેખર મેળવી શકે ? તે પણ આપ
કૃપા કરીને જણાવો ”

વિનથી રાજાનો આવો સીધો પપ્પુ મુદાસરનો સવાલ સાબળીને
 ઉત્તમસૂરિએ જવાબ આપ્યો “ રાજા ! અતરંગના
 ઉપાય દર્શન રહેલ કર્મપરિણામ મહારાજા જેણે પોતાના પ્રતાપથી
 આખા ભુવનને વશ રાખ્યું છે તે તારા જેવા સમજી
 માપસોને તો જાણીતો છે અતિ બળવાન એ મહારાજા પોતાની
 કાળપરિપુતિ મહારાણી સાથે ભવિષ્યમાં કોઈ પણ વખતે જો તારા
 મિત્ર ધનશેખર ઉપર પ્રસન્ન થઈ જાય તો પછી તે પોતાના હાથ
 નીચેના શુભચિત્ત નગરના રાજા સદાશયને કહીને તેની પાસે તેની બન્ને
 દીકરીઓ તારા મિત્રને અપાવી શકે ભવિષ્યમાં કોઈ કાળે તેમ બની
 આવશે મતલબ કર્મપરિણામ મહારાજાની જ્યારે પ્રસન્નતા થશે ત્યારે
 ભવિષ્યમાં તારા મિત્રને એ બન્ને કન્યાઓ મળશે અને જ્યારે એમ
 બનશે ત્યારે તારો તે મિત્ર પરમ મુખ પ્રાપ્ત કરશે, તેની મજામાં
 ઘણો વધારો થઈ જશે અને તે ગુણુ બાજન થશે રાજા ! એ
 કન્યા પ્રાપ્ત કરવાનો ખીજો ઉપાય નથી, માટે હવે તું તે સબધી
 આકુળતા ટોડી દે ”

ધનશેખર સ્વરૂપે અને સસર્ગે,
 બે પ્રકારના લોકો અને તેમના ઢાપો,
 નિશિદ્ધ કથા કહેવાની પ્રસ્તાનપ્રાપ્તિ.

મુનિ મહારાજાનો આવો જવાબ સાબળીને હરિકુમારને મારે માટે
 ચિંતા દૂર થઈ ત્યાર પછી વળી તેણે એક ઘણો જ
 સૂચક પ્રશ્ન અથસૂચક સવાલ મુનિરાજાને પૂછ્યો “ મહારાજા !
 આગે હમણા જણા મુ કે એ ધનશેખરે એવું બય
 કર કર્મ કર્યું અને પાપી આચરણ ચલા મુ તેનું કારણ તેના પેલા પાપી
 મિત્રોની પ્રેરણા હતી, બાકી એ ધનશેખર સ્વરૂપે તો ઘણો સારો છે,
 ભદ્રક છે—તો મારા મનમાં એક એવો સવાલ યાદ છે કે સાહેબ !
 વળી પ્રાણી જાતે નિર્મળ હોય છતાં પારકાના દોરોથી પપ્પુ દુષ્ટ યાય
 ખરો ? ”

સૂરિમહારાજે જવાબ આપતા જણાવ્યું કે “ મહારાજા ! જાતે
 નિર્મળ પ્રાણી પારકા દોષોથી પણ દુષ્ટ યાય છે તેનું
 ઉત્તરમાં કથા કારણ સાબળ લોક બે પ્રકારના છે એક અતરંગ
 અને ખીજો બહિરંગ (એક અદરનો અને ખીજો
 બહારનો) બહિરંગ લોકના દોષો પ્રાણીને લાગે અથવા ન પણ લાગે,
 બાકી અતરંગ લોકના દોષો તો જરૂર લાગે જ છે હવે એ અતરંગ

લોકના દોષો કેવા હોય છે અને તે દોષો કેવી રીતે દાખા છે તે નંબ-
ધમા તારી પાસે એક વાર્તા કહી સમજાવું એ ઉપરથી તારા હૃદયમાં
આ સર્વ બાબત આવી જશે, તું બગ્ગર ધ્યાન આપીને હું એક
કથાનક કહું છું તે સાબળ ।

કથા સનન નિવૃત્તિ.

કથા સામળતા પોતાની રાજાને નિર્ણય થયે અને કુદરતે ખુલાસો
થયે તેમ જ આચાર્યની વાણી સાચાવાને લાભ નામે એન બહુ
રાખ બહુ ખુશી થયો અને આચાર્યશ્રીને કથાનક કહેવા નિવૃત્તિ કરી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

પદ્મપુરૂષ કથાનક.

‘ઉત્તમચરિ નરરાગ્યન હરિચરણ સુનત કથાનક કહેવ લાગ્યું—
સાનાન્ય અંગુલેના રાગ્યન.

રા. જન! તારા બાનમાં તો છે કે સર્વપાંડિત્યનુદય અને
દેવી નાગપરિણામિને અનેક ટોચએકે તેને કોઈ
ખરાબ નામુસની નજર ન લાગી હો તેણે સાચું
અભિવેદન જિ હિ રાજાનીઆએ થ મજાની નખ્યા છે
(હુનિયાના તેને માટે એવી ન લેઈ ની છે કે તે
તદન નિર્ભાજ છે-વાગીઆ છે)’ હવે એ નરરાગ્યનને પાડે એક

૧ મદાંથી તાર પ્ર જનના આ નરરાગ્યન ચરિત્ર ફેલાસાવું વર્ણન કરું
મદાનિરીય નરના આ રૂં છે અને તાર પરી રબી-મેલી બહુ
ધરાયુ છે વરણપદાવના ખનુ તેડ વર્ણન છે જેમલે એક પદ
અરિત લેતેલ છે તેના જાણાગમે -૪ આ લેખ લેતે ૧૧૧૩ કથા
વાચવા યોગ્ય ચરિત્ર છે. શ્રી. નિ.

૨ આ કથાની વિ-સાદનો હામુ નાગર મદાં
પૃ. ૨૩૫.

સિદ્ધાન્ત નામનો મહાપુરુષ છે, તે શુદ્ધ સત્ય વચન બોલનાર છે, સર્વ પ્રાણીસમુદયને એમત દિત કરનાર છે, સર્વ પ્રાણીઓના ભાવો અને સ્વભાવોને બરાબર પીઠાણનાર અને જાણનાર છે અને એ મહારાજ તથા મહારાણીના સર્વ અદરના રહસ્યને, ગુપ્ત લેદોને અને ખાનગી બાબતોના ઘોડાણોને બરાબર પૃથક્કરણ કરીને જાણનાર છે એ સિદ્ધાન્ત મહા પુરુષને એક અપ્રભુદ્ધ નામનો શિષ્ય છે, તેણે એક દિવસ પોતાના ગુરુ મહારાજને સલાહ કર્યો તે પ્રસંગે તેઓ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે ઘણી અગત્યની વાતચીત થઇ

મુખ દુખ કારણ-રાજ્ય.

એ રાજ્ય સર્વ પ્રાણીને હોય છે.

એ રાજ્ય અતરંગમા વ્યાપિય છે.

અપ્રભુદ્ધ—“ભગવન્ ! આ સસારમા પ્રાણીને કઇ વસ્તુ બહુ ગમે છે અને જઇ વસ્તુ બીજકુલ ગમતી નથી ?”

સિદ્ધાન્ત—“ભદ્ર ! પ્રાણીને ‘મુખ’ બહુ ગમે છે અને ‘દુખ’ બીજકુલ ગમતુ નથી, એટલા માટે સર્વ પ્રાણીઓ મુખ મેળવવા પ્રવૃત્તિ કરે છે અને દુખથી દૂર નાસે છે”

અપ્રભુદ્ધ—“ભગવન્ ! ત્યારે એ મુખનું કારણ શું હશે ? અને એ દુખનું પણ કારણ શું હશે ?”

સિદ્ધાન્ત—“ભાઈ ! મુખનું કારણ રાજ્ય છે અને દુખનું કારણ પણ તે જ રાજ્ય છે”

અપ્રભુદ્ધ—“ભગવન્ ! એક જ રાજ્ય મુખ અને દુખ બન્નેનું કારણ કેમ હોઇ શકે ? એ વાતમા દેખીતો વિરોધ લાગે છે”

સિદ્ધાન્ત—“ભાઈ ! એમા જે વિરોધ લાગે છે તે માન દેખીતો જ છે, વાસ્તવિક નથી. જો એ રાજ્યની સારી રીતે પરિપાલના કરી હોય તો તે મુખનું કારણ થાય છે અને જો તેની બરાબર પાલના ન કરી હોય ત્યારે તેની ખરાબ રીતે પાલના કરી હોય તો તે દુખનું કારણ થાય છે”

અપ્રભુદ્ધ—“ત્યારે મહારાજ ! શું મુખદુખનું કારણ રાજ્ય જ છે, બીજું કાંઈ પણ કારણ નથી ?”

૧ સિદ્ધાન્ત જૈન આગમનુ રૂપક એ કર્મના સર્વ રહસ્યને જાણે છે. મતલબ એ ગુપ્ત જ્ઞાન છે.

૨ અપ્રભુદ્ધ અદર જ્ઞાન છે પણ હજી અવશ્યેલ છે એ અવરથામા ઘણા પ્રાણીઓ દોષ-ગુણ અથવા આગમદ્વારા તેમની રાક્ષાઓ દર થાય છે.

સિદ્ધાન્ત—“હા ભાઈ ! સુખદુઃખનું કારણ એક રાજ્ય જ છે, ખીજું કંઈ પણ નથી ”

અપ્રશ્ન—“મહારાજ ! આપે આ વાત કહી તે તો ઉઘાડી રીતે વિરોધવાળી જણાય છે, કારણ કે આ દુનિયામાં બહુ જ થોડા પ્રાણી-ઓને રાજ્ય મળે છે અને સુખ અથવા દુઃખ અથવા બન્ને તો સર્વ જીવો અનુભવતા હોય એમ દેખાય છે ।”

સિદ્ધાન્ત—“ભાઈ ! સુખદુઃખનું કારણ રાજ્ય મેં તને કહ્યું તે બાદ રાજ્ય તારે સમજવાનું નથી, રાજ્યનો કે રાજ્યનો બહારની ઉપર ઉપરની નજરે જે સસારમાં બિવહાર થાય છે તેને અગે મારો કહેવાનો આશય નથી, સુખદુઃખના કારણ તરીકે મેં જે રાજ્યની તને સૂચના કરી છે તે તો અતરંગ રાજ્ય છે અને સમારતી અદર વર્તતા સર્વ જીવોને તે રાજ્ય તો જરૂર જ હોય છે તેથી જે જીવો એ અદરના રાજ્યને સારી રીતે પાળે છે તેઓ સુખ અનુભવે છે અને જે જીવો એ અદરના રાજ્યને સારી રીતે પાળતા નથી તેઓ દુઃખનો અનુભવ કરે છે અથવા તે રાજ્ય તેમના સબધમાં દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે માટે મેં જે વાત કહી તેમાં ઉઘાડો વિરોધ છે એમ તને લાગ્યું તે વાત બરાબર નથી ”

અપ્રશ્ન—“ત્યારે મહારાજ ! આપ જે અતરંગ રાજ્ય કહો છો તે એક રૂપવાળું છે કે અનેક રૂપવાળું છે, એકસરખું છે કે જૂદા જૂદા પ્રકારનું છે ?”

સિદ્ધાન્ત—“એ અતરંગ રાજ્ય સામાન્ય રીતે એક રૂપવાળું છે એકસરખું છે અને વિશેષ પ્રકારે જોઈએ તો અનેક રૂપવાળું છે, જૂદા જૂદા પ્રકારનું છે ”

અપ્રશ્ન—“મહારાજ ! જે આપ કહો છો તેમ છે તો એ સામાન્ય રાજ્યનો રાજા કોણ છે ? તે રાજાનો ખબરનો કયો છે ? તે રાજાનું લશ્કરી બળ કયું છે ? એ રાજાના તાબામાં દેશો કયા કયા છે ? અને એ રાજાની પાસે ખીજું કંઈ રાજ્યસામગ્રી છે તે સર્વ સાલળવા ઇચ્છા રાખું છું, તો આપ તે સર્વ કૃપા કરીને મને કહો, મારા સમ જવામાં હજી કંઈ વાત આવતી નથી ”

અતરંગ રાજ્યના રાજા,
કોશ, લશ્કર, ભૂમિ, દેશ,
લુટારા, ચોર, ધૃષ્ટતા આદિ.

સામાન્ય રાજ્યનર્ણન.

સિદ્ધાન્ત—“ ભદ્ર ! તને એ હકીકત સ્પષ્ટ રીતે કહુ તે સાબળ -

(રાજા) એ સામાન્ય રાજ્યનો રાજા સસારીજીવ પોતે છે, સર્વ બાબતનો આધાર તેના ઉપર છે અને આખા રાજ્યનો ભાર તેના ઉપર છે સસારીજીવને તેથી મહારાજા કહેવામાં આવે છે

(કોશ) એ સામાન્ય મહારાજ્યમાં શમ (સમતા), ધ્યાન, જ્ઞાન, વીર્ય વિગેરે અનેક સ્વભાવસિદ્ધ (સ્વાભાવિક) રહ્યો છે અને એવા ગ્રેષ્ઠ ભાવરત્નોથી એ રાજ્ય પરિપૂર્ણ છે, એ તે મહારાજ્યનો મોટો ભાગ છે

(લશ્કર) એ મહારાજ્યમાં ત્રણે ભુવનને આનંદ આપે તેવું અને ક્ષીરસમુદ્ર જેવું મહા નિર્ભળ 'ચતુરંગ' બળવાન લશ્કર છે એમાં ગમીરતા, ઉદારતા, ચૂરધીરતારૂપ મોટા મોટા રથો છે, એમાં મુંદર યશસ્વિસ્તાર, સજ્જનતા, ગ્રેમ વિગેરે મોટા મોટા હાથીઓ છે, એમાં ધુક્કિનો વિસ્તાર, વાચાળપણ અને નિયુણતા વિગેરે ઘોડા છે, એમાં અચપળતા, ચિત્તની પ્રસન્નતા, પ્રશસ્ત મન હોવાપણ અને દાક્ષિણ્ય (મરતબાપણ) વિગેરે મુંદર પાળાઓ છે (ચતુરંગ લશ્કરમાં હાથી ઘોડા રથ અને પાળાઓ જે કાર્ય કરે છે તે આ મહારાજ્યમાં ઉપર જણાવેલ લશ્કરીઓ કામ કરે છે ગામીયે ઔદાર્ય અને શૌર્ય રચતું કામ આપે છે જેમ રથમાં બેસીને મહા રાજા અને બહાદુર હોદ્દેદારો લડના ભય છે તેમ અર્ધ આશીર્વાદિ શુભોના સબધમાં બને છે જુનતા હાથીઓ લડવાનું અને કીલ્લા ભેદવાનું કાર્ય કરે છે તે કાર્ય મહા સૈન્યમાં યશ સૌજન્ય અને ગ્રેમ કરે છે, તે જ પ્રમાણે ઘોડા અને પાળાઓ માટે વિચારી લેવું) એ સસારી જીવ નામના મહારાજનું ઘણું હિત કરનારા અને ચાર

૧ લશ્કરના ચાર અંગમાં હાથી, ઘોડા, રથ અને પાવદળ ગણવામાં આવે છે આ રાજ્યમાં તે ચાર પ્રકારનું (ચતુરંગ) લશ્કર કયું છે તે સાથે જ બતાવ્યું છે, એનું વધારે વર્ણન પ્ર ૪ પ્ર ૩૬ માં આવેલું છે તે જુઓ (૫ ૧૦૯૭)

મુખવાળા 'ચારિત્રધર્મ' નામે ત્યા પ્રતિનાયક^૧ પણ છે આ પ્રતિનાયકનો સમ્યગ્દર્શન^૨ નામનો સેનાપતિ છે અને 'સદ્ગોધ' નામનો મત્રી છે વળી એ પ્રતિનાયક ચારિત્રધર્મ રાજને 'યતિધર્મ' અને ગૃહિધર્મ નામના બે છેડરાઓ છે, સતોષ નામનો તેનો તત્રપાળ (પ્રધાન) છે અને શુભાશય વિગેરે ઘણા મોટા લક્ષણો છે સસારીજીવે પોતાના સુંદર રાજ્યમા આવુ ચતુરંગ લશ્કર પ્રગટ કરેલુ છે તે મોટા લશ્કરનુ વર્ણન કરવુ ઘણુ મુશ્કેલ છે કોઇ તેનુ પૂર્ણપણે વર્ણન કરી શકે તેમ છે જ નહિ ! એ લશ્કર ઘણુ સુંદર છે, અને ગુણસમૂહોથી ભરપૂર છે રાજા પોતે જ્યારે તદ્દન વિમળ (શુભ-મેલ વગરનો) યાય ત્યારે જ તેને તે જોઇ જાણી શકે છે

(ભૂમિ) એ મોટા રાજ્યની ભૂમિકા એક મહા ઝટવીમા સ્થાપન કરવામા આવી છે જે 'ચિત્તવૃત્તિના નામથી ઓળખાય છે અને સર્વનો આધાર તેના ઉપર છે

(દેશ) એ ચિત્તવૃત્તિ ઝટવીમા સાત્ત્વિકમાનસપુર,^૩ જૈનપુર,

૧ ચારિત્રધર્મ રાજા સબધી વર્ણન અ ૪ પ્ર ૩૬ મા વિસ્તારથી આવી ગયું દાન, શીળ, તપ અને લાવરૂપ એના ચાર મુખ છે તે પણ ત્યા વર્ણવ્યા છે

૨ પ્રતિનાયક ખીજો નાયક કેટલીક વાર તે મુખ્ય નાયકનો સમાવડોયો પણ હોય છે જેમ રામાયણમા 'રાવણ' અથવા માધના કાવ્યમા 'શિશુપાળ' ઉત્તર નાયક તરીકે એ ઘણુ ખરૂ કામ કરે છે

૩ સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિ માટે વિશેષ સપૂર્ણ હકીકત માટે જુઓ અ ૪ પ્ર ૩૬

૪ સદ્ગોધ મત્રી સબધી વિસ્તારથી વર્ણન સદર સ્થાને પૃ ૧૦૯૦ મા આવી મયુ તે જુઓ - સર્વ યોધા પ્રસ્તાવના પાત્રો છે તેથી અત્ર તેનું વધારે વર્ણન કરું નથી.

૫ યતિધર્મનું વિસ્તારથી વર્ણન અ ૪ પ્ર ૩૫ મા છે ગૃહિધર્મ માટે તેજ પ્રકરણમા વર્ણન છે અને સતોષ માટે જુઓ અ ૪ પ્ર ૩૬ પૃ ૧૦૯૪-૯૫

૬ ચિત્તવૃત્તિ-મહાઝટવીનું વર્ણન અ ૪ પ્ર ૯ મા આવ્યુ છે તે જુઓ.

૭ સાત્ત્વિક માનસપુરનું વર્ણન અ ૬ પ્ર. ૩૩ મા આવ્યુ છે જૈનપુરનું વર્ણન તેજ પ્રકરણમા પૃ. ૧૦૪૯ થી સરૂ થાય છે, વિમળમાનસ નગરના વર્ણન માટે જુઓ અ ૫ પ્ર ૨૧ અને શુભચિત્ત નગરના વર્ણન માટે જુઓ ચાહુ પ્રસ્તાવ, પ્રકરણ ૯ મું

સામાન્ય રાજ્યનું નામ.

સિદ્ધાન્ત—“ ભદ્ર ! તને એ હકીકત સ્પષ્ટ રીતે કહું, તે સાબળ -

(રાજા) એ સામાન્ય રાજ્યનો રાજા સસારીજીન પોતે છે, સર્વ બાબતનો આધાર તેના ઉપર છે અને આખા રાજ્યનો ભાર તેના ઉપર છે સસારીજીવને તેથી મહારાજા કહેવામાં આવે છે

(કિશ) એ સામાન્ય મહારાજ્યમાં શામ (શમતા), ધ્યાન, જ્ઞાન, વીર્ય વિગેરે અનેક સ્વભાવસિદ્ધ (સ્વાભાવિક) રહ્યો છે અને એના એક ભાવરત્નોથી એ રાજ્ય પરિપૂર્ણ છે, એ તે મહારાજ્યનો મોટો ભાર છે

(લશ્કર) એ મહારાજ્યમાં ત્રણે ભુવનને આનંદ આપે તેવું અને ક્ષીરસમુદ્ર જેવું મહા નિર્મળ ચતુરંગ બળવાન લશ્કર છે એમાં ગભીરતા, ઉદારતા, શૂરવીરતારૂપ મોટા મોટા રથો છે, એમાં સુદર યશવિસ્તાર, સજ્જ નતા, પ્રેમ વિગેરે મોટા મોટા હાથીઓ છે, એમાં છુદ્ધિનો વિસ્તાર, વાચાળપણ અને નિપુણતા વિગેરે ઘોડા છે, એમાં અચપળતા, ચિત્તની પ્રસન્નતા, પ્રશસ્ત મન દોવાપણ અને દાક્ષિણ્ય (મરતબાપણ) વિગેરે સુદર પાળાઓ છે (ચતુરંગ લશ્કરમાં હાથી ઘોડા રથ અને પાળાઓ જે નામે કરે છે તે આ મહાસૈન્યમાં ઉપર જણાવેલ લશ્કરીઓ કામ કરે છે ગાભીર્ય ઓદાર્ય અને શૌર્ય રથનું કામ આપે છે જેમ રથમાં બેસીને મહા રાજા અને બહાદુર હોદ્દેદારો લડવા બાંધે છે તેમ અત્રે ગાભીર્યાદિ શુભોના સર્વધર્મો બને છે હુનતા હાથીઓ લડવાનું અને કીલ્લા ભેદવાનું કાર્ય કરે છે તે કાર્ય મહા સૈન્યમાં યશ સોજન્ય અને પ્રેમ કરે છે, તે જ પ્રમાણે ઘોડા અને પાળાઓ માટે વિચારી લેવું) એ સસારી જીવ નામના મહારાજાનું ઘણું હિત કરનારા અને ચાર

૧ લશ્કરના ચાર અંગમાં હાથી, ઘોડા, રથ અને પાંચદળ ગણવામાં આવે છે આ રાજ્યમાં તે ચાર પ્રકારનું (ચતુરંગ) લશ્કર ક્યું છે તે સાથે જ બતાવ્યું છે, એનું વધારે વલુન પ્ર ૪ પ્ર ૩૬ માં આવેલું છે તે જુઓ (૫ ૧૦૬૭)

મુખવાળા 'ચારિત્રધર્મ' નામે ત્યા પ્રતિનાયક^૧ પણ છે આ પ્રતિનાયકનો સમ્યગ્દર્શન^૨ નામનો સેનાપતિ છે અને 'સદ્બોધ' નામનો મત્રી છે વળી એ પ્રતિનાયક ચારિત્રધર્મ રાજને 'યતિધર્મ' અને ગૃહિધર્મ નામના બે છોકરાઓ છે, સતોષ નામનો તેનો તત્રપાળ (પ્રધાન) છે અને શુભાશય વિગેરે ઘણા મોટા લકવેયાઓ છે સસારીજીવે પોતાના સુંદર રાજ્યમા આવું ચતુરગ લશ્કર પ્રગટ કરેલું છે તે મોટા લશ્કરનું વર્ણન કરતું ઘણું મુરકેલ છે કોઈ તેનું પૂર્ણપણે વર્ણન કરી શકે તેમ છે જ નહિ. એ લશ્કર ઘણું સુંદર છે, અને શુણ્ણસમૂહોથી ભરપૂર છે રાજા પોતે જ્યારે તદ્દન વિમળ (શુભ્ર-મેલ વગરનો) થાય ત્યારે જ તેને તે જોઈ જાણી શકે છે

(ભૂમિ) એ મોટા રાજ્યની ભૂમિકા એક મહા અટવીમા સ્થાપન કરવામા આવી છે જે 'ચિત્તવૃત્તિના નામથી ઓળખાય છે અને સર્વનો આધાર તેના ઉપર છે

(દેરા) એ ચિત્તવૃત્તિ અટવીમા સાત્ત્વિકમાનસપુર,^૩ જૈનપુર,

૧ ચારિત્રધર્મ રાજ સળધી વર્ણન ૩ ૪ ૩ ૩૪ મા વિસ્તારથી આવી ગયું દાન, શીળ, તપ અને ભાવરૂપ એના ચાર મુખ છે તે પણ ત્યા વર્ણવ્યા ૩

૨ પ્રતિનાયક બીજો નાયક કેટલીક વાર તે મુખ્ય નાયકનો સમોવણીઓ પણ હોય છે જેમ રામાયણમા 'રાવણ' અથવા માધના કાવ્યમા 'સિદ્ધપાળ' ઉપર નાયક તરીકે એ ઘણું ખરૂં કામ કરે છે

૩ સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિ માટે વિશેષ સર્વોત્કૃષ્ટ માટે જુઓ ૩ ૪ ૩ ૩૬

૪ સદ્બોધ મત્રી સળધી વિસ્તારથી વર્ણન સદર સ્થાને પૃ ૧૦૬૦ મા આવી ગયું તે જુઓ -સર્વ ગોચા પ્રસ્તાવના પાત્રો છે તેથી અત્ર તેનું વધારે વર્ણન કર્યું નથી

૫ યતિધર્મનું વિસ્તારથી વર્ણન ૩ ૪ ૩ ૩૫ મા છે ગૃહિધર્મ માટે તેજ પ્રકરણમા વર્ણન છે અને સતોષ માટે જુઓ ૩ ૪ ૩ ૩૬ પૃ ૧૦૬૪-૬૫

૬ ચિત્તવૃત્તિ-મહાઅટવીનું વર્ણન ૩ ૪ ૩ ૬ મા આવ્યું છે તે જુઓ

૭ સાત્ત્વિક માનસપુરનું વર્ણન ૩ ૪ ૩ ૩૩ મા આવ્યું છે જૈનપુરનું વર્ણન તેજ પ્રકરણમા પૃ ૧૦૪૬ થી સરૂ થાય છે, વિમળમાનસ નગરમા સર્વ માટે જુઓ ૩ ૫. ૩ ૨૧ અને શુભ્રચિત્ત નગરમા વર્ણન માટે જુઓ " પ્રસ્તાવ, પ્રકરણ ૬ મુ

નિમળમાનસ, શુભચિત્ત વિગેરે નાના મોટા નગરો
આવી રહેલા છે અને તે નગરોની સાથે અનેક ગામ
અગ્રો અને ખાણો બેઝાવલા છે

એ મહારાજાની અદર 'ઘાવીકર્મ' નામના અનેક ધાડ પાડનારાઓ
ઁ, 'ધદ્રિય' નામના ચોરો છે, એમા 'કપાય' ૧ રૂપ ફાંસીઆઓ ફર્યા
કરે છે, 'નોકપાય' રૂપ છુટારાઓ તેમા વિચરે છે, એમા 'પરીવહ,'
નામના ઉપદ્રવ કરનારા ચારે તરફ હેરાનગતિ કરવા ફર્યા કરે છે, એમા
'ઉપસા' ૧ નામના મહા ભરકર સર્પો વસે છે અને 'પ્રમાદ' નામના
પપટો તેમા મિવાસ કરી રહ્યા છે એ બધાઓના બે નાયક (ઉપરીઓ)

છે એકનુ નામ કર્મપરિણામ છે અને બીજાનુ નામ
રાજાના ચોરો મહામોહ છે એ બંને નાપકો ઘણી સજા મુકિયાળા
અને તેના નાયકો છે, લડાની પૈસાળા છે, ઘણા અભિમાની છે, ચારે

પ્રકારના પોતાના સ્વતંત્ર લશ્કરવાળા છે અને પોતાના
તાબામા કરોડો લોકોનીઓને રાખવાવાળા છે એ બંને વળી એટલી બધી
ખુમારીવાળા છે કે તેઓ મનમા પોતાને જ ખરેખરા રાજા નાયક અને
પુરુષ કરનાર માને છે, તેઓ અત કરણુથી માને છે કે એ સસા
ગીઝવ કોપુ યાય છે ? અને પેલા ચારિત્રધર્મ રાજાની મગદૂર શી
છે ? આ ચિત્તવૃત્તિ મહાઅટવી તો બહુ તેઓની પોતાની જ હોય
અને આ રાજ્ય પશુ પોતાના બાપનુ જ (પોતાનુ જ) હોય એમ
તેઓ તો ધારી બેઠા છે તેઓ વળી માને છે કે કાંઈની તાકાત
નથી કે રાજ્યના ભોગવટામા કોઈ પપુ તેઓની સામે થવાની હિમત કરે
ન્યા પ્રમાણે વિચાર કરીને તેઓએ (સર્વ ચોર અને હુમ્મ્યા લોકોએ)
મળીને કર્મપરિપુર્ણને પોતાના રાજા તરીકે સ્થાપન કર્યો છે તેઓ
વળી રાજાની સ્થાપના કરીને બેસી રહ્યા નથી, તેઓએ પોતાનુ કામ
બાકુ વધારી દીધુ છે

૧ કોપ, માન માયા, લોભ કપાય છે અને તેના કારણુભૂત હારય રવિ અરવિ
રોક ભય દુનઝા અને ત્રણ વેદ નોકપાય કહેવાય છે

૨ પરીવહ સ્વપ્રચુત પીડાઓ અને સહન કરવાના સ્થાનો, એ ૨૨ છે
એના વચ્ચન માર્ગે જુઓ નવતરવ

૩ ઉપસા-પીડાઓ

ઉપસામા તુ મન
આવી ના
તો સર્વ

અને સ્વચુત પરીવહ અને
જ્યાસુધીની નિયતિ
છે જ્યારે ઉપસામાં

મહામોહને માથે રાજ્યભાર.

કર્મપરિણામની મધ્યસ્થતા.

મહામોહનું પ્રબળ સામ્રાજ્ય.

પ્રથમ તો એ લોકોએ ભિલની પછી જેવા 'રાજસચિત્ત તામસ ચિત્ત રૌદ્રચિત્ત વિગેરે નગરો વસાવી રાખ્યા છે, વળી એ નગરોની અદર રાજ તરીકે એ લોકોએ મહામોહ રાજની સ્થાપના કરી છે, એ રાજને આખું ચતુરંગ લોકર (ચારોત્ર) સોંપવામાં આવ્યું છે, વળી સર્વ પ્રકારની રાજ્યનીતિની પોતાના ધોરણ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરી છે, આખા રાજ્યનો બોલે મોહરાજ ઉપર મૂકવામાં આવ્યો છે અને કર્મપરિણામ મહારાજ પોતે તો મહારાણી કાળપરિણતિ આપે મનુજ-ગતિ નગરીમાં નાટક યાચ છે તે બેઠા બેઠા બેઠા કરે છે એ નાટક જે રાજ રાણી (કર્મપરિણામ અને કાળપરિણતિ) બેઠે રહ્યા છે તેનું નામ 'સસાર' નાટક છે અને તે દરરોજ યથાજ કરે છે નાટક બેવાના શોખીન એ રાજ રાણીને એ નાટક બેસુ બહુ ગમે છે^૧

હવે કર્મપરિણામ રાજ પેલા સસારીજીવમહારાજની રાક્ષિ કેટલી છે તે સારી રીતે જાણે છે, સામેના હરીફ ચારિત્રધર્મરાજનું બળ કેટલું જબર છે તે પણ સમજે છે, એ ચારિત્રરાજના મહામત્રો સહબોધની મનરાક્ષિ કેટલી મુદર અને તદુરસ્ત છે તે જાણે છે, સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિનો લોકર ઉપર કાબુ કેવો મજબૂત છે તે સારી રીતે સમજી રહેલ છે, સતોષ તરપાળનો વ્યવસાય કેટલો સારો છે તે રીતે જાણે છે, શુભાશય વિગેરે ચારિત્રરાજના અનેક મેનાની આમાં લડનાનો ઉત્સાહ કેવો પ્રબળ છે તે બહુ સારી રીતે જાણે છે અને તેથી સસારીજીવની તરફ તે તદ્દન બેદરકાર રહેતો નથી, માત્ર ભવિષ્ય જોયા કરે છે, ચારિત્રરાજ વિગેરે તરફ પણ પ્રેમનજરથી જુએ છે, તેના તરફ પણ પોતાનો ઝેડીભાવ બતાવે છે, પ્રેમ નારાઈ છે અને તેમને માટે પણ સારા સારા પ્રયોજનો થાજી આપે છે આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી ચારિત્રધર્મ રાજ અને તેનું આખું મહળ પણ એ કર્મપરિણામ રાજને મધ્યસ્થ ગણે છે, તટસ્થ ભાવે જુએ

૧ રાજસચિત્ત નગરનું વર્ણન જુઓ ૩ ૮ ૩ ૮ તામસચિત્તનું વર્ણન જુઓ સદર પ્રકરણ ૫ ૫૮૪ થી અને રૌદ્રચિત્તના વર્ણન માટે જુઓ ૩ ૫ ૨૧ સિદ્ધાન્ત અવરગ સામાન્ય રાજ્યનું વર્ણન કરી રહ્યા છે તે ચાહુ ૭ ૨ નાટકનું વર્ણન ૩. ૨ ૩ ૨ મા આવે છે તે લક્ષ્યમાં રાખવું

છે અને તેને પોતાનો સ્વામી મહી તેની સાથે કામ લે છે અને તેની સાથે સયુકાઈથી વર્તે છે આ કારણને લઈને સસારીજીવના મહા રાજ્યમા પણ એ કર્મપરિણામ રાજ સલાહ લેવાને ઠેકાણે છે, વડીલ તરીકે ગણાય છે અને ચારિત્રસજ તેને માન આપીને ચાલે છે^૧

હવે એ ચોરોનો ઉપરી મહામોહ છે તે તો પોતાના બાહ્ય જના અભિમાનથી સસારીજીવને કે ચારિત્રસજને કે તેના આખા હરકરના બળને એક તરખલા બેટલા પાપુ ગણુતો નથી અને માત્ર પોતાના જોર ઉપર મુસ્તકીમ રહે છે, બીજાની મગદુર શી છે કે પોતાના રાજ્યમા માથુ પાપુ મારી શકે એમ મજબૂતપણે માનનારો છે આથી બને છે એમ કે પેલો સસારીજીવ મહારાજ જ્યાં સુધી પોતાનું રાજ્ય છે એમ જાણુતો પણ ન હોય, પોતાની પાસે મહા બળવાન ચતુરગ સેના છે એ વાત તેના ધ્યાનમા પણ ન હોય, પોતાની પાસે અખૂટ દોલતનો ખજાનો અને જમીન છે એમ તેના હૃદયમા પણ ન હોય અને પોતામા સત્તા અને પરમેશ્વરપણુ છે એમ તેના કળવામા પણ ન હોય, ત્યાં સુધી તેવા અવસરનો લાભ લઈને પોતાની સાથેના પોતાના પક્ષના મોટા ચોરના ટોળાના નાથક તરીકે સસારીજીવના ભોગવદાની આખી જમીન પર તે આક્રમણ કરે છે, તેને ઘેરો ઘાલે છે, સર્વ નગર જામ અને ખાણો વિગેરે પોતાના તાબામા લઈ લે છે, મરજીમા આવે તેમ વિલાસ કરે છે, સસારીજીવને તદ્દન નિર્મલિય બનાવી દે છે, તેના આખા બળને હતુ ન હતુ કરી નાખે છે અને સસારીજીવના મહારાજ્યનો પોતે જ જાણુ સ્વામી હોય, પોતે જ જાણુ રાજ હોય અને આખી મિલકત પોતાની જ હોય તેમ સર્વને પોતે જાતે જ પનાવી પડે છે કોઈ વખતે સસારીજીવને પોતાનું રાજ્ય જડી આવે છે, તેને માલૂમ પડે છે કે આ તો પો વિમહારાટ અવ તાનું રાજ્ય પારકા પચાવી પડ્યા છે, ત્યારે તેને પોતાના સ્વામા હારજીવ બળનો કાઈક ખ્યાલ થાય છે, પોતાની દોલત તેના ઝોળખવામા આવે છે, પોતાનું સ્વરૂપ સહજ સમ

૧ કર્મ તો જો પ્રકારના હોય છે અને જીવ જ્યાં સુધી સસારી જ ત્યાં સુધી શુદ્ધ માર્ગપ્રયાણ માટે પણ તેને શુદ્ધ કર્મની જરૂર પડે છે આથી કર્મપરિણામ અને ચારિત્રસજના વહીવટમા પણ સુંદર સ્થાન છે મહામોહ પણ કર્મ વગર ચલાવી શકતો નથી તેથી ત્યાં પણ તેને સ્થાન છે, જ્યાં કર્મપરિણામ જાતે તો ખેંચી જ રહે છે કર્મપરિણામની આ યોજના જાણુ થાય, સુંદર અને જુદાંને મળતો માર્ગ મળી શકે

બધ છે ત્યારે તે મહામોહ સાથે વિગ્રહ માડે છે, લડવા માટે ઊંચો નીચો થાય છે, પોતાના બળને જગાડે છે અને પોતાની દોલતમા વધારો કરે છે ત્યારે એ સમારીજીવ લગાઈ ઉપર ચઢે છે ત્યારે ઘણી વાર તે મહામોહ ઉપર વિજય મેળવે છે અને ઘણી વાર મહા મોહ તેના ઉપર વિજય મેળવે છે જેટલો એ મહામોહ ઉપર વિજય મેળવે છે તેટલા પૂરતુ તેને સુખ થાય છે, જેટલા પૂરતો એના ઉપર મહામોહનો વિજય થાય છે તેટલા પૂરતુ તેને દુઃખ થાય છે બાકી

ત્યારે લડવાના અભ્યાસથી ધીમે ધીમે તે ન કલ્પી સુખ મેળવે છે ગદાય તેનું અને ન તુલના થઈ રહે તેનું વીર્ય જે ત્યારે મેળવે છે તેની અદર ભરેલું છે તેને બરાબર વ્યક્ત કરે છે ત્યારે મહામોહ વિગેરે આખા શત્રુવર્જને મૂળથી ઉખેડી નાખે છે, નિષ્કટક રાજ્ય પ્રાપ્ત કરે છે અને પોતાના મહારાજ્યને પ્રાપ્ત કરીને પછી ચિત્તવૃત્તિને છોડીને નિરતરના આનંદમા મુખે રહે છે, રામાવિક મોજ ભોગવે છે અને લહેર કરે છે આ પ્રમાણે વાત હોવાથી તે રાજ્ય તેને સુખ અને દુઃખ બંનેનું કારણ થાય છે જે રાજ્યની બરાબર પાલના કરનાર આને તો તે સમારીજીવના સુખ માટે થાય છે અને જો તેની બરાબર પાલના કરવામાં ન આવે તો તે દુઃખ માટે થાય છે સામાન્ય અતરંગ રાજ્ય જે સમારીજીવના સુખદુઃખનું કારણ છે તેની નામની-યોજના આવા પ્રકારની છે એ હકીકત તને જાણી રાખજાવી ”

અપ્રમુદ્ધ—“ભગવન! ત્યારે અત્યારે ‘સમારીજીવનું કુરાજ્ય વર્તે છે કે કુરાજ્ય વર્તે છે ?”

સિદ્ધાન્ત—“ભદ્ર ! અત્યારે તો સમારીજીવનું કુરાજ્ય વર્તે છે, એ આપણે પોતાનું આવું મોહુ રાજ્ય છે તે હકીકત પણ જાણુ તો નથી, પોતાના બળની તેને જરા પણ ખબર નથી, પોતાની પાસે શુભ પણ આવડી મોટી મિલકત, દોલત અને સમૃદ્ધિ છે તે હકીકત તેના લક્ષ્યમાં પણ નથી, અરે એને પોતાના સ્વરૂપની પણ ખબર નથી, એ આપણે બહિરંગ પ્રદેશમાં જ હાલ તો રખણ કરે છે, દુઃખના દરિયામાં ફૂળેલો રહે છે અને મૈત્રુન અને સાગર નામના બે મિત્રો તેને બરાબર ભભાવે છે એ આપણું ચારિત્રધર્મરાજ નીચેનું મહા

બળવાન લોકર અસારે તો મહામોહરાજ વિરેથી ઘેરાઈ ગયેયુ છે,
નિટળાઈ વળેયુ છે અને કાઈ જોર ન બતાવી શકે તેની સ્થિતિમા
પડેયુ છે ”

કર્મપરિણામના અનત પુત્રો,
વર્તણુ અનેકરૂપી રાજ્ય,
સુખદુખની વિચિત્રતા.

અપ્રશ્ન—“ આપે જણાવ્યુ તે પ્રમાણે અતરંગ રાજ્ય સામાન્ય
રીતે સુખદુખનુ કારણ છે તે હકીકત તો મારા સાબળવામા ને ગમ
જવામા આવી આપશ્રીએ સાર પછી એમ જણુ હતુ કે વિશેષ રીતે
જેઈએ તો તે અતરંગ રાજ્ય અનેકરૂપી છે તેની વિગત હવે સાબ
ળવા ઇચ્છુ છુ, તો અતરંગ રાજ્ય અનેકરૂપી કેવી રીતે તે આપ
હવે મને સમજાવો ”

સિદ્ધાન્ત—“ સાબળ તને આગાઉ કર્મપરિણામ રાજ્યનુ વર્ણન
કહેવામા આ પુ હતુ તેને સર્વ કાર્યોમા એ મહારાજ્યએ (સસારી
જીવે) પ્રમાણુત મા યો છે તેના પુકમ પ્રમાણે સર્વ કામો થાય છે,
એમ ટોવાથી એ કર્મપરિણામ રાજ્ય પોતાના પુત્રોને જુદુ જુદુ પાપ
તદ્દન આપુ પરિપૂર્ણ રાજ્ય આપે છે અને પોતાની મરજી પ્રમાણે તેમને
આમા રાજ્યના રાજા બનાવે કે આ પ્રમાણે ટોવાથી રાજ્યો અનતા
હોનાથી પાનજોડે રાજ્ય અનતરૂપનાણુ થાય છે દરેક જીવ પોતાના
રાજ્યનો રાજા ટોવાથી અને જીવો અનત હોવાથી આ પ્રમાણે રાજ્ય
અનતરૂપી થાય છે કર્મપરિણામના અનત પુત્રોમા કોઈને તે રાજ્ય
સુખનુ કારણ થાય છે, કોઈને દુખનુ કારણ થાય છે, સુખદુખના વળી
અનેક પ્રકાર ટોવાથી રાજ્ય અનતરૂપી વિશેષ પ્રકારે થાય છે તારા
સાબળવામા, તે રાજ્ય અનતરૂપી કેવી રીતે થાય છે તે, હવે આ પુ હશે ”

કર્મપરિણામના છ પુત્રો.
પ્રત્યેકને એક વર્ષ રાજ્યાર્પણ.
વિતર્ક દ્વારા વ્યવસ્થા નિરૂપતા.

અપ્રશ્ન—“ ભગવન ! કર્મપરિણામ રાજ્યના પુત્રો જ્યારે રાજ્ય
કરતા હતા સારે તે દરેકને શુ થયુ તે સાબળવા ઇચ્છુ છુ તો કૃપા કરો ”

સિદ્ધાન્ત—“ ભદ્ર ! મેં તને આગાઉ કહ્યુ છે કે એ કર્મપરિણામ રા
જ્યને તો અનત પુત્રો છે, સારે એમા કેટલા પુત્રોતુ તારી પાસે વર્તન કરે,

એના એમ તો છેવે જ આવે નહિ હતા તને વાત સામળવાનું મોટું કુતલબ થયેલ છે તો આ બધા પુત્રોની વાતનો ખ્યાલ આપે તેવો એક સર્વગ્રાહી હઠીજત કહેવાનો ઉપાય છે, તે યુક્તિએ કરીને તને તેના સર્વ પુત્રોની હઠીજત કહું ”

અપ્રભુદ્ધ—“ ભગવન્ ! બહુ કૃપા કરી તેમ જ કરીને મને એ હઠીકત સમજાવો ”

સિદ્ધાન્ત—“ એ કર્મપણિણામના પુત્રો છ પ્રજાગ્ના છે (૧) નિકૃષ્ટ, (૨) અપ્રમ, (૩) વિમન્યમ, (૪) મધ્યમ, (૫) ઉત્તમ અને (૬) પરિષ્ઠ, હું એક એવી યોજના કરવા ધારૂ છું કે મહારાજા કર્મપણિણામની પાસે ખામ માગણી કરીને તે દરેક પુત્રને એક એક વર્ષ રાજ્ય અપાવવું, મારી તે માગણી સ્વીકારી કર્મપણિણામ રાજા તેમને એક એક વર્ષ રાજ્ય આપશે પછી કર્મપણિણામના છએ પુત્રો રાજ્ય કેવી રીતે ભોગવે છે તેનું બારિડ અનલોકન કરવા માટે તારે તારે ખાસ અતરંગ નોકર 'વિતર્ક' નામનો છે તેને મોકલવો એ છએ પુત્રો કેવી રીતે રાજ્ય કરે છે તે જોઈને તને વિગતવાર હઠીકત કહેશે એટલે કર્મપણિણામનું વિશેષ રાજ્ય કેવી રીતે અનેકરૂપી છે એ સર્વ હઠીજત તને અરાખર સમજાઈ જશે ”

અપ્રભુદ્ધ—“ જેવી ભગવાનની આજ્ઞા ! ”

સિદ્ધાન્તઆચાર્ય ઉપર જણાવી તેવી મર્વ યોજના કરી, છએ પુત્રોને કર્મપણિણામ રાજા એક એક વર્ષ માટે રાજ્ય આપે તેવી ગોઠવણ થઈ અને અપ્રભુદ્ધ શિષ્યે પોતાના 'વિતર્ક' નામના નોકરને તેઓનું રાજ્ય કેમ ચાલે છે તે બાંટીથી જોવા માટે મોકલી આપ્યો

૧ વિતર્ક પૃથક્કરણ કરીને છુટા ઉઠાડનાર સમજનાર બદરની બુદ્ધિ શક્તિ એ અવલોકન કરીને રાજ્યપ્રવૃત્તિ જોશે અને જોયેલ બાબતનો રિપોર્ટ પોતાના રોઠ અપ્રભુદ્ધને કરશે વિતર્ક વગર સર્વ બાબત જોયા હતા સમજાતી નથી, કારણ આપણે સર્વ જોઈએ છીએ પણ વિચાર કરતા નથી વિતર્કની મદદ લેવાની જરૂર તેથી સમજાય છે

પ્રકરણ ૧૧ મું.

૧ નિકૃષ્ટ રાજ્ય.

સ વં વ્યવસ્થા થઈ ગઈ એટલે અપ્રભુદે પોતાનો વિતર્ક નામનો નોકર મોકલ્યો તેણે મનુષ્યજન્મ નામના છ વર્ષો ગાળ્યા અને પછી અપ્રભુદની પાસે પાછો આવ્યો (મતલબ તે મનુજગતિમા છ વર્ષ રહ્યો) આવીને તેણે પોતાના શેઠ અપ્રભુદને પ્રભુમ કર્યા અને પોતે છ વર્ષમા રુ રુ બોલ્યું તે સબધી હકીકત વિસ્તારપૂર્વક કહેવા માડી

વિતર્કનો રિપોર્ટ ૧

દેવ! અહીંથી જન્મને છુ અતરંગ રાજ્યભૂમિમા દાખલ થયો તે વખતે નગરો અને ગામોમા મનુષ્યભાવઆવેદન નામનો એક ઢોલ વગાડવામા આવતો હતો તે મારા સાબળનામા આવ્યો તેના તરફથી મોટેથી ઠાડી પીટીને આ પ્રમાણે ઉદ્ઘોષપૂા કરી બહાર કરનામા આવ્યું 'નિકૃષ્ટ રાજ્ય. ચોપા દહેરો

“પ્રથમના પ્રવાહ (આસક્તિ ગાઢવણ) પ્રમાણે હાલ નિકૃષ્ટ રાજ્ય થયો છે તેવી તમે કામ કરો અને આવ્યો પીઓ-”

આના પ્રકારનો દહેરો સાબળીને એ રાજા કેવા પ્રકારનો હશે તેના વિચારમા આવ્યા રાજનમડળમા ખળભળાટ થઈ ગયો એ મનુ

૧ અહીંથી વિતર્કની કહેલી હકીકત સાર થાય છે તે પદરમા પ્રકરણની આખર સુધી ચાલે છે આ સર્વ વાર્તા ઉત્તમસુરિ દ્વરિય ૧ પાસે કહે છે-સસારીજીવ પોતે તે સર્વ વાર્તા સદાગમ સમક્ષ અનુહીતસકેવા પ્રજ્ઞાવિદ્યાવાની દાઝરીમા કહે છે

૨ નિકૃષ્ટ એ સવથી અધમ પુરુષ છે સિદ્ધિચિન્હિના કહેવા પ્રમાણે તે ધર્મ અર્થે કામ મોમ ચારેથી રહિત છે એની પ્રવૃત્તિ પર અ ય મ યકારોના અભિપ્રાય પ્રકરણને છેડે વિનાશી

બાળ્ય પ્રદેશમાં અનેક રાજ્યો હતા તેઓ પોતપોતાના સ્થાનોમાં વિચાર કરના લાગ્યા કે આ નવો રાજ્ય કેવો હશે ? કેવો નીવડશે ? વળી એ સ્થાનોમાં રહેવા વિદ્વાન ઠાઠા માણસો પણ અદર અદર એ રાજ્ય કેવો હશે તે સળધી ચર્ચા કરના લાગ્યા તેમ જ આ રાજ્ય કેવા પ્રકારનો હશે તે સળધી હુકુમી લોકો પોતપોતાના ઘરમાં વિસ્તારથી વિચાર કરવા લાગ્યા

મહામોહની મત્રી સાથે વિચારણા,

મત્રીકવિત નિકૃષ્ટ સ્વરૂપ.

હૃય સ્થાને ચિંતા દૂર.

હવે પેલા સર્વે ચોરો પણ એઝઠા મળ્યા અને તે મહામોહ વિગેરે અદર અદર વિચાર કરવા લાગ્યા —

વિપયાભિલાષ મત્રીએ મહામોહરાજને ઉદ્દેશીને કહ્યું “ સાહેબ ! હાલ એ નિકૃષ્ટ ગળ થયો છે તે શુ કરશે અને કેવો નીવડશે એ આપણે જાણતા નથી તેથી એ સળધમાં આપણે સર્વ ચિંતાતુર થઈ પડેલા છીએ, પરંતુ દેવ ! એ સળધમાં આપણા શોક તદ્દન અઝારણુ છે, આપણે વગર નિમિત્તે સર્વ ગભરાઈ ગયા છીએ, એ બાબતમાં જરા પણ ગભરાટમાં પડવા જેવું નથી આ પ્રમાણે હું કહું છું તેવું કારણ એ છે કે મહારાજા કર્મપરિણામે એ નિકૃષ્ટને એવા જ પ્રકારનો બનાવ્યો છે કે એ આપણને હેરાન કરવાને કે પીડા આપવાને જદિ શક્તિમાન થઈ શકે નહિ, ઉલટો એ તો હમેશા આપણને વશ રહે તેવો નિર્માણ થયેલો છે, આપણા હૃદયને બરા નિકૃષ્ટની પ રહે તાએ થાય તેવો થયેલો છે, અને આપણે પોતે તો શુ પણ આપણા નાના લશ્કરીઓનો પણ એ તો નોકર જેવો થઈ આપણા હૃદયને ઉઠાવે તેવો છે કર્મપરિણામે એને આવા પ્રકારનો બનાવ્યો છે અને એને હાલ રાજ્ય આપ્યું છે તો જાણો કે આપણે જ હાલ તો ખરેખરા રાજા છીએ આવી ગીતે દેવ ! અસારે તો આપણું નિષ્કટક રાજ્ય વધેલું છે તેથી આપણને પૂરેપૂરો આનંદ થવો જોઈએ, તો પછી એવે પ્રયત્ને આપણે શોકમાં રાખા માટે પડીએ છીએ ! વિચારમાં કેમ પડી જઈએ છીએ ! શુચવાઈ શેના જઈએ છીએ ! ”

મહામોહ—“ આર્ય ! ત્યારે કર્મપરિણામે એ નિકૃષ્ટને કેવા પ્રકારનો બનાવ્યો છે તે વિસ્તારથી વિગતના જલદી કહી બતાવો, ”

તે સામળીને (નાહનયના) લોકોને પણ ઘણો આનંદ થયો અને તેઓ
નેરથી વધામાંની કરવા લાગ્યા, નાચ કરવા લાગ્યા, ગાયન કરવા લાગ્યા
અને ઘણા આનંદરમ્યા આની પોતાનો હર્ષ અનેક પ્રકારે બતાવવા
લાગ્યા. પછી મુખેથી બોનવા પાપુ લાગ્યા કે- ' અહો લોકો ! જે રાજાએ
અનન દોષતરી ભગ્નૂર રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે તે તો તદ્દન આપણા હા-
થમાં છે, આપણા તાબામાં છે, આપણને વરા રહેલો છે અને પોતાના
બીજા ભાણેડોને લાપુતો પાપુ નથી, તો બાઈઓ ! આ તો ઘણી સારી
વાત થઈ ! આ નિકૃષ્ટ રાજ્ય તો આપણને બહુ સુખ કરનાર થયું,
તો હવે બનુઓ ! તમે અત્યંત આનંદથી ખાઓ, પીઓ, ગાઓ અને
નાચો ! '

એવી રીતે મહામોહરાજના નગર, ગામ અને ગામડાઓ જે સર્વ
લગભગ ભિવ લોકોની પક્ષીઓ જેવા હતા તેમાં ચારે
બાજુ તરફ વધામાંની પસરી, લોકોએ પોતાની દુકાનોમાં
મોટી મોટી રોભાઓ કરી, મુદર ધળપતાકાઓ કર-
કાની, ઘાતીકા નામના ચોરોને મનમાં થયું કે હવે
આપણે અત્યંત ધણી થઈ બેગશુ અને આપણો ડોક ચાલશે એ
ચિંતાથી તેઓ ઘણા ઉશ્મગ્યા આની ગયા, આપણે એવું બહુ હરપુ
મી લઈ જઈને ધરભેલું ડરશુ એ વિચારથી ઇન્દ્રિયચોરોને ઘણો
મનોન થયો, કાચકુટારાઓને મનમાં થયું કે આપણને હવે ભારે તકાકો
પાશે જે વિચારથી તેઓ ઘણા આનંદમાં આની ગયા, પોતાને ધાક
પાવની તક મળશે એ વિચારથી નોકપાયકુટારાઓ ઘણા હરખમાં
આવી ગયા, દુખમાં દુખાડી દેશુ એ વિચારથી પરીપક્ષ નામના દુષ્ટ
રંગીઓને હવે થઈ આવશે, પોતાને વિવાસ કરનારો અને રખ ભાર
નાર પ્રમ. અગત્યર મળશે એ વિચારથી ઉપસર્ગરૂપ ભયકર સર્પો રાજી
મી થઈ ગયા, નાદિ પ્રમાદો પોતાને મરડરી ઠેકડી કરનારી ચારી
તક નાશે એ વિચારથી લહેરમાં આવી ગયા. મહામોહરાજ અને
તેના આજ્ઞા પરિવાર આગરપુ રીતે પાપુ અભિમાનથી અધ તો રહે
જ છે અને બીજા વખતમાં પાપુ મદમસ્ત રહે છે તો પછી જ્યારે
નિકૃષ્ટ રાજ્ય થાય ત્યારે તો શુ શુ ન કરે અને પોતાને અનસર
મળેલા નમસ્ત ત્યાં માટે ન કરે ?

*

*

*

૧ નોકપાય-દારવ, રતિ, અતિ, રોહ, ભય જુગુપ્સા વર્ણન માટે જુઓ
પ્ર. ૪ પ્ર. ૧૪. ૫ દરેક થી આ આખા મોહરાજના પરિવારનું વર્ણન અગાઉ
અધ્ય. ૧૫ ૭

ચારિત્રજ્ઞનો સદ્બોધ સાથે મન,
વિનુદ્ધ રાજ્ય સાથે રાજતુ વૈર,
શુદ્ધ રાજ્યમા જિંતા અને ખેદ.

મનમોહના નારોમા અને લોકોમા આવી રીતે સર્વન આનંદ પ્રસરી રહ્યો અને આરે તરફ વધામણીઓ ચાલી તેનું સહજ વર્ણન કયું હોવે એ નિઃકૃષ્ટ રાજ થવાનો છે એવી ઘોષણાની અસર ચારિત્રજ્ઞના પ્રદેશમા કેના પ્રકાશની થઈ તે જણાતું છું ચારિત્રજ્ઞના રાજ્યમા જ્યારે નિઃકૃષ્ટ રાજ થવાનો છે એવી ઉદ્ઘોષણા બહાર થઈ ત્યારે એ રાજ વળી કેવો હશે ? કેવો નિવરશે ? તે સબધી સ્વાભાવિક રીતે વિચારવા બાધી

પ્રથમ મુદ્બોધમનીએ વિચાર કરીને કહ્યું “દેવ ! દુરાત્મા નિઃકૃષ્ટ એક સરખી રીતે અત્યંત ખગળ રૂપવાળો છે તે તો આપના જાણવામા છે એ દુરાત્મા પોતાના ગળ્યનું નામ પણ જાણતો નથી, આરે એટલું તો જુ પાડે આપણે સચને ઝાળખતો પણ નથી, જગએ જાણતો પણ નથી અને ઉનટો બાળે આપણે તેના દુશ્મન હોઈએ તેમ આપણી માથે વર્તે છે એને મોહરૂપ જે આપણે મોટો રાત્રુ છે તેના તરફ એટલો બધા પક્ષપાત છે કે એ મોહના સાધનોને જ અને તેટલા બધાઈને જ એ અને પોતાના ખરા રાજ્યની, દેશની કે લોકોની વાર્તા પણ પૂછતો નથી ખબર પણ લેતો નથી અને સમાચાર પણ જાણતો નથી. આપણે તો અલારે એની મુરઝેલીમા આવી પકાયા છીએ એક તો મોહરાજ અને તેટલા આપણી સામે પડીને આપણને હઠાવી હરાવી રહ્યો છે અને વળી આપણે માથે અલારે આવો રાજ આપણે સ્વામી થયો છે ખરેખર દેવ પણ દુબળનો જ ઘાત કરે છે ! આ પ્રમાણે હઠીકત ટોનાથી દેવ (કર્મના)ના દોષથી અલારે નિઃકૃષ્ટનું ગળ્ય થયું છે તેમા આપણે તો નાશનો જ વખત છે ! આપણે તો ખરેખર પ્રત્યક્ષ આ થો છે એમ મને લાગે છે ! મારા મનમા આ સબધમા જરા પણ સરાય લાગતો નથી”

ચારિત્રધર્મજ્ઞના મહામનીના આરા વચન સાંભળીને તેની પાસે જે નાના રાજાઓ (ચારિત્રજ્ઞના સબધીઓ) બિન્ન હતા અને તેમનો જે આમો પરિવાર હતો તે સર્વ નિસ્તેજ થઈ ગયા ઝાખા થઈ ગયા અને તેઓના મોંઢા ઉતરી ગયા તેઓનો આનંદ તે વખતથી તદ્દન નાશ થઈ પાંચ જેમ ઘરમા કોઈ અત્યંત વધારું પ્રેમી હોય અથવા સારાસબધીમા નશ્ટકરું સબધી ટોચ તે મરણ પામે ત્યારે જેમ અત્યંત

આકરો શોડ થાય અને આખો સબધી વર્ગ હતાશ બની જાય તથા દીનતાથી વિકળ થઇ જાય, તેમ નિકૃષ્ટ રાજ્યનો હેવાવ સદ્બોધ પાસેથી સાબળીને આગ્રિધર્મરાજના આખા વર્ગમા મોટી દિલગિરિ દેલાઇ ગઇ અને આરે તરફ શોક વ્યાપી રહ્યો વળી આરિત્રરાજ્યના તાબામા સા ત્વિકપુર વિગેરે જે અનેક નગરો અને ગામો હતા આરીત્રરાજ પ્રદે તેમા પપુ સર્વત્ર દિલગિરી દેનાઇ ગઇ, એ સર્વે થમા દિલગિરી લોકો તદ્દન આનદ વગરના થઇ ગયા, હર્ષ ઉત્સવ વગરના બની ગયા, રોકથી બરપૂર થઇ ગયા અને તદ્દન હુ ખી થઇ ગયા નિકૃષ્ટની રાજ્યપ્રાપ્તિના સમાચારે આરિત્રધર્મ રાજના આખા પ્રદેશમા આવી ખગબ અસર ઉત્પન્ન કરી.

*

*

*

અતરંગ રાજ્યપર મોહરાયણુ સામ્રાજ્ય.

આવી રીતે એક લડકરમા (મોહરાયણુ) ઘણો આનદ દેલાઇ રહ્યો અને બીજા લડકરમા (આગ્રિધર્મના) ઘણો શોક દેવાઇ રહ્યો આ બન્ને સૈન્યમા એક જ બનાને આટલો બધો આતરો ઉત્પન્ન કર્યો એ હકીકત લેઇને મને (નિતરને) ઘણી નવાઇ થઇ અને જે નિકૃષ્ટ ગ જમા આવા શુણ્ણ છે તે કયા હશે એ જાણવાની ઘણી જિજ્ઞાસા થઇ એ કુતૂહળ પૂર પાડના એ નરેશ્વર (નિકૃષ્ટ)ને જોના માટે મેં માગ મનમા નિર્ણય કર્યો પછી એ રાજા કેવો છે તે જાણવા માટે મેં તેના રાજ્યમા જઈને જોવાનો ઠગવ કર્યો અને નિકૃષ્ટની રાહ જોઇ હુ ત્યા બેઠો મેં વિચાર કર્યો કે પોતાણુ રાજ્ય લેવા માટે નિકૃષ્ટ અહીં આવશે એટલે હુ તેને જોઇ લઇના, પરંતુ નિકૃષ્ટરાજ પોતાના રાજ્યમા પ્રવેશ કરવા સાફ ત્યા આવ્યો તે વખતે પેલા મહામોહ વિગેરે ચારેએ તેને રાજ્યમા દાખલ જ થના ન દીધો વળી તેઓએ તો ઉલટુ કામ કર્યું આખા ભૂમિમટળને જીતી લઇ પોતાને વસા કર્યું, આગ્રિરાજ્યના સૈન્યપર ઘેરો ઘાવી તેના ઉપર વિજય મેળવ્યો અને તેનો ઘાણુ કાઢી નાખ્યો અને એ નિકૃષ્ટને પોતાને પપુ રાજ્યથી બહાર ધકેલી દઇ મહામોહરાજ અને તેનો આખો વર્ગ રાજ્યને પચાવી પચાવી આવી રીતે અતરંગ રાજ્યના ખરા માલીકને બહાર કાઢીને તેના મ્યાનપર મહા-મોહરાજ બેસીને અને બીજા અગત્યના સ્થાનોપર પોતાના સબધીઓને સ્થાપીને માલીક થઇ પડ્યો

૧ વિતક અતર. પ્રદેશમા છે અતરંગ રાજ્યની વાત ચાલે છે તે લક્ષ્યમા રાખુ

નિકૃષ્ટ-બહિરંગ દેવો.

અતિ અધમ દશાએ વર્તન.

ચારિત્રરાજ પ્રત્યે અનગપાના.

અતરંગ રાજ્યમા આવી હકીકત જોઈને તે લોકોનું બહિરંગ પ્રદેશમા શુ થાય છે તે જોના સારુ હું બાહ્ય પ્રદેશમા આવ્યો અને સર્વ બાબત અવલોકવા લાગ્યો ત્યાં જોઉં છું તો એ નિકૃષ્ટરાજ્ય પોતાના રાજ્યથી બ્રહ્મ થયેલ અને અત્યંત દુષ્ટી સ્થિતિમા આવી પડેલ જોનામા આવ્યો. મેં એને જોયો તે વખતે તે અનેક પાપના કામોમા ઘણો આ સક્ત દેખાતો હતો, તેવા કામોમા રસ લેતો દેખાતો હતો, જાતે ઘણું ગરીબ રાકે જેવો દુષ્ટી જાણતો હતો, દેખાવપરથી જ અત્યંત ભય કર ઘાતકી જણાતો હતો, લોકોથી અનેક પ્રકારની નિંદા પામતો જાણતો હતો, પોતાના સર્વ પુરુષાર્થથી બ્રહ્મ થઈ પારંગ ઉપર આધાર રાખનાર હીનસત્ત્વી નપુસક જેવો દેખાતો હતો, એના આખા શરીરે નહ શુભક તથા હેદન ભેદનના જખમો દેખાતા હતા, આખા શરીરપર મેલ લાગેલ હતો અને જાણે પાપનો દાવો હોય તેવો દેખાતો હતો, તેમ જ પારંગા પુકમને અભવમા મૂકનાર કોઈ નોકર કે ચાકર અથવા તો ખેપીઓ દોષ તેવો પરનાર હીન દુષ્ટી લાચાર દયા ઉપનત્તે તેવો લાગતો હતો પોતાના રાજ્યથી બ્રહ્મ થયેલો તે નિકૃષ્ટ લોકોમા પશુ તદ્દન હલકાઈને પામતો હતો એ તો જાણીતી વાત છે કે જેતું પોતાના ઘરમા બરાબર માન હોતું નથી અને જે ઘરમા પરાભવ પામતો હોય છે તે બહાર પડા તેવી જ રીતે પરાભવ પામે છે તે કોઈ વાર ધારના કે લાકડાના ભાર વેચીને, કોઈ વાર હજી ખેડીને કોઈ વાર પ્રાણીઓના પ્રાણુ હરણુ કરીને, કોઈ વાર કાનજી લઈ જનાર કાસદ (ખેપીઓ)નું ઝામ કરીને અને એના એવા અનેક પ્રકારના ન કરવા ચો પ હવકા અને જીવવધના કામો કરીને તેમ જ સૈકરો પ્રકારના પરાભવ અને આકોશ સહન કરીને તે નિકૃષ્ટ જેમ તેમ કરીને પોતાનું પેટ પૂરતો હતો, લોકોમા જે ઘણા દુષ્ટી હોય, અત્યંત પાપી હોય મહા કર કર્મ કરનારા હોય અને દુકામા કટીએ તો લોકોમા જે દેઢ કે રૂમ જેવા હોય તેના જેવું રૂપ તે ધારણુ કરતો હતો, પરંતુ ખરેખરી ખૂ બિની વાત તો એ હતી કે આ પ્રમાણે હકીકત જતી, પોતે રાજ્યથી બ્રહ્મ થઈ ગયો, છતાં એને મહામોહ વિગેરે ચારો ઉપર ઘણું પ્રેમ આવતો હતો અને તેને પોતાનું હિત કરનારા માનતો હતો, ચારિત્ર રાજનું કે તેના આખા લશ્કરમાથી એકલું નામ પણ તે જાણતો ન

હોતો તેની આવી સ્થિતિ જોઈને 'બચ્ચા' તને રાજ્ય પાળતા આવડ્યું નહિ' એમ કહી કર્મપરિણામ ગળા તેના ઉપર ગુસ્સે થયા તેથી ભવચક્રમા પાપીયનર નામનું એક અતિ ભયંકર સ્થાનક હતું ત્યાં તે બિચારા નિકૃષ્ટને લઈ જવામા આવ્યો, ત્યાં અનત પ્રજારની પીડાઓ તેને અનેક વાર કરવામા આવી અને એવી રીતે નિકૃષ્ટ ઘણો હેરાન થયો એમ ત્યાર પછી મારા સાબળવામા આવ્યું

નિકૃષ્ટના રાજ્યપર વિચારણા.

વિતર્ક પોતાના સ્વામી અપ્રયુક્તને આ નિકૃષ્ટના રાજ્ય સબધી પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતા કહે છે-અહાહા! એક તો એ બાપડો નિકૃષ્ટ પોતાના રાજ્યમા પ્રવેશ પછી પામી શક્યો નહિ, અદર દાખલ જ થઈ શક્યો નહીં, પેલા ચોરોએ તેનું આખું રાજ્ય હરણ કરી લીધું અને વળી વધારામા તેનું મહા ઉત્તમ આખું હસ્તકર હતું તે ઘેરાઈ ગયું એ મર્વને પરિણામે એ બાપડો અહાં પછા ઘણા દુઃખમા રહ્યો, હેરાન થઈ ગયો, રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયો અને પોતાના રાજ્યની બહારને બહાર રહ્યો બીનું એ નિકૃષ્ટ ત્યાં (નારકીમા) જઈને પાછો મહા પીડા ખમે છે, ત્રાગ પામે છે અને દુઃખી થાય છે આ સર્વ પીડા એ દુરાત્મા નિકૃષ્ટને અજ્ઞાનને લીધે થઈ છે, એ પાપી અધમાધમ શુભ પોતાના રાજ્યને જાણી, પીડાની કે સમજી શક્યો નહિ, જો એને ખબર હોત કે પોતાનું રાજ્ય રત્નોથી ભરપૂર અને અતિ સુંદર છે, જો એના સમજવામા ચારિત્રધર્મરાજનું સૈન્ય બરાબર આવ્યું હોત, જો એ પોતાના ખરા મિત્રોને મિત્ર તરીકે આદરી શક્યો હોત અને મહામોહરાજ અને તેનું આખું સૈન્ય પોતાનું દુશ્મન છે અને શત્રુનું ઝામ સારું છે એમ તેના જાણવામા ચોક્કસ આવ્યું હોત તો તેને આટલી પીડા થાત નહિ, તે આટલા દુઃખ ખમત નહિ અને અવ્યવસ્થિત રીતે જ્યાં ત્યાં ભટકત નહિ, કારણ કે જો તે સત્ય વાત બરાબર સમજ્યો હોત તો પોતાની શક્તિનો અને નીતિનો બરાબર ઉપયોગ કરીને પેલા ચોરલોકોના હસ્તરને હટાવી દેત અને પોતાના રાજ્ય ઉપર નિબંટ રાજ્ય કરત પાપુ બન્યું તે બની ગયું મારે તો આપના હુકમ પ્રમાણે વર્તવાનું હતું, તેથી હવે અધમ કેવી રીતે

૧ પાપીયનર એટલે નારકી (ચોથી ગતિ) તેના વર્ણન માટે જુઓ પ્ર ૪૪ ૨૭ (૫ ૮૮૧)

૨ અહીં જે રો એ સોસાયટિવાળા મળ પગતમન થ ૧૭૬ અગ્ર ૫૦૦ ૨

રાજ્ય કરે છે તેની તપાસ કરવા કુ ગયો અને ત્યાં મને જે અનુભવ
યયો તે વિગતથી આપને જણાવુ છું તે આપ સામળવા કૃપા કરો.^૧

૧ આ અધ્યાધ્યમ પુરુષનું લક્ષણ જતાવતા પૂજ્યપાદ શ્રીઉમાસ્વામિ
તત્વાર્થ ભાષ્યમાં કહે છે કે ચર્વાહિતમિદં જામુન જામનમો જર સમારમતે અવમાવમ
પ્રાણી આ ભવ અને પરભવમાં અદિત થાય તેવા કાર્ય કરે છે ક્ષેમકર ઈષ્ટિએ
ષદ્પુરુષ અરિષ્ટ લગુ છે તેમાં અધ્યાધ્યમ પુરુષના લક્ષણ જતાવતા કહે છે કે-
તેઓ ધર્મની સક્ષાથી તદ્દન દૂર હોય છે પરલોક સંબંધી વિચાર વારતા હોય છે,
સારી પરિણતિથી રહિત હોય છે ખાચ હૃદયના મુખને સ્વા નહિ જાણનારા હોય
છે દૂર કર્મ કરનારા હોય છે, પાપ કરવામાં આદર કરનારા હોય છે અધર્મના કામમાં
હોંસ દખાડનારા હોય છે તેઓના હાથપગ વૂઠી ગયેલા અને બાળ ઉપની ગયેલા
હોય છે, તેઓ વજ્રરહિત આશ્રમરહિત, આધાર વગરના ગરમી ઠંડી અને પવનથી
હેરાન થતા અને ઝાડની છાલના અથવા આમડાના વજ્ર પહેરનાર પર્વતની શુક્રામાં
રહેનાર સસારમુખના અનુભવ વગરના સકળ લોકવ્યવહારથી રહિત અને પૃથ્વીને
ભાર કરનારા હોય છે અને મનુષ્યપદ્મ મન્યા દત્તા એકદર જતાવર જેવા દેખાય છે સાધા
રણ રીતે તેઓની ભતિના નાનો જતાવતા કહે છે કે ભિલો લોકો, શિકારી લોકો,
ભરવાડ, રખારી આડાળની જેવા નીચ કામ કરનારા તેઓ હોય છે તેઓ ભે તેમ
કરીને મહા કષ્ટ ધન મેળવે છે અને પછી દારૂ પીએ છે માસ ખાય છે ન કરવા
યોગ્ય કાયા કરે છે આવા પ્રાણીઓ સર્વ પ્રાણીઓથી નીચની જાણનામાં આવે છે,
સર્વ પ્રાણીઓ તરફથી નિંદાને પાત્ર થાય છે, સર્વ પ્રાણીઓને ઉદ્દેશ કરાવનારા
થાય છે સર્વ પ્રકારના પુરુષાર્થથી રહિત હોય છે, સર્વ જળવ અત્યંત નિંદનીય
અવસ્થા ભોગ્યની આખરે પરતોકમાં નરકાદિની પીડા ભોગવે છે

આ અધ્યાધ્યમ પુરુષના સળધર્મો સુપ્રસિદ્ધ મધુબિંદુ દશાન્ત તેઓ
આપે છે સિદ્ધર્થિમણિ અવરજ રાજ્યમાં તેઓની શક્તિ અવરજા હોય છે તે વિ
સ્તારથી જતાવે છે ત્યારે ક્ષેમકર ઈષ્ટિ તેઓની ખાત રાજ્યના કેવી શા હોય
છે તે જતાવે છે. સર્વથી અધમ મહા નીચ પ્રાણીઓના લક્ષણ
સમજવાનું છે. સરકુવ અને ગુજરાતી ઉપાયેલ છે તે વા
ચવા અન

પ્રકરણ ૧૨ મું.

(૨) અધમરાજ્ય-યોગિની દષ્ટિદેવી

{૩} યમ વર્ષમા નિકૃષ્ટે કેવી રીતે રાજ્ય કર્યું તેના વિસ્તારથી હેનાવ વિતર્ક કહી સમજાવ્યો. સાર પછી બીજા વર્ષમા શુ યયુ તે હકીકત જણાવતા વિતર્ક આગળ ચલાવ્યું—

ઉત્તમસૂરિ આ આખી વાર્તા હરિરાજ સમક્ષ કહી બતાવે છે—સસારીજન પોતાનું આખું ચરિત્ર સદાગમ સમક્ષ કહે છે અને અગ્રહીતસકેતા અને પ્રજાવિશાળા તથા ભવ્યપુરુષ સામળે છે—}

વિતર્ક અપ્રબુદ્ધરાધ્યને કહે છે કે—બીજા વર્ષની શરૂઆતમા પણ ઢોલ પીટાવીને ઉદ્ધોષણ કરવામા આવી કે—આ વર્ષે અધમ રાજ થયો છે માટે લોકોએ ખાનુ પીનું અને મળા ઢરવી' ગયા પ્રકરણમા જે સર્વ હકીકત નિકૃષ્ટના રાજ્યના સબધમા બની હતી તે આ વખતે પણ સર્વ બની, બન્ને સૈન્યમા પણ એવી જ સ્થિતિ થઈ, અદર અદર મન વિચારણા થઈ અને મોહરાયના અને ચારિત્રરાજના સૈન્યમા અરસ્પરસ રાજ્ય કેવું થયો તે સબધી વિચારસમેલન થયા હવે વિપયાભિલાપ મંત્રીએ આ અધમરાજના શુભો મોહરાજની સભામા વિસ્તારથી વર્ણવ્યા તે અત્ર જહી બતાવું છું

વિપયાભિલાપનું કથન.

અધમ રાજ્યનું સ્વરૂપ.

બહિષ્કૃતિ ઉપાય ચિંતવન.

વિપયાભિલાપ મંત્રી મોહરાજની રાજસભામા કહેના લાગ્યો—
“ભુઓ, એના પિતા ઝર્મપણિપ્રામ મહારાજે આ અધમ રાજને કેવો બનાવ્યો છે તેનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી કહી બતાવું છું આ અધમ આ લોક (આ ભવ)મા સપૂર્ણ આસક્ત છે, અહીં સર્વ પ્રકારના આનંદ

ભોગવી લેવાની ઇચ્છાનાળો છે, 'આ ભવમા સર્વ પ્રકારની પૂર્ણતા માનનારો છે, એ પરલોકથી તદ્દન વિમુખ છે, પરભવમા જેવું કાંઈ છે જ નહિ તેમ માનનારો છે અને આ ભવમા મળે તેટલો આનંદ કરવાના વિચારવાળો છે, ધર્મ અને મોક્ષરૂપ પુરૂષાર્થ તરફ તેને ઘણો દ્વેષ છે, તેની વાત પણ તેને ગમતી નથી એ અર્થ (ધન એકહુ કરડુ) અને કામ (ઇદ્રિયના વિષયો ભોગવવા) રૂપ પુરૂષાર્થ ઉપર તક્ષીન છે, એ શબ્દ રૂપ રસ ગંધ અને સ્પર્શનો ઘણો રસીઓ છે, અત્યંત લોલુપી છે, મહા આસક્ત છે, તેમજ તપ દયા દાન શીજ (શુભ વર્તન) અને બ્રહ્મચર્ય વિગેરે ગુણોનું દૂષણ બોલનાર દ્વેષી છે આ પ્રમાણે એ રાજામા ગુણો (૧) હોવાથી તે આપણને ઘણો વહાલો લાગે તેવો છે અને એનું આપણા ઉપર હેતુ પાડે છે, વળી એ આપણા સર્વ પુક્રમોને બરાબર ઉઠાવનાર છે અને વધારામા વળી એ આપણા મહા દુરમન ચારિત્રધર્મ રાજાના લક્ષરનો મોટી દ્વેષીલો છે, મહા ખારીલો છે, અને તેનો પક્ષો દુરમન છે વળી તે અધમને હજી સુધી પોતાના રાજ્યની કાંઈ ખબર જ નથી, પોતાનું બળ કેવું અને કેટલું છે તે પણ તે જાણતો નથી, પોતાનું ખર્ચ સ્વરૂપ શું છે તેની તેને ખબર પણ નથી અને આપણે ખરેખરા ચોરનો આકાર ધારણ કરનારા છીએ તે પણ એ જાણતો નથી આ પ્રમાણે હોવાથી અધમનું મન વિચારણા રાજ્ય છે તે વાસ્તવિક રીતે આપણું પોતાનું જ રાજ્ય પ્રવેશ ન આપવો છે એમ મને તો લાગે છે અને હું પ્રભુ ! એ બાબતમા મને તો જરા પણ શંકા જેવું લાગતું નથી છતાં મને એક બાબત આપણે સર્વેએ ખાસ કરવા જેવી હોય તેમ લાગે છે અને તે એ છે કે કોઈ પણ પ્રકારે એ રાજ્યની અદર દાખલ ન થાય તેવો આપણે પક્ષો બદોબરત કરવો, કારણ કે ને એ એક વાર પોતાના રાજ્યમા દાખલ થઈ સર્વ બાબત જોઈ જશે તો પછી તે આ પાલી ચેષ્ટાઓનું પણ બારિડીથી અન્યોક્તન કરશે અને આપણને જોઈ લઈને બરાબર ઝોળખી જશે એ દુરામા અધમમા કાંઈક જરા જરા વીચ (સંક્રિ) છે, માટે એને તો ગમે તેમ કરીને રાજ્યની બહાર જ રાખવો જોઈએ, એને રાજ્યમા અદર દાખલ થવા દેવો સારો નથી એ રાજ્યમા દાખલ થઈ આપણને ઝોળખી નાથ તો કદાચ ભારે પડી નાથ ”

૧ નિરૂદ્ધ ધર્મ અર્થે કામ મોક્ષથી સંહિત હતો આ અધમ અર્થ અને કામમા આસક્ત છે નિરૂદ્ધ પરલોક પરાદુષ્ટ હતો, અધમ પણ તેવો જ છે, પણ એ આ લોકમા જમારે આસક્ત છે

વિપયાભિલાષ મત્રીએ આવી રીતે વિસ્તારથી અધમનુ સ્વરૂપ અને તેને અંગે કામ લેવાની રાજનીતિ જણાવી છેવટે તેને રાન્યમા પ્રવેશ ન કરવા દેવાની વાત જણાવી એટલે તુરત જ મહારાજ ભોહરાયે તેને પૂછ્યું “આર્ય ! એ દુરાત્મા અધમ પોતાના રાજ્યમા પ્રવેશ જ ન કરી શકે તેટલા માટે એને બહાર રાખવાનો જે ઉપાય હોય તે તમે વિગતવાર જણાવો જેથી એના ઉપર સર્વ સૈન્યનું ધ્યાન રહે”

મહારાજી વિપયાભિલાષ બોલ્યા “દેવ ! મેં આપને હમણા જ જણાવ્યું કે એ અધમ અર્થ અને કામમા ઘણો આસક્ત છે, માટે આપણે અર્થેએ મળીને એને અર્થ અને કામમાં ઘણો મરાગુલ રાખવો અને તેમ કરીને તે બાહ્ય પ્રદેશમા જ રહે અને પોતાના અંતરંગ રાન્યમા આવે જ નહિ, દાખલ થવાનો વિચાર જ કરે નહિ એમ કરવું એ બાહ્ય પ્રદેશમા આસક્ત રહેશે તો પોતાના રાજ્યની બહાર જ રહેશે”

તે સામળી મહારાજ ભોહરાયે હુકમ આપ્યો કે “મત્રીની યોજના બરાબર છે મત્રી જોઈ છે તે પ્રમાણે અધમ અર્થે કામમા આસક્ત રહી બાહ્ય પ્રદેશમા જ રહ્યા કરે એવી આખા સૈન્યે યોજના કરની” ભોહરાયનો આવો હુકમ સામળીને આપ્યું લઈકર પોતાના કાર્યમા રાજજ થઈ ગયું

‘દૃષ્ટિએ હાથમા લીધેલ કાર્ય,

તેનું બળ અને તેની હોંસ,

દૃષ્ટિનું કાર્ય કરવા માટે પ્રસ્થાન.

હવે એ વિપયાભિલાષ મત્રીની એક દૃષ્ટિ નામની દીકરી છે, તે ઘણી હુશિયાર અને પરમ યોગિની છે, જાતે સ્વરૂપવાન, વિશાળ આખો વાળી અને દેખાવે ભવ્ય સુંદર હોઈ ઘણી આકર્ષક ે તે છેકરી પોતાના પિતાજીને તથા મહારાજને કહેવા લાગી “દેવ ! તમે તો અગાઉ દેવ દાનવ અને મનુષ્યોને જીતી લીધેલા છે તો અધમરાજ તે તમારી પાસે કઈ ગણતરીમા છે કે તેને એકલાને જીતવા માટે તમે બધા તૈયાર થઈ ગયા છો અરે મહારાજ ! મને એકલીને જો આપ રજા આપો તો બહુ યોગ્ય વખતમા હું એને વશ કરી લાવું અને તમારા તાબામા રહે

૧ અહીં દૃષ્ટિદેવીને ખાસ રચન આપવાનું કારણ છે આ પ્રસ્તાવમા ચોથી ચક્ષુરિન્દ્રિયનું વર્ણન આપવાનું છે તે કાર્યે આથી સિદ્ધ થાય છે અને અધમ જેવાને ભોહરાયના સૈન્યનું એક માણસ કે છેકરી પણ બાહ્ય પ્રદેશમા રાખી શકે એ બતાવવાનો બીજો ઉદ્દેશ જણાય છે દૃષ્ટિદેવીની આવી કલ્પના કરવામા ત્રય કર્તાએ ઘણું આતુર્ય બતાવ્યું છે

એવો બનાવી દઉં, એમા તે ત્રી મોટી વાત છે કે આપ સર્વ આટલા બધા વિચારમા પડી ગયા છો? હું એકલી આપની નાની દાતી એ કામ સંપાદામા કરી લાવીશ હું આપને ખાતરીથી કહું છું કે એને થોડા વખતમા હું એના રાજ્યથી ભ્રષ્ટ કરીશ, અને અતરંગ રાજ્યથી તદ્દન બહાર અને દૂર જ રાખી દઈશ, એને આપના પુત્રને અમનમા મૂકનાર આપના ચાકર જેવો બનાવી દઈશ અને એ પોતાના લશ્કરથી તદ્દન અલગ થશે જ રહે અથવા પોતાના સૈન્ય તરફ ઉલટી ગુસ્સો રહે એવો કરી મૂકીશ-એ બાબતમા દેવ! આપ જરા પપુ રાક્ષ કરો નહિ આપ એ સર્વ કામ મને સોંપી દો વળી સાહેબ! આપ સારી રીતે જાણો છો કે જ્યાં હું જઈ છું ત્યાં મારા 'બ્રાધરો' બહેનો સ્પર્શન વિગેરે જે આપના પોતાના જ મનુષ્યો છે તે પપુ મારી સાથે આવે છે, હું જ્યાં જઈ છું ત્યાં તેઓ સાથે હોય જ છે, અને એ પુરૂષને (રાજાને) હું વશ કરીશ તેમા બાવથી તો આપ સર્વ પપુ મારી પાસે હાજર જ હશે એમ આપે ધારવાનું છે, વળી આ સમ્બંધમા હું તમને એક દાખલો પપુ આપુ તમને યાદ હશે કે ગયે વર્ષે જ નિકૃષ્ટ રાજા થયો હતો તે ધન અને કામ વગરનો હતો છતાં તેને તમારી સાથે રહીને આપણે પાપિયજર (નરક)મા મોકલી દીધો હતો, તો દેવ! આ સમ્બંધમા ચોક્કસ કામ લેવા મને હુકમ આપો અને એ સમ્બંધમા આપ હવે વધારે ઢીલ ન કરો આપનો હુકમ થાય તો હું એ અધમરાજાને વશ કરી નાખુ અને એના રાજ્યમા એને દાખલ થતો જ અટકાવુ આપે સર્વેએ એ સમ્બંધમા ચિંતા કરવાની કે પ્રયત્ન કરવાની ખીનકુલ જરૂર નથી આપના ટેકાથી હું એકથી એ કામ કરી આવીશ "

યોગિની દૃષ્ટિદેવી આ પ્રમાણે બોલી રહી એટલે મહામોહ રાજાએ વિચાર કર્યો કે જે કામ એ યોગિની માથે લેવા તૈયાર થઈ છે તે કામ કરવાને તે સંપૂર્ણ ચોખ્ખો છે, કરી શકે તેવી છે અને મારી વિધાનું છે આ પ્રમાણે વિચારીને દૃષ્ટિદેવીને અધમ રાજાને ટેકાણે લઈ આવનારું કામ સોંપવામા આવ્યું એટલે તુરત જ તે સાથી ઉપડી અને એ અધમરાજા બાલ પ્રદેશમા હતો ત્યાં ગઈ

*

*

*

ચારિત્રરાજ મહળમા ચોક.

હવે ચારિત્રરાજના મહળમા સમાચાર આવ્યા કે અધમ રાજા થયો છે એટલે ત્યાં તો મોટો તરખાટ થઈ ગયો એ બાબા મહળને તો

૧ સ્પર્શન રસના, પ્રાણ અને યોગ એ સર્વ પણ વિષયાભિલાષના જ છાંક રાખે અથવા માણસો છે જુઓ ૩ ૪ ૫ ૭૬૨ વયા ૩ ૪ ૫ ૧૭

મોટો ત્રાસ થઈ ગયો અને સર્વને મોટો ખળભળાટ થઈ આવ્યો. આગલા પ્રકરણમાં જણાવ્યું હતું^૧ તે પ્રમાણે નિકટતુ રાત્ર્ય થતા મન વિચારણા થયા પછી આખા પ્રદેશમાં જેમ શોક વ્યાપી રહ્યો હતો તે પ્રમાણે આ વખતે પણ થયું, અધમ રાત્ર્યની હકીકત સાબળીને આખા સાધુમંડળમાં દિલગિરી ફેલાઈ ગઈ અને સર્વના મન અત્યંત વ્યાકુળ થઈ ગયા.

* * *

યોગિની દૃષ્ટિ દેવીના પ્રભાવ.

સ્ત્રીનિરીક્ષણમાં આનંદ અવગાહન.

મહામોહાદિતું પ્રખળ વીર્યદર્શન.

હવે પેલી યોગિની દૃષ્ટિ દેવી તે વખતે રાત્રનો હુકમ મેળવીને પ્રથમ તો અતર્ધાન થઈ ગઈ (અદૃશ્ય થઈ ગઈ) અને પછી વિભ્રમ ઉત્પન્ન કરી શુદ્ધ રીતે અધમ રાત્રની આખોમાં જઈને રહી એ યોગિનીના પ્રતા

પથી પેલો અધમ રાત્ર (સ્ત્રીઆદિગના) રૂપ જોવામાં ઘણો આસક્ત થયો અને આ દુનિયામાં સાગ સારા રૂપો જોવા ઉપરાંત જાણે મુખતુ ખીણુ ડોઈ કારણ જ નથી એમ માનવા લાગ્યો સર્વે મુખની કલ્પના તેને મુદર રૂપો જોવામાં જ થઈ, ડોઈ સ્ત્રીને કટાક્ષ કરતી જોવી, ડોઈ સ્ત્રી આડી આખે નિરાનીઓ કરે તે જોવું, ડોઈ સ્ત્રીના વિભ્રમો જોવા તેના અગોપાગની ચેષ્ટા જોવી, ડોઈ સ્ત્રીના હાનભાવ જોવા, ડોઈ સ્ત્રીની હાનહુમરસિકતા જોવી, ડોઈ સ્ત્રીનું હસતું જોવું, ડોઈ સ્ત્રીનો આનંદ જોવો, ડોઈ સ્ત્રીની રમત ગમત જોવી અને એવી એવી સ્ત્રી સમ્બંધી જે કંઈ હકીકત અને તે આખો ફાડીને પ્રેમથી રમથી જોયા કરવી એમાં એ જોગણીના પ્રતાપથી અધમરાત્રને આનંદ આવના લાગ્યો. એ મૂર્ખ બુદ્ધિવાળો રાત્ર સ્ત્રીની આખોમાં નીચ કમળની કલ્પના કરવા લાગ્યો, સ્ત્રીના મુખમાં ચંદ્રની કલ્પના કરવા લાગ્યો, સ્ત્રીના સ્તનોમાં સુવર્ણકુલની કલ્પના કરવા લાગ્યો અને સ્ત્રીના પ્રત્યેક અગોમાં સોદર્ય જોવા લાગ્યો^૨ એ સ્ત્રીઓના વિવાસ જોવામાં આનંદ માનવા લાગ્યો, સ્ત્રીઓના નાચ જોવામાં મુખ માનવા લાગ્યો, સ્ત્રીઓના ચાળા અને

૧ જુઓ પૃ ૧૫૬૮

૨ અહીં ભર્તૃદર્શિનો એક શ્લોક વિચારવા જોવો

સુનો મામગ્રયી વનકલ્લશાવિચ્યુપમિતૌ

મુચ શેષ્યાગાર તદણિ ચ ન્નશકેન તુલિત્વમ્ ।

નખરા જેવામા મોજ માણવા લાગ્યો, સ્ત્રીઓના હાનભાવ જેવામા રસ લેવા લાગ્યો અને રૂપવાળી મુંદરીઓનું નાટક જોઈને રાજી રાજી થવા લાગ્યો. સારા નિત્રો જોઈને તેમા તેને કૌતુક થતું હતું, કોઈ પણ આ કર્મક સ્ત્રીજ જેવામા તેને આનંદ થતો હતો અને ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને જેવામા-તેની હાલચાલો અવતોકાયામા તે આનંદ માનતો હતો. વળી તેવો પ્રસંગ બનતા તે વિચારતો હતો કે-અહો! આપણે તો હમણા નવા નવા રૂપોનું દર્શન થાય છે, ઘણા આશ્રય ઉત્પન્ન કરે તેવા દેખાવો જેવાના મળે છે, તેથી અહો ભારે તો ઘણું મુખ્ય છે! મને તો અહીં સ્વર્ગ મળી ગયું લાગે છે! મારા પુણ્યનો પાર નથી! આવા વિચારને પરિણામે એ અધમ રાત્રી દિવસ રૂપ જેવાના રસમા પડી ગયો. અને પોતે કોણ છે? શું કર્યું છે? અને કરે છે? તેનો જરા પણ વિચાર કરવો કેમ વર્તે બૂલી ગયો.

આવી રીતે રૂપદર્શનમા અધમરાજ આસક્ત થઈ તે કામમા પડ્યો હતો. તે વખતે સ્પર્શન વિગેરે દૃષ્ટિદેવીના રાજ્ય બહાર રહ્યો બધુઓ પણ પોતાનું કામ કરવા લાગ્યા અને વળી મહામોહરાજ પોતે અને તેનું આગ્રુ લશ્કર પણ પોતપોતાનું બળ તેના ઉપર અજમાવવા લાગ્યા અને તે સર્વ પ્રયત્નને પરિણામે અધમરાજમા જે કાંઈ થોડું ઘણું જ્ઞાન હતું તે પણ લગભગ નાશ પામી ગયું. તેને લઈને એ અધમરાજ પોતાના આખા રાજ્યથી તદ્દન બહાર થઈ ગયો અને માત્ર ધન અને કામ (પૈસા અને વિષય)મા આસક્ત થયો. આખો વખત સારા સારા રૂપ જેવા, ધન મેળવવું અને ઇંદ્રિયોના વિષયો ભોગવવામા તેણે મુખ્ય અને ઇતિ કર્તવ્યતા માની અને પોતાનું ખાસ રાજ્ય છે તેની તેને ખબર પણ ન પડી, પોતાનું ખાસ લશ્કર છે એ વાત એના સમજવામા પણ ન આવી, પોતાની પાને ઘણી મોટી દોવત પુછ અને સપત્તિ છે એ વાત તેના જાણવામા પણ ન આવી અને વાત એટલે મુખી વધી પડી કે પોતે રાજા છે એ વાત પણ એના લક્ષ્યમા ન રહી એ તો પેલી જો

સવન્મુવદિત્ત વરિવરસ્પર્શી જ્ઞાને

મુદ્ધાનિત્ય સ્વ કવિનનનિદેવેણુરૂતમ્ ॥

સ્ત્રીઓના જે સ્વનો વાર્તાવિક રીતે માસની ત્રીજો છે તેને સોતાના કળ-ચની રૂપમા આપવામા આવે છે. સ્વેરમ (જળખા વિગેરે)ના ધર જેવા મુખને ચંદ્રની સાથે સરખાવવામા આવે છે. પડતા મુતથી ખરાબ થતી બોયોને હાથીની સુદ સાથે સરખાવવામા આવે છે. અહો સ્ત્રીનું રૂપ વારંવાર નિત્યા થોભ્ય છે, છતાં માત્ર કવિઓએ એને ખાલી મહત્તા આપી દીધી છે.

ગણી દૃષ્ટિદેવીને પોતાની ખરી વહાલી સગી માનવા લાગ્યો, તેને જ પોતાની સમજવા લાગ્યો અને મહામોહરાયના આખા સૈન્યને પોતાનું માનવા લાગ્યો, તે પોતાનું હિતસ્વી છે, ખરા મિત્ર જેવું છે-એમ સમજવા લાગ્યો અને તેના ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકવા લાગ્યો.

મોહનું અધમપર સામ્રાજ્ય.

રાજ્યનાશ-ફટ ચિતવન.

ચડાળણીપર આસક્તિ પાત.

ઉપર પ્રમાણે હકીકત બન્યા પછી પેલા ચોરોના ટોળાએ (લશ્કરે) ધીમે ધીમે તેનું આખું રાજ્ય પચાવી પાણી અને તે અધમરાજને પોતાને તદ્દન વશ કરીને તેના પક્ષના અને તેને અનુસરનારા તાબેદાર રાજાઓ હતા તે સર્વને મારીને હઠાવી દીધા એ અધમરાજ આવી રીતે પોતાના ખરા રાજ્યથી તદ્દન બ્રહ્મ થઈ ગયો, પોતાના ભાઈઓ અને ખરા સબંધીઓ વગરનો થઈ ગયો અને પોતાના ખરા દુરમનથી ઘેરાઈને હતપરાક્રમ થઈ ગયો, છતાં એવી પરાજયની સ્થિતિમાં અને પારકાને તાબે રહેવાની હાલતમાં પણ આનંદ માનવા લાગ્યો રાજ્ય વિગેરે ઇંદ્રિયના વિષયો જે પોતે જાતે દુઃખરૂપ છે, દુઃખના કારણ છે અને દુઃખને ઘણું વધારી મૂકનાર છે તેને પોતાના અસાનથી પ્રાપ્તિઓ મુખરૂપ અને મુખના કારણો માને છે એ પ્રમાણે વાસ્તવિક મુખ શું છે અને ક્યા છે તેનો જરા પણ સાચો સ્પષ્ટ ખ્યાલ ન હોવાને લીધે તે ઇંદ્રિયમુખમાં આનંદ માનવા લાગ્યો અને તેને જ ખરું મુખ માનવા લાગ્યો બાહ્ય પ્રદેશમાં તે એવા પ્રકારનો થઈ રહ્યો કે એને રાજસેવક સાથે અથવા નાટકીઆ (ભવાયા) સાથે અથવા ભાટચારણ સાથે અથવા તે ભુગારીની સાથે સરખાવી શકાય વધારે સ્પષ્ટ રાજદોમાં કહીએ તો તે જાતે રાજ હોવા છતાં નાટકીઆ કે ભુગારીના વેશે સસારમાં એળખાવા લાગ્યો અને તે તેવો જ છે એમ સર્વત્ર જાણાયું^૧ મહામોહરાયના લશ્કરની અસર તળે તે દુનિયામાં બહિષ્કારી તરીકે એળખાવા લાગ્યો, અત્યંત પાપી તરીકે ગવાયો, સમજી વિવેકીને મહા દયા ઉપજાવે તેવી સ્થિતિનો જણાયો, ધર્મ ઉપર અત્યંત નાસ્તિક થયો, કુળ લોક કે સ

૧ આ અધમ કોટિના માણસો ભુગારી, નાટકીઆ, ભાટચારણ અથવા રાજસેવક (મહા માયાવી-અમલની મૂનવાળા પણ નોકર) હોય છે ચાલુ પ્રકરણને અંતે નોંટ આપી છે તે જુઓ.

માનસિક
અવનતિ.

માજની મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરનારો નીવડ્યો અને ધર્મના અનુયાયીને દોષ આપનારો થઈ પડ્યો વાત એટલે સુધી થઈ આની કે બીજા કોઈ માણસે કે સબધી ધર્મ કરતા હોય તો 'આ તો ભારે મોટા ધરમની પૂછી થઈ ગયા છે।' એવી તેમની મરકરી કરવા લાગ્યો, તેમના તરફ હસવા લાગ્યો અને તેઓ આપણા લોગથી ઠગાઈ ગયા છે, તદ્દન બોળીઆ કે-એમ તેમના સબધમા ધારવા લાગ્યો, પોતાની જેમ જે પ્રાણીઓ અર્થ મેળવવામા અને કામસેવનમા તત્પર રહેતા હોય તેઓ જ ખરા સમજી વિવશપુ ડાહ્યા છે એમ માનવા લાગ્યો, ખરેખરી રીતે પોતાના ઈંદ્રિય મૂંઢયમા શુદ્ધ સત્ય તરીકે માનવા લાગ્યો કે-જે પ્રાણીને દરરોજ નવા નવા રૂપો ભેવા સાડ મળવા કરતા હોય, પોતાની સ્ત્રી જેને વશ હોય, જેની પાસે ઘણું પૈસા હોય અર્થાત્ જેની પાસે અદ્ભુત દોનત હોય તેને અહીં જ મોક્ષ છે, તે જ ખરો મુખીઓ છે અને બાકીના બધા નકામા ફાંફા મારે છે, હેરાન થાય છે, ત્રાસ પામે છે આવી રીતે તે અધમરાજ બાહ્ય દેશમા જ રહ્યો, પોતાનું અધન ખોઈ બેઠો, પોતાની ખરી દોનત હુટાઈ ભય છે તેના ચોખ્ખા બાહ્યથી વચિત રહ્યો, છતાં આવી અતિ ખરાબ દશામા પણ આનંદ માનવા લાગ્યો, મુખ સમજવા લાગ્યો, સજી થવા લાગ્યો.

હવે એક વખત એક ચડાળની સ્ત્રી ઘણી રૂપાળી હતી તે આ અધમના ભેવામા આવી એટલે દૃષ્ટિના દોષથી તેને વિવેક ભ્રષ્ટનો એ ચડાળથી ઉપર રાગ થયો, તેના તરફ આકર્ષણ અથવા યથુ, તેના ઉપર વ્યામોહ થયો આવી મનુષ્યથી તત્કાલ-અધમ વર્તન અને ધધાવાળી સ્ત્રીને ભેતા તેનામા આસક્તિ થઈ, તે વખતે અધમે ન ગણી પોતાના કુળની આબરુ, ન કલ્પના કરી લોકના અભિપ્રાયની, ન ક્યો પાપનો વિચાર, અને ન ક્યો ભવિષ્યનો વિચાર વળી લોકોમા એથી પોતાના આત્માની કે ભતની કેટલી હલકાઈ કહેવાશે તેના પણ ખ્યાલ ન ક્યો, પોતે કાર્ય કરે છે કે અકાર્ય કરે છે તેના વિવેક કે વિચાર પણ ન ક્યો અને માત્ર એ ચડાળની મુદર ચામડીમા આસક્તિ થઈ તેના સામું ભેઈ જ રહ્યો, લા ને લા પોતાની તજરને ચોટાડી દીધી અને બીજી કોઈ બાબત કે વસ્તુ તરફ નજર જ ન કરી અધમ રાજાનું આવું અતિ વિપરિત લોકર્નિવ તુચ્છ વર્તન ભેઈ સર્વ લોકો તેની ધણી નિંદા કરના લા મા, તેના ઉઘાડી રીતે તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા અને તેને શીટકાર આપવા લાગ્યા આવી રીતે અતરંગ રાજ્યથી

તે બ્રહ્મ થયો અને બાહ્ય પ્રદેશમાં જનસમુદાય પાપુ નિંદા પામ્યો. આખરે સર્વ લોકોએ એકઠા મળીને એ મહા અઘર્ય કરનારના અતિ અધમ કાર્યપર વિચાર કરી તેને રાજ્યમાંથી કાઢી મૂક્યો કારણ કે માત્ર ગુણો જ સર્વત્ર પૂજાય છે, ત્યાર પછી બાહ્ય પ્રદેશમાં અતિ ભયંકર દુષ્ટો સહન કરીને આખરે નિકૃષ્ટ રાજાની પેઠે પાપી-પણ (નરક)માં મહા ખરાબ અવસ્થા પામ્યો ત્યાં કર્મપરિણામ રાજ્યમાં તેને કહ્યું કે “અલ્યા છોકરા! તું રાજ્ય બહુ ખરાબ રીતે કર્યું, તને રાજ્ય કરતા આવશ્યું નહિ!” આ પ્રમાણે કહીને તેને અનેક પ્રકારની પીડાઓ કરવામાં આવી.

(વિતર્ક કહે છે કે) અપ્રયુક્ત છે તે વખતે મારા મનમાં વિચાર થયો કે નિકૃષ્ટની પેઠે આ ‘અધમરાજ’ રાજ્ય મળવા છતાં

૧ અધમનુ સ્વરૂપ બતાવતા વર્તમાન શાપમાં કહ્યું છે કે રૂઢ ફલમેવ જુ બધનો । અધમ પ્રાણી આ ભવમાં જ બધું આપી ગયું એમ સમજે છે એ સબધમાં ફોમકર ગણિ પદ્મચર ચરિત્રમાં બહુ લખાણથી ઉદ્દેશ કરે છે પરલોકને નહિ માનનારા, કેવળ આ લોકને માનનારા, અર્થ અને કામને જ પુરુષાર્થ માનનારા, હૃદયસુખની અભિલાષા રાખનારા, સસારના ભય વગરના, જન્મમરણથી યતારા દુષ્ટને નહિ બાલનારા, ફર કર્મેના પરિણામને નહિ વિચાર નારા પ્રાણીઓ આ ક્ષામાં આવે છે ઇચ્છામુળ્ય બાલ પીડ, ગમે તેમ બોલે, નીચ કર્મ કરવા એ તેઓની જીવનપ્રવૃત્તિ હોય છે એવા પ્રાણીઓ લોક નિંદાની અવગણના કરનાર અને લોકલાજ કે મર્યાદા સરખ વગરના હોય છે નટ, બલશીઆ, જુગદીઆ ચોર, કથક અને નાસ્તિકોનો આ વર્ગમાં સમાવેશ થાય છે ધર્મની નિંદા કરનાર ધર્મીઓનું હાસ્ય કરનાર, મોક્ષની નિંદા કરનાર, આત્મા હોઈ શકે નહિ એમ માનનાર, સદાચાર વરફ દસનાર, અધમ લોકો પરલોક મા નતા નથી, પૂજન સેવનને દોષ માને છે, બ્રહ્મચર્યોદિ તતપાલનને પોતાની જાતને ઉતરવા જેવું માને છે, ધર્મના ઉપદેશ કરનારા દોષીઓ અને તેઓનું કામ ભોળા લોકોને ઉતરવાનું છે એમ તેઓ માને છે, દેવગુરુની પૂજા એ ધનને ખોટો બ્યય કરવા જેવું છે એમ માને છે અને માત્ર ધન અને કામ પોતાની જાતને આ અને તેટલા પૂરતા ઉપયોગી ગણે છે પૈસાથી સર્વ સત્તા માન અને કાર્યો બને છે તેથી તેને બહુ અમલના ગણે છે અહીં તેમણે એક મોહરતિ પ્રધાનનું દહાન્ત આપ્યું છે એ વદન ખોટી સલાહ આપનાર અને રાજને કુમારો દોરનાર હતા, અને એને પોતાના ખોટા ઉપદેશને પરિણામે સસારમાં ઘણું રખડુ પડ્યું હતું એમ તે ક્યામાં બતાવ્યું છે સિદ્ધિચિન્તણિએ દૃષ્ટિયોગિનીની કલ્પના આ પ્રસ્તાવમાં ચક્ષુરિદ્રિયની હકીકત લાવવા માટે કરી છે, બાકી એમનું દૃષ્ટિબિન્દુ અવર । બાહ્ય રાજ્યને આ છે અધમ માણસો અહીં વૈભવ ભોજવા વાળા અને રપાત્મસતોષી અથવા અર્થ હોય છે એવા સર્વ અયકારીઓ અભિપ્રાય છે

આવી અવસ્થા પામ્યો, પોતાનું રાજ્ય ઓળખી શક્યો
વિતક વિચારણા નહિ, રાજ્ય ભોગવી શક્યો નહિ અને આખરે ભારે
હેરાનગતિ પામ્યો તેનું મુખ્ય અથવા તો એક જ
કારણ અજ્ઞાન જણાય છે એ બે પોતાની વસ્તુ, પોતાની જાત અને
પોતાના સૈન્યને ઓળખતો હોત-ઓળખી શક્યો હોત તો તેની
આની દશા થાત નહિ

પ્રકરણ ૧૩ મું.

૩. ૪. વિમધ્યમ-મધ્યમ રાજ્ય

પ્રભુદ્વ પાસે વિશેષ હકીકત જણાવતા વિતર્ક કહે છે -
દેવ ! ત્રીજા વર્ગમાં વિમધ્યમને રાજ્ય સોંપવામાં
આ પુ અગાઉ ઘોષણા કરીને સર્વને જણાવવામાં આવ્યું
હતું તેમ વિમધ્યમનું રાજ્ય પણ જાહેર કરવામાં આવ્યું

૩ વિમધ્યમરાજ્ય

અગાઉ મહામોહની વિચારણા થઈ હતી તે પ્રમાણે આ વખતે
પણ થઈ અને સૈન્યમાં આ નવીન રાજ્ય સબધી વિચાર થયો, અર્થાત્
થઈ અને નિર્ણયો થયા તે સબધી કાંઈક વિગત બંને વિચારીએ

મહામોહ રાજ્યે પોતાના વિષયાભિવાપ મંત્રીને પૂછ્યું “ભદ્ર !
આ નવી અતરંગ રાજ્યનો નવો રાજા થઈને આવ્યો છે તેના સબધી
હકીકત શી છે તે તમે વર્ણવો એ નવા રાજા કેવા છે તે વિગતવાર
કહી બતાવો”

૧ ઉપમિત્તર હરિરાજ સમગ્ર આનંદ નગરમાં આ વર્ણન ચરિત્ર જોધ
જાવવા માટે કહે છે-આખી વાત સસારીજીવ સદાજમ સમક્ષ કહી સમજાવે
છે ૨ વખતે અમલીવસકેવા, અજ્ઞાવિદ્યાના વિગેરે બેઠેલા છે

વિમધ્યમ માટે મત્રીનો મત.

ધર્મ માટે તેની સહજ લાગણી.

ઉપાયનો નિર્ણય અને અમલ.

વિષયાભિલાષ મત્રીએ જવાબ આપ્યો “ મહારાજ ! આ નવો રાજા થઇને આવ્યો છે તે આપણા તરફ પ્રેમથી જોનારો તો છે અને તેથી આપણને વહાલો તો ખરો, પણ એ ચારિત્રરાજ તરફ પણ જરા જરા જોયા કરે છે એ નવો રાજા આપણને પોતાના ભાઈ જેવા ગણે છે તેની સાથે એ પેલા ચારિત્રરાજના લરકરની પણ અપેક્ષા રાખે છે વાત એટલી છે કે એનો આપણી તરફ પક્ષપાત વધારે છે, એને આપણે માટે લાગણી અને હેતુ ઘણા છે અને ચારિત્રરાજ તરફ એનો અદર મદ મદ છે એ રાજા આ લોડ (આ ભર) ના સખ-ધર્મા લેમ ચિત્ત લગાડ્યા કરે છે તેમ કોઈ કોઈ વખત પર લોક (પરભવ) ની માત પણ એ જરા જરા કરે છે, પરલોડ ઉપર એ જરા નજર પણ નાખ્યા કરે છે એતુ મન વિશેષે કરીને તો પૈસા પેદા કરવામા અને પૈસાના રક્ષણ કરવામા તથા કામભોગમા આસક્ત છે પણ વચ્ચે વચ્ચે એ સહજ ધર્મ કાર્ય પણ કરે છે એ પ્રવૃત્તિએ ભ દ્રક (મરણ) છે, સર્વ દેવોની અને સર્વ પ્રકારના શુદ્ધિઓની સ્તુતિ કરનારો છે, દાન દેવાની ઇચ્છાવાળો છે, શીળ પાળવા તત્પર છે અને સાચા શાસ્ત્ર ઉપર કોઈ પણ પ્રકારતુ દૂષણ લગાડનાર નથી આ પ્ર માણે હોવાથી રાજાનું આ નવો રાજા આપણને બહુ મારો નથી, કારણ કે એ ચારિત્રધર્મના સૈન્યને પણ જરા જરા જાણે છે અને એના તરફ સહજ ઢળતો છે દેવ ! તેટલા માટે આપણે આ વર્ષ જરા વધારે સાવધાન થઇને રહેવું પડશે ગમે તેમ કરીને એ નવા રાજાને અતરંગ રાજ્યમા બનતા સુધી પ્રવેશ જ ન કરવા દેવો જો એ સર્વધર્મા ગફલતી કરી એને અતરંગ રાજ્યમા પ્રવેશ કરવા દેવામા આવશે તો જોવો એ અદર દાખલ થયો કે તુરત જ પોતાના સૈન્યને ઝાળખી તેને પાળવા મડી જશે અને પછી જરૂર આપણા લરકરને બાધા-ખીડા કરશે, હેરાન કરશે એ બહાર રહીને (અતરંગ રાજ્યમા પ્રવેશ કર્યા વગર) ઉપર ઉપરથી પોતાના લરકરની પરિપાલના સહજ કર્યા કરશે તો તેથી આપણા લરકરને ત્રાસ વરો નહિ, પણ એ જો અદર દાખલ થયો તો આપણી પરિસ્થિતિ આકરી અથવા કંદોડી જરૂર થઇ જશે અગાઉ આપણે જેવી રીતે યોગિની દૃષ્ટિ સાથે રહીને અધમને બહારને બહાર રાખ્યો હતો તેમ આ નવા રાજાને પણ ગમે તેમ કરીને બહાર જ રાખવો. જરા પણ વખત

ખોયા વગર મહારાજ ! આ સર્વ બાબતની ગોઠવણ કરવા હુકમ આપી દો વિમધ્યમ બહીં આવી અદરના રાજ્યનો વિગેય કબજો મેળવે તે પહેલાં એ સર્વ બાબત આપણા હિત ખાતર થઈ જવી જોઈએ આ પ્રમાણે સામળીને મહામોહ મહારાજે એ જ પ્રમાણે કરવાનો તુરત જ હુકમ આપ્યો.

વિમધ્યમ રાજ્ય વર્તન અને પરિણામ.

મોહરાજના અનુચર ચારોએ મોહરાયનો હુકમ મળતા દેવી દૃષ્ટિને આગળ કરીને નવા રાજા (વિમધ્યમ)ને ધકેલીને બહાર કાઢ્યો, એનું આપુ રાજ્ય તે ચારોએ પોતાને હાથ કરી લીધું, પણ આ વખતે તેઓએ ચારિત્રરાજના લશ્કરને બહુ પીડા ન કરી અને કાંઈક કાંઈક તેની પણ અપેક્ષા રાખી આ સર્વ બાબતનું પરિણામ એ થયું કે એ રાજા (વિમધ્યમ) પોતાના અતરંગ રાજ્યથી તો તદ્દન બહાર-દૂર જ રહ્યો પણ વચ્ચે વચ્ચે તે જરા માનસન્માન પૂજન કરીને ચારિત્ર રાજના લશ્કરને પણ સહજ પાળવા લાગ્યો.

વિમધ્યમે ગોઠવણ એવી રાખી હતી કે રાત્ર અને દિવસના વિભાગો પાડીને અમુક વખત તે ધર્મકાર્ય કરતો નવા રાજાની હતો, અમુક વખત પૈસાની લેવડદેવડમાં વખત ગોઠવણ ગાળતો હતો, અમુક વખત વિવચસેવનમાં સમય નિર્ગમન કરતો હતો આવી રીતે દરેક કાર્યને યોગ્ય વખતે ધર્મ અર્થ અને કામમાં પ્રવૃત્તિ કરતો હતો એને જોઈને ચારિત્રધર્મ વિગેરે રાજાઓ પણ જરા જરા સતોષ પામેલા અને તૃપ્ત થયેલા હોવાથી અગાઉની પેઠે શોક કરતા નથી, વકળાટ કરતા નથી, રડતા નથી.

આ વખતે આ રાજા કેવું રૂપ ધારણ કરતો હતો તે તમારે જાણવું હોય તો સદાચારી બ્રાહ્મણ અથવા સારા પ્રજાના પુત્રાત રાજાનું રૂપ જોઈ લેવું તેઓ જ્યારે પોતાથી બની શકતી રીતે ધર્મ અર્થ અને કામ એમ ત્રણ વર્ગ સાધતા હોય છે ત્યારે જેવા દેખાય છે તેવા એ વિમધ્યમરાજા દેખાતો હતો.

આવી રીતે વિમધ્યમ પોતાનું રાજ્ય ચલાવી રહ્યો હતો તે વખતે લોકોમાં એ ભાન્યરાણી અને પુણ્યરાણી તરીકે પ્રતિષ્ઠા પામ્યાં લોકો કહેવા લાગ્યા કે આ રાજા નસીબદાર છે અને પુણ્ય કરનારો છે એ વિમધ્યમનો કર્મપરિણામ નામનો પિતા હતો તે પણ પોતાના છોક

રાની રાજ્યપાલનપદ્ધતિ અને ચેષ્ટા જોઈને જરા રાજી થયો. અત્રણ્યુ
હજી! મેં તે વખતે એમ સાલજીયું હતું કે એ પિતા ત્યાર પછી એને
કોઈ વખત મુખ આપે તેના સયોગવાળા પશુસસ્થાન (તિર્યંચગતિ)
મા મૂકતો હતો, કોઈનાર મુખથી ભરપૂર માનવાવાસ (મનુજગતિ)મા
મૂકતો હતો, અને કોઈ વખત મુખથી ભરપૂર વિષ્ણુવાવચ નગર (દિન
ગતિ)મા પણ મૂકતો હતો^૧

*

૧ વિમધ્યમના રાજ્યની જે હકીકત અહીં કહી બતાવી છે તે ઉપરથી જ
હાલુ હરો કે સિદ્ધર્થિગણિની બ્યાખ્યા પ્રમાણે એ ત્રીજા વિભાગના પ્રાણીઓ મુ
ખ્યત્વે તો આ સંસારમા (ભવમા) આસક્ત હોય છે, પણ પરનવની અપેક્ષા
રાખે છે, એ ધન અને કામના અર્થ હોય છે, પરંતુ ધર્મની પણ સન્મુખ રહે છે,
દુનિયાના વહેવાર પ્રમાણિક માણસો એ આ વિભાગનો આદર્શ છે તરવાર્ય
ભાખ્યમા કહે છે કે નિમ ચમત્સમવપ્લાયમ્. વિમધ્યમ પ્રાણી આ ભવ અને
પરભવ એમ બન્ને મંઠારના ફળની અપેક્ષા રાખે છે ક્ષેમકરગણિ પદ્-
પુરુષચરિત્રમા આ વર્ગના પ્રાણીઓનું વર્ણન કરતા વિસ્તારથી તેના લક્ષણ
બતાવે છે તેઓ કહે છે કે-વિમ ચમ પુરુષો ધર્મ, અર્થ અને મામ પુરુષાર્થને એક
બીજા સાથે વિરોધ ન આવે તેવી રીતે એકસરખી રીતે ચેવે છે, મોક્ષ પુરુષા
ર્થને તો ગજનિમીલિકા (અહુકારથી આલતા હાથીની ઉપેક્ષા) માફક તજી દે છે,
પણ તેની નિંદા કરતા નથી અને લોકોને કહે છે કે ધર્મ કરશું તો ભવાત
રમા પુત્રપરિવાર મળશે, રાજ્યગાદી મળશે-આવી અપેક્ષાથી જ્ઞાન શીલ તપ તરફ
પ્રવૃત્ત થાય છે, કાંઈક પરીપકાર પણ કરે છે અને તીર્થસેવા કરે છે બ્રાહ્મણ,
ક્ષત્રિય, વાણીયા, કણ્ઠી, રાજા વિગેરે આ લોક અને પરલોકને નારાદમક
માનનારા અને કુરાસ્રને માનનારા મોક્ષની અભિલાષવાળા ન હોનાથી જ્ઞાન
ધ્યાન તપમા કંઈ માનનારા મિત્યાદૃષ્ટિ પુરુષો પરમાર્થ દષ્ટિવાળા ન હોનાથી આ
વિમધ્યમના વર્ગમા આવે છે વળી ભવિષ્યમા ચકવર્તની કે દેવેન્દ્રની ઋણિ મેળ
બવાની ઇચ્છાથી તપસ્યા આદિમા પ્રવૃત્તિ કરનારા સમકિતી છવેનો પણ આ
વર્ગમા સમાવેરા થાય છે આ વર્ગના પુરુષો ધર્મની અપેક્ષા રાખે છે, પરલોક
વિરક્ત નય તેણે કર્મ કરતા નથી, સ્વર્ગે નરકને નાને છે અને પાપથી ડરે છે
તેઓ કહે છે કે ધર્મથી સારા ફળમા જ મ થાય છે, સુદર સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય
છે, લાલુ આયુષ્ય મળે છે, તરીરમા બળ આવે છે, નિર્ભય યરા ફેલાય છે, વિદ્યા
પ્રાપ્ત થાય છે, પૈસા મળે છે, જગતમા મહાબચથી બચાવ થાય છે અને ધર્મથી
સ્વર્ગ તેમ જ મોક્ષ મળે છે આ વર્ગના પ્રાણીઓ ધર્મની અપેક્ષા રાખે છે પણ
સાચો માર્ગ બરાબર નજીવતા નથી ધર્મના યથાર્થિય સ્વરૂપને ન જાણનાર
આવા પ્રાણીઓ યથેચ્છ રીતે વિચરે છે તેથી ધર્મના ખરા ફળને પામી શકતા
નથી ત્યાં પછી એક સ્ત્રીચતિ વણિકની કથા આપી છે એ વાણીને ધર્મનિમિત્તે
મહાવજ્રો કયાં પણ જતે જે પુત્ર અને પુત્રવધૂને પોતાની મિલકત લોપી મરણ
પારખે તે પુત્રાદિકે જ તેને પિંડદાન આપવાને વખતે જકરા તરીકે ધવેલા તેનો જ

[આદ

(૪) મધ્યમ રાજ્ય.

એવી રીતે વિમધ્યમ નામના ત્રીજા પુત્રનું રાજ્ય પૂરૂ થયા પછી થોડે વર્ષ મધ્યમ નામના ચોથા પુત્રનું રાજ્ય થયું અતરંગ રાજ્યપર તેની નીમણૂક બહાર ઘોષપાથી અગાઉ માફત પ્રસિદ્ધ કરવાના આવી અગાઉની પેઠે મહામોહ અને તેના મત્રી વચ્ચે આ રાજ સબંધી વાતચીત અને વિચારણા થઈ, તે પ્રમુખે નિશ્ચયિતવાપમત્રીએ નીચે પ્રમાણે હકીકત જણાવી

મધ્યમરાજના લક્ષણો.

“ મહારાજ ! આ મધ્યમ નામનો નવો રાજા આવ્યો છે તે બાદ પૂર્વકે ધર્મ અથવા કામ અને મોક્ષ એ ત્રણે પુરુષાર્થોમાં આખો વખત આણી પ્રયાસ કરનારો છે, વળી એ ચાર પુરુષાર્થોમાં પણ મોક્ષને જ ખરા પરમાર્થ સ્વરૂપે જાણે છે, એને પરમ સાધ્ય જાણે છે અને એ મેળવવા માટે બને તેટલો પ્રયત્ન કરે છે જોઈએ એમ બરાબર સમજે છે, વળી તે એમ પણ જાણે છે કે એ મોક્ષરૂપ સાધ્ય પ્રાપ્ત કરનારું પરમ સાધન ધર્મ પુરુષાર્થ છે, એ હકીકતને લક્ષ્યમાં લઈને એ અર્થે અને જામ પુરુષાર્થોમાં બહુ આસક્ત થતો નથી વળી એ ધન અને વિષય (અથવા અને કામ)ના દોષો સારી રીતે વિચારી રાકે તેવો છે તો પણ તેનામાં અત્યંત વિશાળ પરાક્રમની ગેરહાજરી હોવાને લીધે તે બંનેને અગે પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે અને પોતાના પુત્ર સ્ત્રી મગા વિગેરેને જોડે એ ખરેખરા પરમાર્થથી બંધનરૂપ સમજે છે છતાં તે બંધન છોડી શકતો નથી, વસ્તુસ્વરૂપ તે બરાબર સમજે છે, પણ તેનામાં સત્ત્વ પૂરતું ન હોવાથી બહાર પડી શકતો નથી, બાકી એની લાગણી મોક્ષ મેળવવા તરફ છે, એનું ચિંતનન હંમેશાં એ લક્ષ્ય તરફ રહે છે ”

વધ કર્યો પછી જ માતરમાં પોતે પાછો તેનો વધ કર્યો અને પાછો પોતાનો વધ થયો મતનજ ધર્મનું બરાબર સ્વરૂપ ન સમજવાથી ધર્મને જ્ઞાને તેને મહા ત્રાસ ઉત્પન્ન થયો દુષ્ટિરાગવાના સર્વ જીવોનો આ વચ્ચે સમાવેશ થાય

આ સર્વ બાળતાનું પૃથક્કરણ કરતાં જણાય છે કે વિમધ્યમ નામના ત્રીજા વિભાગમાં બહુધા સસારઆસક્ત અર્થે કામમાં તત્પર, વચ્ચે વચ્ચે ધર્મ કરનાર મહેવાર મનુષ્યાનો સમાવેશ થાય છે પ્રાપ્તી અને સાધારણ રીતે ઠીક ઠીક રીતે વતનાર રોડીઆઓ, પ્રમાણિક નોકરો અને લોકોત્તર મિથ્યાત્વને અગે ધર્મ કરનાર જૈન એ સર્વ આ ત્રીજા વિભાગમાં આવે છે આતર દૃષ્ટિએ તેઓને ધર્મ થતો જ નથી, બાહ્ય રીતે સાચા દેખાય છે અને તેમનું સાધ્ય બહુ સાદું અને અપેક્ષિત હોય છે, આત્મિક ઉત્થાનને અગે શૂન્યતા હોય છે

{વિતર્ક કહે છે કે-‘વિપયાભિલાષમત્રીએ મહામોહ વિગેરે મહા રાજ્યોને મધ્યમ સમઘી હકીકત નિવેદન કરી અને એ મર્મ હકીકત મેં ત્યા લોકોમા વાતચીત ચાલતી હતી તે પરથી સાબળી લીધી. અપ્રગુહ શિષ્યે તે વખતે પ્રશ્ન કર્યો ‘અહો વિતર્ક! તે બાહુ સાર વાત સાબળી’ હવે લોકોમા તે તે વખતે આ મધ્યમા ખીનુ વાતે નુ શુ સાબળ્યુ તે વિગતનાર મને કહી સમજાન’ વિતર્ક વાત આ ગળ ચલાની }

મોહરાયની ભૂમિપર અર્ધ આઝમણુ.

ચારિત્રરાજના સૈન્યમાં મોટો આનંદ.

યોગિની દૃષ્ટિવીની અકિંચિત્કરતા.

‘આપને જે સિદ્ધાન્તગુરુએ સર્વ વાત અગાઉ કરી હતી તે જ સિદ્ધાન્તની સાથે એ મધ્યમરાજને ઓળખાણ હતી, સારો પરિચય પપુ થયેલો હતો અને એ ગુરુ મધ્યમરાજ સાથે સારો સમઘ સમતે હતો. એ સિદ્ધાન્ત ગુરુએ એક વખત સાધારણ વાતચીતમા ઉદ્દેશ પૂર્વક એને સમજાવી દીધું હતું, તેથી પોતાના અતરંગ રાજ્યને એ મધ્યમરાજ કાંઈક ઓળખી ગયો હતો. સિદ્ધાન્તે તેને તે વખતે જે ઉપદેશ કર્યો તેથી ચારિત્રરાજનું લક્ષર પપુ તેના ઓળખનામા જરૂર જરા આવી ગયું અને પોતાનું અસલ રૂપ અને ખરેખરી નાદિ સમૃદ્ધિ કેટલા અને કેવા હતા તે પપુ ઘણુંખડ તેના જાણવામા આવી ગયું હતું. વળી એ સિદ્ધાન્તગુરુના કહેવાથી મહામોહ વિગેરેના શત્રુતા કેવી આકરી છે અને ચોર તરીકે તેઓનું જીવન કેવું ભયકર છે તે પપુ તેના (મધ્યમરાજના) જાણનામા આવી ગયું હતું. આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી મધ્યમ રાજ્યે અદરથી પોતાનું બળ (વીર્ય) વાપરીને થોડી થોડી અતરંગ રાજની ભૂમિ પોતાને તાબે કરી અને અડધા રસ્તા સુધીનું રાજ્ય પોતાના હાથમા લઈ લીધું. આ પ્રમાણે હકીકત બનવાથી ચારિત્રરાજ વિગેરે જે મધ્યમરાજના પોતાના સેનાનીઓ હતા તે જરા સજી થયા અને પેલા ચોરો અને ધાડપાડુઓને જરા પીછા થઈ આવી. આ પ્રમાણે બનવાથી મહામોહાદિ ચોરો મધ્યમરાજનું વીર્ય કેટલું છે તે જોઈ ગયા એટલે તેઓ પણ તેનામા આસક્ત જ રહ્યા, તેના રાજ્ય ઉપર પોતાની સત્તા અને પોતાનો દોર એકલો ચલાવવાનો વિચાર માડી વાળ્યો, પરંતુ સર્વે ચોરો તેના નોકર જેવા થઈને તેની પાંચે ને પાંચે રહ્યા અને પોતાના મનમા અદરખાનેથી

ધ્રુજતા રહ્યા, ખીતા રહ્યા ચારિત્રધર્મ વિગેરે રાજાઓ પોતાના રોકતું આટલું પાપુ વીર્ય જોઇને મનમાં જરા જરા મલકાતા રહ્યા અને પોતાના મોટા હરકર નગર અને સબધીઓ સાથે મળીને સહ થયા જે યોગિની દૃષ્ટિદેવીએ અગાઉ રાજાઓને વત્ત કરી લીધા હતા તે પછી મધ્યમરાજને અત્યંત આધા પીડા નીપજવી નહી નહિ

ઉપર પ્રમાણે હકીકત બનવાથી મધ્યમરાજ જેલું પોતાના મઠ જાને થોડું થોડું છૂટી લીધું હતું, તે પોતાનું રાજ્ય ચલાવવામાં સમય પસાર કરતો હતો અને પોતાનું સામાન્ય વિસ્તારવા માટે થોડું બંધ સરની રાહ જોતો હતો.^૧

બહિર્દેશમાં એ મધ્યમરાજના બહુ વખાણ થયા લોકો કહેવા લાગ્યા કે આ રાજા ખરો બાગ્યશાળી છે, પુણ્યશાળી છે, અને સાચો માન પ્રાપ્ત થયો છે, અને ધર્મ છે

૨૨૩૫ દર્શન.

જૈનશાસનમાં વર્તતા જે જીવોએ સાચો માર્ગ પ્રાપ્ત કર્યો હોય, જેઓના મન સાચી શ્રદ્ધાથી શુદ્ધ થયેલા હોય, જેઓ જન અજન વિગેરે તત્ત્વોના જાણકાર હોય, જેઓ પોતાની શક્તિપ્રમાણે અને તેટલા પાપોથી પાછા હોવા હોય (દેશવિરતિયુક્ત), જેઓ પોતાની નિશુદ્ધ પરિણતિથી આખા ભુવનને બની શકે તેટલો આનન્દ-આત્મા કરાવનાર હોય-આવા પ્રાણીઓ જે પ્રકારના અનુષ્ઠાનો કરે તે પ્રકારના આચરણો મધ્યમરાજાએ પોતાનું રાજ્ય લોગનતી વખતે કર્યા હતા એમ સમજી લેવું. પરંતુ એ માટે ઉદ્યમ કરનારા આના જે પ્રાણીઓ હોય અને જેઓ મોક્ષને ખરેખર તત્ત્વ સમજી ગયા હોય તેઓ જે પ્રકારનું વર્તન કરે તેવા પ્રકારનું વર્તન કરનારા આ મધ્યમરાજા હતા

એ મધ્યમરાજનો પિતા કર્મપરિપુર્ણ હતો તે તેના આના પ્રકારના વર્તનથી કાંઈક સહ થયો એટલે જ્યારે એનો રાજ્યકાળ પૂરો

૧ દેશવિરતિની બાવના હોય તો સર્વસમતાની હોય છે અને એવી બાવના હોય તો જ દેસલાજ બરાબર બન્યો રહે છે અને આજળ પ્રગતિ થયા કરે છે

થયો ત્યારે અસખ્ય સુખોથી ભરપૂર વિશુદ્ધાલયમાં તેનો (મધ્યમને) લઈ ગયો^૧

૧ ચોથા મધ્યમ વર્ગના જીવોનું પૃથક્કરણ કરતા તત્ત્વાર્થમાધ્યમાં પૂન્યપાદ ઉભાસ્વાતિમહારાજ કહે છે કે પરલોકદિવાયેવ, પ્રવર્તે મધ્યમ ત્રિયાણુ સ્તરા। મધ્યમ પ્રાણી સર્વદા પરલોકમાં પોતાનું હિત થાય તેટલા માટે ધર્મક્રિયામાં પ્રવર્તે છે અધમાધમ બને બગાડે છે, અધમ આ ભવને જ બુઝે છે, વિમધ્યમ બને સુવા રવા પ્રયત્ન કરે ■ ત્યારે મધ્યમ પરલોકના હિતની અપેક્ષા રાખી સર્વ કાર્ય કરે છે

પદપૂરૂષ ચરિત્રના લેખક ક્ષેત્રમંકરગણ્ધિ જણાવે છે કે-મધ્યમ પુરૂષો ધર્મ અથવા કામ અને મોક્ષ એ ત્યારે પુરૂષાર્થને માનનારા હોય છે, પણ એ ચારમાં મોક્ષને પરમ તત્ત્વ માને છે, છતાં એનામાં સત્ત્વની હીનતા હોય છે અને જો સ્ત્રી પુત્રમાં બધાયેલા રહે છે એ પરમાર્થ બરાબર જાણે છે, સસારની અસારતા સમજે છે, વિધથીઓને થતા ભયકર પરિણામો અવલોકે છે, ઇદ્રિયોની ઉન્માગગમનવૃત્તિ સમજે છે, છતાં વિધયોની મધુરતાને લીધે, ઇદ્રિયો ચપળ હોવાને લીધે, સસાર સ્વભાવ એકદમ ન જાણી શકાય તેવા હોવાને લીધે (તેને) મોક્ષ નજીક ન હોવાને લીધે અને કર્મોના પલાય અશિષ્ય હોવાને લીધે તેવા પ્રાણી દીનતા મહાપુ કરી શકવા નથી, સર્વવિરતિ આદરી શકવા નથી અને સસારમાં રાત્રી બનતા ધર્મધ્યાન કરે છે જીવ અજીવ વર્તવને જાણનારા સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો જિનવચ્ચ નના રહસ્યને જાણનારા, પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ત્યાં જીવે ત્યાં પચ્ચખાણુ કર નારા કાવકો આ વર્ગમાં આવે છે ઉપરાંત જે સ્વભાવે ભદ્રક હોય, અત કરણ પૂર્વક દયા કરનારા હોય, શક્તિ છતાં શાંતિ, નિરશિમાન, સરળતા, નિર્દોષ આદિ શુભગુણ હોય, દાન આપનારા, શીળ પાળનારા, તપ કરનારા અને અતરમાં શુદ્ધ ભાવ ભાવવાવાળા હોય તેવા પ્રાણીઓ આ મધ્યમ વર્ગના છે આ સુખધમાં જિન ચદ્ર નામના એક વશિકૃતપુત્ર દક્ષિણ આશ્રુ છે જે કુમાર સાહસિક અને પોતાના બળ ઉપર આધાર રાખનારા હોઈ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવા પરદેશ વહાણમાં ગયા, ત્યાં ચાર સ્ત્રીઓ પરણ્યા, સમુદ્રમાં ફેળ્યા તેા પણ દેવકૃપાથી જાહિ અને સ્ત્રીઓને મેળવી શક્યા અને અનેક પ્રકારની જાહિ સમૃદ્ધિ ભોગવતા છતાં બુદ્ધ નજાનું શરની કૃપાથી દેશવિરતિ અગીકાર કરી આનંદથી રહેવા લાગ્યા

સર્વ મધ્યમોના મત પ્રમાણે દેશવિરતિધર કાવકો અને સત્ત્વ તત્ત્વ સમ જનાર-મોક્ષાભિલાષી પણ કષ્ટસાધ્યની કઠિમાં મૂકવા યોગ્ય પ્રાણીઓનો આ ચોથા વિભાગમાં સમાવેશ થાય છે

પ્રકરણ ૧૪ મુ

૫. ઉત્તમરાજ્ય.

તર્ક વિરોધ હકીકત જાણનાતા અપ્રબુદ્ધ શિષ્યને કહે છે - ઉપરના ૧૫ પ્રકરણમાં જણાવ્યું તેડું નિકૃષ્ઠ, અધમ, નિમધ્યમ અને મધ્યમતુ ચારિત્ર જોઈને અને તેઓની રાજ્યમર્ચને બંને જૂદી જૂદી પરિસ્થિતિતુ આવલોકન કરીને સ્વાર પછી હવે પાંચમો ઉત્તમ રાજ્ય એ સબધમાં શુ કરશે, કેવી રીતે રાજ્ય પાળશે, તેના રાજ્યમાં કેના કેવા બનાવો બનશે અને તેતુ વર્તન કેડું રહેશે તે જાણવા માટે કુ ઘણો ઉત્સુક થયો, મારા મનમાં એ બાબતતુ કોતુક શરૂઆતથી જ બહુ થયું આ પાંચમો રાજ્યના રાજ્યમાં વળી કાંઈક નવી ધામધુમો થશે તેથી જરૂર કાંઈ જોવા જેવું મળશે એમ ધારી કુ ઘણું કુતલજમાં પડી ગયો.

૫. ઉત્તમરાજ્ય.

અન્યદા આખા રાજ્યમાં-તમામ ગામોમાં અને શહેરોમાં અગાઉ માફક ઘોષણા થઈ કે-આ વરસે ઉત્તમ રાજ્ય સર્વે ઉપર રાજ્ય કરશે આવા પ્રકારની ઘોષણા સાંભળીને મુંદર અને અમુદર બંને અતરંગ રાજાઓના આખા પરિવારમાં વિચારણા ચાલી કે આ નવો રાજા કેવો નીવડશે ચારિત્રસજ્જના સૈ યમાં અને મોહુરાજના સૈન્યમાં વળી એક નવો અનુમાન અને વિચારણાને ખડખડાટ ચાલ્યો અને આ નવીન રાજ્ય તેઓ પ્રત્યેકના સબધમાં કેવો નીવડશે તે સબધી મન થવા માણ્યો.

સંબોધકથિત ઉત્તમ ગુણો.

હવે સંબોધ મત્રીએ આખા સૈન્યની શક્તિ જાળવી રાખવા સારૂ ચારિત્રધર્મરાજ સમક્ષ આ ઉત્તમરાજના ગુણોનું વિસ્તારથી વર્ણન કરી બતાવ્યું તે આ પ્રમાણે -

“અહો લોહો ! તમે આ નના રાજ્યથી જરા પણ જામરાસો નહિ આ નવો રાજ તો ઘણો સારો છે, એ આપણા તરફ ઘણું હેત રાખ નારો છે અને આપણા આનંદમાં ઘણો વધારો કરે તેવો છે એના સબ-ધમાં એક ઘણી બાલુવા જેવી હડીકત એ છે કે એ રાજ પોતાનું આ (નનીન) રાજ્ય અનેક મહામૂલ્યનાળા રત્નોથી ભરપૂર છે એ હડીકત બહુ ચારી રીતે બાણે છે, કોઈ કોઈ અગાઉના રાજાઓ પોતાના રાજ્યને ઝાળ-ખતા જ ન હોતા એવો આ સૂર્ય રાજ નથી, એટલું જ નહિ પણ આ પણ આખા લસ્કરના દરેક નાયક મેનાની અને ઉપરીને એ બરાબર નામથી અને ગુપ્તથી પીછાને છે, આપણા દરેકમાં શા શા શુભો છે અને તે શુભોને અને પોતાનો દરેક સાથે કેટલો સબધ છે તે સર્વે તે બરાબર સમજે છે, વળી આપણું લસ્કર કેવું છે, કેટલું છે, આપણા સૈન્યના નાનામાં નાના સેનાનીના શુભો કયા કયા છે, આપણા સબધમાં કયા કયા ગામો નગરો અને સ્થાનો છે, કયા કયા દેશો છે, અતરંગ રાજ્યમાં કયા કયા ચારો છે અને કોણ ચાચી પવિત્ર દાનતના છે-એ સર્વ હડીકત તે બરાબર બાણે છે, વળી આ રાજ્યમાં કયા પ્રકારની પરિ-સ્થિતિ ઘણી ઉત્તમ પ્રકારની છે, બરાબર વસ્તુસ્થિતિ શી છે તે ઉત્તમરાજ સારી રીતે બાણે છે, સમજે છે અને વિચારે છે વળી તેમને એક વધારે અજાણની વાત જુદું એ રાજ વસ્તુસ્થિતિ સમજે છે એટલું જ નહિ પણ સમજેલી વાતને બરાબર અમલમાં મૂકના તે તૈયાર છે, એ આપણા સૈન્યના બળમાં વધારો કરનારો છે, આપણો યન વધારનારો છે, આપણા તેજમાં વધારો કરવે તેવો છે, મહામોહ વિગેરે આપણા દુરમનોને શત્રુ તરીકે ઝાળખનારો છે, તેમને દાખી દેનારો છે, તેમને હાપુનારો છે-આવી રીતે એક રાજને યોગ્ય સર્વે શુભોથી તે અવકૃત થયેલો હોવાને લીધે એ રાજ આપણે માટે ઘણો સારો છે, માટે તમારે જરા પણ જામરાસાની જરૂર નથી અભારે એનું રાજ્ય થયું છે તે પરમાર્થ નજરે આપણું પોતાનું જ રાજ્ય છે એમ તમે સમજો. દેવ ! આ બાબતમાં જરા પણ શકા કે સંશય કરવા જેવું નથી”

ચારિત્રરાજ્યના વર્ગમાં આનંદ.

મોહરાજ્યના વર્ગમાં તરખાટ.

સદ્બોધ મત્રીના આના વચનો આભળીને ચારિત્રધર્મ વિગેરે ગલ્લઓના મુખકમળો ઘણા પ્રકુલિત થયા, સર્વને ઘણો આનંદ થયો પછી તેઓએ સતોપથી આનંદમાં આવી જઈ ચારે તરફ લોહોને અમ લાર થાય તેવો હર્ષ મહોત્સવ કર્યો, વધામણીઓ આપી અને પરસ્પર

અભિનદન આપ્યું, સર્વ રાજાઓ આનંદ રસમાં લીન થઈ ગયા અને
જાવા લાયા કે -

इदमुत्तमराज्यमहो प्रबल,
दलिताखिलतस्करवृन्दबलम् ।
अचिरेण भविष्यति तत्सदृश,
प्रमदाय च साधुजनस्य भृशम् ॥

“ અટો! આ ઉત્તમરાજના પ્રબળ રાજ્યમાં ચોરોના આખા
“ ટોળાને દાણી નાખવામાં આવશે, થોડા વખતમાં તે ઉત્તમ પ્રકારનું
“ થઈ જશે અને ખારા કરીને સાધુ પુરુષોને તે ઘણો આનંદ આપનાર
“ થશે

મહામોહના રાજ્યમાં ઉત્તમ રાજાના રાજ્ય સંબંધી સમાચાર ફે-
લાયા અને મંત્રીઓ તેની હઠીકત સ્પષ્ટ કરી એટલે સર્વે રાજાઓ અને
આખું મોહરાજાતું લગ્નરે તો તદ્દન હતાશ થઈ ગયું તેઓ મુખેથી
બોલના લાગ્યા કે ‘અરે! આ તો ઠાર મુઝા!’ દેખાતમાં પાપુ બાળો
તેઓ મરી પા હોય તેવા અધમુઆસરમાં થઈ ગયા તેઓ વિચારવા
લાગ્યા કે હવે ક્યા જતું? ક્યા નાસવું? અરે આ દુવિતનો બન્યાવ કેમ
કરવો? કેવી રીતે કરવો? આના વિચારમાં આકુળબાકુળ થઈને અનેક
વિદ્વંસો કરવા લાગ્યા, ઘણા મુઝાના લાયા, બહુ દુખી થવા લાયા

निष्कण्टक राज्य भार्गो.

પિતા કર્મખરિવાન પાસેથી રાજ્ય પ્રાપ્ત કરીને ઉત્તમરાજાએ
પ્રથમજ ‘સિધ્ધા ત પુરુષમહારાજ પાસે હાજરી આપી અને રાજ્યની ખ
ફેખરી ગુપ્ત લકીકત સી છે અને તેની આતર સ્થિતિ કયા પ્રકારની છે
તે સંબંધી વિગતવાર સવાલ પૂછ્યા તે આ પ્રમાણે - “ મહારાજ! આવા
પ્રવેશ કરનામાં સુરકેવ રાજ્યમાં મારે દાખલ કેવી રીતે થતું? આના

અર્થ સૂચક	મહા આકરા પ્રચક ચોરોને મારે કેવી રીતે મારી
પ્રશ્નાવલિ	નાખના? કઈ નીતિએ રાજ્ય કરવાથી આવડું મોટું
	રાજ્ય મારે બગબગ વશ થાય? મારામાં જે શક્તિ
	છે તેના મારે જ્યે સ્થાને ઉપયોગ કરવો? મહાત્મા!

૧ મુદત્તા પાઠાવર છે, તેમાં પ્રકમબજ થાય છે અને એક અક્ષર છતાં કુટે
છે આ ગોઠક છે

૨ મહારાજ્ય સંબંધી વાત્વિક ખુલાસો સિદ્ધાન્ત (આગળ) આપી શકે
છે તેને અત્ર રૂપક આપ્યું છે સિદ્ધા વનો આખો જવાબ હૃદયમાં કોતરી રાખવા
જેવો છે, આખા સથના રહસ્ય જેવો છે

આપ સર્વ પ્રકારના ઉપાયો જાણો છો, આપ સર્વ વિધિ અને પ્રકારો ચમત્કે છો-તો માફ રાજ્ય નિષ્કટક થાય અને મને અન્ય તરફથી ત્રાસ ન થાય એનો રસ્તો બતાવો.”

ઉત્તમરાજે આવો શરૂઆતમાં જ સવાવ કર્યા એટલે તેને ઉત્તર આપતા સિદ્ધાન્તસૂરિ બોલ્યા “વત્સ! તુ ગત્યને ખરેખરો લાપક છે એમાં જરા પણ શકા નથી, કારણ કે મોક્ષ મેળવનાની તને પ્રબળ ઇચ્છા થઈ છે અને તે ઇચ્છા પાર પાડવા માફ તુ ધર્મ સાધના ઉજમાળ થયેલો છે, વળી તુ સસારથી ઘણો દૂર રહેતો જાય છે અને ધનસમૃદ્ધ કમાણી રક્ષણ કે વ્યયની બાબતમાં તેમજ ઇદ્રિયના વિષય ભોગોમાં (અર્થ લાભમાં) તુ પ્રવૃત્ત થતો નથી અને તે બંનેથી ઉલટો રામો આવે છે આ સર્વ ચોખ્ખા પ્રાણીના લક્ષણો છે વળી મોક્ષમાં જવાને માટે જે પ્રાણીઓ ચોખ્ખા પ્રવૃત્તિ કરતા હોય છે તેઓની જે વિશાળ આબરૂ હોય છે, અને એ રસ્તે ચાલનારને પ્રમગોપાત્ત જે મહાન સુખ મળી આવે છે તેમાં તે લપટાતા નથી, ફસાતા નથી, દબાઈ જતા નથી, જેથી તે તેમને બંધનબદ્ધ થતા નથી-એ પ્રમાણે પણ તને થતું જોવામાં આવે છે વળી આ સસારનો આખો પ્રપચ તને દીના જેવો ચાખ્ખો જણાઈ આવેલ છે, તુ તેનું રહસ્ય, તેની ધીટતા અને તેનું વિષમ પણ પણ સમજે છે તેથી પિતાએ જે ગત્ય તને આપ્યું છે તે રાજ્યને તે બરાબર જાણી લીધું છે રાજ્યના જ્ઞાનવાળામાં જે લક્ષણો હોય તે તારામાં બરાબર દેખાય છે તેથી એ રાજ્યને માટે તારી ચોખ્ખતા છે એમ મારો નિર્ણય થયો છે અહો નરોત્તમ! હવે એ રાજ્યમાં દાખલ થવાના ઉપાયો શા છે તે હું તને વિગતવાર કહું છું તે બરાબર લક્ષ્ય રાખીને સામળ —

રાજ્યપ્રવેશ ઉપાય.

“તત્ર મો પ્રવિશતાન્તરજ્ઞરાજ્યે નરપતિના પ્રથમસૈવ પ્રવૃત્ત્યા ગુરવ, સત્ય
“ગનુષ્ટેયસ્તદુપદેશ, વિધેયાહિતાગ્નિનેવાગ્નેસ્તદુપચર્યા, કતવ્ય ધર્મશાસ્ત્રપારગમન,
“વિમર્શનીયસ્તાત્પયણ તજ્ઞાવાર્થ, જનયિતવ્યસ્તેન ચેતસોઽવદમ્ભ, અનુશીલનીયા
“ધર્મશાસ્ત્રે યથોક્તા ક્રિયા, પર્યુપાસનીયા સન્ત, પરિવ્રજનીયા સવતમસન્ત,
“રક્ષણીયા સ્વરૂપોપમયા સર્વજન્તવ, માપિતવ્ય સત્ય સર્વભૂતહિતમપરુપમન-
“તિકાલે પરીક્ષ્ય વચન, ન ગ્રાહ્યમળીયોઽપિ પરધનમદત્ત, વિધેય સર્વોક્તામસ્થરણ-
“મસકલ્પનમપ્રાર્થનમસિરીક્ષણમનભિમાયણ ચ સ્ત્રીણા, કર્તવ્યો બહિરજ્ઞાન્તરજ્ઞસજ્ઞ-

“ સ્વાગ, ધારણાય સયમોપકારી મહાયતિવેશ, ચાપનીય નવકોટિવિશુદ્ધનાહારો
 “ પધિશ્યાદિનામસરાર, વિદ્યતયમનિયતવિહારેણ, ન વાતયસ્તદ્વાનિદ્રાસ્થિ
 “ પાદાદીનામવકાશ, ન મૂચ્છિતવ્યમૃદુસ્પાપુ, ન ગધિતય સ્વાદુરસેપુ, ન મોહિ
 “ તય સુરભિગન્ધેપુ, નાધ્યુપપચય કમનીયરૂપેપુ, નાભિકાક્ષિતય કલ્પવાનેપુ,
 “ નોદ્દેનિતય કરુણશબ્દમ્ય, ન જુગુપ્સનીયાનિ ધીમલ્લરૂપાણિ, ન દ્વષ્ટયમમનો
 “ જરસેપુ, ન નિદિતયા દુરભિગન્ધા, ન ગદ્ગનીયમકાન્તસ્પર્શપુ, પ્રતિક્ષણ ક્ષા
 “ હનીયો વિશુદ્ધભાવનયાત્મા, ભવિતય સદાસતુષ્ઠચિત્તેન, સમાચરણીય વિચિત્ર
 “ સપશ્ચરણ, વિધાતયોઽનવરત પદ્મવિષ સ્વાધ્યાય, પ્રણિધેય પરમેશ્વરે સતતમ
 “ ઠ કરણ, વર્તિતય સમિતિગુણિપરિપૂતેન માર્ગેણ, પરિસોદયા ક્ષુત્પિપાસાદય
 “ પરીપદ્યા, તિત્તિક્ષિતયા દિવ્યાશુપસર્ગા, અમ્યસનીય ધીષ્ટિતસ્મૃતિબહાધાન,
 “ યતિતત્ત્વમસપર્મયોગેપુ

“ રાજાએ અતરંગ રાજ્યમાં પ્રવેશ કરતા પ્રવેશ કરતી વખતે
 “ પ્રથમ જ શુદ્ધમહારાજને સર્વ હકીકત પૂછવી, શુદ્ધ મહારાજ જે
 “ ઉપદેશ આપે-જે આજ બતાવે, તેને બરાબર જગ પણ ગોઠા વાળ્યા
 “ નગર અનુસરવો, અમનમાં મૂકવો, વેદના મનનો પાઠ કરાવીને ઘરે
 “ અગ્નિહોત્રી^૧ અગ્નિને ગળે અને જે પ્રદારે અગ્નિની સારસભાજ કરે
 “ તે પ્રમાણે શુદ્ધમહારાજની સેના બરદાસ ઠાકાની, ધર્મશાસ્ત્રના

૧ સપ્ત પાઠાવર

૨ અહીં અવરંગ રાજ્યના પ્રવેશ માટે તેર બાબતો મુખ્યત્વે કરીને બતાવી છે તે નીચે પ્રમાણે છે

(૧) શુદ્ધપત્યા	(૭) ભાવના
(૨) સાસ્ત્રાભ્યાસ	(૮) સતોષ
(૩) ક્રિયાઆચરણ	(૯) તપસ્યા
(૪) મનનવપાલન	(૧૦) સ્વાધ્યાય
(૫) સાધુતા	(૧૧) અતરશુદ્ધિ
(૬) ઇદિયોપર અકુશ	(૧૨) પરીપદઉપસંસદન.
	(૧૩) યોગવદન-૩૫૧

આ તેર બાબતોપર બરાબર પ્રયત્ન કરવાથી અવરંગ રાજ્યમાં પ્રવેશ થાય છે અથવા અવરંગ રાજ્ય પ્રવેશ માટે એ સર્વ બાબતો બહુ ઉપયોગી છે પ્રવેશ કર્યા પછી શુ કરવું તે આજણ બતાવે છે

૩ અગ્નિહોત્રી^૨ શુદ્ધરથ ઘરે અગ્નિ ગળે તેની બહુ સલાજ રાખે જો દરદાર પત્ર યજ્ઞ કરવા પડે છે અગ્નિ બરાબર ચાલતો રહે તેની વ્યવસ્થા કરવી પડે છે વિગેરે વિધિ મનુસ્મૃતિમાં બતાવેલ છે

“યોના બહુ સારી રીતે મનનપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો અને તેના પાર
 “ગામી થયું, એ ધર્મશાસ્ત્રમા-અયોમા બતાવેલી હકીકતનું સહસ્ય હોય
 “ઉતરીને વિચારતું, એ હકીકત બરાબર મમજીને મનમા તેને માટે
 “ચોક્કસ ખાતરી કરવી અને તેના પ્રત્યે હૃદય દબ કરતું, ધર્મશાસ્ત્રમા
 “જે જે ક્રિયા અનુષ્ઠાનો બતાવ્યા હોય તે તે આકારે તેનું પાલન
 “કરતું, સત મહાત્માઓની એવાચારકરી જગી, દુર્જન હવડા નીચ
 “મનુષ્યથી હમેશા દૂર રહેતું અને તેમનો પરિચય છોડી દેવો, ૧ ‘સર્વ
 “પ્રાણીઓ પોતાની જેવા જ છે, પોતાની ઉપમા અપાય તેવા છે તેમ
 “ગણીને જેવી રીતે પોતાનું રક્ષણ કરનામા આવે છે તેવી રીતે તે
 “સર્વનો બચાવ કરવો, તેમનું રક્ષણ કરતું, તેમને પ્રાણદાન આપતું,
 “૨ ‘સત્ય વચન બોલતું તે પણ મને પ્રાણીઓને હિત કરે તેનું હોય તે
 “બોલતું, આકરૂ ન હોય તેનું બોલતું, તેનો વખત ન વહી ગયો હોય
 “ત્યારે (યોગ્ય અવસરે) વખત વિચારીને બોલતું અને પરીક્ષા કરીને
 “બોલતું, ૩ પારડા ધનનો એકે તબ જેટલો ભાગ પણ ધણીના આપ્યા
 “વગર લેવો નહિ, ૪ ‘સમગ્ર સ્ત્રીવર્ગ સાથે ભાષણ કરતું નહિ, તેમાત્ર
 “દમરણુ કરતું નહિ, તેઓ સબધી કહપના કરવી નહિ, તેમને પ્રા
 “ચેના કરવી નહિ, તેમની સામુ જોતું નહિ, તથા તેમની સાથે વાતો
 “કરવી નહિ, ૫ બાહ્ય અને અંતરગ સર્વ પ્રકારના સગનો ત્યાગ કરવો,
 “આત્મમયમની બાબતમા ખાસ ઉપકાર કરનાર સાધુવેશ ધારણ

૧ અહીંથી પાશ્વ મત શરૂ થાય છે તે બતાવવા તેને એક જે એવી સખ્યા
 આપેલ છે

૨ બોલવાને અગે પાત્ર વાત કરી સત્ય બોલવું, દિવકાર્ય બોલવું, સામા
 પર બોલની જેમ પડે તેમ નહિ પણ શાંતિથી સમભય તેનું બોલવું, વખતસર અને
 વખતને યોગ્ય બોલવું અને મનમા વિચાર કરીને પરીક્ષા કરીને બોલવું આ વાત
 બહુ વિચારવા યોગ્ય છે એકવા નજ સત્યને સત્ય કહેવામા આવતું નથી એ
 જૈન પરિભાષા સમજવા યોગ્ય છે

૩ આ સ્ત્રીમુગમા શિયળની નવે વાડોનો યુક્તિ પૂર્વક સમાવેશ કર્યો છે
 સ્ત્રીઓએ સર્વ બાબત વટા ફેરફાર સાથે પુરવો માટે સમજ લેવાની છે

૪ આ અંતરગ અને બાહ્ય પરિવ્રજ્યાગની વાત છે બાહ્ય પરિવ્રજ નવ
 પ્રકારનો કહ્યો છે ધન, ધાન્ય, સેન, ઘર, રૂપ, સોનું, અન્ય ધાતુઓ, દ્વિપદ અને
 ચતુષ્પદ મતલબ જે વસ્તુઓ અને પ્રાણીઓ ઉપર માવેલી હક સ્થાપિત થાય તે
 બાહ્ય પરિવ્રજ. અંતરગ પરિવ્રજ ચૌદ પ્રકારે છે સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુસકવેદ,
 હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય શોક, જીરુપ્તિ, મિથ્યાત્વ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ
 આ બંને પ્રકારના પરિવ્રજનો ત્રણ સવયા છોડવાનો અર્થ ઉપદેશ છે એ પાંચમું
 મત છે

“ કરવો, ^૧ નવકોટિએ ^૨ વિશુદ્ધ આહાર ઉપવિ સમ્યા વિગેરે લાઇને એનાવડે
 “ શરીરનો નિર્વાહ કરવો, ગામ, નગર વિગેરેના પ્રતિબંધ રહિત નિરપહ
 “ પાપાથી વિહાર ^૩ કરવો, ઉઘનુ ઘેન (તદ્રા), ઉઘ, આળસ અથવા નાઉમેદી
 “ કે શોકને જરા પણ અવકાશ આપવો નહિ, ૧ સ્વાસ સુકોમળ સ્પર્શ ^૪
 “ ઉપર મૂર્છા કરવી નહિ, ૨ સ્વાદવાળા રસોમા ગૃહિ કરવી નહિ,
 “ ૩ સુગંધી વાસોમા મોહી જવું નહિ, ૪ મનપસદ રૂપોમા આસક્ત
 “ થવું નહિ, ૫ કાનને પસદ પડે તેના અવાજો ઉપર રાગી જવું નહિ,
 “ ૫ ઉલટી રીતે જોઇએ તો કાનને પસદ ન પડે તેના શબ્દો રાગો કે
 “ અવાજો સાંભળીને ઉદ્વેગમા પડી જવું, ૪ આહ નજરે ખરાબ લાગે
 “ તેવા રૂપો જોઇને નિંદા ન કરવી, ધૂણા ન કરવી, ૨ મનને પસદ
 “ ન આપે તેના રસોનો દ્વેષ ન કરવો, ૩ દુર્ગંધી આવે તેવી નધોનો
 “ પ્રસંગ થતા મનમા દ્વેષ ન લાવવો, ૧ અસ્થિકર સ્પર્શના પ્રસંગ આવે
 “ ત્યારે તેના તરફ કચવાટ કરવો નહિ, દરેક ક્ષણે દરેક પળે અત્યંત
 “ વિશુદ્ધ ભાવનાજો કરીને આત્માને ધોઇ સાફ રાખવો, હંમેશા
 “ મનમા સર્વ પ્રકારે સતોષ રાખવો, વારંવાર અનેક પ્રકારના તપ
 “ કરવા, આખો વખત પાંચ પ્રકારનો સ્વાધ્યાય ^૫ કર્યા કરવો, સર્વદા
 “ પરમાત્મામા અત કરજીને સ્થાપન કરવું, પાંચ સમિતિ ^૬ અને ત્રણ

૧ આહવા ઉપરથી એમ જણાય છે કે દ્રવ્યલિંગ પણ પદ્મ ઉપયોગી છે
 સાધુનો વેશ પણ ધર્મો ઉપકાર કરે છે, એ વેશથી જ અમુક કાર્યો તો થતા
 નથી અવહારધર્મ આવી રીતે ઉપયોગી થાય છે, પછી વિચારને પરિણામે ભાવ
 સાધુપદ્મ આવી ભય છે અથવા આવવાનો સંભવ રહે છે

૨ મુનિએ પોતાને માટે સંભવ નિષેધ કરવું નહીં કરાવવું નહીં કરનારને
 સાદુ જાણવું નહીં, વેચાણ લેવું નહીં, લેવરાવવું નહીં, વેચાણ લેનારને સાદુ માનવું
 નહીં, પકાવવું નહીં, પકાવરાવવું નહીં પકાવનારની અનુમોદના કરવી નહીં
 એ રીતે ભય ભેદ થાય છે આ નવકોટિ વિશુદ્ધ આહારાદિ અઢણુ કરવા એ
 સાધુને કૃત્ય

૩ એક જગ્યાપર રહેવાથી અનેક પ્રકારે પ્રતિબંધ થાય છે રાગનુ કારણ વધે
 છે તેથી સાધુએએ એક જગ્યાપરથી બીજા જગ્યાપર સુસાફરી કર્યા કરવાનો હુકમ
 તેને વિહાર કહેવામા આવે છે

૪ અર્હાથી સ્પર્શ રસ, ક્ષાણ, ચક્ષુ અને કર્ણ એ ચાચ છદ્ધિયોના હમનનો
 વિષય રાગ થાય છે

૫ પચસ્વાધ્યાય ૧ વાચના (વાચવું તે) ૨ પૃચ્છના (પૂછવું તે),
 ૩ પરાવર્તના (પાછળનું વાદ કરવું તે) ૪ અનુપ્રેક્ષા (અથ વિચારણા, અદર
 અદર ચર્ચા કરવી તે) અને ૫ ધર્મકથા (ધર્મની વાર્તા કરવી)

૬ પાંચ સમિતિ અને ત્રણ સુસિ માટે જુઓ અ ૩ પ્ર ૧૪

“શુભ્રિથી પવિત્ર થયેલા માર્ગે નિરતર ચાલવું, મુઘા પિપાસા વિગેરે
 “બારીશ પરીપહેા બરાબર સહન કરવા, પ્રસંગે દેવમનુષ્યાદિકૃત
 “ઉપગર્ગો થાય તે પણ બરાબર સહન કરવા, શુદ્ધિ ધીરજ અને
 “સ્મૃતિનું નેટલું બની શકે તેટલું વધારે બળ ધારણ કરનારો અભ્યાસ
 “પાડવો, જે શુભ યોગો^૧ પ્રાપ્ત થઈ શક્યા ન હોય તેને મેળવવા માટે
 “બની શકે તેટલો પૂરતો પ્રયત્ન કરવો”

“આ પ્રમાણે કરવાથી રાજાના રાજ્યમાં પ્રવેશ થઈ શકે છે
 તારે પણ ત્યાં એ પ્રકારે પ્રવેશ કરવો””

ઉત્તમરાજે કહ્યું “જેવી ભગવાનની આજ્ઞા !”

પછી સિદ્ધાન્ત શુદ્ધમહારાજે ઉપદેશ આગળ ચલાવ્યો

અતરંગ રાજ્યમાર્ગ.

અભ્યાસ વેરાજ્ય સહાય

અતર પ્રવેશ પછીના ઝાયાં

ચિત્તવૃત્તિના સ્થાન દર્શન

આદાસિન્ય રાજ્ય માર્ગ

અધ્યનગ્રામ રૂપ ઝરો

સાક કરનાર ચાર યોગિનિ

વારપૂા નામે મહા નદી

ધર્મ ધ્યાન દરોલક

સખીજ નામનો યોગમાર્ગ

શુક્લ વ્યાન દરોલક

નિબાજિ નામનો યોગમાર્ગ

યોગ વેતાળ વિનાશ

શૈલેશી નામે મહા માર્ગ

નિર્વૃત્તિ નામની નગરી

સમતા નામે યોગનલિકા

“વસ ! યયેવ તતો ભવિષ્યતિ તત્ર રાજ્યે તવ પ્રવેશ, કેવલ પ્રહીતવ્ય
 “સ્વયાયમન્તરજ્ઞોઽભ્યાસનામા સ્વાક્રિક સહાય, તથા ચારિત્રધર્મસૈન્યાદાગમિ-

૧ યોગના પાયા અર્થ છે સાધુઓ યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા યોગવદન કરે છે તેનો અત્ર નિર્દેશ જણાય છે. સૂત્ર વાચન અને સુચનસ્થિતીકરણ માટે યોગની આખી પ્રનાલિકા બતાવી છે કાળમદલ્ય વિદેહી તેમાં ખાસ વિધિ હોય છે અનુભવીને પૂઝવાથી અથવા જોવાથી

“प्यति ते घेराग्याभिधानो द्वितीय सहचर , ततस्तान्यामभ्यासवैराग्याभ्यां स
 “हितेन भवता तत्र राज्ये प्रवेष्टयम् , निरोद्धव्यो महामोहादिसैन्यस्य यत्नतो
 “यदि प्रचार , निहन्तया यथादर्शे उलाटिर्गच्छतस्तैनिका , सधीरणीय चारि
 “त्रधमसैन्य , स्थिरीकृतया चित्तवृत्तिराज्यभूमि , प्रवाततया मैत्रीमुदितकरणो
 “पेक्षाभिधानाश्चतस्रो महादेय , तत समप्रसादमप्रीयेण सता पूर्वद्वारेण प्रवेष्टव्य
 “तत्र राज्ये भवता तस्य च वामे दिग्भागे महामोहादिसैन्याधारभूतानि सवा
 “प्यपि ग्रामनगराकरपवतनद्यादानि प्रतिवसति दक्षिणे तु दिग्भागे चारित्रधम
 “सैन्यस्य सम्बन्धीनि ग्रामादीनि विद्यन्ते , सवाधारा पुनस्तेषां चित्तवृत्तिर्महादवी
 “वतते तस्याश्च पर्यन्ते पश्चिमे दिग्भागे विद्यते निवृत्तिनाम नगरी सा हि तां म
 “हादवीमतिहृद्य यवस्थिता तां च निवृत्तिनगरीं प्राप्तस्य ते परिपूर्ण भविष्यत्यस्य
 “राज्यस्य फलम् , अतस्तद्रभनाथमेव प्रस्थान विधेय न कृतव्योऽन्यत्र भवता प्र
 “तिवध गन्तव्यं च तस्या नगयामनवरतप्रयाणकैश्चित्तवृत्तिमध्यभागवर्तिनाथ
 “न्तप्रगुणेन महामोहादिसैन्यास्तृष्टेन चारित्रधर्मादिसैन्यातिवहमेन सततमौदासी
 “न्यनामकेन महाराजमागण इतश्चादावेवास्ति तावदध्यवसायो नाम महाद्द ,
 “त यदा पङ्ककलुपो भवति तदा प्रवृत्तैव महामोहादिसैन्य पोषयति चारित्रधर्मा
 “नीक तु पीडयति , यदा पुन प्रसन्नतया स्वस्थो भवति तदा सोऽध्यवसायमहा
 “द्दचारित्रधमसैन्य तास्त्रभायतया वृद्धयति महामोहादिवल तु कशायति ; अत पुन
 “महामोहादयस्त स्तोपकारार्थं कलुषयति चारित्रधर्मादयस्त्वामोपकारार्थमेव त
 “प्रसादयति भवता तु तस्याध्यवसायमहाद्दस्य प्रसादनार्थं ताश्चतस्रोऽपि महा
 “देयो नियोज्या , यतो निपुणास्तस्य निवराणममलताकरणे तत प्रसन्नीभूते
 “तत्रादिमहाद्दे पुष्टीभूतेषु चारित्रधर्मादिषु स्वात्रिकभूतेषु कशितेषु महामोहादि
 “वस्करेषु पुनरप्रतो गन्तव्यम् ततो भविष्यति तस्मादव महाद्दात् प्रवृत्ता धा
 “रणा नाम महानदी सा च स्थिरसुखयानासनोपविष्टेनोद्गासरहितमतिधेगेन
 “गच्छता परित्यज्य नि शेषमिन्द्रिययाक्षेप भवता प्राप्तया तस्याश्च जनयिष्यन्ति
 “ते महामोहादिशत्रवो विविधविकल्पकल्पकलोलकान् ते भवतात्यन्ताविहितेन
 “भङ्गनीया ततो दृश्यसि त्व धर्मध्याननामानमतिप्रगुण दण्डोलक , तेन च य
 “न्तव्यम् स च गत्वा पतिष्यति सवीजयोगाभिधाने महति मार्गे तेन च गच्छ
 “तस्ते प्रतिक्षण प्रलयीभविष्यति सर्वेऽपि महामोहादिशत्रव , समुच्छलयिष्यन्ति
 “तेषा सम्बन्धीनि समस्तस्थानानि , प्रवलीभविष्यति चारित्रधर्मादय , धवलतां
 “धारयिष्यति समस्तापि राज्यभूमि , न भविष्यति च रजश्चमसोर्नामापि ततो छ
 “प्ससे त्व शुद्धध्यानाभिधान दण्डोलक , तेन च गच्छतो भविष्यति ते विमलके
 “वलालोक तत स दण्डोलको गत्वा मिलिष्यति निर्वाजयोगाख्ये वृद्धति मार्गे
 “तत्र च स्थितेन त्वया विपमरिपुसमीकरणाय विधातव्यं केवलिसमुद्घातारय
 “प्रयत्नो , निहन्तव्याश्च योगाख्याख्यो दुष्टवेताला , तत पर भविष्यति शैलेष्टीनाम

“વર્તેતી, તથા ગન્તવ્ય, સેવ તસ્યા નિર્વૃત્તિનગયા ભવન્ત પ્રાપ્તિપ્યતિ સા યતોઽ
 “નાસ્તસ્તિષ્ઠતીતિ

“પ્રતે ચ સર્વ તમૌદાસીન્યનામક મહારાજમાગમમુદ્રત ષ્વ ભવત સપ
 “ત્સ્યન્તે વ્યતિકરા બન્યચ—તત્ર ચચ્છતા ભવતા પ્રહીતવ્યા સમતાનામ યોગન
 “લિકા, તસ્યા ચ પાતનીયા નિજા દષ્ટિ સતસુસ્યા સમતાયા પતિતરદેશ્વ ભવિ
 “વ્યતિ યથાવસ્થિતપદાધર્શન તત્ર સ્વયમેવ વિજ્ઞાય પ્રતિક્ષણ યથોચિત કરિ-
 “વ્યતિ, કિં યદુનોપદિષ્ટેન વ્રતિ

અહ્યાસ વૈરા- “ભાઈ! જો એમ છે તો પછી એ અતરંગ રાત્ર્યમા
 જ્ય સ હુ ય, “તારો પ્રવેશ થશે. એ બાબતમા તારે ખાસ
 “એક સલાહ રાખવી અને તે એ છે તારે તે
 “વખતે તારા અતરંગનો અગબૂત મદદગાર અ-
 “હ્યાસ નામનો છે તેને તારી સાથે રાખી લેવો, તેને
 “તારા પોતાના મુદ્દામ બાણુસ તરીકે તારે ગ્રહણ કરવો.
 “વળી તે વખતે ચારિત્રધર્મના લક્ષરમાથી વૈરાગ્ય
 “નામનો એક બીજો સોખતી તારી માથે થશે એ
 “સદરહુ અહ્યાગ અને વૈરાગ્ય બન્નેને સાથે ગમીને
 “તારે અતરંગ રાત્ર્યમા પ્રવેશ કરવો. ભાર પછી
 “મહામોહ રાજના લક્ષરના કોઈ પણ માપુસને
 “બહાર આવવા દેવા નહિ, તેને જગ કરકવા પણ
 “દેવા નહિ અને એના કોઈ પણ લક્ષરી કે સેનાની
 “જો બળાત્કાથી બહાર આવતા જોવામા આવે તો
 “તેમને દેખતા જ એકદમ મારી નાખવા^૧ ચારિત્ર-
 “રાજના આખા લક્ષરને સારી રીતે ધીરજ આપવી
 “ચિત્તવૃત્તિ ગજભૂમિને અને તેટલી વધારે સ્થિર
 “કરવી એ ગત્યભૂમિમા મૈત્રી, મુદિતા, કંકણ અને
 “ઉપેક્ષા^૨ નામની ચારે મહાદેવીઓને એ રાત્ર્યભૂમિમા

૧ અહ્યાસ મગજનો વિષય છે. અવલોકન અને ટેવથી અહ્યાસ યાય
 છે વૈરાગ્ય હૃદયનો વિષય છે જ્ઞાન અને ચરિત્રનો આવો સહયોગ યાય એ
 બન્ને ધરવા જોઈ છે એકલો અહ્યાસ પામણો છે, એકલો વૈરાગ્ય કેટલીક વાર
 અધ હોય છે અને સાથે હોય ત્યારે અતરંગ રાત્ર્યપર વિજય બદ જલ્દી યાય છે

૨ મોહનીય પ્રકૃતિના ઉદયનો રોધ કરવો

૩ ઉદયને નિષ્ક્રમ કરી નિર્જરા કરવી

૪ આ ચારે ભાવનાના સ્વરૂપ માટે જુઓ અધ્યાત્મકરપદ્યમ વિવેચન પ્રસ્તાવ
 પ્રથમ અને શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયનો સોતસુવારસ ત્રય, છેલ્લી ચાર ભાવના

સવૃત્તિ ભૂ-
ના સ્થાનો

“ પ્રવર્તાવવી, તેમનો પ્રસાર વધારે વધારે કરાવવો,
 “ એ ચારે દેવીઓની સન્નિપાલનમા બનતી સહાય
 “ લેવી આવી રીતે તારી પાસે બ્યારે સર્વ પ્રકારની
 “ સામગ્રીઓ તૈયાર થઈ જાય ત્યારે પૂર્વ દિશાને બા
 “ રોધી તારે અતર સત્યમા પ્રવેશ કરવો એ અત
 “ રજ ભૂમિમા કાળી બાલુએ મહામોહ સભના
 “ લશ્કરને ગ્રહેવા માટે ઉપયોગમા આવે તેવા સર્વ
 “ ગામ નગર આપુ નદી પર્વત વિગેરે આવી રહેવા
 “ છે અને જમણી બાલુએ ચારિત્રસાજના લશ્કરને
 “ રહેવા માટે ઉપયોગમા આવે તેવા ગામ નગર
 “ ડુગર નદીઓ આવી રહેલા છે એ બંને લશ્કરના
 “ સ્થાનોને રહેવાનો આધાર તો ઉપર જણાવેલી
 “ ચિત્તવૃત્તિ ભૂમિ જ છે અગાઉ જે ચિત્તવૃત્તિ^૧ મહા
 “ અટવી કહેવામા આવી હતી તેજ આ ચિત્તવૃત્તિ
 “ ભૂમિ છે એ ચિત્તવૃત્તિ અટવીને છેડે આયમભૂમિ
 “ બાલુએ (પશ્ચિમ દિશાએ) નિર્વૃત્તિ નામની ન
 “ ગરી આવી રહેલી છે આખી મહાઅટવી ઝોળગી
 “ જઈએ એ પછી સામા બાલુએ નિર્વૃત્તિ નગરી આવે
 “ છે જ્યારે એ અટવી ઝોળગીને સદરહુ નિર્વૃત્તિ
 “ નગરીએ તુ પાંચીસ ત્યારે તારા સર્વ મનોરથો
 “ પૂરા થશે, તને અતરગ સન્નિપાલિ થવાનું ખરે
 “ ખરૂં કૃણ મળશે અને તને સર્વ પ્રકારે આનંદ
 “ આનંદ થશે આટલા માટે એ નગરીએ પહોંચવા
 “ માટે તારે બની શકે તેટલો મોટા પ્રયત્ન કરવો
 “ બીજી કોઈ બાબતમા તારે કોઈ પણ પ્રકારનો
 “ અટકાવ કે પ્રતિબંધ ન કરવો, કોઈ બીજી બાબ
 “ તમા ઉતરી જઈ આ બાબતનો પ્રયત્ન મદ પાડવો
 “ નહિ ચિત્તવૃત્તિ અટવીના બરાબર મધ્યભાગમા
 “ થઈને એક ઔદાસી^૨ ય નામનો સન્નિપાલ (ભહેર
 “ રસ્તો) નીકળે છે જે અત્યંત સીધો છે, જે રસ્તાને
 “ મહામોહ સભનું લશ્કર અડી પણ શકતું નથી, જે

ઔદાસીન્ય
સન્નિપાલ

૧ ચિત્તવૃત્તિ અટવીના વર્ણન માટે જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૬

૨ ઔદાસીન્ય ઉદાસીનતા, અલગપણ પરભાવપર ઉદાસીનતા થાય, તે
 ૧૨૬ અવગણના થાય ત્યારે જ આત્મધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે

અધ્યવસાય
મ રા વ ર

સાફ કરનાર
ચાર યોગિની

“ચાત્રિત્રવર્મરાજના લરકરને અત્યત વહાલો છે, એ
“રસતે ચાહુ પ્રયાપુ ડરીને તારે નિર્વૃત્તિનગરીએ
“આહ્યા જનુ હવે તે રસતે ચાલતા પ્રથમ અધ્ય-
“વસાય નામનું^૧ મગેવર આવે છે એ સરોવરમા
“એવી વિચિત્રતા છે કે જ્યારે વ્યગધી એ ખરડા
“ચલુ હોય છે ત્યારે સ્નાભાવિડ ગીતે તે મહામોહ
“ગભના લરકરનું પોપપુ ડરે છે અને ચાત્રિત્રરાજના
“લરકરને પીડા ડરે છે, પરંતુ જ્યારે પ્રસન્નતાપૂર્વક
“એ સ્વસ્થ (સ્વભાવમા રહેનાર-મેલકચરા વગરનું)
“ટોય છે ત્યારે તેનો તેવો સ્વભાવ હોવાથી એ
“ચાત્રિત્રરાજના આખા લરકરને પુષ્ટ કરે છે, આગળ
“પાડી આપે છે અને મહામોહરાજના લશ્કરને
“નિર્ભળ કરે છે, દાબી દે છે એ સરોવરના આખા
“સ્વભાવને લીધે મહામોહરાજનું આખું લશ્કર
“તેને પોતાના હિત સાફ અને તેટલો ડોળી મલિન
“ડરે છે અને ચારિત્રરાજનું લરકર પોતાના લાભ
“ખાતર તેને નિર્ભળ કરે છે તને એક ખામ ઉપાય
“એ મહાન સરોવર^૨ સાફ કરવા માટે બતાવું એ
‘સરોવર સાફ કરના સાફ તારે ચાર^૩ મહાદેવી-
“ઓની નિમણૂક કરવી અને તે જામ તેમને સોંપી દેવું,
“ડારપુ દે મેલ ચાક કરવાના કામમા અને સરોવરને
“તદ્દન નિર્ભળ કરવાના કામમા એ ચારે ભેગાંઓ
“વણી વખેલ છે આવી ગીતે પ્રથમ આ મહાન
“અધ્યવસાય મરોવર સા- વધે જાય, ચાત્રિત્રધર્મ-
“રાજનું લશ્કર વધારે બળવાન થાય અને પડિ

૧ અધ્યવસાય જ્ઞાતમાના વિચારો અધ્યવસાયને સતતી જરૂર પડતી નવી શુદ્ધ અને મહાન બને પ્રકારના અધ્યવસાયો થાય છે અને આમો વખત ચા-યા કરે છે ચિત્તવૃત્તિ અટવીમા અધ્યવસાય કુડ જરાબર ચોચ સ્થાને છે

૨ જ્યારે મોગ સરોવરો જ્યાં વધે ગયા હોય ત્યારે તેનાપર દેખરેખ રાખવા માટે ભેગાંઓ નીમવામા આવે છે, જેઓ અદ્દનો કચરો કાઢી નાખે છે અને નવો કચરો અદર ન થયે તેની વ્યવસ્થા રાખે છે

૩ આ ચારે દેવીઓના નાનો ઉપર આવી નયા છે તે મૈત્રી, મુદિતા (પ્ર-મોદ) કરુણા (દયા) અને ઉપેક્ષા (મા વસ્થ) લાવનાઓ છે એ ચારે લાવના અધ્યવસાયની નિર્ભળતા કરે છે

ધારણા નદી

ધર્મધ્યાન
દુઠોલકસ બીજા
યોગમાર્ગ

‘ જામે તારા અગિત ભાષાત રાજાઓ વધારે પુષ્ક
 “ થાય અને મહામોહ રાજના લગ્નરીઓ દળાઈ જાય
 “ અને બળતીન થઈ જાય એટલે વળી તારે આગળ
 “ પ્રયાણ કરતુ આગળ ચાલતા ઉપર જણાવેલા
 “ મહાન સરોવરમાથી નીકળતી એક ‘ધારણા નામની
 “ મોટી નદી તારા રસ્તામા આવશે તારે તારી સર્વ
 “ હાલચાલો અને આસનોને સ્થિર કરી દઇને અને
 “ શ્વામોન્વાસને પણ બંધ કરી દઇને તેમજ સર્વ ઇંદ્રિ
 “ યોનો બાહેષ તજી દઇને એકદમ એ નદીએ પહોંચી
 “ જતુ એ નદીએ જ્યારે તુ પહોંચીશ ત્યારે મહામોહ
 “ વિગેરે તારા મોટા ભયકર દુરભનો એ નદીમા સકલપ
 “ વિકલપ રૂપ અનેક મોલ્લઓ ઉત્પન્ન કરશે, પરતુ
 “ તારે અત્યંત સાધન રહીને જેવા એ મોલ્લઓ ઊઠે
 “ કે તુરંતજ તેને ભાગી નાખવા એ નદી યોગી પિને
 “ તુ આગળ ચાલીશ ત્યારે તારા જોવામા વર્મધ્યાન
 “ નામનો દોલક આવશે એ નાનો ડુંકો રસ્તો છે
 “ એ નાના રસ્તાને માર્ગ તારે ચાલતુ એ દોલક
 “ આગળ ચાલતા સખીજયોગ નામના મોટા રસ્તા
 “ ઉપર પડશે એ મોટે રસ્તે ચાલતા મહામોહવિ
 “ ગેરે તારા સર્વ ભયકર તનુઓનો નારા થતો જશે
 “ અને તેઓને રહેવાના સન સ્થાનકો પણ અસ્ત
 “ અસ્ત થઈ જાયા નીચા થઈ જશે, પડું પડું જેવી
 “ સ્થિતિમા આવી જશે વળી એ રસ્તે ચાલતા
 “ ચારિત્રધર્મવિગેરે અનુકૂળ મિત્રો વધારે બળવાન

૧ યોગમા ધારણા પ્રાણાયામ પછી અને ધ્યાન પહેલા આવે છે એનાથી
 ચિત્તની સ્થિરતા થાય છે મનની એકાગ્રતા વધે છે અને યોગનિષ્ઠતા પ્રાપ્ત થાય
 ૨ એના વધારે વિવેચન મઠિ જુઓ યોગ ગ્રંથો

૨ ધારણા પછી ધ્યાન આવે તેમા પ્રથમ ધર્મધ્યાન અને પછી શુક્લધ્યાન
 એ દરેકના ચાર ચાર પાયા છે ધર્મધ્યાન સખીજધ્યાન કહેવાય છે શુ વધ્યાન
 નિર્બીજ છે કમથી સર્વથા શુદ્ધિ શુક્લધ્યાન કરાવે છે બીજા એટલે કર્મ યોગ
 સાક્ષમા ધર્મ થાન અને શુક્લધ્યાનનું વિસ્તારથી વર્ણન છે

૩ દુઠોલક એને મોટે મૂળમા દળોલક સપ્ત છે એનો અર્થ ભૂ-
 વચ્ચેની ખીણનો પ્રદેશ પણ થાય એ પૂલ (broadgo) ના હોય છે
 યમા બહુ રથાને છે કેવી સપ્ત ને નુકસી છે તે પણ યોગ્ય જણા

શુક્લધ્યાનકેરી

નિર્બીજયોગ

યોગધૈતાળનાશ

“યશે તારી આખી ગન્યભુમિ (અતરગ) વધારે
 “વધારે ચેત અને વિશુદ્ધ થતી જશે તેમા ‘રાજસપાણુ
 “અને તામસપાણુ અગાઉ રહેતુ હતુ તેનુ નામ
 “પણુ નહિ રહે એ મોટે રસ્તે આગળ વધતા વળી
 “પાછો એક શુક્લધ્યાન નામનો દડોલક આવશે
 “એ રસ્તે ચાલતા મેવવગર વિશુદ્ધ કેવળાલોક તને
 “યશે, તુ સન નસ્તુઓને અને ભાવોને શુદ્ધ આ-
 “કારમા યથાસ્થિતપણે બેઠી રાકીશ” એ દડોલકને
 “છેડે વળી નિર્બીજયોગ નામનો મોટો રસ્તો આ-
 “વશે એ રસ્તા ઉપર આવતા આકરા શત્રુઓને
 “સગ્રા કરવા માટે તારે ડેનળી સમુદ્ધાત” નામનો
 “ભાટે મોટો પ્રયત્ન કરવો અને તેમ કરીને તારે
 “યોગ નામના ત્રણ દુષ્ટ વૈતાળોનો નાશ કરવો”

૧ રાજસી પ્રકૃતિમા આળસ સ્વાદ વિરે આવે છે અને તામસી પ્રકૃતિમા
 ક્રોધ લોભ મદ વિરે છે શત્રુઓ આવે છે સાત્વિક પ્રકૃતિ મુદર ગણાય છે
 બાળ બાલ મટી આવર બાલ વધતા આ સ્થિતિ નાય છે

૨ મતલબ તને કેવળજ્ઞાન ધરો

૩ કેવળીસમુદ્ધાત અધાતી કર્મોને સરખા કરવા માટે કેવળીઓને એ
 સમુદ્ધાત કરવો પડે છે એમા ચૌદ રાજલોકના પ્રત્યેક આકાશપ્રદેશપર પોતાના
 આત્મપ્રદેશને મૂળી વેદનીય, આયુધ્ય, નામ અને જોત એ ચારે કર્મોને સરખા
 (ચારેનો એક વખતે ક્ષય થઈ જાય એવા પ્રકારના) કરવામા આવે છે એ કરતા
 કુલ આઠ સમય થાય છે આત્માની અદ્ભુત શક્તિ એ પરિણામ છે પ્રથમ
 સમયે એમા દડ કરી આત્માના પ્રદેશોને સમજાણીએ સીધા લાકડા જેમ ગોઠવે
 છે બીજા સમયે તેનો કપાટ કરે છે એટલે દડને સન બાણુએ ગોઠવે છે આથી
 ચૌદરાજ પ્રમાણુ ‘રેડેટ’ થઈ જાય છે ત્રીજા સમયે મથાન કરે છે એટલે બેની
 ચાર બાણુ દડમાથી થઈ જાય છે ચેથે સમયે આવરા પૂરે છે પાચમે સમયે
 આવરા સદરે છે છઠે સમયે મથાન સદરે છે સાતમે સમયે કપાટ સદરે છે અને
 આઠમે સમયે દડ સદરે છે આથી કર્મો સમસ્થિતિમા આવી જાય આ
 અદ્ભુત પ્રયોગ છે એનો ખ્યાલ અનુભવીને પૂજવાથી બરાબર આવશે આત્માનો
 અને વિશ્વનો શો તળા છે તે આથી સ્પષ્ટ થશે જુઓ નોટ (અ પ. પ્ર ૧૬
 પૃ ૧૨૮૦-૮૧)

૪ અહીં ‘યોગ’ શ્લો છે તે મન વચન કાયાના યોગનો નિરોધ સમજવો
 યોગનો સર્વથા નિરોધ નતા ચૌદમા શુદ્ધિધ્યાનકેરી પ્રાપ્તિ થાય જે કે એના
 પર અદ્ય તો અવદન રાજ્યમા પ્રગતિ થતી જાય છે તેમ થતો જ જાય છે

શૈલેશીમા ! “ તાર પછી શૈલેશી^૧ નામનો રસ્તો આવશે, તે
 “ રસ્તે તારે આવવું એ રસ્તે ચાલતા ચાલતા
 નિર્વૃત્તિનગરી “ નિર્વૃત્તિનગરી આવશે એ નગરીનું નામ નિર્વૃત્તિ
 “ કહેવાય છે, કર્ણા કે એ સર્વદા સ્થિર છે અને ત્યા
 “ કોઈ પણ પ્રકારની બાધા પીડા વગર રહી રાકાય છે
 “ ઉપરના સર્વ બનાવો જ્યાં તે બે ઉદામીન
 “ નામનો રાજ્યમાર્ગ ન મુકે, એ રસ્તો છોડીને આડો
 “ આવજો ન ચાલે તો તારા મબધમા અનુક્રમે સર્વ
 “ બની આવશે વળી એ રસ્તે ચાલતા તારે સમતા
 “ નામની યોગનલિકાને બરાબર મહણ કરવી એ
 સમતા યો- “ યોગનલિકામા તારી નજર નાખી તુ એવી રીતે
 ગ ન લિ કા “ સમતામા તારી નજર નાખીશ અને એ નળી માટે
 “ નજર ઝરીશ ત્યારે તુ દૂરના પદાર્થો બરાબર સ્થિ
 “ તિએ જોઈ શકીશ પછી તુ તારી જાતે જ બધી
 “ વસ્તુઓ સહ સ્વરૂપે જોઈ શકીશ અને દરેક પ્રસંગે
 “ ઘટતું કરી શકીશ, તારા હાથમા એ નળી આવ
 “ વાની છે તેથી હવે તને વધારે ઉપદેશ આપવાની
 “ જરૂર નથી, તુ પોતે જ મારું આખતનો નિર્ણય
 “ કરી શકીશ

નિર્વૃત્તિ નગરીનો આનંદ.

પચાપુ માર્ગમા નિભૂતિઓ

સાનધાન રહેવા બલામળ.

“ ભાઈ ! એ નિર્વૃત્તિનગરીમા તો સર્વદા આચ્છવ મહોત્સવ
 આટલા જ કરે છે, જ્યારે તુ ત્યા પહોંચીશ ત્યારે અતરંગ રાજ્યનું ખડું કળ
 તને પ્રાપ્ત થશે અને ખરેખરો રાજ્યપ્રાપ્તિનો લાભ મળશે તને તે વખતે
 કોઈ પણ પ્રધરની બાધા પીડા રહેશે નહિ, તારા આખા રાનુસમૂહનો

૧ મોગનો રાધ થતા આત્મ પદવળી ૭મ સ્થિર થાય છે તેની અસ્તવ્યસ્ત
 સ્થિતિ વદન મદી નય છે આ સ્થિતિને શૈલેશી કરણ કહેવામા આવે ॥ શૈલેશી
 કરણ ચૌદમા ગુણસ્થાનકે હોય છે ચો મા ગુણસ્થાનકનો કાળ પાય પ્રસ્વાર
 અજીત કાળ જોલીએ તેટલો જ છે આ સ્થિતિ બહુ મોટો વખત-નામનો જ વખત
 ચાલે ॥ તરત જ સર્વ કર્મથી મુક્તિ થાય છે

૨ નલિકા નો નર્મ દુ ગુણી ધાર હું દુસ્ખીનના અર્થમા આ રાજ વપ
 રાયો લાગે ॥ દુસ્ખીનથી દૂરની વસ્તુ મોગી અને સ્પષ્ટ દેખાય છે

નાશ થયેલો હોવાથી તુ તે વખતે તદ્દન નિર્ભય થયેલો હોઈશ, અને ત્યાં તુ હે સાન્યરાણી! હમેશા આનંદની લહેરોમાં મગ્ન રહીશ તારી સાથે અતરંગ રાજ્યના રાજ્યો છે તેઓને પણ ઘણી સપત્તિઓ મળશે અને તેમાં લય પામીને તેઓ તારી સાથે આનંદ કરશે, મન ઉઠાવશે વળી તને એ વીજ વાત કહુ તે પણ બરાબર લક્ષ્યમાં રાખજે આ રાજ્યમાં તુ પ્રવેશ કરે ત્યારથી જ તારા શત્રુનો વિનાશ કરનાર બળવાન સેનાની પેરાન્યને મોખરે રાખી તારે પ્રયાણ કરતું અને અધ્યાસ નામના રસ્તાના નિપુણ લોભીઓને સાથે રાખીને તે બતાવે તે માર્ગે જ આગળ ચાલવું આ પેરાન્ય અને અધ્યાસની મહાયથી તારો રાજ્યમાં પ્રવેગ થશે ત્યારથી જ પગલે પગલે તારી સપત્તિમાં વધારો થતો જશે હવે તને વધારે શું કહેવું? દુઝમાં જુ તો તારે આ માર્ગે જરા પણ ગાડવો નહિ, તાગ અતરંગ શત્રુઓને બગાળર હુણી નાખના, બહાગની જે કાઈ મપત્તિ કે આર્યણો દેખાય તેની સાથે જરા પણ સંબંધ કરવો નહિ, આગિત્રધર્મવિગેરે તાગ ખરા હિતેચ્છુઓ છે તેમજ બગાળર પરિપાલન કરતું, મારા વચનનું તારે વારવાર સ્મરણ કર્યા કરતું. હે વત્સ! એ પ્રમાણે તુ કરીશ તો બધા સારાવાના થરો, ભાઈ! હવે તુ જા, તાગે ભિદ્ધિ થયો, તને લાભ થશે! તુ સારી રીતે નિર્મળ રાજ્ય કર! તને રાજ્યનું જ બરાબર મળશે તો અમારી મહેનત પણ બરાબર મળેલ થશે!"

ઉત્તમ કુમારે જનાબમાં જુ "જેવી પ્રભુની આજ્ઞા!"

ઉત્તમકુમાર વર્તના.

દૃષ્ટિદેવીપર જીત.

નિર્વૃત્તિનગરે પ્રયાણ.

મહાત્મા સિદ્ધાન્તશુરેએ ઉપર પ્રમાણે ઉપદેશ આપીને માર્ગ બતાવ્યો તે પ્રમાણે સર્વ ઘટના બુદ્ધિરાણી ઉત્તમ રાજ્યે કરી, ઉપર જે રસ્તો બતાવ્યો હતો તે જ માર્ગે ઉત્તમરાજ અતરંગ રાજ્યમાં દાખલ થયો અને બાકીના પોતાના સર્વ કર્તવ્યો પણ તેણે તે જ પ્રમાણે કર્યા.

હવે મહામોહ વિગેરે જનુઓએ પોતાની શક્તિ બતાવવા માટે પેલી મહાયોગિની દૃષ્ટિદેવીની અગાઉ પ્રમાણે યોજના કરી અને તેને ખાસ બલામણુ કરી કે ગમે તેમ કરીને પેલા ઉત્તમરાજને વશ કરવો,

પરતુ હઠીકત એમ બની કે એ ઉત્તમકુમાર તો દેવી દૃષ્ટિને જરા પણ વશ થયો નહિ અને ઉલટી તેણે એ જોગણી મહામાયાને જીતી લીધી, એટલું જ નહિ પણ છેવટે એ મહામોહ વિગેરે આખા રાત્રી મડળને જીતી લીધું.

ત્યાર પછી એ ઉત્તમરાજાએ ધીમે ધીમે આખા રાત્રીવનના વિનાશ કરી દીધો અને કોઈ પણ પ્રકારની અગવડ કે વાધા વગર અત્યંત સમૃદ્ધ અને દિવસાનુદિવસ વધતા જતા પ્રતાપવાળું મુંદર રાજ્ય પ્રાપ્ત કરીને તેણે પોતાના હરકરને સારી રીતે પાળવા માણ્યું, આખી પ્રજાને આનંદ કરાવવા માણ્યો અને એવી રીતે નિર્વૃત્તિના રસ્તો તેણે દોડ્યો નહિ, તે આડોઅડખો નયો નહિ, તેથી લોકોમાં તેની પ્રસિદ્ધિ પણ ઘણી થઈ લોકો તો ખુશી રીતે વારવાર કહેવા લાગ્યા કે-‘ખરે ખર, આ ઉત્તમકુમાર ધન્ય છે, મહા ભા યશાળી છે, ફરજ બાળવનાર છે, મહાત્મા છે, મહા ઉત્તમ પુણ્યવાન પ્રાણી છે, એણે રાજ્યને આવી રીતે બહુ સાફ પાળ્યું, એ ખરેખરો રાજા થયો, એ તત્સીબદાર છે, કૃતકૃલ છે, પ્રભાવશાળી છે.’

ત્યાર પછી તો દેવતાઓ દાનનો મનુષ્યો ધંત્રો અને વ્યવર્તિઓ તેની અનેક પ્રકારે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા અને નિઃકંટક મુક્તિમાર્ગે પ્રયાપ્ત કરતા એ બહુ સુંદર માન પૂજન પામ્યો ત્યાર પછી એણે અનેક સુખોથી ભરપૂર અને ત્રણે ભુવનમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલ મનોહર અતરંગ રાજ્ય પાળવા માણ્યું, રાજ્ય કરવા માણ્યું અને પોતાની યાદશક્તિ ઘણી જળરી હોનાથી જે આજ સિદ્ધાન્ત શ્રદ્ધાભારાને બતાવે છે તે રસ્તે તે આગળ વધતો ચાલ્યો અને નિવૃત્તિને નજીક નજીક કરતો માર્ગ કાપવા લાગ્યો તેમ કરવામાં તેણે ઔદાસીન્ય માર્ગ બરાબર પકડી લીધો, વૈરાય અને અધ્યાસની સહાય લીધી અને ત્યાર પછી ઉપર જણાવેલ સરોવર રસ્તાઓ કેડીઓ અને નદીઓ યોગ્યગતો પ્રગતિ કરતો આગળ વધતો ચાલ્યો. આ પ્રકરણમાં જણાવેલી સર્વ મેષ્ટાઓ તેણે યોગ્ય પ્રકારે કરી અને આત્મવિકાસ સારી રીતે કર્યો આ ખરે સર્વદા આનંદ ઉત્સવથી ભરપૂર નિર્વૃત્તિનગરીએ તે ઉત્તમરાજા પહોંચી ગયો અને ત્યાં જઈને અતરંગ રાજ્યનું મુંદર ફળ મેળવવા અને લોખવવા ભા યશાળી થયો.

વળી દેવ ! મારા સામળવામાં આ યુ છે કે એ નિર્વૃત્તિનગરી એવી તો મુંદર અને આકર્ષક છે કે ત્યાં મરણ નથી, ઘડપણ નથી, પીડા નથી, રોડ નથી, ઉદ્વેગ નથી, ભય નથી, શુધા નથી, તૃપ્તિ નથી અને કોઈ પણ

પ્રકારના ઉપદ્રવો નથી, ત્યાં તો તદ્દન સ્વાભાવિક, બાધા પીડા વગરનું, પોતાને સ્વાધીન, અન્ય ઉપમા વગરનું અનત સુખ સુખ અને સુખ જ છે અને તે એવું સુદર છે કે એનો ખ્યાલ માત્ર યોગીઓને જ અનુભવદ્વારા આવી શકે, બીજા સુખો બહાર લેવા જવા પડે છે, એ નગરના સુખો સ્વભાવે અદરથી જ મળે છે, બીજા સુખમા વચ્ચે ઝાંઘ પીડા ઉદ્વેગ થાય છે, મોક્ષના સુખમા ઝાંઘ પીડા અકચણ અતરાય થતા નથી, બીજા સુખોમા અન્ય પામેથી વસ્તુ ધન સમય સહાય આદિની અપેક્ષા રહે છે, નિર્વૃત્તિનગરીના સુખો પોતાની ઉપર જ આધાર રાખે છે, બીજા સુખોનો છેડો આખરે આવે છે અને સારે પાછું દુઃખ થાય છે, મોક્ષના સુખનો કદિ છેડો આવતો નથી, દુનિયાદારીના સુખોને સરખાવવા બીજી ચીજો હોય છે, મોક્ષના સુખ અવગુણ અતર્ક્ય છે અને તેની આગે સરખાવી રાકાય એવી આ દુનિયામા કોઈ પણ ચીજ નથી એનો અનુભવ થાય સારે જ તે કદપી રાકાય તેમ છે અને ખરો ખ્યાલ તો મપૂર્ણ જ્ઞાની અથવા વિરાટ મહાયોગીને જ આવી શકે તેમ છે

આવી રીતે ઉત્તમરાત્ર્યએ પોતાને મળેલ રાત્ર્ય પાળ્યું જેને પરિણામે એ પેલી નિર્વૃત્તિનગરીએ ગયો અને તદ્દન ચિંતા વગરનો થઈ ગયો હવે એ 'ઉત્તમકુમારનો પિતા અને તેને રાત્ર્ય આપનાર કર્મપરિણામ રાત્ર્ય હતો તેને પણ છતીને તેણે તદ્દન હઠાવી દીધો જે નગરીમા એ ઉત્તમ રાત્ર્ય ગયો તે નગરી કર્મપરિણામના અધિકારની બહાર હતી, ત્યાં એના રાત્ર્ય કે જોર જરા પણ આલે તેણે નહોતું, એટલુંજ નહિ પણ એ નગરીએ ગયેલાઓ કર્મપરિણામને જરાએ ખરણી^૧ પણ મોકલતા નહોતા આથી એ ઉત્તમરાત્ર્ય તો કર્મપરિણામથી તદ્દન સ્વતંત્ર થઈ ગયો આ પોતે તો અનત આનંદ અને વીર્ય તેમજ જ્ઞાન અને દર્શનથી પરિપૂર્ણ થઈ નિરતરને માટે આનંદ જરતો ત્યાં રહેવા લાગ્યો એને સર્વ પ્રજાસતી^૨ દિયાઓ ડરવી પણ બધ પડી ગઈ, માત્ર જ્ઞાનદર્શનમા રમણ કરતુ એજ તેનું અરોપ

૧ ટૌક સબ્દ મૂળમા છે તેનો અર્થ નછકજવાપણ એમ થાય છે એ રાત્ર્ય એડ હથ કે લાના રાત્ર્યનો પિતા કર્મપરિણામની પાસે પણ જતા નહોતા આવો અર્થ પણ થઈ શકે છે

૨ મોક્ષમા ક્રિયા હોતી નથી, જ્ઞાનદશનમા રમણ કરતુ એ જ ચારિત્ર ત્યાં હોય છે

કર્તવ્ય રહું ચિત્તવૃત્તિ નનરીનુ માત્રસાધ્ય એવો નુદર ગીતે પાળ્યુ તે
પણિપુત્રે નિવૃત્તિન ઈશીઆ અનતો કાળ રહેવાનુ થયુ

એવી રીતે વિવિધપૂર્વક રાત્ર્ય પાળીને ઉત્તમરાત્રિ નિર્વૃત્તિન ઈશીએ
પાલ્યો ^૧

૧ ઉત્તમ પુરુષોનુ વાતન કરવા શ્રીમાન્ ઉમાસ્વામિ વાચક લખે છે કે
મોક્ષાયેષુ પદ્ધતે, સિદ્ધિદમતિરત્વમ પુરુષ ઉત્તમ પુરુષ મોક્ષને માટે જ પ્રયત્ન કરે છે
મોક્ષ પુરુષાચને કર્તવ્ય માની તેને માટે જ સ્વાય કરનાર ઉત્તમની પતિમા આવે
છે પરિત હિમકર અતિ વિસ્તારથી વિવેચન કરવા આ ઉત્તમ પત્નિ પુરુષો
માટે કહે છે કે ઉત્તમ પુરુષો ચારે પુરુષાર્થ માને છે પણ પરમ પુરુષાચ એક મોક્ષ
જ છે એમ સ્વીકારી તેને માટે જ સ્વાય આપે છે અતિ વિરાગ પ્રાદબ્ધનને
ઉદનાશ વિષયરૂપ ધારે બાળી નાખનારા જ પાત્રી બેઠેલા અને વિવેકને આ
આદ્ય કરનારા અહમ રૂપ અધકારને દૂર કરનારા પ્રાણીહૃદયમા સંકલરૂપે કામ
કરનાર રાગદ્વેષ મદ્યોને ગજામા હાથ નાખી પત્નિ માનુનારા નુખનો નાશ કર
નાર સ્નેહપાશને કાપી નાખનારા આખા જગતને બાળી નાખનાર પ્રભળ કોપ
આગ્નિને સાત કરનારા ચિત્તવવાળી ચિત્તવૃત્તિને બાળી નાખવાથી તીવ્ર બનેલા મા
નવવત્તને ચૂરો કરનારા જાતને ઉત્તરનાર માયાવેદગમેલા આખા વનને ઉખેળ
મુકનારા સમગ્ર દોષોના સ્વાનરૂપ લોભસમુદ્રનું ઉત્પત્ત કરનારા કુમારે પ્રવૃત્તિ
કરનાર, દુષ્ટ દૃષ્ટિય રૂપ અધને પોતાને કબજે રાખનારા વિશ્વભોગની તૃપ્તિને
દૂરથી લાત મારનારા પરીવહ રૂપ મોટા યોદ્ધાઓથી કરિ ન છતાયતા મહાસય
કર ઉપસર્ગો વડે જરા પાત્રુ અડિત નહિ થયેલા શ્રીઓના વિદાસોથી અતિ દુર
સ્થેનારા નિવિત પરિચયવાળા લોકોની સનતિ પહુ નહિ કરનારા અત્યપમથી
તદન દૂર રહેનારા પરમાર્થને બરાબર બજુનારા કુખર્ષને કદિ પહુ ન સેવનારા
આવા પુરુષો દક્ષિણ સસારી નુખોના અધનમા ફસાયા વગર સોપુરાદિનો સમય
કર્ષના પરિણામ રૂપ છે એમ સમજ તેમા તારી માત્રી ન જતા તવ દુખની
નિજરાની કારણભૂત દીક્ષા અગીકાર કરે છે આ આખ્યાયિમાત્રે લાનુઓ ઉત્તમ
વિભાગમા આવે છે ત્યાં મહેન્દ્ર કુમારની વાત આપવામા આવી છે એ કુમાર
અનેક રૂપાળી સ્ત્રીઓ પરબોધે પિતા વરફથી અદબક દ્રવ્ય અને રાત્ર્ય મળ્યુ
છતાં વસ્તુસ્વરૂપ જ્યારે સમજવામાં આતુ ત્યારે સર્વ વસ્તુઓ ઊગે દષ્ટ સવને
ત્યાગ કરી દીક્ષા લઈ આત્મહિત સાધવાના કાયમા લાગી ગયા

માત્ર મોક્ષને માટે યજ કરનારાઓનો સમાવેશ આ પાત્રમા પ્રકારના પુર
ષોમા થાય છે

પ્રકરણ ૧૫ મું.

૬. વરિષ્ઠ રાજ્ય.

હું જે સાર પછી એ કર્મપરિણામરાજ્યએ છઠ્ઠે વર્ષે પોતાના છઠ્ઠા પુત્ર વરિષ્ઠને રાજ્ય ઉપર સ્થાપન કર્યો એના સબધી જે હકીકત બની તે જણાવતા વિતર્ક અપ્રયુક્ત શિશ્યને કહે છે કે અગાઉના રાજ્યમાં બન્યું હતું તે પ્રમાણે આખા રાજ્યમાં પડહો વગરાનીને વરિષ્ઠકુમારનું રાજ્ય બહેર કરનામાં આવ્યું.

મોહને દીલગીરિ, ચારિત્રરાજને આનંદ.

તુગ્ત જ મહામોહની મહળી એકઠી થઈ, તેમ જ ચારિત્રરાજનો પરિવાર પણ એકઠો થયો અને મહળમાં આ રાજા કેવો નીવડશે તે સબધી ચર્ચા ચાલી અગાઉ માફક બન્ને મરીઓએ આ રાજાના આનંદચરણો જણાવ્યા અને અદર અદર વાતો ચાલી મહામોહના લરડરે તો આ નવા રાજાની હકીકત સાબળી એટલે સર્વે તદ્દન આનંદ વગરના થઈ ગયા, અભિમાન વગરના થઈ ગયા અને બાણે મરી ગયા હોય તેવા થઈ ગયા ચારિત્રરાજનું આખું લરકર ઘણું હર્ષમાં આવી ગયું, અને આખું સાધુમહળ ઘણું જ રાજી થઈ ગયું અને તેમણે પોતાના આખા દેશમાં ઠેકાણે ઠેકાણે ખૂબ વધામણીઓ ફેલાવી દીધી રાજ્યસાધનમાં જે બનાવ ઉત્તમરાજને અગાઉના પ્રકરણમાં થયેલ જણાવ્યા હતા તે સર્વે બન્યા અને તેનું પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર રહેતી નથી એના સબધમાં જે ખાસ અવિરક હકીકત બની તેજ અત્ર ઉલેખમાં આવે છે.

રાજા પોતે જ સ્વયંશાની.

સિદ્ધાન્ત સ્થાપના.

રાજ્યપર દોર.

એ વરિષ્ઠ ગજને સિદ્ધા ત^૧ સાથે અમાઠ ઘણીવાર પરિચય થયો હતો અને એ જાતે બુદ્ધિશાળી હોવાથી સિદ્ધા તના વચનને અનુસરેલ હતો. આથી અત્યારે એમ હકીકત બની કે ત્યારે તેને હમણા રાજ્ય મળ્યું ત્યારે તેને સિદ્ધાન્તને પૂછવાનું કાંઈ બાકી રહ્યું નહિ, રાજ્ય શું છે, તેને પ્રાપ્ત કરનાના સાધનો કયા કયા છે વિશેરે કોઈ બાબતમાં તેને ઉપદેશકની જરૂર ન રહી, કારણ કે આખી રાજ્યપરિસ્થિતિ એ મહાત્મા પોતે સારી રીતે જાણતો હતો, એના હેતુ અને સાધનોની તેને બરાબર ખબર હતી અને એ આખો અતરંગ રાજ્યમાર્ગ દેખી શકતો હતો તે મહારાજા પોતાના રાજ્ય ઉપર સ્વરાક્રિયા ગોઠનાઈ ગયા એટલે ત્યાર પછી અનેક બહિરંગ મહાત્માઓ તેના પાપદળ લરંકે રમા દાખલ થયા આવી રીતે જે મહાત્માઓ એ વરિષ્ઠના સૈન્યમાં દાખલ થયા તેમના હાથ નીચે બહિરંગ પ્રદેશમાં જૂદા જૂદા ટોળાઓ સૌંધેલા હોવાથી લોકોમાં તેઓ “ગણધર” નામથી પ્રસિદ્ધ થયા જેમ સૈન્યમાં સેનાપતિના હાથ નીચે લશ્કરીઓની ટુકડીઓ હોય છે તેમ આવા મહાત્માઓના હાથ નીચે મેનાનીઓની સાખ્યા બની રહે તેવી વ્યવસ્થા થઈ ગઈ હવે વરિષ્ઠરાજા પોતે સિદ્ધાન્ત જાણીને આવ્યા હતા તેમજ પોતાના ગણધરોને એ સિદ્ધાન્ત ઉપકાર કરવાની અપેક્ષાએ બતાવેલા રાજાના હુકમથી સિદ્ધાન્તને આદરપૂર્વક પ્રાપ્ત કરીને તેઓ (ગણધરો) તેનું શરીર મુદર બનાવે છે (સિદ્ધાન્તના સરીરને અંગો કહેવામાં આવે છે, ગણધરો બાર અંગ બનાવે છે તેનો અંગ નિર્દેશ છે) ત્યાર પછી એ મહાત્માઓ બરાબર નિર્ણય કરીને અને

૧ આગમ, રહસ્ય ગ્રંથો તેનો પરિચય તો અગાઉના ભાગમાં તીર્થધરેને હોય છે અને તે ભવમાં તેમને ગીજવા જવું પડ્યું નથી તેમને જ્ઞાન આદરથી જાતે જ વધાવવા પામે છે

૨ આ તીર્થધરની હકીકત છે તીર્થધર સ્વતઃ જ્ઞાની હોય છે તેઓને સુપૂર્ણ જ્ઞાન થાય ત્યારે પ્રથમ ગણધરોની સ્થાપના કરે છે તેમને વપનેશ્વા, વિગનેશ્વા પ્રવેશ્વા ‘ઉત્પત્ત થાય છે, નાશ પામે છે સ્થિત રહે છે’ આ ત્રણ પત્રીપદો આપે છે તેનાપર અવર્ણ્ય ગણધર વિચાર કરે છે મહા બુદ્ધિશાળી વિદ્વાન્ પ્રથમ સર્વ વસ્તુઓને ઉત્પન્ન થતી જુએ છે પછી તેનો નાશ જુએ છે અને તેમાં સ્થિતિભાવ જુએ છે એને અંગે તેમને દ્રવ્ય શુદ્ધ અને પર્વાયન બરાબર જ્ઞાન થઈ જાય છે, સદ્ભાવી અને કમભાવી વસ્તુ અને આત્મગત ધર્મો દેખાય છે અને એમ વિચારણા કરતા પોતે વસ્તુ સમજી જાય છે અને પોતાના આગમો બનાવે છે દરેક ગણધરના આગમો-બાર અંગો જુદા જુદા જ હોય છે, ભાવ એક સરખો જ હોય છે તીર્થધર તેમને ત્રીપત્રી બતાવે છે અને તેને પરિણામે વિચાર કરતાં ગણધર સિદ્ધાન્ત ગ્રંથોની યોજના કરે છે

સારી રીતે સરકાર કરીને એ સિદ્ધાન્તના અગો^૧ અને ઉપાગોની બરાબર સ્થાપના કરે છે આ પ્રમાણે હરીજત બનવાથી બેકે એ સિદ્ધાન્ત પરમાર્થનજરે તો અજર અમર રૂપ છે, એ કદિ વૃદ્ધ થતો નથી કે નાશ પામતો નથી, છતાં લોકમા એને વરિષ્ઠે ઉત્પન્ન કરાવ્યો એવી પ્રસિદ્ધિ થઈ રાજ્યસાધનમા એ સિદ્ધાન્ત કોઈ પણ પ્રકારનો વરિષ્ઠને ઉપદેશ કરનાર ન હોતો, અગાઉના રાજ્યો સિદ્ધાન્તને પૂછીને રાજ્યપ્રવેશ કરતા હતા તેમ આ વરિષ્ઠના સબધમા બન્યું ન હોતું, કારણ કે પોતાના જ્ઞાનબળના સાધનથી જ તેણે રાજ્યસાધના બરાબર કરી લીધી હતી અને ઉલટી સિદ્ધાન્તની જાહેરાત વધારે સારી રીતે કરવાની તેમણે વ્યવસ્થા કરી હતી એ મહાત્મા વરિષ્ઠરાજ કોઈના ઉપદેશની જરા પણ અપેક્ષા રાખે તેવો ન હતો, મહામાન્યશાળી હતો અને પોતાની અજબ શક્તિથી પારકાના ઉપદેશની જરા પણ જરૂર ન પડે તેવો સ્વયંજ્ઞાની હતો.

વરિષ્ઠરાજસ્વરૂપ.

હવે પેલા કર્મપરિપુર્ણપિતાએ વરિષ્ઠરાજને કેવો બનાવ્યો હતો તે હું તમને કહી સમજાવું એ સર્વે હરીજત વરિષ્ઠ સબધી જે વાતો ચાલતી હતી તે પરથી મારા સમજવામા આવી છે તે હું તમને જણાવું છું એ મહાન વરિષ્ઠરાજ આખો વખત પારકાનું કાર્ય કરવામા ધણો આતુર રહેતો, તેને એ બાબતનું મહાન વ્યસન પડી ગયું હતું, પોતાના સ્વાર્થને તો તેણે તદ્દન તિલાંજલી^૨ જ આપી દીધેલી હતી, આખો વખત ઉચિત ક્રિયામા તે તત્પર હતો, દેવ અને શુર તરફ ધણુ માન રાખનાર અને જાળવનાર હતો, કોઈ પણ પ્રકારની દીનતા વગરના ઓજસ્વી હૃદયવાળો હતો, જે કોઈ કાર્યનો આરભ કે આદર કરે સારથી તે પરિસ્થાપ મુઠ્ઠી સફળ થાય ત્યાં સુધીની દીર્ઘ નજરથી

૧ બાર અગતા વર્ણન માટે જુઓ પ્રથમ પ્રસ્તાવ નોટ પૃ ૮૬-૮૭ ઉપાગો- ઉવવાઈ, રાઘપસેણી, જ્વાલિખમ, પન્નવણ, જણદીપપત્તિ, મુરપત્તિ, અદ્ય નત્તિ, કમ્પિયા કમ્પવડસિયા, પુદ્ધિયા, પુખ્તુલિયા, વહ્નિદયા (ઉઘા પાચતુ નામ નિર્વાવળા કહેવાય ■)

૨ દુનિયામા ર્ત્વેદમદ નહાતા માણસો આથી ઉલટી જ રીતે વર્તેનારા હોય છે, તેઓ ધમેશા સ્વાર્થ, અભિમાની, કીર્તિના લોભી, વેર દ્વેષથી ભરેલા, ઉપર ઉપરથી સારા હોવાનો દેખાવ કરનારા અને વત્તવનજરે ઉપરછલા હોય છે, તેઓના બિડા હૃદયમા દીનતા તુચ્છતા મરાણા અને મલીનતા હોય છે આ સર્વની સાથે વરિષ્ઠનું અવર રાજ્ય સરખાવવા યોગ્ય છે

કરવામા આવે તેવો સફળારથી હતો, કરેલા ગુણોને બરાબર સમજનાર અને જાણનાર હતો, પરમ ઐશ્વર્યવાળો હતો, કોઈ ઉપર પૂર્વતા પાકા વૈરથી કે હાઠ દુશ્મનાઈથી તદ્દન દૂર રહેનાર હતો અને મહા યોગ અને ગંભીર આશયવાળો હતો વળી એને અવગ્યા માત્ર પરીવહો તરફ હતી, ઉપસર્ગ ગમે તેવા યાચ તેની લેશમાત્ર બીક નહોતી, ઇન્દ્રિયસમૂહ પ્રત્યે વિંતા માન પણ નહોતી, મહામોહ વિગેરે રાત્રુવર્ગની તેના મનમા ગણતરી પણ નહોતી, ચારિત્રરાજ વિગેરે પોતાના લોકરના બળ ઉપર આત્મભાવ (પોતાપણુ) હતો અને આખા ભુવન ઉપર ઉપધાર કરવાની બાબતમા ઘણીજ આસક્તિ હતી.

મહારાજ વરિષ્ઠે ચારોને હઠાવી દઇને પોતાના રાજ્યમા પ્રવેશ કર્યો અને તેથી લોકોમા અત્યંત આનંદ ફેલાયો તે વખતે તેને દિવ્ય રાજ્ય પરિપુત થયું, તેનામા આની ગયું, પછી સર્વદા આનંદઉત્સવ વાળું રાજ્ય ભોગવતા એ મહારાજને બાહ્ય સપત્તિ કેવી થઇ તેનું વર્ણન કરી બતાવું છું તે તમે સાંભળો. જે ઇન્દ્રોએ ઝગઝગાયમાન યતા મુચુટો, બાબુઓ, હારો અને કુડળો પહેરલા

બાહ્યસપત્તિ

છે અને જેના તેજથી સર્વ દિશાઓમા પ્રકાશ થઇ રહ્યો છે તેવા મોટા પુરુષો તે એ મહારાજના

પાળાઓ-સેનાનીઓ થઇને રહે છે, એટલુજ નહિ પપ્પુ આ આખા ાપુ ભુવનો તેની અદરના દેવતાઓ મનુષ્યો અને અસુરો જાણે એ મહારાજના સેવક થઇ ગયા હોય તેમ વર્તે છે કુંકામા કહીએ તો સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળમા જે સપત્તિઓ છે તે સર્વ એમની થઇને રહી, પરંતુ એ મહારાજને એ કોઈ પપ્પુ સપત્તિ કે સેવા તરફ કે તેમા જરા પણ રુચી નથી, તેની ઇચ્છા નથી, તે મેળવવાની લાલસા અભિનાષા કે હોંસ નથી એ સર્વમા તે તદ્દન નિરપૃહ છે.

નિર્વૃત્તિ માર્ગ ઉપદેશ.

સમવસરજી. પ્રાતિહાર્ય.

અતિશયોની લક્ષ્મી.

વળી એ મહારાજ વરિષ્ઠ જે માર્ગ નિર્વૃત્તિનગરીએ જવા નીકળી પડ્યા છે તે માર્ગ કાંઈ તેઓ છુપાવી રાખતા નથી, ગુપ્ત રાખતા નથી, પરંતુ જાહેર રીતે સર્વ પ્રાણીઓ સમક્ષ તે માર્ગ બતાવી રહ્યા છે અને તેનો ઉપદેશ તેઓ સ્પષ્ટ રીતે જાહેરમા સર્વને આપે છે. આવો મહાન મુખનો માર્ગ તેઓશ્રી બતાવી રહ્યા છે તેથી દેવ અસુર

અને મનુષ્યો તેમના તરફ ભક્તિરસથી ભરપૂર થઈ જાય છે, તેના તરફ ઘણો ઊંડો પ્રેમ લાગે છે અને તેમની સેવા ચાકરી કરે છે તેઓ શું શું કરે છે તે કાંઈક અહીં તમને જણાવીએ એના પ્રકારની દેશના આપવા માટે દેવો એક સુદર સમવસરણુ બનાવે છે જેની અદ્ભુત ગુણો બતાવવામા આવે છે તે અનુક્રમે રૂપા મોના અને ચિત્ર વિચિત્ર પ્રકારના રત્નોના બનાવેલા હોય છે^૧

૧. આ મહારાજ વરિષ્ઠ (સર્વોત્કૃષ્ટ) છે એમ બતાવના સાથે આઠ મહાપ્રતિહાર્યની ગ્યના કરવામા આવે છે તે પછી અત્ર તને જણાવી દઉં છું ચારે તરફ ભમી રહેલા ભમરાઓના સુંદર મધુર ઝગરના અવાજથી ભરપૂર અને મનને આનંદદાયી મુકોમળ પદ્મનિભૂષિત અતિસુંદર અશોકવૃક્ષ (આશોકપાલવનું ઝાડ) રચે છે (આ અશોક-વૃક્ષ પ્રભુથી બારગણુ ઊત્તુ હોય છે અને તેની નીચે બેસીને ભગવાન દેશના આપે છે)

૨ મનોહર ઝકારયુક્ત ભમરાઓસહિત અનેક પ્રકારના પચવર્ણી (રાતા, ધોળા, પીળા, લીલા અને રયામ) પુષ્પોની વૃદ્ધિ દેવતાઓ અસ્ખલિત કર્યા જાય છે અને તેનાથી દશે દિશાઓ સુગંધમય થઈ રહે છે (આ પુષ્પો સમવસરણુમા પડે છે, તેમના બીટ નીચા અને મુખ ઊંચા રહે છે આવા ફૂલો ચાલનારની જાતુ સુધી પહોંચે તેટલા સમવસરણુમા હોય છે)

૩ વરિષ્ઠ મહાત્મા સમવસરણુમા બેસી ધર્મદેશના આપે છે ત્યારે આકારમા દેવતાઓ આનંદદાયી સુદર નિર્દોષ કરે છે (આ દિવ્ય ક્ષ્વનિ નામનો ત્રીજો પ્રાતિહાર્ય છે પ્રભુની વાણી અમૃતસમાન હોઈ સર્વને પ્રમોદ આપનારી હોય છે, પ્રભુ માલકોતરા રાગમા દેશના આપે છે, એ વખતે આકારમા દેવતાઓ વેણુવિણાવિગેરેની જેવો સૂર પૂરે છે આથી ગભીર આવાપમા વધારો થાય છે અને દેશના અતિ મનન મોહક અને આકર્ષક લાગે છે.)

૧ સમવસરણુના વિસ્તારથી વર્ણન માટે જુઓ ત્રિપટિ ચલાકા પુસ્તક ચરિત્ર પર્વ ૧ હ સર્વ ત્રીજો તથા સમવસરણુ પ્રકરણુ આવા સમવસરણુમા બેસી પ્રભુ દેશના આપે છે મોટા નગરોમા પ્રભુ આવે ત્યારે દેવતાઓ સમવસરણુ બનાવે છે

૨ અષ્ટ મહાપ્રાતિહાર્ય તીર્થકરને કેવળજ્ઞાન યથા પછી થાય છે તેનું અહીં વર્ણન છે એનો વિસ્તાર અનેક ગ્રંથોમા છે દાખલ વરીકે જુઓ શ્રીમદ્દિ ગ્યાનદ સૂરિનો વાવનિજ્ઞપ્રાસાદ-દ્વિતીય સ્તબ ૫ ૭૭

૪ કમળની નાળોના મુંદર તાતણાની જેવા સ્વચ્છ ઉત્તમવળ મુંદર આકારને ધારણ કરનાર ચામરો પ્રભુની ઈને બાળુ વિરાજ માન થઈ રહેલા હોય છે (રત્નજડિત મોનાના દાઢામા જડેલા મોટા ચામરો ભગવાનની યન્ત્રે બાળુએ દેવતાઓ અને ઇંદ્રો વીંજે છે)

૫ દેશના દેવા માટે સમવસરણના મધ્યમા અશોકવૃક્ષની ચાર દિશાએ ચાર મહાન્ સિંહાસનો શોભી રહ્યા હોય છે એની આકૃતિ ઘણી મુંદર હોય છે, તેમા અનેક પ્રકારના રત્નોની શોભા ઝળઝળાય માન થઈ રહેલી હોય છે—આવા સિંહાસનપર બેસી ચાર મુખે પ્રભુ દેશના આપે છે (આ ચારે સિંહાસનો બહુ ઊંચા હોય છે, સોનાના બનાવેલા હોય છે ભગવાન પોતે પૂર્વાભિમુખ બેસે છે, ત્રણ બાળુએ તેમના રૂપો દેવો રચે છે એટલે ચતુર્મુખ દેશનાનો ગભીર ધ્વનિ નીકળતો જણાય છે)

૬ ભગવાનની પાછળ પ્રભામણ રચવામા આવે છે તે આ કાશને પ્રકાશમાન કરી રહેલ હોય છે, સૂર્યના આકારને ધારણ કરનાર હોય છે અને તેમના શરીરને ઉજ્જ્વાલ કરાવનાર અતિ મુંદર હોય છે (ભગવાનની કાતિ ઘણી હોવાને લીધે તેની સામે જોઈ શકાતુ નથી, સૂર્યની કાતિથી વધારે કાતિ ધારણ કરનાર પણ સાત અને શરદ્-ઋતુના સૂર્ય જેવુ ભામણ-કાતિપ્રમાણ સમૂહ સૂર્યનો આકાર બતાવે છે અને પ્રભુની પછવાડે રહે છે એથી પ્રભુની સામે નજર થઈ શકે છે)

૭ આખી દુનિયાને પ્રભુનુ આગ્રમન અને પરોપકારીપણ બતાવતો કાનને અતિ સુંદર લાગે તેવો દિવ્ય દુદુભિનો અવાજ દેવતાઓ આકાશમા રહીને કરે છે, એ અવાજ લોકોમા ઉજ્જ્વાલ ઉત્પન્ન કરે તેવો અને ઘણો સુંદર હોય છે (આ દિ વ દુદુભિનો અવાજ પ્રભુ પધાર્યા છે એમ જણાવનાર હોય છે અને પ્રભુ મોક્ષમાર્ગના સાર્થવાહ છે એમ સૂચવનાર હોય છે)

૮ પ્રભુના માથા ઉપર ત્રણ છત્રો બીરાજમાન થાય છે અને તે આખી દુનિયાને બરાબર જણાવે છે કે આ વરિષ્ઠ રાજ છે અને ત્રણ ભુવનના નાયક (શરદ્-ઋતુના ચદ્ર જેવા ધોળા ત્રણ છત્રો—એક મેકની ઉપર આવી રહેલા, પ્રભુના માથા ઉપર ઊંચે અદ્ધર રહે છે અને તે પ્રભુનુ પરમેશ્વરત્વ સૂચન કરે છે)

આવી રીતે દેવતાઓ અને દાનવો પ્રાતિહાર્યની રચના કરે તેનાથી એ વરિષ્ઠ રાજ વધારે શોભે છે

૧ 'વળી એ વરિષ્ઠ રાજનું શરીર ઘણું મુગધવાળું હોય છે, કોઈ

૧ અહીં ભગવાનના અતિશયનું વર્ણન ચાલે છે, તેમાં ચાર અતિશય ભગવાન જન્મે સ્વાસ્થી હોય છે, ઓગણીસ અતિશયો દેવતાઓ કરે છે અને ધાવી કર્મ ખપવાને લીધે અગ્નીચાર અતિશયો તીર્થંકરપણાની સદ્ધિને અને યાય છે આ ઓગણીસ અતિશયો ઘણા અદ્ભુત અને મનોહર ■ આ દુષ્ટકતને મૂળ નજરે તપાસતા એમ જણાય કે અરિહતના બાર ગુણો ગણાવ્યા છે તેમાં આઠ મહાપ્રતિહાર્ય અને ચાર મૂળ અતિશયો ગણાવ્યા ■ તે ચાર મૂળાતિશયો પૈકી પાછળના બે અતિશયમાં તેનો સમાવેશ યાય છે ચાર મૂળાતિશયો નીચે પ્રમાણે છે

- (૧) જ્ઞાનાતિશય
- (૨) વચનાતિશય
- (૩) પૂજાતિશય
- (૪) અપાયાપગમાતિશય

પ્રથમ જ્ઞાનાતિશયથી દેવત્યજ્ઞાનદર્શનથી ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન વસ્તુ ભાવ અને ધર્મોને ઉત્પાદ વ્યય અને ક્ષુવપણે ભણવા અને દેખવા મતનબ તીર્થંકર મહારાજને સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોય છે અને આ દુનિયામાં કોઈ એવો ભાવ કે ચીજ યદ નથી છે નહિ કે યવાની નથી જે તેમના ભણવા દેખવામાં ન આવે

બીજા વચનાતિશયથી તીર્થંકર મહારાજ દેશના આપે તે પાત્રીય શુભયુક્ત હોય તેમની વાણીમાં પાત્રીય ગુણો સ્પષ્ટ જણાય તે પાત્રીય વાણીના ગુણો નીચે પ્રમાણે છે

૧ સ્થાનને યોગ્ય સરકારી ભાષા અર્ધમાત્રથી સહિત બોલે (સરકારત્વ)

૨ ઠીકા સ્વરે દેશના આપે જેથી એક યોજન પ્રમાણ સમવસરનુમાં બેઠેલ સર્વ સાક્ષી રહે (હચ્ચત્વ)

૩ ભાષામાં ગ્રામ્ય પ્રયોગ ન આવે, તુચ્છ ભાષા ન આવે (અગ્રામ્યત્વ)

૪ મેધની જેવો ગૂંથીર સ્વર ચાલ્યો આવે, ગર્ભરવ સહિત બોલે (ગૂંથીરત્વ)

૫ પ્રતિધોષ સાથે, વાજિત્રમાં બળે તેવી રીતે સખ્દે રખ્દે છૂટા પડે તેમ બોલે (પ્રતિનાદ વિધાયિત્વ)

૬ સાક્ષીનારને માનસહિત ઉદ્દેશીને બોલે (દક્ષિણત્વ)

૭ સાક્ષીનારને રાગ ઉત્પન્ન થાય તો તે પોતાને ઉદ્દેશીને બોલાય છે એમ લાગે તેમ બોલે (ઉપનીતરાગત્વ) આ સાત ગુણો 'સખ્દ આશ્રયી યયા

૮ ઘણા પુષ્ટ અર્થવાળી ભાષા બોલે (મહાર્થતા)

૯ પૂર્વાપર અવિરોધપણે બોલે (અચ્ચાદત્વ)

૧૦, કહેનારની મહત્તા લાગે તેમ, આ વચન આના મહાત્માથી જ નીકળે તેવી વાતો બોલે (ચિદ્રત્વ)

૧૧ એવું સ્પષ્ટ બોલે કે સાક્ષીનારના મનમાં જતા પણ સંકા ન રહે (સચાસક્ષત્વ)

૧૨ કૃપણ વગરનું અને ફરીવાર પૂછવું ન પડે એવું બોલે (નિરાકૃતાન્ય ઉચારત્વ)

- ૧૩ ગમે તેવો કઠણ વિચાર સામળનારાના મનજમા ઉતરી નય તેમ જોલે (હૃદયગમતા)
- ૧૪ ભેટલુ જોલવાયોગ્ય હોય તેટલુ અને માહો માહે અથ મળે તેડુ જોલે (મિત્ર સાકાક્ષતા)
- ૧૫ નયપ્રમાણયુક્ત અપેક્ષવાળુ અને ષડ્દ્રવ્ય નવતરવ પુણ થાય તેડુ જોલે (પ્રસ્તાવૈચિત્ય)
- ૧૬ તત્વજ્ઞાનનો જોધ થાય તેડુ પ્રમાણવચન જોલે (તત્વનિષ્ઠતા)
- ૧૭ વિચાર સબધ પ્રયોજન અધિકારી સમજને ઉચિત જોડે, અસબધ ન જોલે (અપ્રકીર્ણ પ્રસૂતત્વ)
- ૧૮ પારકાની નિંદા ન થાય પોતાના વખાણુ ન થઈ નય તેમ જોલે (અસ્વસ્થાધા યનિહિતા)
- ૧૯ પ્રતિપાદન કરવાના વિષયને જરાબર લક્ષ્યમા રાખી જોડે (અભિનિલ)
- ૨૦ સામળનારને ધી જોળથી પણ વધારે મીઠાશ ઉપજે તેમ જોલે (અતિ મિત્ર મધુરત્વ)
- ૨૧ યોગ્ય શુભેની પ્રશસા-વખાણુ કરનાર યોગ્ય વચન જોડે. (પ્રશસ્ત્યતા)
- ૨૨ પરમર્થ ઉપાસા ન પડે તેવી રીતે જોલે (અમર્થવેનિતા)
- ૨૩ જોલનાર મહા પુરુષ છે એવો જ્ઞાસ પડે તેડુ વચન જોલે, અર્થવૃત્તિવાળુ ન જોલે (ઔદાર્ય)
- ૨૪ ધર્મ અને અર્થને જરાબર વળગી રહીને જોડે-જડે યુક્ત જોડે (ધર્માર્થ પ્રતિબલ્લતા)
- ૨૫ કલ્પાં કર્મે ક્રિયા લિંગ કારક કાળ અને વિશક્તિ યુક્ત જોલે (કારકાધ વિપર્યાસ)
- ૨૬ સામળનારની જ્ઞાન્તિ દૂર થાય વિશેષ દૂર થાય તેડુ જોલે (વિપ્રમાદિ વિમુક્તતા)
- ૨૭ સામળનારને આશ્ચર્ય ઉપજે તેડુ જોલે, નવ સામળીએ હાંમે તેમ લાગે (ચિત્રકૃત્વ)
- ૨૮ સામળનારને કાંઈ અદ્ભુત મહામ લાગે તેડુ ધીરતા સાથે જોલે (અદ્ભુતત્વ)
- ૨૯ વચ્ચે રોકાયા વગર ચાલુ જોલે (અનિવિલખીતા)
- ૩૦ જોલવામા અનેક પ્રકારની નવીનતા અને વસ્તુનો આવે તેમ જોલે (વૈચિત્ર્ય)
- ૩૧ વિરોધ શુદ્ધિ ઉપજે-સ્પષ્ટ ખ્યાલ થાય તેડુ જોલે (વિરોધતા)
- ૩૨ પદના અર્થને અનેક વિરોધભૂતોનો આરોપ કરીને જોડે (વલ્લુપદવાક્ય વિવિજ્ઞતા)
- ૩૩ સત્વપ્રધાનપણે, તેસથી સાદસીકષણે જોડે (સત્વપ્રધાનતા)
- ૩૪ પુનરુક્તિ દોષરહિત જોલે અર્થ સિદ્ધ કરવાના અનેક નવા નવા પ્રમાણો આપે (અનુચિતિ)

પણ પ્રકારના મેલ વગરનું હોય છે અને તેમને શરીરે જરા પણ પરસેવો તથા ડોઢ પણ જાતનો રોગ થતો નથી^૧

૨ એ રાજના દેહમા રહેલ માસ અને લોહી ગાયના દૂધ જેવું અથવા મોતીના હાર જેવું સફેદ હોય છે

૩ એ રાજ આહાર અને નિહાર^૨ કરે તે ચર્મચતુષ્થી ભેદ રાકાતા નથી આહાર નિહાર કરે છે એમ દેખાય પણ વસ્તુ દેખાતી નથી

૪ એ રાજના શ્વાસોશ્વાસ કમળના જેવા સુગંધી હોય છે આ ચારે ગુણો એ રાજને જન્મથી સાથે જ હોય છે

૫ પ્રભુને દેશના દેવા માટે દેવતાઓ સમવસરણુ એક યોજન પ્રમાણુ રહે છે છતાં તેમા પ્રભુના અતિશયથી કરોડો મનુષ્યો અને દેવતાઓ સમાઈ રહે છે, ત્યાં જરા પણ ખીડ થતી નથી, સંકોચ થતો નથી

૬ પ્રભુ અર્ધમાગધીમા ઉપદેશ આપે છે પણ માનવનારા સર્વે તેને પોતપોતાની^૪ ભાષામા સમજે છે, મનુષ્યો પોતપોતાની દેશ ભાષામા સમજે છે, તિર્યચો પોતાની ભાષામા સમજે છે અને દેવો દેવ ભાષામા સમજે છે એક યોજનમા બેઠેલા સર્વે પ્રભુની વાણી બરાબર સામળી શકે છે

૩૫ સામળનાર થાકી ન જાય તેમ બોલે (અખેદિત્વ)

આવી રીતે બીજા વચનાતિશયથી વાણીના પાત્રીશ ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે ત્રીજા અપાયાપગમાતિશયથી ભાવાનને પોતાને અથવા તેમના સ્વભાવમા આ વનારને પીડા થતી નથી, થયેલી પીડા દૂર થાય છે ઉપદ્રવ નિવારકપણાને અહીં સમાવેશ તેમની થાય છે

ચોથા પૂજાતિશયથી ભગવાન ન્યા ન્યા જાય ત્યા ત્યા તેમનું નિરૂપણ પણ છતાં પૂજા બહુમાન થાય છે, વૈભવ જળરો દેખાય છે અને સર્વ દિશામા તેમની કીર્તિ ફેલાય છે

આ ત્રીજા અને ચોથા અતિશયમા ચોત્રીશ અતિશયનો મમાવેશ થાય છે

૧ આ પ્રથમના ચાર અતિશય જન્મથી હોય છે તીર્થંકર જે ભવમા થાય ત્યાં જન્મથી જ આ ચારે બાળતો તેમની સાથે હોય છે

૨ વિદ્યા મુન, વડીનીતિ લઘુનીતિ

૩ ૫-૧૫ સુધીના અગ્નિઆર અતિશયો કર્મ બપવાથી (ધાતી કર્મોને ક્ષય થવાથી) કેવળજ્ઞાન થવાથી પ્રભુને થાય છે

૪ દવાદેવી નરાનારી, સ્વરાશ્રાપિ કાવરી ।

તિયચો, પિદ્ધિ તૈરથી, મંતિરે મગદ્ધિમ્ ॥

■ એ રાજાની પછવાડે પ્રભામડળ સૂચથી હાજરગણા તેજવાળુ ચાવે છે એનાથી પ્રભુ સામી નજર કરી સ્તબ્ધ છે અને તેજનો અભાર નજરે પડે છે^૧

૮ તાવ વિગેરે ઢોઢ પપ્પુ પ્રકારના રોગો ચારે બાજુ પચીશ ચો જન મુધીના પ્રદેશમા છ માસ મુધી થતા નથી પ્રભુ જ્યાં જ્યાં વિચરે છે ત્યાંથી ચારે બાજુ પચીશ ચોજનમા છ મહિના અગાઉ રોગ થયેલા હોય તો તે પછુ સાત થઈ જાય છે

૯ એટલી ભૂમિમા વૈરવિરોધ ન થાય અને થયેલા હોય તો સમી જાય, દૂર થઈ જાય, છેડો આવી જાય^૨

૧૦ પ્રભુ વિચરે તે પ્રદેશથી પચીશ ચોજનમા એકી વખતે ઘણાના મરણ થાય એવા મહા ઉપદ્રવ ન થાય કોલેરા મરતી ઢોગળિયુ કે એવા બીજા ઢોઢ પપ્પુ ચેપી કે હવાના રોગો ન થાય અને થયેલા હોય તે સાત થઈ જાય

૧૧ સદરહુ પ્રદેશમા ઢોઢ પપ્પુ ઉપદ્રવ ન થાય. અનાજને નુકસાન કરનાર પ્રચુર વીક ઉદર આદિ જીવોની ઉત્પત્તિ ન થાય.

૧૨ બગવાન જ્યાં જ્યાં વિચરે ત્યાંથી ચારે તરફ સો ચોજનમા દુકાળ ન પડે, દુકાળના કારણે ઉત્પન્ન થયા હોય તો પછુ મુકાળ થઈ જાય

૧૩ સદરહુ પ્રદેશમા અવૃષ્ટિ ન થાય (વરસાદ ન આવવો તેને અવૃષ્ટિ કહે છે)

૧૪ સદરહુ પ્રદેશમા અતિવૃષ્ટિ ન થાય (જેઠાએ તેથી વધારે વરસાદ આવે તો તેથી લીધે દુકાળ પડે છે, એ પછુ લોકોને અને જનાવરોને નાશ આપે છે અતિવૃષ્ટિ પપ્પુ નુકસાન કરે છે)

૧૫ પ્રભુવિહારના પ્રદેશમા સ્વયંક પરચકનો ભય થતો નથી સ્વયંકનો ભય અદર અદરની લડાઈ (Civil war) કે બળવાથી થાય છે અને પરચકનો ભય બહારથી થતા આક્રમણથી થાય છે આ બન્ને પ્રકારના ભયો પ્રભુવિહારક્ષેત્રોમા થતા નથી

મહામોહ વિગેરે મોટા દુરમનોનો નાશ થવાથી આ ૫-૧૫ મુધી ના ગુણો વધિષ્ઠરાજા ઉત્પન્ન થાય છે, ઉત્પન્ન થતા મેં સાબળ્યા છે

૧ મૂળ ગ્રંથકારે આ અતિશય મૂંઝી નીધો છે

૨ તથા જહાં નર્દિસપ્રતિષ્ઠાયાં વત્સન્ધિયો વૈરલાય જ્યાં અહિંસા બરાબર ભમી હોય ત્યાં તેમની આજીવનમા પછુ વૈરલાય થાય છે વાતાવરણ વૈર વગરનું થઈ જાય છે સદર નુનનો સાક્ષાત્કાર થાય છે

૧૬ પ્રભુ વિચરે ત્યા ધર્મપ્રકાશ એક ધર્મચક્ર આગળ આકાશમા ચાલે છે

૧૭ પ્રભુ ચાલે ત્યારે તેમની ઉપર ત્રણ છત્ર આનંદશમા ચાલે છે

૧૮ પ્રભુ વિચરે તેની આગળ ધન (વૃદ્ધધન) નાની ધન-ઝોના સમૂહસહિત ચાલે છે

૧૯ પ્રભુ વિચરે ત્યારે આકાશમા રત્નજલિત સુદર ચામર ચાલે છે

૨૦ પ્રભુ વિચરે ત્યા સ્ફટિકમય પાદપીઠસહિત સિંહાસન આકાશમા ચાલે ચાલે છે

૨૧ ભગવાન વિચરે-ચાલે ત્યારે દેવતાઓ સુદર નવ કમળોની યોજના કરે છે તે પાછળથી આગળ આવે છે અને તેના ઉપર પગ મૂકીને પ્રભુ ચાલે છે કેવળજ્ઞાન યથા પછી ભગવાન ભૂમિતળનો સ્પર્શ કરતા નથી

૨૨ સમવસરણી રચના દેવો કરે છે તેમા રૂપાન્ત્ર, સોનાનો અને રત્નનો ગઢ અનુક્રમે ઝરવામા આવે છે ત્રણ ગઢની અંદર વચ્ચે કરેલી વેદિકા ઉપર બેસીને પ્રભુ દેશના આપે છે

૨૩ સમવસરણમા પ્રભુ પૂર્વાભિમુખે બેસે છે, તે વખતે બીજા ત્રણ રૂપો ત્રણ દિશાએ દેવો કરે છે, તેથી ભગવાન અતુર્મુખે દેશના આપે છે એમ દેખાય છે

૨૪ સમવસરણના મધ્યભાગમા તે વિરિષ્ઠ પુરુષના શરીર પ્રમાણથી ખારગણુ ઊંચુ અને એક યોજનપ્રમાણુ સમવસરણુ ઉપર અપૂર્ણ છાયા કરતુ, લીલા છત્રસમાન ચૈત્યવૃક્ષ-અશોકવૃક્ષ દેવતા રહે છે

૨૫ પ્રભુ જે જે સ્થાને વિચરે ત્યા કાટાઓ ઊંધા મુખવાળા થઈ જાય છે, કોઈને વાગી ન શકે તેવી રીતે ગોઠવાઈ જાય છે

૨૬ કેરા, દાઢી, નખ, રોમ, મુછ હોય તેવાને તેવા રહે છે, જરા પણ વધતા નથી

૨૭ પ્રભુ વિચરે તે સ્થાને સર્વ શબ્દ રૂપ રસ સ્પર્શ અને ગંધ હૃદયને પસંદ આવે તેવા થાય છે અને છત્રો ત્રણો તે સ્થાનમા પુખ્તાદિ સામગ્રીઓથી એકી સાથે અનુકૂળ થઈ જાય છે

૨૮ વિદારભૂમિ ઉપર સુગંધી જળનો છટકાવ થયા કરે છે

૨૯ વિદારભૂમિ ઉપર ફૂલો ચોડા ચોડા આખો વખત પડ્યા કરે છે અને સમવસરણની જમીન ફૂલના સમૂહથી ભરેલી લાગે છે પાંચ વર્ણના ફૂલો જાનુ સુધી ભરેલા રહે છે

૧ સોળથી ચોવીસ સુધીના યોગગુણો અતિશયો દેવકૃત હોય છે

૩૦ પક્ષીઓ પરિશ્રાન્તની પ્રદક્ષિણા કરે છે

૩૧ અનુકૂળ પવન વાય છે

૩૨ યજ્ઞ વિચરે સારે ઝાડો નમતા બધા છે અને બાણે પોતે ભક્તિરસથી બદબદ થતા હોય એમ લાગે છે

૩૩ ભગવાન પાસે કાંઈ નહિ તો પણ ઝોઢામા ઝોઢા એક કરોડ દેવતાઓ સેવામા લાજર રહે છે

૩૪ દિ ય દુદ્ધભિનો અવાજ આકાશમા ચળા કરે છે

ઉપરના અતિશયો ભક્તિથી ભરપૂર દેવતાઓ કરે છે અને પોતાનું મુંદર રાજ્ય ભોગવતા પરિશ્રાન્તને ઉત્પન્ન થાય છે એમ મારા જેવામા આબુ છે 'દેવ! એ પરિશ્રાન્તને એવી તો અદ્ભુત સપત્તિઓ મળી કે મારી જેવાની પાણીથી તેનું વર્ષુન કરવું પણ અત્યથ છે

૧ આ સિવાય ભગવાનમા અદાર દોષો હોવા નથી તે નીચેની આધારથી ધ્યાનમા રાખજી

અનરાવદાનલાભ-સીવમોગોપમોગ્યા ।

દાસોરત્નરત્નીભીતિ-જુગુપ્સા શોક ય્વ ચ ॥

વામોમિધ્યાત્વમજ્ઞાન-નિદ્રાચાવિરતિસ્તથા ।

રુગોદૈવશ્વનો દોષા-સ્તેષામદાદનાપ્યમી ॥

એ અદાર દોષો વિસ્તારથી સમજવા માટે અનોપચારમાધ્યમે બનાવેલો અદાર દોષનિવારક ગ્રંથ વાંચવો સામાન્ય અર્થે અહીં લખ્યો છે (નામનિર્દેશમાત્ર)

૧ દાન દેવામા અતરાય થવો તે દાન ન આપી સકાય તે ક્ષિતિ-દાનાતરાય

૨ વસ્તુનો લાભ, તેની પ્રાપ્તિ ન થવી તે અશુક કે સર્વ વસ્તુ ન મળે તે-લાભાતરાય

૩ પોતાના શક્તિ તેજ બળ વાપરી ન સકાય અથવા પ્રાપ્તિ ન થાય તે-બીયાતરાય

૪ એકવાર ભોજના આવે તે ભોજ્ય વસ્તુ કહેવાય છે એવી ભોજ્ય વસ્તુ ન મળે તે-ભોજાતરાય

૫ અનેકવાર ભોજના આવે (ધરણી સી વિગેરે) તે ઉપભોગ વસ્તુ કહેવાય તે ન મળે તે-ઉપભોજાતરાય

૬ મરકરી કરવી ઠઠા કરવા તે-હાસ્ય

૭ પદાર્થો ઉપર પ્રીતિ કરવી તે-રતિ

૮ પદાર્થો ઉપર અપ્રીતિ કરવી તે-અરતિ

૯ કોઈ પણ પ્રકારની બીક લાગવી તે-ભય

૧૦ મહીન વસ્તુ ભેદને તેજર વિરસ્કાર-ધણા આણવી તે-જુગુપ્સા

૧૧ મનમા દીલગીરિ થવી, મન વિકળ થવું તે-ચોક

૧૨ સ્ત્રીપુરુષ કે બન્ને સાથે ભોજ ભોજવવાની ઇચ્છા તે-કામ

[ચાલુ]

એ વરિષ્ઠ રાજ્ય સર્વ પ્રાણીઓની આખો ઠારે તેવા હતા, સર્વને
આનંદ આપે તેવા હતા, મહામુખ આપનાર નિર્વૃત્તિ-
નિવૃત્તિ નગ નગરીનો માર્ગ બતાવનાર હતા અને અનેક લોકોને
રીએ પ્રયાણ એ નગરીએ પહોંચાડી દેતા હતા

આવા પ્રકારનું અતિ મુદર રાજ્ય કરતા આખરે એ મહાપ્રતાપી
મુંદર વરિષ્ઠરાજ્ય પોતે પણ નિર્વૃત્તિનગરીએ તે જ રસ્તે^૧ પહોંચી
ગયા અગાઉના પ્રકરણમાં ઉત્તમરાજ્યએ શત્રુઓનો ઘાત કર્યો વિગેરે
સબધી જે વિસ્તારથી હેવાલ કહ્યો છે તે આમના સબધમાં પણ બરા-
બર તે જ પ્રમાણે સમજી લેવેલ^૨

હવે જે પેલી દૃષ્ટિ દેવી હતી તેણે પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ તે
વરિષ્ઠ ઉપર સારી રીતે કરવાનો પ્રયત્ન કર્યા, પરંતુ
દૃષ્ટિદેવીનું અ કિયિત્વ તે પણ તદ્દન નકામી થઈ ગઈ, કાંઈ કરી ન શકી
અને આખરે તદ્દન ઠેકાણે આવી ગઈ વરિષ્ઠરાજ્યએ
એને તદ્દન ઉપયોગ વગરની બનાવી દીધી, વળી એ
પોતાના મદદ કરનારા બંધુઓથી વિખુટી પડી ગઈ, તદ્દન રાક્ષિ વગ-
રની થઈ ગઈ અને આખરે સંઘા મૂઢ થઈને નાશ પામી ગઈ એવી
રીતે સર્વ પ્રકારે કૃતકૃલ્લ થઈને એ મહારાજ્ય તદ્દન શાત હોઈ હોઈ
પણ પ્રકારની બાધા પીડા વગર અને સંપૂર્ણ આનંદમાં મગ્ન થઈ નિ-

૧૩ સમજ વગર કે ખોટા આગ્રહથી દશન ઉપર મોઢ તે-દર્શનમોઢ-
મિથ્યાત્વ

૧૪ મુઢપણ, સમજણનો-સ્વરૂપ જ્ઞાનનો અભાવ તે-અજ્ઞાન

૧૫ ઉંઘ આવવી તે-નિદ્રા

૧૬ ત્યાગ કરવો તે પચ્ચખ્યાણ તે ન લઈ શકવા તે અપ્રત્યાખ્યાન-અવિરતિ

૧૭ સુખના સાધનો મેળવવામાં મૃદ્ધિ તે-રાગ

૧૮ પૂર્વ દુ ખર્ચ સ્મરણ અથવા તેના સાધનો ઉપર ક્રોધ તે-દ્વેષ

આ અઠારે દોષ વરિષ્ઠરાજ્યમાં નહોતા એમ કહેવાનો અત્ર આશય છે આ
અઠારે દોષો એટલા વિસ્તૃત છે કે એમાં આખી દુનિયાના સર્વ દોષો સમાઈ જાય
છે અને જ્યારે તેનો સર્વથા ત્યાગ થઈ ગયો હોય ત્યારે પ્રાણી અસાધારણ મનુ-
ષ્યની ગણનામાં આવે છે તેમાં કાંઈ પણ નવાઈ નથી

૧ પોતે જે માર્ગનો સર્વને ઉપદેશ આપવા હતા તે જ રસ્તે પોતે પણ ચા-
લીને મોઢે ગયા

૨ જીઓ પૃ ૧૬૦૮-૧૦

વૃત્તિ નગરીમા એમે છે, મોજ કરે છે અને નિજગુણોમા રમણુ કરે છે '.

૧ ઉત્તમોત્તમ પ્રાણીઓનું વર્ણન કરતા શ્રીવત્વાયસૂત્રના બામ્યકાર કહે છે કે ચત્તુ કુનાર્થોપ્યુત્તમમવાપ્ય ધર્મ પરમ્વ ઉપદિશતિ । નિર્લ મ વચ્ચેમ્પોપ્યુત્તમ ક્વિ પૂન્નતમ ઇવા । ' જે બામ્યવાન પ્રાણી મહા ઉત્તમ ધર્મને પ્રાપ્ત કરીને તેનો ઉપદેશ બીજાને આપે છે તે પ્રાણી ઉત્તમોત્તમ છે અને સર્વથી વધારે પૂજ્ય છે ' દેવમકરગણ્ઠિ યદુપુરુષ ચરિત્રમા આ ઉત્તમોત્તમ પ્રાણીને આ લીયકર મહારાજની વાર્તા કરે છે તેમાનો અતિ આનંદદાયી ભાગ જેની વિગત ઉપર પ્રકરણમા આવી નથી તે અહીં ઉતારી લઇએ છીએ તેઓથી જણાવે છે કે 'લીયકર નામધર્મનો વિષાક લોગવનાર, ત્રણ લોકના ઇશ્વર ત્રણ લોકના નાય, ત્રણ લોકમા પૂજનીય, ત્રણે લોકમા રક્ષિત કરવા લાયક ત્રણ લોકમા ધ્યાન કરવા યોગ્ય, નિદાપ, સર્વ શુભોથી સપૂર્ણ મહાત્મા લીયકરો ઉત્તમોત્તમ વિચારમા આવે છે એવા વિચાર મહાત્માઓ અન્યવદારરાસિમા હોય છે ત્યારે પણ શુભોમા અન્ય છવો કરતા વધારે હોય છે પણ તેઓનું રત્નવ દ્વાવહું રહે છે અવદારરાસિમા આવે ત્યારે જ પૃથ્વીકાયમા ઉત્પન્ન થાય તો ચિંતામણિ રત્ન થાય છે, અપ્કાયમા ભય તો લીયજળમા ઉત્પન્ન થાય છે અગ્નિકાયમા ભય તો યજ્ઞ કે મયજીપકની અગ્નિ થાય છે વાલકાયમા ભય તો વસતકાળનો શીતલ મૃદુ સુગંધી પવન થાય છે વનસ્પતિ કાયમા ભય તો કષ્ટપ્રજ્ઞ આળા કે પ્રવાપી ઔષધી થાય છે અને એવી જ રીતે બે ઇન્દ્રિયમાં રક્ષિણુવર્તે રૂખ થાય છે તિવચ પચેન્દ્રિયમા ઉત્તમ ગજ કે અશ્વ થાય છે અને એવી રીતે સર્વે જાતિમા ઉત્તમ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે ઉવટે ન્યારે લીયકર થવાના હોય છે ત્યારે તેમની માતા અવનકાળે ચૌદ મોઠા સ્વપ્ન દેખે છે તેઓ ગર્ભકાળથી ત્રણ જ્ઞાનસદિત હોય છે ગર્ભકાળમા દેવો તેમના પિતાનાં ધરમા ધનધાન્યની સમૃદ્ધિ કરે છે તેમની માતાને ગર્ભની વેદના થલી નથી મહા ઉત્તમ હોદ્દો થાય છે અને દયા અનુકંપા કરવા મન થાય છે, તેમના પિતાને ધણો દર્પ થાય છે, અન્યથી પરાભવ થતો નથી આજ્ઞા વધારે સારી રીતે પ્રસરે છે યશશ્રીતિમા વધારે થાય છે અને વિપત્તિઓ દૂર થાય છે તેમના જન્મસમયે સર્વ મહો ઉચ્ચ હોય છે ત્રણ લોકમા સર્વ સ્થળે પ્રકાશ થાય છે નાશકીના છવોને પણ થોડો વખત સુખ થાય છે દેવતાઓ રત્ન સોના રૂપા વસ્ત્ર વિગેરેની રૂઢિ કરે છે જય જય રાજ્દના ઉચ્ચારથી આહ્વાસ અને પુષ્પોને જાળવી મૂકે છે, સુધી શીતળ પવન સર્વત્ર થાય છે અને સમુદ્ર કફોલ કરી વધારે ઊછળે છે માતાનું પ્રસુતિ કાર્ય હપ્પન દિગ્ગુમારીઓ કરે છે, મેરુપર્વત ઉપર જઈ ઉદ્ધો અને દેવો પ્રભુને નમ્યાસિયેકે કરે છે અને તે વખતે આપ્તુ જન્મ આનંદમય થાય છે તે વખતે વળી દેવ અસુર મનુષ્ય અને પશુ પક્ષીઓનું પરસ્પર વૈર નાશ પામે છે કાકિની ચાકિની પરાભવ કરી ચકલી નથી ઉપદ્રવો ઉત્પન્ન થતા નથી સૂર્યા દિઠ મહો લોકોને સાવિતે કરે છે, લોકોના મન પરસ્પર પ્રીતિવાળા થાય છે દુધ ધી તવ રોરડી વિગેરે પદાર્થોમા રસની રૂઢિ થાય છે વનસ્પતિમાં ફળ અને ફલો વધારે થાય છે ઔષધઓનો પ્રભાવ અધિક થાય છે ખાણોમા રત્નસુવણ્ણુ વધારે ઉત્પન્ન થાય છે પુષ્પોની સુગંધીમાં મેઠિા વધારે થાય છે અને નિધાનો જમીનમા બેઠા હોય તે ઉપર આવે છે પ્રભુના જ મસમયે મત્ર સાધનારની [થાક

મત્રસિદ્ધિ-વિદ્યાસિદ્ધિ સુલભ યાય છે, લોકોના હૃદયમાં સદ્બુદ્ધિ યાય છે, મન દ્યાર્દ્ર યાય છે, મુખમાંથી અસલ વચન નીકળતાં નથી, પારકુ દ્રવ્ય હરવાની મતિ થતી નથી, કુશીળ માણસોની સોળત થતી નથી, કષાયો આજા અને ઓછા થઈ જાય છે અને પાપબુદ્ધિ અલપ થઈ જાય છે તીર્થકરના જન્મસમયે સારાં કાર્ય કરવા મન પ્રવર્તે છે, ઇન્દ્રિય કાર્યની સિદ્ધિ યાય છે, અન્યના ગુણ મહત્ત્વ કરવા બુદ્ધિ યાય છે, સર્વ લોકો પોતાને ધરે મહોત્સવ કરે છે, મગજગીત ગાય છે અને ચારે વરદ વધામણી યાય છે તીર્થકરના જન્મસમયે સ્વર્ગવાસી પાતાળવાસી અને ભૂમિવાસી દેવો પ્રમુદિત થાય છે, સાશ્વત ચૈત્યોમાં મહોત્સવ કરે છે દેવ સ્ત્રીઓ ધાત્રી (ધાવ) તરીકે કામ કરે છે, દેવીઓ નવા બાળકને અનુપમ નવીન આભરણોથી યોજાવે છે, નાના પ્રકારની કીડા કરાવે છે, જમણા દાગના અણુ ઠામાં અમૃતનો સચાર કરે છે તેઓ બાળક અવસ્થામાં ત્રણ જ્ઞાનયુક્ત હોય છે, અપરિમિત બળ અને પરાક્રમયુક્ત હોય છે, ખીલ બાળકો કરતાં ધણી ઉત્તમ પ્રકૃતિયુક્ત હોય છે, ત્રણે લોકની રક્ષા કરવાને સક્તિમાન હોય છે, અભ્યાસ કર્યા વગર વિદ્યાન હોય છે, કળા શીખ્યા વગર સર્વ કળામાં કુતળ હોય છે, અદ્ભૂત વગર પણ અતિ શોભતા હોય છે, ચપળતારદિત હોય છે, સ્વજન પરજનને ઉપતાપ નહિ કરનાર હોય છે અને લીલાવિલાસમાં ચમળતા વગરના હોય છે તેમ જ સર્વ વસ્તુનું જ્ઞાન હોવાથી અલપ ઇચ્છાવાળા હોય છે ૧ વ્યાધિરહિત તેમ જ મેલરહિત દેહ, ૨ દેહમાં વધા મુખમાં સુખી, ૩ ગાયના દૂધની ધારા જેવા સફેદ લોહી અને માંસ અને ૪ ચર્મચક્ષુથી ન ભેદ શકાય તેવો આહાર નિહારનો બ્યવહાર-આ ચારે અતિશયો પ્રભુને જન્મથી સિદ્ધ હોય છે તીર્થકરના અગ્રેમાં અનુપમ યોગ્ય હોય છે, તેમનો બાધો, રૂપ, સ્વચાન, વર્ણ, ગતિ, સત્ત્વ, બળ, શાસ્ત્રોશાસ્ત્ર અનુપમ હોય છે પાપમાં બ્રહ્મકલ્પમાં રહેનારા લોકાતિત દેવો આવી પ્રભુને કહે છે કે "ભગવાન! હવે અવસર થયો છે, તીર્થ પ્રવર્તાવો" એ વાક્યથી નિદ્રામાંથી જાગેલા રાજાની પેઠે પ્રભુ તરત સાવધાન થાય છે અને તુરત જ સાવતરિક દાન દેવાનો આરંભ કરે છે જેને જે વસ્તુનો ખર્ચ હોય તે માગી લેા એવી ઉદ્દેશ્યપણા દેવો કરે છે અને કહે હાથે લોકોને સોદા, રત્ન, મણિ માણેક, વસ્ત્ર, આભરણ, હાથી, ઘોડા વિગેરેનું મહાદાન આપે છે વર્ષ સુધી આગુ વિરાળ દાન આપવાથી તીર્થકરનો પ્રીતિપટલ આખા વિશ્વમાં વાગે છે ત્યાર પછી તેઓશ્રી દીક્ષા લે છે તે વખતે દેવો આઠ દિવસનો મહોત્સવ નીચેર દ્વીપે કરે છે તીર્થકર પોતાને હાથે જ દીક્ષા લે છે મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે બ્રહ્મજ્ઞ, યતિ ધર્મ પાળવા તૈયાર અને દ્રવ્ય દેન કાળ અને ભાવપર મમતા રાખનાર તીર્થકર પૃથ્વીપર નિહાર કરે છે અને પ્રાપ્ત થતા સર્વ પરીપક્ષ અને ઉપસર્ગો સદન કરે છે બાલ અને અવરનો સર્વ પરિનહ ત્યાગી આવી રીતે નિઝાય થયેલા તીર્થકર મૈત્રી પ્રમોદ કરણા અને માધ્યસ્થ ભાવની સ્થિરતાને પરિણામે અને જ્ઞાના, માનસાન, માયાલાગ, લોભલાગને લીધે જે ઔદાર્ય, જાણીયું ધૈર્ય, મર્યાદિત આર્યત્વ, દયાશુલ્ક, અનુદત્તત્વ, સદાચારીત્વ, મન વચન કાયાનુ એકત્વ, સત્યત્વ, સર્વજન હિતેન્દ્રિયત્વ, પ્રભુત્વ, ચિત્તેન્દ્રિયત્વ, ગુણરાગત્વ, મમતારહિતત્વ, સમાનભાવીત્વ, નિર્ભયત્વ, નિર્દોષત્વ હોય છે તેણે પણ લોકમાં કોઈપણ દેવ અસુર કે મનુષ્યમાં

વિતક અનુભવ શિખ્યને કહે છે કે તમે છ રાજ્યોનું અવલોકન કરી તેની વિગતવાર હકીકત આપને જણાવવા અને પુકમ આપ્યો હતો તે પ્રમાણે જઇને મેં જે જોયું અને સાંભળ્યું તે મેં આપને આ પ્રમાણે વિગતવાર જણાવ્યું છે

તેવામાં આવડ નથી. વિદ્યાર કરવા અને વપ કરવા આખરે પ્રમુને કેવલજ્ઞાન (સર્વજ્ઞ જ્ઞાન) થાય છે તે વખતે વીયકર નામકર્મની પ્રકૃતિનો ખરાબર મહિમા પ્રત્યક્ષ થાય છે તે મહિમાનુ અન કાઠક દિગ્દર્શન કરીએ વીયકરો જે રચણે ખીરાજવાના હોય છે તે રચણે વાયુકુમારના દેવો એક યોજનપ્રમાણ પૃથ્વી સાફ કરે છે મેઘકુમાર દેવો સુખી જળ છાટિ છે, જલકુમાર દેવો પાચ વહુના કૂહની વૃદ્ધિ કરે છે વ્યતર દેવો એક યોજનમા મણિ રત્ન સુવર્ણમય પીઠ બાધે છે જે માનિક દેવો મણિના કાચરાથી વિરાજિત તથા પતાકા તોરણ ધન પૂતળાઓથી નડિત પ્રથમ રત્નનો ગઠ કરે છે એ પ્રથમ ગાની ફરતો રત્નમય કાચરાથી ચોભતો ચાર દરવાજાવાળો મધ્ય ગઠ ન્યોતિષ દેવો કરે છે એ બીજા ગઠની ફરતો સોનાના કાચરાથી વિભૂષિત ચાર દરવાજાવાળા ત્રીજો રૂપનો ગઠ ભુવનપતિના દેવો કરે છે એવી જ રીતે અચોક વૃક્ષ, રત્નમય પીઠ, દેવહર, આસન વિગેરે બીજા દેવો વીયકર નામકર્મના પ્રસાવથી કરે છે વીયકર ચાલે છે ત્યારે નવ કમળની યોજના દેવો કરે છે જેના ઉપર પચ મૂળી પ્રભુ ચારે છે સમવસરજીમા દાખલ થતા પ્રભુનું દેશન ચારે બાજુથી થવા માટે તેમના ત્રણ રૂપો દેવો બનાવે છે પ્રભુ પૂર્વ સન્મુખ બેસે છે હતા ચારે દ્વારથી આવનારને અદર આવતા જ પ્રભુનું દર્શન થાય છે કરોડો દેવોથી પરવરેલા પ્રભુ ખાર પ્રકારની સભા સમક્ષ દેશના આપે છે, કૃતકૃલ યથેલા પ્રભુ મોક્ષમાનો પ્રકાશ કરનારી દેશના આપીને પૃથ્વીપર વિદ્યાર કરે છે તેમા તેમનો હેતુ પરોપકાર કરવાનો જ હોય છે અતિશયથી વિરાજમાન વાગીશ્વરજીવ અઢાર દોપરદિત અનવ સંજિતના ધણી જગતના નાથ વીયકરો ખરેખર ધ્યાન કરવા યોગ્ય હોય છે વીયકરો મિથ્યાત્વનો નાશ કરે છે અને જૈન સાસનનો ડહો જગતમા વગાડે છે વણવાથોય પદાર્થોના વિસ્તાર કરે છે અને સસારમા ભ્રમણ કરાવનારા કુબોધને ભેદ છે અને ભ્રમ પ્રાણીઓના મનમા પ્રતિ બોધ કરે છે ઉવટે બાકીના ચાર અધાતિ કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષે લય છે અને ત્યા અનવ સુખનો અનુભવ કરે છે સર્વ દેવમનુષ્યના ભૂતલવિધ્યના સુખોનો સરવાળો કરીએ તેથી અનવગણ્ય સુખ મોક્ષમા છે ઉપમાત્મમ પુરુષેનુ આડ લક્ષણ સાક્ષ્ય કાર બતાવે છે વીયકરો જૈન ધર્મેમા ખાસ મહત્વનો ભાગ ભજવતા હોવાથી તેમના સબધમા વિસ્તારથી નોંઠ લખવામા આવી છે

૧ વાચનારને ચાદ દરો કે પ્રકરણ ૧૦ ની આખરે પૃ ૧૫૬૬-૬૭ મા અપ્રભુદ્ધ શિખ્યે વિતક નામના અનુચરને પદ્મપુત્રના રાજ્યનું નિરીક્ષણ કરવા મોકલ્યો હતો તેણે પાછા આવી જે રિપોર્ટ ક્યો તેનો સમાવેશ પૃ ૧૧ થી ૧૫ સુધીમા ક્યો આ વાર્તા ઉત્તમસૂરિએ હરિકૃષ્ણાર પાસે કહેવા માટી છે ઉપદેશને અગે આ અતરંગ રાજ્યનો પ્રપચ જતાવવાનો પ્રસંગ હતો ઉત્તમસૂરિ નવા પ્રકરણમા તેજ વિષયને સ્પષ્ટ કરશે, તે પહેલા શરૂઆતમા અપ્રભુદ્ધની વિચારણા ચાલશે આ પ્રમાણે હકીકત લખમા રાખવી

પ્રકરણ ૧૬ મું.

હરિ અને ધનશેખર.

પર પ્રભાણે વિતર્કે છ પુરુષોની વાર્તા કરી તે સાભ
ળીને અપ્રભુદ્ધ શિષ્ય પોતાના મનમાં વિચાર કરવા
લાગ્યો.^૧

અપ્રભુદ્ધની પર્યાલોચના.
સિદ્ધાન્ત પ્રસાદથી સુખદુઃખ જ્ઞાન.
સર્વ સશયોનો સંપૂર્ણ નાશ.

અહો ! મહાત્મા સિદ્ધાન્તે અગાઉ મને જે વાત કરી હતી તે
સર્વ આ તો બરાબર સાબીત થઈ આટલા ઉપરથી જણાય છે કે
સિદ્ધાન્ત મહાગયના કહેવામાં જરા પણ ફેરફાર કે વિરોધ નહોતો.
મિદ્ધાન્તમહાત્માએ મને વાતચીત દરમિયાન કહ્યું હતું કે એ અતરંગ
રાજ્ય સુખ અને દુઃખ બંનેનું ઝરણુ થાય છે, પાત્રવિશેષે જે પ્રાપ્તી
એ રાજ્ય સારી રીતે પાળે તેને તે રાજ્ય સુખનું કારણુ થાય છે
અને જે તેને ખરાબ રીતે પાળે તેને તે જ રાજ્ય દુઃખનું કારણુ થાય છે
રાજ્ય તો એક જ છે પણ દરેક વ્યક્તિ તેને કેવી રીતે પાળે છે તેના
ઉપર તેના સુખદુઃખનો આધાર રહે છે વિતર્ક મને અત્યારે જે વાર્તા
કહી સભળાવી, પોતે નજરે છ વર્ષ સુધી જે હકીકત જોઈ તેનું જે વર્ણન
કર્યું, તે એ જ હકીકત બતાવે છે સિદ્ધાન્ત જે વાત બતાવે તેથી ઉલટી
હકીકત કે તેમાં ફેરફાર હોવાનો સભાવ જ કેમ હોઈ શકે ? કારણ કે

૧ અહીં બે રા. એ સોસાયટિવાળા મૂળ પુસ્તકનું પૃ ૬૫૨ થર થાય છે

૨ અહીં પૃ ૧૫૫૮-૫૬ માં અપ્રભુદ્ધ અને સિદ્ધાન્ત વચ્ચે જે વાતચીત નહ
છે તે જરા વાચી જવી

વિતક મને જે હકીકત કહી તે પરથી જણાય છે કે તે જ રાજ્ય 'નિકૃષ્ટને અને 'અધમને દુ ખતુ કારણ થયુ નારણ કે તેઓએ એ રાજ્ય ઘણી ખરાબ રીતે પાળ્યુ અથવા ચોતાતુ રાજ્ય ઓળખી પપુ રાખ્યા નહિ, વળી એ જ રાજ્ય 'વિમધ્યમને અલ્પ ગુખતુ કારણ થયુ, કારણ કે એ પપુ રાજ્યની બહારના ભાગમાં જ મોટે ભાગે રહ્યો અને રાજ્યને મદમદ સહજ પાળ્યુ, વળી તે જ રાજ્ય 'મધ્યમરાજને લાખા વખતના ગુખતુ કારણ થયુ કારણ કે એણે રાજ્યની અદર પ્રવેશ કરીને કાઇક આદર પૂરક તેની પાલના કરી, વળી તે જ રાજ્યને બહુ મુંદર રીતે પાળવાથી ઉત્તમરાજ અને વરિષ્ઠને તે સર્વ પ્રકારના ગુખો આપનાર થયુ આ છ રાજ પૈકી પ્રત્યેકનુ એક એક વર્તતુ રાજ્યપાલન સમજવાથી હુ તો બધી હકીકત ખરાખર સમજી ગયો, જાણી ગયો, નારણ કે કાલા માપુસોએ કહ્યું છે કે " જે માપુસે ખારીક અવલોકન કરીને એક સપ્તસર (વર્ષ) જોયો હોય અને એકવાર જેણે ઇચ્છાપૂર્વક તેની સેવના કરી હોય, તેણે આખી દુનિયાને ખરાખર જોઇ લીધી છે એમ જાણવુ, કારણ કે દુનિયાના ભાવો ફરી ફરીને એવી રીતે જુદા જુદા સમયે બન્યા જ કરે છે." સિદ્ધાન્ત મહાત્માની મેહરખાનીથી મુખ અને દુખના હેતુઓ કયા છે, કેવી રીતે રહેલા છે અને તે ગ્રાહીપર કેવી રીતે કામ કરે છે તે મારા જાણવામાં આવી ગયુ અને મારી અજ્ઞતા હતી તે દૂર થઇ નઇ

આવી રીતે એ અપ્રચુર શિષ્ય જે પણ એક રાજ જ હતો તેને ઘણો સતોષ થયો, તેના અતરાત્માને ઘણો આનંદ થયો અને જ એ રાજ્યોનો વિચાર વારવાર કરતા, તે પર પર્વાલોચના કરતા અને તે સબધી પૃથક્કરણ કરતા તે નિશ્ચિત થયો, આનંદમાં આવી ગયો, શાંતિ પામ્યો.^૫

* * * *

* * * *

૧ જુઓ પ્રકરણ ૧૧ મુ આહ પ્રસ્તાવ

૨ જુઓ પ્રકરણ ૧૨ મુ આહ પ્રસ્તાવ

૩ જુઓ પ્રકરણ ૧૩ મુ આહ પ્રસ્તાવ

૪ શાસ્ત્રકાર અ યન કહે છે કે જેણે એક ભાવ સર્વથા જાણ્યો તેણે સર્વ ભાવો જાણ્યા એમ સમજવુ

૫ ઉત્તમસુરિએ હરિરાજ પાસે ૫ ૧૫૫૬ થી ૯ ઉપદેશ શરૂ કર્યો હતો તે બન્ન પૂરા થાય છે જુઓ પ્રકરણ નવમાનો છેલ્લો ભાગ ૫ ૧૫૫૫-૫૭

કથાનક રહસ્ય.

સૂરિનું વિવેચન.

હરિરાજની શકા.

ઉત્તમસૂરિ હરિરાજપ્રત્યે ઉપદેશ આગળ ચલાવતા કહે છે કે -

“હરિરાજ! પ્રસંગાનુસાર તને ઉપર પ્રમાણે મેં વાત કહી, હવે એના ઉપરથી તારે તો સાર કાઢવાનો છે, આખી વાર્તાનું રહસ્ય શું છે, તે પણ તને કહી સમજાવું તે તું બરાબર લક્ષ્યમાં રાખજે

પેલા મહામોહ વિગેરે શત્રુઓ અને પેલી દૃષ્ટિયોગિની જેવી રીતે નિકૃષ્ટ અને અધમને મહાદોષો કરનાર થઈ પડ્યા, તેમને ભયકર ત્રાસ આપનાર અને મહા અધમ ગતિએ લઈ જનાર થઈ પડ્યા, તેવી જ રીતે બીજા પણ અતરંગ લોકો સાચી સમજણ વગરના પ્રાણીઓને હેરાન કરનારા થાય છે, તેમને અનેક પ્રકારના ત્રાસ આપે છે અને તે સમજી પણ ન શકે તેવી સ્થિતિમાં તેમને મૂકી દે છે વળી રખડતા ધનશેખરને તેના પાપી ભિત્રોને લીધે પીડા પામતો સામળીને તે સવાલ ક્યો હતો કે ‘શુ પ્રાણીઓ બીજાના દોષોથી દોષિત થાય છે, પીડા ખરે છે કે જે નિયમને અનુસારે અત્યારે ધનશેખર ભિત્રોના દોષથી હેરાન થાય છે, પીડાય છે? તો તેના જવાબમાં હવે તારા જ્ઞેવામાં આવ્યું હશે કે એવા અતરંગ ભિત્રોના દોષથી જ ધનશેખર આવા પ્રકારની ચેષ્ટા કરે છે

ઉપર પ્રમાણે જવાબ સામળીને વળી હરિરાજએ પૂછ્યું “સાહેબ! એ બાબતમાં મારા મનમાં સશય હતો તે તો બરાબર નીકળી ગયો, પણ મારા મનમાં વળી એક વધારે સંદેહ છે તે પણ આપ દૂર કરો. આપે કર્મપરિણામ મહારાજના છ પુત્રો બતાવ્યા તે પુત્રો જ્યારે અહીંથી વિદાય થઈ જાય ત્યારે પછી શુ થાય છે? શુ એ છ રાજ્યો જ થયા અને બીજા નહીં થાય? અથવા વારંવાર એવા રાજ્યો થયા જાય છે? આ બાબત આપ મને વિસ્તારથી સમજાવો.”

કર્મપરિણામનો પરિવાર.

ઉત્તમ સૂરિ-પાચમાં પુત્ર,

સ્વસર્વેદનનું નિવેદન.

ઉત્તમસૂરિએ હરિરાજને જવાબ આપતા કહ્યું “આ સસારમાં નાના પ્રકારના આકાર ધારણ કરનાર ચર અને સ્થિર જે કોઈ પ્રાણીઓ છે,

૧ જુઓ પૃ ૧૫૫૬

૨ ચર અને સ્થિર માટે જૈન પરિભાષામાં ‘ત્રસ’ અને ‘સ્થાવર’ શબ્દો વપરાય છે એકઉદ્વિયથી માંડીને પાચઉદ્વિય સુધીના સર્વ જીવો અનેક આકારો લે છે, દેહ ધારણ કરે છે તે આ ‘ચર અને સ્થિર’ શબ્દોમાં સમાવેશ થઈ જાય છે માત્ર કર્મસુક્ત ‘... રહેલા જીવો જ બાકી રહે છે

જે જે દેહધારી છે, દુકામા જે સર્વ જીવો સસારમા છે તે સર્વે પરમાર્થ નજરે સત્ય વસ્તુસ્વરૂપે કર્મપરિણામરાજના પુત્રો છે અને તે સર્વના જૂદા જૂદા આકારોનો સમાવેશ ઉપર જે છ પ્રકારના પુત્રો જણાવ્યા તેમા થાય છે, એમા જરા પણ સસાય રહે તેવું નથી તેઓ જાય છે ત્યારે તે જ રાજ્ય તેમના જેવા જ બીજા છોકરાઓને કર્મપરિણામ આપે છે અને તે નવા આવનારા છોકરાઓ વળી તે રાજ્ય ભોગવે છે, એ નવા આવનારા છોકરાઓના નામો પણ નિકૃષ્ઠ અધમ વિગેરે થાય છે અને નામપ્રમાણે તેઓને મુખદુ ખના સર્વ કારણો અનુક્રમે આવી મળે છે અને એ નામોના ગુણ પ્રમાણે તેઓ આગળ વધે છે અને તેઓનો વિકાસ કે સકોચ એવા જ પ્રકારનો થાય છે રાજન્! એ કર્મપરિણામરાજના બીજા છોકરાઓ દૂર રહો, એમની વાત હાલ બાબુ ઉપર રાખો, હું પોતે જ કર્મપરિણામરાજનો એક પુત્ર છું એમ તું જાણુ ઉપર કથાનક પ્રસંગમા^૧ ઉત્તમ નામનો પાત્રમો પુત્ર આવ્યો હતો તે તારા હૃદયમા હશે, એને કર્મપરિણામરાજએ એક વર્ષ માટે રાજ્ય આપ્યું હતું તે પણ યાદ હશે, ત્યાર પછી સિદ્ધાન્તે બતાવેલા માગ એ પાત્રમો પુત્ર ચાલ્યો હતો,^૨ તેની સાથે અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય નામના અનુચરો થયા હતા, એને જે રાજ્ય કરવાની પૂર્વ ક્રિયા સિદ્ધાન્તે બતાવી હતી તે સર્વ તેણે કરી હતી અને ત્યાર પછી તે અતિ સુદર અતરંગ રાજ્યમા દાખલ થયો હતો, તેણે રાજ્યમા દાખલ થઇને પોતાના આખા શત્રુવર્ગને મારી નાખ્યો હતો અને ચારિત્રરાજ અને તેના આખા લઈકરની બરાબર પોપણા કરી હતી તે સર્વ તને યાદ હશે, તે પાત્રમો ઉત્તમરાજ નામનો પુત્ર હતો તે હું જ છું એમ સમજ અને એ રાજ્ય ભોગવતો આ સહાય કરનારા સાધુઓ સાથે અહીં આવી પહોંચ્યો છું એમ તું જાણુ મેં અગાઉ એ પાત્રમા ઉત્તમ રાજ્યના જે ગુણો (૧) તારી પાસે વિસ્તારથી વર્ણવ્યા હતા, તેને જે જે પ્રકારનું મુખ (૨) હતું અને ચવાનું હતું એમ જણાવ્યું હતું, તેની જે જે મહાન વિશ્વતિઓ (૩) તને ગણાવી હતી, એની જૂદા જૂદા પ્રકારની ચેષ્ટાઓ (૪) તને સબજાવી હતી તે સર્વ ગુણો, તે સર્વ મુખો, તે સર્વ વિશ્વતિઓ અને તે સર્વ ચેષ્ટાઓ મારા સર્વધમા અત્યારે જ વર્તે છે, અને રાજન્! એ સર્વધમા જરા પણ રાકા નથી અત્યારે હું અતરંગ રાજ્ય કરૂં છું અને ભક્તિભાવમા નમ્ર થયેલા દેવ તાઓ વારવાર દુ 'સુધુગણેથી બરેલો છું' એવી રીતે ધન્યતાપૂર્વક

૧ જુઓ પ્રકરણ ૧૪ મું ચાલુ પ્રસ્તાવ.

૨ જુઓ પૃ ૬૫૬૮ થી આગળ

મારી મૃતુતિ કરે છે (આ (૧) ગુણને અંગે વાત થઈ) સ્વાર પછી (૨) સુખના સબધમા વાત કરૂં તો મને પેતાને મારા મનમા મારા અતરમા એવો આત્મિક સુખનો અનુભવ થાય છે અને સંન્ય કરતી વખતે જ મને એવો સુખનો ઉપલોગ થાય છે કે તેનું વર્ણન કરતું અશક્ય છે, તેનું ગમે તેટલું વિવેચન કરૂં તો પણ તેનો પાર આવે તેમ નથી વળી મારી (૩) વિભૂતિ (સપત્તિ)ના સબધમા તને વાત કરૂં તો મારે જણાવવું બોધ્યું કે મારી પાસે રત્નો (આત્મિક)ના તો મોટા મોટા ઢગલા છે અને ચારે પ્રકારના (આતરંગ) લશ્કરનો જો તને ખ્યાલ આપવા ધારૂં તો તે માત્ર ‘અમખ્યાત’ શબ્દથી જ અપાય તેમ છે, મતલબ મારૂં ચતુરંગ લશ્કર એટલું મોટું છે કે તેની સખ્યા જ થઈ શકે તેમ નથી, તેના પાર પમાય તેમ નથી આ મારી વિભૂતિને અંગે વાત થઈ મારી (૪) ચેષ્ટાઓને અંગે તને વાત કરૂં તો સંક્ષેપમા સિદ્ધાન્તમહાત્માએ ઉત્તમરાજની વાત કરતા તેની જે સર્વ ચેષ્ટાઓ કહી હતી તેવી સર્વ ચેષ્ટાઓ મારી છે, મારા અનુયાયી અને વર્તીના તે પ્રમાણે છે એમ તું સમજ જેવી રીતે કર્મપરિણામનો ઉત્તમ નામનો પુત્ર કહ્યો હતો તેવો હું યથા છું તેવી જ રીતે બીજા નિકૃષ્ટ ત્રિગેરે તેના છોકરાઓ સસારમા જન્મેલા જ છે એમ તારે સમજવું એ રાજ્ય એક પ્રકારનું છે, વળી ગ્રાણીઓ અનેક દેખાય છે અને પ્રવાહમા કોઈ પણ પ્રકારનો ખાચો નાખ્યા વગર એક સાથે સર્વ ગ્રાણીઓ એ રાજ્યને ભોગવે છે સંન્યનો પ્રવાહ ચાલે છે અને પ્રત્યેક ગ્રાણી એક સાથે એકી વખતે તેને ભોગવે છે. આ પ્રમાણે હઠીકત છે એનું બરાબર અવલોકન કરવાથી તને તે સ્ફુટ રીતે સમજાઈ જશે હવે તારે એ સબધમા કાંઈ વધારે ખુલાસો પૂછવો હોય તો ખુશીથી મને પૂછી લે ”

હરિકુમારની સાવધાનતા.

પથમરાજ્યે પ્રયાણેન્દ્રા.

દીક્ષા લેવાનો પ્રસિદ્ધ માર્ગ.

આચાર્ય ભગવાનના વચનમા રહેલા ભાવાર્થને બરાબર સમજીને હરિરાજાએ વળી પાછો સવાલ કર્યો “ભગવન્ !” જો પરમાર્થનજરે સર્વ દેહધારી ગ્રાણીઓ જેઓ આ સસારમા ભ્રમણ કરી રહેલા છે તે કર્મપરિણામરાજના જ છોકરાઓ છે, જે કર્મપરિણામરાજ એ સર્વ ગ્રાણીઓને તેઓની અતરંગ ભૂમિ ચિત્તવૃત્તિ નામની છે તેનું રાજ્ય આપે છે, એ મહાભૂમિને કે એક જ પ્રકારની છે છતાં પાન-

વિશેરે જેને રાજ્ય આપવામા આનુ હોય તેને લઈને તે જૂદા જૂદા પ્રકારના આકાર ધારણ કરે છે અને તે જૂદા જૂદા આકારોને લઈને તે અનેક પ્રકારના મુખદુ ખના કારણબૂત થાય છે, જે એવી હકી કત હોય તો પછી અમે પોતે (હુ) પપુ કર્મપરિણામરાજના પુત્ર જ છીએ એમ જણાય છે । અને જે તેમ હોય તો અમને પણ એ રાજ્ય બરાબર લાગુ પડતુ અને મળી ગયેલુ હોવુ જોઈએ એમ જણાય છે ”

સૂરિમહારાજે જવાબ આપતા કહ્યું “રાજન્ ! તે બરાબર હકી કત કહી, તારા સમજવામા વાત સ્પષ્ટ આવી ગઈ જણાય છે તે જે ઉવટનો નિશ્ચય બતાવ્યો તે તદ્દન સાચો છે એ રાજ્ય સર્વને બરા બર લાગુ પડે છે, સર્વને એ રાજ્ય મળે છે અને તને પણ રાજ્ય મળેલુ જ છે અગાઉ મેં વિમધ્યમનુ રાજ્ય વર્ણવ્યુ હતુ તે પ્રમાણે અત્યારે તુ રાજ્ય પામે છે, માત્ર એ રાજ્યને તુ જોઈ શકતો નથી એતુ કારણ એ છે કે રાતદિવસ તુ ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણ વર્ગોને સાધે છે પપુ એ એવી રીતે સાધે છે કે એક બીજાને અર સ્પર્શ વાધો ન આવે તને યાદ હશે કે અગાઉ વિમધ્યમ રાજ્યનુ લક્ષણ મેં એજ કહ્યુ હતુ કેમ હવે તારા ધ્યાનમા તે વાત બરાબર આવે છે ? ”

હરિરાજ—“મારે આ વિમધ્યમનુ રાજ્ય નથી જોઈતુ એ રાજ્યથી સર્વ ! હાલ આપ જે ઉત્તમરાજ્ય જોખવો છે તે મને પણ આપો ”

ઉત્તમસૂરિ—“રાજન્ ! એ વાત તો ઘણી સારી કરી, પણ એક વાત સામળ એ રાજ્ય જેવી રીતે આ સાધુઓને મળ્યુ છે તેવી રીતે જ મેળવી શકાય છે, એ રાજ્ય મેળવવાનો બીજો કોઈ ઉપાય નથી તેઓને એ રાજ્યને અગે કેવી વાત બની હતી તે તને જણાવુ જ્યારે અગાઉ તેઓના મનોહર અતરંગ રાજ્ય સર્જાવી વાત મેં તેમને કરી હતી ત્યારે તેઓ પણ એ રાજ્ય મેળવવા માટે ઘણી જ હોંસ વાળા થઈ ગયા હતા અને અત્યારે જેમ તને એ રાજ્ય મેળવવાની ઘણી ઇચ્છા-અભિલાષા થઈ છે તેમ તેઓને પપુ થયુ હતુ, તે વખતે મેં એ સર્વ લાભાકાંક્ષીઓને જણાવ્યુ હતુ કે ભગવાનના મતમા દીક્ષા

લીધા વગર એ અતરંગ ભૂમિનું ઉત્તમ રાજ્ય પ્રાપ્ત થઈ રાકે તેમ નથી પણ તેઓએ સર્વ પાપોને નાશ કરનારી દીક્ષા લીધી અને તેને પરિણામે તેઓએ સર્વ સુખનું સ્થાન એ ઉત્તમ મહારાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું રાજનું! તેને પણ એ ઉત્તમરાજ્ય પ્રાપ્ત કરનાની ઇચ્છા હોય તો તારે પણ આ ભાગવતી દીક્ષા લેવી "

હરિરાજ—“મહારાજ! જે એટલું જ માત્ર કરવાથી એવું મોટું મહાસુખદાયી રાજ્ય મળી જતું હોય તો પછી એ બાબતમાં વિલબ શો કરવો? એની બાબતમાં તે વળી જરા પણ ઢીલ કરવી યોગ્ય ગણાય ખરી? માટે મારા ઉપર કૃપા કરીને મને ભગવાનના મતની નાની દીક્ષા આપો, એમાં જરા પણ ઢીલ ન કરો "

હરિરાજને દીક્ષા.

શાર્દૂલકુમારને રાજ્ય.

પચમ રાજ્યની પાલના.

રાજાના આવા વચન સાંભળીને સૂરિ મહારાજના નેત્રો આનંદથી વિકસર થયા તેઓ બોલ્યા “રાજનું! તે બહુ મુંદર વાત જરી! આ મહાન રાજ્ય ઘણું મુંદર છે, મહા સુખપરપરા આપનાર છે અને દીક્ષા લેવાથી તે મળી શકે તેવું છે, એવી હકીકત જાણીને કયો સમજી માણસ તે લીધા વગરનો રહે? થોડા માટે વધારેને ખોઈ બેસવાની વાત તે કોઈ ડાહ્યો માણસ કરે ખરો કે? વળી તું ભગવાનના મતની દીક્ષા લેવાને ખરેખરો લાયક છે એ બાબતમાં જરા પણ શંકા લાવવા જેવું નથી વળી જે ગ્રાહી એને પાત્ર (લાયક) ન હોય તેના સબધમાં અમે પ્રયત્ન પણ કરતા નથી તું પાત્ર છે માટે ખુશીથી એ દીક્ષા લે અને પરિણામે અક્ષય આનંદનું પાત્ર થા "

શુરમહારાજે જે વચન કહ્યા તેને હરિરાજએ તે જ પ્રકારે સ્વીકાર્યા અને તુરત જ પોતાના મહાવિવેકી મત્રી અને મેનાપતિ સાથે પૂરતો વિચાર કરીને રાજ્ય ઉપર પોતાના શાર્દૂલ નામના પુત્રને સ્થાપન કરી દીધા તુરત જ મોટો મહોત્સવ શરૂ કર્યો, જિનેશ્વર ભગવાનના મંદિરમાં ઠાઠમાઠથી આઠ દિવસ સુધી મહોત્સવ (અઠાઈ મહોત્સવ) કર્યો, દ્રવ્ય વિગેરેની અભિલાષાવાળા અર્થોર્વર્ગને મોટા દાન આપ્યા, શુરમહારાજની મહા ખૂબ કરી, વડીલવર્ગને માન આપ્યું, આખા નગરના સર્વ લોકોના આનંદમાં સર્વ પ્રકારે ખૂબ વધારો કર્યો અને તે વખતે કરવા યોગ્ય સર્વ ઉચિત ક્રિયાઓ કરી, જરૂરી કાર્યા

આટોપી લીધા અને ફરજોનો ટુકમા પપ્પુ મુદાસર રીતે વ્યવસ્થા કરી લીધો ત્યાર પછી પોતાની વહાલી સ્ત્રી અધૂરમજરી, અનેક ઉત્તમ રાજાઓ તેમ જ બીજા પ્રધાનવર્ગ સાથે પોતે નગર બહાર નીકળ્યો, સસાર બહાર નીકળ્યો અને વિધિપૂર્વક ઉત્તમસૂરિપાસે સર્વોચ્ચ દીક્ષા લીધી નિરતર આનંદ આપનાર સુંદર રાજ્ય હરિરાજાએ પ્રાપ્ત કર્યું તેના આનંદમા લીન થઈ મહાભાગ્યશાળી તે રાજા રાજ્યમા વધારો કરતો પૃથ્વી ઉપર વિતાર કરવા લાગ્યો * *

લોભથી લલચાયેલ ધનશેખર,

દ્રવ્ય લોભથી ભૂમિ ખનન,

વૈતાળથી થયેલો વધ.

સસારીજીવ પોતાનું ચરિત્ર આગળ ચલાવતા અગૃહીતસંકેતાને ઉદ્દેશીને કહે છે—

અહો અગૃહીતસંકેતા ! મારી સાથે તો પેલા મારા મિત્રો મૈથુન અને સાગર મજબૂત દોસ્તીથી વળગી રહ્યા, તેમણે મારો છોટો છાઓ નહિ અને હું તેમનાથી છોટો થઈ શક્યો નહિ, પરિણામે તેમણે મારી પાસે અનેક પ્રકારના નાટકો કરાવ્યા. પૈસા મેળવવાની ઇચ્છાથી અને ધન ઉપર અત્યંત લોભથી રહેતાથી હું તો ઘણા દેશોમા ત્યાર પછી રખાઓ અને અનેક પ્રકારના કલેસોમા મારી જાતને રગદોળીને આ દેશમાથી પેલા દેશમા અને એક નગરમાથી બીજા નગરમા રખાયા કર્યો

એવી રીતે અનેક ગામો અને દેશોમા ફરતા ફરતા એક વખત હું મહા ભયકર જંગલમા આવી પહોંચ્યો અને તે વખતે ઘણો થાક લાગેલો હોવાથી એક બીલીના ઝાડ નીચે આરામ લેવા માટે હું બેઠો મેં જરા ઉપર નજર કરી તો બીલીના ઝાડની સાખામાથી એક અકુરો (વડવાઈ જેવો) ફૂટીને જમીન સુધી ગયેલો હતો, તેના લક્ષણ પ્રમાણે તે પ્રરોહની નીચે જરૂર વન હોવું જ બેઠાએ એવો મારા મનમા નિર્ણય થયો. 'બીલીના ઝાડનો પ્રરોહ જમીન સુધી ગયો હોય ત્યા નિધાન દાટેલું હોય છે એમ કહેલું છે એવી મને ખબર હતી તેથી ઉપર પ્રમાણે નિર્ણય હજી તો મારા મનમા થાય છે ત્યા તો અદરથી મારા સાગરમિત્રે પ્રેરણા કરી કે “મિત્ર ધનશેખર ! આ નિધાનને

(યુક્ત દાટેલા બહારને) જોદીને બહાર કાઢ ” મિત્રની પ્રેરણાથી મને થાક લાગેલો હતો છતાં આરામ પાપુ લીધા વગર મેં તો એકદમ જમીનને ખાલુવા માડી, વધારે ડાંડું જોદતા એ જમીન મહા મુશ્કેલી રત્નોથી ભરેલી જણાઈ, આરિઝીથી તપાસ કરતા એક મોટો ઘડો અનેક મહા તેજસ્વી રત્નોથી ભરેલો દેખાયો, રત્નો એવા તો પાણીવાળા હતા કે તેની પ્રભા (lustre) થી ચારે તરફ પ્રકાશ થઈ રહ્યો હતો. આવા સુદર રત્નોથી ભરેલો ઘડો જોતા મારા આનંદનો ઝાંઝા પાર રહ્યો નહિ, મારી શુભમા પાણી છૂટના લા યુ, મારા આખા શરીરે પર એવો થઈ ગયો, મારી આખો હૃદયથી પ્રકુલિત થઈ ગઈ અને મારા આખા શરીરે રોમાન્ચ ખરા થઈ ગયા હુ તો માગ સાગમિત્રની પ્રેરણાથી તેને એકદમ લેવા ગયો ત્યાં તો ચારે દિશાએને ફાડી નાખે એવો મોટો ભયંકર અવાજ થયો અને એ જ જમીનમાથી કાળસ્વરૂપ અત્યંત ભયંકર મોટો વૈતાળ ઉત્પન્ન થયો, બહાર નીકળી આવ્યો એની આખો માથો અગ્નિના ભડકા બહાર નીકળતા હતા, એના મુખમાથી ‘દિર દેર’ ના ભયંકર અવાજ નીકળ્યા કરતા હતા, એની અત્યંત ભયંકર લાખી દાઢો બહાર નીકળી આવેલી હતી અને એનું મુખ જમરાજથી પાપુ વધારે ભયંકર હતું, એ એટલો ભયંકર અને ઘીંહામળો હતો, એના આખા શરીરનો દેખાવ એવો ભયંકર હતો કે એને જોતા જ ગાત્ર ગળી જાય, એના સામી નજર કરતાં પ્રાણી બળુ બળુ થઈ જાય અને એનો સ્વર સામજતા કાન ફાટી જાય તેને જોતા મેં મોટેથી રાડો પાકવા માડી, પોકારો કરના માથા, રડવા માથું, પાપુ તે ન ગાપુકારતા તેણે મને પોતાના મોઢામા લઈને બળાત્કારથી કંકણટ કરતા ફાડી નાખ્યો.

*

*

*

તે વખતે જે ગોળી મને ધનશેખર થતી વખતે ભવિતવ્યતા તરફથી આપવામા આવી હતી તે પૂરી થઈ રહી એટલે એ જ ભવિતવ્યતાના પ્રતાપથી અગાઉની માફક પાછો હુ પાપિષ્ઠનિવાસ નગરીના સાતમા પાસામા ગયો (સાતમી નરકે ગયો) અહો સુદરમુખી અગ્રહીતસંકેતા ! એ સાતમા પાસામા અનેક પ્રકારના મહાભયંકર હુ જો અનુભવીને લાથી બહાર નીકળ્યો ત્યારે વળી એ ભવિતવ્યતાના બળથી ત્યાર પછી અનેક સ્થાને હુ રખડ્યો, મેં બહુ પ્રકારના હુ જો અનુભવ્યા અને મારે માથે થવામા કાંઈ બાકી ન રહી મારા તે હુ જોતું હુ તારી પાસે કેટલું વર્ણન કરું ? ટુંકામા કહું તો આ દુનિયામા એવું કોઈ પાપુ

દુ ખ નથી કે જે હું લોગવ્યા નગર રહ્યો હોઈ ! મારે માથે સર્વ પ્રકારના દુ ખો પડ્યા અને મારે તે સહન કરવા પડ્યા

આવી રીતે અનેક પ્રકારના દુ ખો સહન કરતા કરતા મારાથી વાઈ ગુમ કર્યા થયા તેના પ્રતાપે એક વખત મારી એ ભવિતવ્યતા ભાર્યાએ મને કહ્યું “ નાથ ! આર્યપુત્ર ! એક સાદ્ગ્રાહ નામનું નગર છે, બહુ મુંદર છે, સારી રીતે પ્રખ્યાત છે અને બહિરંગ પ્રદેશમાં આવેલું છે અગાઉ જેમ બીજા નારોએ ગયા હતા તે પ્રમાણે ત્યાં જવા માટે પ્રયાણ કરો ’ મારે તો મારી એ પત્નીના હુકમ માનવાનો જ હતો, માટે તેની પાસે કાંઈ આવડતું જ નહોતું એટલે દેવીના હુકમ માથે ચઢાવ્યો તે વખતે દેવીએ મારી સાથે પુણ્યોદય નામના સહચરને પણ મોકલી આપ્યો અને એક નની શુટિકા (ગોળી) પણ બનાવીને આપી એ સહચરને સાથે લઈને અને ગોળીને મારી પાસે રાખીને હું સાદ્ગ્રાહ નગરે જવા નીકળ્યો

*

*

*

ઉપસહાર.

‘યદિદમસુલભ મો લબ્ધમેમિર્મનુષ્યૈ
ર્ધદુષિધમવચારાત્ય તરીજૈર્નરત્વમ્ ।
તદપિ નયનલોલા મૈથુનેચ્છાપરીતા,
લઘુ ધનલવલુબ્ધા નાશયત્ત્યવ મૃદા ॥

તતશ્ચ ।

‘યિગલિતાસ્ત ઇમે નરભાવતાઃ, પ્રયલ્કર્મમહામરપૂરિતા ।
સતતદુઃખે પ્રિદન્તિ પુન પુન, સફલકાલમનન્તમવાદીમ્ ॥
તદિદમગ્ર નિવેદિતમગ્રમા,
જિનવચો નનુ મવ્યજના ’ મયા ।
ઈદમવેત્ય નિરાકુરુત દ્રુત,
નયનસાગરમૈથુનલોલતામ્ ॥

*

*

*

ભાનાર્થ—“ અનેક પ્રકારની સસારરખડપટ્ટીમાં મહા મુસીબતે “ મળે તેડુ પણ પ્રાપ્ત થઈ ગયેડુ ” આ મનુષ્યપણુ મૂર્ખ પ્રાણીઓ નયન

૧ માલિની

૨ બાણીના બંને દ્રુતવિદગ્ધિત હદ છે

૩ મવચારાલક્ષણે એનો અર્થ સસારના ચારથી અત્યંત ધન પ્રાપ્તિ ’ એવો પણ થઈ શકે છે ત્રિનો અર્થ ટપકતું અથવા મારતું થાય છે

“ (ચક્ષુર્દ્રિય) મા આસક્ત થઈને, મૈથુનની ઇચ્છામાં તત્પર રહીને
 “ અને થોડા માત્ર દ્રવ્યમાં લુબ્ધ થઈને હારી બેસે છે, ખોઈ બેસે છે,
 “ તેના વિનાશ કરી નાખે છે.

“ એવી રીતે મુસીબતે ગ્રાસ કરેલા નરભવથી ભ્રષ્ટ થયેલા પ્રા
 ‘ હીઓ મહા આકરા કર્માનો મોટો ભાર વહોરી લઈને ઘણા લાખા કાળ
 “ મુઢી અનત સસારઅટવીમાં મહાભયકર દુ ખો ભોગવતા રખડે છે

“ ભવ્ય પ્રાણીઓ ! મેં અહીં દુકામાં જિનેશ્વરમહારાજના વચનનું
 “ વર્ણન કરી બતાવ્યું છે એ હકીકત સમજીને નયન (ચક્ષુર્દ્રિય) સાગર
 “ (લોભ) અને મૈથુનમાં સર્વ પ્રકારની આસક્તિ-લોભતા દૂર કરજો ”

શ્લુપમિતિભવપ્રપચ્ચાયા કથાયા લોમમૈથુનચક્ષુરિ-
 ન્દ્રિયવિપાકવર્ણન. પદ્ય. પ્રસ્તાવ

* * *

* *

ઉપમિતિ ભવપ્રપચ્ચા કથાના
 લોભ મૈથુન ચક્ષુર્દ્રિયના વિપાકનું વર્ણન કરનાર
 છકો પ્રસ્તાવ સંપૂર્ણ.

શ્રી
ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા.
સાતમો પ્રસ્તાવ.

અવતરણ.

અસ્તાવ સાતગો.

પાન સ્થાનાદિ પરિચય.

સ્થાનાદિ
સાદહાદ
(અદિરામ)

અખ્ય પાત્રો

અમૃત

સાદહાદપુરનો રાત્ત. કથાનાથકનો

પિતા

લીલાદેવી

અમૃતરાત્તની પદ્મણી કથાનાથકની

માતા

યતવાહન

કથાનાથક સસારીલવ

અનમનવી

યતવાહનની રાણી

અકલક

અમૃતરાત્તના ભાઈ નીરદનો પુત્ર ધન પદ્મા

વાદનનો સખા

સુધનદન (કથાન) અથમ સુનિ

દ્વિતીય સુનિ

તૃતીય સુનિ

ચતુર્થ સુનિ

પચમ સુનિ

લોહાદરા આગ એવાથી વેરાચ પામનાર

અદિરાયાના ભોઈ વેરાચલાવ પામનાર.

૨૮ (અરથક મદી) ભોઈ વેરાચ પામનાર

અત્રિપાત-કન્નઢાદરે ભોઈ વેરાચ પામનાર

ચાર વ્યાપારી કથાનાક સાલણી વેરાચ પામનાર

ચામરૂ

ચોગ્ય

હિતમ

ચૂંદ

વસતપુરે રહેનાર સ્વદીયે વ્યાપાર કરવા

માટે ગયેલા ચાર મિત્ર વ્યાપારીઓ.

સામાન્ય પાત્રો

ભેચી

વધામણી આપનાર દાસી

અમૃતરાત્તનો નાનો ભાઈ અક

લકનો પિતા

નીરદની પત્ની અકલકની માતા

છટ્ટા સુનિઃ	સસુતિલગરે બન્નર જોઈ દેરાવ્ય પામનાર	સદાગમ	ચારિત્રશાસ્ત્રશ્રેષ્ઠિત ઉપદેશક
કેવિદ્	અનિસમૃદ્ધના આચાર્યે ગુરુ	મહાસોહ	ચિત્તવૃત્તિનો મહારાજ
પરિચેદ	રાગદેસરીનો પાયો પુન સાચરનો	સાનસપ્તશ્વ	આક્રમણોએક રાજ
	મિત્ર	ચારિત્રશાસ્ત્ર	ચિત્તવૃત્તિમાં ઘેરાયેલ રાજ
સન્ના	પરિમદની બારી	સદ્બોધ	ચારિત્રશાસ્ત્રનો મની
		સમ્યગ્દર્શન	સદાગમ પછી મોકલવાનો સેનાપતિ
		ગૃહીધર્મ	ચારિત્રશાસ્ત્રનો નાનો પુત્ર

દશમાવલ	દશમાવલનો રાજ	ગાધર્વમિથુન	આચનના હરીફ પરીક્ષા માટે પર્વતે
સ્વમહાનિચય	સદર રાજની રાણી	ઉત્તર	અપેલા
તદ્ગુપ્તિ	સ્વમહારાજના પુત્રો		
કેવિદ્	(કેવિદ અને કેવિદાચાર્યે જોડેલ છે)		
આલિશ	કર્મપરિણામની કન્યા		
સિતિ	દાસીપુત્ર સુતિનો અગ્રજામી અને		
સમ	સંયોગ જોડનાર		
રોષ	મહાસોહનો અનુચ્છ મતવાદના		
સાગર	ચરીરમાં પેસનાર		
બહલિદ્	મહાસોહનો સેવક પરિમદનો મિત્ર		
	આથા		
			મહારથજી, હાસ, } મહાસોહના સેનાનીઓ ચોપા
			રતિ, કારતિ, રોષ, } પ્રસ્તાવના બણીતા પાત્રો
			ભય, જુગુપ્સા
			મોહરાયનો પરિવાર (ચોપા પ્રસ્તાવ પ્રમાણે)

કૃપણતા	સાતરની અનીલતા	શિવ્યાદર્શન કુદરિ	રૂઝકેસરી દેશગઝદ મહામહેતા વિષયાભિવાય ભોગવલ્લ્યા
		વિધા નિરીક્ષતા	દયાયો ચારિત્રરાજની માનસીક કન્યા ચારિત્રરાજની વિરતિથી ઉત્પન્ન થ યેલી બીજી કન્યા પરિગ્રહનો વિલય કરનારી
સાહેતપુર (બહિરંગ)	અમૃતોદર	સુદર્શન	ઉપદેશક અમૃતોદરનો ઉપકારી
માનવાવાસ જનમહિરપુર	બધુ વિદોચન	સુદર ધર્મધોષ સંપ્રત્યર્થક	બધુને ઉપદેશ કરનાર સુતિ વિરોચનના ઉપદેશક ગુરુ ચારિત્રરાજનો સેનાપતિ
માનવાવાસ કારિકપપુર	કલક ભાસવ	શાતિસુરિ	ભાસવને ભોધ કરનાર આચાર્ય
સોપારક	વિભૂષણ	સુધાભૂવ	વિભૂષણના ગુરુ આચાર્ય
ભદ્રિલપુર	વિશદ	સુપ્રભુકં	વિશદના ઉપદેશક સુતિ

ૐ પરમાત્મને નમઃ

શ્રી

ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા.

વિભાગ ૩ ને (ચાલુ).

સાતમો પ્રસ્તાવ.

અવતરણ.

લોભ મૈયુન. ચક્ષુરિન્દ્રિય

પ્રકરણ ૧ લું.

ધનવાહન અને અકલંક

સાહ્યાદ નગરે જન્મૂત રાજા.

લીલાદેવી કુક્ષીએ ધનવાહન.

પુત્રજન્મ મહોત્સવ. નામકરણ.

જુ લુવનને અનેક પ્રકારના આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરનાર હુ ખોને દૂર જરનાર અને આખા જગતને આહ્વાદ (આનંદ-હર્ષ) ઉત્પન્ન કરનાર સાહ્યાદ નામનું એક અતિ વિશાળ નગર છે ત્યાં જે નરનારીઓના નેડવા અત્ન કરપુના અરસ્થરસના પ્રેમથી, પોતાના રૂપથી અને

શક્તિથી લીલા કરી રહ્યા છે તે કામદેવ અને તેની સ્ત્રી રતિનો જન્મ ઉત્પન્ન કરે છે, એ નેડવાઓના-દપતિઓના આનંદને નોંધ સાક્ષાત્ કામદેવ અને રતિ જ લીલા કરતા હોય એવો ભાસ થાય છે.

એ સાક્ષાદ નગરનો જીમૂત નામનો રાજા હતો તેણે પોતાના આખા શત્રુસમૂહને મૂળમાંથી ઉચ્છેદી નાખ્યો હતો, પોતે જાતે લડવામાં મહારથી વીર હતો અને એના તેજપ્રતાપથી એનો આખો સામંતવર્ગ અત્યંત માનપૂર્વક તેને નમી રહ્યો હતો તે રાજાની લીલા દેવી નામની મહારાણી હતી એ કામકુસળતામાં કામદેવની સ્ત્રી રતિ જેવી હતી, રતિની જેવા સર્વ આનંદસમૂહને આપનારી હતી અને રાજાએ તેને પોતાના આખા અત પુરની નાચિય-પટ્ટરાણી બનાવી હતી

(સસારીજીવ પોતાનું ચરિત્ર આગળ ચલાવતા અગૃહીતસકેતાને ઉદ્દેશીને પ્રસાદિશાળા અને ભવ્યપુરુષના સામળતા મહાત્મા સદાગમ સમક્ષ કહે છે -)

ખડેન અગૃહીતસકેતા ! મને ભવિતવ્યતાએ એક નવી ગોળી આપીને આદેશ કર્યો તે અનુસાર તે ગોળી મારી પાસે રાખી એ મહારાણી લીલાદેવીની કુક્ષીમાં હું દાખલ થયો ત્યાં નારદીના જીવેને જેવી રીતે પીડા થાય છે તેવી રીતે મેં અનેક પ્રકારની પીડા સહન કરી, ચારે તરફથી દબાઈ ચપાઈને હું અદર રહ્યો અને એવી રીતે એ મહારાણીની કુક્ષીમાં નવ મહિનાથી સહજ વધારે વખત રહીને આખરે હું બહાર આવ્યો

મને બહાર આવેલો જોઈને મારી મા લીલાદેવી બહુ રાજ થયા, તેની આખોમાં પ્રેમ આવ્યો, આખો આનંદથી ચપળ થઈ અને પોતે પુત્રની માતા થયા એ ખ્યાલથી તેમના મનને અત્યંત હર્ષ થયો મારી સાથે તે જ વખતે પુરુષોદયનો પણ જન્મ થયો પણ તે અતરંગ (શુભ) રહેતો હોવાથી મારી માતા વિગેરે કોઈના જોવામાં આવ્યો નહિ

મારી માતાને એક ત્રિયંકરી નામની દાસી હતી તેણે મારા જન્મની વધામણી જીમૂતરાજાને આપી રાજાએ જ્યારે એ સમાચાર સાંભળ્યા ત્યારે તેને ઘણું આનંદ થયો અને વધામણી આપનાર દાસી પર સતુષ્ઠ થઈ ઘણું સારું દાન આપી તેનું દાસીપણ દૂર કર્યું મારા જન્મના હર્ષમાં આખા નગરમાં મોટો ઝોચ્છવ થયો, કેદખાનામાંથી કેદીઓને છોડી દેવામાં આવ્યા, ઠંકાણે ઠંકાણે નોખત અને ડકાના અવાજ થઈ રહ્યા, આખા રાજ્યમાં ઘરે ઘરે આનંદ વર્તાણો, જ્યાં ત્યાં લોકો ગાયન કરવા મંડી ગયા, કોઈ લોકો મધાદિનું પાન કરવા લાગી ગયા, કોઈ લોકો અન્યને દાન આપવા લાગી ગયા અને કોઈ ઉલ્લાસીઓ નીકળી પડી આવા પીવામાં લીન થઈ ગયા. એવી રીતે ચારે તરફ મારા જન્મનો મહોત્સવ થઈ રહ્યો અને સર્વને આનંદ આનંદ થયો

જ્યોતિષશાસ્ત્ર.

મારો જન્મમહોત્સવ થઈ રહ્યા પછી મારા પિતા રાજા જીમ્મતે એક સિદ્ધાર્થ નામનો પ્રસિદ્ધિ પામેલો જ્યોતિષી તે નગરમાં હતો તેને બોલાવ્યો અને તેને પૂછ્યું કે “કુમારના જન્મસમયે ગ્રહો કેના પ્રકારના પડ્યા છે તે અને બરાબર સ્પષ્ટ કરીને સમજાવો” એના જવાબમાં સિદ્ધાર્થ જોતિષીએ કહ્યું —

“મહારાજ જેવો આપનો હુકમ! આપ સર્વે હકીકત બરાબર લક્ષ્ય દર્શને સાબળો.

“આ આનંદ^૧ નામનો સવત્સર ચાલે છે, ઋતુ તારફ છે, હાલ કાર્તિક માસ^૨ ચાલે છે, આજે બીજ તિથિ છે તે બદ્ધા છે, આજે સુરવાર છે, આજે કૃતિકા નક્ષત્ર છે, આજે વૃષ

૧ આનંદ સવત્સર જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં સાઠ સવત્સરના નામો આપેલા માલુમ પડે છે એમાં અઠતાળીસમાં સવત્સરને આનંદ સવત્સર કહેવામાં આવે છે સાઠ વધુ થઈ ગયા પછી પાંદા ફરીવાર તેજ સવત્સરો પુનરાવર્ત થાય છે જન્માક્ષરમાં સવત્સરનું નામ ખાસ આપવામાં આવે છે એક થી સવત્સર વગર ચાલે પણ સવત્સરના નામ વગર ન ચાલે.

૨ શરદ્રુક્લેષ જ્યોતિષીઓ વર્ષને છ ઋતુમાં વહેંચી નાખે છે જેમાં બાર શશિઓ આવી જાય છે મીન મેષના સૂર્યને વસત ઋતુ, વૃષભ અને મિથુનના સૂર્યને ગ્રીષ્મ ઋતુ, કંક અને સિંહના સૂર્યને વર્ષાઋતુ, કન્યા અને તોલાના સૂર્યને શરદ્રુક્લેષ, વૃશ્ચિક અને ધનરાસિના સૂર્યને હેમવન્તઋતુ અને મકર અને કુમ્ભના સૂર્યને શિશિર ઋતુ કહેવામાં આવે છે દરેક ઋતુ બે મહિનાની હોય છે.

૩ કાર્તિકમાસ આખા વર્ષના બાર મહિના હોય છે તે આપણે સારી રીતે જાણીએ છીએ જ્યોતિષી વર્ષ ચૈત્રથી શરૂ થાય છે તેમાં આઠમો માસ કાર્તિક આવે છે.

૪ બીજ શુદ્ધિપક્ષમાં દરેક માસમાં એકમથી પુનમ સુધી પંદર તિથિ આવે છે અને વત્તિપક્ષમાં એકમથી અમાસ સુધી થઈને પંદર તિથિ આવે છે ૧, ૬, ૧૧ એ નદા તિથિઓ અને ૨, ૭, ૧૨ એ બદ્ધા તિથિઓ છે હવેનો બીજને દિવસે જન્મ હોવાથી તે બદ્ધા કહેવામાં આવી છે તેમાં પ્રતિપદાથી માંડી અનુક્રમે નદા, બદ્ધા, જયા, રિક્તા અને પૂર્ણા એ નામો છે એકેક નામની ત્રણ તિથિઓ હોય છે.

૫ નક્ષત્ર ચંદ્રની ગતિપ્રમાણે દેખાતા નક્ષત્રો ૨૭ હોય છે એક અઠાવીસમું નક્ષત્ર અસિન્જિત નામનું ગણાય છે દરેક નક્ષત્રનો કાળ લગભગ ૬૦ ઘડિ (એક દિવસ)નો હોય છે કૃતિકા નક્ષત્ર ત્રીજી આવે છે એક ચાંદ્ર માસમાં બધા નક્ષત્રો આવી જાય છે આપણા મહિના ચંદ્રની ગતિ પ્રમાણે ગણાય છે અને વધુ સૂર્યની ગતિ સાથે મેળવવામાં આવે છે.

‘રાશિ છે, વૃત્તિયોગ’ છે, અત્યારે લગ્ન સૌમ્ય ધરતુ છે, સર્વ ગ્રહો^૧ ઉચ્ચ સ્થાને આવીને રહેલા છે, હોરા કુંડળી^૨ ઉર્ધ્વમુખ છે, પાપગ્રહો^૩ સર્વ અગ્નિઆરમે ધરે બેઠા છે વળી રાજન^૪ કુમાર આવી મુંદર ‘રા સિમા જન્મે’ છે તેથી જરૂર તેને સર્વ સારા પ્રજારની સપત્તિઓ પ્રાપ્ત થશે એમા જરા પણ સંશય નથી”

૧ રાશિ-રાશિઓ બાર છે ગ્રેષ^૧ વૃષભ^૨ મિથુન,^૩ કર્ક^૪ સિંહ^૫ કન્યા,^૬ તુલા,^૭ વૃશ્ચિક,^૮ ધન^૯ મકર^{૧૦} કુમ્ભ^{૧૧} મીન^{૧૨} સૂર્ય બાર માસમા ત્રા બારે શિઓમા પસાર થાય છે મારી મા યતા એવી હતી કે ચંદ્ર જે રાશિનો હોય તે પ્રમાણે નામ પડે છે આ કારણે દરેક રાશિનો સમય ૧૩૫ ધડિનો ગણ્યો છે અને બારે રાશિને અક્ષરો આપી દીધા છે આપણે કથાનાચક્ર વૃથ રાશિમા જ મ્યો તો તે પ્રમાણે તેનું નામ જ્ય કે જ અક્ષરથી પડતું બેઠ્યે તેને બદલે મિથુન રાશિ પર (ધનવાહનનો જ મિથુનનો છે) પડ્યું તે નવાઈ લાગી જ મનક્ષત્રને અગે નામ પડાય તો કૃતિકા નક્ષત્રના અક્ષરો જ હવે છે તેમા પણ મેળ ખેસતો નથી આ બાબતને અગે ૫ મેધવિજયછ મને જણાવે છે કે જન્મનક્ષત્ર કે નામનક્ષત્ર એક જ હોય એવો નિયમ નથી એટલે જન્મનક્ષત્રના અક્ષર પ્રમાણે નામ પાડતું બેઠ્યે એવો કોઈ નિયમ નથી (જુઓ આરભસિદ્ધિ ભાષાતર પૃષ્ઠ ૧૩૦ ૧૪૫)

૨ યોગ તિથિ અને વારથી યોગ થાય છે, તિથિ અને નક્ષત્રથી યોગ થાય છે, વાર અને નક્ષત્રથી યોગ થાય છે અને તિથિ વાર અને નક્ષત્રથી યોગ થાય છે એમ ચાર પ્રકારે યોગ થાય છે વળી પચાગોમા સૂર્ય અને ચંદ્રના યોગ પણ ગણવામા આવે છે એ રહ હોય છે એના નામો ન્યોતિય ગ્રંથોમા ગણાવ્યા છે તેમા આઠમે યો. ધૃતિ નામનો આવે છે યોગોના નામપરથી જ જણાય છે કે કેટલાક સારા હોય છે, કેટલાક ખરાબ હોય છે અને કેટલાક મધ્યમ પ્રકારના હોય છે

૩ મહસ્થાન જ મકુડળી બનાવવામા આવે છે તેમા ગ્રહોના સ્થાન આ કૃતિ પડે છે તેમા ઉચ્ચ સ્થાને ગ્રહો આવે તો જ મનાર બાળક આયુષ્ય ધન સૌભાગ્ય કીર્તિ વિગેરે સારા ભોગવે એમ મણતરીપરથી કહેવામા આવે છે મહત્ત્વ છે સૂર્ય ચંદ્ર મંગળ શુક્ર, ગુરુ શુક્ર સનિ રાહુ અને કેતુ એમા ચંદ્ર, શુક્ર ગુરુ અને શુક્ર શુક્ર ગ્રહો છે મંગળ સનિ રાહુ કેતુ પાપગ્રહ છે અને સૂર્ય કૂર ગ્રહ છે

૪ હોરા એટલે લગ્ન બતાવનાર સમય અદી ધડિની એક હોરા થાય છે જન્મસમય બતાવવા માટે હોરા કુંડળી બનાવવામા આવે છે એમા નિયમ એવો જણાય છે કે જન્મનું લગ્ન વીપમ (એકી) રાશિનું અને પદર અરોની અદરનું હોય તો હોરા કુંડળીમા (સૂર્યની) રાશીનું સિંહ લગ્ન ખેસાડતુ અને ૫ દરથી વધારે હોય તો ચંદ્રની રાશિ કક રાશિનું લગ્ન ખેસાડતુ અને બી ન બાવો એ અનુક્રમે રાશિઓ માંડવા જવી

૫ પુપગ્રહો ઉપર જણાવ્યું તેમ મંગળ સનિ, રાહુ અને કેતુ છે એ જો અગિયારમા પરમા આવે તો જરા પણ દુઃખ દેતા નથી અને ઉલટા સારું ફળ આપે છે

૬ આ કુંડળી બતાવવામા આવી છે તે પરથી ઉચ્ચ ગ્રહોની સ્થિતિ સમ તરો (અર્થાં કુંડળી બતાવી નૂકવાની હતી તે બની ચાલ્યું નથી)

રાત્રિએ કહ્યું “આર્ય ! એ રાત્રિઓ કેવા પ્રકારની છે અને એ દરેકના ગુણદોષો જ્યાં છે તે હું સાબળવા ઇચ્છું છું”

સિદ્ધાર્થ જ્યોતિષીએ જવાબમાં કહ્યું —

“ દેવ સાબળો રાત્રિઓ બાર છે તેના નામ નીચે પ્રમાણે છે —

‘મેષ, વૃષભ મિથુન, કર્ક, સિંહ, વૃશ્ચિક, ધન, મકર, કુમ્ભ અને મીન હવે એ દરેક રાત્રિના ગુણ કહું છું —

૧ દરેક રાત્રિ ૧૨૫ ધડિની હોય છે તેની ગણતરી આ પ્રમાણે થાય છે દરેક નક્ષત્ર અગાડ જણાવ્યું તેમ ૬૦ ધડિનું હોય છે તેના ચોથા ભાગને એક ચરણ કહે છે એટલે નવચરણની એક રાત્રિ થાય છે તે કેવી રીતે થાય છે તે નીચેના પત્રકમાં જણાવ્યું છે

મેષ—(મેંદાનો આકાર વર્ણ લાલ અશ્વની ધડિ ૬૦, ભરણી ૬૦, કૃતિકા ૧૫)

વૃષભ—(ગેધાનો આકાર વર્ણ સફેદ કૃતિકા ૪૫, રોહિણી ૬૦, મૃગશિર્ય ૩૦)

મિથુન—(જઠા નામનું વાજન જેના હાથમાં છે એવો પુરુષ અને બીજાવાળી સ્ત્રી-એ બન્નેના ભેદાવાળી આકૃતિ વર્ણ પેાપટીઓ મૃગશિર્ય ૩૦, આર્દ્રા ૬૦, પુનર્વસુ ૪૫)

કર્ક—(કરચલાનો આકાર-રાતો વર્ણ પુનર્વસુ ૧૫, પુષ્ય ૬૦, આશ્લેષા ૬૦)

સિંહ—(સિંહાકાર શ્વેતવર્ણ મધ્યા ૬૦, પૂર્વાશ્વિની ૬૦, ઉત્તરાશ્વિની ૧૫)

કન્યા—(ડાખા હાથમાં અગ્નિ અને જમણા હાથમાં ધાન્ય ધારણ કરીને વદાણમાં બેઠેલી કન્યા જેવી આકૃતિ મેચક વર્ણ ઉત્તરાશ્વિની ૪૫ હસ્ત ૬૦ ચિત્રા ૩૦)

તુલા—(તાજવા લઇને તોળનાર પુરુષની આકૃતિ વર્ણ હાળો ચિત્રા ૩૦, સ્વાતિ ૬૦, વિશાખા ૪૫)

વૃશ્ચિક—(બીજનો આકાર સુવર્ણ વર્ણ વિશાખા ૧૫ અનુરાધા ૬૦, જ્યેષ્ઠા ૬૦)

ધન—(કેડની નીચેનો ભાગ અશ્વ જેવો એટલે ચાર પગવાળો અને શરીરની ઉપરનો ભાગ પુરુષ જેવો અને હાથમાં ધનુષ્ય હોય એવી આકૃતિ રગ પીળો મૂળ ૬૦, પૂર્વાષાઢા ૬૦, ઉત્તરાષાઢા ૧૫)

મકર—(મગરનો આકાર તપખીરી રગ ઉત્તરાષાઢા ૪૫, શ્રવણ ૬૦, ધનિષ્ઠા ૩૦)

કુમ્ભ—(બાથ ઉપર ઘડો લેનાર પુરુષાકાર નોળીઆ જેવો રગ ધનિષ્ઠા ૩૦, સતતિષ્ઠા ૬૦, પૂર્વાભાદ્રપદ ૪૫)

મીન—(બે મ-ડોના પુછડા સામસામાં આવવાથી થતી આકૃતિ માછલા જેવો રગ પૂર્વાભાદ્રપદ ૧૫, ઉત્તરાભાદ્રપદ ૬૦, રેવતિ ૬૦)

મેપ^૧—“ જો માપુસનો મેપ રાશિમા જન્મ થયો હોય તેની આખો ચકળવકળ થતી હોય છે, તે નિરતર રોગ વગરનો રહે છે, ધર્મકાર્યમા તે તુરત સારા અને સાચા નિર્ણયપર આવી જનારો હોય છે, એની જાણે ઘણી વિસ્તારવાળી હોય છે, એ કરેલા શુભને જાણવાવાળો હોય છે, એ બહાદૂર હોય છે, રાજ્યમા એને સારૂ માન મળે છે, સ્ત્રીઓના હૃદયને એ ઘણો આનંદ ઉપજાવનાર હોય છે, એ પાણીથી નિરતર ડર્ચા કરે છે, ભોસથી કામ કરનાર થાય છે અને શરૂઆતમા આકરો હોય છે પણ છેવટે નરમ પડી જનાર હોય છે એના મનુષ્યનુ કોઈ કારણુ પામી પ્રથમ વયમા અઢારમે વર્ષે કુમરણુ થાય છે અથવા પચીસમા વર્ષની આખરે થાય છે, પણ જો તે ઘાતમાથી બચી જાય તો સો વર્ષ જીવે છે એનુ મરણુ ચોદસની અર્ધ રાત્રે મજાવારે કૃતિકા નક્ષત્રમા થાય છે

વૃષભ^૨—“ વરખ રાશિમા જન્મેલ મનુષ્ય ભોગ ભોગવનાર થાય છે, દાતા થાય છે, પવિત્ર થાય છે, હુશિયાર થાય છે, એની આખથી હનવટી સુધીનો ભાગ (૫૬) સ્થૂળ હોય છે, એનુ ગળુ મોટું હોય છે, એનામા તેજ જળહનુ દેખાય છે, એને રાજ ઘણો હોય છે, એને ગજાનો રોગ (ઠકમાળ વિગેરે) થાય છે, એને પુત્ર સારા થાય છે, એની ગતિમા વિલાસ ચોખ્ખો જાણી આવે છે, એ સભ્ય બોલનાર થાય છે, એના ખાધ અને ગડથળપર ચિહ્નો પડે છે એ જો પચીસ વર્ષનો થાય તો જરૂર સો વર્ષ સુધી જીવે એનુ મરણુ ચોપગા જનાનરથી થાય છે એનુ મરણુ રોહિણી નક્ષત્રમા અને શુક્રવારે થાય છે

મિથુન^૩—“ મિથુન રાશિમા જન્મેલ મનુષ્ય પુષ્ટ શરીરવાળો થાય છે, તેની આખો ચચળ હોય છે, તેનુ મન વિષય ભોગવવામા અત્યંત આસક્ત રહે છે, તે પૈસાદાર થાય છે, તેના મનમા દયાનો ભાવ સારો રહે છે, તેને ગજાનો રોગ રહ્યા કરે છે, લોકોમા તે વહાલો થઈ પડે છે, ગાયન અને

૧ મેપના અક્ષરો જ, છ, ર છે

૨ વૃષ અથવા વૃષભના અક્ષરો વ, ષ, ઙ

૩ મિથુનના અક્ષરો ક, છ, ષ

નાટકમાં તે કુશળ થાય છે, તેની વિખ્યાતિ ચારે તરફ ફેલાય છે, તેનામાં ગુણો વધારે પડતા હોય છે, તેનો વર્ણુ જોરો હોય છે, તે શરીરે લાભો થાય છે, જોવવામાં બહુ વાચાળ હોય છે સોળમે વર્ષે એ પ્રાણીને પાણીમાં ઘાત થવાનો ભય બહુ રહે છે, તેમાંથી જો તે બચી જાય તો તેનું મરણુ ઝેંતીમે વર્ષે પાણી અથવા અગ્નિમાં પોસ મહિનામાં થાય છે

કર્ક^૧—“કર્ક રાશિમાં ઉત્પન્ન થયેલો માણસ કામકાજમાં ઘણો ખાહોશ થાય છે, ધનવાળો થાય છે, શૂરવીર થાય છે, ધર્મિષ્ઠ થાય છે, ગુરૂ તરફ પ્રેમ રાખનાર થાય છે, એને માયાનો વ્યાધિ રહ્યા કરે છે, એ મોટો યુદ્ધિશાળી થાય છે, એનું શરીર પાતળું રહે છે, એ કૃતસ-કરેલા ગુણનો જાણનાર થાય છે, એને મુસાફરી કરવાનો શોખ ઘણો રહે છે, એ દોષથી અધ બની જાય છે, નાનપણમાં એને માથે વધારે દુખો પડે છે, એને મિત્રો સારા હોય છે, નોકર ચાકરથી એ ભરપૂર રહે છે અને જરા વક્ર (વાકી) પ્રકૃતિનો થાય છે વિશમે વર્ષે દોષ જન્માએથી પડી જવાથી એને ઘાત લાગે છે, પણ જો તેમાંથી બચી જાય તો પછી એ ઝેંતી વર્ષે મુઠી જીવે છે અને તે વખતે તેનું મરણુ માગ શર માસના અજવાળીઆમાં અથવા પોપ માસના અજવાળીઆમાં રાત્રે થાય છે

સિંહ^૨—“સિંહ રાશિમાં જન્મેલ મનુષ્ય ક્ષમાવાળો થાય છે, માનવાળો થાય છે, કામકાજ કરવામાં વિશેષ રોકાયેલો રહે છે, એને દાડ અને માસના ઉપયોગ તરફ વધારે પ્રેમ રહે છે, ચારે તરફ દેશમાં ભ્રમવાનો એને બહુ શોખ રહે છે, એ વિનયથી નમ્ર રહે છે, એને શરદી (હડી)નો બહુ ભય લાગે છે, એ જરા જશમાં ગુસ્સે થઈ જનારો હોય છે, એને પુત્રપરિવાર ઘણો મોટો થાય છે, એના માખાપને એ બહુ વહાલો થઈ પડે છે અને લોકોમાં વ્યસની તરીકે એની ખ્યાતિ થાય છે એનું મરણુ પચાસ વર્ષે થાય છે, જો તેમ ન થાય તો તે સો વર્ષનો થાય છે ચૈત્રમાસમાં મઘા નક્ષત્રમાં રાત્રિવારે એનું મરણુ સારા પુણ્ય ક્ષેત્રમાં થાય છે

૧ કર્ક રાશિના અક્ષરો ઢ, દ

૨ સિંહ રાશિના અક્ષરો મ, ટ

કન્યા^૧—“કન્યા સશિમા જન્મેલ માણસ વિલાસી સ્ત્રીઓ(વે સ્ત્રીઓ)ના હૃદયને આનંદ કરાવનારો થાય છે, ધનથી પૂર્ણ રહે છે, દાનેશ્વરી થાય છે, કાર્યકુશળ થાય છે, કવિ થાય છે, ઘડપણમાં ધર્મપરાયણ થાય છે, સર્વ લોકોમાં એ વહાલો થઈ પડે છે, એને નાટક અને જાનનનો શોખ વધારે પડતો રહે છે, મુસાફરી કરવાની એને ઈંસ રહ્યા કરે છે, એને સ્ત્રી તરફનું લગ્નશોખ હોય છે ત્રીસમે વર્ષે એને હથિયારથી અથવા પાણીમાં ઘાત હોય છે, તેમથી જો તે બચી જાય તો પછી એનું મરણ એંશીમે વર્ષે વૈશાખ માસમાં મૂળ નક્ષત્રમાં બુધવારે થાય છે

તુલા^૨—“તુલા સશિમા જન્મેલ માણસ કારણ વગર નકામો ગુસ્સે ધનારો થાય છે, જાતે હું ખી થાય છે, મહોદે સાચી વાત સામાને જાગૃતી દેનારો થાય છે, અન્યને મારી આપી દેનારો થાય છે, એની આખો ઘણી ચપલ રહ્યા કરે છે, એની પામે પૈસા અસ્થિર રહે છે, લક્ષ્મી દેવી એના પર રૂસે છે અને કોઈવાર તુલે છે, એ પિતાના ઘરમાં બહુ જોર બતાવનાર થાય છે, આપારમાં ઘણો કુશળ થાય છે, દેવની પૂજા એ સારી રીતે કરે છે, મિત્ર ઉપર એ સારો સ્નેહ રાખે છે, એ વારવાર પ્રવાસ કરનારો થાય છે, મિત્રોમાં એ વહાલો થઈ પડે છે વિશ્વમે વર્ષે એને ભીંત પડીને મરનાની ઘાત હોય છે, તેમથી જો તે બચી જાય તો પછી એંશીમે વર્ષે જોડ માસમાં અનુસંધા નક્ષત્રમાં મળવારે તેનું મરણ થાય છે

વૃશ્ચિક^૩—“વૃશ્ચિક સશિમા જન્મેલ માણસ નાની વયમાં પ્રવાસ ઘડો કરે છે, એ જાતે કૂદ ઘાતકી થાય છે, ચૂરવીર થાય છે એની આખો પીળી થાય છે, એ પરસ્ત્રીમાં આસક્ત થાય છે, અભિમાની થાય છે, એનું હૃદય પોતાના માપુએ તરફ નિહુર હોય છે, સાહસ કરવાથી એને લક્ષ્મી ઘણી પ્રાપ્ત થાય છે, એ એની માતા તરફ પાપુ હુલ્લ બુદ્ધિવાળો હોય છે, એ ધૂતારો થાય છે, ચોર થાય છે, એ અનેક

૧ કન્યા સશિમા અક્ષરો જ, ઠ ન

૨ તુલા સશિમા અક્ષરો ર, લ

૩ વૃશ્ચિક સશિમા અક્ષરો ન, વ

કામના આરભ કરે છે પણ પાર પહોંચાડી તેના ફળ મેળવતો નથી. અઢારમે વર્ષે એને ચારથી હથિમારથી આના સર્પથી ઘાત હોય છે તેમાંથી તે બચી બચે તો પાછી પચીસમે વર્ષે બીજી વાર તેથી જ ઘાત હોય છે, તે પસાર થઈ બચે તો તે સિત્તેર વર્ષે જીવે છે

ધન^૧—“ ધનુ રાશિમા જન્મેલ માપુસ ચૂરવીર થાય છે, સાચુ બોલનારો થાય છે, બુદ્ધિના વૈભવથી યુક્ત થાય છે, મન પરાક્રમવાળો થાય છે, લોકોને આનંદ કરાવનાર થાય છે, તિલ્પ (ઇન્જનીઅરીંગ)નું વિજ્ઞાન ધરાવનાર થાય છે, પ સાથી ભરપૂર થાય છે, સુંદર સ્ત્રીવાળો થાય છે, અભિમાની થાય છે, ઉચ્ચ વર્તનશાળી થાય છે, સુંદર અક્ષર બોલનારો થાય છે, તેજસ્વી થાય છે, બહુ સરીરવાળો થાય છે, પોતાના કુળનો નાનું જનાર થાય છે. પોતાની ઉત્પત્તિથી અઢારમે દિવસે જો એનું મરણ ન થાય તો એ મ સોતેર (૫૭) વર્ષ સુધી જીવે છે

મકર^૨—“ મકર રાશિમા જન્મેલ માપુસ દુરાચારી માપુસોને વહાવો થઈ પડે છે, એ સ્ત્રીઓને નિરતર વશ રહેનારો થાય છે, જાતે એ પરિત થાય છે, પરસ્પરી તરફ એ આસક્ત રહે છે, ગીતને સારી રીતે જાણનારો થાય છે, એના ગુણ ભાગ ઉપર નિભાની હોય છે, એને પુત્રપરિવાર બહુ મોટો થાય છે, કૂલ (પુષ્પ)નો એને બહુ શોખ રહે છે, એ ધનવાન થાય છે, ભાગી થાય છે, સ્વરૂપવાળો થાય છે, ઠીકી ડરનારો અથવા શરદીના વ્યાધિવાળો થાય છે, એને ભાઈભાડુનો પરિવાર મોટો થાય છે અને એને માટે એને વારવાર ચિંતા થયા કરે એવા તેના સયોગો થાય છે. રાજના વ્યાધિથી વીશમે વર્ષે એનું મરણ ન થાય તો પછી એ સીત્તેરમે વર્ષે આદરવા મહિનામા રાશિવારે મરણ પામે છે

કુંભ^૩—“ કુંભ રાશિમા જન્મેલ માપુસ દાતા (દાનેશરી) થાય છે, આજસુ થાય છે, કરેલા ગુણને હપનાર થાય છે, લાથી અથવા ઘોડાના જેવા સ્વરૂપવાળો થાય છે, એની કુશિ દેડકાના જેવી થાય છે, એ નિર્ભય થાય છે, ધનવાન થાય છે,

૧ ધનુ અથવા ધન રાશિના અક્ષરો ઢ, ઘ, ફ, મ

૨ મકર રાશિના અક્ષરો છ, જ

૩ કુંભ રાશિના અક્ષરો ગ, સ

બળવોનું થાય છે, જડ નજરવાળો થાય છે, એના હાથ ચળ હોય છે, એ માન મેળવવા માટે અને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા માટે નિરતર ઉદ્યમ કરનારો થાય છે, એ પુણ્યશાળી થાય છે, સ્નેહ વગરનો થાય છે અદારમે વરે એને વાઘથી ઘાત હોય છે તેમથી તે બચી બચ તો તે ૮૪ (ચોરાશી) વરે મુઘી જીવે છે

મીન^૧—“મીનરાસિમા જન્મેલ માપુસની સર્વ ચેષ્ટાઓ ઘણી ગમીર હોય છે, તે બંતે શૂરવીર હોય છે, બોવવામા હાપણુ વાળો હોય છે, મનુષ્યમા એ ઉત્તમ પદવી ભોગવનાર થાય છે, એ પોતાની બંતની મહત્તા કોપ કરવામા, બુદ્ધિનો વિસ્તાર બતાવવામા અને લડાઈના મેદાનમા બતાવી રાકે છે, એ કોઈ વસ્તુના ત્યાગ કે દાન કરી સકતો નથી, એ કૃપણ હોય છે, એ ભાઈભાડુંપર વાતસલ્ય રાખનાર થાય છે, એ ગાધર્વવિદ્યા(ગાયનકળા)ને બાળુનારો થાય છે, એ બીજા માપુસોની સેવા કરનારો થાય છે અને એ રસ્તે ચાલે ત્યારે ઉતાવળે પગલે ચાલનારો થાય છે

“મેય વિગેરે રાસિઓના ઉપર મેં જે ગુણો વર્ણવ્યા તે રાજનું સર્વજ્ઞોએ પોતાના સિધ્ધિને અગાઉ જણાયા હતા તે પ્રમાણે છે, કારણ કે જ્યોતિષશાસ્ત્ર, નિમિત્તશાસ્ત્ર વિગેરે જે ગાણ હૃદયોથી ન મમજી શકાય તેવા શાસ્ત્રો અતિદ્રિય વિષયોથી ભરેલા છે તે સર્વ અગાઉ મનજ્ઞોએ બતાવેના છે હવે એમા કોઈ જન્મોએ વાત ન મળે અને અપવાદ જણાય તો તેમા બાળુનારની બુદ્ધિનો દોષ સમજવો, કારણ કે અલ્પજ્ઞાનવાળા માણસો શાસ્ત્રોના ઝીણા ઝીણા વિભાગો બાળી રાકતા નથી

“આ પ્રમાણે હોવાથી કૂર મહેાની નજર પડી ન હોય અને રાસિઓ બળવાન હોય તો ઉપર જે ગુણો બતાવ્યા છે તે બરાબર સાચા પડે છે અને એમા જરા પણ અન્યથા ચતુ નથી એમ તમે સમજજો”

આ સર્વ હકીકત સાબળી જીમૂતરાજ બોલ્યા “આપે જે કહ્યું તે તદ્દન બરાબર છે તમે કહ્યું તે વાતમા જરા પણ સંકેત નેવું નથી.”

ત્યાર પછી તે ભેતિપીને સારી રીતે માન સન્માન આપવામા આયુ, તેને દાનમા સારી રકમ આપવામા આવી અને તેની પૂજા

કરી તેને વિદાય કરવામા આવ્યો. ચોખ્ખ સમયે આનંદ મહોત્સવ નો જન દાન પૂર્વક માફ ધનવાહન નામ પાડવામા આવ્યું.

અકલક જન્મ.

હવે એ અમૃતરાજને નીરદ નામનો તાનો ભાઈ હતો, તેને પદ્મા નામની રાણી હતી આ રાણીએ પણ તે જ વખતે એક દોક રાને જન્મ આપ્યો, એ દોકરાતુ અકલક નામ રાખવામા આવ્યું

ધનનાહન અકલક મૈત્રી.

બન્ને ભાઈઓની યુવાવસ્થા.

અકલકના આદર્શ ગુણો.

હવે મારી અને મારા કાકાના પુત્ર અકલકની અનેક પ્રકારે લાલના પાવના થતી હતી તેથી રીતે અમે બન્ને આનંદથી ઉછરવા લાગ્યા, મોટા થતા માઝા હુ અને અકલક ધૂળમા સાથે રમ્યા, સાથે રમદો-ળાયા અને એ મારા કાકાનો પુત્ર છે એ ખ્યાલથી કીડાઆનંદ સાથે જ ક્રિયા અને પરિણામે મારો અને તેનો કદિ વિરહ થયો નહિ તદ્દન નાન-પણમા ભવિતવ્યતાએ મારી અને અકલકની દોસ્તી થોજી આપી તેને લઈને અમારે બન્નેને અરસ્પરમ એક બીજા ઉપર ગાઢ પ્રેમ વતો ગયો અને એહ વધતો જ ગયો. સાર પછી અમે બન્ને (ધનવાહન અને અકલક)એ એક જ ઉપાધ્યાય પાસે કળાઓનો અભ્યાસ કરના માણ્યો આવી રીતે આનંદકલ્પોલ કરતા હે મુંદરિ' મકરધનજ (કામદેવ)ના મદિરરૂપ યુવાવસ્થાને અમે બન્ને પ્રાપ્ત થયા

એ અકલક બાળપણમા કુમારઅવસ્થામા તેમજ યુવાવસ્થામા બહુ ઉચ્ચ વર્તનવાળો થયો અને જાતે લઘુકર્મ અને ભાગ્યવાન હો-વાથી તેનામા કોઈ જાતનું વ્યસન નહોતું, કોઈ જાતનું ખરાબ વર્તન નહોતું, કોઈ પ્રકારની ખરાબ ચેષ્ટા નહોતી, એ શાતમૂર્તિ હતો, પવિત્ર આત્મા હતો, મહા વિનયી હતો, દેવનું પૂજન કરનારો હતો, પ્રિય બોલનાર હતો, ઘણો સ્થિર હતો, અત્યંત નિર્મળ મનવાળો હતો, બહુ ઝોછા રાગવાળો હતો, પ્રકૃતિથી જ (નૈમર્ગિક રીતે) વિકાર વગ ગ્નો હતો અને જે વયમા આધારપુ રીતે પરમાર્થ ન જાણવામા આવે તે વખતે પણ તત્ત્વજ્ઞાની (શીવમુ-) જેવો દેખાતો હતો. સાર પછી એને સાધુઓ સાથે પરિચય થયો, પ્રસન્ન વધ્યો અને તેમની પાસે જવા આવવાના કારણે વધ્યા સારે તેણે બાખ્યાનો સાંભળ્યા જેથી એ જૈન આગમમા પણ ઘણો કુશળ થયો આવી રીતે અકલકનું વલણ ધર્મસન્મુખ વધારે વધારે ચતુ જતું હતું છતાં મારા ઉપર એને

પ્રીતિ હોવાથી તે મારી સાથે આનંદપૂર્વક દરરોજ વિવાસ કરતો હતો અને મારા સ્નેહમાં વધારો કરતો હતો.

ક્રીડા માટે બુધનદન ઉદ્યાનમાં.

એક દિવસ સવારે મેં અકલકને ક્રીડા કરવા સાર મારી સાથે બુધનદન નામના ઉદ્યાન તરફ લીધો મારી ઇચ્છાને માન આપીને તે મારી સાથે બે પહોર મુઘી રમ્યો અને બન્નેએ મધ્યાહ્ન મુઘી સાથે ક્રીડા કરી બરાબર ખરે બપોરે મારા મિત્ર અકલકની મરજી ધર તરફ જવાની થઇ ત્યારે મેં કહ્યું “ભાઈ, આ ઉદ્યાનમાં મોટું મંદિર છે ત્યાં ચાલો, આપણે જરા આરામ કરીએ, પછી ચોરો વખત રહીને આપણે ઘરે જશું.”

અકલકે મારી વાત સાંભળી એટલે તુરત તે કબૂલ કરી અને
અમે બન્ને એ ઉદ્યાનમાં આવેલા એક વિશાળ જિન

સાધુ ૫

રિચક.

મંદિરમાં દાખલ થયા ત્યાં અદર દાખલ થઇ ભગ-
વાનની નમ્રભાવે સ્તુતિ કરી અને બન્ને મંદિરમાંથી

બહાર નીકળ્યા તે વખતે મંદિરની બહાર અકલકે

સાધુઓને જોયા તપાસ કરતા જણાવું કે તે દિવસે આશ્રમ (અશ્રમી) ટોનાથી સાધુઓ નગરની વસતિ (ઉપાશ્રય)માંથી વદન માટે અહીં આવ્યા હતા અને સર્વેને તે દિવસે ઉપવાસ હતો. વળી અમારા જ પુવામાં એમ પણ આ યુ કે સર્વ સાધુઓએ ત્યાં આવીને પ્રથમ ભુવ નેશ્વર તીર્થપતિને વિવિધપૂર્વક વદન કર્યું અને ત્યાર પછી તેઓ જુદા જુદા બેસીને સ્નિહાન્ત નણના લાગ્યા છે, સૂનો પાક કરી રહ્યા છે અને જ્ઞાનધ્યાનમાં સમય પસાર કરે છે એ સર્વ સાધુઓની કાતિ ઘણી નિર્મળ હતી, સર્વે એક બીજાથી દૂર બેઠા હતા અને બહારના દ્વીપ મસુદ્રમાં રહેલા સ્થિર ચદ્ર જેવા દેખાતા હતા અને બાહ્ય દેખાવથી પણ ઘણા બુદ્ધિશાળી હોય તેમ લાગતું હતું અત્યંત સુંદર આકારને ધાગપુ કરનાર અને ઇચ્છિત ફળને આપવાવાળા એ સાધુઓ તે વખતે કટપટ્ટક જેવા ચોમતા હતા.

અકલક તે વખતે અને કહ્યું “ઘનવાહન! જો, જો! આ મુનિ

૧ ચદ્રો પણ સ્થિર અને એક બીજાથી દૂર હોઈને નિર્મળ કાતિવાળા મનુષ્ય લોકની બહાર દ્વીપસમુદ્રોમાં હોય છે અહીં સાધુને ચદ્રો સાથે સરખાવ્યા છે

૨ કટપટ્ટક—એનો આકાર સારો હોય છે અને તે માગ્યા ફળ આપનારા હોય છે તેમ સાધુઓના આકાર સુંદર હતા અને પરપરાએ તે ઉત્કૃષ્ટ ફળ આપ નાર હતા અહીં સાધુને કટપટ્ટક સાથે સરખાવ્યા છે

મહાત્માઓ રૂપમાં કામદેવ જેવા છે, તેજસ્વીપણામાં સૂર્ય જેવા છે, સ્થિરપણામાં મેરૂપર્વત જેવા છે, ગંભીરપણામાં સમુદ્ર જેવા છે અને લાવણ્ય (ખુબસુરતી)ની બાબતમાં મહા-હસ્તિવાળા દેવતાઓ જેવા દેખાય છે. આવા અનેક ગુણોથી યુક્ત તેજસ્વી મહાપુરુષો તો ગાંધી-સોનલ સોનવવા ચોખ્ખા ગણાય છતાં એવા બાળ્યનાળી પુરુષો નહીં. વિગટ ચાલિત શા માટે પાળતા હશે? તેઓએ આવું આકર્ષ ચારે તરફ કરા કરણથી આદર્શ હશે? એવું મારા મનમાં કૌતુક થાય છે, મને આ સવાલ સ્વાભાવિક રીતે ઉઠે છે. તો ભાઈ! ચાલ, આપણે એ ન હાત્માં મુનિઓ પાસે જઈએ અને તે દરેકને આલો વૈરાગ્ય આદર્શ તુ શું કારણ પ્રાપ્ત થયું હતું તે સમઘી સવાલ કરીએ એથી આપ મને ઘણું નવું જાણવાનું મળી આવશે અને આરામના વખતનો સદુપયોગ થશે.”

ધનવાહને (મેં) જવાબ આપ્યો “બહુ સારૂ ચાલો, આપણે પ્રત્યેક મુનિપાસે જઈએ અને સમાલ પુછીએ.”

પ્રકરણ ૨ જી.

લોકોદરમાં આગ.

{ પ્રથમમુનિનો વૈરાગ્ય પ્રસંગ. }

હાન્તની ગણના કરતા અને જ્ઞાનધ્યાનમસ્ત મુનિઓ ધૂટા ધૂટા બેઠા હતા તેઓમાના એકની પાસે અમે ત્યાં પ્રથમ અમે બંનેએ તે મુનિમહારાજને વદન કર્યું, સાર પછી અંકલકે શાત સ્પર્શે તે મુનિમહારાજને વધુ “ભગવન! આપને અસારપર વૈરાગ્ય થવાનું શું કારણ બન્યું હતું? તે કહો.

ભયકર આગ, મનવાદી,
ઓલવનાના ઉલટા ઉપાયો.

સાચા ઉપાયનો નિરાદર.

મુનિએ અકલકના સવાલનો જવાબ આપતા નીચે પ્રમાણે વાત કરી “ભાઈ! સાબળ લોકોદરે નામના ગામમાં આગળ વર્ષન રહેનારો હું એક ગૃહસ્થ હતો એક રાત્રે એ નગરમાં ચારે તરફથી મોટી આગ લાગી ચોતરફ ધુભાડાના ગોટેગોટા નીકળવા લાગ્યા અને આગના ભડકા વધારે વધારે નીકળવા લાગ્યા, વાસને ફૂટવાના અવાજો કડાકા અને ધડાકા ચોતરફ સભળાવા લાગ્યા આવા મોટા અવાજો સાંભળીને લોકો જાગી ઊઠ્યા, ચારે તરફ ફોળાહળ થઈ ગયો, ધમાધમ થઈ રહી, ઉઠકરાઓ આક્રંદ કરવા લાગ્યા, સ્ત્રીઓ હાડળી ફાડળી અહીં તહીં દોડવા લાગી, આ ધળા માયુસો ધુમરાણુ કરવા લાગ્યા, પાગળા લોકો ઉચ્છેધી રડવા લાગ્યા, કુતુહળી મરકરાઓ કિલકિલાટ કરવા લાગ્યા, ચાર લોકો ચોરી કરવા લાગ્યા, બધી વસ્તુઓ બળવા લાગી, કૃપણુ લોકો વિલાપ કરવા લાગ્યા અને માતા વિનાના પુત્રની માફક આપુ ગામ સરપુરણિત નિરાધાર જેવું થઈ રહ્યું

“આખા ગામના લોકોને બાળીને બરમ કરી નાખે એવી એ ભયકર આગ થતા એક સમજી મનવાદી બહાર આવ્યો તે ઉઠીને ગામની વચ્ચે એક મોટો ચોતરો હતો ત્યાં ઊભો રહ્યો તેણે એક બખ્તર ધારણુ કર્યું અને રેખા પાડીને એક મોટું વિશાળ મડળ ચોરાની વચ્ચે આળેખ્યું પછી મોટા શબ્દવડે નામના લોકોને ત્યાં બોલાવ્યા ‘અરે લોકો! તમે આ મડળમાં આવો, અહીં દાખલ થાઓ, જેથી તમારી સર્થ વસ્તુઓ અને તમારા સારીરો બળશે નહીં’ તેના આવા વચન સાંભળીને કેટલાક લોકો તેના મડળમાં દાખલ થયા

“બાકીના લોકો તો જાણે ગાડા થઈ ગયા હોય, પીધેલા હોય, કૂદયશન્ય હોય, આત્મ(પોતાના) વૈરી હોય, ઝસમાન્ય લોકો હોયથી ઘેરાઈ ગયેલા હોય, એમ પોતાના સારીર અને પોતાનું સર્વસ્વ એ આગમાં બળતું જોવા છતાં આ

૧ લોકોદર લોકોનો અદરનો બાગ લોક એટલે ચૌદ સજલોક લોકમાં સર્વ છવ અને અઠ્ઠવ પદાર્થો રહે છે અલોકમાં માત્ર આકાશ છે આખી વાર્તા ૩૫૪ (allegorical) તે આગળ સ્પષ્ટ થઈ જશે આ વાર્તાના દરેક શબ્દનો ઉપનય આગળ આ જ પ્રકારમાં ઉપાર્થો છે આગળ વાંચો

ત્યત મૂખાધિથી એ આગમા ખડ અને લાકડાના ભાર નાખવા લાગ્યા અને ધીના ભરેલા ઘડાઓ ઠલવીને આગને ઓલવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા આવી વિચિત્ર પરિસ્થિતિ જોઈને મડળની અદર થોડા લોકો ગયા હતા તેઓ બોલવા લાગ્યા—‘અરે ભોળા ભાઈઓ ! આ તમે કરો છો તે આગ ઓલવવાનો ઉપાય નથી બુઝો ! કા તો તમે જળ લાવીને એનાથી આ અગ્નિને શાત કરો અથવા તો આ મહાત્મા મત્ર વાદીએ જે મડળ રચ્યુ છે તેમા દાખલ થાઓ’ અને અમારે ઘરે અગ્નિ જેમ શાત પડી ગયો છે તેમ તમારા સર્વધર્મા પપુ અગ્નિને શમાવો’ પણ તે લોકોમાના કેટલાકે તો તે સાંભળ્યુ જ નહિ, કેટલાક તેને તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા, કેટલાક તેની મરંદરી કરવા લાગ્યા, કેટલાક તો ઉવડું બોલવા લાગ્યા, કેટલાક તે અભિપ્રાયને દાખી દેવા લાગ્યા, કેટલાક એ અભિપ્રાયથી ઉલટી રીતે જ વર્તવા લાગ્યા, કેટલાક એવો અભિપ્રાય આપનાર તરફ ગુસ્સે થવા લાગ્યા અને કેટલાક તો ઉલટા તેવી સલાહ આપનારની સામા પ્રહાર કરવા માટે દોડવા લાગ્યા આવો વિચિત્ર બનાવ જોઈને મડળમા રહેવા લોકો એ બહારના લોકો તરફ મૌન રહ્યા વળી કોઈ પુણ્યશાળી લોકો ઉપરના વચ્ચેના વચ્ચે વચ્ચે આદર પાડુ કરતા રહ્યા

“કુમારો ! મારી ભવિત્યતા તેવા પ્રકારની હોવાથી મડળની અદરના માપુસોએ જે વચ્ચેના કહ્યા તે મને ગમ્યા, મડળમા પ્રગતિ પસંદ આવ્યા, હુ આનંદમા આવી ગયો અને કૂદકો મારીને મડળમા દાખલ થઈ ગયો મડળમા ગયા પછી મેં જોયું તો જામના બાકીના સર્ત્ર લોકો આગથી બળતા દેખાયા, પવનના ભેરથી સપાટાબધ વધતી જતી આગના ભોગ થઈ પડતા અને મોટેથી ચીસો પાડતા તેમને હુ બરાબર જોઈ શક્યો પછી મડળની અદરના લોકોમાથી કેટલાકો દૂર થઈ ગયા, તેઓની સાથે હુ પણ નાસી છૂટ્યો કુમાર ! આ માફ રસાય થવાનું કારણ છે”

*

*

*

૧ અહીં આગ ઓલવવાના એ ઉપાયો કહ્યા (૧) મડળમા આવવાનો, (૨) મડળની બહાર રહી પાણીવડે આ આગ ઓલવવાનો આ બન્ને ઉપાયો વિચારવા યોગ્ય છે મડળ બહાર રહી પાણીથી આગ બુઝવવાનો ઉપાય મુશ્કેલ છે પણ તે મહાસત્વશાળી કરી શકે છે, સાધારણ પ્રાણીને આગમા ફસાઈ જવાનો ભય બહુ રહે છે મડળમા દાખલ થનાર નિર્ભય થાવ છે

વિગતવાર ઉપનય,
વિવેચન ખુલાસો.
સાધાર્થઘટના.

ઉપરની વાત સાંભળીને અકલક કુમાર ઘણો ખુશી થયો અને તે મુનિને નમીને બીજા મુનિ જે દૂર બેઠા હતા તેની પાસે જવા નીકળ્યો. ત્યાં આ કથાનો ભાવાર્થ કાંઈ સમજાયો નહિ મેં તેથી અકલકને પૂછ્યું “અરે ભાઈ! આ મુનિએ પોતાને પૈરાન્ય પ્રાપ્ત થનાર કારણ પૂછ્યું? અને તેમની વાત સાંભળીને તું ઘણો ખુશી કેમ થયો? હું તો એક પાપ બાબત બરાબર સમજ્યો નથી, માટે તું ખુલાસા સાથે આ બાબત સમજાવ.”

લો. હરમા આગ.

અકલકે જવાબમાં અને (ઘનવાહનને) કહ્યું “ભાઈ! સાંભળ —

“મુનિએ જે લોકોહર નામનું ગ્રામ કહ્યું તે આ સસાર સમ

જવો એ સસારમાં તે વસનાર છે એમ સમજવું
રમાં આમ “રાત્રિની તેમાં વાત કરી તે મહામોહની અધકાર

“મય દશા સમજવી એ નગરમાં રાગદ્વેષ રૂપ

“ગમ્મિ વડે નિરતર આગ સળ થા જ કરે છે ત્યાં હુમાડો થાય છે

“મમ કહ્યું તે તામસભાવ-કપાયની પરિપુતિ સમજવી, એ આગ

“આ નગરમાં પ્રસરી રહેલી છે ત્યાં આગના ભડકા થાય છે

“આમ કહ્યું તે રાજસભાવ સમજવો આ સસારમાં જે કૃત્રિમ કમાસ

“ાય છે તે વાસ દૂટવાના અવાજે સમજવા, રાગદ્વેષ રૂપ અશિથી

“રમ થઈને લોકો ભગી હોઈ છે-ચોંટા હોઈ છે અને તેઓ મોટા

“નાળાહળ કરી મૂકે છે, ચિત્તને અત્યંત તાપ કરનારા અને છોક-

“નો આકાર ધારણ કરનારા કપાયો^૧ આક્રંદ કરના મડી બન્ય છે,

“શુદ્ધ લેશ્યા^૨ નામની સ્ત્રીઓ ત્યાં હાડળી ફાડળી થઈને અહીં

“તાલી દાડ્યા કરે છે, સસારના રાગમાં આસક્ત મૂર્ખ પ્રાણીઓ આ

૧ કપાયો-ચાર જ કોષ, માન માયા લોભ એ ચારેને બાળકનું રૂપ

૨ ૧૩ ચોથા પ્રસ્તાવમાં પણ આપવામાં આવ્યું છે

૩ રૂપ નીવ અને કાપોત એ ત્રણ અશુદ્ધ લેશ્યા-આત્માના કિલ્લ અ

૪ કાયો છે તે અરાજ વિચારનારા મોગદોડ કર્યો કરે છે, એમાં સ્થિરતા કદિ

૫ ની નથી

“ ધળા માણસની માફક જીમરાણ કરી મૂકે છે (તેઓ રાગની ધૂનમા
 “ કાંઈ બોલે છે ત્યારે બોલે કરી વિચાર જ ન કરતા હોય તેવા દેખાય
 “ છે), વસ્તુસ્થિતિના બહુકાર હોવા છતા ક્રિયા નહિ કરનારા પાં-
 “ ગળાઓ ત્યાં જિંદગી સ્વરે રહતા દેખાય છે, (અજ્ઞાનીઓ આધળા છે
 “ અને સમજવા છતા બેવહાઈ કાર્ય ન કરનારાઓ પાગળા છે-આ સ્પષ્ટ
 “ હકીકત છે)^૧, મરકરાઓ જેવા નાસ્તિકો^૨ ત્યાં હંમેશા કિલકિલાટ
 “ કરે છે, ખાલી ધમાધમ કર્યા કરે છે, ખોટા હેતુભાસે મૂંઝી ખૂમ-
 “ રાણ કરી મૂકે છે, ઇદ્રિયરૂપી ચોરો ત્યાં ધર્મસર્વરતની ચોરી કરે છે,
 “ રાગઅભિવેદે આત્મધરની સાર સાર વસ્તુઓ બળવા લાગે છે,
 “ કેટલાક લોકો તેને વખતે એમ બોલતા સમજાય છે કે ‘ અરેરે !
 “ શું કરીએ ? આવી બચકર આગ ચોલવવાને અમે શક્તિમાન નથી’-
 “ કૃપણ માણસો કંકળાટ કરે છે તેની બરાબર આ હકીકત સમજવી
 “ હે ભાઈ ! એ સાધુઓ આ સસારમા લાગેલી બચકર આગનું વર્ણન
 “ કર્યું, સસારની આગના ભડકા બતાવ્યા, લોકોની સ્થિતિ વર્ણવી, ગડ-
 “ બડાટ અને અવ્યવસ્થાનો ચિતાર આપ્યો. લોકોનો અરસપરસ બચાવ
 “ કરે તેવું કોઈ ન હોવાથી અને તેમ કરના તેઓ સમર્થ ન હોવાથી
 “ તે આખું ગામ શરણરહિત નિરાધાર જેવું થઈ રહ્યું છે એમ
 “ બતાવવામા આવ્યું

“ ત્યાં તે વખતે મત્રવાદી આવ્યા તે વિજ્ઞાનવાળા પરમેશ્વર શ્રી
 “ સર્વજ્ઞ મહારાજ સમજવા તેણે ઉઠીને એક તીર્થ
 સર્વજ્ઞ મત્રવાદી “ રૂપ મહાળી કર્યું-તેણે પોતાના તીર્થની પ્રરૂપણા-
 “ સ્થાપના કરી અને તેની સર્વ યોજના તેણે ગામની
 “ વચ્ચે ગોચન્દ્રક આકાર સમાન મધ્ય લોક (તીર્થ લોક)મા સૂત્રમનની
 “ રેખાવડે કરી પોતાની જાતને બખતર પહેરાવી લઈને ધર્મ દેશનાવડે તેણે

૧ આધળા અને પાગળાની આ દૃષ્ટિઓ ખાસ લક્ષ્યમા રાખવા જેવી
 છે રાજ અને અજ્ઞાનને વશ થઈ મૂર્ખ માણસો તો આધળાની જેમ વર્તે છે અને
 સમજનારા પણ ફસી બચ અને શુભ વર્તન કરે નહિ ત્યારે તે પાગળા જેવા
 દેખાય ■

૨ નાસ્તિકો-આત્માનું અસ્તિત્વ નહિ માનનાર, પરશવ-મુક્તિ નહિ
 માનનાર નાસ્તિક કહેવાય છે

૩ આ ગડબડ અને ધમાલ માટે કર્તાએ અમાતાપુત્રક સખ્દ વાપર્યો છે એ
 બહુ સુદર છે ત્યાં છોકરાનો કે માનો અથવા વડીલ બાળનો વફાવત કાંઈ રહ્યો
 નહિ એવી ગડબડ ત્યાં મચી રહી-એમ કહેવાનો આશય છે

“લોકોને પોતાના મડળમા બોલાવવા માણ્યા અને તે ધર્મદેશનાથી
 “તેમનું પોતાના તરફ આકર્ષણ કર્યું, ત્યારે કેટલાક ભા યશાળી મહાપુરુષો
 “ભગવાનના વચનો સામળીને તે મડળમા દાખલ થયા, પરંતુ આવા
 “લોકોની સખ્યા પ્રમાણુમા બહુ ઓછી થઈ કારણ કે આ સસારમા
 “જીવોની સખ્યા છે તેની સાથે સરખાવતા તેઓ તો માત્ર અનતમે
 “ભાગે જ હોય છે આવા લોકો જેઓ એ મનવાદીના મડળમા
 “દાખલ થયા તેઓ અગ્નિના તાપથી મૂકાયા (મુક્ત થયા)

“ બાકીના મહા મુઠ જીવો રાગદ્વેષ રૂપ અગ્નિવડે અત્યંત બળી
 “ રહેલા આ સસારને ‘ નિપયો ’ વડે શાત કરવા
 સામાન્ય મૂલો “ પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ સ્ત્રીપુત્ર ઉપર આસક્તિ રાખી
 “ પૈસા એકઠા કરે છે અને પાચે ધંધિયોને છૂટી મૂકી
 “ તે દ્વારા તાપ ઓછો કરવા પ્રયત્ન કરે છે-આ માણસો અગ્નિમા
 “ ખડ અને લાકડાના ભારાઓ નાખીને તે દ્વારા અગ્નિ ઓલવનાના
 “ પ્રયત્ન કરવા જેવું કામ કરે છે, પરંતુ તેથી તો અગ્નિ ઉલટો વધી
 “ પડે છે વળી જે લોકો વારંવાર માયા કપટ કરે છે, લોભ કરે છે,
 “ અભિમાન કરે છે, ક્રોધ કરે છે એ સર્વ અગ્નિ શાત કરવા માટે
 “ ધીના ઘડાઓ આગમા કપનવા જેવું કરે છે એ લોકોને મડળની
 “ અદર રહેલા લોકો વારંવાર વારે છે, ધી અને ખડ કે લાકડાથી
 “ અગ્નિ વધશે એમ સમજાવે છે, છતાં તે વાત તેઓ સમજતા નથી,
 “ વાર્યાં છતાં અટકતા નથી અને તેઓને બતાવવામા આવે કે એ
 “ સસારઅગ્નિ તો ‘ પ્રશમ જળ ’ થી જ ટાલો થાય છે તે વાત તેઓ
 “ સમજતા નથી અને તેથી તેઓ પ્રશમરૂપ પાણીનો ઉપયોગ પપ્પુ
 “ કરતા નથી, તેમ જ તે સુદર તીર્થ રૂપ મડળમા પ્રવેશ પપ્પુ કરતા નથી
 “ અરે એટલું જ નહિ પપ્પુ એવા નિવારણ કરવાના ઉપાય રૂપ વાક્યો
 “ તેઓ સામળે ત્યારે તેને અનુસરવાને બદલે ઉલટા બોલનારની
 “ મરકરી કરે છે અને વાતને નરમ પાડી દે છે, એ મહાત્મા મુનિની
 “ પેઠે કોણક જ જીન બોધ પામે છે અને સાચી વાત સમજે છે એ

૧ તીર્થંકર મહારાજ સળધી આ કટપના ભવ્ય છે મડળ રમે ત્યારે મત્ર
 બોલવા પડે રેખા કરવી પડે અને મળી બચવાની ઇચ્છાવાદને મડળમા આ
 વના આમત્રણ વાય સૂત્ર રૂપ મનની રેખા અત્ર પાડવામા આવે છે વળી મ
 ડળ રચવા પહેલા પોતાની બલને બચાવવા બજાર પહેરણ પડે છે એ તીર્થંકરો
 પ્રથમથી પહેરી પછી તીર્થમડળની રચના કરે છે આખી યોજના યથારિથત
 અને ભવ્ય જણાય છે

“ મુનિમહારાજ પેલા તીર્થમડળની અદર રહેલાઓના
 વ્યક્તિનો વિકાસ “ વચનથી બોધ પામ્યા અને જાતે તીર્થમડળમા
 “ દાખલ થયા અદર દાખલ થયા પછી તેણે સસા-
 “ રમા રહેનારા લોકો તરફ નજર કરી તો તેણે ખરાબર જોયું કે તે
 “ સર્વ લોકો રાગદ્વેષની અગ્નિથી બળી રહ્યા છે અને ગભરાટમાં
 “ પડી ગયા છે, પણ તેણે એ પણ જોયું કે ‘અશુદ્ધ અધ્યવસાય’
 “ નામનો પરમ એ લોકોદર ગામમા રાગદ્વેષ રૂપ અગ્નિને વધારે વધારે
 “ જેસથી સળગાવે છે અને અત્યંત વૃદ્ધિ પામેલા તે અગ્નિ ગામડીઆ
 “ જેવા તે અજ્ઞાનીઓ જેમ વધારે વધારે બૂમો પાડે છે તેમ તે મુનિ
 “ ઓના દેખતા હતા પણ પેલાઓને વધારે વધારે બાળતો જાય છે
 “ સાર પછી મુનિએ કહ્યું કે ‘મડળની અદરના લોકોમાંથી કેટલાકો
 “ દૂર થઈ ગયા તેઓની સાથે હું પણ નાસી છૂટ્યો’-એ વાક્ય
 “ પણ વક્રોક્તિનાળુ સમજવું ” મેં પૂછ્યું કે ‘એમા
 ‘વક્રોક્તિ “ અને આખી વાતમા વક્રોક્તિ શી ? ’ એટલે જવાબ
 “ આપતા અકલકે આગળ ચલાવ્યું-“ એ તીર્થમડ
 “ લમા લોકો ચાર પ્રકારના હોય છે સાધુઓ, શ્રાવણો, સાધ્વીઓ
 “ અને શ્રાવિકાઓ એ મડળમા હોય છે તે સર્વ કાંઈ દીક્ષા લેતા
 “ નથી, માત્ર થોડા જ લે છે માટે ભાવાર્થ એમ જણાય છે કે આ
 “ મુનિએ દીક્ષા લીધી અને એ વાત તો ઉઘાડી દેખાય છે તો ભાઈ !
 “ આવી રીતે આખી વાત વક્રોક્તિવડે કહીને સસારઅગ્નિને પો
 “ તાના વૈરાગ્યના કારણ તરીકે આગળ કરેલ જણાય છે આ હકીકત
 “ ઘણો ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરે તેવી છે અને તે વાત એ મુનિ જ્યારે
 “ આપણી પાસે વાર્તા કરતા હતા સારે જ મેં જાણી હતી અને તેથી
 “ મને આનંદ થયો-હું ખુશી થયો. મેં તે વખતે વિચાર કર્યો કે
 “ અહો ! આ મુનિમહારાજ જે વાત કરે છે તે તદ્દન સાચે સાચી
 “ છે સજ્જન માણસોને હુમેશા સળગી રહેલો આ સસાર ખરે-
 “ ખરા વૈરાગ્યનું કારણ જરૂર થાય છે, વળી એ પણ સાચી વાત
 “ છે કે જડ મનુષ્યો અગ્નિના દાહવડે પોતાના આત્માને-પોતાની જાત-
 “ તને અહાં (સસારમા) બાળે છે અને તેમાંથી જે બુદ્ધિશાળી હોય

૧ વક્રોક્તિ વાક્ય બોલવું એ અલકાર છે જન્યસાન્યાર્થક વાક્યમન્યધાયોજયેષદિ,
 જન્યરેષેણ કાલાવા, સા વક્રોક્તિસ્તતો દિષ્ઠા એકને કહીને બીજા અર્થમા બીજાને સમ
 જાવવું અથવા સ્થેયનો ઉપયોગ કરવો એ એ રીતે વક્રોક્તિ થાય છે અહીં
 પ્રસંગમા સખંદ વાપર્યા છે, તેનો અર્થ નીકળી જવું થાય, સ્થેય છે તેથી તેનો
 બીજો અર્થ દીક્ષા લીધી એમ થાય છે

“છે તે બહાર નીકળી જાય છે વળી મને એમ પણ લાગે છે કે
 “આપણુને બંનેને પ્રતિબોધ આપવાના મહાન હેતુથી જ એ મુનિ
 “મહારાજે લોકોદરમા આગની વાત કરી છે અને તે પોતાના વૈરા
 “જ્યના કારણ તરીકે જણાવી છે

“તેઓ બાણે એમ કહેતા હોય એમ મને લાગે છે કે-” અરે

રહસ્યાર્થ “ભાઈઓ ! આ આગથી બળી રહેલા સસારમા તમે
 “બંને પણ બળી રહ્યા છો અને તમારા જેવા સમ

“જુઓએ તો તીર્થમંડળમા પ્રવેશ કરવો યોગ્ય છે,

“તમારે પણ આ તીર્થમંડળમા આવી જવું જોઈએ જેઓ ભાવપૂર્વક

“આ અમારા તીર્થમંડળમા પ્રવેશ કરે છે તે ભાન્યવાન પ્રાણી

“એને રાગદ્વેષની અગ્નિના દાહ કદિ પપ્તુ થતો નથી” આ

“પ્રમાણે આ મહાત્મા મુનિ આપણને પણ જણાવી રહ્યા હોય એમ

“મને લાગે છે ભાઈ ઘનવાહન’ મુનિમહારાજનો આ ઉત્તમ વિચાર

“મને તો બહુ ગમે છે ! પણ ભાઈ ! એ વાત તને ગમે છે કે નહિ

“તે હું બપુતો નથી.”

* * *

અકલકની આવી વાત અને આવો પ્રશ્ન સાંભળી હું તો મૌન જ
 રહ્યો, મેં કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ, કારણ કે માફ મન હતું સુધી
 પાપથી ભરેલું હતું, પાપમય હતું, સસારને સરાવે ચઢેલું હતું

સાથી અમે મદિર બહાર જ્ઞાનધ્યાન કરતા બીજા મુનિ પાસે
 આવી પહોંચ્યા.

પ્રકરણ ૩ જી.

દારૂ પીકું (મદિરાશાળા).

{ બીજા મુનિનો વૈરાગ્ય પ્રસંગ. }

તાની વાર્તા આગળ ચલાવતા સસારીશુવ જે અભારે ઘનવાહન કુમાર હતો તે અગૃહીતસકેતાને ઉદ્દેશીને પ્રસાવિશાળા અને ભવ્યપુરુષ સામળે તેમ સદાગમ સમક્ષ કહેવા લાગ્યા—

એવી રીતે વાતો અને ખુલાસા કરતા અમે બીજા મુનિમહારાજ સમક્ષ આવી પહોંચ્યા અકલકે મુનિરાજને યોગ્ય વદન કર્યું અને તેની સાથે મેં પણ વદન કર્યું પછી અકલક અને મુનિમહારાજ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાત થઈ

અકલક—“ સાહેબ ! આટલી નાની વયમા આપને શા કારણથી દીક્ષા લેવાનું થયું તે જણાવો ”

મુનિ—“ ભાઈ ! મેં એક મોટી દારૂડીઆઓની ટોળી દારૂ પીવામા તત્પર લેઈ તે મારા વૈરાગ્યનું કારણ બની. આખા શરીરના સર્વ અંગો દારૂના ઘેનની અસરવાળા થઈ ગયા હતા અને હું એક મોટા દારૂડીઆ થઈ ગયો હતો, ત્યાં કૃપા કરનાર મહાત્મા બ્રાહ્મણોએ મને પ્રતિબોધ કર્યો અને તે રીતે મને વૈરાગ્ય થયો.”

૧ અને માટે પાનગોષ્ઠિ સખ્દ રાખવો કે કેમ તે નિર્ણય થતો નથી જેમ દીપાર્દ (ચાપાર્દ) માય છે તેમ દારૂની પાર્દ માય છે, જેમા લાભ લેનારા દારૂ દીધે નય જ અશીલીઆઓ કમુખા કાટે તેને ‘ રાવણુ ’ કહે છે તેમ દારૂ પાર્દનું નામ હોય તેવા અજ્ઞાતી કે કુશર્ણી સખ્દ હોય તે અજ્ઞ પટે છે એવા સખ્દને માટે વપાસ કરે છે

અકલ્પક—“ મહારાજા ! એ દારૂ પીકું જેવું હોય તેવું તેવું વર્ણન કરી બતાવે, ત્યાં તમે કેવી રીતે વર્તતા હતા તે જણાવે અને મારા ઉપર કૃપા કરીને તે બ્રાહ્મણો દેાપું હતા તે પણ બતાવે ”

* * *

મુનિ—“ સાબળ —

દારૂ પીકું,
દારૂ પીનારા,
તેર વિભાજો.

“ એ મદિરાશાળા (દારૂ પીકું) અનેક બનેલા અને બનતા બનાવેથી ભરપૂર છે અને અનેક જનોથી ભરેલ છે તેથી તેવું બરાબર વર્ણન કરવાને તો કોણુ સમર્થ થાય ! તો પણ હે મનુષ્યોત્તમ ! તારી પાસે તેટલું થોડું થોડું વર્ણન કરી બતાવું છું તે બરાબર ધ્યાન રાખીને સાબળ તને એ મદિરાશાળાની હકીકત જણાતા થણેા આનંદ આવશે —

‘યદુમેવવરાસયનુદ્ધન, ઘરભાજનરાજિ વિચિત્રસુરમ્ ।
શિતિનીરજરક્ષિતસચ્ચપક, જનમોદનકારણસરસરકમ્ ॥
મદિરામવધૂર્ણિતસર્વજન, ઘડુલાસવિલાસવિકાસકરમ્ ।
લસવુન્નવયોલવિગાનપર, કૃતતાલમહારથરાસશતમ્ ॥

અન્યથા

‘પ્રૌઢમનોરમકાન્તજનાલ્પ,
ગાદમવોદ્ધુરયોપિદુપેતમ્ ।
આદિનિવેશવિહીનમનન્ત,
લોકનમોમિધમૂમિનિવિદમ્ ॥
વાદિતમર્દલકોદિસકાસ્ય
ઘેણિકનાદવિવર્ધિતતોપમ્ ।
ઘરાવિરાચસમુદ્વતવોદ્ધુ,
વોદ્ધુવિધોપિતગોષસહસ્રમ્ ॥

પદ્ય સ્વ

૧ ત્રોટક છંદ

૨ દોષક છંદ. બ બ, બ ન, ન

૩ દે. લા વાળી છાપેલ શુદ્ધિ તોદ્ર ઠીસમા મૂકેલ છે એવો રાખ્દ પણ દોષમા મળેલો નથી અથ સબખ પરથી બેસાડ્યો છે તેમા મુધારાને અવકાશ છે

નતંનગાનવિલાસનપાનૈઃ, શ્વાદનવાનવિભૂષણમાનૈઃ ।
સતતભારરસૈઃ સમુપેત, લોકચમત્કૃતિકારણમેતત્ ॥

“ એ મદિરાશાળા અનેક પ્રકારના સુદર દારૂઓ (આસવ) થી લોકોને તુષ્ટમાન કરે છે, એમા સુદર વાસણોમા ચિત્ર પાઠુ વિચિત્ર પ્રકારના દારૂઓ (મુરાઓ) શોભી રહ્યા છે, એના મધપાત્રો કાળા કમળની શોભા ધારણ કરી રહ્યા છે, એમા શેરડીના રસનો દારૂ અથવા તે પીવાના પાત્રો તેના પીચા લોકોને આનંદ કરાવી રહ્યા છે, એમા આવી રહેલા સર્વ લોકો દ્વારા ઘેનમા લચપચ થઈ રહ્યા છે, તેઓ નાચવા ફૂટવાની તેમજ બીજા અનેક પ્રકારની ગમતો કરી વિકસ્વર ચતા દેખાય છે, તેમા બહારથી પતા તોફાની લોકો મોઢેથી હાકોટા કરે છે અને ગાયનો ગાય છે, બીજી તેઓ સામસામા તાલ દે છે મોટા અવાજ કરે છે અને સેવડો આપે એક સાથે આહ્વા કરે છે

“ વળી એ મદિરાશાળા પુખ્ત વયના અને સુંદર આકૃતિવાળા અનેક પ્રાણીઓથી ભરેલી છે, તેમા અત્યંત ગાઢ મદથી ઉદ્ગત થઈ પેલી અનેક સ્ત્રીઓ પણ આવી રહેલી છે, તે શાળા એટલી લાંબી કે એની શરૂઆત ક્યા છે એમા પ્રવેશ ક્યા થાય છે અને એના ડો ક્યા આવે છે તે બહુ શકાતુ નથી, એ લોકનભસ્ (લોકાકાશ) મતી ભૂમિમા આવી રહેલ છે, એમા કરોડો મૃદગ કાસીઓ વાજ્યા રે છે, એમા વિણુના નાદથી આનંદમા વધારો થયા જ રે છે, વાસ એના અવાજથી બળદો અથવા લઈ જનારાઓ વધારે ઉદ્ગત બને અને જાનૈયાઓ સેંકડો અવાજો કરી રહ્યા છે—આવી રીતે મદિરા શાળામા નાચ ચાલે છે, ગાયનો ચાલે છે, વિલાસો ચાલે છે, દારૂન ચાલે છે, ખાવાનું ગમ આવે છે, દાન દેવા લેવાનું ચાલે છે, આ પણો ધારણ કરવાનું કામ ચાલે છે, માનઅપમાનની ધમાલ ચાલે છે અને એવા વિચિત્ર ભાવો ઉલટા મુલટા ચાલ્યા કરે છે તેથી એ પીઠુ લોકોને ચમત્કારનું કારણ હોય એમ દેખાઈ આવે છે આવી રીતે અનેક શ્રેણીઓને બતાવનાર, સર્વદા સેવાયેલ અને સર્વ સામગ્રીથી રેલા દારૂના પીઠાને મેં જોયું લોકમા એવું કોઈ પણ આશ્ચર્ય નથી થયું અથવા એવું કોઈ નાટક નથી કે જે મેં આ દારૂના પીઠામા ન જોયું હોય

૧ અહીં મૂળમા ‘વિભ્રમ’ સજ્ઞ છે કારણ વચર ક્રોધ યાચ, હાર્ય યાચ, અપ વિગેરે આભરણોની માત્રણી યાચ, પહેરેલા હોય તેને કાઢી નખાય, અને તે બોલવું યાચ—એ સર્વને વિભ્રમ કહેવામા આવે છે

પીનારા.

- “(૧) ત્યા અનતા લોકો દારૂના ઘેનમા પડેલા છે, તે આપણ બોલતા નથી, ચેષ્ટા કરતા નથી કે કાંઈ વિચાર પણ કરતા નથી વળી તે કોઈ પણ પ્રકારનો લૌકિક વ્યવહાર^૧ પણ કરતા નથી અને માન મરી ગયેલા હોય અથવા વધારે સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો બધું તદ્દન મૂર્છા પામી ગયેલા હોય તેવા રૂપમા હમેશા રહે છે^૨
- “(૨) વળી ત્યા (એ મદિરાશાળામા) ખીબા^૩ અનતા લોકો છે તેઓ ઉપર જાણવેલા લોકો જેવો જ આકાર ધારણ કરનારા હોય છે, પરંતુ એ લોકો વચ્ચે વચ્ચે લોકના કાયો અને વ્યવહાર કાંઈ કાંઈ કર્યા કરતા હોય છે^૪
- “(૩) વળી ત્યા તેવા જ આકારના અને દારૂના મદમા મસ્ત થઈ ને રહેનારા પૃથ્વી પાણી વિગેરે રૂપવાળા અસખ્ય લોકો આવી રહેલા છે^૫
- “(૪) વળી અસખ્ય લોકો એવા છે કે જેઓ ઢીચીઢીચીને આખો વખત દારૂનો સ્વાદ લીધા કરે છે, દારૂ પીધા કરે છે, પણ નથી કાંઈ સુધતા, નથી આડું અવળું ભેતા અને નથી કાંઈ સામળતા માન તેઓ જમીનપર આળોટ્યા કરે છે, વચ્ચે વચ્ચે વારવાર બૂમ પાડ્યા કરે છે અને દારૂના ઘેનમા હાથ વડે કાંઈ સ્વાદ લીધા કરે છે^૬
- “(૫) વળી ત્યા ખીબા કેટલાક એવા પણ લોકો છે કે જેઓ કાંઈ કાંઈ ચીજોની ગંધ લીધા કરે છે, પણ આડું અવળું ભેઈ શકતા નથી, કોઈનું સામળી શકતા નથી અને આવા લોકો પણ યોગ્ય ધાતુ નહિ પણ અસખ્ય છે^૭

૧ આ એક વિગેરે સજ્જાનો લાવનીચે પૃ ૧૬૭૫-૭૬ માં સ્પષ્ટ કયો છે ત્યા તે સખ્યા મૂકી તેની સાથે તે પ્રત્યેકનો ખુલાસો કયો છે

૨ લૌકિક વ્યવહાર લોક સખધી વ્યવહાર જગુ, આવર્તું હરગુ ફરગુ, બેસગુ, ઉઠગુ વિગેરે આ દરેક વર્ગ ભૂંડે ભૂંડા છે તે આચળ આજ પ્રકરણમા સ્પષ્ટ થશે (દરેક પેશા ભૂંડો વા. બતાવે છે)

૩ આ અવ્યવહાર રાસિના છવો છે

૪ અહીં અનતા અસખ્ય અને સખ્યાતા શબ્દ વાપર્યા છે તે જૈનના પારિભાષિક સમ્પદ છે, તેના સ્વરૂપમાટે જુઓ કર્મગ્રંથ ચોટા

૫ આ વ્યવહાર રાસિના વનસ્પતિકાચ સમજવા

૬ આ સૂક્ષ્મ બાદર પૃથ્વી અપ્ તેજ વાગુનું વણન છે

૭ આ વર્ણન બેઈદ્રિયનું છે

૮ આ તેઈદ્રિયનું વર્ણન છે

- “ (૬) વળી દાર્શના ઘેનમા મસ્ત થઈ ગયેલા બીજા અસખ્ય લોકો ત્યાં એવા છે કે જેઓ આખો ઉઘાડે તો સામે પડેલી વસ્તુને બેઠા ગડે પણ તેઓ કાંઈ સામળી શકતા નથી તેવાઓની ચેતના ઉપર પણ દાર્શની અસર સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે^૧
- “ (૭) વળી ત્યાં અસખ્ય લોકો એવા છે કે જેઓની ચેતના મદિરાના ઘેનમા તદ્દન શૂન્ય થઈ ગઈ છે, જેઓના મન મરી ગયા છે અને જેઓ મન વગરના જણાઈ આવે છે^૨
- “ (૮) વળી ત્યાં બીજા અસખ્ય લોકો એવા છે કે જેઓની ચેતના વધારે સ્પષ્ટ થયેલી હોય છે, પણ જેઓમા અત્યંત ખરાબ મદિરાની અમર બહુ વધારે રહેલી હોય છે, તેઓ બાપડા દુધ વેરીઓથી વારવાર ઘેદાય છે, ભેદાય છે, ચીરાય છે અને વળી અરસ્પરસ એક બીજાને છેદે છે, ભેદે છે, કાપે છે અને તેમ જરીને મહા ભયકર વેદના પામે છે^૩
- “ (૯) વળી ત્યાં બીજા અસખ્ય લોકો એવા દેખાય છે કે જેઓના ચિત્ત દાર્શના ઘેનમા તદ્દન ભયભ્રાન્ત થઈ ગયા હોય છે તેઓ બીચાગ દાર્શની અસર તળે કોઈ પણ કામ કરવા જેવું નથી એમ તો સમજતા જ નથી અને વળી વધારામા ‘જનાનર’ના અનતાર અને આજારને ધારણ કરનાગ થાય છે, મોઢેથી બૂમ માર્યા કરે છે, પોતાની માતાઓ આવે પણ સભોગ કરે છે, દાર્શની અસર તળે ધર્મ કે અપ્રેમને ઓળખતા નથી, ગમે તેવા કામો કર્યા કરે છે, બોલેલું વ્યક્ત સમજી ન શકાય તેમ બોલે છે તેમાના કેટલાક જમીનપર આજોટ્યા કરે છે, કેટલાક દાર્શની ધૂનમા આજારમા ઉડ્યા કરે છે અને કેટલાક દાર્શના કેંકમા ચક્રવૂર થઈ પાણીમા ડૂબડી મારી પડી રહે છે^૪ એ લોકો માહોમાહે પણ અરસ્પરસ લડી મરે છે, અને અત્યંત આકરા દુખો સહન કરે છે ખરેખર, દાર્શ સર્વ આપત્તિઓનું સ્થાન છે’

૧ ચક્રદ્રિયનું વર્ણન છે

૨ આ અસહી પ્રયોદ્રિય તિયચનુ વર્ણન છે,

૩ નારકો વર્ણવ્યા

૪ આ સર્વ અતર ભેદો (મર્લજ) પ્રયોદ્રિય તિયચના છે (અત્ર વર્ણન સ્થળ ચર ખેચર અને જળચરનુ કર્યું છે)

“(૧૦) વળી એ મદિરાતાળામાં અસખ્ય મનુષ્યો છે તેઓ જે પ્રકારના છે-એક તો તદ્દન ગાદમત્ત થઈ ગયેલા અસખ્ય છે અને બીજા સખ્યાતા છે એમાં જે મનુષ્ય તદ્દન મત્ત છે તેઓ જમીનપર આજોડે છે અને બાપડા દારૂના ઘેનમાં વમનને, યુકને, પિત્તને, વિદ્યને તેમજ મૂત્રને ખાઈ છે અને પીએ છે દારૂના ઘેનમાં તેઓને ખળેર પણ પડતી નથી જે તેઓ શુ કરે છે વળી ભદ્ર! સખ્યા ગણી શકાય તેવા મનુષ્યો બીજા પ્રકારના છે તેઓ વી દારૂની અસરતળે અરસપરસ લગાઈ કરે છે, મોઢા મોઢા કૂદકા મારે છે, નાચ કરવા લાગી જાય છે, બનેથી ખડ ખડાઈ હસે છે, ગાયન કરવા મંડી જાય છે, મોઢું મોઢું ઠેકાણા વમરતુ બાપણુ કરના લાગી જાય છે, નકામા રખડ્યા કરે છે, જમીનપર લેટી પડે છે, દોડાદોડ કરી મૂકે છે, વિલાસના આનંદરસમાં મેલ કચરાથી ભરેલી અને માસ અને સ્તેષ્ઠ આદિ તુચ્છ વસ્તુઓથી પરિપૂર્ણ થયેલી સ્ત્રીઓના ગાલોને નુબન કરે છે, આખો આંટો છે અને સમજી માપુરને સરમ આવે તેવું અતિ વિચિત્ર વર્તન કરે છે, અનેક પ્રકારના ચાળા કરે છે, માખાપને મારવા શુધીની હદે પણ પહોંચી જાય છે, ચોરી વિગેરે અનાય કાર્યો કરવા પણ લાગી જાય છે અને ગમે તેવા બ્રહ્મ કાર્યો કરવા તત્પર બને છે, વળી એવા કામોને પરિણામે એ રાજપુરો વડે સપડાય છે ત્યારે અનેક પ્રકારની ભય કર વેદના સહન કરે છે અને ઘણો માર ખાય તો પણ દારૂ પીવાના કામથી જરા પણ પાછા હંકતા નથી.

“(૧૧) વળી એ દારૂના પીડામાં અસખ્ય પ્રાણીઓ બીજા આવી રહેલા છે જેઓને ચાર^૧ ટોળામાં વહોંચી નાખવામાં આયા છે તેઓ પણ દારૂના ઘેનમાં ચક્રવર્તી થયેલા હોય છે, આખો વખત કલબલ કલબલ કર્યા કરનારા હોય છે, તેઓની સામે વાસ અને વીણાના સુંદર અવાજો થયા કરે છે, નાટક અને ખેલપા ચાલ્યા કરે છે, આન

૧ પ્રથમ ચક્રદ સ્થાનકીયા સમૂહીમ મનુષ્યનું અને પછી ગણજ મનુષ્યનું વર્ણન છે

૨ અહીં જે રો એ સોસાયટિવાળા મૂળ ગ્રંથનું પૃ ૮૭૬ સર યાય છે

૩ ભુવનપતિ વ્યવસ્થા જ્યોતિષ અને વૈમાનિક

દના વિભાગો ઉઘ્યા જે છે અને મોરલીના અવાજો થયા કરે છે સર્વ વખત તેઓ પાને આવી ધમાલ થયા કરે છે અને તેઓ પણ નાચે છે, રૂંદે છે, હસે છે, રડે છે અને પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે પોતાની જાતને અનેક પ્રકારની વિડબનાઓ કર્યા કરે છે એ લોકો પણ મદિરામત રહેતા હોવાથી તેની અસરતળે અદર અદર એક બીજાની ઇર્ષ્યા કરે છે, શોક કરે છે, વારવાર અભિમાનમાં ફૂલાઈ જઈ અકાર્યો કરી બેસે છે અને ચારે સમુદાયમાં રહેલા તેઓ પોતાની જાતને કાંઈક સુખી માને છે તો પણ વાસ્તવિક રીતે તેઓ પપુ દુખી જ છે

“(૧૨) વળી એ દાડના પીઠામાં થોડાક (સખ્યાતા) એવા પણ લોકો છે કે જેઓ દાડના પીઠામાં રહેવા છતાં બીવકુલ દાડ પીતા નથી અને મધ્યસ્થ ભાવે રહેતા હોય છે દર રોજ વારવાર દાડ પીનારા લોકો આવા લોકોની મરકરી કરીને દીઠા કરતા તેમને બ્રાહ્મણનું ઉપનામ આપે છે^૧

“(૧૩) વળી એ આપાનક(મદિરાશાળા)ની બહાર બીજા અનત લોકો એવા છે કે જેઓ જાતે મહા બુદ્ધિશાળી અને દાડના ઘેન વગરના હોય છે તેઓ આવા ગડબડવાળા અવ્યવસ્થિત પીઠાને જોઈને તેનાથી દૂર થઈ ગયેલા છે, બાધા પીડા વગરના થઈ ગયા છે અને નિરંતર આનંદઉત્સવમાં મગ્ન છે^૨

“આવા આવા જૂદા જૂદા પ્રકારના અનેક વિભાગો તે દાડના પીઠામાં અને પીઠાની બહાર જણાતા હતા તેના મેં તમને તેર વિભાગો ગણાવ્યા હતા દાડની અસરતળે ખૂબ રાત્રી રહી પહેલા તો પ્રથમના વપુવેલા વિભાગમાં ઘણા કાળ સુધી રહ્યો પછી અથડાતા પછડાતા હુ બીજા વિભાગમાં ગયો અને ત્યાં પણ દાડના ઘેનમાં મસ્ત રહી ઘણો કાળ પડ્યો રહ્યો વળી કોઈ વાર ધમાલ કરતો હુ ત્રીજા વિભાગમાં આવ્યો અને ત્યાં પણ દાડમાં ચકચૂર ઘણા વખત સુધી રહ્યો વળી ચાર પછી ચોથા વિભાગમાં દાડની લાલસાવાળો થઈને ગયો. ઉપર મેં તેર વિભાગો ગણાવ્યા તે સર્વ એ લોકના ભેદો છે તેનું સમા સથી મેં વર્ણન કર્યું. એમાં જે પ્રથમના વિભાગ છે અને છેવટના બે

“રમા જોધને તેને પોતાના વૈરાગ્ય યગના કારણ તરીકે જણા થો, તે
“વાત આવી રીતે છે તે તુ લક્ષ્યમા લધને સમજ —

■ આ સસાર ખરેખર દારૂના પીઠા જેવો જ છે, કારણ કે એમા
“અનેક બનાવો બની ગયા છે, બને છે અને બનશે, એમા અનતા
“જીવો દારૂડીઆનો પાઠ ભજવે છે, આઠ પ્રકારના કર્મો અને તેના
“ઉત્તર ભેદો જૂદા જૂદા પ્રકારના દારૂનો (મધોનો) ભાગ ભજવે છે,
“એમા ચાર પ્રકારના કષાયો આસવોનો ભાગ ભજવે છે, એમા
“નવ નોકષાયો સરકાનો ભાગ ભજવે છે, એમા ચાર ધાતિ કર્મો
“ (જ્ઞાનવરણીય, દર્શનાવરણીય મોહનીય અને અતરાય) સુરા (દારૂ)
“નો પાઠ ભજવે છે, જૂદી જૂદી જાતિના આયુષ્યો તે મદિરાને આ
“ધારભૂત હોવાથી ચિત્રવિચિત્ર મધપાત્રો (વાસણો)નો ભાગ ભજવે
“છે, પ્રાણીઓના શરીરો કર્મરૂપ મધોનો ઉપયોગ કરનારા હોવાથી
“દારૂ પીનાના પાત્રોનો ભાગ ભજવે છે, ઇન્દ્રિયો શરીરોને વિભૂપણ
“કરનારી હોવાથી અને અત્યત આસક્તિના તરણથી ગળા કર્મળાની
“રોભા ધારણ કરવાનો ભાગ ભજવે છે કર્મરૂપ દારૂમા મત્ત થયેલા
“લોકો દારૂના ઘેનમા લયપચ્ચ થઇ ગયેલા હોય છે અને નાચના
“કૂદવાની તેમજ બીજી અનેક પ્રકારની ગમતો તેમજ હાસ્ય,
■ ચાળાચેષ્ટા અને કલબલાટ કરે છે, તે ચાળાચેષ્ટામા કલ્યા કહાસો
“મૃદગનો ભાગ ભજવે છે, અદર અદર ઘટો કવેશ કરનારા અને
“ગડમથલ કરનારા હુઆ લોકો તેમા ગાસીઓનો ભાગ ભજવે છે,
“દુખી પ્રાણીઓના દુખના મદ મદ વિલાપો અને નિશ્વાસો વીણાનો
“ભાગ ભજવે છે, શોકથી ભરેલા લોકોના કંઈક અનાલે લા વાસના
“અવાજોનો ભાગ ભજવે છે, આપત્તિમા આવી પડેલા પ્રાણીઓની
“ચેષ્ટાઓ મુગુન્દના જેવા અવાજો કરનાનો પાઠ ભજવે છે, વહાનાના
“વિશેષ વિગેરે પ્રસંગે લોકોની દીનતા બતાવનારી ચીસો લા ખડ
“તાળનો પાઠ ભજવે છે, અત્યત અજ્ઞાનને તાળે થઇ મૂર્ખ લોકો
“જાનૈયાનું અવકરણ કરે છે

દારૂ પીનારા.

“એમા દેવતાઓ મુદર આકૃતિવાળા લોકોનો ભાગ ભજવે છે

૧ આસવ, સરકો મલ અને સુરા એ જૂદી જૂદી રીતિથી બનાવેલા દારૂના પ્રકારો ■ (Spirit wine alcohol વિગેરે)

૨ મધપાત્ર એટલે દારૂને ભરવાનું પાત્ર (બાટલી વિં) દારૂ પીવાના પાત્ર તે ગ્લાસ વિગેરે સમજવા

૩ એક વર્તુલ વાજિત્ર

“તેઓની અપ્સરાઓ ગાઢ મદથી ઉદ્ભૂત થયેલી જીવાન સ્ત્રીઓનો
 “ભાગ ભજવે છે આ મસારમદિરાશાળા એટલી લાખી છે કે એની
 “શરૂઆત ક્યાં છે, એમાં પ્રવેશ ક્યાંથી થાય છે અને એનો છોડા
 “ક્યા આવે છે તે જાણી શકાતું નથી, મતલબ કે એ અનાદિ
 “અનંત છે એ સદાકાળ લોકાકાશમાં આવી રહેલી છે એમાં
 “નાચ ચાલે છે, ગાયનો ચાલે છે, વિલાઓ ચાલે છે, દાર્દ્ર પાન
 “ચાલે છે, ખાવાનું કામ ચાલે છે, દાન દેવા લેનાનું ચાલે છે,
 “આત્મપણો ધારણ કરવાનું ચાલે છે, માન અપમાનની ધમાલ
 “ચાલે છે અને એવા ચિત્રવિચિત્ર ભાવો ઉલટા મુલટા ચાલ્યા કરે
 “છે તેથી એ જડ પ્રાણીઓને સસારના વધારાનું કારણ બને છે અને
 “વિવેકી પ્રાણીઓને સસારપર વેરાગ્ય થવાનું કારણ બને છે

તેર વિભાગો.

“એ મુનિમહાજે એ મદિરાશાળામાં તેર પ્રકારના લોકો હતા
 “તે જૂદા જૂદા પ્રકારના જીવો સમજવા તે તેર ભાગો નીચે
 “પ્રમાણે છે

- ૧ મોથી શરૂઆતનો જે વિભાગ બતાવવામાં આવ્યો તે અસ-
વ્યવહાર વનસ્પતિ સમજવી^૧
- ૨ સાર પછીના વિભાગમાં અદર અદર સંવ્યવહાર કરનાર વન-
સ્પતિ સમજવી
- ૩ સાર પછી જે વિભાગ બતાવવામાં આવ્યો તેમાંના લોકોને
પૃથ્વી પાણી અગ્નિ અને વાયુના નામથી ઓળખવામાં
આવે છે
- ૪ સાર પછી જે ઇન્દ્રિયો બતાવવામાં આવ્યા છે
- ૫ સાર પછી તે ઇન્દ્રિયોનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે
- ૬ સાર પછી ચૌરિન્દ્રિયનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે
- ૭ સાર પછી અમરી પચેન્દ્રિયનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે
- ૮ સાર પછી નારકીના જીવોને બતાવવામાં આવ્યા છે
- ૯ સાર પછી પચેન્દ્રિય તિર્યચો દર્શાવવામાં આવ્યા છે (જળ
ચર, સ્થળચર અને ખેચર)

૧ અનંત સૂક્ષ્મ નિગોદ એનું વિવેચન બીજા પ્રસ્તાવમાં વિસ્તારથી થઈ ગયું છે

૨ અમરી પચેન્દ્રિય તિર્યચોનું જ આ વર્ણન છે એના મળસુનમાં તેા બેઠ
દ્રિય તેઠદ્રિય ઉત્પત્તિ થાય છે

- ૧૦ સ્વાર પછી સમૂર્ણમ^૧ અને ગર્ભજ જે પ્રજારના મનુષ્યો જણાવવામા આવ્યા છે
- ૧૧ સ્વાર પછી ચાર નિકાય (ભુવનપતિ, વ્યતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક)ના દેવતાઓ બતાવવામા આયા છે
- ૧૨ સ્વાર પછી બ્રાહ્મણની સરૂચી જે મનુષ્યો બતાવવામા આવ્યા છે તે ઇદ્રિયપર સયમ રાખનાર સાગી વૈરાગી સયત મનુષ્યો-મુનિન્યા દર્શાવવામા આવ્યા છે
- ૧૩ સ્વાર પછી સસારમદિરાશાળાથી તદ્દન બહાર રહેલા મુક્ત જીવોનું વર્ણન કરવામા આવ્યું છે (મોક્ષમા ગયેલા અનંત જીવો)

“એ સર્વ વિભાગના પ્રાણીઓનું સખ્યાત્રમાણુ કેટલું છે તથા તેમના લક્ષણો કેના છે તે પણ તે સાથે બતાવવામા આવ્યું છે તે ઓના સબંધમા વિચિત્ર પ્રજારના બનાવો કેવા કેના અને છે તે પણ સંક્ષેપમા સાથે જ બતાવવામા આવ્યું છે મુનિમહારાજે પોતે કર્મ મધતુ પાન કરનાર પોતાની જાતને (પોતાના આ દશ વિભાગો આને) વર્ણવીને બતાવી દીધી, તેમા તેઓએ મા રખડપાંડો બતાવ્યું કે પોતે પ્રથમ તો અસંચલાર જીવરાશિમા અનંતકાળ સુધી રહ્યા હતા, સાચી અનંતો કાળ ગયા પછી પોતે બહુ મુસીબતે બહાર નીકળ્યા એમ પણ સાથે સમજાવી દીધું, સ્વાર પછી સ ચલાર વનસ્પતિમા પોતાને ઘણા કાળ રહેલું પશું એમ મુનિરાજે જણાવ્યું, સ્વાર પછી દશે સ્થાનોમા અવારનવાર ફરી ફરીને બહુ ભટકતું પશું એમ મુનિરાજે વાત કરી માત્ર એ અસંચલાર નગરમા ફરીવાર ગયા નહિ અને તેમનો છેલ્લો બ્રાહ્મણના અને મુક્ત આત્માઓના વિભાગમા કદિ પ્રવેશ થયો નહિ એમ તેમણે સમજાવ્યું એ દશ વિભાગમા તેમના આત્માએ કેવી કેવી તીવ્ર પીડાઓ સહન કરી તે તેમણે સ્પષ્ટ કર્યું છે

“તેટલા માટે હે ભાઈ! આ સસાર દાડના પીઠા જેવો છે અને “આત્માને દુખ થવાનો હેતુક્ષત છે એમ મુનિમહારાજે આપણને “સમજાવ્યું વળી તેઓએ છેવટે કહ્યું કે મદિરાશાળામા રહેલા “બ્રાહ્મણોએ તેને જોયા અને તેમને ચલપૂર્વક પ્રતિબોધ કર્યો તે વાતની “પણ યોજના બરાબર થઈ ગઈ તે આવી રીતે —

૧ ગર્ભથી ઉત્પન્ન થાય તે ગર્ભજ, ગર્ભસિવાય થયેલા જ મેલા તે સમુદયમ

બ્રાહ્મણબોધ.

“અનાદિ સમાગ્ના તથા પ્રકારના સ્વભાવનો યોગ થનાવી કર્મની
 “વધારેમા વધારે (ઉત્કૃષ્ટ) વિગેરે સ્થિતિ ભોગવીને પછી પ્રાપ્તીને
 “મનુષ્ય વિગેરે જાતિમા મુગ્ધાધુમહાત્માઓનો મળધ થઇ જાય ત્યારે
 “પણ ધર્મપુર્ણ ન્યાયે તેને વલુખરૂપ દ્રવ્ય^૧ ત્રુતની પ્રાપ્તિ થાય
 “છે પણ ધર્મમદિરાના ધેનમા તેને સમ્યક્ત્વની તથા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
 “થતી નથી તથા તે ચત્કિયા આદરી શકતો નથી અને સારા
 “આપુઓના મળધનો લાભ લઇ શકતો નથી—આ માત્ર અત્યંત બાધ-
 “રાપણ^૨ સમજવું તે ઘણું ભયંકર તથા ગમાર વધારનાર હોઇને એના
 “બળથી આ જીવ બેભાન બેવો થઇ વારવાર ભ્રમણ કર્યા કરે છે જેથી
 “એમ કરતા ન્યાયે કાળ વિગેરે સર્વ હેતુઓ^૩ અનુકૂળ થાય છે ત્યારે
 “આ પ્રાણી અતિ આકરી કર્મની ગાઠને શુભ બાન વડે છેદીને (કાપી
 “નાખીને) કોઇ કોઇ પ્રાણી જ માત્ર મહા મુશ્કેલીએ મેળવી શકે તેણે
 “અને તેથી રાધાવેધની ઉપમાને યોગ્ય મુદર દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે
 “ઉપર કહેવામા આવ્યું છે કે મુગ્ધાધુઓ ધર્મદેશનારૂપ પોઝાર કરીને
 “જુમ પાડે છે ત્યારે તેના જવાબમા પ્રાણી હોંકારો દે છે—એ આ
 “ધર્મદેશનાના બોધરૂપ હોંકારો સમજવો એના (હોંકારાના) સર્થ
 “ધમા ખીન ‘દર્શન,’ ‘મુક્તિખીન,’ ‘સમ્યક્ત્વ,’ ‘તત્ત્વવેદન,’
 “‘દુઃખાન્તકૃત,’ ‘સુખારભ’ વિગેરે શબ્દો યોજવામા આવે છે એ
 “સર્વ શબ્દો એક જ વાતને (હોંકારને) સૂચવે છે પ્રાણી ન્યાયે
 “‘સમ્યક્દર્શન’ વાળો થાય છે ત્યારે પછી તત્ત્વચક્રાવલી તેના આત્મા
 “પવિત્ર થાય છે અને પછી તે સસારમમુદ્રમા રખડતો નથી તે
 “પ્રાણી સાર પછી મમ્યગ્નશાસ્ત્રને અનુસારે જેવું જેવું રૂપ હોય તેણે
 “વાસ્તવિક સ્વરૂપ પોતાની બુદ્ધિચતુઓથી જુએ છે, જેમ કોઇ
 “પ્રાણીને આખનો રોગ થયેલો હોય તે મદી જાય ત્યારે જેમ તે
 “વસ્તુનું રૂપ બરાબર જુએ તેવી તેની સ્થિતિ થાય છે, તેવી રીતે યથા
 “સ્થિત રૂપ બેઠને પ્રજ્ઞાત અતરાત્માવડે પરમ સવેગભાવને આશ્ર-
 “યીને વસ્તુઓની અદર રહેલા આતર ભાવોપર યથાયોગ્ય વિચારણા

૧ ધર્મજુધર્મન ન્યાય નદીમા પથ્થર ધસતો અફળાતો ગોળ થઇ જાય છે, કોઇ તેને ખાસ ધરણ નથી તે પ્રમાણે

૨ દ્રવ્યસ્થિત ઉપર ઉપરનું જ્ઞાન, આત્માને અસર ન કરે તેણે

૩ બાધરાપણું તે અહીં દાદુ પીવાની તીવ્ર ઇચ્છા સમજાવી

૪ મુખ્ય હેતુઓ થાય છે કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, ઉદ્યોગ અને કર્મ

“ કરે છે એવા પ્રાણીની વિચારણા કેવી હોય તેના કેટલાં નમુના
 “ આ બતાવુ છું —

“ આ ભયકર સસારસમુદ્ર જન્મોથી ભરેલ છે, મરણોથી ભરેલ
 “ છે, ઘડપણથી ભરેલ છે, વ્યાધિઓથી ભરેલ છે,
 વિચારણા “ રોગોથી ભરેલ છે, ચોક્કસ ભરેલ છે અને પ્રાણી
 અને સાધના “ જોને અનેક પ્રકારના કોશ કરાવનાર છે, જ્યારે
 “ ઉપર કહેલા જન્મ મરણ વિગેરે કૃત્રિમોથી રહિત
 “ ભય વગરનો અને બાધાપીડારહિત મોક્ષજ માત્ર પ્રાણીને મુખ
 “ માટે છે અન્વય વ્યાપ્તિએ એમ જણાય છે કે હિંસા વિગેરે દુષ્ટાદિ
 “ સસારના કારણ છે (જ્યાં જ્યાં હિંસા કરવાપણુ હોય ત્યાં ત્યાં
 “ સસારમા રખડવાપણુ છે એ અન્વય વ્યાપ્તિ છે) અને અહિંસાદિ
 “ એટલે બાધાપીડારહિતપણુ એ મોક્ષનું કારણ છે (જ્યાં જ્યાં
 “ અહિંસા હોય છે ત્યાં મોક્ષ આખરે આવે છે એ વ્યાપ્તિ) આવી
 “ રીતે ક્ષુદ્ધિયુક્તવડે સસારનું નિર્મુલપણુ અને મુક્તિનું સુપુરૂષપણુ
 “ જોઈને વિશુદ્ધ આત્મા આગમમા કહેલી રીત પ્રમાણે તેને માટે પ્રયત્ન
 “ કરે છે જેમ એક કામી પુરૂષ પોતાની વહાલી સ્ત્રીને મેળવવા માટે
 “ અનેક મુશ્કેલ કામો કરે છે તેમ મોક્ષ મેળવવાની દૃઢ કામનાવાળો
 “ પ્રાણી પુદ્ગલોને કરના મુશ્કેલ એવા મહાન કાર્યો અને અનુ
 “ ઘાનો કરે છે પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય સુદર વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયાસમા
 “ જે મુશ્કેલ અનુઘાનો કરવામા આવે છે તેનાથી મન જરા પણ પીડા
 “ પામતુ નથી કારણ કે તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાનો મનમા પ્રતિબંધ થયેલો
 “ હોય છે અને એકનાર એક આખત પ્રાપ્ત કરવામા મન લાગ્યું તો
 “ પછી તેના પ્રયાસમા મહેનત કે મુશ્કેલી ગણતરીમા આવતા નથી
 “ આથી મુશ્કેલ અનુઘાનો પ્રાપ્ત કરવાની તીન ભાવનાનાળો પ્રાણી
 “ જ્યારે પ્રયાસ કરે ત્યારે તેને તેમા મુશ્કેલી લાગતી જ નથી અને
 “ વળી જ્યારે એ બરાબર વિચાર કરે છે ત્યારે તેને હેય (તજવા યોગ્ય
 “ વસ્તુ બાબતો કે અનુઘાનો) વસ્તુ આદરવામા ઉલટો શ્રમ લાગે
 “ છે એક સમજી માપુસ હોય, વ્યાધિઓથી ભરાઈ ગયેલો હોય અને
 “ પછી જરા જરા બ્યારોય પ્રાપ્ત કરતો જતો હોય તો તેને આકરી
 “ કરી અથવા સખ્ત ઓષધ લેવામા સારી રીતે પ્રીતિ થાય અને
 “ તેમ કરવામા તે બહુ હોંસથી પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે પ્રમાણે ઉત્તમ

૧ સમજીએને શાવ રહેવામાં મુશ્કેલી લાગતી નથી ઉલટો ક્રોધ કરવો હોય
 તો મુશ્કેલી લાગે છે આવી રીતે સર્વ તજવાયોગ્ય બાબત માટે સમજડું

“મનુષ્ય જ્યારે પોતાની જાતને સસાર-આધિથી ભરપૂર થયેવ જીએ છે
 “અને પછી ઉપાયો કરવાથી સમરૂપ આરોગ્ય પોતાને ચતુ જીએ છે
 “ત્યારે તે ઉપાયો પોતાના આત્મામાટે કરવામા તે પોતામા જેટલી
 “શક્તિ હોય તેટલીનો પ્રસન્ન ચિત્તથી પૂરતો ઉપયોગ કરે છે અને મફત-
 “પણે વધારે આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરનાના કામમા વધતો ચાલે છે તેમજ
 “તે માટે ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરીને તેમા ક્રમસર આગળ આગળ વધતો
 “જાય છે ત્યારપછી તે સર્વ સ્વ ધર્મ ભવોપગ્રાહી કર્મોના છેવટે જ્ઞાનયોગના
 “જોરથી ક્ષય કરી શાશ્વત મોક્ષને પ્રાપ્ત કરેછે આવી મહા ‘કલ્યાણ
 “પરપરા’ મહાત્મા સાધુઓની મેનનાથી ઘણુ કરીને પ્રાણીને પ્રાપ્ત
 “થાય છે.

“એ છેલ્લી હકીકત કહી તેના સબધમા સમજી કાઢા માણસો
 “અગાઉ જ્ઞા ગયા છે કે ભક્તિપૂર્વક નિરતર સાધુની સેવા, ભાવપૂર્વક
 “પ્રાણીઓ તરફ મૈત્રી અને પોતાના ગ્રહનો મોક્ષ (આગ્રહથી મુક્તિ તે)
 “એ ધર્મધેતુને સાધનાર બાબતો છે

“સાધુસેવાનાં ફળો આ છે-એનાથી એક તો નિરતર સાચો
 “અને સારો ઉપદેશ મળે છે, ધર્મનો આચાર કરનાર મહાપુરુષોના
 “દર્શન થાય છે (એટલે ભાવના હૃદયસન્મુખ રહે છે) અને ચોગ્ય
 “પાત્રનો વિનય કરવાના પ્રયત્નો મળે છે આ ફળો કાંઈ નાનાસૂના નથી,
 “એ મોટા ફળો છે

“મૈત્રી ભાવનાર પ્રાણીને શુભ ભાવ ઉત્તરોત્તર ઉત્પન્ન થાય છે
 “અને શુભ ભાવરૂપ જળના છટકાનથી દ્વેષરૂપ અગ્નિ ઠંડો પડતો
 “જાય છે એ દ્વેષ અગ્નિમા લાકડા કે ઘાસ નાખવાથી તે વધે છે
 “પણ મૈત્રીભાવ એ અગ્નિને યુક્તવે છે

“ખોટા ગ્રહને મૂઝી દેવાથી સર્વ દોષોને ઉત્પન્ન કરનાર અને
 “સર્વ શુણ્ણોના ઘાત કરનાર તુલ્ણા ચાલી જાય છે

“આની રીતે શુણ્ણના સમૂહથી યુક્ત થયેલો વિગુરૂ આત્મા પો
 “તાના આશયોમા સ્થિર રહીને કાર્ય સાધે છે તેને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ
 “સમ્યગ્ ધર્મનો સાધક એવા નામથી-સંબોધનથી બોલાવે છે

૧ લવોપગ્રાહી કર્મ વેદનીય, નામ, જોત્ર અને આયુધ્ય-આ ચાર લવો
 પગ્રાહી કર્મો કહેવાય છે

૨ સમજી, કાઢા (મતીથી)-આ વિશેષણ હરિભદ્રસૂરિ મહારાજને માટે વાપર
 વામા આવ્યું છે, કેમ કે આ પાત્રે પાત્રિઆફના મ્લોકો નાત્રેવાર્તાસમુચ્ચયના
 છે જેના કતા શ્રીહરિભદ્રસૂરિ છે

“ ભાઈ ઘનરાહન ! એ મુનિએ આપણને જે માત કરી તેનો
 “ ભાવ એમ સમજવો કે કંડાપાતટપર ગ્રાહ્યોનો આકાર ધારણ
 “ કરનારે તેને (મુનિને) બોધ આપ્યો

“ હવે આ કથાનકમાં મુનિમહારાજને બીજી જે વાત કરી તે પ્રથમ

“ મુનિ સળધી વાત કરી હતી તેનાથી તને સ્પષ્ટ થઈ

સ્પષ્ટ હ “ જલ્ય તેવી છે તેથી તેના સળધમાં ફરીવાર વર્ણન

પ ન વ “ કરતો નથી એ ભાઈ ! ત્યાગ (વિરતિ) વગરના સર્વ

“ પ્રાણીઓ કર્મરૂપ દારૂમાં આસક્ત અને લચપચ

“ છે એ તો ઉઘાડી વાત છે અને સસારરૂપ મદિરાશાળામાં રહેવા છતાં

“ સાધુઓ તેનાથી તદ્દન દૂર છે, તેના વગરના છે, તેનાથી પરાદ્રુમ્ય

“ છે એ વાત પણ ઉઘાડી છે એ કર્મમધથી આ સાધુના જીવને

“ પેલા સાધુઓએ યત્નપૂર્વક નિવાર્યો, રોક્યો, ઠેકાણે આણ્યો અને

“ ત્યાર પછી આ સાધુઓએ દીક્ષા લીધી-એ એના વૈરાગ્યતુ કારણ થયું

“ દીક્ષાના ભેરથી મધના અણર્ણરૂપ કર્મઅણર્ણને ઝેરવી નાખીને

“ એ મુનિ સસારરૂપ મદિરાશાળાની બહાર આવ્યા જશે, સર્વથા એ

“ મદિરાશાળાથી મુક્ત થઈ જશે

“ અને ભાઈ ઘનરાહન ! આવી દુ ખદ અને મદી દારૂશાળામાં
 આપણા જેવાએ સમજી જલ્દી વિચારીને રહેવું તે જરા પણ યોગ્ય
 નથી, આપણને તે શોભતું નથી ”

“ અહો અગૃહીતસકેતા ! આવી રીતે અકલ્પકે વિસ્તારથી વિવેચન
 થઈ પણ મને તેનાથી કાંઈ પણ બોધ થયો નહિ અને જેમ શૂન્ય
 અરણ્યમાં મુનિ મૌન ધારણ કરે તેમ હું નૂપ રહ્યો ત્યાર પછી અમે
 ત્રીજા મુનિ ખાસે આવી પહોંચ્યા

પ્રકરણ ૪ થું.

અરવટ્ટવટ્ટી યત્ર (રેટ).

{ તૃતીયમુનિ વૈરાગ્યપ્રમગ, }

અ મૃદ્ધીતાસકેતાને ઉદ્દેશીને પ્રસાવિનાળા અને ભવ્ય-
પુરુષની હાજરીમા સત્તાગમ મનક્ષ સગરીજીવ પો-
તાનુ ચિત્રિ જ્ઞેતા આનળ જણાવે છે—બીજા મુનિ
મબધી હરીકેતાનુ રહસ્ય અડલકે જ્ઞે રહ્યા પણ મારા
પર તેની અગ્ર જરા પણ થઈ નહિ, તે વાત જરતા
કરતા યુધનદન ઉધાનમા અમે ત્રીજા મુનિમનક્ષ આ-રી પહોંચ્યા. અત્યત
ભક્તિપૂર્વક સાચા દીવે મુનિને અડવડે વદન કર્યું, હુ પણ બાળુએ
હોલો રહો પછી અત્યત વિનયપૂર્વક અડવડે તે મુનિને વૈરાગ્ય થવાનુ
જાણુ પૂજુ

વૈરાગ્યકારણ—અરવટ્ટવટ્ટ.

વિસ્તારથી તેનુ વિવેચન.

ત્યાગવી લાલ, પ્રાપ્તિ,

મુનિરાજે જવાબમા જણાવ્યું કે ‘એક અરવટ્ટવટ્ટ યત્ર (રેટ)
લેઈને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો હતો’

મુનિરાજનો આવો જવાબ ચાલણીને અડવડે પોતાના મનમા
વિચાર જ્યો કે જેવી રીતે પ્રથમ મુનિએ મોટી આગને પોતાના વૈરા-
ગ્યનુ કારણ બતાવી હતી અને જેવી રીતે બીજા મુનિએ મદિગશાળાને
પોતાના વૈરાગ્યનુ કારણ જણાવી હતી તેવી જ રીતે આ મુનિના સબ-
ધમા રેટે કામ કરેલું તેણે લેઈએ આનદથી અને સ્મિતથી મનમોહક
લાગતા આ મહાત્માને તે મબધી વિરોધ પૂછવામા આવશે તો કાઇ
નવું જાણવાજેલું જરૂર મળશે—આવો વિચાર કરીને હસમુખા વદને

તેણે તે મુનિરાજને પૂછ્યું - “મહાભાગ ! સ્પષ્ટ રીતે રેંટ આપને વૈરાગ્યનું કારણ કેવી રીતે થયે તે વિગતનાર અમને સમજાવો ”

મુનિએ જવાબમાં કહ્યું “ સામ્રાજો !

“ હે નરોત્તમ ! મેં જે પાણી કાઢવાનો રેંટ જોયો તે પૂરતા જોસથી ચાલતો હતો, દીવસ અને રાત વહા કરતો હતો, તે આખો સપૂર્ણ એક જ હતો અને તેનું ભવ એનું નામ હતું

“ એ રેંટના ખેડનારા સાથીઓ ચાર હતા તેઓના નામો આ પ્રમાણે છે રાગ, દ્વેષ, મનોભાન અને મિથ્યાદર્શન.

“ એ સર્વ સારથીઓનો ઉપરી મહામોહ નામનો હતો. આખો રેંટ એ મહાપુરુષના પ્રતાપથી ચાલતો હતો

“ એ રેંટને ખેંચવા માટે સોળ બળદો હતા, કાંઈ પણ ચારો પાણી લેતા નહોતા, છતાં બહુ બળવાન હોવાથી ઉદ્ભૂત થઈ રહેલા હતા, અત્યંત વેગવાળા અને ઘણી ઉતાવળથી કામ કરનારા હતા અને કપાચ નામથી ઝોળખાતા હતા

“ એ રેંટને અને કામ કરનારા દાસ્ય, રોક, ભવ વિગેરે નિપુણ સેવકો હતા અને વળી જીરુખસા, રતિ, અરતિ વિગેરે દાસીઓ પણ કામ કરવા તૈયાર હતી

“ એ રેંટને દુષ્ટયોગ અને પ્રમાદ નામના એ ઘણા મોટા તુબા હતા અને વિલાસ, ઉદ્વિગ્ન અને ચાળા નામના એ રેંટને આરાઓ હતા.

“ આ અસંયતજન નામનો મહાભયકર અતિ ઊંડો કૂવો હતો, એ પાપથી અવિરતિરૂપ જળથી ભરેલો હતો અને એટલો ઊંડો પાતાળમાં ગયેલો હતો કે એનું તળીયું પાપ જપ્તાતુ ન હોતુ

“ આ જનલોક નામની ઘટમાળ (પાણી કાઢવાનું યન) અત્યંત વિસ્તારવાળી હતી તે પાપથી અવિરતિરૂપ પાણીના જમ્યામાં મગ્ન થઈ

૧ ઠર્વક રાજ અસલ છે તેનો અર્થ ખેડુત અથવા ખેંચનાર કાઠિયા વાડમાં એને સાથી કહે છે

૨ પ્રથમ વર્ણન ઉપર રહેલી ચીજો તથા પ્રાણીઓનું ચાલે છે કામ કરનાર દાસીઓ તેમજ સ્ત્રીઓ કાંઈ પણ રેંટ પાસે હોય જ છે તે બંનેનો પ્રકાર અત્ર બતાવ્યો હવે કૃષ્ણ પાસે અને અદર તેમજ રેંટની પોતાની રચના વિગતવાર બતાવશે.

૩ સતત પાપ પ્રવૃત્તિ

ભરાધને પછી ખાલી થતી હતી અને તેમ કરીને પાણીના જથ્થાને બહાર કાઢતી હતી એ ઘટ્ટીયત્રને મરણ નામનો નોકર વારવાર ચલાવ્યા કરતો હતો અને તે વખતે તેના પાટાએ ઉતરવાની જગ્યા એથી એવા મોટા અવાજ થતા હતા કે વિવેકી માણસો એ ચાલતા રૅટને દૂરથી પણ સમજી (સામજી) શકતા હતા.

“ત્યા અજ્ઞાન મલીન આત્મા નામની જળને ગ્રહણ કરનારી પરનાળી^૧ હતી એની બાજુએ દૃઢ મિથ્યાભિમાન નામે પાણી એકઠી થવાની કુડી હતી, તેની જ સાથે લાગેલી સકલિષ્ટચિત્તતા નામની ખાળ (પ્રણુલિકા) હતી અને તે પ્રણુલિકા લોગલોલુપતા નામની અતિ લાખી પાણીની નીકમા પડતી હતી જન્મનાવિસ્તાર રૂપ ત્યા એક મોટું ખેતર હતું અને અપર અપર જન્મ રૂપ તે ખેતરમા અનેક ક્યારાઓ હતા.

“એ ખેતરના ક્યારાઓમા કર્મપ્રકૃતિ બાલ નામના બી વાવ વામા આવતા હતા અને તત્કાલપરિણામ નામનો તેને વાવનારો હતો.

“જે બીજને વાવવામા આવતા તેને રૅટના પાણીથી સિંચન થતું હતું અને તેથી જે નિષ્પત્તિ થતી હતી તે સુખદુઃખ વિગેરે ધાન્ય સમૂહને ઉત્પન્ન કરનાર થતી હતી તેથી એ સર્વતુ કારણુ તો રૅટ જ ગણાતો હતો ત્યા સતત ઉત્સાહી પાણી સિંચનાર અસદ્ગુણોધ સર્વદા તૈયાર જ રહેતો અને તેને તે કામ ઉપર મહામોહ રાજાએ ખાસ નીમી રાખ્યો હતો.

“ભાઈ અકલક ! આવા સર્વ સામગ્રીથી ભરેલા અને હમેશા ભ્રમને ઉત્પન્ન કરનારા સસારરૅટમા હું ઘણો વખત સુઈ રહ્યો અને બહુ વખત સુધી ત્યા પડી રહ્યો છું. આ સામે દૂર એક ભાગ્ય-શાળી મુનિમહારાજ ધ્યાનમા તત્પર થઈ રહ્યા છે અને હાલ જે મારા સુર કહેનાય છે તેઓને મારા ઉપર દયા આવી, તેઓએ મને ત્યા સુતેલો બોધ્યો, તેઓને મારી સર્વ ચેતના ગાઢ મૂઢ થઈ ગયેલી બોધ

૧ રૅટમા ક્યારાઓ સાથે પટ્ટી હોય છે જેથી રૅટ ચાલતો હોય ત્યારે અવાજ થયા જ કરે છે અને દૂરથી સમજાય છે અહીં પટ્ટી ઉપર અવાજ કરનાર મરણુ છે તે આગળ સ્પષ્ટ થશે.

૨ ઘટ્ટીએ જેમા ખાલી થાય તે પરનાળી ખાલી થાય એટલે પરનાળી માથી જળ કુડીમા આવે ત્યાથી એક નાળામાંથી નીચે પળ નીકમા નય અને નીકમાંથી ખેતરમા નય રૅટ બરાબર બોવાથી આ લક્ષ્યમા આવશે.

અને તેમણે ઘણો પ્રયત્ન કરી અને પ્રતિબોધ કર્યો, આ ભવરટ બરાબર કેવા પ્રકારનો છે તે ઘણું વિસ્તારથી બતાવ્યું અને ત્યાર પછી મને કહ્યું ‘હે મૂઢા! આ આખા રૈંટનો તું જ સ્વામી છે, એ સર્વતુ ફળ ભોગવનાર તું જ પોતે છે તે વાતમા જરા પપ્પુ સરાય નથી, પણ એ વાત તું પોતે કેમ જાણતો નથી? માટે ભાઈ! બરાબર સમજ! તું અનત દુ ખો ભોગવે છે અને ભૂતકાળમા તે ભોગવ્યા છે તેમ જ આગામી કાળે ભોગવીશ તેનું કારણ આ ભવરૈંટ જ છે, માટે તું એને તજ દે’ એ માર્ગદર્શન કરાવનાર પરાંપજારી મહાત્માને મેં કહ્યું કે ‘એ ભવરૈંટનો ભાગ કેવી રીતે થાય તે આપ મને સમજાવો.’ મારા એ સમાનના જવાબમા તેઓશ્રીએ મને કહ્યું ‘તું દીક્ષા લે જે ઉત્તમ પ્રાણીઓ ભાવથી ભગવાનની દીક્ષા લે છે તેના સબધમા આ ભવરૈંટ હીન થઈ જાય છે, નારા પામી જાય છે’

“એ મારા ગુરૂના એવા વચન સામળીને મેં તે વચનનો સ્વીકાર કર્યો અને દીક્ષા અંગીકાર કરી એવી રીતે મને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થવાનો પ્રસંગ થયો હતો”

અકલકે મુનિમહારાજના વચન સામળીને કહ્યું—“ભગવન! આ પને વૈરાગ્યનું કારણ તો ખાહું સાદુ પ્રાપ્ત થયું કયા સમજી માણસને આ સસાર અરધદૃઢ (રૈંટ) નજરમા આ યો હોય-જેવામા આવ્યો હોય તો તે સસારપરથી વિરક્તિ માટે ન થાય?”

આ મુનિમહારાજને નમીને અકલક અને હું બીજા મુનિમહારાજ સમક્ષ જવા આપ્યાં

૧ અરધદૃઢની ચતુર રૈંટ

સાધારણ રીતે દરેક વૈરાગ્યપ્રસન્નો ઉપનય ઉતારવામા આવ્યો છે પણ આ રૈંટનું ઉદાહરણ ઉપનય ઉતાર્યા વગર જ રહેવા દીધું છે અથર્વર્કાને તે કદાચ જરૂરી નહિ લાગ્યું હોય કારણ કે હકીકત અને રૂપકો બી ન અને ત્રી ન પ્રકરણને પણ મળતા આવે તેવા છે અને રૂપકોના નામો કયાપ્રસંગમા સૂચિત રીતે મૂક્યા છે આપણે ગ્રાંથી વાત જરા વિચારી લઈએ આ વાત સમજ્યા પહેલા રૈંટચતુર જેવાની ખાસ જરૂર છે જેણે એ કદિ જ્યેનું નહિ હોય તેને આ વાતનો બરાબર ખ્યાલ આવવા સક્ષમ નથી

કેવો એ આ ત્યાગ વૈરાગ્ય વગરનો સસારરસિયો ‘જીવ’ પોતે જાણે છે તેનામા ત્યાગના અભાવ (અવિરતિ) રૂપ જળભરેલું છે હવે એ ક્વા ઉપર ચાર ખેંકતો કામ લઈ રહ્યા છે રાગ દ્વેષ મનોભાવ અને મિથ્યાદર્શન એ ચારેનું કામ માણી કાઢીને ખેંચીમા લઈ જવાનું છે પાણી અવિરતિરૂપ છે તે આપણે ઉપર

જેઈ ગયા આ ચારે ખેડૂતો 'સાથી' નોકર અથવા જમીન ખેડનારા છે પણ એ જમીનનો ખરો માલિક (Landlord) તે મહોમોદ છે, સર્વનો ઉપરી એ છે અને ચારે ખેડૂતને પ્રવતાવનાર પણ એ છે એના હુકમ વગર કાંઈ કામ ચાલતુ નથી.

હવે એ કૃષા ઉપર પાણી કાઢના સાર ચાની ચોજના કરવામા આવી છે તે પણ બરાબર વિચારી જઈએ ચાર ખેડૂતો માટે સોળ બળદ જોઈએ દરેક યત્ર સાથે ચાર ચાર બળદ પાણી ખેંચવા સાર રાખવાનો બનાવ સમવિત છે જ્યાં કૃષા જોડા હોય છે ત્યાં બેને બન્ને ચાર બળદ જોડવામા આવે છે આ બળદોની ખાસીઆત એ છે કે એને ચારાપાણીનો ખપ પડતો નથી, એને આરામ દેવો પડતો નથી અને એના બળ વેગ ધણા આકરા હોય છે કષાય જનારે અવિરતિ જળ ખેંચે ત્યારે પ્રાણી આ દસામા જ વર્તેતો હોય છે.

રેટને બે ઘુના જોઈએ ઘુના રેટના ચકના મધ્યભાગમા આવે છે અને એને ધરી સાથે સબધ હોય છે એ ઘુના તે હુકમો યોગ અને પ્રમાદ અવિરતિ જળ ખેંચવામા મન વચન કાયાના હુકમો યોગો અને પાંચ પ્રમાદો (મધ વિષય કષાય વિ કષા અને નિદ્રા) ખરેખરો ભાગ બનવે છે અને એને ધરી સાથે સબધ રહે છે એ રેટને વિલાસ ઉઘાસ ચાળા વિગેરે આરામો હોય છે એના ફરતો દોર વિંઠાય છે.

આખો છવત્રીક રેટના રૂપક સાથે મળતો આવે છે અને પ્રત્યેક છવ કૃષા સાથે ચોખ્ય છે રેટ મને તે કૃષા સાથે જોડી શકાય છે અને તેમાથી બળદની સહાયવડે પાણી બહાર કાઢવામા આવે છે પણ એ એ છવના સબધમા ખેડૂત અને હજીપતિ સહાય કરે તે જ પાણી કાઢવાનું કામ બની શકે છે, નહિ તે પાણી કાઢવાનું બનતુ નથી યત્ર લાગુ જ પડતુ નથી.

હવે કૃષાની ઉપર આનીએ તો ત્યાં ચાર ખેડૂતો-ખેંચનારાઓ ઉપરાંત પાણી સબધી કામ કરનારા હાર્ય શોક ભય વિગેરે દેખાય છે અને રતિ અરતિ જીરુપ્સા વિગેરે દાસીઓ કૃષા ઉપર રતી કામ કરે છે માત્ર એકલા ખેડૂતો આડુ મહાભારત કામ ઉપાડી શકે નહિ અને પાણીની વહેંચણી કરવા, બરાબર ચોજના કરવા અને પાણી બરાબર જગ્યાએ બીજો પોષે તે માટે કામ કરનારાની ખેતરમા ધણી જરૂર પડે છે અને તે સર્વ કામ આ દાસો અને દાસીઓ કરે.

એ ધૃત્યત્ર ચા/યા કરે છે એમ દૂરથી આવવા મરણ નામના અવાજથી જ ધ્યાય કરે છે તમે કોઈ રેટ ચાલતો જોયો હોય તો જાણુરો કે ધણે દૂરથી અવાજ થયા કરતો હોવાથી રેટ ચાલતો હોવાના બાલુનારા થયા કરે છે એવી રીતે મરણપ્રસંગે જુઓ પચ્યા જ કરવી હોય છે, નિ સાસા રૂદન અને શોકથી સસાર ચાલતો દેખાય છે માત્ર આ વાતનો ખ્યાલ વિવેકી પ્રાણીઓને જ આવે.

પૂર્વોક્ત કૃષામાથી અવિરતિજળ ધણીઓમા બરાધને આવે છે 'અજ્ઞાન મહીન આત્મા' નામના પરનાજામા ખાલી થાય છે કૃષા અસુચત છવ નામનો છે અને ઉપરનું પરનાજું અજ્ઞાન મહીન આત્મા નામનું છે આ વાતમા બહુ રહસ્ય છે અસુચત છવમા રહેલ અવિરતિજળ જળ ઉપર રહેલા ચાર ખેડૂતોદ્વારા કષાય બળદો મારફત ધટમાળમા બરાધ બરાધને ઉપર આવે છે અને અજ્ઞાન મહીન

આત્માના પ્રાપ્તિ થાય છે આ પ્રાણીના સંબંધના પશુ તેમ જ બને છે તે આ પ્રથમ જરા પશુ સમજવા દરો તો આ ભાવ સ્પષ્ટ થઈ જશે

એ પ્રાણી અજ્ઞાન મલીન આત્માથી પરનાજથી મિથ્યાભિમાન નામની કુટીમા આવે છે અને ત્યાં એકદુઃ સાચ છે કુવાની બરાબર બાંધુમા કુટી દોષ છે અજ્ઞાન મલીન આત્મામાંથી નીકળેલું અવિરતિ જળ પ્રથમ મિથ્યાભિમાન નામની કુટીમાં ભય છે તેનો ખરો આશય સમજાઈ ભય છે ત્યાંથી એક સ્થિતિ ચિત્તતા નામની નળી (નાળીઆ)માં થઈને લોચલોદ્ભવતા નામની નીકમા આવે છે અને પછી જ મસતાન નામનું મોટું ખેતર છે તેના બહાર ન્હા કયારા રૂપ બંદા બંદા જ મમા તે પથરાય છે મિથ્યાભિમાનની પૌષ્ણા અજ્ઞાન અને અવિરતિ જળથી માય છે અને મિથ્યાભિમાનથી પ્રેરાયલા પ્રાણીના ચિત્તમાં આવત સકલિલતાનુચ્છ આશયો દોષ છે તેને લઈને એને સાસારિક લોભમાં વધારે વધારે આસક્તિ થાય છે અને તેને લઈને સસાર વધતો ભય છે આ આખું રૂપ અતિ વિરાળ છે, ધાતુ ગદન છે, સમજવા જેવું છે અને વિચારતા વિચારતા નીન સ્તરો હૃદયમાં પ્રગટાવે તેવું છે આવી રીતે અવિરતિજળથી સસાર વધતો ભય છે અને એક જન્મમાંથી બીજા જ મમા પ્રાણી આટા માર્યા કરે છે, સસારની ચક્રીએ થઈ છે અને હેરાન થાય છે હવે આવી રીતે કષાયોથી ખેંચાયતુ અને નોકષાયોથી પૌષાયક અવિરતિજળ મિથ્યાભિમાન દ્વારા ચિત્તને સકલિલ કરી લોચ લોદ્ભવતાને લઈને સસારસંજાનમાં પથરાય છે ત્યાં પછી તે કર્મરૂપ બીજે વવાયલા દોષ છે તેને શોધે છે એ બીજને વાવનાર છવના પોતાના પરિણામે આત્માના અધ્ય વસાયો છે અને જેવા પરિણામ દોષ તેવા બીજ વવાય છે અને પરિણામે સુખ દુઃખ રૂપ (પ્રથમ પાપના લોચવટા રૂપ) ધ્યાનથી નિષ્પત્તિ થાય છે આવી રીતે પ્રાણીને જ સુખદુઃખો થાય છે તેનો વાવનાર તે પોતે જ છે સિંચનાર પોતે જ છે અને લોચવટા પશુ પોતે જ છે એમાં કષાય નોચાય ચોગ અવિરતિ અને મિથ્યાત્વ ને કર્મભંધનાં મૂળ કારણો છે તે કૃત્રી રીતે ભામ ભળવે છે તે બરાબર આ રૂપથી સમજો

વળી એ આખા યત્રને પ્રેરનાર સર્વે હોળોને માલિક મહામોહ રાજ છે તે હૃદયમાં રાખતુ તેની સાથે જળસંચિતના કામમાં પ્રેરણા કરવા માટે એ રાજ એ અસદ્બોધની હોળોને માટે નિમણૂક કરી રાખી છે એ આ પ્રાણીને વસ્તુસ્વરૂપના સાચા લોચથી સર્વદા દૂર રાખે છે આવા અવસ્થામાં પ્રાણી ધણા લાભા કાળથી પડેલો છે ક્યાં કરે છે ખેલોને પાણી માય છે અને નકામો ત્રાસ પામ્યા કરે છે એમાં અદરથી પ્રેરણા કરનાર અને હળના માલિક મોહરાજને એ જોતો નથી અને પાણી તેમજ પશુઓને બળદોને તેમજ કામ કરનારાઓને ઉપર ઉપરથી લુગે છે પણ તેમને વસ્તુત્વ બોળખતો નથી અને અવિરતિજળ પોતાના કૃવા માથી કાઢી સસારસેત્રને લીધુછમ રાખે છે અને એક કયારામાંથી બીજામાં અને બીજામાંથી ત્રીજામાં ભય છે તે સિંચનથી પછી વાન્યના દેવતા હશે છે તેને ધન્યાએ કે અનિચ્છાએ બોળવે છે, ખાય છે અને હેરાન થાય છે આ વસ્તુસ્થિતિ છે અને જરા આતર અશુધી વિચારવામાં આવે તો દેખી ચકાય તેની છે સમજ તો તુરત રાક્ષય તેવી છે અને સમજવા જેવી છે

પ્રકરણ ૫ મું.

પાંચ કુટુંબીઓનું ભોજન.

{ ચોથા મુનિના વેગવ્યવસથા. }

મારીજીવ પોતાનુ ચરિત્ર કહેતા આગળ ચલાવે છે—
હુ અને અકલક તે વખતે થોડે દૂર બેઠેલા ચોથા
સાધુ પામે ગયા, તેમને વદન કરીને બેઠા અને મને
બોધ કરાવવાના હેતુથી અકલકે તે મુનિને વૈરાગ્ય
વધાનુ કારણ પૂછ્યું એટલે મુનિરાજે પોતાની નીચે

પ્રમાણે વાત કરી

મઠમા વસનારા.

ભક્તોનું મઠન.

ભોજનથી સત્તિ-

પાત અને ઉન્માદ.

“ ભાઈ અકલક ! એક મોટા મઠમા રહેનારા અમે ચટ્ટો^૧ હતા
અને મઠમા આનંદ માની રહેતા હતા ત્યાં અમારૂં ભક્ત એક કુટુંબ
આવી ચઢ્યું એ કુટુંબમા અનેક મનુષ્યો હતા પણ એના તનને ચલા
વનાર મુખ્ય પાત્ર મનુષ્યો હતા અને એ પાત્ર મુખ્ય તન ચલાવ
નારાઓએ અમારી સાથે એવી રીતે કામ લીધું કે અમને એમ જ લાગે
કે એ આપુ કુટુંબ અમારૂં હિતસ્તી છે અને અમારાપર પ્રેમ રાખનાર
છે વાસ્તવિક રીતે એ આપુ કુટુંબ અમારૂં દુરમન હતું પણ અમને
એમજ જણાવા લાગ્યું કે બાળે એ કુટુંબ અમારૂં પ્રેમાળ હોય હવે
એ કુટુંબે આપીને વિદ્યાર્થીઓને આદ્યપૂર્વક જમણુ આપ્યું એ વડું
ખીઓનો આતર સદ્ભાવ દેવો એ તે નહિ બાળનારા નવા નવા ભો
જનના લોભથી વિદ્યાર્થીઓ ભોજનનું વારનાર ભક્ષણ કરીને પેટ ભરવા

લાગ્યા પેલા કુટુંબીઓએ પણ પોતાનું ભોજન મનના યોગથી એવું બનાવ્યું કે તેના ઉપયોગથી કેટલાકને તુરત જ સનેપાત આવવા માંથો અને વળી કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને તે ભોજન પચતી વખતે ઘણું આકરૂં હોઈને ઉભાદ (ગાડપણના વિદ્યો) કરનારૂં થઈ પડ્યું. ત્યાર પછી એ ભોજનથી જાણુ કંધાઈ ગયું, જીભ કાટા કાટાનાળી થઈ ગઈ, (ગળાની) આસનળીમાંથી ઘોઘરો અનાજ ચાલવો માંથો, તેઓ વિદ્વજ થઈ ગયા અને તેમની સગા તદ્દન નાગ પામી હોય તેવું જણાવા લાગ્યું. પછી તાવની પીડાથી તેઓનું આખું શરીર કોઈ વાર બળુ બળુ થઈ જાય, કોઈ વાર તેઓને શરીર થઈ આવે અને કોઈ વાર તેઓનું ચિત્ત જાત થઈ જવાને લીધે જમીનપર લોટ્યા કરે—આવા તેમના હાલહવાય થઈ ગયા એ બિચારા ચદ્દો સનેપાતના ભેરમાં દરદથી કોઈ વાર નડામી પીડા પામે અને કોઈવાર અત્યંત ધુરી સ્થિતિમાં આવી ઝગમગ મારે એમાં જેઓ ભોજનના ભક્ષણથી ઉન્માદને પ્રાપ્ત થયા તેઓ પાપી થઈને દેવની મુનિમહારાજની અને સઘની નિંદા કરનાના કામો કર્યા કરે છે, ઉલટી મુલતી વાતો બોલે છે, દુષ્ટ ચેષ્ટાઓ કરે છે જે બાપડાઓનું ચિત્ત દુષ્ટાઈ ગયું હોય છે તેમની કંઈ ચેષ્ટાઓ મારી હોઈ રહે? ખીલઓ એ ભોજનના દોષથી પશુની પેઠે અધર્મ થયા અથવા ઝેરની અસરતળે તદ્દન મૂઠ જેના થઈ ગયા.

મહાવૈવની દનાવી આરામ.

મઠનાળાઓને ભેદને ભય.

દીક્ષા અને ઉપદેશકર્તવ્યતા.

“અહાં સામે સ્નાધ્યાયથી પવિત્ર થયેલા મહાપુરૂષ’ દેખાય છે તેમનામાં અતિ વિશુદ્ધ વૈધશાસ્ત્રનો મોટો અતિશય છે એક વખત એમ બન્યું કે ૯ મારા સોબતીઓ વચ્ચે સનેપાતની અગર તળે સખ રતો હતો તેવામાં એ મહાપુરૂષે મને જોયો, એ મહાત્માને મારા ઉપર દયા આવી, તેમણે પોતાના ઔષધના પ્રયોગથી મારો સનેપાત મટાડ્યો અને તેને પરિણામે મારી ચેતના કાઈક વધારે સ્પષ્ટ થઈ મારામાં તે વખતે ખીલ ચદ્દોની સોબતથી ઉન્માદ (ગાડપણ) હતો તેને પણ ઘણા યત્નપૂર્વક એ મહાત્માએ મટાડ્યો ત્યાર પછી એ મહાત્માએ ભેલું તો તેમને જાણ્યું કે મારૂં મન કાઈક સ્વસ્થ થયું હતું અને હું તેમની વાત ગમજી શકું તેમ હતું એટલે તેમણે આખું ચદ્દમરજ ઉન્માદપૂર્ણ અને સનેપાતમાં ગરમાવ હતું તે મને બતાવ્યું એટલે મેં નજર કરી

૧ આ મુનિ તે શ્રમહારાજ સામે ધ્યાનસ્થ દલા તે સમજવા

તો તેઓ અવ્યક્ત રત્ન કમ્તા, બોવબોલ કરતા અને ઉવતા તેમજ લગલગ કરતા અને દુખમા ગરકાવ થયેલા દેખાયા—આપ દરેક જોઈને મને ઘણો ભય થઈ આવ્યો

“મહાત્મા મુનિએ મને જુઠું ‘ભાઈ’ લ્યામુધી ભોજન કરતો હતો લ્યામુધી ભોજનના દોષથી તુ પણ એવા જ હતો, અને જો, તારા શરીર ઉપર હજુ પણ અઠર્પુના વિકારો થોડા થોડા દેખાય છે, માટે ભાઈ! ને આખતનો કુ ઉપદેશ જરૂર છે તુ પ્રભાણે તુ નહિ કરીશ તો પાછો ફરી વાર પણ એવા જ દુખમા ગરકાવ રહી જઈશ” મુનિમહા રાજના આના વચન સાંભળીને, તેમની વાતપર ભરોમો પડેલો હોઈને અને મઠવામના દુખના ભયથી ઝાગ પામીને આ ભોજનના અઠર્પુનું રોધન કરે તેવી દીક્ષા મેં લીધી હવે આ મહાત્મા મુનિશ્વર મને જે જે ક્રિયા કરવાનો ઉપદેશ આપે છે તે જોઈ મને કુ જરૂર છે—આ મારા વૈરાગ્યનું ઘરપુ છે”

* * *

અકનકે મુનિમહારાજની આ યાત્રા સાંભળીને પ્રીતિથી પોતાની આખો ઢાંચો ફરી અને પછી તેમને વદન કરી તે ખીલ મુનિ તરફ ચાલ્યો મેં અવગણને પૂછ્યું ‘ભાઈ’ આ મુનિએ શું જુઠું તે માગ ગમજવામા આવ્યું નહિ, માટે એમણે જે જુઠું તે તુ મને સમજાવ’

* * *

વિસ્તારથી ખુલાસા.

મઠમા વગનારા અને ભક્તોનું મઠળ.

અનલકે ખુલાસો કરતા જણાવ્યું —

“ભાઈ વનવાહન! આ મુનિમહારાજે સસારને ચટ્ટના મઠના આઠારવાળો જોયો અને તે હઠીકત તેમણે એ પ્રકારે નિવેદન કરી પ્રાણીઓ બૂદા બૂદા રૂપ ધારણ કરતા હોય છે તે સર્વ લોટાની સળીઓ જેવા અને અનેક પ્રકારના છે અને એક ખીલ સાથે સમઘ વગરના હોવાથી તે મઠધારીઓ જેવા છે એમ જાણુ^૧ તે હઠીકત આની રીતે છે—એ જીવોના ડોષ મા નથી, ડોષ આપ નથી, ડોષ સગા-

૧ મઠમા રહેનારા પણ એવી જ સ્થિતિના હોય છે આ મઠ તે શુગેરીમઠ જેવો હોય એમ લાગે છે અથવા કાશીમા અધ્યાસ સાર મોટા સાશ્વતીઓના મઠો હોય છે તેની સાથે આ ચટ્ટોનો મઠ સરખાવવા થોડા લાગે છે

સર્વધીઓ નથી અને પરમાર્થથી જોઈએ તો તેમનું જોઈ પણ નથી અને એ સર્વ ૮૦૦ પરસ્પર સબધ વગરના છે એવી રીતે સસાર મંડળા રહેનારા જીવજંતુ વસ્તુની પામે 'અન્યહેતુ નામનુ ભક્ષકકુટુંબ

૧ અન્યહેતુ કર્મબળના હેતુ ન્યારે પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ પ્રાપ્તી કર્મમય કરે છે સાક્ષકાર અનેક જગ્યાએ અને ખાસ કરીને કર્મમયમા (નુઓ કર્મમય થોવો ગાયા ૫૪-૫૫) ત્યાર અન્યહેતુ કહે છે ૧ નિશ્ચાત્વ, ૨ અવિરતિ ૩ કષાય અને ૪ યોગ અર્થા અથર્વા પ્રમાદને પાચમે હેતુ કહે છે 'પ્રમાદ' શબ્દ ધણા અવમા વપરાય છે સાધારણ આગસ કે ધર્મધ્યાન તરફ બેઠકારીને પણ પ્રમાદ' કહેવામા આવે છે અને મધ વિષય કષાય વિકલા અને નિદ્રાને પણ પ્રમાદ કહેવામા આવે છે આ સવનો સમાવેશ ત્યાર અન્યહેતુમા થઈ નય છે તેથી પ્રમાદની ખાસ જરૂર લાગતી નથી, જ્યાં 'સમયમે જોયમ મકરે પ્રમાદ' એ અવમા પ્રમાદ વાપર્યા હોય તો તેમા કાંઈ વાવા જેવું લાગતું નથી તત્વાર્થના આક્રમા અધિ કારમા 'પ્રમાદ ને અન્યહેતુ ઉક્ત ચારની સાથે કહેવ છે આ ત્યાર હેતુ અવરત મ મળવા તેની બાબ્યા નિશ્ચય દૃષ્ટિથી થયેલી છે હવે આપણે ત્યાર અન્યહેતુ વિચારી જઈએ કર્મબળના હેતુઓ બરાબર સમજવામા આવ્યા હોય તો ભવિષ્યમા એનાથી ચેતતા રહેવાય તેથી એને બોલજવાની જરૂર છે એ ત્યાર હેતુ એના ઉત્તર છે' પણ છે તે આપણે જોઈ જઈએ એટલે અન્યહેતુનો ખ્યાલ રખા થશે

૨ નિશ્ચાત્વ પાચ પ્રકારના છે (ત્રોથો કર્મમય ગાયા ૫૧)

(૧) આભિગ્રહિક-અભ્યાસ સમજણ વગર માત્ર મોઢાને માગ ચાલ્યો નય સમજણ વગર પોતાનું સાર માને અને પાશ્વી નિંદા કરે ધર્મને કદાચદ રાખે અને પરીક્ષા કરે નહિ એ આ ભિગ્રહિક નિશ્ચાત્વ એના સબધમા ધર્મસમદ પૂ ૪૦ ની વાત લઈયમા રાખવા જેવી છે ત્યાં લખે છે કે સમકિતી હોય તે કદિ પણ પરીક્ષા કયા વગર કોઈ સિદ્ધાન્તનો પક્ષપાત કરે નહિ આથી 'તે કોઈ વ્યક્તિ તત્વપરી ૧૧ પૂર્વક એક પક્ષ માનીને અ ય પક્ષનુ ખ ન કરે તો તેને આ નિશ્ચાત્વનો દોષ ન લાગે કુળાચાર માનથી પોતાને જોઈ માનીને તત્વની પરીક્ષા ન કરે તે નામમાત્ર જોઈ છે પરંતુ વસ્તુત આભિગ્રહિક નિશ્ચાત્વી' છે માથુપ મુનિ જેવા પોતાની અસક્રિય પરીતાની બાબતમા ઠીતાવનો આનય લે તે આભિગ્રહિક નિશ્ચાત્વી નથી કારણ કે ગીતાર્ષને આનિત રહેવાથી મીથ્યા પક્ષપાતનો સબધ નથી રહેતો

(૨) અનાભિગ્રહિક-બધા દર્શન સારા છે એમ માને એક બીજામા સુવિરોધતા થી છે અને એને લઈને છે તે જાણે નહિ જાણવાની દરકાર કરે નહિ કે તરની લે નહિ એ અનાભિગ્રહિક એમા શુદ્ધ દોષની પરીક્ષા ૥ ગેરહાજરી છે [ચાલુ]

(૩) આભિનિવેશિક—પોતાની વાત સ્થાપવા સુતાર્ય મરડે, કુટુંબીઓ લખાવે, પોતાને અનુકૂળ આવે એવા પાઠો આગળ કરે, બીજાની અત્યંત ઓછી જરૂર અને પોતાની માન્યતામાં ભૂલ ભલું વામાં આવ્યા છતાં ગમે તે યુક્તિ કુચુક્તિએ પોતાનો કંઠો ખરેં કરવાની ઇચ્છા રાખે એ ‘આભિનિવેશ’ એના સંબંધમાં ધર્મ પરીક્ષા અથવા કહી શકાય કે “માત્ર ઉપયોગ ન રહેવાને કારણે અથવા માર્ગદર્શકની ગળતીને લઈને કોઈની શ્રદ્ધા વિપરીત થઈ નય છે તે ‘આભિનિવેશિક મિથ્યાત્વી’ નથી, કારણ કે યથાર્થ વક્તા મળતા તેની શ્રદ્ધા તાત્વિક બની નય છે, અર્થાત્ યથાર્થ વક્તા મળવા છતાં પણ શ્રદ્ધા વિપરીત બની રહે તે દુરભિનિવેશ છે એ કે મિહિરસેન દિવાકર, જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ વિગેરે આચાર્યએ પોતાના પક્ષનું સમર્થન કરવામાં થલું કહ્યું છે તો પાપુ તેમને ‘આભિનિવેશિક મિથ્યાત્વી’ કહી ન શકાય, કારણ કે પ્રવચનપરંપરાનો આધાર લઈને સાત્તના તાત્પર્યને પોતાના પક્ષને અનુકૂળ સમજીને પોતાની હકીકતનું તેઓએ સમર્થન કર્યું છે, પક્ષપાતથી નહિ, એથી ઉલટી રીતે જમાલી ગોપાભાદિન વિગેરેએ સાત્તના તાત્પર્યને પોતાના અભિપ્રાયથી પ્રતિકૂળ ભલુંવા છતાં પણ પોતાના પક્ષનું સ્થાપન કર્યું છે માટે એને આભિનિવેશિક કહેવાય છે”

(૪) સાશયિક—શૂદ્રનો યોગ છતાં પોતાને અજ્ઞાની ભણુરો એવા લયથી હસાય પૂછે નહિ, વિના કારણ અવિશ્વાસ રાખી મનમાં સંનિ રાખ્યા કરે એ સાશયિક મિથ્યાત્વ સંનિ કરવાની કે પૂછવાની સાત્તકાર મના કરતા નથી, પણ એક સંનિ ઉચ્છેદક મિથ્યાત્વના ધરની હોય છે અને બીજી જિજ્ઞાસાથી થયેલી હોય છે ભલુંવા માટે ગમે તેવા સવાલો કરવા ધી ખાસ છૂટ છે

(૫) અનાલોચન-ટોષ દર્શનને સાદ ખરાબ ન ભણે, મૂર્ખા પામેલાની માફક દર્શન સંબંધી વિચાર જ ન કરે, કરવા જેટલી શક્તિ જ ન હોય, સંસારમાં પડથો રહે અને રખખા કરે એકેદ્રિયાદિક છવોને ખાસ કરીને આ મિથ્યાત્વ હોય છે

૨ અવિરતિના બાર ભેદ છે -

મનથી કર્મબંધનો હેતુ ભલુંવા છતાં હિંસા વિગેરે પાપોનો સંકલ્પ કરતો તે મનની અવિરતિ છે પાત્ર ઇદ્રિયના વિષયોને સંસારના હેતુ ભલુંવા છતાં પોતપોતાના વિષયોથી ઇદ્રિયોને નિવર્તાવવાના પરિણામ ન કરે તે પાત્ર ઇદ્રિયની અવિરતિ છે છકાય-એટલે પૃથ્વી કાય, અપકાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય, વનસ્પતિમાય અને ત્રસકાય (જે ત્રણ ચાર પાત્ર ઇદ્રિયવાળા છવો) સંબંધી હિંસા સંસારહેતુ છે એમ ભલુંવા છતાં હિંસા કરે, તેવી જ રીતે મન, ઇદ્રિય અને છાય સંબંધી

[ચાતુ.

ખીન મૃધાવાદ વિરે દોષો સેવે એ અવિરતિ સમજવી એના અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ સત્ત્વ રવરૂપ જાણે પણ વિરમે નહિ અને મિથ્યાવાસના રહેલા તો જાણે પણ નહિ અને વિરમે પણ નહિ આવી રીતે મન ઇન્દ્રિય અને કાચ સખધી બાર પ્રકાર ધી અવિરતિ છે

૩ કપાય એના બપહેલુને અગ્રે રૂપ ભેદ છે —

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ, એ દરેકના ચાર ભેદ અનતાનુ બધી, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની અને સન્નવલન

‘અનતાનુબધી ક્રોધાદિ ચાર જ્ઞવજ્ઞવ સુધી રહે અત્યવ તેજવાળા હોય, પ્રાણીને મિથ્યાત્વમા જ રાખે, સમ્યક્ત્વનો ધાત કરે તેને ન આવવા દે, નરકે લઈ જાય

‘અપ્રત્યાખ્યાની’ ક્રોધાદિ ચાર એક વધ સુધી રહે, કાઠક બોલ તેજવાળા હોય, પ્રાણીને અહંમાત્ર પણ વિરતિ ન આવવા દે તિર્યચ બનાવે

‘પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધાદિ ચાર ચાર માસ સુધી રહે બોલ તેજ વાળા હોય પ્રાણીને સવવિરતિ ન આવવા દે, મનુષ્યગદિએ ખેંચી જાય

‘સન્નવલન ક્રોધાદિ ચાર પદર દિવસ સુધી રહે, અત્ય તેજવાળા હોય, પ્રાણીને યથાખ્યાત (ઉત્કૃષ્ટ) ચારિત્ર આવવા ન દે, દેવ ગતિનુ કારણ બને

એ ચાર વિભાજના ક્રોધ માન માયા લોભની સરખામણી વિસ્તારથી પ્રથમ કર્મમય (માયા ૧૮-૨૦)મા કરી તે વાચવા યોગ્ય છે આવી રીતે ચાર ચાર પ્રકારના ક્રોધ માન માયા અને લોભથી ૧૬ ભેદ કપાયના યથા ત્યાર પછી કપાયના કારણ જુદા નવનો-કપાય આવે છે

હાસ્ય-સકારણ કે અકારણ હસણ આવે, ભાઈ વિગેરેની ચેષ્ટા નેહ હસી જવાય તે

રતિ-સકારણ કે વિનાકારણ હૃદય અનુકૂળ વિષયો પામી તેમા રાગે તે અરતિ-હૃદય પ્રતિકૂળ વિષયો મળતા ચિત્તનો ઉદ્વેગ થાય તે

શોક-હૃદયવિરોગપ્રસંગે અથવા વિનાકારણ દિલ્લીરી થાય તે

ભય-અથ દેવ મનુષ્ય કે તિર્યચને ભેદ કારણે કે વિનાકારણ ભય થાય તે

દુઃખ-દુઃખવાળા પદાર્થને ભેદને સૂચ હપળે તે

પુરુષવેદ-સ્ત્રીને ભોગવવાની ઇચ્છા થાય તે

સ્ત્રીવેદ-પુરુષને ભોગવવાની ઇચ્છા થાય તે

નપુમકવેદ-સ્ત્રીપુરુષ બન્નેને ભોગવવાની ઇચ્છા થાય તે

આવી રીતે કપાયના સોળ અને નોકપાયના નવ મળી કુલ ૨૫ ભે-
યથા

એ છે બધાં હેતુઓ વિચિત્ર પ્રકારના હોય છે અને ઘણા હોય છે, તેઓ સર્વનો સમ્રાટ કરનાર શુભ પાત્ર હેતુઓ છે અને તેથી એ બધાં હેતુ કુટુંબનું તન ચલાવનાર પાત્ર માણસ કહેવામાં આવ્યા છે. રાપુ કે પ્રમાદ, યોગ, મિથ્યાત્વ, ક્રપાચ અને અવિરતિ આ પાત્રોને કર્મબંધના હેતુ છે એમ જાણવું આ પ્રાણીમાં મોહરાજનું જ એટલું બધું હોય છે કે તેના સામર્થ્યથી એને મોહરાજ જ ખરેખરે હિત કરનાર છે એમ લાગે છે અને એ કે એ કુટુંબ એને કર્મબંધનું હેતુબદ્ધ છે છતાં મોહરાજની અસરથી એ પોતાને ખરેખર

૪ યોગના ૧૫ ભેદ છે

મનોયોગના ચાર ભેદ

સત્ય મનોયોગ (સાચા વિચાર કરના તે યથાર્થ સ્વરૂપ વિચારણા)
અસત્ય મનોયોગ (અશુભ ખોટા વિચાર કરવા તે અયથાર્થ સ્વરૂપ વિચારણા)

મિત્ર મનોયોગ (લાઠક યથાર્થ કાઠક અયથાર્થ વિચારો કરવા તે)
અસત્યામુષા મનોયોગ (જેમાં સત્ય અસત્યની બાબત જ ન હોય સાદા વિચારો, ચાલુ બાબતો, જેમકે નહુને જે પાત્ર ધાય તેમાં શુભ અશુભનો સવાલ જ નથી)

વચનયોગના ચાર ભેદ

સત્ય વચનયોગ, અસત્ય વચનયોગ, મિત્ર વચનયોગ અને અસત્યામુષા વચનયોગ ઉપર પ્રમાણે

કાયયોગના સાત ભેદ

ઔદારિક કાયયોગ (ઔદારિક શરીરનો યોગ આપણા શરીરો ઔદારિક કહેવાય છે)

ઔદારિક મિત્ર કાયયોગ (ઔદારિકનો અન્ય શરીર સાથે યોગ)

વૈક્રિય કાયયોગ (દેવતા નારાજીના શરીરો તેમજ લખિયવત જીવના શરીરો)

વૈક્રિય મિત્ર કાયયોગ (વૈક્રિયનો અન્ય સાથે યોગ)

આદારક કાયયોગ (લખિયવાન ઔદ્યુર્વા વધા તીર્થકરની કાષ્ઠ દેખવા અથવા સસય દૂર કરવા એક હાથનું શરીર કરે તે)

આદારક નિત્ય કાયયોગ (એ આદારક શરીરનો અન્ય સાથે યોગ)

કર્મણુ કાયયોગ (કર્મ પ્રકૃતિરૂપ શરીરનો યોગ)

એ રીતે યોગના ૫૬ પ્રકાર છે

પાત્ર કુટુંબીઓ કહેવામાં આવ્યા તે આ પ્રમાણે પ્રમાદ, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ પાત્ર અને યોગ સમજવા એ પાત્રે કુટુંબીઓ આ પ્રાણીને લોજન આપી ઉત્તમાદ રાને છે

હિત કરનાર હોય એમ તે માને છે વાસ્તવિક રીતે એ કુટુંબીઓ (બધહેતુઓ) આ પ્રાણીના ખરેખર દુઃખને છે અને દુઃખનું જ કામ કરે છે છતાં આ મદ્યુક્ષિવાળા પ્રાણીઓ (વિદ્યાર્થીઓ-મઠ વાસીઓ) તેને દુઃખન તરીકે ઓળખતા નથી.

ભોજનથી સન્નિપાત.

■ જેવી રીતે કુટુંબીઓએ મઠનાસીને ભોજન આપ્યું હતું તેવી રીતે આ પ્રાણીની લોલુપતા વધારે તેવું ચિત્રવિચિત્ર પ્રકારનું સુદર ભોજન આ પ્રાણીને માટે મોહરાજની આજ્ઞાથી તૈયાર થાય છે એ ભોજનને મહામોહ પોતે મની આપે છે અને એની ખાતીઅત પ્રથમ તો જ્ઞાનને આવરણ કરવાની હોય છે એ ભોજનને પેનું બધ હેતુ કુટુંબ તૈયાર કરે છે મોહથી અત્યંત આસક્ત થયેલા જીવો મઠના ચક્રો સમાન હોય એ ભોજનને મેળવીને તેનાથી પોતાના આત્માને ઠાસી ઠાસીને ભરે છે અને એવું પરિણામ શું થશે તેનો તે વખતે જરા પપ્પુ વિચાર કરતા નથી, જાણતા પપ્પુ નથી આવા કુભોજનનું જે પરિણામ થાય, તેને લઇને જે અજ્ઞાન થાય તેવું નામ 'અનભિ રહ મિધ્યાત્વ' નામનો સનેપાત કહેવામાં આવેલ છે

સન્નિપાતની અસર.

■ આ પ્રાણીઓ મહા અધકારરૂપ મિથ્યા જ્ઞાનમય ભાન સન્નિ પાતની અસર તળે હોઇને એકેન્દ્રિય અવસ્થામાં લાકડાની જેમ તદ્દન ચેદા વગરના પડી રહે છે, બેહદ્રિય અવસ્થામાં તેમનો અવાજ બ્રહ્મ થઇ શકતો ન હોવાથી ઘોષરો અનાજ કરતા તેઓ જણાય છે, તે હદ્રિય અવસ્થામાં અહાં તહીં જમીનપર લોહયા કરે છે, ચક્રેન્દ્રિય અવસ્થામાં ઝંનારા મારે છે, અસની પર્યેન્દ્રિયનો આકાર ધારણ કરીને પીડા પામવાની ચેદા કરે છે, ગર્ભજ પર્યેન્દ્રિયનો આકાર ધારણ કરીને જેમ તેમ ઝગારા મારે છે, 'અપર્યાપ્તિ અવસ્થામાં હોય ત્યારે

૧ જુઓ નોટ ૫ ૧૬૮૧ નો સરખાતનો વિભાગ સર્વને સાર માનવામાં સનેપાતના સર્વ આળા પ્રત્યક્ષ દખાય છે અસરો નીચે વર્ણવી છે

૨ અપર્યાપ્તિ પર્યાપ્તિ છે આહાર, સરીર, ઇન્દ્રિય, આસોઆસ ભાષા અને મન ઉત્પત્તિ સમયે જીવ આવીને પ્રથમ આહાર લે છે પછી સરીર પર્યાપ્તિ બધાય છે અને ત્યાર પછી ઇન્દ્રિય વિગેરે પર્યાપ્તિઓ મેળવે છે એમ એકેન્દ્રિયને પ્રથમની ચાર પર્યાપ્તિ હોય છે બે રાસ અને ચાર ઇન્દ્રિયને પ્રથમની પાંચ પર્યાપ્તિ હોય છે અને પર્યેન્દ્રિયને છઠ્ઠે પર્યાપ્તિ હોય છે પોતાને વૈશ્વ પર્યાપ્તિ પૂરી ન કરે ત્યાં સુધી પ્રાણી 'અપર્યાપ્તિ' કહેવાય છે

રૂઢાઈ મરેલા ગળાવાળા દેખાય છે, નારડીમા અનેક પ્રકારના દુ ખોથી ત્રાસ પામેલા હોઈને આકુળવ્યાકુળ સ્થિતિમા તેમની જાણે બાણે કાટા થઈ ગયા હોય તેમ દેખાય છે, નારડીમા સખત તાપવડે ત્રાસ પામે છે, તે નારડીઓમા જ ઠડીની સખત પીડાઓથી હેરાન થાય છે, જના-વરના અવતાર પામીને કાઈ વિચાર જ કરી નાકતા નથી, મનુષ્યનો ભાન (જન્મ) પામીને વારવાર વધારે મોહ પામે છે, દેવ અવસ્થામા મહામોહની નિદ્રામા પડી જઈ વખત પૂરો કરી નાખે છે અને સર્વ અવસ્થામા ધર્મેની સજ્જા વગરના થઈ જાય છે આની રીતે જનના સળધમા મિથ્યા અજ્ઞાનના અધકાર રૂપ અત્યંત ભયંકર સન્નિપાત થઈ આવ્યો છે અને તેને ઉત્પન્ન કરનાર એનું કર્મભોજન કારણુ રૂપ છે એમ તારે સમજી

ઉન્માદની અસર.

“વળી નારડી તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવગતિમા વર્તનારા ઘણાએ પ્રાણીઓને અકલ્યાણુ લોજનને પરિણામે મનમા સર્વજ્ઞ ત્રાસનથી વિ પરીત અભિનિવેન^૧ થઈ જાય છે તેની અસર તળે તેઓ સગદ્રેષ મોહથી દૂષિત થયેલને પરમાત્મા ગણે છે આત્માને તેઓ ‘એકાન્ત નિભ્ય માને છે, અથવા તેને ક્ષણિક^૨ માને છે, અથવા તેને સર્વજન^૩ માને છે, અથવા આત્માને પચ્ચૂતાત્મક^૪ માને છે, અથવા તેને ‘રયામા નામના ધાન્ય અથવા ચોખા જેવરો માને છે, વળી એની અસરતળે ‘સૃષ્ટિ-

૧ આમહ સાથે અજ્ઞાન જન્ય નિર્ભય (એક પ્રમાણુ મિથ્યાત્વ) જુઓ નોટ પૃ ૧૬૮૧

૨ આત્માને એકાન્ત નિભ્ય અદ્વૈતવાદીઓ માને છે

૩ આત્માને ક્ષણિક બોધો માને છે

૪ આત્માને-એકજ આત્માને સર્વજન માનવાનો સિદ્ધાન્ત વિશિષ્ટ અદ્વૈત મતનો છે

૫ લોકાયતિક-આવાઈક મતવાળા આત્માને પચ્ચૂતસમૂહ માને છે એ પચ્ચૂત છતાં પડે એટલે મરણુ થાય છે અને ત્યાં સર્વ વાતનો છેડો આવી જાય છે,

૬ રયામાક-નરદનુ નામ છે અમુક કદનો આત્મા દ્વૈત મતવાદીઓ માને છે અથવા ‘સામા’ નામનું જનાજ થાય છે ઉપનિષદમા આત્મા તદુલ જેવરો માન્યો છે બહુદાનુષક ૫-૬ અને હારોગ્ય ઉપનિષદ ૧૪-૩

૭ સૃષ્ટિવાદ-આ સૃષ્ટિ ઇશ્વરે જનાવી છે, તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાડે છે અને તેમની ઇચ્છાથી તેનો લય થાય છે ઇશ્વરેચ્છા અને જગત્કર્તૃવનો આજો સવાલ આ સૃષ્ટિવાદમા સમાઈ જાય છે

વાદ વિગેરેનો ફરીકાર કરવામા આવે ■ અને બાકીના તત્ત્વોને પણ ઉવટાવી મુલટાવી નાખવામા આવે છે આનુ નામ અભિગ્રહ કરેલા મિથ્યાદર્શન રૂપ કર્મભોજનની અસરથી થયેલ ઉન્માદ કહેવાય છે, કારણ કે એ ઉન્માદથી નાસ પામેલા (હપ્પાયલા) ચિત્તવાળા તેઓ સાચા શુદ્ધ માર્ગને દૂપણુ આપવા વડે જાણે પ્રલાપ (બડબડાટ) કરતા હોય તેના દેખાય છે, આખા તપમાનને ઉચ્ચના વડે જાણે હસતા હોય તેમ દેખાય છે, પોતાની મરજીમા આવે તેવું વર્તન કરવાનો ઉપદેશ આપવા વડે જાણે નાચ કરતા હોય એમ દેખાય છે, આત્મા નથી પરલોક નથી પુણ્ય નથી પાપ નથી એમ બોલતા જાણે કૂદતા હોય એમ દેખાય છે, સર્વસમતના જાણુકાર પુરુષોથી ન્યાયે તેઓ હાર પામી જાય છે ત્યારે જાણુ રહતા હોય એમ દેખાય છે અને પોતાના તર્કના ડાડીઆવડે^૧ નજારૂ વગાડતા જાણુ ગાયન કરતા દેખાય છે^૨ આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી—

इति नतमयत्नगनगानपरा हसनप्रविलापसरोदनकाः ।

ननु भद्र ! भवति जिने द्रमताद्विपरीतदृशो ब्रह्मरूपधरा ॥

“જૈનેશ્વ મતથી વિપરીત દૃષ્ટિ રાખનાર અને બ્રહ્મરૂપ રૂપ ધારણ કરનારા લોકો આવી રીતે નાચ, કૂદન અને ગાયન કરનામા તત્પર થાય છે અને હસન બડબડાટ અને રૂદન કરનારા થાય છે

“ એ સર્વ પ્રાણીઓ કર્મરૂપ વિષની અસરથી અંધારવા દેખાય છે અને તેઓની ધર્મની સમ્પાદન નાશ પામી ગયેલી હોય એમ જાણાય છે—એમા જરા પણ સંશય નથી

વૈદ્યમુનિ શુદ્ધ.

“ એ મુનિએ કહ્યું હતું^૩ કે ત્યાર પછી આ સામે બેઠેલા મહાત્મા શુદ્ધએ વૈદ્યકશાસ્ત્રમા ઘણો પ્રયત્ન કર્યો અને અત્યંત કૃપાવાળા થઈને ભયકર સન્નિપાતની અસરથી મને મૂકાવ્યો અને તેમ કરવા માટે

૧ હડોલક-આનો અર્થ 'કામઢી સાર ॥ વિગેરે વગાડવાની ધનુ પણ થાય ॥

૨ ઉન્માદની નિસાની છે જતાવી પ્રલાપ (બડબડાટ) હાસ્ય, નાચ વદન રૂદન અને ગાયન પ્રસન્ન વગર-કારણ વગર-હેતુ વગર એ સર્વ ક્રિયા થાય ત્યારે તેનું નામ ઉન્માદ કહેવાય છે આ છે પ્રકારના ઉન્માદ ઉપર બતાવ્યા

૩ સરસ્વાતમા આ વાતા ચોથા મુનિએ પોતાનું વૈશંવદ્વારણ કહેતા કહી હતી તેનો ઉપનય હવારતા અશ્વલક સ્વરૂપદર્શન ધનવાદન પાસે કરે ॥ સ સારીજવ પોતાનો અનુભવ સદાગમ સમક્ષ કહી બતાવે ॥

તેમણે પોતાના ઔપધીનો મારા ઉપર પ્રયોગ કર્યો તે સર્વ વાત બરાબર બંધબેસતી આવે છે તે તુ સાક્ષી - એ મહાત્મા મુનિઓ સિદ્ધાન્તરૂપ વૈદા માટે ઘણા પ્રયત્ન કરતા હોય છે અને પોતે બંને નિષ્પાત^૧ હોઇ મસારની અદર રહેનારા સર્વ પ્રાણીઓના સ્વરૂપને બરાબર બાંધી શકે છે એવી રીતે બ્યારે વ્યાધિગ્રસ્તને એ વૈધરાને તપાસે છે ત્યારે તેઓને જાણાય છે કે પ્રાણીઓ કર્મભોજનથી થયેલા સનેપાતની અસરથી પીડાય છે આવા અવલોકનને પરિણામે તેઓને પ્રાણી ઉપર બહુ જ કરુણા આવે છે પછી એ બાળ્યશાળી મહાત્માઓ કેના ઉપાયથી આ પ્રાણીઓને સસારના કવેશથી મુક્ત કરી રાકાય તેના વિચાર કરે છે આમ હોવાથી તે પ્રાણીઓ મુનિમહારાજની નિંદા કરે, તેઓ સામે ક્રોધ કરે, અથવા તેમને મારે કૂટે તો પણ તે મહાસત્ત્વને તેથી જરા પણ ક્રોધ ઉત્પન્ન થતો નથી, તેઓ તો વિચાર કરે છે કે એ બાપડા (પ્રાણીઓ) કર્મસનેપાતથી અત્યંત પીડા પામતા દેખાય છે, મિથ્યાત્વરૂપ ઉન્માદથી તપી ગયેલા દેખાય છે, પોતાના પાપરૂપ ઝેરથી મૂર્છા પામેલા જાણાય છે, સર્વદા દુઃખના ભારથી દબાઇ ગયેલા લેવાય છે, અને વિશુદ્ધ ધર્મની ચેષ્ટા નાશ પામી ગયેલા દેખાય છે, તેમ હોવાથી પરવશ પડેલા તેઓ નિંદા આક્રોશ કે મારકૂટ કરે તો તેના ઉપર કયો હાથો માણસ દોષ કરે? કૃપા કરનારા માણસો-કરુણાસિંહ એવા દુઃખ ઉપર રામ રતા નથી, ધા ઉપર મીઠું મૂકતા નથી.

“વળી તેઓ વિચાર કરે છે કે એ પ્રાણીઓ કર્મથી ઘેરાયેલા હોઇ બાપડા દયાને પાત્ર છે એટલું જ નહિ પણ વિવેચી વિચારવતોને તેઓ સસારથી ઉદ્ધેગ કરાવનાર પણ થઇ પડે છે, તે આવી રીતે સસારના અહીં તહીં ફરનારા એવાને વસ્તુતઃ સનેપાતના ચાળા કરનાર અને એવી રીતે ગાડા થયેલા અથવા ઉન્માદ પામેલા લેઇને બિન્નેદ્રમત દ્વારા મનિવ રૂપ સમજનાર હાથા માણસને મનમા એમ માય છે કે અરે! મનુષ્યપણુ પામ્યા છતાં પણ આ બાપડાની આવી નિમિત્ત થઇ એ ઘણું ખોટું કહેવાય. એવી સનેપાત અને ઉન્માદની અવસ્થાને કયા રના એવાનો સચાર લેઇને પછી સસારકાગરહ ઉપર એ કેમ આવે? અને તેમા પણ તે સ્વરૂપ સમજ્યા હોય તેને તો એ ધર્મમા આનંદ કેમ જ આવે?”

ગુરુની કહેણા.

“ આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી કર્ણાચુકત ચિત્તનાળા ગુરુમ હારાને પેવા મુનિ (ચાચા) જે તે વખતે સનેપાતની અસરથી અનેક પ્રકારની ખીણ પામતા હતા તેને બોધ પમાડ્યો, જે મહાત્મા ગુરુમહારાજે આ એક ચક્ર (મહાસતી) જેવા પ્રાણીને પોતાના વચન અમૃતરૂપ ઔષધનડે સાધુ બનાવી સ્વસ્થ કર્યા, સનેપાતની અસરથી મુક્ત કર્યા, તે ખરેખર મોટા વૈદ્ય ગણાય.

અવલોકના અને સંજ્ઞાન.

“ ત્યાર પછી એમ કહેવામા આવ્યું હતું કે ‘ મારામા તે વખતે બીજા ચક્રોની સોખતથી ઉન્માદ (ગાડપા) હતો, તેને પાપ ઘણા યજ્ઞપૂર્વક એ મહાત્માએ મટાડ્યો’-એ હકીકત આવી રીતે સમજવી એ ગુરુમહારાજે પ્રથમ તો મોટા ખાધરાપણાનો આકાર ધારણ કરનાર ‘આભિયાસિક મિથ્યાત્વનો અજ્ઞાનીઓને બોધ કરવા દ્વારા નારા કરીને પછી અન્ય તીર્થઓના સબંધમા આવીને ઉન્માદ જેવા અભિનિવેશો થયા હતા તેનો પાપ ક્ષય કર્યો પ્રથમ અજ્ઞાનદરામા પ્રાણી હોય છે ત્યારે તે વરિલને માં આત્મો જાય છે, પછી બધા દર્શનને સારા માને છે અને પછી પોતાની વાતને કુચુક્તિથી સાચી કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે આ સનેપાત અને ઉન્માદ છે ત્યાર પછી આ પ્રાણી સમ્યગ્ભાવમા આવે છે ત્યારે તેને તે ચક્રોના મકનો આકાર ધારણ કરનાર (આ) સસારનો વિસ્તાર ગુરુમહારાજ સમજાવે છે અને ગાઓ સસાર કેવો છે તે તેને બતાવે છે, તે વખતે આ પ્રાણી જુએ છે કે જેમ મહામ ચક્રો રહે છે તેમ સસારમા પ્રાણીઓ રહે છે અને કર્મ ભોજનના દોષથી તેઓ સનેપાતથી ખીણાય છે અને ઉન્માદની અસર તળે હેરાન થાય છે તેઓની આવી સ્થિતિ જોઈને-તેઓને દુખના ભારથી ભરેલા મોટેથી રડો પાડતા અને કેફમા ચક્રરૂર થયેલા જોઈને અને તેઓને ગમે તેમ બકબકાટ કરતા જોઈને આ પ્રાણીને મહા બય થાય છે.

“ ત્યાર પછી એ મુનિએ પોતાના ગુરુને કહ્યું ‘ ત્યાર ગતિવાળા સસારમા સર્વ પ્રાણીઓ આપે મને બતાવ્યા તે સર્વ તો ઘણા દુખી દેખાય છે અને તેમને જોઈને મને ઘણો ઉદ્વેગ થાય છે ’ તેને મહાત્મા ગુરુએ ઉત્તર આપ્યો ‘ ભાઈ ! આ સર્વ પ્રાણીઓ દુખસમૂહમા રૂખી

જયેલા અને રક્ષણથી રહિત દેખાય છે તેવો જ ભદ્ર ! તું પણ પૂર્વ હોતો અને વળી જે તારા શરીર ઉપર કર્મનું અણર્પું અભારે પણ દેખાય છે તો તેને પચાવવા માટે હું તને જે ક્રિયા બતાવું તે તું કર અને વળી ભાઈ ! તને હું જણાવું છું કે મારી એ મુંઢર ક્રિયાને તું નહિ કર તો સસારમાં ફરીવાર પણ હું ખતરત થઈશ,

જ્ઞાનનું રૂળ.

“ શુદ્ધમહારાજે ઉપર પ્રમાણે વચન કહ્યા તે સાંભળીને ગુરૂ પાસે એ મુનિએ જૈનદ્ર મતની દીક્ષા લીધી અને શુદ્ધમહારાજે જે ક્રિયાનું આમેવન બતાવ્યું તે સર્વ બરાબર કર્યું હવે અભારે એ કર્મભોજ નથી થયેલું અણર્પું જોડું કરતો રહે છે આવી રીતે મુનિએ પોતાને વૈરાગ્ય થવાનું કારણ આપણી પાસે કંઈ સંભળા-ચું

દીક્ષા અને વિવેચન.

“ ભાઈ વનનાહન ! માન આ સાનુ મહારાજ જ આ સસારમાં કર્મઅત્તથી થયેલા અણર્પુંથી પીડા પામેલા છે એમ ન સમજતો આપણે સર્વ પણ એવી જ પીડા ભોગવીએ છીએ એમ તારે સમજવું મનુષ્યભાવ પ્રાપ્ત કરીને આપણા જેવાએ પણ કર્મરૂપ અણર્પુંનું સોધન કરવું જોઈએ અને તેમ કરવા સાચું આપણે દીક્ષા લેવી જોઈએ ”

અગૃહીતસકેતા ! તે અનસરે મારામાં તો કર્મને બાર ઘણો વધારે હોનાથી અકલકે મને જે વિચારે બતાવ્યા તે નાઈ મને રૂઝ્યા નહિ અને મેં તો તેની અનગપુના જ કરી

પ્રકરણ ૬ કું

ચાર વ્યાપારી કથાનક

{ પચમ મુનિ વૈરાગ્યપ્રસંગ. }

સારીજીવ થોતાવ ચરિત્ર સદાગમ સમક્ષ આગળ કહે છે, અગૃહીતસકેતાને ઉદ્દેવીને તે જાણે છે અને પ્રજા વિશાલા તેમજ ભવ્યપુરુષ તે સાબળે છે સસારી જીવ આગળ કહે છે—

હે અગૃહીતસકેતા ! હું (ઘનવાહન) અને અકલક મારો મિત્ર ત્યાર પછી નજીકમાં બેઠેલા પાચમા મુનિ પાસે ગયા, તેમને નદન કરીને અત્યંત ઉદાર બુદ્ધિવાળા મારા મિત્ર અકલક સાથે હું તેમની સામે બેઠો. મુનિરાજે અમને સામાન્ય પ્રકારે દેશના આપી તે અમે સાબળી અને ત્યાર પછી અકલક અને મુનિરાજ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ—

અકલક—“આજવચમા આપે આવી આકરી દીક્ષા લીધી છે તે જોઈને મને સહજ કૌતુક થાય છે, આપને આવી દીક્ષા લેવાનો મો પ્રસંગ બન્યો તે આપ મને જાણાવવા કૃપા કરો.”

મુનિ—“ભાઈ ! આ દૂર ગુરમહારાજ બેઠા છે તેમણે મને એક કથા કહી તે સાબળીને મને વૈરાગ્ય થયો અને મેં દીક્ષા લીધી.”

અકલક—“મહારાજ ! જે કથા આપને આવા અનુપમ વૈરાયનુ કારણ થઈ પડી તે કથા મારા ઉપર કૃપા કરીને મને જરૂર સભળાવો મને લાગે છે કે એ કથા ઘણી સાબળવા જેવી હશે આપ તેટલા માટે મારી પર મહેરબાની કરો.”

મુનિ—“એમા કાંઈ વાવા જેવું નથી, સાબળ ગુરમહારાજે મને કથા કહી તે નીચે પ્રમાણે હતી.”

* * *

ચાર વ્યાપારી કથાનક.

વસતપુર નગરમાં ઘણા આર્યનાહો (મોટા વેપારીઓ) ગહેતા હતા. તેમાં ચાર આર્યનાહપુત્રોને અદગ અદર વણો સ્નેહ હતો અને પ્રીતિને પરિપુર્ણે તેઓ એક બીજાના પરમ મિત્રો થયા હતા. વેપારીના હોકરાઓ અને સમુદ્રને કાઠે રહેનારા એટલે તેમને વેપાર કરવાની ઘણી ઇચ્છા થતી હતી, તેથી તેઓ અનેક આવર્તાં જળચરો અને બીજા અનેક પ્રકારના સંકરો ભયોવી ભરેલા મસુદને ઓળધીને વેપાર કરવા માટે રત્નદ્વીપે ગયા. એ ચારે મિત્રોના નામો અતુલને ચાડુ, ધોબ, હિતજ્ઞ અને મુલ હતા. આ નામ બરાબર ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે, કારણ કે જેવા તેઓ નામે હતા તેવા જ તેઓ કાર્યે પણ હતા, મતલબ તેમના નામને માર્થક કરે તેની પ્રકૃતિના તેઓ હતા, તે હવે પછી કહેવાની વાર્તા ઉપરથી તમારા સમજવામાં

આની જશે રત્નદ્વીપ સર્વ રત્નોની ખાપુ કહેવાય છે,

રત્નદ્વીપ પરતુ પુણ્ય વગર એ દ્વીપે જનાતુ પણ બની શકતુ નથી એ દ્વીપ ઘણો સુંદર છે અને ભાન્યનાનને જ તે પ્રાપ્ત થાય છે છતાં ત્યાં પણ ઉપાય કર્યા વગર મહેનત કે પ્રયત્ન કર્યા વગર રત્નના ઢગલા મળી જતા. ઇથી સામે ભોજન આવી પડેલુ હોય તો પણ જો પ્રાણી પોતાનો હાથ ન હલાવે તો ભોજન ખાઈ શકતો નથી.

ચાર વ્યાપારી અને રત્નો.

હવે ચાડુએ તે રત્નદ્વીપે જઈને બીજા ઢોઘ પણ ધધાને દૂર મૂકી મીઠો એણે તો શુદ્ધ મનથી રત્નો એકઠા કરવાનો આરંભ લીધો. અને મહાપુ કરવાનો જ ધધો માલ્યો અને બીજા ઢોઘ પણ આકાશ કે ઇચ્છાને માર્ગ આપ્યો નહિ એ ચાડુ જાતે બહો વિચક્ષણ હતો તેથી બૂદા બૂદા ઉપાયો કરીને ત્યાંના લોકોને પોતાના તરફ આકર્ષિતો હતો અને દરરોજ નવા નવા રત્નો એકઠા કરતો જતો હતો એ દૃઢ નિશ્ચયવાળા નરોત્તમે થોડા વખતમાં પોતાના આખા વહાપુને મહા મૂલ્યવાળા રત્નોથી ભરી દીધુ એવું કારણ એ હતું કે એક તો એને પોતાને જ રત્નની પરીક્ષા હતી, તેથી રત્નના ગુણદોષ બરાબર જાતે જ જાણતો હતો અને બીજા તેને

ઉધાન વિગેરેમા ફરવા જવાનો કે બીજી રીતે વખત નહામો ગાળવાનો જરા પપુ શોખ જ નહોતો. આવી રીતે ચાર મુંદર જ્ઞાન (રત્ન પરીક્ષા) અને સદાચાર પરાયણતાથી (ચારિત્ર) રત્નદ્રીપમા રહીને આખો વખત પોતાનો ખરો સ્વાર્થ સાધતો રહ્યો અને તેણે રત્નદ્રીપમા આવવાનો પોતાનો હેતુ સફળ કર્યો.

બીજે યોગ્ય નામનો સાર્થવાહયુત્ર જે ચારનો મિત્ર હતો તેણે પપુ રત્ન મેળવવાની ઇચ્છાથી યોગે યોગે વેપાર યોગ્યનું કૌતુક રત્નદ્રીપમા કરવા માણ્યો પપુ એમા તફાવત એટલો હતો કે એને વાડી ઉધાનમા હરવા ફરવાનું થોડું કૌતુક થયા કરતું હતું એને રત્નની પરીક્ષા તો હતી તેથી તે દરેક રત્નના શુભદોષ જાણતો હતો, પરંતુ વચ્ચે વચ્ચે વાડી ઉધાનમા રમત ખમત કરવાના શોખમા પડી જતો હતો તેથી તેની શક્તિ નરમ પડી જતી હતી એવા શોખને પરિપુષ્પે તે દરરોજ બાળમા ફરવા જતો હતો, વનખડોમા રખડવા જતો હતો, વાડીમા લટાર મારવા જતો હતો અને સરોવર ભેવા જતો હતો અને એ હકીકતને લઈને એના ફેટલાક દિવસો નકામા વાલ્યા જતા હતા વળી કોઈ કોઈ વાર એને મનમા ચારનો ભય થઈ આવતો હતો કે રખેને તે ઠપકો દેશે, ત્યારે વળી અત કરાના આદર વગર રાજ્ય તરફની વેઠથી કરે તેમ વચ્ચે વચ્ચે તે રત્નો પણ ઘોડા ઘોડા એકઠા કરતો જતો હતો. આવી રીતે યોગ્ય ત્યાં ઘણો વખત રહ્યો ત્યારે એણે સારા માણેકો માત્ર ઘોડા એકઠા કર્યા એને કુલહળ ભેવામા ઘણો પ્રેમ હોવાને કારણે એ મહા મૂલ્ય વાળા રત્નો બહુ એકઠા કરી શક્યો નહિ અને જો કે રત્નદ્રીપમા વેપાર કરવા ગયો તો પપુ તે થોડું જ રજ્યો અને ઘણું રળી શકે તેણે હતું તે રામય લારી ગયો, મતનબ તેણે ઘોડાની ખાતર ઘણાનો ભોગ આપ્યો.

ત્રીજે હિતજ્ઞ નામનો સાર્થવાહયુત્ર પપુ ચારનો મિત્ર હતો.

તેને તો જાતે રત્નની પરીક્ષા જ આવડતી નહોતી
હિતજ્ઞની તેથી જ્યારે બીજા માણસો તેને ઉપદેશ આપે-પ
અનુચિતતા રીક્ષા કરી બતાવે ત્યારે જ તે રત્નને ઓળખતો હતો.

એમ એક તો એને રત્નની પરીક્ષા હતી નહિ અને વળી એને વાડીએમા ફરવાનું બગિચાએમા રખડવાનું અને ચિત્રો ભેવાનું બહુ જ મન થયા કરતું હતું અને એ શોખને લઈને એના રત્નના વેપારમા ઘણી અડવણ પડ્યા કરતી હતી આળસ અને શોખને લઈને એ તો રત્નનો કાંઈ શુભ જોયો વેપાર કરી શક્યો નહિ વળી

જ્યારે જ્યારે એ થોડો થોડો વેપાર કરના મન કરતો ત્યારે ત્યારે ધૂતારા લોકોથી તે ઠગાઈ જતો હતો, કેમ કે જ્યારે એ રાખલા, કાચના કટકા અથવા કોરિઓ લેતો ત્યારે એનો ઉપર ઉપરનો ચકચકાટ લેઈને એને એ રવ ધારતો અને એવી મામુલી ચીજો ધૂતારા લોકો એની પાસે લાની વેપારને અવસરે રત્ન તરીકે ઠસાવી દેતા અને એ આપણે પોતાને પરીક્ષા ન હોનાથી એ વસ્તુઓ લેવાને તૈયાર થઈ જતો. આની રીતે હિતજ્ઞ રત્નદ્રોષી આવ્યો તો ખરો, પણ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને અસક્ત રહ્યો.

ચાલો મૂઢ નામનો સાર્થવાહનો પુત્ર અને ચાડનો મિત્ર જાતે તો રત્નની પરીક્ષા બીલકુલ જાણતો નહોતો પરંતુ અન્ય મૂઢની મૂર્ખતા કોઈ એની પાસે આવીને રત્નના શુષ્કદોષ સમજાવે ત્યારે પણ મોહમૂઢ હોઈને તે સ્વીકારતો નહોતો. વળી એને કમળના ઉદ્યાનમાં ફરતુ ગમતુ હતુ, મોટા વનોમાં શોભા લેવાનો શોખ હતો, બગિચામાં લટાર માર્યા કરવી પસંદ હતી, ચિત્રો લેવામાં બહુ રુચિ હતી અને દેવમંદિરોની શોભા લેવામાં રસ પડતો હતો અને એવા એવા વેપારને તુકસાન કરે તેના કામોમાં જ તેનો ઘણો ખર્ચ વખત વ્યતીત થતો હતો. એટલે તે તો 'રત્નોને આજખી શક્યો નહિ અને પશ્ચિમામે સાચા રત્ન ઉપર તો ઉલટો દ્રેષ કરતો રહ્યો અને આખો વખત વાડીબગિચામાં ફરવા હરવામાં અને કૌતુક લેનામાં તેમજ કુતૂહલ કરવામાં પડી રહ્યો અને કોઈ ઘેઘે વખત ધૂતારા લોકોના હાથે રાખલા કાચના ટૂકડા કે કોરિઓ માત્ર લેતો રહ્યો.

રવધી ભરેલ ચાડતુ વહાણુ.

મિત્રો સાથે તેનું વિચારણીય સભાપણુ.

સાચા ઉપદેશની વ્યક્તિગત જૂદી જૂદી અસર.

હવે ચાડએ તો પોતાનું વહાણુ મૂલ્યનાળા રત્નોથી ભરી દીધું અને પોતાને નગર (સ્વસ્થાન) પાછા ફરવાની ઇચ્છા કરી.
 યોગ્ય નો તે વખતે પોતાના મિત્રોનું શુભયુ છે તેની ચિંતા કરતો
 સંવ્યવહાર તે પ્રથમ યોગ્ય પાસે આવ્યો અને વચ્ચે તે પ્રયત્નો નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ

ચાડ—“ભાઈ ! હવે હું તો દેશમાં જઈ છું તારે આવવું છે ?”

ચોગ્ય—“મિત્ર ! મારું વહાણુ તો હજી ભરાયું નથી, મને તો હજી સુધી માત્ર થોડા રત્નો જ મળ્યા તે મેં એકઠા કર્યા છે”

ચાડ—“ભાઈ! મારે અને તારે આટલો બધો તફાવત પડવાનું કારણ શું? તે તું મને કહે.”

ચોગ્ય—“મેં અત્યાર સુધી શું શું કર્યું તે તું સામળ.” એમ કહી ચોગ્યે પોતાની આખી વર્તના કહી સમજાવી.

ચાડ—“ભાઈ! વાડી બાગ બગિચાના તારો શોખ જરા પપ્પુ સારો નથી અને અહીં સુધી આવીને રહો એકઠા કરવાનું ન થાય અને તે દ્વારા આત્મનયન થાય તે તારા જેવાને ઘટતું નથી જો મિત્ર! તું જાણે છે કે રત્નો મુખના કારણે છે અને તે મેળવવા માટે આપણે અહીં આવ્યા છીએ, છતાં તે બાબતમાં પૂરતો આદર ન કરવો એ તો આત્મરેરીપણું જોવાય—એ તો આત્મઘાત કરના તુલ્ય! પાપ વળી તું જો, કે બાગબગિચાના શોખ તે ઘણા વખત સુધી કર્યા છતાં તને તેથી સતોષ થયો નહીં, તું ધરાયો નહીં, તેથી તારો પોતાનો સ્વાર્થ ખરેખરો સધાય તેવાજ કામ કરવા એ વધારે ડાહ્યાપણુભરેલું ગણાય, કારણ કે સ્નાયનોના નાશ કરવો એ તો મૂર્ખાઈ છે. વળી વિચાર કર, કે તું અહીં રત્નદ્રીપે રત્ન ઉપાર્જન કરવાના હેતુથી જ આવ્યો હતો, છતાં જો કામ માટે તું અહીં આ ચો હતો તે ન કરતા બીજા કામમાં પડી ગયો તેથી તને તારા આત્માની લાજ પણ આવવી નથી? તને એમ થતું નથી કે પોતાનું મૂળ મુદ્દાનું કામ છોડીને તું બીજા કામમાં પડી ગયો છે? માટે હવે ભાઈ! મારા વચનથી તું આ મોજરોખની બાબતો તફાવત છોડી દે અને માત્ર રત્ન ઉપાર્જન કરવાના કામમાં એક મને લાગી જા અને સઘળો વખત રત્નો એકઠા કરતો જા જો તું માફ માનીશ નહિ તો હું તો હવે દેશ તરફ જઈશ, કારણ કે મારું કામ તો લગભગ પૂરું થઈ ગયું છે, પપ્પુ હું તને કહું છું કે અત્યાર સુધી જેવી રીતે તું વર્ત્યો છે તે જ પ્રમાણે ત્રણ રાખીશ તો તારા પોતાના સ્વાર્થથી તું બધું થઈશ અને નાહકું હું ખી થઈશ.”

ચાડના ઉપર પ્રમાણેના નવનો સામળી ચોગ્ય પોતાના મનમાં ઘણું લજવાયો અને એને પોતાના વર્તન માટે ઘણો ખેદ થયો પછી તે બોલ્યો “બધું! તું તો ખરો ભાગ્યવાન છે, પરંતુ તારે હમણા કૃપા કરીને દેશ ન જવું તું મને જેમ કહીશ તેમ હું કરીશ તે ઉપર કંઈ તે પ્રમાણે મન કરીશ અને તે સિવાય બીજું પપ્પુ તું જે કહીશ તે કરીશ, પપ્પુ હાલ તું દેશ જા નહિ.”

પછી બીજા સર્વ કામો પડતા ચૂકીને, બીજો બાલ શોખ વિસારી દઇને ચોગ્ય માત્ર રત્ન ઉપાર્જન કરવાના કામમાં લાગી ગયો શુદ્ધિમાન ચાડના વચનની તેના ઉપર બરાબર અસર થઈ

ચાર પછી ચાડ ચોતાના ખીલ મિત્ર હિતજ્ઞ પાસે આવ્યો તે વખતે બન્ને વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ તે

હિતજ્ઞને ઠેઠ ઘણી વિચારના યોગ્ય છે ચાડ યોગ્યને ઠેકાણે લાવીને કાણે આવ્યો સીધો જ હિતજ્ઞ પાસે આવ્યો હતો તે વાત લક્ષ્યમાં રાખનાની છે

ચાડ—“કેમ ભાઈ હિતજ્ઞ ! હું તો હવે (દેશ) જઈ છું તારે કેમ છે ? આવવું છે ?” ચાડનો આવો સનાવ સાભળીને અચાર મુધી રત્નદ્રીપમા ચોતે જે કાંઈ એકંદુ કર્યું હતું તે આચકાપૂર્વક ખીતા ખીતા હિતજ્ઞે તેને બતાવ્યું ચાડએ જોયું તો જે વસ્તુઓ હિતજ્ઞે એકઠી કરી હતી તે તો માત્ર રાખવાના કંટકા, કાચના દૂકડા અને કોડિઓના સમૂહો હતા પછી આટલો બધો વખત શું કર્યું એવા સનાલના જવા બમા હિતજ્ઞે ચોતાનું આખું ચેષ્ટિત વિગતવાર જણાવી દીધું એ વાત કરતા હિતજ્ઞ એક બતાવ્યા કરતો હતો તેથી ચાડને તેના ઉપર ઘણી દયા આવી અને પછી કાંઈક ઠપકાના અને કાંઈક સમજાવવાના આકાશમાં તેણે હિતજ્ઞને નીચે પ્રમાણે કહ્યું -

ચાડ—“ભાઈ હિતજ્ઞ ! પાપી ધૂતારા લોકોએ તને ખરેખરો ઠગ્યો છે ! તું તદ્દન ભોળો માણસ છે અને રત્નની જરા પણ પરીક્ષા નાપૂતો નથી એ તાતનો તે પાપીઓએ લાભ લીધો છે તું અહીં રત્નદ્રીપમા વેપારી થઈને વેપારીના વેશે રત્નો કમાવા સાડ આવ્યો છે તો તારે હરવા ફરવાના મોજગોખમાં પડી જવું એ જરા પણ યોગ્ય નથી સાચા વેપારીને એવો ખોટો મોખ પાવવો નહિ”

ચાડના આવા નયન સાભળીને હિતજ્ઞે વિચાર કર્યો કે-અહો ! ચાડની વચનકુતળતા દેવી ઉમદા છે ! અને તેનો મારા તરફ એક પણ ખરેખરો છે ! મારું હિત ક્યા છે અને રોમાં છે અને મારું અહિત શા કારણથી થયું છે તે સર્વ બાબત આ મહા ભાગ્યવાન ચાડ બરાબર જાણે છે તો પછી મારે હવે ખરેખર કરના જેટલું શું છે તે બાબત પણ તેને જ પૂછી લઉં પછી એણે ચોતાપર પ્રેમ ગળનાર મિત્ર ચાડને નીચે પ્રમાણે કહ્યું

હિતજ્ઞ—“ભાઈ ચાડ ! હવે વાડીબગિચાના મોજશોખમાં હું જરા પણ પડીશ નહિ અને ચિત્રો જોવામાં જરા પણ હવેડાં રાખીશ નહિ પણ હવે તું મારા ઉપર કૃપા કરીને રત્નોના ચુલુદોષો મને બરાબર સમજાવ, જેથી મને રત્નોની પરીક્ષા કરતા આવડે પછી રત્નોના બરાબર યોગ્ય પરીક્ષક થઈ હું આ કામ રાખલા વિગેરેનો ભાગ કરી

દઉ અને સાચા રત્નો જ મહાપુ જરૂર અને તેમ કરી તારા કહેના પ્રભાવે મારા નહાપુને યોગ્ય વખતમા સાચા રત્નોથી ભરી દઇને કુ તારી સાથે જ આ રત્નદ્વીપથી આવીશ માટે ભાઈ' તુ યોગ્ય નખત થોભી જત "

ચાડ઼એ વિચાર કર્યા કે યો ય જેમ સાચા ઉપદેશથી ચોતાના નામને સાર્થક કરનારો થયો છે તેમ આ હિતજ્ઞ પપુ ચોતાના નામને સુણુરડે સાર્થક કરે તેવો જપ્પાય છે આ વિચારને પરિણામે તેણે (ચાડ઼એ) હિતજ્ઞને રત્નોના સુપુ અનુચિતો બતાવ્યા, સમજાવ્યા અને હરે પછી તેણે માત્ર સાચા રત્નો એકઠા કરવાના કામમા જ પશ્ચુ એ બાબત ઘણા પ્રયત્નથી તેને ગળે ઉતારી ચાડ઼ના સાચા ઉપદેશથી હિતને નાજીબગિયા ચિત્રદર્શન વિગેરે બાબતને મોજશોખ અને કુતરહજ તદ્દન છોડી દીધા, યોગ્ય વખતમા જ તેણે ચોતાની પાસેના કાવ્ય, રાખલા અને કોડિઓનો ત્યાગ કરી દીધો અને મૂલ્યનાનુ સાચા રત્નો કમાનાનો પવિત્ર ધધો એકચિત્તે આદરી દીધો ત્યારથી હિતજ્ઞ તે વ્યાપારમા ઘણો કુરાળ થઇ ગયો અને જતે જ રત્નો પરીક્ષક થઇને તેને એકઠા કરવાના કામમા લાગી ગયો

ત્યાર પછી ચાડ઼ ચોતાના નીજા મિત્ર મૂઢ પાસે ગયો અને આ દરપૂરક તેને જપ્પાવ્યુ કે હવે ચોતે દેશ તરફ વિદાય મૂની મૂર્ખતા થાય છે ત્યાર પછી મૂઢ અને ચાડ઼ વચ્ચે નીચે પ્ર માણે વાતચીત થઇ તે વિચારવા યો ય છે -

'મૂઢ—“ ભાઈ ચાડ઼ ! તું દેશમા જઇને શું કરીશ ? આ દ્વીપ તો તુ આખો ચારે તરફ ફરીને જો' આ બેટ કેવો રમપીય છે' આ બેટમા ચારે તરફ કમળના વનો છે, સારી મોટી હવેલીઓ છે, મુંદર બગિ ચાઓ છે, મોટા મોટા સરોવરો છે અને તે સર્વ આ બેટની શોભામા ઘણો વધારો કરનારા છે, વળી આ બેટ ગમત અને આરામના સાધ નોથી તેમ જ પુષ્પોથી ભરેલો છે અને ચારે તરફ વનરાણથી ખીલી નીકળ્યો છે તો અહીં વધારે વખત સુખલોગ લોગવીને પછી આ પત્ની મરજી થશે ત્યારે આગળ ઉપર આપણે રત્નસ્થાન તરફ જશું અને ભાઈ ! મેં પપુ માડ઼ વહાણુ તો તારી જેમ ભરી લીધુ છે,”

ત્યાર પછી મૂઢે ચોતાનુ વહાણુ અને તેની અદર ભરેલી સર્વ ચીજો ચાડ઼ને બતાવી ચાડ઼એ જોયુ તો તે વહાણુમા મૂઢે માત્ર કોણ, રાખલા અને કાવના નાના મોટા ટૂકડાઓ જ ભરેલા હતા મુંદર ચિત્ત

વાળા બુદ્ધિશાળી ચાડ઼એ આ હકીકત જોઈને પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે અરે આ બાપડો મૂઠ્ઠા ખરેખર મૂઠ્ઠા (મૂર્ખ) જ હોય એમ લાગે છે એ તો અહીં આવીને મોજગોખમાં પડી ગયો જણાય છે અને એના અજ્ઞાનનો લાભ લઈને ધૂતારા લોકોએ એને સારી રીતે ઠગ્યો જણાય છે, છતાં હજી પણ જો એ ઠંકાણું આવે તો સાડ, માટે એને માથો મારું શું છે તેની સમજણ તો જરા આપુ આવે વિચાર કરીને ચાડ યુદ્ધિવાળા ચાડ઼એ તેને નીચે પ્રમાણે કહ્યું —

ચાડ઼—“ભાઈ! તારે બાગબગિચામાં ફરવાનો શોખ રાખવો કે ચિત્ર જોવામાં આનંદ માનવો એ યોગ્ય નથી એ તો ખરેખર આત્માને છેતરનારું કામ છે અને વળી રત્નનો વ્યાપાર કરવા અહીં મુઢી આવેવાને તે વેપારમાં અડચણ કગનાર છે વળી મિત્ર! મને એમ લાગે છે કે ધૂતારા લોકોએ તને પૂરેપૂરો ઠગ્યો છે અને તેઓની ઠગાઈનો તું ખરેખરો ભોગ થઈ ગયો છે, કારણ કે જે બીવકુલ રત્ન નથી, પણ અગત્યતા ખોટા કાચના ટુકડા છે તેને તેઓએ તારી પાસે રત્ન તરીકે ઠસાવી દીધા છે ભાઈ! આ તો સર્વ કચરો (નકામી ખોટી વસ્તુઓ) છે, માટે તું જલદી એનો ત્યાગ કર, એમાં કાંઈ દહારો વળવાનો નથી અને ભાઈ! તું મૂલ્યવાન સાચા રત્નો ગ્રહણ કર સાચા રત્નોનું લક્ષણ એ છે કે—”

આવી રીતે ચાડ સાચા રત્નોનું લક્ષણ કહેવા જતો હતો ત્યાં તો મૂઠ્ઠા એકદમ આવેશમાં આવી ગયો અને ચાડને કહેવા મૂડી ગયો “જા, જા! તું તો તારી સાથે કાંઈ આવવાનો જ નથી, તું જે કામમાં મૂડી પડ્યો હો તેમાં લાગી જા તું તો એવાને એવો જ રહ્યો! કારણ કે તું તો હજી એનીને એવી જ વાતો કર્યા કરે છે હું આવી રીતે છેલ્લો છોગાળ્યો થઈને ફર હું તે મારા વર્તન ઉપર તું તિરસ્કાર બતાવે છે અને વળી મને જાણે રત્નની પરીક્ષા જ ન હોય તેમ તું મારા રત્નના સચ્ચ ઉપર પણ દોષનો આરોપ કરે છે! મારા રત્નો કદાચ તને બહુ પ્રભા(lustre)વાળા ન લાગતા હોય તો ભલે, મારે તાગ રત્નોનું કાંઈ કામ નથી અને મારે તે જોતા પણ નથી”

ઉપરની બાબતનો જવાબ દેવા માટે ચાડ હજી તો હોઠ ઉઘારે છે ત્યાં તો મૂઠ્ઠા પાછો બોલી ઉઠ્યો “ભાઈ! મારે તારા રત્નો જોતા નથી અને તારા જેવા રત્નો પણ જોતા નથી, હું એના વગર ચલાવી લઈશ મારે તારા સવાહ શિક્ષણ કે ઉપદેશની જરા પણ જરૂર નથી માટે છાનોમાનો જલદી સિધાવી જા!”

ચાડ઼એ એ જવાબ સાંભળી પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે આ

મૂઠને શિખામણુ આપવાનો કે ઠેકાણે લાવવાનો કોઈ માગ જણાતો નથી, કારણ કે એ મારી વાત પણ સાબળતો નથી અને પોતાની વાતને વળગી રહેવાનો દૃઢ નિર્ણય કરી બેઠો છે

ત્રણે રત્નો ભર્યા, ચોથો રખડી ગયો.

ચાચ અને હિતજ્ઞ તો ચારૂના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તતા રહ્યા, તેને પરિણામે તેઓએ પોતાના વહાણો બહુ આનદથી યોડા વખતમાં મૂલ્યવાન રત્નોથી ભરી દીધા ચારૂએ તે વખતે પોતાના મનમાં દેશ જવાનો અંગાઉ નિશ્ચય કર્યો હતો તેને અમલમાં મૂક્યો અને યો ય અને હિતજ્ઞને સાથે લઈને પોતાના સ્થાન (દેશ) તરફ બહુ આનદથી સીધા યો અને મૂઠ તો કોઈ રીતે રત્નોનો મેળનનાર યથો નહિ તેથી તેને છોડીને ત્રણે મિત્રો ચાલ્યા ગયા એ ત્રણે મિત્રોએ સ્વસ્થાનમાં જઈને રત્નો વેચ્યા જેને લઈને તેઓ અપાર લક્ષ્મી મેળવી આનદમાં પરિપૂર્ણ થઈને ગુણે રહેવા લાયા

હવે પેલો મૂઠ તો રત્નક્રીપમાં રહી મોજશોખ જ કરતો રહ્યો અને એણે રત્નો ઉપાર્જન કર્યા નહા, જેથી નિર્ધન થઈ ગયો અને તેને પરિણામે અનેક પ્રકારના દુષ્ટો ભોગવવા લાગ્યો અને તદ્દન બિખારી રહી ારી બાઈના દુખમાં સળંગવા લાગ્યો. કોઈ લાનો કોઈ રાત્ર એ જ ક્રીપમાં તેની ઉપર તેના માઠા વર્તનથી ઘણો ક્રોધે ભરાયો અને આખરે તેણે તેને રત્નક્રીપમાંથી પણ કાઢી મૂક્યો અને મહા ભયંકર જળતતુઓથી ભરેલા અને ભયાનક આવર્તાથી ાસ આપનારા તેમજ જેના મૂળ અને ઉગે દેખી પણ સકાતા નથી એવા મોટા સમુદ્રમાં ફેંકી દીધો.

*

*

*

પાત્રમાં મુનિમહારાજ અકતકને કહે છે કે—ભાઈ અકલક ! મારા પૂજ્ય શુભહારાજે ઉપર પ્રમાણે કથા કહી તે સાબળીને મને વૈરાય થયો. અકલક તો મુનિરાજના કહેવાનો ભાનાર્થ જરાખર સમજી ગયો તેથી તેણે મુખ કમળ ઘણું વિકસવર થયું પછી તેણે મુનિરાજને નમસ્કાર કર્યો અને પોતે બીજા મુનિ તરફ ચાલ્યો

‘ઘનનાહન—“ભાઈ ! તે તો મુનિમહારાજને તેમના વૈરાય થવું કારણ પૂછવું હતું અને મુનિરાજે આવી સર્વંધ વચરની વાત શી કરી ? માટે તેની અદર કાંઈ ન સમજાય તેવા ભાવાર્થ જોડે જોડે રહ્યો હોય તો મને સમજાવ મને તો એમાં કાંઈ સમજણ પડી નહિ”

આ સંસારના જવાબમાં અકલકે નીચે પ્રમાણે ખુલાસા કર્યા

* * * *

સ્પષ્ટ ભાવાર્થ-વિવેચન.

ભાઈ ઘનવાહન ! મુનિરાજે આ વાર્તા કહી તે હજારો વગરની નથી, અસખંદ નથી એમા ઘણો હોયે જાન રહેલો કે તે તુ બરાબર ધ્યાન રાખીને સાંભળ “મૂળ કથામા જે વસતપુર નગર કહેવામા “આબુ હતુ તે અત્ર અસખંદહાર જીવસારિ” સમજની વેપાર કર- “નારાઓ તરીકે ત્યા બરાબર નામ આપવામા આવ્યા છે તેને સાર્થક “કરનારા ચાર પ્રકારના જીવો” સમજવા ત્યા સમુદ્રની વાત કરનામા “આની હતી (જેને જોળગીને વાણીઆઓ રત્નદ્રીપે જાય છે) તે “અત્ર સસારનો વિસ્તાર સમજવો સમુદ્રમા પાણી હોય છે તેમ “આ સસારવિસ્તારમા જન્મજરામરપુરુષ પાણી હોય છે, સમુદ્રનો “પાર પામવો મુશ્કેલ પડે છે તેમ સસારવિસ્તારનો પણ મિથ્યા “દર્શન અને અવિરતિને લઇને પાર પામવો ઘણો મુશ્કેલ છે,” સમુદ્રમા “ચાર મોટા પાતાળ કળશો છે તેમ સસારવિસ્તારના મબઘમા મહા “ભયકર ચાર કપાયો રૂપ પાતાળ કળશો” હોય છે, સમુદ્રમા વારનાર “મહાન દુર્લભ આનર્તો” ધયા કરે છે અને તેથી તે ભયકર લાગે છે “તેમ સસારના વિસ્તારમા મહામોહ રાજના આવર્તા વારવાર ધયા “કરે છે અને તેથી તે ઘણો ભયકર જપ્વાય છે, સમુદ્રમા અનેક મોટા “મોટા ‘જળચર જીવો ભરેલા હોય છે તેમ સસારવિસ્તારમા અનેક

૧ અનબ્યવહાર શક્તિ સૂક્ષ્મ અનવ નિગ્રહ એના વિવેચન અને સ્વરૂપ માટે ખીલ પ્રસ્તાવનું પરિશિષ્ટ જુઓ.

૨ સાર્થક-જીવો જૂના જૂના વિકાસક્રમપર હોય છે આજનો વિકાસ બહુ સારો થયેલો છે, યોગ્ય અને હિતજ્ઞને તેથી અનુક્રમે ઓઝા-ન્યાયે બહુ થોડો વિકાસ પામેલો મૂઠ પાછો અપકાન્તિમા પડી જાય છે આથી ચારે પ્રકારના જીવો પોતાના નામો પ્રમાણે ગુણવાળા છે એમ કહ્યું.

૩ પાર-ડોઝા જહીર સસારમા અજ્ઞાન અને આત્યાને લઇને છેડો પ્રાપ્ત થતો નથી અને તેથી તે પણ સમુદ્ર પેડે જહીર જલ્વાય છે મિથ્યાદર્શન એ અ જ્ઞાન છે અને અ-યાગ તે સાસારિક વિપયોની આસક્તિ છે.

૪ લવણ સમુદ્રમા ચાર પાતાળ કળશો છે રત્નદ્રીપ લવણ સમુદ્રમા છે કપાયો ચાર છે તેથી આ અર્થ ધટે છે.

૫ આવર્તો-પાણી કેટલીક જગ્યાએ સમુદ્રમા ચકાકાર ફરત રહે છે (whirlpool) તેમા વહાણુ આવી જાય તો ફસી પડે છે-આવા આવતા સસારમા મોહરાજ આજો વખત ક્યાં કરે છે તે મોહરાજના વર્તુલમા આપણે અજાડ જોયું છે.

૬ જળચર-મગરમચ્છ, વહેલ, સુસુમાર, કાચળા, સર્પ વિગેરે

“ પ્રકારના હુ ખસમૂહો ભરેલા હોય છે, સમુદ્રમાં પવનથી ફોબ
 “ વારવાર થયા કરે છે તેમ સસારવિસ્તારમાં સગદ્રેષજનિત આકરો
 “ પવન વાયા કરે છે અને તેથી મોટો ફોબ નિરતર ચાલ્યા કરે છે,
 “ સમુદ્રમાં પાણીના મોબ દરેક ક્ષણે ઉછળતા હોવાથી તે આખો
 “ વખત ચપળ રહે છે તેમ સસારવિસ્તાર પણ સયોગ વિયોગ રૂપી
 “ મોબઓની હારોથી ચપળ રહે છે, સમુદ્રનો કિનારો ભરતીથી આ
 “ કુળ રહે છે તેમ સસાર અનેક પ્રકારના મનોરથો^૧ રૂપ ભરતીઓથી
 “ નિરતર આકુળ રહે છે, સમુદ્રનો એકથી બીજો છેડો દેખી શકાતો
 “ નથી તેમ સસારવિસ્તારનો આ કે પેલી બાજુનો છેડો^૨ દેખાતો
 “ નથી મૂળ વાર્તામાં રત્નદ્વીપે જવાની વાત આવી હતી તે અહીં
 “ મનુષ્યનો ભવ સમજવો વાહીબગિચાનો રોખ તે અત્ર પાથે ઇ
 “ દ્વિયના વિષયો ભોગવવાની અભિવાધાઓ સમજવી ત્યા પ્રાણી કોરા,
 “ શાખલા, કોડિઓ, અને કાચના ટૂંકડાઓ એકઠા કરે છે એમ
 “ કહેવામાં આવ્યું હતું તે કોરા વિગેરેને સ્થાને સર્વજ્ઞ મહારાજે બતા
 “ વેલા વિશુદ્ધ ધર્મથી વિપરીત રીતે વર્તનારા કુધર્મો સમજવા એ
 “ રત્નદ્વીપમાં ધૂતારા લોકો હતા એમ કહેવામાં આવ્યું હતું તે સ્થાને
 “ અહીં કુતીર્યનો ઉપદેશ કરનારો આખો વર્ગ સમજવો વહાણોને
 “ ઠેકાણે અત્ર જીવસ્વરૂપો સમજવા સ્વસ્થાન (દેશ) જવું એટલે
 “ મોક્ષ નગરે જવું એમ સમજવું, કારણ કે એમાં ખરેખરે આત્મિક
 “ લાભ છે અને એ પ્રાણીનો પાતાનો દેશ છે વાર્તામાં મૂક ઉપર
 “ રાજ કોખો હતો એમ કહેવામાં આવ્યું હતું તે રાજ સ્વકર્મપરિ
 “ પુામ (પાતાના કરેલા કર્મોના ફળરૂપ) સમજવો, અને મૂઢને સમુ
 “ દ્રમાં ફેંકી દેવામાં આવ્યો હતો એમ કહ્યું હતું તે અતત ભવભ્રમણ
 “ સમજવું

આ પ્રમાણે તું વિચાર કરીશ તો ભાઈ ધનવાહન ! તને આખી
 વાર્તાનો અદરનો સાર બસબર સમજાઈ જાય એમ છે, છતાં તને
 બરાબર વિરોધ સમજાવું પડે તેટલા માટે હું વિસ્તારથી તેની હઠીકત
 તારી પાસે સ્પષ્ટ કરું

૧ સયોગ વિયોગ પ્રાણીના મનને અસ્તવ્યસ્ત કરે છે તેથી તે મોબ સાથે
 બરાબર સરખાવાય છે નહીં નહીં મેળવવાના મનોરથો પ્રાણીને આકુળ રાખે છે તે
 દરેકજના અનુભવનો વિષય છે

૨ છેડો સસારનો જ્ઞાનીઓ દેખે છે તે પણ અનુક પ્રાણીની અપેક્ષાએ અને
 તે પણ તેનો બીજી વરફનો છેડો બાકી સસારમાં રહેલા અસ્પષ્ટ પ્રાણીઓ તો
 એકે છેડો દેખી શકતા નથી

(૧) ચારના વર્તનનો ભાવાર્થ.

જેની રીતે ચાર વસતપુર નગરથી નીકળ્યો, સમુદ્ર તુ ઉદ્ધવન કર્યું, રત્નદ્રીપે પહોંચ્યો, ત્યાં જઈને સાચા અને ખનાનટી રત્નોમા તક્ષવત શો છે તે બરાબર સમજ્યો, વાડીબગિચામા ફરવાનો મોજશોખ પોતે જરા પણ કર્યો નહિ, ધૂતારા લોટો કોણુ કોણુ છે તેને ઓળખી લીધા, ખોટા રત્નોને ખીલકુવ ઝહણુ જ ન કર્યો, સાચા અને મૂલ્યનાળા મુંદર રત્નો લેવાનો જ વેપાર કર્યો, થોડા વખતમા કિમતી સારા રત્નોનો સંગ્રહ કર્યો, એ દ્વીપના ઉત્તમ લોકોના મનને પોતા તરફ શ્રી લીધા, પોતાનું વહાણ ભરી લીધું અને તે પોતાનો ખરો સ્વાર્થ સાધનાર થયો-તેની રીતે જે અત્યંત મુંદર (મુંદરતમ) જ્યો હોય છે તેમ

નામા ભવ્યતા હોવાને કારણે જેવા તેઓ અસાધ્ય
અતિમુંદર વહાર જનરાશિમાથી બહાર નીકળે છે કે થોડા
જીવવર્તન વખતમા સસારના મોટા વિસ્તારને તેઓ ઓળખી
જાય છે અને મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યાં પણ

તેઓના કર્મા પાતળા હોનાથી પોતાને તજવા યોગ્ય શું છે અને આ દરવા યોગ્ય શું છે તેનો તક્ષનાત બરાબર વિવેકપૂર્વક જાણે છે આવા પ્રાણીઓ વિચાર કરે છે કે અહો ! આ મનુષ્યનો ભવ પામવો ઘણો દુર્લભ છે. એ મનુષ્યપણુ ખરેખરા સાચા (ભાવ) રત્નોની ખાપુ છે, સત્ય અનંત મુખ નિર્વાણ (મોક્ષ)નું કારણ છે અહો ! આવો મનુષ્યનો ભવ આપણને મળી નયો છે, આપણે હવે આવા ઉત્તમ સ્થાને પહોંચ્યા છીએ, તો હવે ઝેરથી પણ વધારે ભયંકર પગિપુત્ર નીપજવનાર ધ્વજિયના વિપયોમા આસક્તિ રાખવી એ આપણી જેવાને જરા પણ યોગ્ય નથી આના અતિ મુંદર પ્રાણીઓ સર્વે મહારાજનો મહા માર્ગે અન્ય કોઈના ઉપદેશ વગર પોતાની જાતે જ પ્રાપ્ત કરી લે છે એવા પ્રાણીઓ દુતીયાઓથી કદિ પણ છેતરાતા નથી, ખોટો ધર્મ ઝહણુ કરવાના કાર્યમા પડતા નથી અને સાધુધર્મ ઝહણુ કરવા રૂપ સાચા રત્નોનો વેપાર જ આખો વખત કરે છે તેમજ ક્ષમા, નમ્રતા, સરળતા, નિર્વોભતા, તપ, ગયમ, સત્ય, શૌચ, મૂર્છાત્યાગ, અહમ્કાર્ય, સતોષ, શાંતિ વિગેરે જીવુરત્નો દરેક ક્ષણે એકઠા કરે છે, વળી તેઓ સદ્ગુણને, ગાધુઓને, ગાધર્મી ભાઈઓને પોતાની તરફ આકર્ષે છે, સદ્ગુણોવડે આત્માને પૂરે છે અને ખરેખરા પોતાનું કામ કરનારા થાય છે^૧

૧ અન સમુદ્ર સાથે સસારવિસ્તારને સરખાવે, રત્નદ્રીપને મનુષ્યભવ સાથે સરખાવે, ખોટા રત્નો અને સાચા રત્નોમા વીર્યા અને સર્વલક્ષ્ય કથિત

(૨) યોગ્યતા વ્યાપારનો ભાવાર્થ.

ત્યાર પછી બીજા મિત્ર યોગ્યે રત્નદ્રીપે જઈને રત્નના ગુણદોષની વિચારણા કરી, રત્નો ગ્રહણ કરવા માટે કાંઈક વેપાર પણ કર્યો, પરંતુ જેમ એને વાડીબગિચામાં હરવાફરવાનો શોખ થયા કર્યો અને તેને લઈને એનો ઘરો વખત નકામો ચાલ્યો જયો, એ ત્યાં ઘરો વખત રહ્યો ત્યારે એને માત્ર બહુ થોડા રત્નો જ મળ્યા, તેમાં પણ એણે બહુ મુશ્કેલીના બાળા ઉમદા રત્નોનો સંગ્રહ એકઠો કર્યો નહિ-તેવી રીતે બાઈ ધનવાહન! મધ્યમ મુંદર (સુદરતર) જીવો હોય છે તેમનામાં ભવ્યતા હોવાથી તેઓ પણ ધીમે ધીમે મનુષ્યભરમા આવે છે અને તેઓ પણ લઘુકર્મી હોવાથી ગુણુ અવગુણની પરીક્ષા કરી શકે છે, અને સવસ્તુદર્શન પ્રાપ્ત કરીને આવકોને યોગ્ય કાંઈક કાંઈક ગુણુરત્નોની પણ પ્રાપ્તિ કરે છે, પરંતુ તેઓ લોભ ઉપર જીત મેળવી શકતા ન હોવાથી અને તેઓની ઇદ્રિયો ચપળ હોવાથી તેઓને ધન અને ઇદ્રિયના વિપયો તરફ વારંવાર ખેંચાણ થયા કરે છે અને તે બાબતની ધણી આ કરી લત લાગી જાય છે અને ધન વિપયમાં આસક્ત રહી બાપડા ઘણો વખત નકામો કાઢે છે અને થોડી વાર રત્નોના વ્યાપાર કરે છે તો પણ આનંદયોગ્ય સાધારણ ક્રિમતના ગુણુરત્નો એકઠા કરે છે, તેઓ સાધુધર્મમાં પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવા મહા મૂલ્યવાળા ગુણુરત્નો એકઠા કરી શકતા નથી.

(૩) હિતજ્ઞ વ્યવહાર ભાનાર્થ.

ત્યાર પછી ત્રીજો મિત્ર હિતજ્ઞ રત્નદ્રીપે (મનુષ્યભવે) તો પોતે પોતે પણ તેને બાપડાને જાતે રત્નની પરીક્ષા જ આવડી નહિ, બીજાની દોરવણી પ્રમાણે દોરવાઈ જવાની સ્થિતિ તેણે પ્રાપ્ત કરી, વાડીબગિચા અને આચરણો બતાવના રત્નોમાં ચતિધર્મો બતાવ્યા, વિચિત્ર લોકો તે સાધુ અને જીવ આવકો બતાવ્યા, વહાણુ એટલે આત્મા બતાવ્યા અને સ્વાર્થ એટલે પરમાય સમ ન થો અભિસુદર જીવોને પોતાના ચિંતારથી જ જ્ઞાન યાય છે, સ્વાભાવિક રીતે જ તેઓ માન પર આવે છે આવા પ્રાણીઓને નેન સાજકાર પ્રત્યેકલુદ્ધ અને સ્વેચ્છલુદ્ધ કહે છે ભવચક્રમાં એવા પ્રાણીઓ બહુ અલ્પ હોય છે તે સિવાય આ વામાં માલવા ભવમાંથી હમ્ય વિકાસ લઈને આવેલા અલ્પકર્મી જીવો પણ આવે છે જેઓ બહુ સારી રીતે પોતાથી જ બોધ પામી જાય છે.

૧ આજી રિચિતિના ધર્મરક્ત પણ સસારને નહિ છોડતાં અનેક જીવો આ વિભાગમાં આવે છે આ વિભાગ પણ સારો છે, કાનજી કે એને શુદ્ધ વિભાગમાં જતા વખત લાગતો નથી.

વિહારોના મોજશોખમા આનંદ માન્યો, સાચા ખરા મૂલ્યવાન ગ્નો ગ્રહણ કરવાનું કાર્ય ન કર્યું, પારકાને છેતરનારા ધૂતારા લોડોને ઓળખ્યા નહિ, ઉપર ઉપરથી ઝગઝગતા કાચના ટૂકડા, શખલા અને ડોરાઓ એકઠા કર્યા, એ શખલા વિગેરે ઘણા મૂલ્યવાન છે એવો મનમા વાર સમજણે નિર્ણય કરી દીધો અને ચાર સાથે ઉપદેશનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત થતા પહેલાં (પોતાને) આત્માને છેતર્યા તે પ્રમાણે ભાઈ ધનવાહન ! મુંદર (સામાન્ય) જીવોમા ભવ્યતા હોય છે તેથી જ્યારે તેઓ મુન્દેલી-એ મનુષ્યપણુ પામે છે ત્યારે પણ કાઈક ભાગેન્ન-સામાન્ય પણાને લઈને તેઓ ધર્મને શુભ અને દોષ ક્યા લાને જીવવર્તન છે, તેના કારણો શા છે તેની પરીક્ષા ભતે ન કરી શકે તેવા રહે છે, બીજા પ્રાણીઓ પાસે ઉપદેશ લેવા

યોગ્ય પોતે હોય એવી પરિસ્થિતિમા પોતાની ભતને મૂકે છે, પાત્ર ઈદ્રિયના વિષયો ધન અને એવી એવી સ્થૂળ બાબતમા મદાન પ્રતિ બંધ કરી બેસે છે, સર્વજ્ઞ મહારાજે બતાવેલ વિશુદ્ધ ધર્મરત્નને ઉપાજન કરવાનું કામ જરા પણ કરતા નથી, કુતીચીઓની ભળ પાયરવાની અને તે દ્વારા છેતરવાની બાજી સમજી શકતા નથી, નાતિ, દયા ઇદ્રિયનિગ્રહ વિગેરે અમૂલ્ય રત્નોને કિમત વગરના ગણે છે અને પોતાના ખરી સમજણ ન હોવાથી બહારથી ઝગઝગાયમાન થતા બનુ રત્નો જેવા કુધર્મના અનુદાનો ધર્મબુદ્ધિએ કરે છે અને વાસ્તવ મુંદર છે, લાભ કરનાર છે એવી બુદ્ધિ ધારણ કરે છે અને સદૃશ્ય સદૃશ્યના યોગ થતા પહેલાં પોતાના આત્માને ખરેખર છેરે છે એ ઉપર કહેવામા આવ્યું છે^૧

(૪) મૂલ્યવચકતા-લાવાર્થ.

મૂઠ રત્નકીપમા ગયો તો પાપુ જેમ તેને ગ્ની આવડી જ નહિ, બીજાના ઉપદેશથી રત્નની પરીક્ષા નહિ, બગિચા વાડીમા ફરતો રહ્યો અને ચિત્તોના જોતો જ રહ્યો, સાચા રત્નો તરફ દ્રેષ જ રાખતો રહ્યો અને શખલાઓને રત્નની બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરતો શખલા વિગેરે મૂલ્યવાન સાચા રત્નો છે એમ લોકોએ તેનું ધન ધૂતી લીધું અને તે પોતાના

૧ અહીં ચારનું કામ સદૃશ્ય બળવે છે. સમજવા રત્નો સાચા શુભ છે અને શખલા વિગેરે નુષાનો છે આત્મવચન કેવું થાય

રહો-તેવી રીતે ભદ્ર ધનનાહન' જેઓ અત્યત અધમ હોય છે તેઓ કોઈ પણ પ્રકારે આ મનુષ્યનો ભવ પ્રાપ્ત કરે તો પણ જાતે અભયી અથવા દુર્ભની હોવાથી અને અત્યત ભારેકર્મી હોવાથી તેને પોતાને ધર્મના પુણ્યોની પરીક્ષા કરતા અધમ જીવવર્તન આવડતી નથી, જીનજો તેમની પામે ખરા પુણ્યોની પરીક્ષા કરવાના માર્ગ જતાવે કે નાતો કરે તે તેઓ સાબળતા પણ નથી, પામે ઇદ્રિયોના વિષયોમા તેમ જ ધનના સચયમા ને રક્ષણમા અત્યત લોભતા સાથે પ્રવૃત્તિ કરે છે, શાંતિ દયા વિગેરે સુદ્ધ અનુદાનરૂપ શુભરત્નોનો દ્વેષ કરે છે, આખો વખત જ્ઞાન કરવા, હોમ કરના, યજ્ઞ કરવા વિગેરે જીવદાત અને જીવનાશના પાપ કારી અનુદાનોમા ધર્મભ્યુક્તિ રાખે છે અને તેવા અનુદાનોનું આચરણ કરે છે, એવા અનુદાનો કરવામા તત્ત્વભ્યુક્તિ માની બેસે છે, કુતીયાઓ વડે તેનું ધર્મધન ચોરાય છે અને પોતાના આત્માને તે બહુ પ્રકારે છેતરે છે^૧—

પ્રકરણ ૭ મું

ચાર વ્યાપારી કથાનક (ચાહુ).

ચમા મુનિરાજે પોતાના વૈરા યત્રસગની જે વાર્તા ચાર વ્યાપારીની કહી તેનો ભાનાર્થ સમજાવતા પ્રધાનપુત્ર અકલકે આગલા પ્રકરણમા ચાર વ્યાપારીના વર્તનનો હેતુ અને તે વાતમા રહેલ રહસ્ય સર્જંધી ખુલાસો કર્યો, હવે તે વાર્તાના આખીના ભાગનું રહસ્ય સમજાવતા અકલકે જે કહ્યું તે ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે અકલકે આગળ કહે છે—

કૃતકૃત્ય ચારની પ્રેરણ,
યોગ્યને સન્માર્ગે લાવવો,
રત્નદ્રીપમા કમાણીના રસ્તા,

“હવે જેવી રીતે પ્રથમ મિત્ર ચાર્જે પોતાનું નહાપું મૂલ્યવાન રત્નોથી ભરી લીધું, પોતે જે હેતુએ આવ્યો હતો તે પાર પાડ્યો (પોતે કૃતકૃત્ય થયો), પોતાના સ્થાને જવાની ઇચ્છા કરીને યોગ્ય પાત્રે આવ્યો અને તેને પૂછ્યું કે ‘કેમ ભાઈ! તારે કેમ છે?,’ તેના જવાબમાં યોગ્યે જણું ‘મિત્ર! મારૂં વહાપું તો હજી ભરાયું નથી, મને તો હજી સુધી યોગ્ય રત્નો મળ્યા તે મેં એકઠા કર્યા છે,’ ભારે યોગ્યને તેમ થવાનું કારણ ચાર્જે પૂછ્યું, જેના જવાબમાં યોગ્યે વાડીબગિચામાં કરવાનું પોતાને ઝોતુંક હતું જે રત્નચયમાં વિત્ત કરનાર છે એમ કહી સમજાવ્યું તેવી રીતે ભાઈ ઘનનાહન! ચાર્જ જેવા મહાત્મા મુનિ-રાત્રે પોતાના આત્માને તપ, સયમ, શાંતિ, સતોષ, જ્ઞાન, દરોન વિગેરે સાચા મૂલ્યવાન રત્નોથી ભરીને જ્યારે પોતાને અર્થ બગાડી સંધાઈ રહે છે ભારે મોક્ષવક્ષણ સ્વસ્થાન (પોતાનો દેશ) તરફ જવાની ઇચ્છા કરે છે, તે વખતે યોગ્યનું રૂપ ધારણ કરનારા દેરા વિરતિધરો^૧ ને મોક્ષ જનાતું આમત્રણ જ બાણે કગ્તા હોય તેમ તેમને ધર્મદેશના આપે છે તેના જવાબમાં આવકો તેમને કહે છે કે પોતાનામાં હજી બેઠાએ તેટલા-તેવા ગુણો એકઠા થયા નથી તેવા ગુણુચિનાળા છવેને સાધુઓ કહે છે કે-“આ મનુષ્યપણુ એવું છે કે એમાં સદ-ગુણો એકઠા કરવાનું કામ બહુ સારી રીતે થાય છે અને તેમ કરતાં તે તમારા પોતાના તાબામાં છે, તમારે આધીન છે, છતાં અમારી પેઠે તમે પણ ગુણુરત્નો સંપૂર્ણ એકઠા કરવાનું કામ કેમ કર્યું નહિ?”

આવો સવાવ સામળીને દેશવિરતિધર આનંદો^૨ ઉપદેશ આપનાર શુરને જવાબ આપતાં મપૂર્ણ ગુણો એકઠા કરનામાં વિઘ્નભૂત થયેલ પોતાની વિધિઓમાં લોલુપતા અને ધનમાં આસક્તિ વારણ તરીકે જણાવે છે બલે ચરણ હોવાથી પોતાની સાચી સ્થિતિ જણાવી દે છે

ભાર પછી ચાર્જે યોગ્યને જણું હતું કે ભાઈ! વાડીબગિચાનો તારો શોખ જરા પણ સારો નથી, અને અહીં સુધી આવીને ગ્નો એકઠા કરવાનું ન થાય અને ઉનર્દુ આત્મચયન થાય તે તારા જેવાને ઘટતું નથી વળી મિત્ર! તું બાણે છે કે અહીંના રત્નો સુખના કારણ

૧ જુઓ આગલા પ્રકરણનું પૃ. ૧૭૦૧-૨

૨ યોગો વધતો ભાગ કરનાર આવકો

૩ અહીં એના ખરા અર્થમાં એ શબ્દ સમજવાનો છે નામધારી આવકોને અત્ર સ્થાન નથી

૪ જુઓ આગલા પ્રકરણનું પૃ. ૧૭૦૪

અને તે મેળવવા આપણે અહીં આબ્યા છીએ, છતાં એ બાબતમા પૂરતો આદર ન કરવો એ તો આત્મવૈરીપણું કહેવાય, આત્મઘાત કરવા તુલ્ય ગણાય વળી તુ જે કે બાનબળિયાનો શોખ તે ઘણું વખત મુઠ્ઠી કર્યો તો પાપુ તેથી તને સતોષ થયો નથી (તુ ધરાયો નથી), તેથી તારો પોતાનો સ્નાયુ ખરેખરો સધાય તેના જ કામ કરવા એ વધારે કહાપણુ ભરેલું ગણાય. કારણ કે સ્નાયુનો નાશ કરવો એ ખરી મૂર્ખાઈ છે. વળી તુ વિચાર કર કે તુ અહીં રત્નદ્રીપે રત્ન ઉપાર્જન કરવાના હેતુથી જ આબ્યા છે અને જે કામ માટે તુ અહીં આબ્યા છે તે ન કરતા બીજા કામમા પડી ગયો છે તેથી તને તારા આત્માની લાજ પાલુ આવતી નથી? તને એમ થતુ નથી કે પોતાનું મૂળ મુદ્દાનું કામ છોડીને તું બીજા નકામા કામમા પડી ગયો છે? માટે હવે ભાઈ! મારા વચનથી તુ હવે આ મોજશોખની બાબત છોડી દે અને મારી સહાયથી માત્ર ગ્લઉપાર્જન કરવાના કામમા એક મને લાગી જા અને આખો વખત રત્નો એકઠા કરતો જા ” વિગેરે ચાડના વચનો સાંભળીને યોગ્ય પોતાના મનમા ઘણું લજવાયો, એને પોતાના વર્તન માટે ઘણું ખેદ થયો અને ચાડના વચનો તેણે સ્વીકાર્યા, તે જ વખતથી યોગ્યે તથાપ્રકારના વિધાન-અનુદાનો કરવા માટ્યા અને આથા મૂલ્યવાન રત્નોવડે નહાપુ ભરનાથી પોતાનો ખરો સ્વાર્થ સાધનાર તે થયો—તે પ્રભાતે ભાઈ! ધનવાહન! દેશવિરતિધારી આવકો જેમણે યોગે યોગે લાગ કર્યો હોય છે, પાપુ જેઓ ધનઈંદ્રિ

ઉપરથી

યમા રક્તપણુ હોય છે તેવાઓ જ્યારે શુદ્ધ શુદ્ધપાતે સાચી વાર્તા કહી દે છે ત્યારે તેમને ઉપદેશ આપતા શુદ્ધમહારાજા કહે છે કે “ભદ્રો! તમે મનુષ્યભવ

“પ્રાપ્ત કર્યો છે, જિનમહારાજના વચનામૃતનો રસ તમે ચાખ્યો છે,

“આ સસારની અસારતા અને નિરર્થકતા તમારા જાણવામા આવી

“છે, શરીર બિંદા મળથી ભરેલું છે એમ તમારા સમજવામા આવ્યું

“છે, જીવાની સંધ્યાકાળે વાદળાના થતા સુંદર રોની પેઠે યોગ્ય વખ

“તમા ઉડી જનાર છે એમ તમારા લક્ષ્યમા આવ્યું છે, આખું જીવન

“ગરમીથી તપી ગયેલા પક્ષીના ગળા જેવું ચચળ છે તે તમે દરરોજ

“જુઓ છો, પોતાના સનાસર્ગથીઓ અને સેહીઓપર જે પ્રકાશ

“અને વિવાસ યોગે વખત દેખાય છે તેનો તમે જાતે જ પાછો નાશ

“થતો જુઓ છો, ત્યારે તમને ધન ઉપર અને ઇંદ્રિયના વિષય ઉપર

“મમત્વ બાધવો કે તેના સેવનની દેવ પાડવી કેમ પાડવે? એ

“ખરેખર તમારી જાતને (આત્માને) હેતરવાપણુ ઉઘાડુ દેખાય

“છે! અને એમ કરવાથી તો જ્ઞાન વિગેરે ખરા સાધનો પ્રાપ્ત કર-
 “વામાં ઉવટે! અતરાય થાય છે અને ભદ્રો! તમે સાગી રીતે જાણો!
 “છો કે ધ્વજિયના વિષયો પગિણુમે ઘણા ભયકર છે, મનને ઉધવ
 “પાયવ કરનારા છે, સ્ત્રીઓ બહુ ચચળ હૃદયની હોય છે, એ જાતે
 “લાખા વખતના મુખનું સ્થાન કદિ બની શકતી નથી, ૪ નથી, ૫થી એ
 “આત્મ અને રાંદ્ર ધ્યાનનું કાગળુ અનેક પ્રકારે બને છે, વળી તમે જાણો!
 “છો કે જ્ઞાન સારી ગતિનો માર્ગ દર્શાવવામાં દીપક ગમાન છે, મનમાં
 “અત્યંત આનંદનું કારણ બને છે, ખરાબ યોનિઓમાં જન્મ પામના
 “રૂપ ખાદ્યામાં પડતા બચાવના માટે હાથનો ટેકો આપનાર છે, તેમજ
 “દર્શન મનને અનંત પ્રમોદ કગવનાર છે અને વળી મહા મુખ આપનારા
 “મોક્ષમાં જાતે એકદમ નિષ્કેપ કગનાર છે, અને ચારિત્ર હૃદયમાં
 “એક પ્રકારનો હમેશાનો ઉત્થવ વરનાર છે અને જીવરૂપ નસપર
 “અનાદિકાળથી લાગેલા મેલને દૂર કરના ગ્રાહ પાણીનું કામ કરનાર
 “છે, તપ સર્વસંગરહિતતા વિગેરે શુભમૂલકને આપનાર છે અને
 “નહિ લાગેલા કચરાને લાગતા અટકાવનાર છે, તેમજ સયમ ભન
 “ભ્રમણમાં થતા ભયોને દૂર કરી ભવિષ્યકાળમાં થનાના ભારે હારનું
 “કારણ બને છે અરે ભદ્રલોકો! તમે આ હરીકેત પાપુ સારી રીતે
 “જાણો છો છતાં તમારી આ અવિધા (અજ્ઞાન) ડેટલી? તમને આ
 “મોહ શો? તમારૂં આત્મનયન (છેતરનાપણ) કેવું? તમારૂં આત્મ
 “વૈરીપણુ કેટલું? કે જેને લઇને તમે વિષયોમાં આનંદી બધી આ
 “સક્તિ રાખો છો, સ્ત્રીઓમાં મોહ પામી જાઓ છો, ધન ઉપર આટલો
 “બધો લોભ રાખો છો, મગાઓ ઉપર આનંદો એહ રાખો છો, જીનાની
 “ઉપર આટલા બધા મલકાઈ જાઓ છો, તમારૂં પોતાનું રૂપ જોઈને
 “એવડા રાજ ગજ થઈ જાઓ છો, તમને અનુકૂળ સગ-પ્રસંગો પ્રાપ્ત
 “થાય તેની પાવના કરો છો, તમને તમારા હિતનો ઉપદેશ આપનાર પગ
 “ક્રોધ કરો છો, શુભને દોષ આપો છો, અમારા જેવા તમને મહાય
 “કરનાર સાથે હોવા છતાં સન્માર્ગથી નાસી જાઓ છો-ખતી જાઓ છો,
 “સાસારિક મુખોમાં રાજ થઈ જાઓ છો, અને વળી તમે જ્ઞાનનો અ
 “ભ્યાસ કરતા નથી, દર્શનનો આદર કરતા નથી, ચારિત્ર પાળતા નથી,
 “તપ કરતા નથી, સયમ ધારણ કરતા નથી અને આત્માને અનેક
 “શુભના ભાજનભૂત કરતા નથી! આ તે તમારી ડેટલી બધી
 “ભૂલ કહેવાય! આ તમારો પ્રમાદ અને આ તમારી આત્મવચનતા
 “કેટલી બધી આકરી અને નુકસાન કરનારી કહેવાય! આ પ્રમાણે ન્યાં
 “સુધી તમે ચલાવો કરો સામુધી ભદ્રો! આ મનુષ્યભવ તમને પ્રાપ્ત

“ થયો છે તે નિર્ણય થાય છે, તમે અમારા જેવાની પાસે રહો અને
 “ અમારા પડખા મેલો તે નકામું થાય છે, તમને એ સર્વ બાબતનું જ્ઞાન
 “ થવાનું અભિમાન છે તે પ્રયોજન ન રાતું છે અને તમને ભગવાનના
 “ દર્શનની પ્રાપ્તિ થઈ છે તે પપ્પ કાઈ લાભ કરનાર થતી નથી, એ
 “ પ્રમાણે તો માત્ર તમારા સ્વર્થનો તદ્દન નાશ જ થાય છે અને એ તો
 “ માત્ર તમારું અજ્ઞાન જ બતાવે છે વળી તમે વિચાર કરશો તો જ
 “ જુઓ કે એ વિચારને તમે ઘણું લાભા ઋણત મુકી મેલો, ધન ગમે
 “ તેટલું મેળવો, તો પણ તેથી તમને સતોષ થતો નથી, થવાનો નથી—
 “ આ પ્રમાણે છે તો તમારા જેવાએ એવી રીતે બેસી રહેવું એ જરા
 “ પપ્પ થાય નથી. માટે હવે તમે વિષય તરફનો પ્રેમ છોડી દો, તમારા
 “ સ્વજનો તરફ એક મમતા છે તેને તણ દો, ધન એકઠું કરનારો અને
 “ ઘરખારના જે ખાલી મમતા છે તેનો ત્યાગ કરો, સર્વ સામાનિક
 “ મળરૂપ કચરો ફેંકી દો, ભગવાનના મતની બાવદીક્ષા મેળવી કરો,
 “ સત્ય જ્ઞાન વિશે ગુણસમૃદ્ધોનો સચય કરો, એવા ગુણોનાં આત્માને
 “ ભરી દો અને અમે તમારી પાસે છીએ ત્યાં મુકીમા ખરા સ્વાર્થસાધક
 “ બની જાએ. જો એમ નહિ કરો અને અમારો ઉપદેશ તમને મળતો
 “ બધ થઈ જશે તો પછી સદ્ગુણોથી રહિત થયેલા તમે તમારા સ્વા
 “ થથી બધ થશો ” આવી રીતે અદરખાનેથી ઠપકો આપવા સાથે ચાડ જે
 ઉપદેશામૃત આપે છે તે સન્મુનિના વચનામૃત તુલ્ય સમજવું એ ઉપ
 દેશ સામળીને થાય જેવા દેશવિરતિધરો પોતાના વર્તન તરફ લગભ
 પામે છે, સાચા ખોટા અથવા ભળતા ઉત્તરો આપતા નથી અને મનમા
 ખોટા અભિનિયેત કરતા નથી, પરંતુ સાધુના વચનો પોતાના ખરા હિત
 માટે જ છે એમ સ્વીકારે છે અને સાધુમહારાજ કહે તે પ્રમાણેના
 વિધાનપૂર્વક તે વચનોનો આદર કરે છે, ભાગવાનના કહેલા મહાવ્રતોનો
 સ્વીકાર કરે છે અને એ રીતે આત્મવલ્લાપને શુપુરસ્થોથી ભરતા બન્ય છે

હિતજ્ઞને આમનમ્.

શુદ્ધ સ્વરૂપ આદર્શ.

માર્ગ અને તેના ઉપાય.

સાર પછી ચાડ પેલા હિતજ્ઞની પાસે ગયો,^૧ તેને પોતાની સાથે
 સ્વસ્થાન (દેશ) તરફ જવાનું આમનમ્ કહ્યું, તે વખતે હિતજ્ઞે તે વખત
 મુકી પોતે જે ઉપાર્જન કહ્યું હતું તે સર્વ બતાવ્યું, તે જોતા સર્વ કાચના
 કકડા, રાખલા અને કોડાજ બપુયા, કારપુ સર્વોધી સવાન કરતા તેને

બાગબગિચાના મોજશોખો કગવા વિગેરે બાબતની પોતાની આખી વર્તના કહી બતાવી-તેવી રીતે ભાઈ ધનવાહન ! પ્રાણીઓના સમંધમાં જે હકીકત બને છે તે તુ વિચારી જો ઘણા પ્રાણીઓ મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા હોય છે પણ ભવ્ય હોય છે અને જાતે ભદ્ર હોય છે તેનાઓને મહાત્મા સાધુઓ સાચો ઉપદેશ આપવા તૈયાર થાય તે ચાર હિતજ્ઞ પામે ગયો તેની બરાબર સમજવું સાર પછી મહાત્મા સાધુઓ ભદ્રક

મિથ્યાદૃષ્ટિઓને ધર્મદેશના આપીને તે દ્વારા મોક્ષ-
 હિતજ્ઞ માનેલા ગમનવુ આમનપુ કરે છે, જેનો જવાબ આપતા પેલા
 ધર્મ વચ્ચે મિથ્યાદૃષ્ટિ (વ્યાપારી) કહે છે કે “ સાહેબ ! અમે
 પણ ધર્મ તો જરીએ છીએ જીએ, અમે દરરોજ
 જ્ઞાન કરીએ છીએ, અગ્નિહોત્ર ઘરમાં રાખ્યો છે તેને બળિદાન આ-
 પીએ છીએ, તેમાં તવ હોમીએ છીએ અને લાજરા (ચમિત) બાળીએ
 છીએ, ગાય ભૂમિ અને મોનાતુ દાન દઈએ છીએ,
 માયદ'યતા વાન કૂવા તળાવ ખોદાવીએ છીએ, કન્યાદાન આ-
 પીએ છીએ ” આ સર્વ હકીકત કહે છે તે તેવા પ્રકાર

રના પ્રાણીઓએ એકઠા કરેલા કાચ વિગેરેના ટૂકડાઓ બરાબર સમજવું
 વળી એવા પ્રાણીઓ સુસાધુઓને જણાવે છે કે “ સાહેબ ! અમે
 સુખે રહીએ છીએ કારણ કે અમે માસ ખાઈએ
 છીએ, દારૂ પીએ છીએ, બીજા પ્રકારના ભોજન
 અને તેનીય પ્રકારના તાક આરોગીએ છીએ, મુદર
 સ્ત્રીઓ સાથે વિલાસ કરીએ છીએ, અતિ મુંદર

ઉજળા મૂલ્યનાળા વસ્ત્રો પહેરીએ છીએ, 'પચ સુગંધીયુક્ત પાન ચાવીએ
 છીએ, વિચિત્ર પ્રકારની પુષ્પમાળાઓ શરીરપર ધારણુ જરીએ છીએ,
 આખા શરીરપર વિલેપન કરીએ છીએ, ધનનો મોટો ઢગલો એકઠો
 કરીએ છીએ, અમારા ધ્યાનમાં આવે તેવી ચેષ્ટાઓ કર્યા કરીએ છીએ,
 અમારા દુરમનની એક જરા ગંધ પપ્પુ મહન કરતા નથી, અમારી
 કીર્તિને ચોતરફ ફેલાવીએ છીએ, અમે જાણે મનુષ્યભૂમિના દેવતા
 હોઈએ એવી અમારી કાંતિ અને વર્તના બતાવીએ છીએ અને મનુષ્ય-

૧ પચસુગંધી પાનમાં પાચ સુધી નખાય છે એવું પાન લીજતદાર કહે-
 વાય છે

કપૂરવકોલ્લવગુણ્ણવાકનાતિકલપચકેન ।

સમાંસમાનેન ચ યોગિતેન મનોહર પત્રસુગંધક સ્યાત્ ॥

કપૂર, ખડકની ગંધ, લવંગના પુષ્પ, તજ અને બદકળ એ પાચેને પ્રમાણુ
 સર ધોતવાથી પચસુગંધી તાણલ થાય છે

પણામા જે જે સારભૂત હોય તે તે સર્વ બાબતોનો જાતે અનુભવ લઈએ છીએ” આના પ્રકારની વાતો કરી તે પોતાનો વાડીબગિચામા ફરવાનો શોખ હતો તે સર્વ બાબત હિતરે કહી બતાવી તેની બરાબર સમજવું.

ઉપર પ્રમાણે હકીકત સાબળીને ચાડને પોતાના મનમા હિતર તરફ ઘટી જ કૃપા ઉત્પન્ન થઈ તે દયાની પ્રેરણાથી રમાયલા હૃદયે તેણે જણું “ભદ્ર! તને પાપી ધૂતારા લોકોએ ખરેખર છેતર્યા જણાય છે અને તું પોતે ભોળો હોનાથી રત્નની પરીક્ષા જરા પાપુ કરી રાખ્યો નથી, રત્નમા ગુપ્ત ક્યા છે અને દોષો (blots)-(એબો) કઈ છે તે તું ખીલકુલ સમજ્યો જ નથી અને વળી રત્નદ્રીષ્ટે તું વ્યાપાર કરી રત્ન કમાના ચાડ આપ્યો છે તો તારે અહીં ફરવા હરવાનું કૌતુક તો જરા પાપુ રાખવું જ ન જોઈએ, જરા કે પરમાર્થની નજરે એમા તને ખરે ખરી આખરે છેતરાવું જ જવાની છે” આવી મતલબની તેની વાત સાબળીને હિતરને મનમા નિશ્ચય થયો કે ચાડ પોતાના ઉપર ખરે ખરો પ્રેમભાવ રાખનાર છે અને રત્નની પરીક્ષા કરવામા તેનું જ્ઞાન પાકુ થઈ ગયેલું છે, સ્વાર પછી ચાડની સલાહ પ્રમાણે પોતે ફરવા હરવા જોના વિગેરે બાબતનું કૌતુક છોડી દેવાની ઇચ્છા જણાવી અને પોતાને રત્નની પરીક્ષા કેમ થઈ રાકે તે સમઘી સરાલો પૂછ્યા પોતે ચાડના વર્તનથી એટલો બધો રાજી થઈ ગયો કે તે વાતને પરિણામે તે તેના શિષ્ય થઈ ગયો ચાડ પાપુ હિતરના ગુપ્તપ્રેમથી રાજી થઈ ગયો, તેને રત્નની પરીક્ષા સીખની અને હિતર તે કામમા પાનરધો થઈ ગયો, સ્વાર પછી કૃત્રિમ ખોટા રત્નોનો લાભ કરીને માત્ર ગાચા રત્નો મેળવવાના કામમા હિતર એકવિત્તે લા ॥ ગયો-આ પ્રમાણે વાર્તા મુનિ રાજે આપણને કહી હતી તેનો ભાનાર્થ તું બરાબર વિચાર

કરજી તત્પર મુનિએ જ્યારે ભદ્રક પરિપુર્ણ મિધ્યાદષ્ટિ પ્રાપ્તિ એને જુએ છે ત્યારે તેઓ તેને નીચે પ્રમાણે કહે થો ! વચકતા છે “ભદ્રો! તમે ખરેખર ધર્મશીળ છો અને આત્મ “બુદ્ધિએ સાચો માનીને તમે ધર્મ કર્યા કરો છો, “પરતુ સાચો ધર્મ ક્યા છે અને કેવો છે તે તમારા બોળપણને લઈને “તમે જાણી નાકતા નથી હિંચના કામો કરવાથી ધર્મ કદિ થતો નથી “ભગવાનનો નિશુદ્ધ ધર્મ તો સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયામય હોય તે જ

“હોઈ શકે છે અને અત્યારે તમે જે હોમ અથવા યજ્ઞ કરો છો તે
 “તો તેનાથી વિરુદ્ધ છે ધર્મની બુદ્ધિથી આવી રીતે તમારે અવર્મનું
 “મેવન કરવું કોઈપણ રીતે યુક્ત નથી વળી તમે હમણા જ પુણ્ય કે
 “તમે મુખે રહો છો કારણ કે તમે માસ ખાઓ છો વિગેરે, તે પણ
 “તમારૂં અજ્ઞાન જ બતાવે છે અને ડાહ્યા ચમળા માપુગો તો એની
 “વાત સાભળીને જરૂર હસના જ મડી બાપ તેવું છે, કારણ કે જ્યાં
 “શરીરની બાહ્યતા જ અથવા શરીરમા જ અનેક પ્રકારની પીડાઓ
 “સાથે જ રહેલી હોય, અનેક પ્રકારના રોગો વળગી રહેલા હોય, ઘણું
 “પણ એકદમ જલદીથી આશ્વ આવતું હોય, સર્વ તરફની તેમજ
 “બીજા અનેક પ્રકારની હેરાનગતિઓ અને ત્રાસો તરીરને અને મનને
 “અતાપ આપી રહ્યા હોય, જીવાની વાઙી સુકી ચાલી જનાર (અથવા
 “લગ્નગદા વગરની) હોય, પ્રાપ્ત થયેલી સપત્તિઓ સર્વ પ્રકારના દુઃ
 “ખોને ઉત્પન્ન કરનાર હોય, વહાલાઓના વિયોગો મનને ણાળી નાખતા
 “હોય, પોતાને ન ગમે તેવા અપ્રિયના સંયોગો મનને આશ્વગ્યાશ્વ
 “કરી દેતા હોય, દરરોજ મરણ વધારે ને વધારે તજી જ આવ્યા
 “કરતું હોનાનો ભય માથે લટકી રહેલો હોય, શરીર અપવિત્ર પદાર્થો
 “થી એકઠા કરી રાખવાના ભડાર જેવું હોય, વિષયો માત્ર પુદ્ગલોના
 “પરિણામ માત્રને જ બતાવનારા હોય, આખું જગત અસખ્ય દુઃખોથી
 “ભરેલું જ હોય, આ પ્રાણીઓને ‘મુખ’ની વાત શી ઝરની? એમા
 “મુખનો સવાલ જ ક્યા રહે છે? પરમાર્થ એ સર્વ એવું દુઃખ જ છે,
 “પણ તમને એમા મુખનો ખોટો ખ્યાલ બધાઈ ગયો છે એ જે
 “તમને ખોટો ભ્રમ થયો છે તે તમારા ઈર્ષાને લઈને જ થયો છે અને
 “તે અનંત સસારમા ભ્રમવાળું જ કારણ છે. તેટલા માટે ભટ્ટો!
 “આવો સુંદર મનુષ્યનો ભવ મહા મુશ્કેલીએ પામ્યા છે, તમને ધર્મ
 “કરવાને યોગ્ય સર્વ સામગ્રીઓ અને અનુકૂળતાઓ પણ મળી ગઈ
 “છે, અમારો ઉપદેશ પણ તમને આલુ મળ્યા ઝરે છે, ગુણ પ્રાપ્ત
 “કરવા એ પણ તમારે પોતાને સ્વાધીન છે, જ્ઞાનાદિ મોક્ષનો માર્ગ
 “ઉઘાટો છે, જીવ વસ્તુસ્વભાવે અનંત આનંદરૂપ છે, જીવના અસવ
 “સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય એ જ તેનો મોક્ષ છે અને તે પ્રાપ્તિ બોધ
 “(જ્ઞાન), શ્રદ્ધા (દર્શન) અને અનુષ્ઠાન (ચારિત્ર)ની ઉપગત આ
 “ધાર રાખે છે—આ સર્વ બાબતો છતાં તમે તમારા આત્માને આટલો
 “બધો છેતરો છો એ બીવકુલ યોગ્ય નથી,”

મહાત્મા મુનિના આવા સુંદર વચનો સાભળીને હિતજ જેવા
 ભદ્રક ભવ મિથ્યાદષ્ટિ જીવો હોય છે તેઓ વિચાર કરે છે કે એ

મહાત્મા મુનિઓ પોતાની તરફ અરેખરો સાચો પ્રેમ રાખનારા છે, મહાત્મા મુનિઓનું જ્ઞાન ઘણું વિસ્તાર્ય છે એ વાત પણ તેમના મનપર ઠસી જાય છે ત્યાર પછી ઉપદેશને પરિણામે જે મુંદર વાસ નાઓ થઈ આવેલી હોય છે તેને લઈને ધનપ્રાપ્તિ કરવાનો અને વિષયો ભોગવવાનો જે પ્રતિબંધ^૧ અત્યાર સુધી તેઓને થતો હતો તે ઘટતો જાય છે, નિવર્તતો જાય છે, દૂર થતો જાય છે, અને પછી તે મુનિ મહારાજને સાચો ધર્મ પૂછે છે, પોતે તેમની પાસે શિષ્યભાવ ધારણ કરે છે અને વિનય વિગેરે ગુણોએ કરીને શુદ્ધમહારાજના મનનું રજન કરે છે શુદ્ધમહારાજ પણ પ્રસન્ન થઈને ગૃહસ્થદશાને ઉચિત તથા સાધુપણને ઉચિત ધર્મમાર્ગ તેને બતાવે છે અને ઘણી ચતનાપૂર્વક તે પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો પણ બતાવે છે તે આ પ્રમાણે —

“ ભદ્રો ! તમે વિશુદ્ધ ધર્મોનું સાધન તમારા આત્માને પ્રાપ્ત થાય

“ એવી ઇચ્છા રાખો છો તો તમારું પ્રથમ કર્તવ્ય

નાજી ધર્મ થાય

“ તો એ છે કે રાક્ષસાત્મા તમારે દયાળુતા સેવવી,

તા અને તે ઉપા

“ ખીજનો જરા પણ તિરસ્કાર કરવો નહિ, કોપીપણ

જનનો ઉપાય

“ તદ્દન છોડી દેવું, ખરાબ માપુસો (દુર્જન) સાથેનો

“ સબંધ સવયા તણ દેવો, જુઠાપણ (ખોટું બોલ

“ વાપણ)નો સર્વથા ત્યાગ કરવો, અન્યતા ગુણ તરફ પ્રેમ કરવાનો

“ અભ્યાસ પાઠવો, ચોરી કરવાની જુદી પણ ન કરવી, મિથ્યાભિ

“ માનને તદ્દન તણ દેવું, પરસ્ત્રીનો કોઈ પણ પ્રકારનો અભિલાપ તદ્દન

“ ન કરવો, પોતાને ધન નહિ કે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય તેનો નર્વ

“ છોડી દેવો, દુ ખી પ્રાણીઓને દુ ખમાથી છોડાવવાની ઇચ્છા ધારણ

“ કરવી, શુદ્ધમહારાજની ભક્તિ કરવી, દેવને વદન કરતું, સગાસગ

“ ધીઓનું યોગ્ય સન્માન કરવું, પ્રેમ રાખનાર જનોની હોંસો પૂરી

“ કરવી, મિત્ર વર્તને અનુસરતું, પારકાના દોષો કે અપનાદો જરા પણ

“ બોલના નહિ, પારકાના ગુણોને નહિ પણ કરના, પોતાના ગુણોની પ્રતિપા

“ કરતા નરમાણ, પોતે જરા નાનું સરખું સાડ કામ (મુકૂલ) કર્યું

“ હોય તો તેને પણ મનમા વારવાર સભાર્યા કરતું, પારકાને માટે-

“ પરોપકાર કરવા સાડ બને તેટલો પ્રયત્ન કરવો, મહાપુરુષોની સાથે

“ પ્રથમ ભાષણ કરવું, ધર્મ કરનાર માપુસોની હંમેશા અનુમોદના

“ કરવી, પારકાના મર્મો (ખાનગી વાતો) જરા પણ પ્રગટ કરવા નહિ,

૧ પ્રતિબંધ: તીવ્ર પ્રેમ આસક્તિ પૂર્વક રોકાણ

૨ તેઓને પ્રથમ પોતે બોલાવવા, તેઓ બોલાવશે તો બોલતું એવો આનંદ

ન રાખવો,

“અને હમેશા મારો વેષ પહેરવો અને આચારો પણ સારાં રાખવા-
“આ પ્રમાણે જરવાથી સર્વજ્ઞ મહારાજને ખતાવેલા શુદ્ધ ધર્મનું અ-
“નુષ્ઠાન કરવાની યોગ્યતા તમને પ્રાપ્ત થશે”

“ચાર પછી ગૃહસ્થ (શ્રાદ્ધ-શ્રાવક) થયા હોય તેમણે અકલ્યાણ
“મિત્રનો” સર્જન દોડી દેવો, કલ્યાણ મિત્રોની” જે-
સાધુધર્મ યોગ્યતા “વના કરવી, પોતાને ઉચિત સ્થિતિમર્યાદાનું ઉલ્લંઘન
ત.પાનન માર્ગ “ન કરવું, વ્યવહારમાર્ગ (લોકમાર્ગ)ની હમેશા
“અપેક્ષા રાખવી, શુદ્ધમહારાજને-વડીય પુરુષોને યોગ્ય
“માન આપવું, તેઓ જે ફરમાન કરે તે પ્રમાણે નર્તવું, દાન વિગેરે
“સદ્ગુણોમા વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરવી, ભગવાન દેવની ઉદાર પૂજા કરવી,
“સાધુમહારાજ પુરુષોની નિરતર શોધ કર્યા કરવી, તેમનો સયોગ મેળવીને
“ધર્મશાસ્ત્રનું વિવિધપૂર્વક શ્રવણ કરવું, મહા યજ્ઞપૂર્વક તેની પર્યાલોચના
“કરવી, તેમા કહેલ બાબતોનો અર્થ સમજી વિધાનપૂર્વક તેનું અનુષ્ઠાન
“કરવું, ધૈર્યને ધારણ કરવું, ભવિષ્યકાળનો વારવાર વિચાર કરવો, મરણને
“વારવાર નજર અનુભવ રાખ્યા કરવું, પરલોક સાધનમા તત્પરતા
“રાખવી, શુદ્ધમહારાજની સેવના કરવી, યોગપદ્ધતિ દર્શન કરવું, તેના
“રૂપને પોતાના મનમા વારવાર સ્થાપન કરવું, ધારણને સ્થિર કરવી,
“કોઈ પણ પ્રકારનો આતર વિક્ષેપ થાય તેવો માર્ગ તણ દેવો, યોગ
“(મન વચન કાયા)શુદ્ધિ થાય તે માટે પ્રયત્ન કર્યા કરવો, ભગવાનના
“મંદિરો તેમજ મુર્તિઓ તૈયાર કરાવવા, તીર્થંકર મહારાજના વચનોને
“લખાવના,” મગળજાપ (નનકારમનસ્મરણ) વારવાર કર્યા કરવો,

૧ આ પ્રમાણેના કમસર સદ્ગુણો શાસ્ત્રમા બીજી કોઈ જગાએ લખેલા
છે કે કેમ તેની તપાસ કરતા અને તે મળી શક્યા નથી આ સદ્ગુણો ધણા સુદર
છે અને ધર્મયોગ્યતા પ્રાપ્ત કરાવે તેવા છે તેમા સદેહ નથી માર્ગાનુસારીના
ગુણોને આધારે તેની રચના થઈ હોય એમ જણાય છે હા ક

૨ અકલ્યાણમિત્ર પ્રાણીનું અતિમ સાધ્ય પ્રાપ્ત કરવામા વિઘ્ન કરનાર
અવશુણોનું સમુચ્ચય નામ એમા કોઈ વિગેરે સર્વ આતર રિપુઓનો સમાવેશ
થાય છે

૩ કલ્યાણમિત્ર પ્રાણીનું અતિમ સાધ્ય પ્રાપ્ત કરવામા સદાય આપનાર
એમા ચારિત્રાજ વિગેરે આતર સ્ત્રીઓનો સમાવેશ થાય છે ખરા પ્રેમીઓનું
એ સમુચ્ચય નામ છે

૪ યોગપદ્ધતિ યોગી લોક યોગાભ્યાસ વખતે કંઈ વસ્ત્ર બાંધે છે તે જણાય છે

૫ વચનોને એટલે પુસ્તકોદ્ધાર કરવો

‘ ચાર શરણોને ‘વારવાર અગીકાર કરવા, પોતાનાં દુઃકૃત્યો (ખરાબ
 “ કામો)ની વારવાર નિંદા કરવી, પોતાના સ્વરા કામોની વારવાર
 ‘ અનુમોદના કરવી, મન દેવોની પૂજા કરવી, પૂર્વ પુરુષોની મુંદર વર્તના
 “ જોના નરિત્ર વારવાર સાબળવા, ઉદારતા રાખવી અને ઉત્તમ જ્ઞાનમા
 “ વારવાર રમણ કર્યા કરવું-એ પ્રમાણે કરવાથી સાધુ મહારાજના
 “ ધર્મો અને અનુદાનો કરવાની તમાગમા યો યતા આવશે.”

‘ ત્યાર પછી તમે બાહ્ય અને અંતર સનનો ત્યાગ કરેલો હોનાથી

“ અને પારકા મળેલા આહાર ઉપર આધાર ગમ્મ

સિદ્ધા ત મદ્ય

પાત્રવાના માર્ગો

‘ નાર ભાવમુનિ થયેલ હોનાથી તમારે ‘મહાપ્રશિક્ષા

“ ધારણ કરવી અને તેટલા માટે વસ્તુતત્ત્વ સમ

“ જવાની બરાબર જિજ્ઞાસા મનમા ઉત્પન્ન કરવી,

“ પોતાના અને પારકા શાસ્ત્રોને બરાબર બાપુનાર, પારકાનું હિત કર

“ વાના કાર્યમા સદા તત્પર, ગ્રામા આપુરાના હૃદયનો આશય બરાબર

“ સમજનાર, અને પોતાના નામને ગાર્થક કરનાર શુદ્ધમહારાજ સાથે

“ ગ્રામ્યો ગ્રબ્ધ કેવી રીતે થાય તેની શોધ કરવી, શુદ્ધમહારાજને

“ વિનય^૧ બરાબર કરવો, અનુદાનોની સર્વ વિવિધો^૨ કરવા તત્પર રહેવું,

૧ નાર શરણ અરિહત સરણ, સિદ્ધ સરણ, સાધુનું સરણ, અને કેવળી
 વાપિત ધર્મનું સરણ

૨ નિંદા પોતે ખરાબ કામ કર્યાં હોય અથવા સમુચ્ચયે ને ને દુઃકૃત્યો
 હોય તેની નિંદા કરવી કામ કરનારની નહિ પણ ખરાબ કામોની નિંદા કરવી,
 તે ન કરવા રોગ્ય છે એમ કહેવું આ તકાવત ખાસ લક્ષ્યમા રાખવા યોગ્ય છે
 અ યની નિંદા કરવાનો કાંઈને અધિકાર નથી

૩ આ મધ હદની વાતો છે અને આપણે કયે સ્થાને છીએ તે ખાસ વિચા
 રવા યોગ્ય છે નાવક તો નહિ પણ આવકપણ પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા ક્યારે
 થાય અને સાધુપણની યો યતા ક્યારે થાય તે વિચારવાથી પોતાનું સ્થાન ધર્મ
 નિકાસમા કયા છે તે સમજશે

૪ મહાપ્રશિક્ષા દરરોજ સૂત્ર અર્થનું મહાપુ કરવું તે

૫ વિનય પ્રત્યનસારોદાર અથવા ૬૫ માં દ્વારમા બાવન (૫૨) પ્રકાર
 વિનયના બતાવ્યા છે તીર્થકર, સિદ્ધ, કુળ, અણ્ણ, સધ, ક્રિયા, ધર્મ, જ્ઞાન,
 જ્ઞાની, આચાર્ય સ્થવીર, ઉપાધ્યાય અને ગણ્ણી એ તેરની આસાતના ન
 કરવી, તેમના વરફ બક્તિ રાખવી તેમનું જહ્નમાન કરવું અને તેમની કીર્તિને
 નગ કરવી એ પ્રત્યેક સાથે મેળવતા માવન હેદ થાય છે વિનયના પ્રકાર માટે
 બુદ્ધો ૩ ૪ ૩ ૪૫

૬ વિધિ સાધુધર્મની આહાર લેવાની ચારિત્ર શુભમા રિચરતા કરવાની
 વિધિઓ કરવાની વિધિ અનેક ગ્રંથોમા બનાવી છે તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર રહેવું,
 તેમા આનંદ રાખવો, ઉત્સાહ રાખવો વિગેરે

“ મહર્ષિ^૧ નિપદાઅક્ષ^૨ વિગેરેમા બરાબર ચત્ર કરવો, નાના મોટાનો ક્રમ^૩
 “ શાસ્ત્રમા ફરમાવ્યો છે તે બરાબર પાળવો, સાધુને યોગ્ય ઉચિત
 “ અશનક્રિયા^૪ પાળવી, વિકથા^૫ વિગેરે વિદ્યેષોનો સર્વથા ત્યાગ કરવો,
 “ ભાવપૂર્વક સર્વ ક્રિયા વિગેરેમા ઉપયોગ^૬ રાખવો, (સૂત્ર અર્થ)
 “ સાબળવાનો વિધિ બરાબર શીખવો, બોધ પશ્ચિલુતિ બરાબર આ
 “ ચરવી, ગમ્યગ્જ્ઞાનમા સ્થિરતા પ્રાપ્ત થાય તે માટે બને તેટલો
 “ પત્ર કરવો, મનની સ્થિરતા કરવી, પોતાને જ્ઞાનરૂપ ધન મળી જાય
 “ તેનું જરા પણ અભિમાન ન કરવું, જ્ઞાનથી જે અભાધુયા રક્ષા હોય
 “ (અભણુ હોય) તેની હારી જરા પણ કરવી નહિ, વિવાદનો સર્વથા
 “ ત્યાગ કરવો, સમજાવું વગરના માણસોની બુદ્ધિનું પ્રયત્નરહીત કરવાનો
 “ પ્રયાગ માડી પાળવો અથવા અભણુ અને બહુવા વચ્ચેનો તફાવત^૭

૧ મહર્ષિ-સૂત્ર, સૂત્રનો અર્થ, ભોજન, કાલગ્રહણ, આવશ્યક, સક્રાય અને સપારો એ સાત માણી પડેવાય છે, તે દરેકમા એક એક અંગિલ કરીને પ્રવેશ કરવાનો છે (પ્ર સા દ્વાર ૮૭)

૨ નિપદા આસન અક્ષ સ્થાપનાચાર્ય

૩ ક્રમ-નાના સાધુએ વડિલને વદન કરવું, સાધુ યયાના કાળથી પોતાનો જન્મ માનવો, સાધુએ સર્વ સાધુને વદન કરવું વિગેરે જ્યેષ્ઠલઘુક્રમ પચવસ્તુ વિગેરેમા બતાવ્યો છે, આપણે ૮૮૫સૂત્રની સુગોપિકા ટીકાની ઉપોદ્ધાતમા તે સામળીએ છીએ એ ક્રમપર આ ઉલ્લેખ છે

૪ અશનક્રિયા સાધુની ભોજનક્રિયા ઉપર બહુ જ ભાર મૂક્યો છે અને તેના નિયમો પણ આકરા છે આહાર લેવા જવામા જ બહુ સમજણ રાખવી પડે છે પિંડવિધુદ્ધિમા આહાર લેવાના ૪૨ દોષો તજવાના બતાવ્યા છે તે કશ્ચસિ તરીકે અગે પ્રાપ્ત થાય છે તેનું બહુ વિસ્તારથી વિવેચન પ્રવચનસારોહાર અથવા સંસકાના દ્વારમા આપેલ છે તે વાચવાથી જણાય છે કે આ વ્યવહાર બહુ આ કષ્ટ છે ભોજન કરતી વખત પણ પાચ દોષો સળથી સાવચેતી રાખવી પડે છે સાધુજીવનના ક્રિયા માર્ગના પુસ્તકો પૈકી લગભગ પચાસ ટકાથી વધારે વિશાળ ભોજનવિધિની સાથે આગળ પાછળ સખધ રાખનાર છે આ મહત્વના વિષયપર પુસ્તકો બરાબર તેટલું લખાય તેમ છે જિજ્ઞાસુએ પચવસ્તુ, પ્રવચન સારોહાર વિગેરે પુસ્તકો લેવા એવી ખાસ બલામણુ છે

૫ વિકથા રાજકથા, દેસકથા, ત્રીસળથી કથા અને ભોજન સળથી કથા આ ચારને વિકથા કહેવામા આવે છે એ અન્ય દડ છે, નકામી વાતો કરવી તે પ્રમાદનો એક પ્રકાર છે, સસાર વધારનાર છે અને નકામો બેદ ઉત્પન્ન કરનાર

૬ ઉપયોગ જ્ઞાન દર્શન ગુણના વ્યયને ઉપયોગ કહેવામા આવે છે ઉપયોગ વનર અન્યથિતે કે નિરાદરપણે અનુદાન થાય તે નકામા લેવા થઈ પડે છે

૭ તફાવત અભણુ અને બહુવાનો તફાવત અભણુ સ મુખ પાડવાથી તેને અપમાન લાગે છે અને તે ધર્મથી વિમુખ થાય છે આટલા સાર તેનો બેદ મનમા સમજાવો, પણ પ્રયત્ન રીતે અપમાન લા । તેમ તેમનો ભેદતેમની તમિર પાડવો નહિ

“ કદિ પાડવો નહિ, કુપાત્ર (અયોગ્ય) માણસને શાસ્ત્રનો અભ્યાસ
 “ કરાવવો નહિ—આ પ્રમાણે કરવાથી ગુણ જાપુનારાઓ જેતુ બહુ-
 “ માન કરે છે એવી યોગ્યતા તમને પ્રાપ્ત થશે, સાતિરૂપ લક્ષ્મી
 “ તમને આપોઆપ મળી આનંદ અને ભાવસંપત્તિઓતુ તમે આ
 “ શ્રવસ્થાન થઈ પડશો

“ ઉપર પ્રમાણે જ્યારે તમારી અદરથી સાચી યોગ્યતા થશે ત્યારે
 “ શુદ્ધભક્તારાજનો તમારા ઉપર ખરો પ્રસાદ થશે, તમારાપર તેમની
 “ કૃપા થશે, પછી તેઓ તમને સિદ્ધાન્તનો સાર બતાવશે અને તમા
 “ રામા (૧) સામળવાની ઇચ્છા (૨) સામળવાનું કાર્ય (૩) શાસ્ત્રપ્રકલ્પ
 “ (૪) શાસ્ત્રધારણ (૫) ઊહો (૬) અગ્રીહો (૭) વિચારણા (૮) તત્ત્વજ્ઞા
 “ નની પ્રાપ્તિ એ બુદ્ધિશુદ્ધિ^૧ ખીલવશે પછી તમારે આસેવના શિક્ષા^૨
 “ મહાપુ કરવી, સર્વે ઉપકરણો અને કપડાઓની પ્રત્ય
 “ શિક્ષણ^૩ કરવી, વારનાર પ્રમાર્જન કરવું, ભિક્ષાચર્યા^૪
 “ કરવાની વિરિ થોતાના આત્મા સાથે એકમેક કરી
 “ દેવી, ઇર્ષ્યાપચિકી^૫ દોષનું પ્રતિક્રમણ કર્યા કરવું,

શિક્ષા ગમણ
 થા ૫ શુદ્ધિ

૧ ઊહ નહવામાં આવેલા પદાર્થનું અવલોકન કરી તેવા પ્રકારના ખીલ
 પદાર્થો સમઘી વિવર્ત કરવો તે અથવા સામાન્ય જ્ઞાન

૨ અગ્રીહ અનુમાનાદિકથી વિપરીત જણાતા પદાર્થોને ત્યાગ કરવો તે
 અથવા વિરોધ જ્ઞાન ઉદાપોદના યોગથી અજ્ઞાન, સંશય અને વિપરીતપણાને
 ત્યાગ થવાથી સાતમે અર્થવિજ્ઞાન નામનો ભેદ પણ અહવામાં આવે ૩ અને
 આક્રમો ભેદ તત્ત્વજ્ઞાનનો અહવામાં આવે છે

૩ બુદ્ધિના આઠે શુદ્ધિ (1) curiosity (2) hearing (3) grasping
 (4) digesting (5) ruminating (6) discriminating (7) knowledge
 and (8) philosophy આ શુદ્ધિ બહુ વિચારવા યોગ્ય ૪

૪ શિક્ષા જે પ્રકારે છે ૧ મહાપુ શિક્ષા ૨ આસેવના શિક્ષા મહાપુ
 શિક્ષા દરરોજ સૂત્ર અર્થનું મહાપુ કરવું આસેવના શિક્ષા દરરોજ સ્વયોગ્ય
 સામાચારી અનુસાર ક્રિયામાં ઉદયમ રાખવો તે

૫ પ્રાચુપેક્ષણ પચિલેલણ વરણ લેવી મૂકવી વચ્ચેને લેવા નૂકવા બદલવા
 ત્યારે તેને તપાસીને નિહંવ છે એમ ખાતરી કરવી વિગેરે એ પચિલેલણના વિધિ
 માટે જુઓ આપ નિયુક્તિ

૬ ભિક્ષાચર્યા: આને માટે જુઓ એમણાના ૪૨ દોષો એ વિષયપર ખીલ
 જામમાં પરિચિદ ન ૪ આશુ છે તે જુઓ ૫ ૧૪૦૪-૨૯

૭ ઇર્ષ્યાપચિકી: ચાલવી વખતે સાડા ત્રણ હાથ જમીન એકને નીચી
 નજરે ચાલવું જેથી કોઈ છવ વખતજે દબાઈ ન ભવ છતા પ્રમાદથી મરી નય
 અથવા અન્યજે દબાઈ ભવ તે પાપને ગમાવવું તે ઇર્ષ્યાપચિકીનું પ્રતિક્રમણ

“આલોચના” લેવી, નિર્દોષ ભોજનવિધિ સીખવી, ‘ભાજન પરિકર્મ’ વિ
 “ધિપૂર્વક” સાફ કરવા, આગમને અનુસાર મળવિસર્જન વિધિ કરવી,
 “સ્થડિલ ભૂમિનુ” બરાબર નિરીક્ષણ કરવું, સર્વ પ્રકારની ઉપાધિઓથી
 “રહિત” થઇને આવશ્યક કરવું, આગમમા કહેલ વિધિપ્રમાણે કાલ-
 “ગ્રહણ” કરવું, પાત્ર પ્રકારે સ્વાધ્યાય કરવો, તેમજ દરરોજની કિ-
 “યામા સાવધાન” રહેવું, પાત્ર પ્રકારના આચારો બરાબર પાળવા,
 “ચરણ કરાવુની” બરાબર સેના કરવી, અપ્રમાદભાવને આત્મા સાથે

૧ આલોચના પ્રાયશ્ચિત કરેલ અપરાધની સજા

૨ ભોજનપરિકર્મ પાતરા વિગેરે પ્રમાણવા.

૩ સ્થડિલ મળ વિગેરે વિસર્જન કરવા યોગ્ય નિર્ણય ભૂમિ

૪ આવશ્યક સવાર સાજ પ્રતિક્રમણ અથવા સામાયક વિગેરે છ આવશ્યક
 એ સર્વને પ્રતિક્રમણમા સમાવેશ થઇ જાય છે

૫ કાલગ્રહણ સાધુઓને યોગોદ્દહન કરવાના વિધિમા કાલગ્રહણ લેવાનું
 કહ્યું છે

૬ સ્વાધ્યાય (૧) વાચના ગુરુ પાસે વાચના લેવી તે (૨) પૃથ્વીના પૃથ્વ
 તે (૩) પરાવર્તના ભણેલ બાબતો વારંવાર યાદ કરી જવી તે (૪) અનુપ્રેક્ષા અ
 વ્યાસના વિષયોઉપર વિચાર કરવો (૫) ધર્મેકયા ધર્મસબંધી વાતો વિચારો કરવા,
 તેના શુદ્ધ્યને તારવવા આ પાત્ર પ્રકારના સ્વાધ્યાય એ અભ્યતર તપમા આવે છે

૭ પૃથ્વીચાર જ્ઞાનમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે ‘જ્ઞાનાચાર’, દર્શનમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે
 ‘દર્શનાચાર’, ચારિત્રમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે ‘ચારિત્રાચાર’-આમા સાધુના સર્વ મહા
 મતો અને આવકોના અભ્યુત્થાનો સમાવેશ થાય છે, (૪) ‘વપાચાર’ બાહ્ય અને
 અભ્યતર તપ કરવા અને (૫) ‘વીર્યાચાર’ ક્રિયા અનુષ્ઠાન વિગેરેમા મનવચન
 કાયાની શક્તિને ફેરવવી

૮ ચરણ કરણ ચરણ સિતરી અને કરણ સિતરી દરેકના સિતેર સિતેર
 ભેદ છે ચરણ સિતરીમા પાત્ર મહામત્વ હરા યતિધર્મે, સત્તર પ્રકારના સુયમ,
 દસ પ્રકારે વૈયાવચ્ચ, નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્યની શ્રુતિ, જ્ઞાનત્રિક (જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર),
 બાર પ્રકારે તપ અને ક્રોધાદિ ચારનો નિમજ્જ કરણસિતરીમા ચાર પ્રકારની પિંડ
 વિશુદ્ધિ, પાત્ર સમિતિ, બાર ભાવના, બાર પરિમા, પાત્ર ઇદ્રિયોનો નિમજ્જ,
 પ-નીરા પરિલેદણા, ત્રણ શ્રુતિ અને ચાર અભિમજ્જ આ ચરણકરણસિતરીના
 સીતેર સીતેર શ્રુતિનો વિસ્તાર પ્રવચનસારોદ્ધાર ત્રયમા છાસકમા અને સડસકમા
 દ્વારમાં છે તે ભેદ લેવો એ બટુ વિચારવા યોગ્ય છે જુઓ અધ્યાત્મ કટપદ્મ
 નોટ તેરમા અધિકાર ૫ ૩૯૬-૮૮ ત્રીજી આવૃત્તિ)

૯ અપ્રમાદભાવ પ્રમાદ આજસ. મલ, વિપય, ક્ષયા, નિદ્રામા
 વખત મલને ત સર્વ પ્રમાદ છે એમા બેલી રહેવાને પ્રાધાન્ય નથી, પણ પરભાવ
 રમણતા એ પ્રમાદ છે સાધુઓએ એક સમય પલ્લુ બને ત્યાં સુધી પ્રમાદ ન
 કરવો એવો ઉપદેશ છે અપ્રમાદભાવ ધારણ કરવો એટલે પરભાવમા રમણતા
 ન કરવી એવો અનુ ઉપદેશ છે

“ એકમેક કરી દેવો, અતિ ઉગ્ર વિહારીપણુ^૧ ધારણ કરતુ-આ પ્રમાણે
 “ કરનાથી મોક્ષમા અસ્ખલિત પહોંચાડનાર ગુપ્તમૂઢની તમને
 “ પ્રાપ્ત થશે.”

એવી રીતે મહાત્મા મુનિમહારાજ સદ્ગુણો ઉપાર્જન કરનાના ઉપાયો તેમને બતાવે છે તેમના એવા ઉપદેશથી અત્યાર મુધી મિ
 ય્યાદૃષ્ટિપણુમા રહેલા પરતુ જાતે ભદ્રક અને આગામી કાળે હિત
 સાધનાની યોગ્યતા ધરાવનારા (ભન્ય) પ્રાણીઓ હુશિયાર થઈ જાય છે,
 ભાવરત્નની (ખરા ધર્મની) પરીક્ષા કરનાર અને છે અને કુધર્મોના આ
 શેવનને છોડી દે છે, સદ્ગુણ ઉપાર્જન કરવાના કામમા મુડી જાય છે
 અને પછી જાતે જ ભદ્રારક ગુરુપ્રત્યે કહેવા લાગે છે-“ અહો ભદ્રારક !
 અત્યાર મુધી આ મહાવિપત્તિઓના હેતુભૂત વિષયભોગોથી અમે તો
 બહુ છેતરાયા ! અને અદરખાને ધૂતારાને આકાર
 આદર અને ધારણ કરનાર અન્ય તીર્થઓએ અમને ઘણા ભ
 અય સાધકતા માન્યા ! પરતુ એ સર્વે કારણ અમારો પોતાનો મોહ
 દોષ જ હતો એમ હવે અમને માલૂમ પડે છે હાલમા
 આપે અમારા ઉપર અત્યત પ્રેમ બતાવીને અમને સાચો માર્ગ બતાવ્યો
 તો નાથ ! આપે કહ્યું તે સર્વ હવે અમે કરશું ” એવા પ્રકારના પ્રા
 ણીઓપર સાધુઓના મનોહર વાક્યની બરાબર અસર થાય છે અને
 તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલવાના નિર્ણયને અનુસરવાથી આખરે તેવા
 ભદ્રક પ્રાણીઓ પોતાનો ખરો સ્વાર્થ સાધવાના થાય છે

મૂઢને રત્નરત્નપ દર્શન,

મૂઢનો તત્સખધી વિચિત્ર જવાબ.

અસાધ્ય વર્ગમા તેની ગણના.

‘ત્યાર પછી આગળ કથાનકમા કહેવામા આ મુ હતું કે આદિ
 ત્યાર પછી પોતાના ત્રીજા મિત્ર મૂઢ પાસે ગયો અને આદરપૂર્વક તેને
 જણાવ્યું કે પોતે દેવ તરફ વિદાય થાય છે ત્યારે મૂઢે તેને કહ્યું “ ભાઈ
 આર ! તું દેશમા જઈને શું કરીશ ? આ દ્વીપ તો તું આખો ફરીને જો !
 આ બેટ ઘણો મજબૂત છે ! આ બેટમા ચારે તરફ કમળના વનો છે,

૧ ઉગ્ર વિહાર સાધુઓ વધારેમા વધારે એક સ્થાને રોકાણે એક માર્ગ
 અને વર્ષોકાળે ચાતુર્માસ રહેલ, પ્રતિબંધ ન થાય તે તેનો હેતુ છે એક સ્થાનેથી
 બીજે સ્થાને જવાને ‘વિહાર’ કહેવામા આવે છે ઉગ્ર વિહાર એટલે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર,
 કાળ, ભાવના પ્રતિબંધરહિત સખ્ત વિહાર કરવો

સારી મોટી હવેલીઓ છે, મુંદર બગિચાઓ છે, મોટા મોટા સરોવરો છે, અને તે સર્પ આ બેટની શોભામાં ઘણો વધારો કરનારા છે, વળી આ બેટ ગમત અને આરામના સાધનોથી તેમજ પુષ્પોથી (ફૂલોથી) ભરેલો છે અને ચારે તરફ વનરાજીથી ખીલી નીકળેલો છે તો અહીં વધારે વખત મુખ ભોગવીને પછી આપણી મરજી યશે ત્યારે આગળ ઉપર આપણે દેશ તરફ જશુ મને તો અહીંથી જરૂર ગમતું જ નથી બે કે ભાઈ ! મેં પણ માફ વહાણુ તો તારી જેમ ભરી લીધું છે ” ઉપર પ્રમાણે કહીને મૂઢે પોતાનું વહાણુ અને તેની અદર ભરેલી સર્પ ચીને ચાડને બતાવી ચાડ્યે ભેયુ તો તે વહાણુમાં મૂઢે માત્ર ઢોડા રાખવા અને કાચના નાના મોટા ટૂકડાઓ જ ભરેલા હતા મુંદર ચિત્તવાળા ચાડને આ હકીકત બોધને મૂઢે ઉપર દયા આની અને તેણે તેને કહ્યું “ભાઈ ! તારે બાગબગિચામાં ફરવાનો શોખ રાખવો કે ચિત્રો બેવામાં આનંદ માનવો એ યોગ્ય નથી એ તો ખરેખર આત્માને છેતરવાનું કામ છે અને વળી રત્નોનો વ્યાપાર કરવા અહીં સુધી આવેલાને તે વેપારમાં અડચણુ કરનાર છે ભાઈ ! તને ધૂતારાઓએ ઠગ્યો કે, કારણ કે ખોટા રત્નોને સાચા રત્નો તરીકે તેમણે ઠસાની દીધા છે ભાઈ ! આ નહા પુમાં ભરેલો તો સર્પ કચરો છે, માટે તું જલદી એનો ત્યાગ કર, એમાં કાંઈ દહાડો વળનાનો નથી અને ભાઈ ! તું મૂલ્યવાન સાચા રત્નો ગ્રહણ કર તું સામળ ! સાચા રત્નોનું લક્ષણુ એ છે કે—” આવી રીતે ચાડ સાચા રત્નોનું લક્ષણુ કહેવા જતો હતો ત્યાં તો મૂઢે એકદમ આવેશમાં આવી ગયો અને ચાડને કહેવા મંડી ગયો “જા જા ! હું તો કાંઈ તારી સાથે આનવાનો નથી, તું જે કામમાં લાગ્યો હો તેમાં લાગી જા, તું તો એવો ને એવો જ રહો, કારણ કે હજી તું એવીને એવી જ વાતો કર્યા કરે છે હું આવી રીતે છેલ્લેગાળો થઈને ફર હું તેથી મારા તેવા વર્તન ઉપર તું તિરસ્કાર બતાવે છે અને જાણે મને નળી રત્નની પરીક્ષા જ ન હોય તેમ તું મારા રત્નના સચ્ચ ઉપર પણ દોષનો આ રોપ કરે છે ! આથી તું મારો મિત્ર જ નથી, માટે મારા રત્નો કદાચ તને બહુ પ્રભા (lustre) વાળા ન લાગતા હોય તો બહે, મારે તારા રત્નોનું કાંઈ કામ નથી અને મારે તે બેતા પણ નથી ” એ બાબતનો જનાળ દેના ચાડ હજી તો હોઠ ઉપાડે છે ત્યાં તો વળી મૂઢે પાછો બોલી ઉઠ્યો “ભાઈ ! મારે તારા રત્નો બેતા નથી અને તારા જેવા રત્નો પણ બેતા નથી હું એના વગર ચવાપીશ મારે તારા સવાહ શિક્ષણુ કે ઉપદેશની જરૂર પણ જરૂર નથી માટે છાનોમાનો જલદી મિથાવી જા.” ચાડ્યે એ જવાબ મામળી પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો

કે આ મૂઢને ગિખામ! આપનાનો કે ઠેકાણે લાનનાનો કોઈ માગ જાણતો નથી, કારણ કે એ ભારી ચાત પાતુ સાબળતો નથી અને ચોતાની વાતને વળગી રહેનાનો દંઢ નિર્ગુણ કરી બેઠા છે

ઉપર પ્રમાણેની હકીકત આનંદ પ્રકરણમાં કહેવામાં આવી હતી તેની રીતે બાઈ ઘનવાહન! ચાડ જેવા મહાત્મા મુનિઓ જ્યારે દુર્લભ અથવા અભય પ્રાણીને ધર્મોપદેશ દેવા તૈયારી કરે છે ત્યારે તેઓ જાણે તેની ચમીપ જાય છે એમ સમજતુ ત્યાર પછી તે મહાત્મા મુનિઓ તેમને વિશુદ્ધ ધર્મની દેશના આપવા દ્વારા તેઓને મોક્ષ (દેશ) નમન માટે આમંત્રણ કરે છે તે વખતે મૂઢ જેવા પ્રાણીઓ ગુરુમહારાજને જવાબ આપે છે “અરે સાધુઓ! તમારા મોક્ષનો અમારે ખપ નથી! અને તમારે પાપુ ત્યા જવાની વાત તો ત્યા માટે

કરની જ લેઈએ? જુઓ તમારા મોક્ષમાં ખાનગુ

તમાર મોક્ષ આ

કાઈ છે નહિ! નથી કાઈ પીનાતુ! ત્યા કાઈ ભોગ

મને ન લેઈએ

વિનાસ કરનાના નથી કે નથી કાઈ જ્યેષ્ઠમાં આજો

દનાતુ! ત્યા દિવ્ય દેવાગનાઓનો ચયોન યનાનો નથી

કે મનુષ્યની કમનાક્ષીઓના ત્યા કટાક્ષો નથી! ત્યા પ્રેમવિવાસના ભાષણો પાપુ નથી અરે ત્યા નથી ગાપન કે નથી નાચ, નથી હસનાતુ કે નથી રમનાતુ! એ તે મોક્ષ (મૂકાતુ તે) કહેવાય? એ તો ખરેખર બધન (બધાતુ તે) છે! આ અમારો સરસારવિસ્તાર જેની તમે અત્યંત નિંદા કરો છો તે અમારા દિલને ઘણો આનંદ આપે છે અને અમને તો ઘણો મુંદર લાગે છે આ અમારા સરસારમાં ખાવાતુ ખૂબ મળે છે, પીનાતુ પુષ્કળ મળે છે, અહા ધનસંપત્તિ સાપડે છે, વિલાસમોજ ઉદાનાય છે, ઘરેણા ગાડા પહેરાય છે, હન્નિત મુખ આપનાર કમ લાક્ષી સ્ત્રીઓ સાથે આનંદ થાય છે, અમારી મરજીમાં આવે તેવું વતન કરીએ છીએ, નાચીએ છીએ, ગાઈએ છીએ, વિરેપન કરીએ છીએ અને અમને અહા સર્વ પ્રમારના મુખના ચાધનો પ્રાપ્ત થાય છે અરે સાધુઓ! આવો મળનો મુખરમમિથી ભરેલો સરસાર મૂકીને તમારે પાપુ મોક્ષ જાનાનો વિચાર કરવો ચોગ્ય નથી, માટે હવે મોક્ષ જવાની વાતો પડતી મૂકો! આ સરસારમાં ભારે મજા છે! તેમ છતાં તમને મોક્ષમાં વગરે મુખ લાનતુ હોય તો અહાતુ મળેલુ મુખ હાન તો ભોગવી જો, પછી વળી આ ૭ ઉપર મોક્ષે જલે

“વળી હે સાધુઓ! તમે સદ્ધર્મ(સાચા ધર્મ)નો વાદ કરી રહ્યા છો તો તે વાત તો અમારા મનમાં પલ્લુ વસેલી જ છે, તમે ખાતી ધર્મનો ગર્વ શેના કરી રહ્યા છો? તમે જુઓ! અમે અનેક

ખાણ્યો, બકરાઓ અને છુલોને ભારીને તેના લોહીથી
 ચરિકાતુ તર્પણ કરીએ છીએ, વળી અમે ગોમેધ
 યજ્ઞ, અશ્વમેધ યજ્ઞ અને નરમેધ યજ્ઞ કરીએ છીએ,
 અનેક બકરાઓ વડે યજ્ઞ કરીએ છીએ^૧ અને એની
 રીતે અનેક પ્રાણીઓનું મર્દન કરી ચારે પ્રકારના યજ્ઞો કર્યા કરીએ
 છીએ બીજારા અનેક પશુ અને પ્રાણીઓ ખરાબ યોનિમાં પડેલા
 હોઈ હું ખથી રીખાતા હોય છે તેમના ઉપર કૃપા કરીને તેમને અમે
 દુ ખથી મૂકાવીએ છીએ અને અમારી પાપઋદ્ધિવડે જીવોને દિને
 દિને ભારીને યજ્ઞસ્થાનને અમે માસથી ભરી મૂકીએ છીએ પછી
 અમારી મરજી પ્રમાણે એ સર્વનું દાન^૨ કરી દઈએ છીએ આવા આવા
 ધર્મા તો અમે કર્યા જ કરીએ છીએ અને તેથી અમારી ફરજ અનંત-
 વતા રહીએ છીએ, માટે અમે તમારા આ ધર્મની ચિંતા કરતા જ નથી”

મુઠ્ઠા જેવા અભવ્ય પ્રાણીઓ શુદ્ધમહારાજને આવો જવાબ આપે
 અથવા આને મળતી દલીલો કરવા લાગે ત્યારે શાત મુનિરાજને તેમના
 ઉપર નધારે દયા આવે છે અને તેને રસ્તે લાવવા તેમના મનમાં વિચાર
 આવે છે, તેને પરિણામે તેને જાન્યૂત કરવા મુનિઓ આ પ્રમાણે કહે
 છે “ભદ્રો! તમારે આવો સસાર વધારે તેવો ખોટો જામ રાખવો

ઉચિત નથી તમે ખોટે રસ્તે દોરવાઈ ગયા છો તમે

શુદ્ધોસ્વ

શ્લોપદય

જે ઇન્દ્રિયના ભોગોની વાતો કરી તે સર્પના ભોગની^૩

પેટે પરિણામે ઘણા બચકર છે, એનો છોડો આખરે

ઘણો કડવો આવે છે, તે પાપથી ભરપૂર છે અને

મહા બચકર કોશને વધારનાર છે વળી તમે સ્ત્રીઓમાં રાચો માચો

છો પપ્પુ ખરેખર તેઓ પ્રાચે નીચ સ્વભાવની હોય છે, અકાયાં કર-

નારી હોય છે અને જાતે માયાનો કરડિયો છે તેઓના વિવાસ નાથ

ગાયન અને આજ્ઞાચરકા સર્વ વિડમના જ છે અને ભાઈઓ! મોક્ષ તો

અનંત આનંદથી ભરપૂર છે અને તે આનંદ હમેતા અન્યો અન્યો રહે છે.

જીવોની આત્મવ્યવસ્થા સર્વ ક્યેગથી રહિત છે માટે ભાઈઓ!

મનુષ્યનો ભવ પ્રાપ્ત કરીને ખાના પીવાના વિલાસોનું કૌતુક કરવું અને

૧ યજ્ઞો મુખ્ય ચાર પ્રકારના છે જેમાં ગાય, અશ્વ, મનુષ્ય અને બકરા
 હોમાય તે અનુક્રમે ગોમેધ, અશ્વમેધ, નરમેધ, અને અજમેધ યજ્ઞ કહેવાય
 છે એ યજ્ઞો વિધિ મનુસ્મૃતિ વિશેષમાં બતાવેલ છે

૨ દાન સન-યજ્ઞસ્થાનમાં આખરે બ્રાહ્મણને દાન આપવામાં આવે છે આ
 એક યજ્ઞવિધિ છે

૩ સર્પના ભોજ સરીર તથા-કણ

તે દ્વારા આત્માને છેતરવો (આત્મવચના કરી) એ તમારા જેવાને યોગ્ય નથી, માટે માત્ર થોડા દિવસ મુઠ્ઠી ટકી રાકે તેવા એ ઇદ્રિય ભોગોમા આસક્ત રહી તમે મોક્ષનો ધોરી માર્ગ છોડી દઈ અનત સસારમા આલ્સા ન જાઓ. વળી ધર્મના અનુષ્ઠાનો કરવાની બુદ્ધિએ આ અન્ય જીવોને મારવાનું પાપ તમે કરો છો તે તો સસારને વધારનાર છે, માટે એના સામ્રાજ્ય ઉપર ખોટો મોહ રાખીને તમે આ ધર્મો કરો નહિ, તમે દોષોને કાપનાર અહિંસામૂળ ધર્મમા પ્રવૃત્તિ કરો.”

મુનિરાજ ઉપર પ્રભાને મુંદર ઉપદેશથી ભરેલા વચનો શાત રીતે

ઉત્તરમા

કા. ૫

કહે તે સાભળીને મૂઠ જોવા પ્રાણીઓ એકદમ ઉશ્કે

રાઈ જાય છે અને આવેશની અસર તળે મુનિને કહે

છે—“અરે સાધુઓ! તમારે અમને ઉપદેશ આપ

વાની અને તે દ્વારા તમારું કહાપપુ બતાવવાની જરૂર

નથી, જેવા આલ્સા છો તેના જ રસ્તે પડી જાઓ. અરે મૂર્ખો! તમે

ભોગોની આટલી બધી નિન્દા કરો છો અને વળી વધારામા અમારા

માનેલા ધર્મનું પપુ વાકુ બોલો છો! માટે તમે તો અમારા ખરેખરા

દુશ્મન છો, તમને તો સીધા યમમદિરે જ મોકલાવી દઈએ!.” અમારો

આવો મુંદર વિનુદ્ધ ધર્મ છે તે તમને ગમતો નથી તો પછી અધમ

પુરૂષો! અમારે તમારા ધર્મનું જરા પપુ કામ નથી તમારા પોતાના

કોઈ માપુસો હોય તેને તમારો ધર્મ સભળાવો, અમારે તમારા ધર્મનું

કાંઈ પ્રયોજન નથી.”

મૂઠ પ્રાણીઓ ઉપર કહ્યો તેવો જવાબ તાડુકીને આપે છે ત્યારે

વળી સાધુઓને તે બાપડા ઉપર દયા આવે છે અને વળી ફરી વાર

તેને ધર્મનું લક્ષણ કહેવા પ્રયત્ન કરે છે સાધુઓનું કર્તવ્ય વારંવાર

સાચા ધર્મની ઉકીકત કહેવામા સમાય છે, પણ સસારરસીઆ જીવો

ઉપર તેની અસર થતી નથી અને ઉલટા કહેનાર પર ગુસ્સો કરે છે

જ્યારે મુનિરાજ ધર્મનું લક્ષણ ફરી વાર તૈયાર થાય છે ત્યારે તો

આ ભાઈની આંખો લાલચોળ થઈ જાય છે અને કોરમા હોઠ દળાવીને

લાત મારવા કે ધક્કામુક્કી અથવા પ્રહાર કરવા તે તૈયાર થઈ જાય

છે અને એક બે લાતો તફકાવી પપુ કાઢે છે મૂઠની આવી ચેટા

જોઈને શાત મુનિઓ પોતાના મનમા નિશ્ચય કરે છે કે આ પ્રાણી કોઈ

પપુ પ્રકારે ઠેકાણું આવે તેમ લાગતું નથી આવા

સાધુનો નિર્ણય

મન અસાધ્ય

નિશ્ચયને પરિપુર્ણ સાધુઓ એવા તદ્દન અસાધ્ય

પ્રાણીઓ તરફ ઉપેક્ષા બતાવે છે, કારણ કે એક

વખતે નિર્ણય થયો કે અમુક ગાય વધ્યા જ છે પછી

તેનાથી દૂધ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો એ તદ્દન નકામો છે

અંતિમ રહસ્ય.

પેલા ચોગ્યે અને હિતજ્ઞે ચાડનો ઉપદેશ માન્યો અને પોતાના વહાણો ચોડા વખતમા મૂલ્યવાન રત્નોથી ભરી દીધા, બધા વહાણો અને તે બંનેને સાથે લઇને ચાડ સ્વસ્થાને ગયો, ત્રણે જણાઓ રત્નોના વ્યાપારથી સતત આનંદના ભાજન થયા, મૂઢના ખરાબ વર્તનથી પ્રાંતે રત્નદ્રીપનો રાજા તેના ઉપર ક્રોધે ભરાયો, તેને રત્નદ્રીપમાથી કાઢી મૂક્યો, સમુદ્રમા ફેંકી દીધો અને તે અનત દુઃખ સહન કરનાર થયો. આવી મતલબની વાત તને અગાઉ મૂળ કથામા મુનિરાજ તરફથી પોતાના વૈરાગ્યવતુ કારણ જણાવતા કહેવામા આવી હતી તે તને યાદ હતો.

ભાઈ ઘનવાહન! હવે એ સર્વ આબતનો મેળ તને દુકામા કહી દઉં છું તે સામળ દેશવિરતિધર આવકો અને ભદ્રક પ્રકૃતિના ભવ્ય મિત્રોદ્દેશિઓ જ્યારે મુનિમહારાજનો ઉપદેશ સામળે છે અને તે પ્રમાણે આચરણ કરે છે ત્યારે આખરે તેઓ ભગવાનના મતમા બતાવેલા પાપ મહાવ્રતો આદરે છે, એને લઇને તેમનામા જ્ઞાન વિગેરે શુભો વધારે પ્રમાણમા આવે છે, એવા શુભોવડે તેમનો આત્મા ભરાય છે અને તેથી સર્વ આખરે પરમ પદે (મોક્ષે) જાય છે અને નિરતરને માટે સતત આનંદના ભાજન બને છે, કારણ કે ત્યાં તેઓને એકલા કરેલા જ્ઞાન દર્શન આરિત્રય રત્નોના જ વ્યાપાર કરવાનો હોય છે હવે પેલો મૂઢ અને તેના જેવા પ્રાણીઓ પાપથી પૂરેપૂરા ભરાય છે એટલે પછી એના ઉપર કર્મપરિણામ રાજા બહુ ક્રોધે ભરાય છે, તેને મનુષ્યભવરૂપ રત્નદ્રીપમાથી હાકી કાઢે છે, સસારસાગરમા તેને ફેંકી દે છે અને નિરતર તે દુઃખસમૂહવતુ ભાજન બને છે.

તેટલા માટે.

આ કયાનકનો ભાવાર્થ આવી રીતે જાણી વિચારીને એ (પાપમા) મુનિએ દીક્ષા લીધી, સસારનો ત્યાગ કર્યો ભાઈ ઘનવાહન! કથામા સાચી ખોટી હકીકતની વહેંચણુ બહુ ચોગ્ય રીતે કરી છે એનો વિચાર કર્મને કાપી નાખનાર છે એ કથા સામળી વિચારીને કયો સમજી માણસ મુનિપણુ ન લે અને આવા રત્નદ્રીપ જેવા મનુષ્યભવને પ્રાપ્ત કરીને એવો કેણુ સમજી માણસ હોય જે પોતાનું વહાણુ રત્નોથી ભરે નહિ અને શિવાલયે પહોંચી જાય નહિ! એ કથા એવી સુંદર છે કે એનો વિચાર કરતા જરૂર પ્રાણી સસારથી ભય પામી જાય અને સ્વ-

ધર્મમા લાગી જાય મુનિએ એ પ્રમાણે જે વાત કરી હતી તેનો ભાવાર્થ તારા સમજવામા હવે આવ્યો હશે

ઉપરની હકીકત સામળીને સસારીજીવ કહે છે કે મારા ઉપર પણ મહાજ અસર થઈ અગૃહીતસકેતા^૧ તે વખતે સસારી જીવ મારી કર્મસ્થિતિ પણ ઘટ્ટી પાતળી પડી ગઈ, મારા પર અસર મનમા કાઈક ભદ્રક ભાવ પણ જાગત થયો અને અજલકની વાત મને કાઈક સુખ આપનારી લાગી, મીઠી લાગી,^૨ હતા હું સુપવૃપ રહ્યો, હું કાઈ બોલ્યો નહિ^૩

પ્રકરણ ૮ મુ

સસારખંડર.

(છઠ્ઠા મુનિનું વૈરાગ્ય કારણ.)

કલકે કહેલ ભાવાર્થ વિચારી તેને પરિણામે ભદ્રકભાવ પ્રાપ્તિ હોય (ઘનવાહન સસારીજીવ) મારા મિત્ર (અકલક) સાથે છઠ્ઠા મુનિરાજ તરફ ચાલ્યો મારા મિત્ર સાથે મેં પણ મુનિમહારાજને વદન કર્યું અને મુનિરાજે અમને ધર્મલાભ^૧ આપ્યો પ્રસ્તાવના કર્યા બાદ અગાઉની ભાદ્રક વૈરાગ્યતુ કારણ તે મુનિરાજને પણ અકલકે પૂછ્યું મુનિરાજે એ પ્રશ્નનો જવાબ આપતા કહ્યું —

૧ અહીંથી સસારજીવનો ઉત્થાનકાળ સર થાય છે તે હવે પછીની કથામા ભરાબર લક્ષ્યમા રાખ્યો એક કથા એક જનાવ, કેટલી અસર કરે છે તે આ પરથી જોવાનું છે જીવનના નાના જનાવો કેટલીક વાર પ્રાણીની આખી પરિસ્થિતિને ફેરવી નાખે છે અને તેને સન્નિધિ લઈ આવે છે તેનો આવો માર્ગ ફેરવી નાખે છે સદુપદેશની મદદથી ધણી જી

૨ આ વાક્યથી જણાય છે કે હજી માનસિક ઉત્થાન થયું છે, તેની ક્રિયા આગળ ચલે

૩ ધર્મલાભ જૈનસાધુને કોઈ વ ન કરે ત્યારે જવાબમા સાધુ તેને ' ધર્મ લાભ તેને ધર્મપ્રાપ્તિ થાઓ એટલી આશીર્વાદનો સંપદ બોલે છે એ જૈનનો ખાસ પારિભાષિક સંપદ જી

હાટમાર્ગ-દુકાનો.

“ભાઈ અકબર! આદિ અને અતવગરની રાસૂતિ નામની એક નગરી છે તે નગરીમા આવેલો દુકાનોનો માર્ગ (બજાર) મારા વૈરાગ્યનું કારણ થયો.”

અકબરે પોતાના મનમા વિચાર કર્યો કે અગાઉ જેમ (ત્રીજા) મુનિએ ઝંટ-અરઘટ્ટને પોતાના વૈરાગ્યના કારણ તરીકે જણાવ્યો હતો તેવો જ આ હાટનો માર્ગ હશે, છતાં એ બાબતનો નિર્ણય કરવા માટે પેલા સાધુને તેણે પૂછ્યું “મહારાજ! એ બજારનો માર્ગ આપને કેવી રીતે વૈરાગ્યનું કારણ થઈ પડ્યો અને તે કેવો હતો તે આપ સ્પષ્ટ સમજાવો માને સમજાવો.”

સસારબજાર વર્ણન.

મુનિરાજે જવાબ આપતા કહ્યું “મહારાજ! આ સામે ધ્યાનમા સ્થિત થયેલા મુનિમહારાજ છે, તેમણે અનેક જન્મોને ઉત્પન્ન કરનાર બજાર મને બતાવ્યો એ બજારમા બહુ લાખી લાખી ભવ (શુદ્ધી) રૂપ થેલીઓ હતી, દુકાનોમા મુખ્યત્વે નામના કરીઆણી^૧ મોટા પ્રમાણમા ભરેલા હતા, એમા વેપારની લેવક દેવકની ધમાલમા પડી ગયેલા અને કરીયાણુ એકલું કરવાના કામમા મરાગૂલ અનેક શુવરૂપ આપારીઓ પોતાના સ્નાયુમા તત્પર અને આકુળવ્યાકુળ થઈ રહેલા દેખાતા હતા, ત્યાં થોડા વધારે અથવા સાધારણ પુણ્ય અને પાપ રૂપ મૂલ્ય^૨ આપીને પોતાને ચોખ્ખ વસ્તુઓ ખરીદી શકાતી હતી, અનેક અપુણ્યમા ગરીબ જીવોથી એ બજાર ભરાઈ ગયેલો અને હમેશા ઉધારો જ રહેતો હતો, એ સમૃતિનગરીનો મહામોહ નામનો રખેવાળ (સરમુખો) હતો, કામ કોપ વિગેરે તેના હાથ નીચેના અમલદારો હતા, ત્યાં કર્મ નામના ઘોર લેલુદારો શુવરૂપ દેવાદારોને અતિ આકરા અને ન છોડાવી શકાય તેવા કેદખાનામાં નખાવતા હતા,^૩ લોકોને ઉદ્વેગ કરાવીને ધમાલ કરી મૂકનારા વ્યાય નામના મદોન્મત તોફાની છોડરાઓ.

૧ રાસૂતિ આમા ૩ ધાતુ છે તેનો અર્થ ‘વહેલુ યાય છે સમૃદ્ધપર્ણ સાથે ભરથી વહેનાર સમૃદ્ધ યાય છે સસારનો પ્રવાહ ચાલ્યા જ કરે છે તેથી ‘સસાર’ અર્થમા આ સમૃદ્ધ વપરાય. ■ પાણીના રેલા સાથે આ સમૃદ્ધ સરખાવવો.

૨ કરીઆણી વ્યાપારની ચીજોનું સમુચ્ચય નામ.

૩ મૂલ્ય કિંમત price

૪ જેમ ધનવાનો ધનવટે માલ તોળી લે અથવા દાસદાસી ખરીદે અને દેવ ન આપનારને દીવાની જેલમા નાખે તેમ અહીં કામ ક્રોધ વિગેરે બેવીફાવડે કર્મ નામના લેલદારો દેવાના બદલામા પ્રાણીઓને આકરી કેદમા નાખતા હતા.

ગડબડ મચાવી મૂકતા હતા એ બબ્બર અનેક નવાઈઓથી ભરપૂર હોતો, નિરતર આકુળબ્યાકુળ અને ભગતો રહેતો હોતો અને આ દુનિયામાં એના જેવો બબ્બર બીજો કોઈ જોવામાં આવતો નહોતો. મેં જ્યારે એ લોકોને બહુ બારિકાથી સારી રીતે નિરીક્ષણ કરીને જોયા ત્યારે મને માલુમ પડ્યું કે એ બબ્બરમાં રહેલા સર્વે લોકો અદરખાનેથી બહુ દુઃખી હતા હવે તે વખતે આ સામે બેઠેલા મુનિરાજે (મારા ગુરૂએ) મારી ઉપર કૃપા કરીને જ્ઞાનરૂપ અજન (આજણુ) મારી આખોમાં આજણુ એ અજનના ઉપયોગથી મારી નજર બહુ નિર્મળ થઈ ગઈ અને તેના ઉપયોગથી એ દુકાનો પૂરી થાય ત્યાં એક મઠ શિવાલય મઠ નામનું શિવાલય દૂરથી મારા જોવામાં આવ્યું એ શિવાલયમાં 'મુક્ત' નામના અનંત પુરૂષો મારા જોવામાં આવ્યા તેઓ નિરતર આનંદથી સુંદર અને કોઈ પણ પ્રકારની બાધાપીડાથી રહિત હતા એમ મારી સહજુદ્ધિવાળી નજરથી મારા જોવામાં આવ્યું કુ પણ પેલી દુકાનોમાં વેપાર કરતો હોઈ એમ મને જણાયું, પણ પેલા મઠ શિવાલયને જોયા પછી મને તે મઠને પ્રાપ્ત કરવાની તીવ્ર ઇચ્છાવાળો નિર્વેદ (વૈરાગ્ય) થઈ આવ્યો. પછી આ મારા ગુરૂરાજને મેં કહ્યું કે 'હે નાથ! આપણે આ બબ્બર છોડીને ચાલો પેલા શિવાલયમાં રહેવા જઈએ, કારણ કે આ અત્યંત આકરા બબ્બરમાં મને તો એક ક્ષણ વાર પણ શાંતિ વળતી નથી, મારી તો આપસાહેબની સાથે પેલા મઠમાં જવાની ઇચ્છા થાય છે' મારી આવી ઇચ્છા સાંભળીને ગુરૂરાજે મને કહ્યું 'બાઈ! તારે મઠમાં જવાની ઇચ્છા હોય તો તું મારી દીક્ષા ગ્રહણ કર, કારણ કે એ દીક્ષા મઠને જલદી પ્રાપ્ત કરાવી આપનાર છે' જવાબમાં મેં મારા ગુરૂને કહ્યું 'મહારાજ! એમ હોય તો મને એ દીક્ષા જલદી આપો, એમાં જરા પણ વિનય કરો નહિ' મારો આવો જવાબ સાંભળીને તેઓશ્રીએ મને આ પરમાત્માના મતની દીક્ષા આપી અને પેલા મઠને પ્રાપ્ત કરવાના કારણો રૂપ કર્તવ્યો મને બરાબર સમજાવ્યા બાઈ! એ કર્તવ્યો બજાવતો અત્યારે હું અહીં રહ્યો છું^૧”

૧ વિવેચન આ દ્વારમાર્ગે બબ્બરનું વર્ણન બરાબર સમજી શકાય તેવું જ વ્યાપારીઓ તેના અક્ષરેઅક્ષર સમજે તેવું છે બબ્બરમાં છોકરાઓ ચરબડ કરે તે નાના ચહેરાની બબ્બરો જોવાથી જણાઈ આવશે સખ્ત પ્રવૃત્તિવાળા બબ્બરના લોકો ઉપર ઉપરથી ધન પેદા કરતા હોય પણ તેઓ પ્રવૃત્તિચક્ર પર ચઢેલા હોવાથી સુખ મેળવી શકતા નથી તે મુબઈની બબ્બરમાં મોટા ધનસાથે કામ કરનારા ધુરંત સમજી શકે તેવું છે શિવાલય મોક્ષ સ્થાન છે ત્યાંના છવોને એ ઉપાધિ હોતી નથી

અકલકે બળરનુ અને મઠનુ વર્ણન સામળી લીધુ, પછી પૂછ
“ મહારાજ ! આપને આપના ગુરુમહારાજને કર્તવ્ય કેવા પ્રકારનુ બતાવ
કે જેના બળથી આપ મઠમા જવાનુ ધારો છો ? આપ કૃપા કરી
તે મને વિસ્તારથી કહો ”

ગુરુ કથિત કર્તવ્ય,
ચિત્તવાદરાને ભય,
તદક્ષણનો ઉપાય,
રક્ષણનું પરિણામ.

કાયા-ઓરડો
પ્રત્યાક્ષ-ગોખ
દુષ્ટ-પશમ-ખારી
કામંજીરારીર-ચોક
ચિત્તવાનર ખચ્ચું-

(મનનું રૂપક) તેને ઉપદ્રવ કરનારા

કપાય-ઉદર
નોઠપાય-વીંછી
સસા-ખિલાડી
રાગદ્વેષ-ઉદર
મહામોહ-ખિલાડો
પરીપક્ષ ઉપસર્ગ-મચ્છર
દુષ્ટાખિલાપ વિતર્ક-માકડ
ખોટી ચિંતા-મરોળી
પ્રમાદ-કાકિડો
અવરતિ-બૂ

મિથ્યાદર્શન-અધકાર
રૌદ્રધ્યાન-કુહ
આર્તધ્યાન-ગુફા

વિષય-વિષવૃક્ષ
અર્થનિચય-કચરો
કર્મપરમાણુનિચય-
ફળફલની રેણુ
લોભસ્નેહ-મધનો વરસાદ

સ્વવીર્ય-હાથ
અપ્રમાદ-વજ્રહડ

મુનિરાજે અકલકને મારા સામળતા ઉપરના સવાલનો જવાબ
આપ્યો તે આ પ્રમાણે હતો “ ભાઈ અકલક ! સામળ,
મારા ગુરુમહારાજને મને તે વખતે કહ્યું કે ‘ ભાઈ ! તારી
‘ મિલકતમા ’ રહેવાને એક સારો ઓરડો છે જે

“કાયા છે અને તેમા પચાક્ષ નામના ગોખો છે એ ઝોર
 “પ્રના ગોખને ક્ષયોપરામ નામની બારી છે તેની બરાબર
 “સામે કાર્મણ સરીર નામનો ચોક અથવા અદરનો ઝોરડો છે
 “એ ચોકમા ચિત્ત નામનું અતિ ચપળ વાદરાનું બચ્ચું છે”

“મેં મારા ગુરુમહારાજને જણું ‘હા મહારાજ’ એ સર્વ બરા
 બર છે’

“ઐટલે ગુરુમહારાજે આગળ ચલાવ્યું ‘એ સર્વને સાથે રાખીને
 તારે દીક્ષા લેવી, ઘરપુ કે તેને ચોખ્ખું અવસર પ્રાપ્ત થયા
 પહેલાં છાડી શકાય તેમ નથી’

“મેં ગુરુમહારાજને જવાબમા કહ્યું ‘જેવી પ્રભુની આજ્ઞા!’

“ત્યાર પછી ગુરુમહારાજે મને દીક્ષા આપી ગુરુમહારાજે પછી મને
 કૃત્યું ‘બાઈ’ તારે આ વાદરાના બચ્ચાના રૂપનું સારી રીતે રક્ષણ
 કરવું, એ બરાબર જાળવવા ચોખ્ખું છે અને તેનું સારી રીતે જતન
 કરવાની જરૂર છે’

“મેં ગુરુમહારાજને કહ્યું ‘જેવો મહારાજનો હુકમ’ આપ કૃપા
 કરીને મને જણાવશો કે એ વાદરાના બચ્ચાને
 ચિત્તવાનરૂપ કોનાથી બચ છે ઐટલે સભાળ રાખી એ બચાવી તેને
 તેને બધો બચાવી લઉં’ ઐટલે ગુરુમહારાજે મને વિસ્તારથી
 તેનો જવાબ આપ્યો—‘એ વાદરાનું બચ્ચું ઘરના

“ઝોરડામા (ઘરના મધ્યભાગમા) રહે છે ત્યાં તેને અનેક ઉપદ્રવ
 “કરનારા છે કારણ કે એ બાપડાને કપાય નામના ચપળ ઉદરે
 “કાપી ખાય છે, ૭૫ મારવામા ઘણા હુશિયાર નોકપાય નામના
 “બચકર વીંઢીઓ પોતાના કબ્બી એને ઊંચું નીચું કરી મૂકે છે,
 “સજ્જા^૧ નામની ઘાતકી બિલાડીઓ એને ખાઈ જાય છે, રાગદ્વેષ

૧ ચિત્ત વાનર સરીરમા પાંચ ઇન્દ્રિયો આત્મા સરીરમા હોય ત્યાંસુધી
 એ પાંચ ઇન્દ્રિય અને મનદ્વારા બાહ્ય વિષયો જ્ઞાન કરે છે હૃદયમયને perception
 ઇન્દ્રિય અથવા મનદ્વારા જ યાય છે ક્ષયોપરામ એ જ્ઞાનની વરતમતા છે કાર્મણ
 સરીર કર્મનો સમૂહ આત્મા સાથે સળધ કરી રહે તે છે એના ચોકમા-મધ્યમા
 અથવા અદરના નાના ઝોરડામા ચિત્ત રહે છે

૨ મેંજ્ઞા આહાર ભય, મૈથૂન અને પરિશ્રદ ચાર પ્રકારની સજ્જા સ્થાનાં
 ખમા કહી છે પ્રથમની વેદનીય કર્મના ઉદયથી અને બાકીની મોહનીય કર્મના
 ઉદયથી યાય છે અથવા એ ચાર સાથે ક્રોધ, માન માયા, લોભ લોક અને આય
 મેળવવા ભગવતીસૂત્ર પ્રમાણે દશ સજ્જા યાય છે સર્વ જીવોને સર્વ સજ્જા હોય છે
 (લોકપ્રકાશ તૃતીય સ્કન્ધ-શ્લોક ૪૪૨-૪૬૩)

“ નામના ભયકર ઉદર એના લોપ કરી નાખે છે, મહામોહ નામનો
 “ અતિ ભયકર બિલાટો એને આપુ ને આપુ ગળી નય છે, ‘પરીપહ
 “ ઉપસર્ગ નામના ઠાસો અને મચ્છરો એને વારવાર ડખ મારીને
 “ ગરમ ગરમ કરી મૂકે છે, દુષ્ટાભિસંધિ^૧ અને વિતર્ક^૨ નામના ત્રજ
 “ જેવી આકરી સુદોવાળા માંડો એનું લોહી ચૂસીને એને આકુળ-
 “ આકુળ કર્યા કરે છે, ખોટી ચિંતા^૩ નામની ગરોળીઓ એને વારવાર
 “ ત્રાસ આપ્યા કરે છે, ભયકર આકૃતિ ધારણ કરનારા પ્રમાદ^૪ નામના
 “ કાકિડાઓ તેનો વારવાર તિરસ્કાર કર્યા કરે છે અવિરતિ^૫ જામ્યાણ
 “ (કચરા) નામની જૂના જાળાઓ વડે વારવાર ડખ મરાય છે અને
 “ મિથ્યાદર્શન^૬ નામનું અતિ ભયકર અધાડ તેને તદ્દન આધળું કરી

૧ પરીપહ ઉપસર્ગ પરીપહ-કર્મનિર્જરા અર્થે સહન કરવામા આવે તે તેના પ્રસિદ્ધ બાવીસ પ્રકાર છે જુઓ નવતત્ત્વપ્રકરણ, સપદ્ધાર વિસ્તાર માટે પ્રવચન સારોદ્ધાર દ્વારા ૮૬ મુ દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચ વિગેરેથી હત્પત્ત કરાતા દુ ખોને ઉપસર્ગ કહેવામા આવે છે વીરપરમાત્માને ચડકોશીઆખે, સમમહેવે, ગોરાળે કર્યા હતા તે સર્વ ઉપસર્ગો કહેવાય છે

૨ દુષ્ટાભિસંધિ દુષ્ટ પરિણામનું ચિંતવન કોઇનો વિનાશ કરવા માટે અને કોઇને નુકસાન કરવાના વિચારો એથી દ્વેષ થાય છે દુષ્ટાભિસંધિનો પરિવાર ત્રીજા પ્રસ્તાવમા વિસ્તારથી બતાવાયે ગયો છે, જુઓ પ્ર ૩ પ્ર ૨૧

૩ વિતર્ક અસ્તબ્યસ્ત વિચારો આવે તેને વિતર્ક કહે છે

૪ ખોટી ચિંતા ભવિષ્યમા શું થશે તેની ખાલી કલ્પનાઓ ગરોળીઓ વારવાર અવાજ કરીને તેમજ છવોને પકડીને ત્રાસ આપે છે તે બહુતી વાત છે ખોટી ચિંતા મનની એવી જ રિયતિ કરી મૂકે છે

૫ પ્રમાદ મદ્ય, વિષય, કપાય, વિક્રયા અને નિદ્રા ચિંતને ડેકાણે પડવા જ દેતા નથી કાકિડો નકામી ડોક હલાવી જેમ ધરમા તિરસ્કાર કરે છે તેમ પ્ર માદો પણ પ્રાણીના ચિંતને અપમાન આપ્યા જ કરે છે અથવા પ્રવચનસારોદ્ધારના ૨૦૭ મા દ્વાર પ્રમાદો પ્રમાદો આઠ પ્રકારના છે ૧ અજ્ઞાન મૂઢપણ, ૨ સદેહ આ વાત આમ હરી કે કેમ એવી શંકા, ૩ મિથ્યાજ્ઞાન હલદા પ્રકારના જ્ઞાનનો આહર, ૪ રાગ પ્રેમ, વિચાર વગરનો આદર, ૫ દ્વેષ અપ્રીતિ વ્યવસ્થા વગરની, ૬ સ્મૃતિવ્રત વાતો ભૂલી જવી, વિરમરણ થયું, ૭ ધર્મ અનાદર-ધર્મને આદર ન કરવો, આળસ કરવું, ૮ યોગ મન વચન કાયાને દુષ્ટપણે ધારણ કરવા

૬ અવિરતિ વાદરાના સરીરમા બહુ બહુ પડી જાય અને તેને આખો વખત હેરાન કયા કરે છે કોઈ પ્રકારના ત્રત નિયમ ન લેવા એ અવિરતિ દસા કહેવાય અને પાનર સરીરને એ દસા બહુ ત્રાસ આપનારી છે એ અત્ર વક્તવ્ય છે એ દસામા સરીરમા જેમ મેલ વધારે થાય છે તેમ આત્માપર ધણો કચરો ચઢ્યા કરે છે

૭ મિથ્યાદર્શન અજ્ઞાન અનાદિ કાળથી ચાલ્યું આવ્યું અજ્ઞાન-અધકારમા અને મિથ્યાદર્શનમા જરા પણ ફેર નથી આત્મામા તદ્દન અધકાર રહે

“ મૂકે છે આવી રીતે ભદ્ર ! એ ઓરડામાં રહેતા રહેતા એ વાદરાના
 “ બચ્ચાને ઘણા ઘણા ઉપદ્રવો વારવાર થયા જ કરે છે હવે એ ચિત્ત
 “ નામના વાદરાના બચ્ચાને વારવાર એવા એવા અનેક ઉપદ્રવો થયા
 “ કરે છે તેની વેદનાનો આકરો ભાર તે આપડું ઉપાડી શકતું નથી
 “ તેથી કોઈ વખત તે રૌદ્રધ્યાન^૧ નામના ખેરના અગારાથી ભરેલ
 “ ધગધગતા બળવલ્યમાન કુડમા પડે છે, કોઈ-પર અનેક પ્રકારના
 “ કુવિકલ્પો રૂપ કરોળીઆના બળાથી જતું મોઢું ટુપાઈ રહેલું છે
 “ એવી અત્યંત ભયંકર આર્તધ્યાન^૨ નામની ઢાડી શુદ્ધિમાં પેસે છે,
 “ તારે એ વાદરાના બચ્ચાને બહુ સભાળ રાખી સાવચેતીથી એ
 “ બળતા કુડમા ઢે ઊડી શુદ્ધિમાં જતું બચાવી લેવું ”

“ મેં પૂછ્યું ‘ મહારાજ ! એને કુડમા કે શુદ્ધિમાં પડતા બચાવ
 “ વાના ઉપાયો શા શા છે ? ’ એટલે શુદ્ધિમાં વાત આગળ ચલાવી -

“ ભાઈ ! પેલા કાંચા નામના ઓરડામાં પાચ ગોખો છં તેમના

“ બારણા પાસે પાચ વિષય નામના ઝેરી ઝાડો છે

વાનર રક્ષણ

“ એ ઝેરી ઝાડો સ્વરૂપે ઘણા ભયંકર છે કારણ કે

ના ઉપાયો

“ એ તેને વિદુળ કરી દે છે, અધથી પછી એ વાદ

“ રાના બચ્ચાને ઘેન લાવી મૂકે છે, ” એને જોવામાં

૧ રૌદ્રધ્યાન કૂર આસપાસી ઉત્પન્ન થાય છે હિંસાની મુખાની ચીર્ષા
 ની અને સરક્ષણાદી એ ચાર એના પેલા વિભાગો છે એ મનને ઉત્કળાવે છે
 અને તેને ઉત્પન્ન થવાના કારણો અને તેના સાધ્યો બહુ ખરાબ હોય છે (વિશેષ
 વિગત માટે જુઓ: જૈન દર્શનનો ચોથા પૃ ૧૦૫-૩૮)

૨ આર્તધ્યાન અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થાય છે અનિષ્ટસંયોગ, ઇષ્ટવિયોગ, રોગ
 ચિંતા અને લવિષ્યની ચિંતા આ ચાર એના પ્રકાર છે એ ધ્યાનમાં પડેલા પ્રાણી
 સસારખાડામાં પડતો જ ભય છે અને તેને ચોખ્ખી રીતે શુદ્ધિ કહેવામાં આવેલ છે
 એના વિશેષ વિગતવાર સ્વરૂપ માટે જુઓ: જૈ ૬ ચો પૃ ૧૩૧-૩૫

૩ આ સર્વ દુઝીકવ ગુરુમહારાજને છઠ્ઠા મુનિને કહેલી છે અને તે સર્વ વાદ
 છા, મુનિ અકલક પાસે ફરીવાર કહી બતાવે છે ચેરસમજીવી ન થાય તે સાર
 જણાવવાની જરૂર છે હજી છઠ્ઠા મુનિને પોતાનો અભિપ્રાય કાઠ આબ્યો નથી
 શરૂ અને પોતાની વચ્ચે થયેલી વાત તે કહી બતાવે છે ધનવાદને સાંભળેલી
 તે સર્વ વાતને સુસારીશ્વર તરીકે સંદગમ સમક્ષ અગ્રહીતસકેતાને ઉદરોને કહી
 બતાવે છે

૪ વિષયદ્વેષઃ ઝેરી ઝાડો. પાચ ઇન્દ્રિયાનેવીરા વિષયો એના વલ્લભમાં પ્ર
 થમ પ્રાણઇન્દ્રિય લે છે પછી ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્રોત્રેન્દ્રિય સ્પર્શનેન્દ્રિય અને રસેન્દ્રિય લે
 વામાં આવી છે આ પાંચે ઇન્દ્રિયો મનાપર કેવી અસર કરે છે તેનું અગ્ર આબે
 દબ વર્ણન છે

“ આવે તો દરીનમાત્રથી વાદરાને એ ચપળ બનાવી દે છે, એના નામ-
 “ શ્રવણમાત્રથી એ વાદરાના બચ્ચાને મારે છે તો પછી એને અક
 “ વામા આવે તો અથવા એનો સ્વાદ લેવામા આવે તો એ બચ્ચાને
 “ વિનાશ કરી મૂકે એમા શુ આશ્ચર્ય જેવું છે ? વાદરાના બચ્ચાને
 “ ભૂદી ભૂદી રીતે ઉપર કહેવામા આવેલા ત્રાસ આપીને એ એવું
 “ તો વ્યાકુળ બનાવી મૂકે છે કે એ ત્રાસની અસર નીચે એ બચ્ચુ
 “ એવા વિષવૃક્ષને આખાના ઝાડો ગપુવાની ભૂલ કરે છે, અને એ
 “ વિષવૃક્ષોપર અત્યત રાજી થઈ તેમા આમકત થાય છે અગાઉ જણા
 “ વેલા પાય ગોખોદ્ધારા તે બહાર નીકળી આવી અત્યત અભિલાષા
 “ પૂર્વક એ વૃક્ષો તરફ દોડે છે, એના કેટલાક ફળો સારા છે એમ
 “ ધારી લઈને એના ઉપર તે શ્રીદા થઈ જાય છે, વળી એના કેટલાક
 “ ફળો સારા નથી એમ ધારીને તે (ફળો)ની ઉપર દ્વેષ કરે છે,^૧ એના
 “ ઉપર અત્યત આસક્ત થઈને એ વૃક્ષોની ડાળીઓમા વારવાર ભમે
 “ છે, એ ઝાડોની નીચે અર્થનિચય^૨ નામનો પાદડ, ફળ, ફૂલ, રજ
 “ અને બીજો જ્યારે એકઠો થયેલો હોય છે તેના ઉપર તે આળોટે
 “ છે, એમા કરતા કરતા કર્મપરમાણુનિચય^૩ નામની એ વૃક્ષોના
 “ ફળો અને ફુલોની પરાગને આખા શરીરે ચોંટાડે છે અને ભોગસ્નેહ
 “ નામના જળધિદુ ઝરમર ઝરમર વરસાદથી એ ભીતું થાય છે

{ આ ત ર
 { મા ના ચ

મારા શુદ્ધમહારાજે જે વાત જરી તેનો અદરનો ભા
 વાર્ય મારા સમજવામા આવી ગયો તેથી મેં વિચાર
 કર્યો—આ મહારાજશ્રી કહે છે તે વિષવૃક્ષો (ઝેરીઝાડો)
 તો રાખ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ રૂપ સામાન્ય
 પ્રકારે જણાય છે, એના ફૂલો એ તો કાંઈક વધારે સ્ફુટ
 પણ દેખી ન શકાય તેવા તેના વિશેષ પ્રકારો^૪ જ-
 પાય છે, જ્યારે એના ફળો એ એના વધારે સ્ફુટ
 સમજી શકાય તેવા વિશેષ આવિર્ભાવો જણાય છે,
 એની ડાળીઓ તે વિષયોના આધારની વસ્તુઓના

૧ આ રાગદ્વેષનુ સ્વરૂપ ■ ઇદ્રિયના કેટલાક વિષયો નમે છે તે પર રાગ
 થાય ■ કેટલાક ખરાબ લાગે છે તે પર દ્વેષ થાય છે, તજે છે તે પણ ત્યાગણુ
 દ્વિધી નહિ પણ દ્વેષથી જરા વિચાર કરવાથી આ વિષવૃક્ષનુ આખુ સ્વરૂપ સમ-
 જઈ જાય તેવું છે

૨ અર્થનિચય વિષયોના સ્વરૂપો બાહ્ય દેખાવો નીચે લાવાઈ જુઓ

૩ કર્મપરમાણુનિચય કર્મ રજથી આખા શરીરને વ્યાપ્ત કરી નાખવું તે

૪ વિશેષ પ્રકારો આવિર્ભાવો Manifestations

સ્થાનો જણાય છે, એ કાળીઓમા ચિત્તરૂપ વાદરાના બચ્ચાનુ હરણુ કરુ લોકોના ઉપચાર માનથી યાય છે, કારણ કે લોકો સાધારણુ રીતે એમ બોલે છે કે માફ મન અમુક જગ્યોએ અત્યારે ગયુ છે આ પ્રમાણે હોવાથી મુનિરાજે જે વાત કહી તે મારા સમજવામા બરાબર આવી ગઇ છે અને તે હવે પછી પણ સર્વ બરાબર સમજાઇ જશે-આવો વિચાર કરી મેં મારા શુદ્ધભક્તરાજને પોતાની વાર્તા આગળ ચલાવવા વિ સંમતિ કરી }

“ “ ભદ્ર ! ઉપર જણાવ્યુ તેમ ભોગએહ નામના જળથી એ વાદ “ રાના બચ્ચાનુ શરીર બીનુ થયેલુ હોય છે ત્યારે તેના ઉપર કર્મે “ પરમાણુનિચય નામની રજ ઘણી ચોંટે છે’ અને એ રજથી એ “ વાદરાના બચ્ચાનુ આખુ શરીર ધૂડધૂડ થઇ જાય છે, હવે એક તો “ વાનરમા સ્થિરતા હોતી નથી અને વળી પેલી ઝેરી રજ આખા “ શરીરને ભેદ કરનારી હોવાથી એ વાદરાના બચ્ચાના શરીરમા “ જખમો પડે છે, શરીર ક્ષીણતાથી ખરખર ઝારડી જેવુ (ઘરડું “ અને શિથીળ) થઇ જાય છે, એનો મધ્ય ભાગ ત્યારે તરફથી વેરાઈ “ જાય છે અને પેલી ઝેરી રજ આખા શરીરને અને ખાસ કરીને “ મધ્યભાગને અસર કરે છે અને આખુ શરીર બળવા માંડે છે, પરિ “ છામે આખુ શરીર કાણુ પડી જાય છે અને તેમા કાઠક કાઠક રતાશને “ ભાગ પશુ બેવામા આવે છે ત્યાર પછી પાછુ તે ઝોરકામા એ વસે “ છે તે વખતે ઉપર લખેલા સર્વ ઉપદ્રવો તેને પાછા વારવાર થયા “ જ કરે છે, વધારે આકરા રૂપમા તેના ઉપર તે ઉપદ્રવોના હુમલા “ આવ્યા કરે છે અને એક અથવા બીજા હુમલાઓ અવાર નવાર “ તેના ઉપર અસર કર્યા કરે છે

“ “ ભદ્ર ! એ ચિત્ત નામના વાદરબચ્ચાને ઉપર કહ્યા તેવા “ ઉપદ્રવો અને પીડાઓ થયા જ કરે છે અને તેનુ “ સીધા “ આખુ શરીર બળતુ બળતુ કાણુ પડી જાય છે “ ઉપાય “ તેમાથી તેનુ રક્ષણ કરવાનો આ સીધો ઉપાય “ છે-’સ્વવીર્ય નામના પોતાના (આત્માના) હાથમા

૧ બીના શરીરમા હમેશા રજ વધારે ચોંટે તેમા વળી સ્નેહમા ચીકારા છે એટલે વધારે ચોંટે એ બીનારા જવા રજ ખરવા માંડે છે તે આગળ જણાશે
૨ સ્વવીર્ય પોતાની સક્તિ આત્મા અનવ સક્તિનો ધારી છે અદર રહેલી સક્તિને બહાર બ્યક્ત કરવાની છે હાથ દ્વારા સક્તિ જતાવાય છે

“ અપ્રમાદ નામનો દૃઢ વજ્રદંડ (સખત ન ભાગે તેવો દારો) લઇને
 “ પેલા પાત્રે ગોખલાઓ પાત્રે ઊભા રહેતુ અને ન્યારે ન્યારે પેલુ વાદરાતુ
 “ બચ્ચુ ઝેરી ઝાડોના ફળો ખાવાની ઇચ્છાથી બહાર આવે ત્યારે ત્યારે
 “ તેની સમક્ષ પેલો દાંડો ઉગામીને તાળી પાડીને તેને બહાર આવતું
 “ અટકાવતુ, એમ છતાં પણ એ બચ્ચુ ઘણુ અપણ હોવાને લીધે
 “ કદાચ બહાર આવી જાય તો તેને જોરથી ધમકાવતુ, ત્યાર પછી
 “ એને બહાર આવવાનો નિવેદન કરેલો હોવાને લીધે અને તેને આખાના
 “ ફળો (ઝેરીઓ) ખાવાની અભિલાષા નિવૃત્ત થતી હોવાને લીધે તેના
 “ આખા શરીરે ભોગસેહના વરસાદથી જે શરદી^૧ થઇ આવેલી હશે
 “ તે સોપાઇ જશે, શરીરમાં ગરમી આવતી જશે, પછી એનું શરીર
 “ મૂક પડેલું હોવાને લીધે તેના ઉપર જે રજ-ધૂડ લાગેલી હશે તે પણ
 “ પ્રત્યેક ક્ષણે ખરવા માડશે, એના શરીરપર પડેલા જખમો રોકાવા
 “ માડશે, એના શરીરની કીણુતા દૂર થતી જશે, એ કાળુ પડતુ અટકશે,
 “ એના શરીરની ખોટી લાલાશ નાશ પામશે, એના શરીરપર ઘોળો
 “ રગ આવવા માડશે, શરીરની સ્થિરતા પ્રાપ્ત થશે અને એનું આખું
 “ રૂપ જોવા લાયક થશે આ પ્રમાણે યથા પછી તે બચ્ચુ પેલા ઘરના
 “ આરડામાં રહેશે તો પણ તેને ઉપર જાણુવેલા ઉપદ્રવો થશે નહિ
 “ અથવા પેલા ઉપદ્રવો પોતાનો પ્રભાવ તેના ઉપર જરા પણ બતાવી
 “ શકશે નહિ વળી પેલા બિલાડા ઉંદર કોળ વિગેરે જે વાદરાના બચ્ચાને
 “ વારવાર ઉપદ્રવ કર્યા કરતા હોય છે તેમનો સર્વનો તારે એ અપ્રમાદ
 “ નામના વજ્રદંડ વડે ચૂરેચૂરો કરી નાખવો ન્યારે એ સર્વના ચૂરેચૂરો
 “ થઇ જશે ત્યારે પછી પેલા ચોકને રસ્તે એ વાનરબચ્ચુ બહાર
 “ નીકળશે તો પણ એને કોઈના તરફનો જરા પણ ભય રહેશે નહિ
 “ એ વાદરાના બચ્ચાને ઉપદ્રવોમાંથી બચાવવાનો આ ઉપાય છે ”

પ્રથમ ચક્ર.

“ વળી મેં મારા ગુરૂ મહારાજને પૂછ્યું ‘ એ વાદરાના બચ્ચાનું
 સરક્ષણનું આટલું બધું રક્ષણ કરવાથી મારું શું કામ થશે? મને
 પરિણામ શો લાભ મળશે? તે આપ જાણુવો ’ એટલે વળી
 ગુરૂમહારાજે આગળ ચલાવ્યું—

૧ અપ્રમાદ આજસનો ત્રાગ આત્મગુણમાં ચાલુ ઉદ્યો। સમયમે
 ગાયમ! મ કરે પ્રમાદ’ પ્રમાદ એટલે સસાર આસક્તિ
 ૨ શરદી ન્યા તા રખડવાથી અને જે તે ખાવાવી યાય છે, તેનો નિવેદન
 યતા શરદી મટે છે, ડોક્ટરો શરદી યાય ત્યારે આરામ લેવાનું અને ખાવાનું બધ
 કરવાનું કહે છે તે આજમા લેવાનું છે

“ ભદ્ર ! તને પેલો શિવાલય નામનો મઠ બહુ પસંદ આવ્યો
 “ હતો અને ત્યાં જવાની તને ઇચ્છા થઈ હતી, એ શિવાલય મઠ
 “ પહોંચવાનો મુખ્ય ઉપાય આ વાદરાના બચ્ચાનું સારી રીતે રક્ષણ
 “ કરવું એ છે એ વાદરાના બચ્ચાનું સારી રીતે રક્ષણ કર્યું હોય તો
 “ તે કોઈ પણ પ્રકારની અડચણ અગવડ વગર એકદમ શિવાલય
 “ મઠમાં પહોંચવાનું પ્રથમ કારણભૂત બને છે, તેટલા માટે ભાઈ !
 “ તારી મરજી એ એ મઠમાં જવાની જરૂર થઈ હોય તો તારે આ
 “ વાદરાના બચ્ચાનું સારી રીતે રક્ષણ કરવાનો મજબૂત પ્રયત્ન કરવો
 “ નેહ્યે, કારણ કે એ વાદરાનું બચ્ચું ઘણું કાળથી ચક્રમા પડી ગયું
 “ છે અને એ ચક્રમાથી તેને બહાર લાવવું એ ઘણું મુશ્કેલ કામ છે
 “ એ ચક્રરમા (વમળમા) તે કેવી રીતે પડી ગયું છે તે તું સમજ
 “ ઉપર અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવો બતાવવામાં આવ્યા છે તે ઉદર
 “ બિલાડા વિગેરેથી પીડા પામતો આ પ્રાણી મોહની અસરતળે આમ
 “ ફળો ખાવા દોષ્યો જાય છે એટલે એના શરીરપર ધૂક સારી રીતે
 “ મોટા પ્રમાણમાં ચોંટે છે અને વળી એ પાતીથી ભીંજાય જાય છે,
 “ એટલે એના શરીરપર ધારા પડે છે, એટલે વળી પેના ઉદર બિ
 “ લાડા એના પર વધારે નાસ કરે છે, ત્યાર પછી એ વસ્તુઓ ખાવા
 “ માટે ઉદર બિલાડા વિગેરે સખ્યા અને ભેરમાં વધતા જાય છે અને
 “ તેઓ જેમ જેમ એને વધારે પીડા કરે છે તેમ તેમ શાંતિ મેળવવાના
 “ હેતુથી બચ્ચું આવ્યા તરફ દોડે છે, પરિણામે વળી એના પર વધારે
 “ રજ ચોંટે છે, એનામાં ભીંજાશ વધતી જાય છે અને પરિણામે
 “ શરીરપર વધારે ધારા પડતા જાય છે અને તેવી રીતે એ ચક્રરમા
 “ પડ્યા પડી એને ઉપદ્રવો વારંવાર વધતા જ જાય છે આવા ખરાબ
 “ વમળમા-ચક્રમા પડી ગયા પછી જ્યાંસુધી તું પોતે જ એનું રક્ષણ
 “ નહીં કરે જ્યાંસુધી એ બાધાપીડા વગરનું કોઈ રીતે થઈ શકે
 “ એમ નથી તેટલા માટે ભાઈ ! એને રક્ષણ કરવાનો જે ઉપાય મેં
 “ ઉપર જણાવ્યો છે તે તારે નિરતર અમલમાં મૂકવો, નિરતર તે
 “ પ્રમાણે ઉપાય કર્યા કરવો જેથી એ બચ્ચું બાધાપીડા વગરનું થાય

વિવેચન-સમજાવું.

(છઠ્ઠા મુનિમહારાજ અકલ્પને કહે છે કે) “ મારા શુદ્ધમહારાજે જે
 હંડીકત કહી તેનો અદરનો ભાવાર્થ હું સમજી ગયો અને તે પર વિ

૧ ચક્ર *whirlpool, circle* પ્રાણીમાં વમળ થાય છે, ચારે તરફ ગોળ ફરે
 છે, વહાણ તેમાં આવી જાય તો આગળ વધી સકતું નથી ગોળ ફર્યા કરે છે

ચાર કરતા કરતા મેં ચિંતવના કરી કે શુદ્ધહારાજે વાર્તાદ્વારા મને જે હકીકત સમજાવી તે આ પ્રમાણે જણાય છે —

“રાગ વિગેરેથી ઉપદ્રવ પામેલું ચિત્ત ઇદ્રિયના વિષયોમા પ્રવર્તે છે, અને જ્યારે જ્યારે એ વિષયોમા પ્રવર્તે છે ત્યારે ત્યારે એના કર્મસચ્ચ વધતો જાય છે અને ભોગજોહની તેની વાસનાઓ તેની સાથે એકરૂપ થતી જાય છે એ ભોગજોહની વાસનાને લઈને સસાર સબંધી સસ્કારો તેને થાય છે તે સસ્કારો ધારાઓની સાથે સરખાનવા થાય છે એ સસ્કારોને લઈને રાગ વિગેરે ઉપદ્રવો પોતાનું ભેર વધારે પ્રમાણમા ખતાવે છે બહાર બિલાડી જેવા એ ઉપદ્રવો દરેક ક્ષણે વધતા જાય છે અને તેઓની અસર અને પ્રેરણા નીચે ચિત્ત વિષયો તરફ વારવાર દોર્યું જાય છે તેને લઈને”
“એ ફરીવાર કર્મ બાધે છે, એથી ચીકાશ વધારે વધારે થાય છે અને ચીકાશને પરિણામે વધારે વધારે ઉપદ્રવો થાય છે આવા પ્રકારનું એ ચક્ર જેનું મૂળ કે છેડો દેખાઈ રહ્યો નથી તેમા એ (ચિત્ત) પડી જાય છે અને તેમા એને કરોડો દુખો થાય છે તે માથી તે છૂટી શકતું નથી એને બચાવવાના ઉપાય તરીકે શુદ્ધમહા રાજે સ્વર્ણીય હાથમા અપ્રમાદ નામનો સખ્ત દાડો લેવા જણાવ્યું, “તો પછી શુદ્ધહારાજે જે અપ્રમાદ કરવા હજી છે તેને હું હવે બરાબર અનુસરીત, શુદ્ધહારાજના ઉપદેશને બરાબર અમલમા મૂકીશ

“કારણ કે આ રારીર, અપત્તિ, ભોગો અને આ સગાસગંધીઓ બહારથી દેખાય છે તે સર્વ સ્વપ્ન છે, ઇદ્રજન છે, ગધર્વ નગર છે આ પ્રમાણે સદૃશ્યપૂર્વક વિચાર અને નિર્ણય કરીને તે બાબતની ભાવના વારવાર કર્યા કરીશ એમ કરવાથી મારા ચિત્તનું બંધન આ સસારના જાળામાંથી પાછું હટી જશે હવે મારા એ ચિત્તને સસારની સાથે અનાદિ કાળથી સબંધ હોવાને લીધે વળી પાછું એ સસાર તરફ ગયા તો કરો પરતું તે હકીકત આત્માને ઘણી ગુક્તિ કરનારી છે તેથી પ્રયત્ન કરીને ચિત્તને હું તેમ જતા રોકી રાખીશ અને વળી તેને શિક્ષા આપીશ કે ‘ચિત્ત’ તારે

“આવી રીતે બહાર નીકળવામા શો લાભ છે ? તું ચિત્તને શિક્ષા

“તારા પોતાના ખરા રૂપમા (સ્વરૂપમા-આત્મસ્વ-રૂપમા) સ્થિર રહે, જેથી તું આનંદમા લીન થઈને

“રહી રાકે આ આખો સસાર છે તે બહાર નીકળવા જેવો છે (તે તારા બહારના ચારા જેવો છે) અને તે સસાર આખો અનેક

“ હુ ખોથી ભરેલો છે અને મોક્ષ પોતાના સ્વરૂપમાં રહેવા જેવું છે અને
 “ તે જ માત્ર અનેક મુખોથી ભરપૂર છે માટે સુખ પ્રાપ્ત કરવાની
 “ ઇચ્છાથી તારે બહાર નીકળવાની જરૂર નથી, બહાર તો સસાર છે
 “ અને ત્યાં હુ ખ જ છે, તારે તો આત્મામાં રહેવું-સ્થાન કરવું અને
 “ બાહ્ય ભ્રમ ખિલકૂલ છોડી દેવા એ જ યોગ્ય છે સુખ તો ખરેખર
 “ આત્મઅવસ્થાનમાં જ તને મળે તેમ છે બે, આત્મામાં અવસ્થાન
 “ કરીશ તો તને આ જન્મમાં પણ ઘણું સુખ મળશે અને બે બહાર
 “ નીકળીશ તો આ ભનમાં પણ તને ઘણું હુ ખ પડશે એ વાત તું
 “ બરાબર લક્ષ્યમાં રાખજે ઝરપુ કે—

“ સર્વ દુઃખ પરત્યક્ત સર્વમાત્મવશ સુખમ્ ।

“ વહિઃ સર્વે પરાધીન સ્વાધીન સુખમાત્મનિ ॥

“ નેટલે અરો પરનશપણ હોય છે, જેને માટે પારકા ઉપર
 “ આધાર રાખવો પડતો હોય છે તે સર્વ હુ ખ જ સમજવું અને નેટલું
 “ પોતાના તાબામાં હોય, પોતાને કબજે હોય તે સર્વ સુખ સમજવું
 “ હવે બહાર જવું તે તારે પરાધીન છે અને પોતાનામાં રહેવું તે સ્વા-
 “ ધીન છે તેટલા માટે બહાર નીકળવામાં (પરપ્રવેશમાં) હુ ખ છે
 “ અને આત્મ અવસ્થાનમાં આનંદ છે વળી હે ચિત્ત ! આત્માની
 “ બહાર રહેલી કોઈ પણ વસ્તુ તને વહાલી લાગતી હોય તો તે સર્વ-
 “ ધમાં તને રહેવું ભેદભેદ કે તે સર્વ વસ્તુઓ નાશ પામે તેવી છે,
 “ હુ ખ આપનારી છે, આત્મસ્વભાવથી ભૂદી છે અને મેલ કચરાથી
 “ ભરેલી છે હે ચિત્ત ! એવી વસ્તુઓ સાડ તું શામાટે નકામો કૃત્રિ-
 “ કરે છે ? અને શા માટે આત્માને મૂકીને આવી રીતે વારવાર
 “ રખડ્યા કરે છે ? તું વિચાર કર કે આત્માની બહાર બે કોઈ સુદર
 “ વસ્તુ હોત તો હુ ખમાંથી તેનું નિવારણ કરવાનો રસ્તો પણ હોત,
 “ અને હે ચિત્ત ! એવો તો કોઈ રસ્તો હોય એમ જણાતું નથી ભોગ
 “ રૂપ ભયકર અગારાઓ બ્યારે તને બાળતા હોય ॥ ત્યારે આનંદ
 “ સ્વરૂપ આત્મામાં તેનું નિવારણ (અટકાવ) થાય છે પણ તેમ થાય છે
 “ ત્યારે તું દ્રોગટ કોશ કરે છે, પરંતુ તેમ ન કરતા હે ચિત્ત ! અનંત
 “ દરાન જ્ઞાન વીર્ય અને આનંદથી ભરેલા આત્મામાં અવસ્થાન કરીને
 “ તું શીઘ્ર નિરાકુળ થા આ સ્થાન (આત્મામાં અવસ્થાન) પર કાયમ
 “ રહેવાથી ભોગ રૂપ ચીકારા ઓછી થતી જાય છે અને તેથી ચોંટેલી
 “ રજ અવસ્થા ખરતી જાય છે એમાં જરા પણ શંકા જેવું નથી
 “ ત્યાર પછી તું વિચાર કર કે તારા શરીર પર જે ભયકર ધારાઓ
 “ પડે છે તે માત્ર અત્યંત ખરાબ વાસનાથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ

“ જ્યારે તુ એ વાસનાઓની પીડાથી મુક્ત થઈશ ત્યારે પછી ભોગો
 “ ઉપર તને પ્રેમ જ નહિ આવે ઘારાઓમા એ ભોગો પિંડ જેવા
 “ થઈને ગ્રહેલા છે એમ યથા માણસો કહે છે આથી જરા થોડો
 “ વખત તે આનંદ આપે છે, પરંતુ તે ભોગપિંડને ભોગનવામા
 “ આવે છે ત્યારે પાછી પીડા વધારી મૂકે છે એવી રીતે એ ભોગોને
 “ ભોગવા ત્યારે થોડો વખત જરા નિરાત વળે છે પણ ખરાબ વાસ
 “ નાના ધ્યાનને લઈને અતે ઘાની પીડાને એ વધારે છે હવે જો તારા
 “ શરીરમાથી ખરાબ વાસનાઓ નીકળી જાય તો તારૂં શરીર કોઈ
 “ પ્રકારની બાધાપીડારહિત અને નિરતર આનંદયુક્ત થાય અને
 “ એવી સ્થિતિ ઉપજે તો તને એ ભોગોની ઇચ્છા જ થશે નહિ-આ
 “ પ્રમાણે હરીજીત હોવાથી હે ચિત્ત ! બહારનો સર્વ ભ્રમ છોડી દઈને
 “ તારા પોતાના અસવ રનરૂપમા આસક્ત થઈ તુ એસ અને બાધા
 “ પીડા વગરનું થઈ જા’

“ ચિત્તને એ પ્રમાણે શિક્ષા-સમજવું યોગ્ય રીતે આપીને બરા
 “ બર લક્ષ્યપૂર્વક એના રક્ષણમા હું તત્પર થઈ રહીશ આવી રીતે ચિત્તને
 “ શિક્ષા આપ્યા છતાં એ પાપી સ્થિર ન રહેતા ચપળતા કરશે તો
 “ એને બહાર દોડતા વારવાર ફરી ફરીને ચલ કરીને અટકાવીશ, વળી
 “ કપાય નોકપાય વિગેરે એને ઉપદ્રવ કરનારા છે તે સર્વનો અપ્રમાદ
 “ રૂપ તત્ત્વથી વધ કરી નાખીશ જ્ઞાનના ઉપયોગથી અને શુભ ધ્યાન-
 “ નના ચેવનાથી અને એ રાગ વિગેરે ઉપદ્રવોના પ્રતિપક્ષીઓના
 “ આલબનથી તેઓ જાલદી નાશ પામી જશે એ રાગદ્રેષનો નાશ
 “ થશે એટલે પરીપક્ષ ઉપસર્ગ વિગેરે બહારના ઉપદ્રવો છે તે બાધા
 “ પીડા કરનારા થશે નહિ-તેઓ પોતાનું જોર જરા પણ બતાવી
 “ શકશે નહિ એટલે પછી માફ ચિત્ત આત્મારામ થઈ જશે, રાગાદિ
 “ ઉપદ્રવથી મુક્ત થઈ જશે, બહાર ભટકતું અટકી જશે એટલે મો
 “ ક્ષણે યોગ્ય થઈ જશે આવો મારા મનમા વિચાર કરીને અને તે
 “ વિચાર પ્રમાણે વર્તવાનો નિર્ણય કરીને ભાઈ અકવડ ! હાલ હું
 “ પ્રમાદનો ભાગ કરી સાવધાન થઈને રહું છું

૧ ભોગો ભોગવતા જરા સારા લાગે પણ વાસનાને પરિણામે આજરે જોર
 કરે એટલે હલદી વધાર પીડા થાય છે અને ઘારા વધતા જાય છે

૨ ધ્યાન તે ધર્મ ધ્યાન અને શુકન ધ્યાન સમજવા આવતા પ્રકરણમા તે
 વધારો સ્પષ્ટ થશે

પ્રકરણ ૯ મું.

સસારબબર (ચાલુ)'.

બીલુ ચક્ર.

ક્રા મુનિરાજે આગલા પ્રકરણમાં વાત કરી તે સર્વ સામળ્યા પછી અંતરે કહ્યું “ મહારાજ ! બહુ સારું થયું ! આપે શુદ્ધમહારાજના વચનોનો સાર બહુ સારી રીતે જાણ્યો અને યોગ્ય ગીતે તેનું આચરણ પણ કરી રહ્યા છો આપે જે વાત કરી તે સામળીને મને પણ બહુ પ્રમોદ થયો છે આપે જેમ એક ચક્રની વાત કરી તેમ મારા ધારવા પ્રમાણે બીલુ પણ એક ચક્ર જણાય છે મારી એ ધારણા બરાબર છે કે નહિ તે આપશ્રી સામળો અને પછી મને તે બાબતનો ખુલાસો આપો મારા ધારવા પ્રમાણે નીચે પ્રમાણે હકીકત છે ” શુદ્ધમહારાજે હકીકત નિવેદન કરવાનું કહેવાથી અંતરે પોતાના વિચાર જણાવ્યા

“ “ ચિત્ત—મન બે પ્રકારનું કહેવામાં આવે છે એક દ્રવ્યમન

“ અને બીલુ ભાવમન એમાં જે દ્રવ્યચિત્ત છે તે

દ્રવ્યમન

“ મનપર્યાપ્તિવાળા આત્માએ ગ્રહણ કરેલા મનો

ભાવમન

“ વર્ગણના પુદ્ગળ સ્વરૂપ છે છ પર્યાપ્તિમાં છટ્ટી

“ મનપર્યાપ્તિ છે, તેનાવડે મનોવર્ગણ ગ્રહણ કરી

“ શકાય છે તેને દ્રવ્યમન કહેવામાં આવે છે એ દ્રવ્યમનમાં જ્યારે

■ જીવ-આત્મા જોડાય ત્યારે તેને (આત્માને) ભાવમન કહેવામાં

■ આવે છે આ ભાવમન કાર્મણ સરીરમાં રહે છે અને તેથી તેને જૂદું

૧ પ્રકરણ ૮ મું અને ૮ મું સારે જ વાચવાનું છે વધારે લખાણ થવાથી તેને બે વિભાગમાં વહેંચી નાખ્યું છે

“કહેવામા આવે છે આ પ્રમાણે હોવાથી ભાવમન તો નિયમસર
 “જીવ જ છે, પણ જીવ ચિત્તરૂપ હોય કે ન પણ હોય દાખલા તરીકે
 “કેવળીઓ ભાવચિત્ત વગરના હોય છે કોઈને મનથી ઉત્તર દેવામા
 “તેઓ દ્રવ્યમનનો ઉપયોગ કરે છે, પરંતુ કેવળજ્ઞાન યથેહુ હોવાથી
 “તેમને ભાવમનની અચેક્ષા રહેતી નથી, એટલે કેવળજ્ઞાનીને દ્રવ્ય
 “મન હોય છે પણ ભાવમન હોતુ નથી જ્યારે આ પ્રાણી રાગદ્વેષ
 “વિગેરેની માથે ભ્રમણાઓ હોય છે ત્યારે મિથ્યાજ્ઞાનને પગિણામે તેને
 “ઉલટા નિર્ણયો (વિપર્યાસો) થાય છે અને પરિણામે તે દુઃખ આપનારી
 “વસ્તુમા સુખ મેળવવાની યુક્તિથી પડે છે રાગદ્વેષ વિગેરેથી અને
 “સાચો નિર્ણય થતો નથી, વાસ્તવિક સુખ અને દુઃખ ક્યા છે તેનો
 “નિર્ણય મિથ્યાજ્ઞાન તેને થવા દેતુ નથી ખોટી પ્રવૃત્તિ થયા પછી
 “એના એકના તતુઓ કર્મના પરમાણુઓને ખેંચી લાવે છે, એ કર્મના
 “પરમાણુઓથી જન્માતરનો આરભ કરે છે, વળી એ જન્મા
 “તરમા પ્રાણી પાછો મિથ્યાજ્ઞાન વિપર્યાસ વિગેરેમા પડે છે અને
 “રાગાદિની સતતિને નધારે છે રાગાદિ સતતિથી વિષયાકાક્ષા થાય છે,
 “વિષયાકાક્ષાથી એકતતુઓ જન્મે છે, એકતતુઓથી કર્મોનુ ગ્રહણ
 “થાય છે અને કર્મગ્રહણથી પાછો જન્મ થાય છે, વળી ત્યાં વિષ
 “યાર્સ થાય છે-એવી રીતે ઉપર જે ક્રમ જણાવ્યો તે આલ્યા જ
 “કરે છે આથી જ્યાંસુધી ખોટા નિર્ણયો (વિપર્યાસો) ની શ્રેણી આ
 “લતી હોય છે ત્યાંસુધી સસાર રખડપટ્ટીની શ્રેણી આલ્યા જ કરે
 “છે ભગવન્! મેં આપની પાસે આ બીજા ચક્રની વાત કરી સભ
 “ળાવી એ વાત બરાબર છે કે નહિ તે આપ મને કૃપા કરીને કહો.”
 મુનિમહારાજે જવાબ આપતા જણાવ્યું “તે જે વાત કરી તે
 “બરાબર છે એમા જરા પણ સરાય જેતુ નથી
 વિપર્યાસ “તારા જેવા ખોટી વાત સમજે એ કેમ બને?
 વ ન ન “ઉપરની વાતથી મેં પણ જાણ્યું અને શુદ્ધમહારાજે
 “પણ તેનું સમર્થન કર્યું કે એ ખોટા નિર્ણયો
 “(વિપર્યાસો)નું જે ચક્ર છે તે જ નહિ પસંદ કરવા યોગ્ય ભવચક્રનું
 “ગરણુ છે આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી સાચી ખોટી બાબતનો સત્ય
 “વિવેક કરનાર પ્રાણીએ વિપર્યાસ (ખોટા નિર્ણયો) ને બનતા પ્રયાસે
 “તજી દેવા, એનો એક વાર નાશ થશે એટલે ચક્રની બીજી બાબતો
 “આપોઆપ મૂળથી જ નાશ પામી જશે વિપર્યાસને છોડી દેના એ
 “ખરેખરે વિવેક છે, એ ખરેખર તત્ત્વજ્ઞાન છે અને એ આસવ^૧

“ વગરના ધર્મ છે જે અપ્રમાદી પ્રાણી એવા ખોટા નિર્ણયો (વિપ
 “ યસિ) છોડી દે છે અને સાચો બપુકાર બને છે તેને પોતાના મનો
 “ વિકારતુ બળુ પોતાથી તદ્દન અવગ લાગે છે એક વખત મનને
 “ એ બહુ બુદ્ધિ છે અને પોતાની બતને (આત્માને) તેનાથી ભિન્ન
 “ બુદ્ધિ છે એટલે આત્મા એને નિરતર આનંદમય લાગે છે, પછી એને
 “ દુઃખ ઉપર દ્વેષ થતો નથી, સુખ મેળવવા માટે ઇચ્છા થતી નથી.^૧
 “ આવી રીતે મનથી તે અવ : થતા-મન ઉપરથી તેની આસક્તિ દૂર
 “ થતા હૃદયોના વિષયો ઉપર તેને એક થતો નથી અને એકવાર
 “ એક (ચીકારા) ગયો એટલે કર્મપરમાણુનો સચ્ચ થતો એકદમ
 “ બટકી જાય છે, આની રીતે એ નિરુદ્ધ થવાથી અને એને (સસાર)
 “ બીજનો નાશ થયેલો હોવાથી એ મુક્ત જીવોની માફક ભવાતરનો
 “ આરભ કરતો નથી અને તેથી એતુ ભવચક્ર ફરતુ બંધ થાય છે

“ એ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી ઉપર જે પ્રકારની વાત કહી

“ તે તારા શક્યમા આવી ગઈ જણાય છે એક તો

અકલાનતુ

“ કર્મબંધન અને બીજુ તેનાથી વિસ્તારતું સસારચક્ર

પરિપામ

“ એ બન્ને કેવી રીતે પ્રવર્તે છે અને કેવી રીતે નિવર્તે છે

“ તે સર્વથી સ્વ હકીકત બાપુ તે પછી સસારને વધા

“ રનાર શરીર ઉપર, ધન ઉપર, કે હૃદયોના ભોગો ઉપર અથવા તો

“ બીજા કોઈ પણ પદાર્થ ઉપર કદિ પણ રાગ કેમ કરે? જે પ્રાણીને

“ સાસારિક પદાર્થો ઉપર ચિત્તની આસક્તિ થાય, જેને તેમા આનંદ

“ અને સુખ લાગે તેણે હજુ સુધી બન્ને ચક્રો (સસારચક્ર અને

“ વિપર્યયચક્ર) ખરેખરા તત્વથી બહુમા નથી એમ સમજતુ એતુ

“ કારણુ એ છે કે જ્ઞાન અને ક્રિયાનો યોગ થાય ત્યારે જ ખરેખરા

“ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે સિવાય બીજા કોઈ પ્રકારે થઈ શકતી

“ નથી સાધ્ય અર્થ તો છે તે બરાબર બાપુને (જ્ઞાન) જ્યારે તે

“ બાબતમા સમ્યગ્ પ્રકારે પ્રવૃત્તિ (ક્રિયા) કર

જ્ઞાનક્રિયા^૨

“ વામા આવે ત્યારે તે સાધ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

“ મહામતિ મહાત્મા વસ્તુસ્વરૂપને એ જ આકારમા

૧ સરખાવો-માન અપમાન સહુ સમ ગણે, તમ ગણે તુણ મહિ બાવરે,
 અને મુક્તિ સસાર બેહુ સમ ગણે રે વિરે

અને ખરે જ્યાં આપતા આનંદબન કહે છે કે-આપણે આત્મશાવ જે,
 એક ચેતનાધારે અવર સર્વ સાચ સ્વભેગથી, એક નિજ પરિકર ધારે

૨ આ વિભાગ ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે

“ બતાવી ગયા છે^૧ સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ સાધ્યસ્ય પ્રાપ્ત્યુપાયો ડમિધીયતે । સાધ્ય
 “ પ્રાપ્તિનો ઉપાય સમ્યગ્ પ્રકારે તેમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે જ છે અને
 “ જે એવી રીતે સાધ્યની પ્રાપ્તિ થતી ન હોય તો એ ઉપાયતુ ઉપાય
 “ પાળુજ રહેતુ નથી જ્યાં અસાધ્યનો આરભ છે (સાધ્યનો આરભ
 “ નથી) ત્યાં સમ્યગ્ જ્ઞાન નથી અને જ્યાં સમ્યગ્ જ્ઞાન નથી ત્યાં
 “ સાધ્યનો આરભ નથી આવી રીતે સાધ્ય અને સમ્યગ્જ્ઞાનનો પર
 “ સ્પર અન્યોન્યાથય સબધ છે, તેટલા માટે આગમના જ્ઞાનવાળો
 “ જે ક્રિયા કરે છે તે જ ખરી ક્રિયા જહી શકાય છે અને જે યોગ્ય
 “ ક્રિયામા સ્વરાક્ષિ અનુસાર ઉદયમ કરે છે તે જ આગમનો જાણુકાર
 “ કહી શકાય છે ચિંતામપિ રત્નતુ જે પ્રાણી બરાબર સ્વરૂપ જાણુતો
 “ હોય અને તેની પ્રાપ્તિના અનેક પ્રકારના ઉપાયો વિદ્યમાન હોય
 “ અને પોતે દ્રારિદ્રાવસ્થાથી પીડાતો હોય તો તે ચિંતામપિ રત્ન મેળ-
 “ વવાનો માર્ગ છોડી અન્ય માર્ગમા પ્રવૃત્તિ ન જ કરે માટે જે
 “ સાધ્યથી ઉલટી રીતે પ્રવૃત્તિ કરે તે ખરેખર વસ્તુનો જાણુકાર જ
 “ ન હોવો જોઈએ, જે ભમરે માવતીના ફૂલની ગંધ જાણુતો-સમ-
 “ જતો હોય તે ઘાસ કે દર્ભ ઉપર બેસવાની કદિ પ્રવૃત્તિ કરે જ નહિ
 “ આવી રીતે સસારનો અભાવ થતા પ્રાણી મુક્તિ પામી જાય છે-
 “ આવી અનેક વાતો છે તે સઘળીથી સર્વ માત્ર મારા કહેવાની મત
 “ લખ એ છે કે તે જે બીજા ચક્ર માટે વાત કરી તે તદ્દન બરાબર
 “ છે મારા શુદ્ધહારાને આ સર્વ વાતના પરિણામે મને કહ્યું હતું કે
 “ પેલા વાદરાના બચ્ચાતુ બાકુ સારી રીતે આખો વખત જતન
 “ કરવું અને એ કાર્ય મારા ખાસ કર્તવ્ય તરીકે તેમણે મને જણાવ્યું
 “ હતું ”

મઠપ્રાપ્તિના ઉપાય,

છ લેશ્યાઓતુ સ્વરૂપ,

દાદર-તેના પ્રગટીઆ,

અકલકે મુનિરાજને પૂછ્યું “ ત્યારે મહારાજ ! એ વાનરને શિના-
 લય મઠમા કેવી રીતે લઈ જવો-તેના ઉપાય તા શા છે તે સંબંધી
 આપશ્રીને શુદ્ધહારાને જે કહ્યું હોય તે સર્વ મને જણાવો ” છઠ્ઠા-
 મુનિરાજે એ સવાલનો જવાબ આપતા કહ્યું —

૧ મહામતિ આ નામ શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકને અપાય છે તેઓશ્રી કહે
 કે જ્ઞાનક્રિયાભ્યાસ મોક્ષ ઉપર મૂળમા લખેલ સૂત્ર પાપુ તેઓશ્રીનું જ છે સ્થળ
 મળી સમ્યું નથી

“ભદ્ર ! એ ઉપર તને ગર્ભગૃહ^૧ બતાવવામા આવ્યો હતો તેમા
 “છ નોકર જાતની સ્ત્રીઓ વસે છે, તેઓનુ સામાન્ય નામ (ઓળખ)
 “લેશ્યા તરીકે જાણીતુ થયેલુ છે અને પ્રત્યેકના નામ અનુક્રમે કૃપા,
 “નીલ, કપોત, તૈજસી, પદ્મ અને શુક્લ છે એ જ ગર્ભ ગૃહમા
 “તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે, તેની જ દોષતથી એ ઉછરે છે, વધે છે અને
 “તે સ્થાનની જ પુષ્ટિ કરનારી પપુ થાય છે એ છ સ્ત્રીઓ પૈકી પ્રથ
 “મની સ્ત્રી ઘણીજ કૂર છે, બીજી સ્ત્રી પ્રથમની સ્ત્રી કરતા કાંઈક
 “ઓછી કૂર છે, ત્રીજી તેથી પપુ સહજ ઓછી કૂર છે, પપુ નણે
 “સ્વરૂપે કૂર છે, અનેક પ્રકારના સૈંકડો અનર્થોનુ કારણ છે, પેલા
 “વાનરાના બચ્ચાની તો ખરેખરી દુર્લભ છે, એ ગર્ભગૃહમા અનેક
 “પ્રકારનો અશુભ ક્વચેત્ એકઠો થવામા કારણભૂત છે, તને પણ આ
 “અનેક દુઃખથી ભરેલા બહારમા ધારપુ કરી સખનાર છે અને મઠ
 “ગમનતુ નિનારપુ કરનાર છે-તેમા અશ્વપુ કરનાર છે બાકીની
 “ત્રણ સ્ત્રીઓ છે તે અનુક્રમે શુદ્ધ છે, વધારે શુદ્ધ છે અને અતિ
 “વિશુદ્ધ છે, નણેનુ સ્વરૂપ જ શુદ્ધ છે, અનેક પ્રકારના અહાદો પ્ર ૧૮
 “કરવાનુ કારણ થાય છે, પેલા વાનરાના બચ્ચાની ખરેખરી મદદ
 “કરનારી ખેડેનો જેવી છે, પેલા ગર્ભગૃહમા શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થવામા હેતુ
 “ભૂત છે, અનેક પ્રકારની અસારતાની પરપરાથી ભરપૂર આ બળ
 “રમાથી તને બહાર કાઢી લાનનાર છે અને મઠામનના કામમા
 “ઘણી અનુકૂળતા કરી આપનારી છે” એ છ સ્ત્રીઓએ પેલા

૧ ગર્ભ ગૃહ કપોતશયન નામે જાણીયુ ૫ ૧૭૩૮

૨ અત્યંત અને લેશ્યા આ વિષય ધણી વિચારવા યોગ્ય છે અને દુકામા
 કહીએ તો નૈનદષ્ટિએ માનસશાસ્ત્ર (Psychology) કેવી રીતે બતાવવામા
 આવ્યુ છે તે સર્વ ખાખતો અત્ર વિચારવા યોગ્ય જણાય છે મન અને અધ્યવ
 સાધને કેવા પ્રકારનો સંબંધ છે આત્મા અને મનને શો સંબંધ છે અધ્યવસાય
 અને વિચારમા શો તફાવત અને મન અને લેશ્યાને કેવા સંબંધ છે-આ સર્વે
 પ્રશ્નોનો નિર્ણય આવી દેખી નોટમા તો થઇ શકે નહિ પણ સહજ ખ્યાલ આ
 પવા પ્રયત્ન ક્યો છે તે વિચારશે નવીન અને પ્રાચીન અભ્યાસ શૈલી સાથે ક્યો
 હોય તો જ આ વિષયનો ઉદ્ભવ થઇ શકે તેમ છે તેથી આ અગત્યના વિષયપર
 કોઇ મુદર લેખ અભ્યાસ કરીને વિસ્તારથી લખશે એવી પ્રાર્થના છે

આત્મા ભતે સ્ફટિક રત્ન જેવો નિર્મળ છે પારદર્શક છે મેલ પગરનો છે, ઉચ્ચ
 ગામી સ્વભાવવાળો છે સ્ફટિક રત્ન જ્યારે બીજા પદાર્થના સંબંધમા આવે ત્યારે
 તેના જુદા જુદા રંગ દેખાય છે સ્ફટિકની પગાડે પીળો પગાય ધરવામા આવે
 તો તે પીળો દેખાય છે લાલ ધરવામા આવે તો તે લાલ દેખાય છે છતાં ભતે તો

“ ગર્ભગૃહમાં ઉપર ચઢવા માટે પોતાની શક્તિના જોરથી પરિણામ
 “ નામનો એક દાદરો ખનાવ્યો છે વળી એ જ છ સ્ત્રીઓએ એક પછી
 “ એક પગથીઆ પછુ એ દાદરાપર ચઢવા માટે ખનાવ્યા છે, એ પગ

નિર્મેળ પારદર્શક જ હોય છે અને રહે છે તે પ્રમાણે આત્મા જ્યારે મન વચન કે કાયાના સંબંધમાં આવે ત્યારે તેના ભૂદા ભૂદા રંગ દેખાય છે—તે આત્માના પરિણામોને લેશ્યા કહેવામાં આવે છે મનમાં વિચાર આવે છે તે અમુક આકાર ધારણ કરે છે વિચારો પૌદ્ગલિક છે, મનોવર્ગપાના રૂપો છે, મન માત્ર પચેન્દ્રિયને જ હોય છે, તે સિવાયના છવોને દ્રવ્ય મન હોય નથી અને પચેન્દ્રિયમાં પણ અસહી છવોને દ્રવ્ય મન હોય નથી સર્વ આત્માઓને જે ભૂદા ભૂદા વ્યક્ત ખ્યાલો થાય તેને અધ્યવસાય કહેવામાં આવે છે અધ્યવસાયને અને મનના વિચારોને કેવા પ્રકારનો સંબંધ છે તે ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે આત્માને જે અધ્યવસાયો થાય છે તે સહી પચેન્દ્રિયને મનદ્વારા જણાય છે અને ત્યાં મનો વર્ગજાને જે આકાર મળે તે વિચાર તરીકે વ્યક્ત થાય છે આથી સહી પચેન્દ્રિયના અધ્યવસાયો અને વિચારો જે કે વદન ભૂદા છે છતાં વ્યક્ત રૂપે તેમાં ખાસ ભણવા જેવો વક્ષાવત પડતો નથી આ વક્ષાવત સ્પષ્ટ કરવા પ્રથમ જ્ઞાન કેવી રીતે થાય છે તે જરા જોઈ લઈએ પચેન્દ્રિય છવોને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના—ભણવાના દ્વારો—બારીઓ છે પાચ ઇન્દ્રિય અને મન ચરીર સાથે કાંઈ અપડાતા, છલ સાથે રવાઈ થતા, નાકમાં બંધ આવતા, ચમુથી દેખાતા, કાનથી સંભળાતા અથવા મનમાં તક થતા ‘આ કાંઈક છે’ એવું જ્ઞાન થાય છે એને જૈન પરિભાષામાં ‘વ્યવનાવગ્રહ’ કહે છે, તવીન ન્યાય (logic)ના perception સપ્ત સાથે એની સરખામી થઈ શકે, જે કે perception વ્યવનાવગ્રહથી કાંઈક ભડુ છે અને ‘અર્થો વગ્રહ’ની કોટિમાં કેટલેક અંશે ભય છે આવી રીતે ‘આ કાંઈક છે’ એવું જ્ઞાન થયા પછી અમુક ભતિ (genus) નું એ છે એમ સદજ ખ્યાલ થાય છે એને ‘અર્થોવગ્રહ’ કહેવામાં આવે છે અત્યંત અવ્યક્ત યોધને વ્યવનાવગ્રહ કહેવામાં આવે છે કોઈ સ્થાનકે એને ‘નિરાકાર યોધ’ પણ કહેવામાં આવે છે વ્યવનાવગ્રહને અંગે એટલું ખાસ ભણવા જેવું છે કે એમાં ચાર ઇન્દ્રિય સાથે વસ્તુને સંબંધ થાય છે પણ આખ અને મનને વસ્તુના સંબંધની જરૂર રહેતી નથી દાખલા તરીકે સ્પર્શોદ્રિયને વસ્તુનું જ્ઞાન જ્યારે તે વસ્તુ ઇન્દ્રિય સાથે સંબંધમાં આવે ત્યારે જ થાય છે તેવીજ રીતે રસ પ્રાણ અને ગોત્રનું સમજવું, પણ આખને દેખવા માટે વસ્તુ સુધી જવું પડયું નથી એ તો દૂરથી પણ દેખી શકે છે, તેવી જ રીતે મનને અમુક વસ્તુનો આકાર સ્પષ્ટ કરવા માટે તેના સન્નિકર્ષમાં આવવું પડયું નથી આવી રીતે ઘણાજ યોગો વખતમાં વસ્તુની ભતિ જણાય છે (એનો સમય માત્ર એક સમયનો છે) ત્યાર પછી વ્યવચ્છેદ રૂપે એની speciaલ વ્યક્તિત્વ સમજાય છે એની વ્યક્તિતા સોધવી એને ‘હદા’ કહેવામાં આવે છે એને logic માં conception કહે છે એની વ્યક્તિતાનો નિર્ણય આ તે જ છે’ એમ ધારણ તેને ‘અવાય’ કહેવામાં આવે છે અને અન્ય કાંઈ નથી પણ તે જ છે એવો નિર્ણય ધારી રાખવો

“ થીઆ કેમસર છે, દરેક સ્ત્રીએ અસખ્ય અસખ્ય બનાવ્યા છે અને
“ સરવાળે પણ (કુલે પણ) અસખ્ય છે અને અધ્યવસાયસ્થાન

તેને ‘ધારણા’ કહેવામાં આવે છે. લોકક્રમા આ ઉપરનો નિર્ણય knowledge કહેવાય છે. ન્યારે વર્તમાન ન્યાયકારો logicians જ્ઞાનપ્રાપ્તિના ત્રણ વિભાગ પાડે છે conception, perception & knowledge ત્યારે જૈન માનસ શાસ્ત્રીઓએ વિરોધ પ્રયત્ન કરીને વ્યવનાવગ્રહ અર્થાવિગ્રહ ઈદા અવાય અને ધારણા એમ પાંચ વિભાગ પાડ્યા છે. આવી રીતે સત્તી પચેદ્રિય પ્રાણીને ઉદ્રિય અને મનદ્વારા જે જ્ઞાન થાય તેને વિચાર-નિર્ણય કહેવામાં આવે છે. આત્મ જ્ઞાન માટે પાંચ ઉદ્રિય દ્વારા છે અને તે દ્વારા જ્ઞાન થાય છે. મનપર એની છાપ પડે છે એના અથ વ્યવચ્છેદો થાય છે અને નિર્ણય થાય છે. મન પૌદ્ગલિક હોઇને વસ્તુના વિચારનો આકાર કરે છે અને તે આકાર દ્વારા જ્ઞાન થાય છે. આ બાહ્ય પદાર્થના જ્ઞાનને અગે વાત થઈ આત્માને પૂર્વઅનુભૂત અથવા કર્મવર્ગજ્ઞાની અસર અનુસાર અધ્યવસાય થાય છે. Instinctive knowledge સદૃશ જ્ઞાનનો આમાં સમાવેશ થાય છે. સ્મૃતિ અનુભવ એ સર્વનો સમાવેશ ધારણામાં થાય છે. મનના વિચારો આત્મામાં રિપત થાય છે અને ત્યાં રૂપ અને આકાર ધારણ કરે તેને લેશ્યા કહેવામાં આવે છે. પચેદ્રિય સત્તી છવોના મનનો વ્યાપાર અને આત્માના અધ્યવસાયો વચ્ચેનો વફાવત સમજવો પછી મુશ્કેલ પડે છે. મન પૌદ્ગલિક છે અને ત્યાં આકાર થાય છે. પૂર્વજ્ઞાની સ્મૃતિથી અથવા ઉદ્રિયોની મદદ વગર બોધ જ્ઞાન થાય તેને મારા વિચાર પ્રમાણે ‘અધ્યવસાય આત્મજ્ઞાનમાં મૂકવું એટલે આત્મા ન્યારે મનયોગમાં વચનયોગમાં અથવા કાયયોગમાં પ્રવેતે તે વખતે તેના અધ્યવસાયો જે રૂપ લે-લે પરિણામ પામે તેને લેશ્યા કહેવામાં આવે છે. ન્યા ત્રણમાંથી કોઈ પણ યોગ હોય છે. ત્યાં લેશ્યા હોય છે, ન્યા યોગ ન હોય ત્યાં લેશ્યા હોતી નથી.

હવે અહીં સવાલ એ ઉત્પન્ન થાય છે કે કયાં અને લેશ્યામાં વફાવત કેવા પ્રકારનો રહે છે. કોઈ પણ કર્મનો બધ પડે તે વખતે તેની ચાર બાબત મુકરર થાય છે. પ્રકૃતિ, રિપતિ, રસ અને પ્રદેશ. પ્રકૃતિબધ એટલે એ કર્મને સ્વભાવ કેવો છે, રિપતિબધ એટલે કેટલા વખત સુધી અને ક્યારે ફળ પામનાર છે. રસબધ એટલે એ કર્મની ગાંઠતા કેટલી છે, ચીકાસ કેટલી છે અને પ્રદેશબધ એટલે એ કર્મ કેટલા પ્રદેશ-પરમાણુઓનું બનેલું છે એક દાખલો લઈએ. સાત વેદનીય કર્મ બાધ્યુ તો સાત આપવી એ પ્રકૃતિ થઈ, કેટલા વખત સુધી સાત આપવી અને સાત આપવાનું કામ ક્યારે ચરૂ કરવું એ તેની રિપતિ, એ સાતમાં વિરોધતા અદ્વિપતા કેટલી રહેશે તે રસ અને તે કર્મ પોતે કેટલા પરમાણુનું બનેલું છે તે પ્રદેશ. આમાં રિપતિ અને રસબધમાં સદાય કષાયો’ કરે છે. કોષ માન માયા અને લોક એટલા સવિરોધપણે હોય તેટલો બધા આકરો અને લાખા કાળ સુધી ફળ આપનારો પડે છે. લેશ્યા પ્રદેશબધને સદાય કરે છે. કષાયો અને લેશ્યા કોઈ વાર અદર અદર એક બીજામાં એટલા બધા ધ્રુવવાદ થય છે કે સ

“નામથી જાણીતા થયેલા છે તેમા પ્રથમની સ્ત્રી (કૃષ્ણ લેસ્યા) એ

હાય કરનાર તરીકે લેસ્યા પણ લાગે છે અને તેથી કાંઈ આચાર્યો લેસ્યાને રસ-
બધમા સહાય કરનાર ગણે છે પણ તે હપથાર માત્રથીજ સમજવાનું છે મુખ્ય
તાએ રસબધનો નિર્ણય કથાયપર જ થાય છે

જેવી રીતે કાંઈ માણસ દારૂ પીએ તો તેનું જ્ઞાન અવસાય છે, તે ઘેલો બની
જાય છે, પ્રયત્ન હવા ખાય તો તેની ઇન્દ્રિયો બહેરી થાય છે, કલોરોફોર્મ આપવાથી
જેમ જ્ઞાનેન્દ્રિયો બાહ્ય જ્ઞાનના દ્વારો બંધ કરી દે છે તેવી રીતે લેસ્યા આત્માના
સ્ફટિકત્વપર પડેલો નાખી નવા નવા રૂપો આપે છે આત્મા જતે શુદ્ધ સ્ફટિક
જેવો નિર્મળ અને પારદર્શક છે પણ લેસ્યા તેની સાથે આવે ત્યારે તેને ભૂંડા
ભૂંડા રૂપ આપે છે, નવા નવા રંગના આકાર ધારણ કરાવે છે, તેના સ્ફટિકત્વને
ભૂંડા રૂપમા બતાવે છે સ્ફટિક રત્નની પડવાડે જે રંગનું દ્રવ્ય ધરવામા આવે
તેવો રંગ દેખાય છે તે પ્રમાણે આત્માનું વ્યક્તરૂપ નવા નવા રંગ ધારણ કરે છે
તે લેસ્યાના સુગંધથી થાય છે (યાદ રહેવું જોઈએ કે એ બાહ્ય સહાયક લેસ્યા
દ્રવ્ય આત્માના સ્ફટિકત્વમા પ્રવેશ કરવું નથી, આત્માના રંગને બદલવું નથી,
પણ બહારની નજરે આત્માને અન્ય રંગે બતાવે છે) લેસ્યાના છ પ્રકાર છે
કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજ, પદ્મ અને શુક્લ કૃષ્ણ લેસ્યાનો વર્ણ મેઘ કે આ
જળ જેવો વદન કાળો હોય છે, નીલ લેસ્યાનો વર્ણ પોપટ અથવા બધેયાના
પાંખા જેવો અથવા મોરની ડોક જેવો બલુ (blue) હોય છે, કાપોત લેસ્યાનો
વર્ણ રોંગણના ફૂલ જેવો રાતો (adulterated red) હોય છે, તેજ લેસ્યાનો વર્ણ
પ્રભાતના સૂર્ય અથવા સૂર્યાના રંગ જેવો લાલ (pure red) હોય છે, પદ્મ
લેસ્યાનો વર્ણ કરેણના ફૂલ જેવો અથવા સોનાના રંગ જેવો પીળો હોય છે, શુક્લ
લેસ્યાનો વર્ણ ગાયના દૂધ જેવો અથવા સમુદ્રના ફીણ જેવો સફેદ હોય છે પ્રથ
મની ત્રણ લેસ્યા અશુદ્ધ છે, બાકીની ત્રણ લેસ્યા શુદ્ધ છે, છતાં આત્માના સ્ફટિક
હપથાને તો આવરણ કરનારી જ છે પણ ખરાબ આકારમા બતાવનારી નથી
આવીજ રીતે લેસ્યાના રસ ગ્રંથ અને સ્પર્શ પણ બતાવવામા આવ્યા છે કૃષ્ણ
લેસ્યાનો રસ કઠલી ઊખડી અથવા લોખંડાના રસ જેવો છે, નીલ લેસ્યાનો રસ
પીપર આદુ અથવા મરચાના રસ જેવો છે, કાપોત લેસ્યાનો રસ આમળા અ
થવા ફણસના રસ જેવો છે, તેજ લેસ્યાનો રસ કેરીના રસ જેવો છે, પદ્મ લે
સ્યાનો રસ ધરાળ ખજૂર અથવા મહુડાના આસવ (દારૂ) જેવો છે અને શુક્લ
લેસ્યાનો રસ સાકર ગોળ ખાંડ કે શેરડીના રસ જેવો મધુર છે પહેલી ત્રણે લે
સ્યાઓ ઘણી દુર્ધિવાળી અને મલીન છે અને તેનો સ્પર્શ ઠંડો અને ઘુમેલો છે,
બાકીની ત્રણે લેસ્યાઓ સુગંધવાળી અને નિર્મળ છે અને તેનો સ્પર્શ સ્તિનન્ધ
અને ગરમ છે

લેસ્યાને ઓ પ્રાણીના કેવા પરિણામ થાય છે તે બતાવવા સાત્રકારે નાણુ
રક્તનું દેશાન્ત આપ્યું છે જ મિત્રો જગલમા ગયા, બુખ્યા યયા, સામે નાણુ
ખાંડ નોયુ પ્રથમ માણસે કહ્યું કે આ આખા જાડને કળેલી નાખો એટલે મહેનત
[આત્મ]

“કાળા રંગના અસખ્ય પગથીઆ બનાવ્યા છે,^૧ એવી રીતે બીજી સ્ત્રી
 “(નીલવેશ્યા) એ નીલ (blue) રંગના અસખ્ય પગથીઆ બનાવ્યા છે,
 “ત્રીજી સ્ત્રી (કપોત લેશ્યા)એ કબૂતર જેવા
 પરિણામ દાદર “રંગના અસખ્ય પગથીઆ બનાવ્યા છે, ચોથી સ્ત્રી
 અધ્યવસાય થયો “(તેજ લેશ્યા)એ તેજથી ઝળકતા અસખ્ય પગ
 “થીઆ બનાવ્યા છે, પાચમી સ્ત્રી (પદ્મ લેશ્યા)એ
 “ધોળા કમળની હાયાવાળા અસખ્ય પગથીઆ બનાવ્યા છે, છઠી

વગર કુળ ખવાય બીજાએ કહ્યું કે વૃક્ષ પાડવાનું કાંઈ કારણ નથી, ડાળાઓ
 પાડીએ તો ઠીક છે, ત્રીજાએ નાની નાની ડાળીઓ પાડવા કહ્યું ચોથાએ જલધવાળા
 શુશ્કાઓ પાડવા કહ્યું, પાચમી એ જલધને જ પાડવા કહ્યું અને છઠાએ જમીનપર
 પડેલાં જંતુ છે તે વીણી ખાઈને સતોત્ર પામવા કહ્યું આવી રીતે છે લેશ્યાવાળાના
 પરિણામો હોય છે

આ સબધમાં ધાડ પાડવા ગયેલાં છ માણસોનું બીજું દૃશ્યન્ટ આપેલ છે
 તે આ પ્રમાણે-મામમા પેસતા પ્રથમે કહ્યું કે સામે માણસ કે ટોરો અને તેને
 મારવું, બીજાએ કહ્યું કે માત્ર માણસને જ મારવા, ટોરને સામઠિ મારવા ? ત્રીજાએ
 કહ્યું સ્ત્રીને ન મારવી, માત્ર પુરૂષને જ મારવા ચોથાએ કહ્યું હથિયારવાળો પુરૂષ
 હોય તેને મારવો પાચમીએ કહ્યું કે હથિયારવાળાના પશુ સામે થતો હોય
 તેને જ મારવો, નાસતો હોય તેને સામઠિ મારવો ? છઠાએ કહ્યું પરદ્રવ્ય હરવું જી જ
 પાપ છે તો પડી વળી ખૂન કરવાનું વધારે પાપ સામઠિ કરવું ? માત્ર ધન લેવું,
 કાઢીને મારવા નહિ આ બન્ને દાખલાઓથી પ્રત્યેક લેશ્યાવાળાની અનુક્રમે પરિ
 ભૂતિ કેવા પ્રકારની હોય છે તે જણાઈ આવશે એ દરેક દૃશ્યન્ટો અનુક્રમે કૃષ્ણથી
 શુદ્ધ લેશ્યાના છે આગળ વધતા પરિણામ વધારે સુદર બનતાં જાય છે તે એ
 દાખલાઓથી જણાઈ આવે છે

લેશ્યા સર્વ ઇવોને હોય છે, વિશેષ વિકાસ થાય તેમ તે ઉચ્ચ પ્રકારની
 પ્રાપ્ત થતી જાય છે મન ન હોય તેવા ઇવોને પણ લેશ્યા હોય છે, તેના સ્ત્રો
 ગથી આત્માના જે રૂપના અધ્યવસાય વ્યક્ત થાય-જે પરિભૂતિ થાય તેને તે
 બતાવે છે, ચિત્રે છે અને સારા અથવા ખરાબ આકારને ધારણ કરાવે છે એ
 કથાયોને વેદીપત્ર કરે છે પણ ભલે કથાય રૂપ નથી કર્મના ઉદય પ્રમાણે અધ્ય
 વસાયને રૂપ આપે છે છતાં ભલે કર્મનો રસ નથી અધ્યવસાયને વ્યક્ત કરનાર
 લેશ્યાના રવરૂપ માટે વિરોધ રૂબો (પાવણા લેશ્યાદ્વાર વિગેરે) વાચવા યોગ્ય છે

૧ પરિણામ અને અધ્યવસાયસ્થાન આત્માની પરિભૂતિને પરિણામ
 કહેવામાં આવે છે એના અધ્યવસાયસ્થાન અસખ્ય છે પરિણામ અને અધ્ય
 વસાય માટે ઉપરની નોટથી ખુલાસો થઈ જાય છે અદરથી ૭ જ્ઞાન થાય અને
 વરગો વઠે તેને અધ્યવસાય કહેવાય છે મનદાસ તો જાણ જ્ઞાન આકારપૂર્વક
 થાય છે અધ્યવસાયને આકાર હોતો નથી અને મનના વિચાર તો માત્ર સફી
 પચેદ્રિયને હોય છે ત્યારે અધ્યવસાય સર્વ ઇવોને હોય છે

“ સ્ત્રી(તુકલ લેરયા)એ વિશુદ્ધ સ્ફટિક જેવા નિર્મળ રંગના સદૈત અસખ્ય
 “ પગથીઆ બનાવ્યા છે પેલુ વાદરાનુ બચ્ચુ ન્યા મુધી પ્રથમની ત્રણ
 “ સ્ત્રીઓએ બનાવેલા પગથીઆઓ પર રહેતુ કે રરતુ હોય છે ત્યા
 “ મુધી તે ઉછળી ઉછળીને ગોખો^૧ તરફ દોડે છે, ત્યાથી ‘આખાઓના
 “ ઝાડોપર ફલગ મારે છે અને જમીનપર પડી આખા સારીરે રજ લગાડે
 “ છે અને ધૂળમા રગદોળાય છે, ત્યા ચીકારાના મિંદુઓ વડે ભેદાય છે,
 “ હેરાન થાય છે, સાર પછી એના સારીરપર સંકડો ધારાઓ પડે છે
 “ એટલે પછી પેલા ઉદર ખીલાડા બુડ વર વિગેરેથી વધારે વધારે ત્રાસ
 “ પામે છે, એને પરિણામે કોઈ વખત એ તદ્દન નાત પામી ગયેલ હોય
 “ એવુ લાગે છે, કોઈ વખત મૂર્છા પામી ગયેલ હોય એવુ લાગે છે, કોઈ
 “ વખત બપકર આકાર ધારણ કરે છે અને એની રીતે આખો વખત
 “ અત્યંત સ્થિતિ (high excitement) મા રહે છે આ વાનરાનુ બચ્ચુ
 “ તને પણ એ સ્થિતિમા ઘણી દુ ખપરપરાનુ કારણ બને છે એટલા
 “ માટે તારે એ વાનરાના બચ્ચાને એ ત્રણ સ્ત્રીઓએ બનાવેલા દાદ
 “ રના પગથીઆમાથી છૂટું પાડવુ અને ઉપરના સારા પગથીઆ છે
 “ તે પર ચઢાવી દેવુ એથી સ્ત્રીએ બનાવેલા દાદરાના પગથીઆ પર એ
 “ વાનરાનુ બચ્ચુ ચઢના માડશે ત્યારે દરેક ક્ષણે એ વાનરાના બચ્ચાના
 “ અતાપો ઓછા થતા જશે, પેલા ઉપદ્રવ કરનારા ઉદર બિવાડી વિ-
 “ ગેરે ઓછા વધ જશે અને એને આખાના કળો ખાવાની ઇચ્છા
 “ જરા જરા ઓછી થતી જશે ત્યાર પછી મધના સબધથી થયેલી
 “ સારદી ઓછી થતી જશે અને સારીરપરથી રજ ખરી પડતી જશે
 “ એટલે એને કાઈક મુખ ત્રશે અને એ પોતે પણ તેજવાન સ્વરૂપવાન
 “ થશે. ત્યાર પછી પાચમી સ્ત્રીએ બનાવેલા પગથીઆ ઉપર તારે એને
 “ ચઢાવવુ ત્યા ચઢતા એને સતાપો વધારે ઓછા થતા જશે, પાતળા
 “ પડતા જશે, ઉપદ્રવો ઘણા ઓછા થતા જશે, અપચ્ચ કે કેરી ખાનાની
 “ ઇચ્છા ઓછી ઓછી થતી જશે, સારીર ત્રક પડતુ જશે અને એના
 “ ઉપર લાગેલો ધૂળનો કચરો ઘણો ઘણો ખરતો જશે, પડતો જશે
 “ ત્યાર પછી એ વાનરાના બચ્ચાના સારીરે પડેલા ધા જરા જરા
 “ રૂઝાતા જશે, એ મહા આનંદ પામતુ જશે, ધોળાપણુ ધારણ કરતુ
 “ જશે, (એનુ) સારીર તદ્દુસ્તીમા વધતુ જશે અને એ બેતે વિશાળ

૧ ઇત્રિયો

૨ આખા નથી પણ એ વિષયો છે વાદરાએ એને આખા માન્યા છે
 બુઓ પૃ ૧૭૪૦-૧ બાકીના સર્વ સંબંધોના પ્રવાસો પણ એ જ પૃષ્ઠપર થઈ ગયો છે.
 ૩૮

“યશે,^૧ ત્યાર પછી તારે એ વાનરાના બચ્ચાને છઠ્ઠી સ્ત્રી(કુકવ
 “લેશ્યા)એ બનાવેલા પગથીઆઓ ઉપર ચઢાવ્યું જ્યારે એ તે
 “પગથીઆપર ચઢેશે ત્યારે એની દુખ ભોગવવાની સ્થિતિ અત્યંત
 “નરમ પડી જશે, એને યતા ઉપદ્રવો લય પામી જશે, એને ટેરીઓ
 “ખાવાની ઇચ્છા તદ્દન નહિ જેવી થઈ જશે, ધૂળ અને કચરામા
 “આળોટાનાની એની ઇચ્છા તદ્દન તૂટી જશે અને મધના રસથી ય
 “ચેલી લીનાશ અને સરદી તદ્દન સોશાઈ જશે એનું શરીર વધારે
 “સૂકુ પડી ગયેલું હોવાથી એમાની ઘણી ધૂળ અને કચરો ખરી જશે,
 “પ્રાતે તદ્દન ધૂળ અને કચરાથી તરીર સાફ થઈ જશે,^૨ એને નિર
 “તર આહ્વાદ થશે અને તદ્દન નિર્ભય સ્ફટિક જેવી શુદ્ધતા તેની
 “જણાઈ આવશે

“પાછળની ત્રણ સ્ત્રીઓએ બનાવેલા પગથીએ ચઢતા ચઢતા એને
 “ધર્મધ્યાન રૂપ મદ મદ પાન લાગશે, એ પવન
 ધર્મધ્યાન “સુખકારી હોવાથી મદ મદ ચાલે છે, સતાપને દૂર
 પ વ ન “કરનારો હોવાથી શીતળ છે અને સાન્ના ગુણો
 “રૂપ કમળવનના પુષ્પોના પરાગને ધારણ કરનારો
 “હોવાથી^૪ સુગંધી છે એ પાનનો સબધ થવાથી એ બચ્ચાને સતત
 “પ્રમોદ થતો જણાશે હવે નીચે રહેલા ઉદર બિલાડા ભુક કુચ્છર
 “લીંછી કાકિડા દેહનરોળી વિગેરેથી અતિ ઉદ્વેગ પામેલ હોય તેમ
 “પ્રથમની ત્રણ સ્ત્રીઓએ રચેલા ઘણા અધકારમય માર્ગને પછી
 “છાડી દઇને પછવાડેની ત્રણ સ્ત્રીઓએ રચેલા નિર્ભય અને સર્વદા
 “પ્રકાશીત રહેતા પગથીઆને માર્ગે ધૂપાઈ રહેલું એક વાનરાનું મોઢું

૧ આ દરેકે દરેક રાજ્ય લક્ષ્યમા લેવા જેવો છે શુદ્ધ લેશ્યા પ્રાપ્ત થતા મન
 વિશાળ થઈ નય છે તદુરંત થઈ નય છે એ ખાસ લક્ષ્યમા રાખી
 નેઓના મનમા વિશાળતા નથી તે ક્ષણ લેશ્યામા છે તે આ ઉપરથી સમજ
 શકારો

૨ આનું નામ કર્મનિર્ભર કહેવાય છે

૩ ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાનના સામાન્ય સ્ફુટ સ્વરૂપ માટે ગુણો ને
 ૬ યોગ ૫ ૧૪૪ થી આખર સુધી (પ્ર આ)

૪ પવન ત્રણ ગુણવાળો હોય તે તે સારો લાગે છે મદ, શીતળ અને
 સુગંધી એસવાળો ગરમ અથવા દુગંધી પવન સારો લાગતો નથી આ ધર્મધ્યાન
 પવન સુખ કરનાર હોવાથી મદ લાગે છે સતાપને દૂર કરનાર હોવાથી શીતળ
 લાગે છે અને ગુણોની સુવાસ આપે છે તેથી સુગંધી લાગે છે ત્રણે વિશેષણો
 બરાબર થાય છે

“ ટોળુ છે જે પેલા વાદરાના બચ્ચાતુ સબંધી થાય છે એ ટોળામા ‘વિ-
 “ સુદ્ધ ધર્મ’ નામનો એક મોટો વાદરો તેનો આગે-
 સબંધી વાન “ વાન છે, પ્રસન્ન દમ સતોષ સયમ સદ્બોધ વિગેરે
 રાત્ર યુધ “ તેનો પરિવાર છે, વળી નૃતિ, શ્રદ્ધા, સુખપ્રાપ્તિ, વિ-
 “ વિદિધા (જાપુનાની ઇચ્છા-જિજ્ઞાસા), નિરપૃહતા
 “ વિગેરે મુંદર વાદરીઓ તે ટોળામા હોય છે અને ધૈર્ય, વીર્ય, આદાર્ય,
 “ ગાભીર્ય (ગભીરતા), શૌંડીર્વ (ગર્વ-pride), જ્ઞાન, દર્શન, તપ, સત્ય,
 “ વૈરાગ્ય, અકિંચન્ય (નિષ્પરિગ્રહપણુ), માર્દવ (માન ત્યાગ, નિર્માની-
 “ પાણુ), આર્જવ (સરળતા-માયાત્યાગ), બ્રહ્મચર્ય, શૌચ (પવિત્રપણુ)
 “ વિગેરે બીજા નાના વાદરાઓના બચ્ચા તે ટોળામા હોય છે જ્યારે
 “ એ વાદરાતુ બચ્ચુ પેલી પછવાડેની ત્રણ સ્ત્રીઓએ બનાવેલા પગથી
 “ આપર ચઢવા માડે છે ત્યારે પેલા મહાવાનર વાદરી અને વાદરાના
 “ એ બચ્ચાઓમાના કોઇ કોઇ કોઇ કોઇ જગ્યાએ ક્વચિત્ પ્રગટ
 “ થાય છે તે સર્વ પેલા વાનરના ટોળામાથી હોય છે તાઝ જે વાદરાના
 “ બચ્ચાતુ રૂપ છે તેને એ સર્વ (મહાવાનર-તેનો પરિવાર-વાદરીઓ અને
 “ વાદરાના બચ્ચાઓ) શરીરરૂપ છે, જીવનભૂત છે, સર્વસ્વ છે, અને
 “ ખરૂં સાચુ હિત કરનાર છે, વળી એ વાદરાતુ ટોળુ સ્વરૂપમા સ્થિર
 “ હોય છે, મૂર્ચના જેવુ તેજસ્વી પ્રકાશમાન હોય છે, પોતાના દર્શનીય
 “ વર્ણુથી જગતને આહ્વાદ કરાનનાર હોય છે, પેલા ગોખલાની ખારી
 “ ઓને નાકે આવી રહેલા વિપયવૃક્ષો જેને આખાના ઝાડો જેવા મુંદર
 “ કટપવામા આવેલા હોય છે તેના તરફ તે ઇચ્છા અભિલાષા વગરતુ
 “ હોય છે અને અર્થનિચય સપત્તિરૂપ રૂળ ફૂલ રજ અને કચરામા
 “ આળોટવાની રૂપહા વગરતુ હોય છે આવુ મળતુ વાદરાતુ ટોળુ
 “ ત્યા કોઇ કોઇ ભૂદી ભૂદી જગ્યાએ ભૂદા ભૂદા પગથીઆઓ પર
 “ માલુમ પડે છે આ પોતાના ખાસ સબંધી અને હિત કરનાર વાદ
 “ રાના ટોળાને એ પ્રકાશમાન નવીન ઉપરના માગમા મળતા તાઝ
 “ વાદરાતુ બચ્ચુ (રૂપ) નણુ આનંદમા આવી જશે અને અત્યંત હ-
 “ વેમા આવી ઉપર ઉપરને પગથિયે ચઢતુ જશે અને છેવટે એ છટ્ટી
 “ નારી(શુકવ લેશ્યા)એ બનાવેલા માર્ગે સુધી પહોંચી જશે ત્યા
 “ એ વાદરાતુ ટોળુ શુકલધ્યાન નામના ગોરૂચંદનના રસતુ ઠંડું વિલે
 “ પન એ વાનરના બચ્ચાને આપે શરીરે કરશે
 શુકલધ્યાન “ એ છટ્ટી સ્ત્રીએ બનાવેલા અતિ મુંદર માર્ગપર
 વિલે પન “ ચઢતા ચઢતા જ્યારે અર્ધે રસ્તે એ બચ્ચુ આવી
 “ પહોંચશે ત્યારે ગાઢ આનંદમા ગરકાવ થઇ જશે

“ સાર પછી એ ઉપરના પગથીઆ ઉપર ચઢવા અગમ્ય થશે એ
 “ ઘાદરાતુ બચ્ચ તાર જીવન હોવાથી અતર ધન હોવાથી અને તારી
 “ સાથે એકીબૃત હોવાથી તે જેમ જેમ ઉપર ચઢતુ બંધ છે તેમ
 “ તેમ તુ પોતે પણ ઉપર ચઢતો બંધ છે હવે એ બચ્ચ તો
 “ ઉપર ચઢવા અસક્ત હોવાથી આગળ વધી શકતુ નથી તેથી તેને
 “ સ્વા જ છોડી દઇને તારે પોતે જ આગળને પગથીએ ચઢતુ^૧ છે-તે
 “ એ પગથીઆ પાપુ છોડી દઇને પોતાની તાકાતથી પચ હસ્વાક્ષર
 “ કાળ^૨ કોઇ પાપુ ભતના ટેકા નગર આમરામા સ્થિર રહીને પછી
 “ જોડો-ઓરડો છોડી દઇ જામચઢનો ભાગ કરી, વાનરને મૂકી દઇ,
 “ એક ઝપટ^૩ મારીને બાજરનો માર્ગ પણ છોડી દઇ, એક તરફે ઉડીને
 “ તારે મઠમા પેસી જવુ અને ભા તારી અમાઉ બચેના લોભેની વચ્ચે
 “ અનત કાળાશુધી રહેવુ અને અનત આનદો અનુભવ કરવો ” ”

“ (એ છૂકા મુનિએ) કહ્યું કે ‘ જેવી શુદ્ધમહારાજની આરાધના—
 ભાઈ અકલક! એ ઘાદરાતુ બચ્ચ એવી રીતે મઠમા લઈ જવા સમર્થ
 છે-એમ આરા શુદ્ધમહારાજે અને તે વખતે જ પુનઃ પુનઃ ”

* * *

શુદ્ધમહારાજ (છૂકા મુનિરાજ) ના ભાવાર્થથી ભરપૂર અત્યંત
 રહસ્યવાળા ઉપરના વચ્ચે સામળીને અકલક તે મુનિરાજને વદન
 કરી બેઠયો “ હે મુનિરાજ! શુદ્ધ એ આપને ઘણું સુંદર ઉપદેશ
 કર્યા અને આથે તેને અનુસરવા આરભ કર્યો તે પણ બહુ સુંદર, કર્મ^૪
 આપના જેવા પ્રભાવશાળીને તે જ યોગ્ય ગણાય ”

આ પ્રમાણે છૂકા મુનિરાજને કહી નમન કરી અમે આગળ ત્યાહ્યા

૧ તેરમા શુદ્ધસ્થાનકે મનના પ્રયોગ અટકી જવ છે કેવળીને ભાવ મન નથી શુદ્ધધ્યાનના પ્રથમ બે પાસામા મન જ કામ કરે છે એના વિરોધ વિરેચન માટે જુઓ ને-૬ યોગ પૂ ૧૭૪-૧૮૨

૨ પચ્ચહેસ્વાક્ષર-અયોગી શુદ્ધસ્થાનનો કાળ પાવ હસ્વ અક્ષર! બરડકાલ બોલીએ તેમા વખત લાગે તેટલો છે તેરમા શુદ્ધસ્થાનકપવવ લેરયા હોય જી યોદમા. શુદ્ધસ્થાનકે લેરવા હોવી નથી -યોદમુ અયોગી શુદ્ધસ્થાનક લેરયારદિત હોય જી

૩ એક ઝપટ-જે સમયે કર્મથી મુક્ત થાય છે તે જ સમયે કમાનમાથી બાહ્ય ફરે તેમ સીધી ઝિંવિએ પ્રાણી શિવાલવમા નય છે હલકી વસ્તુ ઉપર પડોએ તેમ કર્મમારથી મુક્ત આત્મા લોકને અને સ્વભાવે તે જ સમયે-પડોથી જ ન છે-તેટલા માટે ‘અક/ઝપટ’ કહેવામાં આવી છે -અને મોક્ષમા તો અનતો મળ રહેવાનું છે

પ્રકરણ ૧૦ મું.

સહાગમ સાન્નિધ્ય. અકલંક દીક્ષા

૬૭ હા મુનિરાજ પામેથી જરા આગળ ચાલીને અમે બન્ને ઊભા રહ્યા, પછી મને અચ્ચગ્ બોધ (સાચો ઉપદેશ) કરવાની ઇચ્છાથી અકબકે કહ્યું “ભાઈ ઘનવાહન ! આ મુનિમહારાજે અપદ્ધ તાજદોમા જે વાર્તા કરી તેનો અદરનો ભાવાર્થ તારા સમજવામા બરાબર આવ્યો કે ? જે ભાઈ સાબળ ! એ મહાત્માએ મુદ્દાની વાત આપણને કહી સમજાવી છે

સમાર સમુદ્રના પારતુ કારણ મન.

ભવ-સસાનુ કારણ પપુ મન.

સુખ ક્યારે મળે અને કેમ મળે ?

ચિત્ત સાધના કરનાની ખરી ચાવી.

अनेन हि समाख्यात क्लेशनिर्मुक्तमजसा ।

चित्तमेवात्मनो मुख्य, ससारोत्तारकारणम् ॥

તેઓશ્રીએ આપણને જણાવ્યું છે કે કલેશથી મુકાયણ મન સસારસમુદ્રનો શીઘ્ર પાર પામવાનું મુખ્ય કારણ છે, એ મનને કલેશથી મુકાવાનો પ્રસન પપુ લેશવાના પરિપામ વડે જ બની શકે છે બ્યારે એ વિશુદ્ધ લેશ્યાદ્વારા નુદ્ધ અધ્યવસાયો તરફ વલય હ્યારે એ કયેતાથી મુકાય છે અને કલેશથી મુકાય હ્યારે એ સસારને પાર ઉતારવા સમર્થ બને છે વળી એક એટલી જ અગત્યની બીજી વાત પણ તેઓશ્રીએ આપણને કહી જણાવી છે અને તે એ છે કે એ મન શિવ-ગમનતુ સુંદર કારણ છે એટલું જ નહિ પપુ ભવ(સસાર)તુ પણ તે જ કારણ છે એમ મહાત્માઓ કહે છે એતુ કારણ એ છે કે ઉપર જે ઓરડાતુ વર્ણન કરવામા આવ્યું, જે ગર્ભગૃહનો વિસ્તાર બતાવ

વામા આઠ્યો અને જે વાદરાનુ બચ્ચુ બતાવવામા આવ્યુ તે સર્વ પ્રાણીઓના સર્વધર્મા એકસરખા જ છે, બધાને એવા ઓરડા ગર્ભ ગૃહો અને બચ્ચા હોય છે હવે પેલા દાદરામા જે પગથીઆ અગાઉ વર્ણનવામા આવ્યા હતા તે તને યાદ હશે એ વાદરાનુ બચ્ચુ એ પગથીઆ ઉપર ચઢે છે અને તે તેનુ ચઢવુ અનેક પ્રકારના ભવ સસારનુ કારણ થાય છે જે પગથીઆ ઉપર ચઢીને એ ઠેકઠા મારે છે તેની બાજુમા જે દુકાન હોય ત્યાં તેને (પ્રાણીને) જનાવુ બને છે, એ વાનરબચ્ચુ પ્રાણીને જાદી બાજુની દુકાનપર લઈ જાય છે”

મેં પૂછ્યું “ભાઈ અકનક! તારી વાત સમજાવી નહિ તુ જે કહે છે તેનો અદરનો અર્થ શો છે?”

અકનકે જવાબ આપતા કહ્યું “ભાઈ ઘનવાહન! સામળ લેશ્યા “અને તેના અધ્યવસાય તો તારા સમજવામા અગાઉ આવ્યા છે “જે લેશ્યાના અધ્યવસાયસ્થાનમા મરણુસમયે પ્રાણીનુ ચિત્ત હોય છે, તેજ લેશ્યાના અધ્યવસાયસ્થાનમા અન્ય ભવમા પ્રાણી ઉત્પન્ન થાય છે” ચિત્ત અસખ્ય અધ્યવસાયોમા વર્તેતુ હોય છે અને તેથી “તે ચિત્રવિચિત્ર પ્રકારની યોનિઓરૂપ સસારનુ કારણ બને છે, અનેક “અધ્યવસાયોને અનુરૂપ સ્થાનમા લઈ જાય છે અને તેથી તે સસારનુ “પણુ કારણ છે ભાઈ ઘનવાહન! જો એ ચિત્ત દોષથી ભરેલા રથા “નોમા વર્તેતુ હોય છે તો તે સસારનુ કારણ બને છે અને જો તે “જાતે નિર્દોષ સ્થાનમા વર્તેતુ હોય છે તો તે જ મન મોક્ષનુ કારણ “બને છે “એ ચિત્ત તારૂં ખરેખરૂં અતર ધન છે, એના ઉપર ધર્મ “અને અધર્મ બંને આધાર રાખે છે, એના ઉપર સુખદુઃખનો “આધાર રહે છે-માટે એ ચિત્તરૂપ સુદર રત્નનું સારી રીતે રક્ષણ “કર, જીવમા અને ભાવચિત્તમા પરસ્પર કાંઈ તફાવત નથી, તેટલા “માટે જે પ્રાણી ભાવચિત્તનુ રક્ષણ કરે છે, તેને જરાબર જાળવે છે “તે વાસ્તવિક રીતે પોતાના આત્માનુ રક્ષણ કરે છે, આત્માને જ “જવે છે ત્યાં સુધી એ ચિત્ત જોગની લાલસાએ વસ્તુઓ કે ધન

૧ અહીં પ્રાણીઓ એટલે સહી પર્વેદિયની સુખ્યત્વે વ્યાખ્યા આવે છે

૨ વ્યવહારમા કહેવાય છે કે અતે ચા મતિ સા મતિ-મરણુ વખતે જેવી પ્રજ્ઞા તેવી મતિ આ હજીકલ કેવા પ્રકારની છે તે અવ સ્ફુટ થાય છે

૩ અહીંથી મૂળ શ્લોક નીચે ગોટમા આપ્યા છે

“ મેળવવા માટે જ્યાં જ્યાં દોડાદોડ કર્યા કરે ત્યાં સુધી તને સુખની
“ ગંધ પણ કેમ આવી શકે ?

“ જ્યારે એ ચિત્ત બહારનો સર્વ પ્રકારનો ભ્રમ છોડી દઇને
“ તદ્દન સ્પૃહા-ઇચ્છા-આત્મા વગરનું થાય અને જ્યારે એ આત્મામાં
“ સ્થિર થાય ત્યારે તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ૧

“ કોઇ ભક્તિ કરે કે સ્તુતિ કરે અથવા કોઇ કોપ કરે કે નિંદા
“ કરે તે સર્વ ઉપર જ્યારે એકસરખી વૃત્તિ રહે-સર્વ ઉપર ચિત્તમાં
“ સમ ભાવ થાય ત્યારે તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ૨

“ પોતાના સગા હોય કે સબંધી હોય અથવા દુશ્મન હોય કે
“ નુકસાન કરનાર હોય તે સર્વ ઉપર ચિત્તમાં તુલ્ય ભાવ થાય-એક
“ પર રાગ કે બીજા પર દ્વેષ ન થાય ત્યારે તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત
“ થાય. ૩

“ પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયો સારા હોય કે ખરાબ હોય, સુખ આપ
“ નાર હોય કે દુઃખ આપનાર હોય તે સર્વના ઉપર એકાકાર વૃત્તિ
“ ચિત્તમાં વાય, કોઇ વિષય ઉપર પ્રેમ કે તિરસ્કાર ન થાય ત્યારે
“ તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ૪

“ એક માણસ આવીને ગોશ્વચ્છનનો લેપ જરી જાય અને એક
“ માણસ આવીને રૂસીથી છેદ કરી જાય તે બન્ને ઉપર જરા પણ-
“ તફાવત વગરની સરખી વૃત્તિ રહે એવી મનની સ્થિરતા થાય ત્યારે
“ તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ૫

“ સામાનિક સર્વ પદાર્થો પાપી જેવા છે, તાજ ચિત્તરૂપી કમળ
“ એમાં લેપાય નહિ એવી એની વૃત્તિ થાય, એમાંથી ઉગેલ છતાં
“ એની નજીક રહે પણ એને લાગે નહિ એવી સ્થિરતા ચિત્તમાં આવે
“ ત્યારે તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ૬

પ્રચલ યુવાવસ્થાના જોરમાં ઝળઝળાયમાન વતુ લાવણ્ય અને
“ સુંદર મુખસુરતીવાળી લલિત લલનાઓને જોવા છતાં મનની અ
“ દર જરા પણ વિકાર ન થાય એવું સુંદર ચિત્ત તાજ થાય ત્યારે
“ તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ૭

“ અત્યંત (આત્મ) સત્વ ધારણ કરીને ચિત્ત જ્યારે ‘અર્થ’
“ અને ‘કામ’સેવનાથી વિરક્ત થાય અને ‘ધર્મ’માં આસક્ત થાય
“ ત્યારે તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ૮

“ જ્યારે રાજસી અને તામસી પ્રકૃતિથી મન મુકાઇ જાય અને

“સ્થિર સમુદ્રની જેમ છાળા કે મોજ વગરનું બની તે તફન તાત-
“સાત્તિક થઈ બાથ ત્યારે તને પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય. ૮.

“મૈત્રી, કારકુણ, માધ્યસ્થ અને પ્રમોદ ભાવનાયુક્ત થઈ ત્યારે
“ચિત્તને મોક્ષ મેળવવામાં એક તાન લાગે ત્યારે તને પરમ સુખ
“પ્રાપ્ત થાય. ૧૦

“ભાઈ ધનવાહન! સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે આ દુનિયામાં પ્રા-
“ણીને ચિત્તને છોડીને બીજે એક પપુ ઉપાય સિદ્ધ થયો નથી, તથા
“જગતમાં સુખ પ્રાપ્ત કરવાનો એ જ સિદ્ધ ઉપાય છે.”

ધનવાહનની આઠ નરમ પડી.

પૂર્વ વાર્તાનું સ્મરણ આરંભુ.

અગૃહીતસકેતા ! અકલકના એવા નુંદર વચનામૃતો સામળીને
કુ જરા આહ્વાદ પામ્યો અને પછી એ નારા મિત્ર અઠતકે દશાત
૩૫ મુદ્ગરવડે ભારી આકરી કમપદ્ધતિને કાપી નાખી-તોડી નાખી

૧ આ ચાર તપ્તિ બાવનાઓ છે મૈત્રીમાં સર્વ પ્રમાણ તરફ બહુભાવ છે
કારકુણમાં કુ ખી તરફ દયા છે માધ્યસ્થમાં પાપી તરફ મધ્યસ્થતાનું છે અને પ્ર-
મોદમાં હુબની છુટ છે અન્યથા એ પર વિસ્તારથી લેખ લખ્યો છે જુઓ અ-
૬૬૫૬મ પા. ૨૪-૪૦ (તુ આ) અને જોત ૬ ચોગ પૃષ્ઠ ૧૨-૧૪

૨ ચિત્તસાધનામાં આ સ્થોક વારંવાર વિચારવા લાયક છે, કહે કરવા
ચોગ્ય છે, તેથી નીચે આપ્યા છે —

રક્ષેદ ચિત્તસદગ્ધ તસ્માદન્તધન પરમ્ । ધર્માધર્મ સુખ દુઃખ યન્ન સર્વં પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥
જીવાશ્ચ ભાવચિત્તાશ્ચ નાસ્તિ મેદ પરસ્પરમ્ । આત્માડ્ઠો રક્ષિતસ્તેન ચિત્ત યનેહ રક્ષિતમ્ ॥
અયાર્થ ભોગલોભ્યેન યાચન્નાવતિ સર્વતઃ । ચિત્ત ક્રુતસ્ત્યસ્તે તાવત્સુલ્લગ્ધોડપિ વિચિત્ ॥
યદેદ નિ સ્પૃહ મૂળા પરિલગ્ન્ય મહિષ્રમમ્ । સ્થિરં સમ્પત્સ્યતે ચિત્ત તદા તે પરમ સુખમ્ ॥૧॥
મષ્ટેત્સોગરિ વોપાધે નિ દાકતરિ ચોસ્થિતે । યદા સમ મવેચિત તદા તે પરમ સુખમ્ ॥૨॥
સ્વજન સહસમ્પદે રિપુવર્ગડપકારિણિ । સ્વાતુલ્ય તે યદા ચિત્ત તદા તે પરમ સુખમ્ ॥૩॥
શબ્દાદિવિપયપ્રાપ્તે મુન્દરેડમુન્દરેડપિ ચ । ઇશ્વારં યદા ચિત્ત તદા તે પરમ સુખમ્ ॥૪॥
ગોરીયચ દનાલેપિવાલીચ્છેદકયોયદા । અમિષ્ઠચિત્તશ્ચિત્તિ સ્થાતદા તે પરમ સુખમ્ ॥૫॥
સાસારિકપદાર્થપુ જલકલ્પેષુ તં યદા । અઞ્ચિષ્ટ ચિત્તપદ્ય સ્થાતદા તે પરમ સુખમ્ ॥૬॥
દષ્ટપૂહામલાવશ્યચ પુરાજ્ઞેષુ ચોયિતામ્ । નિર્વિકારં યદા ચિત્ત તદા તે પરમ સુખમ્ ॥૭॥
યદા સત્ત્વેકસારવાદર્થકામપરાશુખમ્ । ધર્મ રત મવેચિત તદા તે પરમ સુખમ્ ॥૮॥
રજસમોવિનિમુક્ત સ્થિમિતોદયિતપિમમ્ । નિષ્કલોલ યદા ચિત્ત તદા તે પરમ સુખમ્ ॥૯॥
મંત્રીવાણ્યમાધ્યસ્થપ્રમોદોદામભાવનમ્ । યદા મોક્ષેક્તાન તત્તદા તે પરમ સુખમ્ ॥૧૦॥

આથી મોટી કર્મસ્થિતિને ઝાળગીને બાકી રહેલી નાની કર્મસ્થિતિ પાસે હુ આવી પહોંચ્યો આ નાની કર્મની સ્થિતિ જલ્દી તોડી ગયાય તેવી છે,^૧ જો તુ યાદ કર

{ વામદેવના પ્રસ્તાવમા બુધસૂરિએ જે વાત કરી હતી તે તારા ધ્યાનમા હશે તુ તે યાદ કરીશ તો તને આ વાર્તા પૂર્વકયા સ્મરણ બરાબર સમજાઈ જશે (અગૃહીતમન્દેતાએ એ વાર્તા જરા સ્મરણમા લઈ આવવાતુ અને તે માટે ફરીવાર યાદ આપવાતુ કહેતા સસારીજીવે કહેવા માણ્યુ) જો તુ યાદ કર બુધસૂરિએ જે વખતે પોતાનો હેવાવ કહેવા માણ્યો હતો, તે વખતે તેમણે જણાવ્યુ હતુ કે તેમનો પુત્ર વિચાર મુગાફરી કરવા અને પરદેશ દેશદેશાવર જોવા સાડ ગયો હતો^૨ એ વિચાર નામનો બુધસૂરિનો પુત્ર અનેક દેશોમા ફરીને બનચકતુ બાગિનીથી નિરીક્ષણ કરીને માર્ગાનુમાગિતાને સાથે લઈને ઘણે વખતે પાછો ફર્યો હતો, તેણે એકાંતમા બુધસૂરિ પાસે સર્વ હકીકત નિવેદન કરી હતી જેણે તે વખતે જાણુવ્યુ હતુ કે મહાબળવાન મોહ

૧ કર્મઅધિ-દેરક કર્મની મોટી સ્થિતિ હોય છે મોહનીય કર્મની સિત્તેર કોડાકોડિ સામરોપમની વિગેરે એમા આયુષ્ય સિવાય બાકીના સાતે કર્મની સ્થિતિ એક કોડાકોડિ સામરોપમથી કાઢક ચૂન કરે છે એને યથામત્તુનિકરણ કહેવામા આવે છે એનાપર અમાક વિસ્તારથી નોંઠ લખી છે બુદ્ધો પૃ ૮૬-૮૮ આનાથી આગળ ચાલે ત્યારે અધિભેદ થાય છે તે હવે પછી જણાવે ઉપર જણાવેલી નોંઠ વાંચી જવા ખાસ બલામણુ છે એથી આ હકીકત સ્પષ્ટ જણાશે

૨ વામદેવ બુધસૂરિ પાસમા પ્રસ્તાવના પાત્રેતુ લીસ્ટ જુઓ એટલે આ નામોનો પરિચય તાને થઈ જશે

૩ શુભવિપાક અને નિજસાધુતાનો પુત્ર બુધ બુધ અને ધિરાનાનો પુત્ર વિચાર જુઓ પૃ ૧૨૮૪ મા આપેલ પત્રક

૪ વિવેક પર્વતના અગ્રમત્તશિખર ઉપર જૈનપુર જતાવે છે તે વખતે સ્વયમ્ભુજટને માર પડતા જોવાય છે અ પ. પ્ર ૧૯ (પૃ ૧૩૦૦) તે જોવા માસી સાથે વિચાર નય છે ચારિત્રરાજ પોતાનુ લરકર વપાસે છે મન પોતાના બળના સબધમા સદ્બોધમની સાથે વિચાર ચલાવે છે (પૃ ૧૩૦૫) ફતને મોકલી સદેશો કહેવરાવે છે ઉવટ ચારિત્રરાજ અને મોહરાયનુ યુદ્ધ થાય છે (પૃ ૧૩૧૬-૧૭) જેમા ચારિત્રરાજ પેરાહ નય છે આ સવ વાત બુધધિતાની પાસે વિચાર નામનો તેમનો પુત્ર કહી સમજાવે છે મોહરાય અને આ ચિત્રરાજના યુદ્ધનો હેવાલ પાસમા પ્રસ્તાવમા પ્રકરણ ૧૯ મા છે પૃ ૧૩૧૮ રહેલી વાતથી આગળ વાર્તા અહીં ચાલશે

રાય અને તેની સેના સાથે લડતા ચારિત્રરાજ (એ બન્ને) વચ્ચે યુદ્ધ થતુ તેણે જોયુ હતુ વળી તેણે જાણ્યુ હતુ કે મોહરાયે તે વખતે ચારિત્રરાજપર જીત મેળવી હતી અને તેને ઘેરીને અભિમાનમાં મોહરાય ઊભો હતો. છેવટે વિચારે યુધપિતાને જ પુણ્ય હતુ કે એવી રીતે ચારિત્રરાજને ઘેરાયલી સ્થિતિમાં જોઈને અને તેની ચોતરફ અભિમાની મોહરાયનુ બળવાન લરકર ફરી વળેયુ દેખીને તે પિતા પાસે પાછો ફર્યો હતો. (૫ ૧૩૧૭)

આટલી વાત સાંભળતા સર્વ પૂર્વે સાંભળેલી વાત વિગતસાથે અગૃહીતસંકેતાને યાદ આવી ગઈ અને તેણીએ જણાવ્યુ કે 'બરાબર છે ! એ સર્વ વાત અગાઉ તેં ઘ્રાણુ (નાસિકા) ના દોષ બતાવતી વખતે જણાવી હતી હવે મને એ સર્વ વાર્તા બરાબર યાદ આવી ગઈ છે હવે એ વાર્તા સાથે આગળ ચલાવ'

સસારીજીવે તેને આવી રીતે બગૃત કર્યા પછી પોતાની વાર્તા આગળ ચલાવી }

ચારિત્ર મોહની કથા ચાલુ.

સદ્બોધ સાથે કરેલો મત્ર.

સદાગમ પ્રેમજુ માટે નિર્ણય.

અનત કાળથી ચિત્તવૃત્તિ અટવીમાં ચારિત્રરાજનુ આપ્તુ લરકર ચારે તરફથી ઘેરાઈ ગયુ હતુ તે વાત તારા લક્ષમાં આવી ગઈ હવે અકલકની પાસે ઊભો ઊભો હુ તેની વાત સાંભળતો હતો તે વખતે જે બનાવ બ થો તે તું બરાબર ધ્યાન રાખીને સાંભળ' પોતાના આખા લરકરને ઘેરાઈ જવાને અંગે દીલગીરિમાં પડી ગયેલું જોઈ સદ્બોધમત્રીશ્વર રાજરાજેશ્વર ચારિત્રરાયને ઉદ્દેશીને બોલ્યો "દેવ ! આપણે આ બાબતમાં હવે વધારે વખત દીલગીર થવાની જરૂર નથી, કારણ કે આપણા મનોરથવૃક્ષોને યુધ્ધો આવતા દેખાય છે માટે તે હવે ફળીભૂત થશે એમ જણાય છે હકીકત એમ છે કે આ મહા પ્રભાવશાળી સસારીજીવ જ્યાં મુઠ્ઠી આપણને ઝાળખતો નથી ત્યાં મુઠ્ઠી જ આપણને દુર્મન તરફની સર્વ પીડાઓ છે, જેવો તે આપણુ રૂપ બદલશે, આપણને ઝાળખશે તેવો જ તે આપણને સતોષ આપશે અને આપણે તે જ વખતે આપણુ

૧ છવતના અગલના બનાવો વાતો સાંભળતા બની નય છે આપ્તુ પરિવર્તન થઈ નય છે-એ ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે

શત્રુ (મોહરાય)ના આખા લશ્કરનો નાશ કરવા શક્તિમાન યશુ આપણો મહાપ્રભુ એ સસારીજીવ છે અત્યારે આ અટવીમા ઉન્નવ જતા આગળ વધવામા સલાહ છે, એમા અગાઉ જે મોટું તામસ (અધાર) વ્યાપી રહેલું હતું તે ઓછું થતું જણાય છે-એટલા ઉપરથી મને એમ લાગે છે કે આપણો એ મોટો શેઠ (સસારીજીવ) આપણને વધારે સારી રીતે જાણે પીછાને એવી સ્થિતિમા આવતો જાય છે એની ચિત્તવૃત્તિમા રહેલા અધકારમા આપણે એટલા બધા દબાઈ ગયા હતા કે તેણે અત્યાર સુધી આપણને જોયા જ નથી, પણ હવે એ અધકાર ઓછો થતો જાય છે અને કાંઈક ઉન્નવવતા થતી જાય છે, તો હવે સસારીજીવ આપણુ દર્શન જરૂર કરશે, આપણને બરાબર જોશે એમ લાગે છે આ પ્રમાણે હકીકત છે તો મારો એવો મત થાય છે કે આપણા મહાન રાજા કર્મપરિણામને પૂછીને એ સસારીજીવ પાસે આપણે કોઈ આપણા મુદ્દામ માપુસને મોકલવો આપણો ગયેલો માણસ સસારીજીવ પાસે જઈને જો તેને અનુકૂળ બનાવે તો કેટલોક વખત ગયા પછી એના મનમા આપણને જોવાની લાલસા જરૂર ઉત્પન્ન થશે”

સદ્બોધમત્રીશ્વરની આવી સલાહ અને ઉપર જણાવેલા વિચારો સાંભળીને ચારિત્રરાજ બોલ્યા “ભાઈ! તે વાત ઘણી સારી કરી અને મત આપ્યો તે મને બહુ ઠીક જણાય છે હવે આ પ્રસંગે સસારીજીવ પાસે મોકલવા યોગ્ય આપણો કયો માણસ છે તે પણ તું જણાવ એટલે તે સમ્બધમા તજવીજ થાય”

સદ્બોધમત્રીએ જવાબ આપ્યો “દેવ! મારા વિચાર પ્રમાણે તો આ સદાગમ ત્વા મોકલવા યોગ્ય છે જ્યારે સસારીજીવને આ સદાગમ સાથે ઘણી વાર પરિચય થશે ત્યારે તેનામા આપણા દર્શનની મજબૂત ઇચ્છા ઉત્પન્ન થશે ત્યાર પછી મહારાજા કર્મપરિણામ આપણને તેની સાથે ઓળખાણ કરાવશે તે વખતે આપણે શત્રુનો ઘાત કરવા શક્તિમાન યશુ”

સદ્બોધ મત્રીએ જે હકીકત કહી અને સલાહ આપી તે સર્વ ચારિત્રરાજે સ્વીકારી અને સદાગમને મારી પાસે આવવા તૈયાર થવાનો

સદાગમ આગમન

અને

જ્ઞાનસવરણની અતરલીનતા.

હવે મહામોહ રાજ્યએ તો અજાઉથી જ પોતાના સબધી 'જ્ઞાન-સવરણ' નામના બળવાન રાજ્યને મારી પાસે મોકલી આપ્યો હતો એ રાજ્યએ આવીને ચારિત્રરાજની આખી સેનાને પકડા પાછળ નાખી દીધી હતી અને એ વારવાર મહામોહના આખા ઘરકરનું પોપણ કપાઈ કરતો હતો. આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી એ જ્ઞાનસવરણ રાજના ભેરથી મહામોહ રાજના ઘરકરને બચના સર્વ કારણો નાશ પામી ગયા હતા અને તેના બળથી સર્વે નિશ્ચિત થઈને આનંદમાં રહેતા હતા તે આએ ચારિત્રરાજની સેનાને હકાની દીધી હતી તેનું કારણ આ જ્ઞાનસવરણ રાજનું ભેર જ હતું અને અભારે રાનું પાછો પાડી દઈને તેઓ મોજ કરતા હતા હવે સદાગમને જેવો તે જ્ઞાનસવરણ રાજ્યએ મારી પાસે આવતો જોયો કે તે તો અદર ધૂપાઈ જઈ ભરાઈ બેઠો અને અતરમાં જ્યાં ત્યાં ગોઠવાઈ ગયો.^૧

સદાગમ સામર્થ્ય કથન.

વ્યવહારથી તેનો આદર.

અક્લકે દીધેલી દીક્ષા.

આ પ્રમાણે આતર રાજ્યમાં હકીકત બનતી હતી તે વખતે નજીકમાં ધ્યાનારૂઢ થયેલા સર્વ મુનિઓના ગુરૂપાસે અક્લક ગયો, તે મને પાદવદન કર્યું અને તે વખતે હું પણ તેની સાથે ગુરૂ પાસે ગયો. એ ગુરૂમહારાજ કૌવિદ્યાચાર્યનો ન્યારે ધ્યાનયોગ પૂરો થયો ત્યારે તેમણે 'ધર્મલાભ' આપ્યો અને અક્લક સાથે તેમણે વાતચીત કરવા માડી અક્લકે કેટલાક સવાલો પૂછ્યા જેના ગુરૂમહારાજે ઉત્તર આપ્યા અને ગુરૂમહારાજે ધર્મદેશના પણ કરવા માડી તે વખતે તે મની બાળુમાં મેં પેલા મહાત્મા સદાગમને જોયા

૧ જ્ઞાનસવરણ જ્ઞાનાવસ્થા કર્મ મોહરાય મોટા રાજ પાસે ખીલ સાત રાજ્યો વર્ણવવામાં આવ્યા હતા જુઓ પ્રસ્તાવ ૪ પ્ર ૧૮ (૫ ૮૮૮) એમાં એક રાજ જ્ઞાનસવરણ હતો તે રાજ જ્ઞાનનો અવરાય કરે છે, આત્માના જ્ઞાન ગુણની સામે આવરણ નાખે છે અને વસ્તુનું સત્ય જ્ઞાન થવા દેતો નથી

૨ સસારીશ્વર પોતાની વાર્તા અગૃહીતસકેતા પાસે કહે છે

અહીંથી જ તે વખતે પૂછ્યું કે 'એ સદા ભમ કોણ છે ?' એના
 જવાબમાં જઈએ મને જણાયું કે "ભાઈ ઘનવાહન !' એ મહાત્મા
 સદાગમ સાધુ પુરોને પણ આરાધના કરવા યોગ્ય છે એ સદાગમ
 મહાત્મા જે હુકમ દરમ્યાને તેને વિનયપૂર્વક આ સર્વ સાધુઓ ઉપાડી
 જે છે અને એ સદા ભમની મહત્તા શી છે તે શુરમહારાજ બાપુ સારી
 રીતે બોલે છે એ સદા ભમ ધર્મ અને અધર્મનું બરાબર વિવેચન કર
 નાર હોવાથી તે તને ઘણું હિત કરનાર છે, માટે યોગ્ય ઉપદેશ મેળ
 વવા ખાતર તારે એની ઝોળખાપુ કરવી જરૂરી છે અને પોતાને, આ
 મર્વ સાધુઓને અને શુરમહારાજ (કોવિદાચાર્ય)ને જે સ્થાન થયેલું છે,
 વસ્તુસ્વરૂપ સમજાયું છે, તે સર્વ આ સદાગમમહાત્મા પાસેથી જ
 મળેલું છે આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી આ કોવિદાચાર્ય એ હિતમરી
 સદા ભમ સાથે તારો સબંધ સારી રીતે જોડી આપશે એની સાથે
 તારો સબંધ જોડશે એટલે પછી તારા પોતાના આત્માને લાભ ક્યા છે
 અને નુકસાન ક્યા છે, હિત અહિત કેમ ક્યાથી અને શા માટે થાય છે
 એ સર્વ તું અનુક્રમે બાંધી સકીશ, માટે તું એ સદાગમનો આશ્રય કર "

મારા નિત્યના આમ્રહથી અને કાંઈક અતરસાત્માના સંતોષથી પણ
 વિશેષ કરીને મારા નિત્યને રાજ કરવા મેં તે વખતે સદાગમને આ
 દર્શો, સદાગમ સાથે સબંધ જોડ્યો. સદાગમના ડેટલાક ગુણો તે વખતે
 મને કોવિદસુરિએ બતાવ્યા અને તેનું વિજ્ઞાન પણ દર્શાવ્યું, પણ મને
 તે ઉપર બરાબર મજા થઈ નહિ માત્ર અકલ્પકના આમ્રહથી અને
 તેને ખુશી કરવા સારું કું નૈલવદન કરું, સાધુઓને દાન આપુ અને
 જોવા જોવા કાંઈ કરું, પણ મારા અતરમા બિલકુલ ભાવ ઉત્પન્ન થયેલા
 ન હતા ભાવશૂન્ય ચિત્તે ઉપર ઉપરથી આ સર્વ કાંઈ કું તે વખતે
 કરવા લાગ્યો વળી અકલ્પકના કહેવાથી કું 'નવકાર' વિગેરેના પાઠ
 પણ કરવા લાગ્યો એ સર્વ કાંઈમા મારું મન ન હોતું, પણ અકલ્પ
 કના અપુરોધથી સર્વ કરતો હતો.^૧

ત્યાર પછી માતપિતાની રત્ન લઈને મા જ શુર કો
 વિદાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી અને શુર, અન્ય સ્થળે
 વિહાર કર્યા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

મહામોહ અને મહાપરિગ્રહ.

હ્યોધ મત્રીની સલાહથી સદાગમને મારી પાસે (સંસારીજીવ પાસે-તે વખતના ઘનવાહન પાસે) મોકલવાનો આરિત્રરાજે ઠરાવ કર્યો અને તે પ્રમાણે સદાગમ મારી પાસે આવ્યો અને મેં તેનો આશ્રય કર્યો અકલકના કહેવાથી ઉપર ઉપરથી મન વગર મેં કેટલાક સારા કાર્યો કર્યા અને ગુણો સ્વીકાર્યા હવે તે વખતે મહામોહરાજના સૈન્યમાં શી હકીકત બની તે તને કહી સમજાવું.

મહામોહરાજની સલામત ખજાણાટ.

સદાગમનાં સદાગમને જીતવાનો આગ્રહ.

મહામોહ અને પરિગ્રહનું પ્રયાણ.

ન્યારે 'રાગકેસરિના મત્રીના બાણવામાં આવ્યું કે જ્ઞાનસવરણ રાજ સદાગમના ભયમાં આવી પડ્યો છે ત્યારે તેણે મહારાજ મહામોહને કહ્યું “મહારાજ! અત્યાર મુખી જ્ઞાનસવરણ રાજને કોઈ પણ પ્રકારનો ત્રાસ કે ભય થતો ન હોતો તેથી આપણે સર્વે નિશ્ચિત થઈને બેઠા હતા, પરંતુ દેવ! હાલમાં પેલો સદાગમ સસારીજીવ પાસે જઈને

૧ રાગકેસરિ-મહામોહનો પુત્ર અને મત્રી જાતે રાજસત્તા પણ ધારણ કરે છે કારણ મોહરાજ ઘણા ધરડા થયા છે એના વર્ણન માટે જુઓ અ ૪ પ્ર ૧૩ (૫ ૮૬૩) એ રાગકેસરિના મત્રી વિષયાભિલાષ છે એના વર્ણન માટે જુઓ અ ૪ પ્ર ૧૭ (૫ ૮૮૩ થી ૮૮૬)

‘ જીમૂતરાજ ભરણુ.

ઘનવાહનને રાજ્ય,

અને પરિગ્રહાસક્તિ.

હવે તે વખતે મારા પિતાશ્રી જીમૂતરાજ ભરણુ પામ્યા તે વખતે મારા ભાયાતો મરી અને સેનાપતિએ અને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો, મારા સર્વ સામંત રાજાઓએ મારી આજ્ઞા સ્વીકારી, મારા શત્રુઓ મારા નેહર યથા ગયા અને અનેક વિભૂતિઓથી ભરેલું રાજ્ય મને તે વખતે પ્રાપ્ત થયું અને આણુ સુદર રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું અને મારી આજ્ઞા આરે તરફ વિસ્તરી તેણે વાસ્તવિક આતર કારણુ મારી સાથેના પુણ્યોદય મિત્ર હતો, પરંતુ મહામોહના એકમા મગ્ન યથેલા મેં તેને તે વખતે બરાબર ઓળખ્યો નહિ અને એ બધો પ્રતાપ પરિગ્રહમિત્રનો નાશ્યો.

નણની જૂદી જૂદી શિક્ષા.

સરભાવવા ચોખ્ખા જીરન પ્રસંગો.

માનસિક પરિવર્તન વખતે સ્થિતિઓ.

સદાગમની શિક્ષા.

હવે તે વખતે શરીર, વિષયો, રાજ્ય અને ચિત્રવિચિત્ર પ્રકારની વિભૂતિઓ (દોહત-સપત્તિ) જે પૌદ્ગલિક (material) પદાર્થો હતા તે સર્વ ઉપર ચિત્તનું ખેંચાણુ થયા કરતું હતું સદાગમ તે વખતે મને તે સર્વ વસ્તુઓના સખધમા કહેતો હતો કે “ભાઈ ઘનવાહન! એ સર્વ વસ્તુઓ-શરીર વિષય રાજ્ય અને વિભૂતિઓ-ક્ષણભંગુર છે, યોગે વખત ટકનારી છે, હું ખપી ભરપૂર છે, મધીન છે, તારા સ્વભાવથી વિપરીત છે, બહાર સચાર કરનારી છે-માટે હે ભાઈ! તું એના ઉપર મૂર્છા કર નહિ, કર નહિ!! તારો આત્મા જ્ઞાન દર્શન સદ્વીર્ય અને આનંદથી ભરપૂર છે, તે આનંદ સ્થિર છે, ચોખ્ખો છે, સ્વાભાવિક છે અને આતર સચાર કરનાર છે, માટે હે નરોત્તમ! તારે એના તરફ ખેંચાણુ કરવું ચો ય છે, જેથી નિરતરના આનંદનું સ્થાન નિર્વૃત્તિને તું પામી જા.”

•

મહામોહની શિક્ષા.

મહામોહ મને તે જ વખતે જણાવતો હતો કે એ મારું રાજ્ય, એ મારી સપત્તિઓ, એ મારું શરીર અને મારા શબ્દ વિગેરે ઇદ્રિ

યના ભોગો છે તે અને બીજી પણ ઝોવી ઝોવી વસ્તુઓ છે તે સર્વ સ્થિર છે, મુખથી ભરપૂર છે, સુદર છે, નિર્મળ છે, હિત કરનારી છે અને ઉત્તમ છે વળી મને તે ઉપદેશ આપતો હતો કે જીવ નથી, દેવ નથી, મોક્ષ નથી, પુનર્લવ નથી, પુણ્ય નથી, પાપ નથી, આ જગત માત્ર પચ બૂત(પૃથ્વી, પાણી, તેજ, વાયુ અને આકાશ)મય છે, માટે બાઈ ધનવાહન' જ્યાં મુઘી આ શરીર છે ત્યાં મુઘી તારી ઇચ્છા મુજબ ખા, પી અને આનંદ કર, દિવસ અને રાત બીજી પચાત મૂકી દઇ તુ ભોગ ભોગવ અને સુદર ભોગો ભોગવીને તારી જાતને રાજી કર, મનોહર નેત્રોવાળી લલિત લલનાઓને સત્કાર કર, તેની સાથે યથેષ્ટ મુખ ભોગવ જેવો મૂઠ પુરૂષ તને સમજાવે છે તેને અનુસરીશ નહિ”

પરિગ્રહની શિક્ષા.

તેજ વખતે પરિગ્રહ મને કહેવા લાગ્યો “ભાઈ ધનવાહન' મોટું સઘરી રાખ, અનાજના કોઠારો ભર, રત્નોને તીલ્લેરીમા રાખ, દાગિના એકઠા કર, ઘરો બધાવ, મિલકતો ખરીદ કર અને આરે તરફ માલમિલકત વધારી મૂક, એને માટે બને તેટલો પ્રયત્ન કર-જે પ્રાણી મળેલા પૈસાનું સાગી રીતે રક્ષણ કરે છે, નહિ મળેલા પૈસા માટે પ્રયત્ન કરે છે અને જેને કદિ સતોષ થઇ જતો નથી, તેને જ ખરેખર સાચું મુખ મળે છે.

જ્ઞાનસવરણના તાબામા.

મહાપરિગ્રહના હુકમમા.

સદાગમની સામી દિશામા.

સદાગમ મહામોહ અને પરિગ્રહના આવા જૂદા જૂદા પ્રકારના વાક્યો સાંભળીને મારા મનમા ગભરાટ થઇ ગયો, માફ મન ડોળાઇ ગયું અને શુ કરતું તેની મુજ ન પડવા લાગી હવે તે વખતે વળી એક બનાવ બન્યો તે સાંભળ જ્ઞાનસવરણ રાજા જે મારાથી દૂર ખસી ગયો હતો તેને મહામોહની હાજરીથી પાછું જોર આવ્યું અને તેથી બીજા છોડી દઇને તે પાછો મારી પાસે આવ્યો અને રીતસર અદર ગોઠવાઇ ગયો આથી ઉપર જે ઘણું સુદર વાક્ય સદાગમે કહ્યું તેનો અર્થ મારા સમજવામા આવ્યો નહિ અને માફ મન તેથી રીઝ્યું નહિ, વળી તે જ વખતે મહામોહ અને મહાપરિગ્રહે જે કથન કર્યું તેનો પ્રથમથી જ અત્યંત સસ્કાર હોવાથી મારા મન ઉપર સચોટ

લાગી ગયું, તેમની બાબતમાં માત્ર ચિત્ત ચોટ્યું અને તેમની વાત મારા હૃદયમાં ગમી ગઈ એટલે મેં તો દેવપૂજા, ગુરુવદન, નમસ્કારનો પાઠ વિગેરે સર્વ ધર્મક્રિયાના માર્ગો છોડી દીધા અને હું ભોગમાં આસકત થઈ ગયો. આથી સાધુઓને દાન આપતો હતો તે અટકાવી દઈને તેમજ અન્ય મુશ્કેતોમાં લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કરતો તે બધ કરીને પૈસા એકઠા કરવા લાગ્યો અને વધારે વધારે પૈસા એકઠા કરવા માટે લોકો ઉપર નવા નવા ભારે કર નાખવા લાગ્યો, મારી રૈયત કરના બોલ તો કચરાવા લાગી સર્વ સામાનિક બાબતોમાં બહુ ગાઢ મૂર્છા ત્યાર પછી થવા અને વધવા લાગી મોહુરાજ પોતાનું બેર બરાબર બતાવવા લાગ્યો સદાગમ તરફ મને બીલકુલ રૂચિ જ રહી નહિ પરિગ્રહની અસરથી મને તો બધી વાતે ઓછું જ પડવા માંડ્યું, ગમે તેટલું મળે પણ મારી ઇચ્છા પૂરી જ યાય નહિ, વધારે મળે તેમ તેથી પણ વધારે મેળવવાની ઇચ્છા થયા કરે અને એવી રીતે ઘણું ધન મળે તો પણ આગળને આગળ વધારે ધન મેળવવાની ઇચ્છા થયા જ કરે મારી આતર સ્થિતિ આવા પ્રકારની બોધને સદાગમ મારાથી દૂર ચાલ્યો ગયો અને મહામોહ અને પરિગ્રહ મારા આતર રાજ્યના માલિક થઈ ગયા, તેઓની હોંસ પૂરી થઈ તેથી તે બને ઘણા રાજ થયા, સતોષ પામ્યા.

અકલક અને આચાર્યનું આગમન.

મારો મિત્ર અકલક દીક્ષા લઈને આચાર્ય સાથે અન્ય અન્ય દેશોમાં વિહાર કરતો એકદા આચાર્ય સાથે મારે નગરે આવી ચઢ્યો અને કોઈ સાધુઓને વદન કરવા જવું ગમતું નહોતું પણ અકલક સાથે ઘણા વખતનો શ્રેષ્ઠ હતો તેના દાક્ષિણ્યથી ત્યાં ગયો અને અને અકલકને અને સાથે તેના ગુરુમહારાજ શ્રીકોવિદ્યાચાર્ય તથા અન્ય સર્વ મુનિવર્યાને નમસ્કાર કર્યા હવે હકીકત એમ બની કે કોવિદ્યાચાર્ય જ્ઞાનબળથી માત્ર આપુ ચરિત્ર-વર્તન બરાબર બાળ્યું હતું અને અકલકના સામળવામાં લોકો પાસેથી પણ મારી ઘણી ખરી હકીકત આવી ગઈ હતી, તેથી અકલકે પ્રસંગ બોધને ગુરુમહારાજને વિશ્વસિ કરી “નાય! સદાગમમાં ત્રી મહત્તા છે, તેનું શુ માહાત્મ્ય છે, તેની કેટલી શક્તિ છે તે આ ધનવાહન શબ્દને જણાવો”, વળી દુર્જન માણુ.

૧ કેટલીક વાર આમ સીધી રીતે ઉપદેશ અપાય છે, કેટલીક વાર આડકતરી રીતે અપાય ॥ પ્રસંગ અને બ્યક્તિ ઉપર ઉપદેશની તૈલી, સાધા વસ્ત્ર અને રચનાનો આધાર રહે છે કયે મારે ઉપદેશ અસરકારક થશે તેનો નિર્ણય અનુભવી ગુરુઓ કરી લે છે.

સોની સોબત કરવાથી રા રા ગેરવાલો થાય છે તે પણ આપસાહેબ તેને જણાવો જોથી એને ખરા માર્ગની બરાબર ખબર પડે તે એ સદાગમની ભક્તિ કરે અને અધમ લોકોની (મહામોહ-પરિવ્રહની) સોબત મૂકી દે તો આ ભવ પરભરમા એને ઘણું સુખ મળે, માટે નાથ ! આપ કૃપા કરી તેને સાચી ઝોળખાણ કરાવો ”

કોવિદસૂરિએ જવાબ આપ્યો “ એમ કહ્યું ” પછી મને કહ્યું કે “રાજા તમે ‘ધ્યાન દઇને સામળો’ ” અકલકના આમ્રહથી કુ સૂરિની નજીક બેઠો સૂરિમહારાજે વાત ચલાવી તે હવે જણાશે

પ્રકરણ ૧૨ મું.

શ્રુતિ. કોવિદ અને બાલિશ.

કલક પાસે આવેલ છે જાણી કુ (ઘનવાહન) કોવિદા આર્ય પાસે વદન કરવા આવ્યો, મને ઉદ્દેશીને સદા ગમના ગુણ અને મોહ પરિવ્રહના દોષ જણાવવા અકલકમુનિએ સૂરીશ્વરને પ્રાર્થના કરી અને નિરાદરપણે અન્યત્ર ચિત્તે સૂરિ જે ઠહે તે સામળવા કુ બેઠો, પણ મને તે વાતમા રસ હતો નહિ મૂરિએ નીચે પ્રમાણે વાર્તા કરી

સદાગમ ગ્રહણ.

શ્રુતિ સાથે લગ્ન.

સગ અને સ્થાનો.

એક ક્ષમાતળ નામનું નગર છે, ત્યાં સ્વમળનિચય નામનો રાજા છે, તેની તદનુભૂતિ નામની પટરાણી છે, એ રાજા રાણીને કોવિદ અને બાલિશ નામના બે પુત્રો છે એ બન્નેમાના કોવિદને પૂર્વે જન્મમા

૧ આચાર્ય ધ્યાન આપવા કહે છે પણ રાજા ધ્યાન આપતો નથી મોહની અસર મજબૂત હોય ત્યાં એમ જ બને છે

સદાગમ સાથે પરિચય થયેલ હતો. જ્યારે કોવિદે એ સદાગમને ફરીવાર આ જન્મમાં જોયા ત્યારે ઇછાપોષ (વિચાર) કરતા અને તે ઉપર મન લગાડતા જાતિસ્મરણ^૧ જ્ઞાન થયું, સદાગમનો પરિચય પૂર્વકાળમાં થયો હતો તે યાદ આવ્યું અને તેને જોઈને ઘણો આનંદ થયો, પછી એ પોતાનું હિત કરનાર ગુરુ છે એ તરીકે તેણે સદાગમને ગ્રહણ કર્યો. કોવિદે સદાગમનું યથાસ્થિત સ્વરૂપ બાવિશને પણ જણાવ્યું પણ એના હૃદયમાં પાપ હોવાથી એ હુણ્હિએ તેને સ્વીકાર્યો નહિ.

હવે કર્મપરિણામ^૨ મહારાજાએ એ કોવિદ અને બાલિશ પાસે પોતાની શ્રુતિ^૩ નામની કન્યાને મોકલી આપી તે સ્વયંવર કરીને (પસંદ કરીને) વરનારી કન્યા હતી એ કન્યાને વળી એક ઘણો ચાલાક અને ચતુર સગ^૪ નામનો નોકર હતો એ સગ સબંધ કરાવવામાં બહુ કામેલ હતો અને શ્રુતિની પહેલા ચાલનારો હતો એ સગને પણ શ્રુતિની અગાઉ ત્યાં મોકલવામાં આવ્યો હતો. શ્રુતિએ કોવિદ અને બાલિશ બંનેને પસંદ કર્યા અને બંનેની સાથે તે પરણી.

હવે એ કોવિદ અને બાલિશની મિલકતમાં એક નિજદેહ^૫ ના મનો પવત હતો, એ પવત ઉપર મૂર્ધન નામનું એક મોટું શિખર હતું, એ શિખરની બંને બાજુએ અવપુ નામના બે અતિ મુંદર કિંજા વાળા ઝોરડા હતા એ બંને ઝોરડા શ્રુતિએ જોયા, તેને એ પોતાના નિવાસ માટે પસંદ આયા, પતિની આજ્ઞા લઈને એ બંને ઝોરડામાં શ્રુતિ રહી અને પોતાનો પડાવ ત્યાં નાખ્યો અને એ સ્થાને પોતે નિવાસ કર્યો એવી રીતે અવલુમહેલમાં નિવાસ કરીને શ્રુતિ કોવિદ અને બાલિશ સાથે હરે શ્રે છે.

૧ જાતિસ્મરણ: જ્યાં જવની યાદિ આવવી તે એ મતિજ્ઞાનનો પ્રકાર છે.

૨ કર્મપરિણામના સ્વરૂપ માટે જુઓ પ્રસ્તાવ બીજો પૃ ૨૫૮ થી ૨૬૨.

૩ શ્રુતિ જ્ઞાન સાબળવાની ઇન્દ્રિય અવજ્ઞેન્દ્રિય એ વિષયાભિલાષ મત્રીની તીકરી છે. પણ અત્રે તેને કર્મપરિણામની કન્યા કહી છે તે જ્ઞાન સ્પષ્ટ થશે.

૪ સગ ઇન્દ્રિયનો ઉપયોગ જ્ઞાન તો સર્વને હોય છે પણ તેનો વપરાશ યાય ત્યારે તે સાબળે છે. વસ્તુ અને ઇન્દ્રિયનો સબંધ યાય તેના પર સમગ્રેય યાય તે સર્વ સગ કરાવે છે.

૫ નિજદેહ એટલે શરીર. મૂર્ધા એટલે મસ્તક. શરીર તરફ નજર કર્યો તો તે પવત જેવું લાગશે, મૂધા-માણુ તેનું શિખર જણાશે તે શિખરની બંને બાજુએ અવજ્ઞ જ્ઞાન છે એ મહેલ જેવા જ દેખાશે મોટા શિખરની બાજુએ બે મહેલો બાનેરા છે. કલ્પના બળ્ય છે.

બાલિશ અને શ્રુતિ.

હવે એ શ્રુતિને પ્રાપ્ત કરીને બાલિશ તો બહુ ગણ થઈ ગયો. પછી અત્યંત આનંદમાં આવીને વિચાર કરવા લાગ્યો કે અહો! મને આવી મુંદર મનોહર સ્ત્રી પ્રાપ્ત થઈ ગઈ તેથી ખરેખર હું બાળ્યશાળી છું, નગ્નીબદાર છું, કૃતકૃત્ય છું, પુણ્યશાળી છું શ્રુતિ સગનો ઉપદેશ તરફ તેને જોડપણ્યમાં જોઈને એક વખત લાગ સાંધીને સગ તેની પાસે ગયો ત્યારે તેઓ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ —

સગ—“અત્યંત હિતકારી મહારાજાનું કર્મપરિણામે આપની સાથે મારી શેઠાણી શ્રુતિદેવીનો સબંધ કરાવ્યો તે કામ તો ઘણું યોગ્ય થયું, મારાં કે મહારાજા! રૂપ, વય, કુળ, શીળ અને લાવણ્યની સરખાઈ સાથે પતિપત્નીનો પરસ્પર પ્રેમ થવો અને એ સર્વ બાબતમાં સરખાઈ જળવાઈ રહેવી એ ઘણું મુશ્કેલ છે તમે ખરેખર પુણ્યશાળી છો કે એ સર્વ બાબતો તમારા સબંધમાં ઘટતી આવી ગઈ છે. હવે આ મુંદર પ્રેમબંધને સારી રીતે જોમ અને તેમ વધારે જમાવવાની આવશ્યકતા છે”

બાલિશ—“ભાઈ સગ! તું વાત તો ઠીક કહે છે, પણ એ જોડ-સબંધ કેવી રીતે વધી શકે?”

સગ—“એમને જે વસ્તુ વહાળી હોય એની વારંવાર મેવના (ઉપયોગ) કરવાથી જોડ વધી શકે”

બાલિશ—“તો સગ! એમને (શ્રુતિને) કઈ વસ્તુ વહાળી છે તે તું મને જણાવ”

સગ—“સાહેબ! એને મધુર ધ્વનિ બહુ વહાલો છે”

બાલિશ—“સગ! તેં ઘણી આરી વાત કરી, જો એમ છે તો, આખો વખત જરા પણ વિચારો લીધા સિવાય એ મધુર ધ્વનિ સાંભળ્યા વગર તેવી જોડવણું કરીશ”

સગ—“સાહેબ! બહુ કૃપા થઈ”

પેલો સગ આ પ્રમાણે બોલતો હતો તે વખતે પ્રિયાને પ્રિય વસ્તુ બતાવનાર તેના ઉપર બાલિશને ઘણો પ્રેમ આવ્યો અને તેને પોતાના હૃદયના સ્થાન આપી ભા દાખવ કરી દીધો

ત્યાર પછી વીણા, વેણુ, મૃદંગ, કાકલી, ગીત વિગેરેના મુંદર અવાજો સુરે અને ગાયનેા શ્રુતિને બાલિશ સમજાવતો ગયો અને

તેનાથી શ્રુતિ રાજી થાય ત્યારે તેમાં પોતે મોજ માણતો ગયો અને વળી વિચારવા લાગ્યો કે અહો! હું ખરેખરો મુખી છું, મને આ સસારમાં સ્વર્ગનું મુખ મળ્યું છે, હું ખરેખરો ભાગ્યવાન છું કે જેથી મને નિરતર આનંદ કરાવનાર આ શ્રુતિ પત્ની મળી ગઈ

પેલા દાસપુત્ર સગને પોતાના હૃદયમાં રાખીને અત્યંત સ્નેહથી તેને બાલિશ વારવાર ચાખ્યા કરે અને સુંદર મધુર પરિણામ ધ્વનિથી-સગ રાજાપ્રીથી અને વાજિત્રોના નાદથી શ્રુતિનું લાલન કર્યાં કરે 'આખરે એ નાદમાં એટલે જૂળી ગયો કે એણે ખીજા સર્વ કાર્યો છોડી દીધા, ધર્મને નવ ગાઉના નમસ્કાર કર્યા અને એવી રીતે રંગીલોછળીલો થઈને વર્તન કરવા લાગ્યો, તેથી વિવેકી માણસોને એક ખરેખર હાસ્યનું સ્થાન થઈ પડ્યો

કોવિદ અને શ્રુતિ.

હવે અહીં કોવિદે સદાગમને સવાલ કર્યો કે "મહારાજ! આ શ્રુતિ પોતે જાતે આવી અલાવીને મને વરી છે તે મારી ભાર્યા મને હિત કરનારી છે કે નહિ? તે આપ મને કૃપા કરીને જણાવો"

સદાગમે જવાબ આપતા કહ્યું "ભાઈ કોવિદ! જ્યારે એ તારી ભાર્યા સગ સાથે હોય ત્યારે તે જરા પપ્પુ હિત કરનાર સદાગમે કરાવેલી નારી નથી અને સર્બધ કરવા લાયક નથી, એનું કા શ્રુતિની બાળખાણ રણુ વિસ્તારથી સાબળ રાગકેસરિરાજના મત્રીએ (વિપયાભિલાષે) અમાઉ આ દુનિયાને વશ કરવા સાડ પાંચ મનુષ્યો મોકલ્યા હતા તે તને યાદ હશે એ પાંચ મનુષ્યો પૈકી એક આ શ્રુતિ હતી તે પપ્પુ તને યાદ હશે હવે પેલો રાગકેસરિ રાજા છે તે મહામોહનો દીકરો થાય અને કર્મપરિણામ મહારાજનો ભત્રિજો થાય એ રાગકેસરિ દુનિયાનો જાણીતો મોટો ભરેડી ચોર છે અને વળી કર્મપરિણામનો મત્રી પણ છે મહામોહનું તો પ્રધાન કાર્ય સર્વ એ જ કરે છે હવે કર્મપરિણામ રાજા સર્વથી વધારે બળવાન છે, સર્વનો ઉપરી રાજા છે અને સર્વ પ્રાણીઓનું સાડ અને ખરાબ કર

૧ અહીં જે રો એ સોસાયટિવાળા મૂળ જયનુ ૫ ૧૦૫૧ રાડ થાય છે

૨ રાગકેસરિનો મત્રી વિપયાભિલાષ છે એણે જન્મતને વશ કરવા પચ ઇન્દ્રિયને મોકલેલ છે તેની હકીકત માટે જુઓ પ્રસ્તાવ ત્રીજો પ્રકરણ ચોથું એ હકીકત આજળ ચોથા પ્રસ્તાવમાં પણ આવે છે (જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૧૭ ૫ ૮૮૩-૮૪)

નારા તરીકે લોકોના વિશ્વાસમાં આવી પડેલો છે આ શ્રુતિ પેલા ચાર (ઠગારા)ની દીકરી છે (રાગડેસરિની દીકરી છે) એમ જો જાણવામાં આવી જાય તો આ લોક તેને ગ્રહપુ ડરે નહિ, કારણ કે જાણી જોઈને ચારની દીકરીને તે ગ્રહપુ પરણે! તેથી રાગડેસરિએ ઘણું મોટો પ્રપચ કર્યો છે એવું પોતાનો ખાસ મોકલ સગા નામનો હતો તેને શ્રુતિની મોકલીમાં આપી દીધો અને તેને શ્રુતિ સાથે કરી દઈ અગાડીથી મોકલી દીધો અને તેને સર્વ ગુપ્ત વાત કહી રાખી બીજો પ્રપચ એણે એ કર્યો કે આ શ્રુતિને કર્મપરિણામની કન્યા તરીકે દુનિયામાં જાહેર કરી આપી જો કે આ શ્રુતિકન્યાનો આપ કર્મપરિણામ કહેવાય છે, પણ વાસ્તવિક રીતે તે રાગડેસરિની દીકરી છે એ દુરાત્મા રાગડેસરિએ જગતને છેતરવા આ કન્યાને સગા સાથે મોકલી આપી છે તેથી તે તને હિત કરનાર થાય એમ તો કેમ જ અને? જો કે તે એને તારી પત્ની બનાવી છે છતાં એ પતિને છેતરનારી હુમ્મતી છે તેથી તુ કદિ તેનો વિશ્વાસ કરીશ નહિ હવે તુ તેને પરણી ચૂક્યો છે તેથી એ સ્ત્રીનો અભારે ભાગ કરનાર બની રાકે તેમ નથી પણ તારે તેના સેવક સગથી સર્વથા દૂર જ રહેવું, તારે કદિ પાપુ એની વપરજાળમાં લપેટાવું નહિ, એનો વિશ્વાસ કરવો નહિ જો એ પાપી સગ તારી

દારી પુત્રથી
સા વધા ન

પાસે નહીં આવી શકે તો શ્રુતિ તારા સબધમાં રહ્યા છતાં તને દોષ કરનાર થશે નહિ, ગુકસાન કરનાર થઈ શકશે નહિ, બહુ અહિત કરનાર થઈ શકશે નહિ એવું કારણ એ છે કે આ સગના સબધમાં જ્યારે

શ્રુતિ આવે છે ત્યારે તે અનિષ્ઠ (ન ગમે તેના) શબ્દોનો દ્વેષ કરનારી, ધંધ પટે છે અને મધુર ધ્વનિમાં લોલુપ બની જાય છે, પણ એ જાતે એની નથી, સગની સાથે હોય છે ત્યારે જ તે વિકાર પામી જાય છે જ્યારે એ મગની સાથે રહીને તેના બળથી રાગદ્વેષને તાબે થઈને તને પ્રેરણા કરે ત્યારે તને અનેક દુષ્ટોની પરપગ થાય છે, પરંતુ જ્યારે સગના સબધથી તે દૂર હોય છે ત્યારે ગમે તેવા શબ્દો સાંભળવા તત્પર બને તો પણ તે મધ્યસ્થ રહે છે, રાગદ્વેષ વગરની રહે છે, તેથી તે કોઈ પણ પ્રકારની બાધા પીડા કરનારી થતી નથી તેથી આ નીચ સગ અન્યતઃ ખરાબ માણસ છે, દારીપુત્ર છે, તને અનેક પ્રકારના દુષ્ટ અને ત્રાસનો કારણભૂત છે, માટે સર્વથા તેની સોબત છોડવા યોગ્ય છે”

સદાગમે જે સલાહ આપી તે નહિ કોવિદે શાત ચિત્તે સાંભળી,

પરિણામ

સ્વીકારી અને શ્રુતિના દાસ સગની સોજત મરંથા
છાડી દીધી હવે પેવો કોવિદ ત્યાર પછી શ્રુતિ સાથે જ
રહો, તેની આથેનો લગ્નસબંધ ચાલુ રાખ્યો તો પણ
રાખ્દ સબંધી એનામા કાંઈ આતુરતા કે ઉત્સાહ આવતો નહિ, ખરાબ
રાખ્દોથી એને કટાણો થતો નહિ, મધુર રાખ્દો સાબળવાની એને બાહુ
આતુરતા થતી નહિ, તેથી તે તેને જમે તે પ્રકારના રાખ્દો સબળા
વતો પણ અદર તેને માટે ઉત્સાહ કે આતુરતા ન હોવાને લીધે
લોકોમા તેની પ્રસન્નતા થતી અને જાતે તે મુખી થયો અને મુખી રહ્યો

આવી રીતે કોવિદ અને બાલિશ અનુક્રમે સગના ત્યાગ અને
ગ્રહણથી મુખ અને દુઃખથી ભરપૂર રહ્યા-કોવિદ સનત્યાગથી મુખમા
રહ્યો અને બાલિશ સગસબંધથી દુઃખમા રૂપતો ગયો

ગાધર્વ મિથુન અને કિત્તરની હરીફાઈ.

બાલિશની હાજરી અને દેવાને થયેલો રોષ.

મૂર્ખ બાલિશના અતે થયેલા હાવહવાય

હવે તુગશિખર નામનો બહિરંગ પ્રદેશમા એક મોટો પર્વત હતો
તેના ઉપર એક દિવસ કોવિદ અને બાલિશ ચઢ્યા લાગ્યા એ અત્યંત
હિચ્છા પ્રવર્ત ઉપર દેવતાઓએ ખનાવેલી એક ચુકા છે, બહુ મોટી
છે, અતિ વિશાળ છે અને એટલી લાખી છે કે મનુષ્યો એનો
ઉડો જોઈ શકે નહિ

એક કિત્તરનું જોડું છે અને બીજું ગધર્વનું જોડું છે તેઓને
એક પ્રસંગે અદર અદર જાવાની બાબતમા હરીફાઈ થઈ ગધર્વો પોતે
ગાવામા હુરિયારી બતાવના લાગ્યા અને કિત્તરો પોતાનું ૧૧૫ ઉત્તમ
છે એવો દાવો કરવા લાગ્યા આવી હરીફાઈને જાણે તેઓએ અદર
અદર સ્પર્ધા કરી, પરીક્ષકોની-મધ્યસ્થોની નિમણૂક કરી અને એ તુગ
શિખરની વિશાળ ચુકાનું એકાત સ્થાન ચોધીને ત્યા નિર્ણય કરાવવા
સારૂ દેવ ગાધર્વ કિત્તર અને પરીક્ષકો સર્વ સાથે આવી પહોંચ્યા

૧ કિત્તર કુતરના સેવકો એમનું મુખ લોહા જેવું હોય છે અને સરીર
મનુષ્ય જેવું હોય છે ગાયનમા બહુ કુશળ ગણાય છે

ગાધર્વ દેવોકના એ ગાનારા છે અત્યંત અદ્ભુત રાગ સાથે તેઓ
ગાય છે ગાધર્વ દેવોનિ છે, કિત્તર પણ દત્તકથામા આવે છે તેઓનો સમાવેશ
વ્યવર થોનિમા થાય છે જીવ, પિસાય રાક્ષસ યક્ષ, કિત્તર કિપુરિસ, મહોરગ
અને ગાધર્વ એ આઠ વ્યવરદેવથોનિમા ગણાય છે

હવે બન્ને નેહલાઓએ એક બીજાની હરીફાઈમાં ગાયન ગાવા માલ્યા, અત્યંત મુદર મધુર ધ્વનિથી ગગ આલાપ લલકારવા માલ્યા અને એકતુ ગાન પૂર થાય કે એથી વધારે સુંદર આલાપ સાથે બીજી નેહલુ ગાન ઉપાડે એવી હરીફાઈ આદરી એક બીજાની ઇર્ષાથી અતિ સુંદર આલાપ સાથે ગાન ચાલવા માણું અને પરીક્ષકો તે હકીકત લક્ષ્યપૂર્વક સામળવા લાગ્યા તે વખતે પેલા કોવિદ અને બાલિશ પપુ તે શિખરપર આવી પહોંચ્યા અને શુદ્ધાની અદરથી આવતા આલાપ સલાપ અને ગાન માલળી સાવધાન બની ગયા

તે વખતે બાલિરો એક જખરી ભૂલ કરી નાખી એ દુરાત્મા એ અદર રહેલા સગની ગ્રેરણાથી શ્રુતિને પેલી શુદ્ધાના ખારણા ઉપર ગોઠવી દીધી અને તે પપુ અદર રહેલા નોકર સગની ગ્રેરણાથી સામળના તત્પર થઈ ગઈ બાલિશે પોતે પોતાનું સર્વસ્વ શ્રુતિને અર્પણ કર્યું જ હતું અને લગભગ તે વખતે તો એ શ્રુતિમાં તદ્રુપ થઈ ગયો અને તેના રસમાં એવો તો લીન થઈ ગયો કે બીજી કાંઈ નાહો નેતો કે નાણુતો જ ન હોય એવી તેની સ્થિતિ થઈ ગઈ તે વખતે સગે તેના ઉપર પોતાની શક્તિ ખરેખરી અજમાવી અને તેને એવો તો ભાન વિનાનો બનાવી દીધો કે એ (બાલિશ) પથ્થગની શિલા માફક ઝટ દઇને શુદ્ધામાં પડ્યો એ બાલિશના પડવા ગાયે શુદ્ધામાં મોટો ધડાકો થયો, પડવાના અનાજથી સર્વ દેવો અને જાધર્વા ચોંકી ગયા, તેઓના રગમાં ભગ પડ્યો અને સર્વ એન્દ્રમ બાલિશ ઉપર ગુસ્સે થઈ ગયા તેઓ એક સાથે બોલી ઉઠ્યા, ‘અરે’ વળી આ કોણુ છે? કોણુ છે એને પકડો, પકડો’ આમ બોલતા તેઓએ બાલિશને સખત બધે બાંધ્યો, પછી ખૂબ દુટકાવ્યો અને અનેક પ્રકારના લાતો અને પગના પ્રહારથી ખૂબ માર્યો સખત વેદના સહન કરી તે મરણ પામ્યો

સદાગમનો સદુપદેશ.

કોવિદ તેવી સાધુ થયો.

છેવટે આચાર્ય પદે આવ્યો.

સદાગમના ઉપદેશથી કોવિદે સગનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો અને તેથી તે ગીત ગાયન ચાલતા હોય ત્યારે શ્રુતિ આવે હોય, પોતે સામળતો હોય તો પણ તેના ઉપર કદિ મૂર્છા પામતો નહિ, તેમાં આસક્ત થતો નહિ, તેમાં કદિ એન્દ્રપતા ધારણ કરતો નહિ બાલિશને અનેક પાદપ્રહારથી હણાતો અને જમીન પર પડેલો નેહને એ ગિરિના શિખરપરથી કોવિદ નીચે ઉતરી ગયો અને તુરત જ એક અતિ વિદ્વાન અને સારા

ધર્મધોષ નામના આચાર્ય પાસે પહોંચી ગયો બાલિશનો બનાવ નજરે લેવાથી તેની બુદ્ધિમા બગૃતિ આવી ગઈ અને તે દીક્ષા લઈ સાધુ થઈ ગયો. અનુક્રમે તેને શુરૂએ પોતાને સ્થાનકે સ્થાપન કર્યો-આચાર્ય બનાવ્યો. રાજન! ધનવાદન! એ કોવિદ તે હુ પોતે જ છું^૧

રાજન! મારો ભાઈ બાલિશ પેલા શનુમિત્ર (હિતશનુ) સગની સોબતથી હેરાન થયો, નારા પામ્યો અને અનેક પ્રકા સદાગમમહાત્મ્ય રના હુ ખોથી ત્રાસ પામ્યો અને એ પાપી સગના દુષ્ટ સગ વતન સખધથી મહાત્મા સદાગમે વાર્યો અને છોડા-યો અને તેથી કરીને બાલિશના જેવા અત્યંત ભયંકર હુ ખો મારે સહન કરવા ન પડ્યા અને વાસ્તવિક રીતે તે સર્વ હુ ખોમાથી અને તે મહાભાષ સદાગમે છોડાવ્યો ત્યાર પછી સયમ (દીક્ષા) લેવાથી તો મને સર્વદા આનંદ આનંદ જ રહે છે અને એ સર્વ પ્રતાપ એ ઉપકારી સદાગમનો જ છે, તેથી હાલ પપુ એ સદાગમ મને હુકમો કરાવે છે તે સવનો હુ બરાબર અમલ નહીં છું માટે ભાઈ ધનવાદન! આ સદાગમ સર્વ પ્રાણીઓને હિતકારી છે અને અદર એ દુષ્ટ લોકો રહેલા છે તેની સાથે મોખત કરવાતું પરિપુષ્પ આ ખરે ઘણું ભયંકર નીનડે છે, આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી રાજન! જે પ્રાણી પોતાતું ખરેખરે ભલુ ધમ્મતો હોય તેણે દુષ્ટ અતરંગ લોકો સાથેનો સખધ તથા દંધ-સદાગમનો સખધ કરવો યોગ્ય છે.

* * *

ધનવાદનનો દ્રવ્ય આચાર,

કોવિદાચાર્ય મહાત્માએ અત્યંત સુદર વાત કરી તે મારા કાનને ન રૂચી, પણ મને અદરખાનેથી એમ લાગના માણુ કે આ આચાર્ય મહારાજ અને પેનો અઠલક ગમે તેમ કરીને મારો મહામોહ અને પરિવ્રજ સાથેનો સખધ છોડાવી આ સદાગમનો આદર કરાવવા માગે છે અને તેટલા સાડ તેઓએ આ આખો તાગડો રચ્યો છે

મારા મનમા આવા વિચાર ચાલતા હતા અને શુ કરવું તેની ચિંતામા હુ પડી ગયો હતો તે વખતે મારા અદરના આશય સમજી

૧ કોવિદાચાર્ય આ પોતાની વાર્તા ધનવાદન સમક્ષ કહે છે અને ધનવાદન અશંક મને અઠલકને રાજ રાખવા સાક્ષ્યે છે આખી વાર્તા સસારીશ્વર અગૃહીતસકેતા સમક્ષ કહે છે

૨ તાગડો સાસારિક છલો શુદ્ધ ઉપદેશકોને આવી રીતે જ ખોટા વગોવે છે, જ્યાં ન હોય ત્યાં હેતુઓની કલ્પના કરે છે અને પછી ગુદામાથી ખતી નય છે

જનાર 'અકલક બોલ્યો "ભાઈ ઘનવાહન ! મહાત્મા ભગવાન આચાર્યશ્રીનું વચન તારા સમજવામા બરાબર આવ્યું કે નહિ ?" એટલે મેં તેને તુરત જ જવાબ આપ્યો કે "હા ભાઈ ! બરાબર સમજાયું" શાણા અકલકે બરાબર તક સાધી અને તુરત જ બોલ્યો "જે સમજવામા આવ્યું હોય તો એ પ્રમાણે કરવા માડ"

અકલક ઉપર મારો અત્યત્ત એક હોવાને લીધે અને ભગવાન આચાર્ય મહારાજ કૌવિદસૂરિના આબુબાબુના વાતાવરણનો અચિત્ત પ્રભાવ હોવાને લીધે તેમજ તે વખતે હું 'કર્મની ગાઠના તદ્દન નજીકના સ્થાન સુધી આવી પહોંચેલો હોવાને લીધે અને જવાબ દેવાની મારામા શક્તિ રહેલી ન હોવાને લીધે મેં અકલકનું વચન સ્વીકાર્યું, અગીકર્યું, સદાગમ પણ તે વખતે વળી ફરી વાર મારી વધારે નજીક આવી પહોંચ્યો, મેં તે વખતે ચૈત્યનદન વિગેરે કરવા માણ્યું, અગાઉ જે ધર્મનો અભ્યાસ કર્યો હતો તે પાછો તાળે કરી ગયો, ફરી વાર દાન વિગેરે આપવા શરૂ કરી દીધા, તે વખતે મહામોહ અને પરિગ્રહ જરા દૂર થઈ ગયા આ સર્વ બાબતો મેં અકલકની શરમથી દ્રવ્યથી-ઉપર ઉપરથી આદરી, પણ અદરખાનેથી મને તેના ઉપર ભાવ નહોતો, અતરંગ રાગથી મેં તે સર્વ બાબતો આદરી નહોતી

અકલકને તો તે વખતે એમ લાગ્યું કે સામાનિક પદાર્થો ઉપર મારી મૂર્છા એટલી થઈ ગઈ છે, ધનસચ્ચતા સમઘમા મને સતોષ થઈ ગયો છે અને સદાગમ સાથે મારે પૂર્ણ સમઘ થઈ ગયો છે મારી આવી સ્થિતિ જોઈ મને સુધરેલો અને રસ્તાપર આવી ગયેલો જોઈ અકલકે આચાર્યમહારાજ સાથે અન્યત્ર વિહાર કર્યો

૧ આ આલેપદ્ધતિ ઉપદેશ કરવાની પદ્ધતિ છે, કોઈવાર તે કૃષ્ણભૂત યાચ છે, પણ અદરની ખાત્રી વાર લોકલાજથી મદલ કરેલ માગ બહુધા ટકતો નથી સમાજ સમક્ષ લીધેલા નિયમો તોડનારા ધણીવાર દેખાઈ આવે છે તે દ્રવ્યાચાર અથવા અચાનક આવેશને પરિણામે સ્વીકારેલ ધર્મમાર્ગનું સ્વાભાવિક રીતે યથેલ સખલન સમજવાનું છે

૨ અચિલેકની નજીકના સ્થાન એની વિરોધ સમજ માટે જુઓ પ્રથમ અસ્તાવ ૫ ૮૬-૮૮ યજ્ઞપ્રશ્નિકાપરની નોટ

પ્રકરણ ૧૩ મું.

સોક અને દ્રવ્યાચાર.

કનક મુનિએ અન્યત્ર વિહાર કર્યો એટલે એને દૂર ન ચેલ જાતી વળી પાછા મહામોહ અને પરિમોહ જામત થયા, સજી થયા, નજીક આવ્યા અને સદાગમ મારાથી દૂર જતા રહ્યા પછી મેં જે દાનાદિ કાર્ય આપ્યા હતા તે તરફ હું સિયિજ થવા લાગ્યો, ધર્મદેશના તો તદ્દન વિસરી જ ગયો, હું તો પછી તદ્દન જનાવર જેવો થઈ ગયો અને અકુરો ઉઠેલા હતા તે જક જેવા થઈ ગયા, નકામા થઈ ગયા ધીમે ધીમે હું પાછો વિપયો પેવવાની મૂર્ખામા અને ધન એકઠું કરવાના વિચારમા તત્પર થઈ ગયો અને અનેક સ્ત્રીઓ અને સોનુ એકઠું કરવા માટે મારી આખી વસતીને અનેક પ્રકારની પીડાઓ કરવા લાગ્યો, હું ખ દેવા લાગ્યો, નાઓ આપવા લાગ્યો અનેક પ્રકારના ભો જની તૃપ્તિ કરવા સારું મેં અત્પુરમા હજારો સ્ત્રીઓને એકઠી કરી, સોનાથી સેંકડો ફૂવાઓ ભરી દીધા અને મહામોહને તાળે થઈને આખી પૃથ્વીને સોનારણિત (અહિરણ્ય) કરી દીધી અને હુંકામા હતું તો આ દુનિયામા એનું કોઈ પણ પાપ નહિ હોય જે મેં મોહવશ થઈને કર્યું નહિ હોય હું જે જે ઇન્ધાઓ કરતો તે સર્વ મારો આત્મ ભિન્ન પુણ્યોદય પૂરી પાડતો હતો, પણ મોહ અને પરિમોહને વશ પડીને મેં તે વાત જાતી નહિ, તેની કિમત આકી નહિ, તેના પ્રેમનો બદલો આપ્યો નહિ અને તેથી આખરે પુણ્યોદય મારા ઉપર કાંઈક ગુસ્સો થયો.

મદનસુદરી મરણ.

સોકનું આગમન,

અકલકનો ઉપદેશ.

તે વખતે મારી હૃદયવસ્થા ત્રિયા મદનસુદરી જે મને પ્રાણથી પણ વધારે વહાલી હતી તેને નૂળનો વ્યાધિ થયો, થોડો વખત તે વ્યા

મા પીલાણી અને તુરત જ મરણ પામી મારા હૃદયપર તે વખતે
ટેા આઘાત થયો

હવે તે વખતે મહામોહનો એક મોટો રસાવદાર જેતુ નામ શોક^૧
તુ અને જે મહામોહનો અત્યંત વિનયી સેવક ગણાતો હતો તે પો-
ના સ્વામી પાસે આવ્યો એણે આદરપૂર્વક પોતાના સ્વામીને પ્રણામ
દી અને અવસર બરાબર સાધીને અત્યંત માયાપૂર્વક અને ભેટી પડ્યો

તે વખતે દેવી મદનસુદરીને વારવાર ફરીફરીને યાદ કરીને હુ
જેથી રહવા લાગ્યો, પોક મૂકવા લાગ્યો, માથુ કૂટવા લાગ્યો અને
સમુ પાડવા લાગ્યો, મારા શરીરની દરકાર પણ આખરે મૂકી દીધી,
જકાર્ય ઉપર બીલકુલ ધ્યાન આપવાનું બંધ કરી દીધું અને અત્યંત
ખતી અમરતળે જાણે અને કોઈ ગ્રહ વળગ્યો હોય કે ચેટક લાગ્યું
પ તેના જેવો થઈ ગયો

અકલકમુનિને કોઈએ મદનસુદરીના મરણસમાચારની અને
તે યતા તીન શોકની હકીકત કહી જણાવી મારી હકીકત જાણતા
મારી ઉપર કૃપા કરીને તેઓ મારે નગરે પધાર્યા તેઓએ આવીને
તેમુ તો હુ તો તદ્દન શોકને વશ પડી ગયેલો જણાયો અને સર્વ શુભ
ત્યાં દૂર મૂકી દીધલા બેયા એટલે મારાપર દયા કરી તેઓ બાધા-

“અરે ભાઈ ઘનવાહન! આ તો શુ કરવા માથુ છે? આ તુ શુ
માદરી બેઠો છે? અરે ભાઈ! તુ શુ માફ વચન તદ્દન જ વિસરી
યો? શુ તો સદાગમને તદ્દન છોડી જ દીધો? અરે આ દુષ્ઠ લોકોએ
તે ખરેખર છેતર્યા? ભાઈ! તુ તો બધી વાત સમજતો હતો, અદ-
નો સાર જાણતો હતો, છતાં આવી બાળક જેવી ચેષ્ટા શા માટે કરે
છે? અરે ભાઈ! દેવી મદનસુદરીને વારવાર યાદ કરાવીને પેતો શોક
મારા ચિત્તને બાધા કરે છે તે હકીકત શુ તુ જાણતો નથી? તને
એટલી ખબર પણ પડી નહિ? મારી કહેલી સવે વાત બૂલી જ ગયો?
તે તુ વિચાર કર સર્વ પ્રાણીઓ યમરાજના મુખમા જ વસે છે,
છતાં એક ક્ષણ પણ છુટે છે તે જ નવાઈ જેવું છે યમરાજના
મુખને કોણીઓ ક્યારે થઈ જશે તે કાંઈ કહેવાય નહિ, એ તો છતાં
એટલું નવાઈ જેવું સમજવાનું છે એ યમદેવ એવો કૂર છે કે એ
પ્રેમ જોતો નથી, બંધન જોતો નથી, વય જોતો નથી, સબંધ જોતો
નથી, એ તો મદમા ચઢેલા મસ્ત હાથની જેમ પોતાના માર્ગમા જે
આવે તેના ચૂરેચૂરા કરી નાખે છે, જે સજ્જનરૂપ મુદર કમળો હોય

૧ એ તામસચિત્તનો અધિભારી પ્રકર છે અસ્તાવ ૪ પ્રકરણ ૮ (૫૫ ૭૬૫ યો)

છે અને જે ખાસ કરીને ષીળની આખોને અત્યત મનોહર લાગતા હોય છે તે સર્વ પ્રત્યે એ ચમદેવ હીમના જળકણો જેવું કાર્ય કરે છે અને તેને સપાટામા ઝાખા કરી નાખે છે મનુષ્ય શરીરધારીને મોટા મોટા મનપત્રો મરણથી બચાવી શકતા નથી, તેના ધનના ઢગલા આડા આવી શકતા નથી, મોટા મોટા વૈદ્યોની તેને અગે કારી ફાવતી નથી, રામબાણુ એસરો જડીબુટ્ટીઓ કે માત્રાઓ તેનાથી રક્ષણ આપી શકતા નથી, ભાઈઓ છોરાથી શકતા નથી અને મોટા દેવેન્દ્રનો હુકમ પણ તેને અગે ચાલી શકતો નથી આથી મરણ નામનો ઉપદ્રવ એવા પ્રકારનો છે કે એની સામે કોઈ ઉપાય કામે લાગી શકતો નથી અને સર્વને એ માર્ગ ચોક્કસ જવાવું છે, તો પછી એ શિદ્ધ માર્ગે કોઈને જતા બોધને કયો સમજી જમરાટમા પડી જાય ?”

આવી રીતે અકલક મુનિ મહારાજ મારો ચોક દૂર કરાવવા અને મને શોકના સબધથી છોડાવવા ચાક્ષા વગર દરરોજ ધર્મદેશના આખ્યા કરતા હતા, જૂદે જૂદે પ્રકારે ઇવનમરપુના સબધ જાણનાતા હતા અને મરણુમળથી વિશિષ્ટ તત્ત્વસાનના રસના ઝરણા મારી આગળ ખાલી કરતા હતા પરંતુ મહામોહને તાબે થઈને હું તો શોક મિત્રની સાથે જ ચાલ્યો જતો હતો, તેનો સબધ ડાહડતો નહોતો અને મહાત્મા અકલકના વચનપર લક્ષ્ય આપતો નહોતો હું વારવાર આરંભતો હતો કે “અરે બાળા ! અહો પ્રિયા ! અરે વહાલી ! અહો મુંદરિ ! હા પ્રેમી ! હા પદ્મનેત્રા ! અરેરે ! મુંદર ભમરોવાળી ! હા કાતા ! હા મુંદરમાધિણી ! હા પતિવત્સલા ! હા પતિપ્રેમી ! હા પતિ પ્રતે ! હા દેવિ ! અહાહા મારી મદનમુંદરિ ! અરેરે ! ! આ પ્રમાણે રહતા ધનવાહનને અહીં ડોડી દઈને તું ક્યા ચાલી ગઈ ? અરેરે વહાલી ! તું મને તારૂં દર્શન કરાવ ! આ રહતા તારા વિરહી સાથે એક વાર જરા ભાષણ કર ! વહાલી ! અહીં આવીને મારે શરીરે ભેટી પડ ! મારી આ અત્યત ખરાબ સ્થિતિ તારી હાજરીથી દૂર કર !”

હું તો અકલક મહાત્માની પાસે પાપુ આવા આના વાક્યો બોલ્યા કરતો, ઉદ્દગારો કાઢ્યા કરતો અને મહાત્મા મને વારવાર ઉપદેશ આપતા તે જરા પાપુ બાપી શકતો નહોતો

અકલકનો સદુપદેશ.

ઉપદેશથી સચેતનતા.

ચોકનું દૂર ગમન.

મહાત્મા અકલક મુનિ આ સવ બોલ્યા કરતા હતા, મોહનું સા

બ્રાહ્મ્ય વિચારતા હતા, જાતે મહા બુદ્ધિશાળી હતા, દયા તત્પર હતા, પરોપકાર કરવાની રૂચિવાળા હતા અને મારા ઉપર આદરવાળા હતા મારી આવી અવસ્થા જોઈને તેઓ વળી ઉપદેશ દેના લાગ્યા —

“ મહારાજ ઘનવાહન ! તારા જેવાએ આતુ બાળચરિત્ર કરવું
 “ યોગ્ય નથી, માટે તુ આ નામરદાઈ છોડી દે, ધૈર્ય ધારણ કર, તારા
 “ અત કરણુમા સ્વસ્થતા લાવ, તારા આત્માને યાદ કર, ડેઈ પપુ
 “ જાતના અપવાદ વગર તારૂં માત્ર એકાન્ત અહિત કરનાર આ મહા
 “ મોહને છોડી દે, રોગને મૂકી દે, પરિગ્રહનો પરિચય ઓછો કર,
 “ સદાગમને અનુસર, તેના ઉપદેશ પ્રમાણે આચરણુ કર, મારા ચિ
 “ ત્તને પ્રમોદ થાય તેમ કર અરે ભાઈ ! આટલી જ વારમા પેવા
 “ સાધુએ^૧ લોહોદરમા આગ બતાવી હતી તે બૂલી ગયો ? શુ^૨ સસાર
 “ મદિરાશાળા તફન વિચરી ગયો ? પેલો સસાર રેંટ (અરધકૃષ્ણ)^૩
 “ તને યાદ રહ્યો નથી ? અરે તુ તારા મનમા કર્મવાળા જીવોનો અને
 “ મઠનો વૃત્તાત અને ત્યા બતાવેલ સન્નિપાત અને ઉન્માદ^૪ યાદ કરતો
 “ નથી ? મનુષ્યજન્મ રૂપ રત્નકીર્તિ પ્રાપ્ત કરવાની દુર્લભતા^૫ તને યાદ
 “ રહેલ નથી ? સસારબળરમા રહેનારની સ્થિતિનું^૬ જરા પર્યાલોચન
 “ કરી તુ કેમ વૈરાગ્ય ધારણ કરતો નથી ? અરે પેવા ચિત્તરૂપ વાદ
 “ રાતા બચ્ચાની^૭ અપજાતા તને સ્મરણુમા રહી નથી ? એ વાદરાના
 “ બચ્ચાતુ નિરતર રક્ષણુ કરનાની જરૂર છે એ વાત તુ કેમ સ્વીકાર
 “ રતો નથી ? અને એ વાત સ્વીકારતો હો તો તુ શા માટે એ પ્રમાણે
 “ વર્તન કરતો નથી ? અરે ભાઈ ! તુ શા માટે^૮ વિપયના ઝેરી ઝાંટો
 “ ઉપર કુદાકુદ વરે છે ? અને શા માટે તુ અધૈનિચય નામની પાદશ
 “ કૂલ ફળની^૯ રજ અને કાદવમા આળોટે છે ? તુ મોક્ષમાર્ગને સારી
 “ રીતે જાણે છે ઓળખે છે સમજે છે છતાં તારા આત્માને મહા ઘોર
 “ નરક તરફ શા માટે દેડે છે^{૧૦} ! તને ત્યાં જે ઉપાય બતાવવામા આવ્યો

૧ જુઓ આ આજી અરતાવ પ્રકરણ બીજી (પ ૧૬૫૭)

૨ સદર પ્રકરણ ત્રીજી (પ ૧૬૬૫)

૩ સદર પ્રકરણ ચોથું (પ ૧૬૮૧)

૪ સદર પ્રકરણ પાંચમું (પ ૧૬૮૭)

૫ સદર પ્રકરણ ૭ અને સાત (પ ૧૭૦૦-૩૪)

૬ સદર પ્રકરણ આઠ (પ ૧૭૩૫)

૭ સદર પ્રકરણ નવ (પ ૧૭૪૮)

૮ જુઓ પ્રકરણ ૮ પ ૧૭૪૩

૯ સદર પૃષ્ઠ ૧૭૪૧

“હતો તેના વડે તારા આત્માને હમેશને માટે આનંદ આપનાર શિવા-
 “લય નામના મઠમા શા માટે મૂકી આપતો નથી? અને મહારાજ!
 ‘સસારમા રહેનાર પ્રાણીઓને આફતો તો હાથની અદર આવી રહેલી
 ‘છે, વાતવાતમા લાગુ પડી જાય તેમ છે, તેની જ રીતે પોતાના પ્રિય
 “જનોના વિરહ તદ્દન સુલભ છે, તુરતમા બની જાય તેવા છે, મોટા
 “આધિઓ તો જરા પધુ દૂર નથી, હાલતા ચાલતા લાગુ પડી જાય
 “તેમ છે, હુ ખો તો તદ્દન બાળુમા જ આવી પડેલા છે, જરા જરામા
 “તદ્દન નજીક આવી વળગી પડે તેવી સ્થિતિમા છે, અને મરણુ તો
 “ચોક્કસ થવાના જ છે, જરૂર આવી પડનાર છે—આ પ્રમાણે હોવાથી
 “શુદ્ધ વિવેક એ જ પ્રાણીઓનું ખરેખર રક્ષણુ છે, એ જ ખરેખરો
 “આધાર છે અને બીજે કોઈ પણ સાચો ટેકો નથી”

બહેન અગૃહીતસકેતા! જેમ એક મનુષ્ય બહુ આકરી નિદ્રામા
 ઉઘી ગયો હોય તેને ઝૂમ મારી મારીને કોઈ જાગૃત
 શુદ્ધિ આવી કરે, અથવા ઝેરની અસર થવાથી કોઈ પ્રાણી ઝોલા
 ખાતો હોય તેને જેમ આકરા મરોનો જાપ ઠેકાણે
 લઈ આવે, અથવા તો દારૂના ઘેનમા કોઈ પ્રાણી મસ્ત થયો હોય તેને
 જેમ એકદમ ખીક ખતાવવાથી તે ઠેકાણે આવી જાય, અથવા તો કોઈ
 પ્રાણીને મૂર્છા આવી ગઈ હોય તેને જેમ શીતળ જળયુક્ત પાણી નાખીને
 પવનદ્વારા શુદ્ધિમા લાવવામા આવે અથવા તો કોઈને સનેપાતનો
 ચાળો થઈ આવ્યો હોય તેને પુસિયાર વૈધની પદ્ધતિસર ચિકિત્સા કર
 વામા આવે સારે તેની ઉન્મત્તતા જેમ દૂર થાય તેવી રીતે અકલ્પક
 મુનિની ઉપર પ્રમાણેની વિશાળ સુદર વચનપદ્ધતિથી મારામા કાંઈક
 શુદ્ધિ આવી, હુ જરા ઠેકાણે આવ્યો, મારી ચેતના જાગૃત થઈ

હવે તે વખતે શોક મહામોહ પાસે ગયો, તેને નમ્યો અને પછી
 તે બંને વચ્ચે નીચે પ્રમાણે ખાનગી વાતચીત થઈ—

શોક—“દેવ! હવે હુ તો બઈ છું! મને અકલ્પક અહીં રહેવા
 દેતો નથી, બેસવા દેતો નથી એ તો બરોબર મારી પછવાડે પડ્યો છે”

મહામોહ—“એ અકલ્પક તો બહુ આકરો છે, ઘણો વસમો
 માણસ છે એ ઘનવાહનની સાથે મળી જઈને બાપડાને ઉતરે છે,
 ઉઘે રસ્તે દોરી જાય છે બાપણુ પપુ હવે શુ થશે તેની અભારે તો
 કાંઈ ખબર પડતી નથી, કાંઈ વાત સમજમા આવતી નથી માટે અ

સારે તો ભવે તુ ચાલ્યો જા માત્ર તારે ખબરદારી રાખવી, આવધ રહેવું, તારો અને અમારો યોગ વળી આગળ હિપર થઈ આવશે ”

રોક—“ જોવા મહારાજ સાહેબનો હુકમ !”

એ પ્રમાણે કહીને રોક સાથી વિદાય થયો

મેં પણ અકલક મુનિના વચનનો આદર કર્યો, સદાગમની તરફ પ્રેમ બતાવ્યો, થોડો થોડો મહામોહ અને પરિગ્રહ

દ્રવ્યાચાર

તરફ તિરસ્કાર બતાવ્યો, અગાઉ જે ભણેલો હતો તેને થોડું થોડું તાબુ કર્યું, નવીન શાસ્ત્ર ભણવાને

અગે આદર કર્યા, કેટલાક જિનમંદિરો અને પ્રતિમાઓ નવા કરાવ્યા, કેટલીક યાત્રાઓ કરી, આત્મમહોત્સવો કર્યા, પાત્રોને દાન આપ્યા

આ પ્રમાણે કેટલીક શુભ ક્રિયાઓ મેં કરી તે જોઈને અકલક-મુનિને પોતાના મનમાં સંતોષ થયો કે હવે તેમણે મને શુભવાન બનાવ્યો છે, મને શુભભાજન કર્યો છે, રસ્તા ઉપર આપ્યો છે

પ્રકરણ ૧૪ મું.

મહાપરિગ્રહ.

અ

કલક મુનિના સદુપદેશથી કેટલોક બાહ્ય આચાર મેં (સંસારીજીવે ઘનવાહને) પાળ્યો અને તેને લઈને દાન યાત્રા મહોત્સવાદિ કાર્યો કર્યા અને તે દ્વારા મુનિરાજને સંતોષ આપવાને હું શક્તિમાન થયો હવે તે વખતે એક તદ્દન નવીન ઘટના બની તે ખાસ સાબળવા યોગ્ય

છે ભદ્રે અગૃહીતસકેતા^૧ તુ લક્ષ્ય રાખીને એ હકીકત સાબળ —

(સંસારીજીવ જે અત્યારે ઘનવાહનના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે તે ભવસબધી પોતાની જીવનચર્યા અગૃહીતસકેતા અને પ્રજાવિશાળા સાબળે તેમ ભવ્યપુરુષની હાજરીમાં સદાગમ સમક્ષ કહે છે, તે વાત લક્ષ્યમાં રાખવી સંસારીજીવ પોતાની વાર્તા આજળ ચલાવે છે)

૧ એમ જણાય છે કે મોહરાયે આ વચનમાં રોકદ્વારા કાંઈ ગુપ્ત સંદેશો મોકલ્યા છે

અગ્રગામી સાગર અને માયા,

બહેન કૃપણતાનું તન સહનામીતન.

મહાપરિવ્રજની મદદે મોટો મોહ પગિવાર.

યુક્તિવી મુનિ અકલકને દૂર કરનાતું કાર્ય.

અકલકમુનિના પતિચયથી મહામોહ અને પરિવ્રજના હાથ થયા હતા તે ઉપર જણાવ્યા હવે એ પરિવ્રજને એક બહુલિકા સાગર^૧ નામનો મિત્ર છે એ મહામોહનો ખાસ અગરક્ષક છે અને જાતે બહુ સમર્થ છે પરિવ્રજના જ નામના પોતાના મિત્રની જે દશા થઈ તેથી પોતાના મુદ્દયમા હુ ખી થઈને એ મારી પાસે આવના તૈયાર થયો એને વિચાર થયો કે પોતાના મિત્રની સહાય કરવા આ અવસરે જવાની જરૂર છે મારી પાસે આ-પા અગાઉ એણે રાગકેસરિને પૂછ્યું રાગકેસરિએ એને પરિવ્રજની મદદે જવા રજા આપી જે વખતે સાગરે જવાની રજા મા ૧૧ તે વખતે ત્યા બહુલિકા^૨ હાજર હતી તેણે તે વખતે પિતા રાગકેસરિને કહ્યું “પિતાશ્રી! જ્યા સાગર ભય ત્યા મારે તો જરૂર જવું જ જોઈએ, કારણ કે આપશ્રીને એ તો ખાસ ખબર છે કે જાણ સાગર મારા વગર એક ક્ષણવાર પણ રહી શકતો નથી”

બહુલિકાની એવી માગણી સામળી પિતા રાગકેસરિએ વિચાર કરીને જવાબ આપ્યો “દીકરી! એમ છે તો તું કૃપણતા પપુ સાથે જ વળી એક બીજી પણ વાત છે આ કૃપણતા છે તે તો સાગરનું શરીર જ બની રહેલી છે, એનું જાણે એ જીવતર જ હોય તેવી છે તો પછી તુ સાગર સાથે જવાની છે તો પછી એ કૃપણતા પણ ભલે સાથે આવે એથી સાગરને ઘણી ધીરજ રહેશે”

૧ સાગર લોભ છઠ્ઠા પ્રસ્તાવનો ધનરોખત(સસારજીવ)ને બહેનવાનારો વિખ્યાત પાત્ર આ તે જ પાત્ર છે (જુઓ પ્ર ૬ પ્ર ૧ અને ૨)

૨ બહુલિકા માયા પાંચમા પ્રસ્તાવની ચાલીલી સ્ત્રી પાત્ર જુઓ પૃષ્ઠ ૧૧૪૪-૪૫

૩ કૃપણતા બખીવપણું જ્યા લોભ હોય ત્યા એ સાથે જ હોય છે કૃપણતાનું ખરૂં રચાણ છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમા મદે, અવકાશને કોઈ કાણુસર એને આ પ્રસ્તાવમા મૂકી છે

આવી રીતે બહેન બહુલિકા અને કૃપણતા બેને ગાયે મોડલ વાની આજ્ઞા થઈ એટલે સાગર તો બહુ રાજી થઈ ગયો, પિતાને જવાબમાં માત્ર ‘બહુ કૃપા કરી’ એટલું જ કહ્યું અને સાગર પોતાની સાથે બહુલિકા અને કૃપણતાને લઈને મારી પાસે આ-યો.

એ ત્રણેને મારી પાસે આવતા જોઈને મહામોહ અને પરિવ્રજ બહુ રાજી થયા તે જ વખતે કૃપણતા મને ભેટી પડી એ જોવી મને ભેટી કે મારા મનમાં ઇચ્છા થઈ કે-અરે! આ મારી પાસે પૈસા છે તે તો નજરે દેખી શકાય તેવા મુખનું કારણ છે, તેનાથી મુખ મેળવવાના સાધનો ખરીદ કરી શકાય છે, એકઠા કરી રાંઝાય છે, ભોગવી રાંઝાય છે, એવા પૈસાનો પરલોભના મુખના સાધનો મેળવવાની ઇચ્છા વડે વ્યય કરી નાખવો એમાં તે ટટાપણુ શુ જોવાય? પૈસાથી અહીંના મુખોનો લાભ લેવો કે પરલોભના મુખની જલ્પના કરી તે ખાતર તેનો વ્યય કરી નાખવો? આવી રીતે નજરે દેખાય તેવા મુખસાવનનો ત્યાગ કરી અદૃષ્ટ અને જલ્પનામાત્રમાં રહેલા સારનોમાં પૈસા ઠાડી નાખવાનો હેતુ શો? પણ આ અકલ્પક મુનિ તો મને દરરોજ પ્રેરણા અને ઉત્સાહ આપ્યા કરે છે અને કહે છે કે ‘ભાઈ ઘનવાહન! જો તારે ભાવસ્તવ કરવાનો ઉત્સાહ હોય, ભવિષ્યમાં તારે તે માર્ગ પ્રગતિ કરવી હોય તો અત્યારે તું દ્રવ્યસ્તવ કરવામાં સાગી ગીતે આદર કર, તેના ઉપર તારૂં ચિત્ત લગાડ, તે માર્ગ પ્રવૃત્ત થા ધીમે ધીમે તું ભાવસ્તવમાં’ તે માર્ગે આગળ વધીશ’ આવા આવા ઉત્સાહના વચનો કહે છે તેથી તે રીતે દ્રવ્યસ્તવમાં માગ બહુ પૈસા ખરચાઈ જાય છે, વપરાઈ જાય છે, વેડફાઈ જાય છે ત્યારે હવે મારે તે શુ કરવું? આ તો મારે મોટી મુશ્કેલી થઈ પડી આવા આવા વિચાર હું કરતો હતો તે વખતે બહુલિકાએ મને આશ્વિગન કર્યું, મને ભેટી પડી

જોવી બહુલિકા મને ભેટી તેવીજ મારામાં એક અત્યંત ખરાબ

૧ દ્રવ્યસ્તવ, ભાવસ્તવ દ્રવ્યસ્તવમાં પૂજ્ય આત્ર યાત્રા મહોત્સવાદિના સમાવેશ થાય છે તે ભાવસ્તવનું નિમિત્ત છે અને નિમિત્ત પૂરતી જ તેની ઉપર ક્રાંતા છે સસારતરિકા છલો પ્રથમ દ્રવ્યસ્તવમાં પડે છે, પછી વિચારણાને પ રિણામે ભાવસ્તવમાં જોડાય છે ભાવસ્તવમાં અત કરણની ઇચ્છાથી ત્યાગ આત્મ ભાવમાં રમણતા, સમતા અને વિકારો પર અગ્રચિનો સમાવેશ થાય છે દ્રવ્યસ્ત વમાં ધનવ્યય, દાન, દેવગુરૂર્જન, સદાચાર, વપ, મોક્ષઅર્થ વિરોધો સમાવેશ થાય છે

અધમતાની પરાકાષ્ઠા કુબુદ્ધિ જાગૃત થઈ આવી મેં વિચાર કર્યો કે આ મારા પૈસા વેડફાઈ જવાનું કારણ અઠલકમુનિ છે, તો કોઈ યુક્તિ કરીને તેઓને અહીંથી (પોતાના સાહ્યાદ નગરથી) બહાર-દૂર મોકલાવી દઉં, કોઈ વચનની રચના કરીને એમને વિહાર કરાવી દઉં, તો પછી આ પૈસાનો ધુમારો થતો અટકી જાય આવા તુચ્છ વિચાર અને નિર્ણયને પરિણામે હું અઠલકમુનિ પાસે આવ્યો અને બોલ્યો 'સાહેબ! આપ તો ખરેખર મારા ઉપર ઉપકાર કરવા માટે અહીં પધાર્યા છો ખરેખર, આપશ્રીએ મારા ઉપર ઘણી કૃપા કરી, આપશ્રીનો બહુ આભાર થયો સાહેબ! હવે માસકલ્પ^૧ પૂરો થયો છે, તો મહાત્મા કોવિદાચાર્ય (શુર)નું આપના સબ્ધમા મન ઊંડુ થઈ જશે અને એમને ઠપકો મળશે કે વિહારનો સમય થયો છતાં અમે આપશ્રીને વધારે રોકી રાખ્યા તો સાહેબ! હવે આપશ્રી વિહાર કરો. આપે જે જે આદેશ કર્યા છે તે તે સર્વ હવે અમે કર્યા કરશું આપશ્રીએ એ સબ્ધમા જરા પપ્પુ ચિંતા ન કરવી" તેના આવા વચન સાંભળી મુનિ અઠલકે વિહાર કર્યો અને પોતે પોતાના શુરપાસે સીધાબ્યા

પરિગ્રહમા આસક્તિ.

ચોરોનો અકર અકર જલ્પ.

છેવટે સદાગમ ફરીકરખુ.

અઠલકમુનિએ વિહાર કર્યો અને સાગરના ઉપદેશથી હું પરિગ્રહમા વધારે વધારે આસક્ત થયો અને ધર્મમાર્ગે જે થોડો થોડો પૈસાનો વ્યય હું કર્યા કરતો હતો તે પણ અટકાવી દીધો ભાવસ્તવની વાત તો બાળુએ રહી ગઈ પણ દ્રવ્યસ્તવ પણ અટકી ગયું અને પરિગ્રહની વારણ સફળ થઈ તેમજ મહામોહની ઇચ્છા પૂરી થઈ

ઉપર પ્રમાણે મારી સ્થિતિ થઈ અને મારામા ફેરફાર થયો તે બરાબર જોઈને પરિગ્રહ ઘણો સજી થયો અને પોતાની મદદે અડીને

૧ માસકલ્પ સાધુ ચોમાસામા (વસાહતમા) ચાર માસ અને શેષ કાળે એક માસથી વધારે સાધારણ રીતે અંક રચાઈ રહેતા નથી ચારીરિક નબળાઈ અથવા મોટા ઉપકારના કારણે રહેવાની શરૂની આજ્ઞા થાય તો રડી ચકાય છે, પણ ઘનવાદનની દાનવ રત્ન મગાવવાની ન હોવી, પણ અમે તે બંધાને મુનિને વિહાર કરાવવાની હવી ભદ્રિક સાધુને જનાવી જવાની પ્રવૃત્તિ કવચિત્ દુષ્ટિગોચર થાય છે તે ખેદનો વિષય છે જ્યાં એકાંત સરળતા બેઠકે લા પછી મોહના આ કમળો થાય તો પછી વિષમ સમુદ્ર વરવાના માર્ગો કેમ મળે? કયાથી મળે? ત્યાં મટે મળે?

વખતે આવી પહોંચનાર સાગરમિત્રને કહેવા લાગ્યો “અરે ભાઈ! મારા મિત્ર! પ્રેમી! મારા તો દહાડા અહીં ગપાઈ ચૂક્યા હતા અને માફ આવી બન્યું હતું હું તો લગભગ ખલાસ થઈ જવા આવ્યો હતો, તેમા ખરાબર ટાકણે આનીને તો મારો બચાવ કર્યો છે અને ભાઈ! તારાથી પણ વધારે સારી રીતે આ કૃપણતા બહેન પોતાના ભાઈ ઉપર (મારા ઉપર) વાતસલ્ય રાખનારી થઈ છે, એણે તો ખરેખર મને મરતાને જીવન આપ્યું છે, મને નવી જીવગી આપી છે, મને ખરેખર બચાવી લીધો છે અને સાથે આ બહુલિકા બહેન પણ ભારે ઉપકાર કરનારી થઈ પડી છે, કારણ કે મારી ખરેખરી મુશ્કેલી તો પેલા મારા હાડવૈરી અકલકે જીભી કરી હતી, તેને એ બહેને ભારે યુક્તિ કરીને અહીંથી વિદાય કરી દીધો ભાઈ! નરોત્તમ! તો બહુ સાફ કર્યું! વખતસર આવી પહોંચી તો મહારાજ રાજેશ્વર (મહામોહ) તરફ ખરો ભક્તિભાવ બતાવ્યો અને માફ રક્ષણ કર્યું”

આવી રીતે પરિગ્રહ પોતાના મનથી સાગર બહુલિકા અને કૃપણતાનો આભાર દર્શાવી રહ્યો હતો તે આખી વાર્તા સાંભળીને મહારાજ મહામોહ જે પાસેજ બેઠા હતા તે પરિગ્રહને ઉદ્દેશીને બોલ્યા “વત્સ! પરિગ્રહ! તું તદ્દન સાચું જ બોલ્યો છે, તારી વાત તદ્દન વાજબી છે! આ છોકરો સાગર છે એ તો ખરેખર મારા જીવનરૂપ છે, મારા જીવતરમય છે, મારી સર્વ રક્તિ મેં એનામા સ્થાપન કરી છે અને વસ્તુતઃ તે તેનામા ખરાબર જામી ગઈ છે મારા લલકરમા એ છોકરો (સાગર) મારો ખરેખરો ભક્ત છે, બદલાની અપેક્ષા રાખ્યા વગર સાચી મેવા કરનારો છે, મારો સાચો પુત્ર છે, રાજ્યને યોગ્ય છે અને તારૂં રક્ષણ કરવાને પૂરતો શક્તિમાન છે”

એવી રીતે જ્યારે સાગરને મહામોહ મહારાજે પોતે જ ઉત્તેજન આપ્યું, ચઢાવ્યો, ત્યારે તે પણ મને વધારે વલક કરનારો થઈ પડ્યો અને સદાગમને સારી રીતે હેરાન કરનાર નીવડ્યો સાગરે મારા ઉપર જેમ જેમ પોતાનો દોર વધારના માણ્યો તેમ તેમ હું પણ આશા તૃપ્તિ અને ઇચ્છામા વધતો ચાલ્યો અને સદાગમને દૂર કરતો ગયો છેવટે જે જે વૃત્તિ મેં અકલકમુનિના સદુપદેશથી ઉપર જણાવ્યું તેમ શરૂ કર્યા હતા તે સર્વ છોડી દીધા અને આખરે હું અકલકમુનિ અહીં પધાર્યા તે પહેલા જેવો હતો તેવો જ થઈ ગયો, સર્વ દ્રવ્ય-સ્તવમા તદ્દન શિથિલ થઈ ગયો અને સસારમા રહિયો બની મહા પરિગ્રહમા આસક્ત થ

નિર્વૈક કાર્યમા પ્રવૃત્તિ

સમજી હોય તે કદિ ન કરે.

કૌવિદ્યાર્યનો જ્ઞાનાનુભવ.

અકલ્પકમુનિ ખરેખર દયાના સાગર હતા, કૃપારસથી ભરપૂર હતા અને મારે માટે વારવાર ચિંતા રાખ્યા કરતા હતા તેઓશ્રીએ મારી ઉપર જપ્પાવેલી હકીકત સાબળી, જ્યારે તેઓશ્રીને જણાયું કે હું તો પરિવ્રજમા આસક્ત થઈ ગયો છું અને દ્રવ્યસ્તવ પપ્પુ મૂકી બેઠો છું ત્યારે વળી ફરીવાર મારી પાસે આવીને મને ઠેકાણે લઈ આવવા તેઓ તૈયાર થઈ ગયા તેઓશ્રીએ શુદ્ધમહારાજ કૌવિદ્યાર્યને પ્રણામ કર્યા,

કૃપારસવાળા

અ ક લ ક

મારા સબધી હકીકત કહી સભળાવી અને મને ઉપદેશ આપવાની ઇચ્છાનું પ્રયોજન જપ્પાવી મારી પાસે આવવાની અનુજ્ઞા માગી કૌવિદ્યાર્ય મહા વિચક્ષણ

હતા, શાસ્ત્ર અને વ્યવહારમા મહા કુશળ હતા અને

અનુભવજ્ઞાનમા એકા હતા તેઓ અકલ્પકમુનિના હૃદયમા રહેલો સદ્ભાવ સમજી ગયા, તેઓના શિષ્યના શુભ ઇરાદાની તેમને ખાતરી હતી અને વિશિષ્ટ જ્ઞાનાનુભવથી તે વખતે વર્તેલી મારી સ્થિતિની પોતાના મગજમા સ્પષ્ટતા હતી શિષ્યની સદર વિરક્તિના પ્રત્યુત્તરમા તેઓશ્રીએ નીચે પ્રમાણે વિચારણા બતાવી તે વખતે તેઓની (શુદ્ધ શિષ્યની) વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ -

કૌવિદ્યાર્ય—“વત્ત અકલક ! આ તારો પ્રયત્ન તદ્દન નકામો છે તું ત્યાં જવાની ખાત છેડી દે, એમા કાંઈ સાર જેવું નથી, એમા કશો લાભ નથી એવું કારણ એ છે કે એ ઘનવાહનની પાસે જ્યાં સુધી પેલા મહામોહ અને પરિવ્રજ છે ત્યાંસુધી એના ઉપર કાંઈ કામ થઈ શકે તેવું નથી અને એ પોતે પપ્પુ ઈર્ષકુશળ થઈ શકે તેવું નથી અત્યાર સુધી એ જ સ્થિતિ જતો છે અને તેથી તારો પ્રયત્ન તદ્દન ફેલે જવાનો છે એવા નિશ્ચયનું કારણ એ છે કે એ બન્ને (મહામોહ અને પરિવ્રજ) તો ત્યાં અહો જમાવીને પડ્યા છે અને વળી પાછા તેઓની પાસે સાગર વિગેરે એક પછી એક આવ્યા કરશે, કારણ એ બન્ને મૂળનાયક છે અને પેના સાગર વિગેરે અનેકના આશ્રયસ્થાન છે, એટલે એ આખા લશ્કરનું બેર વધ્યા જ કરશે. મતલબ એ છે કે જ્યાં સુધી પ્રાણી એ દુરાત્માઓને વશ વર્તેતો હોય છે ત્યાંસુધી એને ઉપદેશ પણ કેવો ? અને ધર્મ પણ કેવો ? અને એને સદાગમ સાચું મેળાપ પણ ક્યાંથી સભાવે ? એવા પ્રાણીઓ તો મહામોહ અને તેના

પરિવારને વગ રહીને વપારે વધારે નીચા ઉતરતા જાય છે એવા પ્રાણીઓને દેરાના આપવી એ તો બહેરાની આગળ જાય કરવા જેવું છે,^૧ આધજાની પામે નાચના જેવું છે, વધ્ય (ઉખર^૨) ભૂમિમા બી વાવવા જેવું છે એ બહેરો માપુસ સાબળે, આધજો જુએ અથવા ઉખર ભૂમિમા જનાજ ઉગે તો જ એના પ્રાણીને આગેલ ધર્મદેરાનાને ફળ એમે

“અને ભાઈ! કદાચ માનીએ કે તારા બહુ પ્રયામથી એને બહુ યોરો સહેજમાજ લાભ વાય અથવા એના સરકારમા લાભ હાની મહુજ ફેર પડે તો તેવો લાભ બહુ જ યોરો તદ્દન ની ઘસના નહરો તેમજ અટપકાલીન સમજવો અને તારા જેવાને અધ્યાસ વિગેરેતુ મોટું નુકસાન વાય એ ચોક્કસ સમજવું વળી એક બીજી પણ વાત છે તુ એને વારવાર બોધ આપ્યા કર, જાત ત કયાં કર, પ્રેરણા કયાં કર, પરતુ જ્યાં મુઘી પેવા મહામોહ અને પરિવ્રજ એની સમીપમા પશ્ચાપાથયાં રહ્યા છે ત્યાં મુઘી એ તો ભાનનિદ્રામા ઠથ્યા જ કરશે, એને ગમે તેટલો જગાડીશ પણ જગશે જ નહિ માટે વત્ત^૩ એની પામે જવાથી સર્થ સમજી માપુસો નુકસાન થાય તેવા ગમમા પડતા નથી, તેવો ધધો કગતા નથી.”

અકલ્પ—“ભગવન્! આપત્રીની વાત બરાબર છે ત્યારે સાહેબ! એ બાપદા ધનનાહનનો પેવા મહા અનર્થના કરનાગ હુમ્યા એથી છૂટકારો ક્યારે થશે?”

વિદ્યા અને નિરીહતા.

કેવિદ્યાચાર્ય—“તાગ જેવો પ્રાણી ચાત્રિતરાજતા સેનાપતિ (સમ્યગ્દર્શન^૪)ને^૫ તો ગ્રાસી રીતે ઝાળખે છે એ સેનાપતિએ રાજરા જેધર ચારિત્રધર્મની ગાયે મળીને પોતાના વીર્યથી એક વિદ્યા^૬ નામની

૧ ‘ગાયન’ વધારે યોય રાષ્ટ્ર લાગત

૨ વધ્ય ઉખર જે જમીનમા બીજ વાવવાથી હની રહે નહિ તેવી ભૂમિ

૩ સમ્યગ્દર્શન એના વર્ણન અને પરિચય માટે જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૩૬

૪ વિદ્યા આની સાથે મોહસાજની પાત્રયણ અવિદ્યાને સરખાવો (પ્ર ૦

૪ પ્ર ૮ પૃ ૮૧૦ અને પ્ર ૪ પ્ર ૧૦ પૃ ૮૩૮) મહામોહવુ આજી સરીર અવિદ્યામય છે તેના વિરોધમા આ વિદ્યા કન્યા આની એને ઉત્પત્ત કરનાર કાલ છે તે લક્ષ્યમા રાખસો ઉખર ઉપત્ત વસ્તુજ્ઞાન (વિષય પ્રતિભાસ જ્ઞાન) એ કાઈ વિદ્યા નથી, એને સમ્ય દર્શન અને ચારિત્રસાજ ઉત્પત્ત કરે ત્યારે જ એ સાચુ જ્ઞાન વાય છે

વિદ્યા

માનસિક કન્યા ઉત્પન્ન કરી છે એ ઘણી મનોહર છે બહુ રૂપાળી છે, વિશાળ આખોવાળી છે અને આખા જગતને આનંદ ઉપજાવનારી છે વળી તે વસ્તુઓની અદર રહેલા હોડા ભાવોને બરાબર સમજનારી છે, આખા વિશ્વના બનાવોના હાર્દને જાણનારી છે અને પ્રત્યેક અવયવે સુંદર છે એ કન્યા પોતાની વિરિષ્ટ લીલાથી આખી દુનિયામાં વિલાસ કરે છે એના સર્વધર્મા એક વાત ઘણી જ નવાઈ ઉપજાવે તેવી એ છે કે એતુ લા વહુય સસારથી ઘણા આનંદ વધેલું હોવાને કારણે સામાન્ય રીતે સ્ત્રી સર્વધર્મથી દૂર નાસી જનાર મહાત્મા મુનિઓને પણ એ કન્યા વહુભ છે, પ્રિય છે, હૃદ્ય છે એટલા માટે એ કન્યા સર્વ સપત્તિઓતુ મૂળ કહેવાય છે, સર્વ કલેશને કાપી નાખનારી કહેવાય છે અને અનંત આનંદ સમૂહને આપનારી કહેવાય છે એકદર સર્વ સારી વસ્તુઓ અને ભાવોતુ સ્થાન બની રહેલી એ કન્યા બહુ આકર્ષક અને પ્રેમપાત્ર છે જ્યારે ઘનવાહન એ કથાને પરપુરે ત્યારે એના મોહરાજતા રૂઢમાંથી છૂટકારો થશે એ કન્યા મોહરાજની તદ્દન વિરૂદ્ધ છે, પોતાની શક્તિ ઉપર મદાર બાંધી ટટાર રહી શકે તેવી છે અને તેથી જ્યાં એ હોય છે ત્યાં ખીજતુ (મોહતુ) રહેતુ થતુ નથી, બન્ને એક સાથે એક સ્થાન કે રહી શકતા નથી જ્યાં નિદ્યા કન્યા આવી કે મહામોહને પાખાશ જ ગણવા પડે છે

“વળી એક ખીજ નિરીહતા^૧ નામની ભોળી કન્યા છે એ ચારિત્રજની દીકરી થાય છે, ઘણી સુંદર છે, મનને આ રમ આપે તેવી છે અને સર્વગ્રસપૂર્ણ છે એ વિરિષ્ટતા રતિ દેવીની^૨ કુક્ષીથી ઉત્પન્ન થયેલી છે, તેના બાહ્યો એના ઉપર બહુ પૂન્યભાવ રાખે છે ચારિત્રધર્મરાજના રાજ્યમાં તેના ખોટની છાત્રી જેટલા લોક પાન અને માન છે અને એ સર્વને આનંદ આપનારી છે સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિને એ ખાસ વહાલી છે, સદ્બોધના એના પર ચારે હાથ છે અને સ્વામિભક્ત સતોમે એને ઠેર રીને મોટી કરેલી છે એ બાળા સ્વભાવથી જ ઘણી સુંદર છે, એની સર્વ ઇચ્છાઓ પૂરી થઈ ગઈ છે તેથી તે વસ્ત્ર ધરેલું કે માળા વિગે રેથી જે શરીરશેષા થાય છે તેની કદિ ઇચ્છા પણ કરતી નથી, એને

૧ નિરીહતા કોઈ વસ્તુની ઇચ્છા સ્પષ્ટ ન કરવી તે એવી રૂત્તિ થાય એટલે પરિવ્રજનો નાસ થાય છે એમાંથી ડેર નીકળી બચે છે

૨ વિરિષ્ટતા ચારિત્રધર્મરાજની પત્ની (મ ૪ મ ૩૪)

એવી વસ્તુઓ મેળવવા કે ભોગવવા માટે મન જ થતુ નથી એ નિરીહતા કન્યાને સોનાથી લલચાવી શકાતી નથી, જૂદા જૂદા પ્રકારના ભોગોથી એને આકર્ષા શકાતી નથી અને ચિત્રવિચિત્ર પ્રકારના રત્નોના ઢગલા એને ખેંચાણુ કરી શકતા નથી કન્યા કોઈ વસ્તુ કે ચીજ, ભોગ કે ઉપભોગ તરફ વૃત્તિ જ ન રહી, પ્રેમ જ ન રહ્યો હોય પછી એને આકર્ષણુ કરી લેવાનું કે એને લોભલાલચમા પાડવાનું કારણ જ ક્યા રહ્યું? એ કન્યા સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળમા સર્વત્ર વધ છે, નમસ્કાર યોગ્ય છે, એ મુનિઓને વહાલી હોઈ તેઓના મનને હરણુ કરનારી છે, એ દુષ્કોનો નાશ કરનારી હોઈ તેને (દુષ્કોને) દૂર ફેંટી દેનારી છે અને જાતે ઘણી નસીબદાર છે આવી સારી મુદર અને લાનહુયરમથી ભરપૂર કન્યાને ક્યારે એ ઘનવાહન પરણશે ત્યારે પેલો પરિવ્રજ નાશ પામશે, 'વિલયભાવને પામી જશે, નકામા જેવો થઈ જશે એનું કારણુ એ છે કે એ દુરાત્મા પરિવ્રજને પેલી નિરીહતા કન્યા સાથે ઘણો વિરોધ છે, એ પોતાના મનથી તે કન્યાને પોતાની દુશ્મન ગણે છે, તેથી જેવો એ દુરાત્મા પેલી કન્યાને નજરે જુએ છે તે તરત જ અત્યંત ભયભીત થઈને વિલય પામી જાય છે”

લક્ષ્મકાળ પર નિચારણા.

કર્મપરિપ્લામનો દાનાવિકાર.

ત્યાગ પછી શુદ્ધનો હેતુભાવ.

અકલકે આદરેલ નિરપેક્ષતા.

અકલક—“ભગવન્! એ મહામોહ અને પરિવ્રજને દૃષ્ટી નાખ નાર એ બંને કન્યાઓનો યોગ ઘનવાહનને ક્યારે થશે? એમનું ઘનવાહન સાથે લગ્ન ક્યારે થશે?”

કોવિદાચાર્ય—“વત્સ! ઘણો વખત ગયા પછી એની પ્રાપ્તિ ઘનવાહનને થશે અને જે વખતે એની પ્રાપ્તિ થશે તે જ વખતે જરૂર તેઓના લગ્ન થશે”

અકલક—“જે આપસાહેબની આજ્ઞા હોય તો એ બંને કન્યાનો યોગ હું ઘનવાહનને કરાની આપું”

કોનિદાચાર્ય—“ભાગ્યતાળી! એ કન્યાઓ પ્રાપ્ત કમવવાનો તારા જેવાનો અત્યારે અધિકાર નથી એનો હેતુ એ છે કે કર્મપરિપ્લામ નામનો જે મહારાજ છે તેનો જ એ બંને કન્યાઓ આપવાનો અ-

૧ વિલય શબ્દ બહુ અર્થસૂચક છે એ મરી નહિ જાય પણ ઇષ્ટે મુલા જેવો થઈ જશે એવો એમા આત્મ આશય છે

વિકાર છે, ખીલ દોઈને એ બાબતમા જરા પપુ અધિકાર નથી
ખીલ દોઈને એ બાબતમા વચ્ચે આનવાની સત્તા નથી એમા ખીલ
માણુસોનો અધિકાર કેટલો છે તે પપુ સમજી લે જ્યારે કર્મપરિણામ
રાત્રિ ઉપર જાણ્યું તેમ કન્યાઓ આપવા તૈયાર થાય છે, તે ગર્ભ
ઉદય થાય છે, તે વખતે તારા જેવા પપુ હેતુભાવને પામે છે, કાર
ણિક બને છે

“ માટે તારો અભાવે એ કન્યાઓને મેળની આપનાનો અધિકાર
ન હોનાથી તુ ખોટે ભાગે પ્રયાગ કર નહિ એ કર્મપરિણામ રાત્રિ
જ એ ભાગ્યશાળી સુખ આપનાર કન્યાઓ ડોઢ વખતે ઘનવાહનને
અપાવશે, પણ જ્યારે એને એમ લાગશે કે ઘનવાહન એ કન્યાઓને
ચોખ્ખો થશે છે ત્યારે એ પ્રમાણે હકીકત જની આનરો તુ તો હવે એ
બાબતમા ચિંતા છોડી દે, જે વસ્તુ તારા હાથમા નથી તે માટે આ
ત્રહા દૂર કર અને તારા ભાનુનાગપુનાના કામમા તત્પર થઈ જા એ
પરિપુરુષાન્ય નકામી પ્રવૃત્તિને તિલાંજલિ આપ ”

શુભદ્વારાજી વચન સ્વીકારીને અકલકમુનિ મારા સબંધી ચિંતા
મૂકી દઈ પોતાના આધ્યાત્મ અનુષ્ઠાનાદિ કાર્યમા લાગી ગયા અને ત્યાર
પછી તેઓત્રીએ મારે માટે ચિંતા કરી નહિ, વિચાર પપુ કર્યો નહિ
અને કાંઈ ત્રયાર પપુ કયા નહિ

પ્રકરણ ૧૫ મું.

મહામોહનુ મહાન આક્રમણ

ખી દુનિયામા માફ ભવુ કરનાની એકાત ઇચ્છાનાળા માગ બાળપણના એક ખરા સેહી અને યુવાનસ્થાના સહચારી મુનિ અકનક મારા મબધમા ચિંતા વગરના થઇ ગયા અને અહીં માગી ઉપર મહામોહ અને મહા પરિવ્રહના આક્રમણો વધતા ચાલ્યા પછી તેા તેઓએ એવી બાજી માગી કે પોતાના એક એક પરિજનને જોવાનવા માઓ, પોતાના સગા અને સૈન્યના માપાને મારા ઉપર અસર કરવા તેડાવવા માઓ અને તે પ્રત્યેકે આવી મને અનેક પ્રકારની કદર્યના કમી એ કદથનાઓમા હુ વધારે નારે ઉતરતો ગયો, એમા મારા કેવા હાવહવાલ થયા તે આખો વૃત્તાત ખડેન અગૃહીતસડેતા સાબળવા યોગ્ય છે તેથી બરાબર સાવધાન થઇ એ વાત સાબળ

મહામોહની ભયંકર અસર.

એના પ્રત્યેક એનાનીતુ કાર્ય.

ઘનવાહનપર પ્રત્યેકનો પ્રયોગ.

મહામોહે હવે પોતાની બાજી બરાબર માગી, સારી રીતે વિસ્તારી અને મઠમપણે ખેલી એના એક નોકર કે પરિજન મારી પાનેથી લાય, તે જતો હોય ત્યાં નળી ખીજે આવે અને કેટલાક મારી બાજીએ રાહ બેઠને ખેસી રહે અને પોતાના વખતની નિરીક્ષા કરે એમણે તો ભારે બાજી માગી, ખરેખરી રમત જ માગી અને સાફ મળતુ નાટક જ ભજવવાનુ કામ આદર્યું એ પ્રત્યેકની તને કેટલી વાત કહ, કેટલો વખત લઉં ? ને ! હુ તારી પાસે લાખી લાખી વાતો કહ છુ તેથી તુ મને

વાચાળ ન ગણી લેતી, મહામોહની બાજી મહાપુત્રી તે વખતે જે હકીકત બની તે હું તને કુંકામા જ કહી દઉં છું તે તું ચાલજીને સમજી લેજે એ આખી વાર્તા તને કહેવા માટે પૂવની કઇક વાર્તા તને યાદ આપવાની જરૂર છે તને યાદ હશે કે પૂવ વિમર્શ પ્રકરણ રમનાની શોધ કરવા ગયા ત્યારે તેઓએ ચિત્તવૃત્તિ અટવી લેઇ હતી, એ અટવીમા પ્રમત્તતા નામની નદી હતી, એ નદીમા વચ્ચે તદ્વિનસિત નામનો રેતીનો બેટ (બોકનો) હતો, એ બેટમા વચ્ચે એક ચિત્તવિદોષ નામનો મહાપ બાપવામા આવેલો હતો, એ મહાપમા વનજામી મધ્ય ભાગે એક તુલા નામની વેદિકા (ચાટખર્ચ) તૈયાર કરનામા આવી હતી અને એ વેદિકા ઉપર વિપર્યાસ નામનું સિંહાસન ચૂકનામા આવ્યું હતું એ વિપર્યાસ સિંહાસનપર મહામોહ રાજા બેઠા હતા અને અનિદા નામનું તેમનું રાસીર હતું આ સર્વ વાર્તા મામા વિમર્શ પોતાના બાણેજ પ્રકરણને જપાવી હતી અને અ ૥૭ મેં તે તને વિસ્તારથી કહી સમજાવી હતી—તે સર્વ તને યાદ છે કે નહિ ?

અગૃહીતસકેતાએ જવાબમા જણાવ્યું કે તેને એ સર્વ વાર્તા બરાબર યાદ છે પછી તેણે વાર્તા આનંદ ચવાવવા સસારીજીવને કહ્યું

સસારીજીવે વાર્તા આનંદ ચવાવતા કહ્યું—જો બહેન ! એ પ્રમાણે હકીકત છે તો પછી વળી વધારે યાદ કરીશ તો તારા રમર પુમા આવશે કે તે વખતે મામા વિમર્શ બાણેજ પ્રકરણ પાસે વેદિકા ઉપર બેઠેલા મિધ્યાદર્શન વિગેરે બીજા અનેક સેનાની વિગેરેનું વર્ણન કર્યું હતું, વળી તેની સેના કરવાથી ખુશી રહેનારા બીજા અનેક રાજાઓ વિગેરે મહાપમા હતા તેનું પણ વર્ણન કર્યું હતું એ રાજાઓ વિગેરે સર્વ પોતાના બાહબાહુ સ્ત્રી કુટુંબ પરિવાર અને નોકરબાકરને લઇને દરેકે દરેક મારી પાસે આવી પહોંચ્યા, કારણ કે એ સવને નાયક મહામોહ તે વખતે મારી પાસે આવેલા હતા પરિણામે વાર્તા એ થઇ કે મહામોહ રાજાના પોતાના લશ્કરમા તથા મદદનીશ રાજાઓને સહાય કરનારા લશ્કરમા કોઇ પણ એવું બાકી ન રહ્યું કે જેના વડે મારી સેવના ન થઇ હોય—જેણે આવીને મારી ઉપર પોતાની અસર બતાવી ન હોય

પ્રત્યેક લશ્કરીકૃત બાધા વિગેરે.મહામૂઢતા.

તે વખતે મહામૂઢતાએ^૧ મારા ઉપર એવી અસર કરી કે જેથી તે બનમા માગ જે બાવો વર્તતા હતા, તે વખતે મારી જે પવિત્રિયિતિ વર્તતી હતી, તેમા અને બહુ આસક્ત બનાવી દીધો, ગાઢ મૂઢિત ક્યાં અને અત્યંત લદબદ ક્યો તેવી ગાઢ આસક્તિને પવિત્રામે હુ સન્માર્ગથી નક્કો, દૂર થયો, નદ્ર થયો

મિથ્યાદર્શન.

એ મહાગાનના સેનાપતિ મિથ્યાદર્શન^૨ અને સદાગમથી દૂર ક્યાં, છેડે સદાગમનો લાગ કરાવ્યો, લાર પછી મારી પુદ્ધિમા મોટો ભ્રમ ઉત્પન્ન ક્યાં અને તેમ કરીને તેણે અને અનેક પ્રવારની બાધા પીડા કરી

કુદૃષ્ટિ.

એ સેનાપતિની મહારાણી કુદૃષ્ટિએ^૩ મારી પાસે અનેક ભયકર પાપો ઘણી વાર કરાવ્યા અને તેમા તેણે ખૂબિ એ કરી કે એ પાપો કરતી વખતે હુ તો બાપો વખત એમ જ માનતો રહ્યો કે બાણે હુ ખરો ધર્મ કરૂ છુ આની રીતે મને સમજ ન પડે તેમ મારી પાસે અવોગતિના દારણે એ ત્રીમતીએ પ્રાપ્ત કરાવ્યા

રાગકેસરિ.

મહારાજના પાટવી રાગકેસરિએ^૪ સખ રૂપ રસ ગદ્ય અને સ્પર્શના વિષયો જે બંતે કોઈ પણ પ્રકારના આર વગરના છે અને જેની સાધુ યુરૂપો વારનાર અનેક આદારમા જૂદી જૂદી રીતે નિંદા કરી રહ્યા છે તેના ઉપર મારા મનમા પ્રીતિ ઉપજવનાનું કામ કર્યું અને મારામા માનસિક નિર્મળતા દાખલ કરી

૧ મહામૂઢતા એ મહામોહ મહારાજની સૌભાગ્યવતી ભાવ્યાં છે (પ્ર ૪ પ્ર ૧૨)

૨ મિથ્યાદર્શન ગોદરા નો સેનાપતિ (પ્ર ૪ પ્ર ૧૨)

૩ કુદૃષ્ટિ સેનાપતિ મિથ્યાદર્શનના ગદ્ય આસન પર બેઠેલી તેની ભાવ્યાં જુઓ સદર પૃષ્ઠ ૮૫૮

૪ રાગકેસરિ મહામોહનો મોટો પુત્ર દેવમર્જેન્દ્ર નાનો પુત્ર મૂઢતા એ રાગકેસરિની પત્ની છે અને અધિવેકિતા એ દેવમર્જેન્દ્રની પત્ની છે (જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૧૩) લા એ ચારેઈ વર્ણન છે

મૂઠતા.

વળી મૂઠતા નામની એ રાગકેસરિની બાર્યા મારી પારે આવી
ત્યારે તો હું એને તાળે થઈ ગયો, એને વશ પડી ગયો અને તેની આ
સરથી આ સસાર હુણ છે એ પણ મારા બાપુનામા ન આવી સંકેત,
આ સસારમા કાંઈ અનિષ્ઠ છે એવું મારૂ જ્ઞાન થઈ રહ્યું તેની આસ
પાસ એ બાઈએ તો પડદો પાડી દીધો.

દ્વેષગળેન્દ્ર.

અને વળી એ મહામોહ મહારાજના ખીન્ન દુટાયા કુનર દ્વેષગ
ળેન્દ્રે તો મારી પાને કાચસર કે વિનાકારપુ જ્યાં ત્યાં અપ્રીતિ ઉત્પન્ન
કરાવી, મોટો ખટરાગ કરાવી દીધો અને ચારે તરફ સતાપનો અગ્નિ
સળગાવી દીધો અને મને તે અપ્રીતિ અને સતાપમા ગરકાન કરી
દીધો.

અનિવેકિતા.

વળી જ્યારે એ દુટાયા કુમાર દ્વેષગળેન્દ્રની પત્ની અનિવેકિતા
મારી પારે આવી ત્યારે એણે તો ભારે અજળ વાત કરી જ્યારે
જ્યારે અમુક કાર્ય કરવા થોડું છે કે નહિ તેની હું વિચારણા કરના
માહું ત્યારે ત્યારે એવી નજીવી બાળતમા તરફી ન લેવાતું એ મને
વારનાર કહેવા લાગી અને હું વિચારણા કરવા લાગી જઉં તો તેથી
મને વારવા લાગી, અટકાવવા લાગી, એટલે કે તે મને કરવા થોડું ન
કરવા થોડું બાળતનો વિવેક કરવા દેતી નહિ.

વિષયાલિલાપ.^૧

રાગકેસરિના મત્રીએ ત્યાર પછી લા આવીને મને રાજદ્વારમાં રસ
લેતો કયા, રૂપમા આસક્ત જ્યાં, રસમા લુબ્ધ કયો, ગદ્યમા રસીઓ
કયા અને સ્પર્શમા રત કયો અને તેમ કરીને તેણે તો મને તદ્દન પો
તાને વગ કરી લીધો એના તાળામા પડીને હું ઇદ્રિયોના વિષયમા
આસક્ત થયો.

ભોગતૃષ્ણા.^૨

જ્યારે વિષયાલિનારે મને ઇદ્રિયભોગમા આસક્ત કરાં ત્યારે તેની
પત્ની ભોગતૃષ્ણાએ પોતાના પતિને ઇષ્ટ વિષયોમા મને વધારે ફેસાડ્યો,

જે જે વિષયો મને પ્રાપ્ત થયા તેમા બહુ ગાઢ મૂર્છાવાળો મને બનાવ્યો અને ન પ્રાપ્ત થયા હોય તેને મેળવવાની આશા-તૃષ્ણા અને આકાંક્ષા મારામા ઉત્પન્ન કરીને મને ખુબ હેરાન કર્યા, વિષયોની પછાડે તગડાવ્યો અને તેની પાછળ દોડાવ્યો.

હાસ.

ત્યાર પછી સુદર ગભીરતાનો મોટો દુરમન હાસ^૧ મારી પામે આવ્યો એણે મારી પાસે આવતા વિનાકારણુ મારી પાને બહુ રખત હાસ્ય કરાવ્યું, મુખ ઉઘાડી ઉઘાડીને મોટેથી ઢગધડા વગર મને હમાવ્યો.

રતિ.

ત્યાર પછી મકરંદજની પત્ની રતિ^૨ મારી પાને આની અને તેણે મને તે વખતે સ્ત્રીઓના શરીર સાથે રમાડ્યો એ સ્ત્રીઓના શરીરો મૂનથી આતરડાથી ચરબીથી માસથી મળથી અને એવી એવી બીજી અનેક દુઃગંધનીય વસ્તુઓથી ભરેલા હતા છતાં મારા વિવેકચક્ષુને એ બાંધએ તદ્દન બંધ કરી દીધા અને એની નિર્માલ્ય વસ્તુઓને આનંદદાયક મનાવી મને તેમા કમાવ્યો.

અરતિ.

વળી ત્યાર પછી અરતિબાઈ આવ્યા એણે રળી એક પત્રી એક નવા નના જૂદા જૂદા કારણો શોધી કાઢીને મારા મનને અનેક પ્રકારે ઉદ્વેગ પમાડ્યો, મારા સતાપમા ભારે વધારો કર્યા અને ચિત્તની સ્થિરતા તદ્દન બાતુએ મૂકાની દીધી.

ભય.

ત્યાર પછી વળી ભય આવ્યો તેણે વળી મારા મનમા એની જ ભીતિ ઉત્પન્ન કરી કે અરે ! હું હવે જરૂર મરી જઈરા અથવા તો અરેરે ! મારૂં આ રાજ્ય કોઈ હરપુ કરી લેશે, મને ગાદીએથી ઉઠાડી મૂકશે, મારી રખડપટ્ટી થશે ! આવા આવા અનેક પ્રગારના ભયો ઉત્પન્ન કરીને ભયે મને હેરાન કર્યા, મારી પાને નાટક કરાવ્યું.

૧ હાસ, અરતિ, શોક, ભય અને લુગુખાના વર્ણન માટે જુઓ.
પ્ર ૪ પ્ર ૧૫

૨ આ રતિ કામદેવ ની સ્ત્રી છે, નોઠપાયમાની એક છે એના વર્ણન માટે જુઓ.
પ્ર ૪ પ્ર ૧૪ (પૃષ્ઠ ૮૬૯),

સોક.

ત્યાર પછી સોક આવ્યો કેહ સગાસોહીના મરણનું કારણ પ્રાપ્ત કરીને કે લગાઈ કે વ્યાપારમાં ધનના નાશ થવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરીને સોકે મને અનેક પ્રકારની વિહળના કરી તે આવે ત્યારે મોહથી દુઃખ થાય, પણ સાચું જ્ઞાન થાય નહિ

જીગૃહ્સા.

ત્યાર પછી જીગૃહ્સાઆઈ આવ્યા એણે વળી પોતાના કામની જમાવટ એની રીતે કરી કે જેમા તેમા મને દુઃખ આપવા લાગી કાંઈ મને નહીં, ખરાબ જ લાગે, મારો આત્મા તત્ત્વમાર્ગથી તદ્દન દૂર જ રહે, અને એણે મારામા સદસદ્વિવેકને અને એની ખોટી માન્યતાઓ છોડી કરી કે મારો આત્મા તદ્દન ઢકાઈ ગયો, ડબાઈ ગયો, દૂષાઈ ગયો અને પરિપુર્ણે હુ નિવેકી માણુસોને હરાનાનું સ્થાન થઈ પડ્યો

કપાયો.

બહેન ! મેં તારી પાસે અગાઉ એ વૃક્ષ મહામોહરાજના પૌત્રો અને રાજકુમાર રાગકેસરિના આઠ પુત્રોનું વર્ણન કર્યું હતું અને તેની સાથે જ દ્વેષમર્જદ્રના આઠ પુત્રોનું વર્ણન કર્યું હતું તે તને અશબર થાદ હશે એ મોળે છોકરાઓ દાદાના ખોળામાં તોફાન કરતા તે પખતે તેં જોયા હતા એ કપાય નામના સોળે છોકરાઓ પોતાના દાદા મહામોહને મારી સમીપ બેઠને જે ધમાલ કરવા મડી ગયા અને જે ત્રાસો મને તેમણે આપ્યા તે જો કહેના એમું તો તેનો પાર આવે તેમ નથી

જ્ઞાનસવરણ.

ત્યાર પછી મહામોહ મહારાજની પાસે જ્ઞાનસવરણ મિત્રરાજ આવ્યા એમણે મને લાભગ જ્ઞાનના પ્રકારથી તદ્દન રહિત બનાવી દીધો, જ્ઞાન વગરના જાણે ભાનથી હોઠી તેવો કરી દીધો. મારી વિચારાણુ બુદ્ધિ અને તર્ક વિગેરેની આસપાસ એ રાજાએ પકડા નાખી દીધા અને મારી મતિને ઘેરી લીધી

૧ એ છોકરાઓના વર્ણન માટે જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૧૬

૨ જ્ઞાનસવરણથી અવશ્ય સુધીના મિત્રરાજાઓના વર્ણન માટે જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૧૮

દર્શનાવરણ.

વળી ત્યાર પછી દર્શનાવરણ મિત્રરાજ મહામોહ પાસે આવ્યા અને તેમણે પોતાની મારા ઉપર અસર જમાવી એણે મારી પાને ધુરધુર અનાજ કરાવ્યા, મને ઉઘાડી દીધો, લાકડા જેવો તદ્દન મૂઢ અને એટલા વજરનો બનાવી દીધો અને કોઈ પણ પ્રકારના દર્શનથી મને લગભગ તદ્દન વિમુખ કર્યો, દૂર કર્યા

વેદનીય.

ત્યાર પછી મહારાજને સહાય કરવા વેદનીય નામના મિત્રરાજ પધાર્યા તેમણે કોઈ વખત મને સુખ આપીને ખૂબ આનંદમાં તર ઘોળ કરી દીધો અને કોઈ વાર દુખ આપીને સતાપથી ગારોઘેલો બનાવી દીધો મારી એક સરખી સ્થિતિ એમણે રહેવા ન દીધી પણ આનંદ અને સતાપ વચ્ચે ઝોલા ખવરાવ્યા

આયુષ્ય.

વળી આયુષ્ય મહારાજ પોતાના મિત્રરાજની મદદે આવ્યા તેમણે પોતાની શક્તિના જોરથી મને બહુ લાખા વખત સુધી ઘન વાહન તરીકે ધારણ કરી રાખ્યો, મને એ નામે એ રૂપે ચાલુ રહેવા દીધો અને તે બાબતમાં આખો વખત પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો

નામ.

વળી નામ નામના મિત્રરાજે આવી મહામોહ મહારાજને મદદ કરવા મારા શરીર ઉપર પોતાની શક્તિ અનેક રીતે બતાવી અને અનેક રીતે મારા પર સારી ખરાબ ચિત્રામણા કરી, મને આળેખી નાખ્યો અને મારા ચિત્રવિચિત્ર રૂપો કર્યા

ગોત્ર.

ગોત્રરાજે મને કોઈ વખત સારા ગોત્રવાળા તરીકે ઓળખાવ્યો, અને કોઈ વખત ખરાબ ગોત્રમાં પ્રસિદ્ધ કર્યો જૂદી જૂદી દૃષ્ટિથી જૂદા જૂદા ગોત્રવાળા તરીકે મને તેણે જાહેર કર્યો

અતરાય.

લાભ, દાન, લોભ, ઉપલોભ અને વીર્ય બાબતમાં અનેક પ્રકારની અજવડો ઊભી કરી અતરાય મિત્રરાજે મારા સબંધમાં કામ લીધું અને તેમ કરીને મહારાજ મહામોહ પાને પોતાનું નામ જાહેર કર્યું અને પોતાનું ખરૂં પોત પ્રકાશી આપ્યું

દુષ્ટાભિસન્ધિ^૧

અને ત્યાર પછી શૈદ્રચિત્તનો ઉપરી દુષ્ટાભિસન્ધિ મારી પામે આ યો તેણે મારામા અનેક પ્રકારના આર્ત શૈદ્ર ધ્યાનના પ્રસંગે ઉત્પન્ન કર્યા, મને તદ્દન પાપી બનાવી દીધો અને મારી ચેષ્ટાઓ સર્વ પાપથી ભરપૂર કરી દીધી એ રાત્રીએ તો મારા અતરંગના દાન હનાવ કરી નાખ્યા.

નિગેરે.

તે વખતે મહામોહની પાસે બીજા પાપ મહારથી, વીરરથી અને મોટા મોટા સેનાનીઓ વારાફરતી આપના લા પા અને તે દરેકે પોતા પોતાની શક્તિ મારી ઉપર પૂરેપૂરી અજમાવી મને જોટલો અને તેટલો મોહરાજ સમીપ રહેવાના કાર્યમા મધ્યસ્થ કર્યા અકલક મને છોડી જવા હતા, માગ સખવમા તે નિરાશ અને ઉદાસીન થયા હતા એ વાતની એ લોકોને બરાબર ખબર પડી ગઈ હતી, તેની ખાતમી તે લોકોએ મેળવી હતી અને તેથી તેઓ તદ્દન નિર્ભય થઈ ગયા હતા તેથી એ મારા હાહોરોઓએ અને અનેક પ્રકારના ત્રાસો આપ્યા, હિરાનગતિઓ કરી અને વિહંગનાઓ નીપજાવી

મકરધ્વજની ખાસ બાધાઓ.

સદાગમન દૂર ગમન,

મહા તુલ્ય વર્તન.

હવે મને કદર્શના કરના માટે એક વખત મકરધ્વજ^૨ મહામોહ મહારાજ પાડે આની પહોંઓ એ આવ્યો તે કાંઈ એકલો ન આ યો પાડુ પોતાની સાથે પોતાની ભાર્યા રતિને લેતો આવ્યો અને વળી નાગદેસડિ મહારાજના મની નિયમાભિવાપને તથા તેના પાપ કુક બીઓ (છોકરાઓ-છદ્રિયો) ને પાપ સાથે તેડતો આ-યો એને જે કાર્ય નિહ કરકુ હનુ તેમા એ સમી જરૂર હતી અને તેથી બધાને સાથે લઈને એ આ યો હતો અને પોતે પશુ કેડ બાધી હાથમા ટીર કામદુ લઈને અને સરીરપર બખતર પહેરીને આ-યો હતો જ્યારે મકરધ્વજ આની રીતે મોટા પાપા ઉપર તૈયારી કરીને આવી પહોંચ્યો

૧ દુષ્ટાભિસન્ધિ એ શૈદ્રચિત્તપુરનો રાજ છે હિંચાનો પિતા યાવ બુઓ પ્ર ૩ પ્ર ૨૧

૨ એના વહુન માટે બુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૧૪

૩ કામદેવના તીર એટલે પુષ્પો સમજવા એ રૂપક સુપ્રસિદ્ધ છે

હારે તેને મળવાથી મહામોહમહારાજ બહુ તુષ્ટમાન થયા અને તે હઠીકતથી મકરધનજને પોતાને પપુ ઘણો આનંદ થયો એ મકર ધનજ ન્યારે મહામોહરાજને આવી મળ્યો હ્યારે મોહગય ખરેખર મદમસ્ત થયેયો ગધહસ્તી બની ગયો અને મને અનેઞ પ્રજારની બાધા પીડા કરનાગે નીનડયો તે હવે તુ ભેઈ નકીશ

એ મકરધનજે જેવી મારી ઉપર પોતાની અસર નીપજનવા જાળ પાથરી ઢે હુ તે વખતે સખ્દમા લુબ્ધ થયો, રૂપ જોનામા આસક્ત થયો, રમનો સ્વાદ કરવામા પ્રેમી થયો, સ્પર્શ કરવામા આતુર બન્યો અને ગંધમા આનંદ માનવા લાગ્યો ટુંકામા જુ તો જાણે હુ એ પાત્ર વિષયોમા તદ્દન આધળો જ બની ગયો અને તેના રમમા વધારે વધારે ડાહો ઉતરના લાગ્યો તે વખતે મારો સંજોગ તો જ્યાનો કયા દૂર નામી ગયો

એ રીતે મકરધનજે મારી ઉપર પોતાનુ સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવા માણ્યું એને પગિપુમે વિષય રૂપ અપવિત્ર પદાર્થોના કીચડમા હુ રગ દોળાવા લાગ્યો જેમ એક કુકર (બુડ) કચરાથી અને તુચ્છ વસ્તુથી ભરેલા ખાણમા આળોટે, આનંદ કરે ઢે ગેવ કરે તેમ સર્વ પ્રકારની લાજ નરમ છોડી દઇને હુ સત્તિદિનસ વિષયોમા રમવા લાગ્યો અને મારી જાતને તેમા તગ્ગેળ જી દીધી મે અનેક પ્રજારના ભોગો અનેક વાર ભોગવ્યા, એમા મેં ગમ આનંદ માન્યો, છતા ઘણે વખતે પણ મને મતોષ વળ્યો નહિ, તુષ્ઠિ થઈ નહિ, નિગત વળી નહિ 'વાદરાને ગમે તેટલુ ધી પીનસવનામા આવે તેધી શુ તે જરા પણ જાડો વાય?' મારે એનુ જાન્યુ ઢે હુ જેમ જેમ ભોગો ભોગવતો જઈ તેમ તેમ મારી ભોગતૃષ્ણા નધતી જાય, મને ભોગો ભોગવનાની વૃત્તિ ઇચ્છા અને હોમ વધારે વધારે થતી જાય 'વડવાનજ અગ્નિમા જેમ જેમ વધારે પાણી નાખનામા આવે તેમ તેમ આ ના વધારે વધારે મોટા ભડકા ભડે છે એ વખતે ચદ્રકિરણ જેવા અવકના ઉપદેશોની આસપાસ મહામોહમહારાજના વાદળા ફરી વળ્યા અને તેને પગિપુમે હુ એ સર્પને વિગરી ગયો, મારી યાદશક્તિમાથી એ દૂર થઈ ગયા અને માફ તે તગ્ગ જરા પપુ ધ્યાન જ રહ્યું નહિ

૧ વાતરાને ગમે તેટલુ ધી પાવામા આવે પપુ તેથી તે પુદ્ગ થતો નથી

૨ વડવાનજ દરિયાનો અગ્નિ એ જગથી ઓલવાતો જુડાતો નથી, એના જળ વધારે નાખે તેમ આસવેટની જેમ તે વગે છે તેમજ ભોગો ભોગ વધાથી સાત થતા નથી, ઉલટા જેની ઇચ્છા વધારે છે-ના સાશ્વત નિયમ છે

આવી રીતે હું આકાંક્ષના ઉપદેશને વીસરી ગયો, વિષયમા વધારે વધારે જોડે ઉતરતો ગયો અને મકરધ્વજના તાબામા જતો ગયો એટલે સદાગમ મહાન્તરે નેઘ લીધું કે અત્યારે ભાઈશ્રી એના ભાવ શનુઓના હાથમા રમકડા થઈ પડ્યા છે અને એવે વખતે પોતાનો અવસર જરા પણ નથી, પોતાને માટે એ સન્નેગોના જરા પણ સ્થાન નથી-આવી વિચારપુને પરિપુર્ણે એ પોતે દૂર જઈને બેઠા,—ભારાથી આઘા ખસી ગયા

આવા વિચિત્ર સચોતોમા અને અનર્થકારી ઘટનાના પ્રસંગોમા પણ મારે અતરંગ મિત્ર પુણ્યોદય મારી સર્વ વાધાઓ જરૂરીઆતો અને હોંસો પૂરી પાડતો હતો, હું જે ઇન્ધુ તે હાજર કરી દેતો હતો, પણ હું એટલો બધો પરાધીન થઈ ગયો હતો અને મૂઠ ખની ગયો હતો કે એ મારા સાચા મિત્રની ડિમત તે વખતે હું જરા પણ આકતો નહિ, તેને પીછાનતો પણ નહિ અને તેને યાદ પણ કરતો નહિ

મેં તો બસ એક જ વાત ઉપર ધ્યાન આપ્યું મારા અત પુરમા આખો વખત રહેના લા થો, સ્ત્રીઓ સાથે મનમાન્યા આનંદ કરવા લાગ્યો, વિલાસભળમા પડવા લાગ્યો અને સ્ત્રીસંગધમા સુખ માનવા લા થો, તે એટલે મુઠી કે મારા રાજ્યતુ સર્વ કાર્ય મેં છોડી દીધું, મારે રાજધર્મે વિસરી ગયો અને માત્ર વિષયસેવનાની ઝખના ચિતા અને વિચારપુ કરવા લાગ્યો મારા અત પુરની સ્ત્રીઓ સાથે જ વિષય સેવવાથી વાત અટકી નહિ, મારી ભોગતૃષ્ણા તો આકાંક્ષાની જેમ વધના લાગી, એટલે પછી મેં મર્યાદા છોડી, હંદ મૂકી અને હું આગળ વધ્યો, મારા નગરમા સારા રૂપવાળી કોઈ પણ સ્ત્રી છે એમ અને ખબર પડે કે કોઈ જણાવે એટલે એને મેં તો પકડવા માડી, ફસાવના માડી, હેરાન કરના માડી, એના ઘણી પાસેથી બળાત્કારે પ્રુથવી લેવા માડી એમા એ સ્ત્રી કુળવાન છે કે અધમ છે, ચોગ્ય છે કે અચોગ્ય છે, કે એવી બીજી કોઈ પણ બાબતનો વિચાર ન કર્યા ગોરી ચામડી અને બહારથી કપાળુ લાગતુ સરીર નેઘ હું તેના ઉપર બળાત્કાર કરવા લા થો અને નીચ આચરપુ ચલાવના લાગ્યો એમ કરનામા મહો પાપ થાય છે એ વાત મારા ખ્યાલમા પણ ન આવી, મારા કુળને એવી વાત હાજતી નથી એવો મને વિચાર સરખો પણ ન આવ્યો અને મારે રાજધર્મે મને શુ શીખવે છે તેનો ખ્યાન પણ ન રહ્યો મારા મનીઓ એ બાબતમા મને વારે કે અટકાવે તેની પણ મેં કાંઈ નપુના કરી નહિ

આખા રાજ્યમા અસતોપ.

રાજ્યભ્રષ્ટ ઘનવાહન.

નીરદવાહનને રાજ્યપ્રાપ્તિ.

પાપની હવે પરિસીમા થતી ચાલી, ઉદ્ધતાઈની પરાકાષ્ટા થઈ, નીચતાની હદ આવી ગઈ, પપુ મેં તો કોઈની વાત સાંભળી નહિ, કોઈની સલાહ માની નહિ, કોઈના કહેવા પ્રમાણે રસ્તો લીધો નહિ આવી વિચિત્ર પરિસ્થિતિ કેટલો વખત ચાલે? મારા અતિ અધમ વર્તનને લોકો ક્યા સુધી સામે? પોતાની વહુદીકરીની લાજ કોને વહાલી ન હોય? પરિપામે મારા એના વર્તનથી મારા સર્વ લશ્કરીઓ મારાથી વિરુદ્ધ થઈ ગયા, આખુ નગર ઉદ્વેગમા પડી ગયું અને ખૂદ મારા સંબંધીઓ પણ એવા પ્રકારના મારા અધમ વર્તન અને એટલાથી શરમાઈ ગયા, લાજ ગયા અને માફ પાવદળ લશ્કર પપુ મારી નિંદા કરના લાગ્યું, કારણ કે ગુણે સર્વ જગ્યાએ પૂજાય છે, એમા સગપણ કે સખધ જરા પપુ કારણભૂત થઈ શકતા નથી,

આવી રીતે પ્રજામા ખેદીલી વધતી ચાલી, લશ્કર મારી વિરુદ્ધ

થઈ ગયું, મત્રીમંડળ મ્હાન થયું અને ખૂદ મારા

નીચતાની સગાસંબંધીઓ પપુ મારાથી લજવાઈ ગયા એટલે

હદ પર આખા રાજ્યમા ખરી રીતે માફ કોઈ રહ્યું નહિ

લોકોમા મારી આટલી બધી નિંદા થતી હતી એ

હકીકતની મને ખબર પડી હતી છતાં મહામોહને વશ રહીને હું તો

મારા અધમ કાર્યોમાથી જરા પપુ પાછો હલ્યો નહિ, મારામા જરા

પણ દેર પડ્યો નહિ, કોઈ પ્રકારની મુધારણા થઈ નહિ એન્ટે

અત્યંત નીચ કુળની હલકા વર્ણની સ્ત્રીઓને મેં મારા અતિ પુરમા

દાખલ કરી, જે સ્ત્રીઓની પાસે જુલુ પણ ચોખ્ય ન ગણાય તેવીને

પપુ મેં મારા અતિ પુરમા દાખલ કરી અને એવી રીતે હું મારી

નીચતામા વધતો ચાલ્યો

મારે એક નીરદવાહન નામનો નાનો બાઈ હતો એ જાતે ઘણો

શરમાળ હતો, અત્યંત વિનયવાળો હતો, બહુ મુદર

આ ખ ર પ્રકૃતિવાળો હતો, લોકોમા સારી પ્રખ્યાતિવાળો

રાજ્યભ્રષ્ટ હતો અને અતિ મુદર પુરુષાર્થ કરનાર મહા ઉદ્યોગી

હતો મારા અતિ અધમ વર્તનથી કટાણી ગયેલા

મારા સામનો નગરવાસીઓ મત્રીઓ અને સેનાપતિ સર્વ એકઠા

થયા, તેમણે વિચાર કર્યો, મેં એકમત થયા અને પછી એકાતમા

મારા ઉક્ત બંધુ નીરદવાહનો મળ્યા અને તેને જણાવ્યું કે “મુર ખીટી! આપનો ભાઈ રાજા ઘનવાહન અતિ તુરંત સ્ત્રીઓમા રખડના લાગ્યો છે, પરસ્ત્રીમા આસક્ત થઈ ગયો છે, એવો સર્વ માન કે મર્યાદા મૂકી દીધી છે, એની બુદ્ધિ ખેડેર મારી ગઈ છે, અને એવો આપના અતિ ઊંચા કુળને મહા દુષ્પાતુ લગાડ્યું છે, એ ખરેખરો દૂળખ પપુ છે, અત્યારે એ શ્યાન જેવો થઈ ગયો છે, જ્યાં ત્યાં મ્હોડું નાખે છે અને આવા મહાન રાજ્ય સિંહાસનને જરા પણ લાયક રહ્યો નથી, એ તો રાજ્યને ખરી રીતે ખોઈ ખેંઠો છે, એવો પોતાના નશાનેને હવકા પાડ્યા છે, માટે હવે એના વિનાશના સંબંધમા નધારે વખત બેદર કાર રહેતું એ અમને કે આપણને જરા પાતુ ઘટતું નથી એ તો અત્યારે વિનાશના કાઠા ઉપર આવી ગયો છે, તદ્દન ખનાસ થઈ જવા લાગ્યો છે અને આખરે જરૂર નાશ પામનાનો છે વાત એમ છે કે આવી એની અનમતાની અને નીચતાની હઠીકત આજુબાજુના દુર્ગમન રાજાઓને જણાય નહિ ત્યાંકુધીમા આપશ્રીએ રાજા થઈ જતું થોડું છે એ આપ એમ કરનામા આનાકાની કે આશંક કરો તો એ તમારો ભાઈ પણ નહિ રહે, રાજ્ય પણ નહિ રહે, આ સંપત્તિઓ પણ નહિ રહે, અમે પણ નહિ મળીએ, આજરૂ પણ નહિ રહે અને આ નગર પણ નહિ રહે તમને રાજ્યની ઇચ્છા કે ઇલા નથી, તમે રાજ્યના ભોગી નથી, એ અમે જાણીએ છીએ પણ અત્યારે પ્રજા મારેનો રાજ્યધર્મ વિચારી વખતને યો ય કાર્ય કરો ”

સામત લોકો અને મત્રીઓ આવી રીતે મુક્તિપૂર્વક બોલ્યા, ઉપરની મતલબની વાત તેઓએ કરી અને મારા વર્તનના સંબંધમા તેઓએ અહર અહર પણ ઘણી વાતો કરી, ચર્ચા કરી અને એ વાતો પર વિવેચનો થયા મારા ભાઈ નીરદવાહને પણ તેઓની શ્રેષ્ઠા જોઈ લીધી અને તે સંબંધી વિચાર કરવા લાગ્યો

તે વખતે મારો મિત્ર પુષ્પોદય જે મારા અતિ અધમ વર્તનથી

પુષ્પોદય
હઈ ગયો

કેટલાક વખતથી પાતળો થયા કરતો હતો, તેને પોતાના મનમા ઘણો ઉદ્વેગ થયો, મારી નીચતા વધતી જતી જોઈ અને હું જરા પણ રસ્તે આવતો

નથી એવી મારી સ્થિતિ જોઈ એ આખરે પૂરો કટાજ્યો અને મને છોડીને ચાલ્યો ગયો આવી રીતે પુણ્યમિત્રથી પરવાર્યો અને વળી માફ પાપ ઘણ વધતું ચાલ્યું, મારા ભાનસનુઓ (મહામોહના સાગ્યો નોકરો અને મિત્રો) વધારે વધારે જોરમા આવતા ગયા અને પરિણામે

કર્મની સ્થિતિ વધારે વાળી થઈ આ સર્વ કારણોને લઈને લોકોએ જે વિરક્તિ નીરદવાહનને કરી તે ઘણી ચર્ચા થયા પછી તેને ગળે ઉતરી અને તેણે પણ એ વાતમા પોતાની વિચારપૂર્વકની સમતિ પ્રજ્ઞના શુભની ખાતર આપી

કેદખાનામા ઘનવાહન,

દુ ખો ખમતો ઘનવાહન,

સાતમી નરકે ઘનવાહન.

નીરદવાહનની સમતિની વાત જ બાકી હતી જેણે એણે માથુ ધૂપાવ્યું કે માફ આવી બન્યું, મારા બાર વાગી માફકાઈ નહિ ગયા, મારા દહાડા ગણાઈ ગયા તે જ વખતે લોકો જાણે મારા ખરેખરા પાકા દુર્ગમનો હોય તેમ મને રોધવા દોડ્યા હુ તો તે વખતે દાડ પીતો મદિરામસ્ત થઈ ગયો હતો લોકોએ એવી સ્થિતિમા મને પકડ્યો, બાંધ્યો અને ખેંચ્યો જ્યારે મને ખેંચ્યો ત્યારે મારી શી સ્થિતિ છે એનો મને જરા ખ્યાલ આવ્યો, મેં આંજીઆંજી મદદ માટે નજર નાખી, પણ મારી આસ પાસના મારા નોકરવર્ગ કે ચગાસબંધીમાથી કોઈએ ‘અરે રહેવા દો’ એટલા શબ્દો પણ કહ્યા નહિ, સર્વે મારાથી વિપરીત થઈને બેઠા, સર્વે મારા પ્રતિપક્ષી હોય તેવા દેખાના લાગ્યા અને સર્વે મારાથી પરા હુમ્મ થઈ ગયા

લોકો તો જાણે નરકના પરમાધામીઓ હોય તેમ મારો તિર

સ્કાર કરના લાગ્યા તેઓએ મને સખત બંધને બાંધ્યો

નવા રાત્ર

અને પછી મારા મરીઓ સગાઓ અને સેનાપતિ

ના માન

વિગેરે સર્વેએ સાથે મળીને મને મહાભયકર ઘરા-

નહમા નાખ્યો મારા બાઈ નીરદવાહનને તેઓએ

સર્વેએ માથે મળીને ગાદીએ બેસાડ્યો અને તે વખતે તેઓએ મોટા

મોટા હર્ષના અનાજ કર્યા, તેઓ સાથે મળીને હર્ષમા ખૂબ નાચ્યા

અને મનથી ખરેખરા રાજી થયા પોતાના માજી અધમ સ્વામીના

નારાથી લોકો અને લશ્કરીઓ ઘણા રાજી થયા, નવા સ્વામીના શુભોથી

ઘણા તુલમાન થયા અને તે આનંદના પ્રસંગને યોગ્ય સર્વ પ્રકારના

આનંદના ઉભરા કાઢવા લાગ્યા, હર્ષનો પ્રજ્ઞાવ બતાવના લાગ્યા, પ્રેમની

ઉર્મિઓ ઉછાળના લાગ્યા, આનંદરસને રેડવા લાગ્યા અને જાણે શુ શુ

કરી નાખીએ એમ અતરથી બતાવવા લાગ્યા

જે કેદખાનામાં મને નાખવામાં આવ્યો હતો તે મુન વિદ્યા
 કચરો અને આતરડા વિગેરે અતિ તુલ્ય પદાર્થોની
 શારીરિક દુર્ગંધથી ભરેલું હતું, માતાના ગર્ભ જેવું ચારે બાજુથી
 સતાપ સકડામપુવાળું હતું અને ચીકારાથી એટલું તો ખ
 રાખ હતું કે જ્યાં બેસીએ ત્યાંથી ધસી પડાય એ
 કેદખાનામાં પડ્યા પછી મારે માથે ચવામાં બાકી રહી નહિ મને
 તદ્દન ભૂખના સાસા પડવા માડ્યા, મારા શરીરે બેડીઓ ઠોકવામાં
 આવી, મને અનેક પ્રકારના પરાભવો કરનામાં આવ્યા, મારા આગલા
 દુષ્ટ વર્તનો યાદ કરીને નાના નાના છોકરાઓ પણ મને તાડના કરવા
 લાગ્યા જે પ્રાણી એક વખત મુખશય્યામાં પોઢતો, સ્ત્રીઓમાં
 વિવાસ કરતો, મુનધીમાં રાચતો અને બગીચા શાક અને તેત્રીશ
 લોજન આરોગ્યતો તેના અભ્યારે આવા હાલ થયા ! ભૂખ, પરાભવ,
 તાડના અને કારાટહમાં વાસ એમાં કાંઈ બાકી ન રહ્યું આવી ભય
 કર પીડાના સ્થાનમાં વળી મારા સળધીઓ આવી મારો તિરસ્કાર
 કરે, મેં તેઓ તરફ થલાવેલા વર્તનો માટે મ્હેપુ આપે અને મારો
 શીટકાર કરે મને આની રીતે શારીરિક સતાપ એક નારકીને નર-
 કમાં થાય તેટલો એ કેદખાનામાં થયો

આ તો શારીરિક સતાપની વાત કરી હવે મારા મનને કેટલી
 બચા થઈ તેનું જો તારી પામે વર્ણન કરવા બેસું
 માનસિક તો પાર આવે તેમ નથી એમાં તો મારા દુખનો
 સતાપ પાર રહ્યો નથી જો સાબળ —

મારા મનમાં વારંવાર એમ થતું હતું કે અરે ! આવડું મોટું મારું
 રાજ્ય અને મારી આટલી બધી સપત્તિને શુ હું જીવતા બીજો લોકમાં
 અરે ! શુ મારા જીવતા તેઓ મારા આવા હાલ કરે અને મારો માથ
 પચાવી પાડે ? આની રીતે શોકની સ્થાપ હાયા મારા મન ઉપર
 પડતી હતી

અરે ! મારું શરીર મુખમાં લાલનપાલન પામેલું છે, મુખમાં
 ઉછરેલું છે, અને મુખમાં દેવાયલું છે તેના શુ આના લાવહનાન
 થાય ? અને આવા પાળેલા પોળેલા દેહને શુ આટલા બધા માણસો
 આવી રીતે ત્રાસ આપે ? હેરાન કરે ? આ તે કેવી વાત ! આવી
 રીતે અરતિ મને માનસિક કદર્યના કર્યા કરતી હતી

અરે આ લોકો મારા પોતાના સોનાને અને રત્નોને લઈ જાય છે !
 ચોરી જાય છે ! એ મારી મત્તા છે, તેઓનો એના ઉપર અધિકાર

નથી અરે હુ મરી ગયો ! મરી ગયો ! આવી રીતે ધનની મૂર્છાથી હુ પીડા પામતો હતો, મનમા ત્રાસ પામ્યા કરતો હતો

એવી રીતે નારત્રી જેવા એ કેદખાનામા મારા પાપકર્મથી ઘણો વખત રહ્યો અને શારીરિક અને માનસિક વ્યથાઓ છતાં નસમત્તયો પાર વનરની લોગની આટલું છતાં બહેન અગૃહીત સકેતા ! તને એક મુદ્દાની વાત કહી દઉં હુ એટલો લાભો વખત કેદખાનામા રહ્યો અને ત્યાં મેં અનેક પીડાઓ સહી તે સર્વ વાત મહામોહ મહારાજ અને તેમા પરિવારના દોષથી ખમી હતી છતાં મને સસાર ઉપરથી જરા પણ રાગ ઘટ્યો નહિ, મને સસારનો કટાળો આ-યો નહિ, મારી સગારપરથી વાસના ઉડી નહિ, મેં તો કેદખાનામા બેઠા બેઠા પણ ણીજાઓ ઉપર દ્રોધ કર્યો, મનમા અનેક પ્રકારના રોદ્ર ધ્યાનો ધ્યાયા, વૈરની વિચારણાઓ કરી, બદલા લેનાના તુચ્છ માગોની કલ્પનાવૃદ્ધિઓ બાધી

આખરે મને મળેલી તે ભર સખથી ગોળી પૂરી થઇ જવા આની, છપ્પું થઇ જવા આની અને મારી ભવિતવ્યતા સ્ત્રીને આદેશ થયો, એટલે હુ પાપિષ્ઠનિવામના સાતમે પાડે ગયો અને ત્યાં મારી સ્ત્રી ભવિતવ્યતાના પ્રભાવથી હુ પાપિષ્ઠ(નારજ)તુ રૂપ બનાવીને રહ્યો

*

*

*

પ્રકરણ ૧૬ મું.

રખડપાટો.

રી પત્ની લલિત યતાએ મને પાપિષ્ઠવાસ નગરીના
સાતમા પાડામા મૂક્યો એ અતિ અધમ પાંગના
તુલ્હી ઘરમા મારા રારીરે અનેક કાઠાઓ ભોંકાયા,
મને ભારે નાસ થયો, હુ બહુ હેરાનગતિ પામ્યો
ત્યા હુ તેત્રીશ સા રોપમ^૧ કાગ એક દડાની માફક
ફગોળાયો, દબાયો, ધડેવાયો ત્યા હુ જ્યા ત્યા રખડ્યો અને પાસાવાર
હુ ખ ખમ્યો.

* * * * *
અનેક રૂપો અને નાસો.

પચાક્ષ પશુ સસ્થાને.

અને પાપિષ્ઠનાસો.

માહલો.

ઐરલો મોટો કાળ મહા હુ ખમા મું પરાર કર્યા પછી મારી
પત્ની લલિતવ્યતાએ મને વળી એક નવી ગોળી આપી જેના ભેરથી
હુ પચાક્ષપશુસસ્થાનમા માહલો થયો

* * * * *

વાવ.

વળી પાછી લલિત યતા મને અપ્રતિષ્ઠાન નામના^૧ તુલ્હી ઘરે
(પાપિષ્ઠવાસના સાતમા પાડામા) ફરીનાર લઈ ગઈ અને ત્યાંથી વળી

૧ સાતમી નાત્રીમા પાચ નરકવાસા છે તેમા ચાર દિશાએ ચાર અને
એક મધ્યમા છે એ મધ્ય નરકવાસાનું નામ અપ્રતિષ્ઠાન છે ત્યાં તેત્રીશ સાગરો
પમની રિયતિ છે

૨ સામરોપમ જુઓ મ ૨ ૫ ૩ મા આવેલી કાળ સબંધી નોટ

પાટો મને તે પચાક્ષપશુસસ્થાનમા લઈ આવી અને ત્યાં મને વાઘનું
રૂપ અપાવ્યું

* * * *

બિલાડો.

ત્યાર પછી ભવિતવ્યતા મને પાપિષ્ઠાસના ચોથા પાડામા લઈ
ગઈ અને ત્યાં મારી પાસે ભયકર ચાતનાઓ સહન કરાવી અને વળી
પાછી ત્યાંથી મને પચાક્ષપશુસસ્થાનમા લઈ આવી અને ત્યાં મારી
પાસે બિલાડાનો આકાર ધારણ કરાવ્યો

* * * *

નગરોમા રખડપાટો.

મહામોહની અસર.

પરિગ્રહની વિડખના.

આવી રીતે એ મારી પત્ની ભવિતવ્યતાએ મારી પાસે વાર
વાર નવા નવા રૂપો ધારણ કરાવ્યા અને એ પ્રત્યેક પ્રસંગે દુઃખના
દરિયાનો વિસ્તાર કેટલો મોટો હોય છે તેનો તેણે મને સાક્ષાત્કાર
કરાવ્યો એક 'અસવ્યવહાર નગરને છોડીને બાકી લગભગ દરેક નગ-
રમા એ મારી પત્ની મને લઈ ગઈ, દરેક જગ્યાએ મને દેરાવ્યો અને
હેરાન કયો અહાહા ! મોહરાજનો આખો પગિવાર મારી આજીવન
બાળુએ તે વખત દરમિયાન વીટળાઈ વળેલો હતો અને મારે મારી
પત્ની શ્રીમતી ભવિતવ્યતાનો પુકમ ઉઠાવવો પડતો હતો મારી પાસે
એમણે કંઈક વધક નાટકો કરાવ્યા, અનેક નાચો નચાવ્યા, મારો રખડ
પાટો કરાવ્યો અને વળી પરિગ્રહને બહાને^૧ મારી ભાર્યાએ દરેક યોગે
ઓમા મારી અનેક પ્રકારે બહુ આકરી વિડખનાઓ કરી દાખવા તરીકે
એણે મારી પાસે ગરોળીનો આકાર ધારણ કરાવ્યો, સર્પનો આકાર ધા-
રણ કરાવ્યો, ઉદરનો આકાર ધારણ કરાવ્યો અને એ પ્રત્યેક આકારમા
જ્યારે જ્યારે મને ધનનો ભંડાર મળી જતો ત્યારે ત્યારે ભારે આનંદ થતો

૧ એ નગર ઊઝા પછી ત્યાં ફરી વાર જવાનું નથી એવી પરિપાટિ, ૭
હુવો પ્ર ૨ પ્ર ૭

૨ મારી ભાર્યા પરિગ્રહને દૂરથી નિરાળી (સહા) કરે એટલે પરિગ્રહ મને
વિડખના કરે

અને તે જ્યારે કોઈ લઈ જતું ત્યારે મને બહુ દુઃખ થતું હતું^૧ આવી રીતે મારી સ્ત્રીએ મને ખૂબ રખડાવ્યો, અનત કાળ સુધી તગડાવ્યો, ત્યારે હેરાન કર્યો.

ઘર્ષણ ધૂર્ણન ન્યાય.

ભવિતવ્યતા પ્રસન્ન.

મહામોહની દુર્બળતા.

પછી ઘર્ષણધૂર્ણન ન્યાયે જ્યારે અથડાઈ પડ્યાછને હું ઠેકાણે આવ્યો ત્યારે એ ભવિતવ્યતા બાઈ મારી ઉપર સહજ પ્રસન્ન થઈ વળી મારી સાથે અનત કાળ સુધી રખડી રજબીને પેલા મહામોહ વિગેરે પપુ બપો થાકી ગયા હોય તેમ જરા દુબળા થયા, કાંઈક ખાતળા થયા, જરા નરમ પડ્યા તે વખતે મારૂં પાપ પપુ ખાતળુ પડ્યું, કર્મની રિથિતિ પપુ આછી થઈ અને પેલી ત્રિથિ^૨ હતી તે કાંઈક નજીક આવી આવી રીતે ભવિતવ્યતાની પ્રસન્નતા, કર્મની ખાતળાના અને પાપની સહજ નરમાશયી મારામા એક મોટો ફેરફાર થયો તે હવે હું તને સહજ વિસ્તારથી કહું છું^૩ અત્યારસુધી પચાસપત્તસરના નમા અને પાપિષ્ઠિવાસમા રખડપડ્યો બહુ થતો હતો તેમાથી હવે માનનાવાસમા મારૂં આગમન થયું અને ત્યાંથી નવો માર્ગ દેખાયો તે આ રીતે —

સાકેતપુર ગામે અમૃતોદર.

મુદર્દાનથી સદાગમ લાભ,

શ્રાનકપાણી સુપ્રાસિ,

મનુજગતિ નજરીમા એક ભરત નામનો પાંચ (૬૫) છે, તે પાંચમા એક સાકેતપુર નામનું ઘર (નં. ૧૨) છે ત્યાં મને મારી સ્ત્રી ભવિતવ્યતા ત્યાર પછી લઈ ગઈ તે સાકેતપુરમા એક નદ નામનો

૧ આપણી સામાન્ય મા યતા છે કે જેને ધન પર ધણી મમતા હોય છે તે મરીને ઉદર કે સર્પ થાય છે અને ધન પર ચોક્કી કરે છે એમા એને કાઠ મળત નથી, પણ ધનનો મોહ એવો છે કે એમા એને રસ પડે છે અને એવી ખોટી મા યતા ઉપર સસારની રચના છે એ ધન જ્યારે કોઈ ઉપાગી નથી છે કે હુડી નથી છે ત્યારે ઉદર માથા પછાડે છે આ સર્વ ઘટના બાણીતી છે

૨ ત્રિથિ કર્મની ગાંઠ અપૂર્વકરણ વિગેરે હકીકત માટે નોંધ પ્રથમ પ્રસ્તાવ પૃ. ૮૬-૮૮ (દ્વિ આ.)

૩ આવી રીતે જ પ્રાણીની પ્રગતિ થાય છે એનો કમ હવે આવે છે તે જરાબર લક્ષ્યમા રાખવો આ અન્યમ વર્જના કષ્ટસાધ્ય પ્રાણીઓનો વિકાસ કમ છે તે લક્ષ્યમા રાખવું

વાણીઓ રહેતો હતો, તેની ઘનસુદરી નામની ભાર્યા હતી મને મારી સ્ત્રી ભવિતવ્યતાએ એક નવી ગોળી આની તેના યોગથી એની કુખમાં હુ પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો મારૂ અમૃતોદર નામ પાડવામાં આવ્યું અને હુ સારી રીતે ઉછરતો થયો અનુક્રમે હુ કામદેવના મંદિર જેવું યૌવન પામ્યો પરંતુ મારા ભાગ્યયોગે તે વખતે હુ કામદેવની સેવા કરવાને બદલે બીજે રસ્તે ચઢી ગયો

એક દિવસ હુ જગલમાં જતો હતો ત્યાં સુદર્શન નામના એક બાહુ શુણ્ણના અને જ્ઞાની ડાચી રૌલીના સાનુનું મને દર્શન થયું, મારૂ તેમના તરફ ધ્યાન ગયું તેઓશ્રીને પપુ મનમાં માગ ઉપર દૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ અને તેમણે મને યોગ્ય દેશના આપી બદ્રે ! અગૃહીતસંગેતા ! મેં વળી ફરી વખત આ જ મહાત્મા સદાગમને તેમની પામે જોયા એ સાધુ મહારાજની સમીપમાં આ મહાત્મા સદાગમ પોતે જ મને ફરીનાર દેખાયા (આ વાત કરતી વખત સસારીછવ સદાગમ મહાત્મા જેની પામે પોતે વાત કરતો હતો તેના તરફ આગળી બતાવે છે)

મુનિમહારાજની દેશનાથી માગમાં કાંઈક ભદ્ર જ ભાવ ઉત્પન્ન થયો અને દ્રવ્યથી મેં શ્રાવકપણાને આગર ધારણ કર્યો, હુ ઉપર ઉપરથી દ્રવ્યશ્રાવક થયો અને નનકાર વિગેરેનો બોલનાર થયો

આની રીતે મારામાં દ્રવ્યશ્રાવકપણું તે નખતે પ્રાપ્ત થયું

* * *

* * *

ભુવનપતિ દેવ.

ભાર પછી દેવલોક કાળ ગયા પછી મારી સ્ત્રી ભવિતવ્યતાએ વળી મને એક નવી ગોળી આપી, તેના પ્રભાવથી હુ ત્રિશુલાવય નગરે ગયો. એ ત્રિશુલાવયમાં ભુવનપતિ, વ્યતર, જ્યોતિર્ અને કલ્પ વાસી નામના દેવો રહે છે એમાના પ્રથમ ત્રણ પાસાઓના અનુક્રમે દશ આઠ અને પાંચ વિભાગો છે બાકીના કલ્પવાળી (વિમાનવાળી) દેવાના બે પ્રકાર છે 'કેટલાક કલ્પસ્થ છે અને કેટલાક કલ્પાતીત દેવો છે કલ્પસ્થ દેવાને રહેવાના બાર આવાસો છે અને કલ્પાતીત દેવાને રહેવાના નન અને પાંચ આવાસો છે એ દેવો ચોથા પાસામાં

૧ અહીં બે રા એ સોસાયટિવાળા મૂળ અથર્વ ૫ ૧૦૦૬ વરૂં પાંચ છે

૨ કલ્પાતીત દેવાના બે પ્રકાર છે ૧ ઐવેયક-નવ પ્રકારના ૨ અનુત્તર દેવો-પાંચ પ્રકારના

રહે છે તુ એ ચાર પૈકીના પહેલા પાત્રમાં ભુવનપતિ દેવ થયો અને
ગારી વિષુધ (દેવ) તરીકે વિખ્યાતિ થઈ તુ એ જાતિનો
કુળપુત્ર થયો^૧

૧ વિષુધાવચા દેવગતિ એના મુખ્ય ચાર ભેદ છે ભુવનપતિ, વ્યાર, નો
તિષ્ઠ અને વૈમાનિક એ પ્રત્યેકની ઉપચોની સામાય દલીલ નીચે પ્રમાણે છે

(૧) ભુવનપતિ એના દસ પ્રકાર છે: અમુરુમાર, નાનકુમાર, મુવલુ
કુમાર, વિષુતકુમાર, અમિતુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદયિકુમાર દિયિકુમાર, વાણિકુમાર
અને રતનિકુમાર પ્રથમ નારીનું પૃથ્વીદળ ૧૮૦૦૦૦ ચોજનનું છે તેમાં ઉપર
નીચે હજાર હજાર ચોજન મૂખી બાજીના ૧૭૮૦૦૦ ચોજનમાં તેર પાચડા છે
તે બાર આંતરા છે તેમાંથી ઉપર નીચેના બે આવરા મૂખી બાજીના દસ આવરામાં
એ દેવો રહે છે એ દસ નિકાયના ઉત્તર દક્ષિણના બે બે વિશામોના બે બે ઉદ્ધો છે
તે રીતે તેમના ૨૦ ઉદ્ધ છે

(૨) વ્યારના આઠ વ્યાર અને આઠ વાણુવ્યાર છે આઠ વ્યારો પિ
શાય ભૂત, યક્ષ રાક્ષસ, રિપર, કિપુરપ, મહોરમ અને અર્ધર્ધ આઠ વાણુ
વ્યારો આણુપત્રી, પણુપત્રી, ઝરિવાદી ભૂતવાદી કલિત મહાકલિત કેલક
અને પતંગ આ પ્રથમ પૃથ્વીમાં ઉપરના એક હજાર ચોજનમાં સો સો ચોજન મૂખી
બાજીના ૮૦૦ ચોજનમાં વ્યારો રહે છે એ આઠે નિકાયમાં ઉત્તર દક્ષિણના
નદા નદા રચાનો છે તે પ્રત્યેકના નદા નદા ઉદ્ધો છે તેથી વ્યારના ૧૬ ઉદ્ધો છે
ઉપરના ૧૦૦ ચોજન મૂક્યા તેમાંથી ઉપર નીચેના દસ દસ ચોજન મૂકતા વચ્ચેના
૮૦ ચોજનમાં વાણુવ્યારના રચાન છે અને તેમાં પણ ઉપરોક્ત રીતે ઉત્તર દક્ષિ
ણના થઈ ૧૬ ઉદ્ધો છે આવી રીતે વ્યારોના ૩૨ ઉદ્ધો છે

(૩) ન્યાતિથી દેવો ચદ્ર સૂર્ય ચદ્ર નક્ષત્ર અને તારા એ પાંચ ભેદ છે
પ્રત્યેક વળી ચર અને સ્થિર એમ બે પ્રકારના છે મેર નીચે સમ ભૂમિથી ઉપર
સાવસે નેત્ર ચોજન ઉપર તારાના વિમાનો છે પછીના દસ ચોજને સૂર્યનું
વિમાન છે પછીના એરેથી ચોજને ચદ્રનું વિમાન છે, પછીના ચાર ચોજને નક્ષત્રના
વિમાનો છે ત્યાર પછીના સોળ ચોજનમાં મહોના વિમાનો (૪ મુખ ૩ શુક ૩
બ્રહ્મસ્પતિ, ૩ મગલ ૩ શનિ) છે અહીં દ્વીપરૂપ મનુષ્ય ભૂમિમાં એ વિમાનો
ચર છે, ત્યાર પછીના ચદ્રાકિ સ્થિર છે સૂર્ય અને ચદ્ર બે ઉદ્ધ છે (વ્યારિ
ગતે તે અસુખ્ય છે પણ સુખ્યમાં તે બે અણાય છે) ઉપર જણાવ્યું તે રીતે
૭૬૦ ચોજનથી ૯૦૦ ચોજન મુખીમાં ન્યાતિઓના વિમાનો છે આ ત્રણે
પ્રકારના દેવો તીર્થકરના કલ્યાણકોના મહોત્સવમાં જાય છે

(૪) વૈમાનિક દેવોમાં હીચકરના જ માત્ર મહોત્સવમાં જાય છે તે
કલ્પરમ અથવા કલ્પોપપત્ત કહેવાય છે, અન્ય એ રીતે જાય લેતા નથી તે
કલ્પાતીત કહેવાય છે પ્રથમ કલ્પરમની વાત કરીએ

ન્યારે હુ બુવનપતિમા ગયો ત્યારે વળી પાછો હુ સદાગમને વીસરી ગયો અને એ પણ પોતાના અવસરની રાહ ભેતા મને છોડીને થોડો વખત મારી પામેથી દૂર ચાલી ગયા અને રાહ ભેવા લાગ્યા

એ વખતે હુ મોટી ઋદ્ધિવાળો દેવ થયો અને દોઢ પદ્મોપમ કાળ ત્યા મુખમા રહ્યો, આનંદમા પડી રહ્યો અને લીલા લહેરમા મશગૂલ થઈ ગયો

* * *

માનવાવાસમા બધ નામે,
મુદરમુનિ અને સદાગમ,
દ્રવ્યમુનિપણની પ્રાપ્તિ.

ન્યારે ઉપર જણાવેલો કાળ પૂરો થયો ત્યારે મારી બાર્યા ભવિ-
તવ્યતાએ મને એક નવી ગોળી આપી અને મને માનનાવાસ નગરે

અહીંથી ઉપર સાત રાજલોક છે તેમા પ્રથમ ૬૦૦ થોળન મુધીમા ન્યોતિપના રયાનો છે મનુષ્ય લોકથી એક રાજ ઉપર જઈએ આવે ત્યારે દક્ષિણ દિશાએ સૌધર્મે દેવલોક અને ઉત્તર દિશાએ ધર્માન દેવલોકનો ભેટો આવે છે ત્યાર પછી એક રાજ ઉપર જતા દક્ષિણે ત્રીજુ સનતકુમાર અને ઉત્તરે ચોથુ માર્હેદ્ર દેવલોક આવે છે અને એ બેનો ભેટો છે એક રાજ ઉપર પાચમુ બ્રહ્મ દેવલોક છઠ્ઠુ સાતક દેવલોક, સાતમુ શુક દેવલોક અને આઠમુ સદસ્યાર દેવલોક એક એકની ઉપર છે ત્યાર પછી ઠેકલાક બંધા જઈએ ત્યારે દક્ષિણ ઉત્તર અનુક્રમે આનંદ નવમુ અને પ્રાણુવ દસમુ દેવલોક ભેટલે છે ત્યાર પછી વધારે બંધા જઈએ ત્યારે દક્ષિણ ઉત્તર અગ્નિઆરમુ આરણ્ય અને બારમુ અમ્યુત દેવલોક ભેટલે છે આ સર્વ દેવલોકમા રહેનારા દેવો ૬૮૫૨૪ છે પ્રથમના આઠે દેવ લોકના એક એક ઇદ્ર છે, નવમા દશમાનો એક અને અગ્નિઆરમા બારમાનો એક એ પ્રમાણે બાર દેવલોકના દશ ઇદ્ર છે (એ રીતે બુવનપતિના ૨૦, વ્યતરના ૩૨, ન્યોતિપીના ૨ અને બાર દેવલોકના ૧૦ મળી કુલ ૬૪ ઇદ્ર થાય છે આ સર્વ દેવો તીર્થંકરના જન્માદિ વખતે મહોત્સવમા ભાગ લે છે તેથી ૬૮૫૨૪ કહે વાય છે એ મહોત્સવ સળથી હુકીકત માટે જુઓ વરિષ્ઠ રાજ્યની હુકીકત અને તે પર નોટ (અ ૬ પ્ર ૧૫)

બાર દેવલોક ઉપર નવ શ્રેવેયક આવે છે અને તેની ઉપર પાચ અનુત્તર વિમાન છે એમા રહેનારા દેવો ૬૮૫૨૪ છે

પ્રથમના બે દેવલોકની તથા ત્રીજી ચોથાની અને પાચમા છઠ્ઠાની નીચેની ભૂમિમા કિટિવિધિયા દેવો રહે છે તેના તે રીતે ત્રણ પ્રકાર છે અને પાચમા દેવલોકમા નવપ્રકારના લોકાતિક દેવો રહે છે આ લોકાતિક દેવો પ્રજુના દીક્ષા સમય પહેલાં તીર્થ પ્રવર્તાવવાની ભાવાનને વિશ્વસિ કરે છે

મોડલ્યો ત્યાં એક બધુદત્ત નામનો રાષ્ટ્રિક રહેતો હતો, તેની પ્રિયદર્શના નામની પત્ની હતી તેમને ત્યાં મને મારી પત્ની લઈ ગઈ અને મારું બન્ધુ નામ પાડવામાં આવ્યું અને તે નામે હું દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ થયો. અનુક્રમે હું યુવાનસ્થા પામ્યો અને વ્યવહારમાં તૈયાર થયો.

તે વખતે મને એક સુદૃઢ નામના જૈન મુનિનો યોગ થઈ ગયો. એ મુનિની પાને મેં સદાગમ મહાત્માને જોયા, તેઓ આ પોતે જ હતા (આ વાત કરતા સમારીજીવ સદાગમને પોતાની હાથની નિતા નીચી બતાવે છે) પેલા સુદૃઢમુનિએ મને સદાગમ સળધી થોડું થોડું જ્ઞાન સીખવું, કાંઈક બતાવું અને મારી આજો (ધારવા પ્રયત્ન કર્યો) એના પ્રતાપથી હું જ્ઞાન વારનો દ્રવ્યમય (જૈન સાધુ) થયો. મને એ સાધુપાપાના વિષય ઉપર અતરંગ રૂચિ ન હોતી પણ દ્રવ્યથી હું સાધુ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો.

* * * *

સદાગમ દૂર થઈ બાંધ ત્યારે,

અને

સદાગમ જોરમાં હોય ત્યારે.

વ્યતરાદિકમાં મારૂં ગમન,

પુન સ્મૃતિ પુન વિસ્મૃતિ.

કર્મસ્થિતિ-શનુઓની રમત.

ત્યાર પછી હું ફરીવાર ત્રિભુલાલયમાં ગયો અને તેના ખીજ વ્યતર નામના પાડામાં મોટી સદ્ધિવાળો દેવ થયો ત્યાં વળી સદ્ધિ સૌભાગ્યતા સુખમાં પડી ગયો એટલે બધુંના ભરમાં ઉપર જપ્તાબ્ધુ તેમ સદાગમ સાથે મારે સાથે સળધ થયો હતો તે પાછો હું વીસરી ગયો, ખૂદ સદાગમને જ ભૂલી ગયો અને મેં તેને કદિ યાદ જ કર્યા નહિ.

ત્યાર પછી વળી માનવાનાસ નગરે આ યો ત્યારે વળી ફરી વાર મેં એ મારા ઉપકારી સદાગમને જોયા.

આવી રીતે અનંત ભવચક્રમાં રખડતા ભ્રમતા મારી બાપાં ભવિ તબ્યતાએ મારા હાલનેહાન કર્યા, મને આરે તરફ સારી રીતે ધૂમાળ્યો એ મારા ચક્રભ્રમણ દરમ્યાન મેં એ સદાગમ મહાત્માની અનંત વાર અવલોકના કરી, મેં એમને જોયા પણ અનંત વાર પણ વળી પાછો હું તેમને તદ્દન વિસરી જતો હતો, ભૂલી જતો હતો અને તેઓનો બતાવેલો મારા પથ મારા સ્મરપુમાથી ચાલ્યો જતો હતો. જ્યારે એ સદાગમ મહાત્માને

મૂલી જઈ ત્યાં વળી ભવચક્રમાં વધારે ભેરથી ફરવા લાગી જઈ,
 વળી કોઈ વાર એ સદાગમમહાત્માની અવલોકના થઈ પપુ જાય પરિપુમ
 એ થયું કે બહેન ! હું અનત વખત શ્રાવક થયો
 સદાગમ ભેરમાં પણ તે માન દ્રવ્યથી, ઉપર ઉપરથી, બાહ્ય દૃષ્ટિએ જ
 હોય તે વખતે થયો કેટલીક વાર સાધુત્વ રૂપ કર્યું તો તે પણ
 દ્રવ્યથી જ કર્યું, પપુ એવે એવે પ્રસંગે મેં સદાગમ
 મહાત્માને જોયા ખરા વળી જ્યારે એ સદાગમ
 અને તે ભેરમાં મહાત્માને વિસરી જઈ ત્યારે પાછી મારી માર્યા મને
 ન હોય ત્યારે અનેક ઠેકાણે રખડાવે, ફેરવે અને ત્યાં જૂદા જૂદા
 પ્રકારની હેરાનગતિઓ કરે, ત્રાસો આપે અને વિડ
 બનાવો કરે સદાગમ હોય ત્યારે કાંઈક ઠેકાણે આવું, તેને વિસરી
 જઈ એટલે વળી ભવચક્રમાં ભેરથી ફરવા લાગુ કેટલીક વાર તો હું
 સદાગમને વિસરી ગયો ત્યારે 'કુતીયાઓના યતિ (સન્યાસી વિગેરે)
 થયો અને તે વખતે એમને વિસરી ગયો એટલું જ નહિ પપુ એને
 (સદાગમને) દૂપપુ દેનારો થયો, એ ખોટો છે, જુલો છે, પ્રપચી છે-
 એમ પપુ બોલનારો થયો અને એવી પરિસ્થિતિ પપુ આ ભવચક્રમાં
 મેં અનેક વાર પ્રાપ્ત કરી

એ મોટા ભવચક્રમાં ફરતા મારા કર્મોની સ્થિતિ કોઈ વખત
 લાખી થતી, કોઈ વખત હુંડી થતી મોહરાય વિગેરે શત્રુઓ કોઈ વાર
 બહુ ભેરમાં આવી જતા અને કોઈ વાર સદાગમ ભેરમાં આવી જતો
 જ્યારે સદાગમનું ભેર થાય ત્યારે પેલા શત્રુઓના ઉપર એનો અકુશ
 આવતો અને તેઓ નરમ પડતા એ પ્રમાણે ભવચક્રમાં પરિભ્રમણ
 કરતા મારી પામે અનત વખત એ સદાગમ આવ્યો અને ગયો, એ
 પ્રમાણે આવતા જતા એનો મને કાંઈક અભ્યાસ થયો ત્યાર પછી
 મારા સખધમાં શી હકીકત બની તે તું સામળીને સમજાવે

નિધા સખધી સદ્બોધનો સકેત.

સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિનું પ્રસ્થાન.

આખરે સદ્બોધની નીતિનું અનુકરણ.

સદાગમના અભ્યાસને પરિણામે મારી ચિત્તવૃત્તિ અટની કાંઈક
 નિર્મળ થઈ, સાફ થઈ, એટલે એ વખતે અવગર ભેદને ચારિત્ર-

૧ કુતીયાઓના વર્ણન માટે જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૧૨

૨ અભ્યાસ — એમ છે (૧) નછક વાસ અને (૨) સખડ તે નછક
 રહેવાથી પરિણય વધે છે તેના પર આ રૂપ છે

રાજનો સેનાપતિ સમ્યગ્દર્શન તૈયાર થયો એની છત્રા મારી પાસે આવવાની હતી પણ એણે પોતાની અકલથી કામ કરવા જતા આગળ સખ્ત હાર ખાધી હતી અને આખરે સહબોધની રાજનીતિ સાચી છે એમ તેને સ્વીકારવા યોગ્ય લાગ્યું હતું તેથી ઠોઠ પણ પ્રકારની રાજઆત મારા સર્બંધમા કરવા પહેલા તેણે સહબોધ મરીની સલાહ લેવી યોગ્ય ધારી લશ્કરી ખાતાના માપુસો ને દિવાની ખાતાની સલાહ લેતા નથી તો ઘણી વાર આપત્તિમા આવી પડે છે એ વાતનો એને મારા સર્બંધમા અગાઉ સાક્ષાત્કાર થઈ ગયો હતો આ સર્વ વિચારપુર્ણ તેના ધ્યાનમા હતી તેથી પ્રસ્થાન કરવા પહેલા તે (સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિ)^૧ સહબોધ પાસે ગયો તે વખતે તેઓ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ —

સમ્યગ્દર્શન—“ આવ ! તમે મને અગાઉ કશું હતું કે તે વખતે તો બેસી રહેવું અને રાહ જોવી હવે અવસર થયો છે ? જો થયો હોય તો આપણા રાજધિરાજને કહો કે ઘેરે ઘાલવા માટે-પ્રસ્થાન કરવા માટે મને હુકમ આપે મને લાગે છે કે હવે મારો અવસર આવી પહોંચ્યો છે, મારે એ સસારીજીવને હાથમા લેવાનો વખત થઈ ગયો છે ”

સહબોધ—“ બાઈ ? તું બહુ સારૂ જોલ્યો ! તે બરાબર તાગરો સાધ્યો છે, અવસર જોઈ લીધો છે, તકને પકડી લીધી છે ”

સહબોધે ભાર પછી મહારાજરાજેશ્વર ચારિત્રમહારાજને વિરૂપિ કરી તેમણે મારી પાસે સમ્યગ્દર્શનને મોકલવા હુકમ આપ્યો તે વખતે વળી સમ્યગ્દર્શને પૂછ્યું —

સમ્યગ્દર્શન—“ સાહેબ ! આ નિર્દોષ પુત્રી વિધાને મારી સાથે લઈ જઉં ? એ કન્યા પેલા સસારીજીવને ભેટ કરૂં કે જેથી એને પણ સતોષ થાય, એ રાજ થાય અને એનું આપણી તરફ વધારે ખેંચાણ થાય ? ”

૧ જીઓ. પ્ર. પ. પ્ર. ૧૬

૨ આ સર્બંધમા પ્ર. પ. પ્ર. ૧૬ માં સહબોધની રાજનીતિ વિગતે જરૂર સ્પષ્ટ કરવા એણે રાહ જોવાનું તે વખતે કશું હર્ષ (પૃ. ૧૩૧૧) તે અવસર હવે આવ્યો જણાય છે

૩ વિધાનો પરિચય આ પ્રસ્તાવના પ્રકરણ ૧૪ માં થઈ ગયો છે એ ચારિત્રરાજની કુમારી ક. યા. છે

મૂળોધ^૧—એનાપતિરાજ! અત્યારે એ વિધાનો અવસર નથી, એને અત્યારે ગાયે લઈ જવામા લાભ નથી તેવું કાગપુ માબળો. એ સમારીજીવ હજી બોળો છે, કાચો છે, તેથી એ તને અત્યારે ચારી રીતે ઝાળખી ન શકે. અત્યારે તો એ સામાન્ય રીતે જ તને અગીકાર કરશે. ન્યા મુધી એ સમારીજીવ તાઉ તાત્તિવડ રૂપ^૨ ન જીએ, રૂપ લેઈને ન્યા મુધી તને એ બગબર ધારપુ ન કરે ત્યા મુધી વિદ્યા ડયા એને ન દેનાપ હઠીકત એની છે કે આપણે હજી એના કુળ અને સીળને જાણતા નથી, આપણો હજી તેની સાથે પાટો પઠિચય નથી, અને એ મૂળોધ જીને કદાચ દીકરી વિધાનો પગભવ કરે, એને મારે કૂટે કે એની સાથે પૂરતો ગબધ ન રાખે તો માગ જેવાને એ હઠીકતથી ઘણો સતાપ થાય, માટે હાવ તુ વિધાને ગાયે લીધા વગર જ તેની પાસે જા યોગ્ય વખત યયા પછી એ તારૂં રૂપ બરાબર પરખશે. ન્યારે એ તને બરાબર પરખશે અને એના ધ્યાનમા તારૂં સાચુ રૂપ આવી જશે ત્યારે વિધાને સાથે લઈને જુ ત્યા તારી પાને આવીશ. અત્યારે સમારીજીવને સદાગમતુ ગનાથપણુ મળ્યું છે, મહામોહાદિથી એને જરા નરમારા મળી છે અને મુખના સ્થાદતુ જરા વેદન (ઉપ-ભોગ) થયું છે, તેમજ વળી એ દેવ (ચારિત્રધર્મરાજ) તરફ કાંઈક સન્મુખ ભાવવાળો થયો છે, એને દેવના દર્શનની ઇચ્છા થઈ આવી છે, તેથી અત્યારે તુ વિદ્યા ડયા વગર જઈરા તો પપુ ઘણો લાભ છે માટે હાવ તો ભાઈ સમ્યગ્દર્શન! તુ એકલો જ જા^૩

સમ્યગ્દર્શન—“જેવી પ્રભુની આજ્ઞા! અને મૂળોધ ભાઈની મયાહા!”

આ પ્રમાણે અવગરે વિધાકન્યાને લઈ આવનાનો સંકેત કરી યોગ્ય વિચારપાને પઠિપામે મહારાજના આદેશથી અને મત્રીની સલાહથી સમ્યગ્દર્શન મારી પાને આવવા માડી નીકળી પડ્યો^૩

૧ લશ્કરી ખાત્રુ પછી હવે સિવિલિયન (દિવાની) ખાતાના દાય નીચે રીતે જ કામ કરે તે યોગ્ય છે તેવું આ નવવત દુધાન છે

૨ આખુ વામ્ય લીડા ભાવવાળું છે વિચારથી સંકેત રૂપક થઈ ગયો છે. અર્થ વિચારવાથી એની જગે આખુ વામ્ય જલેલી લરપૂર છે તાત્તિવક રૂપ એટલે સમ્ય દર્શનનો વાસ્તવિક અનુભવ-દ્રવ્યથી નહિ પણ ભાવથી આ ઉપરથી એમ જણાય કે પ્રથમ સમ્ય દર્શન યયા પછી સમ્ય જ્ઞાન યાય છે એથી હવેટો કમ સમ્ય છે કે નહિ એ વિચારણીય પ્રશ્ન છે

૩ પ્રગતિના માગ હવે વધતા જવાનું થાય છે એના એક એક પગલીઆ વિચારવા યોગ્ય છે એમા દોઝદોઝી નમામી છે અને ધમાલ દાનિકતા છે આખી કથાના સાધ્યતુ દર્શન માવવાની ત્વે સરખાવ થાય છે અને તેનો અવિમ્ભ સા. આત્મા પ્રસ્તાવના અત મુધી ચારે છે

પ્રકરણ ૧૭ મું

પ્રગતિને માર્ગે

દાગમ મારી પાસે હોય ત્યારે મારી કેની સ્થિતિ થતી હતી અને તે જ્યારે હુ વિસરી જતો ત્યારે મારા શા હાલ થતા હતા તેનું તારી પાળે વિવેચન કર્યું સદ્બોધમત્રી સાથે વિદ્યાપુત્રી સબધી સંકેત કરી મહારાજશજેશ્વર ચાતુરધર્મની રત્ન લઈ સદ્બોધ મત્રીની સલાહ અનુસાર સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિએ મારી તરફ પ્રસ્થાન કર્યું તે વાત તને જાણી તે વખતે મારા સબધમા ચો બનાવ બની રહ્યો હતો તે તુ સાબળ

જનમદિરનગરે વિરોચન.
ધર્મધોપ મુનિની દેશના.
સમ્યગ્દર્શનનો ત્યા મેળાપ.

માનવાવાસમા એક જનમદિર નામનું નગર હતું ત્યા આનંદ નામનો એક ગૃહસ્થ વસતો હતો તેની નદિની નામે પત્ની હતી તેઓને ત્યાં હુ તે વખતે પુત્ર થયો હતો માત્ર વિરોચન નામ પાડવામા આવ્યું હતું યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કર્યા પછી હુ આનંદ કરતો હતો

એક વખત એ નગરની બહારના ભાગમા આવેલા એક ચિત્ત નદન નામના બગિચામા હુ ફરતા ગયો ત્યાં મેં એક ધર્મધોપ નામના આચાર્યને જોયા હવે તે વખતે મારી કર્મની સ્થિતિ ઘણી પાતળી પડી ગઈ હતી અને મહામોહ વિરે ભાવશનુઓ કમલોર થઈ ગયા હતા તેથી હુ એ મુનિમહારાજને પગે પડીને જીવરહિત ભુમિ તપાસી તે પર બેઠો

મહાત્મા મુનિના દર્શનથી મને ભદ્રકભાવ ઉત્પન્ન થયો, હુ ધર્મસંનુષ્ઠ થયો હુ એમ તેઓના બલુવામા આવી ગયું એટલે અમૃતના ઊંડુઓ ઝરતા હોય ત્યારે જેવો આનંદ થાય તેવો મનને આનંદ ઉત્પન્ન કરનાર અને કાનને પવિત્ર કરનાર શબ્દો વડે તેઓથીએ દેહના આરબી -

ધર્મદેશના.

“આ દુનિયામાં મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થવો ઘણો મુશ્કેલ છે એવો
 “મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થાય તો પણ ખાસ કરીને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ
 “થવી તેથી પણ નધારે મુશ્કેલ છે બુદ્ધિશાળી માણસને એવી પ્રાપ્તિ
 “થાય તો પછી એણે એનાથી પરમપદ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ એમ
 “ન કરનામાં આવે તો શું થાય છે તે પણ તમે જાણી લો આ
 “ગ્રંથ (ભ.ન) ૩૫ મોટા અને અત વગરના લાખા ગ્રંથમાં પદ
 “વાંચી તેને યાચ છે અને એવી મોટી મુશ્કેલી માટે પૂરતું ભાતું
 “અને સારી રીતે ભરપૂર ખોરાક ન હોનાથી આખે રસ્તે હેરાન
 “થવું પડે છે, ત્રાસ વેઠવા પડે છે અને પરિણામે દુખની પરપરા
 “ભોગનથી પડે છે વળી પ્રાણીએ જાણવું જોઈએ કે કુશળ કર્મો
 “કરવા એ સંસારસમુદ્રને તરવાનું મુખ્ય સાધન છે, માટે એણે
 “મારા કર્મો જ કરવા જોઈએ, કર્મચોળી થવું જોઈએ આવો મારો
 “મનુષ્યજન્મ મળ્યો છે તેને નકામો ન કરી નાખવો જોઈએ, એનો
 “અનંતો લાભ લેવો જોઈએ, એનાથી કામ કાઢી લેવું જોઈએ”

સદાગમ પ્રાપ્તિ,

કર્તવ્યનો આદેશ.

સન્માર્ગ દર્શન.

એ પ્રમાણે ધર્મધોષ મહારાજે દેશના આપી તે વખતે તે જ
 મુનિ પામે આ મહાત્મા સદાગમ મહારાજ કરી વાર દેખાયા તે વખતે
 મુનિરાજે જે નય. હતા તે સર્વ મારે ગળે ઉતર્યા, અને તે પર પ્રેમ
 રૂચિ થયા અને મેં મુનિરાજને કહ્યું “સાહેબ ! માફ કર્તવ્ય શું છે તે
 આપથી ફરમાવો”

૧ આ નીચેના મૂળ શ્લોકો મુખપાઠ કરવા જેવા છે એનો હદ દ્વિત
 વિશ્લેષિત છે

મનુજન્મજગત્તિદુલ્ભ, જિનમત પુનરત્ર વિશેષત્ત ।
 તદિદમાપ્ય નરેણ મુમેધસા, વિદ્યપનીયમતોઽપિ પરં પદમ્ ॥
 દ્વિતરથા પુનરેવ નિરન્તરે, નિરતિતસ્ય મુમીમમવાધ્વકે ।
 કુશલશમ્બલમુત્કલમૌદન, મનુ વિનાતુલ્લુ સપરમ્પરા ॥
 દ્વિતમવેલ જનેન વિજાનતા, કુશલકમમવોદધિતારમ્ ॥
 દ્વિત મિધેયમદ્વો વિફલ મુધા, ન કરણીયમિદ નરજન્મકમ્ ॥

ધર્મધોપ મુનિએ જવાબમાં કહ્યું —

ભવના પ્રપચની પીછાન,
દેન ગુરુધર્મનું આરાધન,
જિન વચનની સદ્દહણા.
ચોગાની ઉપર અકુશ,
રાગાદિ દોષની ઓળખાણ.
ચિતની સાચી નિષ્પ્રકપતા.

“ અઘષીરણીયો ભયતા ભવપ્રપચ્ચ, આરાધનીયો વિલીનરાગદ્વે
“ પમોહોડન-તજ્ઞાનદશનવીર્યાન-વપરિપૂણ પરમાત્મા, ઘન્દનીયાસ્તદુ
“ પદિષ્ઠમાગધતિનો ભગવત સત્ સાધવ, પ્રતિપત્તધ્યાનિ જીવાજીવ
“ પુણ્યપાપાશ્વસચ્ચરનિજરાવન્ધમોક્ષલક્ષણાનિ નવ તત્ત્વાનિ, સર્વથા
“ પેષ જિનઘચ્ચનામૃત, નેય તદ્દજ્ઞાઙ્ગીભાવેન, અનુષ્ઠેયમાત્મમિહિત, ઉપચેય
“ કુશલાનુચન્ધિ કુશલ, વિધેય નિષ્ફલક્રમન્ત કરણ, હેય કુવિકલ્પ
“ જરપજાલ, અવસેય ભગવદ્વચનસાર, વિદ્યેય રાગાદિવોષધૃન્દ, લેય
“ સુગુરુસદુપવેશમેપજ, દેય સતત તદાચરણે માનસ, અઘનોય ટુજન
“ પ્રણીતક્રમતવચ્ચન, નિમેય મહાપુરુષવર્ગમધ્યે સ્વરૂપ, સ્વેય નિષ્પ્રક
“ સ્પચિત્તેનેતિ ”

“ તમારે આ ભવ (સસાર) નાટકનો સપૂર્ણ અનાદર કરવો,
“ જેમના રાગ દ્વેષ અને મોહ નાશ પામી ગયા છે અને જેઓ અનત
“ જ્ઞાન દર્શન વીર્ય અને આનંદથી ભરપૂર છે એવા પરમાત્માની
“ તમારે આરાધના કરવી, એવા પરમાત્માએ બતાવેલા માર્ગમાં વર્તી
“ નારા ખરેખરા સાધુ મહાત્માઓની તમારે નદના પૂજા ભક્તિ કરની,
“ તમારે શુદ્ધ અશુદ્ધ પુણ્ય પાપ આશ્રવ સનર નિર્જરા બધે મોક્ષ રૂપ
“ નવતત્ત્વોને ખરા તત્ત્વરૂપે કબૂલ રાખવા, સ્વીકારવા, સર્વથા તીર્થંકર
“ મહારાજના વચનરૂપ અમૃતનું તમારે પાન કરવું, તેની સાથે એક
“ એક યજ્ઞ જટુ, એમાં પ્રધાનતા અને ગૌણતા અથવા ઉપકાર્ય ઉપ
“ કારક ભાનને ઘરાબર સમજવા, આત્માને હિત થાય તે જ કાર્ય કરવું,
“ એવા સારા કાર્યો કરવા કે જેના પરિપુર્ણ વધારે સારા કામો થયા જ
“ કરે, ” અતઃ કરણને તદ્દન સાફ મેલ વગરનું અને ડાઘ વગરનું

૧ આને પુણ્યાનુબધી પુણ્ય કહેવામાં આવે છે સમાજહિત આત્મહિત
યાપ તેવા કાર્યમાં ધન કે સક્રિયો વ્યય પુણ્યાનુબધી પુણ્યો ય સુચવે છે મોજ
રોજ વિષયસેવન રમતામત વિશેરે એથી ઉતરા ૨ એમાં સક્રિય કે ધનનો
વ્યય યાપ તે પાપાનુબધી પુણ્યોદય છે

“રાખડુ, ખોટા વિચારો કે અગત્યગત બોલવા રૂપ વચનબળનો
 “સર્વથા ત્યાગ કરવો, ભગવાનના કોઈ પણ વચનનો છોડો સાર શો
 “છે તે શોધી કાઢવો, રાગ દ્વેષ મોહ વિગેરે દોષોના ટોળાઓને બરા-
 “બર ઝોળખી લેવા, સુગુરના સાચા ઉપદેશ રૂપ ઔષધને ગ્રહણ
 “કરવું, તે ઔષધોનો ઉપયોગ કરવા ઉપર નિરતર મનને લગાડવું,
 “દુર્જન માણસોએ કહેલા-પ્રરૂપેલા ખોટા મતના વચનોનો તિરસ્કાર
 “કરવો, મહાપુરૂષના વર્ગમાં પોતાની જાતને સરખાવવી અને તદ્દન
 “સ્થિર થિતે રહેવું”

સમ્યગ્દર્શન આગમન.

આ પ્રમાણે મહા તપસ્વી ભગવાન ધર્મબોધ મહારાજ મધુર સ્વરે
 બોલી રહ્યા હતા તે વખતે સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિ ત્યાં આવી પહોંચ્યા
 બહુ મુશીબતે ભેદી શકાય એવી આકરી કર્મની ગ્રથિના ભેદ દ્વારા મેં તેને
 જોયો, એ ગ્રથિ ભેદરૂપ દુરબીનથી મેં એને દૂરથી તપાસી લીધો,
 અવલોક્તી લીધો^૧ એટલે એ દર્શનના પ્રભાવથી મુનિમહારાજે જે જે
 વચનો કહ્યા તેના ઉપર રૂચિપૂર્વક શ્રદ્ધા થઈ અને વળી એ સેનાપતિ
 મારો ખરો બધું છે એવી બુદ્ધિથી મેં એનો આદર કર્યો, મેં એને
 વધાવી લીધો.

મુનિમહારાજ ધર્મબોધને મેં જવાબમાં તે વખતે કહ્યું “નાથ !
 આપ જે હુકમ કરો છો-ફરમાવી રહ્યા છો તે સર્વ હું કરીશ”

આપ્રમાણે કહીને તે મુનીશ્વરને વદના કરી હું મારે ઘરે ગયો

જ્ઞાન પ્રગતિ અને અધિકાર.

ગુરુમહારાજની નિમિત્તતા.

ગુણોદ્ભવ યોગ્યતાનુસાર.

હવે હું સમ્યગ્દર્શનયુક્ત થયો, મારી સાથે સમ્યગ્દર્શન રહેવા
 લાગ્યો અને તેને લઈને તત્ત્વશ્રદ્ધા^૨ અને થઈ અને તેથી મારો આત્મા
 પવિત્ર થયો છતાં મારે તને જણાવવું જોઈએ કે તે વખતે હું ખાસ
 જ્ઞાનથી રહિત હતો એટલે કે મને શ્રદ્ધા હતી પણ કોઈ વિશિષ્ટ
 જ્ઞાન મારામાં નહોતું, તેથી વાત એ બની કે મારામાં ઓછ શ્રદ્ધા
 વધારે હતી ‘જિનેદ્ર ભગવાને જે કહ્યું છે તે જ સાચું છે, વગર

૧ મતલબ તે વખતે મને ગ્રથિભેદ થયો

૨ તત્ત્વશ્રદ્ધા વીર્યકર મહારાજે ખતાવેલા નવતત્ત્વની રૂચિ શ્રદ્ધા અને
 જ્ઞાનનો સંબંધ કેવો છે તે અત્ર જણાવે શરૂઆતમાં વિશિષ્ટ જ્ઞાન વગરની શ્રદ્ધા
 કેટલો લાભ કરે છે તે પણ ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે

રાકાએ તે સાચુ છે અને તેમા જરા પણ ભેદભાન નથી-’ આવી રીતે અર્ધા રાખીને હુ રાજી થઇને રહેતો હતો.’ સદાગમ જાતે પોતાનુ વિજ્ઞાન મને થોડું થોડું બતાવતો હતો તેટલુ જ હુ જાણતો હતો, પણ વસ્તુના ઊંડા ભાવોનો કે રહસ્યોનો મને કાંઈ બોધ થયો ન હોતો સદાગમના પ્રતાપથી ઉપર ઉપરની કેટલીક હકીકત હુ માન જાણતો હતો મારા ગુરુઓ ઘણા કાબેલ હતા, બોલવામા પણ મારે કુરાળ હતા છતાં પણ તેઓ મને સૂક્ષ્મ જ્ઞાન આપી શક્યા નહિ, વધારે ઊંડો મને લઈ જઈ શક્યા નહિ, મને ઝીણવટમા ઉતારી શક્યા નહિ, કારણ કે તેવા વિશેષ જ્ઞાન માટે મારી યોગ્યતા યઈ ન હોતી.

એનુ કારણ એ છે કે અર્ધા અને જ્ઞાનનુ અરૂ કારણ તો પોતાની યોગ્યતા જ છે, ગુરુઓ તો તેને અગે માત્ર મદદગાર (નિમિત્ત) થાય છે, સાધનમાત્ર બને છે એ વાતનો તને દાખલો પણ આપું જો આમળ જ્યારે હુ ઘનવાહન હતો તે વખતે મારા મિત્ર અકલકે અને કૌવિદાચાર્યગુરુએ મને ઉપદેશ આપવા માટે ઘણો પ્રયત્ન કર્યો હતો.’ તેઓએ સંકરો પ્રયત્નો કર્યા છતાં મારા ઉપર તેની સહજ પણ અસર યઈ ન હોતી, મને અર્ધા પણ યઈ ન હોતી વળી બહેન’ ત્યાર પછી અનત વખત મારે સદાગમનો સબ્ધ થયો પણ તે વખતે હુ અર્ધા વગરનો હતો, હુ સદાગમની વાત સાચી જ માનતો નહિ અથવા મને તેના તરફ ઉપેક્ષા રહેતી હતી આટલા ઉપરથી તારા સમજવામા આવ્યું હશે કે પ્રાણીમા જ્યારે જેટલી યોગ્યતા હોય ત્યારે તેટલો જ તેને ગુણનો લાભ થાય છે, તેટલો જ ગુણનો તેનામા જન્મ થાય છે. યોગ્યતા વગર ગુણપ્રાપ્તિ કે તેની વૃદ્ધિ યઈ શકતી નથી. આ પ્રમાણે કારણ હોવાથી ધર્મધોષસૂરિએ તો ઘણો ઉપદેશ આપ્યો, તેના પરિણામે મને માત્ર અર્ધા જ યઈ, સૂક્ષ્મ જ્ઞાન વગરની પણ સાચી અર્ધા યઈ, કારણ કે મારી તે વખતે એટલી જ યોગ્યતા હતી.’

૧ પ્રાચિન રિયતિમા બોધ અર્ધાની કેટલી જરૂર છે તે આ ઉપરથી સમજાયે. અર્ધાને રિયર રાખનાર જ્ઞાન છે પણ અર્ધા (દસીન) વગરનુ જ્ઞાન અજ્ઞાન છે એ સર્વમાન્ય સૂત્રોનો અર્થ સાક્ષાત્કાર થશે બહુ લઘુ રાખીને રહસ્ય વિચાર્યો આ પ્રગતિના માર્ગો બહુ વિચારવા યોગ્ય છે એનો ક્રમ બહુ લઘુમા રાખવા યોગ્ય છે.

૨ ચાહુ પ્રવેશ, ઘનવાહનનો લવ જુઓ પ્રકરણ ૧૨ સુ અને ૧૪ સુ

૩ એટલી બોધ અર્ધા થાય તે પણ બોલી વાત નથી સસારીછવની દષ્ટિ થઈ જાય છે એટલે એ તો અર્ધા સાથે માત્ર’ સખ્દ વાપરે છે, બાકી એથી એકડો થાય છે અને સસાર પરિમિત થાય છે.

ગૃહિધર્મનું તત્ર આગમન,
તેની પાલનાવી વિશ્વધાલય.

કર્મની સ્થિતિ ઉપર જપ્તાવ્યુ તેમ અધિભેદ કરતી વખત ઓછી કરી હતી તેમાથી વળી બેથી નવ પદ્યોપમની સ્થિતિ મેં સાર પછી વધારે ઓછી કરી એટલે તે વખતે ચારિત્રરાજનો ફટાચો ગૃહિધર્મ^૧ મારી પાસે આવ્યો મેં તો એને માત્ર સામાન્ય નજરે ઉપર ઉપરથી ઓળખ્યો મેં એનું વિગતવાર ઓળખાવું તે વખતે કંઈ નહિ મેં સામાન્ય રીતે (દેશથી) પ્રત નિયમો લીધા અને લીધા તેવા પાળ્યા, જેટલા પાળ્યા તેટલા અદ્વાથી સુદ્ધ થયેલ બુદ્ધિએ પાળ્યા એને પરિણામે સાર પછી મને એક ની ગોળી આપીને વહવાસી વિશ્વધાલયમા (ચોથા પાડામા) મને લઈ જવામા આવ્યો.

* * *

* * *

સૌધર્મ દેવલોકે.

દેવ જન્મ વર્ણન.

પૂર્વભવનું સ્મરણ.

દેવકર્તવ્ય પાલન.

પ્રથમ દેવલોક સૌધર્મના નામથી પ્રસિદ્ધ છે ત્યાં દેવતાનો આકાર ધારણ કરતો હું સુખશય્યામાથી એક ક્ષણવારમા જાગૃત થયો દેવતાનો જન્મ કેવી રીતે થાય છે અને તે વખતે તેમનું શરીર કેવું હોય છે તે સાબળવા જેવું છે તે જ્ઞેન^૧ તું સાબળ પ્રથમ જે શય્યામાથી હું જાગૃત થયો તેનું વર્ણન તારી પાસે કરૂ છું —

એક દિવ્ય પવન ઉપર સુંદર તળાઈ રચવામા આવેલી હોય છે

એ તળાઈ અતિ કોમળ હોય છે, ગુલગુલિયા થાય

શય્યા વર્ણન તેવી સુંદર હોય છે એ તળાઈ ઉપર તદ્દન મુલાયમ

સ્પર્શવાળું અને મનને આનંદ ઉપજાવે તેવું આચ્છા

દન ખીંટાવેલ હોય છે, મતલબ કે ચાદર (ઓછાડ) પાપુ ઘણી કોમળ

હોય એ શય્યાની આસપાસ અતિ સુગંધી ફૂલો અને ધૂપનો

પમરાટ ફરી વળેલો હોય છે અને એની સુગંધી ચાતરફ વિસ્તરી રહેલ

હોય છે દિવ્ય વસ્ત્રોનો માથે ચદરવો હોય છે તે આખને બહુ સારો

લાગે તેવો હોય છે

૧ ગૃહિધર્મ—એ ચારિત્રરાજનો ફટાચો કુમાર થાય જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૩૫

ત્યા બે લાખા હાથ પસારીને ડભા રહેલા દેવોના આનંદ સ્વરથી
 મને આશ્ચર્ય થયું હું જ્યારે ડભો^૧ ત્યારે મારે માથે
 જન્મ, વિભૂષા મુગટ પહેરેલા હતો, હાથે કડા પહેરેલા ઇતા, બન્ને હાથે
 બાળુઓ બાધેલા હતો, ગળામા હાર પહેરેલા હતો,
 કાનમા કુંડળ પહેરેલા હતો, આખે શરીરે ઘરેણુ પહેરેલા હતો, શરીરે
 મુગધી વિલેપન કરેલું હતું, મુખમા તાબૂલ હતું અને સદૈવ તાણ
 રહેતી પુષ્પતી માળા ગળામા ધારણુ કરેલી હતી આવા મુંદર સયો
 ગોમા હું સંધ્યામાથી બેઠો થયો તે વખતે સર્વ દિશાઓ ઝળઝળાટ
 થઈ રહેલી હતી, અને તેના પ્રકાશમા મેં વધારે કંઈ હોય એમ
 મને લાગ્યું

તે વખતે એ સંધ્યાની બાળુમા લલનાઓ (દેવાગનાઓ) ઊભી
 રહેલી હતી તેઓની આખો અતિ ચપળ હતી પણ
 લલના મટકુ ભારતી ન હોતી દેખાવમા તેઓ અતિ મુંદર
 હતી પ્રેમભીની આખોએ તેઓ 'જય જય નદા,
 જય જય ભદ્રા' વચનો બોલી 'હે નદા' તારો જય થાઓ, 'હે ભદ્રા'
 તારો જય થાઓ' એવા ભાવાર્થનાળો તેઓનો રૂપાની ઝીણી ધુધરી
 જેવો મધુર અવાજ મારા સામજીવામા આવ્યો વળી તેઓ બોલી
 "હે ભદ્રા! તું દેવ છે, તું અમારો સ્વામી છે, અમે તારી દાસીઓ
 છીએ" આવા મુંદર કંપુત્રિય સંબંધો એ અદ્ભુત રૂપસૌંદર્યવાળી સ્ત્રીઓ
 બોલી રહી હતી

મારી આસપાસ આવી અદ્ભુત સમૃદ્ધિ જોઈને મારી આખો
 વિરમયથી પ્રકુલ થઈ ગઈ અને મને કયા 'સુકૃત્યના
 પૂર્વ યાદિ પરિણામે આ નિક્કિલિલ્લિ મળી હશે તેનો હું વિચાર
 કરવા લાગ્યો ખંદેન' તે વખતે જ્યારે હું અગાઉ
 વિરોચન હતો તે પ્રસંગે મેં જ મુંદર કાંઈ કંઈ હતા તે સર્વ મને
 યાદ આવ્યા મારા મનમા તે વખતે જ્ઞાન થયું કે અગાઉ વિરોચન
 તરીકે રૂચિ અને સમજણ પૂર્વક ગૃહિધર્મની પાલના કરી હતી તેનો
 આ સન લાભ મળ્યો છે આ પ્રમાણે હું વિચાર કરતો હતો ત્યા
 તે સેનાપતિ સમ્યગ્દર્શન અને મહાત્મા સદાગમ મારી પાસે આવી
 પહોંચ્યા એટલે મને બરાબર ખ્યાલ થયો કે આ તો સર્વ પ્રતાપ
 એ બે મહાત્માઓનો છે મેં તે જ વખતે એ બન્ને મહાપુરુષોને

૧ દેવતાઓ આવી રીતે સંધ્યામાથી જન્મે છે તેઓનો જન્મ ગર્ભજ
 પેડે મનુષ્ય દોતો નથી

મારા બાઇ તરીકે સ્વીકારી લીધા^૧, વધાવી લીધા હુ આટલા વિચાર અને નિશ્ચયપૂર્વક સચ્ચામાંથી બેઠો થયો અને દેવતાને યોગ્ય મારા કર્તવ્યો કરવા લાગ્યો તે નીચે પ્રમાણે —

એ દેવભૂમિમા અનેક રત્નોના ડિરખુથી લાલ રગના દેખાતા જળથી અને સપૂર્ણ ખીલેલા ઝમખોથી શોભી રહેલા દેવ વિદ્યાસ મોટા સરોવરો હોય છે એવા સરોવરમા હુ દુષ્ટ પુષ્ટ શરીર અને પયોધરવાળી લલિત લલનાઓ સાથે નાહ્યો, સરોવરમા તેમની સાથે સાગી રીતે જળકીડા કરી અને આનંદ ઝ્યો ત્યાર પછી તરત જ લીલાપૂર્વક હુ જિનમદિરે ગયો એ જિનમદિર પપુ ઘણુ ભવ્ય હતુ, તદ્દન શુદ્ધ મોનાથી તૈયાર કરવામા આવ્યુ હોય તેવુ હતુ એની દ્વરસભધીમા નિર્મળ રત્નો ગોઠવવામા આવેલા હતા એવા અતિ આકર્ષક જિનભુવનમા જઇને ત્યાં દૃઢ ભક્તિપૂર્વક તીર્થંકર મહારાજને મેં વદન ઝ્યુ પછી ત્યાં રહેલ મનોહર પુસ્તક ઉઘાડ્યું એ પુસ્તકમા નિર્મળ પાનાઓનો સમ્રહ કરવામા આવેલો હતો, એ આખુ પુસ્તક મણિરત્નમય હતુ, તીર્થંકર મહારાજના વચનો વડે ભરપૂર હોવાથી રમ્ય લાગતુ હતુ અને અદરની હકીકત વાચતા રોમરોયને વિકસ્વર કરે તેવુ હતુ આખુ મુંદર પુસ્તક ઉઘાડીને મેં તે વાચ્યું^૨ અને ત્યાં રહીને મારે શુ કરવાનુ હતુ-મારો જ્ઞપ શો હતો તે જાણી લીધુ આની રીતે ઇચ્છા પ્રમાણે પાચે ઇદ્રિયના ભોગો દેવલોકમા ભોગવ્યા અને આશય પ્રમાણે તેમા આનંદ માન્યો. એ સૌધર્મ દેવલોકે બે સાગ-રોપમથી સહજ ઓછો કાળ હુ રહ્યો

*

*

*

કલક આભીર.

મારો સૌધર્મ દેવલોકે^૩ કાળ પૂરો થયો એટલે વળી મારી બાયાં

૧ એટલે એ ભવમા પપુ મને સમ્યગ્દશન થયુ અને સદાગમનો અવ્યાસ ચાહુ રહ્યો

૨ દેવતાઓનો સમય કીડા નાટકપ્રેક્ષણ અને ઇદ્રિયમુખસાધનના ભોગોપભોગમા જાય જ્યાં ત્યાં જે રૂચિમાનુ પ્રાપ્તી હોય છે તે વિષયમા વધારે પડતો રાગ કરતો નથી જે અજ્ઞાનકણ્ઠથી કે ઉપર ઉપરના ત્યાગથી ત્યાં પહોંચી ગયેલ હોય છે તે ત્રિવિદ્યાજ્ઞાનને લઇને વિષયમા જ રસ લે છે, આસક્ત થઈ જાય છે અને પરિણામે સુસારમા પડે

૩ દેવગતિના મુખોને પરિણામે કેટલીક વાર આવી મોટી હાનિ પહોંચે છે. વાસેનાઓનો લાસ મળે પણ પ્રગતિ નટકી જાય છે અને પછી ધીમે ધીમે પશ્ચાદ્ગતિ પણ ચલી જાય છે વળી પાછો પ્રસન્ન મળવા આગળ કહેવાશે તેમ પ્રાણી ઉપર પણ ચડતો જાય છે

મને માનવાવાસ નગરે પાછી લઈ આવી ત્યાં એક મદન નામનો આબીર^૧ રહેતો હતો તેની રેણા નામની સ્ત્રી હતી તેમને ત્યાં હું પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો મારૂં કલહ નામ રાખવામાં આવ્યું

ત્યાં મારા વહાલા ભાઈઓ પેલા સેનાપતિ અને સદાગમ તો મને વિસરી ગયા, ત્યાં આવ્યા જ નહિ તેને પરિણામે હું પેલા શૃંગિ ધર્મને તો તદ્દન વિસરી જ ગયો, મેં એને ત્યાં જોયો જ નહિ, કારણ કે પેલા સેનાપતિ સદાગમ ન હોય ત્યાં એ એકલો કદિ દેખાતો જ નથી હતા અગાઉ મારો થોડો વિકાસ થયો હતો, મારામાં ભદ્રક ભાવ જાગૃત થયો હતો તેથી હું પાપથી કાંઈક બંધીતો રહ્યો અને ભદ્ર પરિણુમી થયો આવી રીતે આબીરની અવસ્થામાં માનવાવાસે કાળ પૂરો થયા

વિસ્મૃતિ અને રખડપાટો^૨

જ્યોતિષીએ કવ.

ત્યાર પછી મારી ભવિતવ્યતા ભાર્યાએ મને વળી એક નવી ગોળી આપી અને જ્યોતિષક દેવગતિમાં લઈ ગઈ ત્યાં સારા સારા ભોગો ભોગવ્યા વળી સપતિ પણ ત્યાં ઘણી મળી મેં મારી ઇંદ્રિયોને

૧ આબીર આઢેર આ આઢેર ગોવાળીઆનું કામ કરે છે તેમનું ધન ગાય લેંછ પેટા છે તેમને ચારે અને દૂધ બેનના પૈસા કરે જમવામાં નાની નાની પહીઓ કરી રહે છે તેમના ગામોને ‘પહી અથવા નેહડા’ કહેવામાં આવે

૨ વિકાસક્રમમાં એક બાળક અઝાદ પણ લક્ષ્યમાં આલ્હી છે તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી પ્રાણી વિકાસમાં આગળ વધે વળી એ તેનામાં રાગ દ્વેષ મોહનું જોર વધે તો પાછો પડે આવી રીતે અચકાતા કુટાવા જ્યારે એ જરાજર નિરાક થઈ આગળ વધે ત્યારે તે પ્રગતિ યાચ છે એમ દૃષ્ટિમાં અનત કાળ ગયો પછી ઉઘા પુદ્ગળપરાવર્તમાં તે યોગ દૃષ્ટિમાં આવે છે એ એક પુદ્ગળપરાવર્તનો કાળ પણ ધણે લાગે છે પ્રથમ પ્રસ્તાવના પરિશિષ્ટમાં વિનારાઈ મળે છે એ ઉઘા પુદ્ગળપરાવર્તમાંથી અર્ધ પસાર થાય ત્યારે અચિએદ થાય છે ; ત્યાર પછી ચડ ઉતર તો થયા કરે છે પણ પછી પ્રાણીની સ્થિતિ ફરે છે એના કાર્યમાં કુણાય, એની યોલીમાં મીઠાસ એનાં વિચાર માં નરમાસ આવવી જાય છે સસારીયવ અત્યારે આ ઉઘા જણાવી તે દશામાં છે, પડતો જાય છે વળી બેઠે છે પાછો રખડે છે, છતાં એ દરમિયાન એની આંતર દૃષ્ટિ પ્રગટ થતી જાય છે એ સૂક્ષ્મ રીતે જોવાથી જણાશે આ ઉઘા પુદ્ગળપરાવર્તનો કાળ છે તેમાં જે ધણેલા અને પ્રગતિ યાચ છે તે જરાજર વિચારવા

ત્યા તૃપ્ત કરી, સાગી રીતે રાજી કરી ત્યા વળી પેલા મહામોહ પરિ-
ત્રાહ ભાઈઓ બહુવારે દેખાયા, મારી આથે ઘરો વખત રહ્યા, સબધ
વધાર્યો અને હુ પણ તેમના તરફ વધારે પક્ષપાત રાખી રહ્યો મેં
તેમને મારા પોતાના કરી લીધા અને વળી પેલા સેનાપતિ (સમ્ય-
ગૃદર્શન) અને સદાગમને તો હુ તદ્દન જ ભૂલી ગયો, તેમને યાદ
પણ કર્યા નહિ

*

*

*

તિર્યચમા દેડકો.

જ્યોતિષક દેવ તરીકે રહેવાની મારી ગોળી પૂરી થવા આવી
એટલે વળી ભવિતવ્યતાએ મને એક નવી ગોળી આપી અને મને
પંચાક્ષપશુસસ્થાને લઈ જઈ ત્યા મને દેડકો બનાવ્યો મારી જીને તો
રમત કરવાની દેવ પડેલી તે એણે તો જેમ ફાવ્યું તેમ મારી સાથે
મળ કર્યા કરી અને મને ચોતરફ ફેરવ્યો

*

*

*

આ દેડકા તરીકેની મારી ગોળી પૂરી થઈ ત્યારે વળી બીજી નવી
નવી ગોળીઓ આપી મને અનેક જગ્યાએ આમતેમ ફેરવ્યો, રખ
ડાવ્યો અને તે રીતે ભવિતવ્યતાભાર્યાએ મળ માણી

*

*

*

કાપિલ્યપુરે વાસવ.

અનેક જગ્યાએ રખડાવીને મારી ભાર્યા મને માનવાવાસના
કાંપિલ્યપુરમા લઈ આવી એ નગરનો વસ્તુબધ નામનો રાજા હતો
ધરા નામની પત્ની હતી તેઓને ત્યા હુ રાજપુત્ર તરીકે પેલી ભાર્યાના
પ્રતાપે ગયો માફ ત્યા વાસવ નામ રાખવામા આવ્યું રાજપુત્રનો
વૈભવ હોવા છતા હુ સારા કૃત્યો કરનારો થયો અને સર્વને ધણો પ્રિય
થઈ પડ્યો

ત્યા યોગ્ય ઉમરનો થતા મને શાંતિસૂરિ નામના સાચા ધર્મના
ઉપદેશકનો યોગ થયો એમનો ઉપદેશ સાભળ્યા પછી તે જ વખતે ત્યા
સમ્યગૃદર્શન સેનાપતિ અને સદાગમ દેખાયા તેઓનો વવારે પરિચય
થતા પેલા મહામોહ વિગેરે જરા નરમ પડ્યા એ સર્વે દેખાવમા તે
મારા ખરા મિત્ર હતા પણ અદરખાનેથી મારા શત્રુ હતા પણ તે
બાબતની મને ચોક્કસ ખબર હજી પડી ન હોતી સદાગમના પ્રતાપે
મને ત્યા કાંઈક લાભ થયો

*

*

*

બીજે દેવલોકે.

વાસવના ભવમા મને સમ્યગ્દર્શન સદાગમનો સર્ખવ થયો તેના બેરથી હું બીજે દેવલોકે ગયો, ત્યાં પણ એ બંનેનો મને સમાગમ થયો હું વિષ્ણુધાસ્યના આનંદમા પડી ગયો ત્યાં મેં ઘણા કાળ સુધી સુખ ભોગવ્યું, આનંદ કર્યો, લહેર કરી

*

*

*

કાનચપુરે.

ત્યાર પછી મનુજગતિની અદર આવેલા કાનચપુર નામના નગરે હું આવ્યો ત્યાં મહામોહના દોષથી પેલા સેનાપતિ અને સદાગમને પાછો વિસરી ગયો

અમણનો વેપ, વિરતિથી રહિતપણ,
શુદ્ધિધર્મનો સામાન્ય સ્વીકાર અસ્વીકાર,
ભોગસપત્તિ-પુણ્યોદય-ભોગ અને પાત,
સમ્યગ્દર્શન સદાગમની હાર અને છત,

આવી રીતે ન ગણી તકાવ તેટલી વખત (અસખ્ય વખત) મેં એ સદાગમ મહાત્માને જોયા અને વળી અનેક વખત સદાગમ મારી પાસેથી ચાક્ષ્યા ગયા, સેનાપતિ તો મારી પાસેથી બીલકુલ ચાક્ષ્યા જ ગયા, હું તેમને ખોઈ બેઠો એના હેતુ એ કે મારે રખડવાના ઠેકાણું અનેક રહ્યાં, મેં કોઈ જગ્યાએ ઈજી સુધી રાખ્યો વિરતિભાવ (ત્યાગ ભાવ) ધારણ કર્યો નહોતો, માત્ર ઉપર ઉપરની શ્રદ્ધાથી આવક થયો પણ સર્વવિરતિભાવની પ્રાપ્તિ મને થઈ નહોતી એટલે કેટલીક વાર મારી નૈર્સર્ગિક સરળતાને લઈને અને કેટલીક વાર સામા મણસને રાજી રાખવા ખાતર શ્રદ્ધાને લઈને મેં આવકનો વેપ તો ધારણ કર્યો, પણ વિરતિભાવ મને આવ્યો નહિ, મેં ખરો ત્યાગ કદિ કયા નહિ

‘વળી અસખ્ય વખત જ્યારે જ્યારે મારે સેનાપતિ સમ્યગ્દર્શનને મળવાનું થયું ત્યારે ત્યારે દરેક વખત મારે તેની સાથે સદાગમનો મેળાપ જરૂર થતો હતો અને વળી તેમના મૂળમા સામાન્ય રૂપે હું શુદ્ધિધર્મ ફટાયાને પાપુ જોતો હતો વળી કોઈ વાર આ શુદ્ધિધર્મને સેનાપતિ સાથે ન પણ જોઈ એવું એ બંધુ હશે, છતાં તને દુકામા કહું તો એ સેનાપતિની સાથે શુદ્ધિધર્મ અને સદાગમને મેં અસખ્ય વાર જોયા એ દરેક વખત શુદ્ધિધર્મ અને સદાગમ સામાન્ય રૂપવાળા હતા તે તારે લક્ષ્યમા રાખવું

આવી રીતે એ ત્રણે ભાઈઓ (સમ્યગ્દર્શન, સદાગમ અને ગૃહિધર્મ) ને બહુ વખત જોયા અને જ્યારે જ્યારે જોયા ત્યારે ત્યારે તેઓ મને સુખના કારણ થયા અને વળી વચ્ચે વચ્ચે મેં પાછા તેમને છોડી પણ દીધા મેં એટલા સદાગમને તો અનંત વાર જોયા પણ એના વગર સમ્યગ્દર્શનને તો મેં કદિ પણ જોયો નહિ^૧

વળી એક બીજી પણ વાત આ પ્રયોગે જાણી દઉં જ્યારે જ્યારે સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિ મારી જાણુમા હોય, મારી પામે હોય, ત્યારે ત્યારે પુણ્યોદય મારો મિત્ર થતો હતો, તે મને આનુકૂળ થતો હતો મને માનવાવાસના કે નિષ્કામકામના જે ભોગો મળતા હતા, સપત્તિઓ પ્રાપ્ત થતી હતી, વિલાસના સુખસાધનો સાપડતા હતા તે સર્વ એ પુણ્યોદય મિત્ર પૂરા પાડતો હતો આ રીતે સેનાપતિની હાજરીના એ એક લાભ હતો એટલું જ નહિ પણ એ બીજો પણ લાભ થતો હતો અને તે એ કે એ હોય ત્યારે મારી કર્મની સ્થિતિ દુઝી થઈ જતી હતી, અદરના ગુણો ગભરાયલા અને બીકથી ભરપૂર રહેતા હતા અને મહામોહ વિગેરે અદર ગુપચૂપ પડ્યા રહેતા હતા કોઈ ગોઈ વખત જ્યારે એ મારા ભાનશનુઓ જોરમા આવી જતા ત્યારે પેલા પુણ્યોદય મિત્ર મને તથા જતો હતો, મારાથી દૂર નાસી જતો હતો અને તેથી મને વણા ત્રાસ થતો હતો એ (પુણ્યોદય) જેવો મારી પાસેથી દૂર ખસતો કે મને દુઃખના હુગર ખરા થઈ ગયેલા દેખાતા હતા અને મારે તેને ભેટવું પડતું હતું એ સર્વને પશ્ચિમામે ભવિત વ્યતા અનંત કાળથી મને ભમા-યા કરતી હતી, રખાયા કરતી હતી એ પ્રમાણે યાચ ત્યારે વળી કર્મની સ્થિતિ ભારે મોટી થઈ જતી, મન તદ્દન અધમ થઈ જતું અને તદ્દન તરવશ્રદ્ધાન વગરનું બની જતું હતું

આ પ્રમાણે જ્યારે અનંત ત્યારે વળી પેલા મહાશનુઓ ભારે જોરમા આવી જતા અને મારા ઉપર પોતાનું માત્રાન્ય ચલાવતા એમ જ્યારે થતું ત્યારે પેલા ભાઈઓ (સમ્યગ્દર્શન અને સદાગમ) દૂર જઈને બેસતા આ પ્રમાણે હઠીકત અનેક વાગ બની ગઈ

વળી એક વધારે વાત તને ચોક્કસ કહી જણાવું જ્યારે મિથ્યા દર્શનથી સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિનો તિરસ્કાર થતો ત્યારે જ્ઞાનસવરણ

૧ જ્ઞાન અને દત્તાનનો આ વક્ષાવત લક્ષ્યમા રાખવા યોગ્ય છે માત્ર જ્ઞાન યાચ તે કામનું નથી સમ્યગ્દર્શન વગર જ્ઞાન અનંત વાર યાચ તે ઉપરોગ વગરનું છે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન વગર થઈ નથી ગૃહિધર્મ એ ચારિત્રનો વિભાગ છે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રની આ ફલ વ્યવસ્થા વિચારવા યોગ્ય છે તેમા તેઓનું ઉપર ઉપરનું સ્વરૂપ પણ સમજવા યોગ્ય છે અને અવરદશિનું સ્વરૂપ આદરવા યોગ્ય છે

રાજ સદાગમના ઉપર વિજય મેળવી તેને પપુ દૂર મોકલી આપતો, વળી કોઈ વખત તેઓ પપા તેના ઉપર જીત મેળવતા, મતવજ મેઠ વાર સમ્યગ્દર્શન સદાગમ સાથે મળી મહામોહાદિ પર વિજય મેળવતા અને મોઢવાર મહામોહ પચિત્રહ સાથે મળી તેનાપતિ અને સદાગમ પર વિજય મેળવતા.

આવી રીતે બન્ને પક્ષનો કોઈ નાર જય થતો અને કોઈ વાર હાર થતી એ તો જેવો દેરા, જેવો વખત અને જેવા લોકરીઓ ત્યારે જેતુ પરિબળ થતુ ત્યારે તેનો વિજય થતો અને સામાની હાર થતી. પપુ આ બધી વાતમા મુદાની વાત એ છે કે હુ જેનો પક્ષપાત કરતો, જેના તરફ પ્રેમ દેખાડતો, તેનો ઘણો ભાગે ખાસ કરીને વિજય થતો અને જેનાથી હુ વિરુદ્ધ દેખાતો અથવા થતો તેની હાર થતી.

આવી રીતે બન્ને પક્ષની જય પરાજયની-હાર જીતની બાબત અનત કાળ સુધી ચાલી.

સોપારક પુરે નિભૂપપુ,
મહાપુરુષોની નિંદા આશાતના.
હુ ખમમુદ્રમા ભવકર પાત.

અહીં અગૃહીતસકેતા ! ત્યાર પછી મારી પત્ની ભવિતભલ મને એક વખત માનનાનાસમા આવેલા સોપારક નામના મુદર ના રમા લઈ નઈ ત્યાં શાલિભદ્ર નામનો એક વપ્તિક રહેતો હતો. તે કનકપ્રભા નામની ભાર્યા હતી તેનો હુ પુત્ર થયે. મારૂં નિભૂપપુ નામ રાખનામા આ પુત્ર

૧ આવી રીતે જૈન આગ્નાય પ્રમાણે વિશ્વસ અને હાનિ થયા કરે છે એ જાણે આમાર આત્માપર છે એ ધારે અને વીર્યશક્તિનો ઉપયોગ કરે તો એ માર્ગે આગળ વધતો થયે એ નરમ પગ નથ તો સત્તુઓ જોરમા આવી નથ એ આવી રિપતિ ઘણો કાળ ચાલે છે પણ એટલું નહીં છે કે એક વાર સમ્યગ્દર્શન થયા પછી વધારેમા વધારે અધ પુદ્ગલપસાવર્તન કાળમા પ્રાણી જરૂર કરીથી મુક્ત થઈ ભાવસત્તુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કરી પોતાનું સાત્તુ સ્વરા મેળવે છે અને નિરાગ્રાધણે નિરવરને માટે સુખી થાય છે. પ્રાણીની પોતા પ્રગતિ કે પશ્ચાદ્યતિનો આવાર તેના પોતાના જોર પર રહે છે સમ્યગ્દર્શન દેશાત પ્રમાણે જોર કરે છે એમ ઉપર કહ્યું તેનો એ જ ભાવાર્થ છે. વસ્તુશ્રદ્ધાન વચ્ચે જ્ઞાન ઉપરોચી નથી, ચારિત્રની પ્રગતિ જ્ઞાનનું સાધ્ય છે, ત્યાગભાવ જ્ઞાનનું ફળ અને વસ્તુશ્રદ્ધાન વચ્ચેનું પુરવઠજ્ઞાન માત્ર ખ્યાલિ માટે જ ઉપયોગી થાય છે એ જ્ઞાન દશન અને ચારિત્ર એ ત્રણેની સાથે પ્રગતિ થાય તે જ ખરી ઈષ્ટ છે.

એક વખત હું શુભકાનન નામના ઉદ્યાનમાં ગયો ત્યાં મુધાકૂપ નામના આચાર્યનો મારે યોગ થયો^૧ તેમની વાતો સાંભળી તે વખતે મારે પેલા સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિનો અને સદાગમનો મેળાપ થયો.

તેઓશ્રીનો યોગ થતાં મને તત્ત્વશ્રદ્ધાન (તત્ત્વપર પ્રીતિ-શ્રિ) થઈ આવ્યું, છતાં ભાવપૂર્વક મને વિગતિ (ત્યાગભાવ) થઈ નહિ, ઉપર ઉપરથી (દ્રવ્યથી) ત્યાગ થયો. ગુરૂના આગ્રહથી અતરના સાચા પ્રેમ વગર હું શ્રમણ (માધુ) થયો. મેં માધુનો^૨ વેપ તો લીધો અને માધુઓની વચ્ચે રહ્યો પણ મારા ઝર્મના દોષથી હું વિભાવમાં પડી ગયો, આંડે રસ્તે ચઢી ગયો અને મારૂં માથું કર્તવ્ય વિગરી ગયો.

જ્યારે આવી રીતે વિભાવમાં પડ્યો ત્યારે પેલા વિપરીત પણ મહામોહ વિગેરે પૂરતા ભેરમાં આવી ગયા અને વિભાવ-નિંદા વસ્તુતઃ પેલા સેનાપતિ અને સદાગમ મારી પામેથી તેના પરિણામ દૂર ચાલ્યા ગયા હવે મહામોહ વિગેરેની અસર તળે હું તો પારડી નિંદા કરનારો થઈ પડ્યો કારણ હોય

કે ન હોય પણ સાધારણ રીતે જ પારડાના અવર્ણવાદ બોલવા, પાર ધાની નિંદા કરવી, હોય કે ન હોય તેની બાધતોના આક્ષેપો કરના, એ મારો ધ્યેયો થઈ પડ્યો. મેં તો પછી તપસ્વીઓની નિંદા કરી, સુંદર ચા ત્રિવણા મહાપુરુષોની નિંદા કરી, સારા ક્રિયાશ્રિ છોવાની દીકા કરી આના ઉચ્ચ કક્ષાએ સ્થિત થયેલા પુરુષોની નિંદા કરતાં મારા મનમાં જરાએ શંકા પણ ન થઈ, મનને જરા આચ્છાદો પણ ન આવ્યો અને તે વાત એટલે મુઠ્ઠી છેનટે વધી પડી કે મેં તો પછી મધની નિંદા કરવામાં, શ્રુત જ્ઞાનની નિંદા કરવામાં, ગણધરોની નિંદા કરવામાં અને ખૂદ તીર્થંકર મહારાજાની નિંદા કરવામાં પણ પાધુ વાળીને ભેથું નહિ ગણધરો પણ ભાળે અમુક વાત સમન્યા જ ન હોતા અને ખૂદ તીર્થંકરો પણ અમુક વાતો કહી કે સમજી શક્યા નથી એવા એના અનેક પ્રકારના આક્ષેપો પણ મેં કરી દીધા આની રીતે તો કે મેં ચતિનો

વેપ લીધો હતો^૩ છતાં હું ખરોખરો પાપાત્મા બની પાત અને ગયો, ગુણનો મોટો શત્રુ બની ગયો અને એ મહા-રખડ પાટો મોહને વગ પડીને ભયકર મિથ્યાદૃષ્ટિ થઈ ગયો. આના પ્રકારની પાપવેષ્ટાઓને પરિણામે હું અતિ

૧ આવી રીતે દેવગુરૂનો યોગ થયો તેને યોગાવચકપણુ કહે છે.

૨ દ્રવ્ય સાધુપણનો અને જ્ઞાન સાધુપણનો વિચાર અત્ર કર્તવ્ય છે.

૩ વેપ લીધાથી કાઈ વળણ નથી એ વાત લલકરમાં રાખવી આ દ્રવ્ય

આકરા દુભદ કમરમૂલથી ઘેરાઈ ગયો, રીટળાઈ ગયો, ભરપૂર થઈ ગયો અને તેને પગિપામે મારી ભાર્યાએ અનત કાળ સુધી દુ ખસમુ દ્રમા લગભગ સરે સ્થાનકોએ પાડો ભમા-યો, રખસાવ્યો, તનકાવ્યો, આ સસારમા રહેલી ચમસ્ત દ્રવ્યરાશિ મેં અરધા પુદ્ગળપરાવર્તના કાંઈક એાદા જાળમા ભોળી લીધી અને હુ ખૂબ રખડ્યો, ચારે તરફ સારી રીતે ભમ્યો એ ભ્રમપુમા મારે માથે એક પપુ વિપત્તિ પડવી બાકી રહી નહિ, એક પપુ દુ ખ પડતુ બાકી રહ્યું નહિ અને એક પપુ આકરી વિરખના-હેરાન તિ થવી બાકી રહી નહિ

ખુલાસાઓ ઉપસહાર

પ્રજ્ઞાવિરાજાની વિચારના

મહામોહ પરિનહ.
તેમનું અનર્થનિધાન.
તન રૂપદ નિગેપતા.

સસારીજીવ ઉપર પ્રમાણે વાત કરતો હતો તે વખતે અગૃહીત સંજેતાને લાગ્યું કે પોતે કાંઈક અદરનો ભાનાર્થ પપુ સમજે છે આ દલા ઉપરચોટિયા જ્ઞાનથી પણ એના મનમા વિશ્વમય ઉત્પન્ન થયો અને પોતે બાળે કાંઈક સમજી હોય તેવું તેના મુખ પર જાપાના લાગ્યું

બુદ્ધિની ભયર પ્રજ્ઞાવિરાજાએ ઉપરની વાત સાંભળી ત્યારે તેના મનમા ઊંટો સરોગ વધ્યા આ મેં અને તેણે પોતાના મનમા નીચે પ્રમાણે વિચારણા કરી —

“ ખરેખર, મને એમ લાગે છે કે સસારીજીવને જે અનેક “ પાપો વળમેલા છે તેમા મહામોહ અને પગિમહ ઘણા ભયકર છે, ભારે આકરા છે, સવથી વધારે પ્રબળ છે તેવું કારણ એ છે કે

૧ દ્રવ્યથી પુદ્ગળપરાવર્ત કેવી રીતે થાય છે તેમાટે જુઓ પરિશિષ્ટ ૧ પ્રથમ પ્રસ્તાવ

“ ક્રોધાદિ પાપોનો જ્યારે એને યોગ થયો હતો ત્યારે તો એને સમ્ય-
 “ ગૃદર્શન સેનાપતિનો મેળાપ પણ થયો નહોતો, તેની માથે તેને
 “ ઝોળખાપુ પણ નહોતી અને જરાએ સબધ પણ તેની સાથે
 “ સસારીજીવને ન હોતો એ વખતે તો આ સસારીજીવ ગોઠ પણ
 “ પ્રજારના ગુણુ વગરનો હતો અને એ તકનો લાભ લઈને એ ક્રોધાદિ
 “ પાપીઓ પોતાની અસર આ ચસાગીજીવ ઉપર ચલાવે અને સસા-
 “ રીજીવ તેમના કહેના પ્રમાણે નાચ કરે, ચેષ્ટા કરે, તેમા મને કાંઈ
 “ નનાઈ જેવું લાગતું નથી, એ વાતમા હવે મને કાંઈ વિશેષતા લાગતી
 “ નથી, પણ આ મહામોહ અને પરિગ્રહ તો ભારે જખરી વાત કરી,
 “ ન ઉકેલી શકાઈ એની ધુચ ડાબી કરી, ન મમજી શકાય તેવી
 “ પરિસ્થિતિ નીપજની એમણે (મહામોહ પરિગ્રહ) તો સસારીજીવને
 “ સમ્યગૃદર્શન જેવો સેનાપતિ મળ્યો તો પણ એનો દીર્ઘ કાળ સુધી
 “ સસારમા પાત કરાવ્યો અને ચારે તરફ લગભગ સર્વ સ્થાનકોમા
 “ એને રખડાવ્યો ! ત્યારે મહામોહ અને પરિગ્રહ તો ગુણુ પ્રાપ્ત કરેલા-
 “ સગુણીને પણ મહા અનર્થ કરનારા થઈ પડે છે આટલા માટે એ
 “ બન્ને (મહામોહ અને પરિગ્રહ) ખરેખર ઘણા આકર્ષ-ભયકર છે

“ મને એક ખીજ પણ વાત લાગે છે કે જ્યાં આ બે (મહા-
 “ મોહ અને પરિગ્રહ) હોય છે ત્યાં ક્રોધ વિગેરે પાપીઓ જરૂર
 “ હોય છે અને તેટલા માટે જ મહામોહને અગાઉ આખા સમુદા
 “ યાત્રમક^૧ (મોટા પરિવારના મુખ્ય ભાગ) તરીકે વર્ણવ્યો જણાય
 “ છે મહામોહને મોટો રાજ ગણાવામા આવ્યો છે અને આખા તેના
 “ વર્ગને તેની નીચેનો ગણાવામા આવ્યો છે તેનું એ જ કારણ જણાય
 “ છે અને ૫૧ી પરિગ્રહ પણ એ સર્વનો મોટો આધાર છે, ટેકો છે,
 “ એ લોકનો મિત્ર છે, લોકના નામ પણ ધારણ કરે છે અને મહા
 “ મોહના લશ્કરમા પૂછણેગાછણે છે અને મુખ્ય સ્થાન લોગવે છે

“ આ પ્રમાણે હોવાથી સસારીજીવના ગુણોનો ખાસ ઘાત
 “ કરવાને એ બન્ને મૂળનાયકો યથા છે એમા જરા પણ શકા
 “ જેવું નથી. એ મહામોહ અને પરિગ્રહ પોતે જાતે ઘણા જખરા છે
 “ અને એને ક્રોધ વિગેરે સહાય કરનારા છે, તેથી તેઓ પ્રાણીના
 “ ગુણોનો ખાલુ ઘાત કરે છે અને જાતે એવા સમર્થ છે કે સેનાપતિ
 “ કે સદાગમની આન જાત થયા કરે તેની પણ દરજ્જર કરતા નથી

“ વાત એમ છે કે છતાં ગુપ્તને ઘાત કરવા માટે ક્રોધ વિગેરે પણ
 “ પૂરતા છે, પૂરતી તાકાતવાળા છે, પણ એ મોહ અને પરિગ્રહની
 “ એ કાર્યમાં ખાસ વિશેષતા છે અને તેટલા માટે તેઓ માટે એ પ્ર
 “ માણે કહેવામાં આવ્યું છે એટલે કે મહામોહ વગર એ ક્રોધ
 “ વિગેરે કોઈ પણ કદિ હોતા જ નથી અને તે બન્ને તો સર્વને પ્રવર્તા-
 “ વનાર પુકમ કરનાર સેનાપતિ જેવા છે જ્યારે પેલા ક્રોધ વિગેરે તો
 “ પાપદળ જેવા છે, જમીનપર આવનાર લરકરીઓ જેવા છે આ
 “ ખાસ હકીકતની સિદ્ધિને માટે આ પ્રાણીએ તેઓના દોરોતુ
 “ દર્શન અનુક્રમે કરાવ્યું છે એ બન્ને મહામોહ અને પરિગ્રહ સસારી
 “ જીવના સબંધમાં સર્વ અનર્થને ઉત્પન્ન કરનાર છે આ પ્રમાણે
 “ હકીકત હોવા છતાં અને ગુરુમહારાજ એ સબંધી ચેતવણીના સંકેતો
 “ વાક્યો વારંવાર કહે છે છતાં પણ પાપાત્મા પ્રાણી એ બન્નેનો
 “ ભાગ કરતા નથી, એને ફેંકી દેતા નથી, એનાથી દૂર થઈ જતા નથી
 “ હવે આના સબંધમાં તે શી વાત કરીએ ? કેટલી વાત કરીએ ?
 “ કૌવિદાચાર્ય પેલી શ્રુતિને પણ ખરાબ તરીકે વર્ણવી છે છતાં તેમાં
 “ પણ મૂર્ખ માણસ વારંવાર રીઝાઈ જાય છે, તેના હાથમાં ફેંસી
 “ જાય છે અને તેતુ રમકડું બની જાય છે ”

આ પ્રમાણે પ્રજાવિશાળા પોતાના ગાઢ વિચાર કરી રહી હતી
 તે વખતે ભવ્યપુરે તેને પૂછ્યું—“ કેમ માણ ! શો વિચાર કરી
 રહ્યા છો ? ”

પ્રજાવિશાળાએ જવાબ આપ્યો “ બાઈ ! હાલ તું આ આખી
 વાર્તા સાંભળી લે સાર પછી કુ પણ મારી તેને અગે રી વિચારણા
 થઈ છે તે તને કહી સંભળાવીશ, જ્યાં મુધી આ વાત પૂરી ન થાય
 ત્યાં મુધી તું ઉતાવળ કર નહિ એમની આત્મચેષ્ટાની વાર્તા લગભગ
 સમાપ્ત થવા આવી છે, માટે જ્યાં મુધી તે પૂરી ન કરે ત્યાં મુધી
 હાલ તું તેમાં જ ધ્યાન આપ ”

રાજપુત્ર આ જવાબ સાંભળી નૂપ રહ્યો એટલે વળી સસારી
 હવે પોતાની આત્મકથા આગળ કહેવા માડી

* * * *

ભદ્રિવપુરમાં વિશદ.

બહેન અગૃહિતસકેતા ! સાર પછી મારી પત્ની અને ભદ્રિવપુરે
 લઈ ગઈ સ્ફટિકરાજ નામનો ત્યાં રાજ્ય હતો અને વિભળા નામની

તેમની રાણી હતી તેના પુત્ર નિશદ નામે હુ થયો રાજ્યપ્રેમી લોગ
વતા હુ મોટો થયો નિર્દાપ આનંદ કરતા ધીમે ધીમે હુ તરણ અવસ્થા
એ પહોંચ્યો તે વખતે મને મુખ્યમુદ્ધમુનિનો યોગ થયો એમના
સહવાસથી હુ જૈનશાસનનો બોધ પામ્યો ત્યા ત્યાર પછી મેં ફરી વાર
સમ્યગ્દર્શન સેનાપતિ અને સદાગમને જોયા અને ગૃહિધર્મ રાજકુમાર
સાથે મારે મિત્રતા થઈ મેં ત્યા વ્રત (નિયમ) પાળ્યા, મારો આત્મા
તત્ત્વજ્ઞાનથી શુદ્ધ થયો અને એ સ્થિતિમા હુ લાખો કાળ રહ્યો
માન સૂક્ષ્મ પદાર્થોનું પ્રયત્નરૂપ જરી રાકાય તેનું ઊંડુ જ્ઞાન મને થયું
નહિ, પણ એકદરે એ અવસ્થામા હુ ધીમે ધીમે પ્રગટ થતો ગયો
એને પગિપુમે મારો નિર્દાપ પુણ્યોદય મિત્ર પ્રગટ થયો, મારી સાથે
પ્રેમસભન વવારતો ગયો અને મારો મેળાપ વધારે વધારે કરવા લાગ્યો.

* * *

ત્રીજે દેવલોકે.

એ મારા પુણ્યોદય મિત્રના પ્રતાપથી હુ ત્રીજે દેવલોકે ગયો
તારા ધ્યાનમા હશે કે એ વિશ્વધાત્રયનો એક વિભાગ છે અને પગદ
આવે તેવા શબ્દ વિગેરે પાંચે ઇન્દ્રિયોના ભોગનો ત્યા મારે સબધ
થયો એ દેવલોકોમા ઇન્દ્રિયભોગો બહુ જ ભોગવવાના હોય છે એવા
આનંદમા સાત સાગરોપમ જેટલો કાળ કાઢીને વળી હુ માનવાવાસ
પાશમા આગ્યો, ત્યાથી વળી વિશ્વધાત્રયમા ગયો એવી રીતે અનેક
વાર મારૂ જવાઆવવાનું થયું

કુંકમા કહુ તો એ મારા ત્રણે મિત્રોની સાથે મેં મારે કટપો'
અવાર નનાર જોયા વળી વચ્ચે વચ્ચે કોઈ કોઈ વાર મારા તે મિત્રો
મને છોડી પણ જતા હતા આવી રીતે એકદર સમ્યગ્દર્શન સદાગમ
અને ગૃહિધર્મ સાથે મારો સબધ ધીમે ધીમે થયું મક્કમપણે વધતો
ચાલ્યો હવે ત્યાર પછી મારી સ્ત્રી ભવિતવ્યતાએ મને બારમા કલ્પ
માથી માનવાવાસમા પ્રસ્થાન કરાવ્યું તેની હકીકત કહુ છું

* * *

ઉપસહાર,

‘વિમલમપિ ગુરૂણા ભાષિત મૂરિ મળ્યા,
પ્રવલકલિલહેતુયોં મહામોહરાજ ॥
સ્થગયતિ ગુરૂનીયોંડનન્તસસારકારી,
મનુજમવમયાસાસ્તસ્ય મા ભૂત વદ્યા ॥

“ જે મહામોહ મહારાજ મોટા મોટાજાઓના હેતુ છે
“ (એટલે જે અનેક ભતની ઘુસરો ડાંબી કરનાર છે), જે અનત
“ સસારને કરનાર છે (સસાર જેનાથી અનત કાળ મુધી વધી જાય
“ છે) અને જે મહાન્ શક્તિનાળો છે તે શુદ્ધમહારાજ તદ્દન શુદ્ધ
“ ભાષણ કરે, વારવાગ વિવેચન કરીને સ્પષ્ટ કરે તેથી વાતને પણ
“ દુષ્પાત્રી દે છે, નિર્જન બનાવી દે છે, દૂર કરી નાખે છે આવો
“ જ મરજસ્ત એ મહામોહરાજ છે માટે હે ભગ્ય પ્રાણીઓ! મનુજ
“ ગતિ પ્રાપ્ત કરીને એ મોહરાજને વસા પડશે નહિ ”

*

*

સંકલ્પદોષમવાળવકારણ,
ત્યજત લોભસય ચ પરિગ્રહમ્ ।
દ્વદ પરત્ર ચ દુઃસમરાકરે,
સજત મા યત કમ્પસુરે ધ્વનો ॥
પૈતન્નિવેદિતમશેષવચોમિરત્ર,
પ્રસ્તાવને તદિદમાત્મધિયા વિચિત્વ ।
સત્ય હિત ચ યદિ ચો રુચિત કથચિ
સૂણ તદ્વચકરણે ઘટના કુરુધ્વમ્ ॥

“ પરિગ્રહ લોભનો સખા છે, સર્વ દોષોનું કારણ છે અને
“ સસારસામુદ્રમાં પાડનાર છે, એનો ત્યાગ કરો વળી આ ભવમાં
“ અને પર ભવમાં દુઃખના ભારથી ભરપૂર થયેલા ધ્વનિમાં—કાનના
“ માની લીધેલા મુખોમાં આસક્તિ ન રાખો ”

૧ માલિનિવૃત્ત

૨ દ્વતવિલિપ્ત

૩ વસંતસિલ્પકા

“ અનેક વચનોથી આ હઠીકત ચાલુ પ્રસ્તાવમાં સ્પષ્ટ કરી છે
 “ તે બાબત આત્મિક દૃષ્ટિએ તમારે વિચારવી અને તેમની કોઈ
 “ પણ વાત સાચી લાગતી હોય, હિત કરનારી જણાતી હોય અને
 “ તેના ઉપર તમારી રૂચિ થતી દોય તો તે હિત કરનારી બાબતોને
 “ અમલમાં મૂકવાની યોજના-ઘટના જલદી કરવી ”

इत्युपमितिभवप्रपञ्चाया कथाया महामोदपरिमह
 भवणेन्द्रियविपाकवर्णनो नाम सप्तम प्रस्ताव

*

*

*

*

*

ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથાનો
 મહામોહ પરિવ્રજ ભવેન્દ્રિય વિપાકવર્ણન કરનાર
 સાતમો પ્રસ્તાવ સંપૂર્ણ

શ્રી
ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા.
આઠમો પ્રસ્તાવ.

અવતરણ.

પ્રસ્તાવ આશો પાન સિંગરેની સ્તુતિ.

સ્થળાદિ

સપ્તમેદ (બહિરંગ)

મધુવારણ

સુમાલિની

ગુણધારણ

ફુલધર

સાહ્યાદમહિર (વન)

અધસમૃદ્ધ

(વૈતાલપથ નગર)

કનકોદર

કામલતા

મદનમજરી

સુખ્ય પાત્રો

સપ્તમેદ નગરનો રાખ

મધુવારણ રાખની પદ્મરાણી

સસારીલવ મધુવારણ સુમાલિનીનો પુત્ર

શુભધાન્યનો સમગ્રીય અને મિત્ર

કનકોદર

કામલતા

મદનમજરી

અધસમૃદ્ધ નગરનો રાખ

કનકોદર રાખની રાણી

કનકોદર કામલતાની પુત્રી

સસારીલવની-શુભધારણની પત્ની એ

આજળ જતા સુલલિતા અને તે ન

અશુદ્ધિતસકેતા

સામાન્ય પાત્રો

લવલિકા

મદનમજરીની સખી નરસેન અને

વલ્લરિકાની કોકરી

રવ્યવરમા આવેલા વિદ્યાધર

અમલવલ્લભુરના વિદ્યુલતા વિદ્યા

ધરપુત્ર

આધર્વપુરના રાખ નામકસહિતો

વિદ્યાધરપુત્ર

રથનપુરના રાખ રતિમિત્રનો વિ

દ્યાધરપુત્ર

કામલતાની આય દાસી

સમય પોકારનાર

કનકોદર વિદ્યાનરનો આતમીદાર.

ધવલિકા

કાળનિવેદક

અદુલ

महापुरुष

12101212

with the

Yashu

1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 26

असुधारण्ये। अतए भिन्न

मुसपारसुनो अवरन मित्र

• • • • •

“ “ “ ਅਤੇ ਕੁਦਰੀ

THE KIDNEY FUNCTION

आदिनाथम्

अनुसूचित जाति

19-11-1951

Memorandum

॥३॥

निपनृत्ति मरुचीना परिचित ग्राम

પાત્રો (જાહેરાતો અને સંચય)

ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସମୀକ୍ଷା

અદિધમ્નેની ભાષા

असुधारयन्ते। एतद निभगायाये-

[illegible]

अनुमति

ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਵਿਆਨਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲੇ

ગાંધી એ ૨૪ ધાર પ્રમાણિયાના

बदलिए हुए भाषा

இயல்பு ௨௪௧௩

६३।३-या परिचय.

शुभचरित्रम्

1000-5000

10617

07115

153

नृसिंह

1111

1035E

2500
2500

07296

विनाशः। इयं

(1.155)

THEME

(KID)

1

વિરાદમાનસ (અતરંગ)	શ્રીદાસિસન્ધિ શ્રીદતા પ્રાપ્તિકરતા ૫ સ્વરૂપતા ૬ અગ્રોરતા ૭ સદાશય ૮ વરેણ્યતા ૯ સ્મરતિ ૧૦ સ્વરૂપતા ૬ વિદ્યા ૧૦ તિરીકતા	વિરાદમાનસ નગરનો રાજા શ્રીદાસિસન્ધિની રાણી (૧) શ્રીદાસિસન્ધિની રાણી (૨) શ્રીદાસિસન્ધિ-શ્રીદતાની પુત્રી શ્રીદાસિસન્ધિ-પ્રાપ્તિકરતા પુત્રી શ્રીમચિત્પુરનો રાજા સદાશયની રાણી સ રાજ્ય વરેણ્યતાની દીકરી (૧) સદાશય વરેણ્યતાની દીકરી (૨) સમ્યગ્ રીતની પુત્રી ચાહિત્રરાજ-વિરતિદેવીની પુત્રી	વિષયાભિલાષ મની પાપોદય મિત્ર દાનસંવરણ ધર્મ શુકલ પીત પદ્મ શુકલ ગ્રાયા પ્રતાવના પરિચિત અતરંગ અશુભ પાત્રો સદ્ગોષ્ઠે અતાવેલા બેઅતરંગ એત પુરુષો સદ્ગોષ્ઠે અતાવેલ ત્રણ સુદર નારીઓ (હિરણ્ય) પરિઆરિકા
ભવતારણ્ય	સુલભારણ્યો પુત્ર દીક્ષાવસર તેનો રાજ્યાભિષેક થાય છે તે		
સુલભારણ્ય	સસારીજન દેવ વરીકે		

સુલભારણ્ય
૧-૨ ૩-૪ ૫

સિદ્ધપુર
(અદિરગ)
અગાધર
સુપોષાચાર્ય
મહાગિરિ
ભદ્રા
સિદ્ધ
ધર્મબંધુ

શંખનગર
(અદિરગ)

મદદ અને વીણનો પુત્ર
(સસારીજીવ)
અગાધરના ઉપદેશક-ગુર

સદ્દિગ્ગૌરવ
રસગૌરવ
સાતાગૌરવ
આત્મશય
રૌદ્રાભિસન્ધિ
નીલ કાપોત
કૃષ્ણ

શેવરાજનો માણસો
(અતરગ)

ગીરનોના અનુયાયીઓ
(અતરગ)

પરિવારિકા લેશ્યા આત્મશય અને
રૌદ્રાભિસન્ધિની સેવિકાઓ

એક અતરગ રવતત્ર રાત્ર

એકાક્ષનિવાસનો સુખો } જુઓ

એકાક્ષનિવાસનો સોનાપતિ } અ ર

પચાસપરિસસ્થાન
વિબુધાલય
માનવાવાસ

સુભપુરી
સુકન્થ વિજયની નલિની
રાજધાની

શંખનગર
ચિત્તરમ હવાન
મનોનદન બેલ
સુવન

સુભપુરીનો રાત્ર
સુગધરની ચણી

સસારીજીવ ગરુડર્થો ચોર

સર્વ સમીલન.

પ્રીયકરી

પુરદર

દાસી પુત્રજન્મની વધામણી આ
પનાર

અનુસુદરનો પુત્ર અને તેના પત્નીના
ચાલીપતિ

દહિપુર
(બહિરગ)

લીમરથ
સુભદ્રા
સમન્તભદ્ર
મદાભદ્રા

દરીપુરનો રાજ
લીમરથની રાણી
લીમરથ સુભદ્રા પુત્ર
આચાર્ય (સદાગત)
લીમરથ સુભદ્રા પુત્રી
મહાવિશાળા ૩ પુત્રિનો છવ

સુધોષ
દીવાકર

આચાર્ય સમવલદ્રના ગર
મધપુરનો રવિપ્રતા અને પદાવલીનો
પુત્ર મદાભદ્રાનો પતિ.

રણપુર
(બહિ)

અગધસેન
સુમનળા
સુલક્ષિતા

રણપુરનો રાજ
મનપસેનની રાણી
મનપસેન સુમનળાની પુત્રી
અગધસેનસુકેતા મ નમનરીનો છવ

અકુસલ
કમંભલ
રાગસ
તામસ

ચોરસખધી ગ્યના.

દ્રવ્ય ચોરીની વરદ
ભરમ ચોરીર વિરોધન
સોનાગોના દાયા
મસના વાઘલા
શ્વેરની માળા (ગર)

શીંગળ
કમલિની
પુલરીક

રાખપુર
(બહિ)

રાખપુરનો રાજ અનુસુદર (સચારી
છવ)નો મામો
શીંગળની રાણી મદાભદ્રાની માસી
શીંગળ-કમલિની પુત્ર અગધસુદર.
સુમતિ તેના ઉપરેયાન માસીપુત્ર
સમવલદ્ર અને માસીપુત્રી મદાભદ્રા.
છવટે આચાર્ય સમવલદ્રની પાટ

રામકરસોલ
કુવિકરપસવતિ
પાપાતિરેક
અકુસલ
અસદાચાર
દુષ્ટાચાર
વિવેચા ઘોઠ
કપાપ

ચોરસખધી માળા (પર)
ચોપરી ઠીલ (માલ)
કોરેલ પન (મલો)
અમેરા (ભિસવા મારે)
ચારે વરે રાગપુરેયા
નિ ૧ કમતારા
ટોફની છામ

સાસારીજીવ
અવધિ

અણસિદર વ્યકવર્તી કથાનાયક
સદ્ગોષ્ઠ મિત્ર

સંલોગ
અહિલોનિલાસ

રાખ્તાદિ વિષય નગારા
દુર્ગેનાં અદ્વૈતારથ

અમૃતસાર

આધારસળ પતિની પુત્ર સસારીજીવનો
પ્રગત ન્યાસા વિપુલાસાયણાર્થ પાસે
જોધ ખામી મોક્ષગામી

ધનુષ્યર

પ્રેમરીતની પાટ આચાર્ય

ૐ પરમાત્મને નમ
શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા.

આઠમો પ્રસ્તાવ.

અવતરણ.
પૂર્વસંનિત મિલક

પ્રકરણ ૧ લું.

ગુણધારણ કુમાર

નવાવાસમા એક સપ્રમોદ નામનું નગર હતું, અનેક
ન કંટપી શકાય તેવા ઉત્તમ ગુણોથી વિભૂષિત હતું
અને નિરતર આલતા ઉત્સવોયુક્ત હતું એ નગરનો
પુરુષ ૧. 'દાનજળથી અને પોતાના મુંદર ગમનથી
એરાવાણુ હાથીની' ગતિનો જામ કરાવનાર હોઈ ઇંદ્રની
જેવો બહુ સોબતો હતો એ નગરનો સીવર્ગ રૂપ લાવણ્ય અને
વસ્ત્રાભૂષણુમા દેવીઓ જેવો જ હતો, માત્ર તેઓની
આખોમા^૧ પતકારા થતા હતા તેથી જ તે દેવીઓથી
જુદો પડી જતો હતો, અન્યથા તો જાણે તે દેવી
ઓનો જ વર્ગ હોય તેમ જણાતો હતો. એ નગરમા

સપ્રમોદ
ન ૪ ૨

૧ દાનજળી ઇંદ્ર પરસાદ મોકલી આપદ કરાવે છે તે પ્રમાણે સપ્રમોદ
નગરના લોકો દાનરૂપ જળથી સવને આપદ કરાવે છે

૨ એરાવણુમિતિ ઇંદ્ર ન્યારે બહાર ફરવા નીકળે ત્યારે એરાવણુ હાથી પર
જેસે ૩ સપ્રમોદ નગરના લોકો ચાલે ત્યારે હાથી જેવા લાગે છે સરીર મજબૂત
અને ગતિમા હાથી જેવા હોવાથી બધે એરાવણુ પર ચઢેલ ઇંદ્ર ચાલતો હોય
તેવા દેખાય છે

૩ પતકારા મનુષ્યની આખો પલકારા માયાં કરે છે ઉલટે છે અને બધ
ધાય છે, દેવોની આખો પલકારા વગરની હોય છે

શત્રુરૂપ હાથીઓના ગઠસ્થળોને તોડી નાખનાર અને ખરેખરા પુર-
પાથેની ખ્યાતિવાળો એક મધુવારણ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો.
એ રાજા પોતાના (રાજ્યના) પસા સર્વના છે (સર્વસાધારણ છે).
એમ માનીને સર્વના ઉપયોગમાં આવે તેવી રીતે ખરચતો હતો.
લોકોપયોગી કાર્યમાં તેનો વ્યય કરતો હતો. એનામાં આત્મવિશ્વાસ
એટલો બધો હતો કે એની સ્ત્રી અત્યંત સ્વરૂપનાળી હતી છતાં પણ
એણે જ્ઞાનખાનામાં રખાણો રાખ્યા ન હોતા, એને રખવાળો
રાખવાની જરૂર જ લાગી ન હોતી એને રૂપ અને લાનબુધથી ભરપૂર
કમળાક્ષી મુમાલિની નામની ઘણા ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલી અને
ઉત્તમ શુભવિભૂષિત મહારાણી હતી એણે એક ઘણી આશ્ચર્ય ઉપ-
જાવે તેવી વાત કરી હતી એણે રાજાને પોતાના કૃદ્યમાં રાખ્યો હતો
છતાં પોતે રાજાના કૃદ્યમાં રહી રાકી હતી તે અનેક મુશુભોર્થ
વિભૂષિત હતી.

શુભધારણ જન્મ.

પુણ્યોદયની સાથે મારી સ્ત્રી લલિત-યતાની પ્રેરણાથી હું એ
નિપુણ ધર્મચાળી મહાદેવી મુમાલિનીની કુક્ષિમાં પુત્રપણે દાખલ
થયો. યોગ્ય સમય પૂરો થતાં હું બહાર આવ્યો, માફ શરીર સર્વ
અવયવે સુંદર હતું મારી સાથે મારો પુણ્યોદય મિત્ર પણ બહાર
આવ્યો મારો જન્મ થતાં જ ચારે તરફ આનંદરસ જામી ગયો, ચારે
તરફ નાદ થવા લાગ્યા, સંગીતના જલસાઓ થવા લાગ્યા અને રાજા
મધુવારણનું આખું રાજ્યમંદિર હર્ષથી ઉભરાઈ જવા લાગ્યું તે વખતે
જે આનંદ થયો તેનું વર્ણન કરવું અશક્ય છે તે વખતે જે વધા
મહીઓ દેવામાં આવી તેનો વિસ્તાર અવહર્ય છે મારા પિતા મધુ-
વારણને ઘણો આનંદ થયો, સુંદર રાસો^૧ અને નાચો તેમજ વિલાસો
ઉભરાવા લાગ્યા, અનેક વાજિત્રો વાગવા માંડ્યા, લોકોને ઉજાણીએ
આપવામાં આવી, ખાવાનું, પુષ્કળ વહેંચનામાં આવ્યું, ગાયનોને
તો કોઈ જગ્યાએ જરા પાપુ હિસાબ જ રહ્યો નહિ, લહેરી લાલાએ
દાડના ઝેડમાં મસ્ત થઈ આમતેમ ભમવા લાગ્યા, સુંદર વનિતા (સ્ત્રી)
ઓ સાથે વામનો નાચના લાગ્યા, કુબરાઓ અને મરકરાઓ હાસ્ય
વિનોદ કરના લાગ્યા, જેને જે જે વસ્તુની ઇચ્છા થતી તે સર્વ પૂરી

૧ આ અસ્પર્શ પ્રેમસૂચક વાક્ય છે દેખીતા વિદોષ વિચાર કરવાથી
શકી જાય તેમ છે

૨ રાસ ધ્વનિ, કોળાહળ

પાડવામા આવી એવી રીતે લોકોને ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરે એવો મારો જન્મમહોત્સવ થઈ રહ્યો, સર્વે આનંદ પ્રસરી રહ્યો, વધામણીના શબ્દો ચોતરફ માણ રહ્યા.

ત્યાર પછી યોગ્ય સમયે અત્યંત આનંદપૂર્વક મારા પિતાએ મારું ગુણધારણ નામ પાડ્યું. પાત્ર ધાવો^૧ અને ઉછેરવા લાગી તેમના હાથમા સ્વર્ગમા જેમ દેવ વૃદ્ધિ પામે તેમ સુખસાગરની વચ્ચે રહી હું ઉછેરના લાગ્યો, મોટો થવા લાગ્યો, અનેક પ્રકારના સુખોનો અનુભવ કરવા લાગ્યો.

ગુણધારણ કુલધર મૈત્રી.

મારા પિતાનો સગોત્રીય અને ભાયાત એક વિતાલાક્ષ નામનો રાજા હતો, મારા પિતાશ્રીને અને તેને અત્યંત ગાઠ મૈત્રી હતી, બન્ને એક બીજાના શુભજનન મિત્ર હતા એ વિશાલાક્ષ રાજાને કુલધર નામનો પુત્ર હતો. મારા પિતાનો કુલધર કુમાર ઉપર ઘણો જોડા દતો અને તેને લઈને તે અમારા સપ્રમોદ નગરમા રહેતો હતો. એ કુલધરને અને મારે ઘણો જોડા થતો ગયો, ધીમે ધીમે દોસ્તી વધતી ગઈ અને આખરે અમે બન્ને ઘણા ગાઠ મિત્ર થયા એ કુલધર બહુ વિશુદ્ધ હૃદયનાળો હતો, સુંદર રૂપવાળો હતો, ભાગ્યશાળી હતો, પ્રવીણ હતો, સર્વ શુભોપી સપત્ર હતો અને ખરેખર કુલધર^૨ નામને દીપાવનાર હતો. એ શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા સદગુણી મિત્રની સાથે હું વધવા ઉછેરના લાગ્યો અને અમે બન્ને સદ્ભાનપૂર્વક પરસ્પર અતિ જોડાણ થયા.

ત્યાર પછી અમે કળાનો એકસરખો અભ્યાસ સાથે રહીને કથો, સાથે કીડાઓ કરી, નિર્દોષ રમતો સાથે રમ્યા અને આખરે કામદેવના મંદિરસ્વરૂપ યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા.

આહ્વાદમંદિરમા તારામૈત્રિક.

અમારા સપ્રમોદ નગરથી થોડે દૂર એક અતિ સુંદર મેરૂપવતના નદનવનસમાન આહ્વાદમંદિર નામનો બગિચો હતો. અમને બન્નેને એ બગિચો બહુ પસંદ આવી ગયો હતો, એને જોતા અમારી આખોમા

૧ પાત્ર ધાવો (૧) દૂવ ધવરાવનાર તે ક્ષીરધારી (૨) કપડા પહેરાવનાર તે મૃદનધારી (૩) નવલવનાર તે મળજનધારી (૪) રમાડનાર તે કીડનધારી (૫) જોળામા બેસાડનાર તે ઉત્તરધારી.

૨ કુલધરનેક અસલ અર્થ વડા ધારક કુળને વધારનાર-ગીપાવનાર યાય ઉમદા વિચારવાળા સુભગ પુણ્યવાન ગુણસપનો કુળને ધારણ કરી તાપે ઉદીપાવે છે-તેમા નવાઈ ૭૫ જરા પશુ નથી.

શાંતિ વળી જતી હતી, અમારા ચિત્તમા ચમત્કાર થતો હતો અને તેથી લગભગ દરરોજ અમે ત્યાં જતા હતા.

એક દિવસ મનારે અમે એ બગિચામા ગયા તે વખતે અમારાથી દૂર અમે એ સ્ત્રીઓને જોઈ એ બેમાની એક સ્ત્રી તે પોતાના રૂપ લાવણ્ય અને વિવાસથી બહુ કામદેવની સ્ત્રી રતિની હાસી જ કઠી રહી હતી બીજી સ્ત્રી તેની સાથે હતી તે એવી સુદર દેખાતી ન હોતી એ બંનેમાની પટેલી સ્ત્રીએ પોતાની ભ્રમરની લતા રૂપ ધનુષ્યમાથી દૃષ્ટિબાણો મારા તરફ દેખ્યા, અને દૃષ્ટિપથમા આવતા તે બાણોવડે મને આખાદ વીધી નાખ્યો ત્યાર પછી એક આખાના

ઝાડે લટકીને લીલામા તેણે પોતાના સ્તનો ઉઘાડ્યા

સાંદર્ભ્ય

મેંઆપ

અને હાંચકા ખાનાનો વિવાસ કરતા મારા મનને

હરી લીધું એતુ સ્વરૂપ મેં બાહ્ય ચિહ્નોપરથી તે

વખતે જરા જોઈ લીધું, એતુ મન પપુ ચક્રિત થઈ

ગયું હોય, વિસ્મય પામી ગયું હોય, સેહાળ થઈ ગયું હોય, વિચારમા પડી

ગયું હોય, અતિ લગ્ન પામી ગયું હોય એમ મને લાગ્યું મનને અને

આખોને આનંદ આપનાર એ સુદર લવનાને એવી સુદર જોતા અને

કુદરતી રીતે સદ્ભાવને અર્પણ કરાવી દે એવા તેના હાવભાવ જોતા

મારું ચિત્ત ઘણું આનંદમા આવી ગયું તે વખતે મારા મનમા એક

ક્ષણવાર વિચાર આવી ગયો કે આ તે શુ કામદેવની સ્ત્રી રતિ હશે !

અથવા તો શુ સાક્ષાત્ ઇંદ્રાણી હશે ! અથવા તો

કામવિકાર

અને લગ્ન

શુ વિખણું કૃદચસ્થા લક્ષ્મી શરીર ધારણ કરીને સાક્ષાત્

આહી આવેલ હશે ! આવી રીતે વિચાર કરતો

હતો તે વખતે 'કામદેવના શરે વડે જરા હુ વીંધાયો

અને તેની અસર તળે જરા વિજાગ્ને વળ થયો ત્યાં તો સુદરિ ! મારો

મુગ મિત્ર કુવંધર જે મારી બાણમા ઊભો હતો તેણે આશયપૂર્વક

મારી સામે જોયું, તે કાંઈક મારું મન સમજી ગયો હોય એમ મને

લાગ્યું અને મેં પપુ તેજ વખતે મારો આજાર જોપવી દીધો અને હુ

વાત ઉઠાવવાનો પ્રયત્ન કરના લાગ્યો વળી મને તે વખતે વિચાર થયો

કે વિવેકી માણ્યોએ પરસ્ત્રી સામે નજર પાણ કરવી ન જોઈએ અને

પરસ્ત્રી સામે સજામ નજરે જોતું એ તો આખરૂદાર માણ્યોને ખરેખર

શરમાવા જેવું છે અરસર ! અત્યારે નિર્મળ ચિત્તવાળા મારા મિત્ર કુલ

૧ અચારીરીના શરે-કામદેવના બાણો કામદેવને કથાઓમા સ્ત્રીર વચરનો કહ્યો છે એના બાણો કૂલ નેવા હોય છે બુઝો મકરંધવળ વર્ણન પ્રસ્તાવ ૪ પ્ર ૧૪ મુ

ધરે પેલી પારકી સ્ત્રી પર નજર નાખતા મને જોયો હશે તો એ અવસરે મારે માટે શુ ધાર્યું હશે ! ' પછી અત્યંત લગ્નભૂષેક તે ન જુએ તેમ તેણી (કુલધરણ) મુખ હુ વારવાર જોવા લાગ્યો અને તેના પર કેવી અસર થઈ છે તે તપાસવા લાગ્યો મારો મિત્ર ઘણો

કાબેલ હતો, અદરનો આશય તુરત સમજી લય સમજી મિત્રની તેણે હતો અને કળામાં અત્યંત કુશળ હતો તેથી અવસરોચિતતા એણે પપ્પુ વાત ફેરવી અને ત્રીન મધુર ધ્વનિપૂર્વક

મને કંથું 'કુમાર' આપણે ઘણી વાર કીડા કરી, બપોર થઈ ગયેલ છે, હવે અહીં વધારે શામાટે રહેવું જોઈએ ? ચાલો, આપણે હવે ઘેર જઈએ " એટલે મેં પપ્પુ તુરત જવાબ આપ્યો " હા ભાઈ ' તને ગમે તે કરીએ, ચાલો " પછી અમે બન્ને ભાઈ તે જ વખતે ઘરે ગયા અને દિનસના બાઝીના અમારા કર્તવ્યો કર્યા

રાત્રીએ શુભધારણની દશા.

રાત્રે મારા મલગમાં હુ એકલો પડ્યો એટલે પાછી પેલી મૃગન યત્ની પ્રમદા મારી પામે (કલ્પનામાં) આવી જો પવિત્ર પુણ્યોદય મિત્ર મારો સહાયક રહ્યો ન હોત અને મારી એ અવસ્થામાં મને ખરેખરી મદદ કરી ન હોત તો એ પ્રમદા તો મારા ચિત્ત ઉપર વારવાર લાગીને એક મોઠા શત્રુ જેવી થઈ પડીને પછી મારા શા હાલ કરત તે કાંઈ કહી શકાય નહિ એ સ્ત્રી તો મારા હૃદય ઉપર ઘા મારવા લાગી, પરંતુ મારી મદદમાં મારો પુણ્યોદય મિત્ર બરા બરા હાજર રહ્યો તેથી તે બહુ પીડા કરનારી થઈ શકી નહિ નિર્દોષ પુણ્યોદય મિત્ર સાસારિક પદાર્થો ઉપર પ્રાણીઓના મનને દૃઢ બંધન વગરનું બનાવી દે છે એટલું છતાં પપ્પુ એ પ્રમદાને સહા

૧ શુભધારણ—સસારજીવની કેટલી પ્રગતિ થઈ ગઈ છે એ વિચારવા જેવું છે અનેક દોષોનો નહિર એ જીવ અત્યારે પરસ્પરી સાથે નજર કરતાં મિત્ર જુએ તે જ્ઞાનથી પણ લજવાય છે એ તેની ધણી યોગપ્રગતિ બતાવે ॥ ૬૪ ॥ બાહ્ય દૃષ્ટિ વાળું છે તેણે પણ અત્ર સૂચવન થાય છે મિત્ર જુએ તે બાહ્ય એટલે તેને ખ્યાલ છે પણ આત્મશુદ્ધિ દબ્બુ જોઈએ તેટલી તેનામાં ખીલી નથી મિત્ર ન હોય તો ૬૫ પરસ્પરીને એ એકલા એકલા વગર લગ્નજોઈ મારી ધારીને જુએ પ્રગતિના પગથીઆ વિચારવા યોગ્ય છે

૨ પુણ્યોદય જ્યારે નિર્દોષ હોય ત્યારે સાસારિક પદાર્થો સાથે તાદાત્મ્ય ભાવ કરાવતો નથી પ્રેમ થાય પણ તે વગર ન જ ચાલે એવું મન થઈ નથી શુભધારણને સ્થાને બીજો હોત તો તેને તે રાત્રે ઉપ આવાત નહિ આ પુણ્યોદય બધી (નિર્દોષ) પુણ્ય સમજી બીજા સદોષ પાપાનુબધી પુણ્યમાં વસ્તુ તો મળે છે, પણ મેળવતાં પહેલાં બહુ ઉપાધિ થાય છે

રીને મને સહજ થિંતા તો થઈ અને વિચાર થયો કે એ કમલાક્ષી કોણ હશે ? કોની સ્ત્રી હશે ? એવા વિચારમાં મને નિદ્રા આવી થઈ અને પ્રભાત થયું.

પ્રભાતે ફરીવાર ઉઠાન તરફ.

મિત્રો વચ્ચે મશ્કરી અને વાતચીત.

કામલતા અને દાસી સાથે મેળાપ.

સવાર થતા મારી પાસે કુલધર આવ્યો મને વળી પાછી એ પ્રમદાના દર્શનની અભિવાધા થઈ આવી એટલે મારી અને કુલધરની વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ —

શુભધારણ—“ કેમ ભાઈ ! આજે વળી ફરીવાર આપણે આ-
હ્વાદમંદિર બગિચામાં જશું ? ”

કુલધર (કાંઈક હસીને)—“ કેમ ભાઈ ! શું તારી કુચી (આવી)
ત્યાં કાલે બૂલી ગયો છે ? શા માટે આજ ફરીવાર જવું છે ? ”

હું સમજી ગયો કે કુલધર મારા મનનો ભાવ બરાબર જાણી
ગયો છે, મેં વિચાર કર્યો કે હવે વાત દૂપાવવામાં સાર નથી એટલે
મેં જવાબ આપ્યો —

શુભધારણ—“ ભાઈ ! હવે મશ્કરી છોડી દે ચાલ, આપણે બગિચે
જઈએ અને તે કોણ છે ? કોની સ્ત્રી કે પુત્રી છે ? એની તપાસ કરીએ તું
બરાબર પરીક્ષા કર કે એ યોગ્ય કન્યા છે કે કેમ છે ? તારે એવો સંકલ્પ
કે વિચાર પપ્પુ ન કરવો કે એ ગમે તે હશે તો પાપુ એને હું મહણુ
કરી લઉં, મારી બનાવીશ એમ નથી જો એ પારકી સ્ત્રી હશે
તો એનો ખ્યાલ પણ નહિ કરું, પણ જો એ કુમારી હશે તો પછી
ઈદ્ર મારી પાછળ પડશે તો પપ્પુ એને છોડીશ નહિ ”

કુલધર—“ ભાઈ ! જરા ઉતાવળ ન કર ચાલ આપણે ઉઠાનમાં
જઈએ પછી તને જે ગમશે તે કરશું ”

પછી અમે બંને બગિચે ગયા અને આભુબાભુ જોવા લાગ્યા
આગલે દિવસે જે ઠંડાણે એ બંને સ્ત્રીઓને અમે જોઈ હતી તે જગ્યા
બરાબર જોવા લાગ્યા ચારે તરફ ધારી ધારીને જોતાં એ મૃગનયની
લવનાને અમે ત્યાં જોઈ નહિ એને મળવાની-મેળવવાની તીવ્ર ઇચ્છાથી
મારા મનમાં સહજ ઉદ્વેગ પાડુ થયો અને મનમાં થોડી થોડી પીડા
પણ થવા લાગી પછી તો અમે આખા વનમાં ફર્યા, ચોતરફ તપાસ

કરી, સર્વે શોધ ચલાવી અને તે આખાના વૃક્ષને વારવાર જોયું આખરે યાકીને અમે બન્ને તે વૃક્ષની નીચે જમીનપર બેસી ગયા તે વખતે અમે અમારી પછવાડે પાદડાઓમા કોઈના ચાલવાના ખડ ખડ અવાજ સાંભળ્યો, એ અવાજ સાંભળતા જ મારી ટોક તે તરફ એકદમ વળી, તે વખતે એક અત્યંત સુંદર સ્ત્રીને મેં જોઈ, તેનું શરીર સારા આકર્ષક બાધાવાળું જણાતું હતું અને તેની ઉંમર મધ્યમ લાગતી હતી તેની સાથે એક બીજી સાધારણ સ્ત્રી જોવામા આવી ગઈ કાંચે જ એ સ્ત્રીઓને મેં જોઈ હતી તેમાની એક-સુંદરી સાથેની રૂપાળી નહિ એવી બીજી સ્ત્રી હતી તે તે જ હતી^૧

તે બન્ને સ્ત્રીઓ અમારી તરફ આવતી હોય તેમ જણાયું, હું અને કુલધર બિલા થયા અને અમારી ગરદન તેમના તરફ નમાવી એ બેમાની પેલી સુંદર શરીરવાળી મધ્યમ વયની સુંદરી મારી સામે જોઈ રહી અને મને જોતા જોતા એની આખોમા આનંદના આકર્ષ આવી ગયા પછી તે મને ઉદ્દેશીને બોલી “વત્સ! મારા આયુષ્ય વડે પણ તું બહુ વધારે જીવ!” કુલધર તરફ ફરીને બોલી “પુત્ર! તું લાખા આયુષ્યવાળો થા!” વળી તે કુલધર તરફ જોઈ બોલવા લાગી “તમને બન્નેને મારે એક ખાસ જરૂરી વાર્તા કહેવાની છે તેથી ભાઈ! તું રાજપુતને નીચે બેસાડ.”

કુલધરે જવાબ આપ્યો “જેવી માતાજીની આજ્ઞા!” પછી એણે પોતાના હાથે જમીનનું તળિયું સાફ કરી નાખ્યું, જમીનપર પડેલા પાદડા અને તરખલા ફર કરી દીધા એટલે અમે સર્વ શુદ્ધ સ્થળ પર બેઠા પછી મને ઉદ્દેશીને એ ગ્રૌહ સુંદરી પોતાની કથા કહેવા લાગી તેણે કહેલી રસમય કથા આનંદ આપે તેવી છે તે આપણે આવતા પ્રકરણમા વાંચશું

પ્રકરણ ૨ જી.

'મદનમંજરી.

વિધાધરી કથિતા વાર્તા.

વિધાધરેને રહેવાનું સ્થાન વૈતાલ્ય નામનો મોટો પર્વત છે એ પર્વત ઉપર ગંધસમૃદ્ધ નામનું નગર છે એ નગરનો સ્વામી અને સર્વ વિધાધરેનો ચક્રવર્તી કનકોદર નામે રાજા છે તેની હું કામલતા નામની મહાદેવી હું રાજાને એક પણ્ય પુન થયો નહિ દિવસો ઉપર દિવસો અને માસો તથા વર્ષો ચાલ્યા ગયા પણ પુત્રનું દર્શન થયું નહિ {કામલતા દેવી} મને (ગુણધારપુત્રે) ઉદ્દેશીને કહેવા લાગી કે વધ્યપણથી રાજા દીલગીર થતો હતો તેમ મને પણ શોક થયા કરતો હતો, તેથી પુત્રપ્રાપ્તિ માટે મેં અનેક ઔષધો ખાધા, મહાશાંતિ કરાવવામાં આવી, સૈંકડો માનતાઓ રાખનામાં આવી, નિમિત્તીઆઓને બોલાવીને ભવિષ્ય પૂછવું, મત્રવાદીઓ પાસે જઈ તેમને જાપ કરવા વિરૂપાક્ષ કરી, મનના જત્રો કરી તેને હાથે બાંધ્યા, અનેક જડી ને મૂળીઆ પીધા, અનેક કૌતુકો^૧ કર્યા, અવસ્થુતિઓ નીકળી,^૨ હોરાતત્રો^૩ શોધવામાં આવ્યા, પ્રશ્ન^૪ પૂછવામાં આવ્યા, સુંદર સ્વપ્નોનો અર્થ^૫ પૂછવામાં આવ્યો, યોગિણીઓની પ્રાર્થના કરવામાં

૧ વિધાધરી કામલતાએ કહેવા માટેલી આ વાર્તા આખા પ્રકરણમાં ચાલે છે

૨ કૌતુક કહિદોષાદિકની રક્ષા માટે કરવામાં આવતા મપીતિલક રક્ષા બધવાદિક પ્રયોગ

૩ અવસ્થુતિ આનો અર્થ મને સમજાયો નથી

૪ હોરાતત્રા નવક એક જાતનું માનગિયું

૫ પ્રશ્ન ભવિષ્ય જાણવા માટે નિમિત્તીઆને પ્રશ્ન કરે છે તે વખતે કોઈ વસ્તુનું નામ લઈ ગણતરી કરી નિમિત્તીઓ જવાબ આપે છે

૬ સ્વપ્નમંથિતારા અજ્ઞાત નિમિત્તનો આ એક ભેદ સ્વપ્નથી ક્ષણેશ કરાય છે

આવી અને હુંકામા કોઈએ આવીને સતતિ થવાના જે કાંઈ પણ ઉપાય
ખતા યા તે સર્વ કરવામા આવ્યા ત્યાર પછી કેટલોક કાળ ગયા પછી
મારી મધ્ય અવસ્થા થતા-નદ્વાપચીરી (યુવાવસ્થા) પૂર્ણ થતા મને
ગર્ભ રહ્યો રાજા બહુ રાજી થયા.

યોગ્ય કાળે મને પુત્રીનો પ્રસવ થયો, એના સરીરની કાતિ એવી
સુંદર હતી કે તેના તેજથી દિશાસમૂહને તે ઝળ
પ્રતીજ્ઞમ કાપી રહી હતી રાજાને તે વાતની ખબર આપવામા
આવી રાજાને આનંદ થયો એણે ઘણી વધાઈએ
પણ આખી સારે દિવસે સનાસર્જધીઓને બોલાવી તેનું મદનમંજરી
નામ રાખવામા આવ્યું

મદનમંજરી સુખમા ઉછરવા લાગી અને સર્વને અત્યંત વહાલી
થઈ પરી મહારાજા કનકોદરને એક નરસેન નામના
દીવન અને વર લોકરી સાથે ઘણો પ્રેમ હતો, તેને વેવડીની જેવી એક
પ્રાપ્તિની ચિંતા અત્યંત સુંદર દીકરી હતી એ છોકરીનું નામ લનલિકા
હતું તેને અને મદનમંજરીને બહુ પ્રેમ હતો બંને
એક ખીજની પ્રિય સખી થઈ ગઈ મદનમંજરીએ સર્વ કળાઓનો
અભ્યાસ કર્યો તેની સાથે એની બહેનપણી લવલિકા પણ સર્વ કળાઓ
શીખી અનુક્રમે મદનમંજરી યુવાવસ્થાએ પહોંચી રૂપમા તે ઘણી
સુંદર હોવાથી અને અભ્યાસ ઘણો સારો કરેલો હોવાથી પોતાને
યોગ્ય કોઈ પતિ પોતાને મળનાર નથી એવા ખ્યાલથી આખરે તે
પુરુષદ્વેષિણી થઈ, કોઈ પુરુષ રૂપ સુતુમા તેના ધ્યાનમા આવે નહિ,
પોતાને યોગ્ય જણાય નહિ અને પોતાને લાયક કોઈ હોવો સંભવિત જ
નથી એવો લગભગ તેના મનમા નિપુય થઈ ગયો. પુરુષો તરફ તેના
આવા વિચારો થઈ ગયા છે એમ લવલિકા મારફતે જ્યારે મારા
જાણવામા આવ્યું ત્યારે મને ઘણો ખેદ થયો મેં એ હકીકત મહા
રાજા કનકોદરને જણાવી એમના જાણવામા એ વાત આવતા
તેઓશ્રીને પણ ચિંતા થઈ અને વિચાર થયો કે આ
પુરુષદ્વેષ (કન્યા)નું હવે શું થશે ? વિચાર કરતા કરતા
રાજાને એક વાત ઘાટ બેઠો એમણે પોતાના મનમા
નિર્ણય કરીને સ્વયંવરમહાપની રચના આદરી અને
નેટલા પ્રિધાધર રાજાઓ અને રાજવારસો હતા તે સર્વને આમંત્રણ
કરીને સ્વયંવરમા બોલાવ્યા. રાજાઓ પણ એક પછી એક તાકીદે
આવવા લા યા એ સર્વ રાજાઓને યોગ્ય માન સન્માન આપવામા
આવ્યા પછી એક મોટો મથ બેઠવવામા આવ્યો એ માથરા ઉપર

જૂદે જૂદે યોગ્ય સ્થાનકે સર્વ વિધાધર રાજાઓ ગોઠવાઈને બેઠા. સ્વયંવરમડપની બરાબર વચ્ચે ચોતાના આખા પરિવારને લઈને રાજા કનકોદર બેઠા. તે દીકરી મદનમજરીને સુદર વસ્ત્રો પહેરાવ્યા, સારા આભુષણો ધારણ કરાવ્યા, પગે અળતો ને શરીરેં ચઢનાદિ સુગંધી દ્રવ્યોની રચના કરી, સુગંધી માળાઓ પહેરાવી અને એવી રીતે શણગારીને તેની સખી લવલિકાને સાથે લઈને અમે સર્વ સ્વયંવર મડપમા દાખલ થયા. એ અનસરે દેવાગનાઓના શરીરસોદ-ર્યની પાપુ હાસી કરે એવું મદનમજરીનું લાનણ્ય જોઈને વિધાધર રાજાઓ પ્રબળ ચિત્તતરંગોમા ઝૂકી રહેલ હતા છતાં પણ મદનમજરી ઉપર નિશ્ચળ દૃષ્ટિ રાખી જાણે ચિતરકામમા ચિતરેલા જ હોય તેવા સ્તબ્ધ બની ગયા. મેં દરેક વિધાધર રાજા

વિધાધર   એનો પરિચય કરાવવા માગ્યો, દરેક રાજાનું મેં
પરિચય   વર્ણન કરી બતાવ્યું. એના દરેકના નામો બતાવ્યા,
                         એના ગોત્રો સૂચવ્યા, એ પ્રત્યેકનો વૈભવ ફેટલો છે

તે જણાવ્યું, એમના નિવાસસ્થાન કેવા અને ક્યા છે તે જણાવ્યા, એ દરેક રાજાનું રૂપ કેવું છે તે જણાવ્યું, એ પ્રત્યેકના શુભો ગણાવી દીધા અને દરેકના ચિહ્નો^૧ શ્યા છે તે બતાવી આપ્યું. એક એક રાજાને લેતી ગઈ અને તેની સર્વ હડીકત જણાવતી ગઈ તે આ રીતે -

દીકરી મદનમજરી ! જો, આ વિપુલ રાજાનો પુત્ર અમિતપ્રભ નામનો વિધાધર રાજા છે, ગગનવલ્લભ નગરનો સ્વામી છે, ધણી મોટી સદ્ધિવાળો છે, દેવતાના જેવો સ્વરૂપવાન છે, સર્વ કળાઓમા એણે ધણી પ્રવિણતા મેળવી છે, એની ધનમા મુંદર મોરતું ચિહ્ન છે અને એ વીજળીની જેમ ચમકારા ભારતો બિરાજે છે.

વળી જો ! આ ગાંધારપુર નગરનો નાયક મહારાજા નાગકેસરીનો પુત્ર ભાનુપ્રભ છે, મોટી શક્તિવાળો છે, મહાન્ સદ્ધિવાળો છે, અત્યંત મનોહર આકૃતિવાળો છે, અનેક વિધાઓમા પ્રવીણ છે, અનેક ગુણ રત્નોની ખાણ છે, બહુ પ્રખ્યાત છે અને એની ધનમા ગરૂડ શોભી રહેલો છે.

વળી આ રથનૂપુર ચક્રવાળપુરના મહારાજા રતિમિત્રનો પુત્ર રતિવિલાસ નામનો છે, એની પાસે ધણી દોલત અને સદ્ધિ છે, મુવાર્ણ વર્ણસમાન એનું શરીર મુશોભિત છે, એ સર્વવિજ્ઞાનનો સાગર છે,

૧ ચિહ્ન એના બે અર્થ છે (૧) ખાસ હકીકત-ગુણવિગેરે (૨) પૂર્વ રાજ્યદસમા દરેક રાજાઓના નૂદા નૂદા ચિહ્નો હોય છે કોઈને ખરડ, કોઈને દ્વાપી વિગેરે અત્યારે પણ દરેક રાજ્યના નૂદા નૂદા *State Symbols* હોય છે.

ગુણુ તો એના ઘરના જ થઈ પડેલા છે, અને એની ધનમા સુદર વાદરાનું ચિહ્ન છે

આવી રીતે એક એક રાજપુતનું હું વર્ણન કરતી ગઈ તેમ તેમ મદનમજરી વધારે વધારે દીલગીર થતી ગઈ

સ્વયંવર પડી લાગ્યો,

મદનમજરી અને માતાનો ખેદ.

સખી લવલિકાની સમજાવટ.

(કામલતા ગુણુધારણ પાસે આગળ વાત કરતા કહે છે —) હું જેમ જેમ વિદ્યાધરરાજાઓના ગુણોનું વર્ણન કરતી ગઈ તેમ તેમ એક કમનસીબ સ્ત્રી પોતાની ચોખ્ખા ગુણોનું વર્ણન સાંભળે ત્યારે જેવી તેના મનની સ્થિતિ થાય, અથવા આપત્તિમા આવી પડેલ મુમટ (હરકરી-સેનાની) જેમ શત્રુના બળની હકીકત સાંભળી નારાજ થાય, અથવા અભિમાની વાદી તેની સામે થનાર પ્રતિવાદીનો હાથ ઉપર આવતો (અતિશયપણ) ભેદને જેમ ઝાખો પડી જાય અથવા ઇર્ષ્યા વાળો વૈદ્ય તેના ઉપર આવનાર બીજા કુશળ વૈદ્યની કુશળતા ભેદને જેમ પાછો પડી જાય, અથવા ગર્વિષ્ઠ શત્રુની પોતાનું માથું તોડે એના બીજા વિજ્ઞાનીની નિપુણતા જુએ ત્યારે તેના મનની જેવી સ્થિતિ થાય તેવી સ્થિતિ મદનમજરીની થઈ ગઈ 'એવો તો પોતાની નજર પણ ઢીંચી ન કરી અને તદ્દન મ્હાન મુખવાળી થઈ નીચે જમીન પર ભેઈ રહી મારા મનમા મને ઘણી નડાઈ લાગી અને અરેરે ! ! આ તે શું થઈ ગયું ! એવી ઢીડી ચિંતા મને થઈ આવી અને હું બોલી " દીકરી ! મદનમજરી ! તને આ વિદ્યાધર રાજાઓમાથી કોઈ પસંદ આવ્યો ? તું કેમ કાંઈ બોલતી નથી ? " એટલે તુરત જ મદનમજરીએ જવાબ આપ્યો " માતૃશ્રી ! આપણે આ સ્થાનકેથી જલદી પાછા આવો, એ લોકોના દરોનથી રચું ! મને તો આ વાત જરા પણ ગમતી નથી તું એ લોકોના મોટા મોટા બનાવટી વર્ણનો કરે છે તે સાંભળીને મારું માથું હું ખવા આવી ગયું છે "

દીકરીનો આવો જવાબ સાંભળીને હું બહુ વિપાદ પામી ગઈ, દીકરીને ગાડપણ આવી ગયું છે એવો ખ્યાલ કરવા લાગી મેં મહારાજા કનકોદરને હકીકત જણાવી એટલે તે પણ ચિંતાતુર થયા અને બોલ્યા " એને રાજમહેલમા લઈ જાઓ અને એના મનના હુંખથી એની શરીરપ્રકૃતિ અસ્વસ્થ (ખરાબ) ન થાય તેની સલાહ

રાખજો” મહારાજનો આવો જવાબ સામળી પુત્રીને લઈને હું સ્વયંવરમંડપમાંથી બહાર નીકળી આવી અને રાજભુવનમાં તેને લઈ આવી

હવે એ હઠીકતથી આ મારી પાસે બેઠેલી લવલિકા બહુ દીલગીર થઈ પછી તે બોલી “માણ! ત્યારે આ મારી સખીને પરણાવવાનો આપે શો ઉપાય ધાર્યો છે? મને તો આમાં કાંઈ સમજણ પડતી નથી” ત્યારે એ લવલિકાને જવાબ આપ્યો “લવલિકા! અમે પણ એનો ઉપાય નિરધારી શકતા નથી તારી સખી તો બારે આકરી છે, એના ધ્યાનમાં તો કોઈ રાજ પણ આવતો નથી હવે તો તું એને પૂછીને શું કરવું તેનો ઉપાય શોધી કાઢ અમારી નજરમાં જે ઉપાય આવ્યા તે સર્વ અજમાવ્યા, હવે તો બધી દિશાઓ અમારી નજરમાં તો પૂરી થઈ ગઈ છે, અમને મદભાગ્યને તો કોઈ માર્ગ સૂજતો નથી” આમ બોલતા મારી આખમાંથી બેર બેર જેવકા આસુંઓ મોતીની માળાની જેમ ખરી પડ્યા અને હું તો મોટેથી રડવા લાગી એટલે વળી આ લવલિકા બોલી “બાઈ! તમે દીલગીર ન થાઓ હું મારી સખીને પૂછીશ એમ તો એ વિનિતશિરોમણિ છે અને એ માખાપને સતાપ કરે તેવી નથી, એને હું પૂછીશ તો એ હવે આ બાબતમાં શું કરવું તેની વાત મને જરૂર કરશે”-આવો જવાબ આપીને લવલિકાએ મને જરા હડી પાડી

રત્નમેહરોન અને કૃષ્ણ.

હવે સ્વયંવરમંડપમાં તે વખતે બારે ખળભળાટ થઈ ગયો જ્યારે વિધાધર રાજાઓએ મદનમજરીને કોઈને વિધાધર પછી વર્ષા વગર પાછી ફરતી બેઠી ત્યારે તેઓને રાનો કોપ એમ જ લાગ્યું કે બાણે કોઈ તેઓનું અર્પસ્વ હરી લય છે, પછી તો જેમ એક માપુસ પોતાનો આખો રત્નનો ખળનો ખોઈ નાખે ત્યારે તેની જેવી સ્થિતિ થાય, અથવા બાણે કોઈએ મોઢરીનો માર માર્યો હોય ત્યારે જેવા મોઢા થાય અથવા તો આકાશમાંથી ચાલતા પોતાની વિધા ગળી જાય ત્યારે જેવી વિધાના જોરથી આકાશમાં ચાલનારના મનની સ્થિતિ થાય તેમ તેઓ સર્વ શૂન્ય થઈ ગયા, મ્વાન (કરમાયલા) મુખ વાળા થઈ ગયા, ઝાખાઝળ થઈ ગયા, ક્રોધમાં આવી ગયા, નરમ થઈ ગયા થઈ ગયા અને કનકોદર રાજા માથે એક રાજદ પણ બોલ્યા વગર કે રાજ લીધા વગર સર્વ એક દિશાએ ચાલ્યા ગયા

આ બનાવ જ્ઞેષ્ઠને રાજાને બહુ શોક થયો, અત્યંત ખેદ થયો
 અને તે દિવસ એને એક વર્ષ જેવો લાગ્યો. જેમ
 રાજાનો શોક તેમ કરતા આખરે સત પડી રાજ્યના નિયમ પ્રમાણે
 દરરોજ રાત્રીની સાંધા વખતે રાજસભા મળતી
 હતી તેમા પણ રાજા હાજર થયા નહિ રાજા પયારીમા ઉધું મુખ
 કરીને પડી રહ્યા, હનમગ નિદ્રા વિના જ આખી રાત પસાર થઈ, પયા
 રીમા આમતેમ પછાડા માર્યા, મનમા ચિંતા ચાલુ રહી, આખરે મન
 ઉપર ઘણો ભાર થતા છેક મળરકે રાજાને જરા ઉંઘ આવી ગઈ
 ઉંઘમા રાજાને સ્વપ્ન આવ્યું રાજા જાણે જાગતો જ
 ૧૨૩૫ હોય તેમ તેણે તે વખતે ચાર મનુષ્યોને જોયા.
 તેમા જે પુરૂષો હતા અને જે સ્ત્રીઓ હતી તેઓ
 એ મહારાજા કનકોદરને પૂછ્યું “મહારાજા કનકોદર ! ઉઘો છા કે
 જાગો છા ?” રાજાએ જવાબમા કહ્યું “જાગુ છુ” એટલે તે ચારે
 મનુષ્યો એક સાથે બોલ્યા “જે એમ છે તો સામજી. તમે દીલગીરિ
 છાડી દો. અમે મનમજરી માટે પ્રયત્નથી જ વર ચોધી રાખ્યો છે,
 તે જ તેનો વર થશે માટે હવે તમે મદનમજરી માટે બીજા વરની
 શોધ કરશો જ નહિ વિદ્યાધર રાજાઓને દ્વેષી બનાવ્યા તે પણ અમારૂં
 જ કામ છે અમે એને બીજા વરને આપવા નહિ દહએ —” આટલું
 બોલીને એ ચારે મનુષ્યો અદર્શ થઈ ગયા.

એ વખતે પ્રભાતની નોખતનો ગદમડાટ થયો રાજા જાગ્યો થયો.
 મનમા હર્ષપૂર્વક સ્વપ્નના અર્થનો વિચાર કર્યો તે
 પ્રભાત વખતે કાળનિવેદકે જણાવ્યું —

उन्नच्छमेप भो लोका ! मास्कर कथयत्यलम् ;
 मा हृदय चित्तसन्ताप, मा हर्ष मा च विक्रयम् ।
 यथैवानादिसिद्धोऽप्यमस्माक भो दिने दिने,
 उदयादिकम सर्वस्तथा घोऽपि भवे भवे ॥
 “અહો લોકો ! આ જાગતો સૂર્ય સર્વને કહી જણાવે છે
 “કે ‘તમે કોઈ ચિંતાના સતાપ કરશો નહિ, હવેમા આવી
 “જશે નહિ, અને ગભરાટ પણ કરશો નહિ જેવી રીતે

૧ આ ચાર પુરૂષો કાણ છે તેનો જુલાસો આમળ થશે જુઓ આ પ્રસ્તાવ-
 વનું પ્રકરણ પાંચમું

૨ ગમે તેવો હવેતો માણસ હમેસા આવો જ જવાળ આવે ॥

“અનાદિ કાળથી મારો દરરોજ ઉદય થવાનો, માથે આવ-
 “વાનો અને અસ્ત થવાનો ક્રમ બિઠ્ઠું છે તેમ દરેક
 “લવમા તમારો પણ તેવો જ બિઠ્ઠું ક્રમ છે”

કાળનિવેદકના આ શબ્દો સામળીને રાજાને વિચાર થયો કે
 અહો ! આ કાળનિવેદક જે બોલે છે તે તદન યોગ્ય
 નિર્ણય છે સ્વપ્નનો સાચો અર્થ મને ઘેટો હતો અને તેણે
 બરાબર ટેકો આપ્યો જપ્તાય છે અને તેના કહેવા ઉપ-
 રથી જણાય છે કે જેમ દેવરૂપ ચાર મનુષ્યોએ અને અગાઉ જણાવ્યું
 કે મદનમજરીનો વર તેઓએ અગાઉથી જોઈ રાખ્યો છે તેમ આ
 કાળનિવેદક પણ જપ્તાયે છે કે સૂર્ય દરરોજ ઉદય પામે છે, પોતાનો
 પ્રતાપ (તાપ, ગરમી) ચારે તરફ ફેલાવે છે, અસ્ત થવા રૂપ અદ-
 શનને પામે છે અને વળી ફરી બીજો દિવસ ઉદય થાય છે, તેવી રીતે
 મનુષ્યોને દરેક જન્મમા મુખદુખ થાય છે, લાભહાનિ થાય છે,
 ગમનઆગમન થાય છે, તે સર્વ અગાઉથી નિર્ણય થઈ ગયેલ જ હોય
 છે અને તે પ્રમાણે સર્વ એક પછી એક અન્યા જ કરે છે તેથી કોઈ
 બાબતમા દીવગીરિ કરવી ન જોઈએ એમ તેણે જણાવ્યું આ સર્વ
 બાબત પહેલેથી ગોઠવાઈ ગયેલી હોય એમ ચાક્રસ જપ્તાય છે માટે
 હવે આ બાબતમા આપણે ચિંતા શામાટે કરવી જોઈએ-આવો વિચાર
 કરીને રાજા નિશ્ચિત થયો, અને મનમા ખેદ થતો હતો તે ફર થઈ
 ગયો અને એની બાકુળતા મટી ગઈ

વરશોધન માટે પર્યટન.

હવે ઉપર જણાવ્યું તેમ મારી સાથે વાત થયા પછી વરશોધ-
 નનો ઉપાય વિચારવા લવલિકા મદનમજરી પાસે ગઈ લવલિકાએ
 તેને મીઠા સવાવ પૂછ્યો કે તેણે આ બાબતમા શું ધાર્યું છે એટલે
 દીકરી મદનમજરીએ જવાબ આપ્યો “જે મને માતા અને પિતા
 બન્ને રજા આપે તો હું પોતે જ આખી પૃથ્વી પર વરની ગોધ માટે ફર
 અને ફરીને મારે માટે યોગ્ય વગને પસંદ કરી તેની સાથે માફ પાછિઅહા
 ફર” મદનમજરીએ લવલિકાને જે જવાબ આપ્યો તે તેણે મને
 (કામલતાને) જણાવ્યો, મેં મહારાજા કનકોદરને તે વાત કરી, તેમણે
 વિચાર કર્યો કે દીકરીએ આ સારો તોડ ઉતાર્યો છે ! પેલા ચાર મનુષ્યો

૧ મદનમજરીની માતા કામલતા આ સર્વ વાત લવલિકાની સોળતમા ગુલ-
 ધારણક્રમાર અને કુલધરને કહી બતાવે છે ગુલધારણ સસારીયવ છે અને તે
 પોતાનો આખો બલિકર અગ્રીવસુકેવાને ઠેરથીને સદાગમ સમક્ષ કહી બતાવે છે

રમા પેલો યુવાન અને તેનો મિત્ર એક ગાયે લાથી એમન ક્ષેત્ર થયા અને ચાલતા ચયા

“તેઓ ચાલ્યા એટલે મારી સખીની આખો તો નમ્મકન થઈ ગઈ અને જાણે તેનો આખો ધનનો ભંડાર ગૂંમ થઈ નથા હોય તેમ તે અત્યંત ગભરાયપુમા પડી ગઈ ત્યાર પછી મારી અને તેની વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ

“લવલિકા—‘સખિ ! જો તને એ વર પસંદ આ થો હોય તો ચાલો, આપણે માતપિતા પાસે જઈએ અને ખાત્રી કે કે એ જરૂર સપ્તમેદપુરના રાજા મધુવારણનો પુત્ર જ હશે ખીલે આવો રૂપનો તે કોણ હોય ? તો પછી પિતાજીની આજ્ઞાપૂર્વક તમે તેમને આશ્રમ પાંપુ કરો. આ બાબતમા હવે ઢીલ કરવાની શી જરૂર છે ?’

“મહાનમજરી—‘મને તો એની ઉપર રૂચિ થઈ ગઈ છે, પણ મારા મનમા એક શંકા છે તેથી મને હું ખ થયા કરે છે અને એમ લાગે છે કે એની મારા ઉપર ઘણું કરીને રૂચિ થઈ નથી લાગતી નહિ તો એ અહીંથી તુરંત ઉઠીને ચાલ્યા કેમ જાય ?’

“લવલિકા—‘નહિ રે સખિ ! એમ ન જોવ તું વિચાર લે કર શું એણે તારા તરફ નજર નહોતી કરી ? નજર કરતી વખતે એ રાજપુત્રની આખમા સંતોષ ન હોતો જોવામા આ થો ? તું આવી વાત કેમ કરે છે ? હું તો એટલે સુધી કહી શકું છું કે વસંતનપુત્ર રાજા આમ્રમજરી ઉપર ભ્રમરોને જેવી રૂચિ હોય છે તેવી તારી ઉપર તેની રાચી રૂચિ થઈ છે એમા જરા પણ શંકા નથી. તું તારા મનમાથી વહેમ દૂર કરી નાખ તારી ઉપર તેનો પ્રેમ થયો છે અને તે ઘણી દુસિયારીથી અહીંથી દૂર ચાલ્યો ગયો છે માટે સખિ ! મેં કહ્યું તેમ તું કર, ચાલો, આપણે માતપિતા પાસે જઈએ અને બધી ઘટના કરીએ,

“મારા આવા વચનથી રાજપુત્રી કાંઈક સ્વસ્થ થઈ, છતાં પણ તે જવાબમા બોલી—‘સખિ લવલિકા ! મારામા અહીંથી જવાની મિલ કંઈ તાકાત રતી નથી, મારૂં શરીર નરમ થઈ ગયું છે, હું આ બગિચે હાલ છોડી શકું તેમ નથી, માટે હાલ તો તું અહીંથી જા અને માતા પિતાને અહીં બનેલી સર્વ હાનિકત જણાવ,

૧ આ સર્વ વાત રાણી સમક્ષ લવલિકા કહી બતાવે છે—જે સર્વ વાત રાણી કામલતા પોતે સુલુધારણ કુમાર પાસે કહે છે—આખી વાર્તા સસારી છેવટ કહે છે આ હાનિકત લક્ષ્યમા રાખવી

“માણ ! મને એમ લાગ્યું કે સખિએ જે નિર્ણય કર્યો છે તે તે કોઈ પણ પ્રકારે ફેરવે તેમ નથી, એટલે પછી એક મોટા વિરાળ ઝાડના કોતરમાં મેં તેને બરાબર મૂકી દીધી, ત્યાં મેં તેની સાથે ઠાઠ પાદડાની શય્યા કરી આપી, એની પાસે મોઝન લેવરાખ્યા કે એણે એ સ્થાન-માથી જરા પણ દૂર કે આડુઅવળું જવું નહિ કે બીજું કાંઈ આડુ અવળું કરી બેસવું નહિ^૧ ત્યાર પછી અત્યંત વેગપૂર્વક તરવાર જેવા કાળા વાદળાઓને વીધીને હું અહીં આવી છું આ પ્રમાણે હકીકત છે હવે આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરો”

{ કામલતા આગળ વાત ચલાવતા શુભધારણ કુમારને કહે છે — }
પિતાનો નિર્ણય.

માતાનું આગમન.

સ્નાસ્થ ઉપાય.

આટલી વાત સાંભળી એટલે મારા કાત કનકોદર રાજાએ મને કહ્યું “ત્યારે દેવિ ! તમે જલદી પુત્રી પાસે જાઓ અને મદનમજરીને બરાબર શાંતિ કરી આપો હું બધી સામગ્રિ એકઠી કરીને તમારી પહવાડે આવું છું તમે જરા જલદી જઈ છોડીને ધીરજ આપો. મારે પહવાડે આવવાનું એક કારણ છે મારા મનમાં શકા છે કે પેલા વિદ્યા ધરે સ્વયંવરમાંથી ઉઠીને આલ્યા ગયા છે તેઓ બહુ કોપાયમાન થઈ ગયા છે આપણા ખાતમીદાર ચંદુલ નામના ફતે એ સબધી કેટલીક ખાનગી ખાતમી મને હામણા જ આપી છે, માટે મારે સર્વ સામગ્રિ લઈ બરાબર તૈયાર થઈને ત્યાં આવવું વધારે યોગ્ય થઈ પડશે એમ મને લાગે છે વળી ત્યાં જતી વખતે મારે કાંઈ નજરાણું પણ લઈ જવું જોઈએ, તે લેવામાં પણ ચોટો વખત લાગશે, માટે તમે તો તુરંત જ ઉપડી જાઓ” મેં મહારાજાનું વચન માન્ય કર્યું અને આ લવ લિકાને આગળ કરીને અને સાથે મારી દાસી ધવલિકાને લઈને હું ઉતાવળી આ ઉદ્યાનમાં આવી

મદનમજરી.

ઉદ્યાનમાં આનંદા ઠાઠ પાદડાની પથારીમાં બેઠેલી અને યોગિનીની પેઠે કોઈ એક જ બાળતનું ધ્યાન કરી રહેલી મારી

મદન મજ
રીની સ્થિતિ
અને ધીરજ

દીકરી મદનમજરીને મેં આ ઉદ્યાનમાં જ્યાં તેને લવલિકાએ મૂકી હતી ત્યાં જ જોઈ એ એના ધ્યાનમાં મરાગૂલ થઈ ગઈ હતી કે એને અમારા આવવાની ખબર પણ પડી નહિ અમે તો પછી એની

બાળુમાં જઈને સર્વે બેઠા

લવલિકા—“સખિ! કુંવરી! આ માતાજી અહીં આવ્યા છે! તુ આમ કેમ બેઠી છે?”

લવલિકા જ્યારે આ પ્રમાણે બોલી ત્યારે દીકરીને કાંઈક ચેતના આવી, તેણે શરીર મરણ્યુ, આજસ ઉદાચ્યુ, ટાચકા ફેણ્યા, આખો ચલાવી—મટકાવી અને મને બેઠે એકદમ ઉઠીને તે મારે પગે પડી

કામવતા (હુ)—“દીકરી, ચીરજીવી યા, મારા જીવનથી પપુ તારૂં આયુષ્ય વધે, પતિનાળી યા, સૌભાગ્યવતી યા, તારા કૃદ્યનલ્લભને જલદી મેળવ,” પછી મેં એને મારા પગેથી ઉઠાડી, એને હુ બેઠી પડી, એને મારા ખોળામા બેસાડી, એને સુખક્રમળે સુખન કર્યું, એતુ માથુ મુંઘ્યું અને પછી હુ બોલી “દીકરી મદનમન્દીરી! જરા ધીરી પડ અને દીલગીરિ છોડી દે તુ બે! તારી જે ઇચ્છા છે તે લગભગ સિદ્ધ થઈ જતી હોય એમ જણાય છે! તારા પિતાજી પણ હંમણા જ અહીં આવે છે આ બાબતમા હવે ચોડી ઘડિઓ જ બાકી હોય એમ જણાય છે” “મારા એવા નસીબ ક્યાથી હોય?” એમ ધીરેથી બોલતી નીચ સુખ કરીને દીકરી બેસી રહી

તે વખતે સૂર્ય અસ્ત થયો, સર્વન અધકાર ફેલાયો, આકાશમા તારાઓના સમૂહ ઝગમગવા લાગ્યો, ચક્રવાક ચક્રવાકી ઓના બેડલાના વિયોગ થઈ ગયો, ક્રમળો બધ થઈ ગયા, પક્ષીઓ પોતાના માળામા સતાઈ ગયા, ધૂવળે ચારે તરફ ઉડવા લાગ્યા, ભૂત અને વૈતાળો રાજ થવા લાયા, આકાશમા ચદ્ર ઉગ્યો, ચંદ્રિકા ચારે તરફ પસરી રહી પછી દીકરીના મનમા આનંદ થાય એવી કથાઓ કહીને તેમજ બીજી સુક્તિઓ કરીને અમે મુરડેલીએ આખી રાત્રી પસાર કરી

લવલિકાની ચોધ.

રાપ્તીનું આગમન.

કથાની સમાપ્તિ.

અનુક્રમે સૂર્યનો ઉદય થયો એટલે મેં લવલિકાને કહ્યું “અરે લવલિકા! જરા આકાશમા જઈને ચબનો (કનઝોદર) રસ્તો તો બે, બે ને! એમને કેમ આટલી બધી વાર લાગી? તેઓ હલ્લુ કેમ આવી પહોંચ્યા નહિ?”

૧ અત્યારે પણ પુત્રપુત્રીનું માથુ પ્રેમથી સુધવાનો રિવાજ બગાળામા ઠેરજરાત કાઠિયાવાડમા એવારણ્ય છે તેને મળતો આ રિવાજ જણાય છે

લવલિકા આકાશમાર્ગે હડી, ઊંચે જઈને થોડીવાર સ્થિર રહી અને અત્યંત હર્ષના દેખાવ સાથે પાછી જમીનપર આવી મેં લવલિકાને પૂછ્યું “અરે ! આટલા બધા આનંદમા કેમ ઉભરાઈ જાય છે ? શું રાત આવી ?”

લવલિકા—“નારે ભાઈ ! રાતજી તો હજી આવ્યા નથી, પરંતુ કાલવાળા બન્ને કુમારો અહીં આવી પહોંચ્યા જણાય છે તેઓ મારી અખીને રોધવા વાસ્તે આખા ભગિચામા ફરી વળ્યા, પરંતુ આપણે જે પ્રદેશમા બેઠા છીએ તે ઘણો ગીચ હોવાથી તેઓની નજર અહીં ગઈ નહિ એટલે એ બન્નેમાંથી મારી સખીનો હૃદયનક્ષબ બહુ ખેદ પામ્યો એટલે બીજાએ તેને કહ્યું ‘ભાઈ ગુણધારપુ’ કાલે આપણે આખા વાડીમા જે આખાની નીચે બેઠા હતા અને જ્યાં બેઠા બેઠા એ ચાલતા પવનથી અવાયમાન કુમળની પાખડી જેવી અપળ આખવાળી અને હૃદયને ચારનારી બાળાને તેં જોઈ હતી ત્યાં જ આપણે ચાલો, બીજી જે તે જગ્યાએ ફરવામા શો નાચદો છે ? દૈવયોગ અનુકૂળ હશે તો ત્યાં જ એના ભેટો થઈ જશે’ બીજા કુમારે આ પ્રમાણે કહ્યું એટલે રાજકુમારે તે વાત કબૂલ કરી પછી બન્ને કુમારો આ આખાનાડીમા આવ્યા માણ ! મારા આનંદનુ આ કારણ છે !”

મદનમજરી—“માણ ! આવી આવી બનાવડી વાતો ઊભી કરીને શા સારૂ મને છેતરો છો ?” મદનમજરીએ એ સર્વ વાત ખોટી માની અને નિ સાસાપૂર્વક એમ બોલી તેને ખાત્રી કરી આપવા લવલિકાએ અનેક સોગન ખાધા, પરંતુ મદનમજરીને એ વાતનો જરા પણ વિશ્વાસ ન આવ્યો

આવો વિચિત્ર પ્રસંગ જોઈને મેં લવલિકાને કહ્યું “અરે લવલિકા ! હવે એ બાબતમા મોગન ખાવામા ને વારનાર એની એ વાત કરવામા શો સાર છે ? તું મારી સાથે ચાલ, એ કુમારને મને બતાવ એટલે એને પોતાને તારી સાથે લઈને હું અહીં મદનમજરીને બતાવી દઉં, જેથી એને સાચો આનંદ થાય” લવલિકાએ જવાબ આપ્યો “માણ ! ચાલો ! હું તૈયાર છું”

દાસી ધનલિકાને મદનમજરી પાસે મૂકી હું લવલિકા સાથે નીકળી પડી, લવલિકા મને રસ્તો બતાવતી અહીં લઈ આવી કુમાર આ પ્રમાણે હડીકત છે !” મારી દીકરી સાધારણ પ્રયામે ડોહની પસંદગી કરે

૧ કામવતા પોતે જ આ સર્વ વાર્તા પ્રકરણની સરખાતથી ગુણધારણ કુમાર સમક્ષ કહી જવાને છે તે લક્ષ્યમા રાખજ

તેવી નથી, અત્યારે એના ગ્રાણુ ઢંઢે આબ્યા છે, માટે કૃપા કરીને આપ અહીંથી ઉઠો અને એને જુઓ, સભાજો।

*

*

*

*

ગુણધારણુ (હુ સસારીજીવ) અને કુન્ધર સમક્ષ આટલું બોલીને કામલતા દેવી (વિદ્યાધરી-મદનમજરીની માતા) ચુપ રહી ।

પ્રકરણ ૩ જું.

લગ્ન અને આનંદ.

કા

મલતાએ પોતાની વાત પૂરી કરી એટલે મેં (ગુણધારણુ કુમારે) મિત્ર કુલધરની સામુ જોયું કુન્ધર બોલ્યો “ મિત્ર ! વાત મેં પળુ બરાબર સાંભળી છે આપો ! એમા તો વાધો છે ? ” કુલધરે આ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો એટલે અમે સર્વે ત્યાંથી ઉઠ્યા

મદનમજરી ગુણધારણુ મેળાપ,

તે સમયનો સંકીર્ણ રસ

સર્વને થયેલો પ્રભેદ,

અમે સર્વે આલીને જ્યાં મદનમજરી હતી ત્યાં આબ્યા જેવી સ્થિતિતુ કામલતાએ વર્ણન કર્યું હતું તેવી જ સ્થિતિમા મેં મદનમજરીને જોઈ એતુ દર્શન થતા હુ સુખરૂપ અમૃતથી ભરેલા મોટા સરો

૧ આ પ્રકરણની શરૂઆતમા ગુણધારણુ સમક્ષ કુલધર સાંભળે તેમ જ વાર્તા પુખ્ત વિદ્યાધરીએ કહેવા માગે હતી તે અત્ર પૂરી થઈ-આખી કથા સસારીજીવ ને અત્યારે ગુણધારણુ કુમાર છે તે સંદર્ભ સમક્ષ અગ્રહીતસંકેત। અને પ્રજ્ઞાવિદ્યાના પાસે લઘ્વપુરૂષ સાંભળે તેમ કરી દેખાડે છે એ બીજા પ્રસ્તાવથી શરૂ થયેલ વાર્તાનો હવે છેડો નજીક આવતો બધ છે માટે સાવ ધાન થઈ લઈ આપો

વરમા રૂબકી મારતો હોઉ તેમ મને લાગ્યું, રતિના રસથી ભરેલા મોટા દંતિયામા ઉતરી ગયો હોઉ એમ મને લાગ્યું, અપૂર્ણ આનંદના ઢગલામા બાંહે ગરકાવ થઈ ગયો હોઉ એવો અનુભવ થયો, મારા સર્વ મનોરથો બાંહે આજે એકદમ ફળીભૂત થઈ ગયા હોય તેમ લાગ્યું, મારી સર્વ ઇંદ્રિયો આનંદમા આવી ગઈ હોય તેમ સર્વત્ર મહા મહોત્સવ વર્તા રહેતો મને લાગ્યો.

એ મદનમજરીએ મને જોયો એટલે ‘અરે હા’ એ તો ખરેખર એ જ !’ એમ ધારી હર્ષમા આની ગઈ, બહુ લાંબે વખતે અસારે દેખાયા એ વિચારથી ઉત્ક્રાંત થઈ ગઈ, અરે એ તે અહીં ક્યાંથી હોય ! એવા ખ્યાલથી તર્કવિતર્ક કરના લાગી, ખરેખર, આ તો સ્વપ્ન જ હોતુ જોઈએ એવા વિચારથી દીવગીર થવા લાગી, ના, ના, આ તો એ જ છે એવો નિર્ણય થવાથી તેને ભરોસો પણ થવા લાગ્યો, આ ટલો બધો વખત (?)^૧ વિરહ રહ્યો છતાં પોતે જીવી શકી એવા ખ્યાલથી તારમાઈ ગઈ, અરે ! એ હવે મને અગીકાર કરશે કે કેમ ? એ વિચારથી હાંડા ઉઢેગમા પડી ગઈ, અરે ! પણ એ મારા સામુ જીએ છે તો ખરા ! એના ખ્યાલથી પ્રમોદમા આવી ગઈ-આવી રીતે અનેક પ્રકારના મિથ્ય રમોનો અનુભવ મદનમજરીએ તે વખતે કર્યો, એના આખા તારીરપર રોમાચથી અલકૃત થઈ, પરસેવાના મિદુઓ રૂપ મોતીઓ વડે તે વિભૂષિત થઈ, એકદમ ચાલતા શ્વાસોશ્વાસના પવનથી સુંદર લાગી અને હૃદય હરપુ કરનારી મધુરી લતા હોય તેમ કપવા લાગી અત્યંત પ્રીતિરસમા તરબોળ થઈ ગયેલી એ લલિત લલના પોતાના નિગ્રહ ગાલો અને ચપળ આંખો પગથી ન વર્ણવી શકાય એવો અત્યંત નવીન રસ અનુભવતી મારા જોવામા આવી

તે વખતે કામલતા બોલી “દીકરી ! કેમ હવે તને લવલિકાના વચન પર ભરોસો બેઠો ?”

આવો સવાવ સામળીને રિમત મુખ કરી મારા હૃદયને રજત જરતી તે જ રિમતરૂપ મુઘાથી પોતાના કપોલોને ઉત્તન્નવળ કરતી બાળા મદનમજરી નીચું જોવા લાગી આ અવસરે સર્વને હર્ષ થયો.

કનકોદર આગમન.

હૃતની ગુપ્ત વાર્તા.

સક્ષિપ્ત વિવિધે લગ્ન.

૧ પ્રેમીની નજરમા આ ધણી મોટો આતરો-વખત ગણાય, જોવાને હજી ચાવીસ કલાક પણ પૂરા થયા નથી તે ખ્યાલમા રાખવું.

તે વખતે કનકોદર રાજા (મદનમજરીના પિતા) ત્યાં આવી પહોંચ્યા તો તરફ ઝગઝગાયમાન થતા રત્નોની પ્રભાથી આકાશમાં મોટા પ્રકાશ થઈ રહ્યો રાજા સાચેના વિદ્યાધરો બાંહે મોટા નહિવાળા મહાન દેવો હોય તેવા દેખાવા લાગ્યા અને તેમની વચ્ચે કનકોદર રાજા બાંહે ધંદ્ર હોય તેવા દૂરથી આકાશમાં શોભવા લાગ્યા એના વિમાનમાં એણે અનેક રત્નો સાથે ભરી લીધા હતા તેની શોભા પણ અનુરૂપ હતી એમણે આકાશમાંથી સપ્તમેદપુર નગર બેસી એટલે ધીમે ધીમે તેઓ સર્વ ખેચરોને સાથે લઈને આદ્યાદમદિર ઉદ્યાનમાં ઉતરના લાગ્યા અને જામે અત્યંત વિસ્મયપૂર્વક તેઓને આકાશમાંથી જમીન પર ઉતરતા બેઠી રહ્યા.

કનકોદર રાજા નીચે ઉતર્યા એટલે જામે સર્વ જિભા થયા અને મસ્તક નમાવી તેને પ્રણામ કર્યા સર્વ પોતપોતાને યોગ્ય સ્થાનકે બેઠા કેટલાક વખત સુધી કનકોદર મહારાજા તેમજ ભરે ભારી સામુ બેઠી રહ્યા ‘આ તે જ દેવો બેઠા’ એમ પોતાના મનમાં સતુષ્ટ ચિત્તે નિર્ણય

કરીને પછી એણે કામવતા સામુ બેસી ચતુર માણસો આજીબાજીની હકીકત અને આકૃતિ ઉપરથી સર્વ હકીકત અનુમાનથી સમજી જાય છે ચતુર કામવતા રાજાના અતરભાવ સમજી ગઈ અને ટુંકામાં એણે જરૂરી સવ વાત રાજાને કહી જણાવી રાજાએ પછી પોતાના અભિપ્રાય જણાવતા કહ્યું “દેવિ ! આ દીકરીને આપણે અત્યાર સુધી અત્યંત આકરી પસદગી કરનારી કહેતા હતા, એ તે બાંહે કોઈને પસદ કરશે કે કુમારી રહેશે એવો આપણને સદેહ થતો હતો, પણ એણે આવા પુરૂષરત્નને પસદ કરીને પોતાની ઉપરનો કુરૂપચિપણનો આરોપ તદ્દન દૂર કરી નાખ્યો છે ખરેખર ! ધંદ્રાણી (શચી) ધંદ્ર સિવાય બીજા કોઈની તરફ પોતાનું મન સ્થાપતી નથી” રાજાના આ અભિપ્રાયને સમર્થન કરતા દેવી કામવતા બોલ્યા “હાહ ! એ વાત તદ્દન ખરાબ છે ! એમાં શો સદેહ છે !”

આ પ્રમાણે આનંદચર્યા ચાલતી હતી ત્યાં કનકોદર મહારાજા પાસે તેનો ચટુલ નામનો દૂત દોડતો આવ્યો. એણે સમાચાર અને મહારાજાના કાન પાસે જઈ કાંઈ છાનીમાની વાત શી પ્ર ક જ કરી. રાજાએ દૂતને વિસર્જન કર્યો પછી ‘આવી અમલની બાબતમાં હીલ કરવી સારી નહિ’ એમ

રાજાએ કામવત્તાને જણાવ્યું, કુમાર કુલધર જે રાજાની નજીક જ બેઠો હતો તેની સાથે સવાહ મેળવીને તે જ ઠેકાણે સક્ષિપ્ત વિધિએ રાજાએ પોતાની કન્યાનું પાણિગ્રહણ કુમાર ગુણધારણ (મારી) સાથે કરાવ્યું.

કનકોદર રાજાએ વિવાહનો આનંદ વર્તાવ્યો પછી પોતાની સાથે

દા. ય ને
સ તો ય

‘વજ્ર વૈદ્ય ઇંદ્રનીલ મહાનીલ કંકેતન પદ્મરાગ મરકત
ચૂડામણિ પુષ્પરાગ ચદ્રકાત રચક મેચક વિગેરે અ-
મૂલ્ય રત્નોથી ભરેલા પોતાના વિમાનો આણેલ હતા
તે રણુ કર્યા અને કુલધરને વિજ્ઞાપિ કરી-“ભદ્ર

રાજપુત્ર! આ વિમાનો દાયજામા આપવા સારૂ અહીં લઈ આવ્યો
છું જેવી રીતે અમારી રાજપુત્રીને ગ્રહણ કરીને (પરણીને) કુમાર
શ્રીએ અમારા આનંદમા વધારો કર્યો છે તે પ્રમાણે આ અમારા
વિમાનો અને તેની અદરની વસ્તુઓ પણ કુમારશ્રી ગ્રહણ કરે એવી
મારી વિનંતિ છે” સમયસૂચક ચતુર કુલધર જવાબ આપતા બોલ્યો
“આપનો હુકમ પ્રમાણુ છે! શિરસાવધ છે! એમા વિનંતિ કરવાનો
અવકાશ જ ક્યા રહે છે? વડીલો જ્યારે પોતાની ઇચ્છામા આવે તેવો
હુકમ કરે ત્યારે તેઓએ રાજપુત્રની પ્રાર્થના કરવાનો કે તેની વિજ્ઞાપિ
કરવાનો પ્રસંગ કે સવાવ જ રહેતો નથી, હોતો નથી” કનકોદર મહા
રાજા આવો મુદર જવાબ સાંભળી ઘણું રાજી થયા તેને મનમા એમ
થયું કે પોતે ખરેખરા કૃતકૃત્ર્ય થયા છે, પોતાનું જીવન મદ્દજ થયું છે
દીકરી મદનમજરી આજે ખરેખરી સતોષ પામી છે અને નિશ્ચિત
થઈ છે એવા વિચારથી મહારાણી કામલતા પણ ઘણું રાજી થયા અને
લવલિકા વિગેરે રાજાનો આજો પગિનાર પણ હર્ષમા આવી ગયા.

૧ વજ્ર વૈદ્ય

મહેશ્વર માણેક

ઇંદ્રનીલ રાજા

મહાનીલ મણિ

કંકેતન રત્ન (નિતિ)

પદ્મરાગ માણેક

મરકત લીલો મણિ, પાનુ, નીલમ

ચૂડામણિ માયામા રહેલો મણિ

પુષ્પરાગ ચોખરાજ

ચદ્રકાત મણિ-રાત્રે પ્રકાશે છે

રચક રત્નનિતિ

મેચક રાજા

૫૩

દીકરી જન્મે ત્યારે ચોક કરાવે છે, વધતી જાય છે-મોટી થતી જાય છે ત્યારે ચિંતા કરાવે છે, એને અન્યને આપી દેવાનો (પરણાવવાનો-કન્યાદાન કરવાનો) વખત આવે ત્યારે એને સકલપવિકલપ કરાવે છે અને કમનસીબે ખરાબ સ્થિતિમાં આવી પડે-સારસારામાં દુઃખી થાય કે વિધવા થાય તો અત્યંત ચોક કરાવે છે એને જો યોગ્ય વરને આપવામાં આવે, એ વર એને પસંદ પડેલો હોય, એ વર ધર્મિક હોય અને ધનવાન હોય તો એની જાળતમાં નિશ્ચિતપણું પ્રાપ્ત થાય છે આ પ્રમાણે સ્થિતિ દોવાથી રતના હગલા સાથે દીકરી મદનમજરી મને આપીને સર્વ સંબંધી અને પરિજન સાથે રાજા કનકોદર ધણી હર્ષમાં આવી ગયા

લડવા આવેલા વિધાધરો.

પુણ્યબળથી તેમનું સ્તબ્ધન.

વિધાધરોને થયેલો સતોષ.

હવે તે વખતે સપ્તમેદપુર નગરની ઉપર જાણે ધનધટા છવાઈ રહી હોય તેણે વિધાધરોનું એક મોટું લશ્કર દ્વરથી આકાશમાં જોવામાં આવ્યું એ લશ્કર પાંચે અનેક ચક્રો હતા, તરવારો હતી, બાથા હતી, બર્છીઓ હતી, લોહાના બાણો હતી, શક્તિ તથા પ્રાણ નામના અસ્ત્રો હતી, ધનુષ્યો હતી, દડો હતા, ખદાઓ હતી, ચૂળો હતી, તેમજ બીજા લડવાના અનેક શસ્ત્રો અને અસ્ત્રો હતા, જેને લઈને એ આખું લશ્કર ધણી મયાનક લાગતું હતું, આકાશમાં પ્રકાશમાન યદ્ય રહેલા એમના શસ્ત્રોના તેજથી આખું લશ્કર વિકિરણ લાગતું હતું, લડવાની આતુરતા અને જીતવાના મદથી ઉર્જિત જણાતું હતું અને અસખ્ય ઉદ્બટ એ ચરોથી અને તેમના જૂદા જૂદા અધિપતિઓથી અવનવી લીલા બતાવી રહ્યું હતું એના સેનાનીઓ આકાશમાં મોટા સિંહનાદ કરી રહ્યા હતા, મોટા તાડુંકાઓ કરતા હતા અને તેના મોટા અવાજથી આખા આ કાશને ગળતી રહ્યા હતા. એ સર્વ સેનાનીઓ આખા શરીર પર બખ તર અને માથા પર ટોપ પહેરીને ક્રોધાધ્ર બનેલા હોઈ લડવાની સંપૂર્ણ તૈયારીઓ કરીને આવતા હોય તેમ ઘણે દ્વરથી પશુ જોઈ સંકાતું હતું અને તેઓની ક્રોધી મુખમુદ્રાઓ એ વાતની સાક્ષી પૂરી રહી હતી એમ માથા ઊંચા કરીને જોઈએ છીએ તો લગાઈ દરવાજા અભિમાનથી

૧ શસ્ત્ર અને અસ્ત્રમાં ફેર જ એ ચોવાના હાથથી સામાના શરીર વાગે તે 'શસ્ત્ર' કહેવાય છે જેમ કે બાણ વરવાર વિગેરે અને ફેંકવું પડે તે અસ્ત્ર. 'જેમકે વીર ચક્ર વિગેરે

અહર અહર સ્પર્ધા કરતુ એ આપુ લરકર અમારી તરફ આવતુ હોય એમ જાણુ બહુ ટુંક સમયમા તો આપુ લરકર લગભગ અમારી બહુ નજીક માથા પર આકાશમા આવી પહોંચ્યુ

કનકોદર રાજા મહા બુદ્ધિરાણી હતા, તેણે આકાશમા નજર કરી કે તુરત જ સર્વ હઠીકત તેના ખ્યાલમા આવી ગઇ.

કનકોદરનો નિ તેણે તુરત જ હાક મારી—“અરે મારા વિદ્યાધરો !
હું અને પા સેનાનીઓ ! તમે તૈયાર થાઓ ચટુલ ફૂત હંમણા
ડેવી વીર હાક અહીં આવીને જે વાત કરી ગયો તે વાત હવે બરાબર
રુકુટ થઇ ચટુલ અને ખાતમી આપી ગયો હતો તેની

મતલબ એ જ હતી કે મારી દીકરીના સ્વયવર વખતે જે રાજાઓ ટોપ ઝરીને મને મળ્યા વગર કે મારી રજા લીધા વગર મડપમાથી ઉઠીને આવતા થયા હતા તેઓને પોતાના મનમા ઘણા દ્વેષ થઇ આવ્યો હતો, તેઓ સર્વ ત્યાર પછી મળી ગયા છે અને હજુ ખારથી બળ્યા કરે છે તેઓએ પોતાના ફૂતો રાખી ચૂક્યા હતા તેમની મારફત તેમને ખબર પડી ગઇ કે મદનમજરી ગુણધારણુ કુમારને આપવામા આવી છે જેવી એ હઠીકત તેઓના બાલુવામા આવી કે તેઓ સર્વ વધારે ડોઘમા આવી ગયા તેઓને એવો વિચાર થયો કે અરે ! અમે તો મોટા વિદ્યાધર મનુષ્યો છીએ, મહા ઉત્તમ છીએ અને પેલો ગુણધારણુ તો જમીન પર ચાલનારો છે, સાધારણ સ્થિતિનો મનુષ્ય છે ! છતાં તેને પરણાવે છે તે આપણાથી કેમ સહન થાય ? આ હઠીકતને લઇને તેઓ સર્વ લડવા માટે આવી ચઢ્યા છે તો એ સર્વ આ આઘાતમદિર મુઠી આવે તે પહેલા ગરૂડ જેમ કાગડા ઉપર તૂટી પડે છે તેમ તમે તેના ઉપર ધસારો કરો, તેઓને જે બિધ્યા અભિમાન પોતાની જાત માટે થયું છે તેને જલ્દી દૂર કરો અને એ સર્વને જમીનભેગા કરી દો મારા બૂમિ ઉપર રહેલ સેવકબહાદુરો ! મને તમારા વૃત્તાંત પર પૂરતો વિશ્વાસ છે, તમે તમારી બહાદુરી બતાવી સ્વામીનું નામ રાખો.”

કનકોદર રાજાના મેનાનીઓ જમીન પર હતા સ્વામીની રણહાક સાબળીને તેઓ સર્વ તેજમા આવી ગયા અને એકદમ આકાશમા ચઢનાની તૈયારી કરવા લાગ્યા આ વખતે મારા (ગુણધારણુના—સસારી—ના) મનમા વિચાર આવ્યો કે—અહો અહો ! મારી ખાતર

૧ વિદ્યાધર એ પણ એક જલના મનુષ્યો છે પણ વિદ્યાના યોગથી તેઓ આકાશમા ઉડી શકે છે આ શક્તિને લઇને તેઓ પોતાની જાતને ઉત્તમ માને એમા સ્થૂળ નજરે નવાઇ નથી

શ્રવિતદાન આપનાર છે' એ ખરેખર ધન્ય છે, કૃતાર્થ છે, મહા ભાગ્યવાન છે' એણે આ પૃથ્વીને ખરેખરી દીધાવી છે, રોખાવી છે' એનામા કલ્પનામા પણ ન આવે તેવી અદ્ભુત શક્તિ છે' એના જેવો શુભવાન મનુષ્ય હાલ આ દુનિયામા અમારા ભાધુવા પ્રમાણે બીજો કોઈ નથી' ॥

વિધાધરોતે મારી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરતા જોઈને મારા પિતાજી અત્યંત રાજ થયા, તેમજ મારી માતા સુમાલિની પણ નગર પ્રવેશ અને આનંદ હર્ષમા આવી ગયું, નગરવાસીઓ બહુ જ રાજ થયા, આજુ પિતાશ્રીતુ લઈકર ખુશી થઈ ગયું અને બાળકો તેમજ પૃક્ષો સર્વે આનંદમગ્ન થયા જેને આપણે આપણા માનતા હોઈએ તેને જ્યારે નહિ સમૃદ્ધિ કે માન મળે ત્યારે તે જોઈને જરૂર આનંદ થાય તેમા કાંઈ નવાઈ નથી, એમા પણ જ્યારે આપણી કલ્પ નાથી પણ વધારે નહિ સિદ્ધિ કે માન આપણા પ્રેમીજનને મળતુ જોવામા આવે ત્યારે તો પછી હર્ષતુ માપ રહેતુ નથી. ત્યાર પછી અતિ આનંદભરમા આવેલા તે લોકોએ અમારો સપ્રમોદનગરનો પ્રવેશ મહોત્સવ કમો પ્રસન્ન થયેલ મનુષ્યો શુ શુ નથી કરતા' હવે તે પ્રવેશ મહોત્સવ કેવા પ્રકારનો થયો તે સાંભળો —

ગંગાનિવાસિણે વિયતિ સ્થિતે, મયિ ચ તાતયુતે જયકુચરે ।
ફરિઘરાન્તરયતિંદુલભરે, ફરિણિકાનિહિતે દયિતાજને ॥

વિવિધલાસવિલાસપરાયણે,
પ્રમદનિભરગાયનવન્ધુરે ।
ચરચિન્મૂપણમાલ્યમનોહરે,
વિદુધવૃદ્ધસમે નિશ્ચિલે જને ॥

તત્તુ પરિસ્ફુટમેવ તદા નૈરે, પ્રમુદિતાશયસોરયમરોદ્ધરે ।
અમરલોકસમાનમિદ વન, પુરવર ચ મુદેતિ વિનિશ્ચિતમ્ ॥

પૃથુનિતમ્બપયોઘરચારુમ્નિ
પ્રમદનૂત્તપરે પ્રમદાજનૈ ।
ઈતિ વિલાસશતેર્ધરલોચને',
પ્રવિશતિ સ્વ ચ સર્વજન પુરે ॥

“ વિદ્યાધરો આકાશમા ચાલવા લાગ્યા, હું પિતાશ્રીની સાથે તે મની પડખે જ્યકુજ્જર નામના મોટા પટ્ટહાથી પર અબ્બાડીમા બેઠો, પછવાડે એક બીજા હાથી પર કુલધર બેઠો, હાથણીઓ ઉપર માતાશ્રી વિગેરે સ્ત્રીવર્ગ બેઠો, અમારી અગાઉ લોકોનું મોર્દુ ટોળું ચાલવા લાગ્યું, તેઓમા કેટલાક અનેક પ્રકારના નાચ કરતા હતા, કોઈ વિલાસ કરતા હતા, કોઈ અતિ હર્ષના આવેશમા હોવા સ્વરથી મનોહર ગાયન લલકારતા હતા, કેટલાકે પોતાના કંઠમા મુદર માળાઓ પહેરી હતી, કેટલાકે ઉત્તમ પ્રકારના આભૂષણો પહેરી લીધા હતા આથી સઘળા મનુષ્યો દેવતા સમાન શોભી રહ્યા હતા અત્યંત પ્રમોદના ઝારણે અને થયેલા માનસિક મુખના ભારથી તે વખતે એ ઉદ્યાન જાણે નદનવન હોય અને નગર જાણે દેવલોક હોય તેવું લાગતું હતું અહો સુદરલોચના ! અત્યંત વિશાળ નિતબ અને પયોધરથી સુદર લાગતી લલિત લલનાઓ તે વખતે અત્યંત હર્ષપૂર્વક નાચ કરવા લાગી, ગાન કરવા લાગી એવા સૈકડો પ્રકારના વિલાસો સાથે અમારો નગરમા પ્રવેશ થયો ”

મોટા હાથી પર હું અને પિતાશ્રી ! પછવાડે કુલધર ! પછી માતાશ્રી અને બીજાઓ ! આગળ નાચ કરતા અને ગીતગાનના તાનમા મસ્ત બનેલા નગરજનો અને આબાળવૃદ્ધ સર્વ આનંદમા ચક્રચુર આવે વખતે અમારા આનંદની પણ પરિમિત થાય તેમા કાંઈ નવાઈ નથી

મારા પિતાશ્રીએ કનકોદરરાજનો સર્વ વિદ્યાધરોનો અને બન્ને લશ્કરના સેનાનીઓનો સારી રીતે સત્કાર કર્યો બદ્રે વિદ્યાધરો અગૃહીતસંકેતા ! તે દિનસ જાણે આખો રત્નમય હોય ! નો સત્કાર અથવા તો જાણે અમૃતનો જ રચેલો હોય ! અથવા તો મુખરસથી ભરેલો હોય ! અથવા તો વિશેષ શુ કહું ? જેવું વર્ણન જ કરવું અશક્ય હોય ! તેવા પસાર થયો એ દિવસે મને અત્યંત આહ્લાદ થયો, સર્વ મનોરયોની સિદ્ધિ થઈ, કામદેવનું સર્વેશ્વર મને તે દિવસે પ્રાપ્ત થયું, કેમકે મદનમજરી તે દિવસે મારી થઈ અને મહામૂલ્યવાળા રત્નોનો મને લાભ થયો ! જેથી અર્ધસબંધી પણ મારી કલ્પનામા પણ ન આવે તેવા મારા મનોરથો સિદ્ધ થઈ ગયા વળી મારા માતાપિતાને મનમા તે દિવસે મેં ઘણો સતોષ ઉપજાવ્યો, બધું-વર્ગમા હર્ષ પેદા કર્યો, નાગરિકોને ઉત્સવ કરાવ્યો અને રાત્રીઓ મારે વસ થઈ ગયા, તેથી પણ મારા મનમા મોટો ઉત્સવ થયો આખો દિવસ ઘણું આનંદમા ગયો, બહુ ઉત્તમ દશા અનુભવી અને રાત્રિના પ્રથમ પ્રહર સુધી પિતાશ્રી પાસે રહીને અમે બહુ મજા કરી.

ત્યાર પછી સર્વ સામગ્રિથી ભરેલા મદિરમાં મદનમજરી સાથે રાત્રીનો વખત ગાળ્યો. દેવતાઓ દેવલોકમાં મુખ્ય ભોજવે તેવો લાભ તે રાત્રીએ લીધો. આનંદસુખનો-પ્રેમસાગરમાં ઉછાળા મારવાનો અનુભવ કર્યો, માત્ર મારી કોઈ પણ બાબતને અંગે અત્યંત લોહુપતા ન હોતી તેથી અત્યંત આસક્ત ન થઈ ગયો.

સુરતસુખનો અનુભવ કરીને અંગે નિદ્રા લીધી, મદનમજરી સાથે પ્રભાતે ઉઠ્યો, ઉઠીને તેની સાથે જ માતપિતા પાસે જઈ તેમને વદન કર્યું અને ત્યાર પછી પ્રભાતયોગ્ય સર્વ કર્તવ્યો કર્યા.

પ્રકરણ ૪ થું.

કંદમુનિ. રાજ્યપ્રાપ્તિ. ગૃહસ્થધર્મ.

ગુણધારણકુમાર તરીકે મેં આખી રાત બહુ સુખનો અનુભવ કર્યો, મદનમજરીના પ્રેમલુ પાન કર્યું, મનુષ્ય લોકમાં દેવસુખનો સાક્ષાત્કાર કર્યો અને અતરદશિ કાંઈક આત્માસમીપ થઈ લોહુપતા વગર આનંદસાગરમાં ફૂંકીઓ મારી મારો મિત્ર કુલધર પ્રભાતે મારી પાસે આવ્યો અને મને જપ્ત-મુ કે તેણે રાત્રીના એક સુંદર સ્વપ્ન જોયું છે. મેં તે સ્વપ્નનું વર્ણન કરવાનું જણાવતાં તેણે તેના નીચે પ્રમાણે હેવાલ કહ્યો અને તે વખતે અમારી વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ -

કુલધર સ્વપ્ન.

કુલધર—“ભાઈ ગુણધારણ! રાત્રે મેં સ્વપ્નમાં પાંચ મનુષ્યોને જોયા-તેમાં ૫૯ પુરુષો હતા અને બે સ્ત્રીઓ હતી તેઓએ મને કહ્યું ‘કુલધર! ગુણધારણના સમ્બંધમાં અત્યારે જે સુખસમૃદ્ધ ઉછળી રહ્યો છે તે અમોએ જ તેને માટે બનાવેલો છે એમાં જરા પણ શંકા જેવું નથી વળી એને ભૂતકાળના જે જે સાઈ થયું છે અને ભવિષ્યમાં તેને જે જે સાઈ થવાનું છે તે તે સર્વ અમારું કરેલું છે અને થશે’ ભાઈ ગુણધારણ! એ પ્રમાણે બોલીને એ પાંચ મનુષ્યો તુરંત જ મારાથી

અદસ્ય થઈ ગયા, મારી પામેથી ચાલ્યા ગયા, ત્યાર પછી તુરત જ હું જાગ્યો અને જોઈ છું તો ન મળે કોઈ મનુષ્ય કે ન સભળાય તેમની બાપા ! બાઈ ! એ પાત્ર મનુષ્યો કોણ હતા અને તેઓ તારા સર્વ કાર્યોની યોજના કેવી રીતે કરે છે તે વાત હું જાણ પણ સમજતો નથી ”

ગુણધારણ (હું પોતે) — “બાઈ કુલધર ! આ સ્વપ્ન સબધી હકીકત તું પિતાશ્રી વિગેરે પામે કહી સભળાન કે જેથી એનો અદરનો ખરેખરો ભાનાર્થ શો છે તે આપણા સમજનામા આવી જાય ”

મારો બુદ્ધિમાન મિત્ર કુલધર ત્યાર પછી રાજ્યસભામા ગયો મારા પિતાશ્રીની ગળ્ય સભામા અનેક વિદ્વાનો હતા સ્વપ્નાર્થપર પિતાશ્રી સમક્ષ આખી રાજ્યસભામા કુલધરે પોતાને વિચારણા આવેલા સ્વપ્નની હકીકત વિનંત્યાર કહી સભળાવી, મારા પિતાશ્રીએ તેમજ મોટા વિદ્વાનોએ પોતાની બુદ્ધિથી અદર અદર સ્વપ્નના અર્થપર વિચારણા ચલાવી અને ત્યાર પછી સર્વેએ એકમત થઈ સ્વપ્નનો ભાનાર્થ નીચે પ્રમાણે જણાવ્યો —

“એમ જણાય છે કે અમુક દેવો ગુણધારણને અનુકૂળ થયા છે અને તેઓએ જ કુમારના સબધમા આટલી બધી કલ્યાણમાળાઓ રચી આપી છે કુમારને જે સુદર અનુકૂળતાઓ થઈ છે તે તેઓનો પ્રતાપ છે વળી તેઓએ જ પ્રસન્ન થઈને કુમારના મિત્રને (કુલધરને) સ્વપ્નમા આપી કહ્યું જણાય છે કે એ સર્વ કલ્યાણપરપરા તેઓએ કરેલી છે ”

પિતાશ્રીએ અને વિદ્વદ્રાજસભાએ સ્વપ્નનો જે નિર્ણય આપ્યો તે મેં પણ સામજ્યો, હું રાજ્યસભામા તે વખતે હાજર હતો અગાઉ જામલતાએ મને વાત કરી હતી કે વિચારણાપર તેના પતિ અને મારા સાગરા કનકોદરને સ્વપ્નમા વિચારણા ચાર મનુષ્યો આવ્યા હતા અને તેમણે રાજને ઉઘાટા જગાડી જણાવ્યું હતું કે તેની દીકરી મદનમજરી માટે તેમણે વર શોધી રાખ્યો છે, તેથી રાજ કનકોદરે તે સબધમા ચિંતા કરવી નહિ આ વાત મને બરાબર યાદ હતી તેથી મારા મનમા સદેહ થયો કે — કનકોદરરાજાએ અગાઉ ચાર મનુષ્યોને બોલા હતા તે શું ? અને કુલધરે પાત્ર મનુષ્યોને સ્વપ્નમા બોલા તે શું ? ક્યા દેવરૂપો મારા કામની આટલી બધી ચિંતા રાખે છે અને તેમ કરનાર કારણ શું હશે ? મને તો આ સર્વ બાબતમા કાંઈ ઊંડું કારણ ભામે છે પણ તે શું હશે તેનો હાલ તો ખ્યાલ આવતો નથી, તેનું રહસ્ય માલુમ

પડતુ નથી, તેનો ભેદ ખુલ્લો જણાતો નથી આ પ્રમાણે હકીકત દોનાથી જ્યારે કોઈ અતીદ્રિય વિષયના જાણકાર મુનિમહારાજનો યોગ થશે ત્યારે તેમને આ સમગ્રી વિગતનાર ખુલાસો પૂછીને નિર્ણય કરીશ, એ વગર આ બાબતનો સતોષકારક ખુલાસો થાય એમ લાગતુ નથી આ પ્રમાણે મારા મનમાં સદેહ થયો છતાં પિતાશ્રી વિગેરેએ સ્વપ્નનો અર્થ જ પૂછ્યો તેમાં ઉઘાડી રીતે મેં કાંઈ દૂષણ કાઢ્યું નહિ, મેં તે વાત માન્ય કરી અને મનમાં કરેલો નિશ્ચય મનમાં ધારી રાખ્યો^૧

વિધાધરેનો સત્કાર અને નિસર્જન.

જે ખેચરો કનકોદર સાથે લડ્યા આન્યા હતા અને જેઓ આ ખરે મારા સમગ્રી થયા હતા તેઓ રાજ કનકોદર સાથે મારા મદિરમાં દેટલાક દિવસ રહ્યા તેઓનો અત્યંત આદરચત્કાર કરી મેં તેઓને ઘણો આનંદ ઉપજાવ્યો એ આનંદામૃતમાં સ્નાન કરી મારા પ્રત્યે સેવકપણું અંગીકાર કરી તેઓ સર્વે પોતપોતાને સ્થાનકે સીધાંબા

મૃત્યુલોકમાં દેવ સુખાનુભવ.

નિશ્ચિન્તાનસ્થામાં નિર્દોષ પ્રેમ.

સુખસાગરમાં અલિપ્તાવસ્થા.

મહનમજરી સાથે સુખસાગરમાં હુ દૂખ્યો અને લીલામાં મારા દિવસો ત્યાર પછી પસાર થવા લાગ્યા, દેવતાઓ દેવલોકમાં મુખે અનુભવે તેવા મુખનો હુ મૃત્યુલોકમાં અનુભવ કરવા લાગ્યો, દિવસે દિવસે તેના પ્રેમરસનું પાન વધારે વધારે કરવા લાગ્યો, આનંદ રસામૃત દરરોજ વધતો જ ચાલ્યો અને મુદર ભાવપૂર્વક તેનું મીલન મને વધારે વધારે મુખ આપતુ ગયું અમારો પ્રેમ વધારે જામતો ગયો, અમારા આહ્વાદમાં નિરતર વિકાસ થતો ગયો અને અમારી ગોષ્ઠિ વિશેષ દૃઢ થતી આવી રાજ્યકાર્યની ચિંતા પિતાશ્રી કરતા હતા, અનેક રાજ્યો અને નગરકાર પ્રજામંજરી કરતા હતા. એવા સુંદર સયોગોમાં અહો વિશાલાક્ષિ^૨ મને ચિંતાની ગંધ પાપ આવતી ન હોતી, મારા દિવસો સુખમાં પસાર થતા હતા^૩ વળી વિદ્યાધરે અનેક મુગધી કૂલોની માળાઓ લઈ આવતા હતા, મુદર આભૂષણાદિ સર્વ વસ્તુઓ લઈ આનતા હતા અને એવી રીતે અમારી સર્વ ઇચ્છાઓ પૂરી થતી

૧ આ ગુણધારણ કુમારનો વિનયગુણ જતાવે છે

૨ ઉત્તરરામચરિત્રમાં ભવભૂતિ રામના મુખમાં મૂકે છે તે સરખાવે નીચલુ તાવપારેણ, જે દારપરિમદે, મારુમિશ્ચિન્ત્યમાનાનાં, વેદિ નો દિવસા ગતા અર્ધો એને મળતો ભાવ સુંદર રીતે મૂક્યો છે

હોવાથી મને સંપૂર્ણ સુખની તૃપ્તિ થયા કરતી હતી જો કે હું એ સુખસાગરમાં અવનાહન કરતો હતો છતાં મારો આત્મા એ (સુખ-સાગર)માં જરા પણ લીન થઈ જતો ન હોતો, એમાં આમક્રમ થઈ જતો ન હોતો, એના રમમાં લદખદ થઈ જતો ન હોતો એવી રીતે મારી સુદર ભાર્યા મદનમજ્જી અને મનિમત્ર કુલધર સાથે આનંદ અને-ગોષ્ઠિ કરતો હું તે વખતે રહેતો હતો.

જ્ઞમુનિ સાથે થયેલો પ્રસંગ,

મહાગમ સમ્યગ્દર્શનનો આદર.

સાતે રાજેન્દ્રો સાથે સબંધ.

સુખાસિકામાં થયેલી વૃદ્ધિ.

ત્યાર પછી એક દિવસ હું મારા મિત્ર કુલધર અને પત્ની મદન મજ્જી સાથે આહ્વાદમંદિરે ગયો, તે વખતે ત્યાં મેં જન્મ નામના એક અતિ પવિત્ર મુનીશ્વરને જોયા એ મહા ઓજારની સાધુમહાત્માને જેતા અત્યંત વિનયથી હું ઘણો નમ્ર બની ગયો, તેમને યોગ્ય રીતે નમસ્કાર કરી ધર્મ આભળાણી અને પ્રાપ્ત કરવાની બુદ્ધિથી શુદ્ધ જમીન શોધીને તે પર હું તેમની આમે બેઠો મુનિમહારાજ શ્રી જન્મ મુનિએ તે વખતે દૃઢ્યને અતિ આહ્વાદ ઉત્પન્ન કરનારી અને કર્પુને અત્યંત પ્રિય ધર્મદેશના આપી.

મુનિમહારાજે આપેલી દેશના મેં અત્યંત આદરપૂર્વક સાભળી તે વખતે તે જગ્યાએ જ (અતરમાં) પેલા મારા અગાઉના બે બધુઓ ખડા થઈ ગયા, મેં તેમને બરાબર જોયા અને તુરંત ઓળખી લીધા તેઓમણિ એક બધુ તે મારો અગાઉનો જાણીતો એકી સદાગમ હતો અને બીજો મારો પરમ મિત્ર સમ્યગ્દર્શન હતો^૧ શુદ્ધમહારાજના વચનથી પ્રબોધ પામી એ બંનેને મેં મારા હિત કરનાર તરીકે ઓળખ્યા અને તેમને તે બાલે મેં શુદ્ધચનથી જાગ્રત થઈને રતીકાર્યા—

અગાઉ હું જ્યારે ત્રિયુધાવયમાં હતો ત્યારે વેદનીય^૨ રાજાના

૧ સદાગમ સમ્યગ્દર્શનની મિત્રતા સાતમાં પ્રસ્તાવમાં બહુ પ્રસંગે વ્યક્ત કરી છે, તે હોય અને ન હોય ત્યારે શું થાય તે પણ જોઈ ગયા છીએ ખાસ કરીને જુઓ પ્રકરણ ૧૬ સુ. ૫ ૧૮૨૩-૮ વિગેરે સદાગમની અસરમાં અને અસરની ગેરહાજરી માટે જુઓ ૫ ૧૮૨૩

૨ સાતરાજ વેદનીયકર્મ સુખનો-તદુપરતીનો અનુભવ કરાવે ત્યારે સાતગુ ભેર હોય છે, હું ખનો અનુભવ કરાવે ત્યારે અસાતગુ ભેર હોય છે આ સાત રાજ તે સુખનો-શારીરિક તદુપરતીનો અનુભવ કરાવનાર છે (જુઓ ૩ ૪ પ્ર ૧૮)

મુખ્ય ભાષાત સાત (સાત) નામના રાજાઓ મારે બહુ પ્રસન્ન થયો હતો તે મારી ઉપર ઘણો સ્નેહ રાખતો હતો, મારી તરફ ઘણો પક્ષ પાત રાખતો હતો અને મારા ઉપર બહુ આસક્ત રહેતો હતો. મારી સાથે વિશુધાલપમા થયેલી મિત્રતા યાદ કરીને એ સાત નામના રાજા મારી સાથે સપ્રભોદપુર નગરે આવ્યો હતો, પરંતુ એ અત્યાર મુખી છૂપો રહીને મને મુખનો સ્નાદ લેવા ચા કરતો હતો. હવે જ્યારે મારા પેલા એ મિત્રોનો બહુ તરીકે મારે સબધ થયો ત્યારે એ સાત રાજા પણ ઉઘાડી રીતે મને ભેટી પડ્યો અને ત્યાર પછી મુખ મળવાની મારી જે યોગ્યતા હતી તેમા અનતગણો વધારો ગુરમહારાજ સમક્ષ જ થઈ ગયો અને ત્યાર પછી સાત રાજાની સહાય અને મૈત્રીથી મને સ્ત્રી અને રત્નસમૂહની પ્રાપ્તિથી ઉત્પન્ન થયેલ મુખમા અનતગણો વધારો થયો.^૧

એ જોવી રીતે પેલા મનાગમ અને સમ્યગ્દર્શનને મારા મિત્ર તરીકે સ્વીકાર્યા તેવી જ રીતે તે જ વખતે મારી પત્ની મદનમજરી અને મિત્ર કુલધરે પણ તે બંનેને મિત્ર તરીકે ગુરુરાજ સમક્ષ સ્વીકાર્યા આવે. મુદર બનાવ બેઠેને એ પવિત્ર મહાત્મા મુનિરાજ વધારે સ્થળ થયા અને ફરીનાર વધારે વધારે વિશુદ્ધ ધર્મેદેતાના દેવા લાગ્યા.

ચિત્તવૃત્તિ અટવીમા નવો બનાવ,

મહામોહની સલામા મોટો ખળભળાટ,

ચારિત્રગજની અવસર સાધવાની નિશાળેશ્ચા,

સપ્રભોદપુરના આદ્યાદમદિર ઉપાનમા ઉપર પ્રમાણે મુદર જ નાવો અનતા હતા તે વખતે વળી એક તદ્દન નવીન ઘટના બની આવી, હકીકત એવી બની કે ચિત્તવૃત્તિ અટવીમા મહામોહ રાજા વિગેરે ઘેરો ઘાલીને પડ્યા હતા તેઓ ઝાઝક પાતળા પડતા ગયા, નરમ થતા ગયા, ફૂજતા ગયા અને ભયથી ઘેરો છોડી દઈને જરા દૂર જઈને બેઠા બેઠેન અગ્રહીતસંવેતા.^૨ તે વખતે ચારિત્રધર્મરાજને પોતાના મનમા કાઠક ચતોષ થયો હોય તેમ જણાયું અને તે સતોષ બહેર કરતા તેઓએ પોતાના મત્રી સૂષોધને કહ્યું—“મત્રીવર! અત્યારે અવસર સારો પ્રાપ્ત થઈ ગયો હોય એમ મને જણાય છે, ઘણી વાતની અનુકૂળતા વધતી જતી હોય એમ દેખાય છે, તેથી અત્યારે તું પુત્રી

૧ શુદ્ધ માર્ગ જનારને સાત વધારે થાય છે માર્ગો સરળ થાય છે પ્રભોદ વધે છે અને આનંદ આનંદ થાય છે જ્ઞાન અને દર્શનના વધારા સાથે પુણ્ય પ્રકૃતિમા વધારો થાય છે તેનું બીજું દિગ્દર્શન મયુ

વિધાને લઇને ત્યા પહોંચી જા અત્યારે વખત બરાબર સાધી રાકાશે એમ લાગે છે અત્યારે તુ સમારીજીવ પાસે વિધાને લઇને જઇશ તો ઘણો લાભ થવો સમ્ભવે છે એવું કારણ એ છે કે અત્યારે ચિત્ત-વૃત્તિ મહાઅટની કાઇક વધારે ઉજ્જ્વળ થઇ હોય એમ જણાય છે, આપણા ઉપર જે ઘેરો ઘાલનામા આવ્યો હતો તે કાઇક ઓછો થયો જણાય છે, આપણા શત્રુઓ જરા છેટા ગયા હોય એમ જણાય છે, આટલા માટે કર્મપરિણામ મહારાજને પૂછીને તે જો રજા આપે તો દીકરી વિધાને સાથે લઇને તુ સમારીજીવ પાસે જાતી જા આપણા જાનસુમોથી મને હમણા જ ખબર મળી છે કે કુમાર ગુણધારણ (સમારીજીવ) અત્યારે કદમુનિ સમક્ષ બેઠેલ છે, તેથી મને એમ લાગે છે કે બરાબર જો તુ અત્યારે દીકરીને સાથે લઇને પહોંચી જઇશ તો તે તારો સ્વીકાર કરશે”

સદ્બોધ મત્રીની યોગ્ય સલાહ.

ગૃહિર્ધર્મને લાર્યા સાથે મોક્ષલાભનો વિચાર.

દ્રવ્ય અને ભાવધર્મ પર ઉપયોગી વિવેચન,

મહા વિચારશીલ સદ્બોધ મત્રીએ રાજાના વિચારો સામળ્યા, એટલે તેણે પોતાના મનમા વિચારણા કરી લીધી, હકીકત પર લક્ષ્ય આપી દીધું અને યોગ્ય નિર્ણય કરી લીધો પછી ચાંદિનરાજને જવાબ આપતા નમ્ર ભાવે કહ્યું -

“ દેવ ! આપશ્રીએ કહ્યું તે બરાબર છે, એમા જરા પણ રાજા “ જેવું નથી, પણ મારા ધ્યાનમા એમ આવે છે કે આ બાબતમા “ હજુ પણ થોડો વખત પચાર કરી દેવો, બરાબર તકની ગહ જોવી “ અને વાત જરા ઢીલમા નાખવી એવું કારણ હું આપશ્રીને જણાવું તે “ પર આપ નિઘા કરો, પછી આપનો હુકમ ત્રણે તેની વ્યવસ્થા કરનામા “ આવશે હકીકત એમ છે કે એ સમારીજીવની પાસે હજુ કેટલાક “ વખત તેના બે મિત્રો રહેનાર છે એક તો પુણ્યેદય નામનો મિત્ર છે “ અને બીજો સાત નામનો રાજા તેના પર બહુ સ્નેહ ગમે છે અને “ હજુ કેટલાક વખત મુધી એ બન્ને સ્નેહીઓ એને (સમારીજીવને) “ ભોગદળ આપશે, એ સમારીજીવને પુણ્ય ઉદય હજુ ઘણો ભોગ- “ વવાનો છે અને સાથે શબ્દાદિ મુખનો લાભ મેળવવાનો છે વળી “ વાત એવી છે કે એ બન્ને મિત્રોને કુમાર ઉપર ઘણો પ્રેમ છે, તેથી “ તેઓ શબ્દાદિ વિષયોના ઘણા મુખો તેને ચખાડના માને છે અને તેમ

“ કરીને તેને તે બન્ને મિત્રો હાલુ આગ્રહથી ઘરમા ગમશે ^૧ આ પ્રમાણે
 “ હકીકત હોવાથી ન્યા મુધી એ બન્ને મિત્રોના કહેવા પ્રમાણે આચરણુ
 “ અને વર્તના કરી સસારીજીવ ઘરમા રહે અને વળી શબ્દ વિગેરે સ્થૂળ
 “ વિષયોને મુખના હેતુશ્ચત સમજે ત્યા મુધી મારે વિધાને સાથે લઈ
 “ તેની પાસે જુ યોગ્ય લાગતુ નથી મારી સલાહ પ્રમાણે તો હાલ
 “ તુરત કુમાર ગૃહિધર્મને તેની ભાર્યા સાથે સસારીજીવ (ગુણધારણુ)
 “ પાસે જાદી મોકલી આપવો યોગ્ય છે અત્યારનો સસારીજીવનો વખત
 “ અને તેની આલુભાલુના સયોગો જોતા જો કુમારશ્રીને મોકલવામા
 “ આવે તો તે ઘણુ યોગ્ય થઈ પડશે અને જે કાર્ય સાધવાની આપ-
 “ શ્રીની ઇચ્છા છે તેને મદદ કરનાર (સાધક) પણ એ જ બાબત
 “ આગળ ઉપર થઈ આવશે વળી તેમની ભાર્યા સદ્ગુણરક્તતા છે
 “ તે તો સસારીજીવને બહુ ઇષ્ટ થઈ પડશે મને તો લાગે છે કે કુ
 “ માર જો હાલ ત્યા જાય તો તેના જવામાત્રથી જ ભાવપૂર્વક તેને પેલો
 “ ગુણધારણુ આદરી લેશે, વધાવી લેશે અને સખધી કરી લેશે

“ એ પ્રમાણે બનવાનુ કારણુ મને એમ જણાય છે કે અગાઉ
 “ પણ જ્યારે જ્યારે પેલો સદાગમ એ સસારીજીવની પાસે હતો ત્યારે
 “ ત્યારે તેણે આપણા કુમારશ્રીને દ્રવ્યથી ઘણીવાર જોયેલ છે, વળી
 “ અગાઉ પણ જ્યારે જ્યારે એ સસારીજીવની પાસે સમ્યગ્દર્શન સે
 “ નાપતિ હતો તે વખતે તે પણ આ આપણા કુમારશ્રીને સાથે લઈ
 “ જતો હતો કારણુ કે એ આપણા સેનાપતિને કુમારશ્રી ગૃહિધર્મ
 “ ઉપર ઘણો વત્સલભાન છે સમ્યગ્દર્શન સસારીજીવ પાસે ગયા પછી
 “ જોથી નવ પદ્યોપમ ^૨ જાય ત્યારે અગાઉ પણ સસારીજીવ ભાવપૂર્વક
 “ ગૃહિધર્મ કુમારને પોતાની સોબતમા રાખવાનુ સ્વીકારતો હતો ^૩ વળી
 “ અગાઉ જ્યારે જ્યારે એ સસારીજીવે સદાગમ અને સેનાપતિ(સમ્ય
 “ ગ્દર્શન)ને ફરીવાર જોયા હતા ત્યારે ત્યારે તેણે આ કુમારશ્રી ગૃહિ
 “ ધર્મને સ્વીકારેલ છે અને તેવી હકીકત અસખ્ય વાર બની ગઈ છે

૧ ભોગાવળી કર્મનેા ઉદય એને સસારમા રાખશે શુભ કર્મ પણ ભો-
 ગવ્યા વગર ચાલતુ નથી એ બાબત પર અત્ર વિવેચન છે એ બેઠી સોનાની
 છે પણ આખરે તે બેગ જ છે

૨ પદ્યોપમના પ્રમાણુ માટે જુઓ ચાર્ય કર્મજીવ અસખ્ય વર્ષ એક
 પદ્યોપમ થાય છે

૩ પદ્યોપમ પૃથક્ત્વ કાળ સમ્યગ્દર્શન રહ્યા પછી ગૃહસ્થધર્મ જરૂર આવે
 એક વાર વિદાત થવા પછી પાછો પડે તો પણ તેટલે ચઢવાના પ્રસંગ બહુધા
 જરૂર પ્રાપ્ત થાય છે

“ વળી હાલમા એ ગુણધારણુ મારી વધારે પાસે આવતો જાય છે તો
 “ આ કુમારશ્રીને તેની પાસે જવાની વિરોધ અનુકૂળતા થશે માટે
 “ મારી સલાહ પ્રમાણે તો કુમારશ્રી ગૃહિધર્મ હાલ તેની પાસે જાય,
 “ તેને પોતાના ગુણોથી વિશેષ રાજ કરે અને જ્યારે એને રજનતા
 “ થઈ જશે ત્યારે મારે અને મારા જેવા ખીન્તએ પણ ત્યા જવાનો
 “ વખત આવી લાગશે ”

“ વળી એક ખીજ હકીકત પણ વિચારવા જેવી છે અને તે એ
 “ છે કે અત્યારે કુમારશ્રી ગૃહિધર્મ ત્યા જશે તો મહામોહ વિગેરે આ-
 “ પણા શત્રુઓને વધારે ત્રાસતુ કારણુ જરૂર થઈ પડશે અને ચિત્ત-
 “ વૃત્તિ અટવી વધારે વિગુરુ થશે આ ગૃહિધર્મ કુમારશ્રી ત્યા હોવાથી
 “ તે બાળુમા રહી સસારીજીવને તેમ કરવા વારવાર પ્રેરણા કર્યા કરશે
 “ અને તેથી સસારીજીવ આપણને જેવાની ઇચ્છાથી આપણી સન્મુખ
 “ થતો જશે વળી એ કારણોને લઈને એના આત્માને વધારે વધારે
 “ શાંતિ અને સુખ થતા જશે, એના મનમા વધારે વધારે સંતોષ થતો
 “ જશે, એના કર્મ પાતળા પડતા જશે અને એને સસાર અકરાવાનો
 “ ભય મટી જશે ગૃહિધર્મના એ ચારે મોટા ગુણો છે ” આ પ્રમાણે

૧ આ આખી હકીકત બદ વિચારવા યોગ્ય છે એકલા જ્ઞાનથી ગૃહિધર્મ દ્રવ્યથી આવે છે, સમ્યગ્દર્શનના સહયોગથી થોડો વખત અવિરતિ ભાવ રહે છે અને પછી દ્રવ્ય આવકપણુ પ્રાપ્ત થાય છે જ્ઞાનદસનના સામાન્ય યોગથી ગૃહિધર્મ અસપ્ત્યવાર આવે છે અને જાય છે જ્યારે આદરપૂર્વક ગૃહિધર્મ સ્વીકારાય, સદ્બોધપર પ્રેમ થાય, એમા આત્મરજન થાય, એમા વિશ્વાસ થાય, ત્યારે પછી ખરે બોધ થાય અને પછી ભાવથી ગૃહિધર્મ સ્વીકારાય છે આ સર્વ વાત અત્યંત અસરકારક રીતે વાર્તાના રૂપમા કહી નાખી છે

૨ આ ચારે ગુણો ખાસ લક્ષ્યમા રાખવા યોગ્ય છે —

(૧) ચેતનની સુખાસિકા આત્મા સ્વગુણમા રમણતા કરે ત્યારે તેને અદ્વિત આનંદ થાય છે, તે મહાસુખ અનુભવે છે—આ આત્માને અગે વાત થઈ

(૨) મનમા સંતોષ મૂર્છા વગરનું અથવા અર્થ મૂર્છાવાળું મન મહા નિરાવમા હોય છે, એની ડોડાટોડી પડતી જતી હોય છે—આ મનને અગે વાત થઈ

(૩) કર્મની પાતળાશ સસારમા રખડાવનાર કર્મો છે, એ દરેક સમયે પ્રાપ્તિ એઠા કરે છે, એમા જ્યારે આવક ધટે ત્યારે હોય તે કર્મો પાતળા પડતા જાય છે અને સસાર ધટવાનું અગે મહાન લાભ પ્રાપ્ત થાય છે

(૪) ભયભીતિનો અભાવ સસાર વૃદ્ધિની ખીક ભારે જખરી છે, સર્વ કુખો સસારને લઈને છે અને સમજીને તેનો ભય બહુ લાગે છે મારો આવી ભાવથી ગૃહિધર્મ આદરનારને પછી સસારની ખીક રહેતી નથી

ગૃહિધર્મના આ ચારે ગુણો બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે

“ હકીકત હોવાથી હાલ ગૃહિધર્મને ત્યાં મોકલી આપો, ત્યાર પછી
 “ અવસર જોઈને આપણે સર્વે તેની પાસે જશું ”

ગૃહિધર્મ આદર

મત્રીનું એવું વચન સાંભળીને રાજાએ વિચાર કર્યો, તેમને મત્રીની સલાહ ધણી યોગ્ય અને વખતસરની લાગી, એ વિચારમાં તેમણે નિર્મળતા જોઈ અને પછી તુરત વ્યવસ્થા કરીને પોતાના તાના પુત્ર ગૃહિધર્મને મોકલી આપ્યો. ગૃહિધર્મના જવાની બાબતમાં પ્રથમ કર્મ પરિણામ રાજાની રજા મેળવવામાં આવી અને તેના હુકમથી ગૃહિધર્મ મારી (સસારજીન-ગુપ્તાધારજીની) પાસે આવવા નીકળ્યો. જે વખતે આદિદેવમંદિરમાં હું કદમુનિ સમક્ષ બેસીને વ્યાખ્યાન સાંભળતો હતો તે જ વખતે તે મારી પાસે આવી પહોંચ્યો અને મુનિરાજે તેને પ્રગટ કર્યાં^૧ ગુપ્તારક્તતા બાર્યા પપુ તેની સાથે હતી, વળી બીજા બાર મનુષ્યો^૨ પપુ તેની સાથે હતા અને એ સર્વેને મેં તે જ વખતે મુનિ મહારાજ સમક્ષ સ્વીકાર્યા, વધાવ્યા, આદર્યા વળી તે જ વખતે કુંડધરે પપુ એ ગૃહિધર્મ કુમારને, તેની પત્ની ગુપ્તારક્તતાને અને તેના બારે મનુષ્યોને સ્વીકાર્યા અને તે વખતે ઘણું આનંદ થયો.

૧ મને શ્રાવકધર્મ સંભળાવ્યો.

૨ હકીકતનો કાવાય એ છે કે તે વખતે ગુપ્તધારપુ કુમારે ગૃહસ્થધર્મ આપ્યો. ગૃહસ્થધર્મમાં બાર મત્ર આદરવાના હોય છે તે બાર મનુષ્યો સમજવા એ બાર મત્રનું સ્વરૂપ બહુ વિવિધરૂપી સમજવા યોગ્ય છે તે માટે જુઓ. બાર મત્રની દીપ, આદ્યવિધિ વિગેરે ગ્રંથો અત્ર મત્ર તેનો ખ્યાલ લાવવા માટે સૂક્ષ્મપદો તેનું સ્વરૂપ આપ્યું છે. કાઠક વિવેચન પ્રસ્તાવ ૪ પ્રકરણ ૩૫ માં પણ યથા ગણુ છે.

૧ સ્થૂળ પ્રાણાતિપાતવિરમણ—સ્થૂળ દિસાનો લાગ આવક સર્વથા દિસાનો લાગ કરી સકતો નથી પણ નિરપરાધી ત્રસ છવને સકંપ પૂર્વક નિરપેક્ષપણે મારવાનો નિષેધ અંગીકાર કરી સકે છે અને જની સકે તેટલો વધારે લાગ કરવાની બાવના રાખે છે.

૨ સ્થૂળ મૃદાવાતવિરમણ—અસલ જોલવાનો લાગ આ પણ સ્થૂળથી બને છે, પાચ મોટા જુઠાં જોડી સાદી, જોડા દરતાવેજ બતાવવા વિગેરે સવનો શ્રાવકને લાગ હોય છે.

૩ સ્થૂળ અદત્તાદાનવિરમણ—કોઈ પણ વસ્તુને ધણીની રજા વગર ઉપાડવી લઈ લેવી તેને ચોરી કહે છે. દાણચોરી, કપવિક્રયમાં જોડો તોલ અત્ય માન વિગેરે સર્વનો સમાવેશ આ મત્રમાં થાય.

૪ સ્વદારાસતોષ—પરતી ગમન વિરમણ—વિધવા વેરયા પરતી કુમારિકા એ સર્વ સાથે વિધવસંબંધ કરવાનો અત્ર નિષેધ થાય છે, તેમજ

ઉપર પ્રમાણે ગૃહિવર્મનો સ્વીકાર કર્યા પછી મેં અગાઉ વિચાર કરી રાખ્યો હતો તે સ્વપ્નમા આવેલ ચાર અને પાંચ સ્વપ્ન વિચાર મનુષ્યો ગળાધી મારો સદેહ જ્ઞમુનિને પૂછ્યો મેં કેવળી ગમ્ય ગુરુમહારાજને સ્વપ્નસળાધી સર્વે હરીકૃત જણાવી, કનકોદરને અને કુવધગને સ્નાત્ર આપ્યા તેમા દેર

સ્વસ્ત્રી સળાધી પણ નિયમ કરી રહે છે ઉચ્ચ વર્તન રાખવાની અત્ર ખાસ સૂચના અને નિર્ણય છે

૫ પરિવ્રજ્યપ્રમાણ્ય—ધન, ધાન્ય, સ્થાવર મિલકત, ફરનીયર, કામ વાસણુ વિગેરેનું પરિમાણ્ય કરવું, ઉદ ખાવવી વધારે મેળવવા ઇચ્છા ન કરવી, પ્રયાસ ન કરવો મળી ભય તો યોગ્ય ધર્મેક્ષેત્રમા દેશકાળ જેઠ વાપરવા એ પથમ મત છે આ પાંચ અણુમત કહેવાય છે

૬ દિગ્પરિમાણ્ય—ચારે દિશાએ ઉપર અને નીચે ફેરવી ઉદ સુધી જવું, સુસાફરી કરવી તેનો નિર્ણય કરવો એ છત્રુ નત છે

૭ લોભોપલોભપરિમાણ્ય—ખાવા પીવા વાપરવાની વસ્તુઓમા જીવ વ્યાપ્ત, અતિ જીવવ્યાપ્ત, અનત જીવવ્યાપ્ત વસ્તુઓનો વિવેક કરવો, અનત જીવાકુળ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો, વારી દ્વિદળ વિગેરેનો ત્યાગ કરવો, રાત્રીભોજન ન કરવું ઉપરાત મહા આરક્ષના કમોદાનના વ્યા પારો ન કરવા, ટુંડ વ્યાપાર ન કરવા, જીવ વ્યાપાર ન કરવા એ સર્વ બાબતોનો અત્ર સમાવેશ થાય છે

૮ અનર્વ્યહરવિરમણ્ય—નકામા પાપો ન કરવા નાટક સીનેમા જેવા નહિ, ખેડી સલાહ આપવી નહિ, લોકોને અદર અદર બખડાવી મારવા નહિ, આજસ કરવું નહિ, રાજકથા દેશકથા કુચળી કરવી નહિ વિગેરે આ વિનાકાલ્પના પાપો છે ઉદ્ધા મણ્ડને ગ્રધુનત કહેવામા આવે

૯ સામાયિકમત—જે ઘડિ સુધી તાત વિતે જ્ઞાન ધ્યાનમા મન રી સસારને ભૂલી નવો, પરમાત્મ વરુ વિચા છા કરવી તાતિનો અનુભવ કરવો, સાધુધર્મની વાનખી ચાખવી

૧૦ દેરાય ધાનિકમત—અચુક દિવસને નાટ દિપરિણામ કરેલ હોય તેના પત્ર સકાય કરવો અને દસ સામાયિક કરવા

૧૧ પૌષ્ઠમત—અર્ધો કે આખો દિવસ સાનાયિક (જુઓ ઉપર ન ૬) કરવું, આમત્તાસાત્કાર કરવો, અનુભવની ભયતિ કરવી, સાધુધર્મની ભાવના ભાવવી અને વિરોધ સ્વાદ લેવો, સસારપ્રપચનો ટૂંક વખત માટે ત્યાગ કરવો, યથાશક્તિ તપ કરવો, આહાર પૌષ્ઠ શરીર સત્કાર ત્યાગ પૌષ્ઠ, અવ્યાપાર પૌષ્ઠ, બ્રહ્મચર્ય પૌષ્ઠ એ ચાર પ્રકારે પૌષ્ઠ થાય છે એ ચારે પ્રકારો અગ્રીકાર કરી વર્મવ્યાનમા મચાત રહેત

૧૨ અતિચિરવિજ્ઞાનનત—ભોજનકાળે પોતાને ઘેર આવેલ નંદાતમા સાધુઓનો ભોજન, વસ્ત્ર પાત્રાવિટે સત્કાર કરવો, શ્રાવકોને ભોજનાદિ સદાય કરવી, માદરાતિમ્ય કરવા ઉદ્ધા ચાર નતને તિદ્ધામત કહે છે

પણો હોતો તે જણાવ્યો અને તેની અતર્કિત રહેલ ભાવાર્થ જાણનાની મારી વિજ્ઞાસા શુરમહારાજ સમક્ષ રજુ કરી કદમુનિએ મારી સર્વ હકીકત સાબળી મને કહ્યું “ભાઈ શુણ્ધારણુ ! તારા સ્વપ્નનો ભાવાર્થ અતીન્દ્રિય જ્ઞાની શુર વગર ખીલે કોઈ કહી શકે એમ નથી મારા શુરમહારાજ નિર્ભળમૂરિ નામના પોતાના દેવજ્ઞાન રૂપ પ્રકાશથી સૂર્ય સમાન છે, પણ અભારે તેઓત્રી દૂર દેશમાં વિહાર કરે છે જ્યારે તેઓશ્રીના પાદવદન ઝરવા હુ જઈશ ત્યારે તારો સદેહ તેમને પૂછીશ મારી ખાત્રી છે કે બન્ને સ્વપ્નને જગે તારા મનમાં જે સદેહ થયો છે તેનો તેઓશ્રી બરાબર ખુલાસો કરી આપશે, તેઓ મહા જ્ઞાની હોવાથી સ્વપ્નનો અદરનો આરાધ્ય બરાબર સમજાવશે”

મેં જવાબમાં કહ્યું “ભગવન્ ! જો આપના શુરમહારાજશ્રી નિર્ભવાચાર્ય જાતે જ અહીં ઢોઢ પણ રીતે પધારે તો કેવું સાદું થાય”

કદમુનિએ મને જવાબ આપતા કહ્યું “હુ તારા વચનથી શુરમહારાજ પાસે જઈશ અને તેઓશ્રીને અહીં પધારવા પ્રેરણા અને ખાસ વિશ્વસિ કરીશ અને મારી ખાત્રી છે કે તેઓત્રી જાતે અહીં પધારીને તારા મનોરથો પૂરા કરશે અથવા તો મને એમ પણ લાગે છે કે તેઓશ્રીને

આત્મા દેવજ્ઞાનના પ્રકાશથી સર્વ ભાવનો જાણુકાર હોવાથી તારા મનના ભાવ જાણીને મારી વિશ્વસિ વગર જ જાતે અહીં આત્યા આવશે તેઓશ્રી પધારે દરમ્યાન તારે હાલ તુરત સદાનમ ઉપર સમ્યગ્દર્શન ઉપર અને તે બન્ને સાથે આ ધૃષ્ટિધર્મકુમાર ઉપર બહુ આદર રાખવો”

શુર મહારાજના એ દેહા મુંદર વચ્ચેના મેં અત્યંત આદરથી વધાવી લીધા અને મુખેથી કહ્યું ‘ભગવન્ ! બહુ કૃપા થઈ’ મારી સ્ત્રીએ પણ ભગવાનના વચનને સ્વીકાર્યું શુરમહારાજને વારંવાર વદન કરીને હુ અને મારી સ્ત્રી ત્યાર પછી ઉદ્યાનમાંથી અમારા રાજભુવને ગયા

મહાત્મા કદમુનિ પાપુ બીજા અનેક મુનિવરો સાથે પોતાના પુત્ર શ્રીનિર્મળાચાર્યને વદન કરવા સાડ ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા

શુણ્ધારણુ રાજ્ય.

મેં જાતે તસકેતા ! ત્યાર બાદ ડેટલોડ વખત ગયા પછી ધર્મતુ આસેનન કરી સમાવિમરણે મારા પિતા મહુચરપુ પરલોક સીધાન્યા ત્યાર પછી મારા ભાયાતો મરી અને સેનાપતિએ સાથે મળી અત્યંત હોંસથી અને મહા આનંદથી મારો રાજ્યાભિષેક કર્યો, તે વખતને ચોખ્ય સર્વ ધામધૂમો કરવામાં આવી અને સર્વ ઘણા રાજ્ય થયા

એવી રીતે મને રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું, આપુ રાજ્યમહાળ માફ પ્રેમી થયું, મારા શત્રુઓ સર્વ મારા દાસ થઈ ગયા અને વિદ્યાધરો મારે વગ થયા. વાત એટલે સુધી થઈ કે દેવતાઓ પણ મારું નમાવીને મારી આરાધના વર્તવા લાગ્યા અને મારો ખુલ્લો અને મારી આરાધના તેમજ મારી સપત્તિઓ સર્વ પ્રકારે વધતી ચાલી એક પણ વખત મારે ધનુષ્યને વાળતું ન પડ્યું, એક પણ વખત આખોને એકથી લાવ કરવી ન પડી, છતાં પણ મારું રાજ્ય નિષ્કટક થઈ ગયું આવી રીતે અત્યંત સુખસમૃદ્ધિના ઝરણુ પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ મારું મન એમાં જગ પણ આગળ થયું નહિ, એમાં જરા પણ આસક્તિ થયું નહિ, એમાં જરા પણ રાગ્યુ માગ્યુ નહિ, હું તો સદાગમમાં અહોનિદ્રા ઉઘોળ કરના લાગ્યો, અમ્યગૃહસ્થ તરફ નિરતર તૈયાર રહેવા લાગ્યો, પુણ્યોદયને સાથે રાખીને ગૃહિધર્મભિન્નનો આદર વખતોવખત કરવા લાગ્યો અને માત્ર રાજા મને વારનાર આદ્રાદ કરતા ગયા એવી રીતે પત્ની મદનમજરી અને મિત્ર કુવધર સાથે ઉપરના ઉદ્યમ અને તત્પરતા દાખવતા દેવો જેમ સ્વર્ગમાં સુખ ભોગવે તેમ મેં અનેક સુખો અનુભવ્યા આનંદસાગરમાં આનંદમાં રૂળી મારતા મારો ઘણો કાળ પસાર થઈ ગયો

પ્રકરણ ૫ મું.

નિર્મળાચાર્ય-સ્વપ્નવિચાર.

ક દિવસ કલ્યાણ^૧ નામનો મારો સેવક મારી પાસે આવ્યો, મને નમ્યો અને પછી વિનયપૂર્વક બોલ્યો 'દેવ' નમ્યો દેવ અને દાનવોથી પૂજિત આવિસ્ય મહિમાનાળા મહાભાગ્ય નિર્મળ નામના આચાર્યમહારાજ આદ્રાદ-મદિર ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે અને તે બાળતના સમાચાર આપકીને રહેવા હું અને હાજર થયો છું

સૂરિ આગમન સમાચારથી આનંદ.

સમાચાર આપનારને મોટું ધનમ,

સૂરિ દર્શને રાખત, વિધિપૂર્વક વદન.

દાસનું આ વચન સાંભળી મને વાર્તા ની રીતે તોટલો આનંદ થયો, એના કલોલથી હું બાપે મારા ગરીબ સમાજો ન હોઈ, મારા રાજમદિરમા સમાજો ન હોઈ, મારા નગરમા સમાજો ન હોઈ, અરે આખા નાપુ જગતમા સમાજો રાકતો ન હોઈ તેમ હવેથી વધારા લાગ્યો મારા મનમા આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો આવા મુદર સમાચાર આપનાર એ મારા મેનકને એક લાખ રોના મહોર અને મારા રાશીર પરના સર્વ આભૂષણો ધનમમા આપી દીધા અને તેને રાજ કરી વિદાય કર્યા

પછી અત્યંત આદરપૂર્વક મારા મિત્ર કુનરને અને ભાર્યા મદનમજરીને સાથે લઈને સૂરિમહારાજને વન કરવા સાથે હું નગર બહાર તુરત નીકળ્યો

મુદર રોનાથી ઝગઝગાયમાન થઈ રહેલા દેવતાઓએ બનાવેલા એક અતિ મુદર કમળ ઉપર બેઠેલા એ સૂરિમહારાજને મેં જોયા વળી તે મહાત્મા મહાભાગ્યવાન સૂરિમહારાજની આંખાંખાં અનેક મુનિઓ, અનેક દેવો, અનેક દાનવો અને અનેક વિદ્યાધરો મર્યાદા પૂર્વક બેઠા છે, સર્વના મસ્તક નમી રહ્યા છે અને તે સર્વને કેવળી બાવત મુદર ધર્મદેશના આપી રહ્યા છે-એ પ્રમાણે મેં દ્રિહું

સૂરિમહારાજના દૂરથી દરન થતા અત્યંત આનંદથી મને આજે શરીરે રોમાચ વિકસ્વર થઈ આ યા, મારી સાથે બીજા નાના પટારાત રાજાઓ હતા તેમણે અને મેં અત્યંત ભક્તિપૂર્વક રાજ્યના પાત્ર ચિહ્નો છોડી દીધા એટલે કે અમે ધન, તરવાર, મુગટપરત મોટિયુ, વાહન અને આમરને મૂકી દીધા, ઉત્તરાસન ધારણ કર્યું અને સૂરિમહારાજના

૧ પાત્ર રાજ્યચિહ્ન શ્રીદેવવદન ભાષ્યમા દેવવદન પ્રસન્ને પાત્ર ચિહ્નો વર્ણવાની વાત કરી છે લા વાહનને સ્થાને ઉપાનહ કહેલ છે (લુપ્તો દેવવદન ભાષ્ય ગાથા ૨૧ મી) દેવ કે ગુરુ પાસે ભય ત્યારે રાજાનો આચાર છે કે એણે રાજ્ય ચિહ્નો તથા દેવા જેઠા પાત્ર અભિજન ભજવવાના પ્રસન્ને આ વાત કરી છે અને વિવેકસરની તે વાત લાગે છે એમા મુગટ સળધી જરા ખુલાસો કરવા યોગ્ય છે મુગટ ઉતારી રાજા ઉઘાડે માથે જતા હોય એમ લાગતું નથી, પણ મુગટની ઉપર મોટિયુ હોય છે તે ઉતારી નાખે છે ખરું રાજ્યચિહ્ન એ મોટિયુ છે

૨ ઉત્તરાસન એકપદ વસ્ત્ર લઈ આખા વસ્ત્રને ખાસ ખાસ પર વીંટાળતું

[આગળ

‘અવગ્રહમા હુ દાખલ થયો મારી સાથે આવેલા સર્વ પશુ અવગ્રહમા આગ્યા પછી મેં વિધિપૂર્વક સૂરિમહારાજને દ્વાદશાવર્ત વદન કર્યું અને યોગ્ય ક્રમ પ્રમાણે બીજા મુનિઓને મેં વદના કરી કેવળી મહારાજ અને સાધુઓ પાસેથી ‘ધર્મલાભ નો આશિર્વાદ મેળવીને વળી ફરીવાર

જમણા હાથ ઉઘાડો રાખવો તેને ઉત્તરાસન કરણ કહેવાય છે પાંચ અભિગમમા એ સાધુ અભિગમ છે

આ પ્રસંગે પાંચ અભિગમના નામ જણાવી દેવા પ્રાસંગિક છે તે નીચે પ્રમાણે છે —

૧ મહિરે જતા સચિત દ્રવ્ય હોય તેનો ત્યાગ કરવો

૨ મહિરે જતા પૈસા વગેરે અચિત દ્રવ્ય હોય તે પાસે રાખવાની અનુતા

૩ મહિરે જતા ચિત્તની એકાગ્રતા કરવી, બીજા વ્યાપારમા પડી જવું નહિ

૪ એક સાદી ઉત્તરાસન કરણ

૫ છત્રચરને દૂરથી જોતા બે હાથ બેગ મસ્તકે લગાડવા-અજ્ઞાતિબદ્ધ પ્રણામ કરવા

૧ અવગ્રહ હદ બે પ્રકારનો હોય છે સાદા ત્રણ હાથ અને તેર હાથ સ્વ પક્ષ અને પરપક્ષને આ આ વિભાગ છે સાધુ સાધુમા અને સાધુ ગ્રાવકોને એક પક્ષ છે, સાધ્વી સા વીમા અને સાધ્વી ગ્રાવિકોને બીજો પક્ષ છે અહર અહર એ સ્વપક્ષ છે અને એક બીજાની અપેક્ષાએ પરપક્ષ છે સ્વપક્ષનો અવગ્રહ સાદા ત્રણ હાથનો છે, પરપક્ષનો અવગ્રહ તેર હાથનો છે સાધુ પાસે ગ્રાવક ભય તો તેણે સાદા ત્રણ હાથ દૂર રહી વદન કરણ, રત્ન મળે તો અહર જવું, ગ્રાવિકા સાધુ પાસે ભય તો તેર હાથ દૂર રહેવું આવી રીતે ગ્રાવક સાધ્વી પાસે ભય તો તેને પક્ષ તેર હાથનો અવગ્રહ છે (જુઓ શ્રેષ્ઠન ભાષ્ય ગાથા ૩૧)

૨ દ્વાદશાવર્ત વદન દ્વાદશાવર્ત વદન સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ વદન ગણાય છે એ વદન આચાર્યે ઉપાધ્યાય વિગેરે પદપ્રતિષ્ઠિતને હોય છે એ વદન કરતા પચ્ચીસ આવશ્યક ભજવવાના છે, યરીસ્વ્યાપારને બહુ ચોક્કસ રીતે નિયમિત કરવાનો છે, ત્રણ ગુપ્તિઓ ભજવવાની છે બે વાર અહર પ્રવેશ કરવાનો છે અને એક વાર બહાર નીકળવાનું છે, શ્રેમહારાજને અમુક છ સવાનો પૂજવાના છે અને તેના શ્રેમહારાજ પાસેથી ઉત્તર મેળવવાના છે એકદર જોઈએ તો મોટી વિધિથી શ્રે વદન કરવાનું છે એનો આખો વિસ્તાર શ્રીશ્રેષ્ઠન ભાષ્યમા કરેલો છે, તે બહુ વિચાર કરીને સમજવા યોગ્ય છે એની વ્યવસ્થામા વપરાયેલ દીપદિનો ખરો ખ્યાલ આવે તેવી તે બાબત

૩ યોગ્યક્રમ સાસમર્યાદા વિચારવા યોગ્ય છે પદસ્ય સિવાય દીક્ષાપર્યાય પ્રમાણે વદન કરવાનું હોય છે, વધારે સમય દીક્ષામા જાણેલ હોય તેને પ્રથમ વદન કરવાનું હોય છે નાના મોટા સર્વ સાધુને સાધ્વીએ નમવાનો ક્રમ છે આ જના દીક્ષિત સાધુને વર્ષો પહેલા દીક્ષા લેનાર સાધ્વીએ નમવું જ જોઈએ એવી આજ્ઞા છે હાથ વગર ક્રમ ભજવવામા ગુણધાત્વે વિરેક વાપર્યો છે

સૂરીશ્વરમહારાજને નમીને આખા પરિવાર સાથે શુદ્ધ નિર્જીવ જમીન તપાસીને હુ બેઠો, મારા મનમાં તે વખતે ઘણો આનંદ થયો અને મારો અતરાત્રા પ્રસન્ન થયો શુદ્ધમહારાજ શ્રીનિર્મળાચાર્યે ભવ્ય જીવોના કર્મરૂપ વિષને ઉતારનાર અમૃતના ઝરપા સમાન દેરાના આપનાનો આરભ કર્યો

નિર્મળાચાર્યકૃત દેશના.

ચક્રભ્રમણમાં અતે દુ ખ.

સાધુતામાં જ ખરૂં સુખ.

“ભય પ્રાણીઓ! આ સસારચક્ર જે નિરતર ભ્રમણ કર્યા જ
 ■ જરૂર છે અને જે અનેક પ્રકારના ભયકર દુ ખોથી ભરપૂર છે, તેમાં
 “ધર્મ સિનાય ખીજ કોઈ વસ્તુ શરણુચોગ્ય નથી, આધારભૂત નથી,
 “વિશ્વામસ્થાન આપે તેવી નથી એ સસારચક્રમાં જન્મ થાય છે
 “તે મરણ માટે થાય છે, એમાં શરીર પ્રાપ્ત થાય છે તે રોગોનું કા
 “રૂપ હોય છે, એમાં જીવાની આવે છે તે વૃદ્ધાવસ્થાની ઘરપુશ્વત
 “હોય છે અને એમાં જે કાંઈ મેળાપ-સમાગમ થાય છે તે આખરે
 ■ વિયોગને માટે જ હોય છે-વિયોગમાં જ પરિસમાપ્તિ પામે છે,
 “એમાં અનેક પ્રકારની સપત્તિઓ (સ્થૂળ) મળે છે તે સન વિષ
 “ત્તિઓની-દુ ખોની નિમિત્તભૂત છે સસારમાં આવી રીતે જે શરીર,
 “યુવાવસ્થા, મેળાપ અને સપત્તિઓની મોટી કિંમત અકાય છે તે સર્વ
 “દુ ખને માટે થાય છે તેથી એમ જણાય છે કે પ્રાણીઓના સમઘમાં
 “આવતી સાસારિક એક પણ વસ્તુ એવી નથી કે જે એના દુ ખને
 “માટે થતી ન હોય, એ સસારચક્રમાં જે જે સ્થૂળ વસ્તુઓ છે તે
 “તે સન પ્રાણીઓને દુ ખનું જ ઘરણું છે આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી
 “સસારના પદાર્થોમાં સુખ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો એ માત્ર ઝાઝ
 “વામાંથી જળ મેળવવાની આશા જેવું છે ત્યારે સુખ ક્યા છે અને
 “સુખી કોણ છે? સસારનો પાર પામી જે મહાત્માઓ અમૂર્ત દશામાં
 “આવી ગયેલા છે, જેઓ સર્વ ભાવને બંધી રહ્યા છે, જેઓ ત્રણ
 “લોક (ઉર્ધ્વ, અધો અને તિર્થન્ લોક)થી ઉપર ચાલ્યા ગયા છે, જે
 “ઓએ સર્વ સગનો ત્યાગ કર્યો છે, તેઓ જ માત્ર સુખનો અનુભવ
 “કરી રહ્યા છે, એ મહાત્માઓને રાગદ્વેષ અજ્ઞાન મૂર્છા વિગેરે બધે

૧ મરણાય મવેચ્છન્ન, નાવો રોગનિવ ધનમ્ । તારુણ્ય જરસો દેનુ વિયોગાય સમાગમ ॥

૨ અહીં બે રો એ સોહાયદિવાળા મૂળ ગ્રંથનું પૃ ૧૧૨૬ શરૂ થાય છે

૩ અમૂર્ત આ સવ સિદ્ધ જીવોનું વર્ણન છે કર્મકાંક્ષા કરી પરમાત્મ દશાને

પ્રાપ્ત કરનાર મહાત્માઓનું વર્ણન છે અમૂર્ત એટલે અરૂપી મૂર્તિ-આધાર વગરના

“હાઓ નાશ પામી ગયેલા હોય છે, એમને સર્વ પ્રકારની બાધા પીડા
 “નાશ પામી ગયેલ હોય છે અને એમના સર્વ સત્તાવાં સિદ્ધ થઈ
 “ગયેલા હોય છે આવા મહાત્માઓને કેવું સુખ હોય છે એવું શું વર્ણન
 “કરી શકાય? એના પર કેટલું વિવેચન થાય?”

“આ પ્રમાણે સસાર ચક્ર-સસાર લોક અને સિદ્ધ લોકની હકી
 “કત છે હવે જરા વધારે વિચાર કરો તો તમને જણાશે કે જે
 “પ્રાણીનો આ સસારમા જન્મ જ ન થાય તો પછી જરા અને મરણ
 “પણ વગર કહે જ અટકી જાય, જરૂર કે જન્મનાર પ્રાણી જ વૃદ્ધ
 “થાય છે કે મરે છે પણ જન્મરૂપ કારણનો જ નાશ થઈ જાય તો
 “પછી કુખડાચી પરનરાપણુ અને નામ ઉત્પન્ન કરનાર જરા અને
 “મરણનો પણ અભાવ થઈ જાય, અને જરા તથા મરણનો અભાવ
 “થઈ જાય એટલે પછી સર્વ કુખોનો પણ અભાવ જ થઈ જાય
 “ન્યાયે સર્વ કુખોનો અભાવ થઈ જાય ત્યારે શાશ્વત પરમાનન્દ-નિર
 “તરતુ આતંગ વગરતુ સુખ પ્રાપ્ત થાય એટલા માટે સિદ્ધ જીવોને
 “કોઈ પણ પ્રકારની બાધા પીડા અટકાયત વગરતુ આહુ સુખ હમે-
 “શને માટે રક્ષા કરે છે

“આ તો સસારથી પાર ગયેલાની વાત થઈ સસારમા જોઈએ
 “તો જે પુરુષોએ બાહ્ય અને અદરની ધન મિલકતનો ત્યાગ ન્યોં છે,
 “જેઓને આ સસારરૂપ બદિખાનામા કોઈ પણ પ્રકારની કે ડોહની
 “સ્પૃહા રહી નથી, જેઓ સર્વ પ્રકારનો સતોષ રાખી-ધારીને બેસી
 “ગયા છે અને પોતાના ધ્યાનયોગમા મસ્ત રહે છે, જેઓ અહોનિશ
 “સમતારૂપ અમૃતરસતુ પાન કર્યા કરે છે, જેઓને કોઈ પણ વસ્તુ કે
 “પ્રાણીનો સગ ઇદ નથી, જેઓનો અહભાવ તદ્દન નાશ પામી ગયો
 “છે, જેઓનું અત કરણુ તદ્દન નિર્મળ થઈ ગયું છે, તેવા આધુપુરુષો
 “જે કે સારીર ધારણુ કરે છે તો પણ સુખી હોય છે-તેઓ જ માત્ર
 “સસારમા સુખી છે, તે સિવાય બીજા કોઈ સુખી દેખાતા નથી
 “એક ખરેખરી ખૂબિની વાત તો એ છે કે આ સસારમા મર્ત પ્રા
 “ણીઓ સુખ મેળવનાની વાદા કરે છે, હોંઘ રાખ્યા કરે છે પરંતુ
 “નિ સ્પૃહતાની ભૂમિરૂપ એક સાધુપણુ સિવાય બીજા કોઈ પણ જગ્યાએ
 “તે સુખ છે નહિ, એટલે પછી ન્યા સુખ છે જ નહિ ત્યા તેને સોધવા
 “પ્રયત્ન કરવો એમા કાંઈ લાભ મળે એ ફાકટની આચાર છે

“તેટલા માટે હે સત્ત્વનાનુ પ્રાણીઓ! તમે વિચાર કરો, તપાસ
 “કરો, નિર્ણય કરો, તમને જણાશે કે આ સસારમા સુખ હોય તો

“ સાધુપણામા જ છે અને એ વાતની તમને પ્રતીતિ થતી હોય તો
 “ આ અસાર સસાર છોડી દઇ સાધુતા આદરો-સાધુતા પ્રાપ્ત કરો-
 “ સાધુતા સ્વીકારો ”

ભદ્રે ! અમૃતીતસકેતા ! મેં નિર્મળકેવળીની દેશના સમળી મારા
 કર્મો તે વખતે કાઇક પાતળા પરતા જતા હતા
 લ કુ કર્મો નો તેથી ભગવાનની વાત મારા મનમા રૂચિકર થઇ, મારી
 આત્મનિર્ણય ઉપર તે વાતે ઘટ્ટી અસર કરી અને એ વાત સા
 ભળીને મારા મનમા ઘણુ મુખ થયુ મેં તે જ વખતે
 મારા મનમા નિશ્ચય કર્યો કે ભગવાને જે સુખનુ કારણુ હુ છે તે હુ
 બરાબર અગીકાર કરે, આદરે, સ્વીકારે-આવા વિચારને પરિપુર્ણે માફ
 મન તે વખતે દીક્ષા લેવાની સન્મુખ ગયુ

સસય નિવેદન.

આ પ્રમાણે વચનામૃતનુ સિચન કરતી ભગવાન નિર્મળાચાર્યની
 પ્રમોદ કરાનનારી વાણી પૂણુ થવા આવી તે વખતે મહાત્મા કદમુનિએ
 બે હાથ બેઝ્યા અને તેને લલાટે લગાડી કેવળી ભગવાનને પ્રાર્થના
 કરતા પોતાના ચિત્તની વાત કરી તે વખતે નીચેના નોંધવા લાયક પ્ર
 સંગ બની આવ્યો

કદમુનિ—“ ભગવન્ ! આ સસારમા ક્યા પ્રાણીને વખત પસાર
 કરવો-ઢીલ કરવી હુ શક્ય છે ? ”

નિર્મળાચાર્ય—“ જે પ્રાણીના મનમા ઘઇ સદેહ થઇ આવ્યો હોય
 અને ગુરુમહારાજ પાસે તે સદેહ સબધી પૃચ્છા કરી વસ્તુતત્ત્વ જાણ
 વાની જેને અભિલાષા હોય તેને કાળવિનય કરવો ફાકટ છે

કદમુનિ—“ ભગવન્ ! જે એ પ્રમાણે હોય તો સાહેબ ! ગુરુ
 વારપુ રાજના મનમા જે સદેહ છે તેનુ નિવારણુ કરવાને-તેનો ખુ
 લાસો કરવાને આપ સર્વ રીતે ચોગ્ય છે, તો આપ તેમ કરના કૃપા
 કરો ”

નિર્મળાચાર્ય—“ બહુ સાફ ! એમના સદેહનો ખુલાસો કરીએ

ગુજધારણ (હુ પોતે)—“ ભગવન્ ! મારી ઉપર મોટી કૃપા
 કરી ” (કદમુનિ તરફ બેઠને) “ સાહેબ ! આવી રીતે યો ય વિરૂપિ
 પૂર્વક આપશ્રીએ મારો સદેહ ગુરુમહારાજશ્રીને પૂછીને આપે પપુ
 મારા ઉપર મોટી કૃપા કરી છે ! ”

કંદમુનિ—“રાજન્ ! દેવળી ભગવાનની કૃપાને તમે સર્વ પ્રકારે યોગ્ય છે, હવે એ મહાત્મા કેનળરાની મહારાજ તમને જે હકીકત કહે તે બરાબર લક્ષ્ય રાખીને સાબળો.”

તે વખત વધારે વિનયનત્ર થઈ મસ્તક નમાવીને હું સ્થિરતા પૂર્વક કેવળી મહારાજ બોલે તે લક્ષ્યપૂર્વક સાબળવા લાગ્યો નિર્મળા-ચાર્યે કહેવાની રાશ્ત્રાત કરી

નિર્મળાચાર્ય—“રાજન્ ! તારો સદેહ આ પ્રમાણે છે કનકોદર વિદ્યાધરપતિએ સ્વપ્રમા ચાર મનુષ્યો લેયા તે ચાર કોણુ? અને તારા મિત્ર કુલધરે સ્વપ્રમા પાત્ર મનુષ્યો લેયા તે પાત્ર કોણુ? તેઓ પાત્રે તારા સર્વ કાયાં કરનાર કેવી રીતે છે? વળી એકે ચાર રૂપ કેમ લેયા અને બીજાએ પાત્ર રૂપ કેમ લેયા? તેમજ તે સર્વ દેવોના રૂપો હતા? કે એ બન્ને બાબત તદ્દન અર્થ વગરની માત્ર સ્વપ્રરૂપ જ હતી? તારા મનમા આવા પ્રકારના સદેહ છે? કેમ બરાબર છે?”

ગુણધારણ—“હા સાહેબ ! ખરેખર આપત્રીએ જેમ જરમાબ્ધ તેના પ્રકારના જ મારા મનમા મદેહો છે !”

નિર્મળાચાર્ય—“રાજ ! એ તો ઘણી મોટી કથા છે—બહુ લાખી વાર્તા છે, તેથી એ બધી કેમ કહી શકાય અને કેવી રીતે સાબળી શકાય !”

ગુણધારણ—“ભગવન્ ! એમ હોય તો પણ મારા હિપર મહેર-બાની કરીને એ આખી કથા મને બરાબર સમજાવો અને મારો સદેહ દૂર કરો.”

ભગવાન નિર્મળાચાર્યે તે વખતે અસંખ્યવહાર નગરથી માડીને મારો આખો વૃત્તાત બહુ સક્ષેપમા પપ્પ મુદ્દાસરની દરેક વખતની રચનાના નિર્દેશપૂર્વક કહી સમજાવ્યો.

ચાર મનુષ્યો અને પાત્ર મનુષ્યો,

કર્મપરિણામની પરમ અનુકૂળતા,

રાજાદેવો પુણ્યોદયસહચરત્વ દર્શન,

વૃત્તાત પૂર્ણ કર્યા પછી નિર્મળાચાર્યે સર્વ વાતનું રહસ્ય સમજાવ્યું તે બહુ ઉપયોગી છે, ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે, બહુ વિચાર કરવા

૧ આ આખો વૃત્તાત બીજા પ્રસ્તાવથી શરૂ થાય છે કથાની રાશ્ત્રાત પ્રસ્તાવ બીજાના પ્રકરણ ૬ ફાળી આખરથી થાય છે

લાયક છે તેમણે મને જણાવ્યું કે “રાજા” એની રીતે તારી ચિત્ત
 વૃત્તિમાં અનેક નગર અને ગામોથી ભરપૂર એક મોટું અતરંગ રાજ્ય
 છે એ અતરંગ રાજ્યને અંગે અત્યાર મુઘીમાં બહુ મોટી ખટપટ
 થયેલી છે એ રાજ્યમાં તારૂં હિત કરવાના સ્વભાવવાળા ચારિત્રધર્મ
 વિગેરે રાજ્યો છે તેઓને મારી હડાવી અને તને પોતાને પણ રાજ્ય
 માંથી બહાર ધકેલી કાઢી એના ઉપર મહાનોહ વિગેરે રાજ્યો
 ઘણીધોરી થઈ બેઠા હતા અને જાણે એ અતરંગ રાજ્ય તેઓનું પો
 તાનું જ હોય એમ વર્તતા હતા વળી કમનસીબે હકીકત એમ બની
 કે પેલો કર્મપરિણામ મહારાજ પણ અત્યાર મુઘી તારી નિરૂદ્ધ રહીને
 તારાથી પ્રતિકૂળપણે કામ કરતો રહ્યો અને એ મહામોહરાજના
 ભરકરને પોતણે આપતો રહ્યો હમણા હમણા થોડા વખતથી એ કર્મ
 પરિણામ મહારાજ તને અનુકૂળપણે વર્તતો જણાય છે વળી એ
 કર્મપરિણામ મહારાજને તને અનુકૂળ થવા માલ્યા પછી પોતાની
 સ્ત્રી કાળપરિપુતિ મહાદેવીને તારી સન્મુખ કરી છે, તારી પોતાની
 સ્ત્રી સવિતવ્યતાને બહુ રાજી કરી છે, પોતાના ખામ મદદનીશ અને
 હજુરીઆ સ્વભાવને તારી પામે બોલાવ્યો છે, પોતાના સહચર પુ-
 જ્યોદયને ઉત્સાહ આપ્યો છે અને વળી એ ઉપરાંત એ મહારાજને
 પેલા મહામોહ વિગેરેનો તિરસ્કાર કરીને તેને કાઢી દૂર કાઢ્યા છે,
 ચારિત્રધર્મ વિગેરે રાજ્યોને આધાસન આપ્યું છે અને અત્યાર પહેલા
 ઘણા મુખને માર્ગ તને બતાવ્યો છે કર્મપરિણામરાજની આ પ્રમાણે
 અનુકૂળતા થવા પછી તને સદાગમ સાથે એક થયો, સમ્યગ્દર્શન
 નામનો મેનાપતિ તને વહાલો થયો અને એ સદાગમ અને સમ્યગ્-
 દર્શન સાથેના તારા એકને પરિણામે મહારાજ કર્મપરિણામ તારી તરફ
 વધારે અનુકૂળ થતા નથા ત્યાર પછી જ્યારે તું વિશુધાવય (દિવનોક)માં
 ગયો ત્યારે તે મહારાજ પોતાના આખા પરિવાર સાથે તને વધારે
 અનુકૂળ થયો અને તેણે તને લા ઘણું મુખ નિયમસર લાખા વખત
 મુઘી આપ્યું ત્યાર પછી તું મધુવારપુ રાજને ઘરે આવ્યો ત્યારે વળી
 તને વધારે મુખ આપવા સારૂ તે મહારાજને તારા મિત્ર પુણ્યો-
 દયને ખાસ ઉત્સાહ આપ્યો, પ્રેરણા કરી અને જુસ્સો આપ્યો પછી
 એ તારા ખાસ મિત્ર પુણ્યોદયે મદનમજરીને તારા બહિરંગ રાજ્યની
 પત્ની તરીકે મેળવી આપી એ પુણ્યોદય ઘણો ઉમદા ખવાસને મા
 છુસ છે, બહુ ઉત્તમ પ્રકૃતિનો છે, મનમાં આવે તેવા રૂપ ધારણ કરી
 રાકનારો છે તેણે એક વખત વિચાર્યો કે આની સર્વ મુખપરપરા
 તને પ્રાપ્ત કરાવી આપી શકાય છે? એ સકળ

કાર્ય તો પેવા ચાર મહાપુરુષો જ કરે છે-આવા વિચારને પરિપુર્ણ થયેલી માન્યતાને આધારે એ પુણ્યોદયભિન્ને કનકોદર રાજાને સ્વપ્રમા ચાર મનુષ્યો બતાવ્યા^૧ એ ચાર મનુષ્યો તે (૧) કર્મપરિણામ (૨) કાળપરિપુર્ણિ (૩) સ્વભાવ અને (૪) ભવિતવ્યતા હતા પુણ્યોદયે કનકોદરરાજાને તે ચાર મનુષ્યોદ્વારા સ્વપ્રમા જણાવ્યું કે તેઓએ મદનમજરી માટે વર શોધી રાખ્યો છે માટે રાજાએ વરશોધનની ચિંતા કરવી નહિ આ પ્રમાણે એ ચાર મનુષ્યોએ સ્વપ્રમા કનકોદર રાજાને હકીકત જણાવી એ મર્મ પુણ્યોદયનિવૃત્ત કાર્યરૂપે દરોન જ હતું વળી સર્વ વિદ્યાધરો ઉપર મદનમજરીને વિરાગ થયો, કોઈ વિદ્યાધરને તે વરી નહિ અને સ્વયંવરમા પણ તેણે સર્વને તરછોડી નાખ્યા^૨ તે મર્મ બાબત કરાવી આપનાર એ તારો પુણ્યોદય ભિન્ન હતો, છતાં એના વિરાગ હૃદય અને મહાનુભાવપણાને અંગે એ સર્વ હકીકત કર્મપરિપુર્ણમરાજાએ કરી છે એમ સ્વપ્રમા તેમને જ મ્હોઢે પુણ્યોદયે જણાવી આ પ્રમાણે હકીકત બની હતી એ વાત જ્યારે કર્મ પરિપુર્ણમા જણાવ્યા આવી સારે તેણે જાતે પુણ્યોદયને કહ્યું 'ભાઈ પુણ્યોદય! શુભધારણને સર્વ પ્રકારનું મુખ તો તેં કરી આપ્યું છે છતાં તારી જાતને તે બાબતનું માન ન આપતા તેં એના કર્તા તરીકે અમને ચારને જણાવ્યા છે તે વાજબી નથી કર્યું।' પુણ્યોદયે જવાબમા કહ્યું 'દેવ! પ્રભુ! આપ એ પ્રમાણે બોલો નહિ, હું તો આપના હુકમને ઉઠાવનાર નોકરમાત્ર છું, એ સર્વ બાબતને બજાવનારા તત્ત્વ-દૃષ્ટિએ જોતા ખરેખરા તો તમે જ છો અને એજ સાચી પરમાર્થ સત્ય હકીકત મેં કનકોદર રાજાને સ્વપ્રમા બતાવી છે, તેમા મેં અનુચિત-જેરવાજબી શું કર્યું છે?' કર્મપરિપુર્ણમરાજા ગાતિપૂર્વક બોલ્યા 'આર્ય! તું કહે છે તે વાત સાચી છે, છતાં શુભધારણને મુખ થનાની અને મદનમજરી મળવાની બાબતનો પરમ હેતુ તો તું જ છે, કારણ કે તારા વગર સારા કાર્યા કે સુખના સાધનો કરી આપવાને અમે બીલકુલ શક્તિમાન નથી, માટે તારે પણ તારી જાતને જાહેર તો કરવી જ જોઈએ જ્યાં સુધી તું એમ કરે ત્યાં સુધી મારા હૃદયમા શાંતિ નહીં થાય' પુણ્યોદયે વડીલનો હુકમ માથે ચઢાવ્યો પછી કુવધરને સ્વપ્રમા પાચ મનુષ્યો^૩ બતાવ્યા તેમા ચાર તો એ અસત્ય હતા તે જ કર્મપરિપુર્ણ, કાળપરિપુર્ણ, સ્વભાવ અને ભવિતવ્યતા બતાવ્યા અને પુણ્યોદયે પો-

૧ જુઓ પ્ર ૮ પ્ર ૩ પૃ ૧૮૬૬

૨ જુઓ પૃ ૧૮૬૪

૩ જુઓ પ્રકરણ ૪ પૃ ૫૪-૫૫ (ચાહ પ્રસ્તાવ)

આપી ન શકાય તેવા આનંદ ભોગનતો રહો તે ચર્ચ પણ કર્મપરિણામ વિશે ચાર મહામતુઓની પ્રેરણાથી એ પુણ્યોદયે જ રહેશે ?”

નિર્મળાચાર્ય—“રાજન ! હા ! તે ચર્ચ કાર્ય તે પુણ્યોદયે જ કરી આપ્યું અને એટલું જ કામ પુણ્યોદયે તારે માટે કરી આપ્યું છે એમ નથી, અગાઉ પણ તારા સંભવમા એટલું ઘણું સારા કામો કરી બતાવ્યા છે અને તને મુખ્ય આપ્યું છે જો સામળ-જે વખતે તું નદિવર્ધન^૧ હતો તે વખતે એ પુણ્યોદયે તને કનકમંજરી^૨ માંચે સંબંધ કગવી આપ્યો હતો, જે વખતે તું રિપુદારણ^૩ હતો તે વખતે તેણે નર-સુદરી^૪ સાથે તારો મળન કરાવી આપ્યો હતો, જ્યારે તું વામદેવ^૫ હતો તે વખતે તને વિમળકુમાર જે સદ્ગુણોથી તદ્દન નિર્મળ હતો અને તારા ઉપર ઢોઢ પણ પ્રકારના બદલાની આશા વગર સાચો એક રાખતો હતો તેની સાથે મૈત્રી કરાવી આપી હતી, જ્યારે તું ધન-રોખર^૬ હતો તે વખતે તેણે તને અનેક પ્રકારના રત્નો મેળવી આપ્યા હતા, અને જ્યારે તું ઘનવાહન^૭ હતો તે વખતે ઢોઢ પણ પ્રકારના કપડ વગર સર્વ પ્રકારના કવક-બદ્ધ-એળથી રહિત અકલકનો તારા ઉપર ઉગ્ર પ્રેમ કરાવી આપ્યો હતો તને એણે મહાત્મ ગણ્ય અનેક વાર અપાવ્યું હતું અને સર્વ સ્વાનંદે અનેક પ્રકારની સુખસગરો કરાવી આપી હતી વાત એમ બની કે એ ઢોઢ પણ જગ્યાએ પુણ્યોદયની ખરી શક્તિને તને જરા પણ ખ્યાલ વધ્યો નહિ, તેની કિંમત તને આની નહિ, તેં એને બરાબર ઓળખ્યો નહિ, અને ઉલટી રીતે

૧ નદિવર્ધન ત્રીન પ્રસ્તાવનો મુખ્ય પાત્ર સર્વત્ર સસારીછવપણે એ સા માન્ય છે નૂદા નૂદા ભવમા નૂદે નૂદે નામે એ પ્રગટ થાય છે તે આપણે અ ગાઢ ભેદ ગયા છીએ કનકમંજરી એની લાયા થાય

૨ રિપુદારણ ચોથા પ્રસ્તાવનો આપણે મુખ્ય પાત્ર સસારીછવ નર-સુદરી એની પત્ની થાય

૩ વામદેવ ચાથમા પ્રસ્તાવનો સસારીછવપાત્ર વિમળકુમાર એનો મિત્ર થાય

૪ ધનરોખર છઠ્ઠા પ્રસ્તાવનો મુખ્ય પાત્ર સસારીછવ એને ત્યાં રત્નોપમાથી બહુ રત્નો મળે છે

૫ ઘનવાહન સાતમા પ્રસ્તાવનો આપણે મુખ્ય પાત્ર સસારીછવ પ્રધાનપુત્ર અકલક સાથે એને ગાઢ મૈત્રી હતી તે આપણે ગયા પ્રસ્તાવમા વાની ગયા

સર્વ દોષોના કેંદ્રસ્થાનીય પેલા 'હિંમા, વૈશ્વાનર, મૃયાવાદ, રોવરાજ, સ્તેય, બહુલિકા, મૈથુન, સાગર, પરિગ્રહ અને મહામોહ તરફ તારો પક્ષપાત રહ્યો, તને થતો લાભ ત તેઓના સમઘથી થતો માન્યો અને પુણ્યોદયને વગર ઝોળખ્યે ગુપ્તસમૂહની કલ્પના પેલા દોષોના દારૂ સમુદાય ઉપર કરી!! તને ગુપ્ત કરનારને તં ઝોળખ્યો નહિ અને ઉલટા દોષોના પાત્રોને ગુપ્ત કરનાર માન્યા”

પરિભ્રમણના કારણે,

કર્મપરિપ્તામના બે સેનાપતિઓ,

પાપોદયનું કાર્ય-વિસ્તારથી સમજાવું.

ગુપ્તાધારણ—“સાહેબ! જ્યારે મને થતી મુખપરપરાના હેતુમાં પુણ્યોદયનો મારી સાથે અગાઉ પાપ મળ્યું હતો ત્યારે સાહેબ! મને આટલા બધા દુષ્ટો વચ્ચે વચ્ચે શા માટે થયા? અને અનતકાળ સુધી મારે અહીંથી તહીં અને તહીંથી અહીં આહાઅવળા પરિભ્રમણે શા માટે કરવા પડ્યા?”

નિર્મળાચાર્ય—“સજન! તારો સવાલ ઘણો વિશાળ છે, હવે તારે એના ખુલાસો સમજવો જ છે તો પછી એ હકીકત તો તને મૂળથી માડીને કહેવી પડશે કે જેથી તારો સદેહ દૂર થઈ જાય”

ગુપ્તાધારણ—“સાહેબ! મારા ઉપર કૃપા કરીને એ સર્વ વાત સમજાય તેવી રીતે વિસ્તારથી કહેવા કૃપા કરો”

નિર્મળાચાર્ય—“તું બરાબર યાદ કર તને હમાણુ જ કહેવામાં આવ્યું હતું કે અસત્યવહારનગરમાં તુ એક રાહેરી-કુટુંબી તરીકે અગાઉ વસતો હતો તે વખતે સસારીજન^૧ એવું તારું નામ આપવામાં આવ્યું હતું તારી ચિત્તવૃત્તિમાં અનાદિ કાળથી અતરંગ રાજ્ય વાણુ રહેતું જ છે, તુ અસત્યવહાર નગરમાં હતો ત્યારે પાપ એ રાજ્ય ચાલુ જ હતું વળી એ રાજ્યમાં એક ચારિત્રધર્મરાજનું મોટું લઈકર

૧ હિંસા વૈશ્વાનરનું બેર ત્રીજા પ્રસ્તાવમાં મૃયાવાદ શૈલરાજનું બેર ચોથા પ્રસ્તાવમાં સ્તેય બહુલિકાનું બેર પાંચમા પ્રસ્તાવમાં, મૈથુન સાગરનું બેર છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમાં પરિગ્રહ મહામોહનું બેર સાતમા પ્રસ્તાવમાં આ સર્વ બાબત અગાઉ આવી ગઈ છે

૨ આ પાપોદય પુણ્યોદયનું વર્ણનનું સર્વ જીવોને લાગુ પડે છે બરાબર સમજીને વિચારવા શોભે છે

હતુ અને ખીન્ન મહામોહરાજાનું લશ્કર હતુ એ લશ્કરો બન્ને એક ખીજની વિરુદ્ધ હતા, સામોવડીઆ હતા, છતા તારા અતરંગ રાજ્યમા એ બન્ને લશ્કરો અનાદિ કાળથી રહેલા હતા અને કર્મપરિણામ એક ખીજની વિરુદ્ધ પદો આખો વખત તારા રા સાધારણ જ્યમા રહ્યા હતા એ કર્મપરિણામમહારાજને મહા-મોહ તરફ વધારે પ્રેમ છે કારણકે એ બન્ને એક જ કુટુંબના એક જ જાતિના છે, છતા પપુ એ મહારાજ (કર્મપરિણામ) તારૂ વીર્ય (રાજા) કેટલું છે તેના ઉપર ખારીક નજર રાખ્યા કરતો આવ્યો છે અને તારા બન્ને લશ્કરમા જાણે પોતે સાધારણ હોય (Common factor હોય) એની રીતે પોતાની જાતને બતાવતો રહ્યો છે એ કર્મપરિણામમહારાજ અસલ સ્વરૂપે બળતા અગ્નિ જેવો છે તેથી પેલા બન્ને લશ્કરમાથી જે લશ્કરતુ જોર જીએ છે તેને તે સંકેરી આપતો રહ્યો છે, તેને તે ગરમ કરતો રહ્યો છે પોતે બન્નેમા સામાન્ય-સાધારણ રહી જેતુ જોર થાય તેને ગરમી આપતો રહ્યો છે અનાદિ કાળથી આ પ્રમાણે સ્થિતિ આપ્યા કરે છે

“ હવે એ કર્મપરિણામ મહારાજને બે સેનાપતિઓ છે એકનું નામ પાપોદય છે અને ખીજનું નામ પુણ્યોદય છે પુણ્યોદય પા- એ ખીજે સેનાપતિ પુણ્યોદય તે જોના સર્વધમા પોદય રહસ્ય હમણા તને વાત કરી તે જ તે છે પેલો પાપોદય સેનાપતિ છે તે એના અસલ સ્વરૂપે ઘણો જ ભયંકર છે અને તારી તરફ ઘણો જ પ્રતિકૂળપણે વર્તનારો છે અને પરિણામ એતુ એ થયું છે કે કર્મપરિણામના લશ્કરનો એક ભાગ જે ઘણો જ ખરાબ છે, મહા ભયંકર છે, અત્યંત દૂર છે અને તારો દુરમન છે તેનો ઉપરી એ પાપોદય થઈ બેઠો છે એ કર્મપરિણામનો ખીજે સેનાપતિ પુણ્યોદય છે તે તને અનુકૂળ છે, અને તેનું પરિણામ એ થયું કે કર્મપરિણામના લશ્કરનો ખીજે ભાગ જે બહુ સારો છે, તારા ઉપર જોઈ રાખનાર છે, તેનો ઉપરી એ પુણ્યોદય થયો છે હવે વાત એમ બની છે કે તુ અસવ્યવહાર નગરમા હતો ત્યાંથી જ અનાદિ કાળથી એ પાપોદય સારી રીતે દેખાય તેમ તારી સાથે ને સાથે રહ્યા ક્યો છે એ એટલો વ્યક્ત રૂપે રહેતો હતો કે ભવિતવ્યતા(તારી ભાર્યા) એ તને તેને અત્યાર મુઠી ખાસ જોળખાનવાનો કંદાપિ પણ વિશેષ પ્રયત્ન કયો નથી બાઈ ગુણધારણુ' તને સસારમા અનાદિકાળથી જ્યા

સા ધકેલાવુ પડે છે અને તારો આવરો બધો રખડપાટો યાય છે તેનું કારણ એ બીજો સેનાપતિ પાપોદય જ છે, તને અનેક પ્રકારના દુ ખો એક પછી એક નિયમસર થતા ગયા તેનું કારણ પણ એ પાપોદય જ છે, વળી હિંસા વિગેરે મહા અનર્થના કેંદ્રોને તેણે તારા હિત કરનારા મનાયા અને તને ખરૂં હિત કરનાર આ પુણ્યોદય જ છે અને આજે ખવા પછુ ન દીધો-આ સર્વ સ્થિતિ કરનાર એ પાપોદય જ છે

“ અને રાજ્ય ગુણધારણ વળી એક બીજી ઘણું જબર કામ એ પાપોદયે તારા સબવમા કર્યું તારૂં પોતાનું અતરંગ પાપોદયના રાજ્ય તારી ચિત્તવૃત્તિમા છે તે અગાઉ તને જાણ્યું પશકમે છે તે ચિત્તવૃત્તિમાથી તને પોતાને જ એ પાપોદયે હાકી કાઢ્યો અને તારા પોતાના રાજ્યથી તને પદ

બદલ્યો, વળી તને એકાંત હિત કરનાર આગ્નિશજનું મોટું લશ્કર તારા અતરંગ રાજ્યમા હતું અને તે લશ્કર તારૂં તાબે હતું, તારા દુકમને આનુસરવા તૈયાર હતું તેને મારી હાંપી ઢાકી દીધું, ઊંડુ ન આવવા દીધું વળી એ પાપોદયે મહામોહનું આખું લશ્કર તને એકાંત નુકસાન કરનાર હતું છતાં જાણે તે તને બહુ સતોષ આપનાર હોય અને તારૂં નજીકનું સર્વ હોય એમ તને તેણે બતાવ્યું, તેના તરફ તારા રામા રાજ ઉત્પન્ન કર્યો અને પોતે છેતરપાંડી અને આત્મવિગોપનમા અત્યંત કુશળ હોવાને લીધે પોતે પણ જાણે તારા ઉપર પ્રેમ રાખનાર-તારૂં હિત કરનાર દોષ તેવી રીતે પોતાની જાતને બતાવી હવે તે વખતે આ પુણ્યોદય પણ તારી પામે તો રહેતો હતો પણ પાપોદયના પાસમા તને પડેલો એક તારૂં બહુ હિત કરી શકતો ન હોતો વચ્ચે વચ્ચે એની બનમનસાઈ પ્રમાણે એ તને શુખ તો આપ્યા જરતો હતો, છતાં કલ્યાણપરપણ પ્રાપ્ત કરવાનો તે હેતુભૂત થઈ શકતો ન હોતો અને એમ ન થયું એમા આપણા પુણ્યોદયનો જરા પણ દોષ નથી, પરંતુ એ આખો દોષ પેલા દુરાત્મા પાપોદયનો જ છે । ”

પાપનું જોર અને તેમા થયેલો

સદાગમ સમ્યગ્દર્શનનો તોર.

ગુણધારણ—“ સારે સાહેબ ! એ પાપોદય અત્યારે કેમ શૂંપચૂંપ બેસી રહ્યો છે ? ”

નિર્મળાચાર્ય—“ તારો પ્રશ્ન સુધરે છે એ બાઈ ! એ પાપોદય તદન સ્વતંત્ર નથી, પરંતુ એ કર્મપરિપાત્ર કાળપરિપુત્તિ સ્વભાવ ભવિ

તબતા વિગેરે પર આધાર રાખનારો છે અને એ ચારેએ મળીને પેલા પાપોદયને હમણા તારાથી દૂર કાઢ્યો છે તુ બરાબર સમજી લે તે હકીકત આ પ્રમાણે બની છે એ પેલા ચારે મહાપુરુષોની રજા લઈને તારી પાસે સદાગમ આવ્યો છે સારથી માડીને એ પાપોદયનું

પાપોદય
કિનારે

જેર તેઓએ નરમ પાડી નાખ્યું સાર પછી એ પા પોદય તારાથી જરા દૂર બેઠો છે, જરા આઘે ખસી ગયો છે અને તને હું ખો આપવાના કારણુભૂત થતો મટી ગયો છે અને તેમ યવાને પરિણામે પુણ્યોદયને

તારા સબધમા વધારે અવકાશ મળ્યો છે, સારી તક મળી છે વચ્ચે વચ્ચે જ્યારે જ્યારે આવું બન્યું હતું ત્યારે ત્યારે પણ તને સદાગમ ઉપર વધારે વધારે પ્રીતિ ચતી હતી અને તે સદાગમના માહાત્મ્યથી તને વચ્ચે વચ્ચે મુખ પાપુ થતું હતું વળી પેલા ચારે પુરુષો પાપોદયને, તારી નજીક કરી આપે ત્યારે વળી તું સદાગમને છોડી દેતો હતો અને પાપોદયની અસરતળે અનેક પ્રકારના હું ખો ભોગવતો હતો

“આવી રીતે એ ચારે પુરુષો એકમત થઈને તારા કાર્યો સબંધી વિચાર કરતા હતા અને તારો કાર્યક્રમ (Programme) સુકરર કરતા હતા અને જે જે કરતા હતા તે અરરપરસ વિચારણા કરીને એક બીજાનો મત મેળવીને સર્વાનુમતે જ કરતા હતા આ સંસારમા તેમણે અતત વાર પુણ્યોદયનો તારી સાથે મેળાપ કરાવ્યો, તેને અને તને સબધ કરાવ્યો અને તે વખતે પાપોદયને ઢાકી દઈને સદાગમ સાથે પણ તારો મેળાપ કરાવ્યો સાર પછી જ્યારે એ ચારે મહાપુરુષોએ તારી પાસે ગૃહિધર્મચુક્ત સમ્યગ્દર્શન નામના ગરદારને પોતાના તેજથી આપ્યો ત્યારે પેલા પાપોદયને તારાથી વધારે દૂર કરી દીધો, તારી નજીક પાપોદયનું આખું લક્કર હતું તે પપુ તેને વધારે દૂર લઈ જવું પડ્યું અને તેથી તને વધારે સુખ થયું સાર પછી તને પુણ્યોદય સાથે વધારે મેળાપ થયો તારો તેની સાથે સબંધ વધારે

સુદર અસુદ
રનો વિરહ
અને મેળાપ

ગાઢ થયો, પછી પેલા ચારે પુરુષોએ તને પુણ્યોદયની સાથે નિયુધાવયમા મોકલી આપ્યો, ત્યાંથી વળી માનનાનાસનગરમા લઈ આયા અને તને અનેક પ્રકારની કટ્યાપુરુષપરપરા કરી આપી સાર પછી વળી એ ચારે જણુએ એકઠા થઈને

પાપોદયને તારી પાસે મોકલ્યો, તારી નજીક કર્યા અને તેનું આખું લક્કર જે તારાથી દૂર મોકલવામા આવ્યું હતું તેને પપુ નજીક કર્યું અને તારા ગબંધીઓને પણ તારો લાગ કરાવ્યો જેથી તાગ

સર્વધીઓ પણુ તને છાડી ગયા અને તને મહા દુ ખપરપરા પ્રાપ્ત થઇ આવી રીતે અનેક વાર તને સુખ મળ્યું અને ગયું, અનેક વાર દુ ખ થયું અને વિસરાણ થયું સુંદર અસુંદર વસ્તુઓના આવી રીતે અનેકવાર વિરહ અને મેળાપ તેમણે જરાવ્યા

“રાજન્” તને આ રાજ્યમદિરમા (સપ્તમોદનગરે મધુવારપુ રાજાને ઘરે) લાવવામા આવ્યો તે પહેલા આવી રીતે અનેક પ્રસંગે તને સુંદર અસુંદરનો વિરહ અને મેળાપ થઇ ગયો છે હવે એ ચારે મહાપુરુષોના પુકમથી અભારે પાપોદય તારાથી ઘણું દૂર થઇ ગયો છે, પણ આખા સૈન્ય સાથે દૂર પડાવ નાખીને ચૂપ મા પોદય આપ બેસી રહ્યો છે અભારે એ કર્મપરિણામ વિગેરે વધારે દૂર ચારે મહાપુરુષોએ સાત રાજાને અને પુણ્યોદય વિગે રેને તારી નજીક કર્યા છે અને તે ભાગ્યશાળીઓ (પુણ્યોદય અને શાતા) તારા ઉપર પોતાની શારી અસર નીપજાવે છે પાપોદય ઉપર એમનો (કર્મપરિણામો) ખાસ આહુ પ્રેમ નથી અને તેથી જ લાલ પુણ્યોદય તને નજીક થયો છે એ પુણ્યોદયે તને ઘણી સુખપરપરા કરી આપી છે અને તેમા ખાગ લોહપતા વગરની શાત સુંદર માનસિક સ્થિતિ તને પ્રાપ્ત કરાવી આપી છે

“કુકામા કહીએ તો તારા સર્વ સુંદર અને ખરાબ કામોમા એ ચારે મહાપુરુષો (કર્મપરિણામ, કાળપરિપુતિ, ભવિતવ્યતા અને સ્વ ભાવ) જે સ્વપમા બેનામા આ ચા હતા તેઓનો જ હાથ હોય છે અને તેઓથી જ સર્વ કાર્યો બની આવે છે એ બાબતમા જરા પણ શક નેવું નથી જ્યારે એ મહાપુરુષો તારાથી પ્રતિકુળ હોય છે ત્યારે તેઓ પાપોદયને આગળ કરીને તને અનેક પ્રકારના દુ ખો, અનેક પ્રકારના ત્રાસો, અનેક પ્રકારની હેરાનગતિઓ કરે છે અને જ્યારે તેઓ તારી સાથે અનુકૂળ હોય છે ત્યારે પુણ્યોદયને આગળ કરીને જૂદા જૂદા કારણો દ્વારા અનેક ખડાના નીચે તને અનેક પ્રકારના સુખો કરી આપે છે, તરેહ તરેહ વારની સમવડ કરી આપે છે અને જાત જાતના આનંદો ઉપજાવી આપે છે એટલા માટે અત્યાર સુધીમા તને સાડ અથવા ખરાબ-શુભ ચા અશુભ-સુદૃઢ ચા અનુદર પ્રાપ્ત થયું છે અને હવે પછી ઘરાનું છે તે સર્વના કારણ એ ચારે મહાપુરુષો છે. ચારે પુરુષોની શક્તિ કેટલી છે અને તેઓનું સ્થાન તારે અંગે (સસારી જીવને અંગે) શુ છે તે હવે તારા સમજવામા આવ્યું હશે, પુણ્યોદય પાપોદયનું રહસ્ય પણ તારા જ્યાનમા આવ્યું હશે અને સદાગમ તથા સમ્યગ્દર્શનનો ઉપયોગ પણ તારા સમજવામા આવ્યો હશે”

સ્વયોચ્ચતા.

નિજવીર્ય.

પુરુષાર્થ.

ગુપ્તધારણે આ પ્રમાણેના જવાબો સાબળતા રસ વધતો ગયો, વાતમાં આનંદ આવ્યો, તત્ત્વજિજ્ઞાસા વધી, મળેલ તકનો ઉપયોગ કરવા-લાભ લેવા નિર્ણય થયો અને તેને પરિણામે એક ઘણો જ મહત્ત્વનો પ્રશ્ન તેણે પૂછ્યો, જેને પરિણામે પાછી પ્રશ્નોત્તરપરપરા ચાલી -

ગુપ્તધારણ—“ભગવન્ ! આ શુભ અને અશુભ બાબતો મારે અંગે થયા હોય છે, મને સુખદુઃખનો અનુભવ થાય છે, તે બાબતમાં હું પોતે તદ્દન નકામો છું ? કાંઈ પણ ન કરી શકું તેવો જ છું ? શું હું તદ્દન અર્થિચિત્કર જ છું ?”

નિર્મળાચાર્ય—“નહિ રાજન્ ! એમ કદાપિ પણ માનવાનું કારણ જ નથી અત્યારે જે મહાપુરુષો અને સેનાપતિઓની વાર્તા કરી તે સર્વે તારો પોતાનો પરિવાર છે, તારું કુટુંબ છે અને તે સર્વેનો ઉપરી-નાયક તો તું પોતે જ છે એ હકીકત તું હવે બરાબર લક્ષ્યમાં રાખી લે વાત એમ છે કે પેલા કર્મપરિણામ વિગેરે ચારે મહાપુરુષો છે તે તારી યોગ્યતા તપાસીને બરાબર નિર્ણય કરે છે અને તે નિર્ણયને અનુસારે તારા શુભ અથવા અનુભવના હેતુભૂત થાય છે, તે પ્રમાણે તને સુખદુઃખ આપવાના ઠરાવપર આવે છે એવી રીતે તારા સર્વ કાર્યોમાં તારી પોતાની યોગ્યતાનો જ મુખ્ય આધાર લેવાય છે આટલા ઉપરથી તારા સમજવામાં આવ્યું હતો કે તને અત્યારે કે ભૂતભાગમાં જે સારા અથવા ખરાબ અનુભવો થાય છે કે થયા હતા તેનું મુખ્ય કારણ તો તારી પોતાની યોગ્યતા જ છે અને પેલા કર્મપરિણામ વિગેરે તો ‘સહકારી કારણો’ છે રાજન્ ! અનાદિકાળથી એ યોગ્યતા તારી સાથે જોડાયેલી રહે છે અને રહેલી છે અને એ યોગ્યતાએ જ આ આખા સસારનો વિસ્તાર (પ્રપંચ) તારા સબધમાં ગોઠવ્યો છે તારે માટે જેવો સસારવિસ્તાર ગોઠવાયો છે, તેનો જે પ્રકાર તારે સર્બધે

૧ સહકારી કારણ એનો સમવાય સબધ રહે છે, આત્મા પોતે હવા દાન કારણ છે કર્મોદિ ચારે સમવાયી કારણ વરીકે રહે છે, પણ કર્મોને ઉત્પન્ન કરનાર પણ આત્મા જ છે આ વાત બહુ સુદર છે

સાબંધીઓ.

ઉપનિવિતિ ભવપ્રપચા કથા

૧૬૧૨

મગે છે તેવું કારણ તરી તેવા પ્રકારની સેવકા કરી
તાની સેવકા વચર પેલા કર્મચરિત્રના નથી કે ખરાબ
સકતા નથી તેઓ સુદર પરિણામ નથી કે ખરાબ
કે જો નિષ્કારી સકતા નથી તે પછી જેને સેવકા આપવાનું કાર્ય
જે ચારે મહાપુરુષો કે જે પછી તેટલા માટે તને ચોતાને થતા સારા
તાની સેવકા ન કરે કમ કરે છે ચોતે જ છે અને તેથી કાર
વચર પર જ મળે છે મળે છે મળે છે મળે છે મળે છે
પ્રમા તરી સુખતા મળવાની વાત અનેક પ્રસંગે ગાવામાં આવે છે,
કેવામાં આવે છે

કાર્યોર્થ પરમ કારણ સુસ્થિતરાજ.

પ્રભુ પરમાત્માની સિદ્ધ આજ્ઞાઓ.

આજ્ઞા છઠ્ઠાનના દરજી પરિણામો.

જીવનકારણ—“નાથ! મારા કાર્યની સાધના આપે કહ્યું તેવી રીતે
થાય છે તો મારે આપને એક વધારે વાત પૂછવાની છે અને તે એ છે
કે મારા કાર્યને અંગે ઉપર જણાવ્યા તે જ કારણો કામ કરે છે કે હજી
કોઈ કારણ તેને અંગે જણાવવું બાકીમાં છે? બીજી પછી કોઈ કારણ
હોય તો મને જણાવવા કૃપા કરો”

નિર્મળાચાર્ય—“રાજન! તું હવે એક વાત બરાબર સામળ
“એટલે તારા છેલ્લા પ્રશ્નનો નિર્ણય તને બરાબર મેસી જશે એક નિર્ણયિતિ

૧ યોગ્યતા દરેક પ્રાણીનો evolution વિકાસ ભૂદા ભૂદા પ્રકારનો હોય
છે તે તેની લાવકાવ પર આધાર રાખે છે શરૂઆતમાં આપણે સુસાધ્ય કષ્ટસાધ્ય
જીવોનો હેવાલ વાચ્યો હતો (પૃ ૩૫) તે ઉપરાંત આપણે ચારે તરફ તેજીએ તો દરેક
પ્રાણીની કાર્યપદ્ધતિ માનસિક પરિસ્થિતિ, આચળ વધવાની રીતિ સસાર
મમતા આત્મપરિણતિ વિગેરે સર્વ બાબતોમાં મોટો ફેરફાર ભેવામાં આવે છે
એ ફેરફારને લઇને જોને માટે જેવા સસાર ચોઠવાય તે તેના પૂરતો પ્રપચ છે
અને તે માટે તેની યોગ્યતા જ છેવટે જવાબદાર છે આ યોગ્યતામાં અયોગ્યતાનો
પણ સમાવેશ થાય ■ યોગ્યતા એટલે સુદર અસુદર વસ્તુ એકઠી કરવા યોગ્ય
આત્મવિકાસ

૨ આ પ્રકરણમાં કારણ સખ્દ ભૂદા ભૂદા અવમા વપરાયો છે કર્મચરિત્રમાં
આદિ ચાર કારણોનો વિચાર કર્યો ત્યાં સમવાયી કારણોના અર્થમાં આત્મા સાથે
ઉપાદાન કારણના અવમા તે સખ્દ વપરાયો છે અને હવે સુસ્થિતમહારાજને
લાવવામાં આવ્યા છે તે સુષ્ટિકત્વને અંગે ભૂદર માન્યતા પર ન્યાયદષ્ટિએ ફટકો
મારવા સાથે ટીકમતને આધાર ન થાય તેવી યુક્તિથી કારણ સખ્દને લઇ આ
વેલ છે સુસ્થિત મહારાજની ધરના સુદર કરી છે પછી એની યોજના ન્યાય
કરતા નીતિસાચને અંગે વધારે ચોક્કસ આવે છે

“નામની ઘણી સુંદર નગરી છે એમા દરરોજ આનંદ આનંદ જ થયા
 “કરે છે, એ આનંદમા વચ્ચે વચ્ચે જરા પપુ અતર કે અગવડ
 “પડતી નથી એ નગરી ઘણી જ સુંદર છે, અત્યંત આકર્ષક છે, બહુ
 “મનોહર છે, વ્યાધિ આધિ ઉપાવિધી રહિત છે એ નગરીના સુસ્થિત
 “નામના મહારાજ છે એ અનંત મહાવીર્ય (શક્તિ)થી ભરપૂર છે,
 “સર્વ હકીકત જાણનાર છે, સર્વ બાબતો દેખનાર છે અને અનંત
 “આનંદથી ભરપૂર છે એ નગરીના તે પરમેશ્વર છે એ મહારાજ
 “આખા જગતના પ્રભુ હોઈને આ દુનિયાના પ્રાણીઓ ને કાંઈ
 “સુંદર અસુંદર કામ કરે છે તે સર્વના તેઓત્રી (સુસ્થિતમહારાજ)
 “પરમ કારણ છે એ મહારાજ અનેક છતાં મહાન્ સૂઝવિરો એને
 “એક રૂપે કથન કરે છે કટપનામા કે ચિંતવનમા પણ આવી
 “ન શકે તેટલી તેની શક્તિ હોવાને કીધે મહાન્ આચાર્યો એને પર-
 “માત્માના નામથી પણ ઓળખે છે એ પરમાત્મા યુદ્ધ છે, એ જ
 “બ્રહ્મા છે, એ જ વિષ્ણુ છે, એ જ મહેશ્વર છે, એ જ નિશીરી છે,
 “એ જ જિનેશ્વર છે અને એમને તત્ત્વદેશ મહાત્માઓ તે જ નામે ઓળખે
 “છે” એ પરમાત્મા તારી કાર્યપરપરા પિતાની ઇચ્છાથી કરતા નથી
 “કારણ કે એ તો વીતરાગ છે તેથી એમને રાગ નથી, દ્વેષ નથી અને
 “તેથી તે કોઈ પણ પ્રકારની ઇચ્છા વગરના છે કોઈ કાર્ય ઇચ્છા વગર થાય
 “નહિ અને ઇચ્છા હોય ત્યાં રાગ દ્વેષ હોવા જ જોઈએ અને એ બન્ને
 “પરમાત્મા વીતરાગમા છે જ નહિ અને છતાં તારી સર્વ પ્રકારની કાર્ય

૧ એ સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, અનંતવીર્યવાન છે, ઉપયોગના ભોક્તા ■ અને સ્વરૂપે સન્નિવ્યાનંદ રૂપ છે એ પર આ વિશેષણ છે પ્રથમ અસ્વાવગા સુસ્થિત મહારાજ આખ્યા હતા તે આ જ છે

૨ અનેક અનંત સિદ્ધ છવો છે, સ્વરૂપે એક છે, જ્ઞાનદર્શને સરખા છે તેથી એકરૂપે કલા છે આ ભેદભેદ અથવા દ્વેતાદ્વેવાદ થયો

૩ પરમાત્મા પરમેશ્વર, સિદ્ધાત્મા પરમદયાપ્રાપ્તના આ સર્વ વિશેષણો પાળી એને મટિ પરમેશ્વર-પ્રભુ વિશેરે સમજો ખાસ હેતુસર વાપર્યો છે સૃષ્ટિ-કર્તવ્યનો સવાલ વિચારતા એ વાત જોસી જશે

૪ ભક્તામરમા કુદસ્ત્વમેવ વાળો રખ ગો ઝોક વધા હરીભદ્રસુચિનું પ્રથમ મહાદેવાદક આ બાબત બહુ સ્પષ્ટ રીતે બતાવે છે અહીં આ હકીકત બતાવવાનો આશય એ છે કે સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાનું બળવવાનું, નાશ કરવાનું બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વરનું કાર્ય, ઉપદેશ દેવાનું બુદ્ધ ભગવાનનું કાર્ય વિશેરે સર્વ કાર્ય આ પરમાત્મા કરે છે એ કાર્ય કેવી રીતે કરે છે તે તેમની સિદ્ધ આજ્ઞાઓને અગ્રે આ મળ દુરવમા જ જણાઈ આવશે આખી યુક્તિ મનન કરીને વિચારવા યોગ્ય છે

ઉપમિતિ ભાવપ્રવચ્ચ કથા.

૧૬૧૪

- “ પરપરા-મુંદર અથવા અમુંદર એ મહાત્મા કરે છે તે કેવી રીતે
 “ યાય છે એ હકીકત હરે તને સ્પષ્ટ અદારોમાં કહી સમજાવું છું તે
 “ ધ્યાન રાખી સમજ
 “ એ સિદ્ધ ભગવાને સર્વ લોકોના નિયમન સાર ન ફેરવી શકાય
 તેવી મુંદર આજ્ઞા આપી છે, બહાર હુકમ ફરમાવેલ છે, ત્રીકાલ
 “ સ્પષ્ટ નિદેશ આપ્યા આપેલી ■ અને તે આખી આજ્ઞા લોકોને
 પાળવા યોગ્ય છે તે આજ્ઞા નીચે પ્રમાણે છે —
 “ તમારે તમારી ચિત્તવૃત્તિને તદ્દન અધકાર નગરની કરવી
 “ અને મુંદર પ્રકાશનાળા તેજ યુક્ત કરવી અને ગાયના
 “ દૂધ, માતીની માળા, પ્રભાતની ઝાકળના બિંદુ, ડાલ-
 “ રતા ફૂલ અથવા ચદ્દ જેવી શુદ્ધ ચોખ્ખી કરવી,
 “ મહામોહ રાજા અને તેણે લશ્કર લયકર સસારતું કારણ
 “ હુલાવી તેને હુમેશા તમારે શત્રુ તરીકે ઓળખવા
 “ અને પ્રત્યેક ક્ષણે તેને હુલાવતો પ્રયત્ન કર્યા કરવો,
 “ ચારિત્રધર્મરાજા અને તેણે લશ્કર મહા કલ્યાણતું કારણ
 “ હુલાવે એને પોતાના સગા ભાઈ જેવું ગણવું અને હુમેશા
 “ તેને પાપણ આધ્યા કરવું.”

“ સર્વ લોકોના સર્વધર્મા આ પ્રમાણે સિદ્ધ આજ્ઞા છે, એ મહા
 “ રાજાની આજ્ઞા છે, વિદ્યાતાનો હિત કરનારો હુકમ છે આ નપુ કાળ
 “ મિદ્ધ આજ્ઞા હોવાથી રાજસેવકની ફરજ છે કે પૂજન વડે, ધ્યાન વડે,
 “ સ્તવન વડે અને નતઆચરણ વડે એ આજ્ઞાઓનું પાલન અને તેના
 “ અમલ કરવો આ બાળતની મહત્તા બરાબર સમજી તે આજ્ઞા
 “ ઉઠાવવાનું કામ સેવકોએ બરાબર કરવું જ નોંધએ

“ જે આચરણોનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે તે કરવાથી એ આ
 “ રાજાનો ભગ યાય છે, આજ્ઞાની વિરાધના યાય છે એ મહારાજાના
 “ બાર અંગોમાં ઘણી ઘણી વાતો કરી છે તે સર્વનો સાર ઉપર જણાવું
 “ વેલી આજ્ઞામાં આવી બાંધ છે ઉપર જણાવેલી આજ્ઞાને જે પ્રાણી
 “ નેટલે અશે અનુસરે છે તેટલે અશે, પછી તે આજ્ઞા કરનારને કે
 “ આજ્ઞાને ઓળખતો હોય કે ન હોય તો પપુ, મુખ મેળવી શકે છે
 “ એવું એ આજ્ઞાનું માહાત્મ્ય છે જે કોઈ પ્રાણી એ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન
 “ કરે છે અને તેથી ઉલટી રીતે વર્તન કરે છે તે આજ્ઞાનું સ્વરૂપ ન
 “ નાપુતો હોય તો પપુ દુ ખી યાય છે, દુ ખ સહન કરે છે, હેરાન
 “ યાય છે મોહને લઈને જે પ્રાણી નેટલે અશે એ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન

“કરે છે તેટલે અશે તે પ્રાણી દુ ખી થાય છે અને તેવી જ રીતે
 “જેટલે અશે એ આજ્ઞાનું પાલન કરવામા આવે છે તેટલે અશે પ્રા-
 “ણીને સુખ થાય છે

“આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી એ આજ્ઞાના ઉલ્લંઘનથી દુ ખ
 “થાય છે અને એ આજ્ઞા પ્રમાણે આચરતું કરવાથી સુખ થાય છે
 “અને તે વાત સર્વ પ્રાણીઓના સમઘમા બન્યા જ કરે છે અને વળી
 “વાત એટલે સુધી ચોક્કસ છે કે આ ત્રણ ભુવનમા એવી એક પણ
 “સારી કે ખરાબ બાબત નથી, એક અતઃ માન પણ સારો કે માઠો
 “બનાવ નથી કે જે સદરહુ આજ્ઞાની અપેક્ષા સમ્યા વગર બની
 “શકતો હોય, આ દુનિયાની સર્વ ક્રિયા, પ્રાણીના સર્વ વર્તનના પતિ-
 “શામ, માનસિક વાચિક કાયિક પ્રવૃત્તિ વિગેરે સર્વ ઘટના એ સિદ્ધાન્તાના
 “અપ્રતિહત નિયમાનુસાર બની આવે છે-આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી
 “એ મહારાજ (પરમાત્મા) રાગદ્વેષરહિત હોવા છતાં અને એટલે
 “બધે દૂર આવી રહેલી નિર્વૃત્તિ નગરીમા રહેતા હોવા છતાં સર્વ
 “કાર્યોના પરમ કારણ છે એમ જાણવું

“ગુણધારણુ રાજ ! તારા મુંદર અને ખરાબ કાર્યોના પરમ હેતુ
 “એ જ મહાપુરુષ છે એમ તારે ચોક્કસ સમજવું અને એ બાબતમા
 “જરા પણ સંશય જેવું નથી અગાઉ તે એ મહાસત્ત્વશાળી પરમા
 “ત્માની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કર્યું હતું તેથી તને અનેક પ્રતારના દુ ખો
 “થયા હતા, ત્યાર પછી કોઈ કોઈ તે આજ્ઞાનું તું પાલન કરવા લાગ્યો
 “તેથી તને થોડું થોડું સુખ થતું જાય છે જ્યારે એ મહાત્માની
 “આજ્ઞાને પૂરેપૂરી પાળીશ તે વખતે ખરેખરા સુખસમૂહનો રસ
 “કેવો છે તેનો તને ખરાબર ખ્યાલ આવશે તેટલા માટે તારા સર્વ
 “કાર્યોમા ઉપર જણાવેલા કારણો પૈકી કોઈ પ્રધાનપણે અને કોઈ
 “ગૌણપણે કામ કરી રહ્યા છે, એ સર્વને તારે તારા કાર્યોના કારણ
 “તરીકે ખરાબર ઓળખી લેવા જોઈએ રાજન ! એ કારણોમાનું
 “એક પણ કારણ જેરહાજર દોષ તો તારા કાર્યની સિદ્ધિ ન થાય
 “એમ તું જાણે છે કે આ પ્રકરણમા જણા
 “વેલ સર્વ હેતુઓને હેતુસમાજ તરીકે ઓળખવા અને એ આખો
 “હેતુસમાજ કાર્યસાધક છે એમ તારે લક્ષ્યમા રાખવું”

ગુણધારણુ—“સાહેબ ! કાયને અગે જેટલા કારણો હોય છે તે
 “સર્વ આપે જણાવી દીધા કે હજી તેમા કોઈ ખાતરી રહેલ છે ?”

૧ સુખલેશ સમ્પદ અહીં વાપર્યો છે એના ઉપર આવતા પ્રકરણમા એક
 સવાલ આવશે તેથી તે ખાસ ધ્યાનમા રાખવા યોગ્ય સમ્પદ છે

નિર્મળાચાર્ય—“રાજના! ઘણે ભાગે તો ખધા કારણો તને જ લાવી દીધા છે એ સર્વ કારણો મળે ત્યારે કાર્ય થાય છે એમા બાકીના હેતુનો અતર્ભાવ પણ થાય છે દાખલા તરીકે ભવિતવ્યતામા 'નિયતિ' અને ચદ્મ્હાનો સમાવેશ થાય છે”

અગૃહીતમકેતા! આની રીતે રાજને (મને) સ્વપ્નસખધી ને રાકાઓ થઇ હતી તે મેં ગુરુમહારાજ શ્રી કેવળીને પૂછી અને તેમણે મને જવાબ આપ્યા તેથી મારી તમામ રાકા દૂર થઇ

પ્રકરણ ૭ મું.

સપૂર્ણ સુખ અને દશ કન્યાઓ.

જ્ઞાસાર તુલ્ય થવાના પ્રસંગો મળે ત્યારે એના ખખી જીવો એવી તકનો પૂરતો લાભ લેવાતું નુકસાન નથી ગુણધારણ રાગનો (મારો) સદેહ દૂર થયો, પણ તેણે નવા નવા સવાલો પૂછી હઠીજત સમજવાતું ચાલુ રાખ્યું અને કેવળીમહારાજે પણ જીવતી યોગ્યતા અને તે દ્વારા લાભતું કારણ વિચારી ઉત્તર આપવાતું ચાલુ રાખ્યું તે વખતે નીચે પ્રમાણે પ્રશ્નોત્તરપરપરા પાછી મારી અને કેવળી મહારાજની વચ્ચે ચાલી —

૧ નિયતિ નિર્ણય અનુક્રે જાણત આમ જ થવી જોઈએ એવો અપ્રતિહત નિયમ એ હંશરેખા ભાગ્ય અને દેવના અર્ચમા પણ વપરાય છે

ચદ્મ્હા પોતાની સ્વતંત્ર ધર્મના કાર્ય સ્વતંત્રતા સુધિનિયમને અગે આ પણ વપરાતો રાજ છે એનો વિરોધાય શાસ્ત્રનાવાસનુચ્ચ વિચેરે ક્યમા નવારો

૨ પાત્રમા છઠ્ઠા અને સાતમા પ્રકરણનો સળધ ચાલુ છે સગવડ ખાતર પ્રકરણ નં. ૫ પરેલા છે હઠીજતનો પ્રસંગ અને વિષય એક જ છે અને રચના અને પાત્રો પણ તે જ છે ત્રણે પ્રકરણને એક રીતે એક પ્રકરણના ત્રણ પેટા ભાગ માપી શકાય

સૈન્યના સ્તંભનનું કારણ.

પુણ્યોદય પાપોદય પરમ કારણ.

બાહ્ય નિમિત્તોનું માત્ર સાધનત્વ.

મુણ્ધારણ—“પ્રભુ! જ્યારે મારી સામે નિષાધરનું લશ્કર ચઢી આવ્યું ત્યારે એક લશ્કર આકાશમાં સ્તંભી ગયું અને બીજું જમીન પર સ્તંભી ગયું, બન્નેની ગતિ એકદમ અટકી ગઈ, તે હકીકત કયા હેતુને લઈને બની હતી?”

નિર્મળાચાર્ય—“એ બાબતમાં પણ ઉવટનું પરમ કારણ તો એ પુણ્યોદય જ છે એને બીજા નરણોએ પ્રેરણા કરી એટલે એ બહાર પડ્યો પછી એની શક્તિથી વનદેવતા તારી ઉપર પ્રસન્ન થઈ અને એણે બન્ને લશ્કરને યજ્ઞાવી દીધા તારી ઇન્દ્રાણી એ ખેચરના મરણો અટકાવ્યા, અદર અદર કાપાળપી યજ્ઞ ન દીધી વળી તારી જ ઇન્દ્રાણુ-સાર તેમને ડોડી દીધા અને તારી સાથે તેમનો બાઈઓ જેવો સબંધ જોડી આપ્યો—આ મર્વમાં વનદેવતાએ જે કર્યું તે પણ ખરેખરી રીતે તો પુણ્યોદયે જ કર્યું છે, કારણ કે એ વનદેવતાને પ્રેરણા કરનાર પણ આખરે એ પુણ્યોદય જ હતો એ પુણ્યોદયને અગે એક હકીકત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે એ પુણ્યોદય બીજાને પ્રેરણા કરીને મર્વ કાર્યો અન્યની મારફત જ કરાવી આપે છે, પોતે જાતે કંઈ કરતો નથી, કામનો જસ (યશ) હમેશા બીજાને જ અપાવે છે, એનો સ્વભાવ જ એવો છે એવી જ રીતે પેલા પાપોદય મેનાપતિ પણ અન્યદ્વારા જ કામ કરે છે, પોતાના માઠા કૃળ બીજાને પ્રેરણા કરીને તે દ્વારા અપાવે છે અને તેના અપયત્નના બાગી બીજાને બનાવે છે એ પાપોદય પણ જાતે કંઈ કામ કરતો નથી, પોતે જરૂર છે એવું દેખાડતો નથી તને પોતાને જે કાર્યો થતા લાગે છે તેમાં સારા અથવા ખરાબ હેતુભૂત વચ્ચેના સાધનો કે સાધનો બીજા જણાય છે પણ એ સર્વ ગોણું હેતુઓ અને સાધનો છે—એ સર્વની પછવાડે સુખ્ય હેતુ પણ તો જ તો પુણ્યોદય હોય છે અથવા તો પાપોદય હોય છે

“દાખલા તરીકે તુ યાદ કરીશ તો તને ખ્યાલ થશે કે અગાઉ જૂદા જૂદા કારણો પ્રાપ્ત કરાવીને તને પાપોદયે ઘણા દુખો ભોગવાયા છે, અનેક રીતે ત્રાસો આપ્યા છે, બહુ પ્રકારની બચાવો ઉત્પન્ન કરી છે હવે પુણ્યોદયનો વારો આવ્યો છે, તેનું જોર થયું છે,

૧ જુઓ ૪ ૧૮૮૦ (ચાહ પ્રસ્તાવ પ્ર ૩) લક્ષ યજ્ઞ પછી તુરંત જ આ બનાવ બને છે તે સ્મરણમાં લાભે કરવો

તેથી તે બીજા બીજા સાધનો નિમિત્તો અને ગ્રાહીઓ દ્વારા પોતાના જોરથી તને સુખ આપે છે રાજ્ય ગુપ્તધારણુ ! એમા બાહ્ય વસ્તુઓ તો નિમિત્તમાત્ર છે ખરેખર પરમ કારણુ તો એ પુણ્યોદય જ છે”

કારણોની વિચારણાની સ્પષ્ટ અવધારણા,
સુખલેશ અને સંપૂર્ણ સુખસ્થાન.
પરિપૂર્ણ સુખ પ્રાપ્ત કરવા સખધી પ્રશ્ન.

ગુપ્તધારણુ—“ મહારાજ ! આપે વિસ્તારથી જે જવાબ આપ્યા તેથી મારા મનમા જે સદેહ થયા હતા તે તદ્દન દૂર થઇ ગયા છે આપે જે હઠીકત કહી તેનું રહસ્ય હું આ પ્રમાણે સમજ્યો છું જ્યારે નિર્વૃત્તિનગરીના નાથ પરમેશ્વર શ્રીસુસ્થિતમહારાજની આજ્ઞાનું ઉલ્લેખન કરૂં, અજ્ઞાનતાવી તેની પૂરી કિંમત બરાબર સમજી નહિ, તેના પરિણામે મારી ચિત્તવૃત્તિને ભાવઅધકારથી મેલી બનાવી હઉં અને જ્યારે મહામોહ વિગેરે શત્રુઓના લશ્કરનું પોપણ કરૂં ત્યારે મારૂં તેના પ્રકારનું રૂપ જોઇને કર્મપરિણામ કાળપરિણતિ સ્વભાવ ભવિતવ્યતા વિગેરે મારે પ્રતિકૂળ થાય છે અને તે વખતે કર્મપરિણામરાજનો પાપોદયસેનાપતિ પોતાની સાથે મારાથી વિપરિતપણે વર્તનારી આખી લશ્કરની દૂકડીને લઇ આવીને મને અનેક પ્રકારના દુ ખો એણીબધ ઉત્પન્ન કરે છે અને તેમ કરવા માટે અનેક અવરની તેમ જ બહારની વસ્તુઓને પ્રેરણા કરે છે અને તે દ્વારા મને દુ ખો નીપજાવે છે, અને જ્યારે હું મારી ધોઅત્તાનો ખરો ખ્યાલ કરીને અને તે જ સુસ્થિતમહારાજની કૃપાથી સાચુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેઓની આજ્ઞામા રહું, તેઓના હુકમ પ્રમાણે વર્તું, જ્યારે ભાવઅધકારને ઘેાઘ નાખીને ચિત્તવૃત્તિને વધારે નિર્મળ બનાવું, અને ચારિત્રધર્મરાજના લશ્કરને પ્રસન્ન કરૂં, ત્યારે કર્મપરિણામ, કાળપરિણતિ, સ્વભાવ, ભવિતવ્યતા વિગેરે મારૂં વર્તન જોઇને અનુકૂળપણે વર્તે છે, તે વખતે કર્મપરિણામ રાજના બીજા સેનાપતિ પુણ્યોદય તેની સાથે આવેલ અનુકૂળ સૈન્યવડે મને મોટું સુખ આપે છે અને તે માટે બાહ્ય તેમ જ આધ્યાત્મિક અદરની વસ્તુઓને સાધન તરીકે સુખ આપવાની પ્રેરણા કરે છે અને તે દ્વારા સુખ નીપજાવે છે, તેટલા માટે એ સર્વનો (કારણોનો) સમૂહ કાર્યને ઉત્પન્ન કરનાર છે, એમાનો એક કાંઈ પણ કાર્ય ઉપજાવી શકતો નથી—આ પ્રમાણે આપના કહેવાનો ભાવાર્થ હું સમજ્યો છું

“હવે સાહેબ ! એક બીજી વાત પૂછી લઉં આપે હમણા વાત કરી ત્યારે જણાવ્યું કે મને ચોહું ચોહું મુખ^૧ પુણ્યોદયે ઉત્પન્ન કરી આપ્યું છે, મને એણે મુખલેશ કરી આપેલ છે—આપના આ વચનથી મારા મનમાં જરા કુત્સણ થયું છે, મારી જિજ્ઞાસામાં ઉમેરો થયો છે મને એવો ખ્યાલ થાય છે કે જે દિવસે^૨ મને મદનમજરી મળી, જ્યારે મને અમૃત્ય કિમતના બહુ રત્નો પ્રાપ્ત થયા (મદનાના પિતા કનકોદર પાસેથી), જરા ચિંતવન કરતા જ ખેચરો (વિદ્યાધરો)ની મોટી ખૂનાખરાળી બંધ થઈ, તે મર્વને પરસ્પર બાઈચારો થઈ આવ્યો, વધારામાં વળી તેઓ સર્વેએ મારૂં દાસપણું સ્વીકાર્યું, મારા માતાપિતાને પૂર્ણ સતોષ થઈ ગયો, મ્હોટો મ્હોત્સવ થઈ રહ્યો, અમારા સર્વ નગરવાસીઓને પણ ઘણો આનંદ થયો, વિદ્યાધરો સર્વે અમારે ઘરે આવ્યા, મારા માતાપિતાએ તેઓનું ચોખ્ખું આતિથ્યપૂર્વક સન્માન કર્યું, તે સર્વેએ મારા ઘણા વખાણ કર્યા, મારા યશનો ડોકો દેશમાં સર્વત્ર વાગી રહ્યો, તે વખત—તે દિવસ મુખથી ભરપૂર હોવાને લીધે મને તો અમૃત જેવો લાગતો હતો ત્યાર પછી વળી મદન-મજરીની સાથે મારો પ્રેમબંધ વધારે મજબૂત થતો ચાલ્યો, ત્યાર પછી વળી કદમુનિના^૩ દર્શન થયા, ત્યાર પછી રાજા સાત અને સદા-ગમ સમ્યગ્દર્શન અને વૃદ્ધિધર્મ સાથે મારે મિત્રતા થઈ, ત્યાર પછી વળી મને રાજ્યની પણ પ્રાપ્તિ થઈ અને મારી ઇચ્છામાં આવે તેટલા અને તેવા મુખોમાં હું વિલાસ કરવા લાગ્યો ત્યારે તો મને દેવલોકના મુખની પણ અવગણના થવા લાગી, મને એમ થયું કે આણું મુખ તો દેવલોકમાં પણ હશે જ નહિ વળી ત્યાર પછી હાલમાં આપ મહાત્મા શ્રીના દર્શન થયા^૪ વિનયપૂર્વક આપશ્રીને વદના કરી, આપને પૂછેલ સદેહ બરાબર દૂર થઈ ગયો અને આપશ્રીના મુખકમળને ભેટતા અને આપકૃપાળુના વચનામૃત માણતા મને એવો આનંદ થાય છે, મારા મનમાં એટલું મુખ થાય છે કે વાણીમાં તેનું વર્ણન કરવું પણ અશક્ય છે—આટલી બધી હડીકત હોવા છતાં આપશ્રીએ એમ કેમ કહ્યું કે મને જરા જરા મુખ થયું છે ? મને મુખલેશ થયો છે ? અને

૧ મુખલેશ જુનો ૫ ૧૬૧૫ આગલું પ્રકરણ

૨ ચાલુ પ્રસ્તાવ. પ્રકરણ ૩ જુ

૩ ચાલુ પ્રસ્તાવ પ્રકરણ ૪ જુ

૪ ચાલુ પ્રસ્તાવ પ્રકરણ ૫ જુ

“ અને ખુદ મહારાજ પોતે ચારિત્રરાજ અને મહાદેવી વિરતિ એ નિરીહતા નામની પુત્રી ઉત્પન્ન કરી છે

■ આવી રીતે ચિત્તસૌંદર્યના રાજ શુભપરિણામ અને રાણી નિઃપ્રક્રમતાથી ક્ષાતિ^૧ કન્યા થઇ છે ચિત્તસૌંદર્યના રાજ શુભ પરિણામ અને રાણી ચારતાથી દયા^૨ કન્યા થઇ છે શુભમાન સના રાજ શુભાભિસન્ધિ અને રાણી વરતાથી મૃદુતા^૩ કન્યા થઇ છે શુભમાનસના રાજ શુભાભિસન્ધિ અને રાણી વર્ચતાથી સત્યતા^૪ કન્યા થઇ છે નિરાદમાનસના રાજ શુદ્ધાભિસન્ધિ અને રાણી શુદ્ધતાથી ઝલ્લુતા^૫ કન્યા થઇ છે, વિરાદ માનસના રાજ શુદ્ધાભિસન્ધિ અને રાણી પાપભીરતાથી અચોરતા^૬ કન્યા થઇ છે શુભચિત્તપુરના રાજ સદાશય અને રાણી વરેણ્યતાથી ધ્વજરતિ^૭ કન્યા થઇ છે શુભચિત્તપુરના રાજ સદાશય અને રાણી વરેણ્યતાથી મુક્તતા^૮ કન્યા થઇ ■ સેનાપતિ સમગ્રદેશનના પોતાના વીર્યથી માનસીનિધા^૯ કન્યા થઇ છે મહારાજધિરાજ અને મહાદેવી વિરતિથી નિરીહતા^{૧૦} કથા થઇ છે

“ કદમુનિ એ પ્રમાણે દસ કન્યાઓના રહેવાના સ્થાનો અને તેના માતૃપિતાના નામો તે કથાઓની ઝોળખાણુ માટે તને જણાવ્યા ”

કદમુનિ—“ સાહેબ ! આપે ઘણી કૃપા કરી હવે મહેરબાની કરીને મહારાજ ગુપધારણને એ કન્યાઓ કેવી રીતે મળશે તે હકીકત પણ આપથી જણાવો ”

કન્યાઓ અને તત્પ્રાપ્તિ ઉપાય.

નિર્મળાચાર્ય—‘ કર્મપરિણામ રાજ પોતે જ કાળપરિપુતિ મહાદેવી વિગેરે સાથે વિચાર કરીને અને તે સર્વની સમતિ મેળવીને પુણ્યોદયને આગળ કરશે અને પછી તે બધાઓ ઉપરના નજરો જ

૧ જુઓ પ્ર ૬ પ્ર ૨

૨ જુઓ પ્ર ૩ પ્ર ૨૭

૩ જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૫૬

૪ જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૫૬

૫ જુઓ પ્ર ૫ પ્ર ૨૧

૬ જુઓ પ્ર ૬

૭ જુઓ પ્ર

છાત્રી છે ત્યાં જરો, ત્યાં જઈને તેઓ એ દશે કન્યાઓના માતૃપિતાને અનુકૂળ કરશે અને તેમ કરીને એ કર્મપરિણામ મહારાજ પોતે જ એ દશે કન્યાઓ ગુપ્તધારણુ રાજને અપાવશે—દેવરાવશે હવે એમા એક હકીકત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે આ ગુપ્તધારણુ બધા ‘સદ્-ગુણો’ના સારી રીતે અભ્યાસ પાડવો, એ કન્યાઓને મેળવવા યોગ્ય પોતાના આત્માનો વિકાસ કરવો, જાતે એ કન્યાને લાયક થયું-જેને પરિણામે પેનો કર્મપરિણામ રાજ ગુપ્તધારણુને અનુકૂળ થશે અને એ રાજ એક વાર અનુકૂળ થયો એટલે પેલી કન્યાના માખાપો પોતાની મેળે જ કયાદાન દેવા તત્પર બની જરો અને પેની કન્યાઓ જાતે જ ચાલી ચલવીને ગુપ્તધારણુની અત્યંત રાખી થઈ જશે ત્યાર પછી રાજ ગુપ્તધારણુ અને એ કન્યાઓ વચ્ચે સ્વાભાવિક પ્રેમબંધ થશે તે પ્રેમ સબંધ એવો સુઘટિત થશે કે એ ઝાંઝનાથી તૂટી રાજરો નહીં

કદમુનિ—“એ બાબતમાં તો હુંદેવા જેવું જ શું છે ભગવાનના વચનથી—આપશ્રીના હુકમથી જેવું આ હવે ગુપ્તધારણુ નામ ધારણુ કરે છે તેવા જ સાચા અર્થવાળો તે થઈ જશે આપશ્રી હુકમ કરશે તે પ્રમાણે જ તે કરશે મારી હવે એક વધારે વિગતિ છે આપે કન્યા-પ્રાપ્તિના ઉપાયમાં સદ્ગુણોના સારી રીતે અભ્યાસ પાડવા જણાવ્યું અને એ ગુણોને મેલવાની સૂચના કરી તો એ ગુણો કયા કયા છે તે જરા વિગતવાર જણાવવા દુષા કરો.”

પ્રત્યેક કન્યાને વરનાની યોગ્યતા મેળવવાના અનુશીલનીય ગુણો.

નિર્મળાચાર્ય—“બરાબર લક્ષ્ય દઈને સાબળો—

- ૧ ક્ષાતિ. “જે પ્રાણી ‘ક્ષાતિ’ કન્યા સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છે તો
- “હોય તેણે સર્વ પ્રાણીઓ તરફ મૈત્રીભાવ રાખવો,
- “સર્વ નાના મોટા હવે પોતાના સબંધી છે-મિત્ર છે-
- “દોસ્તદાર છે એમ વિચારવું, અન્ય માણસ ગમે તેટલા
- “પરાભવ—અપમાન કરે તે સર્વ સહન કરવા, તે દ્વારા
- “પારકાની સાથેના પ્રીતિસબંધની અનુમોદના કરવી,
- “એવા પ્રકારના પ્રીતિયોગ સંપાદન થવાથી પોતાના
- “(આત્મા) ઉપર એક પ્રકારનો અનુગ્રહ થાય છે એમ
- “વિચારવું, આત્મા પરાભવ કરી દુર્ગતિએ જવા યોગ્ય
- “બને છે તેવી તેવા આત્માની નિંદા કરવી, જે મુકા
- “આત્માઓ પારકાને દોષ કરાવવાનું કદિ કારણ જ થતા

૧ આ વૈશ્યાનરનો નામ કરનારી કન્યા છે વૈશ્યાનર લીલ્ય પ્રસ્તાવનો પાત્ર છે

“ નથી તેઓ ખરા ભા યત્તાળી છે, તે માટે તેવા આ
 “ ભાની અત કરપુર્વક પ્રસાદ કરવી, પોતાનો તિર
 “ સ્કાર કરનાર એક રીતે બેતા પોતાના કર્મની નિર્જ-
 “ સના હેતુભૂત થાય છે તેથી તેઓ દિત કરનારા છે
 “ એમ સમજવું, ખરેખરી રીતે સગારનું અસારપણું
 “ તેઓ બતાવનાર છે તેથી તેઓને પોતાના ગુરુ સમજવા
 “ અને હમેશા પોતાના અત કરપુને નિશ્ચળ બનાવવું-
 “ એવી રીતે સદરુ ગુણોનું અનુશીલન કરનાર પ્રાણી
 “ ક્ષાતિ કે યાને વરવા યોગ્ય બને છે

૨ દયા. “ જે પ્રાણી ‘દયા’ કન્યા^૧ સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છતો હોય
 “ તેણે અન્યને જરા પણ સતાપ થાય એવી હકીકતથી
 “ તદ્દન દૂર રહેવું, સર્વ પ્રાણીઓ પોતાના સગા ભાઈઓ
 “ છે એમ સમજી તેઓ સાથે વર્તવું, અન્ય ઉપર બને
 “ તેટલો ઉપદાર કરવો, બીજાને આધિ આધિ કે દુ ખમા
 “ પડેલા બેઠ તે તરફ ઉદાસી ભાવ-બેદરકારી ન રા
 “ ખવી અને હમેશા આખા જગતને આનંદ ઉપજાવે
 “ તેવા સુદર સમપણાના આશયને ધારણ કરનારા થવું-
 “ આવા પ્રકારના સદગુણોનું અનુશીલન કરનાર પ્રાણી
 “ દયા કન્યાને વરવા યોગ્ય બને છે

૩ મૃદુતા “ જે પ્રાણી ‘મૃદુતા’ કન્યા^૨ સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છતો
 “ હોય તેણે પોતે અમુક જિંદગી બતનો છે એ હકીકત
 “ કે એ નાતનો ગર્વ ન કરવો (૧ જાતિમદ), પોતે
 “ આનંદાન છે કુળવાન છે મોટાના ઘરનો છે એ હકી
 “ કતનો ગર્વ ન કરવો (૨ કુળમદ), પોતામા ઘણું
 “ બળ છે, મોટા પર્વત જેવાને પણ હકાવી દે તેવો છે,
 “ સેન્ડો છે વિગેરે શક્તિનું અભિમાન ન કરવું
 “ (૩ જળમદ), પોતે ઘણો રૂપાળો છે, આકર્ષક છે, મન

૧ દયા કુમારી એ દિસાની વિરોધી છે, પ્રથમ અમતની મદા વિરોધી છે
 દિસા કુમારીની હકીકત ત્રીજા પ્રસ્તાવમા આવી ગઈ એની સાથે નદિવર્ધનના
 લગ્ન થયા હતા (પ્ર ૩ પ્ર ૨૧)

૨ મૃદુતા એ માનને લેતી નાખનાર છે એવા પ્રસ્તાવના પાત્ર સૌલરાજની
 એ ખાસ વિરોધી છે

“ મોહક છે એ હરીકૃતનો ગર્વ છાડવો (૮ રૂપમદ),
 “ પોતે ઘણા છઠ્ઠ અઠ્ઠમ આદિ તપો કરે છે, કર્યા છે,
 “ પોતાના જેવી તપસ્યા અથવા ડોષ કરી રાકતું નથી
 “ એવો તપના ગર્વનો પરિહાર કરવો (૫ તપગર્વ),
 “ પોતાની પાસે ઘણો પેસો છે, પોતે જેટલો પેસો ધરાવે
 “ છે તેટલો ખીન્ન પાસે નથી અને પોતે મોટો કુબેર
 “ ભગારી થઈ ગયો છે, ખીન્ન સર્વે તો પોતાની પાસે
 “ ભીખારી જેવા છે અને પોતાની પાસે ઠીસા રહેવાને
 “ પપુ લાયક નથી વિગેરે પેસાગળધી અભિમાન વર્જી
 “ (૬ ધનગર્વ), પોતે ઘણો વિદ્વાન છે, પોતે બહુ થોડા
 “ વખતમા સંકરો શ્લોકો યાદ કરી રાકે છે, પોતાની
 “ દલીલની પ્રકૃતિ અતિહત છે, પોતાની બાપપુકળા
 “ સચોટ છે-વિગેરે બાબતનો ગર્વ તદ્દન તજવો
 “ (૭ વ્યુતગર્વ), પોતે જાતમહેનતથી ધન મેળવ્યું છે
 “ ભીખારીપણામાંથી મોટો ધનેશ્વરી બન્યો છે, આપા
 “ રમા પોતાની કળા નિરવરિ છે, ઘરાક સમજવતા
 “ પોતાને બહુ સારા આવડે છે વિગેરે પૈસા મેળવવાની
 “ બાબતોનો ગર્વ કદિ ન કરવો (૮ લાભમદ), અન્ય
 “ ઉપર પ્રેમ-વત્સળતા રાખવાની કે કરવાની બાબત
 “ અને અન્ય પોતા તરફ વત્સળભાવ રાખે છે તે સબધી
 “ અભિમાન તથા દેવુ, નમ્રતા ધારણ કરવી, વિનયનો
 “ વધારે વધારે અભ્યાસ પાડવો, અને હમેશા પોતાના
 “ હૃદયને માખણ જેવું સુકોમળ બનાવવું-આવા પ્રકાર
 “ રના સદૃશ્યોનું અનુગ્રીહન કરનાર પ્રાણી મૃદુતાકન્યાને
 “ વરવા થોડાં બને છે

૪ સત્યતા. “ જે પ્રાણી ‘સત્યતા’ કયાં માથે લક્ષ કરના ઇચ્છતો
 “ હોય તેણે અન્ય પ્રાણીના મર્મા-યુક્ત નાતો ઉઘાડી
 “ પાડવાની દેવ તદ્દન ડાડી દેવી, ચાડી-ચૂગલી કરનાની
 “ પ્રકૃતિ તદ્દન વર્જવી, પારકાના અવર્ણવાદ બોલવાની
 “ કે નિંદા કરવાની બાબતનો સર્વથા ત્યાગ કરવો, વાતો
 “ કરતા કે સાધારણ રીતે બોલવાની બાબતમા વચનની

૧ સત્યતા મૃધાવાદની વિરોધી છે મૃધાવાદ મોઘા અરવાવનો મુખ્ય પાત્ર
 અને રિપુદાસજીનો મિત્ર હતો

“કડવાશ તદ્દન છોડી દેવી, એકને કહી બીજને સભ
 “જાવવું-આહુઅવળુ બોલી કપટાશય બતાવવો વિગેરે
 “વક્રોક્તિ-વાકાભાષણની પદ્ધતિ છોડી દેવી, ઠઠ્ઠા મદકરીની
 “રીતિ તદ્દન તજી દેવી, ખોટી વાત કે ભળતી વાત
 “કે અર્ધસત્ય વાત કદિ ઉચારવી નહિ, નકામું બોલ
 “બોલ કરવાની દેવનો કે બહુબોલાપણનો ભાગ કરવો,
 “અને જે વાત જેમ બની હોય તેમ તેને તે સ્વરૂપે
 “અતિરાયોક્તિ કે અર્ધ હકીકત વિગોપન વગર તથાપ્રકારે
 “કહેવાની રીતિ રાખવી-આવા પ્રકારના સદ્ગુણોત્ત
 “અનુશીલન કરનાર પ્રાણી સત્યતાકન્યાને વરવા યોગ્ય
 “થાય છે અથવા તો એવા પ્રાણી તરફ તે કન્યા
 “આપોઆપ ધણી અનુરક્ત બની જાય છે

૫ ઋણુતા, “જે પ્રાણી ‘ઋણુતા’ કન્યા સાથે લગ્ન કરવા ઇ
 “ચ્છતો હોય તેણે કુટિલપણાની તો ઝાટકણી જ કરી
 “નાખવી, પોતાના વર્તનમાં કાંઈ પણ વાકાલુકાપણ
 “રાખવું નહિ, સર્વ જગ્યાએ સરળ ભાન રાખવો અને
 “દેખાડવો, અન્યની છેતરપીંડી કરવાનો વિચાર પણ
 “કદિ ન કરવો અને છેતરવાની વાત પણ ન જ કરવી,
 “પોતાના મનને મેલ વગરતું શોખનું રાખવું, પોતાનું
 “વર્તન તદ્દન બહાર રાખવું, બાહ્ય દેખાવમાં અને અંદર
 “રના વર્તનમાં ભૂદો ભાવ ન રાખવો, પોતાના વિચાર
 “રોમાં ઉન્નત ભાવોને જ મુખ્યતા આપવી, અને પોતાના
 “અત કરણને તીધા દડ જેવું બનાવવું, મનમાં કાંઈ પણ
 “ધુન્ન, ગોરા, વાકાઈ કે ગાઠ ન રાખવા-આવા પ્રકારના
 “સદ્ગુણોત્ત અનુશીલન કરનાર પ્રાણી ઋણુતાકન્યાને
 “વરવા યોગ્ય બને છે અથવા એમ કરવાથી તે કન્યા
 “વશ થઈ જાય છે

૬ અચોરતા, “જે પ્રાણી ‘અચોરતા’ કન્યા સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છતો
 “હોય તે અન્ય પ્રાણીને ચતી પીડાથી બંદી જાય છે,
 “અન્યને થનારી પીડાનો ખ્યાલ જ તેને થયરાવી

૧ ઋણુતા એ માયા (જલુલિકા)ની વિરોધી નથી છે પાચમા પ્રસ્તાવમાં
 વામદેવ સાથે એનો વિવાહ બેઠ જવા બીજે સરળતા બહુ સુદર સદ્ગુણ છે
 ૨ અચોરતા રતેયની વિરોધી છે વામદેવે રતેયની મિત્રતા કરી કેવા
 કળ મેળવ્યા તે આખરે પાચમા પ્રસ્તાવમાં બેઠ જવા

“નાખે છે, પારકાનો જરા પપ્પુ દ્રોહ (ખરાબ) કરવાની
 “બુદ્ધિ એનામાથી સર્વથા નાશ પામે છે, પારકાના
 “પૈસા લઇ લેવાની કે પડાવી લેવાની બુદ્ધિને તે દૂર
 “કરે છે, એવા કાર્ય કરનાથી કેટલી મુશ્કેલી ભી
 “થાય છે, કેવા ત્રાસ થાય છે, કેટલું દુઃખ થાય છે
 “તેનો ખરાબર ખ્યાલ કરે છે, છેવટે એવા અકાર્યોથી
 “દુર્ગતિમા જવાનો ભય તેના ખ્યાલના ધારધાર આવ્યા
 “કરે છે-આવા પ્રકારના સદ્ગુણોનું અનુરીક્ષન કર
 “નાર પ્રાણી ઉપર અચોરતાકયા ખાસ હેતુ કરે છે
 “અને પોતાની જાતે આલી ચવાળીને તેની પામે આવી
 “તેને વરે છે

૭ મુક્તતા, “જે પ્રાણી ‘મુક્તતા’ કન્યા^૧ સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છતો
 “હોય તેણે વિવેકને પોતામય-એકસ્વરૂપ કરી દેવો,
 “પોતાનો આત્મા કોઇ પપ્પુ પ્રકારની બાહ્ય (સ્થૂળ) અને
 “અતરંગ મિહત્તથી (અયથી) તદ્દન અલગ છે-જૂદો
 “છે-ભિન્ન છે એવી ભાવના કરવી, એ બાહ્ય અબ્યતર
 “મિહત્તની પિપાસા (મેળવવાની ઇચ્છા) જેટલી અને
 “તેટલી દખાવી દેવી, પોતાના અત્ત કરવાને અદર કે
 “બહાર કોઇ પપ્પુ વસ્તુ સાથે ન લગાડવું, એનાથી તેને
 “તદ્દન અલગ જ રાખવું અને જેમ કાદવ અને પાણીથી
 “કમળ તદ્દન દૂર રહે છે તેવી રીતે પોતાનો અતર
 “ભાવ અર્થ (ધન) અને કામથી તદ્દન અલગ કરી
 “નાખવો-આવા પ્રકારના સદ્ગુણોનું અનુરીક્ષન કર
 “નાર પ્રાણી મુક્તતાકન્યાને વરના યોગ્ય થાય છે

૮ અક્ષરતિ, “જે પ્રાણી ‘અક્ષરતિ’ કન્યા^૨ સાથે લગ્ન કરના ઇચ્છતો
 “હોય તેણે દેવતા મનુષ્ય અને તિર્યચની સર્વ સ્ત્રીઓને
 “પોતાની માતા સમાન ગણવી, (૧) જે સ્થાનમા એ
 “સ્ત્રીઓ રહેલી હોય તેવા સ્થાનમા તેણે જરા વખત
 “પણ રહેતું નહિ, (૨) તેઓના સબધી કથા-વાતચીત કે
 “વર્ણન કરવા નહિ, (૩) જે સ્થાન કે રાત્રી પર તેઓ

૧ મુક્તતા એ લોભ-સાગરનો લાગ છે એ સાગર સસારીછવ ધનરોખ-
 રોનો મિત્ર થાય

૨ અક્ષરતિ એ મૈથુનની વિરોધી છે મૈથુનનો ધનરોખર સાથેનો સબધ
 પ્રસ્તાવ હકામા એથો હતો

“ ભેટવ હોય ત્યાં (બેઘડિ મુઘી) બેસવું નહિ, (૪) એ સ્ત્રી
 “ એા ૧૧ ઇન્દ્રિયો કે સરીરના કોઈ પણ ભાગ ઉપર ટીકી
 “ ટીકીને બેસું નહિ, (૫) ભીંતને આતરે આનંદકલ્પ કરતું
 “ કોઈ બેસવું રહેતું હોય તો તેની પડખેના મળનમા
 “ વાસો કરવો નહીં, (૬) અગાઉ પોતે આનંદ વિલાસો
 “ કર્યા હોય તેડું સ્મરણ કરતું નહિ, (૭) જે ભોજન
 “ કરનાથી ઇન્દ્રિય વિષય તરફ ઢળે કે વિષય જાગ્રત થાય
 “ તેવા વૃત્તિને ઉચ્ચેરનારા માદક કે ભારે આહારનો
 “ ભાગ કરવો (૮) પ્રમાણથી અનિદ્ર આહાર ન કરવો,
 “ (૯) પોતાના સરીરની કોઈ પણ પ્રકારની શોભા વિભૂષા
 “ કરી નહિ, (૧૦) ઇન્દ્રિયોના વિષય ભોગનવાની ઇચ્છા
 “ થાય તો તેને એકદમ દબાવી દેવી-આવા પ્રકારના
 “ સદ્ગુણોનું અનુસીધન કરનાર પ્રાણી શ્રદ્ધાસ્થિ કન્યાને
 “ વરવા થો ય થાય છે

૯ વિદ્યા, “ જે પ્રાણી ‘વિદ્યા’ કન્યા’ સારે લક્ષ કરવા ઇચ્છતો
 “ હોય તેણે સૌથી પ્રથમ તો વિચારવું કે સર્વ પૌદ્ગલિક
 “ પદાર્થો અનિત્ય છે, થોડો વખત રહેનારા છે, આખરે
 “ નાન પાગનાગ છે, તેથી જ રીતે મર્વે ધન પણ અ
 “ નિત્ય છે, વિષયો પણ અનિત્ય છે અને પોતાનું સરીર
 “ પણ અનિત્ય છે, પોતે વિચાર કરે કે એ વિષયો,
 “ દેહ વિગેરે વાસ્તવિક રીતે અશુભિથી (અપવિત્ર
 “ પદાર્થોથી) ભરેલા છે, એમા આખરે હુ ખ જ છે અને
 “ એનો છેડો હુ ખમા જ આવે છે-એવી વિચારણા પર
 “ સ્થિરતા કરે, પોતાનો આત્મા પોતે જાતે એ સર્વ
 “ પદાર્થો-ભોજો અને સરીરથી તદ્દન અલગ છે એ સ્વ
 “ ભાવ પર ખાસ વિચારણા કરે, અનેક પ્રકારના સાધના

૧ પ્રદાયર્થ પાળવાની ઇચ્છાનાળાને તે પ્રવરૂપ લક્ષતા થા યના રક્ષણ સાર
 તે એવરના રક્ષણ સાર નવ વાડ બતાવી છે અર્થા બ્રહ્મરતિને અગે વાગેની
 દરીકવ બતાવી છે નવ વાડનું સ્વરૂપ પ્રસ્તાવ સીમમા પુ ૫૦૪ ની નોટમા લખ્યું
 છે તે જુઓ તેઓના પારિશાષિક નામો અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે -

(૧) વસતિ (૨) કથા (૩) નિષિધા (૪) ઇન્દ્રિયનિરીક્ષણ (૫) કૃત્યવર
 (૬) પૂર્વકલ્પિ (૭) પ્રપિતાહાર (૮) અતિમાત્રાહાર (૯) વિભૂષા

૨ વિદ્યા એ સદ્ગુણોધની કથા છે, અજ્ઞાનને દૂર કરનાર છે સાતમા પ્ર
 સ્તાવનું પાત્ર છે એને સમ્યક્દર્શન અને આદિતરાવ લક્ષણ કરે છે

“ ખોટા કુતર્જો યથા કરતા હોય તેના જાળાઓને તોડી
 “ પાડે, ભાગી નાખે, દૂર ફેંકી દે, સર્વ વસ્તુની અદર
 “ રહેલા સાચા તત્ત્વ પર પૂર્ણ વિચાર અને મનન કરે-
 “ આવા પ્રકારના સદ્ગુણો ધારણ કરે તેને જાતે બો
 “ લાવીને મત્રી સદ્બોધ સમ્યક્દર્શન સેનાપતિની કન્યા
 “ વિધાને આપે છે

૧૦ નિરીહતા. “ જે પ્રાણી ‘નિરીહતા’ કન્યા^૧ સાથે લગ્ન કરના
 “ ઇચ્છતો હોય તેણે હમેશા વિચાર કરવો કે આ સ
 “ સારમા ઇચ્છાઓ થાય છે તે મનના સત્તાપને બહુ
 “ વધારી ચૂકનારી છે, ઇદ્રિયના ભોગો ભોગવવાની
 “ અભિલાષાઓ મનના દુખ માટે થાય છે, સસારના
 “ જન્મ થાય છે તે મરણ માટે થાય છે, પ્રિય વસ્તુ કે
 “ જન સાથે મેળાપ થાય છે તે આખરે વિયોગ માટે
 “ થાય છે અને વિયોગમા પરિણમે છે, આ સસારની
 “ સર્વ રચના પ્રાણી કરે છે તે રેશમીઆ કીડા જેમ
 “ પોતાના શરીર આસપાસ રેશમને વાટાળે છે તેના
 “ જેવી છે અને કીડાને જેમ તેની પોતાની જ બનાવેલી
 “ રચના આકરા બધનમા નાખે છે તેમ સસારની રચના
 “ પ્રાણીને પોતાને જ (રચના કરનારને જ) તીન બંધ
 “ નમા નાખે છે, વસ્તુઓનો સમુદ્ધ કરી રાખનાની દેવ
 “ કૃતેશને વચારનાર થાય છે, સર્વ પ્રકારના સગો સ
 “ બધો હેરાનગતિ માટે થાય છે, પ્રવૃત્તિ દુખરૂપ છે,
 “ નિવૃત્તિ નુખરૂપ છે-આવા વિચારો-આવી ભાવનાઓ
 “ જેઓ નિરતર કર્યા જ કરે છે તેનામા નિરીહતા
 “ કન્યા ઘણી આસક્ત થાય છે અને આખરે આવીને
 “ જાતે વરે છે

“ રાજન^૨ તારે પેલી દન કન્યાઓ મેળવની છે તો તેટલા
 સાડ તારે ઉપર જણાવેલા સર્વે સદ્ગુણોનો વારવાર અભ્યાસ પાડવો
 જોઈએ^૩ આવી રીતે જ્યારે તુ લાભા વખત મુખી કરીશ ત્યારે પછી

૧ નિરીહતા એ ચારિત્રરાજની વિરતિથી ઉત્પન્ન થયેલી ન્યા છે સાતમા
 પ્રસ્તાવનુ પાત્ર છે ચરિત્રહની મહા વિરોધી છે

૨ દશ યતિધર્મો પર અનાહ વિવેચન થયું છે (જુઓ પ્રસ્તાવ ચોથો પ્ર
 ૩૫ મુ) ત્યા ચારિત્રરાજના યુવરાજ પુત્ર વરીકે યતિધર્મને જતાવ્યા છે અને તે

અવસર જોઇને જ્યારે બરાબર વખત તે માટે આવી લાગશે ત્યારે કર્મપરિણામમહારાજ આદિત્યરાજ આજી લરકર તને બતાવશે, તારે પછી એ દરેક સેનાની અને લશ્કરીઓને અનુકૂળ જે જે સદ્ગુણો હોય તેનો બરાબર અભ્યાસ અને અમલ કરીને તેઓ દરેકનો તારા તરફ અનુશન-પ્રેમ આકર્ષાય તેમ કરવું એ જે સેનાનીઓ અને સુબટો છે તેઓ સર્વ પોતાના ઉપરી શેઠ ચારિત્રધર્મ તરફ ઘણા વધાર છે, તેના ઉપર બહુ પ્રીતિ રાખનારા છે, તેથી જેવા તેઓ તારી સાથે અનુકૂળ થશે એટલે પોતાના ઉપરી શેઠના દુઃખન મહામોહના

દશ મદ્યવના પરિવાર સાથે છે એ દશ યતિધર્મોની સાથે આ દશ ક યામીને મેળ મળતો નથી કાઠ કાઠ ફેર પડી જાય છે અને એમ લાગે છે કે આ શુભો 'પૂર્વ સેવા' તરીકે મેળવવાના છે તેથી સર્વનો મેળ મેળવવાની ખાસ જરૂર જણાતી નથી મેં નીચે મેળ મેળવવા પ્રયત્ન કર્યો છે પણ તેમાં જરા ફેર પડે છે દશ યતિધર્મો બતાવનાર બાયા આ પ્રમાણે છે

સતિ મદવ ભગ્ગવ, મુક્તી ત્વ સંજયે મ સોધન્વે ।

સઘ સોજ ભાકિ, વળ વ વમ વ જરપમ્મો ॥

૧ ક્ષમા, ૨ માદવ, ૩ આર્જવ, ૪ મુક્તિ (નિલાસતા), ૫ તપ, ૬ સયમ, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ ૯ અકિંચનત્વ અને ૧૦ બ્રહ્મ

દશ ક યા	યતિધર્મ પૈકી
૧ ક્ષાતિ	૬ સયમ
૨ દયા	૧ ક્ષાતિ
૩ મૃદુતા	૨ માદવ
૪ સત્યતા	૭ સત્ય
૫ જન્યુતા	૩ આર્જવ
૬ અચોરતા	૮ શૌચ
૭ બ્રહ્મરતિ	૧૦ બ્રહ્મ
૮ મુક્તાતા	૪ મુક્તિ
૯ માનસી વિદ્યા	૫ તપ
૧૦ નિરીહતા	૯ અકિંચનત્વ

આ તો માત્ર મેળ મેળવવા પ્રયત્ન કર્યો છે બાકી વાસ્તવિક વિચારીએ તો 'તપ' અને 'સયમ' યતિધર્મો સામે કન્યા આવતી નથી, શ્રીમદ્ધરિ ગણિની વ્યાખ્યામાં યતિધર્મો તો એક જ પ્રકારના છે, તેમની સંખ્યા કે વ્યાખ્યામાં શાસ્ત્ર સાથે ફેર પડતો નથી તે આપણે જોયા ત્રસ્ટાવધી ભણીએ બીએ તેથી મને તો આ બાળતનો એક જ ખુલ સો લાગે છે અને તે એ છે કે અહીં જે સદ્ગુણો પર વિવેચન કરવામાં આંચુ છે તે યતિધર્મો પ્રાપ્ત કરતા પહેલા 'પૂર્વસેવા' જેવા

[આહુ

આખા લશ્કરની આખા પડી જશે અને તેને હઠાવી દેશે આની રીતે જ્યારે તો ભાવરાજ્ય પ્રાપ્ત થશે, તારા પોતાના જળની ચોક્કસ ખાતરી થશે અને પેલા ભાવ મનુષ્યો પર વિજય થશે એટલે પછી એ મુંદર લલિત વલનાઓ સાથે આનંદ ભોગવતો તુ મજા કરીશ અને ઘણા સુખી થઈશ તેટલા માટે તારે (શુભધારણે) આ સર્વ શુભોત્તુ અનુદાન કરના યોગ્ય છે”

શુભા છે અને તેમા પ્રવેશ થાય તો પછી યતિધર્મો પ્રાપ્ત થાય નિર્મળાચાર્યનું વિવેચન એ હકીકત સ્પષ્ટ કરે છે અને શુભોનો વિસ્તાર અને તે માટે વાપરેલી ભાષામા રહેલ સચોટતા પણ એ જ બાળવને સવિશેષપણે બતાવે છે યતિધર્મોના અર્થ નીચે લખ્યો છે તે મનન કરવો

૧ ક્ષમા—ક્રોધનો ત્યાગ

૨ માર્દવ—માનનો ત્યાગ નમ્રતા

૩ આર્જવ—માયાનો ત્યાગ સરળતા

૪ શુદ્ધિ—ભ્રાંતનો ત્યાગ અવરગ અને બાહ્ય નિ સમપણું

૫ તપ—મુઠ્ઠાનો રોધ-બાહ્ય અને અવ્યતર નિ સ્પૃહપણું અને ત્યાગ

૬ સયમ—પાચ આશ્રવ ત્યાગ, પાચ ઇન્દ્રિયનો રોધ, ચાર કષાયનો વિજય અને ત્રણ યોગ પર અકુશ આમા અહિંસાની મુખ્યતા છે

૭ સત્ય—હિત મિત્ર અને પ્રિય એક સત્ય સમાપણું

૮ તૌશ—બાહ્ય શુદ્ધિ વિગેરે બાહ્ય સૌચ અને શુદ્ધ પરિણામની વૃદ્ધિ તે અવર સૌચ

આથવા મન વચન કાયાને ખવિત રાખવા, સયમમા હોય ન લગાડવો અને અદત કોઈ પ્રકારનું ન લેવું

૯ અર્હિચતત્વ—પરિશદ્ વસ્તુ આદિ માલેકીની ચીજો રાખવી નહિ, તેમના પર મૂર્ખા કરવી નહિ

૧૦ બ્રહ્મ—કોઈ પણ દેવ મનુષ્ય તિર્યંચ સ્ત્રી સાથે વિષય મુખ ભોગવવું નહિ વિગેરે આ પ્રસ. વિગતવાર વિચારવા યોગ્ય છે એમા મહત્ત્વ આતર રહસ્ય હોય તેમ લાગે વિચારકોને સ્વતંત્ર વિચાર કરવા યોગ્ય આ પ્રસ. છે

૬૫૨ની નોટ લખાયા પછી આ પ્રસંગપર ઘણા વિચાર કયા અને પછી આખા ગ્રંથનો વિસ્તૃત વિચાર કર્યો ત્યારે વધારે સ્પષ્ટતા થતી હોય એમ લાગ્યું એ વિચારણાનું પરિણામ એ આવ્યું કે આ દશે કન્યાઓ પાંચ અમતનો સમૂહ ત્યા. સૂચવે છે, ચાર કષાયોને નરમ પાડી દાખી દેવાનું કહે છે અને જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રમા રમણ કરવાનું શીખવે છે એ દશે કન્યાઓ દસ યતિધર્મ સાથે કાંઈ પણ સંબંધ નથી વિકાસક્રમમા વધતા પ્રથમ આ પ્રમાણે પ્રગતિ કરવી ખાસ જરૂરી છે ત્યાર પછી યતિધર્મોની પ્રાપ્તિ થાય છે આ રીતે વિચારતા અને ખાસ કરીને એ દશે કન્યાનું ત્રીજીથી સાતમા પ્રસ્તાવમા બંદે બંદે પ્રસંગે વર્ણન આવી ગયું છે તે પર ખ્યાલ આપતા વાત બરાબર બેસી જાય છે

લાવલિંગની ઉમેવાગી,

દશ કન્યા સાથેના લગ્નસખધી ઉપાય ચિંતનન.

સદ્બોધની મહાયકપો ૪૩૨,

કદમુનિ —“સાહેબ ! શુભધારપુ રાજતના મનમાં અત્યારે જે અભિવાધા છે તે કેટલે વખતે સિદ્ધ થશે ?”

નિર્મળાચાર્ય—“આય ! માત્ર છ મારગમાં”

કદમુનિને આચાર્યશ્રીએ આલે જવાળ આપ્યો એટલે હું (શુભધારપુ-સસારીજીવ) બોલી ઉઘ્યો—“નાથ ! ઉતાવળ કરો એ દીક્ષા લેવાને માટે મન ઘણું તવપાપક થઈ ગયું છે મને તો હમણા જ દીક્ષા આપો આપે છ મારગની નાત કરી એ તો બહુ લાભો વખત થઈ જાય, એટલો વખત મારે બેસી રહેવું નથી અને એટલી ઢીલ મારાથી ખમાય તેમ નથી માટે હવે ઢીલ કરવાની તી જરૂર છે ?”

નિર્મળાચાર્ય—“રાજન ! આ બાબતમાં ઉતાવળ કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી મેં જે અનુષ્ઠાનો કરનાનો અને સદ્ગુણો આચરવાનો તને હમણા જ ઉપદેશ આપ્યો છે તે અનુષ્ઠાનો અને આચરણો પરમાર્થથી તો દીક્ષા જ છે, અરે બાઈ ! દ્રવ્યલિંગ (સાધુનો વેશ) તો અગાઉ પણ અનેક વાર લીધેલ છે, પરંતુ અગાઉ મેં જે સદ્ગુણોની આચરણ જાણવી તે તે અગાઉ યથાસ્થિત કરી નથી અને જ્યાં સુધી સદ્ગુણોનું પૂર્ણપણે આચરણ ન હોય ત્યાં સુધી માત્ર દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરવાથી ખાસ વિશેષ શુભ થતો નથી, મોટો લાભ મળતો નથી, ધારેલી મુશ્કેલી બર આગતી નથી તને પણ એમ જ થયું છે માટે તારે હવે જ્યારે તે જ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવી છે અને તે માટે તું તૈયાર થઈ ગયો છે તો મેં જે અનુચીલનીય ગુણોનું વર્ણન કર્યું છે તે મનને બરાબર અમલ કર અત્યારે તો એટલું જામ છે”

કદમુનિ—“સાહેબ ! કન્યાઓ તો દશ છે, તો પછી એ દશને કયા અનુક્રમ પ્રમાણે પરણવી ? પહેલી કોને પરણવી અને પછી કોને ? એ પણ આપશ્રી જાણવાના કૃપા કરો”

૧ દ્રવ્યલિંગ અનેક કર્મો તે વાત વિચારવા ચોગ્ય છે દીક્ષા લેવામાં યતી ઉતાવળ જેમ ખેલારૂપદ ॥ તેમ સસારભાવના બેઠવા પછી સસારમાં સખ્યા કરવાનો ઉપદેશ પણ અગાઉ છે આત્મોદ્ધાન કરવા ભાવના થાય ત્યારે એદિક સખધ બ્યાલમાં ભાવવાનો જ નથી અને વસ્તુત્વ તે સખધર્મ કાંઈ દમ પણ નથી અનુભવ અને અધિકારના આ વિષયો છે

નિર્મળાચાર્ય—“ તારો મનાલ ઘણો મહત્વનો છે તેનો ઉત્તર સામળ ગુણધારણ રાજા મારા ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તન અને અનુયાન કરશે, ગુણોનું અનુશીલન કરશે અને અનુયાનોનું આચરણ કરશે એટલે થોડા વખતમાં સદ્બોધમત્રી વિધાક યાને સાથે લઈને જાતે જ આ રાજા પાસે આવશે, અને પોતે જાતે જ એ નિધાના લગ્ન આ રાજા સાથે કરી આપશે પછી પોતે પણ રાજાની સમીપ જ રહેશે એ સદ્બોધ મત્રી બહુ કુશળ છે, ઘણો અનુભવી છે અને અવસરે અવસરે શુ કરવું એ બાબત બહુ ચારી રીતે સમજે છે જ્યારે તે જાતે જ પાસે આવીને રહે ત્યાર પછી તેને ઉપદેશ દેવાની જરૂર પણ રહેતી નથી એટલો બધો એ ભરોસો મુકવા લાયક યોગ્ય વીર છે જ્યારે એ રાજાની પાસે આવે ત્યાર પછી સર્વ બાબતમાં એ જે સલાહ આપે તે રાજાએ કબૂલ રાખવી યોગ્ય છે એટલે તમને બધો માર્ગ તે બતાવી દેશે, ક્ષુભડી આપશે ”

હુ (ગુણધારણ)—“ મહારાજ ઘણી દુષ્ટ થઈ! હવે આપના હુકમની રાહ જોઉં હુ ”

આમ કહી ભગવાનને વદન કરી પોતાના આખા પરિવાર સાથે હુ (ગુણધારણ) રાજા-સસારીજીવ) નગરમાં પાછો ફર્યો

પ્રકરણ ૮ મું.

બીપણ આંતર યુદ્ધ-વિધા સાથે લગ્ન.

નગરમાં આવ્યા ત્યારે મને મનમાં ઘણો આનંદ થતો હતો, અતઃકરણમાં હર્ષના ઉભરા આવતા હતા અને આખા શરીરમાં અને મગજમાં શાંતિ વ્યાપી ગઈ હતી ત્યાર પછી તે જ દિવસથી ભગવાન શ્રીનિર્મળાચાર્ય આપેલ ઉપદેશ પ્રમાણે તેમણે બતાવેલા સદ્ગુણોના અમલ કરવા માણ્યો અને ખાસ કરીને ભગવાનની સેવામાં દિવસો પસાર કરવા માણ્યા આવી રીતે કેટલાક દિવસો બીતીત થયા

નિધા સાથે લગ્ન અને આનંદ.

ભગવાને મને જે ભાવના ભાવવાતું ખાસ બતાવ્યું હતું તે ભાવના ભાવતા ભાવતા એક વખત મને નિદ્રા^૧ આવી ગઈ અને જે વાસનામા ઉઘી ગયો હતો તે જ વાસના સાથે મોડી સતે ભગૃત થયો તે વખતે વળી એ જ ભાવનાઓ અત્યંત વધારે ભેસ સાથે વૃદ્ધિ પામવા લાગી તે વખતે મને એ ભાવના ભાવતા ભાવતા ઘણું પ્રમોદ થઈ આવ્યો, અત્યંત હર્ષ થઈ આવ્યો, ભાવના સાથે તદ્રુપતા થતી ચાલી અને એ પ્રમોદ શેનો હશે? એમ હું વિચાર કરતો હતો ત્યાં તો વિસ્મયપૂર્વક મને જણાયું કે મારી સામે સદ્બોધમત્રી હાજર થઈ ગયો છે^૨ મેં ધારી ધારીને એની સામે જોયું વળી તે વખતે આખો વધારે ઉઘાડતા વિસ્મિત નજરે તેની બાજુમા વિદ્યા કુમારીને પણ જોઈ તે કુમારી આખોને બહુ આનંદ આપે તેવી હતી, એના સર્વ અવયવો ઘણા સુંદર હતા, એનું આખું શરીર ઘણું રમણીક હતું, ઘાટસર હતું, નમણું હતું, એને આરિતકતારૂપ સુંદર મુખરૂં હતું, એની આખો ઉજ્જવળ અને નિર્મળ હતી, તત્વાવગમ અને સ્વેગ નામના બે ગોળમટોળ સ્તનો હતા, પ્રશમ નામના મનહર નિતબને એ ધારપુ કરતી હતી,^૩ રૂપહા

૧ નિદ્રા ઉપ આ નિદ્રા કેવા પ્રકારની હશે તે વિચારી લેવું

૨ દસ કન્યાનો અને સદ્બોધ મત્રીનો પ્રસન્ન ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે, શાને મુલક કેવી ભાવના હોવી જોઈએ એથી કેવા લાભ થાય, દસ ક યા કોણ છે, સદ્બોધ ક્યારે આવે, ઉપદેશની જરૂર કોને અને ક્યારે ન રહે તે સર્વ બાદ મનન કરી વિચારવા યોગ્ય છે આખો પ્રસન્ન બહુલવ છે

૩ વિદ્યાનું આખું શરીરવર્ણન વિચારવા યોગ્ય છે વિદ્યા એટલે સદ્જ્ઞાન સમજવું એની શરીરની નમણાશ અને રમણીયતા અત્યંત આકર્ષક હોય તે બં શબ્દ બધે બેસે તેવું છે એનું શરીર જોતા જ આખોને આનંદ થવો જ જોઈએ કારણ કે વિદ્યાની શોભા અહુલવ જ હોવી જોઈએ, એના મુખ પર આરિતકતા છવાઈ રહી હતી, સદ્જ્ઞાનમા આરિતકય લક્ષણ જરૂર હોવું જ જોઈએ એટલે એ ભાવ રૂપક થાય છે એની છાતીપર તત્વાવગમ (તત્વબોધ) એક બાજુએ અને બીજી બાજુએ સ્વેગ (સસાર પર વદાસીનતા) લખાયલા હતા ચોંટલા હતા સ્વયં જ્ઞાનમા એકજી જ્ઞાન ાણવા માત્ર થવું નથી પણ એની સાથે જ વિવેકસર વદાસીન ભાવ આવે ■ અને એની પછવાડે (background મા) અસ્ખલિત શાત-નરામ હોય ■ સ મુખમા મુખમંડળપર આરિતકતા સામે છાતી પર તત્વ બોધ અને સ્વેગ અને પછવાડે પ્રશમ-આખું વર્ણન વિદ્યાને બરાબર શોભાવું છે શોભાવનારૂ છે, ઇચ્છા કરાય તેવા સર્વ સુખો તેનામા છે અને ચિત્તનિર્વાણનું પ્રબળ કારણ એ (વિદ્યા) છે આ આખું વર્ણન બરાબર વિચારવા યોગ્ય ■

કરવા યોગ્ય સર્વ ગુણોથી તે સુંદરી યુક્ત હતી, જોતા જ મનને તદ્દન શાંતિ આપનારી અને તેનું નિર્વાપું કરાવે તેવી હતી આમ હોવાથી સ્થિર દૃષ્ટિથી લાખા વખત યુધી હુ એ કુમારીને જોઈ રહ્યો ।

તે જ રાત્રીએ તે જ વખતે એ પવિત્ર કન્યાને સદ્બોધે મારી આથે પરણાવી સદાગમ વિગેરે જે લગ્નના સાક્ષી તરીકે હાજર હતા તેમને બહુ જ આનંદ થયો ત્યાર પછીની રાત્રી આનંદમાં પસાર થઈ ગઈ

પ્રભાતે હુ ઉઠ્યો, મારા પરિવાર સાથે હુ આચાર્ય મહારાજ શ્રી-
નિર્મળાચાર્ય પાસે ગયો, તેમને વદન કર્યું, તેમની
સૂરિપાસે સાથેના સર્વ સાધુઓને વદન કર્યું ત્યાર પછી અત્યંત
ખુશાસો વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને મેં સૂરિમહારાજને ગઈ રાત્રે
બનેલો આખો વૃત્તાંત કહી સભળાવ્યો પછી આચાર્ય
મહારાજને સલાહ કર્યા-“સાહેબ ! કાલે રાત્રે મને જોવી સુંદર ભાવના
થઈ આવી અને ઘણો મળ્યો હર્ષનો ઉદ્ઘાસ થઈ આવ્યો-એ સર્વ શુ
થયુ અને કેમ થયુ ? તે આપ સમજાવો”

સદ્બોધને થયેલો પ્રયાણનો હુકમ,

મહામોહરાજના સૈન્યમાં ખળભળાટ.

જ્ઞાનસપરણ રાજા રણાંગણે,

આચાર્યશ્રીએ રાત્રનો સલાહ સાંભળ્યો એટલે વિગતવાર હકી-
કત સમજાવવા સાડ તેઓ બોલ્યા-“રાજન્ ! બરાબર ધ્યાન દઇને
સાંભળ તારે આ હકીકત બહુ જ વિચાર કરીને સમજવા લાયક છે
તારા શાશ્વ કૃત્યોથી પૈયો કર્મપરિપામ મહારાજ તારા ઉપર શણ થઈ
ગયો એટલે તેણે જાતે તસ્તી લઈને પ્રભાતુ કર્યું અને સદ્બોધને અને
નિધાને પ્રેરણા કરી કે તેમણે બન્નેએ તારી પાસે આવવું સદ્બોધે
પોતાના રાજા ચારિત્રરાજ સાથે સલાહ કરી અને તેમનો અભિપ્રાય
જાણી તે પોતે (સદ્બોધ) નિધાને લઈને તારી સમીપ આવવા સાડ
નીકળી પડ્યો

૧૫ ૧૮૬૦ માં સદ્બોધે થોડો વખત વિલગ કરવા જણાવ્યું હતું તે
વખતે તેણે ગૃહિધર્મને અને તેની સ્ત્રી સદ્ગુણરૂપતાને મોક્ષવાની સલાહ
આપી હતી ત્યાર પછી ગુરુપરિચયથી જ્યારે ગુણપ્રાપ્તિ થઈ એટલે ધારેલો વખત
આવી લા થો ત્યારે સદ્બોધ અને વિદ્યા આવી મળે છે આ સર્વ યોજના બહુ
વિચારવા યોગ્ય છે સદ્બોધ પછે કુશળ મત્રી છે, હવે રાજાની આજ્ઞા લઈને
જ આવે છે એ આજ્ઞાકિતપણાનો ઉમદા શુભ જતાવે છે

“સહબોધ મત્રી પોતે નિધાકુમારીને લઇને તારી પાસે આવે છે એના સમાચાર જોવા મહામોહરાત્રની ધાવણીમાં પડ્યા કે ત્યાં તો મોટે ખળભળાટ થઇ ગયો, સર્વ જભરામપુમા પડી ગયા અને બધાએ પાપો દ્યને આગળ કરીને અદર અદર શુદ્ધેગો કરવા માડી, અભિપ્રાયની આપણે કરવા માડી અને શું કરવું તે પર ખ્યાલ દોડાવવા માણ્યો વિષ યાલિલાપ મત્રીએ પ્રથમ વાત ઉપાડી-‘અરે પેલો હરામખોર હુઝ્યો ઠગારો સહબોધ સસારીજીવની પાસે જાય તો તમે તો બધા મરી જ ગયા એમ સમજાવે એ સહબોધ તો બહુ ભયંકર છે, બારે ખટપટી અને સસારીજીવને આપણી વિરુદ્ધ ઉશ્કેરી ચૂકે તેવો છે, માટે હવે તો તમે તમારાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરો અને એના રસ્તામાં આઠ પડીને એ સસારીજીવની પાસે ન જાય તેવી અડચણો નાખો, એને માર્ગમાં રખેલનાઓ કરો અને એને આગળ વધતો અટકાવો’ નિષયાલિલા પના આવા વિચારો સાંભળીને પાપોદય સેનાની બોલ્યો ‘અરે ભાઈઓ ! જ્યારે આપણો પોતાનો જ રનામી (કર્મપરિણામ રાત્ર) એના પક્ષમાં જઈ બેઠો છે, એ આપણો ઉપરી હોવા છતાં સામી બાજુએ જઈ બેઠો છે ત્યારે આપણે તે શું કરીએ ? આપણાથી શું થઈ શકે ? તમે સર્વ યાદ કરો જ્યારે એ કર્મપરિણામ મહારાજ અત્યાર સુધી આ પણા પક્ષમાં હતા ત્યારે આપણે સર્વ ઘણા બળવાન હતા એ મહારાજ ત્રાહિત (તટસ્થ) તરીકે બંને લશ્કરમાં હોય છે ત્યાં સુધી તો આપણે જોર વાપરીને લડીએ છીએ અને તેમ કરવું તે આપણી ફરજ છે, પરંતુ અત્યારે તો એ સહબોધમત્રી મહારાજ કર્મપરિણામના હુકમથી જ આવે છે અને પૂરતા વેગ સાથે આવે છે તેથી તેના માર્ગમાં રખેલના નાખવાનું કામ બની શકે તેમ નથી બે મહારાજ કર્મપરિણામ અગાઉની માફક ઉદાસીન રહ્યા હોત તો તો આપણે આપણું જોર બતાવી શકત નથી જ્યારે જ્યારે લડવા જવાનું હોય છે ત્યારે મહારાજ (કર્મપરિણામ) તરફથી મને ફરમાન થાય છે, હુકમ આવે છે, પપુ આ વખતે મારા ઉપર કાંઈ હુકમ પપુ આવ્યો નથી તેથી આપણે તો હાલ દૂર જ બેઠા છીએ અત્યારે આપણી એવી પરિસ્થિતિ છે, સહબોધ સસારીજીવ પાસે જાય છે અને આપણે જોયા કરવાનું છે, મારી સલાહ પ્રમાણે તો આગળ ઉપર આપણો લાગ આવે ત્યારે જોઈ લેશું, હુમણું તો સહબોધને જવા દો’

“પાપોદય સેનાનીના આવા વચન સાંભળતા જ્ઞાનસવરપુ રાજ એકદમ ખુસ્સામાં આવી ગયા, ક્રોધથી એના હોઠ ધ્રુજવા લાગ્યા અને આવેશમાં આવી જઈ લડવા માટે તે એકદમ તૈયાર થઈ ગયા આલતા

ચાલતા તેણે કહ્યું 'અરે' સહબોધ મારો મોટો દુરમન છે, આકરો શત્રુ છે અને તે સસારીજન પામે જાય, નિર્ભય ચાલ્યો જાય અને હું ઊભો ઊભો બેથા કરૂં એ વાત તે કદિ બની શકે? અને મારા એવા માથ વગરના જીવતરનું કળ પણ શું? એ તો ખાલી માતાને કવેલ કરાવનાર હીનસત્ત્વ જીવન ગણાય.' તમારા સાધાઓ ખડીજથી નરમ પડી ગયા હોય તો તમારી મરજની વાત છે, તમારે આવડુ હોય તો આવો, ન આવડુ હોય તો તમારી ઇચ્છા. હું તો સહબોધના માર્ગમા અડચણો નાખવા અને તેને સ્ખલના કરવા આ ચાલ્યો.'

બન્ને મોટા સૈન્યતુ મહા યુદ્ધ.

સગયારૂઠ કર્મપરિપામની વિચારણા.

ભાવના અને જ્ઞાનસવરણની હાજ.

(નિર્ભળાચાર્ય શુણુધારણ પામે આગળ વાત કરે છે —)

"ઉપર પ્રમાણે આવેશપૂર્વક ભાષણ કરીને જ્ઞાનસવરણરાજ્યે તો તુરત પ્રયાણ કર્યું, અદર અદરની સલાહ કર્યા વગર એ તો જીવસામા ઉપજ્યો એટલે શરમના માર્યા પાપોદય વિગેરે ખીન્ત સેના નીચો પણ તેની પછનાડે ગયા તેઓ સર્વે સહબોધને આપનાને રસ્તો રોકી પાડ્યો, હતા તે વખતે હવે પછી શું થશે એ સબધમા સર્વના મનમા શકા હતી. હવે તે વખતે સહબોધ મત્રી અને તેની પછનાડે આગ્નિરાજનું આજી લરકર ચાલતું ચાલતું જ્યાં જ્ઞાનસવરણ રાજ માર્ગ રોકીને પડ્યો હતો ત્યાં આની પલંગ્ય બન્ને લરકરોએ એક ખીન્ત સામે મોટેથી બૂમો પાડવા માડી અને તે વખતે બન્ને વચ્ચે મોટું બયકર યુદ્ધ થયું એક બાજુએ અત્યત સંકેત સુદર શખ જેવું ધાણું લરકર લડી રહ્યું છે અને ખીલ બાજુએ કાળા ભમરાઓના જેવા રંગવાળું લરકર લડી રહ્યું છે-એ બન્ને લરકરોના ભેટો ગંગા ધમુનાના સયોગ જેવો લાગે છે ગંગાનો શ્વેત રંગ અને જમનાનો કાળો રંગ પ્રયાગ પામે મળે છે ત્યાં જેવો દેખાવ આપે છે તેવો દેખાવ બન્ને લરકરોનો થઈ રહ્યો છે, મહારથી ચોક્કસો રથવાળાઓની સામે લાગી

૧ અહીં બે વાત નુકસાન કરનારી જણાય છે એકસપ અને એકનિશ્ચય વગર આગળ ધસારો અને ખીજી સરાચાત્ના વિનયતિ વાળો નિયમ આ બંને હકીકત સાથે આદરેલ કાર્યનું પરિણામ સાચું આવડુ નથી એવો વદ્ધ સપ્રદાય છે અને તે અનુભવ સિદ્ધ છે

૨ ધોણુ અને કાણુ લરકર કઈ બાજુનું હશે તે વાચનારની કલ્પના પર ત્રય કર્તાએ છોડ્યું છે ગંગાધમુનાના સયોગની ઘટના બહુ મળતી કરી છે

૩ મહારથી ૧૧૦૦૦ ધનુર્ધર સાથે યુદ્ધ કરી શકે એવો રાત્રવિધામા કુશળે ચોક્કસ

પક્ષા છે, હાથીઓની ઘટાઓની સામે હાથી-રાજાઓ ચારે બાજુએથી લાગી પક્ષા છે, ઘોડાઓનું સૈન્ય ઘોડાવાળાઓને ઘેરી રહ્યું છે અને પાળાઓ બીજા પાળાઓને જમીન પર પટકી રહ્યા છે, સંકડો યોદ્ધાઓ જમીન પર પડી ગયા છે અને યોગી પુરુષોને પણ વિરમ્ભ પમાડનાર અત્યંત ઉદ્દભટ પુરુષાર્થને બતાવનાર મહા ભયંકર, અનેક જનોથી સમીક્ષા બંને લશ્કરનું તુમુળ યુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે^૧

“આતુ ભયંકર અને સસયંકારક યુદ્ધ બંને પક્ષ વચ્ચે ચાલી રહ્યું છે તે વખતે કર્મપરિણામ મહારાજ એ હકીકતનું પ્રયોજન વિચારવા લાગ્યા તેને મનમાં રાકા થઈ આવી અને તે ઊંડા ચિંતનમાં પડી ગયા તે વિચારે છે કે-અરે! અત્યારે મારે ખુદ્દી રીતે એક બાજુનો પક્ષ કરવો સારો નથી, એમ પક્ષ કરવાથી મન જૂદા પડી જાય છે અને હું તો બંને પક્ષનો સામાન્ય (common) છું તેથી અત્યારે ઉધાડી રીતે મારે એક બાજુએ ઢળી જવું ઠીક નથી બીજી કારણ એ પણ છે કે જો હું ખુદ્દી રીતે સદ્ગોષ્ઠ કે ચારિત્રરાજનો પક્ષ કરીશ તો એલા મારા મહામોહ વિગેરે સગાઓ મારાથી તદ્દન નારાજ થઈ જશે અને મારાથી અજાના થઈ જશે અને એવો પ્રસંગ કોલો થવા દેવો એ પણ મારે માટે ગ્રાહ્ય નથી અત્યારે તો મને ચારિત્રરાજનું સૈન્ય વહાલું થઈ પડ્યું છે અને સસારીજીવના શુભો સારા લાગે છે, પણ એ સસારીજીવ ઠેકાણા વગરનો છે હવે પછી વળી કદાચ એ ભાઈસાહેબ દોષમાં દાખલ થઈ જાય તો મારે તો અસલની રીત પ્રમાણે અતે મારા બધાઓ મહામોહ વિગેરે ઉપર જ આધાર રાખવો પડે, માટે અત્યારે મારે ચારિત્રરાજના લશ્કરની ચોપણા તો કરવી પણ ખાનગી રીતે જ કરવી જોઈ ભવિષ્યમાં વાધો ન આવે અત્યારે તે

૧ આ લઠાઈના સખધમાં મૂળ જયમાં આપેલ ત્રણ દુતપિલખિતો સુદાર ઈ એત્તું અક્ષરસા આધાર ત્રણ અસંકય છે તે સખધના નીચેના પ્રકારે જરૂર વાંચવા યોગ્ય છે

વિશદસદ્ગસમપ્રમમેકનો, મધુવરજ્ઞવિસત્તિમમન્વત ।

ત્રિપથગાયમુનાજલવત્તદાઽમિલ્લદલ પ્રવિભાતિ ચલદ્યમ્ ॥

રથવિદ્મસયોપમહારથ, ગજપદપતિતાપરવારણમ્ ।

દ્યવનિરદ્ધસદારિસાધન, વરપન્નાતિનિપાતિતવત્તિકમ્ ॥

અથ વિપાટિતયોષ્ઠતોલકટ, મકટવિસલવદાર્યપિ યોગિનામ્ ।

અમવદુઃસ્વપીરુપશ્ચાલિનોસ્થદિતિ સદ્ગુણયુદ્ધમનીકયો ॥

૨ ખાન II મદદ કરવાનો રસ્તો પણ ભારે મજબૂત બતાવશે લાવના અદરથી માટે છે તેનો અર્થિત્ય પ્રભાવ છે અને સામાને બહાર પડે તેમ નથી આ યુક્તિ કરીને ભાવનાનું આહારનું બતાવ્યું

લશ્કર સમારીજીવને હિત કરનાર છે તો પપુ અદર રહીને શુભ રીતે તેને મદદ કરવી જેથી કદાચ એ લશ્કર વડે પાપોદય વિગેરે જતાઇ જાય તો પણ મહામોહ વિગેરે મારા બધુઓ મારી વિરુદ્ધ ન પડી જાય, માગી સામા ન થઇ જાય કર્મપરિપ્લામે બહુ વિચાર કરીને પોતાના મનમા આવેા નિર્ણય કર્યો અને પછી મેં દશવિધી શુભ ભાવનાઓ તેણે તારા હૃદયમા વધારી, તુ ભાવના ઉપર ચઢ્યો અને જેમ જેમ તુ ભાવના ઉપર ચઢતો ગયો તેમ તેમ સહબોધની સાથે આવેલું લશ્કર વધારે વધારે બળવાન થતુ ગયુ કારણ કે -

મણિમત્રૌપધાદીના ભાવનાના વિશેષત ।

અચિન્ત્યમિદ્ વિષેય વીર્યમાશ્ચર્યકારકમ્ ॥

“ ચિંતામપિ વિગેરે મપિઓનો, દૈવાધિષ્ઠિત મત્રોનો, ચિદ્ધ થયેલ ઔપવિનો અને ખાસ કરીને ભાવનાનો પ્રભાવ અજબ છે, તેની શક્તિ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવી હોય છે સજન! જેમ જેમ તારી ભાવનાઓ વધતી ગઇ તેમ તેમ મહામોહ વિગેરે લડાઇમા નરમ પડતા ગયા, પાછા હઠતા ગયા, હાર પામતા ગયા સહબોધતુ સૈય વધારે જોર પકડતુ ગયુ અને તે લશ્કરે પાપોદય વિગેરે આખા લશ્કરને ક્ષણવારમા જીતી લીધુ અને મહામોહ વિગેરે શત્રુઓને લોહીલુહાણુ કરી મૂક્યા અને ખાસ કરીને જ્ઞાનસવરણુ રાજના તો ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા તે વખતે પાપોદય વિગેરે તદ્દન મદા પડી ગયા, હારીને હેઠા

ભાવના હર્ષ
ઉદ્ધાસ લક્ષ

બેઠા અને સહબોધ અને નિધાને આખા લશ્કર સાથે જય થયો, તેઓ વધારે નચક આવ્યા અને ચારે તરફ એ લડાઇતુ શુભ પરિણામ દેખાવા લાગ્યુ તુ પપુ

તે જ વખતે સહબોધ મત્રીની વધારે નચક ગયો, તને મનમા ઘણો હરખ થઇ આવ્યો, ઉદ્ધાસ વયો, આનંદ થયો પછી સહબોધમત્રી તને મળ્યા, તુ એને ભેટ્યો, એણે તને નિધા કન્યા પરણાવી તે વખતે અને સાર પછી શુ થયુ તે સર્વ તો સજન! તુ મારી રીતે જાણુ છે ગઇ રાત્રે તને શુભ ભાવનામા વધારો થયો અને ઘણો હર્ષ તથા ઉદ્ધાસ થઇ આવ્યો તેતુ આ જ કારણુ છે તે હવે તારા સમજવામા આવ્યુ હશે ”

આ પ્રમાણે હકીકત નિર્મળાચાર્ય કેવળીએ ગુણધારણુરાજને જણાવી

અતઃશત્રુની વર્તમાન અને લવિષ્યત્ સ્થિતિ.

ગુણધારણુ (હ) — “ સારે સાહેબ! એ પેલા અતરંગ શત્રુઓ (પાપોદય-જ્ઞાનસવરણુ-મહામોહ વિગેરે) હાલ શું કરે છે ? ”

નિર્મળાચાર્ય—“સજ્જન ! હાલ તો તેઓ શુ કરે ? તેઓ અ
ત્યારે તો વખત પસાર કરે છે, પોતાની તક આવવાની રાહ બેઠને
બેઠા છે અને લાજ બેઠા કરે છે અત્યારે તો તેઓમાના જે ખેંચાઈ
ખેંચાઈને બહાર આવ્યા તેટલા નાશ પામી ગયા છે, કેટલાક અદર
તાત થઈને પડી રહ્યા છે અને સર્વે તાગી ચિત્તવૃત્તિમા લપાઈ છૂપાઈને
પાતળા થઈને પડી રહ્યા છે, પણ તેઓના મનમા હજી ખાર ઘણો
છે, દ્વેષ ઘણો છે, તેથી જ્યારે તેમને પ્રસ્તાવ મળી આવે ત્યારે બધા
એકી માથે એકઠા થઈને ધસારો કરશે અને લડાઈ કરવા માટે એક
દમ તૈયાર થઈ જશે એવું જ્યારે બની આવે ત્યારે સદ્બોધના કહેવા
પ્રમાણે તારે કરવું અને તેની મદદથી ચારિત્રસજ્જન એકે એક સેના
નીને લઈને તારે સામા લડકરના દરેક સેનાનીને જૂદા જૂદા વારવા, જૂદા
જૂદા દાખી દેવા.”

શુભાધારણ—“જેની મહારાજની આજ્ઞા !”

ત્યાર બાદ માસકલ્પ^૧ પૂરો થવાથી આચાર્યશ્રી નિર્મળસૂરિ વિહાર
કરીને બીજી જગ્યાએ આવ્યા ગયા

પ્રકરણ ૯ મું

નવ કન્યા સાથે લગ્ન. ઉત્થાન. પ્રગતિ.

મળાચાર્ય મારી સર્વ રાક્ષસો ફર કરી, નિધા સાથે
મારો પરિચય વવતો ચાલ્યો, મારો આનંદ અવિ
નિદ્રાપણે વધતો રહ્યો અને એના આખા વિકૃત્તા
બરેલા સરીરનો ઉપભોગ અહોનિરા થતો ચાલ્યો આ-
ચાર્યશ્રીના ઉપદેશ પ્રમાણે મેં અનુષ્ઠાનો કરવા માણ્યા,

૧ ઉદીરણ દ્વારા ઉદય આવ્યા તે ભોગવાઈ ખરી ગયા છી બીજા ઉપ
સમભાવને પામ્યા છે પણ અદર સત્તામા રહ્યા છે

૨ અર્ધ રાત્રે એ સોસાયટિવાળા હાથેવ પુરવઠાનું પૃ ૧૧૫૧ રાત્રે યાય છે

૩ માસકલ્પ-સાધુઓ આઠ માસમા એક રથાનકે વધારેમા વધારે એક
મહિનો રહે છે તેને માસકલ્પ કહે છે વર્ષાદના ચાતુર્માસમા એક રથાનકે ચાર
માસ રહે છે બાવી રીતે વવઝખી વિદ્યાર કરે છે --

મારા અત કરણને વધારે વધારે પ્રસાદવાળું બનાવ્યું, શરીરને પણ સારી રીતે કસોટિમાં મૂક્યું અને મારી ચિત્તવૃત્તિમાં સદ્બોધમત્રીને પ્રવેશ કરાવ્યો.

ધર્મ શુકલ ધવલ પુરૂષો.

પીતા પદ્મા શુકલા પરિચારિકાઓ.

વિદ્યાવિલાસ અને સદ્બોધ સાથે સલાહ.

સદ્બોધમત્રીએ ત્યાર પછી મને સમાધિ નામના બે પુરૂષો બતાવ્યા. બન્નેના સામાન્ય નામ (અટક) સમાધિ હતા, તેઓનો રંગ શ્વેત હતો, તેઓનું દર્શન બહુ સુંદર હતું અને સ્વરૂપે તેઓ બહુ સુખદાયી હતા.

એ બન્ને પુરૂષોના સબધમાં જોળખાણુ આપતા સદ્બોધે મને કહ્યું “આ બન્ને પુરૂષોનું સામાન્ય નામ સમાધિ છે અને બન્નેના ખાસ નામો અનુક્રમે ધર્મ અને શુકલ છે. એ બન્ને પુરૂષો તમારા અતરંગ રાજ્યમાં પ્રવેશ કરનારા છે. તેઓ ઘણા જ ઉપયોગી અને સદ્ગુણી છે. તમારે તેમનો સારી રીતે આદર સત્કાર કરવો.” મેં સદ્બોધના વચનનો સ્વીકાર કરતાં માથું નમાવ્યું.

તે જ વખતે સદ્બોધે ત્રણ નારીઓ બતાવી. તેઓમાની એકને રંગ વીજળી જેવો બીજીનો રાતા કમળ જેવો અને ત્રીજીનો સ્ફટિક રત્ન જેવો તદ્દન ચેત હતો, તેઓના શરીરનો આકાર ઘણો સુંદર હતો અને તેઓનું સ્વરૂપ જોતા તેઓ પણ બહુ સુખ આપનાર હોય એમ લાગતું હતું. મને જણાવવામાં આવ્યું કે એ ત્રણે સ્ત્રીઓનું ગોત્ર લેશ્યા નામનું છે અને ત્રણે અનુક્રમે પીતા પદ્મા અને શુકલા નામથી દુનિયામાં સારી રીતે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. પછી તેમની વધારે જોળખાણુ આપતા સદ્બોધે મને જણાવ્યું કે “રાજન! ઉપર જે ધર્મ અને શુકલ (બે) મહા પુરૂષોનો તમને પરિચય કરાવ્યો તેમાના પ્રથમ ધર્મ નામના મહાપુરૂષની આ ત્રણે સ્ત્રીઓ નોકર છે, દાસીઓ છે અને એ ત્રણેમાં છેલ્લી શુકલા નામની છે તે એક જ માત્ર શુદ્ધ નામના બીજા મહા પુરૂષનું સવિશેષપણે પોષણ કરનારી છે. એ ત્રણે નારીઓ બહુ ઉપયોગી છે, ઘણી લાયક છે અને બહુ લાભ કરનારી છે. આપે એ ત્રણેની સાથે બહુ સારી રીતે વર્તવું વળી એ ત્રણે સ્ત્રીઓ ન હોય તો તમારા ઉપર પરમ ઉપકાર કરનાર પેલા બે પુરૂષો તમારી પાસે રહી રાકે નહિ અને તમારે જે રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવાનું છે તેમાં મુખ્ય આધાર એ બન્ને મહા પુરૂષોનો છે. તેથી આ ત્રણે નારીઓનું આપે સારી રીતે પોષણ કરવું એના પોષણથી પેલા પુરૂષો તમારા ઉપર ઉપકાર કરશે ત્યારે

તમને મહારાજ ત્રાસ થતો એવી હકીકત છે^૧ મેં આનંદથી જવાબ આપ્યો “બા, સાફ, દુ સારી રીતે એ નારીઓનું યોગ્ય કરીના.”

સાર પછી દુ તો એ નારીઓ કહે તે પ્રમાણે કરવા લાગ્યો
જ્યારે જ્યારે અને જ્યારે જ્યારે વારંવાર દુ તો ચિત્ત
પાત્ર માસ પસાર વૃત્તિમા જેમ, નિદા પત્ની સાથે વિવાસ કરૂં, સદ્
લક્ષ્મી વા બોધની સાથે વારંવાર નિવાસ કરૂં, અને સદાનમને,
સમ્યક્ દેહનને અને વૃદ્ધિર્મને સારી રીતે ચત્રમાન
આપ્યા કરૂં આ પ્રમાણે કરતા બાનાનથી નિર્મળાચાર્યને ત્યાંથી નવાને
સદ્ગુણ ઉણા પાત્ર મદિના યથા પાત્ર મારાની આખરે મારા શુભોથી
કર્મપરિણામ રાત્રી મને ઘણા અનુકૂળ થઈ યા, તેઓનું કૃત્ય મેં
હરપુ કરી લીધું અને તેઓ મારા તરફ વવારે પ્રેમ દાખવતા યથા
પછી તો તે જાતે જ મારા સબધમા સારા ખ્યાલ માથે પેલા નનદેએ
(ચિત્તસાંદર્ભ, શુભમાનસ, નિરાદમાનસ અને નુબચિત્તપુર)^૨ નવા
અને ત્યાંના રાજાઓ (નુભપરિણામ, શુભાભિસંધિ, સુદ્ધાભિસંધિ
અને સુદાસાય)ને મળ્યા અને એ દરેક રાજાઓ પોતાની કન્યાઓ મને
આપના તત્પર થાય એના માનુકૂળ મને બનાવી દીધા એ પ્રમાણે
બધી સગવડ કરીને કર્મપરિણામ રાજા મારી પાસે પાછા આવ્યા
પછી એણે પુણ્યોત્સવ સેનાપતિને આનંદ કર્યા, પોતાની પ્રેમી ભાયાં
કાળપરિણામને સાથે લીધી અને એવા પોતાના મારા પરિનાર સાથે
પેલી કન્યાઓના વિગાડ માટે મારી ચિત્તવૃત્તિમા એ કર્મપરિણામ
રાત્રીએ મને પ્રેરક કરાવ્યા કર્મપરિણામે ચિત્તવૃત્તિમા દાખલ કરાવીને
પછી તુરત જ પેના શુભપરિણામ વિગેરે ચારે રાજાઓને કહેણું
મોકલ્યું કે તેઓએ સર્વેએ સાત્ત્વિક માનસપુરમા આવેલા વિવેકપર

૧ આ લેશ્યાના સ્વરૂપ અને વિગત માટે જુઓ પ્રસ્તાવ સાતમો પ્ર ૬ મુ (પૃ ૧૭૫૨૬) અને તે પર લખેલી નોટ

૨ ધર્મ-શુકલ ધ્યાનના આ ઉત્તમ ભેદો છે એના પાછા ચાર ચાર પાયા છે એ જૈન નજરે સમાધિ છે અને સમાધિમા જ પ્રાણીનો મોહ થાય છે એના વિવેક ન માટે જુઓ જૈનદર્શિએ યોગ પૃ ૧૪૪-૧૮૨ આત્માના અધ્યવસાયને લેશ્યા કહેવામા આવે છે એ પર ખાસ વિવેચન અ યૌ લખવા યોગ્ય છે પ્રથમની ત્રણ પૃષ્ઠાની કાવોત જણાવ છે બાકીની ત્રણ તેજો પદ્મ અને શુકલ સારી છે અને આત્માના અધ્યવસાય પર ધ્યાનનો આધાર છે ધર્મધ્યાનમા તેજો, પદ્મ અને શુકલ ત્રણે લેશ્યા વત છે પણ શુકલધ્યાનમા તો છેલ્લી શુકલ લેશ્યા જ વત છે

૩ એના નામ વિગેરે માટે જુઓ પૃ ૧૮૨૧

૪ સાત્ત્વિકપુરને માટે જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૩૩ વિવેકપર્વત માટે જુઓ તે જ પ્રકરણ (પૃ ૧૦૪૭) અને જૈનનમર માટે જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૩૨.

તના શિખરપરના જૈનનગરમા પધારતુ તે ચારે રાજાઓ તેના કહેણને માન આપીને પોતાના આખા પરિચાર સાથે તે નગરે આવી પહોંચ્યા તેઓ સર્વે પધાર્યા ત્યારે તેમની પદવીને યોગ્ય માન મન્માન સર્વને આપવામા આત્મુ લગ્નનો દિવસ સર્વેએ સાથે મળીને મુકરગ ડ્યા

મહામોહના સૈન્યમા ખળભળાટ.

નિપયાલિલાપતુ વક્તવ્ય.

ભવિતવ્યતાની સલાહ.

આ પ્રમાણે જૈનનગરમા તૈયારી ચાલતી હતી ત્યારે તે જ વખતે મહામોહના લશ્કરમા આખો ગમુદાય એકઠો થયો તેઓએ અદર અદર સલાહ કરવા માડી વિપયાભિવાય મત્રીએ પ્રથમ વાત ઉપાડી -“દેવ ! મારા પ્રભુ ! મારૂ માનતુ છે કે જો સસારીજીવ પેલી ક્ષાતિ વિગેરે કન્યાઓ પરપુરો તો આપણે તો સર્વ કાર મુખ્યા સમજવા ! મને તો પ્રસંગ ઘણો ગભીર જણાય છે તેથી આપણે આ બાબતમા ગફલતી રાખવા જેવું નથી, આપણે તો તેની સામે સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નો કરવાની અત્યારે જરૂર છે, આપણે સાહમ કરવું જોઈએ અને ઘોઘ પણુ પ્રકારની નાઉમેદી છોડી દેવી જોઈએ એ તો ભવિષ્યની વાત કે જે કન્યા મુધી આપણા કામનો છેડો ન દેખાય ત્યા મુધી જ બીક રાખવી, પણ જો એક વખત પ્રયોજન જ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો તો પછી જરા પણ બીક રાખ્યા વગર પ્રહાર કરી નાખવો અને પ્રયોજન સાધવું”

મહામોહ રાજાએ પોતાના મત્રીનું વચન સ્વીકારી લીધું અને આખા લશ્કરે એના વિચારને ટેઠા આપ્યો તુરત જ બધી સામગ્રીઓ તૈયાર કરાવવામા આવી, લશ્કરને તૈયાર થવાનો પુરુષ અપાયો અને થોડા વખતમા તો આખુ લશ્કર તૈયાર થઈને આવી પહોંચ્યુ આખા લશ્કરમા લડવાનો પૂરતો ઉત્સાહ હતો પણ તે વખતે મહારાજા કર્મ પગિલામ તેમની વિરૂદ્ધ થઈ ગયા હતા તે બાબતનો દરેકના મનમા અદર ખાનેથી ભય હતો, તેથી તેઓ અદર અદર વાતો કરતા હતા, તે એના મનમા કાંઈક આકુળતા હતી, તેઓને પગિલામ માટે રાજા હતી, તેથી આખરે વિચાર કરીને તેમણે દેવી ભવિતવ્યતાને અમારે શું કરવું ? એમ પૂછ્યું દેવીએ તુરત જ જવાબ આપ્યો “ભાઈઓ ! અ ત્યારે તમારે લડનાનો સમારભ કરનાનો વખત નથી અત્યારે મારો પતિ સારી રીતે આદરભાવ પામ્યો છે, કીક થઈ ગયો છે, કર્મપરિણામનો એને માટે બહુ હિચો મત હાલ તુરત થઈ ગયો છે, વળી અત્યારે એની પામે ગુભપગિલામ વિગેરે ચાર મોટા રાજાઓ આવી ગયા કે અને તે તેને મળી ગયા કે, આની બેવડી મદદ અને ટેકાથી

આર્યપુત્રને પોતાના લલકરને તપાસ કરવાની હોંસ થઈ આવી છે^૧ અને બધા સયોગોળેતા કર્મપરિણામમહારાજ એને (એનું પોતાનું-સસારી જીવન) લલકર જરૂર બતાવશે એમ લાગે છે અને આર્યપુત્ર તેનું પાપપુ કરશે તેથી બે અભારે તમે રડો ચઢશો તો તમારો સર્વનો પ્રલય થઈ જશે તેથી મારી સલાહ તો એમ છે કે હાલ તુરત તમે બધા વખત કાઢી નાખો, હાલનો મામલો જરા ટાટો પડવા દો, તમને કોઈ ન જુએ તેમ જરા બાબુ ઉપર બેસી બઝો અને રાહ જુઓ. જ્યારે તમારે ધા કરવાનો વખત આવી પહોંચશે ત્યારે હું જ તમને સર્વને ચેતાવીશ તમે સર્વ સારી રીતે બંધો છો કે તમારા સર્વના કામમા હું ખાસ ધ્યાન રાખુ છું અને ચીવટપૂર્વક ચોંધ વખતની ખબર તમને આપ્યા કદ છું તો તમારે આ બાબતમા ખાસ ચિંતા કરવાની ની જરૂર છે? "

ભવિતવ્યતાની આવી સલાહ સામળી એટલે તેઓએ ઉઘાડી લાઈ કરવાનો બે નિર્ણય કર્યો હતો તે વિચાર પડતો મૂક્યો અને તે વાત તુરતને માટે મુલતવી રાખી

મોહના કહોલો અને સુબોધ.

મહામોહના સૈનિકોએ લડવાનો વિચાર તો બધે રાખ્યો પણ તેઓ સર્વે બંધે ઘણા હુમ્મ્યા હતા, બહુ પછા હતા, તેથી તેઓ ચિત્ત વૃત્તિની અદર ગુપ્તપણે આગ્રાઅવળા બરાઈ રહ્યા અને છાની છાની પોતાની યોગશક્તિઓ મારા ઉપર ચલાવતા રહ્યા એ યોગશક્તિના પ્રભાવથી મારા મનમા નવા નવા તુરંગો આવતા રહ્યા તે આ પ્રમાણે -

આચાર્ય મહારાજે જણાવ્યું કે જ્યારે કન્યાઓ માથે માડ લઈ

થઈ જશે ત્યાર પછી તેઓ મને દીક્ષા આપશે, પણ

મોહના ઉઘાળા અહાહા! એ દીક્ષા તો ઘણી દુષ્કર છે! એ તો બે

દુષ્કર કહોલો હાથ વડે આખા સ્વયંભૂરમાનું^૧ સમુદ્રને તરવા જેવી

વાત છે! અને યતિઓની ક્રિયા તો મરણ મુખી

પાળવાની છે! અને માડ સરીર તો ગુપ્તથી લાલનપાલન કરાવવું

૧ To review the Army અભારે સહેનસાહ લલકરની રવી કરાવે છે, તેને તપાસે છે તે દર્શીકવને મળતી આ વાત છે

૨ સ્વયંભૂરમણ સર્વથી છેલ્લો સમુદ્ર ધણે જ મોટો છે, એનો પાર પા મવો અશક્ય છે, એને બે હાથવડે તરવા પ્રયત્ન કરવો એ ધૃષ્ટતા જ છે અસમ્ભવ દ્વીપ સમુદ્ર પછી એ છેલ્લો આવે છે પ્રથમ જમ્બુદ્વીપ એક લાખ યોજનનો છે પછી તેની ફરતો સમુદ્ર બમણો ત્યાર પછીનો દ્વીપ બમણો એમ કામબમણા થતા છેવટે સદરકું સમુદ્ર અસમ્ભવ દ્વીપ સમુદ્ર નૂક્યા પછી આવે છે તેથી તે મટેલો ગેંગા દશે તેનો સદાજ ખ્યાન આવશે તો અરધુ રાજ્યોક રોકેલું છે

છે સરીરે રોગો અને સતાપો પપુ થઈ આવે ખગ ! વળી એટલા લાખા વખત મુઘી તદ્દન હુણ્મુહું ખાવાનું મારાથી કેમ બની શકે ? અને ખિચારી મદનમજરી હલુ ઘણી કાચી છે, પોચી છે એને ભે જીવે ત્યાં મુઘીને માટે મારો હંમેશનો વિચોગ થાય તો તો એને ખાહુ જ્યેરા થાય, ઘણુ દુઃખ લાગે ।' વિગેરે વિગેરે

આના આના તુરગોને પઠિણામે મારા હૃદયમા ઝાંઝળ ભરત પરિ-
પ્લામ થયા, મેં વિચાર કર્યો કે ત્યારે શું હવે પેલી
સહજોધનો વખત કન્યાઓને પરણવાનો વિચાર માજી વાળુ ? તો તો પછી
સરનો સપાટો નિરાતે મુખે ગહેવાય હાલ તો જીવાનીનો વખત છે,
જરા મજા લોગવી લઉં એ સ્ત્રીઓ મરે આખરે તો
મારે આધીન જ છે જીવાની પૂરી થશે ત્યારે એને વખતસર પરણી
લઈશ અને પરણીને તુરત દીક્ષા લઈશ—સદ્બોધમત્રી દૂર હતો
તે વખતે મને આવો વિચાર થઈ આવ્યો અને તે મારા મનમા જ
રહ્યો એ તુરગો અને વિચારો ચાલતા હતા ત્યાં સયોગખળે સહજોધ
મત્રી આવી પહોંચ્યો એટલે મેં એને મારો અદરખો આચો અભિપ્રાય
જણાવી દીધો

સહજોધ તો મારા વિચાર સામળીને મઝક થઈ ગયો તુરત
બોલી ઉઘ્યો “દેવ ! આપે જે નિર્ણય કર્યો છે તે અચાનક નથી ત-
મારો એ નિર્ણય તમારા આત્માને વંદ્યો નુકસાન કરનારો છે, તમારા
પરમ મુખની આડે આવનારો છે અને અસપણનો વાનટો છે કુતમને
ખાત્રીપૂર્વક કહુ છું કે તમારો જે આ અભિપ્રાય થયો છે તે તમારો
પોતાનો અભિપ્રાય નથી, સ્વાધીન મત નથી, સ્વાભાવિક નિર્ણય નથી,
પણ પેલા દુરાત્મા મહામોહનો વિલાસ છે, એના પઠિનાર અને સેના
નીઓનો વૈભવ છે, એના આશ્રિતોએ કરેલી પ્રેરણાનું પઠિણામ છે
(મહા વિદ્યાસાધન કરીને) બ્યારે નિધાન (ભડાર) હાથ ધરવાનો
વખત આવે ત્યારે અચાનક છેલ્લી વખતે વૈતાળો આપ આવીને ઠીલા
રહે તેમ તેઓ મરે દુહો અદરખાને ગૂંધ-ગૂંધ રહીને અચાનક વખતે
આપને વિત્ત કરવા આવી પહોંચેલા છે પણ આપે એ પાપીઓથી
આત્માની જરા પણ વચના (છેતરપીડી) થયા દેવી નહિ”

સહજોધે જે વાત કરી તે માગ ચિત્તમા અચાનક લાગી ગઈ
પછી મારી અને તેની વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઈ —

૧ વૈતાળ એક ભવના અધમ ગણસો મત્રસાધના કરી રહેવા આવે
ત્યારે આ દુહો છેલ્લી ઘડિએ છળ કરવા આરે છે અને જે સાધ્ય પ્રાપ્ત કરવાનું
દોષ છે તેમા આડા આવે છે

ગુણધારણુ (હુ)—“આર્ય ! તારે મારે એ સર્વને ઢેધી રીતે પાછા હઠાવના ?”

સદ્બોધ—“દેવ ! તમારે એમને તમારા પોતાના બળથી જ હઠાવના !”

ગુણધારણુ—“તો મને માફ બળ બતાવો”

સદ્બોધ—“દેવ ! હુ તો તમાફ બળ બતાવવા તૈયાર છુ, પણ એ બતાવવાનો અવિકાર મહારાજપિરાજ કર્મપરિપામનો છે”

કર્મપરિણામ રાજ તે વખતે સા હાજર હતા તેમણે આ વાત સ્વીત સામળી હતી સદ્બોધનો જનાબ સામળી તે બોલી ઉઠ્યા—
“મારા હુમથી તુ પોતે એતુ બળ એને બતાવીશ તો પરમાર્થથી મેં જ તે બતાવેતુ ગણાયે, તેથી હુ તને આદેશ કરૂ છુ કે તુ એને (ગુણધારણુને) એતુ બળ બતાવી આપ”

સદ્બોધ—“જેવો મહારાજ સાહેબનો હુકમ !”

ચિત્તસમાધાન મડપ.

આજ્ઞાકરણુ, સન્માન.

શત્રુની બગવૃત્તિ.

સદ્બોધે તો તુરત જ કામ ઉપાલ્યુ તે આપ્યો અને મને પોતાની સાથે ચિત્તસમાધાન મડપમા પ્રવેશ કરાવ્યો. સદ્બોધ આગળ આપ્યો અને હુ તેની પછવાડે આપ્યો. સા તેણે ચારિત્રરાજને અને ખીલ તેના આખા લશ્કરને બતાવ્યુ તેઓએ મને પ્રણામ કર્યા મેં એ દરેકનુ સારી રીતે સન્માન કર્યુ તેઓ પપુ સર્વે મારા સેનાનીઓ હોય તેમ જણાયુ, તેઓએ સર્વેએ તે સ્થાન સ્વીકાર્યુ અને ચતુરજ સેના તૈયાર કરીને શત્રુઓને મારી હઠાવવા માટે તેઓની જોડવણુ તુરત જ કરી નાખવામા આવી તે વખતે તેઓ સર્વે લડના માટે ઘણા ઉધુક્ત થઈ ગયા અને તેઓનો લડનાનો ઉત્સાહ જોઈને રાજાએ પપુ દરેકને સન્માન આપ્યુ અને સચ્ચ કર્યા

આ બધી તૈયારીઓ અને ધમાલ જોઈને મહામોહ વિગેરે દુશ્મન રાજાઓ તો અત્યંત ભયભીત થઈ ગયા, જાણ જોવા થઈ ગયા તેઓ બધા પાપોદયને મોખરે કરીને ઉપરની તૈયાગીઓ જોઈને એકદમ ના

૧ બળનો અર્થ બેવડો અથ ■ (૧) શક્તિ, પુરુષાર્થ અને (૨) લશ્કર પોતાનુ લશ્કર તે ચારિત્રરાજનુ લશ્કર—આમબળ સમજવુ

૨ ચિત્તસમાધાનમડપનુ વિસ્તારથી વર્ણન ગોચા પ્રસ્તાવમા આવી ગયુ કે જુઓ અ ૪ પ્ર ૩૩ (૫ ૧૦૫૫)

સના જ મડી ગયા, સર્વ લાથી પવાયન કરી ગયા તેઓને એટલી બધી બીડ લાગી કે જો તેઓ લા હજાર રહેશે તો જરૂર તેઓ માર્યા જનાના! ચારિત્રશબ્દના ચેનાનીઓએ પણ પેલા દુરમનોને રહેવાના મુકામો બધા ભાગી નાખ્યા અને આખી મહા અટવીને બરાબર સાફ કરાવી, શોધાની અને એ રીતે શત્રુઓનો નાશ કરવાને પરિણામે તેઓને જયધ્વજ પ્રાપ્ત થયો.

વાત એમ બની કે શત્રુઓ નાસી તો ગયા, પણ માત્ર તેમાના થોડાકનો જ ક્ષય થયો, કેટલાક રક્ષાત યદને પડી રહ્યા અને બગવૃત્તિ ધારણ કરીને ગૂપચૂપ વડે ગયા.^૧

લગ્ન મમાન્સ.

અત્યંત આનંદથી મહામટોત્સવપૂર્વક મુદર વિનાહનો આરભ કરવામા આવ્યો મારો એ સમારભ જોઈને મારા અતઃ બધુઓ ઘણા ખુશી વધા.

પ્રથમ તો આઠ માતાઓનું^૨ સ્થાપન કરવામા આવ્યું અને યથા-

વિવિ એ આઠ માતાઓની પૂજા યોગ્ય રીતે મેં કરી

માતૃકા સદ્બોધે એ આઠ માતાઓની જૂદી જૂદી શક્તિ

સ્થાપન કેટલી છે તેનું વિવેચન કરી બતાવ્યું તે વર્ણન ખાસ

આલળવા જેવું અને તદ્દન અભિનન હોનાથી અગૃ

હીતમહેતા^૩ તને તે બરાબર કહી ચબળાનું છે તે તું લક્ષ્યમા રાખજે^૪

૧ Banner of success

૨ કેટલાક કમોનો ક્ષય થયો અને કેટલાક ઉપશમ ભાવ પામ્યા ઉપશમ-ભાવમા જે કમો રહે છે તે ઠાકેલ અગ્નિ જેવા રહે છે, અમુક વખત ગૂપચૂપ પડી રહે છે, પ્રસંગ મળતા લડત થઈ આવે છે ઉપશમભાવ અને ક્ષયોપશમ ભાવમા આ મોટો તફાવત છે

૩ બગવૃત્તિ બગલી માછલાને પકડવા પહેલા ડિંચી ડોક રાખી જનતની જેમ બેસી રહે છે, માનુ પકડવાનો લાઠ મળતા ડોક નમાવી માનુ પકડી ગળપ કરતો મળી જાય છે, કેટલાક કમા દાલ તો જનજગત થઈ ગયા પણ લાગ જોતા રહ્યા

૪ જૈન લઘુવિનિમા લગ્નની પહેલા આઠ નાતાની સ્થાપના કરવામા આવે જુઓ જૈન લઘુવિનિ અથવા આચારત્તિકરના વત્સલવી વિસ્તાર આ વિધિને 'માધ્યાપના' એમ કાયામા કહેવામા આવે છે

૫ નન્દારીશ્વર પોતાનું ચરિત્ર અગૃહીતસકેતા અને પ્રજ્ઞાવિશાળા પાસે મદાગમ સમક્ષ કટી જતાને છે અને સુમતિ-ભવ્યપુરુષ તે સાક્ષે છે તે વાત હવે તાજ કરો એનો સબધ મળવાનો હવે વખત નજીક આવે છે

૬ અષ્ટ પ્રવચનમાતા માટે જુઓ પ્રસ્તાવ ત્રીજે પ્ર ૧૪ (૫ ૫૦૫)મા કરેલી મારી નોટ અહીં મુજમા તેને લગતી હકીકત આવે છે

- ૧ " પ્રથમની માતા સાક્ષી પાશુ પાશ નજર આગળ કરાવે છે
 " અને જ્યારે જૈનપુરમાં મુનિરાજ ચાલે છે ત્યારે ખાસ કરીને
 " તેઓને કોઈ પણ બીજી બાબતમાં આક્ષેપ (ખેંચાણ) ન
 " થાય તે બાબત પર ખાસ ધ્યાન આપે છે^૧
- ૨ " બીજી માતામાં એવી શક્તિ છે કે એ મુનિજન પાસે સદ
 " બુદ્ધિથી પવિત્ર થયેલ વાક્યો જ બોલાવે છે, જેવી વાત બની
 " હોય તેવા જ વાક્યોમાં બોલાવે છે, સામળનારને હિત કરે
 " તેવી જ વાત બોલાવે છે, ગણ્યાગાંધ્યા જરૂરી શબ્દોમાં જ
 " બોલાવે છે અને તે પ્રમાણે તે સર્વદા વર્તે છે
- ૩ " ત્રીજી માતામાં એવી શક્તિ છે કે ખાવાનું કારણ પ્રાપ્ત
 " થાય ત્યારે તેઓ (યતિલોકો પાસે) એ સર્વ પ્રકારના
 " દોષોથી રહિત આહારની શોધ કરાવે છે અને તે પણ વ્યા-
 " જબી રીતે જ ખવરાવે છે
- ૪ " ચોથી માતામાં એવી શક્તિ છે કે મુનિરાજ જ્યારે વસ્તુ
 " પાત્ર કે ટુંકામાં કહીએ તો કોઈ પણ ચીજ લે અથવા મૂકે
 " ત્યારે તેને બરાબર જુએ છે, તેની સારી રીતે પ્રમાણના^૨
 " કરે છે અને કોઈ પણ સૂક્ષ્મ છવનો વિનાશ ન થાય તેની
 " ખાસ સમાજ રાખે છે
- ૫ " પાંચમી માતાની એવી શક્તિ છે કે તેના વડે એક બાહુ
 " મુદર નામ થાય છે કોઈ વખત વધારાના આહાર તથા
 " દેવો-દેવી દેવો પરતો હોય, શરીરને તજવું પડે તેવું હોય,
 " શરીરના મળનો ત્યાગ કરવો હોય, વડીનીતિ દ્વારા કચરો
 " કાઢવો હોય, ટુંકામાં કોઈ પણ વસ્તુનો ત્યાગ કરવો હોય ત્યારે

૧ પ્રત્યેકના વાણ સાથે અનુક્રમે ગીચેના નામો ધારણો અને વિચારણો

૧ ઇર્યાસમિતિ

૨ ભાષાસમિતિ

૩ એષણસમિતિ

૪ આદાનભક્ષમતનિદોષણસમિતિ

૫ પારિક્ષાપનિકાસમિતિ

૬ મનોગુણિ

૭ વચનગુણિ

૮ કાયગુણિ

૨ પ્રમાણના વસ્તુને સુવાળા પદાર્થો-રત્નેદરણ વિશેષી સાફ કરવી,
 બહુ ધીમેથી તે પર રહેવ ન દેખાય તેવા નાના જણોને દૂર કરવા તે

“એ શાસ્ત્રમા બતાવેલી રીત પ્રમાણે શુદ્ધ નિર્ઝવ બ્રમિના
 “તેના ત્યાગ કરાવે છે, કોઈ જીવને દુખ ન થાય તે માટે
 “બનતો પ્રયાસ કરાવે છે

૬ “છઠ્ઠી માતા સાધુ મહારાજના મનને નિરતર આકુળવ્યાકુ
 “ળતા વગરનું રાખે છે અને છતાં તેમનામા જે કાંઈ દોષો
 “થઈ ગયા હોય તે સર્વને બહુ નોંસ સાથે ખાચી દે છે,
 “તેને રદ કરાવી દે છે

૭ “સાતમી માતા ખાસ કારણની ગેરહાજરીમા સાધુઓ પાસે
 “મૌન પળાવે છે, ખાસ લાભ ન દોય ત્યાંસુધી તેમને બોલ
 “વાની મનાઈ કરે છે અને કોઈ કારણ પ્રાપ્ત થાય અને તે
 “મને બોલવાની જરૂર જ પડે તો બોલવામા કોઈ પણ પ્રકાર
 “રનો દોષ ન થાય તેટલું જ બોલાવવા સર્વદા તત્પર રહે છે

૮ “આઠમી માતા વળી એક ઘણું જ નવીન પ્રકારનું કાર્ય બજાવે
 “છે જ્યાં સુધી કાંઈ ખાસ કારણ ન હોય ત્યાં સુધી તે સાધુ
 “ઓને કાચબાની જેમ તદ્દન મકોચાવીને રાખે છે ખાસ
 “કારણ પડે અને મુનિલોકને ચલન કરવું પડે તો શરીરથી
 “ઉત્પન્ન થતા દોષોને અટકાવે છે

પહેલે દિવસે એ જૈનપુરની સુંદર મેનાઓ-સારસ્વત મીઠી ભાવ

ડીઓતુ આપન કરવામા આ-ચુ અને તેમનું પૂજન કરવામા આવ્યું

ત્યાર પછી ચિત્તસમાધાન અતરંગ મહત્ત્વ (માઠવા)મા આવી
 રહેલી નિરુપૃહતા વેદીને સારી રીતે વાળી સૂડીને

વેદી-કુડ સાફ કરવામા આવી ચારિત્રધર્મમહાગત્યે પો-
 તાના તેજથી તે વખતે મોટો વિસ્તારનાળો અગ્નિકુડ
 સળગાવ્યો, વધારે ચેતાવ્યો અને લગ્ન વખતે જે જે

ઉચિત ક્રિયાઓ કરવી નોંધ્યે, જે જે તૈયારીઓ પ્રથમથી કરી રાખવી
 નોંધ્યે તે સર્વ યથોચિત કરી તૈજસી પદ્મા અને શુક્લા માતાઓએ
 અત્યંત આદરપૂર્વક વધૂકર્મ કર્યું, મતલબ જ્ઞાન, શરીરે વિલેપન અને
 આબૂધણુધારણુ વિગેરે સર્વ ક્રિયાઓ કરી લીધી એ માનડીઓએ
 અને બીજા મારા આખા સામતવર્ગે અને રાજાઓએ મને જ્ઞાન
 કરાવ્યું, વિલેપન કર્યું, ઘરેપૂા પહેરાવ્યા અને સુંદર વસ્ત્રો ધારણુ કરાવ્યા

ત્યાર પછી વિવાહ થવાની સરગાત થઈ સદ્બોધમત્રી પોતે જ
 પુરોહિત (ગોર) થયા એણે કર્મ નામના લાકડા
 લગ્ન અગ્નિમા નાખવા માઝ્યા, યજ્ઞ આદરી દીધો, એમા
 સદ્ભાવનાની આહુતિઓ આપવા માડી, કુવાસના

નામની શાળો. અજળી ભરી ભરીને અત્રિકુડમા નાખવામા આવી
એવી રીતે મહા તૈયારીઓ અને સમારભો થઈ રહ્યા સદાગમ પોતે
જેથી થયા અને તેમની હાજરીમા વૃષ લગ્નના અમુક અરામા ક્ષાતિ
કન્યા સાથે મારા લગ્ન થયા મેં તેનું પાણિગ્રહણ કર્યું તે વખતે શુભ
પરિણામ વિગેરે રાજાઓ ઘણા હર્ષમા આવી ગયા, નિષ્પ્રકપતા વિગેરે
મહારાણીઓ પણ બહુ જ વિલાસમા માવી ગઈ, તેમને બહુ આનંદ
થઈ ગયો અને આખા મડળો ગાડાઘેલા જેવા થઈ ગયા તે જ વૃષ
લગ્નમા દયા વિગેરે બીજી આઠે કન્યાઓના પણ મારી સાથે લગ્ન થયા

જીવલીય
સિદ્ધાસને

જીવલીય નામનું મોટું વિસ્તારવાળું સિદ્ધાસન હતું
તેની ઉપર હું તે સન પત્નીઓ સાથે બેઠો ચારિત્ર
ધર્મ રાજા વિગેરેને બહુ આનંદ થયો અને તેઓએ
પણ અનેક પ્રકારના નિલાસો તે વખતે કર્યા, બતાવ્યા

વૈશ્વાનરાદિ ઉપશાત,

અન્ય કન્યાઓ સાથે લગ્ન.

મુખ સ દો હા નુ લ વ.

હવે જરા મોહરાજની માત કરી લઉં અગૃહીતસકેતા' જ્યારે હું
વિધાની સાથે પરણ્યો હતો ત્યારથી જ પરમાર્થથી તો મોહરાજ ઘણો
નરમ પડી ગયો હતો, પરંતુ એ રાજા હિમત હારે તેવો ન હોતો,
વળી એ એના આખા લંકરને સમુદાયઆત્મા હતો, સવને જીવને
શ્વર હતો અને સર્વનો સારભૂત હતો તેથી બળેથી દોરડી જેવો
આકાર ધારણ કરીને પણ તે ત્યા પડી રહ્યો હતો એને ઘણો નાસ
થયો તો પણ ત્યાથી નાસી ગયો નહોતો ત્યાર પછી ક્ષાતિ વિગેરે નન
કન્યાઓને હું પરણ્યો, તે કન્યાઓ વૈશ્વાનર વિગેરેની ખાસ દુશ્મન
હતી તે તો તારા સમજવામા આવી ગયું હશે હવે ચારિત્રધર્મરાજાએ
મોહરાજના આખા લંકરને નસાડી મૃત્યુ અને એનો પાપોદય સેના
પતિ તો મોરચેથી નાસી જ ગયો અને તેમ થતા એ મહામોહરાજ
નરમ થઈ ગયો હતો પરંતુ દૂષાધને છાનોમાનો બેસી રહ્યો હતો તે
હવે તેથી પણ વધારે નરમ પડ્યો અને ત્રાસ પામતો હિંસા વૈશ્વાનર
વિગેરે નવે જળને પોતાની સાથે લઈને બને તેટલો વધારે દૂર આપ્યો
ગયો આવી રીતે મારા દુશ્મનોના નાશ તો ન થયો પણ અત્યારે
તેઓ દૂર નાસી ગયા

એ પ્રમાણે હકીકત બની એટલે મારી દસ પત્નીઓ સાથે વિ
લાસમા હું પડ્યો, તેઓના પ્રેમમા પડ્યો, તેઓને ભેટ્યો, તેઓની

સાથે મેં આનંદ કર્યો, તેમના સખમા રહી શાત જીવન ગાળ્યું, પીડા બાધા વગરની સ્થિતિ અનુભવી, અનેક પ્રકારના પ્રમોદને પીધાન્યો-વળી તે વખતે મારૂં પોતાનું આખું લન્કર પણું મને ઘેરીને બેસી રહ્યું અને અતરંગ વિવાસોમા ઊંચા પ્રકારની લીલા કરતા સ્વસવેદન^૧ સુખ અનુભવ્યું, મુનિ નિર્ભળાચાર્ય ઝહી ગયા હતા તે સર્વ બાળતોનો સાક્ષાત્કાર કર્યો અને તેમના વચનની સત્યતા મને બરાબર સમજાણી

હવે એ શુભપરિણામ રાત્રીને નિઃપ્રજ્વળતા રાહીથી બીજી પણુ ઘણી દીકરીઓ યદ્ય હતી તેઓ અનુક્રમે રૂઢિતિ, શ્રદ્ધા, મેધા, વિવિદિષા, સુખા, મૈત્રી, પ્રમુદિતા, ઉપેક્ષા, વિનૂતિ, કરૂણા વિગેરે અનેક હતી એ સર્વ કન્યાઓને હું પરણ્યો એ સર્વ નવીન સ્ત્રીઓ અને અગાઉની દસે સ્ત્રીઓ સાથે આખો વખત વિલાસ કરતો રહ્યો, આનંદ અનુભવતો ગયો, મળ્યો ઉડાવતો રહ્યો એ સર્વ સ્ત્રીઓ મારી પાસે જ

૧ સ્વસવેદન આત્મસાક્ષાત્કાર નતે અનુભવ કરવો તે ચોથી દૃષ્ટિની આખરે વેદસવેદન પદની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યાર પછી સ્વસવેદન ચરૂ થાય છે એ અદ્ભુત અપૂર્વ આત્મદશા છે, એા પ્રગતિની નિશાની છે, આત્માનું ઉત્થાન બતાવનાર છે એનો વિસ્તાર યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચયમા બેવામા આવશે સામાન્ય માન્યિતી માટે જુઓ જે ૬ યોગ પૃ ૭૭

૨ ધૃતિ ધૈર્ય, ધીરજ, શાંતિ, આત્મબળ

શ્રદ્ધા આત્મ પુરૂષ પર વિશ્વાસ, આત્મબળ પર વિશ્વાસ, આત્માનો પુરૂષ માર્ય મોક્ષ લઈ રહે એવો નિર્ણય

મેધા દલીલ કરવાની સમજવાની ખ્યાલવાની બુદ્ધિ

વિવિદિષા ધર્મવાદ કરવાની ઇચ્છા એથી સામે મનુષ્ય યોન્ય ધર્મ પામી આત્મકલ્યાણ કરી શકે છે

સુખા સુખનો અનુભવ વારંવાર સુખનો સ્વાદ

મૈત્રી સર્વ જીવોને પોતાના બહુ ગામી તેમને ચરીરનું કે મનનું દુખ ન થાય તેવું વર્તન તેમની સાથે કરવું

પ્રમુદિતા શુભ ઉપર, શુભવાન ઉપર, નુષ્ટવાન સાથે સબંધ કરનાર ઉપર ખાસ પ્રેમ, તેમના વસ્ત્ર આકર્ષણ

ઉપેક્ષા દોષ અને દોષવાળા વસ્ત્ર બેદરકારી, તેઓની કર્મધીન સ્થિતિ પર વિચારણા

વિનૂતિ વિરોધ જ્ઞાન, સમજણ, બિજ્ઞાસા અને જ્ઞાનવ્યય

કરૂણા પાપના પરિણામો અત્યારે સહન કરવા હોય તેઓ પર દયા, પ્રેમ, તેમને દુખમાથી તારવાની તીન

રહે, તેઓના ટોળા વચ્ચે હું બેસું, તેઓ મારી સાથે વિવાસ કરે-
આવી રીતે મને મુખનો અનુભવ થયો, અત્યંત આનંદ થયો, સપૂર્ણ
રસના પ્રમોદમાં મેં રૂબકીઓ મારી

મેં એ વખત ચિંતવના કરી કે અહો ! મહાત્મા ભગવાન નિર્મ
ળાચાર્ય જે સુખાનુભવની મને અગાઉ સૂચના કરી હતી તેનો અભારે
મને સાક્ષાત્કાર થાય છે ! આવી રીતે અત્યંત પ્રમોદનો અનુભવ
કરતો હું સપ્રમોદપુરમાં રહ્યો હતો તે વખતે મહા
નિર્મળાચાર્ય નુભાવ શ્રીનિર્મળાચાર્ય ફરતા ફરતા પાછા તે જ નગરે
આ ગ મ ન આવી પહોંચ્યા, પોતાનો આખો પરિવાર તેમની
સાથે હતો અને તે જ આહ્વાદમદિર બગિચામાં
આવીને તેઓશ્રી હતથાં મને જોવા તેઓશ્રીના આગમનના સમાચાર
મળ્યા કે તુરંત જ અત્યંત આદરપૂર્વકે હું આહ્વાદમદિર તરફ ગયો,
બહુ પ્રેમભક્તિપૂર્વક મેં તેઓશ્રીને વદન કર્યું

વ્યવહાર-દ્રવ્યભાગ લિંગ.

મહાપૂજાની તૈયારી.

દ્રવ્ય દીક્ષા મહત્ત્વ.

પછી મારા લલાટે બન્ને હાથ જોડીને અત્યંત નિતયભાવથી નમન
કરીને બહેન અશ્રુહીતસકેતા ! મેં આચાર્યમહારાજને રિસાસ કરી-
“ભગવન્ ! આપશ્રીએ આદેશ આપ્યો હતો તે પ્રમાણે અભાર કુધી
સર્વે વ્યવસ્થા મેં કરી છે નાથ ! હવે કૃપા કરીને મને દીક્ષા આપો.”
મહા વિચક્ષણ નિર્મળસરિમહારાજે જવાબ આપ્યો “રાજન્ ! તને
ભાવથી ભાગવતી દીક્ષા આપોઆપ જ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે તો હવે
દીક્ષા આપવાની તો ક્યા રહી ? જો ભાઈ ! હકીકત એમ છે કે હાલ
છેલા યોગ વખતથી તું ઘરમાં રહ્યો ત્યારે તારા સબંધમાં જે બન્યું છે
અથવા તે જે બનાયું છે તે ખાસ સવિશેષપણે સાધુપણમાં ફર-
વાનું છે, તેથી ભાવદીક્ષા તો તે વસ્તુતઃ લઈ લીધી જ છે છતાં રાજા
માપુનોએ આ બાબતમાં ‘વ્યવહારનું ઉલ્લંઘન કર્યું ન જોઈએ તેથી
દ્રવ્યનિગ (બાહ્ય વેત) તને આપવામાં આપશે કેમકે ભાવલિંગમાં
બાહ્ય ચિહ્ન પપ્પુ હેતુ તરીકે ખાસ પસંદ કરવા યોગ્ય છે તેથી તને

૧ વ્યવહાર બાહ્ય નજરે જોનારને પ્રતીતિ ઉપજવાનું કારણ પરસ્પરત્વે તો
નિશ્ચય માર્ગ જ હોય જાણે છે પણ વ્યવહારનો લોપ કરવાથી અવ્યવસ્થા થઈ
નથ તેથી સમુદાયમાંજે વ્યવહારને ખાસ ધ્યાન મા યો છે

‘આજ વિગ હવે આપવામા આવે છે’ તે સાબળી અત્યત વિનયપૂર્વક
“બાહુ કૃપા કરી! મારા નાથ!” એટલા શબ્દો હુ ઉદ્ગારરૂપે બોલ્યો.

ત્યાર પછી આઠ દિવસ સુધી શ્રીજિનેશ્વર દેવની પૂજા રચવામા
આવી (અષ્ટાદશિક મહોત્સવ ત્રયાં), મુનિઓની આઠે દિવસ પૂજા કરી,
આખા નગરના સર્વ શહેરીઓને આનંદ કરાવ્યો, બધુવર્ગને યોગ્ય
ભરભળામણુ કરી દીધી, યાચક અને ઇચ્છકની માગણીઓ પૂરતી ગીતે
સતોાપી, મારા પુત્ર જનતારણને રાજ્યગાદી પર સ્થાપન કર્યાં અને તે
કાળને યોગ્ય સર્વ પ્રકારની જરૂરી ક્રિયાઓની વિનિઓ સંપૂર્ણ કરી
દીધી, પછી મહાનમજરી, કુળધર અને પ્રધાન મેવકનર્ગસહિત નિર્મ-
ળસૂરિ પામે યોગ્ય વિધાનપૂર્વક દીક્ષા અંગીકાર કરી, સસારગૃહથી
બહાર નીકળ્યો, ‘અર્થાત્ દ્રવ્યથી દીક્ષા ગ્રહણુ કરી, મુનિવેશ ધારણુ કર્યાં

અભ્યાસ. વિહાર.

મલેખના. અનરાન.

પ્રથમ પ્રવેશકે.

સૂરિપાદે આ-ન્યા પછી હુ સાધુનો સર્વ ક્રિયામાર્ગે બરાબર શીખ્યો.
ત્યા આ-ન્યા પછી સદાગમ મારા પર વધારે પ્રેમી થયો તેણે મને જે
પ્રમાણે મૂચના આપી તે પ્રમાણે મેં અંગીઆર અગનો અભ્યાસ
કર્યો, ‘કાળિક અને ઉત્કાળિક સૂત્રો બહુયો. વળી સમ્યગદર્શન ઉપર
તો બહુ પ્રેમી થઈ ગયો તે ઉપરાત ચારિત્રધર્મ ઉપર તો હૃદયનો
પ્રેમ વધતો જ આવ્યો સૂરિપાદે આ-ન્યા પછી એના લશ્કરને બહુ સારી
રીતે ઓળખ્યુ, તેમના દરેકના કાર્યની કિંમત થઈ, પરીક્ષા આ-ની

૧ સાવ દિવસે અને બાલ ચિહ્ન પાડી વાર લખ્યો તે સાવન અને છે કટ-રીક
વાર અમુક વેલ કે કીર્તિ પતિત થતા અટકાવે અને વ્યવહારને અને તેની ઉપર
જણાવેથી જરૂર છે

અહીં વિચારવા જેવી વાત છે કે અવરમ મુજિ થયા પછી પૂર્ણ યોગ્યતા
લેવા પછી અને યોગ્ય સમય ઉમેદવારી કરાવ્યા પછી દ્રવ્યદીક્ષા આપવામા આવે
છે ના નિયમ સાવજનિક જણાતો નથી એમ લાગે છે કે વ્યક્તિવિકાસ ઉપર
દીક્ષાકાળનો નિર્ણય કરવામા આવતો હશે એ બાબત મને તે દોષ પશુ નિર્મળ
સૂરિએ જે માર્ગ ર-રીકાર્યો છે તે ખાસ વિચારવા યોગ્ય તો છે જ

૨ મતલબ એ છે કે બાહ્ય વિધિપૂર્વક મને દીક્ષા આપવામા આવી અને
સ્થ-પીર વરીકે હુ સૂરિ પાસે રહ્યો

૩ કાલિક સૂત્ર-ઉત્કાલિક સૂત્ર દિવસ અને રાત્રિના પ્રથમ અને અલ્પ
પહોરમા જ જેનુ અધ્યયન થઈ શકે તે- ‘ક સૂત્રો’ અને માત્ર કાળવેળા ઓડી
દર કોઈ નવસરે જેનુ અધ્યયન થઈ શકે ‘કાલિક સૂત્રો’

તેમજ સુરિપાદે આગ્રા પછી સયમયોગ અને તપયોગનું સારી રીતે પાલન કર્યું પછી પ્રમત્તતા નહીં વિગેરે દુરમનોને કીડા કરવાના સ્થાનો હતા તે ભાગી નાખ્યા, ચિત્તવૃત્તિ અટવીને વાળી જૂડીને વધારે સારૂ જરી આવી રીતે સયમયોગ સાધતા અને ગુરુમહારાજના ચરણની સેવા કરતા સાધુપણામાં હુ ધણો કાળ વિચર્યો, આખરે સલેખના^૧ કરી, અનરશન^૨ કર્યું આ બધી બાબત જોઈને મારી ઉપર દેવી ભવિતવ્યતા તુષ્ટમાન થયા તેણે મને એક બીજી ગોળી આપી એના તેજથી ત્રિ-લુધાલય વિભાગના કંઠપાતીત વિષ્ણુધોમાં મને લઈ જવામાં આવ્યો પ્રથમ ઐવેયકે^૩ મારી સ્થાપના કરવામાં આવી મને ત્યાં દેવપરો ઉત્પન્ન કર્યો

પ્રથમ ઐવેયકે.

પ્રથમ ઐવેયકમાં ત્રેવીશ સાગરોપમ કાળ મુધી હુ રહ્યો ત્યાં અત્યંત મનોહર દીવ્ય પનગ પર અતી મુંદર કિમતી વસ્ત્ર પાથરવામાં આવ્યા હતા ત્યાં અત્યંત નિર્ભજ આકારને ધારણ કરીને હુ બહુ મુખમાં રહ્યો આખો વખત શાંત જીવન માણ્યું, સર્વ પ્રકારની બાધા પીડાના અભાવવાળું મુખી જીવંતર વ્યતીત કર્યું અને મુખ્યામૃતનો સાક્ષાત્ અનુભવ કર્યો

સિંહધુરે ગગાધર.

દીક્ષા. ચારિત્ર.

પાચે ઐવેયકે.

૧ સલેખના મરણ નજીક વાણી જરૂરી વસ્તુ સિવાય સર્વ સુધોમનો લાગ કરવામાં આવે ■ એનો વિધિ આઠર પચ્ચાખાણ પવનમાં બતાવ્યો છે દરેક બહુ જ વિચારવા યોગ્ય છે

૨ અનરશન નારે આહારનો લાગ સર્વ જોજનનો લાગ કરી મરણ નજીકને સમયે ધ્યાનચરત થવું એ જીવ સલેખનાનો એક પ્રકાર છે

૩ કંઠપાતીત જુઓ નોટ પ્રસ્તાવ ૭ મો પ્રકરણ ૧૬ સુ (પૃ ૧૮૨૦-૧)

૪ ઐવેયક જારમાં દેવલોકની ઉપર મહાસિંહન નવ ઐવેયકના દેવો રહે છે તેઓ અત્યંત મુખી હોય છે વૈમાનિક કંઠપાતીત દેવનો એ એક પ્રકાર છે

ત્રેવીશ સાગરોપમને અતે મનુજગતિ નગરીના એક ઐરવત^૧ નામના સુદર નાના પેટા વિભાગીય પાડામા મારી ભાર્યા લવિતત્ર્ય તાના સબધથી હુ આવી પહોંચ્યો એ ઐરવત પાડામા એક સિંહપુર નામનું નગર હતું ત્યાં વીણા અને મહેદ્ર નામના સ્ત્રીપુરુષ રહેતા હતા તેઓ જાતે ક્ષત્રિય હતા તેમનો હુ પુત્ર થયો. માત્ર ગંગાધર નામ રાખવામા આવ્યું પરાક્રમની બાબતમા ત્યાં મારી સારી વિખ્યાતિ થઈ

યોગ્ય વય થયા પછી અને સારી આખર જમાવ્યા પછી મને જાતિસ્મરણ^૨ જ્ઞાન થયું મેં દીક્ષા લીધી સુધોષ નામના અતિ વિદ્વાન અને આત્માનુભવ કરનાર મહાત્મા આચાર્યના હાથ નીચે અગાઉની પેઠે મેં સર્વ કૃત્યો કર્યા અને અતે અગાઉ જણાવેલા ક્રમ પ્રમાણે મેં સલેખના અનરનાદિ કર્યા આખરે મારી ભાર્યાના યોગથી હુ બીજો ઐવેયકે ગયો

* * *

આવી રીતે અનુક્રમે મનુષ્ય થયો, દીક્ષા લીધી, તેનું વિધિપૂર્વક પાલન કર્યું, અતે સલેખના કરી અને ત્રીજે ઐવેયકે ગયો-એમ ક્રમ પાંચ વાર જવાનું થયું અને પાંચે ઐવેયકે હુ ગયો. મનુષ્યભવમા દીક્ષા લઈને ઉપર ચઢતો ગયો અને ઐવેયકમા એક એકનો વધારો કરતો ગયો બહેન અગૃહીતસંકેતા^૩ આવી રીતે મારી સ્થિતિ વધતી ચાલી છેલ્લે પાંચમા ઐવેયકમા સતાવીશ સાગરોપમની સ્થિતિ ભોગવી ત્યાં મને મુંદર, ચિત્તને તદ્દન શાંત કરનારી અને સુખસમૃદ્ધને આપનારી અત્યંત પવિત્ર કલ્યાણમાળા પ્રાપ્ત થઈ

૧ ઐરવત જમુદ્રીપમા ભરત ઐરવત અને મહાવિદેહ ત્રણ દેવો જોમા ભરત ઐરવતમા છ છ આરા ક્રમે સારા અને ખરાબ વર્તે છે મહાવિદેહમા દમેશા ચોથા આરાના બાવ વર્તે છે જમુદ્રીપ ફરતો લવણ સમુદ્ર જો તેની ફરતો ધાતકી ખડ દ્વીપ છે, તેમા જે જે ભરત ઐરવત મહાવિદેહ છે અને તેની ફરતો કાળો-દધિ સમુદ્ર છે ત્યાર પછી પુષ્કર દ્વીપ આવે છે તેમા પણ જે જે ભરત ઐરવત મહાવિદેહ છે અત્ર પાંચમાના કોઈ પણ ઐરવતમા સસારીયવ ગયો હોય એમ જણાય છે જૈન પૃથ્વી સબધી દક્ષીકવ અદ્વીદ્વીપના નકશાની દક્ષીકવમા મળશે

૨ જાતિસ્મરણજ્ઞાન પોતે પૂર્વ જવમા કોણ હતો તે યાદ આવે આ જ્ઞાન મતિજ્ઞાનનો ભેદ છે કેટલા જવ યાદ આવે તે સ્થોપસમ ઉપર આધાર રાખે છે આ કાળમા પણ એ જ્ઞાન થઈ શકે છે, એનો નિષેધ નથી

પ્રકરણ ૧૦ મું

ગૌરવોથી અધ્યાપાત,

અમારે વેચક સુધી જઈ લાની અદ્યુત સમૃદ્ધિનો આનંદ લોગવ્યો, બહુ લાખા વખત સુધી ચિત્તનિર્વા પુનો અનુભવ કર્યો અને શારીરિક સુખો અતિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારના અનુભવો-છટ્ટી વાર સાર પછી મનુજગ તિના ધાતકી ખડ નામના વિભાગમાં ભરતક્ષેત્રમાં રાખ

નામના નગરમાં હુ ભદ્રા અને મહાગિરિનો સુંદર રૂપવાન પુત્ર થયો, માફ સિંહ નામ રાખવામાં આવ્યું રાજના વરામાં મારો જન્મ થયો તેથી સુંદર લોગને યોગ્ય સઘળી સામગ્રીઓ પ્રાપ્ત થઈ માફ રૂપ પણ સાફ થયું

સિંહની દીક્ષા.

અનુક્રમે હુ યૌવન વય પામ્યો મારે તે વખતે ધર્મબંધુ નામના એક વિદ્વાન મુનિમહારાજનો યોગ થયો તેમના ઉપદેશથી ભગવાનના મતની મેં દીક્ષા લીધી, રાજવૈભવ છોડી દીધો ભદ્રે અટ્ટહીતસકેતે! તે વખતે મેં સાધુઓની સર્વ ક્રિયાઓ કરી, ચરણ કરણ ક્રિયામાં સારી રીતે ઉદ્યુક્ત રહ્યો, ઉમ્ર વિહાર કર્યો અને પ્રેમપૂર્વક સત્ અને અર્થનો અભ્યાસ કરવામાં બહુ ઉદ્યમ કર્યો

દ્વાદશાગી અને ચૌદ પૂર્વનો અભ્યાસ,

આચાર્યપદે મને આપવામાં આવેલું સ્થાન,

માન, વાદ, યશ, સ્તુતિ, સેવા, વિખ્યાતિ,

ચોડા વખતમાં મેં મારે અગ્રનો અભ્યાસ કર્યો, ચૌદે પૂર્વસંહિતે મને દ્વાદશાગી પ્રાપ્ત થઈ સદાગમ અતિશય પ્રેમપૂર્વક મારી પાસે

પૂર્વ સાચા રીતે બહુ વિસ્તારવાળા છે લખવા માઝ્યા હોય તો પાર આવે નહિ એ ચૌદ ગણવામાં આવતા હતા અત્યારે એ સર્વ વિચ્છેદ ગયા છે દ્વાદ શાગીમાં અગ્રિયાર અગ્રોના અવરોધો મળે છે બારમું દ્વિવાદ અગ્ર વિચ્છેદ ગયું છે

વધારે વધારે રહેતો ગયો અને બાલુ મારો ખાસ સગો ભાઈ હોય તેમ મારી સાથે વર્તવા લાગ્યો. અગાઉ પણ મને અનેક વાર ઘણું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું પણ કોઈ પણ વખતે મેં પૂરેપૂરા ચૌદે પૂર્વ પૂરા કર્યા ન હોતા, અને આ વખતે તો બહુ થોડા વખતમાં અને રમત માત્રમાં ચૌદે પૂર્વ પૂરેપૂરા હુ ભટ્ટી ગયો, તેની રટના મને બહુ સારી થઈ ગઈ આવી રીતે સદાગમના સમઘથી મને ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારે જ્ઞાન-પ્રાપ્તિ થઈ

મારા ધર્મબધુ ગુરુએ જોયું કે મેં સર્વ સૂત્ર અને અર્થનો સારો અને પૂરો અભ્યાસ કર્યો હતો એટલે તેઓશ્રીએ શ્રીસદ્ધ સમક્ષ મને પોતાને સ્થાને (આચાર્ય સ્થાને) સ્થાપન કર્યો જે વખતે મને આચાર્ય અને ગચ્છાધિપતિને સ્થાનકે બેગાઓ તે વખતે દેવતાઓ પણ આવ્યા, દાનવો પણ દાખલ થયા અને મનુષ્યોસહિત તે સઘળાઓએ મોટો ચમત્કાર ઉપજાવે તેવો આનંદોત્સવ કર્યો લોકોએ મારી ઘણી પ્રશંસા કરી, દેવતાઓ પણ વખાણ કરવા લાગ્યા, ખૂદ આચાર્યગુરુએ પણ વારંવાર શ્લોકો કરી અને સર્વે મારા સાબળતા કહેવા લાગ્યા કે 'અહો! આટલી નાની વયમાં તમે આટલો બધો જ્ઞાનનો અભ્યાસ કર્યો અને જ્ઞાનને ગ્રહણ કર્યું' તમને ધન્ય છે, તમારો અવતાર સફળ છે વિગેરે વિગેરે' મને આચાર્યપદની સ્થાપનાને પ્રમગે લોકબધુની વજ્ર, આશુપણો અને માળાઓથી સારી રીતે પૂજા કરવામાં આવી અને વળી આખા સઘની ભોજનથી તેમ જ વજ્રાદિની પ્રભાવનાથી વિવિધપૂર્વક પૂજા કરવામાં આવી

ધીમે ધીમે મારી ખ્યાતિ એટલી બધી વધી ગઈ કે એ સર્વ દેવો, એ મહાભાગ મુનિઓ અને એ સંજ્જન પુરુષો મારા શુણોથી અને ખાસ કરીને મારા જ્ઞાનમહિમાથી મારા તરફ વધારે વધારે આકર્ષણ પામતા ગયા, મને નમતા ગયા અને સર્વે મારા સેવક થઈ ગયા, તે ઉપરાંત અનેક મહાવિદ્વાન અતેનાસીઓ (શિષ્યો) પણ મર્વે મારો વિનય કરવા લાગ્યા, મારા પોતાના ગચ્છના સાધુઓ તો શુ પણ બીજા ગચ્છના મોટા ધુરધર પડિતો પણ મારી પાસે આવી રક્ષા-આવી રીતે મારી પ્રતિષ્ઠા વધતી ચાલી, મારૂ કામ પાપુ વધતું જ ચાલ્યું

સાર પછી હુ પાપુ નવા નવા જૂદા જૂદા ગામોમાં, રહેરોમાં અને રાજધાનીઓમાં વિહાર કરતો ચાલ્યો અને દરેક જગ્યાએ વિદ્વાત-પૂર્ણ ઘણા સુદર વ્યાખ્યાનો આપતો રહ્યો, અનેક જગ્યાએ સભાઓને રજન કરતો ચાલ્યો અને પ્રશંસાના રૂકા વગડાવતો રહ્યો

મોટા મોટા વાદીઓના અખાડા રૂપ અટવીઓમા મેં સામે આવતા કુતીર્થીઓના વાદી રૂપ મસ્ત હાથીઓના ટોળાઓના કુભસ્થળો મારી ભાષારૂપ અકુશથી તોડી નાખ્યા, ભાગી નાખ્યા, વિદારી નાખ્યા અને ન્યારે સ્વશાસ્ત્ર અને પરશાસ્ત્રમા રહેલા ઊંડા રહસ્યજ્ઞાનની મેં વાતો વિસ્તારથી કરવા માડી-અમળવવા માડી ત્યારે મોટા મોટા સેનાપતિઓ સામનો અને મહારાજાઓ પણ ઊંચા સ્તરે અત્યંત સુંદર શબ્દોમા મારી કીર્તિ ગાવા મડી ગયા, મારા યશની ધ્વજ ફરકાવવા લાગ્યા અને મારી આખરનો મહાન્ પડછો વગાડતા રહ્યા તેઓ એટલી સારી રીતે અને એટલા મોઠા શબ્દોમા મારી પ્રશન્ના કરતા હતા કે તેનું વર્ણન કરવું ઘણું મુશ્કેલ છે દાખલા તરીકે તેઓ બોલતા કે ‘હે નાથ ! ખરે ખર તમે ધન્ય છો, નસીબદાર છો, તમારૂં જીવન સફળ છે, તમે આ દુનિયા પર અવતાર લઈને પૃથ્વીને શોભાવી છે, દીપાવી છે, અવકરી છે, તમે ખરેખર પરમ બ્રહ્મરૂપ છો, પૃથ્વીના શણગાર છો, ધર્મના દીપક છો, અપવાદ રહિત તમે સાચા સિંહુ છો આપનું સિંહુ નામ યથાર્થ છે’ આવી રીતે અનેક તીર્થીઓ, વાદીઓ અને નાસ્તિકો પણ મારી સ્તુતિ કરતા રહ્યા, મને આસમાન પર ચઢાવતા ગયા અને માથા ઝુકાવીને મારી સમક્ષ ખડા રહેતા આઠ્યા છેવટે સર્વે મારી સ્તુતિ તો કરતા પણ આખરે સેવાચાકરી પણ કરવા લાગ્યા અને પૂજા પાડ કરવા લાગ્યા આવી રીતે દિન પ્રતિદિન મારૂં કામ વધતું જ આશ્ચર્ય

ભવિતવ્યતાની ઉશ્કેરણી.

આવી રીતે આચાર્ય તરીકે સર્વે લોકમા હું મોટો અગ્રેસર બની ગયો, સર્વેમા અત્યંત આકર્ષક બની ગયો અને સર્વે મને નમવા લાગ્યા તે વખતે એક ખાસ બનાવ મારા સબધમા બન્યો તે બરાબર ધ્યાન દઈને ભદ્રે અગૃહિતસકેતે ! તું હવે સાબળ વાત એમ બની કે મારી આવી અદ્ભુત પ્રકારની કશ્ચિસિદ્ધિ જોઈને મારી પાપી ભાર્યા ભવિતવ્યતાને ઘણી અદેખાઈ થઈ આવી એ તો મારા ઉપર રૂઢમાન થઈ ગઈ અને મને હેરાન કરવાનો ધધો આદરી બેઠી તેણે વિચાર કર્યો કે અગાઉ ન્યારે મહામોહરાયના લશ્કરીઓએ મારી સવાહ પૂછી હતી ત્યારે મેં તેમને જણાવ્યું હતું કે ‘તેઓએ હમણાં થોડો વખત કાઢી નાખવો, અને રાહ જોવી-ન્યારે તેઓને થોડા વખત આવશે ત્યારે તક જોઈને તેમને મારી તરફથી ખબર આપવામા આવશે તેઓ મારા ઉપર આધાર રાખીને તે વખતથી નરમ પડી ગયા છે મને હવે એમ લાગે છે કે અત્યારે તેઓનો વખત બરાબર આવી લાગ્યો

છે એ બિચારા મારી આશાએ પડી રહેલા છે, મારા વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખીને ઘણા વખતથી ચૂપ બેસી રહ્યા છે, તો હવે તેમનો અવસર આવી પહોંચ્યો છે એમ મારે તેમને જણાવવું જોઈએ જો હું એ પ્રમાણે કરીશ તો એ બાપડા પોતાની શક્તિ વાપરી જોર બતાવી સુખી થઈ જશે !

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ભવિત-ચતાએ મહામોહના સૈન્યમાથી પાપોદય વિગેરે સર્વને બોવાયા અને તેમને અભારનો અવસર સાધવા યોગ્ય છે એમ વાત જરી આવી રીતે માફ ઘર કૂચુ અને ઘર કૂટયે ઘર બંધ એ પ્રમિદ્ધ વાત છે પછી તો એ હુચ્ચી સ્ત્રીએ પોતાની શક્તિથી પેલા કર્મપણિભ વિગેરે નિર્દોષ બધુપણે મારે અનુકૂળ થઈ ગયા હતા તે સમયે પણ પોતાની શક્તિથી નિર્મલ્ય બનાવી દીધા, એટલા વગરના મૂઠ જોવા બનાવી દીધા, ઘણા નરમ પાડી દીધા

પાપોદય લશ્કરને મોખરે.

વિષયાભિલાષની સલાહ.

કાર્ય દિગ્ગાને ચોક્કસ નિર્ણય.

હાર પછી તુરત જ મહામોહરાજાએ પોતાના સૈન્યના મોખરા ઉપર પાપોદયને રાખી ફરી વાર સૈન્યની રચના કરી અને આખું લશ્કર મારી સન્મુખ આવવા નીકળી પડ્યું મારી સ્ત્રીની સલાહથી તેઓ મારી સન્મુખ આવવા નીકળ્યા તો ખરા, પણ તેઓને અગાઉ ઘણી આપદા પડી હતી તેથી તેમના મનમાથી ભય ખસ્યો નહોતો એટલે પોતાના વિજય માટે તેમના મનમા ઘણી શકાઓ થયા કરતી હતી પછી જીત મેળવવાના વિચાર ઉપર તેઓ અદર અદર વિચારણા કરવા લાગ્યા, સલાહ મેળવવા લાગ્યા અને અભિપ્રાયની આપલે કરવા મડી ગયા

કેટલીક વાતચીત થઈ રહ્યા પછી મત્રી વિષયાભિલાષ બોલ્યો “ભાઈઓ ! અભારનો અવસર જોઈને મને તો એમ લાગે છે કે આપણી કાર્યસિદ્ધિ કરવા માટે જ્ઞાનસવરપુરાજ પોતાની સાથે મિથ્યાદર્શનને લઈને તેની (સસારીજીવની) નજીક બંધ, પ્રથમ તે એને પડખે ચઢે, પછી શૈલરાજ પોતાના ગૌરવ નામના ત્રણે મનુષ્યો

૧ શૈલરાજ અભિમાન ચોયા પ્રસ્તાવનો પ્રસિદ્ધ પાત

૨ ગૌરવ અભિમાનના પ્રકાર ઋદ્ધિ, રસ અને શાતા આ ત્રણ તેના પ્રકાર છે પોતાની ઋદ્ધિ માટે, ખાવાના પદાર્થો માટે અને સુખ તુરસ્તી માટે અભિમાન કરતું અભિમાનના આઠ પ્રકાર પણ છે જુદા જુદા દષ્ટિબિન્દુથી જુદા પાયા છે, બાકી મુલે એક જ છે

સાથે એની વધારે નજીક જાય, ત્યાર પછી તુરત જ તેની પછાડે આર્ત્તાશય અને રૌદ્રાલિસન્ધિ^૧ નામના આપણા બંને પુરુષોને મોઢલી આપવા એમની સાથે કૃષ્ણ નીલ અને કાપોત નામની લેરયા ગોત્રથી પ્રસિદ્ધ ૫ જે દાસીઓ તો જરૂર આપોઆપ જ જશે આપણે સવ એ પ્રમત્તા નદીના કાઠા ઉપર પડાવ નાખવો એ નદીને બરાબર કરીને એમા પાણીનો પ્રવાહ જમાવવો, વહેવડાવવો અને આપણા મઠપ વિગેરે ભાગી ગયા છે તેને પાછા (રિપેર કરીને) સમારવા આવી રીતે આપણુ આખુ લશ્કર નદી કાઠે કેંપમા રહેરો અને સવે પોત પોતાને યોગ્ય કામ સભાળી લેશે તો વગર મહેનતે આપણે પ્રભાવ જામી જશે અને આપણે વિજય થશે એવો મારો મત છે”

મત્રીના આવા વચન મોહરાય અને આખી સભાને ધ્યાનમા આવી ગયા સર્વએ મત્રીની સલાહને ટેકો આપ્યો, અનુમોદન આપ્યુ અને તુરત જ તે પ્રમાણે અમલ કરવાનો આરંભ કરી દીધો.

અલિભાન ગબરૂઠ.

સુદરિ! એ સર્વે જ્યારે મારી બાલુમા આવ્યા, મારી નજીક આવ્યા ત્યારે મારા સબધમા શુ બન્યુ તે તુ ધ્યાન રાખીને સાબળ —

મારૂ અત્યત સન્માન થતુ જોઇને તેમ જ મારી વધતી જતી પૂજા થતી જોઇને મારા મનમા કહોલો ઉઠવા લાગ્યા તે જાણુવા જેવા મારા મનમા નીચે પ્રમાણે તુરંગો થવા માઢ્યા —

અહો! મારૂ તેજ જખરૂ છે! અને મારૂ ગૌરવ પણ ઘણુ મોઢુ છે! અને જગતમા મારા જેવી પડિતાઈ ક્યા છે!

અહાહારીના મારી વિદ્વતા અસાધારણ છે! અન્યત્ર એવી વિદ્વતા

કે ૧ ગો કોઈ જગ્યાએ છે જ નહિ! અને ખરેખર હુ તો યુગ પ્રધાન જ છુ! ભૂતકાળમા મારા જેવા કોઈ પુરુષો

થયા હોય એમ જણાતુ નથી અને ભવિષ્યમા મારા જેવો જખરો કોઈ થાય એમ પણ લાગતુ નથી! અરે સર્વ વિદ્યાઓ, સર્વે કળાઓ અને સર્વે અતિશયો બીજા ભુવનો (સ્થાનો-સ્વર્ગ મર્ત્યાદિ) છોડી દઇને

૧ આર્ત્તાશય-રૌદ્રાલિસન્ધિ આત્મધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન આ બંને દુર્ધર્મોન છે સાસારિક પદાર્થોને આે થતા અજ્ઞાનજન્ય મનના પરિભ્રામો છે, અતિ અનિષ્ઠ છે આર્ત અને રૌદ્રધ્યાનનુ સ્વરૂપ જૈન ૬ ચોથમા પૃ ૧૩૧ થી ૧૩૮ મા લખેલ છે ત્તા સ્વરૂપ બહુ સારી રીતે વિચારવા યોગ્ય છે

૨ યુગપ્રધાન અત્યત ઉચ્ચ ચારિત્રચાળી મુખ્ય પુત્ર તુરતમા મોક્ષ જનાર પ્રતાપી વત્કાળાપેક્ષયા મહા પુરુષ તે કાળે વર્તતા વમામ શુવના પારનામી હોય તે યુગપ્રધાન કહેવાય છે

મારામા જ આવીને રહેલા છે, માગમા જ ઘર કરી ગયેલા છે ! અરે ! પ્રથમ તો હું રાજા હતો, મનુષ્યોમા શ્રેષ્ઠ હતો અને તે વખતે મુંદર રૂપવાળો હોઇને લોનથી લાલિતપાવિત યતો હતો અને હવે આવો જાનરો આવ્યો યયો છું ! ખરેખર ! હું ઝાંઝ નાનોસૂનો માપુમ નથી માફ કુંભ મોડું છે ! માફ તેજ મોડું છે ! મારી લક્ષ્મી મોટી છે ! માફ તપ મોડું છે ! માફ જ્ઞાન મોડું છે ! અને મારી બુદ્ધિ પણ મોટી છે ! ખરેખર, મોટાનું સર્વ મોડું જ હોય છે ! !

અધ પાતની સકળના.

જાણતા છતાં ભૂલ્યો.

સમજ્યો પણ ન સમજ્યો.

ભણેલું ભૂલતો ગયો.

અહંકારપૂર્વક ઉપર પ્રમાણે મારા મનમા વિકલ્પો ચાલતા થયા, મારા મનમા ઉછાળા આવતા ગયા અને તુરંગો વધતા જ ગયા, તે વખતે શૈલરાજ વખત લોઇને પુલકિત થયો, ઉજળ્યો અને અનતાનુ બધપૂર્વક બહાર આવ્યો

હકીકત એમ છે કે જ્યાં અનતાનુબધી શૈલરાજ હોય ત્યાં મિ-
થ્યાદર્શન તો અવશ્ય હોય જ છે અને વળી જ્ઞાનસવરણરાજને પણ
'એ શૈલરાજ સાથે વિવાસ કરવાનું બાહુ જ ગમે છે, તેથી તે પણ શૈલ-
રાજની ચોક્કસ મુલાકાત લીધા કરે છે શૈલરાજ આવ્યા પછી એ બંને
(મિથ્યાદર્શન અને જ્ઞાનસવરણ) પણ મારી પાસે આવતા રહ્યા,
મુલાકાત કરતા રહ્યા અને આખરે હું તેમને પણ વરા થયો, તેથી માફ
મન મલીન થતું નયું-થઇ ગયું અને તેથી રાજાનો અદરનો અર્થ
જાણતો હોઉં છતાં તેનું રહસ્ય જાણું ન જ જાણતો હોઉં તેવો હું થઇ
ગયો. રાજાના પાદોના પાદો હું પોતે વાચી જતો, બહી જતો, ખીજને
બાણવતો અને તે પર બ્યાબ્યાન કરતો, છતાં પેલા બેને (મિ. અને
જ્ઞા.) વરા પડી જવાથી એનો ભાવાર્થ બરાબર જાણી નાકતો નહિ
ઉપર ઉપરથી જ્ઞાન સરી જતું ગયું આખરે ઉપરના સમગ્રચાર પૂર્વો હું
લૂલી ગયો, મારા જ્ઞાનમાથી એ તો તદ્દન ચાલ્યા ગયા માન બાકીનું
જ્ઞાન તદ્દન વિગરી ગયો ન હોતો.

પ્રમત્તતાના પ્રવાહમા

આ વખતે વળી એક બીજો ઘણો જ અસાધારણ બનાવ
બન્યો. મારા દુરમનોએ એ વખતે મારી ચિત્તવૃત્તિમા
આવેલી પ્રમત્તતા નદીમા મોટું પૂર આવ્યું જેનું એ

નદીમાં પૂર આપ્યું એટલે તેની અદર પેલા નહે ગૌરન મનુષ્યો પોતાના વીર્યથી નાચવા લાગ્યા, ઉભરાવા લાગ્યા અને વિશેષ ઉછળવા લાગ્યા તે આવી રીતે —

ઋદ્ધિગૌરવ અરે મારે આવડો મોટો શિષ્ય સમુદાય છે! મારે વસ્ત્ર પાત્રોની આવી સુંદર પ્રાપ્તિ છે! લોકો મારી પૂજા કરે છે! અરે! દેવતાઓ અને દાનવો મને વદન કરે છે! મારી પાસે 'અષ્ટિમા વિગેરે વિદ્યુતિઓ છે—આવા આવા અભિમાનમાં વળી વધારે સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાના વિચારો કરતો રહો

રસગૌરવ વળી મને જે જે રસો (રસનાળા પદાર્થો) મળતા ગયા તેમાં મને ઘણો જ આનંદ થવા લાગ્યો, બહુ પ્રેમ થવા લાગ્યો, માફ જીવનસાક્ષ્ય તેમાં સમજવા લાગ્યો અને તેના ઉપર અત્યંત લોલુપતા થતા મને જે રસો મળતા નહિ તેને માટે મેં માગતીઓ પણ રાફ કરી દીધી, તેની ઉપરના પ્રેમને લીધે મારો સાધુધર્મ બૂકી મેં તેની ભીક્ષા પણ માગવા માડી

શાતાગૌરવ મને જ્યારે જ્યારે સુંદર સત્યા મળે ત્યારે તેમાં નિરાતે હિંમ આવવા માડી, સુંદર પોતા નરમ આસનો મળે, ત્યારે તે પર બેસવાનું મન થવા માણ્યું, સુંદર ઝીણા રેશમી વસ્ત્રો મળે તે પહેરવાનું મન થવા માણ્યું, નવા નવા આહારના પદાર્થો ખાવાનો શોખ થવા લાગ્યો—એ વસ્તુઓને જોતા મને મુખ થવા લાગ્યું, એ વસ્તુઓ મળતા મને આનંદ થવા લાગ્યો અને ભવિષ્યમાં એવી વસ્તુઓ વધારે વધારે મેળવવાની ઇચ્છાઓ—અભિલાષાઓ થવા લાગી અને એ સર્વમાં રક્તતા—લોલુપતા વધતી જ ચાલી

શિધિજતા આવી રીતે પેલા નહે મનુષ્યને કુ બરાબર વશ પડી ગયો, તદ્દન તેને તાબે થઈ ગયો અને એના વિશેષ પરિચયથી પ્રથમ તો મેં ઉચ્ચ વિહાર કરવો બંધ કર્યો, મારામાં શિધિ

૧ અષ્ટિમા બાઠ સિદ્ધિમાંની એક છે એથી બહુ નાનું રૂપ ધારણ કરી શકાય ■

૨ ઉચ્ચ વિહાર સાધુએ એક સ્થાને શેષકાળે એક માસ રહેવું જોઈએ, એમાંમાં ચાર માસ રહેવાનું ફરમાન છે પ્રેમબંધન ન થઈ જાય તે સારૂ આનું ફરમાન છે એવી રીતે ગામેગામે ઉપહાર કરવા ફરવાના કાર્યને વિહાર કહેવામાં આવે છે—તેમાં પાપ ધણી જગ્યા પર ફરે તે કાર્યને ઉચ્ચ વિહાર કહેવાય ■

જતા વધતી ચાલી આવી રીતે ત્રણે ગૌરવોએ મારા મનને ઘણું હરણ કરી લીધું તેજ વખતે વળી આર્તીશય^૧ મિત્રે પણ બાકી ન રાખી એણે વળી મારા મનમા અનેક પ્રકારના દુષ્ટ સંકલ્પો કરાવ્યા, અનેક જાતના આગળ પાછળની બાબતમા સાચા ખોટા ખ્યાલો કરાવ્યા અને નવા નવા બુદ્ધિઓ ઉઠાવ્યા હજી એટલું બાકી રહ્યું કે હું સાધુના વેશમા હોવાથી તેની સાથે આવેલો ખીન્ને પુરુષ શૈદ્રાક્ષિ-સન્ધિ મને બહુ નુકસાન કરનારો ન થયો, એ હાજર તો રહ્યો, પણ એ આર્તીશયની બાલુએ પડી રહ્યો અને શુ થાય છે તે તેણે માત્ર જોયા કર્યું એ બંને પુરુષોની સાથે^૨ વળી ત્રણ દાસીઓ આવેલી હતી^૩ તેઓ પણ પોતાના રાખીને તેના કામમા ઘટ્ટી મદદ કરવા લાગી, તેને સારી રીતે વધારવા લાગી અને જોટલું બને તેટલું માફ દુ શીળ (ખરાબ વર્તન) કરવા લાગી, મને અધમ માર્ગે ધકેલવા લાગી

હવે આ બાલુએ ચિત્તવૃત્તિ અટવીમા ચિત્તવિક્ષેપ મકપને બાધી લેવામા આવ્યો, તેના ઉપર તુષ્ણાવેદિદાને સંજ્ઞ કરવામા આવી અને તેના ઉપર વિપર્યાસ સિંહાસનને પણ બરાબર તૈયાર કરી દીધું જેલા ચારિત્રધર્મરાજ વિગેરે રાજ્યો અને તેમનો આખો પરિવાર ચિત્તવૃત્તિમા ધૂપાઈ ગયા અને આખરે મારો વેશ તો સાધુનો રહ્યો પણ ખરેખરી રીતે હું મિથ્યાદૃષ્ટિ યઈ ગયો આવી રીતે મારો અધ પાત થતો ચાલ્યો

૧ એ આર્તીશય અને શૈદ્રાક્ષિસન્ધિ પુરુષો એ ગૌરવોની પગવાડે રહે એવી ગોઠવણ અગાઉ થઈ ગઈ છે જુઓ પૃ ૧૮૬૦

૨ સચિજતા આવી રીતે ક્રમસર આવતી જાય છે, પ્રથમ એક બાબત નરમ પડે, પછી તેના બચાવ કરવા મન થાય, પછી તર્કવિતર્કો ચાલે, પછી ખોટા અધ્યવસાય થાય, પછી મન આદરદોહદૃમા પડી જાય કોઈ પણ પતીત યતા જીવને જોઈ તો આ ક્રમ બરાબર જણાઈ આવશે સાધુધર્મથી પ્રથમ યા પછી પાત ધણી આકરો થાય

૩ એ ત્રણ દાસીઓ-પરિચારિકાઓ તે કૃષ્ણ નીલ કાપોત લેરથા ૬ નિષયાશિકાએ તેની સંજ્ઞના પણ પૃ ૧૮૬૦ માં હમણા જ કરી તે ધ્યાનમા રહો

નદીમાં પૂર આ-ચુ એટલે તેની અદર પેલા ત્રણે ગૌરવ મનુષ્યો પોતાના વીર્યથી નાચવા લાગ્યા, ઉભરાવા લાગ્યા અને વિશેષ ઉછળવા લાગ્યા. તે આવી રીતે —

ઋદ્ધિગૌરવ અરે મારે આવડો મોટો શિષ્ય સમુદાય છે! મારે વસ્ત્ર પાત્રોની આવી મુદર પ્રાપ્તિ છે! લોકો મારી પૂજા કરે છે! અરે! દેવતાઓ અને દાનવો મને વદન કરે છે! મારી પામે અપિમા વિગેરે વિભૂતિઓ છે-આવા આવા અભિમાનમાં વળી વધારે સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાના વિચારો કરતો રહ્યો

રસગૌરવ વળી મને જે જે રસો (રસવાળા પદાર્થો) મળતા ગયા તેમાં મને ઘણો જ આનંદ થતા લાગ્યો, બહુ પ્રેમ થવા લાગ્યો, માફ શુભનસાકંટ થતા સમજાવા લાગ્યો અને તેના ઉપર અત્યંત લોલુપતા થતા મને જે રસો મળતા નહિ તેને માટે મેં માગતીઓ પણ સાર કરી દીધી, તેની ઉપરના પ્રેમને લીધે મારો સાધુધર્મ ચૂકી મેં તેની ભીક્ષા પણ માગવા માડી

શાતાગૌરવ મને જ્યારે જ્યારે મુંદર રાખ્યા મળે ત્યારે તેમાં નિરાતે ઉધ આવવા માડી, મુંદર પોચા નરમ આસનો મળે ત્યારે તે પર બેસવાનું મન થવા માશું, મુંદર ઝીણું રેશમી વસ્ત્રો મળે તે પહેરવાનું મન થવા માશું, નવા નવા આહારના પદાર્થો ખાવાનો શોખ થવા લાગ્યો-એ વસ્તુઓ અને ભેતા મને મુખ થવા લાગ્યું, એ વસ્તુઓ મળતા મને આનંદ થવા લાગ્યો અને ભવિષ્યમાં એવી વસ્તુઓ વધારે વધારે મેળવવાની ઇચ્છાઓ-અભિલાષાઓ થવા લાગી અને એ સર્વમાં રક્તતા-લોલુપતા વધતી જ ચાલી

શિશ્નિજાતા આવી રીતે પેલા ત્રણે મનુષ્યને હુ બરાબર વશ પડી ગયો, તદ્દન તેને તાબે થઈ ગયો અને એના વિશેષ પરિચયથી પ્રથમ તો મેં ઉચ્ચ વિહાર કરવો ઈચ્છ્યો, મારામાં શિશ્નિ

૧ અપિમા આઠ સિદ્ધિમાંની એક છે એથી બહુ નાનું ૩૫ પારણ કરી સકાય છે

૨ ઉચ્ચ વિહાર સાધુએ એક સ્થાને રોકકાળે એક માસ રહેવું જોઈએ, મોમાંસમાં ચાર માસ રહેવાનું ફરમાન છે પ્રેમબંધન ન થઈ જાય તે સાર આવડુ ફરમાન છે એવી રીતે ગામેગામ ઉપહાર કરવા ફરવાના કાર્યને વિહાર કહેવામાં આવે છે-તેમાં પણ ધણી જગ્યા પર ફરે તે કાર્યને ઉચ્ચ વિહાર કહેવાય છે

જતા વધતી ચાલી આવી રીતે ત્રણે ગૌરવોએ મારા મનને ઘણું હરણું કરી લીધું તે જ વખતે વળી આર્તશય^૧ મિત્રે પણ બાકી ન રાખી એણે વળી મારા મનમાં અનેક પ્રકારના દુષ્ટ સકલ્પો કરાવ્યા, અનેક જાતના આગળ પાછળની બાબતમાં સાચા ખોટા ખ્યાલો કરાવ્યા અને નવા નવા ભુટ્ટાઓ ઉઠાવ્યા હજી એટલું બાકી રહ્યું કે હું સાધુના વેશમાં હોવાથી તેની સાથે આવેલો બીજો પુરુષ રૌદ્રાભિસન્ધિ^૨ મને બહુ નુકસાન કરનારો ન થયો, એ હાજર તો રહ્યો, પણ એ આર્તશયની બાજુએ પડી રહ્યો અને શુ યાય છે તે તેણે માત્ર જોયા કર્યું એ બન્ને પુરુષોની સાથે^૩ વળી ત્રણ દાસીઓ આવેલી હતી^૩ તેઓ પણ પોતાના સ્વામીને તેના ઝામમાં ઘણી મદદ કરવા લાગી, તેને સારી રીતે વધારવા લાગી અને જેટલું બને તેટલું માફ દુ રીત (ખરાબ વર્તન) કરવા લાગી, મને અધમ માર્ગ ધકેલવા લાગી

હવે આ બાજુએ ચિત્તવૃત્તિ અટવીમાં ચિત્તવિક્ષેપ મકપને બાકી લેનામાં આવ્યો, તેના ઉપર તુષણાવેદિકાને સન્ન કરવામાં આવી અને તેના ઉપર વિપર્યાસ સિંહાસનને પણ બરાબર તૈયાર કરી દીધું પેલા ચારિત્રધર્મરાજ વિગેરે રાજાઓ અને તેમનો આખો પરિવાર ચિત્તવૃત્તિમાં ખૂપાઈ ગયા અને આખરે મારો વેશ તો સાધુનો રહ્યો પણ ખરેખરી રીતે હું મિથ્યાદષ્ટિ થઈ ગયો આવી રીતે મારો અધ પાત થતો ચાલ્યો

૧ એ આર્તશય અને રૌદ્રાભિસન્ધિ પુરુષો એ ગૌરવોની પગપાડે રહે એવી ગોઠવણ અમારૂં થઈ ગઈ છે જુઓ પૃ ૧૯૬૦

૨ સિયિળતા આવી રીતે ક્રમસર આવતી જાય છે, પ્રથમ એક બાબત નરમ પડે, પછી તેના બચાવ કરવા મન યાય, પછી વર્તવિતર્ક ચાલે, પછી ખોટા અધ્યવસાય યાય, પછી મન આહુદ્દોહદટ્ટમાં પડી જાય કોઈ પણ પતીત યતા જીવને જોશું તો આ ક્રમ બરાબર જણાઈ આવશે સાધુધર્મથી ભ્રષ્ટ થયા પછી પાત ધણે આકરો યાય છે

૩ એ ત્રણ દાસીઓ-પરિચારિકાઓ તે કૃષ્ણ નીલ કાપોત લેશ્યા છે વિષ યામિલાપે તેની સકળના પલ્લુ પૃ ૧૯૬૦ માં હમણા જ કરી તે ખ્યાનમાં હશે.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

રખડપાટો

રવ, આર્તારાય અને નણુ કુટ લેશ્યાઓના સમુચ્ચય કાર્યથી મારામા શિથિળતા વધતી ચાલી, હું સાતુના વેપમા રહી મિથ્યાદૃષ્ટિ થઇ ગયો અને દિવસાનુદિવસ મારામા દુઃલીળ આવતુ ગયુ, મારો અધ પાત થતો ગયો અને મારા ઉત્તમ મિત્રો અને દુભાકાક્ષીઓ મારાથી વધારે વધારે દૂર જતા ચાલ્યા તે વખતે મારા સબધમા એક ઘણો ભયકર બનાવ બન્યો મુંદરી અટુહીતસકેતા! મારી વાતના હવે લગભગ છેલ્લો આનતો જાય છે હું વખતમા વાત પૂરી થશે આ બાકીનો વિભાગ તુ જરા લક્ષ્ય દઇને સમજી લે

આયુધ્યરાજ અને ભવિતવ્યતાનો સકેત
ચારિત્રમા શિથિળતા, મહા અધ પાત.

અગાઉ જણાવ્યું તેમ મારા આખા દુરમન વર્તને હવે ઘણો અવકાશ મળી ગયો, તેઓ સર્વે એક સાથે જોરમા આવી ગયા અને એક સાથે મારા સબધમા પોતપોતાને ચોન્ય માફ દુરમનકાય કરવા મડી ગયા. તેઓ સર્વેએ એકઠા થઇને મારી સ્ત્રી ભવિતવ્યતા સાથે વિચાર કર્યા અને પછી તેને આયુધ્યનજની પાસે સંદેશો આપીને મોકલી આયુધ્યરાજ અને મારી ભાર્યા ભવિતવ્યતા વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીતદ્વારા સકેત થયો -

ભવિતવ્યતા—“ભદ્ર! મારા નાથને હવે કોઇ સારે ઠેકાણે મોકલી આપો, એના જેવા કર્મો કરે તેમને રહેવા ચોગ્ય જો કોઇ સાર (?) સ્થાન હોય તે આને માટે મને બતાવી આપો”

આયુધ્યરાજ—“દેવી! એવું સ્થાન તો બતાવી આપેલું જ છે! તમે મને એમા શું પૂછો છો? જુઓ એ તમારા પતિના અભારના ચરિત્રથી નારાજ થઇને મહારાજા કર્મપરિપુર્ણ પાપ હાલ તો મોહ-રાજના પક્ષમા જઇ બેઠા છે વળી એ મહારાજો ઓછામા પૂર પેલા

પાપોદય સેનાપતિને આજળ ક્યોં છે વળી એ મહારાજાએ મને (આયુધને) એકાક્ષિનિવાસ^૧ નગરે સ્થાપન કર્યા છે અને પેલા તીવ્ર-મોહોદય સરસુબાને અને અત્યતઅબોધ સેનાપતિને બોલાવ્યા છે વળી એ મહારાજા કર્મપરિણામ હાલમા કોઈ કારણથી સાત વેદનીય ઉપર ગુસ્સે થઈ ગયા છે તેથી તેનું સર્વસ્વ હરણ કરીને તેને તદ્દન નિર્માદ્ય બનાવી દીધો છે, એ કાંઈ પણ કરી ન શકે એવી ખરાબ હાલતમા તેને મૂડી દીધો છે^૨ છેવટે એવો હુકમ નીકળ્યો કે કે આ સસારીજીવને સાથે લઈને એના આખા પરિવાર સગાતે આપણે બન્નેએ પેલા તીવ્રમોહોદય અને અત્યતઅબોધ સાથે એકાક્ષિનિવાસ નગરમા જઈને વસવું હાલ તુરતને માટે આ પ્રમાણે ઠરાવ થયો છે અને ભગવતી ! તમે કહો છો કે મારે પેલા જીવને (તમારા પતિને) વગવાનું સ્થાન બતાવવું ! તો એમા મારે બતાવવાનું શું છે ? આપ પોતે એ હકીકત બતાવો સારી ગીતે બાણો છે ! ! મારા ઉપર ખાસ પ્રેમ લાવીને મારી પાસે એ વાત આપ બોલાવો છો ! બાકી એમા નહીં અથવા નહિ બાણેલું તમારે માટે શું છે ? ”

ભવિતવ્યતા—“ ભદ્ર આયુધ્ય ! તારી વાત તો સાચી છે ! જ્યાં તારે જવાનો નિયોગ થયો હોય ત્યાં મારે આર્યપુત્રની સાથે બધા-એના લઈને અવલ્ય વસવાનું જ છે, પરંતુ હજી એમા એક વાત છે તે ખાસ વિચારનાની છે હજી મારા આર્યપુત્ર ત્રણ ભાગ જેટલો કાળ હાલ અહીં રહેશે એટલો વખત પૂરો થઈ જશે એટલે પછી અમે સર્વ રમતમાનમા ત્યાં (એકાક્ષિનિવાસ નગરે) આવી પહોંચશું,

આયુધ્યરાજ—“ ભગવતી ! આપ જ આ સર્વ બાબત બાણો

૧ એના વર્ણન માટે જુઓ પ્રસ્તાવ ૨ પ્રકરણ ૮ મુ ૫ ૩૧૩ થી

૨ આ સર્વ બાબત મારા (મસારી)જીવને આશ્રયીને છે અમુક રાજા આ જ પ્રત્યે કેવી રીતે વર્ત્યા તેનું આ વર્ણન છે પ્રત્યેક જીવના અતરંગ રાજ્યો બહાર છે તે ખાસ લક્ષ્યમા રાખવું સામાન્ય રીતે ખટપટની નજરે નેહએ તો રાજ્યાકાન્તિ યવાની હોય ત્યારે આવી અનેક પ્રકારની ખટપટો થાય છે

૩ આયુધ્યના જેટલા વર્ષ હોય તેના ત્રણ ભાગ કરવા, તેમાથી ૩ પસાર થયા પછી બાકીના છેવટના ૩ ભાગમા આયુધ્યનો બધ પડે છે ૧૨૦ વર્ષનું આયુધ્ય હોય તો ૮૦ વર્ષની વય પછી અને બાકી રહેલા ૪૦ વર્ષમા આયુધ્યનો બધ પડે છે આયુધ્યનો બધ પડે એટલે તે જીવાની અંતિમા બય છે, ભવિતવ્યતા સર્વ પરિવારને લઈ પવિ સાથે આયુધ્ય પૂર્ણ થયે તે અંતિમા બય છે નિયોગ માટે તનિયોગ ફક્ત આવી યોગ્ય છે (જુઓ ૫ ૩૦૨)

છા! એમા મારા જીવાના તે શા ગળા? હવે તો સિંહ (હુ પોતે-સસારીજીવ) ત્યા જીવાને યોગ્ય થઈ જાય એવી સર્વ સામગ્રીઓ તૈયાર કરે એ વધારે સારું છે”

બહેન અગૃહીતસકેતા! પછી તો એ સર્વ ઘણા બળવાન થયા, મારા ઉપર સર્વ પોતાની શક્તિ પૂરા જોડેથી અજમાવવા લાગ્યા, મને પૂરતી રીતે પોતાના કાચુમા લેવા લાગ્યા અને પરિણામે તેમણે મને મારા સાધુમાર્ગમા ઘણો સિધિળ બનાવ્યો, બહુ રીતે બ્રહ્મ કરાવ્યો અને મને સુખમા લપટ કરી દીધો, પછી તો મને એવું થવા લાગ્યું કે જરા ગરમ પણુ ન ગમે, જરા ઠંડું પણુ ન ગમે, જરા બાધા પીડા પરીવહ થઈ જાય તો તે પણુ ન ગમે અને સર્વ પ્રકારે સુખ કેમ મળે, સ્થૂળ આનંદ કેમ પ્રાપ્ત થાય, પૌદ્રલિક રસોમા કેમ આસક્ત થવાય એવા જ વિચારો આવવા લાગ્યા અને એવી રીતે સુખ મેળવવાની આશા અને ઇચ્છામા મારો સાચો માર્ગ મેં તદ્દન છોડી દીધો અને હુ ખોટા રસ્તે ચઢી ગયો.

એકાક્ષિનિવાસે. પચાક્ષપશુસસ્થાને.

વિશુદ્ધાલયે. માનવાવાસે.

આવી રીતે મારો જીવનક્રમ બદલાઈ ગયો, મારો માર્ગ પલટાઈ ગયો, મારો રસ્તો ફરી ગયો. સાધુજીવનના આખર ભાગમા મેં વિધાનો (Gautama) પણુ છોડી દીધા, મારી ચેતના પણુ લગભગ મૂઢ થઈ ગઈ, મને શરીરે અનેક પ્રકારના બાધિઓ અને દોષો થઈ આવ્યા અને એવી બાધ તેમજ આતરિક તુચ્છ દશામા મારા આત્માને તો હુ તદ્દન લક્ષ્યમાથી વિસરી જ ગયો. આવી અવસ્થામા મને આપવામા આવેલી ગોળી છૂર્ણ થઈ ગઈ * *

તુરત જ મને નવી ગોળી આપવામા આવી તેનો સ્વાદ લેતો હુ

એકાક્ષિનિવાસ નગરે ગયો^૧ ત્યા અગાઉ જણાવેલ

એકાક્ષ નિવાસ પ્રાસાદ અને ઔરણવાળા વનસ્પતિ નામના પાડામા સના પાડાઓમા મને સ્થાપન કરવામા આવ્યો નવી નવી ગોળીઓ ખાતા ત્યા કેટલોક કાળ રહ્યો ત્યાર પછી મને વળી

૧ પાત યાય કિ ત્યારે કેવો જળરો યાય છે તે વિચાર્યો આમા અતિય યોક્તિ નથી અગીઆરમે ગુણસ્થાનકેથી પડનારામાના ઘણાખરા યોગે પણુ રહી ચકતા નથી, તદ્દન પહેલે જ આવી જાય છે

એ જ નગરના બૂદા બૂદા પાડાઓમા લઈ જવામા આવ્યો અને એવી રીતે ત્યાં મને સારી રીતે રખડાવવામા આવ્યો

* * *

ત્યાર પછી મને પચાક્ષપશુસસ્થાનમા લઈ જવામા આવ્યો ત્યાં મને કાંઈક વિશુદ્ધ ભાનના થઈ તેથી મારી પચાક્ષપશુ સસ્થાનમા સ્થિતિમા સહજ ફેરફાર થયો અને મને સુખ મેળવવાની લાલસા પૂર્ણ થાય તેવી રીતે આગળ ચલાવવામા આવ્યો

* * *

વિષ્ણુધાલયમા ગયા પછી વળી કેટલીક વાર પચાક્ષપશુસસ્થાને જઈ આવ્યો અને ત્યાંથી વિષ્ણુધાલયમા ગયો એમ વિષ્ણુધાલયે એ બંને નગરોમા અવારનવાર મારો આવરો જાવરો થતો રહ્યો એ પચાક્ષપશુસસ્થાનમાથી અનેક વાર હું વ્યતર વિગેરે દાનવ જાતિમા જઈ આવ્યો અને વળી પાછો પચાક્ષ પશુસસ્થાનમા આવ્યો એક વાર વ્યતર યાઉં અને વળી નવી ગોળી મળતા પશુ યાઉં-એમ એ બંને પાડાઓમા ઘણું ક્યો મારી સ્ત્રીના સહયોગમા આવી રીતે ઘણું રખડ્યો એતુ કારણ એમ બન્યું કે ઢોઈ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતા મને એક વાર અકામનિર્જરા થઈ આવે વગર ઇચ્છાએ વગર ઇરાદાએ કંઈ સહન કરતા પાપો ખરી જવાના પ્રસંગો બને તેને અકામનિર્જરા કહેવામા આવે છે એ અકામનિર્જરાના પ્રતાપે કાંઈક શુભ ભાવના થાય અને શુભ ભાવનાના બળે હું વ્યતર જાતિને દેવતા યાઉં આવી રીતે એ બંને સ્થાનો વચ્ચે અવારનવાર ફરતો જ રહ્યો

વળી કેટલીક વાર કાંઈ ખાસ વિશેષ સારા ભાવ થઈ આવવાથી સોધર્મ વિગેરે દેવલોકે જઈ આવ્યો એક વાર દેવ યાઉં અને એક વાર પચાક્ષપશુસસ્થાને આવી જાઉં એમ વારા ફરતી થતું ચાલ્યું એ બાર દેવલોકના દેવો કલ્પોપન્ન કહેવાય છે, જિનજન્માદિ કલ્યાણકઅવસરે મોટા ઉત્સવ કરે છે એ ગમનાગમનમા મને શ્રદ્ધિધર્મ અને સમ્યગ્દર્શન મિત્રોનો પાછો યોગ થયો, તેમના સબધથી પૂર્વ પ્રેમ યાદ કરી મેં દર્શન ચારિત્રમા સારી રમણુતા કરી તેથી બાર દેવલોકમાથી આઠ મુઠી હું જઈ આવ્યો

ત્યાર પછી હે સુલોચના' હું અનેક વખત માનવાવાસમાં જઈ
 આવ્યો ત્યાં કર્મભૂમિમાં અકર્મભૂમિમાં અને અતર
 માનવાવાસે દ્વીપમાં મનુષ્ય થઈ આવ્યો અને ત્યાં નરાકાર ધારણ
 કરીને હું ઘણો કાળ રહ્યો તેમાં અકર્મભૂમિમાં મળે
 ત્યાં મરણ પ્રમાણે આનંદથી કોઈક વાર એક પટયોપમ રહ્યો, કોઈ વાર
 બે પટયોપમ રહ્યો અને કોઈ વાર ત્રણ પટયોપમ પાપુ રહ્યો અને વળી
 કટપટ્ટથી મનોવાહના પૂરી કરી મળ કરી ત્યાં આગળ જેટલા
 પટયોપમનું આયુષ્ય તેટલા જ ઢોસનું મોટું સારીર પાપુ મેળવ્યું અને
 વળી અનેક પ્રકારના ભોગો ભોગવી મળ કરી ત્યાં મુખે આહાર કપો,
 અને આશય ઇરાદામાં વિશુદ્ધતા પાપુ આણી એ માનવાવાસમાં મે

૧ કોસ મૂળમાં ગળ્યુત સજ્જ લાપચો છે કોસ અથવા ગળ્યુત એટલે આ
 જગત દ્વાય અકર્મભૂમિના સરીરો મોટા હોય છે નીચેની નોટ જુઓ.

૨ માનવાવાસ મનુષ્યના મુખ્ય ત્રણ ભેદ છે કર્મભૂમિ, અકર્મભૂમિ
 અને અતરદ્વીપભૂમિ નવા વ્યાપાર ખેતી નામાં ધણો હોય તેને કર્મભૂમિ
 કહેવામાં આવે છે જમ્બુદ્વીપમાં ભરત ઐરવત અને મહાવિદેહ નામે ત્રણ કર્મ
 ભૂમિઓ છે ધાતકીપટ્ટમાં બે બે ભરત ઐરવત મહાવિદેહ છે પુષ્કારાશ્રમ
 પાપુ બે બે છે, એટલે કુલ પાંચ ભરત પાંચ ઐરવત અને પાંચ મહાવિદેહ
 મળી પંદર કર્મભૂમિઓ થઈ એ પંદર કર્મભૂમિમાં અસિ મસિ કૃષિને
 ઉપયોગ થાય છે અને તેના ઉત્પન્ન થનાર મનુષ્યો કર્મભૂમિના કહેવાય છે

જમ્બુદ્વીપના મધ્યમાં મેરુપર્વત છે, તેની દક્ષિણે ભરતકેન છે જેમાં આ
 પાંચે રહીએ છીએ અને ઉત્તરને છેડે હેમવત નામનો પર્વત છે, તેની ઉત્તરે હેમ-
 વત નામનું યુગળીઆનું ક્ષેત્ર છે તેથી જ રીતે સામે ઐરવતને દક્ષિણ છેડે
 શિખરી નામનો પર્વત છે તેની દક્ષિણે હિરણ્યવત નામનું યુગળીઆનું ક્ષેત્ર છે
 એ બન્ને ક્ષેત્રમાં યુગળીઆ રહે છે, કટપટ્ટ તેમની ઇચ્છા પૂરી પાડે છે એક
 ઠોસનું તેમનું સરીર હોય છે અને એક પટયોપમનું આયુષ્ય હોય છે અવસર્પિણીના
 ત્રીજા આરાના બાવ ત્યાં સદા વર્તે છે આ બે અકર્મભૂમિ થઈ હેમવત
 કેનની ઉત્તરે મહાહિમવતપર્વત છે તેની ઉત્તરે હરિવર્ધ નામનું ક્ષેત્ર છે તેમજ
 હિરણ્યવત ક્ષેત્રની દક્ષિણે રૂપી નામનો પર્વત છે તેની દક્ષિણે રમ્યક નામનું
 યુગળીઆનું ક્ષેત્ર છે આ બન્ને ક્ષેત્રમાં યુગળીઆ રહે છે, કટપટ્ટ પર જીવત ગાળે
 છે બે ઠોસનું સરીર બે પટયોપમનું આયુષ્ય અને ત્યાં અવસર્પિણીના ત્રીજા
 આરાના બાવ વર્તે છે આ બીજી બે અકર્મભૂમિ થઈ હેમવતકેનની ઉત્તરે
 ત્રિપદ નામનો પર્વત છે તેની ઉત્તરે દેવકુરુ નામનું યુગળીઆનું ક્ષેત્ર છે તેમજ
 ઐરવતની બાજુએ રમ્યક ક્ષેત્ર ઉપર જતાં ત્યાં તેની દક્ષિણે નીલવત નામનો પર્વત
 છે તેની દક્ષિણે ઉત્તરકુરુ નામનું યુગલિક ક્ષેત્ર છે આ બન્ને ક્ષેત્રમાં યુગળીઆ

બહુ મન કરી સાર પછી જ્યારે માગી ગોળી પૂરી થઇ સારે વળી મને નવી ગોળી આપવામા આવી અને અગાઉની વિધિપ્રમાણે હુ વિષુધાવયમા જઇ આંચો વળી સાર પછી અનેક વાર અતરદ્વીપમા જઇ આંચો અને પાછો વિષુધાવયમા જઇ આંચો.^૧ અતરદ્વીપમા માફ અસખ્ય વર્ષોનુ આયુધ્ય થયુ અને આવી રીતે માફ કામ ચાલતુ જ રહુ કર્મભૂમિમા જ્યારે હુ હતો સારે મેં જળમા અને અન્નિમા ઝપાપાત કર્યા, મોટા પર્વત ઉપરથી ઝપાપાત કર્યો અને ઝેર ખાધુ, મારી ચારે તરફ અગ્નિની આતાપના અને અજ્ઞાન કમો માયે મૂર્ચની આતાપના લીધી (પચાગ્નિ તપ કર્યો) અને દોરડા સાથે ઉઘે માયે લટકયો-આવા આવા હકયોગના અનેક કમા ધર્મભુક્તિથી કે બીજી ભુક્તિથી મેં કર્યાં પણ તે મર્મમા મારો ભાવ યુક્ત હતો તેથી વળી હુ વિષુધાવયમા તો ગયો.

રહે છે, કટપટ્ટ સેત્રની ઇચ્છા પૂરી પાડે છે, તણ કોસનુ ચરીર, તણ પલ્લોપ મનુ આયુધ્ય અને અવસર્પિણીના પ્રથમ આરાના ભાવ વતે છે આવી રીતે હે મવત હિરણ્યવત, હરિવર્ષ રમ્ય, હેવનુ અને ઉત્તરકુર એ હ અકર્મભૂમિઓ. જાણદીપમા આવી સાર પછી ધાતડી ખડ અને પુષ્કર અધેદીપમા જે જે મેર જે જે હારત ઐરવત છે, જે જે મહાવિદેહ છે અને તેમની જ ચણતરીએ બાર બાર અકર્મભૂમિઓ છે, આવી રીતે કુવ ત્રીશ અકર્મભૂમિ થાય છે ત્યાના જીવોને તદ્દન સુખ જ હોય છે, વ્યવસાય નથી, જીવો ભદ્રક હોય છે અને આનંદ કરતા રહે છે, મોટુ પુરુષ પણ બાધી શમ્ભા નથી અને પાપવ્યાપાર પણ કરતા નથી.

જાણદીપના હારતસેત્રની ઉત્તરે હેમવત પર્વત છે તે પૂર્વ પશ્ચિમ લવણસમુદ્ર સુધી લખાય છે સમુદ્રમા તેની જે જે દાંડાઓ બને દિશાએ નીકળે છે, પ્રત્યેક દાંડામા સાત સાત અતરદ્વીપો છે ચાર દાંડાના મળી ૨૮ દ્વીપ થયા તેમા યુગ બીઆ રહે છે, એકાવરે આદાર કદ છે, આઠસો ધનુષ્યની તેમની ડિચાઇ હોય છે અને પર્યોપમના અસખ્યવતમા ભાગે (અસખ્ય વર્ષનુ) આયુધ્ય હોય છે તેથી જ રીતે જાણદીપના ઐરવતસેત્રની દક્ષિણે સિંજરીપર્વતની ચાર દાંડાઓ લવણસમુદ્રમા ભય છે તે પ્રત્યેકમા સાત સાત ક્ષેત્ર ઉપર વર્ણુઆ તેવા જ હોય છે અને તેમા પણ યુગબીઆ રહે છે એ છપ્પન અતરદ્વીપ છે કર્મભૂમિના, અકર્મભૂમિના અને અતરદ્વીપના મનુષ્યો સર્વ માનવાવાસમા આવીને રહેલા.

૧ નમનગમન એકની એક ગતિમા ફરી વાર આવવાનો નિયમ એવો છે કે પચોદ્રિય તિર્યચ (પચાક્ષપદ્મસરથાનવાળા જીવો) ફરી ફરીને સાત કે આઠ ભવ તે જ ગતિમા કરી સકે છે, પછી અન્ય ગતિમા જરૂર એક વાર જઇ આવે છે, તેથી જ રીતે મનુષ્ય પણ મનુષ્ય વરીકે સાત કે આઠ વાર થાય. જુગબીઆ તો મરીને દેવગતિમા જ ભય છે નારકી અને દેવો મરીને નારક કે દેવ થતા નથી અથવા એક ભવ કરી પછી નારક કે દેવ થઇ સકે છે.

પણુ ત્યા કિલિવધિક દેવતા^૧ થયો અને વળી મનુષ્ય થઇને વ્યતરના પાડામા પણ જઈ આવ્યો ત્યાર પછી વળી મનુજગતિમા ઘેર બાળ તપ (અજ્ઞાન તપ) કર્યા પણ મનમા ક્રોધનો ધમધમાટ બાહુ આવ વાથી તેમ જ તપનો ગૌરવ પણ બાહુ જ રહ્યો તેથી ભુવનપતિમા જઈ આવ્યો આવી રીતે દેવ તિની અધમ જાતિઓમા રખાયા કર્યો વળી પાછા મેં અજ્ઞાનપૂર્વક તાપસના નતો લીધા, ત્યાથી ન્યોતિન દેવોમા અનેક વાર ફરી આવ્યો-આવી રીતે મારી ભાર્યા અનેક વાર નીચા પ્રકારના દેવોમા લઈ ગઈ એક વાર માનવાવાસમા લઈ આવે અને પાછી દેવગતિમા લઈ જાય. એમ કરતા જૈની (દ્રવ્ય) દીક્ષા

દ્રવ્ય દીક્ષા

પણુ લીધી, તપથી દેહ ને તપવા પડુ માણ્યો અને ક્રિયાની ધમાન પણુ કરવા માડી અને ધ્યાનના અ

ભ્યાસમા પણુ પડ્યો, પરંતુ હુ અદરથી હજુ તદન મૂઠ હોવાથી સમ્ય ગૃહરાંનથી રહિત જ રહ્યો અને સર્વસમહારાને ભાવેલા એક પદ ઉપર વાક્ય ઉપર કે અક્ષર ઉપર ખરી યજ્ઞ રાખતો નહિ, એના ઉપર પ્રતીતિ રાખતો નહિ અને એમા મનને પરોવતો નહિ બદ્રે ! અગ્ર હીતસકેતે ! દ્રવ્ય દીક્ષાને પરિણામે હુ અનેક વાર નવ ઐવેયકે પડુ જઈ આવ્યો અને વળી વચ્ચે વચ્ચે માનવાવાસમા પડુ આવતો રહ્યો મુંદરિ ! મારે આટલા બધા રખડપાટા શા માટે કરવા પડ્યા

તેનુ મુદ્દામ કારણ છે તે પણુ તને કહી દઉં, કારણ

બ્રમણ કારણ

કે હવે મારી વાતનો છેડો આવે છે એનુ કારણ એ

છે કે 'સિંહ' નામથી ન્યારે હુ આચાર્ય થયો હતો તે

વખતે હમણા જ મેં તને જણાવી તેવી શિયિજતા કરી હતી તેને લઈને મારો આવડો મોટો રખડપાટો થયો એ તે વખતે જ મારી ચિત્તવૃત્તિને નિર્મળ કરીને અને શત્રુવર્જનો નાશ કરીને પ્રગત થયો હોત તો રાજ્ય પર બેસી જાત અને અત્યાર પહેલા ક્યારનોએ નિર્વૃત્તિનગરીમા પહોંચી ગયો હોત પરંતુ મારૂ બ્રમણુ થઈ ગયુ, મારો આવડો મોટો રખડપાટો થયો તે મારી પોતાની દુષ્ટ ચેષ્ટાનુ જ પરિણામ હતુ એમા ખીલુ કોઈ કારણુ નથી, ખીલુ કોઈનો વાક નથી " " " "

૧ કિલિવધિક દેવ પ્રથમ અને ખીલ દેવલોકની નીચે ત્રણ પદ્યોપમના આયુષ્યવાળા, ત્રીજા અને ચોથા દેવલોકની નીચે ત્રણ સાચરોપમના આયુષ્યવાળા અને પાંચમા અને છઠ્ઠા દેવલોકની નીચે તેર સાચરોપમના આયુષ્યવાળા અધમ દેવો હોય ૭ દેવલોકમા ચક્રાળ જેવા ગણાય છે, દલકા દેવો ગણાય છે

૧ આ પ્રમાણે હકીકત કહીને સમારીજીવ અટક્યો
આજ્ઞાવિરાધન અને શ્રુતાદિમદ્દર્શન અત્ર કરા-યુ

* * * * *

સમારીજીવ કથા સંપૂર્ણ.

૧ બીજી પ્રસ્તાવના સાતમા પ્રકરણમાં (પૃ ૩૦૦ થી) સમારીજીવે પોતાની વાર્તા સદાગમ ગુરુ સમક્ષ અગૃહીતસૂકતા અને અજ્ઞા-વિશાળાની હાજરીમાં બાઅપુરૂષ સાક્ષણે તેમ કહેવા માંડી હતી તે અત્ર પૂરી થઈ હવે વાતોનો મેળ મેળવશે, સકાન્ત સમાધાન કરશે અને પાત્રોની જોગબાજી કરાવશે વાર્તા વાંચ કરવા બીજી પ્રસ્તાવના ૩ થી ૬ પ્રકરણો જરા વાંચ કરી જવા વિનંતિ છે એમ કરવાથી હવે પછીની વાત બરાબર લેખના આવશે.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

અનુસુદર.

સર્વ સમીક્ષન અને આત્મહિત વિધાન

તસ્કારાકાર વારણુનું કારણ દર્શન.

ઉત્થાન, પ્રગતિ, ધૃષ્ટ સિદ્ધિની રાશ્વિઆત.

મહીતસકેતા આખી વાત બરાબર સામળી રહી, સસારીજીવની પ્રગતિ વિકાસ અને અધ પાતના પ્રસંગો સમજતી ગઈ અને સિંહાચાર્યે યથા પછી ઉન્નતિના શિખર પરથી છેક નીચે આવી પડેલ પ્રાણી રગ દોળાતા તેના રખડપાટાઓ સામળ્યા વિચાર્યા છેવટે સસારભ્રમણના કારપુમાં સસારીજીવે પોતે સાધુધર્મમાં વેદલી શિથિળતા દર્શાવી એ સર્વ હકીકત સામળી લક્ષ્યમાં લીધી એ સમ્બધમાં પોતાનો અભિપ્રાય બતાવતા છેવટે તેણે (અગૃહીસકેતાએ) જણાવ્યું —

“ભાઈ સસારીજીવ! તું હમણા જણાવ્યું કે તારા રખડપાટાનું કારણ તારી પોતાની દુષ્ટ એકાઓ-ખરાબ વર્તનો જ છે તે સમ્બધમાં મારા વિચાર શા છે તે તું સામળ મને આજ્ઞાવિરાધન એમ લાગે છે કે તારા રખડપાટાનું તે એકલું જ કારણ નથી મને એમ જણાય છે કે મહારાજની મુદ્દિશ્વ-તરાજની આજ્ઞાને સ્થિર આરાય સખીને ખાળી હોત, તેમના પુકમ પ્રમાણે વર્ત્યો હોત તો તને આવી અનર્થપરપરા ન થાત તને યથેલા દુખો અને પડેલી આપત્તિઓ જાતે જ ઘટી ભયકર છે અને સામળતા પણ ધણો ત્રાસ ઉપજાવે તેવી છે તે જો એ મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તન કર્યું હોત તો તારે ભ્રમણ કરવાનો વખત આવત નહિ તેટલા માટે તારા રખડપાટાના હેતુમાં તારા પોતાના વર્તન (કર્મો) ઉપરાત આજ્ઞાવિરાધનનું કારણ પણ મને તો પ્રખળ જણાય છે”

આવો મુંદર વિચાર સાબળી સંસારીજીવ ચકિત થઈ ગયો, તેને અગૃહીતસકેતા માટે માન થઈ આવ્યું અને તે વાત સ્પષ્ટ કરતા તેણે જણાવ્યું “બહેન અગૃહીતસકેતા! તેં બહુ સારી અને સાચી તેમ જ સુદા સરની વાત કરી, અભાર સુધી તારૂં નામ અગૃહીતસકેતા કહેવામાં આવતું હતું, તને વાતની અદરનો ઊંડો ભેદ (સકેત) જણાયો નથી એમ લાગતું હતું, તું રહસ્ય ગ્રહણ કરી રાક્ષી નથી એમ દેખાતું હતું, પણ હવે તારી આ છેલ્લી વાત પરથી તો તું નામમાત્રથી અગૃહીતસકેતા છે પરંતુ બાવથી-તત્ત્વથી તું નિચક્ષણ છે અર્થાત્ કાબેલ (હુસિયાર) થઈ ગઈ છે એમ ચોખ્ખું જણાઈ આવે છે હવે હું આવો ચોરનો આકાર ધારણ કરનારો કયા હેતુને લઈને થયો તે અદરનો હેતુ પણ તને વિસ્તારથી કહી દેવા માગુ છું, તેથી તને મારી પોતાની વર્તમાન સ્થિતિનો ખ્યાલ આવશે તો મારી અભારની અવસ્થા સંબંધી હકીકત હવે સાબળી લે”

અનુસુંદર પરિચય.

મહાવિદેહ બજારમાં.

સુન્દરિ-ક્ષેમપુરી.

અનુસુંદર જન્મ. ચક્રવર્તી.

અગૃહીતસકેતાને તો એ હકીકત બહુવાનુ ખાસ કુતૂહળ જ હતું તેમાં એ બાબતની દરખાસ્ત જ જ્યારે સંસારીજીવે કરી એટલે તે તો બહુ રાજ થઈ ગઈ અને જણાવ્યું કે “જરૂર મને એ વાર્તા વિગતવાર જણાવ”

અગૃહીતસકેતાની ઇચ્છા બહુ સંસારીજીવે વાત કરવા માડી—

“છેલ્લા નવમાં ઝેવેયકથી મારી સ્ત્રી બવિતબતા મને ઉપાડીને

મનુજગતિ નગરીમાં આવી રહેલી ક્ષેમપુરી નામની

ક્ષેમપુરી

નગરીમાં લઈ આવી મુંદરી! તને યાદ હશે કે મનુ-

જગતિમાં આવી રહેલો આ મહાવિદેહ રૂપ બબ્બર

ઘણો મોટો છે, અતિ વિસ્તાર-મણો છે અને બહુ સુંદર છે તેમાં

૧ અહીં હકીકત કહેવા માગી છે તે પ્રકરણ પદ્ધતિમાં અત સુધી ચાલશે ના ચારે પ્રકરણો વરકર(ચોર)નો આકાર ધારણ કરવાનું કારણ જતાવે છે અહીંથી રાક્ષી થતો બાગ હવે સર્વ બાબતનો મેળ મેળવે છે, બધા પાત્રોને સ્પષ્ટ જતાવે છે, છેવટે તેમની પ્રગતિ અને મોક્ષ પ્રાપ્તિ જતાવે છે રાક્ષાત્વમાં પૃ ૧૦ માં જણાવ્યું હશે કે સર્વનો મેળ આક્રમક પ્રસ્તાવમાં મળશે તે પ્રસંગ હવે રાક્ષી થાય છે

અનેક નાની મોટી દુકાનો હારબધ આવી રહેલી છે, એ બંતરમા વચ્ચે વચ્ચે નાના મોટા સુંદર નગરો છે તે પપુ તુ જાણે ॥ એ બંતરમા બરાબર વચ્ચેના ભાગમાં ક્ષેત્રપુરી છે એના સ્થાનકને મુકન્દવિજય^૧ એવું નામ આપવામાં આવેલું છે આપણે અત્યારે એ મુકન્દવિજયમાં બેઠેલા છીએ, તુ પપુ એ જ મુકન્દવિજયમાં છે અને મનોહર ક્ષેત્રપુરી પપુ એ વિજયમાં જ આવી રહેલી છે

એ ક્ષેત્રપુરીમાં શત્રુપ અધિકારનો નાશ કરનાર અને તેજના ભંડાર ગૂંચે સમાન યુગધર નામનો રાજા રાજ્ય અવતરણ કરતો હતો, મહા પ્રતાપવાળો હતો, દીવ્ય કાતિવાળો હતો, કીર્તિવાળો હતો એ રાજાની અત્યંત વહાણી નલિની નામની પ્રમિદ્ધ પટ્ટરાણી હતી, રાજાના દરબનમાંથી એવું સુખકમળ વિકાસ પામતું હતું, જાતે બહુ બધી શાંત મુશીવ અને નમ્ર હતી, સૂર્યના દેખવાથી કમલિની જે ભાવ ધારણ કરે તેને અત્યંત સરનારી હતી, બહેન અનુદીતસકિતા^૨ મારી સ્ત્રીએ મારી સાથે મુખ્યો દયને ભેળીને મને એ નલિની રાણીની કુખમાં મૂક્યો

જે રાત્રીએ હુ એ રાણીની કુખમાં આવ્યો તે જ રાત્રીએ સુખ રાધ્યામાં મુતા મુતા રાણીએ ચૌદ મહા સ્વપ્ન^૩ ભેળ્યાં એ ચૌદ સ્વપ્ન ભેળ્યે રાત્રી જાગ્યા અને અત્યંત આનંદપૂર્વક એ સ્વપ્નસખથી હકીકત તેમણે પોતાના પતિ રાજા યુગધરને કહી સંભળાવી યુગધર રાજાએ ધ્યાન રાખીને રાત્રિ ચિત્તે બધી હકીકત સાંભળી પછી દેવીને જણાવ્યું કે 'દેવી ! તમને સ્વપ્ન ઘણા સારા આયા છે એના કૃણ તરીકે એક કુળદીપક પુત્ર

૧ વિજય મહાવિદેહ યેત્રના ૩૨ વિભાગ છે તેને 'વિજય' કહેવામાં આવે છે મુકન્દ એક વિજયનું નામ છે મહાવિદેહમાં સર્વદા અપસર્પિણીના ચોથા આરાના ભાવો વર્ષા કરે છે પાંચે મહાવિદેહમાં યદ્દ જયન્ત્ય કાળે વીરા અને ઉત્કૃષ્ઠ કાળે ૧૬૦ તીયકરો વિચારવા હોય છે આ મુકન્દવિજય જન્મરૂપના મહાવિદેહનો છે કે અન્યનો તેની સ્પષ્ટતા કરી નથી

૨ સ્વપ્ન સ્વપ્ન પર આખા સાક્ષો છે એના વખત અને ખીલ વિધિ પર કુળદેશ બતાવેલ ૩ આ ચૌદ મહા સ્વપ્ન ગણાય છે ૧ ગજ ૨ વૃક્ષ ૩ સિંહ ૪ લક્ષ્મી ૫ પુષ્પમાળા ૬ ચંદ્ર ૭ સૂર્ય ૮ મહાધ્વજ ૯ કળશ ૧૦ પદ્મસરોવર ૧૧ રત્નાકર ૧૨ વિમાન ૧૩ રત્નો પુજ ૧૪ નિર્મૂલ અગ્નિ આ ચૌદ સ્વપ્ન ચક્ર વર્તી અથવા તીયકરની માતાઓ બુદ્ધે છે એ સ્વપ્ન અત્યંત પવિત્ર ગણાય છે અને બહુ શુભસૂચક છે સ્વપ્નસૂચની વાણી હકીકત કલ્પસૂત્રમાં આવે છે તે બુદ્ધે એનો વધાર વિસ્તાર આગેશ્વર ચરિત્રના દ્વિતીય સર્ગમાં છે બુદ્ધે સ્લોક ૨૦૭ ૨૨૬

યશે, એ દેવ અને દાનવને પૂજનીક થશે અને મોટો ચક્રવર્તી થશે ' નલિની રાણી આ હકીકત સાબળીને બહુ રાજ થયા, પતિના મીઠા વચન સાબળી તેના નેત્રો પુલકીત થયા અને તે વાતને સ્વીકારી ગર્ભનું પ્રેમથી પોષણ કરવા લાગ્યા સપૂર્ણ સમય થતા માતાએ અને પુણ્યોદય સાથે જન્મ આપ્યો, મારો સુંદર આકાર જોઈને એ ઘણી રાજ થઈ અને તેના મનમાં ઘણો આનંદ વ્યાપી ગયો

ત્રિપંકરી નામની દાસી તુરત જ માગ પિતા પાસે ગઈ અત્યંત હર્ષના આવેશથી ગદ્ ગદ્ સ્વરે અને વિનાસ પામતી વધામણી આપોના ઉદ્ધાસપૂર્વક તેણે મારા પિતાશ્રીને મારા જન્મની વધામણી આપી મારા પિતાને આ હર્ષ-

સમાચાર મળતા તેઓ બહુ આનંદ પામ્યા, આપે શરીરે તેમને રોમ વિકાસ થયો અને ખબર લાગનાર દાસીને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે રાજ થાય તેટલું મોટું ઇનામ તેણે આપ્યું પછી માગ જન્મનો મહોત્સવ કરવા તેઓશ્રીએ હુકમ આપી દીધો તે વખતે ચારે તરફ લોકો તહેવાર પાળવા નીકળી પડ્યા, સુંદર કપડા અને ઘરેલું ધારણ કરવા મડી ગયા, ચારે તરફ રમ્ય સૌંદર્યના દર્શન થવા લાગ્યા, ગ્રસપૂર્વક લોકો નાચવા લાગ્યા, વાજાઓ વગાડવા લાગ્યા, ગાવા લાગ્યા અને મહા આવી જઈને એક બીજાની હરીફાઈ કરી હર્ષપ્રસંગમાં એકથી એક વધવા લાગ્યા, કેટલાકે ગાયન સાબળના લાગ્યા, કંઈક મોટી ઉલટીએ નીકળી પડ્યા, ઢોઈ સારા લોજન કે મુખવાસ ઘેરથી સાથે લઈ બગિચાઓમાં લહેર કરવા નીકળી પડ્યા, કોઈ પોતાના માનમાં વધારો થાય તેના હર્ષના ઉદ્ધારો કાઢવા લાગ્યા, ઢોઈ સારો પ્રસંગ વિચારી દાન આપના મડી ગયા, કોઈ કામદેવને આદર આપના લાગી ગયા આવા પ્રકારનો આખા નગરમાં આનંદોત્સવ થઈ રહ્યો આખું નગર અને આખું રાજ્ય હર્ષમાં હળીમળી ગયું મારા જન્મનો દિવસ તથા ત્યાર પછીના પાંચ દિવસ એવા આનંદમાં ગયા, કુલ છ દિવસનો મોટો મહોત્સવ થયો, છએ દિવસ લોકોએ અનેક પ્રકારની લીલા કરી, આનંદો ક્યાં અને મોજો ઉડાવી

છઠ્ઠા દિવસની રાત્રે મારા પિતા માતા તથા મગાસબંધીઓ

એકત્ર મળ્યા, સર્વેએ રાત્રિજગરણનો મહોત્સવ કયા નામકરણ એ મહોત્સવ એવો તો સુંદર ક્યાં કે એના આનંદ-પ્રસંગોમાં મર્ત્યલોકમાં સ્વર્ગ હોય એવો જોના રાત્રે જામ થાય એક માસ બરોબર પૂર્ણ થયા પછી સુખ પ્રસંગ જોઈ મારું અનુસુંદર નામ પાડનામાં આવ્યું

પાત્ર ધાવો મને ઉછેરવા લાગી, દિવસાનુદિવસ હું મોટો થવા લાગ્યો માતૃપિતાની ખાસ સમાજથી શરીર તદુરસ્ત ચક્રવર્તિત્વ રહું અને વધતુ ગયું સમજણો થયા પછી તુરંત જ મને કળાઅભ્યાસની સર્વ સગવડો કરી આપવામા આવી અને તે સર્વ સગવડોનો પૂરતો લાભ લઇને મેં કળાઓનો અભ્યાસ કર્યો, પુરૂષયોગ્ય સર્વ કળાઓમા હું કાળેલ થઇ ગયો ત્યાર પછી હું યુવાવસ્થા પામ્યો એટલે યુવરાજપદે મારી સ્થાપના કરવામા આવી યુવરાજપદનો મહોત્સવ કરતી વખતે પિતાશ્રીને ઘણો આનંદ થયો અને લોકોએ પણ એ પ્રસંગે ઘણો હર્ષ બતાવ્યો સૂર્યનો આકાર ધારણ કરનારા પિતાશ્રી યુગધર ત્યાર પછી થોડે કાળે અસ્ત પામી ગયા અને માતા નલિનીનો વિકાસ પણ સૂર્યના અસ્ત સાથે અસ્ત પામી ગયો, અર્થાત્ એ મારી પવિત્ર માતા પણ ભાસ્કર પછવાડે ચાલી ગઇ ત્યાર પછી જ્યારે મારા રાજ્યાભિષેકનો પ્રસંગ ચાલતો હતો ત્યારે આયુધશાળામા ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થવાના સમાચાર મળ્યા તે વખતે વળી બીજા સુંદર તેર રત્નો પણ ઉત્પન્ન થયા' અને વળી

- ૧ ચૌદરત્ન ચક્રવર્તિન ચૌદ રત્નો ઉત્પન્ન થાય છે તેના નામાદિ નીચે પ્રમાણે છે
- ૧ ચક્રરત્ન (જેને લઇને તે ચક્રવર્તી કહેવાય છે,) ચક્ર સેનાની આગળ ચાલે છે અને જરૂર પડે તો દુરમનનું ગળુ ઉડાડી દે છે એ રત્નો દેવાધિષ્ઠિત હોય છે
- ૨ કુન્દર-રત્ન (ઉત્તમ હસ્તિ)
- ૩ હંડરત્ન (રાજ્યદંડ-વૈતાલિકાની સૂકાના દ્વાર ઉવાડનાર)
- ૪ સેનાનીરત્ન (સેનાપતિ)
- ૫ અન્ધરત્ન (અતિ ઉત્તમ યોદ્ધા)
- ૬ પુરૈહિતરત્ન (વ્યવહારિક વિધિમા અગ્રગામી)
- ૭ શૃંગપતિરત્ન (સૈન્યને દરેક સ્થાન પર ભોજન-ખોરાકી પૂરી પાડનાર રત્ન)
- ૮ વર્ધિકી રત્ન (પડાવની તૈયારી કરનાર કેપ-વજુ વિગેરે મોકલનાર)
- ૯ ચર્મરત્ન (વિસ્તારવાળા તે વને ધારણ કરનાર)
- ૧૦ છત્રરત્ન (વિસ્તારવાળા સૈન્યને ઢાયા કરનાર)
- ૧૧ મહિરત્ન (અતુલ્ય કાવિવાળો મોટા કદનો કોહિનુરથી પણ બારે હીરો સૂર્ય પેઠે અધકારનો નાશ કરનાર)
- ૧૨ ઠાકિણીરત્ન (ચંદ્ર પેઠે અધકારનો નાશ કરનાર નામ લખનાર)
- ૧૩ ખડ્ગરત્ન (જળરી વરવાર અગ્રોધ)
- ૧૪ સ્ત્રીરત્ન (ચક્રવર્તીનું વીચ જીલી શકે તેવી વેગવાળી સ્ત્રી-પત્ની) એ દરેક રત્ન ચક્રવર્તિન પછા ઉપયોગી છે એનો ઉપયોગ આદીશ્વર ચરિત્રના પ્રથમ પર્વમાં છંદો છંદો જોઇ શકારો

યજ્ઞોથી સારી રીતે રક્ષણ કરાતા નવ નિધાનો^૧ પણ ઉત્પન્ન થયા હોય એવું જોઈ શકાય છે. એમ માનીને સુક્રાદ્યવિજયના સર્વ રાજ્યોમાં મારે વશ થયા, માગ તાબેદાર થયા, માફ ઉપરીપણ તેમણે સર્વેએ સ્વીકાર્યું મારા પ્રતાપના જોરથી મેં ક્ષેત્રપુરીમાં જ રહીને છ ખડ પૃથ્વી સાધી લીધી, જીતી લીધી અને મારો વિજય આખા વિજયના ફેલાયો- વિસ્તર્યો પછી ખત્રીશ હજાર મુગટબંધ રાજ્યોએ એકઠા થઈને ખાર વર્ષ સુધી મારો ચક્રી તરીકેનો અભિષેકમહોત્સવ કર્યો પ્રકુલિત થયેલા કમળ જેવી સુંદર આખોવાળી ચાસઠ હજાર સ્ત્રીઓ સાથે મેં ભોગ ભોગવ્યા, મારી આખી પ્રજાને ઘણો આનંદ આપ્યો અને મોટી સપત્તિના માનેક તરીકે અને ચક્રવર્તીના બિરુદ સાથે મેં ઘણો કાળ એવી રીતે આનંદમાં નિર્ગમન કર્યો અનુબ્ય તરીકે સ્થૂળ સુખની

૧ નવ નિધાન ચક્રવર્તીના પુણ્ય પ્રાગ્ભારથી નવ વિધાન પ્રગટ થાય છે એ નવ નિધાનનું વર્ણન શ્રીત્રિપક્ષીસનાકા પુરુષ ચરિત્રના પ્રથમ પર્વમાં નીચે પ્રમાણે કર્યું છે (જુઓ પ્રથમ પર્વ-સુગ ૪ ચો શ્લોક-૫૭૪-૫૮૭)

૧ નૈસર્ગ તેનાથી છાવણી, સહેર, ગ્રામ, ખાણ, દ્રોણસુખ (અપજન સ્થાન), મહા અને પત્તન વિગેરે સ્થાનોનું નિર્માણ થાય છે

૨ પાકુક માન, જનમાન, પ્રમાણ વિગેરે અસ્થિત અને ધાન્ય તથા ખીજનો સુખ તેનાથી થાય છે

૩ વિમળ તેથી નર નારી હાથી થોડાના સર્વ પ્રકારના આશ્વજીનો વિધિ બહી સકાય છે

૪ સર્વરજક એનાથી સાત એકેદ્રિય અને સાત પચેદ્રિય રત્નો ઉત્પન્ન થાય છે ઉપરની નોટમાં ૧૪ રત્નો બતાવ્યા તે પૈકીના ૧-૩-૬-૧૦-૧૧-૧૨-૧૩ એકેદ્રિય છે અને ૨-૪-૫-૬-૭-૮-૧૪ પચેદ્રિય છે તે લક્ષ્યમાં લેણું

૫ મહાપદ્મ એનાથી સર્વ પ્રકારના શુદ્ધ અને રીત વસ્ત્રો ઉત્પન્ન થાય છે

૬ કાલ એનાથી વર્તમાન ભૂત ભવિષ્ય જ્ઞાન, ખેતી અને શિલ્પનું વૈજ્ઞાનીક જ્ઞાન થાય છે

૭ મહાકાલ એનાથી પરવાળા, રૂપ, સોનું, ચુક્કાદળ, લોહ વિગેરે ધાતુઓની ખાણો ઉત્પન્ન થાય છે

૮ માણુવ તેથી યોદ્ધા, હથિયારો અને બખ્તરોની સપત્તિ મળે છે અને યુદ્ધનીતિ દંડનીતિનું સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન થાય છે

૯ રાખ એથી ચારે પ્રકારના કાળ્યોની સિદ્ધિ થાય છે નાટ્યવિધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને સર્વ પ્રકારના વાજિત્રોની નિષ્પત્તિ થાય છે

૨ મહાવિદેહના દરેક વિજયમાં ચક્રી ભૂદા ભૂદા થાય છે, દરેક ચક્રી પોતાના વિજયના છ ખડો સાથે છે દરેક વિજયમાં છ ખડ હોય છે (ભરતની પેઠ)

પરિસીમા ચક્રીને હોય છે, મનુષ્યમા તે વ્યવહારનજરે સર્વોત્તમ ગણાય છે, સર્વે રાજાના પણ રાજા ગણાય છે અને એમની મુખ સગવડો અવર્ણનીય હોય છે એ સર્વનો મેં ઘણો સારી રીતે ઉપભોગ કર્યો અને સ્થૂળ મુખની પરિનીમાએ પાંચી ગયો મારા મુખ સગ વડોતુ વર્ણન તને કેટલું આપવું? તુ હુંકામા સમજી લેજે કે મેં ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારતુ સ્થૂળ મુખ ભોગવ્યું અને સારસાર પ્રકારના આનંદોનો અનુભવ દુનિયાની નજરે કરી લીધો.

રાખપુરના ચિત્તરમ ઉદ્યાનમાં.

અમૃતીતમકેતા! એવી રીતે ચોગસી લાખ પૂર્વ^૧ કાળ મુધી ભોગો ભોગવ્યા, રાજ્ય કર્યું અને આનંદ કયા છેવટના ભાગમા મારી ક્ષેમ પુરીમાથી હુ મારૂ રાજ્ય લેવા સાડ અને આનંદ કરવા સાડ કરવા નીકળી પડ્યો મારૂ રાજ્ય કેવું વિશાળ છે અને લોકોની રિયતિ કેવી છે તે લેવા સાડ હુ મારી રાજધાનીથી આઠયો આ મુકન્દવિજયની ભૂમિ અનેક નગરો અને ગામોથી ભરપૂર છે, તેમા ઘણી જગ્યાએ ફરી આવ્યો કરતો કરતો હુ આ રાખ નામના નગરમા આવી પહોંચ્યો ત્યાર પછી રાજવલભને^૨ સાથે લઈને હુ આ નદનવન જેવા ચિત્તરમ ઉદ્યાનમા આવ્યો, મારા આખા લશ્કરને મેં પછવાડે રાખ્યું.

અમૃતીતમકેતા! આટલી વાત તારા ધ્યાનમા ધરાબર આવી હશે હજી મારે તને કેટલીક વિગતવાર વાત કરવાની છે તે આગળ કહુ હુ એ ધરાબર વિચારતી જાજે.

૧ પૂર્વ: ચોગસી લાખને ચોગસી લાખ વર્ષે ગુણવા એક પૂર્વ થાય એટલે ૭૦૫૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦ વર્ષનું એક પૂર્વ થાય એવા ચોગસી લાખ પૂર્વકાળ અનુસુદર જીવન ભોગવ્યું.

૨ આ અનુસુદર ચક્રવર્તીનો પુત્ર છે, તેનું નામ પુરુષ છે તે આગળ જણાશે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

સુલલિતા અને મહાભદ્રા.

સં સારીજીવની પૂર્વે કયા પૂરી જ્યાં પછી તે જ સસારી-જીવ અગૃહીતસકેતા આગળ પોતાને ચોરનો આકાર ધારણ કરવાના કારણે જ પુણ્યતા અનુસુદર ચક્રવર્તી તરીકે પોતાનો જ મ અને પોતાની સુદ્ધિ અને ભોગ-વિલાસનું વર્ણન કરી ગયા તે આપણે ઉપરના પ્રકરણમાં જોયું ભારપછી વાર્તા આગળ ચલાવતા પ્રજાવિરાગના અને અગૃહીતસકેતા કોણ છે તેની ઝોળખાપુ આપતા તેણે જ હકીકત કહેવા માડી^૧

મહાભદ્રા પરિચય.

કદમુનિ અને માયા.

મહાભદ્રા અને સમતભદ્ર.

પ્રવર્તિની અને આચાર્ય.

ચોરનો આકાર ધારણ કરનાર સસારીજીવ ખુલાસાઓ આપતા અગૃહીતસકેતાને ઉદ્દેશીને આગળ કહે છે —

બહેન અગૃહીતસકેતા^૧ તને યાદ હશે કે જ્યારે હું ગુપ્તધારણ કુમાર હતો તે વખતે કદ નામના આચાર્ય મને ઉપદેશ આપ્યો હતો તને યાદ કગનના માટે ધ્યાન ખેંચુ છું કે તે વખતે મારો મિત્ર કુવધર હતો અને મારી સ્ત્રી મદનમજરી હતી^૨ એ મારા મિત્ર અને સ્ત્રીને

^૧ આની સાથે જીવ્ય અસ્તાવળ પ્રકરણ ૩-૬ વાંચવા હવે બધી બાબતોને મેળ મળતો જાય છે તેથી હકીકત બરાબર લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવી

^૨ જુઓ આ અસ્તાવળ પ્રકરણ ચોથું કદમુનિ ઉપદેશક હતા અને તે વખતે ખુલાસા નિર્મળાચાર્યે કયાં હતા તે લક્ષ્યમાં રાખવું

પણ ભવિતવ્યતાએ સસારમા રખાવ્યા અને અનેક સારા ખરાબ રૂપો કરી બતાયા ત્યાર પછી એમ હકીકત બની કે એ કંદમુનિએ એક વાર માયાકપટ કર્યું એટલે ભવિતવ્યતાએ કંદમુનિના શ્વને આ સુકચ્છવિજયની અદર આવી રહેલા હરિપુર નામના નગરમા લઇ આવી

હવે એ હરિપુરમા ભીમરથ નામના રાજા ગળ્ય કરતા હતા તેમને સુભદ્રા નામની મહારાણી હતી એ રાજસાહીને સમતભદ્ર નામનો એક પુત્ર હતો એ સુભદ્રા રાણીની કુખમા કંદમુનિના શ્વને ભવિતવ્યતાએ મૂકયો, પણ માયાકપટ કરેલ હતું તેથી તેને સ્ત્રીરૂપ આપ્યું અનુક્રમે પુત્રીપણે કંદમુનિના શ્વનો જન્મ થયો તેણે માતૃપિતાએ મહાભદ્રા^૧ નામ સ્થાપન કર્યું

હવે સમતભદ્ર રાજપુત્રને એક વખત યુયોધ નામના મુનિરાજનો યોગ થયો, તેમની ધર્મદેશના સામળીને તેને વૈરાગ્ય થયો, માતૃપિતાને સમજાવીને તેણે દીક્ષા લીધી, અભ્યાસ કર્યો અને યોગ વખતમા દ્વાદશાંગી જાપનાર-ધારણ કરનાર મહાસાની ગીતાર્થ થયા યોગ્ય જાણીને શુભહારાજે તેને આચાર્યપદે સ્થાપન કર્યો અને ત્યાર પછી તે જગતમા સમતભદ્રાચાર્યના નામથી ઓળખાવા લાગ્યા

રાજપુત્રી મહાભદ્રા પણ અનુક્રમે યૌવનવય પામી એને માતૃપિતાએ ગંધપુર નગરના રાજા રવિપ્રભ અને રાણી પદ્માવતીના પુત્ર દિવાકર સાથે પરણાવી એ દિવાકર કાળવશ પડીને અસ્ત પામી ગયો (મરણ પામ્યો) પ્રસંગ જોઈને સમતભદ્રાચાર્ય પિતાની સસારી પણાની બહેન મહાભદ્રાને યોગ્ય ઉપદેશ આપ્યો, સસારની અસ્થિરતા બતાવી અને આત્મહિત કરનાર મોક્ષમાર્ગના સાચા રસ્તાઓ દાખવ્યા સહ જ્ઞાનનો ઝળકાટ થતા મહાભદ્રાએ દીક્ષા લીધી એ વિદ્વાન બાઈની બહેન પણ ઘણી વિદ્વાન નીવડી, એણે અભ્યાસ ઘણો કર્યો, યોગ વખતમા એ પણ અગ્નિઆર અગ્ર ધારણ કરનારી થઈ, ગીતાર્થ થઈ, શક્તિવાળી સાધ્વી થઈ એની યોગ્યતા જોઈ આચાર્યશ્રીએ એ ગીતાર્થ સાધ્વીને પ્રવર્તિની^૨ પદે સ્થાપન કરી

૧ મહાભદ્રા તે આપણી પ્રજાવિશાળા છે તે આમજ જલ્દારો અને સમતભદ્ર એ સદાગમ છે તે પણ હમણા જ જોવામા આવશે બહુ વચ્ચેથી વાચવા વિશ્વસિ છે વાતમા જરા પણ ગોરાળો નથી પણ હંફ નદિ રહે તો વાત સમ નરો નહીં

૨ પ્રવર્તિનીઃ સાધ્વીની ઉપરી, સાધ્વીઓની નિયંત્રણ કરનાર

સુલલિતા પરિચય.

રત્નપુરે સુલલિતાનો જન્મ,
પુરૂષદ્વેષ, મહાભદ્રાપર પ્રેમ,
નૃહસ્થિની તરીકે પ્રવર્તિની એવા.

મહાભદ્રા સાધ્વી ફરતા ફરતા (વિહાર કરતા) એક વખત પોતાની સાથેની અનેક સાધ્વીઓ સાથે રત્નપુરે આવી પહોંચ્યા

એ રત્નપુરમાં મગધસેન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો, એને સુમંગલા નામની મહારાણી હતી હવે ભવિતવ્યતાએ મદનમજરીના જીવને^૧ એ મગધસેનરાજા અને સુમંગલારાણીની દીકરી તરીકે જન્મ આપ્યો. એતુ સુલલિતા^૨ નામ પાડવામાં આવ્યું અનુક્રમે એ યૌવન વય પામી, પરંતુ એને પુરૂષ પર દ્વેષ થયો પુરૂષતુ એને નામ પણ ગમે નહિ, પુરૂષનો પરિચય ગમે નહિ, પુરૂષનો ઓળો પણ ગમે નહિ એવી રીતે અને એ અવસ્થામાં એનો ઘણો જાળ ગયો એને પતિ (વર-ધત્તી)ની ગંધ પપ્પુ ઇષ્ટ લાગતી ન ટોતી તેથી સ્વાભાવિક રીતે એના સબ્ધમાં એના માતૃપિતાને યિતા થયા કરતી હતી એના લગ્ન કેવી રીતે થશે અને એ કોને નરશે એ સબ્ધમાં જનની જનક મુઝાયા કંટા હતા

ઉપર કહ્યું છે તેમ એ રત્નપુરમાં મહાભદ્રા પ્રવર્તિની પધાર્યા તેમને વદન કરવા સાથે મગધસેનરાજા તથા સુમંગલારાણી ઉપાશ્રયે ગયા તેમણે વદન કરવા જતી વખત પોતાની વહાલી પુત્રી સુલલિતાને સાથે લીધી ભગવતી મહાભદ્રાને તેઓએ વર્ન કર્યું મોક્ષપદ રૂપ કલ્પવૃક્ષને ચોક્કસ ઉગાડનાર ખીજ જેવો ધર્મલાભ સાધ્વીશ્રીએ તેમને આપ્યો અને ત્યાર પછી અમૃતપ્રવાહ જેવી શુદ્ધ ધર્મની દેશના તેમણે આપી

ભગવતીની દેશના ઘણી રૂપક હતી પપ્પુ સુલલિતા ધત્તી મુન્ધ હોવાથી તેનો ભાવાર્થ સમજી શકી નહિ, તેનો અદરનો આશય વિચારી શકી નહિ, છતાં એના મનમાં પૂર્વભવના રાગથી સાધ્વીશ્રી (પ્રવર્તિની) તરફ ધપ્પુ ખંચાણ થયું, અગાઉના પરિચયથી તેમના ઉપર ઘણો સેહ થયો અને તે ભગવતી પ્રિયાય ખીજ તરફ પોતાના અમુઓને ફેરવવાને

૧ મદનમજરી આખણે કથાનાયક ચત્તારીજીવ ન્યારે ગુણધારણ દત્તો તે વખતે તેની સ્ત્રી હતી જુઓ આ પ્રસ્તાવનું પ્રકરણ ખીજ

૨ સુલલિતા તે અમૃતીવસકેતા છે તે દમણા જણાયે દવેની વાત સાથે ખીજ પ્રસ્તાવનું પ્રકરણ ચોથું સરખાવતા જવું

તે સમર્થ થઈ શકી નહિ એ તો એકી ટસે (નજરે) પ્રવર્તિની સાચુ જ જોઈ રહી. પછી તેણે પિતાના પિતાને કહ્યું 'મારે તો આ બાનતીના ચરપુકમળની ઉપાસના કરવી છે, માટે આપ જો રજા આપો તો હું પણ તેઓશ્રીની સાથે સર્વ વિચર-હર કર' દીકરીની આવી માગણી સાંભળીને માતા સુમળના તો રડના મડી ગયા પરંતુ રાજાએ એને રોતા વારી અને કહ્યું 'દેવી' રૂદન કરવામા શો લાભ છે? દીકરીને જેમ હોંસ થાય અને એનું મન વધે તેમ એને કરવા દે એને વિનાદ ઉપજવવાનો આ જ ઉપાય છે અને એ માર્ગ જ એ ઠેકાણે આવશે મારો મત એવો છે કે એ સાધ્વીશ્રીની સાથે સર્વ સામગ્રી લઈને બંદે રહે, ગૃહસ્થ તરીકે રહે અને સાધ્વીશ્રી ન્યા ન્યા ત્યા તે પપ્પુ સાથે હરે હરે, પણ આપણને પૂછ્યા વગર એણે દીક્ષા લેવાનું નામ લેવું નહિ'

પિતાશ્રીનો એ હુકમ સુલક્ષિતાએ મા ય કયા પછી પિતાની રજાથી એ તો પ્રવર્તિનીની સાથે રહી પિતામાતા ઘરે ગયા સુલક્ષિતા પ્રવર્તિની મહાભદ્રા સાથે અનેક દેશોમા ફરી એને એટલે આકરો રાનાવરણીય કર્મનો ઉદય હતો કે એક પાઠ પપ્પુ એને મ્હોઢે ચઢે નહિ, સાધુ સાધ્વીના આચાર કે આનંદના આનંદયકોનો ક્રમ એ બાપ ડીને આવડે નહિ, એને આગમના પાઠો સમજાવવામા આવે પણ એનો ભાવાર્થ એને જરા પણ સમજાય નહિ

ભગવતી મહાભદ્રા ફરતા ફરતા આ રાખપુર નગરમા આવી પહોંચ્યા ગૃહસ્થના વેશમા તેમની સાથે સુલક્ષિતા પણ અહીં આવી તેઓ નકશેઠના ઘરમા ઘઘશાળામા^૧ ઉતર્યા^૧

૧ ઘઘશાળા ઘઘશાળા એટલે જુદશાળા ઘરમા આવકો સામાયક પોષક કરવા ખાનગી ઉપાશ્રય જેવું રાખે છે ત્યાં સાધુધર્મની બાવના કરે છે અને આત્મ ચિંતન કરે છે એવી ધર્મી અલગ પણ ખાનગી શાળાઓને ઘઘશાળા કહેવાય છે

૨ સર્વ સમીક્ષન કરવા સારું દષ્ટિકવ રપણ કરવા સુસારીજીવે જે દષ્ટિકવ પ્રકરણ ૧૨ માં સારું કરી છે તે હજી વાહુ છે આ પ્રકરણમા અગૃહીતસકેતા અને પ્રજાવિશાળાની ઓળખાણ આપી હવે આવતા પ્રકરણમા ભવ્યપુર અને સદાગમનો પરિચય થશે બરાબર લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવા વિશ્વસિ છે થોડા વખતમા બધી વાતના પ્રવાસા થઈ જશે

પ્રકરણ ૧૪ મું.

પુંડરીક અને સમંતભદ્ર.

વં બાબતનો મેળ મેળવના માટે પોતાની વાર્તા પૂરી કર્યા પછી સચ્ચરીજીએ પોતાના તે વખતના સ્વરૂપના અબધમા અનુસુદરચક્રવર્તી તરીકેની હકીકત કરી અને તેઓ દરતા કરતા ગખપુરના ચિત્તરમ ઉદ્યાનમા આવી પહોંચ્યા સુધી વાત કરી, તેણે જ સુલક્ષિતા અને મહાભદ્રાને ગૃહસ્થિની અને પ્રવર્તિની તરીકે રાખપુરનગરના નદશેઠના ઘરમુખી આવવાની હકીકત આગલા પ્રકરણમા કહી હવે આ પ્રકરણમા તત્રચ ધીજા પાત્રોની વાત કરે છે —

પુંડરીક પરિચય.

કમલિનીને સન્ન આગાહી.

કુલધરનો જન કુક્ષીમા.

કુશળકર્મ, મનોરથ પૂર્તિ.

આ રાખપુર નગરમા શ્રીગર્ભ નામનો રાજા છે, તે મારો (અનુ-મુંદર ચક્રવર્તિના) મામો થાય છે તેમને કમલિની નામની રાણી છે, તે મહાભદ્રા પ્રવર્તિની થયા તેમની માસી થાય છે એ રાજારાણીને એજ પપુ સતાન થયું નહિ^૧ રાણી કમલિનીએ તેટલા માટે અનેક પ્રકારની માનતાઓ માની, દાનો આપ્યા, ડોઈ જે માગે તે આપી યાયકના મનોરથો પૂરના માગ્યા અને અનેક ઓપવિઓ અને મૂળીઆઓ લોકો કહે તે પીધા ત્યાર પછી ભવિતવ્યતાએ એક ઘટના કરી આપી તને યાદ હશે કે ગુપ્તધારણના ભયમા મારો મિત્ર^૨ કુલધર હતો એણે ત્યાર

૧ જુઓ પ્રસ્તાવ ૨ પ્રકરણ ૩ પૃષ્ઠ ૨૭૧ થી ૨૭૪

૨ જુઓ પ્રસ્તાવ આઠ પ્રકરણ પહેલું પૃ. ૧૮૫૬

પછીના ભવમા અનેક પ્રકારના શુભ કાર્યોનો સારી રીતે અભ્યાસ કર્યા એ કુલવરના જીવને લઈને ભવિત્યતાએ કમલિની રાણીની કુખમા મૂકયો. જે રાત્રીએ એને કુખમા મૂકયો તે રાત્રીએ રાત્રીએ સ્વપ્નમા^૧ નેયુ કે સર્વ અને બહુ સુદર એક પુરુષ પોતાના મુખ વાટે શરીરમા પેઠા, વળી બહાર નીકળ્યો અને પછી તુરત જ કોઈ માપુમની સાથે તે ચાલ્યો ગયો આ પ્રમાણે આવેલા સ્વપ્નની હકીકત રાણીએ પોતાના પતિ શ્રીગર્ભ રાજાને જી સમજાવી

પતિએ સ્વપ્નસબંધી હકીકત સામળી, એમને ઘણો આનંદ થયો અને સહજ ખેદ પણ થયો રાત્રીને કહ્યું 'દેવી' તમારે એક પુત્ર થશે, પણ તમારા સ્વપ્નપરથી એમ જણાય છે કે થોડા વખત પછી એને કોઈ ગુરૂ મળી આવશે તેના ઉપદેશથી બોધ પામીને એ દીક્ષા લેશે' દેવીને પુત્રપ્રાપ્તિની બહુ જ અભિલાષા હતી તેથી તેને મનમા ઘણો આનંદ થયો બાકીની વાત તરફ તેણે બહુ દરકાર પણ ન કરી ત્રીજે મહિને દેવી કમલિનીને બહુ કુશળ કાર્યો કરવાના મનોરથો થયા એને જે જે સારા કામો કરવાનું મન થયું તે સર્વ રાજાએ પૂર્ણ થઈ વખત પૂરો થતા રાણીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો રાજાને સતોષ થયો

જન્મનો મહોત્સવ.

સમતભદ્રાની આગાહી.

પુરુષીકની પ્રગતિ.

રાજાએ તે વખતે આખા નગરમા અને રાજ્યમા પુત્રજન્મનો મહોત્સવ કરાવ્યો તે વખતે સવ લોકોને ભૂદા ભૂદા પ્રકારનો આનંદ થયો

હવે સમતભદ્રાઆચાર્યને નિર્મળ કેવળજ્ઞાન થયું તે કેવળી આચાર્ય કરતા કરતા રાખનગરે આવી પહોંચ્યા અને આ ચિત્તરમ ઉદાનમા જ સ્થિત થયા મહાભદ્રા સાધ્વી (પ્રવર્તિની) જે નદશેઠની રાણામા ઉતર્યા હતા તેમને ખબર પડતા તેઓ કેવળીમહારાજને વદન કરવા ઉદાનમા આવી પહોંચ્યા હકીકત એમ જની કે કેવળીમહારાજ ત્યાં પધાર્યા છે એ વાતની ખબર સુલલિતાને પડી ન હોતી અને મહાભદ્રા તેને વાદવા ગયા છે એ હકીકત પણ તેના જાણનામા ન આવી મહાભદ્રા પ્રવર્તિની સમતભદ્રાઆચાર્ય પાને આવ્યા તે વખતે કોઈએ રાજાને પુત્ર થયો છે એવી વાત કરી

પુત્રજન્મની વાત કેવળી પાને નીકળતા સમંતભદ્ર પોતે જ બોલી ઉઠ્યા “આ રાજપુત્રે અગાઉ ઘણા સારા કાર્યોનો અભ્યાસ કર્યો છે, એ રાત્રને ત્યાં જન્મ્યો તો છે, પણ એ રાજભુવનમાં લાગે વખત ટકશે નહિ, એ આગળ જતા દીક્ષા લેશે અને સર્વજનહારાજના આ ગમનો ધારણ કરનારો થશે” આ હઠીજત સામળીને મહાભદ્રા સાધવી પોતે ઉતર્યા હતા તે સ્થાન પર પાછા પધાર્યા

ત્યાર પછી તે રાજપુત્ર પુડરીક નામ પાડવામાં આવ્યું નામ પાડતી વખતે યોગ્ય મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો

મુલલિતા સદેહ-નિર્ણય.

સદાગમનો વધારે પરિચય.

પુડરીક માટે ગાઠનાપુ અને વિહાર.

‘હવે મુલલિતા રાજપુત્રી ઝરતી ઝરતી અનેક પ્રકારના કુતૂહળો જોતી અને હાંસો પૂરી પાડતી એ ચિત્તરમ ઉદાનમાં આની પહોંચી એણે જોયું તો શ્રીમધની વચ્ચે બેસીને સમંતભદ્રસુતિ રાત્રને ત્યાં જન્મેલા નવા બાળકના ગુણોનું વર્ણન કરતા હતા’ કેવળી આચાર્ય બોલ્યા-“એ પુડરીકને શુભ (સાતુકળ થયેલા) કર્મપણિભરાત્તએ અને અતુકળ થયેલી કાળપરિપુતિએ આ મનુજગતિ નગરીમાં ઉત્પન્ન કર્યો છે તેથી એ ઉત્તમ પ્રકારના ગુણવાળો થશે ભગ્યપુરુષ જ્યારે સુમતિ (સારી બુદ્ધિવાળો) થઈ જાય છે ત્યારે એવા જ પ્રકારના ગુણવાળો થાય છે એમાં શક શો છે?” આટલું વચન સમંતભદ્રાચાર્ય કેવળી બોલ્યા તે મુલલિતાએ બરાબર સામળ્યું હતું, ઘણા લોકોની સમક્ષ તે વાત થઈ હતી અને વાત ચાલતી હતી ત્યારે આચાર્ય અને લોકોમાં આનંદ ઘણો દેખાતો હતો

મુલલિતાએ આ વાત સામળી ત્યારે તેના મનમાં સદેહ થયો કે આ રાજપુત્રના કર્મપણિભામ અને કાળપરિપુતિ તે જનક (પિતા) અને જનની (માતા) કેમ હોઈ રાકે? તેઓ વળી મનુજગતિમાં ઉત્પન્ન કેમ કરી રાકે? અને આ આચાર્ય વળી ભવિષ્યમાં થનારા ગુણોની હઠીજત શી રીતે જાણીને કહી રાકે?—આવી રાકા તેના મનમાં થઈ તે જઈને તેણે પ્રવર્તિની મહાભદ્રાને જણાવી મહાભદ્રાને વિચાર થયો કે આ મુલલિતા તો તદ્દન ભોળી જ રહી’ એને પ્રતિબોધ કરવાનો આ જ

૧ અહીં બે રો એ સોસાયટિવાળા મૂળગ્રંથનું પૃ ૧૧૭૬ સર થાય છે

૨ જુઓ પૃ ૨૭૬ ગુણોનું વર્ણન ત્યાં વિસ્તારથી કરવામાં આવ્યું છે તે સરખાવે

ઉપાય છે-એમ વિચારીને તેણે ‘કર્મપરિણામ અને કાળપરિણતિ પિતા માતા છે, તેઓ એને ઉત્પન્ન કરનાર છે અને સર્વ જીવના માતાપિતા છે’ એ વાતને યુક્તિપૂર્વક બરાબર સમજાવી વળી એમને એવો ખ્યાલ આવ્યો કે એ સુલલિતાને સદાગમ ઉપર પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરવી આવો વિચાર કરીને તેને જાગૃત કરવાની શુદ્ધ ભાવનાથી મહાભદ્રા બોલ્યા

“બહેન ! લોકોની વચ્ચે રહીને જે વાત કરતા હતા

સદાગમ અને જેની વાત લોકો ધ્યાનથી સામળતા હતા તે

પરિચય સદાગમ હતા તે એને બરાબર ધ્યાનપૂર્વક જોઈ

લીધો એ સારૂ કર્યું એ મહાત્મા બહુ જબરજસ્ત

છે, ધણા વિદ્વાન છે અને બની ગયેલા બનતા અને બનનારા સર્વ જાણેને સારી રીતે જાણનારા છે એ બાબતમાં જરા પણ સંદેહ વળ રની વાત છે મને જે આ વાતની બધી ખબર પડી છે તે એ મહાત્માની કૃપાથી જ પડી છે મારે એ મહાત્મા પુરૂષની સાથે ધણા વખતનો પરિચય છે તેઓ બહુ મોટા પ્રભાવવાળા છે” આ પ્રમાણે વિગતવાર વાત કરીને સદાગમ મહાત્મા તોણે વિસ્તારથી સુલલિતાને કહી સમજાવ્યું (જુઓ પૃ ૨૮૪) વળી સદાગમને ઘણો આનંદ તે રાજપુત્રના જન્મથી થયો હતો તેણે કારણ પાણુ તેણે કહી જાણાવ્યું અને તે હકીકત પણ વિસ્તારથી સમજાવી (પૃ ૨૮૩)

આટલી વિસ્તારથી હકીકત સામળ્યા પછી ભોળી સુલલિતાએ કહ્યું ‘મહારાજ ! આપને જે મહાત્મા સદાગમ સાથે આટલો બધો પરિચય છે તેમણે મને પણ જોળખાણું કરાવે’ મહાભદ્રાએ તે વાતનો ઘણો ખુશી સાથે સ્વીકાર કર્યો (પૃ ૨૮૨)

‘પછી પ્રવર્તિની મહાભદ્રા આવ્યા, સાથે સુલલિતાને લઈ લીધી અને બન્ને જણા સમતબદ્ધસૂરિ સમક્ષ આવ્યા સુલલિતાએ જેવા એ આચાર્યને જોયા કે તુરત જ તેને ઘણો આનંદ થયો, બહુ પ્રમોદ થયો અને જેવા શુભો એના સમઘમા સાંધીએ કહ્યા હતા તેવા શુભો એમનામા હોમની એને પ્રતીતિ થઈ ગઈ, પછી પ્રમોદના આવેશમા ઉદ્ગારરૂપે સુલલિતા બોલી “હે ભગવતિ ! આવા મહાત્મા પુરૂષના આપઘીએ મને અત્યાર સુધી દરેક પણુ કદિ કરાવ્યા નહિ તેથી હું

૧ આ હકીકત સાથે પ્રસ્તાવ બીજાનું પ્રકરણ પાંચમું મેળવતા જરો વાત બરાબર મળતી ચાલી આવે છે

૨ અહીં પ્રકરણ છઠ્ઠામા (પ્રસ્તાવ બીજા) વખેલી વાતનો સબધ મળતો નય છે

તો અત્યાર સુધી ઘણી કમનસીબ રહી, બહુ છેતરાયલી રહી! અરે ખરેખર! તમે તો ઘણા સ્વાર્થી જાણ્યો છો! હવે ભગવતિ! મારા પર કૃપા કરીને આ ભગવાનના અને દરરોજ દર્શન કરાવતો જેથી હું પણ આપત્રી જેવી પરિતા બની જઈ” મહાભદ્રાપ્રવર્તિનીએ એ માગ-હીનો સ્વીકાર કર્યો

હવે તે દિવસથી બન્નેએ સમતભદ્રાચાર્ય પાસે દરરોજ આવીને તેમની મેવા કરવા માંડી એ પ્રમાણે એક માસ વિહાર પૂરો થયો, એટલે સમયન ભગવાન સમતભદ્ર બોલ્યા

“મહાભદ્રા! અત્યારે તમારૂં જઘાબળ ક્ષીણ થવાથી

તમે વિહાર કરવાને અગત્ય છે, માટે રાખપુરે જ રહો અમે તો હવે અહીંથી વિહાર કરી જઈશું, વળી આગળ ઉપર કોઈ વખત અમે અહીં આવશું તમને ખાસ હિત વાય અને ભગવતિ રહે તેટલા માટે અમે આ સ્થાનકે પૂરેપૂરો એક માસ રહ્યા, નહિતર તો જે ક્ષેત્રમા સાધ્વી હોય ત્યાં આવુંને માસકલ્પ કરવાનો પપુ અવિકાર નથી,” પણ માદા માપુસને સહાય કરવી-સ્વીકારવા એ પુષ્ટ અવલબન છે અને એવા અવલબનને કારણે અમારી અહીં એક માગપર્યંત સ્થિતિ થઈ હવે તમારે અહીં રહીને એક બાબતમા ખાસ ઉપયોગ રાખવો તમારે પેલા રાજપુત્ર પુઠરીક ઉપર ખાસ નજર રાખ્યા કરવી અને એને અતુકળ કર્યા કરવો એ ચોખ્ખ વચનો વશે ત્યારે તે મારો શિષ્ય થશે.”

આ પ્રમાણેનું ભગવાન કેવળી સમતભદ્રનું વચન મહાભદ્રા પ્રવર્તિનીએ સ્વીકાર્યું પછી તે ભગવાન ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા

આધુપુરોનું જીવન પરોપકાર માટે જ હોય છે પોતાના આત્માને નુકસાન ન થાય તે વાતનો વિચાર રાખી તેઓ બને તેટલો

૧ વિહાર સાધુ એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને બધ, ફરે, તેને ‘વિહાર’ કહ્યો કહેવાય છે એ જૈન શાસ્ત્રિકાધિક શબ્દ છે

૨ માસકલ્પ સાધુઓનો કલ્પ એવો છે કે શારીરિક અથવા ખાસ મહા લાભના કારણ વગર કોઈ પણ ક્ષેત્રમા તેઓએ રોષ કાળે એક માસથી વધારે રહેવું નહિ, ચોખ્ખામા ચાર માસ રહેવું ઉત્ર વિહાર કરવો એ ખાસ જરૂરી ગણાય છે, એક સ્થાનકે રહેવાથી પ્રતિબંધ રાગ મમતા બંધાય છે સ્થાન વરફ, હલસ્ય વરફ, વેદાવચ્ચ કરનાર વરફ, વદન કરવા આવનાર વરફ આદિ અનેક વરફ મમતા થાય તો સસાર વધે આથી સાધુને વિહાર કરવાની આજ્ઞા છે આ કલ્પ વીરશાસનમા ચોક્કસ છે જુઓ કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા ટીકા પ્રથમ વ્યાખ્યાન

૩ ઉપરની બાબતમા એક એવો આદેશ છે કે જ્યાં સાધ્વીઓ રહેલી હોય ત્યાં સાધુઓએ વધારે વખત રહેવું નહિ એ રહે તો તેમને સાધ્વી સાથે કાંઈ સબંધ દ્વરે એવો લોકાપવાદ થાય

પરોપકાર જ કર્યા નરે છે, ખાસ પ્રસંગોએ અપવાદમાર્ગે ઉત્તર ગુણને અંગે સેવન કરતુ પડે છે તો તેવે વખતે પણ બનતી રીતે તેમાથી સાર ખેંચાનો પ્રયત્ન કરે છે અને પ્રસન્ન થાય છે, બને ત્યાં મુઠી તો અપવાદમાર્ગેના ખ્યાલ જ કરતા નથી, તે માં જવાનો વિચાર પણ કરતા નથી અને ખાસ કારણ જુએ તો તે માં આલીને પણ લાભ લઈ આવે છે પરોપકારી સાદા જીવનની બલિહારી છે !

સમતભદ્ર પરિચય.

પુરૂરીક સમતભદ્ર પરિચય.

પુરૂરીકનો આચાર્ય પર પ્રેમ.

પુરૂરીકનો આગમ અભ્યાસ,

ત્યાર પછી ધીમે ધીમે પુરૂરીક ઉભરે વધતો ચાલ્યો એનો બાળ ભાવ પૂરો થયો અને કુમારભાન રાઈ થયો એનામા સમજણ સાથે અગાઉ જણાવ્યા હતા તે ગુણો એક પછી એક ખીલવા લાગ્યા, વધવા લાગ્યા અને એને મહાભદ્રા પર અત્યંત સ્નેહ થયો મહાભદ્રાનો સબધ તેની સાથે દરરોજ વધતો ચાલ્યો

હવે એક વખત સ્થાને સ્થાને વિહાર કરતા શ્રીસમતભદ્રસૂરિ કેવળી ફરી વાર એ જ રાખપુરનગરના ચિત્તરમહિયાનમા પધાર્યા મહાભદ્રા પ્રવર્તિનીને એ હકીકતની ખબર પડતા પોતે પુરૂરીકને ભગવાન પાસે લઈ ગઈ પુરૂરીક ભાવીભદ્રાતમા હતો તેથી જેવી તેણે ભગવાનની મૂર્તિ દૂરથી જોઈ તેવો જ તેને મનમા ઘણો હર્ષ થયો, એ મના ગુપ્તસમૂહ પર આતર રજન થયું અને જ્યારે એણે કેવળીમહા રાજના વચનો સાંભળ્યા ત્યારે તેના ઉપર ઘણી પ્રીતિ થઈ એની ખુશ્કી શુદ્ધ હતી પણ એનામા હજુ વિશેષ જ્ઞાન ન હોતુ, એનામા મુગ્ધપણ હતું તેથી એણે ખુલા દીલે મહાભદ્રા સાધ્વીને પૂછ્યું “ ભાવતિ ! આ મહાત્મા કોણ છે ? એમનું નામ શું છે ? ”

મહાભદ્રાએ આ સવાલ સાંભળ્યો એટલે પોતે વિચક્ષણા હોવાથી વસ્તુસ્થિતિ બરાબર સમજી ગઈ અને મનમા વિચાર કર્યો કે અહો ! આ રાખપુર (પુરૂરીક) ઘણો સરળ હૃદયનો છે અને અત્યારે ભગવાનના ગુણથી રંગાઈ ગયો હોય એમ એની ચેષ્ટાપરથી જણાય છે તો અત્યારની એની સ્થિતિનો લાભ લઈને એ દ્વારા જ એને ભગવાનના આગમ ઉપર પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરૂં અને તેના પર ભક્તિ પણ તેનામા બગૃત કરૂં-આવો વિચાર કરી પ્રવર્તિનીશ્રી બોલ્યા “ ભાઈ ! એમનું નામ સદાગમ છે ” આવો જવાબ સાંભળી વળી પુરૂરીકે પૂછ્યું “ દેવી !

જે માતાપિતાની આજ્ઞા હોય તો તેઓથી પાસે જ હું આગમના અર્થો
ગ્રહણ કરું, વિચારી લઉં, સમજી લઉં ” આ બીજા સવાલના જવાબમાં
મહાભદ્રાએ જવાબ આપ્યો “ એ વાત તદ્દન ચોગ્ય છે ”

ત્યાર પછી પુકરીકના મનમાં જે વિચારનિર્ણય થયો હતો તે
મહાભદ્રાસાધ્વીએ તેના માતાપિતા કમલિનીદેવી અને શ્રીગર્ભરાજને
જણાવ્યો તેઓએ જ્યારે આ વાત બહુ સારે તેમને પણ ઘણો
આનંદ થયો, તેઓએ ઘણા ઉત્સાહ અને પ્રેમથી પુત્રની ઇચ્છાને સ્વી
કારી લીધી અને અત્યંત આનંદપૂર્વક તેઓએ પોતાના પુત્રને અભ્યાસ
કરાવવા સાડે ભગવાનને અર્પણ કર્યો ત્યારથી ભગવાનની પામે રહીને
પુકરીક આગમનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યો

(આ પ્રમાણે હકીકત સસારીજીવે અગૃહીતસકેતા પાસે કહી
બાકીની હકીકત આવતા પ્રકરણમાં પૂરી કરશે)

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ચક્રવર્તી-ચોર.

હા ત્રણ પ્રકરણોમાં મસારીજીવે (અનુમુદરચક્રીએ)
પોતાની તે ભવની હકીકત હેવા બાકી છે તેમાં પો
તાના સર્વધની તેમ જ મહાભદ્રા અને સુલલિતા સર્વધી
મુદ્દાની વાત કરી દીધી અને આચાર્ય સમતભદ્રાને
હેવાવ જણાવ્યો હવે સસારીજીવે ચોરનું ૩૫ શા માટે
ધારણ કર્યું હતું તેનો હેવાવ વિગતવાર જણાવી તે પોતાની ઢ્યા આ
પ્રકરણમાં પૂરી કરશે આ સર્વસમેલનનો બાકીનો ભાગ પણ લક્ષ્ય
પૂર્વક વિચારવા ચોગ્ય છે અનુમુદર-સમારીજીવ પોતાની વાતની
બાકીનો ભાગ પૂર્ણ કરતા કહે છે ^૧—

૧ બીજા પ્રસ્તાવના છઠ્ઠા પ્રકરણ સાથે આ વાતનો સંબંધ નેળવતા જશે.
બરાબર સંબંધ મળતો જશે

અનુસુદર પરિચય.

ચક્ર-ર્તીની સેનાનો કોળાહળ.

કોળાહળનું કારણ અને વિચાર.

સુલવિતાની શકા અને પ્રશ્ન.

‘અહીંતસકેતા’ નામકરણ.

હવે આ જ ચિત્તરમ ઉદ્યાનમાં, આ જ મનોનદન નામના ચૈત્યમાં આચાર્ય કેવળી સમતભદ્ર સઘસમુદાયની વચ્ચે બેઠા છે, ધર્મની દેશના આપી રહ્યા છે, તેમની સામે મહાભદ્રા પ્રવર્તિતી બેઠા છે અને ધર્મ-દેશના સામળે છે, તેની પડખે જરા દૂર પુરુષિક રાજકુમાર બેઠો બેઠો શુભવ્રતવ્ય સામળે છે, સુલવિતા પણ તે જ વખતે ત્યાં આવી પહોંચી છે, ભવ્ય પ્રાણીઓના ચિત્ત કેનળીમહારાજની ધર્મદેશનામાં એકતાન થઈ ગયા છે અને એકી રમે, સર્વે ભગવદ્વચનરસ ઝીંહી રહ્યા છે, તેવે વખતે મારા લશ્કરનો મોટો અવાજ રસ્તા ઉપર થતા લાગ્યો. ‘અવાજ વધતો જ ચાલ્યો અને ગડબઠાટ વધવા લાગ્યો એટલે આખી મડળીના કાન ઊંચા થઈ ગયા

એ વખતે સુલવિતાએ મહાભદ્રાને પૂછ્યું “ભગવતિ ! આ આ વડો મોટો અનાજ શેનો છે ? આટલી ગડબઠ શેની છે ?” એટલે મહાભદ્રા સાંનીએ ભગવાનના મુખ તરફ નજર કરી સુલવિતાને જવાબ આપ્યો કે “મને એ બાબતની ખબર નથી હું તે વાત બાંધતી નથી” સમતભદ્રાચાર્યે આ પ્રસંગ હાથમાં લઈ લીધો, તેમણે બેયુ કે સુલવિતા રાજપુત્રીને અને પુરુષિક રાજકુમારને પ્રતિબોધ કરવાનો આ યોગ્ય પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે, એટલે તેઓ બોલ્યા “અરે મહાભદ્રા ! તને ખબર નથી કે આ તો મહુજગતિ નામની પ્રસિદ્ધ નગરી છે અને જેમાં આપણે બેઠા છીએ તે તે નગરીમાં આવેલો મહાવિદેહ નામનો બબર છે વાત એમ બની છે કે સસારીજીવ નામનો એક મોટો ચોર છે તે આને ચોરીના મુદ્દામાલ સાથે પકડાઈ ગયો અને દુષ્ટાશય વિગેરે ક્ષિપાઈઓએ પકડી જકડીને તુરત જ કર્મપરિણામ મહારાજ સમક્ષ મુદ્દામાલ સાથે રજુ કર્યો ન્યાય ચૂકવવા બેઠેલા મહારાજાએ તે જ વખતે કાળપરિણતિ સ્વભાવ વિગેરે પોતાના સર્વધીવર્જને પૂછી તેમની સલાહ અનુસાર એ ચોરને દેહાતદહની સજા કરી, એને ફાંસીએ ચઢાવવાનો હુકમ કર્યો અત્યારે એ સસારીજીવની આસપાસ અનેક રાજપુરુષો ફરી વળેલા છે, બબરમાં થઈને મોટા કલકલ અવાજ

પૂર્વક એને નગરીની બહાર ઝાઢવામા આવે છે અને પાપીપજર^૧ ના-
મને સ્થાને ફાંસીએ ચઢાવવાની જગ્યા છે લા તેને લઇ જવામા
આવે છે, લા લઇ ગયા પછી એને ખૂબ માર મારીને પ્રાણુરહિત કર
વામા આવશે અત્યારે એને વધસ્થાનકે લઇ જવામા આવે છે તેના
આ અવાજ છે”

સુલલિતા તો ભગવાનનો આગો વિચિત્ર ખુલાસો સાભળીને સડક
જ બની ગઇ એને એ દરેક બાબત ઘટી આશ્ચર્યજનક લાગી ભોળી
હોવાથી તુરત જ મહાભદ્રા તરફ મુખ રાખી બોલી “ભગવતિ ! અરે
આપણે તો અત્યારે રાખપુર નગરમા છીએ, આ કાંઈ મનુજગતિ
નગરી નથી અને આપણે તો ચિત્તરમ ઉદ્યાનમા છીએ, આ કાંઈ
મહાવિદેહ બનર નથી, વળી અહીં શ્રીગર્ભરાજ છે, અહીં કાંઈ
કર્મપરિણામ રાજ નથી !” છતાં મહારાજશ્રી આ શુ બોલે છે ?”

તે સાભળી આચાર્ય કેવળી બોલ્યા “ધર્મશીલ સુલલિતા ! તુ
અશુદ્ધીતસંકેતા છે,^૨ તેને આ વાતનો અદરનો ભાવાર્થ (સંકેત) પ્રાપ્ત
થયો નથી તેથી જ તુ મારી વાતનો પરમાર્થ જાણતી નથી.”

સુલલિતાએ મહારાજના એવા વચન સાભળી વિચાર કર્યો કે
કેવળી ભગવાને તો માફ નહીં નામ પાણું ! પછી એ તો મૌન બેસી
રહી પણ એના ચહેરા પર આશ્ચર્યના ભાવો અને ભોળપણના ચિહ્નો
સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યા અને ભગવાને ઢરેલી વાત તે જરા પણ સમજ
ન હોય તેમ લાગ્યું

વધમોચનનો ઉપાય,

હુ ખીશરણ ભગવાન,

કથાઉપર સપ્રત્યય,

વિચક્ષણ મહાભદ્રા તો વાતનો સાર તુરત જ પામી ગઇ ભગવાને
જે ગૂઢ શબ્દમા વાત કરી તેની અદર રહેલ રહસ્ય તેના સમજવામા
આવી ગયું એણે વિચાર કર્યા કે ભગવાને કોઈ પાપ કરનાર અને તેને
પરિણામે નરકગતિમા જનાર જીવનો નિર્દેશ કર્યો હોય એમ સ્પષ્ટ
જણાય છે આવા વિચારથી મહાભદ્રા જે દયાની તીવ્ર લાગતીવાળી
હતી તેને બહુ કડ્ડા આવી તેથી નીચે પ્રમાણેની વાતચીતનો પ્રસંગ
ઉપરિચિત થયો —

મહાભદ્રા—“ભગવન્ ! ચોરને મારી નાખવાને સ્થાનકે લઈ જવામા આવે છે એમ આપશ્રીએ જણાવ્યું, તો સાહેબ ! એ ચોર કોઈ રીતે છૂટી શકે ખરો કે નહિ ? તે જણાવવા કૃપા કરો.”

આચાર્ય કેવળી—“એને તારૂં દર્શન થશે અને એ અમારી સમક્ષ આવશે ત્યારે એનો ‘મોક્ષ-છૂટકારો થશે’”

મહાભદ્રા—“તો ભગવન્ ! હું એની સામે જઈ ?”

આચાર્ય કેવળી—“હા જાઓ એમા જરા પણ વાધા જેવું નથી.”

પછી અત્યંત રૂઝુલાથી ભરપૂર હૃદયવાળી મહાભદ્રા મારી સન્મુખ આવી, મારી નજીક આવી અને મને કહેવા લાગી “ભદ્ર ! ભગવાન્ સદાગમ મહાત્માનું શરણુ લે” આ પ્રભાતે કહેવાની સાથે જ એ મહાભદ્રા પ્રવર્તિની મને ભગવાનની સમક્ષ લઈ આવ્યા આખી પરિવહે મને મારવાને સ્થાનકે લઈ જવાતા ચોરના આકારમા અને વેશમા ભેંચો જે વખતે મેં ભગવાનને દૂરથી જોયા તે વખતે મુખેથી વર્ણુની ન શકાય તેવા સુખના રસમા હું પડી ગયો, લદખદ થઈ ગયો અને એ રસની સુદર અસરને લઈને મને શૂર્ણ આવી ગઈ

ન્યારે પાછો દુ તુરતમા સાવધાન થયો ત્યારે મેં ભગવાનનું શરણુ લઈ લીધું, ભગવાનનો આશ્રય સ્વીકારી લીધો અને ભગવાને પણ ‘ખીસ નહિ’ એટલું વચન બોલીને મને આશ્વાસન આપ્યું ભગવાનના વચનથી મને અભયદાન મળી ગયું પેલા રાજપુરુષો (દુષ્ટરાય વિગેરે) જેઓ મને વધ કરવાને સ્થાનકે લઈ જવા સાફ આવ્યા હતા અને મારી સાથે હતા તેઓ તો ભગવાનના ભયથી દૂર જ નાસી ગયા અને પકડનારા તેઓ દૂર થઈ ગયા અને ભગવાનની સાત મુદ્રા મારી સન્મુખ રહી એટલે થોડા વખતમા જ હું સાવધાન થઈ ગયો પછી તે મને મારો વૃતાત પૂછ્યો અને મેં પણ આ ભગવાન્ સમતભદ્રનો, મહાભદ્રનો, પુરંકનો અને તારો પોતાનો આખો હેવાલ નિસ્તારથી કહી સંભળાવ્યો જે કે તારો પોતાનો હેવાલ તો તારા ખાસ જણુ વામા છે, તે અનુભવેલો છે, છતાં તારી પોતાની ચોક્કસ ખાતરી કરવા માટે અને તને લાભ થાય તેટલા સાફ મેં તને ફરીથી કહી સંભળાવ્યો છે, એનો ખાસ હેતુ એ છે કે તને અરાબર પ્રતીતિ થાય કે આ પ્રાણી (પોતે-સસારીજીવ) જે વાત કરે છે તે ચોક્કસ નિર્ણય થયેલી વાત જ કહે છે અને તેમ થાય ત્યારે જ તને ખીજી સર્વે ખાળતો ઉપર પણ પાંચે ભરોસો બેસે કહે, હરે તને મારી વાત ઉપર ભરોસો બેઠો ?

૧ મોક્ષ સજ્જ અન્ન યેવદા અથમા વપરાવ્યો છે તે સમજ લેવો

આટલું બોલી સસારીજીવ-અનુમુદરચક્રી ચૂપ રહ્યો છેલ્લા ચાર પ્રકરણથી જે વાર્તા ચલાવી હતી અને રહસ્ય સમન્વય હતું તેની આ પ્રમાણે પીઠિકા જરીને એ મૌન રહ્યો

* * * *

ગકાતું સમાધાન.

ચોર સ્વરૂપ ધારણ.

તેમ કરવાના કારણો.

મુદાસરના સવાલ સીધી રીતે મુલક્ષિતાને પૂછવાની જરૂર એ હતી કે એ વાતનું રહસ્ય જગ પણ પામી છે કે નહિ તે બાબતનો ખ્યાલ આવે ભોળી મુલક્ષિતા તુરત જ બોલી ઉઠી “મારે આત્મગોચર એવી એ હકીકતનો ખરેખરો ભરોસો મને બેઠો છે પણ હવે મારા મનમાં એક જ સદેહ છે તે વાતનો ખુલામો હું સમજી શકતી નથી તે સદેહ આ છે કે જો તું પોતે જ અનુમુદર નામનો ચક્રવર્તી છે તો અત્યારે આવું ચોરનું સ્વરૂપ અને ચોગ્નો આકાર તે શા માટે ધારણ કર્યો છે? આ મારી તકાતું તું સમાધાન કર”

સસારીજીવે તેનો સવાલ બરાબર સાંભળી લીધો અને પછી તુરત જ તેનો જવાબ આ પ્રમાણે આપ્યો—“ભદ્રે! તને પ્રતિબોધ આપવા માટે મેં આવું બહારથી ચોરનું રૂપ ધારણ કર્યું છે એ વાત તને જરૂરી વિગતો સાથે જણાવું એટલે તારા ખ્યાલમાં આવી જશે જો, યાદ કર પ્રથમ તને એમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે સસારીજીવ નામનો ચોર જે ચોરીના મુદ્દામાવ સાથે પકડાઈ ગયો છે તેને કર્મપરિણામ સંભળે ન્યાય આપ્યો છે અને અત્યારે તેને વધ કરવાને સ્થાનકે લઈ જવામાં આવે છે તેનો એ અનાજ છે (પૃ ૧૯૯૦ ૧) એ પ્રમાણે તને અહીં વાત કર્યા પછી મહાભદ્રા પ્રવર્તિની મારી પાસે આવ્યા, તેના દર્શનની કૃપાથી મને પ્રતિબોધ થયો, એટલે તે જ વખતે મેં મારા મનમાં વિચાર કર્યા કે એ અત્યંત વિગાળ પ્રજા (બુદ્ધિ)-રાણી મહાભદ્રા (પ્રજ્ઞા વિશાળા) ભગવાને જણાવેલું માત્ર અતરંગ ચોગીનું સ્વરૂપ બરાબર સમજી ગઈ છે અને તેથી ઉપર ઉપરથી માત્ર જમે તેવું રૂપ હોય પણ અદરખાનેથી માત્ર ચોરપણું છે તે તે બરાબર જાણી ગઈ છે, પરંતુ પેલી મુલક્ષિતા વાતની અદરનો સંકેત જરા પણ ગ્રહણ કરી શકી નથી (અનુહીતસંકેતા છે), એને એ બાબતનો સંદેહ પણ ખ્યાલ આવ્યો નથી તેથી જો અત્યારે હું ચક્રવર્તીનું રૂપ ધારણ કરીને ચુર-મહારાજ પાસે જઈશ તો જરૂર એ બાપડીને (તને) ચુરમહાજના વચનપરથી વિશ્વાસ ઉઠી જશે, જરૂર એને એ બાબતમાં શંકા પડી જશે, કારણ કે એ બાપડી જરા પણ શુદ્ધ આગમ (સદાગમ) ન-

જુતી નથી અને તેથી એને ખબર નથી કે આ પ્રાણી ચક્રવર્તી છે તેને જ એ શુદ્ધ આગમે ચોર તરીકે વર્ણવ્યો છે, વાસ્તવિક રીતે તસ્કર તરીકે તેને ઓળખાવ્યો છે વળી અને તે વખતે એમ પણ જણાયું કે રાજકુમાર પુરરીકને પણ એ જ દ્વારાએ પ્રતિબોધ થશે, કારણ કે એ ભવ્યપુરુષ ■ અને સ્મરી મતિ (શુદ્ધિ)વાળો (સુમતિ) છે તેથી જ્યારે એ મારો આખો હેવાલ અથથી તે ઇતિ સુધી સાબળશે ત્યારે તેનો અદરનો ભાવાર્થ તે પણ બરાબર સમજી જશે અને ત્યાર પછી તેને પણ આ સર્વ હકીકત અને તેની અદરનો અભિપ્રાય બરાબર સમજશે અને પરિણામે એ રાજકુમારને પણ પ્રતિબોધ થશે—આવા વિચારને પરિણામે વૈકિય લલ્લિધના^૧ જોરથી મારા અતરંગ વર્તનને સૂચવનાર બહારતુ ચારતુ રૂપ મેં કરી લીધું અને ચોરનો સર્વ આકાર ધારણ કરી લીધો.”

અતરંગ ચૌર્યસ્વરૂપ.

ચોરસ્વરૂપધારી અનુસુંદરચક્રી આટલો ખુલાસો કરી ચૂપ રહ્યા એટલે વળી સુલલિતાના મનમાં બીજા ઘણા સદેહો એકી સાથે થઈ આવ્યા એટલે તેણે પણ બરાબર વખત ભેધ ખુલાસા પૂછી લીધા ભોળા માણસો પોતાના મનમાં જે તકા યાય તે તુરત બોલી નાખે છે સુલલિતાએ પૂછ્યું—“અરે, અતરંગ ચોરી જે તમે કરી કહો છો તે કેવા પ્રકારની છે? એ ચોરી માટે આટલી બધી પીડાઓ અને ત્રાસો શા માટે યાય છે? આ તમારો પોતાનો આત્મમત અને બીજાનો આટલો બધો લાભો હેવાલ તમે પોતે કેવી રીતે બાંધ્યો? આ સર્વ બાબતો અને ખુલાસા સાથે વિગતવાર જણાવવા કૃપા કરો તમારી વાત તદ્દન નવીન પ્રકારની છે, સાબળતા કુતલ્હળ ઉત્પન્ન કરે તેવી જ અને જેમ વધારે બોલો છો તેમ તેમાં રસ પડતો નાથ તેવી છે”

૧ ચાર પાત્રોના નીચે પ્રમાણે નામો થયા હતા

મહાભદ્રા	પ્રજ્ઞાવિશાળા
સુલલિતા	અગૃહીવસકેતા
સમતભદ્ર	સદાગમ
પુરરીક	ભવ્યપુરુષ

યાને સુમતિ

આ સર્વના કારણે પણ આ ખુલાસામાં જણાવી દીધા તે રહસ્ય સમજી લેવું ર વૈકિય લલ્લિધ એ એક નાતની શક્તિ છે એનાથી મનમાં આવે તેવા નવા નવા બહારના રૂપો ધારણ કરી ચકાન છે દેવતાઓને આ શક્તિ જન્મસિદ્ધ હોય છે, મનુષ્ય આ શક્તિ લખના કે મનમાં જોરથી મેળવી શકે છે એમ યાચ અને યોગ ત્રણથી જણાય છે

અનુસુંદરે સર્વ સનાહો ધારી લીધા અને પછી પોતાની વાતનિા બાકીનો ભાગ સંપૂર્ણ કરવાના હેતુથી અને અગૃહીતસંજેતા (સુલલિતા)ને બોધ કરવા સારૂ તેણે જણાવ્યું “વાત એમ બની કે છેલ્લા ઐવેય-કથી હું ચંચો અને સુકન્ઠવિજયમા દ્વેષપુરી નગરીમા યુગધર રાજા અને નલિની રાણીના પુત્ર તરીકે હું ઉત્પન્ન થયો.” માત્ર અનુસુંદર નામ પાડવામા આવ્યું ને વખતે મારા નામકરણનો વિવિ ચાલતો હતો તે વખતે દેવી ભવિતવ્યતાએ મહામોહ વિગેરે રાજાઓને ઉત્સાહ આપતા કહ્યું ‘ભાઈઓ’ આ અનુસુંદરથી સમ્યગ્દર્શન અલ્પારે

ભવિતવ્યતા

મર્મદર્શન

ઘણો દૂર છે, ત્યાં મુધીમા તમારો સ્વાર્થ સાધવા માટે તમારે જે જે પ્રયત્નો કરવા હોય તે તે સર્વ કરી લો જે એક વખત ડોઢ પાછું પ્રકારે એ (અનુસુંદર)

એને (સમ્યગ્દર્શનને) મળી જશે-પ્રાપ્ત કરશે તો પછી પેલો એન્દ્રમ પોતાના વર્ગનું ભેર વધારી મૂકશે અને પછી તો અગાઉની માફક તે (સમ્યગ્દર્શન) તમને વચ્ચે નહ્યા જ નરશે અને આ અનુસુંદર પણ પોતા કરનારો થઈ પડશે અલ્પારે તો એ તમને બહુ ઓછી મહેનતે વશ થઈ જશે, તમારા કબજામા બહુ ઓછા પ્રયત્ને આવી જશે, પણ જે એક વખત સહબોધ વિગેરે એની મહાયમા એની આસપાસ ફરી વળ્યા તો પછી એને ગ્રહણ કરવો ઘણો મુશ્કેલ થઈ પડશે, માટે હાલ તમે લોકો ગમે તેમ કરીને એને તમારે વશ કરી લો અને તેમ કરીને નિરાકુળપણે ચિત્તવૃત્તિનું સામ્રાજ્ય તમારા હાથમા લઈ લો આ બાબતમા ગફલતી કરો તો પસ્તાશો.”

“ભવિતવ્યતાની સૂચના મહામોહના આખા સૈન્યે સ્વીકારી લીધી,

ઉપાડી લીધી અને તેને અમલમા મૂકવાનો આરંભ

બાહ્યકાળથી

મોહપરાયણ

કરી દીધો. એને લઈને હું તદ્દન અણુસમન્તુ બાળક હતો સ્વાસ્થી જ તેઓ સર્વ મને વીંટાઈને બેઠા અને ચારે બાજુએથી મને વળગવા લાગ્યા મને પોતાને

વશ રાખવાના અનેક યત્નો અને યુક્તિઓ ચાલુપણે કરતા રહ્યા તેઓ એ મારી બુદ્ધિને અને મારી ચેતનાને એટલી બધી અધ બનાવી દીધી

૧ જુઓ પ્રકરણ ૧૨ (ચાલુ અસ્તાવ)

૨ ભવિતવ્યતાએ પૃ ૧૯૪૩-૪ માં તક આવ્યે જણાવવા વચન આપ્યું હતું તે કામ તેણે એક વાર તો ચાલુ અસ્તાવના પ્રકરણ દશમા પૃ ૧૯૫૯ માં કર્યું અને હવે તે કાળથી સર થયેલી હાલિ ફરી વાર કરી છે જે બદ્ધ સમજવા યોગ્ય આ પરિસ્થિતિ છે

કે હું તો આખો વખત એ મહામોહના પરિવારની વચ્ચે બેસી રહું અને મારા ખરા બંધુઓ કોણ છે તેઓને ઓળખવાનો કે મળવાનો પ્રયત્ન પણ કરું જ નહિ-એવી રીતે હું તો એ મહામોહ અને તેની સેના સાથે તન્મય થઈ ગયો, એકાકાર થઈ ગયો, એકસ્વરૂપ થઈ ગયો.

“પછી તો એ મોહસાગરે અને એના સર્વ પાપી ટોળાએ પોતાનું ભેર બરાબર એકઠું કર્યું અને મારા ઉપર પોતાની શક્તિ બરાબર બજાવી, પરિણામે હું ફરીવાર

પાપાળન

પરાયણ

પાછો પાપ એકઠું કરવામાં તત્પર બની ગયો,

પાપનો પરિચય વધારતો ચાલ્યો અને પાપમાં રથી

પચી રહ્યો, ટુંકામાં કહું તો હું ‘પાપાળન પરાયણ’ થઈ ગયો. ન્યારે હું કુમારઅવસ્થામાં હતો તે વખતે માસભક્ષણ કરવા લાગ્યો, મધ પાન (દાડતું પીવું) કરવા લાગ્યો, જીર્ણ રમવા લાગ્યો અને ગ્રાણીઓને અનેક પ્રકારની પીડાઓ આપવાના કામમાં હોંસથી ભાગ લેવા લાગ્યો, ન્યારે હું યૌવનઅવસ્થામાં આવ્યો ત્યારે લોકોની સ્ત્રીઓને, કન્યાઓને અને વિધવાઓને તેમ જ વેશ્યાઓને સત્તાવતો રહ્યો અને એવા એવા જીવાનીમાં અનેક ગુન્હાઓ કરતો ચાલ્યો, ન્યારે હું ચક્રવર્તી પણ પામ્યો ત્યારે મેં મોટા મોટા આરઓ કરવા માંડ્યા, હું મહા પરિગ્રહમાં આસક્ત થયો અને શિકાર કરવામાં નિરતર આસક્ત રહેવા લાગ્યો, આવી રીતે સર્વ બાળુઓ અને સર્વ સ્થાનકે ધનદોલત સપત્તિમાં અને ઇદ્રિયના વિષયોમાં હું મૂર્છા પામ્યો, અત્યંત આસક્ત થયો અને બાહ્ય નજરે હું ઘણો સુખી હોઉં એમ તેની આસક્તિઓને લીધે દેખાયા કર્યું-આવા વાતાવરણને અંગે પેલા મહામોહ વિગેરે મારા ભાવશત્રુઓ હતા તેઓને મેં મારા ખરા બંધુઓ માન્યા અને મારો અગાઉનો વૃત્તાંત યોગ્ય વખતને માટે તો હું તદ્દન જ વિસરી ગયો.

“આવી રીતે પેલા પાપમિત્રોનો પ્રસાર મારા સંબંધમાં વધતો

ચાલ્યો એને પરિણામે મેં મારી ચિત્તવૃત્તિ અટવીને

પા પોના

પરિણામ

ઘણી જ મહીન બનાવી દીધી, ચારિત્રરાજના આખા

લંકરને હાર પામેલાની નિયતિમાં દબાયલું જ રાખ્યું,

એ આખા લંકરને ચોતરફથી ઘેરાયેલી હાલતમાં

અદર જ રાખી મૂક્યું, ક્ષાતિ વિગેરે અતરમ અત પુરની સ્ત્રીઓને અણુ માનીતી કરી તદ્દન હવેથી મૂકી, મોટા રાજ તરીકે અને પ્રભુ તરીકે બહારના ભાગમાં હું વિકાસ પામતો ચાલ્યો, કર્મપરિણામ રાજાનું રાજ્ય વધારે પ્રકાશમાં આવવા લાગ્યું, પાપોદય વધારે બળવાન થતો ચાલ્યો, મહામોહરાજાનું આજીવન લંકર વધારે ભેરમાં આવી ફેલાઈ

કરવા લાગ્યું તેઓએ તો વળી પોતાના નગરો વિગેરે પણ ફરી વાર સ્થાપન કરી દીધા, વળી તેઓએ 'પ્રમત્તા નદીમાં મોટું પૂર આણી તેને બે ઝાંઝે કરી મૂકી,'^૧ એ નદીમાં જે તદ્દલક્ષિત બેઠ હતો તેને વિસ્તાર પણ વધારી મૂક્યો ચિત્તવિક્ષેપમડપને શોધીને વધારે સ્વચ્છ બનાવી દીધો, તે મડપમાં તુલ્યા નામની વેદિકા હતી તેને સમારી તૈયાર કરી દીધી, તેના ઉપર વિપર્યાસ નામનું સિંહાસન હતું તેને નવીન સરકાર આપી તૈયાર કરી દીધું, મહામોહરાજે પોતાના અવિદ્યા નામના શરીરને પોષણ કરીને પુષ્ટ બનાવી દીધું અને આવી રીતે સર્વ સામગ્રીઓ હાજર તો હતી જ તેને સમારીને-રિપેર કરી કરાવીને બગબર નવી કરી દીધી

“એ પ્રમાણે સર્વ સામગ્રી તૈયાર થઈ ગયા પછી અદર અદર વિચારણા આવી, પર્યાયિત્ર થયો, અભિપ્રાયની આ મંત્રીની પ્રેરણા પહેલે યવા લાગી ડેટલીક ચર્ચા થયા પછી વિષયાભિલાષમંત્રીએ પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતા કહ્યું ‘અરે રાજાઓ ! મિત્રો ! તમે સર્વ મારા વચન પર

પૂરતો વિચાર કરજો અગાઉ તમે એક વાર સન્જડ હાર ખાઈ બેઠા હતા, ઘોળે દિવસે તમે અગ્નિના ભડકા ભેળા હતા, એ સર્વ તમને યાદ હશે, તેથી મારે શા માટે ફરી વાર તે વાત તમને યાદ આપવી પડે ? તમે અગાઉ આ બાબતમાં જરા ઓછી દરકાર કરી હતી તેના પરિણામે તમારો લગભગ નાશ થઈ ગયો હતો, તેથી આવી મહત્વની બાબતમાં જરા પણ ગંદલતી કરવી કે મદ આદર કરવો એ કોઈ પણ રીતે યોગ્ય નથી મને ખાતરી છે કે તમે હવે આ બાબતમાં ઓછી કાળજી તો નહિ જ રાજો તમે હવે તો બરાબર એવી રીતે પ્રયત્ન કરવા લાગી જાઓ કે જેવી આપણું રાજ્ય કોઈ પણ પ્રકારના કટક વગર હંમેશાને માટે સ્થાપન થઈ જાય અને આપણી સ્થિતિ ચોક્કસ થઈ જાય’ વિષયાભિલાષમંત્રીએ જે વિચાર બતાવ્યો તે મહામોહના આખા સૈન્યને પસંદ આવ્યો તેઓએ સવાન કર્યો કે ‘એ પ્રસંગે તેઓએ ખાસ કરીને શુ શુ કરવું પ્રાસંગિક ગણાય ?’ જેના જવાબમાં વિષયાભિલાષમંત્રીએ તત્કાળકર્તવ્યકાર્યો જણાવી દીધા આ રીતે તેઓની અદર અદરની સવાહ પૂરી થઈ

૧ આ પ્રમત્તા નદી બેટ વિગેરે સર્વ નામો ચોથા પ્રસ્તાવમાં આવી ગયા છે, વાચનારાઓને તે નામનો પરિચય સ્મરણમાં હશે જ

૨ નદીમાં મોટું પૂર આવે લોકો નદી ‘બે કાંઠે થઈ’ કહેવાય છે

“ત્યાર પછી હું ઉત્પાદકમા આગ્યો અને તેઓના જ ઉપદેશથી તે જ ક્ષેત્રમા રહેવું કાર્મણુ વર્ગપ્રાપ્તુ અને વૃક્ષકર્મપરિ ચારી-સભા સભા રાજ સભાથી અકુશળ (પાપ) નામનું દ્રવ્ય વધર્યાનકે હતું તે મેં પુષ્કળ નહવું કર્યું-ઉપાદ્યુ, તેઓએ તે મારી પાસે મહાનુકર યુ-ઉપાદ્યુ અને પાછા તેઓ એ જ મને કર્મપરિણામ રાજ પાસે ચાર તરીકે જાહેર કર્યા કર્મપરિ પામ રાજ તુરત જ પુષ્કળ કર્યો કે ‘એને અનેક પ્રકારની વિદ્યના આપતા આપતા પાપિપત્તરમા લઈ જાઓ અને ત્યાં એને સારી રીતે હેરાન કરો, ગ્રામ આપો અને અતિ માર મારી મારી નાખો’ રાજનો આવો પુષ્કળ સાભળીને તેના અધમ સેનકો ઘણા રાજ થયા ત્યાર પછી તેઓએ કર્મ નામની ભસ્મ-રાખ મારા આખા શરીરે લગાડી, રાજસી મોનાગેરના થાપા મારી આમડી પર લગાવવામા (હાપનામા) આવ્યા, તામસી ઘાસની મરાના (કાળા) આકનાઓ મારા આખા શરીર પર કરવામા આયા, મારી રોકમા પ્રવળરાગકલ્પોપપરપરા નામની કપોરના બોડકની માળા પહેરાવવામા આવી, વળી કુનિકટપસતતિ રૂપ એક રામપાતર (કાડીઆ)ની બીજી મોટી માળા મારા હૃદય સુધી

૧ અકુશળદ્રવ્ય આ મહુ સુદર રૂપ છે અકુશળ દ્રવ્ય એટલે ‘પાપકર્મ’ કર્મની પૌદ્ગલિક વર્ગપ્રાપ્તિ હોય છે, ધારી જ સુદમ હોય છે આખા ક્ષેત્રમા તે ભરેલી હોય છે પ્રાણી દરેક સમયે કર્મ બાધે લારે આત્મા એ વર્ગપ્રાપ્તિ મહુ કરે છે અને તે વખતે તેના પ્રતિ રિધિતિ રસ અને પ્રદેશ નિર્ણય થાય છે એ કર્મવળગુ કર્મરામની જ હોય છે અને તે જ પ્રાણીને સસારમા અનેક પ્રકારના અનુભવો કરાવે છે અને રજડાવે છે એ કર્મરામનું ધન છે અને એના પરિણામે પ્રાણી કર્મની જ સભા ભોમવે છે આ અકુશળદ્રવ્યને પ્રાણી કર્મરામના માણસોની પ્રેરણા-ઉપદેશથી જ મહુ કરે છે અને તે એકલા કરવાનું કાર્ય તે જ તેની ચોરી છે એ ચોરીને પરિણામે એ મુદ્દામાલ સાથે પકડાય છે અને એને સભા થાય છે તે કર્મને હૃદય સમજવો આમા સુષ્ટિકમ, વિકાસકમ અને સુષ્ટિકર્તૃત્વ આદિ સર્વ બાજતોનો નિકાલ થઈ જાય છે

૨ કર્મ નામે ભસ્મ-રાખ આખા શરીરે ચોળી, રાજસી અને તામસી વૃત્તિ બનાવનાર હાથાઓ અને આડલાઓ મારા આખા શરીર પર કરવામા આવ્યા (એમા સાત્વિક ભાવનો અભાવ છે તે ખાસ લક્ષ્યમા લેવા યોગ્ય છે) ડોકમા ગુલાબ ચળેલીની નહિ પણ કલ્પેરના તુન્ડ ખોટા ફૂલની માળા પહેરાવી તે પ્રવળ રાગકલ્પોદ-રાગના-મોહના ઉછાળાને બતાવનારી હોય તેવી બનાવી દીધી હતી અનેક કુવિકલ્પોને બતાવનાર સરાવળાની-કોગઆ-રામપાતરની બીજી લાળી માળા અચસ્યક રીતે બનાવી દીધી

લટકાની દેવામાં આવી^૧ મારા માથા ઉપર પાપાતિરેક નામની ખો ખરી-ખોટી ઠીબ ધારણ કરનામાં આવી, માગ સ્વરૂપ ગળામાં ચોરેલ ધન (અકુશળ નામનું) લટકાનામાં આવ્યું, અસહાયાર નામના મોટા ગધેરા ઉપર મને બેગાડનામાં આવ્યો, મારી ચારે બાજુએ જમ જેવા દુશ્મણ વિગેરે મોહરાજના રાજપુત્રો કરી વળ્યા, વિવેકી લોકો મારી નિંદા કરવા લાગ્યા, કપાય નામના દેકરાઓ મારી ચારે બાજુએ કળ કળાટ અને અનાજ કરી રહ્યા હતા, ૬ મારી પડખે શબ્દ વિગેરે ઇન્દ્રિયના સ્વભાગ નામનો અત્યંત ખરાબ નગારાનો અવાજ સાંભળી રહ્યો હતો, બહિરંગ પ્રદેશમાં રહેલા લોકોના વિલાસ રૂપ તોફાની માપુસો અદ્વિહાસના અનાજ સાથે મારી મરતરી અને ઉત્કેરણી કરી રહ્યા હતા-એવા આકાશમાં મને જાણે મારો આખો દેશ ખતાનનામાં આવતો હોય તેના ખંડાના તળે મહામોહ વિગેરે રાજાઓએ મહાવિદેહના બંદરમાં મને બહાર કાઢ્યો અને મને વધ કરવાના સ્થાનની સન્મુખ લઈ જના માણ્યો આના આકારમાં મને આ સ્થાન (ચિત્તરમ ઉદ્યાન)ની નજીક આણવામાં આવ્યો^૨

૧ અગાઉ કોઈ પ્રાણીને ફાંસી કે શૂળિએ ચઢાવેલો હોય ત્યારે તેના શરીરે અત્ર લખી છે તેવી શોધા કરી તેને ગવેડા પર બેસાડી નગરમાં ફેરવી વધસ્થાનકે લઈ જવાનો નિયમ હતો. પાપિયનરમાં મોકલવા પહેલાં સસારીલવના પશુ એવા હાલ કરવામાં આવે છે. આશુ રૂપક બહુ વિચારવા યોગ્ય છે. પોતાના ઉપર લાગુ પાડવા જેવું છે. આપણા ધણા શત્રુઓ નારાજીમાં જવાના રસ્તાપરના જ હોય છે તે વિચારવા. શરીરપરની બરમ, ડાકની માળા, માથે ઠીબ, શરીરે મસના ચાડલા, ગળામાં ચોરીનો મુદામાલ અને ગવેડા પર સ્વારી-આ સર્વ પ્રત્યેક પ્રાણીને લાગુ પડે છે તે ખાસ સમજવા યોગ્ય છે.

૨ છત્રને સ્થાનકે પાપનું બાહુલ્ય બતાવનાર ખોખરી ઠીબ-માટીના ગોળાને ખોખરો નીચેનો ભાગ (વળિયું) રાખવામાં આવ્યો. ફાંસીએ જતા ચોરને માથે પણ એવીજ ખોખરી ઠીબ રાખવામાં આવતી હતી.

૩ પ્રસ્તાવ બીજાના છૂટા પ્રકરણમાં પૃષ્ઠ ૨૮૭ માં જે વાક્ય છે તેનો અર્થ આ રીતે સમજાવ્યો. ચક્રીરાજ પોતાના દેશમાં ફરવા નીકળ્યો છે, મોટા શહેરનાહો અને વાહસરોયો ગવર્નરો તેવી જ રીતે નીકળે છે તે અદરખાનેથી પાપિયનર તરફ પ્રયાણ હોતું તે અત્ર બહુ અસહકારક રીતે સમજાવ્યું છે. પેસાની ધનાલમાં ગાજતા વ્યાપારીઓ, મોટા કેસો લઈ રહેલા વહીવટી વીજીટો પર જતા ડાકતરો મોટા કાનો બાંધવા પર દેખરેખ રાખતા જતા ઈજનરો, ચોકની નોકરી કરવા જતા નાના મોટા નોકરો, દલાલી કરતા દલાલો અને બૂમ પાડતા સટોડીયાઓ ક્યા અને કેવા આકારમાં જાય છે, ત્યાં જવામાં અદરખાનેથી તેમને કોણ પ્રેરે છે-તે સર્વ અત્ર વિચારી લેવું સમજીને માટે-વિચારવાને માટે-લાગીલગાટમાં માટે આટલો વિચાર સ્થિર ચિત્તે ધાય તો આખા ગ્રંથનો આશય જળવાઈ રહેશે અને સમજાઈ જશે.

“ત્યાર પછી હું હિત્સાહમા આવ્યો અને તેઓના જ ઉપદેશથી તે જ ક્ષેત્રમા રહેવું કર્મણુ વર્ગપુત્ર બનેલું કર્મપરિ ચારી-સભ વધરયાનકે પુત્ર રાજ સભધી અકુશળ (પાપ) નામનું દ્રવ્ય' હતું તે મેં યુગ્મળ ગ્રહપુ કર્યું-ઉપાશુ, તેઓએ તે મારી પાસે ગ્રહપુ કરાવ્યું-ઉપશય અને પાછો તેઓ એ જ મને કર્મપરિણામ રાજ પાસે ચાર તરીકે જાહેર કર્યો કર્મપરિણામ રાજ તુરત જ હુકમ કર્યો કે 'એને અનેક પ્રકારની વિઠબના આપતા આપતા પાપિયજરમા લઈ જાઓ અને જ્યાં એને સારી રીતે હેરાન કરો, ત્યાં આપો અને અતિ માર મારી મારી નાખો' મળનો આવો હુકમ સાંભળીને તેના અધમ સેવકો ઘણા રાજ થયા ત્યાર પછી તેઓએ કર્મ નામની ભરમ-રાખ મારા આખા શરીરે લગાડી, રાજસી સોનાગેરના થાપા મારી ચામડી પર લગાવવામા (છાપવામા) આવ્યા, તામસી ઘાસની મરના (કાળા) ચાડલાઓ મારા આખા શરીર પર કરવામા આવ્યા, મારી યોગમા પ્રબળરાગકલ્લોલપરપરા નામની કલ્પેરના બોડકાની માળા પહેરાવવામા આવી, વળી કુવિકલ્પસતતિ રૂપ એક રામપાતર (કાડીઆ)ની બીજી મોટી માળા મારા હૃદય સુધી

૧ અકુશળદ્રવ્યઃ આ ધણુ મુદર રૂપક છે અકુશળ દ્રવ્ય એટલે 'પાપકર્મ' કર્મની પૌદ્ગલિક વર્ણના હોય છે ધણી જ સુક્રમ હોય છે આખા ક્ષેત્રમા તે ભરેલી હોય છે પ્રાણી દરેક સમયે કર્મ બાધે ત્યારે આત્મા એ વગણા મદલું કરે છે અને તે વખતે તેના પ્રકૃતિ સ્થિતિ રસ અને પ્રદેશ નિર્ણય થાય છે એ કર્મવર્ગજ્ઞા કર્મરાજની જ હોય છે અને તે જ પ્રાણીને સસારમા અનેક પ્રકારના અનુભવો કરાવે અને રખડાવે છે એ કર્મરાજનું ધન છે અને એના પરિણામે પ્રાણી કર્મની જ સભ ભોગવે છે આ અકુશળદ્રવ્યને પ્રાણી કર્મરાજના માણસોની નેરલા-ઉપદેશથી જ મદલું કરે છે અને તે એકઠા કરવાનું કાર્ય તે જ તેની ચારી છે એ ચારીને પરિણામે એ સુદામાલ સાથે પકડાય છે અને એને સભ થાય છે તે કર્મનો ઉદય સમજવો આમા સૃષ્ટિકર્મ, વિકાસકર્મ અને સૃષ્ટિકર્તૃત્વ આદિ સર્વ બાબતોનો નિકાલ થઈ જાય છે

૨ કર્મ નામે ભરમ-રાખ આખા શરીરે ચોળી, રાજસી અને તામસી વૃત્તિ બતાવનાર હાથાઓ અને ચાડલાઓ મારા આખા શરીર પર કરવામા આવ્યા (એમા સાત્ત્વિક ભાવનો અભાવ છે તે ખાસ લક્ષ્યમા લેવા યોગ્ય છે) ડોકમા ગુલાબ ચળેલીની નહિ પણ કોરના તુચ્છ ખોટા ફૂલની માળા પેહેરાવી તે પ્રબળ રાગકલ્લોલ-રાગના-મોહના ઉગાળાને બતાવનારી હોય તેવી બતાવી દીધી હતી, અનેક કુવિકલ્પોને બતાવનાર સસારજાની-કોળિયા-રામપાતરની બીજી લાખી માળા અચસ્યક રીતે બતાવી દીધી

લટકાવી દેવામાં આવી^૧ આરા માથા ઉપર પાપાતિરેક નામની ખો-
ખરી-મોટી ઠીબ ધારણ કરવામાં આવી, માગ સ્વરૂપ ગળામાં ચોરેલ
ધન (અકુરાળ નામનું) લટકાવવામાં આવ્યું, અસદાચાર નામના મોટા
ગધેરા ઉપર મને ભેગાડવામાં આવ્યો, મારી ચારે બાજુએ જમ જેવા
દુષ્ટાશય વિગેરે મોહરાબના રાજપુરુષો ફરી વળ્યા, વિવેકી લોકો મારી
નિંદા કરવા લાગ્યા, ડપાય નામના છોકરાઓ મારી ચારે બાજુએ ઝળ
કળાટ અને અવાજ કરી રહ્યા હતા, હું મારી પડખે રાખેલ વિગેરે
ધંધિયાના સભોગ નામનો અત્યંત ખરાબ નગારાનો અનાજ સાબળી
રહ્યો હતો, બહિરજ પ્રદેરામાં રહેલા લોકોના વિહાર રૂપ તોફાની
માણસો અટ્ટહાસના અવાજ આવે મારી મરફરી અને ઉરકેરણી કરી
રહ્યા હતા-એવા આકારમાં મને જાણે મારો આખો દેશ બતાવનામાં
આવતો હોય તેના બહાના તળે મહામોહ વિગેરે રાત્રીઓએ મહાવિદેહના
બલ્લરમાર્ગમાં મને બહાર કાઢ્યો અને મને વધ કરવાના સ્થાનની
સન્મુખ લઈ જતા માણો આવા આકારમાં મને આ સ્થાન (ચિત્તરમ
ઉદ્યાન)ની નજીક આણનામાં આવ્યો^૨

૧ આ માફ કોઈ પ્રાણીને ફાંસી કે શૂનિએ ચઢાવવો હોય ત્યારે તેના ચારીરે
અત્ર લખી છે તેવી શોખા કરી તેને ગધેરા પર બેસાડી નગરમાં ફેંટી વ્યવસ્થાનકે
લઈ જવાનો નિયમ હતો પાષિપત્રમાં મોકલવા પહેલાં સસારીજીવના પક્ષ
એવા હાલ કરવામાં આવે છે આખું રૂપક બહુ વિચારવા યોગ્ય છે પૈતાના ઉપર
લાગુ પાડવા જેવું છે આપણા પક્ષા રાણુમારો તાત્કાલીન જવાના રસ્તાપરના જ
હોય છે તે વિચારવા ચરીરપરની બસ્ત્ર, ડાકની માળા, માથે ઠીબ, ચારીરે
મસના ચાંડલા, ગળામાં ચોરીનો સુદામાલ અને ગધેરા પર સ્વારી-આ સર્વ
પ્રત્યેક પ્રાણીને લાગુ પડે છે તે ખાસ સમજવા યોગ્ય છે

૨ છત્રને સ્થાનકે પાપનું બાહુ'ય બતાવનાર ખોખરી ઠીબ-મોટીના ગોળાનો
ખોખરો નીચેનો ભાગ (તળિયું) રાખવામાં આવ્યો ફાંસીએ જતા ચોરને માથે
પક્ષ એવીજ ખોખરી ઠીબ રાખવામાં આવતી હતી

૩ અસ્તાવ ખીખના છટ્ટા પ્રકરણમાં પૃથ્થ રહ્યો મા જે વાક્ય છે તેનો અર્થ આ
શય સમજાવે. અહીરાજ પૈતાના દેશમાં ફરવા નીકળ્યો છે, મોટા શહેનશાહો અને
વાઇસરોયો ગવર્નરો તેવી જ રીતે નીકળે છે તે અદરખાનેથી પાષિપત્ર તરફ પ્રયાણ
હતું તે અત્ર બહુ અસરકારક રીતે સમજાવ્યું છે પૈતાની ધમાલમાં માજતા બાપા
રીઓ, મોટા કેસો લડી રહેતા વજીલો, વીઝીટો પર જતા ડાકતરો, મોટા કાનો બાધવા
પર દેખરેખ રાખતા જતા ઈન્જનરો, રોકની નેહરી કરવા જતા નાના મોટા નોકરો,
દલાવી કરતા દલાવો અને જૂમ પાડતા સટોડીયાઓ મ્યાં અને કેવા આકારમાં ભય છે,
ત્યા જવામાં અદરખાનેથી તેમને કાલુ પ્રેરે છે-તે સર્વ અત્ર વિચારી લેતું સમજાવે
મટિ-વિચારવાનને મટિ-તાલીનદ્રાત્માઓ મટિ-બાટો વિચાર સ્થિર ચિત્તે યાય
તો આખા નયનો આશય જળરાઈ રહેવો અને સમજાઈ જવો

“આની રીતે જ્યારે મને વધત્યાનકે નથેડપર લેગાની હઇ જામા આરતો હતો અને મારી આગપાગ ચોકી મહામદ્રા માટે રાજપુત્રો ફરી વળેલા હતા અને હોકરાઓ ગડબડ મચાવી રહ્યા હતા તે વખતે તને લોકોએ (મહાભદ્રાએ અને મુલવિતાએ) મારા મોઢા તરફની ડબડનો અરાજ સામજ્યો તમારામાથી આની મહામદ્રા મારી રામે આપ્યા હવે તે વખતે મારા પિતાના આખા લગ્નકરને પગાડે મૂકીને હુ આ ચિત્તરમ ઉધાનમા લીલાનાનથી આપ્યો અને મારી રામે રાજ્યવૃત્ત મારા પુત્રો અને રાજપુત્રોને જ રાખ્યા મારા મુંદર હાથી ઉપરથી કુ રાતા અરોકના ઝાડ તળે ઉતર્યા અને આખા ઉધાનને ચારે તરફ જોતા તે ઘણુ સુંદર જાણાયું એ ઉધાન મારી રીતે જોવાની મારા નનમા ઇચ્છા થઇ અને મેં તે માટે ચાગ્યો નિચાર કર્યા મારી સાથેના રાજપુત્રો મને ‘દેવ દેવ’ એમ કહીને મુંદર બાપામા ચિત્તરમ ઉધાનની ચોભા ખતાવી રહ્યા હતા તે વખતે દૂરથી આ બાળપણની ધીમદા ભદ્રાને આવતા મેં જોયા તેઓએ શુભહારાજ પાસે વધત્યાનકે લઇ જવાના પુરૂષનો વૃત્તાત સામજ્યો હતો અને મારી પર કડ્ડા લાગીને મારા તરફ આનતા હતા તે વાત મેં હુમણા જ જાણી છે હુ અનેક વસ્તુઓ જોઇ રહ્યો હતો ત્યાંથી મારી આખા મેં પાછી ખેંચી લીધી તેમના ઉપર મારી આખો ખીલાની લેખ બધાઇ ઇ, તેમના તરફ જોનામા રક્ત થઇ ગઇ, તેમના દેખાવ પર સ્થિર થઇ ગઇ એ સાંધી જો કે જાતે તદ્દન નિસ્પૃહી હતા અને મહા ભાગ્યવાન ઉચ્ચ મોહી મહાસત્વશાળી હતા છતા પૂરેકાળના અજ્ઞાતને ચો મારા તરફ પ્રેમાળ થયા, એહથી ખેંચાયા અને મને જોઇને શુભહારાજવૃ વચ્ચે વિચારતા મારી નજીક આવ્યા અને હુ નરકનામી છુ હુ એ વિચારથી અત્યંત કડ્ડાપૂર્વક મારી સામુ સ્થિર નજરે જોઇ રહ્યા

“હવે કદમુનિના સહવાસમા જ્યારે હુ ગુપ્તધારણુ હતો ત્યારે વારવાર એના સર્બધમા આવવાનુ બનેનુ અને એ મહાભદ્રાને પરિચયને આ એનુ બહુમાન કરવાનો વારવાર અ ક્યાસ કરેતો હોનાથી, વિનયની અગર અને નિયમનુ

૧ આ પ્રસ્તાવનુ પ્રકરણુ ચોણુ જુઓ જ્યારે સસારીછવ ગુપ્તધારણુ હતો તે વખતે તેણે સ્વતના અર્થે કદમુનિને આહ્વાનમદિર ખાંચામા પૂજ્યા હતા અને કેવળી નિર્મળાનાર્યે જુલાસા ક્યા હતા તેજ કદમુનિનો છવ મહામદ્રા થયેલ છે તે દક્ષીણ પ્રકરણુ ૧૩ મા આવી IV છે આ મહાભદ્રા તે પ્રજાવિશાળા છે અને અસહનો કદમુનિનો છવ છે તેજ પ્રમાણે મુલવિતા તે ગુપ્તધારણુની પત્ની મહામદ્રાની છે આ વાત બરાબર હકથમા રાખવી

અને તેણે તદા
કરેલી ભગતિ

મારા પર મળ્યૂત હોવાથી, હૃદયમાં અગીકારપણુ દેઢ
યથ જયેલ હોવાથી, ગોરવથી અત્યંત ભાવિત હૃદય
હોવાથી, પ્રેમભાવનુ અનુદાન કરેલ હોવાથી મારા

મનમાં વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે-અહો! આ ભગવતી

સાધ્વી તે કોણુ હશે! એને જોઈ છુ ત્યારે મારા હૃદયને આટલો બધો
આહ્વાદ થાય છે, આખો શીતળ થઈ જાય છે, શરીરને શાત ભાવ પ્રાપ્ત
વધ જાય છે અને એ જાણે મને આખોને આખો અમૃતના કુંડમાં
ઝબોળી દેતા હોય તેમ ઠંડો શાત કરે છે મેં તે જ વખતે તે જ
વિચારની સાથે ભગવતી સાધ્વીને પ્રણામ કર્યા તેમણે પણ મને 'ધર્મ
લાભ'નો આશીર્વાદ આપ્યો અને પછી બોલ્યા 'નરોત્તમ (ઉત્તમ મનુષ્ય)'
આ મનુષ્યપણુ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરાવી આપે તેણે છે તેણે મનુષ્યપણુ
પ્રાપ્ત કરીને આવે ઉન્માર્ગે ઉતરી ગયા છે તે ઠીક નથી, તમારે તો
ખીજે રસ્તે જ જવું જોઈએ તમારા શા હાલ થાય છે તે જુઓ
તમારા પોતાના કર્મના અપરાધને લઈને તમે ચોરનો આકાર ધારણુ
કર્યો છે, તમને વધ કરવાને સ્થાનકે અત્યારે લઈ જવામાં આવે
છે અને તમને અત્યારે પણ ઘણી ભાવવિડળનાઓ કરવામાં આવે
છે ત્યારે મહારાજ!! આમાં તે રાજ્ય શું? અને વિદ્યાસો શા?
ભોગો કયા અને વિભૂતિઓ કઈ? અને એમાં નિરાત કે સ્વસ્થતા
ક્યા જણાય છે? મહારાજ! મનમાં જરા વિચારો' આટલું બોલતા
અને મને વધારે ધારીને જોતા મહાભદ્રા સાધ્વીને પણ વિચાર થઈ
જાયો અને વિચારને પરિણામે તેમને ભતિસ્મરણુ^૧ જ્ઞાન થયું કદ-
મુનિના સમયથી માડીને અત્યાર સુધીનો બધો સબધ અને તેને
અંગેના પોતાના સર્વ પૂર્વ ભાવો તેમને તે વખતે સ્મરણુમાં આવી
ગયા વળી તે જ વખતે શુભ અધ્યવસાયોને પરિણામે તેમને (મહા
ભદ્રાને) અવધિજ્ઞાન^૨ પણ ઉત્પન્ન થયું એટલે એણે અવધિજ્ઞાનના
જોરથી મારૂં પૂર્વ ચરિત્ર પણ જોઈ લીધું પછી
પૂર્વસ્મરણુ તેમણે (મહાભદ્રા સાધ્વીએ) મને કહ્યું 'અરે રાજન્!'

ચાદ કરો, ન્યારે તમે શુણુધારણુ હતા ત્યારે મારી

૧ ભતિસ્મરણુ જ્ઞાન પોતે પૂર્વ કાળમાં કોણુ હતો અને ક્યા હતા તેનું
સ્મરણુ એ મતિજ્ઞાનનો વિષય છે

૨ અવધિજ્ઞાન આ આત્મોચ્ચર જ્ઞાન છે એનાથી અમુક કાળથી અને
અમુક હદ સુધીમાં બનેલા પૂર્વ કાળના બતાવો ચાદ આવે છે, અન્ય સબધી
હોય તે જોઈ સકાય છે અવધિજ્ઞાનના અસૂખ્ય પ્રકાર છે એની હદ વધતી
એાછી હોય છે 'અવધિ' એટલે હદ. એનો વિસ્તાર સાધારણુ જિજ્ઞાસા માટે
પ્રથમ કર્મવળી જાય

પાસે હોવા પ્રકારની ધાર્મિક લીલાઓ કરી રહ્યા હતા તે શું બૂલી
જયા? પછી 'ક્ષાતિ વિગેરે કન્યાઓનું અતપુર પ્રાપ્ત કરીને સુખની
સગવડોથી ભરપૂર થઈ ગયા હતા અને આખરે બાવરાગ્ય પર પહોં
ચઢી ગયા હતા તે વાત પણ વિસરી જયા? અરે નિર્મળસૂરિએ તમને
ઘણું વચનો કહ્યા હતા, આખો અનત બનપ્રપચ સમજાવ્યો હતો
અને કાર્યસાધક કારણોની વિચારણા જણાવી દીધી હતી તે વાત પણ
યાદિમાથી ચાલી ગઈ? અરે ભાઈ! તમને ટ્રેવેચક વિગેરેમાં જે ઘણું
સુખો મળ્યા તે સર્વ પેલા સદાગમના શરપુનો જ પ્રભાવ હતો તે
વાત પણ ભૂલી જયા? અરે રાજા! હવે મુજાઓ મા, બુઝો! બુઝો!
તમારા ઉપર કંઈના લાવીને બોધ કરના સાડ-તમને સાચી વાત સમ
જાવવા માટે જ હું અત્યારે તમારી પાને આવી છું'

“મહાસાધની મહાભદ્રા આ પ્રભાણે બોલી રહ્યા તે વખતે પોતાને
વખત જોઈને સદ્બોધમંત્રી પોતાની સાથે સમ્યગ્ -
જીવંત રીતે લઈને ફરી વાર પ્રવૃત્તિ કરના લાગ્યા, હાલ
સિંહાસને ચાલ કરના લાગ્યા, પરંતુ એ બાપણ તે વખતે પેલા
દુરમંત્રી અતર । દુરમંત્રી રોકાઈ ગયેના હતા
તેથી તેને જોઈ મારી પાને આવવાનું થયું મન થતું હતું પણ તે આખા
રસ્તામાં તમસ્ (અધકાર) હોવાથી મારી પાસે આવી રોકતા નહોતા તે
વખતે ભગવતી મહાભદ્રાના વાક્યરૂપ સૂર્યના કિરણના સમુદાયથી પ્રેસાયેન
જીવંત રીતે નામનું શ્રેષ્ઠ સિંહાસન સૂર્યકાલ સમાન પ્રકાશિત થઈ ગયું
જેવું એ જીવંત રીતે સિંહાસન પ્રકાશિત થયું કે તેના પ્રકાશથી પેલા
અધકાર નાશ પામી ગયો અને એકદમ ચિત્તવૃત્તિ અટવીમા બંને
સૈન્યની મોટી લડાઈ શરૂ થઈ ગઈ પેલા સદ્બોધ અને સમ્યગ્દર્શન તો
તુરંત જ પ્રકાશ જોઈને ઉપજ્યા, લડવા મરી જયા અને તેને ઘેરી
લેનાર શત્રુવર્ગને કપાટામાં મારી હાલી મારી પાડે દોડ્યા આવ્યા

“ઉપરની હકીકત બહુ જ થોડા વખતમાં બની ।ઈ તેઓ
બંને (સદ્બોધ અને સમ્યગ્દર્શન) મારી પાસે
ચારનેતિસ્મરણ આવ્યા અને હું તેઓને જોઈ છું ત્યાં તો મને વિચાર
તથા અવધિજ્ઞાન થઈ આવ્યો, મારા મનમાં તર્કવિતર્ક થતા માણ્યા
અને એમ કરતા કરતા આ ભગવતી શું બોલી
રહ્યા હો તેનો મેં ખ્યાલ કર્યા એમ ઉદાપોહ કરતા અને અતરને

શોધતા મને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું એટલે તે જ વખતે હું ગુણધારણ હતો તે વખતની અવસ્થા ખરાબર યાદ આવી ગઈ તે વખતે સદ્-બોધમત્રી જે મારી પાસે હતાજી જ લગાઈ કરીને આવ્યા હતા તેણે પાછી પોતાની લગાઈ તો અદર ચાલુ જ રાખી હતી મારા મનના અધ્યવસાય ઠીકા પ્રકારના થતા જતા હતા તે જ વખતે એ સદ્બોધનો મિત્ર અવવિજ્ઞાન પોતાના દુરંમનને^૧ જીતીને મારી પાસે આવ્યો એના બળથી તો મેં સખ્યતા દ્વીપો અને સખ્યાતા સમુદ્રો જોયા, સસારનો મોટો પ્રપચ હું જોઈ રહ્યો, જ્યારે હું સિંહાચાર્ય^૨ હતો તે વખતે પૂર્વના જ્ઞાનનો મેં અભ્યાસ કર્યો હતો અને જે જ્ઞાન સ્વાર પછી વિસરાઈ-અવરાઈ ગયું હતું તે પણ પાછું યાદ આવ્યું, તે પરતુ આવરણ ખસી ગયું, જ્ઞાન સાથે જ્ઞાનનો અને અભ્યાસનો અતિરાય પણ જાગૃત થઈ ગયો અને નિર્મળસૂરિએ અગાઉ મને જે આત્મસસારવિસ્તાર વિગતવાર જણાવ્યો હતો^૩ તે મારી નજર આગળ તરવરવા લાગ્યો, પ્રત્યક્ષ દેખાવા લાગ્યો એ હકીકત ઉપર વધારે વિચાર કરતા કરતા મારો પોતાનો અસખ્ય બળથી પરિભ્રમણ કરવાનો આખો વૃત્તાત યાદ આવ્યો આ બધી હકીકત જોતા અને ઉપર જે કારણો બોધ કરવાને અંગે જણાવ્યા તેથી પ્રેરાઈને મુલવિતાને સભ્ય દર્શન કરાવવા અને પુકરીકને વસ્તુજ્ઞાન કરાવવા આતુ ચોરતું રૂપ કરીને હું અહીં આવ્યો, અદરથી તો વિડબનાઓ ચાલુ જ હતી અને સદરહું કારપુસર બાહ્ય વિડબનાની રચના કરીને મહાભદ્રા સાથે આવ્યો સ્વાર પછી મારા સબધમા શું બન્યું તે હે મુલવિતા ! તું સારી રીતે જાણે છે ! તે મને જે જે પ્રશ્નો ઉપર પૂછ્યા હતા તે સર્વના જવાબ આપ્યા આપી ગયા મુલવિતા ! તું મદનમજરી પોતે જ છે તેથી મારા મનમા

૧ અવધિ જ્ઞાનનો દુરંમન અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેને હઠાવે સારે અવધિજ્ઞાન યાય જ્ઞાન આત્માનો શુદ્ધ છે, આવરિત હોય છે, આવરણ દૂર થયે પ્રગટ થઈ જાય છે

૨ જુઓ આ પ્રસ્તાવનું પ્રકરણ ૧૦ થી સિંહ નામના સાધુ-આચાર્ય થયા સ્વાર પછી ગૌરવોથી અધ ચાલ થયો હતો તે યાદ કરજી

૩ જુઓ પ્રકરણ છઠ્ઠું (ચાહ પ્રસ્તાવ) ત્યાં નિર્મળાચાર્ય કારણો પર વિવેચન વિસ્તારથી કરે છે અને સસારનો પ્રપચ બતાવે છે

૪ આ પ્રકરણની તરજાવટમાં (પૃ ૧૮૮૪) કરેલ સવાલોના જવાબ દુકામા થઈ ગયા અત્ર તે સનેપે સર્વ સમીક્ષનનો અધિકાર પ્રકરણ બારથી ચાર થયો તે પણ અત્ર

એહનો તાતણો વધારે મજબૂત બંધાયો તે કારણથી
 શોરાકાર ધારણ તેમજ આ બાપડી (તુ પોતે) હજુ પણ પરમાર્થ-
 કરવાનું કારણ રહસ્ય સમજી શકી નથી અને અત્યંત ભોળી છે એ
 વિચારથી મારા મનમાં કંઈક પણ ઉત્પન્ન થઈ તે
 કારણથી સર્વજ્ઞ મહારાજના આગમમાં બહુમાન ઉત્પન્ન થવાને પરિણામે
 કિવદ્ધ કર્મોનો નાશ થતા તને પણ પ્રતિબોધ થશે એ ખ્યાલથી આ
 સદાગમ મહાત્માની કૃપાથી જે મારો ઘણો લાભો હેવાવ મારા
 જાણવામાં આવી ગયો હતો તે તને પણ સદાગમ ઉપર બહુમાન
 ઉત્પન્ન કરે તેવી રીતે અને સંસ્પૃષ્ટ કરેલા હતા પણ તેના અનંત
 પણાને લઈને છ મહિને પણ મદા મુશીબતે પૂરો કરી શકાય તેવો
 મારો હેવાલ સંસ્પૃષ્ટ આ મહાત્મા સદાગમની કૃપાથી^૧ ત્રણ પહોરમાં
 તને કહી દીધો અને તે આખા હેવાલના વર્ણન દરમિયાન તને અગ્ર
 હીતસંકેતાના નામથી સંબોધી આવી રીતે સંવેગને ઉત્પન્ન કરનાર
 મારો હેવાલ અને મારો આખો ભવપ્રપચ તારા કુલહળને પૂરો પાડવા
 માટે કહી બતાવ્યો અને તે કહેતા કહેતા મારામાં પણ સંવે
 વધારે જામતો ગયો બદ્દે' આવા પ્રકારની મારી અતરંગ ચોરી હતી,
 આવા પ્રકારની મારી વિહંગનાઓ હતી અને છ મેં મારો અને પારકો
 હેવાલ ઉપર જણાવ્યું તે રીતે જણાવ્યો અને તને કહી સંભળાવ્યો.”

૧ ત્રણ પહોર. આખી વાર્તા નવ કલાકમાં કહી છે તે ધ્યાન રાખો. બીજા
 પ્રસ્તાવના પ્રકરણ ૭ થી અહીં સુધી વાત કહેતા સંસારીજીવને નવ કલાક થયા તે
 જ માત્ર ચાલે તેટલી કથા છે, પણ નવ કલાકમાં સદાગમના માહાત્મ્યથી પૂરી
 થઈ છે આને માટે ઉપોદ્દાત જુઓ.

મુખ્ય પાત્રોની સંપૂર્ણ પ્રગતિ.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

અનુસુંદર (ચક્રવર્તી-ચોર)નું ઉત્થાન.

અનુસુંદર ચક્રવર્તી જે મુલલિતા, મહાભદ્રા અને આચા પેશી તથા કુમાર પુઠરીક સમક્ષ ચોરનું સ્વરૂપ લઈ હાજર થયા હતા તેણે પોતાનો આખો હેવાલ ત્રણ પહોરમાં કહી સંભળાવ્યો, ચોરનું રૂપ ધારણ કરવાનું કારણ સંભળવ્યું, પોતાને ભવસ્વરૂપ કેવી રીતે અને ક્યારે જાણ્યું હતું તેની વિગતો પણ જણાવી દીધી અને મુલલિતાના સર્વ સદેહો દૂર કર્યા, શકાઓનું સમાધાન કર્યું અને સર્વેને પ્રતિબોધ થાય તેવી રીતે પોતાનું લખાણ નાંચ પૂરે કર્યું સર્વ વાતનું આવી રીતે સંમિલન થયું હવે તે સર્વ પાત્રોની પ્રગતિ કેવી રીતે થઈ તેની વિગત અચરતા જણાવે છે^૧

મુલલિતા ભોળી હતી અને સદૃઢયા હતી તેના મન ઉપર આ આખી વાર્તાએ બહુ અસર કરી, એના હૃદય પર ચક્રવર્તીના હેવાલે ખાસ છાપ પાડી અને એના હૃદયમાં મુદર ભાવના ભરી કુમાર પુઠરીક પણ વાતનો ભાનાર્થ ચોરો ચોરો સમજી ગયો અને બહુ પ્રસન્ન થયો તે અત્યાર સુધી તદ્દન ચૂપ રહ્યો હતો તેણે હવે અનુસુંદર ચક્રી જે હતું પણ ચોરનો આકાર ધારણ કરી રહ્યો હતો તેને પૂછ્યું “આર્થ ! અત્યારે હવે તમારા હૃદયમાં શો ભાન વર્તે છે ? તમારી ચિત્તવૃત્તિનો પ્રવાહ હાલ કંઈ દિશાએ વહન કરે છે ?”

૧ આ આઠમા પ્રસ્તાવના ચાર વિભાગ પડે છે પ્રથમમાં ગુણધારણના ભવથી અનુસુંદર ચક્રવર્તી થાય છે ત્યાં સુધીનું ગત્તારીયવનું ચરિત્ર (પ્રકરણ ૧-૧૧) બીજામાં સવનું સંમિલન, ચોરાકાર ધારણ પ્રવાસ (પ્રકરણ ૧૨-૧૫) ત્રીજામાં જે સર્વ મુખ્ય પાત્રોનો મોક્ષ (પ્રકરણ ૧૬-૨૨) અને ચોયામાં થયેનું રહસ્ય, પ્રસરિત વિષેર (પ્રકરણ ૨૩)

અનુમુદરની ચિત્તવૃત્તિ,
સર્વત્ર પરિતોષ વર્ણન,
મુદ્ધમા ચારિત્રરાજનો જય,
દીક્ષા લેવાના ચઢતા ભાવ,

કુમારનો પ્રશ્ન ઘણો મુદ્ધાસરનો હતો ચક્રવર્તીની અતરંગ ચિત્ત
વૃત્તિ ઉપર આખા બનાવે ઢેવી અસર કરી હતી તે જાણવા યોગ્ય
હતુ, એની જિજ્ઞાસા બરાબર સ્થાને અને યોગ્ય રીતે થઈ હતી અનુ
મુદરે તુરત જવાબ આપ્યો જે એની ચિત્તવૃત્તિનું ખરૂં ચિત્ર રજુ કર
નાર હતો તેણે જવાબ આપતા કહ્યું “ભદ્ર! સાબળો —

“જ્યારે અત્યંત સવેગમા આવી જઈને મેં તમારી પાસે મારો
હેવાલ કહેવા માગ્યો તે વખતે ચારિત્રરાજે પોતાના મનમા વિચાર
કર્ષો કે હવે તેનો વખત બરાબર આવી લાગ્યો છે બરાબર અવસર
જોઈને જ્યારે મેં વાર્તા કહેવા માડી ત્યારે તે રાજરાજેશ્વર પોતાના
આખા સૈન્યને લઈને મારી નજીક આવ્યા આવતા આવતા એ રાજે
શ્વરે પ્રથમ તો તેના રસ્તામા ‘સાત્વિકમાનસ નગર આવ્યું તેને પોતાના
વીર્યથી આનંદિત કરી દીધું, વિવેકપર્વતને તદ્દન ઉજ્જવળ બનાવી દીધો,
વળી એ પર્વત પર આવેલા અપ્રમત્તત્ત્વ શીખરને ઘણું જ રોનકદાર
બનાવી દીધું અને તે શિખર ઉપર જૈનપુરને વસાવી દીધું, ફરી વાર
વસ્તીવાળું મુંદર કરી દીધું, વળી એણે એ જૈનપુરમા અગાઉ જે
ચિત્તસમાધાનમઠપ બનાવેલો હતો અને જે વચ્ચે વીંખાઈ ગયો હતો
તેને પાછો સાફમુક કરી દીધો, ફરી વાર તૈયાર કરી દીધો અને બહુ
આકર્ષક બનાવી દીધો, તે મઠપમા નિ રપૃહતા વેદીને કરી વાર ગોઠવી
બરાબર તૈયાર કરી દીધી, તે વેદી ઉપર મુદર કિરણોથી રોબતુ શુભ
વીર્ય સિંહાસન ગોઠવી દીધું અને પોતાના આખા લશ્કરને સર્વે પ્રકારે

૧ આ સાત્વિકમાનસપુર વિવેકપર્વત વિશે જોયા પ્રસ્તાવમા ખટું વિસ્તા
રથી વર્ણવાઈ ગયા છે

સાત્વિકમાનસપુર અ ૪ પ્ર ૩૩ (પૃ ૧૦૪૪)

વિવેકપર્વત સદર પૃ ૧૦૪૭

અપ્રમત્તત્ત્વશિખર સદર પૃ ૧૦૪૮

જૈનપુર અ ૪ પ્ર ૩૨ (પૃ ૧૦૩૬) અને અ ૪ પ્ર ૩૩ પૃ ૧૦૪૮

ચિત્તસમાધાનમઠપ અ ૪ પ્ર ૩૪ પૃ ૧૦૫૫

નિ રપૃહતાવેદી અ ૪ પ્ર ૩૪ (પૃ ૧૦૫૫)

નિજવીર્યસિંહાસન સદર (પૃ ૧૦૫૧)

સતોપ ઉપજે તેવી ચોરેર વ્યવસ્થા કરી દીધી આખા લરકરને તૈયાર કરીને અને પોતાના ડિલાઓને મજબૂત કરીને તે ચારિત્રરાજ ભારી સન્મુખ આપવા લાગ્યો.

અપૂર્ણ સામગ્રી સાથે ભારી તરફ આવતા એ રાજેશ્વરને રસ્તામા મહામોહ રાજના લરકર સાથે ભેટો થઈ ગયો ભારી ચિત્તવૃત્તિના એક સુદર છેડા ઉપર બને લરકર વચ્ચે મોટી લડાઈ થઈ મેં તે લડાઈ જોઈ એનું મહાયુદ્ધ થયું કે તેનું વલુન થઈ શકે નહિ તે વખતે સન્મુખદર્શન અને સદ્બોધમત્રીની સાથે મેં એ રાજેશ્વર ચારિત્રરાજને ટેકો આપ્યો એટલે છેવટે એ ચારિત્રરાજની ઈત થઈ એણે પોતાની લીલાથી સામાના લરકરમાથી ઘણાને હડાવી દીધા અને જયલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી પછી એણે શત્રુસમૂહને સારી રીતે પીડીને મારા અત પુરને પોતાના કબજામા લીધું, મારા અતરમા પોતાનું રાજ્ય સ્થાપન કર્યું અને ત્યાર પછી તે પોતે ભારી નજીક આવ્યા મહામોહ રાજના સેવકોનું તો બધું લુટાઈ ગયું, તેઓ બિચારા બાપડા થઈ ગયા અને જેમતેમ જીવતા તો રહ્યા પણ અદર ચોરી ધૂપાઈને સતાઈ ગયા બદ્ધ પુશ્પીક! ભારી ચિત્તવૃત્તિમા અત્યારે આ ભાવ વર્તે છે શત્રુઓ હાલ પલાયન કરી ગયા છે અને મારા ખસ બધુઓ હર્ષમા આવી ગયા છે વળી મારા મનમા એમ પણ આવ્યું છે કે સર્વજ્ઞ મહારાજે બતાવેલું મુનિર્વિગ્ન ગ્રહણ કરીને અને એ ત્રણ જગતને વદનીય મહા આત્મદાન કરીને મારા આ અતરગ બધુઓનું સારી રીતે પાપણું કરનું."

અનુસુદર દીક્ષા—મહોત્સવ.

પોતાની ચિત્તવૃત્તિના અતરભાવો આવી રીતે અનુસુદર ચોરે બતાવ્યા, વિગતવાર સમજાવ્યા, અવૌકિક અતર સ્થિતિનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું અને એ પ્રમાણે બોલતા બોલતા પોતે જે ચોરનું સ્વરૂપ વૈકિંચશક્તિથી ધારણ કર્યું હતું તે પાછું ખેંચવા માણ્યું, વાત પૂરી થતા તો પોતે અસલ સ્વરૂપે-ચક્રવર્તી રૂપે ખડા થઈ ગયા અને તે વખતે પોતે નિશાની કરી એટલે સકેત પ્રમાણે ચોરની જે સામગ્રી સાથે હતી (માળા-ગધેડો-કપડા-છત્ર વિગેરે) તે સર્વ વિસરાણ થઈ ગઈ, ચોરને વિડબના કરવાના સાધનો દૂર થઈ ગયા અને તે જ વખતે એના મત્રી, સેનાપતિ અને સેના-સર્વે હાજર થઈ ગયા ચક્રવર્તીની સર્વ નિશાનીઓ તેના શરીરપર અને તેની આસપાસ ગોઠવાઈ ગઈ.

પરંતુ અનુસુદરને તો એ સર્વ લાજ્ય થઈ ગયું હતું, એને તે પર પ્રેમ કે શ્રેષ્ઠ રહ્યો ન હતો, એના મનમદિરમા ચારિત્રરાજની પધરામણી

થઈ ચૂકી હતી અને એના ભાવ એ સામગ્રીને પોષવાના હતા એવું પોતાના મંત્રી સેનાપતિ અને સેનાને પોતાનો અભિપ્રાય કહી સમજાવ્યા થો સર્વને અવસરચોગ્ય તે હકીકત લાગી

તે જ વખતે અનુસુદર ચક્રવર્તીએ પોતાના પુત્ર પુરંદરરાયને સર્વ રાજ્યચિહ્નો આપી દીધા અને સન રાજ્યએ અને સામત ગ્રેષ્ઠી મંત્રી સેનાપતિને જણાવી દીધું કે હવે પછી પુરંદરરાય તેઓનો રાજા છે સર્વેએ એ હકીકત બહુ માન સાથે સ્વીકારી લીધી તે વખતે ભગવાનની પૂજા વિગેરે થો ય ધર્મક્રિયાઓ કરવામા આવી

શ્રીગર્ભ રાજા તે વખતે પોતાના અત પુર સાથે બહાર નીકળ્યા હતા તે ત્યા આની પાંખે એવું સર્વેનો યથાચોગ્ય વિનય કયા, સર્વેને પ્રણામ કર્યા ભાર પછી આખી પરિપદ ફરી વાર મળી અને સર્વેન આનંદ આનંદ થઈ ગયો

પ્રકરણ ૧૭ મું.

‘સુલલિતાને પ્રતિબોધ.

રે તરફ આનંદ પ્રવર્તી રહ્યો તે વખતે એવો અતિ ઉત્તમ અને અદ્ભુત બનાવ નેઇને ભોળી સુલલિતાના ચિત્તમા ચમત્કાર ઉત્પન્ન થયો આખા બનાવથી તેને ધણી નવાઇ લાગી વળી કુમાર પુડરીકને પણ ધણું સતોષ થયો અને તેની આખો આનંદથી મદ મદ સ્ફુરવા લાગી અનુસુદર જેવા મહાન ચક્રવર્તી પોતાની અતુળ રાજ્ય

૧ શ્રીગર્ભ-રાજપુરના રાજા અને પુડરીકના પિતા આ આખો બનાવ રાજપુરની બહાર ચિત્તરમ ઉદ્યાનમા બન્યો છે શ્રીગર્ભ રાજા આખી વાર્તા દર્શ્યાન હાજર નથી-તે હવે ત્યા આવે છે તે લક્ષ્યમા રાખવું

૨ આ પ્રકરણ દરેક વાચનારે પોતા ઉપર વિચારવાનું છે જેટલી વાત સુલલિતાએ સાક્ષી તેટલી જ આપણે પણ વાંચી કે સાક્ષી છે-તે માત્ર વાત રૂપે જ રહે છે કે તે ચિત્તવૃત્તિ પર અસર કરે છે તે દરેકે વિચારવા યોગ્ય છે આવો સુદર ગ્રંથ અસર ન કરે તો પોતાનું કર્મેભણ સુલલિતાથી પણ વધારે યાદ છે એમ વિચારવું વિચારીને ખેડી ન રહેવું પણ સુલલિતાનો અથવા તેના જેવો કોઇ માર્ગ લેવો યોગ્ય છે આ ગ્રંથ વાર્તા કહેવા માટે યોજાયેલો નથી

નહિ છોડી દઇને દીક્ષા લેવા તત્પર થઇ ગયા એ બનાવે મુલલિતાને આશ્ચર્ય ઉપજાવ્યું અને પુકરીકને સતોષ પમાડ્યો

અટ્ટહીતસંકેતા (મુલલિતા)ને ઉદ્દેશીને.

હવે તે વખતે અનુસુદર ચક્રીએ આચાર્યશ્રી સનતભદ્રને વિજ્ઞપ્તિ કરી તેથી તેઓ ચક્રવર્તન દીક્ષા દેવાને તૈયાર થઇ ગયા તે વખતે વળી અનુસુદરને મનમાં ઝડપા ઉત્પન્ન થઇ તેથી રાજપુત્રી મુલલિતાને ઉદ્દેશીને તેણે એક વાર છેવટનું જી નાખ્યું તેઓ બોલ્યા —

“મુલલિતા ! તું આશ્ચર્યચક્રિત નજરે આમ તેમ બોલ્યા કરે છે તો તને શું હજી પપ્પુ બોધ થયો નથી ? તને થોડો થોડો બાવાર્ય સમ બોલ્યો હોય તેમ તો લાગે છે, પરંતુ તારૂં ચિત્ત હજી પપ્પુ દોહાયમાન થતું હોય-સભ્ય અને દેખાવ વચ્ચે ઝાળા ખાતું દોષ એમ જણાય છે ત્યારે શું તું હજી સાચા તત્ત્વનો નિર્ણય કરી શકી નથી ? બે ભદ્રે ! તને બોધ કરવાના હેતુથી મારા આખા ભવનો પ્રથમ-મારૂં પ્રથમથી અત્યાર મુખીનું વિગતવાર ચરિત્ર તને મેં કહી સમજાવ્યું એ આખું ચરિત્ર સસારપર અત્યત ઉદાસી ઉત્પન્ન કરે તેવું છે તે તો તારા સમજવામાં-જાણવામાં આવ્યું હશે ત્યારે શું આવડું અને આવું ચરિત્ર સમજવા છતાં આ સસારબદ્ધીખાતું જેમાં અનંત દુઃખનો વિસ્તાર ભરેલો છે તેના ઉપર તને વેશજ્ય આવતો નથી ? તને તેના પર કટાણો થતો નથી ? તને તેના તરફ ઉદાસી ઉત્પન્ન થતી નથી ? તું વિચાર કર ! મેં ઉપમાનદ્વારા ‘અમબ્યનહાર નગરમાં છવોને આદ્યમવિહંગના દેવી વેદના થાય છે તે તને વિસ્તારથી મારા પોતાના તુ પુન વર્ણન અનુભનદ્વારા કહી સમજાવી અરે ભોળી ! તે પીડા તારા જાણનામાં આવી નહિ ? કે તારા હૃદયમાં તેની મહત્તા હજી ખરાબર ઠલી નહિ ? અરે અત્યારે તું કાળજી અને શીકર વગરની થઇને સસારકારાગ્રહમાં શું બેઠીને આનંદ માને છે ? કેમ પડી રહે છે ? તને હજી ખરી વસ્તુસ્થિતિનું અને તારા પોતાના સાચા સ્થાનનું જ્ઞાન કેમ થતું નથી ? તને એવી ભયંકર અસહ્ય પીડાઓ ઉપર કટાણો કેમ આવતો નથી ? ‘એકેન્દ્રિય અને વિજ્ઞેન્દ્રિય ભવોમાં તથા તિર્યચ ગતિમાં હું ઘણો કાળ ભર્યો ત્યારે મારે માથે કેવા કેવા દુઃખો પડ્યા તેનું

૧ બીજા અસ્તાવના સાતમાં પ્રકરણમાં તે વર્ણન આવી । ૩

૨ એકેન્દ્રિય દુઃખવર્ણન બીજા અસ્તાવના આઠમાં પ્રકરણમાં, વિજ્ઞેન્દ્રિય માટે તે જ અસ્તાવના નવમાં પ્રકરણમાં અને તિર્યચગતિ માટે પંચીના દ્વત્તમાં પ્રકરણમાં વર્ણન થઇ ગયું

રકુટ વિવેચન પણ તારી પાસે કરી નયો-સારે તુ તેનો આશય તારા મનમાં જરા પણ બેઠો જ નથી? સારે તું તે તું નેહને આમ ચિતા વગરની થઈને વિવશ કરી રહી છે? તને અદરથી તુ ખો માટે ખરો નાસ કેમ થતો નથી? અરે મુઝે! મનુષ્યપણુ પ્રાપ્ત કરીને દિગ્ગજ અને ક્રોધમાં આસક્ત રહીને મેં જે હુ અપરપરા અનુભવી તે તે તારા હૃદયમાં ધારી લીધી? તેનો અદરનો બાનાય તારા મનમાં જરાએ ઉતર્યો? કે માત્ર મેં તારી આજ જે વાર્તા કહી છે તેને તે કલ્પિત કથા તરીકે જ બાળી છે? તને એ બાળતમા વાર્તા ઉપરાત અદરનો ભાવ કાંઈ સમજાયો છે કે માત્ર નહીં કલ્પિત વાર્તા સામગતા સાન દાશ્યર્થ દાય તેમ જ થયું છે? વળી માન અને મૃપાવાદથી મને કેવી પીડા થઈ, ચોરી અને માયાથી કેવી હેરાન લાગીએ થઈ તેમજ લોભ અને મૈથુનના દોષથી અધ થયેલા મારે કેટલી યાતનાઓ સહન કરી પડી તે સર્વ તે સામજ્ય છતાં પણ તારૂં મન જરાએ ઢીલું પશું નથી? પોતું પશું નથી? પીગળ્યું નથી? જો એમ જ હોય તો તો ખરેખર તારૂં મન કાળગપથી ઠસાયતું અને વજ્રતુ બનારેતુ જ હોડુ ભેઈએ વળી મેં તને મારા અનુભવથી જણાવ્યું હતું કે પેલા મહા મોહ અને પરિમહા મહા અનયના હેતુ છે અને તેમનામાં મરે દોષો એક સાથે આવીને રહ્યા છે આટલી વાતો કહેવા છતાં અને તે પણ ખાસ મારા અનુભવથી સિદ્ધ થયેલી તને બતાવવા છતાં પણ તુ તો હજી આશ્ચર્યમાં ગરકાન થઈને પડેલી છે અને તે વાતથી કાંઈ પણ બોધ પામતી નથી, અદરનો આશય સમજતી નથી, તેથી ખરેખર તુ અટુહીતસકેતા જ છે, તારૂં નામ ખરેખર પાશું છે અને તે તે સાચુ બતાવી આપ્યું છે

૧ નદિવર્ધનના જામમાં આ ત્રીજા પ્રસ્તાવનો મુખ્ય પાત્ર છે એના દુ ખોલું વણન સદર પ્રસ્તાવના પ્રકરણ ૨૬ અને ૩૪ માં આવ્યું

૨ નોવેલ અથવા રોમાંસ

૩ રિપુદામણ વરીકે એવો પ્રસ્તાવ જુઓ પીડા માટે સદર પ્રસ્તાવનું પ્રકરણ ૪૦ મુ છે

૪ વામદેવ વરીકે પાત્રનો પ્રસ્તાવ જુઓ એની દેશભક્તિ માટે તે પ્રસ્તાવનું પ્રકરણ ૨૨ મું

૫ ધનરોખર વરીકે છઠો પ્રસ્તાવ જુઓ ચાલનાની હળીકત લા પ્રકરણ ૧૬ માં આવે

૬ કાળસપથી ઠસાયતું એટલે કેરી થયેલું

૭ ધનવાહન વરીકે સાતમો પ્રસ્તાવ જુઓ

“ વળી ભદ્રે ! તુ યાદ કર સ્પર્શ વિગેરે ઇન્દ્રિયોના પરિણામ કેવા ભયંકર છે તે મેં તને અનુક્રમે^૧ બાળના સબધમા, પૂર્વ સ્મરણો જડના સબધમા, મદના સબધમા, અધમના સબધમા અને બાલિશના સબધમા જણાવી આપ્યું, વિસ્તારથી જણાવી આપ્યું છતાં તે વાત પણ તારા હૃદયમા જરા પણ ભેડી ન હોય, તે વાત તુ જરા પણ સમજી શકી ન હોય તો તો પછી તુ તદ્દન મુર્ખા જ છે, અજ્ઞાણી જ છે, લાજડાની બનાવેલી મૂર્તિ જેવી જ છે એમ કહી શકાય અને ‘ વળી ઇન્દ્રિયોને વશ કરવાને અગે મનીષીએ આચરણો કર્યા, વિશ્વકર્મા જે વચન કહ્યા, બુધસૂરિએ જે દેશના આપી, ઉત્તમ કુમારે જે શ્રેષ્ઠ કરી અને કૌવિદ્યાર્ય જે વિજ્ઞાન બતાવ્યું તે સર્વે જાણી સામળીને સમાર ઉપરથી કોણુ વિરાગ ન પામે ? કોણુ એનાથી ઊંચો ન આવે ? કોણુ એનાથી દૂર નાસના તરપર બની ન જાય ? વળી ભદ્રે ! તને બોધ થાય તેટલા સારૂ અતરંગમા બે લરકરનું સ્વરૂપ કહ્યું, બન્ને લરકર પૈકી એક દુર્ભનનું જામ કરે છે અને એક બધુંતું કાર્ય કરે છે, એ બન્ને લરકરના કાર્ય લઘાઈ અને સરસાઈનો હેનાલ તને ઘણા વિસ્તારથી કહી બતાવ્યો-એ સામળીને પણ તને પ્રતિબોધ ન થયો તો

૧ બાળ-સ્પર્શોન્દ્રિયને બો ત્રીજો અસ્તાવમા જડ-સ્પર્શોન્દ્રિયને અગે ચાયા અસ્તાવમા મદ-ધ્રાણોન્દ્રિયને બો પાચમા અસ્તાવમા અધમ-અભુરિન્દ્રિયને બો છઠા અસ્તાવમા બાલિશ-ઓર્નેન્દ્રિયને અગે સાતમા અસ્તાવમા આ પાચે અતરકયામે છે બહુ વિસ્તારથી જણાવાઈ નહ છે

૨ સ્પર્શોન્દ્રિયને બો મનીષી ઉપર દીક્ષા લે છે તનો મહાન્ મહોત્સવ અને ઉવટનો એનો ભાગ ત્રીજા અસ્તાવમા પ્રકરણ ૧૫ થી ૧૭ માં જોવા

સ્પર્શોન્દ્રિયને બો ત્રિવક્ષસૂરિએ અર્ચ્ય વિમશની ભવચક્રન ારની ભેટનું અને રસનાના મુળનું વર્ણન ચાયા અસ્તાવમા કહ્યું તે અતિ અદ્ભુત છે, પોતાને દીક્ષાના પ્રસાવની વાત તેમણે પ્રકરણ છઠાથી સારૂ કરી તે પ્રકરણ ૩૮ સુધી ચાલે છે

ધ્રાણોન્દ્રિયને બો પાચમા અસ્તાવમા મદનું ચરિત્ર કહેવા બુધસૂરિએ નવમા પ્રકરણમા દહીકલ કલી અને દેશના આપી બુદ્ધો પ્રકરણ ૧૭ થી સારૂ થતો વિભાગ

અભુરિન્દ્રિયને બો છઠા અસ્તાવમા ઉત્તમકુમારનું ચરિત્ર નવમા પ્રકરણથી સારૂ થાય ઇ, તેમા પાચમા પુરૂષ ઉત્તમની એટા પ્રકરણ ૧૪ માં બતાવી તે વિભાગ વિનારવો

ઓર્નેન્દ્રિયને બો કૌવિદ્યાર્યનું વિજ્ઞાન સાતમા અસ્તાવમા પ્રકરણ બાત મામા બતાવવામા આવ્યું છે તે અત્ર નિર્દેશ થેલ છે

તો પછી તને ચેતવાનો-કેકાણે લાવવાનો બીજો કાંઈ ઉપાય નથી અને તે 'કનકરોષ્ણરનો વિસ્તારથી હેવાલ (નીલ પ્રસ્તાવમા) સા ભયો, નરવાહુનની સજ્જનતા વિચારવાની તને આટલી બધી તક મળી, મેલ-પાપ વગરના વિમળ કુમારની શુદ્ધ વર્તનાઓ તારા મા ભળવામા આવી, અત્યંત આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવો હરિકુમાર-રાત્રનો વિસ્મયકારક ભાગ તારા સમજવામા આવ્યો, અઠલકનો સુંદર વિવેક તારા સાભળવામા આવ્યો અને મુનિઓના વૈરાગ્ય થવાના અનેક રૂપો તારા જાણવામા આવ્યા છતાં પણ બાળા' જે તારા હૃદયમા જરા પણ અસર થઈ ન હોય, તારૂં હૃદય જરા પણ પીગળ્યું ન હોય, જરા ભીનું પણ થયું ન હોય, તો તો ખરેખર તે કોરડું મગ જેવું જ છે એમ જાણવું, એ બાળતમા જરા પણ રાક નથી આટલા માટે માગ જેવા કે બીજા કોઈ તને અગૃહીતસંજેતા કહે-કહેલ હકીકતનો અદરનો આશય ન સમજનારનું ઉપમાન તને આપે-તો તેના ઉપર તારે જરા પણ શુરસે થવાનું કારણ નથી, તું ખરેખર તે નામને યોગ્ય જ છે એમ તારા અસારના વર્તનપરથી જણાય છે

૧ કનકરોષ્ણર નીલ પ્રસ્તાવમા નદિવર્ધનનો પવિત્ર મિત્ર એનો પ્રસંગ તે પ્રસ્તાવના પ્રકરણ ૧૮-૧૯-૨૦ મા આવે છે અને છેલ્લો પ્રસંગ પ્ર ૨૬ મા આવે છે

૨ નરવાહુન ચોથા પ્રસ્તાવના નાયક રિપુદામણના પિતા યાય એમણે પુત્રનું અભિમાન નબળા છતાં પોતાની સજ્જનતા ન છોડી જુઓ પ્રકરણ ૩ ખાસ કરીને કળાચાર્ય સાથેનો પ્રસંગ અને નરસુહરીના વિવાદનો પ્રસંગ

૩ વિમળકુમાર-પાપમા પ્રસ્તાવમા વામદેવ નાયકનો રાજપુત મિત્ર વિમળકુમાર પવિત્રતાની મુર્તિ છે એણે રત્નચૂડને ઘણી મદદ કરી હતી ચોરી કરનાર અને ઉવરનાર વામદેવને પણ એ બચાવી લે છે જુઓ (પ્ર ૫ પ્ર ૪)

૪ હરિકુમાર-છા પ્રસ્તાવમા ધનશેખરને રત્નરોપમા હરિકુમારરાત્રનો મેળાપ થાય છે-તેને હેવટે સમુદ્રમા નાખી દે છે પણ હરિરાત્ર પોતાની ઉત્તમતા ઓડતો નથી (પ્ર ૬ પ્ર ૭)

૫ અઠલક સાતમા પ્રસ્તાવમા ધનવાહુનનો મિત્ર અત્યંત વિવેકી કુમાર અને મહાસત્વચાળી જીવ (પ્ર ૭ પ્ર ૧)

૬ સાતમા પ્રસ્તાવમા મુનિઓ પોતાના વૈરાગ્યપ્રસંગો કહે છે જુઓ સાતમા પ્રસ્તાવના પ્રકરણ ૨ થી ૯ લેકેન્દરમા આવે મહિરાસાળા વિગેરે

૭ કોરડું મગ મગમા કોઈ કોઈ કોરડું મા હોય છે જેને ગમે તેટલા રમ પાણીમા બહુ વખત ઘાવવામા આવે પણ તે ચડતા જ નથી

“વળી બાળા ! તને યાદ આવતું નથી કે તું પોતે જ મદનમજરી હતી અને વળી જે વખતે પુણ્યોદય વિગેરે તને તુ પોતે જ મારી પાસે લઈ આવ્યા હતા, તે વખતે ‘પુણ્યોદયે મદનમજરી તને કેટલો લાભ કરી આપ્યો હતો તે શું તું બૂલી ગઈ ?’ અરે તે પ્રસંગે તો અનુભવેલા અને તને સમજાવેલા સર્વ પ્રસંગો શું તારા ખ્યાલ બહાર જ ચાલ્યા ગયા છે ? તે વખતનું રાજ્ય, તે વખતનું સુખ, તે સર્વ મનોહર વિવાસો અને તે વખતના આનંદો તું સભાર ! તેમા પુણ્યોદયનો વિચાર કર, કારણ-સમૂહનો ખ્યાલ કર અને જુની વાતોને સ્મરણમા કરી વાર લાવ-તું તે સભાર કંઈમુનિનો પ્રસંગ^૧ જ્યારે આપણને થયો ત્યારે તને જૈનશાસન ઉપર ભગૃતિ આવી, તું પ્રભુજ્ઞ થઈ અને તારા ઉત્થાનની તે વખતે શરૂઆત થઈ વળી ત્યાર પછી કેવળી ભગવાન શ્રી નિર્મળાચાર્યે તારી પાસે અને મારી સમક્ષ આપ્યો સસારનો પ્રપચ ચોખ્ખા શબ્દોમા સમજાવ્યો તે વાત પણ તું બૂલી ગઈ ? શું તને તે વખતે કાંઈ બોધ થયો ન હોતો ? અથવા તારા ધ્યાનમા તે વખતે બંધી વાતો આવી ન હોતી ? તને આ બંધી વાત કરી વાર યાદ આપુ છું છતાં મૂઢની જેમ આમ તદ્દન ગુપચૂપ કેમ બેસી રહી છે ? બાળા ! તને બોધ કરવા માટે, તને ભગૃત કરવા માટે, તને સત્ય સ્વરૂપ સમજાવવા માટે મેં આ આપ્યો સસારવિસ્તાર તને ફરીને કહી સમજાવ્યો નાટક બોધ છે મેં તને બતાવ્યું છે કે જેમ એક મુસાફર પોતે એકનો એક છતાં અન્ય અન્ય સ્થળે અન્ય અન્ય મકાનોમા વાસ કરે છે તેની પેઠે, માફ અસલ રૂપ એક છતાં અનેક પ્રકારના ઘણા ભવો મને પ્રાપ્ત થયા છે મુસાફરની જેમ હું બાણે એક સસારીજીવ છું, ખરી રીતે (ભાવથી) એક રૂપવાળો છું અને સસારનાટકમા મેં નવા નવા રૂપો ધારણ કરી અનેક પ્રકારના નવા નવા નાટકો કર્યા, પાઠો ભજવ્યા એ મેં તને વિસ્તારથી બતાવ્યું એ સર્વ હકીકત સાબળવા છતાં પણ તને સસારકારાત્રહ પર વૈરાગ્ય થતો ન હોય તો તો પછી હવે અમારે શું કરવું ?

૧ પુણ્યોદયે ભજવેલો ભાગ સ્વપ્રવિચાર કહેવા નિર્મળાચાર્યે કહે છે જુઓ પ્રકરણ પાચમ્મ અને છઠ્ઠું (ચાલુ પ્રસ્તાવ)

૨ ચાલુ પ્રસ્તાવ, પ્રકરણ ચોથુ-વાચનારે આ વાત પોતા માટે પણ સમજાવેલાની છે એના ગર્હમા આશ્રય સાથે છોડા બોધ છે આપણે પણ એ સર્વ વાતો યાદ કરવાની છે

“વળી ભદ્રે ! તને અનેક અતરંગ નગરો સૂચવ્યા, તેમાં અનેક રાજાઓ અને તેમની રાણીઓના નામો બતાવ્યા અને કન્યા માતા તેમની દસ કન્યાઓના^૧ નામ કામ અને સંબંધો રમરોડો વિગતવાર બતાવ્યા એ કન્યા પૈકી પ્રત્યેકના ગુણો કયા કયા છે, તે કેટલા દિવસ છે, અદ્યતન છે, અન્યત્ર અગ્રામ્ય છે તે પણ તને બતાવી આપ્યું, તેના વિવાહનું પણ વર્ણન કર્યું અને બ્યુત્પત્તિ માટે આઠ માતાઓને પણ વિગતવાર નિવેદન કરવામાં આવી—આટલી આટલી વાતો કરી છતાં બાળા ! જો તને જરા પણ બોધ થયો ન હોય, તારા હૃદયમાં ભગૃતિ આવી ન હોય, તને સસાર પર નિર્વદ થયો ન હોય તો તો ખરેખર તું પાપાણુ બેવી જ છે એથી વધારે તને કહી પણ શું શકાય ?

“વળી બાળા ! મારા ઉપર એક લાવીને તો પણ શ્રીનિર્મળાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી હતી, ત્યાં તપ કરીને તું પણ સ્વર્ગે ગઈ હતી અને ત્યાં તે અનેક પ્રકારના સુખો ભોગવ્યા હતા અને પછી ભવચક્રમાં ફરીને છેવટે તું અહીં આવી છે તે વાત પણ ભૂલી ગઈ ? કેમ તે બધું હજી પણ તારા રમરણુમાં આવતું નથી ?

“વળી તું વિચાર તો કર સમ્યક્દર્શનને દ્વષણ આપનાર આશાતના^૨ કરીને, તીર્થંકર મહારાજના હુકમોનું અપમાન કરીને હું બહુ દુઃખી થયો, અર્ધપુરુષપરાવર્તથી કાંઈક ઓછા કાળ સુધી હું સસારમાં રખાઓ અને આટલો બધો વખત હેરાન થયો—એ સર્વ વાર્તા તારામાં સવેગ ઉત્પન્ન થાય તેટલા સાર મેં તને કહી બતાવી તે પણ તો લક્ષ્યમાં લીધી નહિ ? તે હકીકત પણ તારા ધ્યાનમાં ન આવી ? તું યાદ તો કર કે હું એક વખત તો ચૌદ પૂર્વ ભણી ગયો હતો, પણ ત્યાર પછી મદ-અભિમાનના દોષથી (ગૌરવોથી) ફરી વાર અનતકાષ

૧ આ દસ કન્યાઓનું અને તેના નગરોનું વર્ણન તેના માતાપિતાનું વર્ણન આ પ્રસ્તાવના નવમા પ્રકરણમાં આવી ગયું છે એના સર્વ નામો વિગેરે પ્રસ્તાવની સરખાવમાં પાત્રોના ચિત્રમાં એક સાથે આપ્યા છે તે માટે જુઓ પૃ ૧૮૪૯-૫૦ તથા જુઓ પૃ ૧૮૨૧-૨૨

૨ દસ કન્યા પૈકી નવ સાથે લગ્ન થાય છે ત્યારે એ આઠ માતાઓની સ્થાપના કરી છે તે અદ્ય પ્રવચનમાતા છે જુઓ ચાલુ પ્રસ્તાવ પ્રકરણ ૯ મુ (પૃ ૧૮૪૮-૪૯)

૩ આશાતના જિન આજ્ઞાનું વિરાધન—ન પાળવું તે જુઓ પ્ર ૮ પ્ર ૧૦ (પૃ ૧૯૧૨-૧૩)

વિગેરેમા પણ ઘણી વાર ઘણા વખત મુઠી જઈ આવ્યો! આવી નિહાતા છતાં આટલો રખડપાટો થયો તે વાત તો તુ વિચાર! એવી આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે એવી હકીકત સાબળવા છતાં તારા મનમા જરાએ ચમત્કાર જ ન થયો? અરે આવી આવી સાચી બનેલી અને સાક્ષાત્ અનુભવેલી વાતો તને મભળાવી અને તેમાની કેટલીક તો તેં જાતે અનુભવી હતી, છતાં પણ અભારે તુ સવેગ વગરની બેઠી છે, વૈરાગ્ય વગરની નિશ્ચિત પડેલી છે, એ તો ભારે નવાઈની વાત કહેવાય! મેં તને અગાઉ જે જે વાતો કહી હતી અને વચનો કહ્યા હતા તે તે સર્વ સૂક્ષ્મ બોધપૂર્વક તુ વિચાર, તે પર તારૂં મન લગાડ અને તેના પર પૂરે-પૂરો વિચાર કર અને ખાસ કરીને એની અદરનો ભાવાર્થ સમજી, તે પર લક્ષ્ય લગાડ અને તેના પર ઊંડો ખ્યાલ બાધ તુ જરા પણ મુઝાઈ જા મા, જરા પણ મોહમા પડી જા મા, તુ સાચો ખરો સાર વિચાર, અને હવે ધર્માધનમા જરા પણ વિલગ કર નહિ! બ્યારે તુ એમ કરીશ ત્યારે જ મારો સર્વ પ્રયત્ન સફળ થશે અને આખી વાર્તા કહેવામા મેં જે પરિશ્રમ લીધો છે તેને ફળ બેસશે”

પુડરીકની બાવૃત્તિ.

માતાને થતો ચોક્.

ત્રણેનો દિક્ષાનિર્ણય.

અનુસુંદર અકવર્તી દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ ગયા હતા દીક્ષા લેતાં લેતા અગૃહીતસકેતા (સુલલિતા)ને ઉદ્દેશીને સકારણુ આટલું બોલ્યા, તેને થોડ્ય રાખેમા અસર કરીને મછી પ્રેરણા કરી અને ઉવટે ચૂપ રહ્યા તેમણે પોતાનું બોલવું લગભગ પૂરું થયું તે વખતે પુડરીક રાજકુમાર જે પાસે બેઠો બેઠો સર્વ હકીકત સાબળતો હતો તેને એકદમ મૂર્છા આવી ગઈ અને તે જમીનપર પડી ગયો આ વખતે એકાએક આ શુ થઈ ગયું? એવા ખ્યાલમા આખી મડળી સભ્રમમા પડી ગઈ અને તેના પિતા શ્રીગણેશજી તો પુત્રની મૂર્છા જોઈ અને જમીનપર પડવાનો અવાજ સાબળીને આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયા વળી એ કુમારની માતા ઝમલિની તો ‘અરે પુત્ર! અરે પુત્ર! તને આ શુ થઈ ગયું?’ એમ બોલતી ધૂજવા લાગી ગઈ પછી પુડરીક કુમારને પવન નાખવામા આવ્યો એટલે ધીમે ધીમે એની મૂર્છા વળતી ગઈ, આખરે બહુ થોડા વખતમા તે સાવધ થઈ ગયો

સાવધ થતા જ એની આખો ઘણી વિકરનર થઈ ગઈ તેણે તેના પિતા શ્રીગર્ભ રાજને કહ્યું “પિતાશ્રી ! આપશ્રી અહીં આન્ધ્રા તે પહેલા આ અનુસુંદર ચક્રીએ પોતાની સ્થિતિથી અત્યત વિરુદ્ધ ચારતુ રૂપ ધારણ કર્યું હતું અને ચાર તરીકે પોતાનો આખો હેવાલ કહી સભાળાવ્યો હતો, તેમા તેમને પોતાને કેવી રીતે અને શા શા કારણોથી સસારમા રખડવું પણું હતું તે સર્વ જણાવ્યું હતું તે હકીકત સાબળીને પણ મને બાધ થયો નહોતો, મેં તો તે વખતે વિચાર કર્યો હતો કે એ સર્વ વાતનો અદરનો ભાવાર્થ વિતાળ બુદ્ધિગૌરવવાળી દેવીશ્રી મહા ભદ્રા સાથે વિચારીને તેને પૂછીને બધી હકીકતનો અદરનો સાર સમજાવું પણ વાત ત્યાં અટકી નહિ આપ ત્યાર પછી અને પધાર્યા,^૧ આખી પરિવહ મળી ત્યાર પછી અનુસુંદરચક્રીએ સુલલિતાને (આ પ્રકરણમા) ટેરપા કરવા માગી, વાતનો અદરનો ભાવાર્થ ડેટલોક જણાવ્યો અને તેને કેટલીક મુદ્દાની વાત ટુંકામા કરી—એ હકીકત સાબળતા મારા મનમા ઘણો પ્રભાવ થયો એ પ્રભાવ એટલો સરસ હતો કે એવું વર્ણન થઈ શકે નહિ એને લઈને મને અસહિષ્ણુ ભાવ પ્રાપ્ત થયો, અદરથી ચૈતન્યે ઉછાળો માર્યો, એટલે મને મૂર્છા આવી, પણ તે જ વખતે મને જાતિરમરણુ જ્ઞાન થયું, મને બધું યાદ આનું—મેં સાક્ષાત્ જોયું કે અહો પૂર્વે હું પિતા જ કુન્ધર હતો, સસારીજીવનો (ગુણધારણનો) મિત્ર હતો, અને તે વખતે નિર્મળ સૂરિએ આ અનુસુંદર ચક્રવર્તિનો જે વિસ્તારથી ભવપ્રપચ કહ્યો હતો તે આખો મેં સામજ્યો હતો^૨ અને અહો ! આ (અનુસુંદર ચક્રવર્તિ) જે હેવાલ કહી ગયા તે તે જ હતો એ સર્વ વાત મને સાક્ષાત્ યાદ આવતા મારા મનમા જે સદેહ થયો હતો તે સર્વ તૂટી ગયો, દૂર થઈ ગયો સસારીજીવ તરીકે જે લખાણ હકીકત અનુસુંદરે કહી હતી તે સર્વ નિર્મળાચાર્યે કહેલી હતી તે બરાબર બેસી ગઈ, મનમા વસી ગઈ અને તે જ વખતે સસારબદ્ધિખાનાપરથી માફ મન છૂટી ગયું, સસાર પર વિરાજ થઈ ગયો, પરમ સવેગ આવી ગયો પિતાશ્રી ! હવે મને આપ રજા આપો એટલે હું એમની (અનુસુંદરની) સાથે જ દીક્ષા લઈ લઉં”

શ્રીગર્ભરાજ પાસે દીક્ષા લેવાની રજા માગતા પુત્રને જોઈને દેવી કમલિની તો એકદમ રોવા લાગ્યા શ્રીગર્ભરાજ પત્નીને ઉદ્દેશીને

૧ જુઓ ચાલુ પ્રસ્તાવ-પ્રકરણ ૧૬ નો છેડો

૨ ચાલુ પ્રસ્તાવ-પ્રકરણ પાંચમું

બોલ્યા “દેવી ! તમે રૂદન કરો નહિ તમે યાદ કરો તમને સ્વપ્ન આન્ય હંતુ કે એક પુરૂષ મુખદ્વારા સરીરમાં પેઠો અને પછી બહાર નીકળી ગયો, એ સ્વપ્નમાં જણાયો હતો તે જ આ પુરૂષીક મહાત્મા પુરૂષ છે, મહા ઉત્તમ ગુણસપન્ન વીર છે, હુદ્ધ ધર્મનો પ્રકાશક થનારો છે અને મનજન્મ્યાપુત્ર સ્થાન છે, એવું ભવિષ્યમાં ઉત્કૃષ્ટ મંગળ થનાર છે, માટે એને અટકાવવો એ વાત મને કોઈ ગીતે ઉચિત લાગતી નથી, હલકું મારા વિચાર પ્રમાણે તો એના ઉપરનો આપણો સાચો રાજ બતાવવા માટે—સત્ય એક સૂચવવા માટે—નિષ્કામ પ્રેમની નિશાની તરીકે આપણે પાપ દીક્ષા લેવી જોઈએ દેવી તમે વિચાર તો કરો—એ હજી તો બાળક છે, નાની ઉમરનો છે, ભોગ મુખ ભોગવવાને ચોન્ય છે, લાયક છે, છતાં એ ધર્મ કરવા માગે છે, તો આપણા જેવા વૃદ્ધોએ સસારબદ્ધિખાનામાં પડ્યા રહેવું એ કંઈ રીતે ઉચિત ગણાય ?” રાજનો આવો વિચાર સાંભળી દેવી કમલિની બહુ રાજી થયા, ઘણા પ્રસન્ન થયા અને હર્ષના આવેશમાં ગદગદ થતી વાણીએ ધ્રુજતે સ્વરે બોલ્યા ‘આર્યપુત્ર’ આપે ઘણું સારું કહ્યું, મને એ વાત બહુ ગમી !’ આ પ્રમાણે કહી રાણીએ પુરૂષીકને અનુમતિ આપી અને તેની સાથે દીક્ષા લેવા માટે રાજ અને રાણી (શ્રીગર્ભરાજ અને રાણી કમલિની) પણ તૈયાર થઈ ગયા તેઓએ પુત્રને રજા આપતી વખત જ મનમાં તે સંબંધી નિશ્ચય કરી લીધો.

સુલલિતાને સોક. પ્રશ્ન.

અનુમંદરના હૃદયવેધી ભાવપૂર્થી સુલલિતાનું હૃદય વીંધાયું, પુરૂષીક તેમજ તેના માતાપિતાના વર્તનથી એ રાજબાળા ભ્રમમાં પડી ગઈ, ઘણી મુઝવણીમાં પડી ગઈ અને સવેગ પામવાથી હાથ જોડી અત્યંત ખેદ સાથે મહાભદ્રા સાધ્વીને ઉદ્દેશીને બોલના લાગી “દેવી ! મેં અગાઉ એવું તે શુ પાપ કર્યું છે કે જેને પરિણામે હું આવી થઈ ગઈ છું ?” તમે જુઓ તો ખરા, આ રાજપુત્ર પુરૂષીક તો પ્રસંગે હાજર હતો તેથી હઠીન્ત માત્ર સાંભળ્યા કરતો હતો, યથેચ્છ વાત માત્ર પોતાના કાનમુઠી પહોંચાડતો હતો, કયા તેને ઉદ્દેશીને કે તેના બોધ સારું કહેનામાં આવતી ન હોતી, છતાં એ વાતનો ભાવાર્થ સમજી ગયો ખરેખર એ રાજકુમાર (પુરૂષીક)ને ધન્ય છે, અને આ મહા ભાન્યાના પુરૂષ અનુમંદરે અત્યંત આદરપૂર્વક મને ઉદ્દેશીને કયા કરી,

ઘણા વિસ્તારપૂર્વક આખી કથા મને સમજાવી, છતાં મને કમભાગ્ય બાળાને જાણે કયાનો ખરો ભાન બેસતો જ નથી, મને બોધ પ્રાપ્ત કરવાની હોંસ છે છતાં જાણે હું પણ જેવી જ હોઈ નહિ તેમ વચનનો ભાવાર્થ બરાબર અદર બેસતો જ નથી અનુસુંદરના એક વાક્યથી એ ત્રણે ભાગ્યવાનોનો (શ્રીગર્ભ, કમલિની અને પુકરીકનો) સરસાર સાથે સંબંધ ધૂટી ગયો અને વળી તેઓનો ભેદ જ્ઞાનપૂર્વક થઈ આવ્યો અને હું તો જાણે તદ્દન ગામડીઆ જેવી રહી, તદ્દન અધ જેવી રહી, તદ્દન શૂન્ય જેવી રહી અને સ્પષ્ટ બોધનો ખરો લાભ મને હજી સુધી મળ્યો નહિ! દેવી એ તો ખરેખરી નવાઈની વાત છે કે મારી ખાતર સર્વ પ્રયાસ થયો અને મને તેનો લાભ મળતો નથી, તો તેમના મને લાગે છે કે કાંઈ ખાસ ઊંડું કારણ હોય જોઈએ, તો દેવી! તમે જાતે એ કારણ જાણુતા હો તો તેમ, નહીં તો સદાગમને પૂછો અને પછી મને કહો કે મારા કયા પાપના ઉદયથી મને બોધ જ થતો નથી અને હું તદ્દન ભોંક જેવી કેમ રહ્યા કરું છું ?”

વૈરાગ્ય ન થવાના કારણ.

જ્ઞાનની લાલસા આશાતન્ના.

પૂર્વભવ અભ્યાસ અને વર્તન.

આટલું બોલતા બોલતા સુલલિતાની આખમા આસુ આવી ગયા, એની આખો પાણીથી ભરાઈ ગઈ એના હૃદયની એ અવસ્થા જોઈને અનુસુંદરને એના પર ઘણી દયા આવી ગઈ અને તેઓશ્રી રાજપુત્રીને ઉદ્દેશીને મોટેથી બોલવા લાગ્યા “અરે ભોળી સુલલિતા! તારા અગાઉના પાપને જાણવાની તને ખાસ જિજ્ઞાસા થઈ હોય તો તે હું તને પૂરેપૂરું જણાવી દઉં, તારે એ બાળકમા દેવી(મહાભદ્રા)ને તરફી આપવાની જરૂર નથી”

સુલલિતા—“આર્ય! જો એમ કરો તો તો જાહુ કૃપા થાય! મારા પાપનું વર્ણન આપ મને કરી બતાવો”

અનુસુંદર—“સામળ! જ્યારે હું ‘ગુણધારણુ હતો ત્યારે મેં દીક્ષા લીધી હતી તે વખતે તું મદનમજરી હતી તને વૈરાગ્ય થવાથી મારી સાથે તો પણ તે વખતે દીક્ષા લીધી હતી’ દીક્ષા લીધા પછી તો ક્રિયા

એનો અભ્યાસ કર્યો, અનેક પ્રકારના તપો તપ્યા, પણ પછી તને એક દુર્બુદ્ધિ થઇ આવી, કે એ તો જે કાંઈ કરવાનું હોય તે કર્યા કરતુ, એમા ઝાઝી ધમાલ ન રાખવી, એને માટે મોટો રોળો કરવો નહિ-પછી સ્વાધ્યાય (અભ્યાસ) કરતા જે કોળાહળ-અવાજ થાય તે તને ગમે નહિ, વાચના (પાઠ) લેવા ઉપર રૂચિ થાય નહિ, અનેક સવાલો પૂછવા (પૂછના)ની બાબત તને પગલ પડે નહિ, વાચેલ ભણેલ બાબત વાર વાર યાદ કરી જવી (પરાવર્તના) ધ્યાનમા આવે નહિ, અભ્યાસની બાબતમા અદર અદર ચર્ચા (અનુપ્રેક્ષા) કરવી ઠીક લાગે નહિ, ધર્મ દેશના આપવી કે આભળવી નજરમા આવે નહિ, અને વળી તને પ્રત્યક્ષ^૧ ઉપર રાગ થયો, અભ્યાસ તરફ ઉદ્દેગ હોવાને કારણે તને મૌન (ચૂપ રહેવું) ઉપર બધારે પ્રેમ થયો, પરંતુ એમા એટલું સાફ થયું કે તને તે હઠીકત ઉપર ખાસ ત્રીન અભિનિવેશ^૨ ન થયો તારણ કે જ્ઞાન-અભ્યાસ-રાજાની તરફ તું વિરોધીની નજરે જોતી ન હોતી, કોઈ બીજો શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતો હોય તેના માર્ગમા તું કોઈ પ્રકારના વિઘ્ન નાખતી નહિ, અભ્યાસ કરનારાઓને કોઈ વખત હેરાન કરતી કે ત્રાસ પમાડતી નહિ, તેઓના તરફ કોઈ પ્રકારનો ખાસ દ્રેષ કરતી નહિ, ધર્મશાસ્ત્રો ભણાવનાર ગુરૂને ઝોળવતી નહિ, તેમનું નામ છૂપાવતી નહિ, તે કાંઈ મોટી આશાતના^૩ કરી નહીં પણ દુર્બુદ્ધિએ કરી જ્ઞાન તરફ એટલી તિથિજતા આવી અને ખાસ કરીને પ્રમાદ (આ-ળસ)ને તાબે થવાની તારી વૃત્તિને પરિણામે તે જ્ઞાનની લઘુ આશાતના કરી તેને લઈને તે એવું કર્મ બાધ્યું કે જેના પરિણામે તું સરસરચકમા અસખ્ય કાળ સુધી રખડી અને આવી તદ્દન જડ બુદ્ધિવાળી-ઓછી સમજણવાળી થઈ જે જે કર્મા કરવામા આવે છે તેને તેને અગે કર્મ બધાય છે, બેદરજારી કે ઉપેક્ષાનું પણ ક્ષણ મળે છે અને ઘણું-ખૂંડ પ્રાણીને પૂર્વ ભવના અભ્યાસને અનુરૂપ ભાવો આ ભવમા થયા કરે છે, વર્ત્યા કરે છે. આ ભવના ભાવોને પૂર્વના અભ્યાસ સાથે કેટલો ગાઢ સબંધ હોય છે તેનું તારા પોતાના સબંધ પરથી જ જોઈ

૧ પ્રત્યક્ષ એકા એકા નિદ્રા આવે તે ત્રીજા પ્રકારની નિદ્રા

૨ અભિનિવેશ કુસમદ વિચાર વચરની મતચુરવના

૩ આશાતના આ જૈનનો પારિનાયિક સંપદ છે, કોઈ પણ પ્રકારનો દેવનો કે જ્ઞાનનો દોષ યાય તેના તરફ અનાદર કે ઉપેક્ષા થાય તેને આશાતના કહેવામા આવે છે એના પ્રકાર સમજવા જુઓ દેવવદન સાખ્ય ગ્રાંથ ૬૧ મી તથા ગુરૂ-વદન સાખ્ય ગ્રાંથ ૩૫-૩૭ મી એ મોટી દોષ તો જહું પાપ બધાય છે લઘુ (નાની) હોય તો અલપ પાપ બધાય છે

સાકીશ ન્યારે તુ મદનમજરી હતી ત્યારે તને પુરૂષપર દ્વેષ હતો તુ પુરૂષદ્વેષિણી હતી^૧ તે પ્રભાણે આ નખતે પણ તને પુરૂષોપર દ્વેષ થયેલો છે^૨ સખીઓએ જોયું કે તુ બ્રહ્મચર્ય ઉપર વધારે પ્રેમવાળી છે તેથી આનંદ મેળવવા સાર તને તેઓ બ્રાહ્મણી^૩ કહે છે કેમ હશે આ સર્વ બાબતનો તારા મનમાં કાંઈ મેળ મળે છે ?”

મુલવિતા—“આય ! તમારા વચનમાં તો એવું શું હોય કે જેને મેળ ન મળે ? વળી આપ સૂર્યના પ્રગરા જેવી સ્પષ્ટ વાત કરો છો છતાં હું તો મદભાગ્યવાળી હોવાથી ધ્રુવડની જેમ આમ તદન બધું ચક્ર જેવી જ જિણી છું—આપની વાત ઘણી ઉઘાડી છે છતાં મને હુબાળીને તે જરા પણ અમર કરતી નથી”

આ પ્રભાણે બોલીને મુલવિતા ગોતાની આખમાંથી સ્મુળ મોતી ઓના સમૂહની માફક આસુઓના બિંદુઓ વરગાવવા લાગી મુલવિતા ઘણું રડી, તેણે બહુ પ્રવાતાપ ક્યો અને તેને ઘણી લાગણી થઈ આવતી હોય તેમ દેખાઈ આવ્યું

સદાગમને ચરતો.

ભક્તિધી ભતિસ્મરણ.

શુરસદ્ધકારી—બન્ય હેતુઓ.

મુરડેલી કે દીલનો ખુલાસો.

મુલવિતાના મનની આવી દત્તા જોઈને અનુસુદર બોલ્યા—“રાજ પુત્રિ ! હવે તુ દીલગીરી ઝાડી દે, તું અગાઉ લઘુ આત્માતના કરીને જે કર્મ બાધ્ય હતું તે હવે ભગભગ ક્ષીણ થઈ ગયું છે હવે ભગવાન સદાગમની બને તેટલી ભક્તિ કર, એને શરણે જ પ્રાપ્તિઓને તત્ત્વ જ્ઞાન યાપ છે તેનું મૂળ એની આરાધનામાં છે, જેમ જેમ એ ભગવાનની આરાધના વધારે વધારે થાય છે તેમ તેમ તત્ત્વજ્ઞાનમાં વધારો થતો જાય છે અજ્ઞાનરૂપ અધિકારનો નાશ કરવામાં એ ભગવાન સાચા સૂર્ય જેવા છે તુ એ ભગવાનના પાદ સન્મુખ આવી સાકી દો તેથી તુ ખરખર ભાગ્યશાળી છે.”

૧ જુઓ પ્ર ૮ પ્ર ૨

૨ જુઓ પ્ર ૮ પ્ર ૧૩

૩ આ રીતે સંકેતોને પ્રસ્તાવ જીભ ૫ રજ મા બ્રાહ્મણી કહી છે તે વાતનો અત્ર ખુલાસો થાય છે

અનુસુદર મહારાણના આ વચનો સાંભળ્યા એટલે મનનવડે જેમ અગ્નિ સંકોચાય તેમ સુલલિતામાં તીવ્ર સવેગ રૂપ અગ્નિ વધારે જાગ્રત થયો અને ભગવાન સમતભદ્ર પોતે જ સદાગમ છે એમ જાણી લેવાથી તે સૂરિમહાત્માને ચરણે પડી તે જ સદાગમ અને અત્યંત લાગણીપૂર્વક બોલી કે “અહો જગતના નાથ! મહાત્મા! સદાગમ! અજ્ઞાન કાલવમા રૂપી ગયેલી મને બહાર કાઢવાને આપ જ સમર્થ છો! હું મદભાગ્યનાળી છું તેને આપ ખરેખર શરણ આપનારા છો! અહો મહાભાગ્યવાન મહાશય! આપ મારા સ્વામી છો! આપ મારા પિતા છો! આપ મારા સર્વસ્વ છો! હે નાથ! આ સેવકને હવે શુદ્ધ કરો, મેલ વગરની કરો.”

સદાગમનું બહુમાન કરવાનો મહા પ્રભાવ હોવાથી, તેનામાં (સુલલિતામાં) સવેગનો રંગ ઘણો ભારે થયેલો હોવાથી, પશ્ચાત્તાપ તપથી તેણીનું હૃદય ઘણું સરલ હોવાથી, ભગવાનની નજીક આખરે કલ્યાણ રહેવાનું કાર્ય મહા કલ્યાણ જરનાર હોવાથી અને એ ભોળી સ્ત્રીનો મોક્ષકાળ નજીક આવેલો હોવાથી એનું જમતું મોટું જાણુ તે વખતે પશ્ચાત્તાપના પ્રવાહવડે નૂટી ગયું અને એ સમતભદ્રસુદિને પગે પડેલી હતી અને આખમાથી આસુ ચાલ્યા જતા હતા તે જ વખતે પગમાં પડ્યા પડ્યા એને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું મૃદન મજરી વિગેરે ભવેમાં જે બનાવો બન્યા હતા અને જેના સમ્બંધમાં અનુસુદર મહારામે હમણા જ વર્ણન કર્યું હતું તે ચર્ચા તેને નજરે દેખાયા, પ્રલક્ષ થઈ ગયા અને તેનું જ્ઞાન થતા જ તેના મનમાં વધારે પ્રમોદ જાગ્રત થઈ આવ્યો અને તે તુરંત જ લાથી ઉઠીને અનુસુદરના પગમાં પડી

અનુસુદર—“સુલલિતા! આ શું?”

સુલલિતા—“આર્ય! ભગવાનની રૂપાથી જે વાત તમને બની આવી હતી તે અભારે મને પણ બની આવી છે વાત એમ છે કે મને પણ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થઈ આવ્યું છે અને તેથી તમે અભારે જે જે વાતો કહી તે સર્વનો અભારે મને નિર્ણય થયો છે, તે સર્વ વાતોની મને ખાતરી થઈ છે અને તેને પરિણામે સગારણદિખાનામાંથી માફ ચિત્ત ભીડી ગયું છે, માધુ હીડી ગયું છે અહો! આ કમનસીબ બાળા ઉપર આપમહારામે અને ભગવાન સદાગમે (સમતભદ્રે) આજે ખરે ખરો ઉપકાર કર્યો છે.”

અનુસુદર—“બાળા! આ મહાત્મા સદાગમ પોતાના ભક્તના ઉપર જરૂર ઉપકાર કરે છે એ બાબતમાં જરા પણ સંદેહ નથી. તું

ચિન્તાર કરીશ તો તને જણાશે કે ભાવચોરી કરવાથી સપ્તઘાઈ ગયેલો હુ નરક તરફ જતો હતો અને તે માર્ગે આગળ ચાલતો હતો તેને સાક્ષાત્ એ ભગવાને છેડાવ્યો એ તો હજુ હમણા જ બનેલી બાબત તારા જોનામા આવી છે! વાત એવી છે કે પાપી પ્રાણીઓ પાપુને સદાગમને પ્રાપ્ત કરી તેની ખરાબર ભક્તિ કરે છે તો જરૂર પાપથી છોડાય છે, છૂટા થાય છે એ બાબતમા જરા પણ શંકા જેવું નથી વળી એક બીજી વાત તને કહું તને પોતાને ઘણી મુશ્કેલીએ બોધ થયો તે હકીકતથી તારે જરા પણ દુર્ધ્યાન કરવું નહિ, મનમા મુઝાવું નહિ, ખેદ કરવો નહિ, તારે એમ ન વારવું કે તું મદભાગ્ય-મળી છો અથવા દુર્ભાગી છો-તારે એ બાબતને બગે બદરની ચિંતા ન કરવી તું વિચાર કર અગાઉ જ્યારે મારામા ઘપા પાપો ભરેલા હતા અને હું ઉલટે માર્ગ ચાલતો હતો ત્યારે અકલક વિગેરેએ મને સીધે રસ્તે લઈ આવવાનો ઘણો પ્રયત્ન કર્યો હતો પણ તેની મારા ઉપર જરા પણ અસર થઈ ન હોતી જ્યારે મારા પાપકર્મો ઓછા અને આછા થઈ ગયા અને હું સ્વયોગ્યતા પામ્યો, ત્યારે હું જૈનશાસનમા બોધ પામ્યો, તેના તરફ આદરવાળો થયો અને ઠંકાણે આવ્યો, તેમ થવામા તાગ કરતા પણ મને વધારે મુશ્કેલી થઈ હતી તે તે મારી વાત ઉપરથી ધ્યાનમા લીધું હશે બધી વાતનો સાર એ છે કે કાળ વિગેરે હેતુને પ્રાપ્ત કરીને જ્યારે પ્રાણીના પાપો નાશ પામે છે ત્યારે જ તેને બોધ થાય છે, તે માર્ગ પર આવતો ભય છે અને શુદ્ધ તો તેમા માત્ર સહકારી કારણ બને છે, નિમિત્ત માત્ર બને છે,

મુક્તિલિતા—“આય! આપ કહો છો તે સર્વ સાચે સાચી વાત છે મારા મનમા જે ખોટી ભાવના થઈ આવી હતી અને મને જે શંકા પડી હતી તે સર્વનો હવે નાશ થયો છે હવે એક જ બાબત બાકી રહે છે અને તે એ છે કે મ અગાઉ એવો નિર્પુણ ક્યો હતો કે માતૃપિતાની રક્ષા વગર દીક્ષા લેવાનું નામ પાપુ નહિ લઈ હવે મારે એ બાબતનું શું કરવું?”

અનુસુદર—“સુંદરી! તું ગભરા નહિ જો, તારા માતૃપિતા પાપુ અહીં આવી પહોંચ્યા છે!”

૧ અહીં જે વાત કરી છે તેને માટે નહિસૂન વિગેરે મથોમા બહુ મોટા ઉદ્દેશ છે જ્ઞાની આસો-પ્રાસમા જેટલા કર્યોના નાશ કરે છે તેટલો પૂર્વ કોટિ વર્ષોના કષ્ટથી અજ્ઞાની કરી શકતો નથી અને તેટલું કારણ સમજાય તેવું છે બાહ્યાર અને અંતર સમજણ એવા બહુ વર્ણવત છે કર્મની ચીકાસ જેમ અવરગ રાજ્ય પર આધાર રાખે છે તેમ જ તેને જાળવના ઉપાયોમા અવ્યવસ્થિત વધુ કામ કરે છે આથી સદાગમ-હૃદ્દ જ્ઞાનની ભક્તિ પાપથી છોડાવે તેમા નવાઈ નથી

પ્રકરણ ૧૮ મું.

સાતની દીક્ષા. અનુસુંદરની પ્રગતિ.

સુલલિતાને જાતિસ્મરણુ જ્ઞાન થયું, ગત ભવોમા કરેલા પાપ નજર આગળ તરી આવ્યા, સસારના પડદા ઉઘાડાતા ગયા, ત્રીન સવેગ અગ્નિ બળવા લાગ્યો અને પ્રત્યક્ષ લેવાના ભાવ થતા સાથે જ માતૃપિતાની રજા નગર દીક્ષા ન લેનાનો ચોતાનો જાહેર કરેલો નિશ્ચય યાદ આવ્યો. ચોતાની છેલ્લી મુશ્કેલી અનુસુંદર પાસે તે બતાવતી હતી તે વખતે બસબર તાઠડો બની આવ્યો અને તેને પરિણામે અભિલાષાના વૃક્ષને ફૂલો બેઠા.

સુલલિતાના માતૃપિતાનું આગમન.

તેમનો પ્રેમ, દીક્ષા માટે રજાની માગણી.

સાથે માતૃપિતાને પણ ચોખ્ખું નિમત્તપૂ.

તે વખતે બહારના ભાગમા મોટો ડોળાહળ ઉઠ્યો થોડા વખતમા તે તે જ મનોનદન નામના જિનભુવનમા સુલલિતાના પિતા મગધ સેન રાજા અને માતા સુમંગલાએ ચોતાના આખા પરિવાર સાથે પ્રવેશ કર્યો મગધસેન રાજાએ જિનેશ્વર દેવને નમસ્કાર કર્યા અને આચાર્ય મહારાજ અને સાધુવર્ગને વદન કર્યું એ અવસરે સુલલિતાએ પણ ઉઠીને માતૃપિતાનો આદર કરી તેમને પ્રણામ કર્યા તાર પછી મગધસેનરાજા અનુસુંદરચક્રવર્તિને પ્રણામ કરીને તેની પાસે બેઠા સુમંગલાએ પણ સર્વને નમસ્કાર વદન પ્રણામ કર્યા, દીકરી સુલલિતાને બેટી અને તેનું માધુ મુઘી તેની બાજુમા બેઠી પછી આનંદમા આવી જઈ ગદગદ વાણીથી ઘણું દિવસે મળેલી દીકરીને ઉદ્દેશીને બોલી “ દીકરી ! ઘણા દિવસથી તને બોધ નહોતી તેથી તારા દર્શનની લાલસાથી રાગ્ય છોડીને અમે બન્ને ”

પણુ એન પડતુ નથી અને મને તો તારા વગર તારા એહને લઇને હૃદયમા નિરતર બળાપા થયા કરે છે અને દીકરી ' તારુ હૃદય તે કેવુ કઠોર છે અને તુ કેટલી નિર્દય છે કે આટલા વખતથી તે તારી તબીબતના અમને જરા સમાચાર પણ કહેવરાવ્યા નહિ ? કોઇની સાથે જરા સ દેશેા પણ મોકલ્યો નહિ ?"

સુલલિતા—“ માતા ! બહુ વાત કરવાથી શુ ? બહુ બોલવાથી શુ ? તમારો મારા પર કેટલો અને કેવો એહ છે તે હમણુ જ જણાઇ આવશે તમારી રાજ લઇને હુ હમણુ પરમ ઐશ્વર્યવાળી જૈનમતની દીક્ષા લેવા ઇચ્છુ હુ એ દીક્ષા અહ્મુત લાભને આપનારી છે, સસારનો પાર ઉતાર નારી છે હવે એ દીક્ષા લેવામા તમે મને કોઇ બાતની અટકાયત નહિ કરો, બટકે મારી સાથે તમે પણ દીક્ષા લેશો તો તમારો મારી ઉપર સાચો એહ છે એમ મને અને આ સર્વ લોકોને પ્રતીતિપૂર્વક જણાશે તમારો સાચો પ્રેમ બતાવી આપવાનો અભારે પ્રસન્ન આવ્યો છે અને મને ખાતરી છે કે તમે તમારા હેતને વ્યક્ત માર્ગ આપશો જ ”

મગધસેન સુમગળાના ભાવની વૃદ્ધિ.

મગધસેન રાજા આવો અલૌકિક જવાબ લોળી સુલલિતાના મુખમાથી સાંભળીને બહુ રાજ થયા, ઘણા વિચારમા પડી ગયા, પણ ચતુર હોઇ તુરત જ નિર્ણયપર આવી ગયા અને દેવી સુમ ગળાને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—“ દેવી ! દીકરીએ તો આપણા મ્હોઢા બંધ કરી દીધા ! એણે તો પ્રથમથી જ આપણને નિરતર કરી દીધા !

એ દીકરી અગાઉ તો તદ્દન લોળી હતી, પણ અભારે એની નજરમા પરમાર્થ આવી ગયો હોય તેમ લાગે નિર્ણય, સુમગ છે, એ અભારે ઘણી સમજણી થઇ ગઇ હોય એમ ગાની વનિ એના ભાવવા પરથી લાગે છે ! નહિ તો આવી રીતના

બરાબર સમયોચિત વચન ભાવવાનુ ક્યાથી બને ? તેથી એ જે કાંઈ કામ અભારે કરતી હશે તે જરા પણ અયોગ્ય નહિ હોય એમ મારુ માનતુ છે અને એણે અભારે આપણને યોગ્ય જ કહ્યું છે ! આપણે એની સાથે દીક્ષા લેવી એ સર્વથા યોગ્ય હોય એમ મને પણ ભાસે છે એમ કરવાથી આપણે એના પરનો સાચો એહ સૂચવી શકશે અને ખાસ કરીને આપણે તો અભારે કાઠે આવી પહોંચ્યા છીએ, આપણે હવે દીક્ષા લેવી જ બેઠાએ અભારે આપણે તેમ કરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે ”

સુમગળા—“જેવો દેવનો હુકમ”

માતપિતાને આ પ્રમાણે જોવતા સામળીને મુલલિતાને ઘણો આનંદ થયો અને પોતાના ઉપર વળો પાડ જ્યો-એવા તાબડો બોલતી તે પિતામાતાને પગે પડી પછી એણે માતપિતાને અનુસુંદર ચક્રવર્તી વિગેરેના વૃત્તાત ટુંકામાં જી સમજાવ્યો અને પોતાને કેવી રીતે દીક્ષા લેવાનું મન થયું હતું તે પણ મુદાસર જણાવ્યું એ હકીકત સામળી મગધસેન રાજા અને રાણી સુમગળાને ઘણો જ આનંદ થયો અને ખરા ભારથી બન્નેને દીક્ષા લેવાના પરિણામ થઈ આવ્યા સૂરિમહારાજ પાસે બન્નેએ દીક્ષા લેવાની યાચના કરી આચાર્ય બન્નેના વિચારને મજબૂત દેકો આપ્યો.

સાતની દીક્ષા.

૧ અનુસુંદર	}
૨ શ્રીગર્ભ	
૩ કમલિની	}
૪ પુંડરીક	
૫ મગધસેન	}
૬ સુમગળા	
૭ મુલલિતા	

મનોનંદન ઉદ્યાન.^૧

અનુસુંદર વિગેરેના દીક્ષા અવસરે મનોનંદન ઉદ્યાન અનેક ભવ્ય પ્રાણીઓથી અને મુનિમહાત્માઓના સમુદાયથી ભરપૂર થઈ ગયું હતું, મહાન આનંદ ઉત્સવ થઈ રહ્યો હતો તેથી તે બહુ સુંદર થઈ ગયું હતું, આકાશમાંથી ઉતરી આવતા અનેક દેવતાઓના સમુદાયોથી એની સર્વ દિશામાં આરે તરફ ઉઘોત થઈ રહ્યો હતો, સુરના રોવ કરતા અવાજથી વિલાસ કરતી શરણાઈઓ અને વાજીત્રોના નાદથી જાણે આખા ભુવનનો અદરનો ભાગ સાંભરી થઈ ગયો હતો, અનંત અને મોટા વિસ્તારવાળી પૂજા અને સત્કારથી ઉદ્યાન બહુ ચોભાયમાન લાગતું હતું અને ઉપર જણાવેલા બીજા પ્રાણીઓ અનેક પ્રકારના દાનો આપતા હતા, પરસ્પર સન્માન કરતા હતા, સુંદર ગાયનો ગાતા હતા અને વિદ્યાનો આનંદ મેળવતા હતા, તે સર્વથી તે ખીચોખીચ ભરાઈ ગયું હતું દીક્ષા અવસરે મનોનંદન બંધિયો ક્ષણમાત્ર આવી અદ્ભુત શોભા

૧ મનોનંદન મનને આનંદ આપનાર મનોજ આનંદ આ આખો બનાવ એના આતર હાલને આ સમજવાનો છે મનોનંદન ઉદ્યાન અતરંગ રાત્ર્યમાં છે તે વાચનાર સમજી શકશે

ધરી રહ્યો હતો તે^૧ વખતે મગધસેનરાજાએ રવપુરનું રાજ્ય અને શ્રીગર્ભરાજાએ શખપુરનું રાજ્ય પામ્યાં. અનુમુંદરના પુત્ર પુરંદરેને જ આપી દીધું અને તે રાજ્યના વાલી તરીકે સર્વ તજવીજ કરવાની બલામણુ કરી દીધી એ ઉપરાંત તે વખતને યોગ્ય બાકીના સર્વ કર્તવ્યો તુરતમા આટોપવામા આવ્યા.

આચાર્યશ્રીએ પછી તુરતમા જ સાતેને વિધિપૂર્વક દીક્ષા આપી

શુરમહારાજાએ સર્વને સયમમા સ્થિર કરવા સારૂ તે વખતે અત્યંત મધુરભાષામા સુંદર દેશના આપી એ આખી દેશના અમૃતના સ્વાદનું જ્ઞાન કરાવનારી હતી અને મનને સ્થિર કરવાનું કાર્ય બરાબર કરી આગે તેવી હતી સર્વ લોકોને તે સામળી ઘણું આનંદ થયો અને મનમા શુભ ભાવ વૃદ્ધિ પામ્યો, પછી સર્વ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા અને દેવો પશુ સ્વર્ગમા ગયા.

રાત્રિ. અનુસુંદર ધ્યાનમા.

સમાધિ. ઉપશમત્રેણિ.

સર્નાર્થસિદ્ધે ગમન.

યોગ્ય ઉપદેશ થઈ રહ્યા પછી શુરમહારાજાની રાજ લઈને મહા ભદ્રા વિગેરે સામળીઓ પોતાને સ્થાને સીધાવી (ઉપાધ્યયે ગઈ)

હવે સૂર્યને પશુ આ સઘળો મહોત્સવ વિગેરે ભેળને અને શુર મહારાજાની દેશના સામળીને મનમા નિશ્ચય થયો કે પોતે એ કાર્ય કરવાને જરા પશુ શક્તિમાન નથી-એ વિચારના ખેદમા બીજા દ્વીપમા ચાલ્યો ગયો, પોતાની અશક્તિના પ્રાયશ્ચિત તરીકે પોતાની જાતે જ દેશનિકાલની સભા પોતા ઉપર કરી^૨

તે વખતે સર્વ સાધુઓ આવશ્યક ક્રિયા કરવા લાગ્યા અને ત્યાર પછી સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનમા મગ્ન થઈ ગયા રાત્રિનો પ્રથમનો ભાગ આવી રીતે ઘણાખરો પસાર થઈ ગયો.

૧ અહીં તે એ સો (બેઝાળ)વાળી શુક્લ ૫ ૧૨૦૧ સરૂ થાય છે

૨ મતલબ ઉપરની સર્વ વાત જની અને હવે સૂર્ય અસ્ત થયો.

૩ આવશ્યક સાધુ આવકને અવશ્ય કરવાની ક્રિયાને આવશ્યક કહે છે એના છ પ્રકાર છે સામાયક, એવીશ પ્રભુની સ્તુતિ વદન દિવસના પાપની આ લોચનારૂપ પ્રતિક્રમણ કાષ્ટોત્સર્ગ અને અલાખ્યાન આ છ આવશ્યકનું સ્વરૂપ સમજવા જેટલું છે એ ચરણ કરણાનુષંગની અતિ અગત્યની બાબત છે અને તેના પર આવશ્યકસૂત્ર લાખ્ય વિગેરે અનેક ગ્રંથો ચોખ્ખાલા છે અનુસુંદર આવશ્યક ચૂક્યા નથી તે ખાસ લક્ષ્યમા લેવા યોગ્ય હકીકત છે

મુંદર રાજર્ષિને તે વખતે મનમાં ઘણો જ સંતોષ થયો,
 િતિ થઈ, કર્તવ્યપૂર્ણતાના માર્ગપર આવવાની સુંદર સ્થિતિનું
 અને પોતાની જાતને અહોભાગ્ય માનતા એકાંતમાં રાત્રે તે
 પઢી ગયા. એમની લેરયાઓ નધારે શુદ્ધ થતા તે ઉપશમ
 થઈ ગયા અને ઉપશાંતમોહ યુષ્ઠસ્થાનકે આરૂઢ થયા
 મગવાનના કહેવાથી બીજા મુનિઓને જણાયું કે અનુસુંદરનો
 નજીક આવ્યો છે એટલે તેઓ સર્વ તેની નજીક આવી
 ધિ ઉપજાવના લાગ્યા, તેને યોગ્ય રીતે જાગૃત કરવા લાગ્યા,
 મણી કરાવવા લાગ્યા તે વખતે તેનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું
 રૂપ પાજરૂ મૂકી અનુસુંદર સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયા અને
 ા સાગરોપમના આયુષ્યવાળા મોટી ઋદ્ધિવાળા દેવ થયા
 હંત્રીકતની ખખર પડતા અતુરિંધ અમણસઘ એકઠો થયો
 મુનિમહારાજ રાજર્ષિ અનુસુંદરના મૃત શરીરનો તેઓએ
 યો અને મનુષ્યોએ તથા દેવોએ તેની પૂજા કરી

* * * *

ઉપશમ એણે ભોગ કર્યા બાકી રહે છતાં આત્મા ન્યારે પ્રગટ થાય
 ઉપશમ એણે માટે છે ભોગવવાના કર્મોને ડાળી દબને આગળ ઉઠે
 બાકીના કર્મો ભોગવવા પાછા તો ઉતરણ પડે છે પણ એક વાર ઉચ્ચ
 વાદ લઈ આવે છે આવી ઉપશમ એણે એક ભવમાં બેવાર કેટલાક
 ડે છે અને આખી સંસારચાત્રામાં ચાર વાર થાય છે અગ્નીઆરમાં ગુલ્
 પાછો પડી જાય છે ને સાતાવેદની ભોગવે છે અતે જરૂર મોક્ષ જાય
 ક સીધી ક્ષપક એણે જ મરે છે તે તો આગળ વધતા જ જાય છે, તેને
 વાની જરૂર પડતી નથી આ ઉપશમ એણેની હંત્રીકત બીજા કર્મચર્યાથી

નિઝામલ્લા અલ સમયની આરાધના

સર્વાર્થસિદ્ધ ભોગ કર્યો ભોગવવા જ્ઞાનમદમાં ઠાળ જાળવા માટે આ
 માનિક દેવાનું સ્થાન છે આ મેળસંધ્યામાં પડ્યા પડ્યા તેટલી સાચરો

મુલલિતાનો થયેલ ચોક અને આચાર્યે કરેલ શાત્વન,

કોના મરણનો ચોક કરવો અને કોનું જીવન સફળ ?

અનુસુદરનું ભવિષ્ય-અમૃતમારે થઇ આખરે મોક્ષ.

મુલલિતાને અનુસુદર ઉપર એક દિવસમા ઘણો રાગ થયો હતો, પોતાને વિશુદ્ધ ધર્મનો સાચો બોધ આપનાર તે મહા પુરુષ હતો તેને શુભ હતું દુઃખમા બાંધતો હતો હતો અને પૂર્વકાળના દીર્ઘ અધ્યાસથી હતું એકદમ આના બાળા નુકસાન નહોતા વળી અનુસુદરનો મરણનો ખનાવ એકદમ બની ગયો, જેથી ઉપકારના ભાર તો દબા થયો અને સસારથી હતું તાજી વિરક્ત થએલી મુલલિતાના મનમા અનુસુદરના ઓર્થોતા મરણસમાચારથી કાંઈક ખેદ થયો અને તેની પીડા પણ થતા લાગી

સમતબદ્રસ્ય આ ખનાવ જોઈ ગયા, તેથી મુલલિતાને વધારે સ્થીર કરના માટે અને તેનો ચોક ફર કરવા માટે તેઓ સર્વની સમક્ષ મુલલિતાને હૃદયેની નીચે પ્રમાણે બોલ્યા —

“ આર્ય! બાળા ! જે મહાત્મા પુરે એક દિવસમા પોતાનું કામ “ કાઢી લીધું છે, સાધ્યને માર્ગે કૂચ કરી દીધી છે અને જે કૃતકૃત્ય “ થઈ ગયા છે તે મહાત્માને માટે જરા પણ ચોક કરવો યોગ્ય ન “ ગણાય એવું તો જન્મ કામ જરી લીધું કહેવાય જે એણે ખૂબ “ પાપો કર્યા હોત અને એના ભારથી એ સસારસમુદ્રમા કૂળી ગયા “ હોત અને એવું અહાંથી નરક તરફ પ્રયાણ જરૂર હોત તો તો એને “ માટે દીલગીરિ કરવી ચો ય ગણાત, તો તો એના સબધમા ચોક “ કરવો વાજબી ગણાત, પાપ જે પ્રાણી વિશુદ્ધ ધર્મને પ્રાપ્ત કરીને “ પોતાના પાપરૂપ કચરાને વોઈને સર્વાંગસિદ્ધ વિમાને બંધ તેને માટે “ ચોક ઘટે નહિ, તેના સબધમા દીલગીર થવું યોગ્ય ગણાય નહિ, “ તેને માટે ખેદ કરવો સ્થાને ગણાય નહિ જે પ્રાણીને સયમધર્મ “ અતિ દુર્લભ્ય હોય અને તેથી તે દુખના ભાર સાથે સસારમા “ ચારે તરફ રખડે તેવું હોય તેના પ્રકારના પ્રાણીને માટે ચોક કરવો “ ઉત્તમ પ્રાણીને યોગ્ય છે, જે પ્રાણી સયમનાનું હોઈ મગ્ન પામે “ તેના સબધમા તો જરા પણ ચોક કરવો યોગ્ય ગણાય જ નહિ, “ તે કાચ સસારચક્રમા રહ્યો હોય તો પાપ તે બધા હોય ત્યા “ તેને આનંદ જ છે, મન જ છે, આત્મ દહેરની છાજો જ છે અને “ તેથી તેને માટે ચોક કરવો વંદ ન જ ગણાય, જે પ્રાણીએ પર લેકમા મુખને આપનાર વર્મનું આચરણ બરાબર કર્યું ન હોય

“તે જ્યારે મરણ સામું આવીને ઊભુ રહે છે ત્યારે તેનાથી ગભ-
 “રાઈ જાય છે, બહી જાય છે, ડગી જાય છે. જે પ્રાણી વિશુદ્ધ
 “ધર્મનું લાભ બાંધીને રહેલો છે અને તેની રાહ જુએ છે તેને
 “મરણ નજીક આવે ત્યારે જરા પણ બહીક લાગતી નથી પણ
 “ઉલટો તેને મન તો એ જાણે મોટો ઉત્સવ ખની રહે છે, તેને મન
 “તો એ જાણે મોટો આનંદનો પ્રસંગ થઈ આવે છે. જ્ઞાન દર્શન
 “ચારિત્ર તપાસ્ય ચાર ખાલાઓના ટેકાવી મજબૂત બનેલી
 “અને પાપોનો નાશ કરનારી આરાધના જે પ્રાણીએ કરી હોય
 “તેને મરનાવી શું? તેના સબધમાં મરણ એ શું ચીજ છે? તેને
 “મરણ જ શું છે? જે મહાત્મા મુનીશ્વરો પાપસમૂહને ઘોષ નાખીને
 “આરાધના કરીને પડિતમૃત્યુએ મરે છે તેઓ તો ખરેખર આનંદ
 “ઉત્પન્ન કરનારા છે, આનંદ દેનારા છે, આનંદ વધારનારા છે,
 “આનંદ સ્વરૂપ છે હે બાળા! અનુસુદર રાજર્ષિ તો અનાર્થ કાર્યથી નિ-
 “વૃત્ત થઈ કામ સાધી ગયા છે, મિદ્ધાઈ થઈ ગયા છે, કૃતકૃત્ય
 “થઈ ગયા છે, તેના મરણ માટે તે વળી શોક કેવો? તે કેમ ધટે?
 “અને તે વાજળી પણ કેમ ગણાય?”

“વળી તું જરા સાબળી લે એ અનુસુદર રાજર્ષિ અત્યારે કામ
 કરીને સર્વાર્થચિદ્ધ વિમાને ગયેલ છે ત્યાં જ્યારે
 પત્ની મનુષ્ય એની તેત્રીસ સાગરોપમની આયુષ્યની સ્થિતિ પૂરી
 થઈ મોક્ષ થશે, ત્યારે ત્યાંથી અયવીને^૧ પુષ્કરનર દ્વીપમાં આવેલા
 ભરતક્ષેનમાં અયોધ્યા નગરી છે ત્યાં જશે ત્યાં તે
 વખતે એક ગાધારરાજ નામના રાજા હશે તેને પદ્મિની નામની રાણી
 હશે એ ગાધારરાજ અને પદ્મિનીના પુત્ર તરીકે એ રાજર્ષિ જન્મશે
 એનું ત્યાં અમૃતસાર નામ પાડવામાં આવશે એને મહાવિભૂતિ પ્રાપ્ત
 થશે દેવ જેવી તેની સમૃદ્ધિ થશે અને મનુષ્યપણામાં દેવના મુખેનું

૧ સર્વવિરતિનું મરણ પડિતમરણ કહેવાય ત્ર
 દેશવિરતિનું મરણ બાળપડિતમરણ કહેવાય છે
 અવિરતિનું મરણ બાળમરણ કહેવાય છે

શાસ્ત્રમાં બતાવેલી આરાધના કરતા, સર્વ જીવોને ખમાવતા, સર્વ વેર
 વિરોધને માટે ક્ષમા માગતા, શુદ્ધ ભાવના ભાવતા, સસારનું અસારપણું વિચારતા,
 પોતાના શુભ કાર્યો યાદ કરતા, નમસ્કાર મહામત્તનો જપ કરતા મરણ યાત્ર તેને
 જૈન પરિભાષામાં પડિતમરણ કહે છે આરાધના વિધિ માટે આશરપચ્ચખાણ
 ભક્તપચ્ચખાણ પચત્રા જુઓ

૨ અયવીને દેવ કાળ કરી વિમા જાય તેને ‘અયવ’ કહેવામાં આવે છે
 ૭૨

વાતાવરણુ થશે ઉછર્યા પછી યૌવન પ્રાપ્ત થશે ત્યારે તે અનેક કળા-
ઓમા કુશળતા મેળવશે ત્યાર પછી એમને વિષુળાશય નામના આ-
ચાર્યનો યોગ થશે તેની પાસેથી બોવ યથા પછી એ યુક્તિપૂર્વક માત-
પિતાને સમજાવીને દીક્ષા લેશે, એનો આત્મા ઘણો વિશુદ્ધ થતો જશે
અને એ સાધુ તરીકે ગ્રહી બહુ વખત સુધી મહા તપ તપશે આખરે
એ પોતાના ઈર્ષ્યલગ્નને કાપી નાખીને સમાધિપૂર્વક આગળ વધશે,
સસારનો પ્રપન્ન છોડી દઈ આખરે શિવાલયે (મોક્ષ) જશે

“ આ પ્રમાણે હરીજત હોવાથી ભવ્યપ્રાણીઓને એ અનુસુદર
રાજાને અત્યંત પ્રમોદનુ કારણ છે, એ મહાપુરુષના પ્રસંગને લઈને કોઈ
પ્રદારનો શોક થવો ન ભેદ્ય, ડરવો ન ભેદ્ય, સતાપ થવો ન ભે-
દ્ય, બનવો ન ભેદ્ય એ મહાપુરુષની વિભૂતિ આર છે, એની પ્રગતિ
જ્યારે થઈ ત્યારે એકદમ વધારે થઈ આવી છે અને એનો વિકાસ
આદર્શયુક્ત છે ”

ભાવીભદ્ર મહાત્માની ચિત્તવૃત્તિ.

ભવિતવ્યતાનો ન સમજવા માટે ખેદ.

અનુસુદરની ભાવી અતર ચેષ્ટા.

આચાર્ય મહારાજે અનુસુદર રાજર્ષિનું ભવિષ્ય વિસ્તારથી કહી
બતાવ્યું, તેનો આખરે મોક્ષ જણાવ્યો અને સુલલિતાને શાત કરી તે
વખતે પુરુષિક મુનિએ આચાર્યને પ્રણામ કરી સરાલ પૂછ્યો “ એ
મહાત્મા રાજર્ષિનો ભવિષ્યમા બનવાનો બનાવ આપશ્રીએ વિગતવાર
કહી સમજાવ્યો તે મેં સાંભળ્યો હું હવે આપશ્રીને એક બીજી જ
બાબત પૂછવા ઇચ્છુ છું અને તે એ છે કે તેની ચિત્તવૃત્તિમા સુદર
લોકો હતા અને ખરાબ લોકો હતા જેનું વર્ણન નટ્ટીવાર અગાઉ
તેના વૃત્તાતમા સાંભળનારા આવ્યું હતું તેઓનો આગળ વૃત્તાત કેવો
બનશે તે પણ આપ કહી બતાવો-સુદર અને ખરાબ લોકો તેની
ચિત્તવૃત્તિમા હતા, તેઓનું શું થશે તે જણાવવા કૃપા કરો ”

સમતભદ્રસુરે જવાબ આપતા બોલ્યા-“ પુરુષિક ! તમારો સ-
વાવ ઘણો મનનો છે જુઓ, સાંભળો સર્વર્થસિદ્ધિ વિમાનેથી મનુષ્ય
તરીકે ઉપર જણા યુ તેમ જ્યારે એ અમૃતસાર થશે ત્યારે થોડા
વખતમા એ સર્વસાગરો ત્યાગ કરશે અને ભાવદીક્ષા ગ્રહણ કરશે, તે
તે તેની સ્ત્રીઓ-દાસી અને દયા, તથા મૃદુતા અને અસત્યતા,
જ ઝજુતા અને અચૌર્વિતા, તથા અદ્વિતિ અને મુક્તતા અને

‘ત્ર ય તિ ના
વિશાળ માંગે.

સુદર લોક

વિદ્યા અને નિરીહતા^૧ જે તે વખત મુખી જરા
લીન થઇને દબાઇને રહેલી હશે તે બહાર પડશે,
તેની સાથે ચારિત્રરાજનું આપ્તુ મેન્ય પણ બહાર
પડશે વળી તે વખતે તેના અતરંગ રાજ્યમા^૨ ધૃતિ,
શ્રદ્ધા, મેંપા, વિવિદિધા, સુખા મૈત્રી, પ્રમુદિતા,
ઉપેક્ષા, વિજ્ઞપ્તિ, કરૂણા વિગેરે સ્ત્રીઓ પણ અગા-
ઉની માફક તેને બહુ વધારે મુખ આપનાર થઇ
પડશે આવી રીતે એ મહાત્માને અત્યત આનંદથી ભરપૂર અતરંગ
રાજ્ય પ્રાપ્ત થશે, બહુ સુદર રાજ્યનો એ ભોગવનાર થશે અને એ
રાજ્યનો ભોગવટો કરતા એ પોતાના અતર રાજ્યોને મૂળમાથી ઉખેડી
નાખશે એ મહા બળવાન પુરૂષ ત્યાર પછી અમૃતગાર મુનિ તરીકે
અતરંગ રાજ્યમા વિજય મેળવતા મેળવતા આખરે^૩ ક્ષપત્રેણીએ
ચઢેરો અને એ વિશુદ્ધ શ્રેણીપર ગહી ચાગ ધાતીકર્મ^૪ નામના દુરમ
નોનો સર્વથા નારા કરશે, તેમના ચૂરેચૂરા કરી નાખશે ત્યાર પછી
કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તે જગત ઉપર અનેક પ્રકારના^૫ અનુબ્રહ્મો (ઉ-

૧ આ દશે કન્યાપર વિસ્તારથી વિવેચન પ્ર ૮ પ્ર ૬ મા થયું છે

૨ આ ખીલ દત્ત સ્ત્રીઓ છે તેના નામો વિગેરેનો નિર્દેશ અને તેના જરૂરી
અર્થ ચાહુ અસ્તાવના પ્રકરણ ૬ મા આવી ગયા છે તે માટે જુઓ પૃ ૧૬૫૧

૩ ક્ષપકથેણિ સાતમા શુલ્કસ્થાનકેથી સીધા રસ્તે વધતા કર્મનો ક્ષય
કરતો-નારા કરતો જીવ આગળ વધે છે પછી તે એના કર્મનો નાત જ યાય છે
એટલે એનો ઉપશમ એણિની પેઠે પાત થતો નથી

૪ ચાર ધાતી કર્મના મોટા ભેદ આઠ છે, તેમા ચાર કર્મ ધાતી કહેવાય
જે તે કેવળજ્ઞાન, કેવળદરાન, યથાખ્યાતચારિત્ર તથા અનતા વીર્યને રોકનાર
હોવાથી તેને ધાતી કર્મો કહેવામા આવે છે ૧ જ્ઞાનને આવરણ કરનાર તે જ્ઞાના
વરણીય ૨ દરાનને અટકાવનાર દર્શનાવરણીય, ૩ સસારમા રખડાવનાર મોહ
નીય અને ૪ વીર્યસક્રિમા અટચણ નાખનાર અવરાય આ ચાર કર્મોને ધાતી
કર્મો કહેવામા આવે છે એ ચારે જ્યારે ઉદય અને સપ્તામાથી સર્વથા જય ત્યારે
પ્રાણીને કેવળજ્ઞાન યાય છે ચારે ધાતી કર્મોનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ પ્રથમ ક્રમ
પ્રથમા આપવામા આવ્યું છે

૫ કેવળજ્ઞાન ચાર ધાતી કર્મોનો નાત થતા પ્રાણીને કેવળજ્ઞાન-સપૂર્ણજ્ઞાન
યાય છે તેનાથી એ બૂત બાવી પદાર્થો જાહે છે દ્રવ્યસૂક્ષ્મયાંય સનગે છે અને
સર્વે બાવો પ્રલક્ષ કરે છે એવી દુનિયામા કોઈ પણ જોય વસ્તુ રહેતી નથી જે
કેવળજ્ઞાનનો વિષય ન થઈ શકે સર્વ જોયનું સપૂર્ણ જ્ઞાન એટલે કેવળ જ્ઞાન

૬ અનુબ્રહ્મ કેવળજ્ઞાન એના દર્શ જગતનો ઉદ્ધાર કરે છે, અનેક પ્રાણી
એને સાનો નાં આવી છે, મોટા માર્ગથી મૂકાવે છે અને
વિશુદ્ધ બનાવે છે જનવપરનો અનુબ્રહ્મ બતાવે છે

પન્નારો) કરશે, પછી એ કેવળી સમુદ્ધાન^૧ કરી, સર્વ યોગોનો નિરોધ^૨ કરી છેનટે આયુષ્યના તદ્દન છેનટના ક્ષાનમા સૌલેશી નામની મુંદર ક્રિયા કરીને તે બાકીના દુરભનો પલ્લુ ચૂરો કરી નાખશે તે વખતે એના સર્વ કામો પૂરો થશે, એની સર્વ ક્રિયાઓનો છેલો આવરો, એના મુંદર કાપોનું મુંદર પરિણામ આનંદે અને એ પોતાના સર્વ બાધોના સહિત નિર્વૃત્તિ નામની મુંદર નગરીમા જઈને એના મુરારાન્યના મુંદર ફળો તે આખશે ત્યાર પછી એ અનત આનંદમા મગ્ન થશે, અનત જ્ઞાનથી પૂર્ણ થશે, અનત વીર્યથી ભરપૂર થશે, અનત દર્શનથી યુક્ત થશે, એની સઘળી બાધા પીડાઓનો નાશ થશે અને એના એ સર્વ ભાવો સર્વ કાળને માટે હમેશના થશે આ એના એક અતર ૧ કુર્કુબની વાત થઈ

“ હવે એના બીજા અતર કુર્કુબની વાત કરીએ રાજાપિની કુ

૧ સમુદ્ધાત આયુષ્યકાળ સાથે કર્મોની વિષમતા ધણા ખરા કેવળીએને દોષ છે બધાનો મેળ મળે નહિ તેથી કેવળી વધારાના કર્મોનો ભેસથી ક્ષય કરી બાકીનાને સરખાઈમા આણે છે એ સાર મરણ પહેલાં છ માસ અગાઉ તેઓ આ સમુદ્ધાત કરે છે એના વખત આઠ સમયનો છે પ્રથમ સમયે આત્મપ્રદેશને સીધી એક પ્રદેશની સ્થિતિએ ઉપર નીચે ગોઠવે છે એને દડ કયો કહે છે બીજો સમયે એને ચૌદ રાજમા કપાટ કરે ગોઠવે છે, ત્રીજો સમયે મધાન કરી બધી દિશા પૂરે છે ચોથે સમયે વચ્ચેના આતરા પૂરે છે અને તેજ વખતે એ કર્મોને ત્રી નામિ છે આયુધી વધારે બાકીના કર્મોના દળ દોષ તેને આત્માથી છૂટા કરી દે છે પાચમા છઠ્ઠા અને સાતમા સમયમા સર્વ વિખર છે એટલે અનુક્રમે મધાન કપાટ અને દડ કરે છે અને આઠમા સમયે શરીરમા સમાઈ નવ્ય છે ચોથે સમયે ન્યારે સર્વ આતરા પૂરે છે ત્યારે તેમનો આત્મા ચૌદ રાજલોખના પ્રત્યેક પ્રદેશ પર બાવી નવ્ય છે પ્રત્યેક આત્માપ્રદેશો આત્મપ્રદેશ મુકાય છે આ સમુદ્ધાતની હકીકત ખાસ સમજવા માટે જુઓ સમુદ્ધાત રચનાક-કાણી ૧ સૂત્ર

૨ યોગનિરોધ શુશ્વત્વાનના ત્રીજા પાચમા યોગનો નિરોધ થાય છે તેરમા ગુણરચાનકને અંતે આ હકીકત બને છે એ પાચાનુ નામ સૂક્ષ્મક્રિયાબળિ શક્તિ એ વિલાગમા મુખ્યતા માત્ર કાચયો ત્રીજા છે જુઓ જો ૬ યોગ ૫ ૧૮૦

૩ સૌલેશી આ ચોદમે ગુણરચાનકે થાય છે એ શુશ્વત્વાનનો એવો પાયો છે એનું નામ સમુદ્વિગ્નક્રિયાઅનિશ્ચિત કહેવાય છે એનો કાળ પાચ ક્ષત્રવાદાર બોલવા ાહેલો છે

૪ બાકીના દુરભનો એટલો ચાર અઘાતિ કર્મો વેળીય આયુષ્ય, નામ અને જોત્ર વેદનીય સુખકુળ આપે છે આયુષ્ય જીવનકાળ તિમાણ કરે છે, નામ વિવિધતા કરે છે અને ગોત્ર વચ્ચનીચ્ચપાત્ર આપે છે

ભાર્યા ભવિતવ્યતા નામની તેની સાથે ઘણા કાળથી
 ભવિતવ્યતાની હતી તેનો તે ભાગ કરશે તે મહામોહરાજાનું બળ
 વિચારણા નરમ પડી જવાથી ઘણો ચોડ કરવા લાગશે, તે વિ-
 ચારશે કે 'અરેરે' મેં મહામોહરાજાના સૈન્યનો પક્ષ
 ખાત કરીને મોટી દુર્બુદ્ધિ કરી અને તેને પરિણામે
 અનુદર લોક આજે મારા મનોરથો ભાંગીને ચૂરેચૂરા થઇ ગયા.
 અરેરે' હું તો બધુએ બાણવાનો દાવો જ છું છતાં
 લોકોમાં ઉઘાડી રીતે બાણીતી વાત ડહેવાય છે, બાણકો પણ જે બાણ્યા
 કરે છે તે જ મેં બાણી નહિ' સર્વ સારી રીતે બાણ છે કે—

ધ્રુવાણિ ય પરિત્યજ્ય અધ્રુવાણિ નિપેવતે ।

ધ્રુવાણિ તસ્ય નશ્યન્તિ અધ્રુવ નષ્ટમેવ ચ ॥

જે ચોક્કસ સ્થીર પદાર્થોને છોડી દઇને અનિશ્ચય પદાર્થોને
 સેવે છે તેને સ્થિર પદાર્થો નાશ પામે છે અને અનિશ્ચય પદાર્થો
 તો નાશ પામેલા જ છે, મેં સ્થિર પદાર્થોને—ભાવોને ઝાળખ્યા વિચાર્યા
 નહિ' અથવા તો એમા મારો પપ્પુ ચો દોપ' આ માર્ગ રૂઢ થઇ
 ગયો છે કે સર્વ માણસો પોતાના ખરા સાચા પ્રયોજનમાં મુકાય છે ત્યાં
 તે માર્ગ ઉપર હું પપ્પુ મુકાઇ છું આવો વિચાર અને નિશ્ચય કરીને
 એ તો કુભાર્યા હતી એટલે બીજા લોકોના નામમાં બેડાઇ ગઇ અને
 દીવગીરિ છોડી દઇને ચૂપ થઇ ગઇ

હે પુરુષિન્દ્ર મુનિ! અનુસુદર રાજર્ષિના અતરંગ રાજ્યના લોકોમાં
 ભવિષ્યમાં કેવી ચેષ્ટા થશે તેનો હેવાલ તમને કુન્ડમાં જણાવી દીધો "

સમતલદ્ર આચાર્ય પાસેથી આઠલો વિસ્તારથી હેવાલ સાંભળ્યા
 પછી પુરુષિન્દ્ર વિગેરે સાધુઓ ઘણા રાજી થયા અને સુલલિતાનો શોડ
 દૂર થયો

૧ આ એક મહા સત્ત છે બ્યવહારમાં અને ધર્મસાધનામાં બદ્ ઉપયોગી છે
 લોકો ધણીવાર ચોક્કસ લાભને જોણ કરીને અચોક્કસને વળગવા બંધ છે, સાચા
 દીર્ઘકાળના સ્નેહીઓને છોડી નવા નવાને પકડવા બંધ છે, તેમા સાચા દુદી બંધ
 છે અને ઉપરઉપરના તો અતે છે અતરંગરાજ્યે પધુ એજ ધટના
 ચાલે છે વિચારનાથી રચત

પ્રકરણ ૧૯ મું.

આગમનો સાર.

લવિતાનુ મન સ્વાર પછી ઘણુ સરેગમા આવી ગયુ એને વિચાર થયો કે પોતાને બોધ થતા ઘણો વખત થયો હતો, બહુ મહેનત પડી હતી, તેથી પોતે ભારેકર્મી તો ખરી જ' એવો પોતાનો છદ્દરત્ન માન સવેગરૂપ પવનથી શુદ્ધ નહિ થાય, તેને શુદ્ધ કરવા માટે ત્રીન તપરૂપ અગ્નિની ખાસ જરૂર ગણાય આવો વિચાર કરીને પછી એણે શુદ્ધમહારાજની રજા લીધી અને તેમની સૂચના અનુસાર પોતે ખાસ ઉદ્યમ કરીને 'મહાકષ્ટદાયી તપ વડે આત્મરત્નને શુદ્ધ કરવા લાગી જે બાળા એક વખત ધર્મનુ સ્વરૂપ કે વાત સમજતી ન હોતી તે જ અસારે ભતિવિચારણા કરીને અતરશુદ્ધિના માના શોધવા લાગી અને દરેક પ્રસંગે શુદ્ધમહારાજની અનુસા લેવા લાગી એણે જે મહા તપસ્યા કરી તેનો સહજ ખ્યાલ આપવો બન્યો ચોચ ગણાયો

મુલલિતાનો મહા તપ.^૧

એક બે ચાર પાંચ વિગેરે ઉપવાસો રૂપ અનેક પ્રકારના રત્નોની માળાનાળા^૨ રત્નાવળી તપથી તે રાગમુક્ત રાજકન્યા મુલલિતા સાધ્વી

૧ શુભ ધ્યાનપૂર્વક કષ્ટ સદન કરવાથી અત્યવ નિજસ થાય છે, કર્મોના ક્ષય થાય છે

૨ શાસ્ત્રમા અનેક પ્રકારના તપો વર્ણવ્યા છે તેનો સમુચ્ચય તપોરત્ન-મહોદ્યાધ નામના ગ્રંથમા શ્રી ભક્તિવિજયજીએ કર્યો છે અને તે ગ્રંથ શ્રીઆત્મા નદનૈનસલા (ભાવનગર) એ બહાર પાડ્યો છે નીચેની નોટ સદરહુ ગ્રંથને આધારે લખેલી છે

૩ રત્નાવલી-કનકાવળીની પેઠે આ તપ નણવો, માત્ર કનકાવળીમા ન્યાં આઠ, આઠ અને ચોત્રીસ ઝઠ તે રથને આઠ, આઠ અને ચોત્રીસ અક્રમ બાજુવા-આ તરોરત મહોદધિને આધારે લખવામા આવ્યું છે પ્રાચીન સામાવારી અને ઉપવાસ સૂત્રની ટીકામા કનકાવળીમા આઠ, આઠ અને ચોત્રીસ અક્રમ લખ્યા છે

શરીરને બૂપણુ રૂપ ત્યાર પછી એણે 'ભદ્રા પ્રતિમા વહન કરી, મહા-ભદ્રા' પ્રતિમા વહન કરી, સર્વતોભદ્રા' પ્રતિમા વહન કરી અને 'ભદ્રો-

૧ ભદ્રા ભદ્રવમ ઉક્ત શ્રવમા આ વપનો નવર ૨૬ છે એ કલ્યાણમારક હોવાથી ભદ્ર વપ કહેવાય છે એની પાચ એણીએ છે તેમા ઉપવાસ નીચે પ્રમાણે

પ્રથમ ટ્રેણી	૧	૨	૩	૪	૫
બીજી એણી	૩	૪	૫	૧	૨
ત્રીજી એણી	૫	૧	૨	૩	૪
ચોથી એણી	૨	૩	૪	૫	૧
પાચમી એણી	૪	૫	૧	૨	૩

એમા ૭૫ ઉપવાસ અને ૨૫ પારણા

૨ મહાભદ્રા વપ ઉપરની ભવનો છે પણ ઉપવાસસખ્યા વધારે છે એના ઉપવાસો નીચે પ્રમાણે છે ઉક્ત શ્રવમા આ વપનો ન. ૨૭ છે

પ્રથમ એણી	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
બીજી ટ્રેણી	૪	૫	૬	૭	૧	૨	૩
ત્રીજી એણી	૭	૧	૨	૩	૪	૫	૬
ચોથી એણી	૩	૪	૫	૬	૭	૧	૨
પાચમી ટ્રેણી	૬	૭	૧	૨	૩	૪	૫
છઠી એણી	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૧
સાતમી ટ્રેણી	૫	૬	૭	૧	૨	૩	૪

ઉપવાસ ૧૮૬ અને પારણા ૪૬

૩ સર્વતોભદ્ર વપ ઉપરના એવો છે, પણ ઉપવાસસખ્યામા ફેર છે ઉક્ત શ્રવમા એનો નવર ૨૮ છે એના ઉપવાસ નીચે પ્રમાણે છે

પહેલી ટ્રેણી	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
બીજી ટ્રેણી	૮	૯	૧૦	૧૧	૫	૬	૭
ત્રીજી એણી	૧૧	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
ચોથી ટ્રેણી	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૫	૬
પાંચમી એણી	૧૦	૧૧	૫	૬	૭	૮	૯
છઠી એણી	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૫
સાતમી ટ્રેણી	૯	૧૦	૧૧	૫	૬	૭	૮

કુલ વપના દિવસ ૮૨ અને પારણા ૪૬
કુલ દિવસ ૪૪૨

૪ ભદ્રોત્તર વપ ઉપરના વપ એવો છે પણ ઉપવાસ સખ્યામા ફેર છે ઉપરના શ્રવમા એનો ન. ૨૮ છે એમા ઉપવાસ નીચે પ્રમાણે છે

પહેલી એણી	૫	૬	૭	૮	૯
બીજી એણી	૭	૮	૯	૫	૬

તરો પ્રતિમા વહન કરી પછી એ મહાદેવી જેના પાપ નાશ પામી ગયા હતા તે 'વર્ધમાન આબેલ તપ કરીને પ્રતિક્ષરો વધતી ગઈ અને એનું જ્ઞાન પણ વધતું જાયું ત્યાર પછી એણે 'આદ્રાયાણુ તપ તપીને

ત્રીજી એ. ૬ ૫ ૬ ૭ ૮

ચોથી એ. ૬ ૭ ૮ ૯ ૫

પાંચમી એ. ૮ ૮ ૫ ૬ ૭

ઉપવાસ ૧૭૫ અને પારણા ૨૫

ઉપર જે તપ લખ્યા છે તે સદર ગ્રંથને આધારે લખ્યા છે વળી શાસ્ત્રમા ગ્રંથકર્તાએ કહી તેવી પ્રતિમાઓ પણ બતાવી છે, તેના ત્રણ પ્રકાર છે

ભદ્રા પ્રતિમા. પૂર્વ દક્ષિણ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા સંમુખ રહી દરેક દિશામાં ચાર ચાર પહોર સુધી કાઢેલા કરે એ પ્રમાણે કરતા સંપૂર્ણ બે દિવસે આ પ્રતિમા પૂરી થાય

મહાભદ્રા પ્રતિમા. આ પ્રતિમા ઉપરોક્ત ભદ્રાપ્રતિમા જેવી જ છે, પરંતુ એમાં દરેક દિશામાં આઠ આઠ પહોર કાઢેલું કરવાનો છે એટલે એ પ્રતિમા ચાર દિવસે પૂરી થાય

સર્વતોભદ્રા પ્રતિમા. આ પ્રતિમામાં ચાર દિશા ચાર વિદિશા અને ઉપર નીચે યથા દશે દિશામાં એક એક દિવસ પર્યંત કાપોત્સર્ગ કરે અને દસ દિવસે પ્રતિમા પૂરી કરે

આવી રીતે ત્રણ પ્રકારે પ્રતિમા બતાવી છે ઉપપાતિ સૂત્રની દીકામાં ત્રીજી સર્વતોભદ્રા પ્રતિમા બે પ્રકારી કહી છે એક નાની અને એક મોટી પણ તેની વિગત ભદ્રા અને મહાભદ્રા પ્રતિમા જેવી જ છે આગળ દીકામાં ભદ્રોત્તરા દીકા કહી છે તે ભદ્રોત્તર તપને બરાબર મળતી આવે છે

પ્રાચીન સમાચારી જે હાલમાં શ્રી આગમોત્થ સમિતિ તરફથી બહાર પડી છે તેમાં સર્વતોભદ્રાને સ્થાને ભદ્રોત્તર છે અને ભદ્રોત્તરને સ્થાને સર્વતોભદ્ર છે

૧ વર્ધમાન આબેલ તપ તપોરત મહોદધિમાં આ તપને ૮ પદ્ધતિમાં વહેંચે છે તેમાં એક આબેલ ઉપર ઉપવાસ, બે આબેલ ઉપર ઉપવાસ, ત્રણ ઉપર ઉપવાસ-ચાવત્ સો આબેલ ઉપર ઉપવાસ એમાં વચ્ચે કાંઈ આતરો ન પાડવો આ મહાન તપ છે, ચોથા વધ ત્રણ માત્ર અને વીસ દિવસે પૂરો થાય છે, મહા ભાગ્યવત હોય તે જ પૂરો કરી શકે છે શ્રીચંદ કેવળીએ આ તપ પૂર્વે બધે ક્યોં હતો તેમ તેમના ચરિત્ર પરથી જણાય છે સાધુ આવકને કરવાનો આ આગાહ તપ છે

૨ આદ્રાયાણુ આ તપ બે પ્રકારે કરવાનો છે એનો અર્થ ચંદ્રગુણ (અયન) તે, એટલે ચંદ્રમાસ અનુસાર થાય છે પ્રથમ પ્રકાર ચવસમ્બંધનો છે, બીજો વજ્ર સમ્બંધનો છે જવનો મધ્ય ભાગ બડો અને બન્ને છેડા પાવળા હોય છે વજ્રનો

[ચાલુ-

પોતાના કુળરૂપ આકારને ચદ્રવૈખાની જેમ દીપાન્તુ એણે યવમધ્ય અને વજ્રમધ્ય એ બન્ને પ્રકારની આસેવના કરી અને એ દ્વારા એ દેવી સસારબદ્ધિખાનાપર તદ્દન નિરંજન વૃત્તિવાળી થઈ એ મહાદેવીને બહુ શક્તિ આપી ગઈ, એણે ઉપર જણાવ્યા તે અને બીજા અનેક તપો કર્યા અને તેથી પોતાના પાપોને તેણે ઘોષ નાખ્યા એમ તે આગળ વધતી આવી.

ગીતાર્થ શ્રી પુડરીક.

આગમનો સાર-સવાલ.

ધ્યાનયોગનો મહિમા.

તીર્થત્રિ, ધ્યેયનાનાત્વ.

હવે પુડરીક મુનિ પણ અને તેટલો જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા લાગ્યા અને વખતના વહેવા સાથે તે પણ જિતેન્દ્રિય ગીતાર્થ થયા ત્યાર પછી આગમનો સુવિશુદ્ધ સંપૂર્ણ સાર-અદરનો આશય બાપવાની અભિલાષાથી યોગ્ય નિનયપૂર્વક એણે શુદ્ધમહારાજને સનાથ પૂછ્યો “સાહેબ ! દ્વાદશાંગી તો મોટા દરિયા જેવી છે, એ ભગવાને ભાપેલી છે, એનો ટુંકામાં સાર શો છે તે આપ કહી બતાવો.”

વચ્ચેનો ભાગ પાતળો હોય છે અને બન્ને છેડા જડા હોય છે અહીં ગ્રાસ (કાળીઆ) અને દત્તિનો આધાર સ્ફૂળવાહીનતા પર છે અમુક કાળીઆ ખાવા તે આવક માટે અને અમુક વખત વહોરાવેલ લેણ તે તેટલી દત્તિ સાધુ માટે છે એકવાર દ્વાપમા કે કડબીમાં લઈ વહોરાવે તે એક દત્તિ કહેવાય જ યવમધ્ય ચાદ્રાયણ તપ કરે તો શુકલ પક્ષની એકમને દિવસે એક ગ્રાસ અથવા એક દત્તિ કરે છે, બીજે બે ત્રણ એમ પુનઃમ સુધી પદર, પછી કૃષ્ણ પક્ષના પડવાને દિવસે પદર, બીજે ચૌદ એમ અમાસે એક ગ્રાસ અથવા એકદત્તિ આવે આમાં છેડા પાતળા આવે છે તેથી તેને યવમધ્ય કહે છે વજ્રમધ્ય કૃષ્ણપક્ષની એકમથી શરૂ થાય છે એકમે પદર ગ્રાસ અથવા દત્તિ બીજે ચૌદ એમ અમાસે એક શુકલ પક્ષની એકમે એક એમ ચડાવીને પુનઃ પદર કરી તપ પૂરો કરવો આવી રીતે બે માસે યવમધ્ય અને વજ્રમધ્ય ચાદ્રાયણ તપ પૂરો થાય છે આ તપ પણ સાધુ તથા નાવકને માટે આગાહ તપ ગણાય છે.

૧ ગીતાર્થ શાસ્ત્રના રહસ્યને-જિગ્સા જાવોને સમજનાર સૂત્ર અને અર્થ ઉલ્લેખના બહુકાર

૨ દ્વાદશાંગીઃ બાર અમ-મૂળ સૂત્રો એનો વિસ્તાર ધણો છે એની કેટલીક દહીકત મટે બુદ્ધો પ્રથમ અસ્તવાવ પૃ ૮૯-૯૦ માં આપેલી નોંદ ન ૨

સમતત્ત્વ—“આર્ય ! આખા જૈન આગમનો સાર તદ્દન નિર્મળ

“ધ્યાનયોગ છે, બધી વાતનું રહસ્ય એ એક શબ્દમાં

ધ્યાનયોગ

“આવી જાય છે એનો હેતુ એ છે કે જૈન શાસ્ત્રમાં

ચિત્તશુદ્ધિ

“નીતિ વિભાગને અને શ્રાવકોના અને સાધુઓના જે

“અનેક મૂળગુણો બતાવ્યા છે, જે ઉત્તરગુણો બ-

“તાવ્યા છે, જે જે બાહ્ય ક્રિયાઓ કહી છે, તે સર્વનો અતીત ભાવ,

“સર્વનું લક્ષ્ય ધ્યાનયોગ છે, એ સર્વ ગુણો અને ક્રિયાનો હેતુ ધ્યા-

“નયોગ સાધવાનો છે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે મુક્તિને માટે ધ્યાન સિ-

“દ્ધિની જરૂર છે અને તે ધ્યાનની સિદ્ધિ માટે મન પ્રસાદ સાધવો

“જોઈએ અને તે આહિંસા વિગેરે શુદ્ધ અનુષ્ઠાનથી સાધી શકાય

“છે, આવી રીતે સર્વ અનુષ્ઠાનોનું અતિમ સાધ્ય મન પ્રસાદ થયું એ

“તારા સમજવામાં આવ્યું હશે એટલા ઉપરથી તારા જાણવામાં આવ્યું

“હશે કે સર્વ અનુષ્ઠાનો ચિત્તશુદ્ધિ માટે કરવાના છે હવે વિશેષ પ્રકારે

“શુદ્ધ (વિશુદ્ધ) અને એકાગ્ર મન તે સર્વથી ઉત્તમ પ્રકારનું ધ્યાન

“છે, તેટલા માટે બાઈ ! આખી દ્વાદશાગીનો સાર શુદ્ધ ધ્યાનયોગ

“છે અને જે પ્રાણી મોક્ષ મેળવવાની ઇચ્છા રાખતો હોય તેણે તેને

“સાધવો જોઈએ, ધ્યાનયોગને સિદ્ધ કરવો જોઈએ બાઈના સર્વ

“અનુષ્ઠાનો છે અને બીજા જે જે મૂળ અને ઉત્તર ગુણો છે તે સર્વ

“એ ધ્યાનયોગના અંગ જેવા છે, એના પેટામાં આવી જાય છે અને

“તેટલા માટે એ ધ્યાનયોગને સર્વનો સાર કહેવામાં આવ્યો છે”

ગુરુમહારાજના આવા વચન સાંભળીને શાતાત્મા પુહરીક મુનિ લલાટે હાથ જોડી ગંભીર સ્વરે બોલ્યા “ભગવત્ ! જ્યારે હું બાળક હતો ત્યારે પણ મોક્ષમાર્ગના સમ્બંધમાં મારા દીલમાં ઘણું ગૌતુક હતું, તે રસ્તો કેવો હશે તે જાણવાની મને નાની વયમાં પણ ઘણી જિજ્ઞાસા હતી અને તેથી એ બાબતમાં અનેક તીર્થોએને મેં સવાલ પૂછ્યા હતા. હું તેઓને પૂછતો હતો કે ‘મહાત્મન ! ભાગ્યશાળી ! સર્વ બાળતનો સાર-રહસ્ય હોય તેણે અને મોક્ષને આપે તેનું પરમ તત્ત્વ શું છે ? જે વાત સર્વથી મહત્ત્વની હોય તે મને સમજાવો-જણાવો’ મારા આવા સવાલના જવાબમાં તેઓ મને જે અભિપ્રાય આપતા હતા તે આ પ્રમાણે -

“એક એમ કહેતા હતા કે તમે હિંસા કરો-ખીલો ગમે તે કરો તેમાં વાધો નથી, માત્ર મુમુક્ષુ પ્રાણીએ પોતાની શુદ્ધિને લેખ ડોષ પણ બાબતમાં લાગવા દેવો ન જોઈએ તેઓ કહેતા કે -

૧ સર્વ મૂળ ઉત્તર ગુણો-શ્રાવકના અને સાધુના તેમજ સર્વ બાહ્ય ક્રિયાનો વિષય ચરણકરણાનુયોગને અને છે એ જૈનનું *Ethics, ritualistic portion* છે

યસ્ય બુદ્ધિર્ન લિપ્યેત હત્વા સઘમિદ જગત્ ।

આકાશમિવ પદ્મેન નાસો પાપેન લિપ્યતે ॥

આખી દુનિયાને મારીને પણ જેની બુદ્ધિ લેપ પામતી નથી, આકાશ જેમ કાદવથી કદિ ખરણ્ય નહિ તેમ જેની બુદ્ધિ એ સહારના કાર્યથી લેપાઈ જતી નથી તેના ઉપર પાપનો લેપ પણ થતો નથી

“બીજા વળી એમ કહેતા કે જે ગ્રાહીઓ સવ પાપો કરીને પણ પછી મહેશ્વરનું સ્મરણ કરે તે એક ક્ષણમાત્રમા પાપથી મુકાય છે જેમકે —

છિત્વા મિત્વા ચ ભૂતાનિ કૃત્વા પાપશતાનિ ચ ।

સરેદેક ચિરુપાક્ષ સઘપાપૈ પ્રમુચ્યતે ॥

ગ્રાહીઓને ઠેદીને અથવા ભેદીને અથવા તો સેંકરો પાપો કરીને પછી જો તે શીવને સ્મરણ કરે તો તે ગ્રાહી સર્વ પાપથી મુકાય છે

“બીજાઓ પાપની શુદ્ધિમાટે વિષ્ણુભગવાનનું ધ્યાન કરવાનું કહે છે, તેના ધ્યાનને સર્વ પ્રકારના પાપનો નાશ કરનાર કહેવામા આ યુ છે તેઓ કહે છે કે —

અપવિત્ર પવિત્રો વા સર્વાવસ્થા ગતોઽપિ વા ।

ય સરેત્પુણ્ડરીકાક્ષ સ વાહ્યાભ્યન્તર શુચિ ॥

પાતે અપવિત્ર હોય કે પવિત્ર હોય કે બીજી ગમે તેવી અવસ્થામા હોય પણ જો તે વિષ્ણુ ભગવાનનું સ્મરણ કરે તો તે બ્રાહ્મણી અને અદરથી પવિત્ર છે, રહે છે, થઈ જાય છે,

“કેટલાકો પાપારાત્ર મારને પાપનો વિનાશક કહે છે

“બીજા વળી વાયુ ઉપર જપ કરવાના કાર્યને મોક્ષનું સાધન કહે છે જેમકે — ‘હૃદયમા રહેલ પુરુષિક (કમળ) ધ્યાનથી ઉઘડે છે, એ પુરુષિક દળમા લાડ હોય છે, સુદર હોય છે અને મનજમરને સુખ આપનાર હોય છે એ માર્ગ મનજમર પરમ પદમા સ્થાપિત થાય છે—તેવા પ્રકારના મનનો જે નાદ લક્ષ્યમા આવે છે તે ખરૂં તત્ત્વ છે એમ તેઓ કહે છે’

“કેટલાક પૂરક કુભક અને રેશક પવનને એ પુરુષિક વિકસર કરવાનું સાધન અને પરમ તત્ત્વ કહે છે

“બીજાઓ એમ કહે છે કે મોગરાના ફૂલ ચદ્ર અથવા તો સ્ફટિક જેવું જે પિંડુ હૃદયમા છે, તે ઉપર નીચે અને આહુઅવળું જાય છે, તે જ્ઞાનનું કારણ છે

“ વળી કોઈ એમ છે કે પણવ અક્ષર જે જે છે તેની ઉપર અને નીચે લેપ કરેલી અગ્નિની શીખા ચાલે તેની જે માત્રા થાય તે અમૃતકળા કહેવાય છે

“ વળી ખીલઓ કહે છે કે નાગિકાના અગ્રભાગમાં અથવા જે ભ્રમરની વચ્ચેના ભાગમાં બરફ અથવા મોતીના હાર જેવું ચોક્કસ બિંદુ પડે છે જે પ્રકારનું હોય છે ચળ અને સ્થિર તે બિંદુને ધ્યાનનો વિષય કહે છે એ બિંદુ ન્યારે અગ્નિના મહપમાં મળે છે ત્યારે લાલ રંગનું થાય છે, પૂર્વ દિશાએ સ્થપાય ત્યારે એ પીળું થાય છે, વાયુ ખુણામાં હોય ત્યારે કાળું થાય છે, પશ્ચિમ દિશાએ સંદેત થાય છે, ન્યારે ચિત્ત સુંદર દરખામાં હોય ત્યારે પીળું થાય છે અને ક્રોધના તાપમાં હોય ત્યારે લાલ થઈ જાય છે, શત્રુનાશના કાર્યવખતે તે ગળું થઈ જાય છે અને તે ધવળ હોય ત્યારે પુષ્ટિ ઝરનાર થાય છે

“ ખીલઓ વળી કહે છે કે જેઓ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાનાળા હોય તેમણે નાડીમાર્ગ સાધવો જોઈએ, તેઓએ ઇક્ષ અને પિંગળા બન્ને નાડીઓનો સચાર ટેવી રીતે થાય છે અને તે પ્રત્યેકનું કામ શુ છે તે જાણવું જોઈએ નાડીચક્રનો પ્રચાર જમણી તરફ અને ડાબી તરફ કેવી રીતે થાય છે તે પ્રાણીએ બરાબર વૈજ્ઞાનિક રીતે જાણવું જોઈએ અને તે દ્વારાએ-તે જ્ઞાનની મારફત-તે જ્ઞાનથી કાળવું અને બળવું જ્ઞાન બરાબર મેળવવું જોઈએ (આ બાહ્ય જ્ઞાન છે) અને બાહ્ય સારી રીતે પદ્માસન કરીને સુંદર ઘટનાદ સામળવો જોઈએ (આ અંતરંગ બાબત છે)

“ કેટલાકો ઓઝારના ઉચ્ચારને પરમ સાતિ આપનાર માને છે

“ કેટલાક કહે છે કે નાભિ(હૃદય)માંથી જે સરળ પ્રાણ (વાયુ) નીકળે છે અને જે જમળતા તાતણા જેવો આકાર ધારણ કરે છે તે ધીમી ગતિએ માયાના અંતભાગ સુધી જાય છે, તે માથે તાળવામાં રહેલ પ્રહારપ્રમાથી બહાર નીકળી જાય છે તેની બરાબર ચિંતવના કરવી જોઈએ અને તેવી ધીમી ગતિએ વાયુનો સચાર કરાવવો જોઈએ

“ કેટલાકો વળી એમ કહે છે કે સૂર્યમંડળમાં જે આદિપુરુષ છે (મૂળપુરુષ છે) અને જે મૂળપુરુષ છાતીમાં અથવા કમળમાં આવી રહેલ છે તેનું ધ્યાન કરવું જોઈએ તેને ધ્યેય તરીકે ઓળખવો જોઈએ

“ કેટલાક શુદ્ધિમાનો અથવા આકાશમાં રહેલ નિલ (eternal) પરમ પુરુષ આપમાન મેંકરો કિંગ્લોથી ભરપૂર

છે તેને ધ્યાન કરવા યોગ્ય કહે છે, તેને ધ્યેય તરીકે બરાબર ઝોળખવા કહે છે

“કેટલાક આકાશમાત્રને ધ્યેય તરીકે ઝોળખવા અને આદરવા કહે છે

“કેટલાક ચર અને સ્થિર આખા વિશ્વને ધ્યેય તરીકે ઝોળખવા અને આદરવા કહે છે

“કેટલાક આત્માના રહેલ ચિત્તને ધ્યેય તરીકે ઝોળખવા અને આદરવા કહે છે

“કેટલાક શાશ્વત બ્રહ્મને ધ્યેય તરીકે ઝોળખવા અને આદરવા કહે છે”

*

*

*

“તો મહાત્મનૃ! આપશ્રીએ દ્વાદશાંગીના સાર તરીકે ધ્યાનયોગ બતાવ્યો તેની રીતે તીર્થોઓએ પણ એને એ જ જાણી જાણીને જાણીને આકાશમાત્ર તરીકે પ્રતિપાદન કર્યો છે ત્યારે સવાલ સાહેબ! એ સનના છેવટનો સાર તો ધ્યાનયોગ જ આવ્યો ત્યારે શું એ સર્વ તીર્થોઓ પણ મોક્ષના સાધક છે? મોક્ષને માર્ગ છે? અને એક મોક્ષ જ સાધનાનો છે, સર્વેનું સાધ્ય મોક્ષ જ છે તો પછી જાણ જાણે યોગીઓ ધ્યેય (ધ્યાનના વિષય) જાણી જાણી બતાવે છે તે શું? આ સબધમા મારા મનમા ઘણો મજબૂત સંશય છે નાથ! હું તો સદેહવૃક્ષ પર આવી રીતે ચઢી ગયો છું તો આપ એ વૃક્ષને આપના વાક્યરૂપ હાથીના બેરથી મૂળમાંથી ઉખેડી નાખો—આપ મારા સંશયનો સંતોષકારક ખુલાસો આપો”

સમતલદ્ર—“તારો સવાલ ઠીક છે તું હજી જૈનાગમમા માત્ર સામાન્ય ગ્રંથોમાં છે, પરંતુ જૈન આગમનું અદરતું રહસ્ય હજી તને જાણ્યું નથી તેથી તું આવા પ્રકારનો સવાલ કરે છે! વાત એમ છે કે એ સર્વ તીર્થોઓ ખોટા (ઠોટ) વૈદ જોવા છે, જૈન ધર્મસંપ્રદાયના વૈદના શાસ્ત્રરૂપ મહાવૃક્ષની એક એક શાખા પકડનારા છે અને તેને લઇને તારા મનમા પ્રશ્ન યથેવે છે એનો ખુલાસો તને કરી બતાવું છું તે સમજ”

ગુરુમહારાજ કથા કહીને આ વિશાળ સવાલનો વિસ્તારથી ખુલાસો કરે તે આવતા પ્રકરણમાં જહુ લક્ષ્ય રાખીને વિચારવા યોગ્ય

પ્રકરણ ૨૦ મું.

વૈદ્ય કથાનક-ઉપનય.

૨૬૨

૨૬૨૩ મુનિએ ધ્યાનયોગની મહત્તા જાણી, તેને દ્વાદ-
શાગીના સારરૂપ જાણ્યો એટલે અન્ય તીર્થીઓ પણ
જૂદા જૂદા આધારમા ધ્યાનયોગની મહત્તા કહે છે તે
તેઓ પણ મોક્ષમાધ્યમ કહેવાય કે નહિ? અને ધ્યે-
યની વિચિત્રતા હોવાનું જરૂર શું હશે? એ પ્રશ્ન
પૂછતા શુદ્ધમહારાજે તીર્થીઓને પહોંચાડી જ્યાં અને વૈદ્યના એ પ્રશ્ન
પાડી તેમને કૂટ વૈદ્યો જ્યાં એ હઠીકત સ્પષ્ટ રીતે જણાવવા તેઓએ
વૈદ્યની નાની કથા જ્યાં ગમળાવી અને તેનો અદરનો ભાવાર્થ પણ
જણાવ્યો તે આપણે હવે વાચી લઈએ અથવા છોડે હવે નજીકમા
આવે છે, પણ આ ઉવટના ભાગમા હૃદયની ઉમિંઓ છે, વાતનું રહસ્ય
છે અને તરંગના ઉઠાણા છે સમતતભરનો આ આખો ખુલાસો બહુ
વિશાળ નજરે સમજવા યોગ્ય છે આચાર્યશ્રી જોડ્યા —

વૈદ્ય કથાનક. શાળા. સંહિતા.

“ એક નગરમા રહેલા સર્વ લોકો અનેક પ્રકારના મહાવ્યાધિ-
“ ઓના જોન થઈ પડેલા હતા તે નગરમા એક સાચો વૈદ્ય^૧ હતો
“ એને દિવ્ય જ્ઞાન હતુંપણ થયેલું દુઃખ, સર્વ^૨ સહિતાઓનો એ બના
“ વનાર હતો, સર્વ રોગોનો નાશ કરનાર હતો અને લોકો ઉપર ઉપ-
“ કાર કરવાની વિચિત્ર ભાવનાવાળો હતો છતાં વાત એવી બનતી કે

૧ સાચો વૈદ્ય અચાર્ય એને મહાવૈદ્ય કહે છે એક નિયમ પ્રમાણે શખ, વૈવ
માસ વૈવ, ન્યોતિધી, જાણી, ચાત્રા, પય અને નિદ્રા સાચે ‘મહાત્મ’ સંપદ આવે
ત્યારે ખરાબ અય યાય છે આ નિયમ સાવત્રિક છે કે કેમ તે ન જાણતો નથી
પણ મહાવૈદ્ય એટલે great physicianના આ અર્થમા એ સાચો વૈદ્ય, સંપદ
વાપર્યો છે

૨ મહિતા કાઠ પણ વિષયનું સર્વ મુદ્દાસરથી એ જ અર્થમા જ્ઞાન યાય
તેવો સમુચ્ચયસમૃદ્ધ ધર્મસંહિતા, રોગસંહિતા, મનુસંહિતા વિગેરે એક એક વિષ-
યના સમૃદ્ધો છે

“ નોકો નિબુદ્ધ હોવાથી એ સાચા વૈધની વાત માનતા નહિ, એતુ વચન
 “ સ્વીકારતા નહિ અને એની સૂચના પ્રમાણે વર્તન કરતા નહિ કેટલાક
 “ ભાગ્યશાળી ગ્રાહી એ સાચા વૈધનું વચન સ્વીકારતા હતા હવે એ
 “ સાચો વૈધ તો નિરતર પોતાના શિષ્યોને વ્યાખ્યાન આપ્યા જ કરતો
 “ હતો એ સાચો વૈધ જે વ્યાખ્યાન કરતો તે ઉપશ્રુતિદ્વારા જેમણે
 “ સામળ્યુ હોય તેમની પાસેથી સામળીને પ્રસન્નથી પરપરા ઉતરી
 “ આવેલ તેને ખીજા કેટલાક ધૂતારાઓ સામળીને ધારી રાખતા આવ્યા
 “ યોડું યોડું શ્રુતિદ્વારા સામળીને પોતાને તૈયાર થઈ ગયેલા માનનારા-
 “ માત્ર એક મુંઠને જાડીએ ગાંધી બની ગયેલા એ ધૂતારાઓ વેદુ
 “ કરવા મૂડી ગયા અને પેલા લોકોના કમનસીબે એવા નવા વૈધો
 “ વધારે પ્રકાશમાં આવવા લાગ્યા હવે એ નવા વૈધો પણ પોતાની
 “ જાતને પડિત માનતા હતા અને પછી તો તેઓ વળી પોતપોતાની
 “ સહિતાઓ પપ્પુ રચવા લાગ્યા એમાના કેટલાકોએ અન્ય પાસેથી
 “ સામળેલા સાચા વૈધના વચનોને અનુસરીને તે સાચા વૈધના કેટ
 “ લાક વચનો પોતાની સહિતામાં શુધ્ધા અને કેટલાકોએ પોતાની
 “ પડિતાઈના ઘમઝમાં સાચા વૈધના વચનથી તદ્દન વિપરીત વચનો જ
 “ પોતાની સહિતામાં શુધ્ધા વાત એવી બની કે એ નગરના રોળી
 “ લોકો પણ જૂદા જૂદા પ્રકારની રૂચિનાળા હતા એતુ પશિલામ એ
 “ થયું કે એ નગરના લોકોમાં કોઈને અમુક વેધ પસંદ આવે, કોઈને
 “ ખીજો પસંદ આવે-એવી રીતે જૂદા જૂદા લોકો જૂદા જૂદા વૈધને
 “ પસંદ કરતા હતા એથી એ દરેકે હાટવૈધની શાળા જાહેરાતમાં
 “ આવી ગઈ અને સન હાટવૈધોએ પોતપોતાની સહિતા પોતપોતાના
 “ શિષ્યોને પોતાની શાળામાં શીખવવા માડી અને શીખનતી વખતે
 “ એટલું બધું વાચાળપણ બતાવના માણ્યુ અને એ પર એવા એવા
 “ બહાર સાચેના વ્યાખ્યાનો કરવા માણ્યા કે દુનિયામાં તે હાટવૈધો
 “ પણ મહાવૈધ તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા આપદે અસલી સાચો
 “ વૈધ હતો તેને ઘણા લોકો વિસારવા લાગ્યા, તેની ઉપેક્ષા કરવા
 “ લાગ્યા અને તેનો અનાદર પપ્પુ થતો ચાલ્યો

“ હવે પેલા અસલી સાચો વૈધ રોળાને અગે જે જે દવા અને

“ કરી બતાવે છે તે તે જે રોળીઓ કરે છે, વિવિ

નિ હા ન

“ પૂર્વક તેમના કહેવા પ્રમાણે ક્રિયા કરે છે તેઓ

ચિકિત્સા

“ જરૂર નિરોળી થાય છે વળી એ અસલી સાચા

“ વૈધ જનતા હતા તે વખતે જેમ તેતું બોલે લો

“ જોને રોગથી મૂકાવ્યા હતા તેમ તેના મરણ બાદ તેની જે શાળા
 “ ચાલી તેમા તેની સહિતા પ્રમાણે ઉપાયો કરીને તેના શિષ્યોએ પણ
 “ અનેક લોકોને રોગનો છેડો અપાવ્યો, એમની શાળા રોગનો નાશ
 “ કરાવનારી બની

“ હવે કેટલાક રોગીઓ પેલા હિટવેંદ્યો પાસે દવા લેવા ગયા,
 “ તેઓ તો બાપડા રોગની પિડાઓમા ઘેરાઈ ગયા અને હંમેશા રો
 “ ગમા સમડતા રહ્યા તે વૈદ્યો જીવતા હતા ત્યારે જેમ તેમની શાળા
 “ લોકો ઉપર અપકાર કરવાનું કારણ બની હતી તેમજ તેમના મરણ
 “ પછી તેમની શાળા અને તેમના શિષ્યો પણ લોકોને નુકસાન કરનાર
 “ થયા હવે આ વેદશાળામા કોઈ કોઈ વાર રોગો ઓછા વધાના પ્રસંગો
 “ બની આવતા અને વળી કોઈ વાર દૈવયોગે એ વેદશાળામા રોગનો
 “ તદ્દન નાશ થવાનું પણ બની આવતું તેનું ઝરણ પેલા સાચા વૈદ્યે જે
 “ સાચા વચનો કહ્યા હતા તેમાના કેટલાક આ લોકોએ સ્વીકારી લીધા
 “ હતા તે વચનોનું અનુસરણ હતું જ્યારે જ્યારે સાચા વૈદ્યે બતાવેલા
 “ વચનો જે હિટવેંદ્યોએ ઝાંઘણું કર્યો હતા તેને અનુસરવામા આવતું
 “ ત્યારે રોગો ઓછા થતા અથવા સર્પયા નાશ પણ પામી જતા

“ હવે કેટલાક દુર્બુદ્ધિઓ તો પોતાની બુદ્ધિ ઉપર જ આધાર
 “ અને સાચા વૈદ્યના વચનો સમજ્યા જ નહિ તેઓ તો એકાંતે
 “ વ્યાધિને વધારનાર જ થયા

“ ટુંકામા કહીએ તો પેલા સાચા વૈદ્યની શાળા જ માત્ર રોગ
 “ ઉપર અકુરા મૂકનારી હતી અને તેને અનુસારે થયેલી તેની સહિ
 “ તામા બતાવેલી બાબતને અનુસરનારી શાળાઓ ઝદાચ યોડે અશે
 “ વ્યારિઓને ઓછા કરનારી વતી હતી

“ આ પ્રમાણે થવાનું કારણ એ હતું કે આઓ વેદ બરાબર
 “ જાણુતો હતો કે સર્વ વ્યાધિઓ વાત પિત્ત અને કફથી થાય છે એ
 “ ત્રણે દોષોને તે જાણુતો હતો અને તેનું ઓપધ પણ જાણુતો હતો
 “ કુટ વેદો પોતે એ વાતને જાણુતા નહોતા, તત્ત્વની બાબતમા-
 “ મુદ્દાની વાતમા વિરોધ હોવાને લીધે તેઓના સમજવામા એ વાત
 “ આનતી નહોતી હવે તેમની પાસે કોઈ બાબતમા રોગીને ફાયદો
 “ થઈ જતો તો તે માત્ર ધુણાક્ષર^૧ ન્યાયે જ થતો, કોઈ વાર ત્રણે દો

૧ ધુણાક્ષર ન્યાય લાકડામા જીવાતો લાંબા પાડે છે તેના અક્ષર કોઈ વાર થઈ જાય છે અથવા પાંદડામા અક્ષરો પાડી દે છે અસહ ઇરાદો અક્ષરને પાડવાનો ન હોય પણ અકસ્માત્ થઈ આવે તેને ધુણાક્ષર ન્યાય કહે છે

“ભળીને કેટલાક મદ્યુદ્ધિવાળા જીવે જેઓની ચેતના મિથ્યાત્વથી
 “ભરાઈ ગયેલી હોય છે તેઓ ઉલટા પ્રકારની ઝટપનાઓ કરે છે અને
 “ત્યાર પછી ત્યાંથી બહાર નીકળીને પોતે જે વાત સાબળી હોય છે
 “તેનો કાંઈક ભાગ પકડી લઈને પોતાના શાસ્ત્રો બતાવે છે આવા
 “મદ્યુદ્ધિ પ્રાણીઓ ઊંટવૈદ્ય સમાન સમજવા

“એમા કેટલાક સાખ્ય વિગેરે આસ્તિક તીર્થાઓ છે તેમણે પો
 “તાના ઋથોમા કેટલીક વાત જિનનામ્ય પ્રમાણે લખી, અને કેટલીક
 “પોતાની ઝટપના પ્રમાણે લખી દીધી, પણ એને પોતાના પાકિલનુ
 “અભિમાન તો આખા ઋથ માટે રહ્યું-એમને ઊંટવૈદ્ય માથે સર
 “ખાવવા ત્યાર પછી એમના શાસ્ત્રો પણ સર્વજ્ઞના વચનથી ભૂપિત
 “હોવાને લીધે પૃથ્વી ઉપર સારી પ્રસિદ્ધિને પામ્યા

“વળી બીજા ‘બૃહસ્પતિ સુત વિગેરે દુષ્ટો હતા તે તો તદ્દન
 “નાસ્તિક જ થયા અને એમણે જેન મતથી તદ્દન વિપરીત જ કલ્પ-
 “નાઓ ઉપાડી બહુ મોટી મોટી વાતો કરી પોતાની વાચાળતાથી
 “લોકોમા પ્રસિદ્ધિમા આવ્યા કહેવાય છે કે ‘આ દુનિયામા ચારે
 “પ્રમિદ્ધિ વિરોધ પામે છે, કેમકે પ્રગલ્ભપણુ (ઉદ્ગતપણુ) એ ભારે
 “મોટી વાત છે’

“લોકો જુદા જુદા પ્રકારની રચિનાળા હોવાથી તેઓનો જેવો
 “આરાય હતો તે અનુચાર કેટલાક લોકોને તે તીર્થાક્રોમાના કેટલાક
 “રચિકર હતા અને કેટલાકને અન્ય રચિકર હતા અને કેટલાકને
 “સર્વજ્ઞ મહારાજા અને તેમના શિષ્યો રચિકર હતા

“વળી ‘વૈરોધિક સૂત્રકાર જ્ઞાનમુનિ તેમજ ‘ન્યાયસૂત્ર પ્રણેતા
 “ગૌતમ વિગેરે જે તીર્થાઓ થયા તેમણે શાસ્ત્રો પોતાના બનાવ્યા અને
 “પોતાના શિષ્યોને કહી બતાવ્યા, તેમણે પોતાના તીર્થો પ્રવર્તાવ્યા
 “અને પોતાના શિષ્યોએ કેવા અનુષ્ઠાનો કરવા તેની એક મોટી અ-
 “નુષ્ઠાનમાળા પણ બતાવી આવી રીતે જૂદી જૂદી વૈદ્યશાળાઓ
 “ઉભી થઈ

૧ બૃહસ્પતિ નાસ્તિક મતના સ્થાપનાર ચાર્વાક મતના એ પ્રણેતા છે
 જુઓ પ્ર ૪ પ્ર ૩૧ અને તે જ પ્રસ્તાવનુ પરિશિષ્ટ ન ૩ (ખાસ કરીને પૃ
 ૧૩૮૪-૮૬) સુવ કોને માટે વાપરેલ છે તેનો પત્તો મળ્યો નથી

૨ વૈરોધિક સૂત્રકારના નવ માટે જુઓ પ્રસ્તાવ ૪ થા પ્ર ૩૧ (પૃ ૧૦૨૮)

૩ ન્યાય સૂત્ર (નૈયાયિક) દર્શનના અભિપ્રાય માટે જુઓ પ્રસ્તાવ ૪ થા
 પ્ર ૩૧ પૃ ૧૦૨૬ આ ૧૧ બાબત સહ પરિશિષ્ટમા થાકુ બાબત પણ છે

રોગીઓ.

“ આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી જે કર્મ રોગીઓની ચિકિત્સા કરે
 “ સુની મહા વૈદ્યશાળામાં થતી હતી તેઓ તો ખરેખરા ભા યતાળી
 “ હતા કારણ કે તેથી તેઓ તો ચોક્કસ વ્યાધિ વચરના થતા હતા
 “ જે પ્રાણીઓ આસ્તિક તીર્થાઓ પાસે ઔષધ કરાવવા ગયા
 “ તેમના કર્મ-આધિઓ જરા નરમ તો પડતા હતા અને એની દવા
 “ કરનાર રોગીઓનો કોઈ કોઈ વાર રોગથી મોટા (દુટકારો) પડ્યા
 “ સભળાતો હતો એમને કોઈ કોઈ વાર એટલો પણ ફાયદો થઈ
 “ આવતો હતો તે સર્વે મહારૈધના વાક્યનું ફળ હતું, કારણ કે આસ્તિક
 “ તીર્થાઓએ સર્વેના કોઈ કોઈ વચન પોતાના સાત્ત્વોમાં અવાગ-
 “ નવાર પુથી દીધા હતા અથવા તેઓમાંથી કોઈ કોઈને ‘જાતિસ્મરણ,
 “ આદિ કારણોથી સર્વેનું વચન દુદયમાં સ્થાન પામી જતું હતું અને
 “ તે કારણને લઈને કર્મરોગી ઓછો થવાનું કે નાશ પામવાનું પણ
 “ બની આવતું હતું

“ જેવી રીતે વૈદ્યો શરીરમાં રહેલા વાત પીત્ત અને કફના નાણાં
 “ દોષોને ઓળખી તેની ચિકિત્સા કરે છે તેવી રીતે સર્વે મહારૈધ
 “ રાગદ્વેષ અને મહામોહના નાણાં દોરોની ચિકિત્સા કરે છે, તેટલા માટે
 “ સનસારાળાની બહાર અને એના સાત્ત્વોથી જે તદ્દન બહાર રહેલા છે
 “ તેમને આ કર્મરોગની ચિકિત્સા થતી જ નથી

“ વળી જે લોકો પોતે નાસ્તિક હોઈ જૈનશાસ્ત્રથી તદ્દન વિપ-
 “ રીત જ કહેવાનાળા છે તેઓ તો જરૂર સસારને લાગે કરનારા જ
 “ છે, વધારનારા જ છે, છતાં અર્થે અને યમમાં આરાધ્ય લોકો જે
 “ ઓની નજર વર્તમાન ઉપર જ વધારે સ્થિર થયેલી હોય છે તેઓને
 “ એ નાસ્તિકો બહુ સારા લાગે છે

જૈનદર્શન.

“ તેટલા માટે આર્ય પુકરીકાં! ખીજ તીર્થો તીર્થેકર મહારાજના
 “ વચનમાંથી જ નીકળેલા છે અને તેમ હોવાને કારણે જિનદર્શન
 “ વ્યાપક છે, સર્વની ઉપર અને સર્વમાં આવી રહેલું છે
 “ આ પ્રમાણે હોવાથી રા દ્વેષ અને મહામોહની સામે પડેલા
 “ તેના દુરમનો જેવા કે સત્ય, પ્રાણીઓ ઉપરની દયા, મદ્યપ્રેમ, શૌચ
 “ (બ્રાહ્મ અને આતર પવિત્રતા), ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, ઔદાપ, સુંદર વીર્ય

૧ જાતિસ્મરણ પૂર્વ ભવોમાં પોતે કાણ હતા તેની યાદ આ મતિજ્ઞાનને
 વિષય છે એથી સ્થિરતા થાય છે અને માર્ગ સ્પષ્ટ આવે છે અન્ય તીર્થાને પણ
 જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થઈ આવે છે

“ (શક્તિ), અદ્વિત્યતા (ધનભ્યાગ), અલોભતા (લોભભ્યાગ), શુદ્ધશક્તિ,
 “ તપ, જ્ઞાન, ધ્યાન અને બીજાઓ જે તેવા જ પ્રકારના છે તે જાને
 “ મુંદર હોઇને આસ્તિક તીર્થીઓના સારા તો લાગે છે પણ માગેલા
 “ ઘરેણાની જે છે તે તેમને શોભતા નથી એવું કારણ એ છે કે તેઓ
 “ સત્ય પ્રાણીદયા બ્રહ્મચર્ય વિગેરેને પાછા પોતાની કલ્પનામાંથી કાઢેલા
 “ બીજા વચનો સાથે ભેળવી નાખે છે, એને યજ્ઞ હોમ વિગેરે સાથે
 “ જોડી દે છે, એમની સર્વજ્ઞ વચનની બહારની વસ્તુઓ સાથે ભેળવણી
 “ કરી નાખે છે અને તેથી તે શોભતા નથી મર્વ પ્રકારની ઉપાધિ-
 “ આથી રહિત ગુણોનું જ પ્રતિપાદન કરનાર સર્વજ્ઞદર્શન સર્વ તીર્થોમા
 “ તે તે બધો રહેલું છે આ રીતે સદ્ભાવનાવાળું મન ગુણોથી ભરપૂર
 “ જૈન તીર્થ સર્વ રહેલું છે માત્ર બહારનું લિંગ ધર્મનું જારણ નથી

“ હવે ત સવાલ કર્યો હતો કે એવા પ્રકારના ધ્યાનયાગના બળે
 “ એ સર્વ તીર્થોઓ મોક્ષના સાધક છે કે નહિ તેનો જવાબ ખાસ
 “ ધ્યાન આપીને સમજવા યોગ્ય છે હું તે હરીકૃત સ્પષ્ટ કરું છું તે
 “ પર તુ ચોક્કસ લક્ષ્ય આપજે —

બાહ્યલિંગ. વેશ.

“ ડેરલાક પ્રાણીઓનું વર્તન દુષ્ટ હોય છે અને તેઓ જાતે શુદ્ધ
 “ અનુદાન વગરના હોય છે દુનિયામાં આવી ઉપર ઉપરની વાતો જરૂર
 “ નારા પણ વર્તન કે અનુદાન વગરના પ્રાણીઓ બહુ હોય છે એવા
 “ લોકો ધ્યાન કરે તે કહેવા માન છે, ઉપર ઉપરનો દેખાવ છે એવા
 “ ઉપર ઉપરના દેખાવ ઉપર વિવેકી પ્રાણીઓએ જરા પણ આસ્થા
 “ કરતી યોગ્ય નથી જેમ દ્રેતરાવાળા ચોખ્ખા (તદુલ) ઉપરથી ફો-
 “ તરા પ્રથમ કાઢી નાખવામાં આવે ત્યાર પછી જ તે ચોખ્ખા ઉપર જે
 “ યાદ મેલ હોય તે શોધી શકાય છે તેમ જીવને અગે પણ આરભાદિ
 “ મળને પ્રથમ કાઢી નાખવામાં આવે ત્યાર પછી જ તેના ઉપરના
 “ અન્ય મળની શુદ્ધિ કરી શકાય છે દ્રેતરાવાળા તદુલના દ્રેતરા ફર
 “ કર્યા વગર તેની અદરનો મેલ શોધી શકાતો નથી તેમ જે મલીના
 “ રબી હોય છે તેઓની શુદ્ધિ માત્ર બાહ્ય ધ્યાનથી થતી નથી જેઓ
 “ તુચ્છ બાબતોનો-સામારિક બાબતોનો આરભ સમારભ કરનાર
 “ હોઇને બાહ્ય ધ્યાન કરવામાં તત્પરતા દેખાડે છે તેવા પ્રાણી ધ્યાન
 “ કરવાથી શુદ્ધ થઇ શકતા નથી જેવી રીતે દ્રેતરાવાળા ચોખ્ખા શુદ્ધ
 “ થઇ શકતા જ નથી તેવી રીતે વર્તન અને અનુદાન વગરના માણુ-
 “ શોનો ધ્યાન સાથે સમઘ સમજવો

“ એટલા માટે જે પ્રાણી સર્વ પ્રકારની ઉપાધિથી વિશુદ્ધ થયેલ
 “ હોય છે તે મોક્ષ મેળવી આપનાર ઊંચા પ્રકારના ધ્યાનયોગને સારી
 “ રીતે સાધે છે અને તેથી તે પ્રાણી મોક્ષનો સાધક થાય છે જે કોઈ
 “ પ્રાણી આવા પ્રકારનો થાય-ઉપાધિરહિત હોઈને ધ્યાનયોગને માર્ગે
 “ ચઢતો જાય તેવો નિર્મળ આત્મા તીર્થા હોય કે ગમે તે હોય પરંતુ
 “ તે વાસ્તવિક રીતે જૈનશાસનમાં વર્તે છે એમ સમજવું

“ તેટલા માટે એક જ જૈનશાસન ખરેખર સસારનો નાશ કર
 “ નાર છે અને જે તીર્થાઓ એ જૈનશાસનમાં રહેલા હોય છે અથવા
 “ સર્વ ઉપાધિથી વિશુદ્ધ થયેલા હોય છે તેઓ બાહ્યમાત્રથી ભલે પો
 “ તાના તીર્થમાં રહેલા હોય તો પણ સસારનો છેદ કરનારા થાય છે

“ તને ટુંકામાં વાત કહું કે સર્વ વાતનો સાર એ છે, કે જેવી રીતે
 “ સર્વ રોગોની ઉત્પત્તિનું કારણ વાત પિત્ત અને કફ હોઈને એ વાત
 “ પિત્ત અને કફનું જે ઔષધથી સમન થાય અને પ્રાણીને જેથી આ
 “ રોગ્ય પ્રાપ્ત થાય તે લોકમાં ઉત્તમ ઔષધ કહેવાય છે, તેવી રીતે
 “ કેટલીક વાર ઊટવૈધથી કરેલી દવા પણ જો તે પરમાર્થથી સાચા
 “ વૈધની દવા સાથે સમત હોય અને તેમની કરેલી હોય તો ધુપાક્ષર
 “ ન્યાયે આરોગ્યને લાવનાર થઈ આવે છે તેટલા માટે જે જે અનુ
 “ ધ્યાનો રાગ દ્વેષ મોહ રૂપ વ્યાધિઓનો નાશ કરનારા થાય છે, સન
 “ મળથી ભરપૂર આત્માઓને નિર્મળ કરનારા થાય છે તે જૈન મતમાં
 “ હોય કે અન્ય તીર્થામાં હોય, ગમે ત્યાં હોય, ત્યાં તે ગર્વજના મતને
 “ સમ્મત છે અને અનુકૂળ છે એમ સમજવું

“ એક બાબત અહીં વિચારના યોગ્ય છે જે અનુધ્યાન ચિત્તને
 “ મલીન કરનાર અને તેથી મોક્ષને અટકાવનાર હોય તે કરનાર પછી
 “ ગમે તો તે મુનિ હોય કે શ્રાવક હોય પણ તે અનુધ્યાન જૈનમતથી
 “ બહાર છે આ વાત શકા વગરની છે તો પછી તીર્થાંકો ચિત્તને
 “ મલીન કરનાર આરભાદિયુક્ત અનુધ્યાનો કરે અને જે અનુધ્યાનો
 “ બહારથી પણ દોષયુક્ત દેખાય તેને માટે તો કહેવું જ શું? તેટલા
 “ માટે લાવપૂર્વક આ વિશુદ્ધ ભાવતીર્થમાં ઉતરીને પ્રાણીઓ સસાર
 “ સમુદ્રને તરી જાય છે એમાં બાહ્ય વેશની ચિંતા કરનાર જરા પણ
 “ ગરબુ નથી”

૧ શુદ્ધ અનુધ્યાન વિશુદ્ધ વર્તન અને ચિત્તની નિર્મળતા જ્યાં હોય ત્યાં તે મોક્ષને સમુખ લાવનાર બને છે દુષ્ટ વતન સાથેના ધ્યાનયોગ ગમે તે તીર્થમાં વહન નકામો છે અને શુદ્ધ વર્તન સાથે ઉપાધિરહિત પ્રુથ્વની અને ચિત્તની નિર્મળતા સાથે લાગેલા નાનુદાની જ એ રોમતે રતીમરવામાં આપેલ છે

ધ્યેયનાનાત્વ-માધ્યસ્થ્ય.

“ વિકાસક્રમમા માત્ર બાહ્ય વેતને ખાસ સ્થાન નથી તે તારા સ-
 “ મજવામા આવ્યું હશે ત્યાર પછી તે એક એવી રાકા ઉઠાવી હતી
 “ ધ્યેય જુદા જુદા પ્રકારનું છે અને મોક્ષ તો સર્વને સાધવો છે તો એ
 “ મબધમા જે ખરો પરમાર્થ રહેલો છે તે તું બરાબર સમજી લે
 “ આ ઘણી મુદ્દાની વાત છે અને બરાબર વિચાર કરીને હૃદયમા
 “ ઉતારવા જેવી છે

“ આત્મા દુષ્ટ વિચારકલ્પોલ્લેખને પશિણામે પાપ એકહું કરે છે,
 “ બાધે છે અને સુંદર વિચારવાળા ચિત્તને અગે પુણ્ય એકહું કરે છે,
 “ બાધે છે ત્યારે એનું ચિત્ત દુષ્ટપણ તરફ અને સારાપણ તરફ
 “ ઉદાસી થાય-એને સારા તરફ રાગ ન થાય ખરાબ તરફ દ્વેષ ન
 “ થાય ત્યારે તે પુણ્ય અને પાપ બન્નેથી મુક્ત થાય છે જીવને એ સ્વ
 “ ભાવ છે અને તે સ્વભાવને લઈને એ ખરાબ કલ્પોલ્લેખ પાપ સાથે
 “ બધાય છે અને સુંદર કલ્પોલ્લેખ પુણ્ય સાથે બધાય છે અને એને
 “ એના પરિણામો પછી અવત્ય ભોગવવા પડે છે એ અને પ્રકાર તરફ
 “ જે એ મધ્યસ્થ રહે છે તો તે પાપ અને પુણ્ય બન્નેથી મુક્ત રહે
 “ છે, છૂટો રહે છે આ મુખ્ય મુદ્દો ખાસ ધ્યાનમા રાખજે

“ હવે વિચાર કરીશ તો તને જણાશે કે જેવી રીતે ન પચે તેવો
 “ ખોરાક (અપચ્ચ) ખાવાથી શરીરમા વ્યાધિઓ થઈ આવે છે તેવી
 “ રીતે ભ્રમને ઉત્પન્ન કરનાર તથા મનને મલીન કરનાર હિંસામય
 “ અનુષ્ઠાનો કરવાથી મનમા ખરાબ કલ્પોલ્લેખ થઈ આવે છે

“ તેવી જ રીતે તને જણાશે કે સ્થિરતા અને નિર્ભળતાને ઉત્પન્ન
 “ કરનાર અહિંસામય અનુષ્ઠાનો કરવાથી ચિત્તમા સારા કલ્પોલ્લેખ થાય
 “ છે જેમ પચે તેવો અને તેટલો ખોરાક મુખ્ય આપે છે, તદુરસ્તી
 “ વધારે છે, તે પ્રમાણે એવા અનુષ્ઠાનો તારા કલ્પોલ્લેખને ઉત્પન્ન કરે છે

“ હવે એક ત્રીજા પ્રકારનું ધ્યાન છે જે ચિત્તની અદર થતા સર્વ
 “ જાળાઓને દબાવી દે છે, તેનો છંદો આલ્પી મૂકે છે તે ધ્યાનમા બને
 “ પ્રકારો ઉપર જણાવ્યા તે તરફ ઉદાસીનતા રહે છે-આવી ઉદાસી
 “ નતા ખાસ કર્મનિર્જગત કારણ થાય છે અને તે આત્મા સાથે
 “ લાગેલા સુખ અસુખ કર્મોને ખેરવનારી થાય છે

૧ જુઓ પૃ ૨૦૪૨.

૨ હિંસાની મુખ્યતા ખાસ કરી છે, બાકી એ સર્વ પાપને નિર્દોશ કરે છે
 હિંસા ઉપર મુખ્ય ભાર છે તે જિનાણા પ્રમાણે ચોક્કસ છે

“ હવે જે પ્રાણીને મોક્ષ મેળવવો હોય-કર્મથી છૂટાપાડુ પ્રાપ્ત
 “ કરવું હોય તેમણે ચિત્તના અનેક સકલ્પવિકલ્પ રૂપ જાળાનો
 “ નિરોધ કરવો અને તેમ કરવા માટે રાગદ્વેષ વિગેરેના વિચ્છેદ
 “ કરનાર નાના પ્રકારના ઉપાયોના સતત ઉપયોગ કરવો

“ આ પ્રકારનો ઉપાય તીર્થાંકિએ ખતાવ્યો હોય અથવા જિન
 “ શાસનમાં કથન કર્યો હોય તેમાં વાધો નથી, તેવો ઉપાય ભાવતીર્થમાં
 “ રહેલ હોવાથી ધ્યેયનો ભેદ દ્વષણ યોગ્ય નથી ધ્યેયનો આગ્રહ નથી,
 “ ઉપાય ભાવતીર્થમાં રહેલ હોવો જોઈએ મતલબ ઉપાય એવા પ્રકાર
 “ રતો હોવો જોઈએ કે તેનાથી રાગદ્વેષનો વિચ્છેદ થઈ ચિત્તના સકલ્પ
 “ વિકલ્પો દબાઈ જતા હોવા જોઈએ આ હકીકત જરા વિચાર કર
 “ વાથી ખેંસી જશે તે તુ હમણા જ જોઈશ એમ કહું છે કે બહારથી
 “ વિશુદ્ધ કર્તવ્ય કરનારા મોક્ષ સાધવાની ઇચ્છાવાળા પ્રાણીઓ
 “ નાનાપ્રકારના ધ્યેયનો આગ્રહ કરીને મોક્ષને સાધે છે તેતુ કા-
 “ રા માધ્યસ્થ છે, પરંતુ એમાં વાત એ છે કે પરમાત્મા વિગેરે ધ્યેય
 “ તરીકે હોય છે તે જેવો સંવેગ કરે છે, પ્રાણીના ચિત્તપર જે અસર
 “ ઉપજવી શકે છે, તેવી અસર બિંદુ વિગેરે (ધ્યેયો) ઉપજવી શકતા
 “ નથી ચિત્તને જે સુંદર આલબન મળે તો તેતુ સ્વરૂપ તેવું થાય છે
 “ અને ખરાબ આલબન મળે તો તેતુ સ્વરૂપ તેવું થાય છે આ બા
 “ બત સ્વઅનુભવથી સિદ્ધ છે

“ છતાં વાત એમ છે કે જૂદા જૂદા જીવોની રૂચિ જૂદા જૂદા
 “ પ્રકારની હોય છે જેથી કોઈના ચિત્તની શુદ્ધિ કોઈ આનખને થાય
 “ અને કોઈની શુદ્ધિ બીજા આલબને થાય, તેટલા માટે અત કરણની
 “ વિશુદ્ધિ કરનારી જિનમાર્ગની દેશના અનેક પ્રકારના આશયોથી
 “ ભરપૂર અનેક પ્રકારની છે આથી કોઈ શુદ્ધ માધ્યસ્થભાવ ધારણ
 “ કરનાર વિશુદ્ધ અત કરણાણી પુન્યાત્માને બિંદુ વિગેરે (ધ્યેય
 “ તરીકે) પણ ચિત્તની વિશુદ્ધિ કરનાર થઈ પડે એ બનવા ભેગ છે

“ વિશુદ્ધ અત કરણ અને માધ્યસ્થતા અભાવે કેટલા એ મૂઢ
 “ પ્રાણીઓ તરવને બાળે છે છતાં પણ તે તેને વિપરિતપણે પરિણમે
 “ છે જેથી તેઓ અર્થ અને કામમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે અને અર્થ
 “ યોગીઓ એ જ તરવજ્ઞાનને પરિણામે તદ્દન નિશ્ચિન્ત થઈને ફરીએ
 “ છીએ આવા રાગદ્વેષના પારાસ્થમાં સપડાયલા અને મહીન અત

૧૫ ૨૦૩૮-૨૦૪૨ સુધી પુઠરીક બિંદુઓ વિગેરેની ધ્યેયતા બતાવી છે તે
 જૈનમતને સમત છે પણ પરમાત્માની ધ્યેયતા સર્વોત્કૃષ્ઠ છે ધર્મધ્યાન શુભધ્યા
 નના ભેદો વિચારવા

“કરણવાળા પ્રાણીઓનું જ્ઞાન વિપરીત ફળને આપનાર હોય છે
 “સ્પષ્ટ સૂર્યોદય થાય તે અવસરે નિર્ભાગી ધ્રુવ કોટરના અધિકારમાં
 “લીન થાય છે તેમ જ્ઞાન પામી વૈરાગ્યનો લાભ ન મેળવતા આવા
 “પ્રકારના પ્રાણીઓ યોગ્ય દૃષ્ટિને અભાવે અજ્ઞાન રૂપી અધિકારથી
 “લેવાઈ ધ્રુવડની માફક સસાર રૂપી કોટરમાં લીન થાય છે એમ સમ
 “જુએ પ્રભાણે કહેવાનો આશય એ છે કે જ્ઞાનના કિરણથી દિપ્ત
 “થયેલ યોગ રૂપ સૂર્ય હૃદયમાં ઝળહળતો ભિગેલો હોય તે વખતે
 “અર્થ અને કામની સ્પૃહા રૂપ અધિકારનો સભવ જ ન થટે તેટલા
 “માટે નિર્ભેળ ચિત્તવાળા તથા વૈરાગ્ય અને અભ્યાસના રસીલા છ-
 “વોના આલબ્ધનો અનેક પ્રકારના સભવે, કારણ કે એ આલબ્ધનો
 “છવટે એને માધ્યસ્થ તરફ લેતા જાય છે તેટલા માટે કુતીર્થીઓએ
 “જે ધ્યેયના અનેક ભેદો કલા છે તે જિનમત રૂપ સમુદના ઝરેલા
 “એક બિંદુ માત્ર જેટલા સમજવા એ અન્ય દર્શનોની શ્રેણીઓ
 “ઊટવૈધની શાળા પેઠે સ્વરૂપે તો કર્મરોગને વધારનારી જ સમજવી,
 “પરંતુ એમાં રહેનારનો કોઈ કોઈ વાર કર્મરોગ નાશ થતો જોવામાં
 “આવે-કર્મરૂપ વ્યાધિ ઘટતો જતો જોવામાં આવે-તો તે શુણ્ સર્વ
 “જ્ઞાન વચનો જે તેમાં કિંચિત્ કિંચિત્ રહેલા છે તે વચનોના છે
 “એમ સમજવું

“સાચા વૈધની શાળાની પેઠે આ સર્વસ મતની શાળા છે એની
 “દ્વાદશાગી રૂપ સુંદર સહિતા (વૈદ્ય ગ્રંથ) છે તે કર્મરોગને હણ
 “નારી જાણવી

“હવે લોકોમાં કોઈ કોઈ વચન એવા હોય કે જે જાતે સુંદર
 “હોય અને દોષ (વ્યાધિ)નો નાશ કરનાર-હોય તે સર્વ શુણ્ની
 “આપૂર્ણત આ દ્વાદશાગીમાં રહેલા વચનોમાંના જ છે એમ જાણવું
 “કારણ કે એ દ્વાદશાગી શુણ્ની ખાણ છે અને એવા સુંદર અને
 “દોષ દૂર કરનાર વચનો એમાં રહેલા છે

“બાકી કેટલાક તીર્થીઓ યુક્તિ વિના હિંસા કરવાનું સાડ પરિ
 “ણામ જપાવે છે અને દેવ દેવીના સ્મરણમાત્રથી સર્વ પાપનો
 “નાશ બતાવે છે તે સર્વ તીર્થીઓ તત્ત્વથી તદ્દન બહાર જ ચરનારા
 “છે, તેઓનું વચન યુક્તિ વગરનું છે અને વિવેકી માણસોને હાસ્ય
 “ઉપજાવે તેવું

“ હવે જે પ્રાણીને મોક્ષ મેળવવો હોય-કર્મથી ધૂરાપણું પ્રાપ્ત
 “ કરવું હોય તેમણે ચિત્તના અનેક સંકટપવિકટપ રૂપ બળાને
 “ નિરોધ કરવો અને તેમ કરવા માટે સમદ્વેષ વિગેરેના વિચારો
 “ કરનાર નાના પ્રકારના ઉપાયોનો સતત ઉપયોગ કરવો

“ આ પ્રકારનો ઉપાય તીથકોએ બતાવે છે હોય અથવા જિ
 “ સ્વાસનમા કથન કર્યો હોય તેમા વાધો નથી, તેવો ઉપાય બાવતી”
 “ રહેલ હોવાથી ધ્યેયનો ભેદ દ્વયલુ થો ય નથી ધ્યેયનો આશ્રય”
 “ ઉપાય બાવતીરૂપા રહેલ હોવો ભેદએ મતલબ ઉપાય એવા
 “ રનો હોવો ભેદએ કે તેનાથી સમદ્વેષનો વિચાર થય ચિત્તના
 “ વિકટપા દબાઈ જતા હોવા ભેદએ આ હકીકત જરા વિર
 “ વાથી બેસી જશે તે તુ હમણા જ ભેદશ એમ કહ્યું છે કે ૫
 “ વિશુદ્ધ કર્તવ્ય કરનારા મોક્ષ સાધવાની ઇચ્છાવાળા
 “ નાનાપ્રકારના ધ્યેયનો આશ્રય કરીને મોક્ષને સાધે”
 “ રા માન્યસ્થ છે. પરંતુ એમા વાત એ છે કે પરમાત્મા
 “ તરીકે હોય છે તે જેવો સવેગ કરે છે, પ્રાણીના ચિત્ત”
 “ ઉપબવી શકે છે, તેવી અસર મિતુ વિગેરે (ધ્યેયો)”
 “ નથી ચિત્તને બે મુંદર આલબન મળે તો તેનું રન
 “ અને ખરાબ આલબન મળે તો તેનું સ્વરૂપ તેણે
 “ બત સ્વઅનુભવથી શિદ્ધ છે

“ છતાં વાત એમ છે કે બૂદ્ધ બૂદ્ધ શબ્દ
 “ પ્રકારની હોય છે જેથી કોઈના ચિત્તની મ
 “ અને કોઈની શુદ્ધિ બીજા આલબને થાય,
 “ વિશુદ્ધિ કરનારી જિનમાર્ગની દેશના
 “ ભરપૂર અનેક પ્રકારની છે આથી
 “ કરનાર વિશુદ્ધ અત કરાણી ૧
 “ તરીકે) પણ ચિત્તની વિશુદ્ધિ

“ વિશુદ્ધ અત કરણ અ
 “ પ્રાણીઓ તરનને બાંહે છે
 “ છે જેથી તેઓ અર્થ અ
 “ ચોગીઓ એ જ તરનનાને
 “ છીએ આવા સમદ્વેષના પા

પોતે જેને ધર્મ માને છે, પોતે જેને તત્ત્વ માને છે અને પોતે જેને મોક્ષ માને છે તેમા બરાબર આગ્રહી રહે છે, તે બાબતમા આવેશ રાખે છે, બુદ્ધિ રાખે છે, અનુન દાખવે છે અને પોતાના બિવાય બીજુ કોઈ દર્શન સાચુ હોય અથવા હોઈ શકે એમ સ્વપ્નમા પણ માનતા કે સ્વીકારતા નથી આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી એ તીર્થાંગી જેમ પોતાના દર્શન(મત)ની બાબતમા ગર્વવાળા છે તેમ આપણે આપણા દર્શનથી ગર્વવાળા છીએ, તો પછી આમા પરસ્પર તફાવત શો રહ્યો ? નાથ ! આ બાબતનો ખુલાસો આપો એટલે માફ મન સુમેડ પર્વતના શિખર જેટલુ ઊંચુ થઈ જાય !”

પુરૂરીક મુનિનો પ્રશ્ન ઘણો વિશાળ, જાણુવા જેવો અને સામાન્ય રીતે મધ્યસ્થ જીવને ઊઠે તેવો હતો તેના ઉત્તરમા વિશુદ્ધ દાતની પક્તિમાથી નીકળતા કિરણો વડે હોઠને શોભાવતા પુરૂરીકના મનને નિરધાર થાય, એણે ઉઠાવેલી શકાનો ખુલાસો મળે અને એને નિર્ણય થાય તેવી રીતે સુરમહારાજ બોલ્યા -

વ્યાપક દર્શનના કારણો,

એતુ દેનતત્ત્વ.

પરમાર્થ એક ધર્મ.

મોક્ષમાર્ગ પણ એક.

સરન-વીર્ય-શક્તિ.

લેશ્યાશુદ્ધિ તે મોક્ષ.

શબ્દમાટે વિવાદ નથી.

વ્યાપકતામા લેદ્યશુદ્ધિ નથી.

મલક્ષયે આત્મા ગમે ત્યા હોય ત્યા તેનો મોક્ષ છે.

મત્સરના અભાવમા વ્યાપકતા છે.

દષ્ટિનાદ આગમમા આ ભલામણ છે.

“ ૧” તને હમણા જણાવ્યું હતુ કે જૈન દર્શન વ્યાપક છે તે વિ-
“ ચાર સમ્યગ્દષ્ટિનો છે, સાચી નજર કરીને દેખનારાઓનો છે અને

“ ઘણા વિચાર અને તત્ત્વચિંતનને પરિણામે થયેલા

લેદ્યશુદ્ધિ

“ નિશ્ચયરૂપ છે લેદ્યશુદ્ધિ તે ટુંકી નજરનુ પરિ-

સુનિશ્ચય

“ જ્ઞાન છે, તે મળથી (રોગથી કે કચરાથી) ઉત્પન્ન

“ થાય છે અને પ્રાણીને મોહમા પાડી દે છે હવે જે

૧ અહીં જે વિચારો આચાર્યશ્રીને બતાવ્યા છે તે બધુ વિશાળ છે દરિ-
મક્ષરના મહાદેવાદ્ધ સાથે એ વિચારો સરખાવવા,

સ્વ ધર્મને મોક્ષની એકવાક્યતા.

પ્રકરણ ૨૧ મું

વ્યાપક જૈન દર્શન.

સ મતભદ્ર સૂરિએ જણાવ્યું કે દ્વાદશાગ્રીનો સાર ધ્યાનયોગ છે એટલે પુઠરીકે સવાલ ક્યો કે અન્ય તીર્થોએ પણ એ જ વાત કરે છે તો તેમા વિશેષતા શી? એટલે આચાર્ય મહારાજે ઉપર લખેલી એક સાચા વૈદ્યની અને ખીજા હોટવૈદ્યોની કથા કહી તેનો આશય સમજવતા વિશેષમા કહ્યું કે સુંદર અનુષ્ઠાન અને શુદ્ધ વર્તન સાથે ધ્યેયની પવિત્રતા પ્રાણીને કર્મરોગથી મુક્તિ આપે છે, અન્યત્ર ધ્યેયની કટપનામા જ્યાં સામ્ય જણાય ત્યાં સર્વેસ વચનની હાજરી સમજવી અને ધ્યાનનો પરમ હેતુ માધ્યસ્થ છે એ લક્ષ્યમા રાખવું અન્યત્ર પણ જ્યાં શુદ્ધ તત્ત્વના અંશો જોવામા આવે ત્યાં તે તેટલા પૂરતા શુદ્ધ છે એમ સમજવું, બાકી હિંસામય અનુષ્ઠાન કરવાથી અથવા દેવીદેવાદિના કમરણુ માત્રથી વ્યાધિનો નાશ થાય એવા કથનો છે તે અસત છે એમ સમજવું ઉપરના પ્રકરણમા આટલો ભાવ અનેક સુક્તિ સાથે સમજાવ્યો છે

ત્યાર પછી તત્ત્વની-મુદ્ધાની બાબતને વધારે સ્પષ્ટ કરવાના આ રાજથી પુઠરીકમુનિએ એક વધારે સવાલ પૂછ્યો તે નીચે પ્રમાણે —

તત્ત્વજિજ્ઞાસા.

“નાથ! આપણે જેમ કહીએ છીએ કે જૈનદર્શન વ્યાપક છે તેમ અન્ય તીર્થોએ પણ એમજ કહે છે કે તેઓનું દર્શન પણ વ્યાપક છે. ત્યારે એનો ઉત્તર શો? એ સર્વ તીર્થોએ પોતાની બુદ્ધિથી એ તીર્થના સ્થાપને અને સર્વેસ કહીને જોળખાવે છે. ખીજા તીર્થનો તિરસ્કાર કરે છે અને પોતાના મતનો જર્વ રાખે છે, પોતે જેને દેવ માને છે,

૧ આ સવાલ ઘણો સ્વાભાવિક છે અને ઘણાને ઘાય તેવો છે. ઉત્તર બરાબર વિચારવા યોગ્ય છે.

પોતે જેને ધર્મ માને છે, પોતે જેને તત્ત્વ માને છે અને પોતે જેને મોક્ષ માને છે તેમા બરાબર આગ્રહી રહે છે, તે બાબતમા આવેશ રાખે છે, બુદ્ધિ રાખે છે, અનુન દાખવે છે અને પોતાના વિવાય બીબુ કોઈ દર્શન સાચુ હોય અથવા હોઈ શકે એમ સ્વપ્નમા પણ માનતા કે સ્વીકારતા નથી આ પ્રમાણે હકીકત હોવાથી એ તીર્થંકો જેમ પોતાના દર્શન(મત)ની બાબતમા ગર્વવાળા છે તેમ આપણે આપણા દર્શનથી ગર્વવાળા છીએ, તો પછી આમા પરસ્પર તફાવત શો રહ્યો? નાથ! આ બાબતનો ખુલાસો આપો એટલે માફ મન સુમેરૂ પર્વતના શિખર જેટલું ઊંચુ થઈ જાય!"

પુઠરીક મુનિનો પ્રશ્ન ઘણો વિશાળ, બાથુવા જેવો અને સામાન્ય રીતે મધ્યસ્થ જીવને ઊઠે તેવો હતો તેના ઉત્તરમા વિશુદ્ધ દાતની પક્તિમાથી નીકળતા કિરણો વડે હોઠને ચોભાવતા પુઠરીકના મનને નિરધાર થાય, એણે ઉઠાવેલી રાકનો ખુલાસો મળે અને એને નિર્ણય થાય તેવી રીતે શુદ્ધમહારાજ બોલ્યા -

વ્યાપક દર્શનના કારણો,

એતુ દેનતત્ત્વ,

પરમાર્થ એક ધર્મ,

મોક્ષમાર્ગ પણ એક,

સરન-વીર્ય-શક્તિ,

લેશ્યાશુદ્ધિ તે મોક્ષ,

રાજદમાદે વિવાદ નથી,

વ્યાપકતામાં ભેદશુદ્ધિ નથી,

મલક્ષયે આત્મા ગમે ત્યા હોય ત્યા તેનો મોક્ષ છે,

મત્સરના અભાવમા વ્યાપકતા છે,

દૃષ્ટિવાદ આગમમા આ ભલામણ છે,

" મેં તને હમણા જણાવ્યું હતું કે જૈન દર્શન વ્યાપક છે તે વિ-

" ચાર સમ્યગ્દૃષ્ટિનો છે, સાચી નજર કરીને દેખનારાઓનો છે અને

" ઘણા વિચાર અને તત્ત્વચિંતનને પરિણામે થયેલા

ભેદશુદ્ધિ " નિશ્ચયરૂપ છે ભેદશુદ્ધિ તે હુંકી નજરતુ પરિ

સુનિશ્ચય " છામ છે, તે મળથી (રોગથી કે કચરાથી) ઉત્પન્ન

" થાય છે અને પ્રાણીને મોહમા પાડી દે છે હવે જે

૧ અહીં જે વિચારો આચાર્યશ્રીને બતાવ્યા છે તે બધું વિશાળ છે દરિ-
લક્ષ્મીના મહાદેવાશ્વક સાથે એ વિચારો સરખાવવા

“પ્રાણીઓ તત્ત્વ જાણી સકે છે, એ વિશાળ-બ્યાપક દર્શનમા આવે છે
 “તેનામાથી એવા પ્રકારની મુજાનનારી ભેદબુદ્ધિ ચાલી જાય છે અને
 “ભેદબુદ્ધિ ચાલી નહ એટલે પછી કોઈ પણ પ્રકારની ધુચ રહેતી
 “નથી એવા પ્રાણીને દેવ એક જ દેખાય છે એ દેવ સર્વજ્ઞ હોય છે,
 “સર્વદર્શી હોય છે, વીતરાગ (રા વિનાના) હોય છે, દ્વેષ વગરના હોય
 “છે, મહામોહનો નાશ કરનાર હોય છે, અને એ શરીરવાળા હોય છે
 “ત્યારે આખા ભુવનના ભરતાર દેખાય છે અને શરીર વગરના થઈ
 “મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે ત્યારે ભુવનના પ્રભુ લાગે છે એ એક જ દેવ છે

“આવું સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી વીતરાગ મતદ્વેષી અને મહામોહપર સા
 “બ્રાહ્મચારીનું સ્વરૂપ પોતાના મનમા બરાબર ધારી નિશ્ચય કરે છે-દૃઢ
 “કરે છે તેવા પ્રાણીને પછી નાના પ્રકારના શબ્દો જગ્યએ ભેદબુદ્ધિ
 “ઉત્પન્ન કરતા નથી, એ તો પછી સ્વરૂપ ઉપર જ નજર રાખે છે,
 “નામ ઉપર એને મોહ થતો નથી પછી એને લોકો છુદ્ડ કહો કે
 “બ્રહ્મ કહો, વિષ્ણુ કહો કે મહેશ્વર કહો, જિનેશ્વર કહો કે ખીલુ કોઈ
 “નામ આપો તેની એ સાચી દૃષ્ટિવાળાને પરવા હોતી નથી, એનામા
 “એ સર્વથે શબ્દના ભેદોથી કાંઈ અર્થભેદ થતો નથી’ ને એને
 “એવા (ઉપર જણાવેલા) સ્વરૂપે ઝોળખીને બજે છે તેના તે પ્રભુ
 “છે અને આ મારા છે અને તારા નથી એ સર્વ મત્સર છે, ખોટો

૧ આવા જ વિચાર સાક્ષમા સાત ચો ઠીએએ વારવાર જતાવ્યા છે જરા
 વિચારીએ

પદ્મપાતો ન મે વીરે, ન દેવો પવિત્રદિગ્
 યુક્તિમદ્વચન વસ તસ કાર્ય પરિમદ્ ।

તેમજ—

મનવીનાંકુરનનના રાગાધ્યાસપ્રયુષાગતા વસ,
 મહા ના વિષ્ણુર્વા, હરો જિનો ના નમસ્તસ્ત્રયે ।

અને યોગી આનંદધન કહે ॥ કે—

રામ કહો રહેમાન કહો કોઈ, કાન કહો મહારેવ રે,	
પારસનાય કહો કોઈ મહા સકલ બ્રહ્મ સ્વયમેવ રે	રામ
બાળન ભેદ કહાવત નાના એક મૃતિકા રૂપરી	
તેસે ખડ કલ્પના રોપિત આપ અખડ સરૂપરી	રામ
નિજપદ રમે રામ સો કહીએ સહિમ કરે રહેમાનરી,	
કરશે કરમ કાન સો કહીએ મહાદેવ નિર્બાહુરી	રામ
પરસે રૂપ પારસ સો કહીએ બ્રહ્મ ચિન્દે-સો બ્રહ્મરી,	
ઈદવિધ સાધો આપ આનંદધન, ચેતનમય નિ કમરી	રામ

અને આવા અનેક દાખલાઓ અન્યથા છે એ આપણે સહિષ્ણુતા બાવ છે

“ભ્રમ છે જે એને ભાવથી સાધે છે, ભાવથી એની ઇચ્છા કરે છે
 “તેવું તે કલ્યાણ કરે છે શીઝાથી કાંઈ ચડાળતું પાત્ની અટકાવી
 “રાકાતું નથી.” એ દેવના તો સર્વ પ્રકારના કલેશો નાશ પામી ગયા
 “હોય છે તેથી તે સર્વ પ્રાણીઓને સરખા છે એને જે બરાબર જાણે
 “છે તેવા યોગ્ય જીવોનો એ મોક્ષ કરે છે ગગા કાંઈ કોઈના બાપની
 “છે? સસારી આત્માઓમા તો કર્મને લઈને જૂદા જૂદા પ્રકાર થાય
 “છે, અનેક ભેદો પડે છે, ઉચ્ચનીચતા પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ પરમાત્મા
 “તો કર્મના પ્રપચથી તદ્દન રહિત હોવાને કારણે તેનામા કોઈ પણ
 “પ્રકારનો ભેદ પડતો નથી, પ્રકાર થતો નથી કે ઉચ્ચનીચપણું સભ
 “વતું નથી

“એવી રીતે સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી આદિ વિશેષણોથી યુક્ત હોય તે
 “દેવ છે, યુક્ત બોધનો પ્રભાવક છે અને એને શરીર
 એક દેવ “હોતું નથી છતાં અનત શક્તિના ભેરે એ સસારથી
 “મુક્તિનાર થાય છે

“હવે જે મહાભાગ્યવાન પ્રાણીઓએ એવા પરમાત્માને બરાબર
 “પીછાન્યા હોય અને એને ભાવથી આદર્યા હોય તેઓના મનમા એવું
 “સત્ત્વ સ્વરૂપ બરાબર જામી ગયેલું હોય છે, બરાબર નિર્પૂર્ણ થઈ ગયેલું
 “હોય છે, તેમને પછી એના સબધમા વાદવિવાદ તકરાર કે મતભેદ
 “પડવાનું કાંઈ કારણ રહેતું નથી માત્ર એમા વાત એટલી બને છે
 “કે કેટલાક મૂર્ખ અથવા અત્પર જોડો એ પરમાત્માની રાગ દ્વેષ રૂપ
 “મળથી યુક્ત તરીકે દેખના કરે છે, પરમાત્મામા રાગદ્વેષ રૂપ મળ
 “હોય એવો ખુદો ઉઠારે છે તેને એવા તત્ત્વ જાણનાર મહાપુરુષો
 “વારે છે અને તેમ વારવામા પણ એમની કશીયુક્તિ જ હોય છે

“આ પ્રમાણે તારી પાસે તત્ત્વથી દેન કોણ હોય તેવું વર્ણન
 “નું એ દેવ પ્રમાણથી બરાબર સિદ્ધ હોવાથી સર્વ પ્રવાદિના મત
 “પ્રમાણે એ એક જ છે ટુંકામા કહીએ તો સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી રાગ દ્વેષ
 “રહિત અને મહામોહને દળનાર એક જ દેવ છે.

“પરમાર્થ દષ્ટિએ જોતા આ દુનિયામા ‘ધર્મ’ પણ એક જ છે, એ

૧ ધર્મની બાબતમા પછો જોઈએ આવેછે ધર્મના બાહ્ય રૂપો-ક્રિયાકાંડ જોઈને
 ધર્મને મુખ્યતા અપાય નહિ; આનંદધન મહારાજ કહે છે કે—ધર્મ ધર્મ કરતો
 જગ સદુ દીરે ધર્મ ન જાણે હો. મર્મ જિનેશ્વર, ધર્મ જિનેશ્વર ચરણ મહા પછી,
 કોઈ ન બાધે હો. કર્મ જિનેશ્વર—અને પછી ધર્મની દોડાદોડની વાત એમણે કરી છે,
 ધર્મ તો પોતામા જ છે, પોતા જેની પ્રતીતિ કરવી પડે ધર્મના લક્ષણ
 માટે જુઓ ચાહુ પ્રસ્તાવન

“ કલ્યાણુપરપરાનો હેતુ છે, જાતે શુદ્ધ છે અને શુદ્ધ શુભુથી ભરેલો
 “ છે એમા જે શુદ્ધ શુભુની વાત કરવામા આવી
 એક ધર્મ “ તે દશ પ્રકારના હોય છે અને તે આ પ્રમાણે હોય
 “ છે ક્ષમા, માર્દવ (નમ્રતા), શૌચ (બાથ આતર
 “ નિર્ભયતા-પવિત્રતા), તપ (બાથ અને અહ્યતર), સયમ (સત્તર
 “ પ્રકારે), મુક્તિ (લોભ ત્યાગ), સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, આર્જવ (સરળતા)
 “ અને ત્યાગ (પરિગ્રહ મુક્તિ) પડિતો જ્યારે એ દસ લક્ષણુયુક્ત
 “ ધર્મને જાણે છે ત્યારે એને સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનાર તરીકે પીછાને
 “ છે અને એની તે શક્તિના સબધમા જરા પણ વાદવિવાદ કરતા
 “ નથી, એની સ્વર્ગ મોક્ષ આપવાની તાકાત સ્વીકારી લે છે કેટલાક
 “ મૂઠ પ્રાણીઓ ધર્મની આથી ઉલટી રીતે અથવા વિપરીત રીતે
 “ કટપના કરે છે, કરવા પ્રયત્ન કરે તેઓના ઉપર કરુણાયુક્ત ક્રુદ્ધ
 “ વાળા પડિત પુરુષો તેમને તેમ કરતા વારે છે-અટકાવે છે આવા
 “ પ્રમાણુથી સિદ્ધ થઇ શકે એવો એક જ ધર્મ છે તેવું વર્ણન પુકરીક !
 “ મેં તારી પાસે કરી જતાંબું છે

“ હવે એક બીજી વાત કહે તારી પાસે મેં તત્ત્વસજ્જાવાળા મો-
 “ ક્ષમાર્જની વાત કરી તે પણ પરમાર્થે એક જ છે અને પડિતો તેને
 “ એક તરીકે જ પીછાની શકે છે આ વાત બરાબર ધ્યાન રાખીને તુ
 “ સમજ લે એટલે તારા પ્રશ્નનો નીકાલ થઇ જશે
 મોક્ષ માર્ગ “ કોઇ એ મોક્ષને સત્ત્વ^૧ નામ આપે છે, બીજા એને
 પણ એકજ “ લેશ્યાશુદ્ધિ કહે છે એકદરે એતા કોઇ એને શક્તિ
 “ કહે છે અને કેટલાક યોગીઓએ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય
 “ એ પરમ વીર્ય છે એમ કહે છે એમા જે ભેદ પડે છે તે તો નામ-
 “ માત્ર જ છે, એમા અર્થનો ભેદ જરા પણ પડતો નથી તથા એના
 “ આચરણુમા પણ ક્વનિ ભેદ સભળાય છે તે આ પ્રમાણે -કોઇ એને
 “ અદૃષ્ટ કહેછે, કોઇ એને કર્મસરકાર કહે છે, કોઇ
 સત્ત્વ-વીર્ય “ એને પુણ્ય અપુણ્ય(પાપ) કહે છે, કોઇ શુભ અ
 નો પ્રહાસો “ શુભ કહે છે, કોઇ ધર્મ અધર્મ કહે છે, કોઇ પારા^૨
 “ કહે છે-એ સર્વ જૂઠા જૂઠા પયથિા છે, એકાર્થ

૧ મોક્ષને માટે સત્ત્વ^૧ વિગેરે સખ્દ જૂઠા જૂઠા દર્શનકારો વાપરે છે તે માટે જુઓ સર્વદર્શનસમઢ

૨ પારા- અતિ પદાવ એ રોવ મતનો સખ્દ છે એ યથુ પતિ અને પાપ એવા ભેદ પાડે છે એનું વર્ણન રોવમતના વિવરણુમા સર્વદર્શનસમઢ મયમાં ભેલું

“સૂચવનાર જૂદા જૂદા શબ્દો છે એની હાનિ અથવા વૃદ્ધિ અનુક્રમે
 “સસાર અને મોક્ષનું કારણ બને છે, જોડેલે કે એ પુણ્ય પાપ પેઢી
 “પુણ્યની હાનિથી અને પાપની વૃદ્ધિથી સસાર વધે છે વિગેરે સર્વ
 “માટે સમજવું એ જ્યારે ઘટી જાય (પુણ્યાદિ ઘટે) ત્યારે આ
 “સસારમા સર્વ વિપત્તિઓ આવી પડે છે અને એ જ્યારે વધી પડે-
 “વધતું ચાલે ત્યારે સર્વ પ્રકારની વિભૂતિઓ સમજે છે

“વળી ખીજાઓ વિશુદ્ધિની ચાર કોટિઓ કહે છે ઐશ્વર્ય, જ્ઞાન,
 “વૈરાગ્ય અને ધર્મ-એ પાપુ એની એ જ વાત છે રજસ્ અને તમ-
 “સૂચી જ્યારે સત્ત્વ ઘેરાઈ જાય-અવરાઈ જાય ત્યારે તે પ્રકાશતું
 “નથી અને તે વખતે તેના ઉપર જણાવેલા ઐશ્વર્ય જ્ઞાન વૈરાગ્ય અને
 “ધર્મ રૂપ ગુણો ઉલટાઈ જાય છે-વિપરીત થઈ જાય છે એમા રજ
 “સૂના આવરણથી વૈરાગ્યને બદલે અવૈરાગ્ય થઈ જાય છે, તમસૂના
 “આવરણથી ઐશ્વર્યને બદલે અનૈશ્વર્ય થઈ જાય છે અને એ જ તમ
 “સૂના આવરણથી ધ્યાન અને અધર્મનો સભન ઉત્પન્ન થાય છે એ
 “રજસ્ અને તમસૂમાથી એક હોય ત્યા ખીજો જરૂર હોય છે કારણ કે
 “રજસ્ અને તમસ્ હમેશા એક ખીજાની સાથે રહે છે સત્ત્વ જ્યારે
 “મેલવાળું હોય છે, રજસ્ તમસૂથી આવરણ પામેલું હોય છે ત્યારે તે
 “સર્વથા સસાર અને દુઃખનો હેતુ થાય છે અને તે જ્યારે મેલ વગરનું
 “હોય છે, શક્તિથી ભરપૂર હોય છે ત્યારે તે સુખ અને મોક્ષનું કારણ
 “બને છે એ સત્ત્વને એના મેલ વગરના નિર્ભળ આકારમા પ્રાપ્ત
 “કરવા માટે તપ ધ્યાન વ્રત વિગેરે અનેક પ્રકારના હેતુભૂત અનુષ્ઠાનો
 “ખતાવવામા આવેલા છે અને પરમ દૈવી તત્ત્વ પાપુ એ શુદ્ધ સત્ત્વ જ
 “છે એ સત્ત્વને ગોચર જે જ્ઞાન હોય તે સાચું જ્ઞાન છે, એના આશ્ર-
 “યમા રહીને જે શ્રદ્ધાન પાળવામા આવે તે સાચી શ્રદ્ધા છે તેને વધા
 “રનાર ક્રિયાને સાચી ક્રિયા કહેવામા આવે છે અને તેને માર્ગે ગમન
 “કરવું તે સાચો મોક્ષમાર્ગ છે જે પ્રાણીઓ-જે મહાન્ સત્ત્વો શુદ્ધ
 “બુદ્ધિપૂર્વક તત્ત્વને બરાબર જાણી ગયા છે તેઓ તે પછી મેરૂની
 “પેઠે ન હલાવી શકાય તેવા નિશ્ચળ ચિત્તવાળા થાય છે અને તેમને કોઈ
 “પણ પ્રકારની અન્તિ થતી નથી, રાકા થતી નથી, મુઝવણ થતી
 “નથી એવા શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા મહાન્ સત્ત્વો લોકો ઉપર મહા કૃપા
 “લાવીને જે લોકો શુદ્ધ તત્ત્વમાર્ગથી બ્રહ્મ વધ જ્યા ત્યા બ્રમણ કરતા
 “હોય છે, આશ્ર અવળા ફેરા મારતા હોય છે તેમને વારે છે, રોક
 “છે, સત્ય માર્ગ ખતાવે છે આપી રીતે મૈ તારી માસે અત્યંત સુદર

“ સાચા સત્તનુ વર્ણન કરી બતાવ્યું એ સત્તનો નિર્ણય કરીને મહા
 “ યોગીઓ પોતાના વિશાળ કાર્યની ઘટના કરે છે

“ એ શુદ્ધ સત્ત લોકોમાં અવિચળ છે, એક છે, પ્રમાણથી સિદ્ધ
 “ છે અને તેવી જ રીતે મોક્ષ પણ અવિચળ છે, એક છે, પ્રમાણથી
 “ સિદ્ધ છે, અત્યંત આદ્યાદ કરનાર હોવાથી સુંદર છે
 મોક્ષ “ અને સુસાધ્ય છે અનત શુદ્ધ બોધ (જ્ઞાન),

“ અનત દર્શન, અનત આનંદ અને અનત વીર્ય
 “ વાળા અમૂર્ત અને ત્રપ્ત રૂપ વચરના (એકજ રૂપવાળા) આત્માતુ
 “ પોતાના સ્વરૂપમાં રહેવું તે મોક્ષતુ લક્ષણ છે એટલે કે અનત જ્ઞાન
 “ દર્શન આનંદ અને વીર્યવાળો અમૂર્ત એક સ્વરૂપવાળો આત્મા
 “ પોતાના અસન શુષોમાં રહે તેવું નામ મોક્ષ છે એ મોક્ષતુ લક્ષણ
 “ છે પછી એવું નામ સસિદ્ધિ કહો કે નિર્વૃત્તિ કહો, શાંતિ કહો કે
 “ શિવ કહો, અક્ષય કહો કે અબ્યય કહો, અમૃત કહો, બ્રહ્મ કહો કે
 “ નિર્વાણ કહો એ સર્વ બીજા બીજા શબ્દો છે, પણ એ સર્વ મો
 “ ક્ષને જ બતાવનારા ધ્વનિઓ છે^૧

“ આ સર્વ પ્રકારના જે કર્તવ્યો બતાવવામાં આવ્યા છે તે લેશ્યા
 “ શુદ્ધિને માટે જ છે, લેશ્યાશુદ્ધિ મોક્ષ માટે જ છે અને તે મોક્ષ
 “ ઉપર જણાવ્યું તેવા પ્રકારનો છે એટલે જેમાં આત્મા સ્વરૂપસ્થિતિ
 “ પામે તે જ તેનો મોક્ષ છે અને તેવા પ્રકારની લેશ્યાશુદ્ધિ તે મોક્ષતુ
 “ કારણ છે

“ લેશ્યાશુદ્ધિની વિશેષતા કે અત્પનાતા કારણે દેવગતિમાં અ
 “ થવા મનુષ્યપણામાં જે સયોગબળે મુખ્ય મળી જાય છે તેને ત્યાગ
 “ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓના વિભાગમાં મૂકવામાં આવે છે

૧ બાની સાથે મરખાવો —

મહાનંદ અમૃતપદ નમો, સિદ્ધિ કેવલ્ય નામ,
 અપુનર્ભવ બ્રહ્મપદ વળી અક્ષય સુખ વિસરામ
 સિદ્ધ જગત્સિર ચોભવા
 સનેય નિ શ્રેય અક્ષર કુ જ સમરતની હાલુ,
 નિરવરતી અપવર્જતા, મોક્ષ મુખતિ નિરવાણુ
 સિદ્ધ જગત્સિર ચોભવા
 અચલ મહોદય પદ લલુ ભેતા જમતના કાઠક
 નિજનિજ રૂપેરે જુલુઆ પીલા કરમ તે આઠ
 સિદ્ધ જગત્સિર ચોભવા

“ એવી રીતે સદ્ દેવ અને સદ્ ધર્મને નિવેદન કરનાર ઉત્તમ શાસ્ત્ર
 “ એવા પ્રકારના જ મોક્ષને બરાબર પ્રતિપાદન કરનાર હોય છે જે
 “ શાસ્ત્ર દૃષ્ટ તથા ઇષ્ટથી^૧ અત્યાહત છે-હપ્પાતુ નથી અને સર્વ પ્રમા-
 “ ભોથી પ્રતિષ્ઠિત છે તેવું એક જ શાસ્ત્ર સર્વત્ર વ્યાપક છે અને તેવા
 “ શાસ્ત્રને જ વ્યાપક તરીકે ઓળખનામા આવે છે આ તેના ભાવાર્થ
 “ કહેવામા આવ્યો છે એમા વિશેષ પ્રકારે ભાવ રહેલો છે તે જાણીને
 “ એનો પોતાની મરજીમા આવે તેવા વિવિધ પ્રકારના શબ્દથી બ્યવ
 “ ધાન કરેલ છે એને કોઈ વૈબલુવ કહે, કોઈ ગ્રાહ્ય નામ આપે, કોઈ
 “ માહેશ્વર નામ આપે, કોઈ બૌદ્ધ નામ આપે અને કોઈ એને
 “ જૈનૈશ્વર નામ આપે તેમા કાંઈ વાધો નથી જો એનો મૂળ જ્ઞાન નાશ
 “ પામતો ન હોય, ઉડી જતો ન હોય તો શબ્દભેદમાં કાંઈ દૂષણ
 “ આનતુ નથી, કાલા માપુસો તો અર્થ જોઈને તેના ઉપર પ્રયત્ન
 “ થાય છે, તેના અદરનો ભાવાર્થ વિચારે છે, તેઓ માત્ર શબ્દ ઉપર
 “ કે નામ ઉપર રાચી જતા નથી કે તેમા મુજાઈ જતા નથી કોઈ
 “ મનુષ્યને ‘દેવ’ કહેનામા આવે અને તેનામા શુષ્ક તો કાંઈ હોય નહિ
 “ છતાં એ શુષ્કવિનાના માત્ર એ અક્ષરના મમુદાય ‘દેવ’ શબ્દથી
 “ રાજ થઈ જાય તો તેને મૂર્ખ જ સમજવો

“ આ પ્રમાણે હોવાથી કદાચ અન્ય તીર્થંક્રો પોતપોતાના તી-
 “ ધને વ્યાપક કહી બેસે તો તેમની સાથે તકરાર કરવાની જરૂર નથી
 “ આ બાબત બહુ ગભીર છે અને ઊંડા ઉતરીને
 વિવાદ નથી “ સમજવા જેવી છે પુકરીક મુનિ^૨ બુદ્ધિ ઉપર
 આગ્રહ નથી “ આનરણુ આવી જવાને પરિપુરમે થતી વિકાર દૃષ્ટિ
 “ જેમને હોય તેમને જ બહુ દર્શનો છે^૩ એવો મોહ
 “ થાય છે, પણ એ ખરેખર ખોટો મોહ છે જ્યારે પ્રાણીને એ
 “ આત્માદન ઊડી જાય છે, જ્યારે એને સર્વ વસ્તુઓ બુદ્ધિગોચર
 “ થાય છે અને જ્યારે એને સાચા દર્શનનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે
 “ ખરેખર એનામા ભેદબુદ્ધિ જરા પણ રહેતી નથી. આ શુદ્ધ
 “ દર્શનમા ભેદબુદ્ધિને સ્થાન જ નથી.

“ આ પ્રમાણે કહેવાનો એક ખામ્ય હેતુ પણ છે તે તુ સમજ લે
 “ સર્વ વાદીઓના વિચારમા આત્મા તો સાધારણ છે, એટલે કે સર્વ

૧ દૃષ્ટ અને ઇષ્ટ પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન પ્રમાણથી અબાધિત વચન તે ‘દૃષ્ટ’
 પોતે અંગીકાર કરેલ આગમથી અબાધિત વચન તે ‘ઇષ્ટ’

૨ વાસ્તવિક રીતે દર્શન તો એક જ છે

“આત્માનુ અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે^૧ હવે એ આત્મા પૈકી જે આત્મા
 “મોહનીય કર્મરૂપ મેવન્મયો હોય તે મોક્ષમાર્ગને જોઈ કે જાણી શકતો
 “નથી તેમ આત્મા મેવ હોય ત્યારે વસ્તુદર્શન બરાબર થતું નથી
 “તે પ્રમાણે સમજવું એ કર્મમેલનો ત્યારે ક્ષય થઈ જાય, નાશ થઈ
 “જાય, ત્યારે એ આત્મા યથાર્થિત મોક્ષમાર્ગને જોઈ જાણી શકે છે,
 “પછી એ આત્મા જમે ત્યાં રહ્યો હોય તો પણ આપોઆપ એના
 “લક્ષ્યમા મોક્ષમાર્ગ બરાબર આવી જાય છે, એ માર્ગ એની નજર
 “સન્મુખ પોતાના બળથી આવી જાય છે આવી રીતિ યથા પછી
 “પ્રાણી પરમાર્થને બતાવનાર સાચા દર્શનને બરાબર જોઈ શકે છે,
 “પછી તે પોતાનો ખોટો આગ્રહ મુકી દે છે-આવી રીતિ માર્ગપર
 “આનંદારની થાય છે એમ ઘણા ડાહ્યા પૈતાનિકો કહી ગયા છે વળી
 “શુદ્ધો કહી ગયા છે કે જે પ્રાણી તદ્દન મૂઢ હોય-અન્ય હોય અને જે
 “શુદ્ધો હોય જોઈ શકતો ન હોય, જેને શુદ્ધોપની પરીક્ષા ન હોય
 “તેવા પ્રાણી સિદ્ધાન્ત રૂપ વિષમ (આકરા) જ્ઞાનને કેમ મેળવી
 “શકે? કેમ જીવી શકે? ખાકી ‘હુ સારો’ તુ ખરાબ! માફ દર્શન
 “મુદર! તારૂં દર્શન ખરાબ!’ એવું બોલવું, માનવું કે એવી વાતો
 “કરવી એ તો ઉઘાડી રીતે મત્સર છે, દ્વેષ છે, અદેખાઈ છે

“આ લોકમા જે જે પ્રાણીઓ યથાયોગ્ય દૃષ્ટિચાળા છે તે સઘ
 “જાઓ આ તાત્ત્વિક શુદ્ધ દર્શનમા જ રહેલા છે^૨ આવા વિશાળ
 “દર્શનમા રહેનારને ‘માફ માફ’-એવો પ્રકાર તો
 “નાશ જ પામી ગયેલો હોય છે તેથી તેઓ વાદ-
 “વિવાદ કરતા નથી અને કદાચ કરે છે તો સર્વને
 “એકરૂપતા (સમાન રૂપયત્વ) આપે છે, સર્વની
 “અદર ઊડાપુમા એકનાક્યતા (તુલ્ય સમાનતા) છે તેવું જ્ઞાન કરાવે
 “છે હવે કેટલાક પ્રાણીઓ એવા હોય છે કે જેઓના મન નાશી
 “પામી ગયેલા ન હોવાને કારણે જેઓ નિપરીત નજરે જોનારા હોય
 “છે તેઓ મત્સર કે અભિમાનમા આવી જઈને પોતાના તીર્થને જ
 “વ્યાપક કહે છે, તેને સર્વવ્યાપક કહેવરાવવાનો દાવો કરે છે એવા

૧ અહીં મૂળ ગ્રંથ રો એ સો વાળા પુસ્તકનું પૃ ૧૨૨૬ ચરૂ થાય છે

૨ આ નયજ્ઞાનનો પાથો છે દૃષ્ટિબિંદુઓમા અસ્ય સલ્લ છે નય બદ્ધો
 નદા દૃષ્ટિબિંદુઓ છે તેમને નયુવા, તેટલા પૂરતા તેમને સલ્લ વરીકે સ્વીકારવા
 અને તેમનું દૃષ્ટિબિંદુ સમજવું એ નયજ્ઞાન ■ નયજ્ઞાનના સિદ્ધા વધર જૈનદસ
 ૧ વ્યાપકતા છે

પ્રકરણ ૨૨] અનુસુદર પુડરીક મહાભદ્રા મુલલિતાનો મોક્ષ. ૨૦૬૩

“જન્માધ માણસોને ઉત્તર જ ન આપવો સારો અને બની શકે તો
“તેઓને તત્ત્વ માર્ગપર લઈ આવવાનો બોધ આપવો આ દુનિ-
“યામાં મોહનો વિનાશ કરના સમાન અન્ય બીજો ખરેખરો
“મહાન ઉપકાર એક પણ નથી.

“પુડરીક! તે સવાલ પૂછ્યો કે અન્ય તીર્થાઓ પોતાના તીર્થને

“વ્યાપક ગ્રહે-વ્યાપક હોવાનો દાવો કરે તો તેનો

તેટલા માટે “ઉત્તર શો? તે સમઘમા જે ઉત્તરની સામે ડોઇ

“પણ પ્રતિઘાત ન કરી તકે એવો જે ઉત્તર હતો તે

“તને જણાવ્યો વાત એમ છે કે દક્ષિવાદ^૧ નામનુ બારમુ અંગ છે તે

“મોટા દરિયા જેવું છે, તે સઘળા નયોના સાગર જેવું છે, તે સાગ-

“રમા કુદદિગ્ધ સર્વે નદીઓ આવી મળે છે એ સઘળું તુ સ્ફુટ બેઇ

“શક્તીના બ્યારે તુ એનો અભ્યાસ બરાબર કરીશ ત્યારે તારા સર્વે

“સદેહો દૂર થઇ જશે અને તે વખતે તને પાત્રી ખાતરી થશે કે

“સર્વજ્ઞ મહારાજના વચનથી વધારે એઇ ડોઇ પણ વચન નથી”

સમતભદ્રાઆચર્યે આ પ્રમાણે વિસ્તારથી ખુલાસાઓ પુડરીક
મુનિના પ્રશ્નને અંગે કર્યા

પ્રકરણ ૨૨ મું.

અનુસુદર પુડરીક મહાભદ્રા મુલલિતાનો મોક્ષ.

મ હાત્મા સમતભદ્ર આચાર્યે જૈનદર્શનની વ્યાપકતા પ્રમા-
ણથી બતાવી, તેવું વિતાળ તત્ત્વ બતાવતા દેવ ધર્મ
અને મોક્ષની એકનાક્યતા સિદ્ધ કરી, અન્ય તીર્થા-
ઓમા રહેલા અશ સત્યને યોગ્ય સ્થાન આપ્યું, બૂદા
બૂદા દક્ષિબિન્દુઓને સમજવા સૂચના કરી, અરા સત્ય
અને સાર્વત્રિક સત્યના ખુલાસા કર્યા, એકનાક્યતામા વિપાદને કે આ-
ગ્રહને સ્થાન નથી એમ બતાવ્યું, ધર્મવિચારણામા મતસરનો ત્યાગ કર

૧ દક્ષિવાદ આ બારમું અંગ હવ, પણ વિતાળ હવ અગિયાર અંગના
કાંઈક વિસાગો હાલ લખ્ય (જુઓ નોટ પૃ ૮૯) દક્ષિવાદ અંગ વિચ્છેદ ગ્રંથ

શાની જરૂરીઆત સમજાવી અને સર્વજ્ઞ વચનમા અનેક દષ્ટિઓ મળી
 અંત છે તે સૂચવ્યું સુરિમહારાજત્વે એ વિસ્તારવાળું ભાષણ સાંભળીને
 પુઠરીકના મનતું સંપૂર્ણ સમાધાન થયું, ગુરુમહારાજે એવડે જાણ્યું કે
 એ સર્વ બાબતોનો મેળ બારમા દષ્ટિવાદ અગત્ય અભ્યાસથી મળશે તેથી
 પુઠરીકને આગમનો વિશેષ અભ્યાસ કરવાની તીવ્ર જિજ્ઞાસા થઈ આવી
 અને તે વખતથી વિશેષ અભ્યાસ તેણે શરૂ કરી દીધો. ધીમે ધીમે
 ત્યાર પછી તે દ્વાદશાંગી વિગેરે સર્વ આગમના ધારણ કરનાર થઈ
 ગયા આગમની અનેક કુચીઓ (અનત ગમ અને પર્યાય મુક્ત) સમ
 તભદ્રાચાર્યે કૃપા કરીને વિગતવાર પુઠરીકને બતાવી દીધી અને પુઠરીકે
 તે સર્વને ઘડણું કરી લીધી

સમતભદ્રમોક્ષ.

પુઠરીક આગમ રહસ્યજ્ઞ.

તેની આચાર્યપદે સ્થાપના.

અને સુરિમહારાજત્વે નિર્માણ.

શિક્ષાન્તતા રહસ્યને જાણનારા આચાર્યમહારાજશ્રીની કૃપાથી
 આગમમા રહેલા સર્વ ભાવોને ઘણા વિસ્તારથી પુઠરીકમુનિ પામી ગયા,
 એના હાથમા સારી રીતે તેઓ ઉતરી ગયા અને એ રહસ્યજ્ઞાન
 એણે પચાવ્યું, જેને પરિપૂર્ણ સર્વજ્ઞ મહારાજના આગમનો સુંદર ભાવ
 એના મનમા જામી ગયો પછી આચાર્યશ્રીએ એને દ્વાદશાંગીનો અનુ
 યોગ^૧ અને ગચ્છની અનુજ્ઞા આપી પોતાની આચાર્ય પદવીનું સ્થાન
 તેને આપતા આચાર્યશ્રી સમતભદ્ર ઘણા રાજ થયા, પોતાની પાછળ
 શાસનના રક્ષકની સ્થાપના કરી પોતે અનૂભવી થયા અને યોગ્યને
 યોગ્ય પદવી આપવાથી પોતાના મનમા સતોષ પામ્યા જે વખતે પુઠ
 રીક મહામુનિને આચાર્યપદે સ્થાપવામા આવ્યા તે દિવસથી આઠ દિ
 વસ સુધી દેવોએ અને મનુષ્યોએ વિધિપૂર્વક અને ઘણા આનંદ સાથે
 દેવની અને સઘની પૂજા ભક્તિ કરી અને સર્વ બહુ રાજ થયા

પુઠરીક મોક્ષ

પુઠરીક આચાર્યની વિભૂતિ.

વિહાર, ઉપદેશ, નિવર્તણા.

એવડે ધનેશ્વરને આચાર્યપદ.

પુઠરીક આચાર્ય ત્યાર પછી ઘણા પ્રગત થતા ગયા એમને અવ
 વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું આગળ જતા એમને મન પર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું

૧ અનુયોગ સૂત્રની વ્યાખ્યા

પુરૂરીક સૂરિ શાસનને ઘણા દીપાવનાર નીવડ્યા તેઓશ્રીએ દેશ-
નારૂપ કિરણોવડે સૂર્યની પેઠે ભવ્ય પુરૂરીકોની (કમળોની) મહા
મોહના તમસ્ રૂપ નિદ્રાને ઉડાડી દીધી એટલે સૂર્ય જેમ નિદ્રાને ઉડાડે
છે અને કમળને વિકસ્વર કરે છે તેમ એ સૂર્ય જેવા પ્રતાપી આચાર્ય
ભવ્ય પ્રાણીઓના મોહના અધકાર રૂપ નિદ્રાને ઉડાડી દીધી અને પો-
તાની દેશના રૂપ કિરણો વડે સર્વ ભવ્યકમળોને જાગૃત કર્યા-વિકસ્વર
કર્યા તે કારણને અગ્રે અને તે હેતુ ધ્યાનમાં રાખીને તેઓએ વિહાર કર્યો,
તેઓ એક દેશથી બીજે દેશ ગયા અને દરમ્યાન પોતાની સાધુચર્યામાં
બરાબર સ્થિત રહ્યા, તેમણે નિરતિચાર ચારિત્ર પાળ્યું અને અનેક ગુણ-
વિભૂષિત મોટા શિષ્યસમુદાય એકઠો કર્યો તેઓએ દાન શીળ તપ અને
ભાવ રૂપ ચારે ધર્મના પાયાને અનુક્રમે પાળ્યા-જીવનના પ્રથમ પહો-
રમાં ભાગ (દાન) ધર્મ સ્વીકાર્યો, બીજા જીવનકાળમાં શીળ પાળ્યું,
વિશિષ્ટ વર્તન આદર્યું, ત્રીજા કાળમાં જોયા પ્રકારનો તપ આદર્યો અને
ચોથા વિભાગમાં ભાવધર્મનો આદર કર્યો આવી રીતે ધર્મજીવનના
ચારે પહોરોમાં યોગ્ય આચરણ કરી આખા દિવસના આકારને ધારપુ
કરનારા જીવનને સુંદર રીતે વ્યતિત કરી તેને અતે જિનશાસનને સારી
રીતે પ્રકાશિત કર્યું છેવટે એ પુરૂરીક સૂરિરૂપ સૂર્ય જ્યારે જીવન
દિવસનો છેડો નજીક જાયો, તેના સંધ્યાસમય નજીક આવતો અનુભવ્યો
એટલે સાધકાળને યોગ્ય સંલેખના આદરી

એ અત આરાધના કરવાનો પ્રસંગ જાણી પ્રથમ તો ધનેશ્વર
નામના પોતાના શિષ્યરત્નને આચાર્યસ્થાને સ્થાપન કર્યા એ ધનેશ્વરમુ-
નિએ ઉચ્ચ ક્રિયાનો અભ્યાસ કર્યો હતો, યોગ ક્રિયાઓ આદરી હતી અને
વળી તેઓશ્રી સર્વ આગમનો પાર પામી ગયા હતા આવી રીતે ક્રિયા
અને જ્ઞાનના પારગામી શિષ્યરત્નને આચાર્યસ્થાન આપી કૃતકૃત્ય થયા
ધનેશ્વરને અનુશાસન.

શિષ્યવર્ગને નિયત્રણ.

ભાર પછી આચાર્ય પુરૂરીકે ધનેશ્વરને સૌથી આગળ ઢરી તેમના
પર ગમ્મણો ભાર મૂક્યો અને તેમને નીચે પ્રમાણે અનુજ્ઞા કરી —

“અહો મહા ભાગ્યશાળી ! આ જિનાગમ (તીર્થંકર મહારાજના
“સાત્રો) સરસારૂપ મહાપર્વતોને ભેદી નાખવાને વજ્ર જેવા છે, પણ તે
“દુ ખે કરીને મેળવી શકાય તેવા છે તેને તમે બાપ્યા છે, તેથી તમે
“ધન્ય છો

૧ સંલેખનામ્ મરણ સમય નજીક જાણી આરાધના કરવી તે

“ વળી આજે તમારા પર જે પદતુ આરોપણ કરવામાં આવે
 “ છે તે આ દુનિયામાં સર્વથી ઉત્તમ સપત્તિઓનું પદ છે, મહાસ્થાન
 “ છે, એ સ્થાને મહાસત્ત્વ ધીર વીર પુરુષો અગાઉ આવી ગયા છે
 “ અને એ આત્મસપત્તિઓનું અતિ પવિત્ર સ્થાન છે ભાઈ ! એ પદ
 “ ભાગ્યશાળીઓને જ અપાય છે જે મહાસત્ત્વો એ પદનો પાર પામે
 “ છે તેઓ ખરેખર ધન્ય છે એવા ભાગ્યવાન રત્નાધિકો એ પદનો
 “ પાર પામીને સસારનો પણ પાર પામે છે

“ આ સર્વ મહાત્મા શાધુઓનો સમુદાય સસારઅટવીથી ભય
 “ પામીને મુઝાઈ ગયેનો છે તે અત્યારથી તારે સરણે છે, તુ તેઓને
 “ સસારઅટવી ઓળધાવી શકે તેવા શક્તિમાન છે અને તેટલા માટે
 “ એ મુનિસમુદાય તારે સરણે આવ્યો છે

“ પોતે પરમ ઐશ્વર્યયુક્ત (પરમેશ્વરના) નિર્ભેળ ગુણોને પ્રાપ્ત કરીને
 “ ભાગ્યશાળી પ્રાણીઓ સસારથી ભય પામેલા પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરે
 “ છે, તેમને સસારભયથી મુક્ત કરે છે હવે એ મસારીજીવો ખરેખરા
 “ ભાવરોગથી પીડાતા છે અને તુ સાચો ભાવ વેધ છે, તો તારે એવા
 “ ઉત્તમ સસારી જીવોને ભાવવ્યાધિના દુખથી પ્રયત્નપૂર્વક છોડાવવા
 “ પ્રયાસ કરવો જોઈએ જે શુદ્ધ પોતે ચારિત્ર ક્રિયામાં અપ્રમત્ત હોય
 “ છે પારકાનું દ્વિત કરવામાં ઉદ્ધમનાળા હોય છે, મોક્ષ ઉપર દૃઢ
 “ લક્ષ્યવાળા હોય છે અને સસારકેદખાના તરફ તદ્દન નિરપૃહ હોય
 “ છે તેઓ પ્રાણીઓને દુખ અને વ્યાધિથી મુક્ત કરી શકે છે

“ તુ આ સ્થાનને ચો ય છે અને તને આવા પ્રકારે પ્રેરણા કરવી
 “ એ કટપ છિ (શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે) તેથી મેં તને આટલી પ્રેરણા
 “ કરી કે દુકામાં તારે તારા ગન્ધાવિપતિના સ્થાનને અનુરૂપ પ્રયત્ન
 “ સવદા કરવો ”

આ પ્રમાણે ધનેશ્વરસૂત્રિને આચાર્ય પુઠરીકે અનુતામન કર્યું તે
 વખતે સર્વ હકીકત ધનેશ્વરસૂત્રિ માથું નીચું નમાવીને વિનયપૂર્વક
 સામળી રહ્યા ત્યાર પછી આચાર્યશ્રીએ શિષ્યવર્ગ તરફ નજર ફેરવીને
 નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ આપ્યો —

“ હે શિષ્યો ! તમારે સર્વેએ લક્ષ્યમાં રાખવું કે આ ધનેશ્વરસૂત્રિ
 “ એક ખરેખર સસારસાગરને ઉતારી આપનાર મજબૂત વહાણ
 “ જેવા છે અને તમારે એ સાગરનો પાર પામવો છે—તો તમારે એ
 “ વહાણને કદિ પણ છોડવું નહિ

“તમારે એની તરફ હંમેશા અનુકૂળ વધને રહેવું અને કદિ પણ
 “એને પ્રતિકૂળ વધને ઢાંઘ કરવું નહિ, એના હુકમમા સર્વદા રહેવું જેથી
 “તમે તમાગ ઘરખારનો ભાગ કરી આટલો મોટો ભાગ આપ્યો છે તે
 “સર્વ મકૂળ વાય એ તમે એમ નહિ કરો અને એને પ્રતિકૂળ થઈને
 “રહેશે તો આ આખા જગતના બધું ત્રીતીર્થકરદેવની આજ્ઞાનો
 “તમે લોપ કરેલો ગણાશે અને ભગવાનની આજ્ઞાનો લોપ કરવાથી
 “આ ભવમા અને પરભવમા તમને અનેક પ્રતારની વિડખનાઓ
 “ઉત્પન્ન થશે તે તો તમે સમજો છો—તેથી તમારે એની આજ્ઞામા
 “સર્વદા અનુકૂળપણે રહેવું એક દુર્લભ ઢોય અને ઢોઢ કાર્યને અગે
 “સ્ખલના થનાથી સાશુ સસરા પતિ આદિથી કદાચ તિરસ્કાર પામી
 “હોય અથવા તેને ગમે તેમ કહેવામા આવ્યું હોય તો પણ જેમ તે
 “સમરાના વરને અને પતિના પાદસેવનને છોડવી નથી તેવી રીતે
 “તમારા કાર્યને અગે તમને નિયંત્રણ કરવામા આવે કે તમને તર-
 “છોડનામા આવે તો પણ તમારે તેઓશ્રીના પાદમૂળને જીવંતીપર્યંત
 “છોડના નહિ, તેના તરફ જરા માત્ર પણ અનાદર કરવો નહિ
 “જેઓ શુદ્ધમહારાજની સેવના સર્વદા ઉઠાવી રહેછે તેઓ જ
 “ખરા જ્ઞાનને યોગ્ય છે, તેઓતુ જ દર્શન નિર્મળ છે અને તેઓતુ
 ‘જ ચારિત્ર સ્થિર (નિઃપ્રકપ-ન હાલે ચાલે તેવું) છે.

પુરૂરીક પ્રણિધાન.

આ પ્રમાણે નિષ્પેા સમક્ષ પુરૂરીક આચાર્યે મહાપણુ કર્યું, ત્રિ-
 બેાએ એ વચનોને નમન કરી અંગીકાર કર્યું અને પુનઃ શુદ્ધ મહા-
 રાજને વદના કરી આ પ્રમાણે પોતાનું કર્તવ્ય બલ્લવીને પુરૂરીકસૂત્રિએ
 ગણને દોડી દીધો અને પોતે કોઈ ગિરિગુફા તરફ પ્રયાણ કર્યું

ગિરિગુફામા જઈને તેઓ સ્થીર થયા મહાતપના અનુદાનથી
 તેમના શરીરમાવી લોહીમાત્ર વિગેરે મુકાઈ જઈને માત્ર ટાંકા અને
 ચામડા રહ્યા છતાં એ ધીર મનસ્વી મહાર્ષિ પરીપહ સહન કરવા માટે
 એજ ગુરૂ શિક્ષાતત્વ ઉપર સ્થિત થઈ ગયા

ભાર પછી તેઓશ્રીએ ભાનપૂર્વક પચનમસ્તક મત્રનું સ્મરણ કરવા
 માણ્યું, એના ઉપર ચિત્તને લગાડીને હૃદયમા ત્રિફલ્લવોને સ્થાપન કરીને
 અને અન્યત્ર નજર કરવાનું પણ દૂર કરીને તેમણે પ્રણિધાન (એકાગ્ર
 પાણુ) આદર્યું એના પ્રતારનું પ્રણિધાન ધર્મ અને શુકલ ધ્યાનનું કારણ છે
 તેથી મહા ભાગ્યવત સત્ત્વે અત્યંત વિશુદ્ધ બુદ્ધિપૂર્વક અને તીવ્ર સવેગ
 સાથે એનો આદર કર્યો એ પ્રણિધાન એમણે નીચે પ્રમાણે કર્યું —

“ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને વીર્યને મેળવવા તત્પર બનેલો
 “ મારો અતરાત્મા એક જ છે, એ જ મારો છે, એના સિવાયની
 “ બાકીની સર્વ ચીજોનો મેં ભાગ કરી દીધો છે, મેં સર્વ વસ્તુઓને
 “ છોડી દીધી છે રાજ દ્રેષ મહામોહ અને કબાચ રૂપ ભયકર
 “ આકરા મેલોને ઘોષ નાખીને હુ અભારે વિશુદ્ધ થયો છુ અને
 “ ખરો આતક^૧ થયો છુ હે સર્વ જીવો ! તમે મને ક્ષમા કરજો !
 “ મારે સર્વ જીવો તરફ ક્ષમા છે, સર્વ સાથે હુ ખમાતુ છુ, મારો
 “ આત્મા અભારે વૈર વિરોધ રહિત હોય તદ્દન શાંત થઈ ગયો
 “ છે અભાર સુધી કોઈ પપુ બહારની (પરભાવની) ચીજ કે
 “ જે જરા પણ આતરિક ન હોવા છતાં જેને મેં આતરિક
 “ ચીજ તરીકે-પોતાની તરીકે માનવાની બલ કરી હોય-માની
 “ લીધી હોય તે સર્વ અભારે લ્યજ દઉં છુ, વોસરાવી દઉં છુ

“ મહાત્મા તીર્થંકર ભગવાનો, ગતપાપ સિદ્ધો, વિશુદ્ધ
 “ ધર્મ અને સાધુઓ મને મગણ કરનારા થાઓ^૨ આખા ત્રણ
 “ ભુવનમાં એ ચારને જ (અરિહત, સિદ્ધ, સાધુ અને સદ્
 “ મને જ) હુ ઉત્તમ તરીકે-ઉચ્ચ નાથક તરીકે સ્વીકાર છુ અને
 “ સસારથી ભય પામીને એ ચારને શરણુ જઉં છુ

“ હુ અભારે સર્વ કામોથી નિવૃત્ત થાઉં છુ, મારા મનના
 “ વિકલ્પજાળોનો તદ્દન નિરોધ કરૂં છુ હુ અભારે સર્વ
 “ જતુઓનો બંધુ છુ અને સર્વ સ્ત્રીઓનો પુત્ર છુ સર્વ પ્રકારના
 “ મન વચન કાયાના યોગોનો નિરોધ કરનાર શુદ્ધ સામાયકમાં હુ
 “ અભારે વર્તુ છુ —સઘળી મન વચન અને કાયાની ચેષ્ટાઓનો મેં
 “ ભાગ ક્યો છે અને હે પરમેશ્વર મહા ઉદાર સિદ્ધસત્ત્વો ! તમે
 “ કૃપા કરી મારી સામુ જીઓ ! મારા પર તમારી કેરુણા નજર
 “ નાખો ! મારામાં અભારે સર્વેગનો રમ જરાખર જામ્યો છે હે

૧ આતક એના ધણા અર્થ થાય છે બહાવર્ચાવર્યા પૂરી કરી શ્વદસ્થા
 નમ માટે તે વખતે તે આતક^૧ કહેવાય છે બીજા ઉપર આધાર રાખનાર
 બાકીને પણ કાચકાર આતક કહે છે મળ પોષ સાધુ થનાર આત્માને અત્ર
 આતક તરીકે ઉદ્દેશ્ય હોય એવી મતલબ જણાય છે

૨ અત આરાધનામાં આ નીચે લખેલા ચાર ચરણુ કહ્યા છે —

અરિહત ચરણુમ્

સિદ્ધ ચરણુમ્

સાધુ ચરણુમ્

કેવળીપત્તો મગ્ધ ચરણુમ્

“ પ્રભો ! મેં કોઈ પણ ખરાબ આવરણ આ લગના કે અન્યત્ર
 “ કર્યું હોય, મારાથી થઈ ગયું હોય તે સર્વને હું નિંદુ છું, વારવાર
 “ નિંદુ છું

“ હું સર્વ ઉપાધિથી વિશુદ્ધ થયેલો છું મારી અત્યારે આની
 “ મતિ વર્તે છે બાકી એનું ખરૂં તત્ત્વ તો કેવળી ભગવાન જાણે છે

“ હું સસારપ્રપચથી તદ્દન અળગો થઈ ગયો છું, તેના તરફ
 “ તદ્દન પ્રેમ વગરનો થઈ ગયો છું, મને અત્યારે તો માત્ર એક
 “ મોક્ષની જ લગની લાગી છે અને મેં અત્યારે જન્મમરણનો
 “ સર્પથા નાશ કરનાર મહાત્મા જિનેશ્વરોને મારી જાત અર્પણ
 “ કરી દીધી છે, મારો આત્મા તેમને સમર્પણ કર્યા છે, એ મહા
 “ ત્માએને સદ્ભાવપૂર્વક મારૂં ચિત્ત અર્પણ કર્યું છે, તેઓ હવે
 “ પોતાની શક્તિથી મારા બાકીના કર્મોનો ઉદ્ધાર કરે.”

પાદપોષગમ, એ પ્રમાણે પ્રવિધાન કરીને એ મહાત્મા શરીરને
 વોસરાવીને એક શિલાતળ પર બેઠા અને સર્વથા
 નિ સગ થઈ તેઓશ્રીએ પાદપોષગમ^૧ અણુરાણ
 આદ્યું

ઉપસર્ગો. ત્યાં તેઓશ્રીને દેવોના અને અસુરોના અનેક ઉપ
 સર્ગો થયા તે સર્વ તેઓશ્રીએ ઘણી શાંતિથી પો
 તાના તેજથી અને બળથી સહન કર્યા તેઓશ્રીએ
 તીર્થચોના તેમજ મનુષ્યોના ઉપસર્ગો પણ તેટલા જ
 ધૈર્યથી સહન કર્યા

૧ પાદપોષગમ એ અણુરાણનો એક પ્રકાર છે ખાવું નહિ તે આહાર
 ત્યાગ એના બે ભેદ છે (૧) ઈત્વર અને (૨) યાવત્કથિક ઉપવાસથી માંડીને
 માસ સુધી ભોજનત્યાગ તે ઈત્વર અને યાવત્કથિક ત્યાગ તે યાવત્કથિક એ બીજા
 યાવત્કથિકના ત્રણ વિભાગ છે પાદપોષગમ, ઇગિતમરણ અને ત્રીજું ભત્ત પચ્ય
 ખખાણ એ ત્રણે વળી નિહારિમ અને અનિહારિમ હોય છે અણુરાણ પછી સારી
 રને હલાવવું પડે, બહાર કાઢવું પડે તે નિહારિમ અને તે જ સ્થાનકે રહેવાનું તે
 અનિહારિમ પાદપોષગમ^૧ એટલે વૃક્ષની માફક એક જ સ્થળે નિશ્ચળ રહેવું ચારે
 આહારનો ત્યાગ કરીને જે સ્થાને અણુરાણ કર્યું હોય ત્યાં જ નિશ્ચળપણે રહે,
 પરંતુ પોતાની મેળે હાલે આવે નહિ, સારીરની કોઈ પણ પ્રકારે સુશ્રૂષા કરે કરાવે
 નહિ એ એનો ભાવ છે

શુકલધ્યાન. તેઓશ્રીએ સાર પછી ધર્મધ્યાન ધ્યાવતા પોતાના અનેક કર્મોનો નાશ કરી નાખ્યો સાર પછી તેઓ શ્રીએ શુકલધ્યાન આદ્યું પોતાના વીર્યરૂપ અગ્નિના ભેરથી તેઓશ્રીએ કર્મના બળાઓને બાળવા માઢ્યા

ક્ષપકચ્રેષ્ટિ.^૧ આખરે તેઓએ શુભ ધ્યાનમા વધતા વધતા ક્ષપ કચ્રેષ્ટિ આદરી અને કમપૂર્વક કર્મોને બાળી નાખ્યા

કેવલ્ય. સાર પછી જ્યારે તેઓશ્રીએ પોતાના મહાન વીર્યથી ચારે ઘાતીકર્મોને ભસ્મીભૂત કર્યા ત્યારે તેઓશ્રીને અનત વસ્તુઓને જોચર કરનાર કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, પ્રગટ થયું

મહોત્સવ. તે વખતે ચારે પ્રકારના દેવતાઓ^૨ તેઓશ્રીના શુભોપાધી ખેંચાઇને તેમની પૂજા કરવા માટે ત્યાં એકઠા થયા કિન્તરો તે વખતે મધુર સ્વરે ગાવા લાગ્યા, આકાશમા દેવદુહુભિઓ વગાડના લાગ્યા અને દેવીઓ નાચવા લાગી તેઓએ ચારે તરફથી નજીકના પ્રદેશમાથી રજ કચરો દૂર કર્યા, મુગધી પાણીનો વરસાદ વરસાવ્યો અને મનોહર પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી એ પ્રદેશમા થયેલી મુગધી પાણીની વૃષ્ટિથી અને કૂલોની ગધથી તેમજ ચારે તરફ દૂર દૂર ફેલાતા દિવ્ય ગધની સુવાસથી ત્યાં ખેંચાઇને આવેલા અનેક ભમરાઓએ પોતાનો સુદર ઝંકારનો અવાજ કરીને આખા પ્રદેશને રમ્ય બનાવી દીધો અત્યંત ભક્તિ રસમા લીન થયેલા દેવતાઓએ ચદનથી કેવળીતુ આપુ સરીર લેખ્યું, દિવ્ય ધૂપથી વધારે સુવાસિત બના યુ, તેજસ્વી દેદીપ્યમાન મુગટ સાથે તેઓ મુનીચરને પગે પડી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા અને પોતાની પાપશુદ્ધિ માટે તેમના પગની પવિત્ર રજ પોતાના માથાપર લઇને પોતાને અહોભાગ્ય માનવા લાગ્યા

૧ ક્ષપકચ્રેષ્ટિ મોટી પ્રગતિ પછી જેનો પાત્ર યવાનો હોય તે ઉપસમચ્રેષ્ટિ માટે છે સીધી પ્રગતિ કરનાર ક્ષપક માટે છે જુઓ અ ૮ પ્ર ૧૮ નોટ. (૫ ૨૦૨૭)

૨ અહીં ચાર પ્રકારનો દેવસુખ આવ્યો જણાય છે તેમા ચાર પ્રકારના બુવન પતિ, વ્યવર, જ્યોતિષક અને વૈમાનિકનો સમાવેશ થાય છે અનુષ્ઠી ત્યાં આવ્યા હોય તેમ સમજપરથી જણાઈ નથી

/ સમુદ્ધાત. આવી રીતે દેવતાઓ પ્રમોદથી ભરપૂર થઈ મુનીશ્વ-
રની બાબુમા ખડા થઈ રહ્યા હતા તે વખતે તેઓ
શ્રીને સમુદ્ધાત^૧ અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ

યોગનિરોધ. સમુદ્ધાતથી સર્વ કર્મોનું સમીકરણ કર્યા પછી તેઓ-
શ્રીએ ત્રણે યોગનો નિરોધ કરવા માહ્યો^૨

શૈલેશીકરણ. એવી રીતે અનુક્રમે યોગનો નિરોધ કરતા તેઓશ્રીને
શૈલેશી ક્રિયા પ્રાપ્ત થઈ^૩

પરમપદ. શૈલેશીકરણ પ્રાપ્ત કરી અતમુહૂર્તમા તેઓશ્રીએ
ત્રણેપ્રકારના દેહ(યોગ)ને મૂકીને પરમપદ-મોક્ષ
પ્રાપ્ત કર્યું

દેહોએ તે વખતે તેમની મહાપૂજા વિશેષ પ્રકારે
કરી અને પોતાની ફરજ બજાવ્યાના ઊંચા ખ્યાલ
સાથે અત્યંત આનંદપૂર્વક તેઓ પોતાના પાપસ-
મૂકને ખપાવી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા

મહાભદ્રા મોક્ષ.

મહાભદ્રા મોક્ષ.

સુલલિતા મોક્ષ.

શ્રીગર્ભ દેવલોકે.

સામાન્ય પ્રગતિ.

૧ સમુદ્ધાત સમ એટલે એકીભાવે જવું એટલે પ્રબળપણે યાત્ર એટલે
કર્મનો વિનાશ કરવો તે સમુદ્ધાત આત્માના પ્રદેશો મૂળ શરીરથી બહાર ને ને
કારણે નીકળે તેને સમુદ્ધાત^૧ કહે છે ‘જીવ સમુદ્ધાત’ સાત પ્રકારની છે
વેદના, ક્ષયા, મરણ, વૈકલ્યશરીરકરણાવસર, તેજોવેશ્યા ફારવવા અવસર, આદારક-
શરીર કરણાવસર અને કૈવલ્ય સમુદ્ધાત છેલ્લીમા કર્મની સરખાઈ યાય છે એનો
વખત આઠ સમયનો છે જુઓ નોટ પ્ર ૮ પ્ર ૧૮ (પૃ ૨૦૨૭)

૨ અહીં શુક્લધ્યાનના પ્રથમના બંને પાયા હોય છે યોગનો નિરોધ તેરમા
શુક્લસ્થાનકની આખરે યાય

૩ તેરમા શુક્લસ્થાનકને અંતે મનોયોગ તથા વચનયોગ રૂપ્યા પડી કાય
યોગ રૂપતા હોય તે વખતે શુક્લધ્યાનનો ત્રીજો પાયા પ્રાપ્ત યાય છે અને ચૌદમે
શુક્લસ્થાનકે ચોથો પાયા પ્રાપ્ત યાય તે શૈલેશી કરણ છે એ ચોથો પાયા યોગના
અભાવે પ્રાપ્ત યાય તે ‘શૈલેશીકરણ’ છે એ ચોથો પાયા યોગના અભાવે પ્રાપ્ત
યાય છે અને ધ્યાનપૂર્વક કરેલા પ્રયોગને પરિણામે યાય છે

હવે દેવી મહાલક્ષ્મી સાધ્વી પણ પ્રવર્તીની ચોગ્ય પોતાની ફરજ બજાવી પોતાને ચોગ્ય ક્રમપૂર્વક આગળ વધતા ક્ષપકચ્છેલિમા આરૂઢ થઈ સર્વ કર્મોને ભસ્મીભૂત કરી મોક્ષે ગયા, પણ એના સબંધમા એ ટલો ફેર પછો કે એ ભક્તપરિજ્ઞા^૧ અણુશણુ પૂર્વક મોક્ષે ગયા

મુલલિતા મોક્ષ.

મુલલિતા સાધ્વીએ ઉપર જણાવ્યા તે તપો બહુ પ્રકારે આદર્યો તેને પરિણામે રત્ન જેમ ખારથી નિર્મળ થાય છે તેમ તેનું ચિત્તરત્ન વધારે નિર્મળ થતું ગયું આખરે શરીરરૂપ પાજરાને છોડી કર્મોને ક્ષય કરી ભક્તપરિજ્ઞા અપુશપુ વડે તેઓ મોક્ષે ગયા

*

*

*

શ્રીગર્ભરાજ અને બીજા સાધુઓ પણ અનેક તપોનું આરાધન કરી દેવલોકે ગયા તથા મુમુક્ષુના વિગેરે બીજા સાધ્વીઓ પણ દેવલોકે ગઈ ટુકામા કહીએ તો એ મનોનંદન ઉદ્યાનમા જે જે પ્રાણીઓ થીસ મતભદ્રસારિ મહારાજની પાસે આવ્યા હતા અને જેમણે એમનું ચરિત્ર સાંભળ્યું હતું તે સર્વની પ્રગતિ થઈ જેઓએ ફર રહીને કૌતુકથી પણ દેસના સાંભળી હતી તેમનું પણ કલ્યાણ થયું જેઓએ એ વાર્તા સાંભળી તેઓનું મન પણ ભવપ્રપચથી વિરક્ત થયું, ફર થયું, એછે વધતે અશે તેમથી બાધુ ગયું એને પરિણામે કેટલાક શ્રોતાઓએ દીક્ષા લીધી, કેટલાકે ગૃહસ્થધર્મ આદર્યા, કેટલાક સમકિત પામ્યા અને કેટલાકને સવેગનો રગ લાગ્યો

^૧ ભક્તપરિજ્ઞા એમા ચાર અથવા ત્રણ આહારનો લ્યાગ હોય છે પણ એમા દાહવા આવવા વિગેરે ચેષ્ટાનો લ્યાગ હોતો નથી જુઓ નોટ પૃ ૨૦૬૯

પ્રકરણ ૨૩ મું.

તેટલા માટે.

ભ વ્યપુર્યો ! મહાત્મા પુરુષોનો આ વૃત્તાત મેં તમને કહી બતાવ્યો, તે ભાવાર્થ સાથે તમે સામળ્યો-જાણ્યો, તો હવે એને બરાબર જાણ્યો હોય તો તેને મળતુ (ત-લોગ્ય) અનુષ્ઠાન કરો, જેથી મેં તત્સબધી કરેલ પતિ-શ્રમ (મહેનત) સફળ થાય મારે તમને એક વાત અહીં ખાસ કહી દેવાની છે કે મેં અહીં (આ ગ્રંથમાં) જે વૃત્તાત રજુ કર્યો છે તે લગભગ સર્વ સસારીજીવોને સરખી રીતે મળતો આવે તેવો છે, સર્વ સસારીજીવોના સબધમાં પ્રાપ્ત અને તેવો છે, તો પછી પોતાના ચરિત્રને લગભગ મળતુ આવતુ ચરિત્ર સામળીને પછી પણ તેના તરફ વિલબ કરવો બેદરકારી કરવી કે તેના તરફ ઉપેક્ષા કરવી એ યોગ્ય ન ગણાય, એ તમને ઘટે નહિ જીવ્યો —

ઉપસહાર.

પુકરીક કુમાર આ જીભુદ્રીપમાં આવેલા પૂર્વ મહાવિદેહના મુકુન્દ વિજયમાં રાજપુર નગરે શ્રીગર્ભ રાજા અને રાણી કુમ-લિનીના રાજપુત થયો હતો ભગવાન સમતભદ્રસૂત્રિ જેઓ એ જ રાજપુરની પાસે આવેલા ચિતરમ નામના ઉદ્યાનની અદર આવેલા મનોનદન નામના ચૈત્યમાં રહેલા હતા તેઓને એ બાળકનુ પાત્રપણુ જોઈને યોગ્ય પક્ષપાત તેના તરફ થયો હતો અને તેને અંગે તેઓ અનેક ભ-વ્યપુર્યોને જણાવતા રહ્યા કે ‘અનુજગતિ નગરીમાં અનુજગ થયેલા રાજા કર્મપરિપુષ્પ અને મહાદેવી જાળપરિપુતિએ સુમતિ અથવા ભ-વ્યપુર્ય નામના બાળકને જન્મ આપ્યો છે,’ વળી

તે જ વખતે તેઓ જણાવતા રહ્યા કે ‘એ બાળક મોટો થશે ત્યારે સર્વ શુભોને આધાર-સર્વ શુભોને ધારણ કરનારો થશે’-એ વાત તમારા ધ્યાનમાં હશે (જુઓ પ્ર. ૨ પ્ર પ) - આ સર્વ હકીક્ત લઘુકર્મી ભવ્ય પુરુષોને બરાબર બધબેસતી આવે છે તે આ પ્રમાણે —

મનુષ્યો ગમે તે જૂદા જૂદા ક્ષેત્રમાં જન્મે, ગમે તે સ્થાને જન્મે પણ તે સર્વ મનુજગતિ નામની નગરીમાં જ વર્તે છે, બહારની નજરે એના ગમે તે માતા પિતા હોય અને ગમે તે જૂદા જૂદા નામે તેઓ ધારણ કરતા હોય પરંતુ વસ્તુતઃ તેઓ સર્વ કર્મપરિણામ રાજ્ય અને ક્ષાણપરિણતિ મહાદેવીના જ પુત્રો છે અને તેઓના ગમે તે જૂદા જૂદા નામ પાડવામાં આવે પણ તેઓનું સામાન્ય નામ તો ભવ્યપુરુષ યોગ્ય છે અને તેઓની સારી શુદ્ધિ હોવાથી તેમને સુમતિ નામ આપવું તે પણ યોગ્ય છે આથી એમને સર્વને ‘ભવ્યપુરુષ’ કહેવા એમાં કોઈ પણ પ્રકારનો વાધો નથી એમ સદાગમ (સત પ્રપ્રિત આગમ શાસ્ત્રપ્રયો) કહે છે અને તેટલા માટે સદાગમને પુરુષાકારે બતાવનાર મહાત્માશ્રી સમતભદ્રે તેમને સુમતિ-ભવ્યપુરુષ તરીકે મનુજગતિમાં રહેનારને ઉપનામે સર્વશુભાધાર તરીકે વર્ણવ્યા છે એવા લઘુકર્મી જીવોનું સુમતિપણ કે ભવ્યત્વ જરા પણ વ્યભિચાર પામતું નથી (એમાં કોઈ જાતનો દોષ આવતો નથી એમ સદાગમ કહે છે)

* * * *

વળી જેવી રીતે પેલી મહાભદ્રા સમતભદ્રસૂરિ મહારાજનું વચન સામળીને પ્રથમથી જ પ્રતિબોધ પામી ગઇ અને પરિણામે તેણે દીક્ષા લીધી અને પ્રજ્ઞાવિશાળા થઇ તે જ પ્રમાણે આ સસારમાં જે ઉત્તમ પુરુષો હોય છે તેઓ જ્યારે સર્વજ્ઞ મહારાજના આગમનો ઉપદેશ સામળે છે ત્યારે તેઓને તત્ત્વનો સમ્બન્ધ બોધ થાય છે અને એમ બને છે એટલે તુરંત જ તેઓ સાધુ થઇ જાય છે આવા પ્રકારના પુરુષો પરમાયથી પ્રજ્ઞાવિશાળ (વિશાળ શુદ્ધિ વૈભવવાળા) કહેવાય છે એમ તમારે સમજવું

હવે પેલી મુલલિતા (અગ્રહીતસકેતા)ને પૂર્વ જાનના અભ્યાસને લીધે મહાભદ્રા સાથે એકસબંધ થયો તે પ્રમાણે આ સસારમાં ડેટ-લાડ ભારેકર્મી જીવો હોય છે પણ જેઓનું ભવિષ્ય સારૂ થવાનું હોય છે તેવા ભવ્ય પ્રાણીઓને પણ કોઈ પણ પ્રકારે મુસાધુ સાથે અવશ્ય સબંધ થાય છે અને તે સબંધ તેઓને શુભ કરનાર થઇ પડે છે, કારણ કે કંધ્યાણુ મિનનો યોગ સપત્તિને મેળવી આપનાર છે,

ચોખ્ખતાને ઉત્પન્ન કરનાર છે, ગુણુરબોની ખાણ છે, ભવિષ્યમા થનારી કલ્યાણપરપરાને સૂચવનાર છે અને અમૃતનો ચોગ જેમ ડેરનો નાશ કરનાર છે તેમ તે કર્મના ડેર રૂપ મહા આકરા વિપનો નાશ કરનાર છે.

જેવી રીતે એ મહાભદ્રા સાધ્વીએ પોતાના વચનદ્વારા પેલી સુલલિતામા સદાગમ ઉપર ભક્તિ ઉત્પન્ન કરી અને પુડરીકની ધાવમાતા તરીકે કાર્ય બજાવી તેનો ભગવાન સાથે પરિચય કરાવી આપ્યો તેમ હાલ પણ સુસાધુઓ પારકાનું હિત કરનામા જ તત્પર હોવાના સ્વભાવ વાળા થઈને ભારેકર્મી ભવ્યપ્રાપ્તિઓ તરફ નિષ્કૃત્રિમ સ્નેહભાવને દેખાડતા ગમે તે પ્રકારે તેઓમા સર્વજ્ઞ ભગવાનના આગમ ઉપર ભક્તિ ઉત્પન્ન કરે છે વાત એમ છે કે સર્વજ્ઞના આગમ ઉપર ગમે તે પ્રકારે એકવાર ભક્તિ જાગૃત થઈ હોય-ઉત્પન્ન થઈ હોય તો પછી તે કર્મરૂપ કચરાને ધોઈ સાફ કરનારી થાય છે, જીવનને ગોધનારી (નિશુદ્ધ બનાવનારી) થાય છે, સસારપ્રપચને મુકાવનારી થાય છે, તત્ત્વમાર્ગને બતાવનારી થાય છે અને પરમપદને સાધનારી થાય છે.

* * * *

* * *

અનુસુદર ચક્રવર્તીએ પોતાને જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી સુલલિતા અને પુડરીકને સવેગ ઉત્પન્ન કરવા માટે પોતાના સસારભ્રમણનું આખું ચત્રિત્ર ઉપમા વડે વિસ્તારથી તેઓ સમક્ષ કરી સમજાવ્યું તે ઘણું ભાગે (પ્રાપ્ત) સર્વ જીવોને સમાન વર્તે છે તે આવી રીતે —

જ્યારે કેટલાક જીવો કોઈ વાર^૧ મોક્ષ જાય છે ત્યારે લોકસ્થિતિના સાર્વજનિક નિયોગ^૨ અનુસારે કર્મપરિણામના હુકમથી જ હોય તેમ ભવિતવ્યતાને વશે કેટલાક (તેટલા જ) જીવો અસાધ્યવહારિક રાશિમાથી બહાર નીકળે છે, ત્યાર પછી તેઓ જૂદે જૂદે પ્રકારે અનત ભનભ્રમણ કરે છે, એમ કરતા મહા મુરકેલીએ કોઈ વાર મનુષ્યનો ભવ તેમને પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ત્યારે વળી દ્રોધ વિગેરે દોષો સેવીને તેઓ મનુષ્યનો ભવ હારી જાય છે અને એવી રીતે મોક્ષસાધન કરવાની મળેલી દુર્લભ તક ગુમાવી બેસે છે, એમ કરતા કરતા વળી કોઈ વાર

૧ મોક્ષ નિરવર વહે છે

૨ જુઓ નોટ ૫ ૩૦૩

સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાના પ્રસંગો હાથ લાગી જાય છે ત્યારે વળી કાંઈક
 સદ્ગુણો પ્રાપ્તિદ્વારા પ્રગતિ કરે છે અને ભેડે દોષો સેવવાને પરિણામે
 તેઓની સામગ્રીઓ તો નરજીમાં લઈ જવાને જ યોગ્ય હોય છે તો
 પણ રૂચે તેઓને ઘર્ષણધૂલન ન્યાયે સદ્ગુણપ્રાપ્તિને અગે અને
 સર્વજ્ઞ મહારાજે આગમોમાં બતાવેલા અનુષ્ઠાનોના સમર્થ કરીને
 સમ્યક્ જ્ઞાન (સાચો બોધ) મળી જાય છે તે વખતે તેઓ જીએ છે
 અને બીજાને સમજાવે પણ છે કે “આ આખો સસારનો પ્રપચ એક
 “નાટક જેવો છે, પ્રાણીઓના સમર્થમાં વિચાર કરીએ તો એ એક ખરે-
 “ખરો નાટકનો તમાસો જ છે જેમ નાટકીઓએ જૂદા જૂદા વેશ
 “ધારણુ કરે છે તેમ આ પ્રાણી નવા નવા શરીર ધારણુ કરે છે,
 “જેમ નાટકીઓએ અનેક જગ્યાએ નાચ કરે છે તેમ આ પ્રાણી
 “અનેક યોનિઓમાં વખતો વખત પ્રવેશ કર્યા કરે છે, જેમ નાટકમાં
 “નાના પ્રકારના રહેવાના ઝુપડાઓ (સીનરી) આવે છે તેમ આ
 “સસારમાં અનેક પ્રકારના દેવવિમાનો ભવનો અને સ્થાનો હોય
 “અને નટના ટોળાની જેમ આ સસારમાં બધું અને કુટુંબીઓ હોય
 “જે આટલા ઉપરથી આ આખો ભવપ્રપચ નાટક જેવો લાગે છે
 “દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ભેઈએ તો આ આત્મા (મારો પોતાનો આત્મા)
 “એક જ છે, એકલો જ છે અને મનુષ્ય વિગેરે ગતિમાં એને બીજા
 “બીજા નામો પર્યાયરૂપે મળે છે તે સર્વ કૃત્રિમ છે, જૂઠા છે, બના
 “વટી છે, થોડા વખત માટેના છે અને વિવેકી માણસોએ એ પર્યા
 “યનો વિશ્વાસ કરવો યોગ્ય નથી આ ભવપ્રપચ લોકસ્થિતિના નિય
 “માનુસાર થયેલો છે, એને કાળપરિણતિએ બતાવેલો છે, એના પર
 “કર્મપરિણામે પોતાની સત્તા જમાવેલી છે તેવું એ પરિણામ છે, એનો
 “એ જ સ્વભાવ છે, ભવિતવ્યતા એની એ પ્રકારની ૩ અને પોતાની
 “(નિજ) ભયતા એમાં એ ભાવે રહે છે અને એ પ્રમાણે એ લોક
 “સ્થિતિ, કાળ, કર્મ, સ્વભાવ, ભવિતવ્યતા અને નિજભવ્યતા એક
 “બીજાની અપેક્ષાએ પણ એક બીજાની અપેક્ષા ભાવ પામી કારણ
 “સમુદાય રૂપે એકઠા થાય છે અને આખા ભવપ્રપચને ઉત્પન્ન કરે
 “છે એ ભવપ્રપચના કારણોનો પરિચાક (ચાકડુ, પૂર્ણતા) યદ્ય
 “આવે ત્યારે એ જ પ્રપચના ઉચ્છેદ કરનાર પરમેશ્વરની કૃપા
 “(અનુગ્રહ) થાય છે એ પરમેશ્વરનો અનુગ્રહ નિર્ભેદ જ્ઞાનવુ કારણ
 “બને છે એ વિશુદ્ધ જ્ઞાનના બળથી જ આત્મા જાણે છે કે-‘મને
 “અત્યારે જે મુખદુખ થાય છે અથવા અત્યારે મારે સસારમાં
 “રહેવ પડે છે અથવા પરિણામે મારો મોક્ષ યદ્ય થકે છે તે સર્વ

“ પરમેશ્વરની આજ્ઞાનુ આરાધન ન કરવાને કે કરવાને પરિણામે થાય
 “ છે અને થશે, (પરમેશ્વરની આજ્ઞાથી એટલે કે તેમના કહેલા નિય-
 “ માનુસાર થાય છે,) લેશ્યાઓને શોધવી-સુધારવી તે તેઓની આજ્ઞામા
 “ રહેલું છે અને લેશ્યા(આત્મપરિણતિ)ને મલીન કરવી એ તેઓની
 “ આજ્ઞાનુ વિરાધન છે—આવા વિચાર અને નિર્ણયને પરિણામે તે
 “ આત્મપરિણતિ(લેશ્યા)ને શુદ્ધ કરનાર શુભોમા પ્રવૃત્તિ ઠરે છે અને
 “ જે જે દોષો લેશ્યાને મલીન કરનાર હોય તેનાથી દૂર ખસતો જાય
 “ છે આથી રીતે આત્મપરિણતિને-લેશ્યાને શોધી શોધીને-શુદ્ધ કરીને
 “ છેલ્લે તેના ઉપર પણ વિજય મેળવીને પોતે અલેશી-લેશ્યા વગરનો
 “ થઈ જાય છે પછી એ પોતાના અસલ રૂપ(સ્વરૂપ)મા સ્થિત થઈ
 “ જાય છે અને પોતે જ પરમેશ્વર થઈ જાય છે, પરમાત્મા થઈ
 “ જાય છે”—આવા પ્રકારનું સત્ય સ્વરૂપ એને નિર્મળ જ્ઞાનને પરિણામે
 જણાય છે અને તે સ્વરૂપને તેઓ અન્ય પાસે પ્રતિપાદન ઠરે છે

* * * *

* * *

એ સંસારીજીવનું ચરિત્ર (અનુસુદર ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર) સમત
 ભદ્ર સુમિહારાજને પોતાને પ્રલક્ષ થઈ ગયું હતું અને મહાભદ્રાએ
 તેમના કહેવાથી જાણ્યું હતું તેવી જ રીતે સર્વ સંસારીજીવોનું ચરિત્ર
 ભગવાનના આગમને પ્રલક્ષ છે અને સુસાધુઓ ન્યારે તે બીજાને
 જણાવે છે ત્યારે તેમથી જેઓ વિશાળ બુદ્ધિવાળા (પ્રજ્ઞાવિશાળો)
 હોય છે તેઓ પોતાને મેળે જ તે સમજી લે છે, જાણી જાય છે અને
 વળી તે ચરિત્ર બીજા પાસે પ્રતિપાદન કરવાને પણ જાતે શક્તિમાન
 થાય છે

તમે જાણો છો કે આ આખું ચરિત્ર સુવવિતા(અબ્રહીતસકેતા)ને
 ઉદ્દેશીને કહેવામા આવ્યું હતું અને પુઝરીકે તો માન પ્રસંગથી જ
 સાબળ્યું હતું તો પણ તે જાતે લઘુકર્મા હોવાથી તેણે તેને અનુસારે
 પોતાની વ્યવસ્થા કરી લીધી તેવી રીતે—

“ ભો ભવ્યો ! આગમ અને અનુભવથી સિદ્ધ આ સંસારીજીવનું
 “ ચરિત્ર તમે બસબસ સમજો, સમજી જાણીને તે પ્રમાણે આચરવું
 “ કરો, કષાયોને છોડી દો, આશ્રવ(કર્મ આનવાના માર્ગો)ના દ્વારો
 “ બંધ કરી દો, ઇન્દ્રિયસમૂહપર જય કરો, માનસિક મેલની જાળોને
 “ તોડી નાખો, સાચા ————— પાપનું પોપપું કરો, સસારનો પ્રપચ

■ છોડી દો અને જટલી શિવાલયે (મોક્ષે) જાઓ, જેથી તમે પપુ સુખતિ
 “ (ભવ્યપુરૂષ) થાઓ.

“ કદાચ તમારામાં એ પુરૂષીક (ભવ્યપુરૂષ) જેટલી લઘુકર્મતા
 “ ન હોય તો પછી જેવી રીતે એ સુલક્ષિતાને વારવાર પ્રેરણા કર
 “ વામાં આવી, વારવાર પ્રેમપૂર્વક એની તર્જના કરવામાં આવી, અનેક
 “ પ્રકારે એને ઠપકો આપવામાં આવ્યો અને વારવાર એને પૂર્વભવની
 “ યાદિઓ આપી જાગૃત કરવામાં આવી ત્યારે એ ભારેકર્મી હોના
 “ છતાં પણ આખરે બોધ પામી તેવી રીતે તમે પપુ હવે જાગો,
 “ બોધ પામો, માત્ર એમાં એક વાત છે કે એવી રીતે તમે બોધ
 “ પામશો તો તમે અગૃહીતસકેત કહેવાશો-મપુરો, તમે સમજીની
 “ કોટિમાં નહિ આવો અને તમારી ખાતર શુદ્ધમહારાજને ગળુ થણુ
 “ ખેંચવુ પડશે તેટલા પૂરતા તમે તમને તરહી આપનારા થશો, પપુ
 “ એની સાથે એક વાત તો ચાક્રસ છે કે તમને શુદ્ધમહારાજ પ્રતિબોધ
 “ તો જરૂર આપનારા થશે અને તમારે પ્રતિબોધ તો છેવટે જરૂર
 “ પામવો જ છે હવે તમારે મહાભદ્રા જેવા થયુ કે સુલક્ષિતા જેવા
 “ થયુ એ તમારી ઇચ્છાનો વિષય છે

“ જેવી રીતે સુલક્ષિતાને સદાગમ ઉપર બહુમાન થયુ અને તે
 “ બહુમાનને પ્રતાપે એને પોતાના અરાજ ચરિત્ર ઉપર પશ્ચાત્તાપ
 “ થયો, ડુણુ ઉપર પક્ષપાત થઈ આવ્યો અને તેથી એના સર્વ કર્મ
 “ મળનો વિનાશ થયો, તેવી રીતે તમારે પપુ સદ્ગુણગમ ઉપર એક
 “ જ બહુમાન અત કરણપૂર્વક રાખવુ કે જેથી પરિણામે તમને પપા
 “ સાથે તત્વનો બોધ થાય

ખુલાસો

જેવી રીતે શ્રેયાસ^૧ કુમાર અને શ્રદ્ધાદત્ત^૨ ચક્રવર્તિની જાતિસ્મરણુ
 જ્ઞાન થયુ હતુ તેવી રીતે અનુસુદર ચક્રવર્તિની જાતિ સ્મરણુ જ્ઞાન થયુ

૧ શ્રેયાસ આદીશ્વર ભગવાનના પૌત્ર ચેરગીના રસથી ભગવાનને-દાદાને
 પારણ કરાવનાર પૂર્વભવ દેખીને સાધુને શું ખપે તે ચોધનારા ચોધા આરાના
 પ્રથમ દાનવીર

૨ શ્રદ્ધાદત્ત આ અવસર્ગિણી કાળના ૧૨ મા ચક્રવર્તી એને પણ જાતિ
 સ્મરણુ જ્ઞાન થયુ હતુ એના ચરિત્ર માટે જુઓ ત્રિપથિ સલાહા પુરૂષ ચરિત્ર
 પર્વ નવમુ

હતુ અને તેથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાનને પરિપુર્ણે આ આખી વાર્તા તેના મુખમાં મૂકવામાં આવી તે શાસ્ત્રજ્ઞ પ્રમાણે અને યુક્તિસર છે, કારણ કે આજમમાં મતિજ્ઞાનની વાસનાનો જાળ અમખ્ય કહ્યો છે અને અસખ્ય કાળસુધી એવી વાસના ન રહી શકે એવું શાસ્ત્રમાં એક પણ વચન નથી ત્યાર પછી અનેક ભવો થાય તો પણ એ વાસના રહી શકે છે તેથી અનુસુંદરના મુખમાં આ સાત મૂઠી છે તેમાં કાંઈ વિશેષ નથી^૧

ભાવાર્થ.

શરૂઆતથી માંડીને આખા ત્રયનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે —
આખા ત્રયમાં મુદ્દાની વાત એ છે કે —

કુશલકર્મેવિપાકવશાદહો જગતિ કિન્ચિદિદિહાસ્તિ ન દુર્લભમ્ ।
સકલભોગસુપ્તાધિકમુચ્ચકૈ શમસુખ પ્રતિમાતિ ચ ધીમતામ્ ॥
પરમકોટિગતોઽપિ પુનર્નર પ્રવલતામુપગમ્ય નિપાત્યતે ।
સલમલેરતિર્ભામભવોદ્ધૌ યદિ ન ધેત્તિ સ તા તવરાતિતામ્ ॥
નરકયોગ્યકૃતાશુભકર્મેક પુનરુપૈતિ શિવ ગતકલ્મષ ।
યદિ સદ્વાગમવોધપરાયણ ક્ષણમપિ પ્રકરોતિ શુભ નર ॥
શ્વમવેલ્ય મનોમલવર્જન લઘુ વિધાય સદ્વાગમસેવનમ્ ।
કુરત તેન હિ યાથ શિવ યથાઽઽગમવશાદનુસુન્દરપાર્થિવ ॥

“આ સસારમાં કુશળ કર્મ(પુણ્ય)ના વિપાક (ફળ)ને પરિપુર્ણે એવી કોઈ પણ વસ્તુ નથી કે જે મળવી દુર્લભ હોય, એથી “સર્વ પ્રકારના ભોગો અને મુખો મળી શકે છે, છતાં જુદિમાન માણસોને તો શમસુખ જે શાંતિનું સામાન્ય છે તે જ મેળવવું “ચોખ્ખું લાગે છે.

૧ આટલો ખુલાસો કરવાનું કારણ એમ જણાય છે કે કોઈએ શ્રીસિદ્ધર્થિ ગણિને પ્રશ્ન કર્યો હતો કે આટલા ભવોની વાત સસારીલવ કેમ કહી શકે? કોઈ કેવળીના મુખમાં આ વાત મૂકી હોય તો સવાલ ન થાય એ સકાનો ખુલાસો શાસ્ત્રધારે કર્તાએ અત્ર કયો જણાય છે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થાય છે અને તેની વાસના અસખ્ય કાળ સુધી રહી શકે છે પ્રાચીન પુરૂષોની આ વિશિષ્ટતા છે કે શાસ્ત્રમર્યાદા જરા પણ ઉલ્લંઘન ન થાય તે માટે તેઓ બહુ નીવટ રાખે ॥

“ મનુષ્ય પ્રાણી ગમે તેટલી મોટી પદવીએ ચઢી ગયો હોય પણ
 “ જો એ પાપી કર્મોનું દુર્ગમપણ સમજતો ન હોય તો જ્યારે તેનું
 “ (પાપ કર્મોનું) નેર થઈ આવે છે ત્યારે તે પ્રાણીને બનકર સસાર
 “ સમુદ્રમાં નેરથી ફેંકી દે છે, પાડી નાખે છે, ધક્કે ની મૂકે છે

“ પ્રાણીએ નરકમાં જના યોગ્ય બનકર કર્મો એટલા કર્યા હોય
 “ છતાં જો એને સદાગમનો બોધ થાય અને એ બોધપર એનું ચિત્ત
 “ ક્ષણભર પણ લાગે તો એના પાપો નાશ પામી શકે છે અને ક્ષણ-
 “ વાર પણ જો એ સાચું કરે તો એ છનડે પાપરહિત થઈને મોક્ષે પણ
 “ ભાગે છે

“ એ હકીકત જાણીને જેમ અને તેમ જાલદી મનના મેલને દૂર
 “ ફેંકી દેવાનું કરો, મનનો મેલ કાઢી નાખો, ફેંકી નાખો, દૂર કરો
 “ અને સદાગમની સેવના કરો, જેથી આગમને આધારે તમે પણ આ
 “ નુસુંદર ચક્રવર્તીની પેઠે મોક્ષે જાઓ

વળી એક ખીણ પણ એટલી જ અગત્યની વાત છે —

इदमनंतभवन्नमसूचक, मलयशावनुसुंदरचेष्टितम् ।

यदिह जातमत परिकीर्तित, मतिविकासनकारि सुवेदिनाम् ॥

न च नियोगत पच भवेदिय, गदितपद्धतिरन नरे नरे ।

सहृदवाप्य जिनेन्द्रमत यत , शिवमित प्रगता यद्वयो नरा ॥

त्रिचतुरेषु भवेषु तथापरे, यद्ગમતા પુનરન્યવિધાનત ।

વિવિધમયતયા ભવદારણ, નિજનિજક્રમતો દધિરે જના ॥

તત્તિદમન સુગુહ્યમહોજના, હૃદિ વિધત્ત પર પરમાક્ષરમ્ ।

મલવિશોધનમેવ સુમેધસા, લઘુ વિષેયમિહાપ્ય જિનાગમમ્ ॥

“ અનુસુંદર ચક્રવર્તી મેલને વશ પાડ્યો તેથી તેને અનંત ભવ
 “ ભ્રમણ કરતું પશું તેનો વૃત્તાત આ કથામાં બતાવવામાં આવ્યો છે
 “ તે પ્રાણીઓની શુદ્ધિના વિકાસને માટે છે અને વસ્તુસ્થિતિનો ખ્યાલ
 “ આપવા માટે છે

“ પણ તમારે એમાં ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું એ છે કે જે પદ્ધતિ
 “ તિએ અનુસુંદરને ભવો કરવા પડ્યા તે જ પદ્ધતિએ દરેક પ્રાણીને
 “ ભવો કરવા પડે એમ સમજવું નહિ, કારણ કે એક જ વખત જૈનદ્ર
 “ મતને પ્રાપ્ત કરીને તે જ ભવમાં ઘણા પ્રાણીઓ મોક્ષે ગયેલા છે અને
 “ તે... એ... એવી રીતે જૈન મતની પ્રાપ્તિ થયા પછી ત્રીને

“કે ચાથે ભવે મોથે ગયા છે વળી ને વિધાનો અનુમુદરે કર્યા તે જૂદા
“જૂદા વિધાનો કરીને પપુ અોકે જીવે મોથે ગયા છે

“જૂદા જૂદા પ્રાણીઓની ભવ્યતા - જૂદા જૂદા પ્રજાની હોય છે
“તેથી પોત પોતાના કૃમ પ્રમાણે-યોગ્યતા પ્રમાણે તેઓ સસારને ગમે
“જે એ બાબતનો આધાર પોતાની ભવ્યતા ઉપર રહે છે

“ભ-યો ! તમારે બધી વાતનો ઊંડો ભાવાર્થ મનમાં ધારી રા
“ખવો હોય અને આખી વાતનું રહસ્ય સમજી લેવું હોય તો કુકામાં
“એક વાત તમારા હૃદય પર કોમી રાખો કે—

“આ મંસારમાં જિન માર્ગની પ્રાપ્તિ કરીને જેમ અને તેમ
“અને જેટલું અને તેટલું કરેઝ માપસોએ મહાવિરોધન (મેલ-
“પાપને રોધી કાઢવાનું અને રોધીને કાપી નાખવાનું કાર્ય)
“કરવું.

પ્રસ્તાવ ઉપસાહાર.

एतन्नि शेषमत्र प्रकटितमखिलैर्युक्तिगर्भवंचोभि
प्रस्तावे भावसार तदखिलमधुना शुद्धबुद्ध्या विचिन्त्य ।
भो भव्या ! माति चित्ते यदि हितमनघ चेदमुद्येस्तथा व
स्तत्तूर्णं मेऽनुरोधाद्विदितफलमिदं स्वार्थसिद्धये कुदध्यम् ॥

“આ પ્રસ્તાવમાં યુક્તિયુક્ત વચનો વડે જે જે હકીકતો હો
“નામાં આની છે તે તે મર્મ ભાવાર્થથી ભરપૂર છે-એ ગર્વ બાબતો
“પર નુદ્ધ બુદ્ધિવડે વિચાર કરીને પછી તે વિચારને પશિણામે
“ભવ્ય પ્રાણીઓ ! જે તમને તે સર્વ બાબતો તદ્દન નિષ્પાપ લાગે
“અને તે તમને તમારૂં ધણું હિત કરનારી જણાય તો પછી મારા
“ઉપર કૃપા કરીને એ બાંધીતા ફળવાળી અથવા જપ્તાવલા સારા
“પશિણુમવાળી બાબતો આદરી લો, જાદી સ્વીકારી લો કારણ કે
“એમ કરવું એમાં તમારા સ્વાર્થની પરમ સિદ્ધિ છે

ક્ષમાયાચના.

ઉત્સૃગમેવ રચિત મતિમાન્દ્યમાજા
 કિઞ્ચિદ્દીદશિ મયાત્ર કથાનિયન્ધે ।
 સસારસાગરમનેન તરીતુકામે-
 સ્તત્સાનુભિ કૃતકૃપર્મયિ શોધનીયમ્ ॥

“ આની (ઉપરની) કથા રચવામાં મારી બાનના સસારસાગર
 “ તરવાની છે છતાં તેમ કરતાં મારી બુદ્ધિની અપતાને લઇને કાંઈ
 “ પણ સૂત્ર સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ લખાઈ ગયું હોય તો સન્નિવન પુરૂષોએ-
 “ સાધુ મહાશયોએ મારી ઉપર કૃપા કરીને શોધી-સુધારી લેવું ”

इत्युपमितिभवप्रपञ्चाया कथाया पूर्यसूचित-
 मीलकयणनो नामाष्टम प्रस्ताव

ઉપમિતિ ભવ પ્રપચા કથામાં અનાઉના પ્રસ્તાવોમાં
 કહેલી વાતોનો મેળ મેળવે તેવો (પૂર્યસૂચિત મીનક
 વાન નામનો) આઠમો પ્રસ્તાવ પૂર્ણ થયો

समाप्तेयमुपमितिभवप्रपञ्चा कथा

ઉપમિતિ ભવપ્રપચા કથા નથ

અનંતરપ સમાપ્ત

ગ્રંથકર્તાની પ્રશસ્તિ.

(આ પ્રશસ્તિપર ગ્રંથકર્તાના સમયને અને મોટા સવાલ હોવાથી
મૂળ અને ભાષાતર બન્ને આપ્યા છે)

દ્યોતિતાસિલમાવાર્ય સદ્ગવ્યાન્વપ્રવોધક .

સૂરા (ચાં ?) ચાર્યોઽમવદીસ સાક્ષાદિય દિવાકર ॥ ૧ ॥

સ નિવૃત્તિકુલોદ્ભૂતો લાટદેશવિમૂષણ .

આચારપદ્મકોદ્યુક્ત પ્રસિદ્ધો જગતીતલે ॥ ૨ ॥

અમૂઢૂતહિતો ધીરસ્તતો દેસમહત્તર .

જ્યોતિર્નિમિત્તશાસ્ત્રજ્ઞ પ્રસિદ્ધો દેસવિસ્તરે ॥ ૩ ॥

પ્રસિદ્ધદેસવિસ્તર (પ્રગતરે)

તતોઽમૂઢુલ્લસત્કીર્તિર્યક્ષગોત્રવિમૂષણઃ .

દુર્ગત્વામી મહાભાગ પ્રલ્યાત પૃથિવીતલે ॥ ૪ ॥

સર્વ ભાવાર્થોને પ્રકાશ કરનાર અને બધા પ્રાણી રૂપ જમળને
બાળ્ય કરનાર અને વિકસાનનાર સાક્ષાત્ સૂર્ય જેવા તેજસ્વી શ્રી
સૂરાચાર્ય થયા ૧

તેઓશ્રી લાટ દેશના (ભરૂચ નજીકનો પ્રદેશ) આબૂપણુ જૂત
હતા, નિવૃત્તિ કૂળમાં ઉત્પન્ન થયેલા હતા, પચાસાર (સાનાચાર, દર્શના-
ચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર) પાળવામાં સર્વદા તત્પર
હતા અને જગતમાં સારી રીતે પ્રસિદ્ધિને પામેલા હતા ૨

સાર પછી દેશમહત્તર થયા તેઓ પ્રાણીઓને હિત કરનાર
હતા, ધીરવીર હતા, જ્યોતિષ અને નિમિત્તશાસ્ત્રના બાણુકાર હતા અને
દેશના મોટા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ હતા (અથવા જ્ઞાદેશ નામના જ્યોતિર્ના
વિષયમાં નિબળાત હતા-પાઠાતરે) ૩

સાર પછી શ્રાક્ષણુ મોતના આબૂપણુજૂત મહાભાગ્યવાન અને
વિસ્તરતી-નધતી જતી કીર્તિવાળા દુર્ગત્વામી થયા, તે પૃથ્વીતળ
ઉપર ખ્યાત કીર્તિવાળા થયા ૪

પ્રવ્રજ્યા ગૃહ્ણતા યેન ગૃહ સદ્ગુણપૂર્ણ
 હિત્વા સદ્ગુણમાહાત્મ્ય ક્રિયયેવ પ્ર
 ચસ્ય તત્ત્વચરિત વીક્ષ્ય શશાન્કકર્ત્ત
 હુદ્ધાસ્તત્પ્રત્યયાદેવ ભૂયાસો જન્તવ
 સદીક્ષાદાયક તસ્ય સ્વસ્ય ચાહ
 નમસ્યામિ મહાભાગ ગર્ગર્ભિનુનિપુરુ
 ક્ષિપ્તેઽપિ દુ પમાકાલે ચ પૂર્વમુનિ
 વિજહારેવ નિ સક્તો દુર્ગસ્વામી ધરા
 સદેશનાશુભિલોકે દ્યોતિત્વા ભાસ્કર
 શ્રીભિલ્લમાલે ચો ધીર ગતોઽસ્ત ૮
 તસ્માદતુલોપશમ સિદ્ધ (સદ) િ
 પરહિતનિરતૈકમતિ સિદ્ધાન્તનિધિ

તેઓશ્રીએ દીક્ષા જેવી વખતે મુંદર િ
 તુ ધર છોડીને સક્રિય સ્વરૂપે વિશુદ્ધ ધમ
 શમાન કર્યું ૫

તેઓશ્રીતુ ચત્રકિરપુ જેવું નિર્ભળ
 નેક પ્રાપ્તિએ તે વખતે યોધ પામ્યા, સઃ
 તે દુર્ગસ્વામીને અને મને પોતાને દીક્ષા
 હાતમા બી ગર્ગર્ભિને હુ નમસ્કાર કરૂ છુ

એ દુર્ગસ્વામી આવા અત્યત હીન દુ પ
 આશમા આરા)મા પપુ તદન નિ સગ થઈ
 આના) મુનિ મહાત્માએ આક્ર પૃથ્વીપર

સૂર્યની ઉપમાને યોગ્ય તેઓશ્રીએ
 શોકમા ઉદ્યોત કર્યા અને ઉવટે મુંદર વિધા
 દોઈ શ્રાભિલ્લમાત નગરમા અસ્ત પામી

તેમનાથી સિદ્ધર્થિ (પ્રત્યતરે-સદર્થિ)
 પાળા હતા, સક્રિય જેવા નિર્ભળ મનના
 વામા સંતન બુદ્ધિનો વ્યય કરનારા હતા,
 મહા બાળ્યશાળી હતા ૧૦

૧ ગર્તનિપતિતજન્તુસતાલમ્બદાનદુર્લભિત ।

૨ સેલદોષકુલોઽપિ સતતકરુણાપરીતમના ॥ ૧૧ ॥

૩ દ્વંદ્વકરણગત સદુપગ્રહનિરતબુદ્ધિરનવરતમ્ ।

૪ ન્યતુલગુણગર્ભગર્ભધરબુદ્ધિ વિધાપયતિ ॥ ૧૨ ॥

૫ વેધમપિ યસ્ય મનો નિરીક્ષ્ય કુન્દેન્દુવિજ્ઞદમઘતના ।

૬ યન્તે વિમલધિય સુસાધુગુણવર્ણક સત્યમ્ ॥ ૧૩ ॥

૭ પમિતિભવપ્રપચ્ચા કથેતિ તત્ત્વરણેણુકલ્પેન ।

૮ ગીર્દવતયા વિહિતાભિહિતા સિદ્ધાભિધાનેન ॥ ૧૪ ॥

૯ ૧૨ના વિષમ ખાસામા પડેલા સંકડો જતુઓને અવલખન

દાન આપીને એ તો લાડપાડમા ઉછરેલ હતા અને એણે

૧૦ ૧૨ને દળી નાખ્યા હતા છતાં એનું મન હંમેશા કડપ્પા-દયાને

૧૧ રહેતું હતું ૧૧

૧૨ ૧ તેઓ સમઢ કરવાની બુદ્ધિવાળા છે, અન્ય ઉપર સારો અને

૧૩ ૨ નિરતર કરે છે અને પોતાનામા અતુલ શુભમુદાય હોવાને

૧૪ ૩ જાણે તેઓ તીર્થકરના ગપુધર જ હોય એવી બુદ્ધિ અન્યમા

૧૫ ૪ ન કરે છે ૧૨

તેઓશ્રીનું એવું બહુ પ્રકારનું મન મોનગના કૂલ અથવા અદ્રના

૧૬ ૫ ને બુદ્ધિ નિર્મળ નેધને આજકાલના નવયુવકો જેમની બુદ્ધિ વિમળ

૧૭ ૬ હોય છે તે અમલના ત્રયોમા મુખાધુના શુભોના વર્ણનને સાચા

૧૮ ૭ ને છે (જેનું આદર્શસાધુનું શાસ્ત્રમા વર્ણન છે તેનો આ જનતા

૧૯ ૮ ખલો છે) ૧૩

આ ઉપમિતિ જનપ્રપચા કથા ચરચરતી દેખીએ બનાવી અને

૨૦ ૯ યોશ્રીના ચરપુરજ ગમાન સિદ્ધ નામના આપુએ જ્ઞી ખતાવી ૧૪

૧ સંઘડ સંઘેષ સૂત્ર અને લાખમા જે વાત પછા વિસ્તારથી કહી હોય

૨ કુમામા કહી દેવી તેને વિદ્વાનો 'સમઢ' કહે છે સમઢનું કામ પછુ મુરઢેલ

૩ વળી સમઢનો અર્થ 'વસ્તુઓ એઠી કરી રાખવી' એ ૩૪ અર્થ 'પણ થઈ

૪ આચાર્યને સમઢશીલ' શાસ્ત્રકારોએ કહ્યા છે શીખ્ય સમઢશીલ હોય તો

૫ તેનો હોય છે, આચાર્ય સમઢશીલ ન હોય તો તે તેનો હોય છે અને આ

૬ શાખ સમજવો ને જૈનશાસ્ત્રની વિચાળતા છે

પ્રવ્રજ્યા યુહુતા યેન યુહ સદ્ગનપૂરિતમ્ ।
 હિત્વા સદ્ગર્મમાહાત્મ્ય ક્રિયયેવ પ્રકાશિતમ્ ॥ ૫ ॥
 યસ્ય તચ્ચરિત વીક્ષ્ય શશાઙ્કરનિર્મલમ્ ।
 બુદ્ધાસ્તત્પ્રત્યયાદેવ ભૂયાસો જન્તવસ્તદા ॥ ૬ ॥
 સદીક્ષાદાયક તસ્ય સ્વસ્ય ષાહ ગુરુત્તમમ્ ।
 નમસ્યામિ મહાભાગ ગર્ગપિમુનિપુઙ્ગવમ્ ॥ ૭ ॥
 ક્ષિપ્તેઽપિ દુ યમાકાલે ચ પૂર્વમુનિચર્ચવા ।
 વિજહારેવ નિ સક્તો દુર્ગસ્વામી ધરાતલે ॥ ૮ ॥
 સદેશનાશુભિર્લોકે ઘોતિત્વા માસ્કરોપમ ।
 શ્રીમિલ્લમાલે ચો ધીર ગતોઽસ્ત સદ્વિધાનત ॥ ૯ ॥
 તસ્માદતુલોપશમ સિદ્ધ (સદ્) પિરમૂદનાવિલમનસ્ક ।
 પરહિતનિરતૈકમતિ સિદ્ધાન્તનિધિ(રતિ)ર્મહાભાગઃ ॥ ૧૦ ॥

તેઓશ્રીએ દીક્ષા લેતી વખતે સુદર વિશાળ દ્રવ્યથી ભરપૂર પોતાનું ઘર છોડીને સક્રિય સ્વરૂપે વિશુદ્ધ ધર્મેનું આહાત્મ્ય ખતાવી આપ્યું, પ્રકાશમાન કર્યું ૫

તેઓશ્રીનું ચક્રકિરણ જેવું નિર્ભળ ચરિત્ર જોઇને તેને આધારે અનેક પ્રાપ્તિઓ તે વખતે જોધ પામ્યા, સસારથી ઉદ્ધિગ્ન થયા ૬

તે દુર્ગસ્વામીને અને અને પોતાને દીક્ષા આપનાર મહાભાગ્યશાળી મહાત્મા શ્રી ગર્ગરિને હું નમસ્કાર કરું છું ૭

એ દુર્ગસ્વામી આવા અત્યંત હીન હું પણ જાણ (હું એ અવસર્પિણિના પાત્રમાં આરા)માં પાપુ તદ્દન નિ સગ થઇને પૂરે કાળના (ચોથા આશના) મુનિ મહાત્માઓ માફક પૃથ્વીપર વિહાર કરતા હતા ૮

સૂર્યની ઉપમાને યોગ્ય તેઓશ્રીએ સુદર દેશના રૂપ કિરણોથી લોકમાં ઉઘોત જ્યાં અને છેનટે સુદર વિધાન પૂર્વક તેઓશ્રી ધીરવીર હોઈ શ્રીમિલ્લમાલ નગરમાં અસ્ત પામી ગયા ૯

તેમનાથી સિદ્ધર્થિ (પ્રત્યક્ષ-મુદર્શિ) થયા એ અતુલ ઉપસમ-વાળા હતા, સ્કટિકે જેવા નિર્ભળ મનનાળા હતા, પારકાનું હિત કરવામાં સંતૃપ્ત બુદ્ધિનો વ્યય કરનારા હતા, આગમના દરિયા હતા અને મહા ભાગ્યશાળી હતા ૧૦

વિપમભવગર્તનિપાતિતજન્તુસતાલમ્બદાનદુર્લલિત ।

દલિતાસિલદોષકુલોઽપિ સતતકરુણાપરીતમના ॥ ૧૧ ॥

ય સદ્ગ્રહકરણરત સદુપગ્રહનિરતચુદ્ધિરનવરતમ્ ।

આત્મન્યતુલગુણગર્ભગર્ભધરનુદ્ધિ વિધાપયતિ ॥ ૧૨ ॥

ચતુર્વિધમપિ યસ્ય મનો નિરીક્ષ્ય કુન્દેન્દુવિશદમચતના ।

મન્યન્તે વિમલધિય સુસાધુગુણવર્ણક સત્યમ્ ॥ ૧૩ ॥

ઉપમિતિમગ્નપ્રપચ્ચા કથેતિ તત્ત્વચરણેણુકલ્પેન ।

ગીર્દવતયા વિહિતાભિહિતા સિદ્ધાભિધાનેન ॥ ૧૪ ॥

સમારના વિપમ ખાડામાં પડેલા સંકરો જતુઓને અવલબન (ટેકા) નું દાન આપીને એ તો લાડપાડમાં ઉછરેલ હતા અને એણે સર્વ દોષોને દળી નાખ્યા હતા છતાં એનું મન હંમેશા કંટાળા-દયાને આધીન રહેતું હતું ૧૧

તેઓ સમ્રાટ^૧ કરવાની બુદ્ધિવાળા છે, અન્ય ઉપર સારો અને ઉપદાર નિરતર કરે છે અને પોતાનામાં અતુલ ગુણુમુદાય હોવાને લીધે જાણે તેઓ તીર્થકરના ગાધર જ હોય એવી બુદ્ધિ અન્યમાં ઉત્પન્ન કરે છે ૧૨

તેઓશ્રીનું એવું બહુ પ્રકારનું મન મોજરાના કૂલ અથવા ચંદ્રના મિશ્ર જેવું નિર્મળ બેઠને આજકાલના નવયુગનો જેમની બુદ્ધિ વિમળ થઈ હોય છે તે અસહના પ્રયોગો મુગ્ધાધુના ગુણોના વર્ણનને માથા માને છે (જેનું આદર્શસાધુનું શાસ્ત્રમાં વર્ણન છે તેનો આ જીવતો દાખલો છે) ૧૩

આ ઉપમિતિ ભગવદ્વચના કથા સરસ્વતી દેવીએ બતાવી અને તેઓશ્રીના ચરપુરજ સમાન સિદ્ધ નામના માપુસે ગ્રહી બતાવી ૧૪

૧ સમ્રાટ સંક્ષેપ સૂત્ર અને ભાષ્યમાં જે વાત થતી વિસ્તારથી કરી હોય તેને દુકામાં કરી દેવી તેને વિદ્વાનો 'સમ્રાટ કહે છે સમ્રાટનું કામ થતું મુશ્કેલ છે વળી સમ્રાટનો અર્થ 'વસ્તુઓ એકી કરી રાખવી' એ રૂઢ અર્થ પણ થઈ શકે આચાર્યને 'સમ્રાટશીલ શાસકારોએ કહ્યા છે શીખ્ય સમ્રાટશીલ હોય તો તે તેનો દોષ છે, આચાર્ય સમ્રાટશીલ ન હોય તો તે તેનો દોષ છે અને આ વિરોધ સમજવો એ જૈનશાસ્ત્રની વિચાળતા ॥

અર્થવા-

આચાર્યહરિભદ્રા મે ધર્મવોધકરો ગુરુ ।
 પ્રસ્તાવે ભાવતો હન્ત સ ઇવાદ્યે નિવેદિત ॥ ૧૫ ॥
 વિપ વિનિર્ણય કુવાસનામય, વ્યર્ચીચરણ કૃપયા મદાશયે ।
 અચિન્ત્યવીર્યેણ સુવાસનાસુધા, નમોઽસ્તુ તસ્મૈ હરિભદ્રસૂરયે ॥ ૧૬ ॥
 અનાગત પરિજ્ઞાય ચૈત્યવન્દનસશ્રયા ।
 મદર્થેવ દૃતા યેન મૃત્તિલ્લિતવિસ્તરા ॥ ૧૭ ॥
 યત્રાતુલરથયાત્રાપિકમિદમિતિ લઘ્વરજયપતાકમ્ ।
 નિસિલસુરભુવનમધ્યે સતત પ્રમદ જિનેન્દ્રગૃહમ્ ॥ ૧૮ ॥
 યત્રાર્યદ્વક્ષાલાયા ધર્મ સદેવધામસુ ।
 કામો લીલાવતીલોકે સદાસ્તે ત્રિગુણો મુદા ॥ ૧૯ ॥
 તન્મેય તેન કથા કવિના નિ શેષગુણગણાધારે ।
 શ્રીમિહિમાલનગરે ગદિતામિમમણ્ડપસ્થેન ॥ ૨૦ ॥

અર્થવા-

આચાર્ય હરિભદ્ર મારા ધર્મને બોધ કરનાર ગુરુ ભાવથી છે અને તે વાત મેં પ્રથમ પ્રસ્તાવના બાબતે લી છે ૧૫

જે હરિભદ્રસૂરિએ કુવાસનાથી ભરેલ ડેરને ઘોષ સાફ કરીને મારે માટે ન ચીંતવી તકાય તેવા વીર્યના પ્રયોગથી કૃપાપૂર્વક કુવાસ નાતુ અમૃત વિચારી કાઢ્યુ-ચીંતવી કાઢ્યુ, તેઓશ્રીને નમસ્કાર હો ૧૬

જેઓએ નહિ આવેલો (કાળ) પ્રથમથી બહુ લઇને મારે માટે જ ચૈત્યવદનની હકીકત સંબંધી ગાળી લખિતવિસ્તરા નામની વૃત્તિ બનાવી ૧૭

જે નગરમાં આખા દેવશુવન-સુરલોકની અદર પાપુ અતુલ રથ યાત્રાથી વધી જતુ, ઉત્તમ જયપતાકાથી વિભૂષિત અને નિરતર પ્રમોદને કારણે જિનેન્દ્ર બગવાનનું ચૈત્ય આવી રહેલું છે, જેની ટકશાળોમાં અર્થ-ધન છે, જેના સદેવ (અરિહત)ના ધામોમાં ધર્મ છે અને જેના આનંદ આપનાર શ્રીવર્ગમાં કામ છે જ્યાં આવી રીતે (ધર્મ અર્થ કામ રૂપ) તથા ગણે આનંદ સદા જામી રહેલો છે એવા સર્વ ગુણ ગણના આધારભૂત સિદ્ધિમાય નામના નગરમાં કવિશ્રીએ આ કથા અગાડીના મંડપમાં રહીને કહી બતાવી ૧૮, ૧૯, ૨૦

૧ એ મહિર દેવશુવન જેવું છે છતાં તેનાથી ચઢી બધું છે કારણ કે દેવશુવનમાં રથયાત્રા હોતી નથી, આ મહિરમાં યાત્રા છે તેથી તેની તેટલે અરો વિશેષતા છે

પ્રથમાદર્શો લિખિતા સાધ્વ્યા શ્રુતદેવતાનુકારિણ્યા ।
 દુર્ગસ્વામિગુરુણા શિષ્યિકયેય ગણામિથયા ॥ ૨૧ ॥
 સવત્સરસતનવકે દ્વિપદ્ધિસહિતેઽતિલક્ષિતે ચાસ્યા ।
 જ્યેષ્ઠે સિતપદ્મમ્યા પુનર્વસૌ ગુરુદિને સમાપ્તિરમૂત્ ॥ ૨૨ ॥
 મન્નાથમસ્યા વિજ્ઞાય કીર્તયન્તિ મનીષિણ ।
 અનુદ્યુમા સહસ્રાણિ પ્રાયશ સન્તિ પોઢશ ॥ ૨૩ ॥

અસલ પુસ્તકભાષી એની પહેલી કોપી દુર્ગસ્વામીની શિષ્યા અને
 શ્રુત દેવતાનુ અનુકરણ કરનારી ગણા નામની સાધ્વીએ લખી ૨૧

સન્ ૯૬૨ (નવશેને બાસક)ને સવત્સર લગભગ પૂરે થતા
 જોકે શુદ્ધ ૫ (પાચમ)ને દિવસે શુદ્ધારે પુનર્વસુ નક્ષત્રે આ અધની
 સમાપ્તિ થઈ ૨૨

બુદ્ધિવાળા લોકો આ પુસ્તકનો અર્થાત્ર' જાણીને કહે છે કે એ
 લગભગ અનુદ્યુમ્ની રીતે સોળ હજાર છે ૨૩

ન્તિ અધકર્તાની પ્રશસ્તિ.

ઉપમિતિ બનપ્રપચા કથાનુ શુજરાતી
 ભાષાયા અવતરપુ સમાપ્ત

૧ અર્થાત્ર ૩૨ અક્ષરનો એક અથવા તે રીતે આ અથ સોળ હજાર
 અર્થાત્ર-શ્લોકનો છે એમ લગભગ અધુતરી આપી છે અથ એટલે શ્લોક ૩૨
 અક્ષરનો. અથ એટલે પ્રમાણ અર્થાત્ર એટલે શ્લોકનું પ્રમાણ

ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા.

ગુર્જર ભાષા અવતરણ
સંપૂર્ણ.

